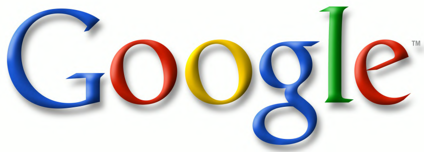
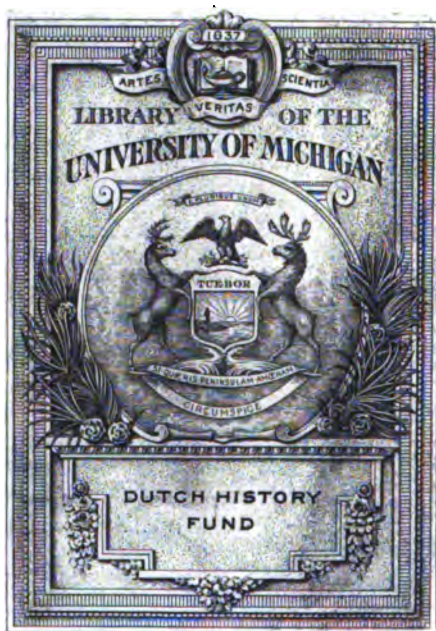

ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

MENGELWERK,

VOOR

1831.

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1831.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1831.

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

INHOUD.

INHOUD.

INHOUD.

I N H O U D.

INHOUD.

INHOUD.

Het PLAATJE van de *Handelstelegraaf* en de *hangende Wegen* tegenover bl. 462.

MENGELWERK.

HET VADERLAND EEN HEILIGDOM.

LEERREDE, OVER EXODUS III: 5B.

De plaats, daar gij op staat, is heilig land.

DOOR

C. W. WESTERBAEN,

Leeraar bij de Remonstrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amsterdam. (*)

Noord-Nederland, ons Vaderland, bedoel ik, Landgenooten! wanneer ik u herinner, dat men niet ligt op de wereldkaart een plekje gronds zal vinden, voor den onpartijdigen en der zaken kundigen vreemdeling zoo belangrijk, als dat zelfde land, — belangrijk om deszelfs zonderlinge opkomst, aanwas en bloei, — om deszelfs gunstigen invloed op de overige deelen van *Europa*, — om deszelfs gevestigden zetel van koophandel en welvaart, verlichting en vrijheid, wetenschap en kunst, — en vooral om den ernst, standvastigheid en goede trouw onzer Landgenooten, welke nog heden, voor een aanmerkelijk gedeelte, onze steun en sterkte zijn. Van daar onze vroegere welvaart en hare tegenwoordige overblijfsels, welke de jaloerschheid der Volken steeds gaande houden, en ons, in hunne oogen, en zelfs in onze dagen, meer dan ééne kostbare en hagchelijke onderneming waardig maakten. Is nu ons Vaderland voor den vreemdeling zoo belangrijk, wat moet het dan voor ons niet zijn? Ja, ons moet het dierbaar, meer dan dierbaar, ons moet het *heilig* wezen. Gelijk weleer eenen MOZES bij het gebergte *Horeb*, zoo roept ook ons de

(*) Uitgesproken 17 Oct. 1830.

Allerhoogste, toe: *De plaats, waarop gij ſtaat, is heilig land.* Mij dunkt, het moet u belangrijk zijn, en ons opwekken tot gezindheden en bedrijven, welke onze eer en welvaart van zeer nabij betreffen, wanneer ik u thans de gewigtige vraag helpe beantwoorden: *Waarom moet ons Vaderland ons heilig zijn?* ten einde elkander aan te moedigen, om het *heilig* te bewaren.

Onder alle volken was het Vaderland ſteeds den braven burger dierbaar. De liefde voor hetzelve ontvlamde zijn hart, en deed het voor deszelfs bloei en glorie kloppen. Het Vaderland alleen vereenigde voor hem alles, wat hem ſtreelen kon, en geene gebreken, geene ongemakken, waaraan ſommige landen onder eenen ongunſtigen hemel bloot liggen, konden ooit hunne waardige bewoners die liefde doen verzaken. Zij doet den inlander van het *Woest-Arabië* zijne dorre zanden tot den laatſten druppel bloeds verdedigen, en den bewoner van *Nova-Zembla's* ijsvelden in zijne lange en barre nachten en berookte hutten meer behagen vinden, dan in het genot van onze heldere dagen, vruchtbare oorden en fraaije woningen. Zelfs de weggevoerde ſlaaf, die op aarde geen Vaderland meer heeft, en in wien anders de verminking der menschheid ſchier alle edeler gevoelens uitdoofde, kan zijnen eenigen ſteun en troost nog vinden in het uitzigt, om aan gene zijde des grafs zijn Vaderland en zijne vrienden weder te zien. Geen wonder, dat die liefde, vooral in groote mannen, zelfs door geenen ondank, hoe ſchreeuwend ook, te bekoelen was. Hier hooren wij eenen PHOCION, ſtervende, zijnen zoon vermanen, om ook dien medeburgeren, die hem ter dood verwezen hadden, genegenheid toe te dragen, omdat men meer aan zijn Vaderland, dan aan zijnen vader verſchuldigd is; dáár eenen ARISTIDES der Goden gunst afſmeeken voor het ondankbaar *Athene*, dat hem onſchuldig verbannen had; hier weder zien wij eenen KAMILLUS, in zijne eer beleedigd en verworpen door een volk, dat hij groot gemaakt had, niets ontzien, om het uit de kaken des verderfs te rukken; en

dáár, eindelijk, onzen HUIG DE GROOT veel liever *om* en *voor*, dan *met* een Vaderland lijden, dat hem schandelijk verguisd had. Neen, de liefde voor het land onzer geboorte, zoo algemeen, zoo krachtig, zoo onverwinnelijk, kan geen vooroordeel zijn. Zij evenaart, zij doet voor zich zwichten de sterkste neigingen der natuur; zij schijnt tot onze menschelijkheid te behooren, of liever, zij is daarvan het steunsel; zij behoort tot onze menschenliefde, die eerst bijzonder moet zijn, eer zij algemeen kan worden, en maakt ons het Vaderland en onze medeburgers tot de dierbaarste der wereld. Of zou ons het land niet hoogst dierbaar zijn, waaraan wij de zoetste van onze genietingen, de uitnemendste van onze voorregten te danken hebben, — waar wij onze wieg en bakermat vonden, de liefde van beminde ouders genoten, aan hunnen schoot dartelend speelden, en hunne asch, welligt, reeds aan deszelfs gewijden grond vertrouwden, — waar wij, reeds vroeg, de teederheden der liefste betrekkingen ondervonden, onze voornaamste kundigheden verzamelden, — waar wij met de lievelingen van ons hart veilig vereenigd en in de schaduw der wetten en vrijheid nuttig werkzaam zijn, of de vruchten onzer vlijt in zachte rust en vrolijke gezelligheid mogen smaken, — waar wij hartelijk wenschen, dat eenmaal ons stoffelijk overschot, met dat van onze Vaderen verzameld, veilig geborgen zal worden, — alwaar wij voor onze kinderen een voorspoedig leven en zalig sterven afbidden, en hopen mogen, dat zij er de vruchten zullen plukken van alles, wat wij voor hen verzorgd en volbragt zullen hebben?

Gewis moet een land ons dierbaar zijn, dat ons met zulke hechte, schoon zachte banden aan zich gebonden houdt, en waarvan de bewoners, hoe jammerlijk ook de losheid van beginselen, in de laatste jaren, onder hen toenam, over het algemeen echter, nog heden, de proef eener vergelijking met andere Natiën, ten aanzien van Godsdienst en zeden, kunnen doorstaan. Waar leest men bij ons van zoo vele en groote gruwelen, als el-

ders? Waar wordt het regt onkreukbaarder, of liever, zoo geheel onkreukbaar gehandhaafd, als hier, waar geschenken aan regters gansch ongehoord zijn, en zich ook de Koning aan hunne uitspraak onderwerpt? Waar wordt, in het algemeen, de openbare Godsvereering meer in waarde gehouden door aanzienlijken en geringen? Waar zijn doorgaans de scholen voor de jeugd beter ingerigt? Waar ontvingen deze zoo hoogen lof van zeer onpartijdige en bevoegde beoordeelaars? Waar hoorde men hier ooit iets van oproer onder de studerende jongelingschap? Waar zijn verlichting en beschaving, vooral in den middelstand, algemeener, en is daarom de onrust minder te duchten? Waar zijn meer gestichten van menschenliefde in een kort bestek bijeen, en meer vereenigingen tot allerlei nuttige einden? Waar wordt meer tijd en vlijt besteed, waar meer geldelijk vermogen opgeofferd tot derzelver instandhouding? Waar is, vooral bij zware rampen, de menschenliefde algemeener en milder, de Christelijke geest werkzamer? Waar zijn de huwelijkstrouw en zeden, vooral in de beschaafder standen, onbesmetter, de vrouwen huiselijker en de openbare zedeloosheden verachtelijker? Waar worden wet en orde meer geëerbiedigd, burgerlijke veiligheid en billijke vrijheid meer begunstigd, en al, wat nuttige kennis, heilzame waarheid en goede zeden bevorderen kan, meer aangemoedigd, dan in dit zelfde *Noord-Nederland*, hetwelk, reeds daarom, met het *Zuidelijke* niet vereenigd kon blijven? Hier toch heerschen nog grondbeginsels van regt, van waarheidsliefde, van goede trouw, van verdraagzaamheid en vrijheid in de Godsdienst, van liefde voor Koning en Vaderland, die aldaar onder de uitzonderingen van den helaas! algemeenen regel behooren. Dierbaar, *heilig* dan ons lieve Vaderland, waarvan men dit alles, naar waarheid, kan zeggen!

Doch heilig ook dit dierbaar Vaderland, omdat het de asch bewaart van ontelbare groote mannen, die ons al de voorregten, welke wij genieten, door hunnen onvermoeiden arbeid, door edele zelfverloochening, door uitstekende bekwaamheden en groote deugden verwier-

ven, door onwrikbare standvastigheid en onverwinnelijken moed bewaarden, en, grootendeels, voor hun eigen bloed kochten, hetwelk den grond, waarop wij staan, doorweekte, de zeeën roodverfde, en alles voor ons *heiligde*, waar onze treden zich rigten en onze wimpels gezien en geëerbiedigd worden. Geen Volk heeft grooter staatsmannen, geleerden, legerhoofden, scheepsbevelhebbers en vlootvoogden voortgebragt. Door hunne nijverheid en bedrevenheid, door hunne kunde en wakkerheid, hebben onze Vaders den meesten Volken van ons werelddeel de noodwendigheden en gerijfelijkheden des levens bezorgd, en hun, schoon tot hun eigen nadeel, hun waar belang leeren kennen. Bezwaarlijk zal men op onzen geheelen aardbol eene plek gronds kunnen aanwijzen, die, gelijktijdig, zoo vele groote mannen heeft voortgebragt. Zonder deze ware het onmogelijk geweest, zulk een *heiligdom* te stichten en meer en meer te verheffen en te bewaren, als ons Vaderland is. Inderdaad, den strijd te voeren met zoo weinige hulpmiddelen, zonder schatkist, zonder leger, zonder bondgenooten; alzoo te worstelen tegen den magtigsten Geweldenaar van zijnen tijd, wiens gebied zoo uitgebreid was, dat de zon in hetzelve nooit onderging, en die, nevens de bloem der meest geoefende krijgsbenden, de schatten van *Peru* en *Mexico* aanhoudend tegen ons aanvoerde; dien strijd, onder zeer bezwarende omstandigheden, tachtig jaren lang, zoo roemrijk vol te houden, en, intusschen, den krijg over te brengen naar gene zijde van den oceaan, om ook dáár den vijand afbreuk te doen en nieuwe lauweren te plukken; te midden van allerlei onlusten, de goede zaak te handhaven, en zeven gewesten, behoudens elks wetten, vrijheid en voorregten, door éénen zachten band zoo aan elkander verbonden te houden, dat er een welgeregeld en gelukkig geheel uit ontsta, voor welks veiligheid en onafhankelijkheid elk zijn goed en bloed bleef opzetten: dit alles kon alleen door een volk van Wijzen en Helden geschieden (*). Hadden nu de begraafplaatsen

(*) Zie E. M. ENGELBERTS, *Verdediging van de Eer der Hollandsche Natie*, bladz. 58, 59 en 60 van den tweeden druk.

van hunne groote mannen bij alle edele Volken te regt iets Goddelijks, *heilig* moet ons dan wel ons Vaderland zijn, 't welk de asch van zoo velen zijner onsterfelijke zonen bevat. Geen land toch, zoo klein als het onze, mag op zoo vele geachte namen roemen; in alle vakken der meest nuttige bedrijven; en zoo lang onze geschiedboeken zullen gelezen worden, en onze nakomelingen niet geheel ontaard zullen zijn, zullen zij, met ons, hun Vaderland als een *heiligdom* eerbiedigen, hetwelk het stof van zoo vele grooten en edelen bewaart tot den dag der algemeene vergelding. Waarin toch hebben onze Vaders niet uitgemunt, wat waarlijk *belangrijk* mogt heeten? Hebben zij niet de gewigtigste ontdekkingen gedaan, en het Vaderland der Drukkunst gesticht? Waren de wetenschappen niet lang bij ons in aanzien, toen het overig *Europa* nog in het duister lag? Is het licht der gezuiverde wijsbegeerte, letterkunde en godgeleerdheid niet van ons tot onze naburen overgegaan? Waren onze geneesheeren en regtsgeleerden niet reeds vroeg allerwegen beroemd? Gaven wij niet het edel voorbeeld van staatkundige en godsdienstige vrijheid? Was ons Vaderland niet, van vroege tijden her, de veilige toevlugt voor alle vreemde slagtoffers van gewetensdwang en geweld, en waren wij niet reeds rijk geworden door onzen eerlijken handel, toen het vooroordeel der middeleeuwen, overal elders, den koophandel nog als schandelijk verfoeide? Men moge het dan al of niet eene vrucht mijner nationale fierheid noemen; maar het is mij altijd als blijkbare waarheid voorgekomen, dat God ons Vaderland, zoo belangrijk voor de verheffing van den menschelijken geest en voor de uitbreiding van het ware en goede onder zijne kinderen op aarde, in alle tijden, gezegend heeft, ten zegen voor het overige menschdom.

Heilig, eindelijk, moeten wij ons Vaderland achten, uit hoofde van de zoo zonderlinge bescherming van Hem, die het lot van alle Volken regelt. Ik behoef u niet rond te voeren door onze vaderlandsche geschiedenissen, om u te doen opmerken de menigte van allergeduchtste

gevaren van allerlei aard, welke de Algoedheid van dit land afgeweerd, of wel in bronnen van zegen voor ons herschapen heeft. Zij verloste ons vaak, nadat alle hoop op redding vervlogen, en alle uitzigten op menschelijke hulp verdwenen waren. Dit bleek reeds bij onzen oorsprong als Natie, ten tijde der *Spaansche* beroerten, waarvan wij reeds gewaagden. Elk blad schier van onze jaarboeken getuigt van Goddelijken bijstand; en wie vindt in dezelve niet meer dan één tijdvak, waarin onze toestand zoo reddeloos scheen, dat de magtigste Natiën onze bede om hulp niet durfden verhooren, en onze bondgenooten zelve ons aan ons jammerlot overlieten? Het is gebeurd, (om nu maar iets te herinneren) dat, in een' tijd van zeer hevige burgertwisten en partijschappen, door oproer en geweld gekenmerkt, twee vereenigde Koningsvloten der vermogendste naburige Rijken onze kusten bedreigden en benaauwden, — dat, gelijktijdig, twee geduchte legermagten van onderscheidene Vorsten, als door een' tooverslag, tot in het hart des lands, zelfs van *Holland*, waren doorgedrongen, — dat de verwarring, magteloosheid en schrik, aan onze zijde, zoo groot waren, dat men, in onze hooge Vergaderingen, reeds sprak van dijken en dammen door te steken, en, met het rampzalig overschot van het geredde, ter vrije zee een ander Vaderland te zoeken. Zoo hoog klom soms de nood; maar ook zoo zonderling en zigtbaar was, toen en altijd, Gods almagtige bescherming, dat de verlossing vaak uit eenen hoek kwam opdagen, aan welken ook de schranderste staatsmannen nimmer gedacht, of dien zij daartoe gansch ongeschikt gekeurd hadden. Zoo, aanhoudend, waakte Gods goede Voorzienigheid voor ons dierbaar Vaderland, dat het, in hoe vele en zware oorlogen ook gewikkeld, hoe dikwerf ook de twistappel der ons omringende strijdende magten, hoezeer ook eenmaal geweldig aangegrepen door den tuimelgeest der toomelooze vrijheidzucht, die meer dan één werelddeel geschokt en beroerd heeft, schoon ook door vreemde legers overdekt, en, na derzelver verdrijving,

door de kern van NAPOLEON's geoefende krijgers weder met woede aangevallen, zich echter steeds heeft staande gehouden, en zijn moedig hoofd verheven boven de stormen der oorlogen, boven de dwarlwinden der menschelijke driften, opgevolgd door verschrikkelijke aanvallen der natuur, die ons dreigden te vernietigen. Dit alles hebben wij noch aan menschelijke kracht en wijsheid, noch aan edelmoedige opofferingen van goed en leven, noch zelfs aan de dapperheid der roemrijke beschermers van onzen vaderlandschen grond *alleen* te danken. God, God alleen kon zulke wonderen scheppen! Ja, dit land heeft den stroom der onrustigste tijden en de stormen der geduchtste rampen niet min standvastig verduurd, dan de zeegolven, welke op onze kusten breken. Ja, *het zijn de goedertierenheden des Heeren, dat wij niet vernield zijn geworden, en zijne barmhartigheden over ons hebben geen einde* gehad tot op dezen tegenwoordigen dag!

En dat Vaderland, *Nederlanders!* zou ons niet dierbaar, niet *heilig* zijn, hetwelk God zelf, door zijne zonderlinge bescherming, zoo zigtbaar geheiligd heeft, waarin zijne zegenende tegenwoordigheid allerwegen, in onwaardeerbare weldaden zonder tal, aanschouwd, en zijne goedheid gesmaakt wordt in ontelbare groote voorregten, waarin wij ons, ter eere van zijnen Heiligen Naam, boven vele Volken der beschaafde wereld mogen verheugen! Een land, waarmede de Voorzienigheid dus nog groote oogmerken moet hebben, welks val zij nog niet heeft willen gedoogen, waaraan zij eenen WILLEM DEN EERSTEN tot Stichter, en zijnen waardigen Naamgenoot, tegen aller verwachting en veler wenschen, tot Hersteller en Beschermer gaf, dat land moet ons *heilig* wezen. Ons, die er aan gehecht zijn door de fluweelen koorden der natuur, door de deugden en vooral door de menschenliefde van velen onzer medeburgers, door onwaardeerbare heilgoederen, vooral van eenen geestelijken en zedelijken aard, — ons, die eenen grond betreden, geheiligd door het bloed van onze Vaders,

die de begraafplaats is van eene onafzienbare schaar van uitmuntende en edele mannen; — ons, wier Vaderland zoo dikwijls door Gods bijzondere bescherming geheiligd is tot heilige oogmerken, — ons roept natuur, gevoel, geschiedenis, ondervinding, de Godheid zelve, met ééne stem, toe: *de plaats, waarop gij staat, is heilig land.*

Dit land nu wordt belaagd door een Volk, dat ons reeds lang, zonder reden, veracht en gehaat heeft, — waarmede wij, tot ons ongeluk, buiten de schuld van onzen Koning, hebben moeten vereenigd zijn, — dat daarvan intusschen ontelbare schoone vruchten plukte; — door een Volk, welks voortbrengselen, in onze huisgezinnen, maar al te zeer, tot groot nadeel van onze eigene fabrijken en handwerkslieden, gewild waren, — dat, om de vereeniging met ons te bevorderen, door het geëerbiedigd Hoofd onzer Regering steeds op de minzaamste wijze behandeld, gespaard en grootelijks bevoordeeld is, — dat nimmer zoo gebloeid heeft in rijkdom en aanzien, als door zijne gunst, en dat, evenwel, altijd gemord, zijn bewind tegengewerkt, zijne dagen verbitterd en zijne goedheid misbruikt heeft, schoon valschelijk feesten vierende en gejuich aanheffende in zijne tegenwoordigheid, doch overigens hem en ons lasterende en smadende, op alle mogelijke wijzen. Dit Volk, reeds de kwelling van den verlichten en edelen Keizer JOZEF II, wien het mede weleer ondankbaar verguisd heeft, en alleen te regeren door het onbepaaldste geweld, (gelijk de ondervinding nog nader zal doen zien) is tot openlijk oproer, plundering en brandstichting overgeslagen, — verwoest en vernielt alom, lastert en hoont openlijk, op eene voor ons duldelooze wijze, al wie nog tot ons behoort, — berooft en mishandelt zelfs onze ongewapende en vlugtende krijgslieden, — neemt onze vestingen weg, — weet van eer noch gegeven woord aan derzelver verdedigers, — houdt velen van hen, uit louteren haat, in harde gevangenis, — wordt, door de eerloosheid van velen der hunnen, die weleer trouw

zwoeiten aan ons bewind, en door het toevloeijen van vreemde fortuinzoekers en oproermakers, van dag tot dag geduchter, — dringt onze legers, jammerlijk gedund, naar onze oude grenzen terug, en kwelt ons met gewapende aanvallen, die, wanneer zij naar hunnen wensch gelukken mogten, dat de Almagtige verhoede! ons land met naakte en hongerige vreemdelingen zouden overdekken, onze schoonste instellingen den bodem inslaan, ons geldwezen uitrooven, en geheel ons Vaderland de rampzalige prooi doen worden van eene listige en hoogst gevaarlijke vereeniging van ongeloof en bijgeloof beide, evenzeer wraak en woede blazende tegen onze dierbaarste voorregten. Dit zou het lot zijn van het land onzer Vaderen! Daarvoor zouden zij, en wij na hen, zoo veel gearbeid, opgeofferd en verduurd hebben ten algemeenen beste! Daarvoor zouden zij roemrijk geleefd, en, grootendeels, den heldendood gestorven zijn, opdat dit *heilig* land door muitelingen en roovers overweldigd en uitgeput, onze eer verguisd, onze vlag weggeworpen, onze wet naar vreemd bederf nog meer verminkt, en de stam van ORANJE, dien zij onverzoenlijk haten, uitgerooid zou worden, — opdat onze edele Koning nogmaals den bittersten haat buiten zijn Vaderland zou moeten ontwijken! En *dit* zouden wij gedoogen!... Landgenooten! *de grond, waarop wij staan, is heilig land;* en wij zouden niet alles doen en lijden, om deszelfs volslagene *ontheiliging* te verhoeden! Eerst onlangs is hij gezuiverd geworden van het vreemd gebroed, dat hem ontwijdde, en nu zouden wij hem door nog veel snooder gespuis laten overheerschen en bezoedelen!... Landgenooten! Het enkel denkbeeld doet mij sidderen, dat gij dit zoudt kunnen toelaten, of zoudt *moeten* lijden. Denkt toch niet, dat dit gevaar niet te vreezen is, en dat men zich gelukkig mag achten, wanneer men slechts geheel van ons gescheiden is. Weet gij dan niet, dat men er, met ondragelijken hoogmoed, openlijk voor uit durft komen, dat men, eer men iets van vrede wil hooren, bij voorraad, onze

legers verre achter onze vestingen wil hebben, waar wij ſchier niets zouden bezitten, om hen af te keeren? Weet gij niet, dat men vlamt, om uit onze goederen hunne verwoestingen te herſtellen, en dat men niets meer verlangt, dan zich een groot aantal bandieten van den hals te ſchuiven, om hun, ten onzen koste, brood en kleederen, en wat zij meer verlangen, te verſchaffen? Weet gij niet, dat ons leger zeer verzwakt is, in meer dan één opzigt, — dat wij den winter te gemoet gaan, die onze rivieren en overſtroomingen bevloeren kan, en dat wij met een Volk te doen hebben, overmoedig op hunnen voorſpoed, werkzaam door hunnen opgewonden geest en door roofzucht verhit?

Neen, de vijand moet niet gering geacht, het gevaar vooral niet verkleind worden, zullen wij niet vergaan. De Koning, die vooral geen vriend van nutteloze verontrusting en doellooze opoffering van 's lands penningen is, de Koning, met alles volkomen bekend, roept de geheele Natie bij alwat heilig is te wapen, en vordert van haar, in alle opzigten, *denzelfden grooten ijver en geestkracht ter behoudenis, als ten onze vijanden ten verderve bewogen.* Alzoo verlangden wij, dat Hij ſpreken zou, want *dit* vereiſchen de omſtandigheden; en, indien al het lot van ons Vaderland door lomere onderhandelingen kon beſlist worden, 't geen vooral niet waarſchijnlijk is, omdat men zich tot de ongerijmdſte eiſchen geneigd betoont, wie ziet dan echter niet, dat al het goede, dat wij bedingen, of liever, al het kwade, dat wij keeren kunnen, alleen door onze allergeduchtſte houding kan en moet worden verkregen of afgeweerd? (*) Evenmin hope men, te dien einde, op vreemden bijſtand, meestal (wij hebben het meermalen

(*) Thans is de ſtand van zaken, door de wapenſchorſing en de tusſchenkomst van vreemde Mogendheden, wel eenigermate veranderd; maar wie ziet echter niet, dat dit nog heden waarheid blijft, en misſchien nog lang zal blijven!!

gevoeld) een middel, zoo erg als de kwaal, en waarvan wij, in den tegenwoordigen staatkundigen toestand van geheel *Europa*, niets te wachten hebben. Geheel de wereld, Landgenooten! staart veeleer op ons eigen gedrag, dat, naast God, ons lot zal moeten beslissen voor eene toekomst, die, naarmate van ons tegenwoordig gedrag, eervol of schandelijk, rijk gezegend óf verderfelijk voor ons en onze nakomelingen zijn zal. Maar zou God onzen val, den val van dit *heilig land*, dat Hij zoo vaak verdedigde, gedoogen? Zou Hij zoo vele Vaderlandsliefde, als thans reeds betoond wordt, laten verguizen en niet eenmaal zegenen? Neen, ik kan het niet gelooven, en acht mij, met u, hoogstgelukkig, dat Hij onze rots en ons schild is, gelijk Hij immer voor onze Vaderen was. Maar onze Vaderen waren wakkere, ijverige, dappere mannen, voor wie dit *land*, inderdaad, een *heiligdom* was. Zij vertrouwden vast, dat God hun niet begeven of verlaten zou; doch *dan* alleen, wanneer zij zelve het beschermden, — wanneer hun daartoe niets te dierbaar was, of te moeijelijk viel, — wanneer er niets verzuimd werd, dat gedaan moest worden tot algemeen behoud, — wanneer er geen tijd verloren ging, dien het Vaderland voor zich eischte; want zij waren wijs genoeg, om te weten, dat God hen reeds daarin aanvankelijk hielp, dat Hij hun de vereischte ziels- en ligchaamskrachten tot eigene werkzaamheid gaf, en dat zijne Voorzienigheid, ten beste der menschen, derzelver getrouw gebruik altijd vooronderstelt. Daarom *waakten* en *baden* zij tevens, *vertrouwden op den Heer en deden het goede*, en wachtten, op deze wijze alleen, Zijnen zegen op hetzelve gerustelijk af.

Wel dan, Landgenooten! het gevaar niet verkleind, — de vijand vooral niet gering geacht, maar ook niet gevreesd, — geene ijdele hoop op menschen, maar alleen op God gebouwd, die den stouten helpt, den werkzamen zegent, maar den tragen bloodaard, den verwaarloozer van zijn *heiligdom*, overlaat aan het lot en de verachting, die hij waardig is. — Veel, zeer veel goeds

hebben wij te verwachten, en verre van hopeloos is de *heilige* zaak, waarvoor wij ijveren; maar het moet waarlijk ijver zijn, die ons bezielt, en alles moet me wijken voor een *heiligdom*, van welks behoudenis voortaan alles op aarde voor ons en de onzen afhangt. Ja, het Vaderland *zál* nogmaals behouden, en onze zaak volkomen gered, en misschien zeer gunstig gekeerd worden, wanneer men ons de magt wèl ziet gebruiken, die wij bezitten; daartegen is geene magt, die van buiten komt, en geene beschutting heeft, zoo als wij die hebben in onze rivieren, smalle wegen, sluizen en vestingen, bestand. Wij hebben die slechts te verdedigen; zij, te veroveren. Wat van beide is gemakkelijker? Wij hebben de zaak der orde en des regts, der deugd en der wetten, het *heiligdom* des Vaderlands en der menschheid ten doel; zij, het rijk der Helle. Wie kan meest hopen op Gods zegen? Wij hebben aan ons hoofd een' Koning, die God voor zijnen Koning erkent, — wien dit land een *heilige grond* is, — die ons allen liefheeft, en bewijst, dat Hij durft en kan doen, wat gedaan moet worden; zij, eenen booswicht (*), dien al, wat God eerbiedigt en braaf is, verfoeit. Zij hebben het zwaard genomen tot oproer, en *zullen er door vergaan*; wij, er door gered worden. Wat zouden wij dan vreezen, als wij *algemeen* ter hand nemen, wat wijsheid en godsvrucht gebieden?

Onze pligt is dan moed en vertrouwen op den Allerhoogsten, werkzaamheid en krachtbetoon, onbepaalde onderwerping en trouw aan Koning en Vaderland. Of meent gij, dat ons lot nog dragelijk, dat ons leven nog verkieslijk zou zijn, zoo wij ons de wet moesten laten stellen door booswichten, zoo als wij onze vijanden, helaas! maar al te ongelukkig, hebben leeren kennen, of door welke andere booswichten het ook zou mogen geschieden? Men omringe dan ons *heiligdom* tegen hunnen pestvloed met een' ondoordringbaren muur; men

(*) Toen stond DE POTTER met de zijnen nog aan het hoofd der muiters.

weêrsta de woede, of wij zijn verloren. Geene verdeeling, geen wantrouwen, geene waanwijze berisping, geene misnoegdheid over bijzonder bezwaar, ten zij wij alles wilden verlammen en bederven. Een' welgewapenden kring geſloten rondom onzen Koning door allen, oud of jong, rijk of arm, en dien kring vooral niet geopend, dan waar onze lijken vallen, opdat hij ſpoedig weder door braafheid en trouw op nieuw geſloten worde. Ieder, in wat ſtand ook, ſta waakzaam op den post, hem toevertrouwd, en verlate dien niet, zoo lang pligt hem trouwe gebiedt. Onvermoeidheid, zoo lang er nog iets te doen valt, wat de voorzigtigheid eischt, zij het kenmerk van ons en alle brave burgers. Iedereen, wie hij ook zij, beperke zijne weelde, offere, wat hij ſlechts kan, voor de goede zaak, voor de huisgezinnen onzer uitgetogene brave medeburgers, voor de verpleging onzer zieke en gekwetſte verdedigers, voor de uitrusting van minvermogende vrijwilligers tot den edelſten ſtrijd, en vereere alzoo zijne Christelijke belijdenis. Één enkele ſtuiver voor de goede zaak baat meer, dan millioenen zuchten en klagten. Geen ijdel gepraat, geen gezwets, geen ſchelden en tieren tegen onze vijanden, zelfs geene tranen, hoe talrijk ook, kunnen het Vaderland redden, of ons behoeden voor een gejammer zonder nut en zonder einde, wanneer het eenmaal mogt verloren zijn. Iedere gade, iedere moeder toone het Vaderland *heilig* te achten, en wapene zich en de haren met moed, om met hetzelve niet alles te verliezen. Voorts zij een ieder rustig en vreedzaam; en die er aan denken mogt, om in algemeene onrust of oproer zijn bijzonder voordeel te zoeken, hem volge vloek en ſtraf, gelijk het ligchaam de ſchaduw! Zoo, maar ook zoo alleen, kan wet en orde onder ons blijven wonen, het *heiligdom* van ons en onze Vaderen bevestigd en beveiligd, alle blaam van hetzelve afgeweerd worden, en deszelfs roem met nieuwen luister prijken onder de Volken der aarde. Zoo worde de band van vereeniging en liefde tusſchen Vorst en Volk nog ſterker! Zoo worde het lijden van ve-

let ook het leed van Hem en ons allen, in deze zorgvolle en droevige dagen, door Gods goedertierende gunst, rijkelijk vergoedt. Zoo moge de ramp, onder Zijn wijs bestuur, vruchtbaar voor ons worden in wijsheid en Christelijke vroomheid! Zoo moge onze droefenis, die slechts tijdelijk is, ons, door CHRISTUS, een eeuwig gewigt van heerlijkheid werken, en onze Vaderlandsliefde, gelijk de Zijne, door ijverige werkzaamheid en groote opofferingen krachtig bewezen, door den Algoede, te zijner tijd, bekroond worden met herstelde rust en vernieuwde welvaart voor ons en onze kinderen! Amen.

HET KLIMAAT, DE PEST EN DE KRANKZINNIGEN-HUIZEN IN EGYPTE.

De *kamsin*, of *simboum*, waait te *Alexandrië* gewoonlijk van het begin van Mei tot het einde van Junij. Deze verpestende wind komt uit het oosten, van den kant der woestijn, en verslapt zoo zeer het gansche gestel der menschen, dat de *Europeanen* veelal te bed moeten blijven, en zich ongeschikt voor de geringste inspanning van ligchaam of geest gevoelen. Dit komt niet enkel van de hitte; want de thermometer rijst daarbij zelden meer dan drie of vier graden. Deze opmerkelijke uitwerkselen zijn zeker toe te schrijven aan nog onbekende oorzaken, die in de gesteldheid der lucht gezocht moeten worden; de electriciteit schijnt eene hoofdrol hierbij te spelen. Daar van de maand Maart af geen regen valt, is het land over al droog en dor; de grond barst; het loof der boomen vertoont zich als verzengd; de eenige plant, die wèl tiert, is de *soda* (*Salsola soda*), welke in het zand groeit. In de laatste dagen van Junij beginnen de noordoostewinden te waaijen, en houden tot in September aan. Gedurende dezen ganschen tijd is de lucht aangenaam en frisch; des nachts valt overvloedige dauw, die de planten verkwikt,

en men vermeent niets meer van den verderfelijken invloed des *simoums*. De dampkring is in *Alexandrië* steeds zeer vochtig en met fijne zoutdeelen bezwangerd, die zich in de gedaante van kleine kristallen aan de muren en het huisraad aanzetten. Nogtans schijnt deze lucht niet ongezond te zijn; van borstkwalen ten minste weet men er niet. — *Beneden-Egypte* is van Augustus tot het einde van September, ten gevolge van het overstroomen des *Nijls*, een groot meer. Zoodra de rivier binnen de oevers terugtreedt, beginnen de werkzaamheden op het veld. In Januarij komt het gezaaide ten voorschijn, en in April is de eerste oogst reeds geschied. Door kunstige besproeijing weet men van den grond eene tweede vrucht te bekomen, die in Augustus, eer de overstrooming komt, wordt binnengebragt. In *Alexandrië* is het des zomers niet ongemeen heet; daar moeten dus andere oorzaken zijn, waaruit zoo zware ziekten soms ontstaan: de nabijheid van het meer *Mareotis* zal buiten twijfel veel kwaad doen. — *Opper-Egypte* is zeer droog. Er zijn vierhonderd jaren oude *sycomoren* (soort van vijgeboomen), op welke misschien nooit regen is gevallen; en menige boom van deze soort groeit op zoo hoogen grond, dat het *Nijl*-water bij het buiten de oevers treden nooit tot aan de wortels komt, en de dauw, waarvan boven werd gesproken, strekt zich niet verder uit, dan *Middel-Egypte*. In *Damiate*, *Rosette* en *Alexandrië* regent het soms van November tot Maart, en dan heerscht er eene gevoelige koude. Maar in *Kairo*, dat slechts vijftig uren verder ligt, weet men naauwelijks van regen of koude. In *Opper-Egypte* regent het misschien om de acht of tien jaren eenmaal; doch, zoo de regen begint, valt dezelve bij stroomen.

Bij mijne aankomst te *Alexandrië* heerschte er de pest in den hoogsten graad. Elken dag stierf er zeker een *Europeaan* en omstreeks achttien inboorlingen, hetgene op eene bevolking van 16,000 zielen zeer veel is.

Alle huizen waren gesloten. Men doopte het geld, eer men het aannam, in azijn. Brieven en andere papieren werden met tangen aangevat, zelfs nadat men ze gezuiverd had. Op straat droeg men een' stok, waarmede men ieder van zich stiet, die onvoorzigtig te nabij kwam. Elken morgen zocht men met belangstelling te vernemen, hoe veel kranken er in den verloopen nacht gestorven waren. Bij het ontbijt sprak men van de pest, bij het middagmaal beschreef men de aansteking, en bij het avondeten onderhield men elkander over pestbuilen. Ook op de gezelschappen der vrouwen liep het gesprek steeds over de besmettelijke ziekte: de kat, zeide men, kan dezelve verspreiden; de hond is op verre na niet zoo gevaarlijk; de ezel brengt zeer ligt de pest over; van het paard heeft men niets te vreezen; nieuwbakken brood is zeer verdacht, maar door vleesch wordt de ziekte niet medegedeeld, enz. Zag men toevallig iemand wat lang aan, zoo bevoelde hij zich terstond; en klaagde iemand over hoofdpijn, of zag hij er bleeker uit dan gewoonlijk, zoo ontweek hem ieder.

Het pesthuis bestaat uit verscheidene kleine vertrekken met een enkel tralievenster naar het oosten, alsof het opzettelijk bestemd ware, dat de verderfelijke wind uit de woestijn daar zoude inblazen. Het eenige huisraad in deze cellen is een bed van biezen matten met eene matras en een laken, dat veelal weldra tot lijkkleed moet dienen. De deur wordt gewoonlijk achter den ongelukkigen kranke toegesloten. Een *Arabier*, die tot ziekenoppasser is aangesteld, zit daar buiten, en rookt zijne pijp op zijn gemak; slechts zelden gaat hij naar binnen, om den lijder de brandende lippen te bevochtigen. Eenmaal daags komt de *Italiaansche Dottore* den ongelukkigen bezoeken, schrijft met veel deftigheid vlierthee of iets dergelijks voor, en maakt, dat hij weder wegkomt.

De pest ontstaat zeker meest uit de bedorvene dampen, welke zich uit rottende dierlijke zelfstandigheden ontwikkelen. In alle *Turksche* steden slagten de vleesch-

houwers midden op de ſtraten, die nooit gereinigd worden. Ook doode honden, katten, kameelen en ezels verrotten aan den weg en blijven liggen. De *Turk* verwisſelt zelden van kleederen; in weerwil der veelvuldige wasſchingen, is het volk ten uiterſte morſig. In de ſteden van het Oosten breekt de pest gewoonlijk het eerst in het *Joden*-kwartier uit, waar de ergſte onreinheid heerscht. Men kan echter niet ontkennen, dat de pest ook met andere omſtandigheden in verband ſtaat; zoo houdt dezelve gedurende de overſtrooming van den *Nijl* geheel op, en vertoont zich weder, zoodra het water tot gewoon peil zakt.

Worden de pesthuizen te *Alexandrië* zeer ſlecht verzorgd, de krankzinnigen in *Kairo* hebben het nog erger. Daar beſtaat, ja, een bijzonder huis voor dezelven. Ik zal trachten, een begrip van deze inrigting te geven. De opziener van het krankzinnigenhuis wilde mij langen tijd niet binnenlaten. Hij meende, dat nooit eenig *Frank* daartoe verlof had bekomen; doch mijne hoedanigheid van *hakkim* (geneesheer) des *Engelſchen* Conſuls en een half dozijn piasters ruimden alle zwarigheden uit den weg. De opziener nam eene uit leder van het Nijlpaard vervaardigde zweep, en leidde mij door een' zeer langen, naauwen gang naar eene binnenplaats, rondom welke de verblijven of hokken der krankzinnigen gemaakt waren. Eenigen der zachtzinnigſten liepen vrij rond; maar de ongelukkigen in de hokken bevonden zich met een' ijzeren band om den hals geketend aan de venſtertraliën. De opziener ging met mij rond, en, even alsof hij eene menagerie van wilde dieren liet zien, ſchudde en rammelde hij aan de kettingen, ja rukte die ſoms geweldig naar zich toe, wanneer de ongelukkige niet ſchielijk genoeg voor den dag kwam. Allen kermden erbarmelijk om brood. Ik onderzocht, hoe veel hun dagelijksch rantſoen was, en ik vernam met ontzetting, dat zij niets ontvingen, dan hetgene hun van tijd tot tijd door milddadige lieden werd toegezonden. Het was

thans bijna middag, en zij hadden in *achttien* uren *niets* gegeten. Nu bragten twee zeer wel gekleede *Turksche* vrouwen een' ongemeen grooten watermeloen en twee brooden. Men verdeelde deze gave, en wierp aan ieder dier ongelukkigen een' brok toe. Nooit zag ik de menschelijke natuur dieper gezonken. Zij verslonden, als hongerige wolven, het voorgeworpene, dat op verre na niet toereikend was. Terstond liet ik voor een paar piasters brood, dadels en zure melk halen. Toen deze levensmiddelen aankwamen, ging er een vreugdegejuich op, dat mij het hart verscheurde. Ik vreesde schier, dat zij de ijzeren stangen zouden breken, om zich op de spijze te werpen. In weerwil van de zweep, waarmede de opziener heftig rondsloeg, was hun woedende honger zoo groot, dat wij moeite hadden, om onze handen voor hunne klaauwen te beveiligen. Het was verschrikkelijk te zien, hoe zij de spijs verscheurden met nagels, die werkelijk op arendsklaauwen geleken.

Ik kan niet nalaten, hier aan te merken, dat ook bij deze krankzinnigen een hoofdtrek van het karakter des *Mahomedaans* in volle sterkte uitkwam. Een man, die mij dringend smeekte, dat ik hem brood zou geven, spoog naar mij, toen ik zijn hok naderde. Een ander, die een stuk watermeloen met de woede van den felsten honger had gegrepen, at het niet op, maar verborg het langer dan een kwartier uurs, en wierp het mij naar den kop, toen ik zijn venster voorbijging; liever nog wilde hij eenen *Christen* honen, dan zijnen razenden honger stillen. Niettegenstaande mijne dringende beden, ging de verschrikkelijke zweep meer dan eenmaal over zijne naakte schouders.

Bijzonder trok mijne opmerkzaamheid een *Turk*, die er goed uitzag, en die Officier onder de troepen van den *Pacha* geweest was. De man klaagde bitter, dat hij zoo hard behandeld werd. Hij zeide mij, dat hij van honger zou sterven, daar hij in verscheidene dagen niets te eten had gehad, dan een paar oncen brood. Hij sprak zoo verstandig over zijnen toestand, dat ik met

verwondering den oppasſer vroeg, waarom toch deze perſoon opgeſloten was. De opziener lachte mij uit, en antwoordde: *Weet gij dan niet, dat de krankzinnigen gewoonlijk, wanneer zij het kalmſte ſchijnen, een' boozen trek in den zin hebben?* Ten bewijze van het gezegde verhaalde hij mij de geſchiedenis van eenen *Neger*, een gewezen vleeschhouwer, welken men, omdat hij zoo bedaard was, vrij in huis liet omloopen. Deze had, namelijk, eens bij nacht een' zijner makkers geſlagt, naar de kunst in ſtukken geſneden, en in elk hok een gedeelte gebragt. *Sedert*, zeide hij, *zijn wij op onze hoede, daar zij anders misſchien elkander, tot den laatſten man toe, verſlinden zouden.*

Ik onderzocht naar de oorzaken, die aanleiding hadden gegeven, dat de bewoners van dit huis, dertig in getal en allen van het mannelijk geſlacht, krankzinnig waren geworden. Vier hunner waren in hunne verſtandelijke vermogens gekrenkt, omdat zij te ſterk *hashis*, eene bedwelmende ſtoffe, die uit de bloemſtampertjes van den hennep bereid wordt, gerookt hadden. Vijf anderen waren vergiftigd geworden, waaronder drie door koffij. Drie hadden door geestdrijverij, en één ten gevolge van de *bastonnade* (ſtokſlagen) het verſtand verloren.

Ik ken geen land, waar gelukkig de krankzinnigheid zeldzamer is, dan in *Turkije*; want geen volk op aarde denkt zoo weinig, als de *Türken*. Eene ramp, die bij eenen *Europeaan* de herſenen in verwarring zou brengen, ſchijnt op het gevoel van den *Arabier* naauwelijks te werken, zoodat hij onder omſtandigheden, welke bij menigeen aanleiding tot zelfmoord geven, koel en droog zegt: *Allah karim* (God is groot)! Ik zag te *Roſette*, hoe een *Arabier* den puinhoop van zijn zoo even ingeſtort huis beſchouwde; het eenige woord, dat hij liet hooren, was: *Allah karim!* — Een *Engelschman* viel in den *Nijl*. Zijn reisgezel bad de *Arabieren*, die in het vaartuig waren, zeer dringend, dat zij hem te hulp zouden ſnellen; maar zij ſloegen de oogen naar den

hemel, en riepen: *Allah karim!* De ongelukkige verdronk. — Daar zij gelooven, dat geene menschelijke wijsheid het ongeluk, dat komen zal, verhoeden kan, zoo rekenen zij het zich tot verdienste, geene moeite tot afwering te doen, maar ongevallen moedig te verdragen; en de *Arabieren* drijven daarin de wijsgeerte, indien men het zoo noemen mag, nog verder, dan de *Turken.* Ik weet geen voorbeeld van zelfmoord in *Turkije* of *Egypte*, en nooit heb ik hooren zeggen, dat een *Arabier* uit vertwijfeling krankzinnig is geworden.

Ik deed moeite, om den opziener te beduiden, dat de krankzinnigen zachter en menschelijker behandeld moesten worden. Ik voegde er bij, dat men, zoo doende, welligt bij eenigen het gebruik van het gezond verstand zou herstellen. Maar hij schudde het hoofd, en meende, dat het onmogelijk was; dat alleen de zweep eene heilzame uitwerking had, en dat men hen slechts onschadelijk moest maken; *en wat is er ook aan gelegen*, zeide hij, *of zij weder gezond worden, dan niet?*

DE JONGSTE UITBARSTING VAN DEN VESUVIUS.

Sieh diesen Spiegel
Dieses Golfs, weiteben und segelreich, an!
Sieh von fern herwehen den Rauch Neapels,
Sieh des Vesuvs Rauch!

PLATEN.

Eene frissche koelte — een *vento Greco* — dreef ons van de immer bloeijende velden van *Sicilië* naar de heerlijke kusten van *Napels.* Wij hadden *Palermo* des avonds ten negen ure verlaten, en bevonden ons den volgenden morgen reeds in het gezigt van *Uttika.* Eene zoo spoedige vaart is zelfs bij de beste zeilers eene zeldzaamheid, en de wakkere Kapitein, een vlug en bekwaam *Genuees*, gaf ons blijde hoop op eene zeer gelukkige reis, daar de reeds gunstige wind tegen den avond bijna zuidoost werd. Niets evenaart de afmattende

verveling van doodftilte op zee — niets de algemeene vreugde, wanneer een gewenschte wind de zeilen doet zwellen, en het fchip over de rollende golven als wegvliegt. Zoo was dan onder ons ook vrolijk gezang, en onze vreugde fteeg ten top, toen wij, bij de laatfte gloeijende ftralen der in volle pracht ondergaande zon, die in zee fcheen te duiken, het hooge, rotsachtige ftrand des marmereilands van TIBERIUS (*) ontdekten.

Wij verlieten het eene paradijs, om het andere in te treden. Bij het naderen tot een nieuw en fchoon doel, gevoelde niemand behoefte aan flaap. Offchoon wij wisten, dat wij, des nachts de haven binnenloopende, niet vóór den volgenden morgen verlof zouden bekomen, om aan land te ftappen, befloten toch allen, bij zoo aangenaam weder niet te flapen, en het gezelfchap van vreemdelingen verzamelde zich in de fraaije kajuit, welke met derzelver *camerine's* voor de vrouwen tot nachtverblijf beftemd was. Het ontbreekt den reizenden in deze fchoone landen nooit aan ftof tot onderhoud; en nergens zou de onmogelijkheid van mededeeling ongelukkiger of althans ontevredener maken, dan in *Italië*. Men heeft zoo veel gezien, ondervonden, genoten, dat men al dat heerlijke niet lang in eigen' boezem kan opfluiten. Ieder ontwaart behoefte, om aan zijn gevoel lucht te geven; en de aandoeningen, welke door ongewone natuurtooneelen in het menfchelijk gemoed veroorzaakt worden, moeten in woorden zich ontlasten. Zaken, die meer voorwerpen van ftil gepeins zijn, kan men in zijn binnenfte als opfluiten en daar met gedachten verwerken; maar dingen, welke de zinnen fterk aandoen, laten geene willekeurige beperking toe: het overvloeijende hart moet woorden en menfchen zoeken, om aan zijne gewaarwordingen ruimte te geven, en zijne vreugde aan gelijkgeftemde zielen toe te roepen.

Deze, door allen gevoelde, behoefte bragt ons klein,

(*) Keizer TIBERIUS leefde foms als verfcholen op het woeste eilandje *Capri*, op de kust van *Napels*.

maar uitgelezen gezelſchap bij elkander. De eene geſchiedenis, vertelling, opmerking verdrong de andere, en de ernst der mannen werd dikwijls tot vrolijkheid geſtemd door de luimige ſcherts van geestrijke vrouwen. Zoo vervlogen de eerſte uren van den nacht met die onbegrijpelijke ſnelheid, waarmede ons ſchip over zee was gevaren; en ſteeds levendiger werd het geſprek, ſteeds vrolijker de boert, wanneer plotſeling een algemeen gejuich der matrozen boven ons losbrak, en het geroep: *Il monte! il monte!* (de berg! de berg!) ons op het verdek deed komen.

Voor hem, die nooit een' vuurſpuwenden berg aanſchouwde, heeft de natuur hare hoogſte kracht nog niet ontſloten. Onder alle de wonderen der aarde is dat harer vuurbrakende gebergten zeker het meest verbazende. Dit natuurverſchijnſel, bij donkeren nacht uit zee gezien, gaat alle begrip te boven. Geene niets beduidende uitdrukking kwam van onze lippen — niemand maakte eenige hoorbare aanmerking, als vreesde men, hierdoor eenige ſtoornis te veroorzaken; zoo zeer hield ieder met de meest geſpannen aandacht zijnen blik op het groote voorwerp der algemeene verwachting gevestigd. De wonderbare pracht van het vurige verſchijnſel boeide aller tongen, en het ganſche gezelſchap bevond zich eensklaps in eene onbeſchrijfelijk plegtige ſtemming. Het duurde langen tijd, eer wij elkander onze verbazing en onze verrukking konden mededeelen; en wij beſloten, het overige van den nacht op het verdek, in het gezigt van den vuurſpuwenden berg, door te brengen. Veldſtoelen werden boven gebragt, en wij plaatſten ons allen in een' halven kring, naar het natuurverſchijnſel gekeerd, dat verre boven de onzigtbare oppervlakte der aarde zich verhief. De zachte lentenacht en de allengs afnemende wind maakten deze uren tot de aangenaamſten van onze reis, en het ſteeds naderend, verheven ſchouwſpel verſpreidde eene tooverachtige bekoorlijkheid over dit nachtelijk tooneel, dat niet te beſchrijven is. De telkens digter zich verheffende vuurzuilen deden den glans der ſterren verbleeken,

en wij zagen aan het gansche uitspansel des hemels geen lichtpunt meer, behalve den in alle vuurkleuren tot boven in de lucht golvend opwaarts stijgenden gloedstroom.

Zoo liepen wij de haven binnen. Ieder had reeds zijn plan gemaakt, hoe hij zoo veel heerlijks van nabij wilde aanschouwen. Ieder achtte zich gelukkig, in eenen tijd te *Napels* te komen, waarin de zelden verkregen wensch van alle derwaarts reizenden vervuld werd; en niemand wilde voor den anderen onderdoen in stoutheid van ontwerpen, om het verlangde wonder in de meest mogelijke nabijheid waar te nemen. Deze algemeene begeerte werd nog veel sterker, toen ik verhaalde, dat ik reeds vóór mijne reis naar *Sicilië* twee malen in den krater nedergedaald was, hoe verwonderlijk ik dezen afgrond vol zwavel en *lava* gevonden, hoe ik zelfs den kleinen *Vesuvius* daarin beklommen had, hoe de breede kloven in de, boven dezen afgrond tot een' bewegelijken bodem strekkende, *lava*-velden digte vuurklompen onder mijne voeten opwierpen, hoe de wanden rondom rook van zich gaven, hoe ik op de bruine, gloeijend heete *lava*-aarde naauwelijks meer bij den steilen binnensten rand des kraters kon opklimmen, en hoe mij dit eindelijk met de uiterste inspanning, doch slechts met verbrande laarzen en kleededeeren, gelukt was. Reeds toen hadden de kundige bewoners van *Resina* en van het meermalen zoo vreeselijk verwoeste *Torre del Greco*, volgens zekere onbedriegelijke teekenen, eene nabij zijnde geweldige uitbarsting voorspeld; en de bij mijn laatste bezoek kegelvormig omhoog stijgende witte rookzuil, het opdroogen der bronnen in de aan den voet van den *Vesuvius* liggende dorpen, maar bijzonder de gistende werking in het binnenste van dezen gevaarlijken nabuur, waren zoo vele teekenen, welke die arme menschen met angstige bekommering, wegens de op zoodanige voorboden gewoonlijk volgende verschijnsels, vervulden. Ik gaf mijn besluit te kennen, dat ik andermaal wilde afstijgen en, zoo mogelijk, de uitbarsting in het binnenste van den krater zelven aanschouwen. Allen rieden mij dit voornemen ten sterkste

af, dewijl men toch over den rand heen dit fchouwfpel genoeg kon zien, en men bij verandering van wind, waarop, gelijk bekend is, alles aankomt, het gevaar van verdelgd te worden ligter zou ontkomen. Allen rieden het mij af, behalve eene *Engelfche* jonge juffer. Ik vroeg haar, of zij alleen mijn plan goedkeurde — zij lachte en zweeg.

De zon was over *Kalabrië* opgegaan, en had het vuur van den *Vefuvius* onzigtbaar gemaakt; maar zijne rookwolken verfpreidden zich over de *Apennijnen*, en verdonkerden meermalen het daglicht. De haven wemelde van vaartuigen, en op den *molo* (havenhoofd) ftonden duizenden, nieuwsgierigen. De boot van de *Dogana* (*Douane*) naderde eindelijk ons fchip; en nadat het geftrenge opperhoofd ons het gewenschte verlof, om aan land te gaan, had gegeven, maakte ieder fpoed, om in een der ons omringende roeifchuitjes te komen. Terwijl men elkander vriendelijk toeriep: *Op den Vefuvius!* fcheidde het gezelfchap, hetwelk door eene gelukkige vaart zoo naauw verbonden was geworden, en ieder zocht, na het gemeenfchappelijk doorftaan van het lastig onderzoek der tolbedienden, in zijne herberg te geraken.

Is *Napels* fteeds in onrustige beweging, thans was dit echter nog meer, dan gewoonlijk, het geval. De uitbarfting van den *Vefuvius* nam van dag tot dag toe, en had dezen nacht eene fchrikbarende hoogte bereikt. Men begon, in de nabijheid van den berg, voor den bodem, waarop men ftond, bevreesd te worden, en hield zich bezig met middelen tot redding in gereedheid re brengen. Maar eene ontelbare menigte nieuwsgierigen reed op wagens naar *Portici*, *Torre dell' Annunziata*, *Refina*, *Pompeji*, en velen op den berg zelven, om dezen zoo nabij mogelijk in zijne vreefelijke fchoonheid te befchouwen. Onder deze laatften bevond ik mij.

Het zal noodig zijn, ten behoeve van lezers, welke den *Vefuvius* federt de uitbarfting van 1822 niet weder, of misfchien nooit gezien hebben, deszelfs tegenwoordige inwendige gedaante te befchrijven, waaruit men afnemen kan, dat het afdalen in den krater niet meer zoo bezwaarlijk is, als eertijds, en dat dit zelfs gedurende de laatfte uitbarfting niet onmogelijk was. Bij gemelde uitbarfting van 1822, die eene der aanmerkelijkften was, welke plaats gehad hebben, ftortte de ganfche bovenfte top, waaruit vroeger het vuur werd opgeworpen, in den reeds lang te voren uitge-

hoolden krater neder, zoodat deze eene veel grootere wijdte kreeg. Deze spits, op een' afgeknotten kegel gelijkende, is in hare vroegere gedaante in den nu openen buik des berg nedergezakt, staat daar thans nog boven de eigenlijke vuurbereidende opening van den berg, en daaruit kwamen bij deze nieuwe uitbarsting de vuurzuilen voort, — daaruit stortten zich de *lava*-stroomen in het omringende dal van den krater. Deze inwendige bergspits noemt men den *kleinen Vesuvius;* deszelfs hoogte bereikt naauwelijks het midden der rotswanden, die den krater insluiten. Van den rand dezer wanden nu overziet men den ganschen ketel, welke op eenige plaatsen verscheidene honderden voeten diep is. Boven kan men om den geheelen krater rondgaan, hetgene echter daar, waar men op handen en voeten moet kruipen, vrij moeijelijk wordt. Goede voetgangers kunnen in twee of derdehalf uur de ronde doen. Een blik op dezen afgrond verwekt inderdaad zeer ongewone aandoeningen, als hier die vuurkolk met hare onderaardsche verschrikkingen ons aangaapt, terwijl men daar tegenover een allerfraaist gezigt heeft op de Middellandsche zee en op de heerlijke golf, benevens hare eilanden. Met verwondering merkt men op, dat de kleine *Vesuvius* met gras begroeid is, hetgeen evenwel van de gevaarlijke stoffen, die hetzelve omgeven, eene bijzondere kleur heeft aangenomen. De grootendeels uit *lava* en zwavel gevormde stoffen hebben eene geheel eigene en bijzondere kleur. Men kan in het algemeen zeggen, dat de *lava* graauw is; maar dezelve neemt ook allerlei spelingen van zonderlinge en vreemde kleuren aan, en de zwavel schijnt soms naar niets minder, dan naar geel, te gelijken. Deze verandering der kleuren moet van den verschillenden, dikwijls afwisselenden warmtegraad komen. Als ik in Lentemaand l. l. de eerste maal naar beneden afdaalde, was de gansche bodem, die den krater dekt, dermate verhit, dat men telkens van den eenen *lava*-brok op den anderen, over de dikwijls zeer wijde scheuren, waaruit vuur opsteeg, springen moest; en intusschen vertelde men mij, dat deze velden den ganschen winter door geheel koel en gemakkelijk te betreden zijn geweest. Het binnenste van eenen krater zou bezwaarlijk te schilderen zijn; maar onmogelijk acht ik het, de verschillende vermengingen der kleuren met penseel af te beelden. Het eerste, dat iemand bij het zien dezer plaatsen van zwavel en vuurvlammen wel voor den geest

moet komen, is DANTE's *Hel.* Ik geloof niet, dat hij zijne beelden van de straffen der benedenwereld kon ontwerpen, zonder eenen krater gezien te hebben. Men behoeft weinig verbeeldingskracht en herinneringsvermogen te bezitten, om bij deszelfs gezigt zich alle zijne beelden van de straffen van den *Tartarus* levendig voor te stellen. — Reeds bij mijn eerste bezoek drongen er rookzuilen rondom uit de heete wanden en uit den kleinen *Vesuvius*, en vlammen schoten uit de geborsten *lava*-velden, welke den krater dekken, en zeer onregelmatig, meerendeels in kolossale klompen, aan en over elkander hangen. Dikwijls gebeurt het, zelfs bij zeer rustigen toestand des bergs, dat rotsbrokken naar beneden rollen, en ook bij het op- en afklimmen in den krater geraken stukken *lava* los en storten in de diepte neder, hetgeen voor de naastvolgenden of vooruitgaanden gevaarlijk kan worden. Vergeefs zoekt men in deze benedenwereld eene effene vlakte, en het gaan in dezelve wordt, vooral om de ongelijkheid van den bodem en om de menigvuldige scheuren, zeer moeijelijk.

Zoo had ik den krater bij mijn eerste bezoek gevonden. Hoe geheel veranderd was heden het tooneel! Eene dikke, witte rookzuil steeg regtstandig uit den muil, en verdeelde zich eerst op eene onmetelijke hoogte in de wonderbaarste, aan de heerlijkste bergspitsen gelijkende, gedaanten. Hoe helder de hemel ook was, zoo verduisterde toch meermalen de lucht, wanneer de zich over den ganschen gezigteinder uitbreidende sneeuwwitte rook al kronkelende eene aschgraauwe kleur aannam, waardoor zelfs de zon hare kracht verloor. Offchoon ik boven op den rand des kraters naar zee gekeerd stond, en het middag was, had nu en dan zoo groote donkerheid plaats, dat het uitstroomende vuur, en niet de zon, de voorwerpen verlichtte.

Ik had mij eenen der koenste geleiders uitgezocht, en nam verscheidene uren den gang der uitbarsting waar. Het geraas in den krater was zoo verschrikkelijk, dat wij soms de ooren digt stoppen moesten, om aan het gehoor geene schade te lijden. De wind was nog steeds zuidoost, zoodat de rook en de torenshoogte geworpene steenen steeds naar den nevensstaanden top gedreven werden, welke geheel met gloeijende asch bedekt was en wel een tweede *Vesuvius* scheen te zijn. Ik ontwierp met mijnen gids een plan voor den avond, daar ik gehoord had, dat slechts weinige dagen ge-

leden vreemdelingen bij nacht in den krater afgestegen waren, en ik dit voorbeeld volgen wilde, offchoon de uitbarsting toen nog geenszins zoo ernstig zich vertoonde. Wij begaven ons terug naar den Kluizenaar, die toebereidselen maakte om naar *Napels* te vlugten. Hier nam ik mijn middagmaal met verscheidene, vroeger te *Rome* en *Napels* mij bekend gewordene, reizigers, die gekomen waren, om de uitbarsting bij nacht te zien. Niets vereenigt de menschen ligter, dan een gemeenschappelijk door te staan gevaar; en zoo sloot zich dan ook ons klein gezelschap bij den *lacrymae Christi*, met welken wijn wij onze fleschen voor den nacht vulden, regt hartelijk aan elkander. Als wij zoo op weg naar boven gaan wilden, kwam de *Engelsche* familie, waarmede ik overgevaren was, juist bij ons aan. In zoodanige omstandigheden verheugt men zich dubbel, bekenden te vinden; en het was geen nietig *compliment*, wanneer wij elkander wederkeerig verzekerden, dat ons niets wenschelijkers had kunnen overkomen. Onze karavane bestond nu uit vier dames en dertien heeren van verschillenden landaard. De zilverlokkige, eerwaardige Kluizenaar beval ons de voorzigtigheid aan. Tot nu toe had ik noch hem, noch het gezelschap mijn eigenlijk plan medegedeeld.

(Het vervolg en slot hierna.)

CHINESCHE ZEDEN.

(Volgens den *Russischen* Reiziger DOBELL.)

Het Leger, werktuigelijke Kunsten, Petitsmaitres, Vrouwen, Tooneel, Spel.

Dikwijls reeds hoorde ik zeggen, dat de krijgsmagt van het *Chinesche* rijk meer dan een millioen menschen bedraagt. Dit moge waar zijn; maar ik kan verzekeren, dat er nooit een groot leger bestond, hetwelk, de talrijkheid in aanmerking genomen zijnde, zoo zwak, tot verdediging van het land zoo ongeschikt en in de krijgskunst zoo onbedreven was. In het gewest *Fokien* (*Fo-chen*) was een burgeroorlog uitgebroken; de soldaten konden denzelven niet dempen, — doch gewoonlijk wenden zij daartoe ook geene po-

gingen aan: wanneer acht- of tienduizend menschen te hoop loopen, om familietwisten te beslechten, blijven de krijgslieden rustige aanschouwers, tot dat er bloed vergoten is, en dan onderhandelen zij met de overwinnaars, ten einde die hun eenigen van de onderliggende partij uitleveren. Daarop zendt de Regering een snorkend berigt van behaalde overwinning op de muitelingen naar *Peking*, en vraagt de toestemming, om de hoofden der gevangenen te mogen laten afslaan. Het antwoord, dat gewoonlijk toestemmend uitvalt, is naauwelijks ontvangen, of de ongelukkigen ondergaan den dood, en daarmede is de zaak afgedaan.

Men kan niet ontkennen, dat de *Chinezen* het, in zeker opzigt, zeer verre gebragt hebben in de werktuigelijke kunsten; doch dit is blijkbaar geen gevolg van regelmatig vorderen in de wetenschappen. Veeleer schijnt het een uitwerksel van eeuwen-lange ondervinding te zijn. Met oneindige moeite bereikten zij zeker punt, waarop zij staan gebleven zijn en steeds zullen staan blijven, wanneer zij hunne vooroordeelen niet afleggen en den weg der ware beschaving niet betreden. De *Chinesche* zijden stoffen staan wel, wat glans en vastheid van kleuren aangaat, verre boven de onzen; dit komt van geene bijzondere loog, althans van geene den *Europeanen* onbekende behandeling. Ik zag eens zijde verwen; hunne handelwijze was zeer eenvoudig, en zij gebruikten dezelfde zuren, waarvan men gewoonlijk in *Europa* zich bedient. De glans en vastheid der kleuren zijn zekerlijk grootendeels aan hunne bedrevenheid in het gebruiken der zuren, aan de gesteldheid der lucht en aan eenige andere gunstige omstandigheden toe te schrijven. Wegens de zeer geringe dagloonen, heeft men zeer vele menschen in het werk; de arbeid gaat onbegrijpelijk snel voort, en zoo lang een noordewind, *Lay-fung* genoemd, waait, hangt men de zijde terstond te droogen. In eene andere luchtstreek en bij eene andere wijze van behandelen zou men veel meer tijd daartoe noodig hebben, en juist hierdoor moesten de kleuren veel lijden. Nooit verwen, de *Chinezen* eene kostbare stof, vóór dat de *Lay-fung* begint te waaijen, hetgene tegen het einde van September of met den aanvang van October gebeurt. Deze wind heeft eenen ongemeen droogenden aard. Nooit pakken de *Chinezen* thee of zijde, voor den uitvoer, bij vochtig weder, zoo niet de vreemdelingen, die vroeger willen vertrekken, daarop drin-

gen. Bij het weven mogen zij eene handelwijze hebben, die wij niet kennen, bij het verwen is dit geenszins het geval.

Vele *Europeanen* zullen misschien denken, dat onder een zoo ernstig, afgemeten en eenvormig levend volk geene *petitsmaitres*, geene *bonvivants* gevonden worden. Zij dwalen zeer; weinige landen hebben meer van dat kostbaar slag van menschen aan te wijzen, dan *China*, offchoon zij daar hunne talenten niet tot zoodanige hoogte ontwikkeld hebben, als in andere gedeelten der wereld. Het *toilet* van een' *Chineschen petitmaitre* vereischt zware uitgaven: hij kleedt zich in de kostbaarste zijden stoffen; zijne laarzen of schoenen hebben een' bijzonderen vorm, en zijn uit het schoonste wit satijn van *Nanking* vervaardigd; de zool moet eene bepaalde hoogte hebben; fraai borduursel omgeeft zijne knieën; zijne pijpen zijn ten uiterste fijn; zijn tabak komt uit de beste fabrijk in *Fokien*; hij draagt een gouden *Engelsch* horlogie, een' tandenstoker aan een' ketting van kostbare parels, en een' waaijer, die te *Nanking* vervaardigd en met den geur van welriekende bloemen doortrokken is. Ook zijne bedienden zijn in zijde gekleed; zijn *palanquin* (draagstoel), kortom alles, wat om en aan hem is, moet zoo sierlijk zijn, als de gansche man zelf. — Ontmoet hij iemand zijner bekenden, zoo maakt hij met zijne gekunstelde manieren niet minder vertooning, dan de meest volleerde modepop in *Europa*; en daarbij komen dan de omslagtige pligtplegingen, waarin de *Chinezen* zoo mild zijn. Men treft soms rijke lieden in *China* aan, die uit gierigheid zich alleen uitwendig reinigen en opschikken; terwijl hemd en onderkleederen, die zij in langen tijd niet verwisselen, aan hals en mouwen, niettegenstaande het rijke bovengewaad, dat veel verbergt, de onzindelijkheid van den drager verraden. Die genen, welke met *Europeanen* omgaan, geven meer acht op reinheid; in het algemeen zijn echter de *Chinezen* niet zoo zindelijk, als men uit hoofde hunner warme luchtstreek vermoeden zoude. Zij geven zich over aan allerlei zinnelijk genot, en zijn geneigd, om alles tot het uiterste te drijven. Op hun tooneel heb ik dingen zien voorstellen, die ik niet mag beschrijven, en dat nog wel voor vrouwen, die er zich zeer in schenen te verlustigen. Doch deze worden daar ook zeer verwaarloosd; zij leeren lezen noch schrijven; zij kennen niets anders, dan borduren en

muzijk, zoo dit dezen naam verdient; om den tijd te dooden, ſpelen zij kaart of *domino*, en rooken onophoudelijk. Mannen en vrouwen van de voorname ſtanden komen nooit in gezelſchap bij elkander. Voor den *Chinees* is het eene ſchande, met zijne vrouwen te eten, die gewoonlijk niet eens in hetzelfde gedeelte van het huis wonen. Ik ken echter ſommigen, die in dezen boven het vooroordeel zich verheffen, en die zeggen, dat eene andere manier van leven hun bijzonder wel bevalt. De veelwijverij heeft zeker aan het karakter der *Chinezen* groot nadeel gedaan. Daar zijn lieden onder hen, welke zelfs in hoogen ouderdom nog ſteeds meer vrouwen nemen.

Als ik op zekeren dag bij een rijk koopman ſpijsde, voerde men voor ons zekere tooneelſtukjes of laffe kluchten uit, waarvan al het vernuft hierin beſtaat, dat een norsch en eigenzinnig echtgenoot zijne vrouwen onbarmhartig afrost. Wij vroegen, of de beurt van ſlaan ook niet ſomwijlen aan de laatſten kwam, en verzochten onzen gastheer, dat hij, ons ten gevalle, nu mede een ſtuk van dezen aard zou laten geven. Hij nam er genoegen in, en liet terſtond twee of drie blijſpelen uitvoeren, waarin de vrouwen ware *Furiën* waren, en de man er zeer ſlecht afkwam. De tegenwoordig zijnde vreemdelingen lachten hartelijk, en wij konden wel bemerken, dat de vrouwen er veel vermaak in vonden; maar, toen de huisheer dit gewaar werd, en begreep, dat wij eenen en anderen zet op hem toepasſelijk maakten, keek hij zuur, werd verlegen, en liet niet toe, dat men verder ſpeelde. Wij mogen hieruit beſluiten, dat de vrouwen, in weerwil der harde dwingelandij, welke zij te verduren hebben, nogtans ſomwijlen het meesterſchap over hare geſtrenge heeren erlangen. Bij naauwkeuriger waarneming ontdekte ik vervolgens, dat, wanneer een *Chinees* op eene zijner vrouwen verlieft, zij hem gewoonlijk onder de pantoffel brengt. De rijke lieden in *China* weten eigenlijk van geen huiſelijk geluk; zij zoeken meestal hun tijdverdrijf in ſpelevaarten op het water, in het ſchouwſpel, bij de wachtelgevechten en in andere ſpelen.

Het ſpel is een heerſchend kwaad onder alle ſtanden, en wordt tot de grootſte buitenſporigheid gedreven. De Stadhouder van *Canton* heeft er de ſtrengſte maatregelen tegen genomen — hij liet de ſpeelhuizen ſluiten en de eigenaars geſtreng ſtraffen; doch het duurde niet lang, of er waren

reeds weder even zoo vele als voorheen, en zij werden bezocht, alsof er niets gebeurd ware. De eenige oorzaak hiervan is buiten twijfel de veelvermogende bekoorlijkheid van het goud; want goud heeft den grootften invloed op de ziel van eenen *Chinees* — dezen Afgod vereert en aanbidt hij met geheel zijn hart; en dit is geenszins te verwonderen, daar hij ziet, hoe deze God het zwaard der geregtigheid afweert en den beul in de wrekende armen valt. Behalve kaarten en dobbelfteenen, hebben zij nog verfcheidene andere fpelen. De meest geliefde zijn de wachtelgevechten, de krekelgevechten, en de vederbal, die met den voet geworpen wordt. Wil men twee mannelijke krekels met elkander laten kampen, zoo zet men ze in eene fteenen kom van zes tot acht duim middellijn; ieder fpoort zijnen krekel met eene veder aan, waarop zij langs den rand der kom rondloopen; bij elke ontmoeting ftuiten zij tegen elkander: is dit een paar malen gebeurd, zoo geraken de diertjes in woede, en kampen zoo lang, tot dat zij elkander ombrengen. Hiermede vermaken zich geringe lieden; het wachtelgevecht is een tijdverdrijf der rijken. De kampwachtels vereifchen eene naauwkeurige verzorging; ieder derzelven heeft een' bijzonderen oppasfer. Deze oppasfers dragen dezelve fteeds in een' zak met zich, en laten ze flechts zoo veel in de vrije lucht, als tot de gezondheid, of om ze te voederen, noodig is. Wil men nu twee wachtels laten vechten, zoo plaatst men ze midden op eene tafel, waarom zich de weddenden fcharen, en werpt eenige gierstkorrels tusfchen beiden. Zijn het moedige dieren, zoo grijpt de een den anderen, op het oogenblik, dat hij eene korrel oppikken wil, aan, en zij kampen woedend een of twee minuten; de overwonnen vogel vliegt weg, en de overwinnaar blijft in het bezit van de gierst. De rijke *Chinezen* hebben altijd een' ruimen voorraad van wachtels, opdat zij kampfpelen genoeg houden kunnen, om een groot gedeelte van den dag met dit tijdverdrijf door te brengen. Ook de weddenfchappen nemen veel tijd weg; foms wordt een wachtel, die wegens honderd of meer zegepralen beroemd is, door eene onbekende en onvermaarde tegenpartij overwonnen; en dan volgen er geweldig groote weddenfchappen en nieuwe kampgevechten, tot dat de nieuwe ftrijder ook weder zijnen man gevonden heeft. Bedenkt men nu, hoe weinig vermaak zoodanig tijdverdrijf, in vergelijking van tijd, moeite en kosten van het houden der

wachtels, verschaffen kan, zoo moet men zich verwonderen, dat hetzelve zoo zeer geliefd is; maar alleen buitensporige speelzucht is daarvan de oorzaak — twee groote gierigaards van mijne kennis waren groote liefhebbers van dit spel.

Aan tafel drinkt men te zamen, gelijk in *Engeland*; maar zal het eens plegtig geschieden, zoo staan de drinkenden op, en treden midden in de kamer, met de drinkschaal in beide handen; daarop brengen zij die aan den mond, en laten dezelve dan weder tot bijkans op den grond nederdalen — die het diepste buigt, is de hoffelijkste. Dit herhalen zij drie, zes of negen malen, waarbij de een naauwkeurig de bewegingen des anderen namaakt; eindelijk zetten allen te gelijk de schalen aan den mond, ledigen die allen gezamenlijk, en keeren dezelve dan om, ten einde te toonen, dat men ze tot den laatsten druppel toe heeft uitgedronken. Daarop maken zij op nieuw dezelfde complimenten als te voren, en begeven zich allengs weder aan tafel, om verder den eetlust te voldoen. — Zij hebben nog een ander drinkspel, waarvan ik eenig denkbeeld zal trachten te geven: Wanneer de bekers gevuld zijn, leggen de beide personen, die spelen willen, de regterhand op de tafel; nu steken zij naar elkander een' of meer vingers uit, en roepen beiden te gelijk: *een*, *drie*, *vijf*, enz.; wanneer nu de een raadt, hoe veel vingers de ander uitgestoken heeft, moet de laatste drinken. Dit spel heeft veel overeenkomst met de *mora* der *Italianen*, met dit onderscheid echter, dat laatstgenoemden om geld spelen. Bij de *Chinezen* nu duurt dit spel dikwijls langer dan een uur, tot dat een der spelers, wanneer hij te veel verloren heeft en zijn hoofd duizelig begint te worden, het veld ruimen moet. Wanneer men te *Canton* op eenen feestdag langs de rivier gaat wandelen, hoort men tot vervelens toe het geschreeuw van dit luidruchtig tijdverdrijf, waarbij men zich de ruwe zeden onzer voorvaderen bij hunne drinkgelagen herinnert.

EENE STEMME UIT FRANKRIJK!

(*Figaro*, 2 Dec. 1830.)

„ *De Oorlogskreet was voor Frankrijk altijd een* „ *vreugdekreet!*"

Corsaire, 2 Dec. 1830.

Oorlog? Waarom niet? Maakt geen omslag, Mijneheeren

Koningen van het Noorden! Wij hebben behoefte aan eene armee; wij hebben behoefte aan onbekrompene en volksgezinde instellingen; en, wie weet? misschien verschaft ons de Oorlog dit alles. Misschien zijn wij genoodzaakt nog eens te vechten, om te verkrijgen, wat wij in de maand Julij veroverd hebben. Oorlog verkrijgende, is er slechts één veldtogt noodig. *Frankrijk* kan, met ALMAVIVA, zeggen: „Vechten! Ik ben een liefhebber van vechten. 't Is mijn beroep." Ons den Oorlog aanbieden, is voor *ons*, wat eene jagtpartij was voor den goeden KAREL X, bij de gratie Gods van den troon gewipt!

„O! wat is dat prettig!" riep een jongeling in de drie dagen (der jongste Omwenteling), op de *Zwitsers* vurende. Men lachte, men maakte woordspelingen en puntdichten te midden van kogels en schroot; men sneefde met geestdrift voor de vrijheid; en de bloodaards, zulks niet kunnende begrijpen, beefden, gelijk eene hen, die eendeneijeren heeft uitgebroed, en de jongen, pas gekipt, met angst en verbazing, zich in den naasten stroom ziet storten.

„Maar de koophandel, reeds geschokt; wat zal er van dezen worden bij den Oorlog?" — Is de Oorlog niet een tak van handel? Koop- of ruilhandel, is dat niet hetzelfde? Wel nu, men ruile dan buskruid, kogels, sabels en geweren in! Onder het Keizerrijk was men zoo arm niet; en bovendien, zoo wij onze natuurlijke grenzen hernamen, den *Rijn* en *Savoje*, zou ik meenen, dat wij een' zoeten handel hadden gedreven. — „Hoe! nog weder veroveringen?" — Geenszins; *onze* grensscheidingen. Zonder dat *wij* er aan denken, zal men ons dezelve aanbieden, en dan dient men ze toch aan te nemen." Het is tijd, aan die onzekerheden een einde te maken, die wanorde en ontmoediging in de publieke zaken brengen. Het eerste kanonschot zal meer goed doen aan de effekten, dan al de fijnberekende haarkloverijen der staatsmannen. — „Hebt gij dan geene vrees voor het Heilig Verbond?" — Meent gij dat der Volken? — „En de *Carlisten*, die slechts op de aankondiging van vreemden inval wachten, om HENDRIK V uit te roepen." — *Morbleu!* des te beter: wij zullen hen toch misschien wel eens hier of daar ontmoeten.

Krijgen wij oorlog, dan, wil men, zal DIEBITSCH de verbondene legers commanderen. Wij hebben veel eerbied voor den overschrijder van den *Balkan*; maar het smart ons,

dat BLUCHER en BARCLAY DE TOLLY dood zijn: wij hadden met elkander eene oude rekening te vereffenen. Wat daarvan zij, wij zullen ons best doen, om aan Mijnheer DIEBITSCH te toonen, dat hij ditmaal met geen *Turken* te doen heeft.»

Zie, hoe sinds drie maanden zich troepen van kinderen onder uwe vensters verzamelen! Zij hebben een' tamboer opgeschommeld, en trekken de wijk door, en verrigten allerlei krijgshaftige wapenoefeningen. 't Is een lust, dat vuur en dien ernst te zien, welke zij van onder hunne graauwpapieren shako's en bezemstelen geweren ten toon spreiden! Beschouw de ondergeschiktheid der kleine soldaten omtrent hunne zelfgekozene opperhoofden! Wel nu, die kinderen zijn *Frankrijk*, voor 't minst deszelfs geest. Hun spel is het beeld van dat ontzagwekkend spel, dat het, met zoo veel geluk, gedurende vijfentwintig jaren, tegen gansch *Europa* heeft gespeeld. Het brandt van verlangen, om zich twintigvoud voldoening te verschaffen voor *ééne* partij, door hetzelve verloren.

De mededeeling der Ministers alleen heeft gisteren de fondsen twee francs doen rijzen.

GEVECHT TUSSCHEN TWEE TIJGERS EN EENEN LEEUW IN DEN TOWER TE LONDEN, 3 DEC. l. l.

Heden morgen tusschen 11 en 12 ure, terwijl de man, wiens post het is, de hokken der wilde dieren te reinigen, daarmede bezig was, schoof hij, onbedacht, eene schuif op, welke de kooi eens grooten Leeuws scheidt van die, waarin zich een *Bengaalsche* Koninklijke Tijger en Tijgerin bevinden. Op het zien van elkander, blikfemden de oogen dier beesten van woede. Terstond verhief de Leeuw zijne manen, en sprong, onder geweldig brullen, op den Tijger los. De Tijger, even heet ten strijde, wierp zich als razend op zijnen aanvaller; terwijl de Tijgerin haren medgezel moedig bijstond. Het brullen en schreeuwen der strijdenden klonk over het plein, en bragt bij al de overige dieren de geweldigste uitdrukking van vrees of woede te weeg. Het weerlooze gedierte trilde van angst, en liep verschrikt in de hokken rond; terwijl de overige Leeuwen en Tijgers, alsmede de Beeren, Luipaarden, Panters, Wolven en Hyena's, in hunne hokken rondvlogen, de ijzeren staven uit alle magt schuddende, onder het vreeselijkst geschreeuw. De Leeuw vocht dapper, maar werd

eindelijk overmand, daar hij te doen had met twee tegenstanders, die slechts sinds een jaar hunne wouden hadden verlaten, terwijl de Leeuw ongeveer zeven jaren gevangen was geweest. Intusschen woedde de strijd met twijfelachtigen uitslag, tot dat de Tijger den Leeuw in den strot greep en hem op den rug wierp, wanneer, na herhaalde malen over elkander heen getuimeld te zijn, de wanhopige Tijgerin den vijand tegen de borstwering vastklemde. In dezen toestand worstelde de heer des wouds nog met onverwinbaren moed, brullende van pijn en woede. Thans, echter, had men eenige ijzeren staven gloeijend gemaakt, met wier uiteinden men den muil en de neusgaten der razende Tijgers bestookte, die daardoor genoodzaakt werden hunne prooi los te laten; maar, zoodra de scheiding op die wijze was bewerkt, grepen Leeuw en Tijger, de een de opper- en de ander de onderkaak van partij, met hunnen muil, bijtende en schuddende elkander met moordend geweld. Zoo heftig was hunne woede, dat men niet dan met de uiterste moeite, door het steken van de gloeijende staven in hunne neusgaten, hen van elkander scheidde, en de Leeuw ten laatste weder in zijn hok joeg, welks deur onmiddellijk achter hem gesloten werd. Het gevecht duurde ruim een half uur. De Tijger had bij den jongsten aanval een zijner slagtanden verloren; maar de arme Leeuw is jammerlijk gehavend. (*)

(*) Bijaldien wij hier geene werkelijk gebeurde daadzaak, door onderscheidene *Engelsche* nieuwspapieren vermeld, voor ons hadden, zouden wij in verzoeking geraken, om aan eene soort van *profetische allegorie* te denken, door den fluwen *Brit* op *Holland* en *België* toegepast. Die schijnbaar toevallige aanleiding; die dappere Leeuw, door *twee* Tijgers (twee tegen één, of ook der *Franschen* tijgerhulp) bestookt; die wederzijdsche verbittering; die razende Tijgerin (beeld van *Belgische* Furiën); dat vechten op leven en dood; die algemeene onrust en woeling; dat woedend streven der magtige rusteloozen naar deelgenootschap; die angst en vrees der zwakken en vreedzamen; die gloeijende staven eindelijk, met welke andere, vreemde Magt den strijd, ten laatste, geweldadig beslist..... Moge het uiteinde van denzelven, de reddelooze toestand van den fieren Leeuw, door zoo vele, verklaarde zoo wel als bedekte, vijanden belaagd, bij de uitkomst blijken even ongegrond te zijn, als de gansche zinspeling zeker bloot toevallig is! — *Redact.*

DE GERUSTHEID DER ONNOOZELHEID.

Eene ware Anekdote.

Op den 20 Julij 1796, na den eersten inval der *Franschen* in *Zwaben*, stond een deel des Keizerlijken legers in een *Wurtembergsch* stadje op den regter oever van den *Neckar*, terwijl de *Franschen* de voorstad en de omringende hoogten op den linker oever bezet hielden. Een deel der brug was door eerstgemelden afgebroken, en met hetzelve de gemeenschap. Het moordend lood vloog over en weder. Daar kwam uit een dorp aan de door de *Oostenrijkers* bezette, maar door het vijandelijk geschut en tirailleurs bestendig ontruste zijde, een oud moedertje, met eene overdekte mand op het hoofd, en wilde met alle geweld over de brug naar de voorstad gaan. Alle vertoogen en teregtwijzingen vruchteloos zijnde, was men genoodzaakt, haar in arrest te nemen; en nu bleek het, dat de Schout van het dorp haar had gezonden, om, zoo mogelijk, aan een' zijner bekenden in de voorstad, eenigen voorraad van levensmiddelen te bezorgen. „ Maar, vrouwtje," vroeg haar de kommanderende Officier, „ hoe hebt ge 't toch durven wagen, den gevaarlijken togt herwaarts te ondernemen? Waart ge dan niet bang voor het schieten op den weg?" — „ Och!" hernam het moedertje met koelzinnige vertrouwelijkheid, „ ik heb, wel is waar, regts en links om mij heen hooren fluiten en brommen; maar ik stoorde er mij niet aan: want ik dacht, de kogels zijn niet op *mij*, maar alleen op de *soldaten* gemunt, en de gansche zaak gaat *mij* immers in 't geheel niet aan."

OP DEN HELDENDOOD

VAN

JUSTUS KLINKHAMER,

Luitenant ter Zee,

AAN BOORD

VAN Z. M. KORVET, DE KOMEET, VOOR HET OPROERIG ANTWERPEN ROEMRIJK GESNEUVELD, DEN 29 OCTOBER 1830.

Niet op Zuid- of Noorderbaren,
Waar weleer De Ruyter vocht,

En, aan 't hoofd van dappre fcharen,
Onverwelkbre lauwren kocht; —
Niet in ftrijd met 's vijands vloten
Hebt ge uw dierbaar bloed vergoten,
Bloed, waar niets in prijs bij haalt,
En, bij 't buldren der kanonnen,
De eer der zege grootsch gewonnen,
Met uw' heldendood betaald; —
Niet aan afgelegen ftranden
Eindigt gij uw heldenbaan;
Neen, van eigen oeverzanden
Grijnst de bleeke dood u aan.
Eigen telgen, Nederlanders,
Rukken Nasfau's gloriesftanders,
Muitende, in het flijk ter neêr;
Eed noch trouw verbindt hen meer;
Wet en orde zijn verfmeten;
't Oproer ftuwt zijn drommen voort,
En verwoesting, roof en moord
Kluistren in een flavenketen
Maas en Scheldes oeverboord.
Monfters wringen toorts en dolken
In de vuist van woeste volken;
't Vuur des opftands blakert fel;
't Snood ondankbaar kroost der Belgen
Toont, aan Bato's echte telgen,
't Beeld der losgelaten hel.

Vruchtbre ftreken, bloeijende oorden
Zijn het driest geweld ter prooi,
En 't verraad, in flangenplooi,
Wringt zich om der Schelde boorden;
En de Stad, die Parma won,
Trots Gianibelli's donder,
Zinkt, zoo diep ze ooit zinken kon,
Onder moordkreet en geplonder
Van een eervergeten rot,
Dat met wet en eeden fpot,
En geen onfchuld zal verfchoonen,
Voor het alziend oog van God,
Dien ze in 't heilig aanzigt honen.

Maar, getrouwen! wankelt niet,
Bij der muitren zegelied!

Poort en bolwerk moog' bezwijken,
Helden voor barbaren wijken,
Onverliesbaar blijft onze eer;
't Water is ons krijgsgeweer;
Neêrland zal zijn vlag niet ſtrijken.

Jeugdig ſtrijder, moedig held!
't Pad der glorie opgeſneld,
Kampt gij fier, met Neêrlands dappren,
Waar de aloude wimpels wappren.
Vuur en ſulfer, ſtaal en lood,
Dienaars van verderf en dood,
Storten op de plonderaren,
En een bloedſtroom kleurt de baren
Van de trotſche Schelde rood.

Muiters! hoort die donderſlagen,
Die van onze trouw gewagen,
En 't verraad bij God verklagen!
Neêrlands telgen, moê geſard,
Dragen de oude deugd in 't hart;
Leeuwen zijn ze in 't heldenwapen;
De oude roem omzweeft hunn' ſlapen;
Muiters! beeft voor 't kroost der zee!
't Heeft weêr Trompen op de baren,
En aan 't hoofd der legerſcharen
Staat — voor Maurits — held Chasſé.

De eer van Holland wordt gewroken;
Puinen ſtorten, puinen rooken
Op een' grond, met bloed doorweekt;
En wie ſtraks nog dreigde — ſmeekt.
Knalt, kartouwen! kraakt, musketten!
Blaast victorie, ſcheepstrompetten!
Meldt aan een ontaard geſlacht,
Dat naar orde hoort noch wetten,
Welk een ſtraf de muiters wacht!

Waarom, jeugdige eerbehaler!
Klinkt, in 't rijzend zege-akkoord,
Luid herhaald van boord tot boord,
Niet uw ſtem als zegepraler? —
Waarom... God!... wat vraag ik meer?

'τ Edelst bloed ontftroomt uwe adren;
'τ Moordend vuur van landverradren
  Wierp u op het doodbed neêr!...

Maar, bij 't wreed gevoel der fmarte,
  Die uw nadrend einde fpelt,
  Toont ge u edel, toont ge u held;
Kalm en rustig klopt uw harte;
  De onverwonnen moed houdt ftand;
Hij zal eeuwige eer verwerven,
  Eer, die, aan den roem verpand,
Uw lofwaard' geflacht zal erven....
Grootsch en fchoon is 't, zóó te fterven
  Voor een dierbaar Vaderland!

Donker moge uw fterfuur naken,
  't Oog der ziel wordt mat noch moê;
  Zeegnend roept gij 't affcheid toe
Hun, wier harten voor u blaken.
  Zwaar te dragen valt uw dood
Aan 't getroffen onderharte,
Diep gegriefd door vroeger fmarte,
  Die de jongfte fmart vergroot. —
Maar, wat troost is u befchoren,
Als uw dierbare ouders hooren,
  Dat de dood u van uw' post,
  Grootsch vervuld, heeft afgelost!
Nimmer, wat hun, in dit leven,
Op hunn' proefweg, mogt omgeven,
  Hebt gij hun een' traan gekost.
Snikkend zal hun affcheid klinken;
  Maar de hoop der zaligheid
Zal, vertroostend, voor hen blinken
  In de tranen, thans gefchreid.

Lauwertwijgen, eereloovet
Had deze aarde voor u over,
  Heldenroem en heldenglans; —
  Maar, wat glorie erft ge thans?
Boven ftarren en kometen,
Aan De Ruyter's zij' gezeten,
  En begroet als Christenheld,
  Kunt ge, in 't zalig zielenveld,

Aardfchen lof en roem vergeten,
De Evertfens in d'arm gefneld.
Zij, die helden, flaan hunne oogen,
Lang verheerlijkt, uit den hoogen,
Op uw' kouden lijkfteen neêr;
Hemelglans omftraalt de graven
Van die nooit verwonnen braven,
Trots der tijden wisfelkeer:
Naast hun heilig grafgefteente
Toeft de rust uw kil gebeente
In de fchaauw der heldeneer. (*)

Rust daar, moedige eerbehaler!
Rust daar, jeugdig zegepraler!
Zeegnend ftaren we op uw graf;
Dankend nadren we uw gebeente;
De eenvoud van uw lijkgefteente
Dwingt te hooger eerbied af.
De eer, door u zoo vroeg verworven,
Held! is niet met u geftorven;
Heerlijk leeft zij na uw' dood;
En uw ziel, van hier geweken,
Smaakt, in reiner, zaalger ftreken,
Wellust, dien geen aard' kan kweeken; —
Zij was voor dit ftof te groot.

W. H. WARNSINCK, BZ.

Amfterdam, Nov. 1830.

(*) Het overblijffel des jeugdigen helds is, met krijgseer, te *Vlisfingen*, ten grave gedaald, en rust daar naast het ftof van Neêrlands roemruchtigfte Scheepsbevelhebbers.

BEMOEDIGING.

Broeders! is de toekomst donker,
En voorfpelt ze een bitter lot;
Boven maan en ftargeflonker
Woont een wijs en liefd'rijk God.
Hoe de muitzucht toomloos woede,
En ons dierbaar erf begrimt;
Wij zijn veilig in zijn hoede,
Schoon de nood ook hooger klimt.

De oogen flechts op Hem geflagen,
Die den gang der Vorften wikt,
En die, naar zijn welbehagen,
Aller Volk'ren lot befchikt;
Die de Vad'ren boven denken,
Boven bidden heeft gered,
En de zege ons wilde fchenken
Op De Ruiter's ftil gebed.

Wel dan, Broeders! op! ten strijde,
  En getast naar 't roemrijk zwaard!
Toonen we ons, ten allen tijde,
  Van de Vad'ren niet ontaard!
Komt, als zij, de vuur'ge bede
  Opgezonden tot dien God,
Die alleen en zege en vrede
  Schenkt, en muiters maakt ten spot!

Dan zal Hij den dierb'ren Koning
  Hulp verleenen, wijsheid, kracht;
Aan den krijgsman moedbetooning,
  Die haar' steun van Hem verwacht;
Dan zal 't muitend rot gevoelen,
  Wie 't vermetel tergen dorst;
Dan baart al zijn toomloos woelen
  Heil voor Neêrlands Volk en Vorst.

G. TEN BRUGGENCATE, HZ.

Almelo, 10 Dec. 1830.

SIR WALTER SCOTT EN MR. JACOB VAN LENNEP.

Les beaux Esprits se rencontrent, zegt een Fransch spreekwoord. Wie daaraan nog mogt twijfelen, vergelijke de volgende coupletten uit eenen zang van WALTER SCOTT met die van eenen van den Heer VAN LENNEP, en sta, met ons, verbaasd over dit allezins opmerkelijk zamentreffen!

WALTER SCOTT's *Lady of the Lake, Canto* 3.

Song.

. . . .

The heath this night must be my bed,
The bracken curtain for my head,
My lullaby the warder's tread,
Far, far, from love and thee, Mary;
To-morrow eve, more stilly laid,
My couch may be my bloody plaid,
My vesper-song, thy wail, sweet maid!
It will not waken me, Mary!

I may not, dare not, fancy now
The grief that clouds thy lovely brow,
I dare not think upon thy vow,
And all it promised me, Mary;
No fond regret must Norman know;
When bursts Clan-Alpine on the foe,
His heart must be like bended bow,
His foot like arrow free, Mary!

A time will come with feeling fraught!
For, if I fall in battle fought,
Thy hapless lover's dying thought
Shall be a thought on thee, Mary;

And if return'd from conquer'd foes,
How blithely will the evening close,
How sweet the linnet sing repose
To my young bride and me, Mary!

JACOB VAN LENNEP's *Schildwacht*, (4 coupletten groot.)

. . . .
Het beigras zal mijn peluw zijn,
De somb're wolk mijn tentgordijn,
Mijn slaapzang 's wachters referijn,
En gij zijt ver van mij, Elise!
Licht dat me een kuil tot bed verstrekt,
Een handvol aards mijn lijk bedekt,
En ook uw treurzang mij niet wekt, Elise!
Uw zang vol melodij.

Ik durf niet denken aan uw leed,
Niet aan de hoop, die mij uw eed
In 't uur des scheidens koest'ren deed,
Hoe zoet die hoop ook zij, Elise;
Op morgen is de vijand daar;
Dan vall' geen mingepeins mij zwaar;
Mijn hart zij moedig in 't gevaar, Elise!
Mijn geest bedaard en vrij.

Der liefde is ook haar tijd gesteld;
Want, zoo mij 's vijands moordstaal velt,
Dat dan uw naam, in 't laatst gemeld,
Mijn troost in 't sterven zij, Elise!
En zoo ik keer, hoe zoet voortaan
Zal dan de zon niet ondergaan
En 't nachtegaaltje vrolijk slaan, Elise!
Voor mijn lief bruidje en mij.

Ook andere van het *zestal Liederen* leveren bewijs van de innige verwantschap der *beaux Esprits* onderling; en alzoo van de waarheid des gezegden spreekwoords; bij voorbeeld:

WALTER SCOTT's *War-song of the Royal Edinburgh Light Dragoons.*

. . . .
If ever breath of British gale
Shall fan the tri-color,
Or footstep of invader rude,
With rapine foul, and red with blood,
Pollute our happy shore, —

Then farewell, home! and farewell, friends!
Adieu, each tender tie!
Resolved, we mingle in the tide,
Where charging squadrons furious ride,
To conquer, or to die.

To horse! to horse! the sabres gleam;
High sounds our bugle-call;
Combined by honour's sacred tie,
Our word is, Laws and Liberty!
March forward, one and all!

JACOB VAN LENNEP's *Wapenkreet.*

. . . .

Maar zoo de wind op Hollands grond
De vlag van Braband groet;
Zoo 't schaamtelooze muit'renheir,
In spijt van dapp'ren tegenweer,
In Holland zet de voet.

Dan hóort dit land ons laatst vaarwel:
Dan, tot in 't uiterst vrij,
Trotseeren wij des vijands staal,
Tot ons te saam de zegepraal
Of dood beschoren zij.

Te wapen! op! de zon blinkt schoon
Op standert en musket.
Ons sterkt des eendrachts heil'ge band,
Wijl 't woord: *voor Vorst en Vaderland!*
Elks hart in vlammen zet.

NON-INTERVENTIE.

„ *Non..in..ter..ven..tie!* Jan! wat mag dat woord beteek'nen?
„ De groote Hansen — ('k lees het daag'lijks in de krant) —
„ Ze zweren bij dat woord; en 'k zit al uit te reek'nen,
„ Of 't aan de Belgen oorlog spelt met Engeland." —
„ Wat, oorlog!! Heel wat aêrs beduidt dat Fransch parooltje.
„ Als jij je buur in nood of naarheid ziet,
„ Dan laat je 'm in de steek, en stooft hem nog een kooltje,
„ En zegt: Ik moei me met eens anders zaken niet.
„ Dat is *non-interventie*, Piet!"

Piet keerde naar zijn huis, en lag gerust te slapen.
Maar, midden in den nacht, daar klopt zijn buur hem op.
„ Hei! buurman! sta me bij! Breng stok of knods of wapen!
„ 'k Heb dieven in mijn huis. Op! help me, buurman! op!"
Piet springt ter bedsteê uit, en neemt een ladder mede.
Hij ziet de dieven in zijns buurmans raam,
En stelt de ladder neêr; — zij klimmen naar beneden.
„ Wat, schurk! is dat uw hulp? 'k Vind uw gedrag infaam!"
Roept nu zijn buurman uit het raam.
„ Vergeef me, buur! Een schurk? Ik ben een *Excellentie*;
„ 't Was niet zoo kwaad gemeend: het is *non-interventie.*"

v. D. H.

MENGELWERK.

GEDACHTEN BIJ DE VIERING VAN HET KERSFEEST IN HET JAAR 1830.

Toen de Heiland der wereld geboren was, zongen Engelen een lied, hetwelk door herders in Bethlehems velden gehoord werd, en waarvan ten minste enkele gedeelten of hoofdtoonen in hun geheugen gebleven, aan andere perfonen medegedeeld, door den H. Lukas in zijn Evangelie bewaard, en zoo ter onzer kennisfe gekomen zijn. Terwijl wij nu in dit jaar zoo vol verfchrikkingen, oneenigheden, oproeren, oorlogen en geruchten van oorlogen, wederom het feest van Jezus' geboorte vierden, hoorden wij onze kerkgewelven van de bedoelde hoofdtoonen des Engelenzangs weêrgalmen; wij hoorden de woorden: *Vrede op aarde, in de menfchen een welbehagen!* als eene ftemme Gods onder ons klinken. De ftrijdigheid van die woorden, met hetgeen wij in deze dagen op aarde zien gebeuren, trof mij, en deed mij befluiten, de gedachten, die daardoor in mij verwekt werden, op het papier te ftellen, in de hoop, dat, wat ik vertroostends voor mijzelven uit mijne overdenkingen putte, welligt voor anderen mede iets troostrijks hebben mogt.

Vrede op aarde! zongen de Engelen, toen Hij, die de wereld met God verzoenen moest, in het vleesch verfcheen; en toen diezelfde Perfoon zich bezig hield met zijn werk te volbrengen, en als Leeraar het geheele Joodfche land doortrok, betuigde Hij: *Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard.* Onvereenigbaar zijn waarlijk de woorden van de Hemelboden met die van den Heiland, ja zij ftaan in volflagene wederfpraak met elkander, zoolang men dezelve aanmerkt als op dezelfde zaak doelende en hetzelfde tijdperk betreffende. Maar inderdaad ligt de fchuld

van dit onvereenigbare en van die tegenſpraak alleen bij de menſchen, doordien zij veel te veel alle denkbeelden van geluk en vrede te huis brengen op deze aarde, en niet genoeg hun leven alhier in verband ſtellen met hun beſtaan hier namaals, en hetzelve beſchouwen als daarmede één geheel uitmakende. *Vrede op aarde!* Ja, Heer Jezus, toen Gij, na de hemelen verlaten te hebben, en van uwen troon aan 's Vaders regterhand afgedaald te zijn, de gedaante eens dienstknechts, en, hoewel Gods Zoon zijnde, het vleesch hadt aangenomen, om de zonden der wereld weg te nemen, toen konden de Engelen met alle regt die woorden juichende en zich over ons verblijdende zingen; want uit eenen nacht van dwaling en ellende werd ons geſlacht verlost, de angſtige onzekerheid aangaande ons toekomſtig lot verdween, en de heilrijkſte uitzigten bij ons verſcheiden werden ons geopend. Een' wrekenden en over onze zonden vertoornden God behoefden wij niet langer te vreezen. Gij waart het lam, dat voor ons ſtond geſlagt te worden, en ons, door het offer uwer liefde, den weg baande tot een' verzoenden Vader in de hemelen. *Vrede op aarde!* bevrediging tusſchen den almagtigen Schepper, van wien het menschdom door de zonde was afgevallen, en in een' ſtaat van ellende gedompeld, waaruit het door niets anders dan uwe zelfofferande te redden was, bevrediging tusſchen den Schepper en het zondige menschdom — dat zoudt Gij te weeg brengen. Maar Gij waart een teeken, dat wederſproken zou worden; de uitbreiding, de vestiging en de algemeene aanneming van uwe leer zou de oorzaak wezen van vele oorlogen, van bloedvergieten door het zwaard, van langdurige twisten en oneenigheden. Alras nadat uwe gezanten, door het ontvangen van de gaven des heiligen geestes, moeds genoeg zouden hebben bekomen, om uw woord te verkondigen en in uw kruis openlijk te roemen, zou de vrede in den ſchoot der huisgezinnen geſtoord worden, en zouden de vervolgingen beginnen tegen uwe getuigen en tegen de door hen

gestichte gemeenten; later zouden er scheuringen in de kerk ontstaan, zoodat de verschillende partijen elkander te vuur en te zwaard zouden pogen te verdelgen. De Pauselijke magt, daarna schijnbaar stevig gevestigd zijnde, zou, door schrikkelijke misbruiken onder de dienaars van uwe Godsdienst zelve, aanleiding geven, tot eene hervorming, die al wederom stroomen bloeds zou doen vlieten. Die hervorming, eindelijk, met verschillende wijzigingen door eene groote menigte uwer belijders aangenomen, zou dezen blootstellen aan de woede hunner tegenpartijders; brandstapels zouden ten hunnen verderve opgerigt worden; Koningen zouden tot hunne verdelging of zelve het zwaard aangorden, of het aan hunne krijgslieden in handen geven. En, behalve dit alles, zou een blinde ijver voor uwen naam de Christenen, wier onderscheidend kenmerk liefde behoorde te wezen, aanzetten, om als beulen te woeden tegen natuurgenooten, die niet in de gelegenheid waren geweest, U te leeren kennen.

Opent de gedenkschriften van oudere en nieuwere tijden, gij allen, die meer inzigt in deze zaken verlangt; gij zult vinden, dat alwat ik heb aangestipt in waarheid gebeurd is; en wat nog gebeuren moet, eer het Christendom onder alle volken verbreid en allerwegen aangenomen zijn zal, zoodat de betuiging van Jezus, dat Hij niet gekomen is *om vrede op aarde te brengen, maar het zwaard*, op nieuw bewaarheid worde — wie zal dat bepalen? Uit het bovenstaande volgt nu, mijns inziens, dat, indien wij den uitroep der Engelen: *Vrede op aarde!* willen toepassen op dezelfde tijden, waarover Jezus het zwaard voorspeld heeft, wij eene grove dwaling begaan; maar dat de schijnbare strijdigheid van het gehoorde door de herders met het door den Heiland gesprokene geheel wegvalt, wanneer wij alle de jaren en eeuwen, gedurende welke krijg en verwoesting de aarde bedroefd hebben en nog bedroeven zullen, als met het oog van Hem afmeten, voor wien één dag is als duizend jaren en duizend jaren zijn als

één dag, en alzoo, de woelingen der wereld als niets achtende, tijd en eeuwigheid té zamen verbinden. *Vrede op aarde* wordt dan bevrediging van God met het menschdom, zoo al niet zigtbaar, dewijl de menſchen aan het zwaard en aan velerlei ellende hier beneden zullen blootgeſteld blijven, en er zelfs door Jezus' verſchijning nieuwe oorzaak tot oorlog gegeven is, maar in daad en waarheid; een vrede voor elkeen, wel niet volkomen te genieten, zoolang dit korte leven op aarde duurt, maar na onzen overgang in eene betere wereld. Vóór Jezus' komst verkeerden alle menſchen in de naarſte onzekerheid aangaande hun toekomſtig lot; de grootſte wijsgeeren zelfs hoopten, vermoedden, maar durfden niet vast vertrouwen, dat er na dit leven een ander leven wezen zou. Niets was dus natuurlijker, dan dat de genietingen der aarde en de tijdelijke belangen alles voor hen waren; welligt, meenden zij, wachtte hen vernietiging aan gene zijde des grafs; eene aaneenſchakeling van tijd en eeuwigheid was dus onmogelijk te vinden; en had hun eene hemelſche ſtem toegeroepen: *Vrede op aarde!* zij zouden tot vertwijfeling gekomen zijn, indien zij nogtans het zwaard hadden zien blijven woeden. Maar wij, die door de verrijzenis en de beloften van onzen Heer de zekerheid van onze eigene opſtanding hebben, blijven willens blind, indien wij niet erkennen, dat ons eeuwig leven met het uur onzer geboorte begonnen is, dat tijd en eeuwigheid niet van elkander geſcheiden zijn, maar één geheel uitmaken, en dat dus, welke beloften ons gegeven zijn, dezelve vervuld zullen worden, is het dan niet heden of morgen, niet zoo lang wij het licht dezer wereld aanſchouwen, dan toch eens in het onmetelijk tijdvak van ons beſtaan. *Vrede op aarde!* De Vredevorst, die de aarde (of de zedelijke bewoners derzelve, de menſchen) met den Schepper verzoent, is geboren! konden de Engelen zingen, en: *Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard*, kon Jezus zeggen; en, naar onze beſchouwing, ſtoot het eene het andere geenszins omver. O!

laten wij ons dan verheugen, hoewel de oorlog om ons woedt; want eens zullen wij erkennen, dat de Engelen zoo wel als Jezus eene waarheid verkondigd hebben. Waren er nog meer bewijzen noodig, om te toonen, dat de woorden der Hemelboden niet moeten opgevat worden in dien zin, alsof na hunne aankondiging van vrede geen oorlog meer op de wereld gezien zou worden, ik zou voor mij die bewijzen vinden in hetgeen Jezus gezegd heeft: *mijn Koningrijk is niet van deze wereld*, welke woorden, mijns inziens, zoo veel beduiden als: „Schoon ik verschenen ben om den menschen „den weg ter zaligheid aan te wijzen, zoo zal daarom „de wereld, wat het uitwendige betreft, geene verandering ondergaan; de loop der dingen zal blijven gelijk die „was, en bij den veelvuldigen tegenstand, dien mijne „leer zal ontmoeten, zullen eene menigte geslachten voorbijgaan, eer alle knieën zich zullen buigen in mijnen „naam. Maar degenen, die, in mij geloovende, hunnen aardschen tabernakel afleggen, zullen, op eene „nieuwe loopbaan voortgaande, mij in mijn geestelijk „Koningrijk aanschouwen." In dat Koningrijk zal dan ook ongetwijfeld vrede heerschen, en zij, de nu verheerlijkte aardbewoners, wien die vrede aangekondigd was, zullen dáár denzelven genieten. Blijft men evenwel gehecht aan eene letterlijke opvatting van de meermalen aangehaalde woorden uit der Engelen zang, zoo geef ik toe, dat de vrede op aarde zal kunnen gezien worden, wanneer de vervulling der voorzegging van Christus' wederkomst daar zal zijn; maar dan zal men toch ook met mij moeten bekennen, dat die vervulling niets afdoet voor ons, die waarschijnlijk nog zeer ver af van dat tijdstip leven, en dat, indien men geene andere uitlegging aan de bewuste woorden geeft, zij voor ons al hunne vertroostende kracht missen.

En nu het tweede lid van den Engelenzang: *in de menschen een welbehagen!* O groote God! als ik getuige ben van zoo veel snoods, van de zegepraal der ondankbaarheid, der meineedigheid, der verraderij; wan-

neer ik menſchen tegen menſchen in het harnas zie ſtaan; wanneer ik geheele volken ontwaar, die eene billijke ondergeſchiktheid aan de wet of aan den Vorst voor een dwangjuk uitkrijten, en eene vrijheid prediken, die niets dan losbandigheid te weeg brengt, en natiën en bijzondere perſonen ten verderve ſleept — hoe kan ik dan gelooven, dat Gij, de Heilige, een welgevallen hebben zoudt in ſchepſelen, die zoo regtſtreeks in tegenſpraak met uwe geboden handelen; in eene wereld, waar de zonde zoo ſchaamteloos het hoofd opſteekt? O, het is mij als ware het eene Godslastering, in oogenblikken als de tegenwoordige, den Engelen na te zeggen, dat Gij *in de menſchen een welbehagen* hebt! — Maar toen die woorden door de Hemelkoren gezongen werden, hoe was het toen met het menſchelijk geſlacht geſteld? Waarlijk niet beter, ik geloof nog erger, dan nu. Wat zou er omtrent dertig jaren, nadat die woorden door de herders gehoord waren, (en Gij wist het) geſchieden? Jezus Christus zou aan het kruishout vastgenageld worden en den ſmartelijkſten dood ſterven, door toedoen van verraders en huichelaars! Verre van ons dan ook hier eene te eng beperkte toepasſing der gemelde woorden, alsof zij op eenig bepaald tijdſtip, op eenig bijzonder geſlacht onder de tallooze geſlachten der menſchen alleen betrekking hadden. Jezus' geboorte zou dienen tot heil van het algemeen in de ruimſte beteekenis, voor allen, die ſinds de ſchepping der wereld geleefd hadden, of immer leven zouden. Zijn zoenoffer, dat zou gebragt worden, had in Gods oog eene zoo hooge waarde, dat Hij daarom al het kroost van Adam als rein van zonde wilde aanmerken, waardoor Hij op nieuw een welbehagen in de menſchen hebben kon. Als gewasſchenen in het bloed des lams, als gezuiverden van de ſmetten der zonde, als in genade aangenomene kinderen, ſtonden de millioenen aardbewoners, die geweest waren, die toen beſtonden, en die immer zijn zouden, voor het oog van den Oneindigen, toen Hij door de Engelen liet verkondigen, dat Hij in de menſchen een welbehagen had. — O, verdwijne

dan ook uit onze oogen alwat de schijnbare triomf des kwaads en alle de woelingen der aarde onrustbarends, met opzigt tot Gods welbehagen aan ons, hebben mogen; vertrouwen wij onwankelbaar op, en gelooven wij standvastiglijk aan de woorden, die ons uit den hemel bij de geboorte van den Heiland toegeroepen zijn! Maar wenden wij evenwel onze gerustheid niet aan tot eene heillooze verslapping in het goede, en gedenken wij steeds hieraan: dat, schoon Gods genade Hem genegen maakt, zijn welbehagen over het gansche menschelijk geslacht uit te strekken, de genen, die de waardigste navolgers van Jezus Christus zijn, en het meest zijne bevelen in acht nemen, boven de afvalligen en verwaarloozers van 's Heilands lessen, den Vader in de Hemelen welbehagelijk zijn. En hier, o dierbaar land mijner geboorte! o kleine, miskende en verachte plek gronds! hier vertoont gij u aan mijne verbeelding als hoogst benijdenswaardig. Rondom ons, ja, is de toorts des oorlogs ontstoken; bijna geheel Europa is door partijschappen verdeeld; hier stoken Jezuiten het vuur der tweedragt aan, daar zoeken onverlaten zich op de puinhoopen van orde en welvaart te verheffen, en ruijen het misleide volk tot moord en plonderzucht op; ginds heerscht het goddeloosste ongeloof, of misvormt het domste bijgeloof de zuivere leer van het Evangelie; elders zwelgen de rijken, terwijl hunne verarmde broeders hulpeloos van ellende omkomen. En welke is, behoudens veel gebrekkigs en verkeerds, in het algemeen de houding van het oude Nederland? Vrede en eensgezindheid heerschen er. Getrouw aan eed en pligt gebleven krijgslieden, met duizende dappere jongelingen, die stand, beroep en studiën voor de dierbare zaak des vaderlands verlaten hebben, gepaard, staan op de grenzen, gereed om het voorbeeld te volgen, dat reeds te land en ter zee gegeven is, om moedwillige muiters in toom te houden. Roomschen en Onroomschen scharen zich rondom den troon van den wettigen Vorst, om dien te schragen en te beschermen. Niemand zoekt eene overmatige verheffing, ten koste van het algemeen. Tot

ſtilheid en bedaarde afwachting van de uitkomst der zaken wordt allerwegen het volk aangemaand, en het volk blijft ſtil en bedaard. Ongeloof en buitenſporig bijgeloof — indien die monſters al hier of daar beſtaan — bedekken hun afzigtig gelaat, en houden zich ſchuil; terwijl de zuivere leer des Evangelies ongeſtoord gepredikt, en door duizende opregt geloovigen aandachtig en eerbiedig aangehoord wordt. De rijken doen afſtand van veel, wat weelde ademt, of tot bijzondere vermakelijkheden anders zou zijn beſteed, en ſtorten dagelijks ſchatten in de kasſen van het land, van de hospitalen, van de armbeſturen; zij zorgen, dat de huisgezinnen der uitgetrokkene verdedigers van den vaderlandſchen grond onbekommerd voor hun beſtaan de terugkomst dier braven kunnen verbeiden; dat het de zieken en gekwetſten aan geene verkwikkingen en hulpmiddelen ontbreke; dat de onder de wapenen ſtaande krijgsman de winterkoude kunne trotſeren; dat armoede en ellende, waar die naderbij zich vertoonen, leniging ontvangen. O dierbaar Vaderland, hoe eerbiedwaardig vertoont gij u aan mijn oog! En God, die alles kent en ziet, zou Hij u niet met welbehagen aanſchouwen? Voorzeker ja! Herdenken wij dan met een opgeruimd gemoed, wat eens de Engelen zongen, en nu zoo onlangs ons nogmaals in de ooren geklonken heeft. Neen, het is voor ons geene Godslastering, hun na te zeggen: *Vrede op aarde, in de menſchen, een welbehagen!* Het moge rondom ons ſtormen; het oorlogszwaard moge in onze nabijheid uit de ſcheede getrokken zijn: eens, in den oneindigen duur van ons beſtaan, zullen wij den vrede zien heerſchen; en mogen wij ons nu reeds vleijen, dat God een welbehagen in ons heeft, eens zullen wij, mits getrouw in onze pligtsbetrachting, ſtandvastig in de deugd en onwankelbaar in het werkdadig geloof, dat welbehagen zien, en er de zalige, nimmmer eindigende, genieting van hebben; terwijl wij dan, verzoend met alwie ons op aarde kwelden, ons onuitſprekelijk zullen verheugen in de overtuiging, dat Gods welbehagen, door Christus' komst

en opoffering voor de menfchen verkregen, niet ons alleen betreft, maar geheel het nageflacht van Adam.

M. J.

VLUGTIGE GEDACHTEN, OVER DEN ALOUDEN STAAT DER RIVIEREN IN DE NEDERLANDEN.

Door

M. G. BEIJERINCK,

Hoofd-Ingenieur van den Waterſtaat in de Provincie Zuid-Holland.

Vóór de Christelijke jaartelling zijn geene befcheiden bekend, waaruit men over de gefteldheid der Rivieren in de *Nederlanden* zou kunnen oordeelen; hoezeer het buiten twijfel is, dat toen reeds de *Rijn* en *Maas* door deze gewesten hunne wateren naar den Oceaan gevoerd hebben. Aan de onbefchaafdheid der toenmalige bewoners van deze ftreken is dit ftilzwijgen toe te fchrijven; en indien men het durft wagen, door waarfchijnlijke gisfingen, die welligt nimmer een helder refultaat zullen opleveren, eenig licht over den loop en het onderlinge verband der ftroomen in ons Vaderland te verfpreiden, zijn wij zulks, bij gevolgtrekking, alleen aan de *Romeinfche* Gefchiedfchrijvers verfchuldigd, die echter dit onderwerp niet dan ter loops hebben behandeld.

De Historie gewaagt eenigzins duister van eenen vloed, die omtrent 110 à 111 jaren vóór onze jaartelling zou hebben plaats gehad, en waardoor de landengte tusfchen *Douvres* en *Calais* zou zijn doorgebroken.

Al zweeg ook de Overlevering of de Gefchiedenis van eenen dergelijken vloed, die gewoonlijk de *Cimbrifche* genoemd wordt, de Wetenfchap zou zoodanig iets hebben vermoed, daar het onbetwistbaar zeker is, dat in het lagere gedeelte der *Nederlanden* ontzettende gebeur-

tenissen moeten hebben plaats gehad, die niet anders dan door groote werkingen der Natuur verklaard kunnen worden. Ik bedoel de overblijffelen van bosfchen, die men allerwegen in de Provinciën *Holland*, *Overijsfel* en *Drenthe* onder de veenen aantreft, en die duidelijk bewijzen, dat eenmaal eene groote overftrooming heeft plaats gehad; waardoor al die wouden onder den voet zijn geraakt. De ftrekking der boomftammen, die bijna overal ééne en dezelfde hemelftreek aanduiden, geven te meer gronds, om te vooronderftellen, dat eene overftrooming en geweldige werking van het water de oorzaak is geweest van dat ontzettend natuurverfchijnfel, waarbij zeker alwat leefde, zoo wel mensch als dier, is omgekomen.

Is het waarheid, dat bij dezen vloed *Frankrijk* en *Engeland* van elkander zijn afgefcheurd, gelijk fchijnt te blijken uit de overeenkomst der kusten van beide Rijken, dan is het onbetwistbaar zeker, dat de Oceaan, door een' zoo veel korteren weg op de *Nederlanden* aangevoerd, daar eene oogenblikkelijke overftrooming moet hebben daargefteld, van welker kracht men zich geen denkbeeld kan vormen, doch welker gevolgen zich bij het opdelven der veenen duidelijk doen ontwaren.

Zoo wel door de Gefchiedenis als praktifche Wetenfchap geleerd, kan men vastftellen, dat eertijds de Noordzee, langs de kusten der *Nederlanden*, in oppervlakte lager is geweest dan thans, en het land aanmerkelijk boven die oppervlakte heeft gelegen. De navolgende opmerkingen zullen genoegzaam zijn, om zulks te betoogen:

Vóór den *Cimbrifchen* vloed, en de daardoor veroorzaakte affcheiding van *Frankrijk* en *Engeland*, was de Noordzee niet anders aan te merken, dan als eene Binnenzee, zoo als thans de Zuiderzee der *Nederlanden*, en de hoogte derzelve werd bepaald door den oppervlakkigen ftand van den Oceaan aan de noordelijke kusten van *Schotland*, waar de getijën, volgens de algemeene wetten der aantrekkingskracht, niet alleen geringer zijn,

maar waar ook het water, door de afplatting der aarde naar de polen, minder van het middelpunt der aarde verwijderd, en dus betrekkelijk lager is, dan aan de zuidelijke kusten van *Engeland*.

Met dit denkbeeld laat zich overeenbrengen, dat zelfs in aloude tijden die landen, welke thans onder het oppervlak der zee gelegen zijn en door de kunst moeten worden droog gehouden, voormaals door de Natuur bewoonbaar waren, en men vóór den aanleg der bedijkingen op dezelve gebouwen stichten konde, waarvan de overblijfselen, diep onder de oppervlakte der zee, ten huidigen dage nog kunnen worden waargenomen. Want offchoon het buiten twijfel is, dat deze gestichten na den *Cimbrischen* vloed zijn aangelegd, kan men veilig aannemen, dat de Noordzee, door de affcheiding van beide Rijken, niet plotselijk die hoogte bereikt heeft, welke dezelve thans bezit: het laat zich integendeel vermoeden, dat de opening, in den aanvang zeer gering, naderhand door de stroomen is verwijd en verdiept, zoodanig dat de waterspiegel langzamerhand is verhoogd, en de *Romeinen*, of andere Volken, nog Eeuwen na den vloed landen bewonen konden, welke thans onder het oppervlak der zee zijn gelegen.

De duinen langs de kusten der Noordzee zijn waarschijnlijk hun aanwezen verschuldigd aan het flaauw afhellend strand, hetgeen, vóór den vloed minder of in het geheel niet aan de getijen zijnde blootgesteld, door aanwaaijing van de zandstoffen konde worden opgehoogd.

Het ontstaan der veenen zou men insgelijks aan den *Cimbrischen* vloed kunnen toeschrijven, door te vooronderstellen, dat het water, de valleijen bedekt hebbende, door gebrek aan uitlozing, groote vlakten in moerassen heeft herschapen, waarin waterplanten groeijende en verrottende, dezelve van lieverlede tot uitgestrekte veenen zijn geworden. Deze vooronderstelling heeft te meer gronds, wanneer men bedenkt, dat, volgens het gevoelen van de meeste deskundigen, de veenspecie uit niets anders bestaat dan uit verrotte waterplanten, die

zich zoo lang ophoopen, tot dat zij boven de oppervlakte van het water komen, en dan het veen vormen.

De meeste hooge veenen in *Overijsfel* en *Drenthe* liggen met derzelver oppervlakte bijna waterpas tusfchen heuvels ingefloten, en bewijzen dus duidelijk, dat het water de oorzaak is geweest van hun aanwezen, waartoe Eeuwen tijds zijn gevorderd geworden.

Vóór den tijd van den *Cimbrifchen* vloed moeten de Rivieren een fterker verhang naar zee hebben gehad, en moet de loop derzelven fneller dan thans zijn geweest.

Uit den oppervlakkigen ftand der landen, die onder de veenen bedolven liggen, en die voormaals met uitgeftrekte wouden bezet waren, te oordeelen, moet de waterfpiegel der Noordzee vóór den vloed aanmerkelijk lager zijn geweest dan thans. Het is meer dan waarfchijnlijk, dat, eer deze gebeurtenis plaats had, geene Meren in de *Nederlanden* aanwezig waren, en dat het Meer *Fleyo*, nu de *Zuiderzee*, deszelfs tegenwoordige diepte in aanmerking genomen, in aloude tijden met den bodem boven de oppervlakte van den Oceaan is verheven geweest.

Tijdens de *Romeinen* met hunne krijgsbenden het Eiland der *Batavieren* afliepen, fchijnen dezelfde monden der Rivieren te hebben beftaan als thans; ten minfte men zou uit de Gefchiedenis geenszins het tegendeel kunnen bewijzen. Wanneer men bedenkt, dat de *Rijn* en *Maas* te dien tijde dezelfde hoeveelheid waters afvoerden als thans, en er in dat tijdvak geene bedijkingen beftonden, dan valt het gemakkelijk te begrijpen, dat in den winter, bij ijsgang en hoog opperwater, de geheele landftreek onder het water moet zijn bedolven geweest, gelijk ook door de Gefchiedenis bevestigd wordt (*). Daar nu de *Nederlanden* overal vlak en effen liggen, en, behalve de enkele heuvelachtige gedeelten van *Gelderland*, *Utrecht* en *Overijsfel*, eene zachte afhelling

(*) TACITUS, *Romeinfche Gefchiedenisfen*, 5de Boek.

naar zee hebben, zoo is het niet te verwonderen, dat, behalve de Hoofdrivier, eene groote menigte van kreken zijn ontstaan, die het water naar zee bragten. Het komt derhalve geenszins vreemd voor, dat na den *Cimbrischen* vloed, waardoor de wateren zoo sterk werden opgezet, de *Maas* gemeenschap met den *Rijn* heeft verkregen, en zelfs de *Schelde* met de *Maas* voortijds daardoor is vereenigd geworden, gelijk uit de schriften van JULIUS CESAR schijnt te blijken. Ik stel mij derhalve voor, dat van oude tijden de *Maas* bij *St. Andries* met de *Waal* is ineengevloeid: want het ontstaan van de verschillende gaten, waardoor zulks heeft plaats gehad, is ten eenemale onzeker; en, uit oude kaarten te oordeelen, zou men geneigd zijn te gelooven, dat, omstreeks het jaar 800 na de Christelijke jaartelling, deze vereeniging reeds heeft plaats gehad.

Het zal alhier niet ongepast zijn, eenige bedenkingen in het midden te brengen, wegens den hoofdtak van den *Rijn* in oude tijden. — Tot hiertoe is daarvoor altijd aangenomen de Rivier langs *Arnhem*, *Wijk bij Duurstede*, *Utrecht*, *Leyden* en *Katwijk*, welke den naam van *Rijn* steeds behouden heeft. Dan, de Heer D. SWARTS, in zijne *Geschied- en Natuurkundige Overwegingen, betrekkelijk de Rivieren den Rijn, enz.* heeft tot hoofdtak van den *Rijn* de zoogenaamde *Geldersche Vallei* gekozen, waardoor de Rivier op het Meer *Flevo* uitgewaterd, en alzoo een' meer snellen loop zou gehad hebben dan de *Waal*, hetgeen zoude blijken voortijds bewaarheid te zijn door de opmerking van TACITUS, wegens den snellen stroom van den noordelijken *Rijn*-arm langs *Germanië*, en de zachtere afvloeijing van de *Waal* langs den *Gallischen* oever.

De Heer KRAIJENHOFF heeft zijne goedkeuring gehecht aan dit denkbeeld, en staaft het door berekeningen wegens het meerder verval, dat de Rivier op het Meer *Flevo* zoude gehad hebben, dan op de Noordzee (*).

(*) *Proeve van het Ontwerp tot scheiding der Rivier de Waal en Boven-Maas*, bladz. 84.

Ik kan mij met deze denkbeelden geenzins vereenigen, om de volgende redenen:

Hiervoren heb ik opgemerkt, dat vóór den *Cimbrischen* vloed het Meer *Flevo* waarschijnlijk niet heeft bestaan. Raadpleegt men de Geschiedenis, dan komt hetzelve eerst na dezen vloed voor, en de gissing, dat dit Meer van lateren oorsprong is, kan dus op geschiedkundige gronden niet worden tegengesproken. Het blijkt verder, dat eenige Geleerden, waaronder de Heer ALTING, uit PLINIUS, POMPONIUS MELA en anderen, hebben betoogd, dat het ontstaan der tegenwoordige Zuiderzee niets anders is dan eene inbraak der Noordzee tusschen de kusten van *Holland* en *Vriesland*, welke zich waarschijnlijk met het Meer *Flevo* heeft vereenigd. De tijd, wanneer zulks heeft plaats gehad, ligt in het duistere, doch eenigen meenen in het jaar 360, anderen in 1169, en wederom anderen in 1400 of 1421 van onze jaartelling; terwijl de Heer SMIDS (*) oordeelt, dat de watervloed van het jaar 1170 deze Binnenzee heeft doen ontstaan. Is nu de tegenwoordige Zuiderzee van zoodanigen laten oorsprong, dan kan, in vorige tijden, de Groote *Rijn* daarin onmogelijk zijne wateren hebben uitgestort; en wilde men beweren, dat het Meer *Flevo* zelfs vóór den *Cimbrischen* vloed zou hebben bestaan, en bij het *Vlie* met den Oceaan gemeenschap gehad, dan voorzeker zou het verval van den *Rijn* minder zijn geweest dan eenige andere Rivier der *Nederlanden*, wijl men alsdan genoodzaakt zou zijn, deszelfs mond aan het *Vlie* te stellen; iets, hetgeen de opmerking van TACITUS zoude logenstraffen.

Om het gezegde van dezen Schrijver overeen te brengen met den staat der Rivieren, ten tijde dat die aanmerking gemaakt werd, behoeft men zijne toevlugt niet te nemen tot het verhang der Rivieren: want zulks is niet altijd de oorzaak van meerdere snelheid; terwijl

(*) *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, bladz. 331.

de diepte en inhoud van doorsnede ook termen zijn, die bij de berekening derzelve in aanmerking komen. Stelt men nu den *Rijn* als hoofdtak, en de *Waal* als bijtak, hetwelk tot nog toe door niemand is betwist geworden, dan valt het niet zeer moeijelijk te begrijpen, dat de Hoofdrivier eene meerdere snelheid heeft gehad dan de kleinere zijtak (*), en dat dus de opmerking van TACITUS daarop kan worden toegepast.

Uit het verzanden van den ouden *Rijn*-mond bij *Katwijk* kan men geenszins het besluit opmaken, dat daar ter plaatse niet de voornaamste uitmonding des *Rijns* bestaan hebbe; integendeel wordt men gedrongen, zulks als een bewijs te meer daartoe aan te merken. Trouwens het is bekend, dat, hoe meer slik eene Rivier afvoert, hoe meer zij zal aanlanden. Daar nu de hoofdtak des *Rijns* het meeste water, dus ook het meeste slik zal hebben afgevoerd, is het niet te verwonderen, dat het bedde, langzaam verhoogd zijnde, eindelijk is opgedroogd en geheel verzand geworden.

Een dergelijk voorbeeld levert de uitmonding des *Gelderschen IJssels* op. De eigenlijke groote mond dezer Rivier is het *Regterdiep*; de overigen, zoo als het *Noorderdiep*, *Ganzendiep* en de *Ketel*, zijn bijtakken; doch de eerste is zoodanig verzand, dat geene schepen dezen mond kunnen bevaren, terwijl alleen op de bijtakken de vereischte diepte gevonden wordt, om de vaartuigen vlot te houden.

Toetst men de stelling van den Heer SWARTS aan de Geschiedenis, zoo vervalt men in zwarigheden, waarvan eenige niet gemakkelijk en andere onmogelijk kunnen worden opgelost.

Het is namelijk zeer waarschijnlijk, dat, indien de groote *Rijn*-stroom voortijds op een binnenlandsch Meer had uitgewaterd, al de oude Schrijvers die opmerkelijke

(*) Het is genoegzaam bekend, dat de *Waal* eerst na de inbraak van den *Zuid-Hollandschen Waard* is vermogend geworden.

bijzonderheid niet zouden vergeten hebben op te teekenen; en nogtans geven alleen PLINIUS en P. MELA, op eene zeer dubbelzinnige wijze, aanleiding, om dit denkbeeld aan te kleven, terwijl JULIUS CESAR en TACITUS daarvan geen het minste gewag maken.

Men kan verder eene daadzaak, die de Geschiedenis verhaalt, en aan welke niemand twijfelt, onmogelijk overeenbrengen met het denkbeeld, dat de *Rijn* op het Meer *Flevo* zijne wateren heeft uitgestort. Ik bedoel de daarstelling van de Graft van DRUSUS GERMANICUS, ten einde van den *Rijn* eene gemeenschap te openen met dit Meer, voor het vervoer van soldaten en krijgsbehoeften; want alsdan zou men het groote werk, door den genoemden Veldheer tot stand gebragt, als geheel ondoelmatig moeten doen voorkomen, daar deze gemeenschap door de Natuur reeds bestond, en hiertoe geene kunstmiddelen behoefden aangewend te worden.

Op deze wijze het tot hiertoe bekende en algemeen aangenomene gevoelen aanklevende, dat de *Rijn* in vroegere tijden bij *Katwijk* in de Noordzee hebbe uitgewaterd, stel ik mij deze Rivier van *Emmerik* langs *Arnhem*, *Utrecht* enz.. als den hoofdtak voor, waardoor de wateren in zee zijn gebragt geworden. Ik verbeelde mij echter, dat deze Hoofdrivier eene groote menigte bijtakken heeft onderhouden, van welke één ten allen tijde water heeft afgevoerd, terwijl de anderen alleen bij hooge rivier het hunne bijbragten, om den gezwollen stroom in den winter te ontlasten, en die bij zomer derhalve zullen zijn droog geloopen. De eerste bedoelde tak was de *Waal*, welke, langs *Nijmegen*, *Thiel*, *Bommel*, *Gorinchem*, *Dordrecht* en *Rotterdam* loopende, zich bij *Geervliet* met de *Maas* heeft vereenigd, en met deze bij *Brielle* heeft uitgewaterd. Deze tak is in oude tijden zeer gering geweest, en niet als eene Hoofdrivier aan te merken. Zulks bewijst de Geschiedenis ten duidelijkste; en de aanmerking van TACITUS, dat dezelve eene zachtere afvloeijing heeft gehad dan de noordelijke arm, kan daartoe mede ten bewijze verstrekken.

Tot de overige takken, die bij opperwater alleen hebben gewerkt tot lozing van het overtollige water, stel ik in de eerste plaats te behooren: aan den regter oever, de oude *IJssel*, van ouds *Nabalia* genaamd; de nieuwe *IJssel* van *Westervoort* tot *Doesburg*, en de *Geldersche Vallei*, of de lage landstreek tusschen *Grebbe* en de Zuiderzee langs *Amersfoord*, welke te zamen het water in het Meer *Flevo* bragten. Voorts, meer benedenwaarts, de *Amstel*, de *Vecht* en anderen, welke derzelver water uitstorteden op de zich aldaar bevindende lagere streken, die waarschijnlijk ook wederom in het Meer *Flevo* hebben uitgewaterd.

Aan de linkerzijde des *Rijns* hebben de ontlastingen hoogstwaarschijnlijk plaats gehad door de *Lek*, den *Goudschen IJssel* (die door *Gouda* gemeenschap heeft gehad met den *Rijn*) en door de *Gouwe*; alle welke Rivieren hun water uitstorteden in de *Waal*, die, gelijk gezegd is, in oude tijden, door derzelver minderen toevoer van water, lager zal geweest zijn dan de *Rijn*.

Deze gissingen nopens den alouden staat des *Rijnstrooms*, voor zoo verre dezelve de *Nederlanden* bespoelt, berusten op de Geschiedenis. Trouwens dezelve zegt ons, dat CLAUDIUS CIVILIS, door eenen dam, den *Rijn* heeft toegestopt, hetwelk onmogelijk zou zijn geweest, indien deze Rivier geene vermogende afleidingen, door zijdelingsche takken, had verkregen. Deze dam moet in allen gevalle beneden *Wijk bij Duurstede* gezocht worden. Welligt is het dezelfde, waarvan VELSEN in zijne *Rivierkundige Verhandeling* spreekt, bladz. 113, als door FLORIS DEN III, Graaf van *Holland*, onregtvaardig en met geweld, te *Zwammerdam* in den *Rijn* te zijn gelegd, en waaruit alstoen dezelfde gevolgen voortvloeiden, die CLAUDIUS CIVILIS uit krijgskundige oogmerken bedoelde; namelijk, om eene kunstmatige overstrooming te bewerken. Hier ter plaatse is het voor den *Bataafschen* Veldheer allezins mogelijk geweest, door eenen dam, de Rivier te stoppen, daar het water boven denzelven door de *Lek* en den *Goudschen*

IJsſel eene afleiding naar de *Waal* heeft gehad, en deze dam in wezen kon blijven, ten einde zijne oogmerken te bereiken. Graaf FLORIS DE III kan ook, uit de overleveringen van vroegere tijden, aanleiding genomen hebben, om den dam, die eenmaal aldaar beſtaan had, wederom te herſtellen.

De Geſchiedenis zegt ons verder, dat NERO CLAUDIUS DRUSUS, in het 10de jaar vóór onze tijdrekening, den *Rijn* met den ouden *IJsſel* heeft vereenigd, en, volgens het aangenomen gevoelen, een kanaal gegraven van *Westervoort* tot *Doesburg*. Neemt men het denkbeeld aan, dat hier reeds eene vereeniging met den ouden *IJsſel* heeft beſtaan, dan kan de Geſchiedenis daarmede worden overeengebragt. Deze Veldheer heeft waarſchijnlijk niets anders gedaan, dan de Natuur te hulp te komen, en eene tijdelijke vereeniging van deze Rivieren in eene beſtendige te veranderen, door de ondiepten uit te graven, en het water, dat bevorens niet anders dan bij hooge rivier eenen uitweg naar den ouden *IJsſel* zocht, ten allen tijde eenen doortogt te geven, om alzoo, uit krijgskundige inzigten, een bevaarbaar bedde voor zijne kleine ſchepen daar te ſtellen.

Men is van verſchillend gevoelen omtrent den tijd, wanneer en door wien de *Lek*, van *Wijk bij Duurſtede* tot *Lexmond*, zou zijn gegraven. Volgens mijn gevoelen is het ongegrond, te denken, dat eene zoodanige lange Rivier ooit door menſchenhanden in wezen is gekomen. Waarſchijnlijk heeft CLAUDIUS CIVILIS, of wel DOMITIUS CORBULO, dezen tak verdiept, of in ſtaat geſteld om door kleine ſchepen bevaarbaar te worden, hetgeen, na het ophoogen van het bedde des *Rijns*, door het afkomend ſlik, en den daardoor verhoogden waterſpiegel, niet zoo bezwaarlijk zal zijn geweest, als men oppervlakkig zou denken.

Ik kan het tot dusverre aangenomen gevoelen, dat gemelde DOMITIUS CORBULO, een *Romeinsch* Veldheer, deze Rivier, van *Wijk bij Duurſtede*, of, volgens den Heer SWARTS, van *Grebbe* tot in de

Maas, zoude hebben gegraven, om zijne foldaten bezig te houden, geenszins aankleven. Zulk een reuzenwerk toch is niet alleen voor menfchelijke krachten onuitvoerbaar, maar moet ook menige twijfeling omtrent het doel geboren doen worden. Want waartoe zoude hetzelve hebben gediend? Zeker niet om het land voor overftroomingen te beveiligen, daar krijgszuchtige volken geene zoodanige bedoelingen hebben, en hunne aanvoerders alleen militaire beweegredenen op den voorgrond ftellen. Deze beweegredenen kunnen derhalve niet anders geweest zijn, dan om de fcheepvaart van den *Rijn* op de *Maas* of de *Waal* te bevorderen, en zoo doende de transporten der legers gemakkelijker te maken. Is dit laatfte het geval, dan zou eene doorfnijding van *Grebbe* tot *Ochten*, of van *Wijk bij Duurftede* tot *Gorinchem*, gemakkelijker zijn geweest; en de hooge gedachten, die men gewoon is van de krijgskunde der *Romeinen* te voeden, laten, mijns bedunkens, niet toe, om te kunnen vooronderftellen, dat deze, hetzij dan uit welke beweegredenen ook, dit reuzenwerk zouden ondernomen en voltooid hebben, dat op eene veel eenvoudiger en minder omflagtige wijze had kunnen worden tot ftand gebragt.

Eene reden te meer, waarom ik van gevoelen ben, dat zoo wel de Gracht van DRUSUS, als het Kanaal van CORBULO, werken zijn geweest van minder aanbelang, dan men gewoonlijk denkt, beftaat daarin, dat beide deze Rivieren in het geheel geene fporen dragen van naar een geregeld plan te zijn aangelegd. Men zie de kaart van den *IJsfel* tusfchen *Westervoort* en *Doesburg*, en van de *Lek* van *Wijk bij Duurftede* tot *Lexmond* of *Krimpen* in, en men zal oogenblikkelijk gedrongen worden, het als waarfchijnlijk te achten, dat de Natuur, en geenszins menfchelijke handen, deze kanalen heeft gewrocht.

Ik befluit derhalve, dat de beide Veldheeren niets anders hebben gedaan, dan de Natuur door middelen te hulp te komen en hare werking te verhaasten, en dat

de faam, te veel geneigd om de namen der overwinnaars te vereeuwigen, door de pen der *Romeinſche* Geſchiedſchrijvers, een gevoelen heeft voortgeplant, dat alleen door wetenſchappelijke kennis kan tegengeſproken worden.

Tot hiertoe eenige aanmerkingen gemaakt hebbende nopens de Geſchiedenis des *Rijn*-ſtrooms, zal ik, ten ſlotte, nog het navolgende in het midden brengen wegens de tweede, minder voorname Rivier, welke echter met den waterſtaat der *Nederlanden* in het naauwst verband ſtaat. Ik bedoel de *Maas*.

Neemt men het algemeen gevoelen aan, dat de *Waal* in voorgaande tijden een onbelangrijke tak des *Rijns* is geweest, dan kan men vastſtellen, dat de oppervlakkige ſtand zeer veel lager is geweest dan thans. Bedenkt men verder, dat de *Maas* een zeer groot verhang bezit, en bij plotſelijke opzwellingen, zonder bedijkingen, zich zeer gemakkelijk zijdelings heeft kunnen uitbreiden, dan voorzeker is het ligtelijk te begrijpen, dat eene zeer vroege vereeniging met de *Waal* bij *Schans St. Andries* en te *Woudrichem* kan hebben plaats gehad, waarop zich de wateren van de *Maas* hebben ontlast; dat de drie openingen bij *Herewaarden* niet door menſchenhanden zijn gemaakt geworden; en verder, dat de *Maas*, van *Hedikhuizen* tot *Woudrichem*, niet gegraven, maar door de Natuur is daargeſteld, op dezelfde wijze als zulks is betoogd ten opzigte der verſchillende takken van den *Boyenrijn*.

Tot de aanneming van dit gevoelen wordt men te meer gedrongen, dewijl te *Herewaarden* drie openingen hebben beſtaan, ter vereeniging van de *Maas* met de *Waal*; terwijl, wanneer menſchenhanden zouden hebben medegewerkt om deze vereeniging tot ſtand te brengen, hetzij dan tot welk oogmerk ook, eene enkele opening genoegzaam zou zijn geweest, gelijk dan ook naderhand twee der drie openingen door de kunst zijn geſloten geworden.

Het verzanden van het oude bedde der *Maas* van *Hedikhuizen* tot *Geervliet*, waarvan men allerwegen nog de oude ſporen ontdekt, is waarſchijnlijk door opſlibbing

op dezelfde wijze geschied, als de vernietiging des *Rijns* van *Wijk bij Duurstede* tot *Katwijk*. De Natuur heeft zulks voornamelijk veroorzaakt; doch menschelijke inzigten hebben zekerlijk medegewerkt, om de volkomene digting dezer voorname Rivieren te verhaasten.

IETS, RAKENDE DEN ADMIRAAL VAN HEIDEN.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Koevorden, den 19 Dec. 1830.

Mijn Heer!

In de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van Oct. 1830. No. XII. vond ik door den Heer WARNSINCK de oorzaak, die het geschenk eener Pendule van den Admiraal, Grave VAN HEIDEN, aan Mejufvrouw PETRONELLA MOENS ten gevolge heeft gehad, niet zoo naauwkeurig opgegeven, als mij dezelve is bekend. Zie hier, hoe de zaak zich in haar geheel heeft toegedragen.

Onder het zamenstellen van den *Almanak voor Militairen* voor 1828. viel de zeeslag van *Navarino* voor. De bezongen Held was aldaar tegenwoordig, en voerde het bevel over de *Russische* vloot. Bekend met de familie van den Admiraal, verlangde ik, iets op denzelven in gezegden Almanak te plaatsen. En het was de heuschheid zoo wel, als het talent van Mejufvrouw P. MOENS, welke mij in staat stelden, aan dit mijn uitgedrukt verlangen voldoening te verschaffen.

Daar de Admiraal een *Nederlander* van geboorte, en oorspronkelijk een *Drenthenaar* is, werd ik aangespoord, om aan de twee Broeders des Admiraals te *Zuidlaren*, Provincie *Drenthe*, waarvan de oudste toenmaals, als Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, zijn verblijf in *'s Hage* hield, ieder een exemplaar van dit Jaarboekje aan te bieden. Hierop ontving ik van elk dezer Heeren een zeer vereerend antwoord, met bijvoe-

ging, dat er gelegenheid zoude worden opgespoord, om ook den Admiraal een exemplaar te zenden. Eenen geruimen tijd hierna ontving ik van den nu overledenen Grave VAN HEIDEN, Lid van gezegde Kamer, eenen tweeden brief, welke alhier in zijn geheel wordt medegedèeld, en het bewijs oplevert, dat niet bij toeval de Held met een dichtstukje, in een onzer *Nederlandsche* Tijdschriften geplaatst, is bekend geworden; maar dat aan zijne Excell. een exemplaar van den *Almanak voor Militairen* is toegezonden, waarin het dichtstuk van Mejufvrouw P. MOENS gevonden wordt, hetwelk tot het vereerende geschenk aanleiding heeft gegeven.

Huize *Laarwoud*, den 6 Julij 1830.

Weledele Heer!

Toen ik voorleden jaar, op eene zoo vleijende als aangename wijze, door UEd. vereerd werd met de toezending van uwen Militairen Almanak, waarin een allervoldoendst dichtstuk, door onze Nederlandsche Dichteres MOENS ter eere van mijnen Broeder vervaardigd, gevonden werd, was ik dagelijks bedacht, dit bewijs van uwe onderscheiding aan mijn' Broeder voormeld te doen geworden, overtuigd van de hooge waarde, waarop Z. H. Geb. hetzelve zoude stellen. Ik ben, hoezeer na lang wachten, in mijne poging geslaagd, en ik heb dezer dagen van dien Vlootvoogd een' brief ontvangen, waarin Hoogstdezelve mij uitdrukkelijk verzocht, UEd. zijnen gevoeligen dank te betuigen voor de wijze, waarop UEd. een oud Landgenoot en een *Drenth*, op welke beide titels hij steeds de grootste eer stelt, in UEd. zoo geacht werkje hebt gelieven te eeren en in aandenken te doen houden.

Ik haaste mij alzoo, mij van dezen aangenaamen pligt bij dezen te kwijten, en tevens daarbij te voegen de betuiging der bijzondere hoogachting, waarmede ik de eer heb te zijn,

Weledele Heer!

UEd. dv. Dienaar

(Get.) S. J. GR. VAN HEIDEN.

Indien het hier medegedeelde, tot toelichting van den grond, waaruit het fraaije geschenk aan onze zoo verdienstelijke Dichteresse is voortgevloeid, en als geschiedkundige bijzonderheid, van genoeg belang wordt geacht, om zulks aan het *Nederlandsche* publiek mede te deelen, dan verzoek ik U, Mijnheer de Redacteur, om het bovenstaande in uw Tijdschrift op te nemen.

Met betuiging van hoogachting heb ik de eer mij te noemen

UEd. dv. Dienaar

D. H. VAN DER SCHEER.

EENIGE BIJZONDERHEDEN UIT DEN LEVENSLOOP VAN MEVROUW DE GENLIS, MEERENDEELS UIT HARE MÉMOIRES EN ANDERE HARER GESCHRIFTEN ONTLEEND.

Mevrouw DE GENLIS werd geboren op een klein landgoed, digt bij *Autun*, *Champcéri* (*Champ de Céres*) geheeten. Dus openden zich, door een zonderling spel des gevals, op eene plaats, eertijds aan de vruchtbaarste der Hier denfche Godheden gewijd, de oogen der *devote* Gravinnvoor het levenslicht; van haar, welker letterkundige vruchtbaarheid die van den Raadsheer TIRAQUEAU overtrof, die jaarlijks der geletterde wereld een boekdeel en zijner vrouwe een kind schonk. Nagenoeg even zwak, bij hare geboorte, als VOLTAIRE, die verwenschte Filozoof, tegen wien zij nog in haar tachtigste levensjaar een' zoo Christelijken haat koestert, scheen Mevrouw DE GENLIS, die men niet durfde opbakeren, elk oogenblik den geest te zullen geven. Maar zij kwam er door; en niets was zeldzamer, dan hare opvoeding. Hare vroegste levensjaren fleet zij op het kasteel van *St. Aubin*, waarvan haar vader Heer was; en zijzelve nam den naam aan van *Mademoiselle* DE ST. AUBIN. Vervolgens kwam zij ten huize van den Heer LENORMAND D'ETIOLES, den braven echtgenoot der beruchte POMPADOUR; zij verscheen daar van tijd tot tijd in de kleedij van eene *Savojaarde*, die met marmotten zwerft, dezelfde, waarin *Fanchon* ten tooneele verschijnt. Van het huis des gemaals der gunstelinge ging zij over in het Kapittel van *Alix*,

welker Abdis haar overlaadde met goedheden en zoetheden (*bontés et bonbons*). Zij nam nu den naam aan van Gravin DE LANCY. Van daar keerde zij, na een verblijf van zes weken, terug naar het kasteel van *St. Aubin*, waar zij het gewaad van Kanonikes verwisselde met het allegorisch kostuum der Liefde, een kleedje van rooskleur, dat slechts tot aan de kniën reikte, met halve laarzen en blaauwe vlerken. De vertooning van een mythologisch Voorspel, door hare moeder vervaardigd, diende tot voorwendsel dezer vermomming, welke zijzelve zoo aardig, of liever, onder welke zij zichzelve zoo aardig vond, dat zij dezelve behield. Zij wandelde door het veld en op de straat met een' pijlkoker op den schouder en een' boog in de hand. Kan men zich verwonderen, dat zij zoo vele harten heeft gewond?... Ter misse gaande, of eene processie volgende, liet zij wel hare vleugels achterwege, maar behield steeds hare laarzen. Eene liefhebster van het tooneelspelen, trad zij meermalen (waarschijnlijk op een liefhebberij-tooneel) op in de rollen van *Iphigenia*, *Zaïre*, in de *Folies amoureuses*, als *Hector* in den *Speler*, als Boer in *George Dandin*, enz. Met welbehagen herinnert ons nog de vrome oude Vrouw aan een tooneel van een Voorspel, waarin zij zich op een' kleinen dorpjongen wierp, die het *Vermaak* voorstelde, om hem *zijne vleugelen te ontrukken*, onder het zingen van deze twee regels, aan den Heer DE ST. AUBIN gerigt:

'k Ontruk de vleugels aan 't Vermaak,
Om het bij u te doen verblijven.

„ Maar," voegt zij zelve er bij, „ op zekeren tijd, bij „ eene repetitie, boden de te vast aangebondene vleugels „ wederstand; vergeefs schudde en plukte ik het *Vermaak*; „ de vleugels lieten niet los; ik hechtte er mij aan vast; „ ik wierp het *Vermaak* op den grond, heete tranen van „ spijt weenende; ik liet niet los, tot dat ik de vleugels „ aan het wanhopig *Vermaak* ontweldigd had." Ziedaar, wat er ook de vromen bij mogen denken, al heel wereldsche herinneringen! Gelukkig wist een eerwaardig *Kapucijner*, Vader ANTONIUS, zich eenige oogenblikken ten nutte te maken, om haar eenige vrome boeken, onder anderen de *Pensées de la journée chrétienne*, in handen te spelen. Hierbij kwam nog, dat *Mademoiselle* DE ST. AUBIN, die VOL-

TAIRE nimmer gezien, en tot nu toe zijne werken met graagte gelezen had, een geschrift te lezen kreeg, waarin de Wijsgeer van *Ferney*, misschien niet geheel te onregt, als een Ongeloovige behandeld werd; en deze beschuldiging liet, zoo 't schijnt, in haren geest een' onuitwischbaren indruk achter. En zie hier de oorsprong van haren verlichten haat tegen VOLTAIRE; een' haat, reeds van haar elfde levensjaar zich dagteekenende! — Tot aan haar elfde jaar konde Mevrouw DE GENLIS nog geen regel schrijven; (zij heeft sedert den verloren' tijd wel geboet!) toen, echter, schreef zij haren eersten brief aan haren vader, en ontving zij tevens de eerste liefdesverklaring, door zoo vele andere gevolgd. In 1757, namelijk, waagde het de zoon van Dr. PINOT, haar de teedere gevoelens kenbaar te maken, welke zij hem had ingeboezemd, terwijl hij met haar het Treur- en Blijspel speelde. Op eene repetitie van den *Distrait* stelde hij zijner Edele speelkameraad het noodlottig biljet ter hand, dat haar zijnen hartstogt vermeldde. Maar *Mademoiselle* DE ST. AUBIN, verontwaardigd, dat de zoon van een' Dokter, die geen Edelman was, haar van liefde durfde spreken, haastte zich, hetzelve aan hare moeder mede te deelen, en de arme jongman werd afgewezen.

Mademoiselle DUCREST (de naam, dien zij hernam, toen haar vader *Frankrijk* verliet) kwam te *Parijs*, waar zij, naar het schijnt, bijkans den ouden Pachter-generaal LA-POPELINIÈRE zoude gehuwd hebben; hetgeen zijzelve, zeer naïf, verklaart met vermaak te hebben willen doen, als zijnde „ de éénige grijsaard, die mij deze gedachte heeft inge„ boezemd." (Omstreeks dezen tijd nam zij de gewoonte aan, van overal hare harp mede te nemen, welke zij met eene zeldzame volkomenheid, ook in vergevorderde jaren, tokkelde.) Intusschen, terwijl hare bekoorlijkheden alle hoofden deden draaijen, had zij onder dezelve nog geenen echtgenoot mogen vinden. Haar vader bragt er eenen voor haar mede uit *Pondichery*, zijnde de Graaf DE GENLIS, een onversaagd Zeeöfficier. Voordat dit plaats greep, sleet zij nog verscheidene maanden, na den dood haars vaders, in een klooster van jongedochters, „ *van kostelijken bloede*," in de straat *Cassette*, alwaar zij een' hoogen eerbied opdeed voor geestelijken van strenge orden. Zij speelde daar de harp als eene tweede zuster *Euphemia*, in de *Visitandines*; „ zoodat men op de straat staan bleef, om naar mij te

„ luisteren." Tien dagen na haar huwelijk begaf zich Mevrouw DE GENLIS naar haar landgoed, waar vermakelijkheden van allerlei aard haar wachtteden.

De Heer DE GENLIS werd weldra, door zijnen dienstpligt, geroepen naar *Nancy*, en bragt zijne echtgenoote naar de abdij van *Origny*, waar zij vier maanden verbleef. Hier gaf zij bals, speelde komedie, en vermaakte zich met duizend potsige streken te spelen aan de geestelijke zusters, welke haar, naar het schijnt, niet zoo veel eerbieds inboezemden, als de dochters *van kostelijken bloede*. Wanneer de ouden van dagen waren ingeslapen, kwam zij zachtjes hare kamers binnensluipen, blankette derzelver aangezigten, en legde er moesjes (zwarte pleistertjes) op, zonder haar te doen ontwaken. Bij wijlen vermomde zij zich als eên Duivel, en liep de gangen door, met horens op het hoofd; eene aardigheid, die ongetwijfeld den Heere DE GENLIS juist niet zoude bevallen zijn. Kortom, *Vert-Vert* maakte het niet bonter, dan zij, bij de kuische nonnen van *Nevers*; en het is schier ondoenlijk, al de treken, vermommingen, onvoorzigtigheden, trekken van heldenmoed, toeren te paard, togten te water te vermelden, welke het achttienjarige vrouwtje, volgens hare eigene getuigenis, uitregtte. Eindelijk naar haar landgoed teruggekeerd, beviel zij van haar eerste kind, hare geliefde CAROLINE, welke zij het ongeluk had van op derzelver tweeëntwintigste jaar te verliezen, en van welke zij met zoo veel geestvervoering gewaagt, maar welke zij intusschen zelve niet gezoogd had, „ omdat zulks toen nog geene *mode* was." — Thans de Edele Dame vergezeld hebbende op het kasteel van *St. Aubin*, in het kapittel van *Alix*, en in het klooster, volgen wij haar naar het *Palais-Royal*.

Mevrouw DE GENLIS noemt den tijd, dien zij in het *Palais-Royal* verbleef, den schitterendsten en tevens ongelukkigsten haars levens, maar spreekt toch met veel zelfbehagen van hare schoonheid, hare talenten, en den opgang, dien zij aldaar maakte, verbitterd echter door velerlei Hofkabalen. Zij werd nu Gouvernante van de zonen der Hertoginne VAN CHARTRES. In het gewaad eener keukenmeid behaalde zij eene veel geruchts makende *conquête* op den Looper van den Heer DE BRANCAS, die de eer had eene menuët en een' contredans met haar te dansen. Dit had plaats in eene soort van buitenkroeg, waar *le grand Vainqueur* uithing.

Eene andere zegepraal, welke wij met hare eigene woorden willen vermelden, wachtte haar aan het Hof van den Hertog van *Modena*, werwaarts zij zich begaf met de Hertogin VAN CHARTRES, den Heer DE MOURTIERS, haar' *Cicisbeo*, en haren echtgenoot, die den togt deed op een' muilezel, achter zijne vrouw, gezeten in een' zoo ongemakkelijken draagstoel, dat hare voeten uit den stoel staken. „ De man," dus verhaalt zijzelve, „ die aan dat Hof den post van Opper„ intendant van het Paleis bekleedde, noemde zich Graaf „ VAN LASCARIS. Hij was ongeveer 40 jaar oud, klein „ en dik, en even weinig edels in zijn gelaat als in zijne „ houding bezittende. Hij had, in zijne hoedanigheid, het „ opzigt over het logeren, en zorg gedragen, in het paleis „ van *Modena*, waar wij met het Hof ons verblijf zouden „ houden, den Heer DE GENLIS zoo ver mogelijk van mij „ te verwijderen. Mijne kamer was rondom met spiegels „ bekleed, zelfs het plafond. Op zekeren avond, dat ik, „ naar gewoonte, op mijne kamer, na het souper, mijn dag„ boek schreef, alvorens mij ter ruste te begeven, hoorde „ ik, voor eene kleine tafel gezeten, tegenover mij een „ ligt geraas. Ik zie op, en ontwaar met schrik, dat zich „ een spiegelvak, hetwelk ik voor geene deur konde hou„ den, beweegt, zachtjes opent, en — op hetzelfde oogen„ blik ligt de Heer DE LASCARIS, met eene zegepralende „ houding, aan mijne voeten! Ik vlieg op; de tafel valt „ op hem; het licht gaat uit: wij bevinden ons te zamen „ in eene volslagene duisternis. Ik roep met luider stemme „ mijne kamenier, welke in haar hemd komt aanloopen, met „ een' kandelaar in de hand. De Heer DE LASCARIS rijst „ woedend op, keert naar zijne glasdeur terug, en verdwijnt. „ Ongelukkiglijk had hij, in deze opschudding, eene groote „ krab op de wang gekregen," enz. „ Dit avontuur," vermeldt zijzelve, „ werd alom ruchtbaar." Den Heere DE GENLIS kwam het alzoo mede ter ooren; maar zulks verstoorde zijne vrolijkheid in geenen deele. „ Hij geliet zich, „ alleen aan VIRGILIUS te denken; hij deed duizend aan„ halingen uit den *Eneas*, en elk oogenblik riep hij uit: o „ VIRGILIUS! o Zwaan van *Mantua!*" hetgeen zijne vrouw „ deed schateren van lagchen."

Plaatsgebrek verbiedt ons, Mevrouw DE GENLIS te volgen naar *Mantua*, naar *Rome*, naar *Napels*, waar de Ambassadeur de onbeschaamdheid had, haar „ *Lazaroni* zonder

„ hemd, zonder eenig bedekfel te vertoonen." Eindelijk kwam zij weder te *Parijs*. Op den ouderdom van *dertig jaren* zeide zij „ het blanketten vaarwel;" hetgeen echter niet belette, dat zij nog vele hoofden deed draaijen. De Abt MARIOTINI, dien zij, op aanbeveling van den Pauselijken Nuntius, tot Aalmoezenier van *Belle-Chasfe* had doen benoemen, had de ftoutheid, zich aan hare voeten te werpen, niet uit dankbaarheid, maar om haar, als een andere *Tartuffe*, aan te bieden

De l'amour fans fcandale et du plaifir fans peur.

Het zal niet noodig zijn te zeggen, dat Mevrouw DE GENLIS zich in deze omftandigheid gedroeg gelijk de deugdzame echtgenoote van *Orgon*. De Abt kreeg de koorts en de geelzucht; maar de Nuntius zond, op de aanklagt van Mevrouw DE GENLIS, zijnen gunfteling terug naar *Italië*. Adel, Geestelijkheid, Financiers en lieden van den Tabbaard vielen beurtelings Mevrouw DE GENLIS aan; en zij was genoodzaakt, de geestdrift, welke zij den Heere DE LAHARPE had ingeboezemd, ernftig te beftraffen, en alle mogelijke verachting aan den Treurfpeldichter CHÉNIER te doen gevoelen voor zijne *galanterie de mauvais ton*, die haar, met eene openhartigheid, aan onbefchaamdheid grenzende, antwoordde: „ Gij hebt gelijk, ik ben geen *grand Seigneur* of een Her„ tog!" Een zeer kwalijk geplaatst verwijt, dewijl Mevrouw DE GENLIS wel gedanst had met den Looper van den Heer DE BRANCAS.

Gedurende een lang verblijf te *Berlijn*, fpeelde Mevrouw DE GENLIS aldaar wederom komedie, en ontving nieuwe liefdesverklaringen. De vermaarde IFFLAND betuigde, „ dat „ zij de beste Actrice was, welke hij ooit gezien had;" en de jonge LOMBARD, wien zij les gaf in taal en ftijl, verklaarde, „ dat hij haar wilde trouwen." Mevrouw DE GENLIS, zediglijk erkennende, dat zij zijne moeder zou kunnen zijn, vond niet dienftig, in weerwil van hare zucht voor het onderwijs der jeugd, deszelfs opvoeding te voltooijen. „ Zij verliet *Berlijn*; haar leerling was wanhopig, „ noemde haar *een barbaar*, en kreeg, even als de Abt MA„ RIOTINI, de geelzucht." (Dit fchijnt het gewone gevolg der geftrengheid van Mevrouw DE GENLIS!) Bijaldien (het is de menigte der flagtoffers harer bekoorlijk-

heden, welke ons deze gedachte ingeeft) deze vrome Dame, op het voorbeeld van Mevrouw NECKER, een Hospitaal had gesticht, het getal dier slagtoffers ware inderdaad voldoende geweest, om het te vullen; en men zou op den voorgevel van het gebouw, in gouden letteren, hebben kunnen graveren: TOEVLUGT DER MINNAARS VAN MEVROUW DE GENLIS. Doctor GALL, intusschen, heeft van haar gezegd, „ dat zij „ aan het voorhoofd den knobbel bezit, welke *godsdienstig-* „ *heid*, *zielsverheffing en volstandigheid* aanduidt;" hetgeen den Heer DE TALLEYRAND in een gezelschap deed zeggen: „ Gij ziet, Dames, dat Mevrouw DE GENLIS geene „ *schijnheilige* is."

Dezer dagen heeft een ongelukkige pennestrijd met de niet zeer galante *Engelsche* Dagbladschrijvers, maar die volijverig zich betoonen, waar het op regt en waarheid aankomt, Mevrouw DE GENLIS leelijk in het naauw gebragt. Zij had, namelijk, ongelukkiglijk aan den Heer DUCOUDRAY al de eer der schoone daden van LAFAYETTE in *Noord-Amerika* toegekend. „ Het was DUCOUDRAY," zegt zij, „ die alle de „ krijgsverrigtingen bestuurde en ondersteunde, aan welke „ LAFAYETTE het welslagen alleen verschuldigd is." Men ziet, dat zij in het geheel niet dubbelzinnig zich uitdrukt; maar dat zij, met eene stoute hand, den Vriend van WASHINGTON den lauwerkrans van het grijze hoofd rukt, welken hij zich heeft verworven. Zij verklaart zich alzoo openlijk tegen de voorbeeldelooze eer, welke eene groote Natie haren Burger heeft bewezen. Maar ongelukkig kreeg een verwenscht *Amerikaansch* Filozoof het in zijne kruin, om tegen de stoute verzekeringen van Mevrouw DE GENLIS over te stellen stellige daadzaken, berekeningen, juiste datums, waaruit zonneklaar blijkt, dat de Heer DUCOUDRAY *nooit in dienst geweest is van de Vereenigde Staten*; dat hij eerst *na* den slag van *Brandywine* naar het leger, als vrijwilliger, is vertrokken, en dat hij het *niet verzeld heeft*, dewijl hij op reis verdronken is in de *Schuykill*.

Volgens Mevrouw DE GENLIS, moet de gemiddelde levensduur zijn *honderdvijftig jaren*; haar resten alzoo nagenoeg zeventig jaren van bestaan (*): ten einde deze wijde tijdruimte aan te vullen, heeft zij zich drie groote ontwer-

(*) Zij heeft het echter niet verder mogen brengen, dan tot aan het 85ste jaar. — *Vert.*

pen voorgesteld; te weten: 1°. eene nieuwe *Encyclopédie* te schrijven; 2°. eene bedevaart te doen naar het H. Land; 3°. de *Arabieren* te bekeeren; eene veel gemakkelijker zaak, dan de sterke geesten denken: zie hier, met één paar woorden, het ontwerp van Mevrouw DE GENLIS, de middelen ter volvoering, en de gevolgen dezer vrome onderneming: „Zich bedienen van de bekende zeldzaamheid, dat eene „*Engelsche* Dame zich is gaan vestigen nabij *Jeruzalem*, „en zich door de *Arabieren* tot *Koningin van Palmyra* „heeft doen verklaren; haar onverwijld tot het *Roomsche* „geloof bekeeren (hetgeen altijd mogelijk en het veiligst „is); vervolgens haar oppermagtig gezag over de *Arabieren* „zich ten nutte maken, om hen te brengen tot het omhelzen van de Godsdienst hunner Koningin, (hetgeen als „van zelve gaat, en) hetgeen de heilige wateren der *Jordaan* zal hergeven aan de eerbiedwaardige veroveraars van „het H. Land, en de *Arabieren* tot beschermers maken der „verdrukte en uitgeschudde pelgrims, herscheppende alzoo „de roovers der woestijne in nieuwe Ridders van *Sint* JAN „*van Jeruzalem*."

Mevrouw DE GENLIS, wiens verbeeldingskracht steeds jeugdig blijft, heeft, zoo als gezegd is, twee groote plans gevormd: zij wil eene *Encyclopédie* en eene *Pélérinage à la Terre-Sainte* schrijven. Hare bouwstoffen zijn gereed voor den onmetelijken arbeid, welke dien der Wijsgeeren, door DIDEROT en D'ALEMBERT bestuurd, moet vernietigen. Zij is ook bezig met een' historischen roman, ALFRED LE GRAND, en belooft ons nog eenen LABRUYÈRE *des Antichambres*, de *Soupers de la Maréchale* DE LUXEMBOURG, en een *gedicht in proza*, IDALIE. Ziedaar veel werks voor eene meer dan tachtigjarige Schrijfster! Maar hare goede gezondheid stelt ons gerust. Men ontwaart nog geenerlei teekens van verval in haren stijl. Haar haat tegen de Filozofen is geenszins verzwakt, en de verwijten, welke zij aan Mevrouw VAN STAEL rigt, zijn even levendig, even hartstogtelijk, als zij vóór vijftig jaren zouden kunnen zijn. Eene enkele omstandigheid doet ons beven. Mevrouw DE GENLIS is overtuigd, dat het einde der wereld zeer nabij is; en wij vermeten ons niet, de daadzaken, op welke zij deze overtuiging grondt, te bestrijden: „Men ontdekt," zegt zij, „niets meer, dan planten zonder verhevene hoedanigheid, en onbeduidende dieren." Waaruit zij besluit, dat

de *grootste en laatste der gebeurtenissen*, het einde der wereld, niet ver meer verwijderd is. Wij zijn niet genoeg ervaren in de kruidkunde, om hetgene zij van de hedendaagsche planten zegt te wederspreken; maar wat aangaat de *onbeduidende dieren*, zeker is het, dat dezelve krioelen op den aardbol, en, sedert eenige jaren, in *Frankrijk* bovenal. Bijaldien dit een ziekte- en tevens een voorteeken is van het einde der wereld, zoo is het gevaar al heel groot, en wij zullen allen de laatste reis aanvaarden, eer Mevrouw DE GENLIS die naar *Jeruzalem* gedaan heeft, en hebben groote kans van te vertrekken, zonder bij de *Soupers de la Maréchale* DE LUXEMBOURG (*) tegenwoordig te zijn geweest. Laat ons intusschen hopen, dat het der aarde zal beginnen te vervelen, van niet dan *onbeduidende* beesten voort te brengen. Het is misschien niet onmogelijk, dat een tweevoetig dier van genie eensklaps verschijne op eenig punt van onzen bol: alsdan waren wij behouden, en zouden nog het pleizier hebben van den LABRUYÈRE *des Antichambres* te lezen!

Keizer NAPOLEON (opdat wij dit hier inlasschen) wees haar een verblijf aan in het Arsenaal, en schonk haar een jaargeld van 6000 francs. De Koningin van *Napels* bood er haar een aan van 1000 kroonen: „ zij was Koningin," zegt Mevrouw DE GENLIS, „ en erkend door gansch *Europa*; „ ik moest het aannemen." — Vervolgens vinden wij haar gehuisd in de *rue des Lions*; daarna in de *rue Helvétius*, vóór de Revolutie genaamd *rue Sainte Anne*. Zij verhaalt ons, „ dat zij, *des daags na de herstelling der* BOURBONS, de „ voldoening smaakte van aan deze straat den naam des Wijs- „ geers te doen uitwisschen, en dien der Heilige te doen „ herstellen!"

Opmerkelijk was ons de navolgende plaats rakende NAPOLEON, waaruit blijkt, dat Mevrouw DE GENLIS vele gebeurde zaken heeft vergeten; maar niet, (en dit diene te harer verschooning) dat NAPOLEON de eenigste Monarch is geweest, van welke zij weldaden heeft ontvangen: „ Nooit „ heb ik den grooten Krijgsman als een' Overweldiger be- „ schouwd, — den Held, dien, zonder schokken, zonder

(*) Dit werk ziet thans reeds werkelijk het licht, alsmede den LABRUYÈRE *des Valets, Laquais, Servantes etc.*, gelijk ook: *Le dernier Voyage de* NELGIS, *ou Mémoires d'un Vieillard*, voor ouden van dagen en kranken. — *Vert.*

„ geweldddadigheid, de Natie ten troon verhief; die ons van „ de regeringloosheid verloste, die de Godsdienst herstelde, „ die door den Paus gewijd, door alle de Katholijke Souve- „ reinen, en zelfs door alle de Protestantsche Mogendheden „ werd erkend, met uitzondering van *Engeland*, die slechts „ zijnen Titel betwistte, en hem had erkend onder eene an- „ dere benaming, als Opperhoofd van het *Fransche* Gouver- „ nement, en wiens Souvereiniteit men in zijnen val zelv' „ onderschreef, dewijl men het noodig keurde, hem eenen „ afstand te doen onderteekenen. Maar, zijne terugkomst „ en de gevoelens, welke hij aan den dag legde, bewonderen- „ de, konde ik voor mijzelve niet ontveinzen, dat hij ditmaal „ werkelijk een Overweldiger was; want hij had plegtig af- „ stand gedaan van alle zijne aanspraken op den troon. Deze „ gedachte had mijne bewondering moeten smoren; zij ver- „ mogt zulks echter niet, en ik erken mijn ongelijk."

„ Duizendmaal," zegt Mevrouw DE GENLIS, van de vermaarde Mevrouw VAN STAEL gewagende, „ duizend- „ maal heb ik het bejammerd, dat zij niet *mijne* dochter of „ *mijne* kweekelinge is geweest. *Ik* zou haar goede letter- „ kundige grondstellingen, juiste en natuurlijke idéën hebben „ bijgebragt; en bij zulk eene opvoeding, bij den geest, „ dien zij bezat, en bij haren hooghartigen denktrant, zou „ zij een volmaakt wezen en de met regt beroemdste Schrijf- „ ster van onzen tijd geworden zijn."

Wij besluiten onze uittreksels met de aanhaling van deze plaats uit het schriftelijk onderrigt, welk zij aan de Prinses VAN ANGOULÊME ter hand stelde, op het oogenblik, dat zij zich van haar, te *Bremgarten*, scheidde: „ Geef u over „ aan uwe bijzondere devotie, maar zonder gemaaktheid en „ zonder voor zonderling te willen doorgaan. Verwonder „ noch verstoor u ooit, dat anderen niet zoo veel of niet „ uwe soort van vroomheid betoonen. Gij zoudt al de vrucht „ der uwe verliezen, zoo u toegevendheid en verdraag- „ zaamheid ontbrake. *Oordeel niet, en gij zult niet geoor- „ deeld worden.* Bemoei u met uwe eigene conscientie, en „ niet met die van anderen."

Ziedaar de wijze lessen, welke de Schrijfster van het *Théâtre d'Education*, in 1794, gaf aan eene jonge Prinses van 16 jaren; maar is Mevrouw DE GENLIS niet, met ons, van gevoelen, dat veel andere personen daarmede nog wel even- zeer haar voordeel zouden kunnen doen?

DE JONGSTE UITBARSTING VAN DEN VESUVIUS.

(*Vervolg en slot van bl.* 28.)

Zoo lang wij tusschen overhangende *lava*-brokken, die eene soort van bedekten weg vormen, door reden, van waar men niet kon uitzien, heerschte er luide vreugde onder de ridderschaar; offchoon dezen en genen onzer misschien het hart, bij het onder onze voeten steeds heviger wordend kraken, allengs sterker begon te kloppen. Maar als wij op de vlakte aan den voet des kegels gekomen waren, alwaar men de ezels verlaat, en nu de steile, rotsachtige hoogte beklimmen moest, — als wij den berg, die vuurgloed uitwierp, zoo nabij voor ons zagen, en eene geringe drukking der lucht ons onder steenen en asch begraven kon, werden die genen, welke het meeste geschreeuw gemaakt hadden, eensklaps stil, en men hoorde zelfs zeggen, dat wij genoeg gedaan hadden en dus hier onzen terugtogt moesten aannemen. Ik verklaarde terstond stellig, mij hiermede niet te kunnen vereenigen; en, daar het spreken bij het geraas van den berg moeijelijk was, begaf ik mij zonder verwijl verder, om den kegel te beklimmen.

Tot mijne groote verwondering waren de vrouwen de eersten, welke, door gidsen geleid, het gegeven voorbeeld volgden; en met blijde verrassing zag ik de *Engelsche* jonge juffer, welke bij onze overvaart reeds mijne opmerkzaamheid door haar schoon en welberaden voorkomen had getrokken, onder de voorsten opstijgen, en wel zonder hulp. Zoo kwamen wij, na een moeijelijk uur, op de hoogte, als juist de zon nabij de kimmen was. Slechts eenige meer bejaarde personen waren teruggebleven. Een ongemeen treffend gezigt vertoonde zich, en de woede van den ons zoo nabijzijnden krater veroorzaakte eene onwillekeurige huivering. De schitterende stralen der ondergaande zon schenen eene laatste po-

ging te doen, om den vlammenden berg van zijn eigen licht te berooven. Zij dook onder den gezigteinder; en nu ontwikkelde zich voor onze oogen een schouwspel, dat met geen ander vergeleken kan worden. Wat vroeger rook scheen, was nu vuur. De roode vlammenzuil slingerde gloeijende rotsklompen hoog in de lucht, en de heete, alles verzengende asch, gelijk ook de *lava*, die kokend uit alle openingen uitstroomde, bekleedden berg en hemel en aarde met een vreeselijk, verblindend, vurig rood. De steeds toenemende donkerheid verhoogde dit schouwspel dermate, dat wij in diepe verbazing dáár stonden; terwijl de gedurig rollende donder in de ingewanden van den berg, die geheel in oproer waren, het verschrikkelijke in de nachtelijke duisternis vermeerderde. Mijn moedige gids riep mij echter toe, dat hij bereid was, zijne belofte gestand te doen; maar dat wij zonder uitstel ons op weg moesten begeven, dewijl de wind thans gunstig was. Met weinige woorden gaf ik mijn besluit aan het gezelschap te kennen, en wilde zoo afscheid nemen, wanneer de *Engelsche* jonge dame tot mij trad, en op welberaden toon zeide: „ Ik ga mede."

Dikwijls, maar vooral op reizen, heeft men kunnen opmerken, dat vrouwen meer moeds bezitten, dan mannen, om een oogenschijnlijk gevaar te gemoet te gaan; maar zoodanige kloekmoedigheid, zoodanige verheffing boven alle vrees had wel niemand in dit oogenblik van een jong meisje kunnen verwachten. Men sloeg dan ook geen acht op hare verklaring; en deed slechts alles, om mij van mijn voornemen af te brengen. Nadat echter heusche vermaning gebleken was vruchteloos te zijn, en ik met mijnen geleider werkelijk wegging, ontstond achter mij een luid gejammer, daar de *Engelsche* dame volhield, mede in den krater te willen nederdalen. Toen ik omzag, lagen de beide zusters van het meisje voor haar op de knieën; de vader liep, zijne handen wringende, om haar heen en weder, en het gezelschap deed alle moeite, om haar van besluit te doen veranderen. Ik ijlde terug, en vereenigde mijne beden met die der overigen. Te laat zag ik, dat de schets van mijne vroegere beklimming haar het meest in haar voornemen versterkt had. Ik hield daar dus voor, dat de omstandigheden thans geheel anders waren. Zij betuigde daarop, dat zij alles wèl overdacht, en ook vernomen had, hoe, nog vóór weinige dagen, vele vreemdelingen, en daaronder zelfs vrouwen, in

den krater geweest waren. Zij verzekerde bovendien, dat zij haar besluit reeds de geheele reis bij zich had gehad. Als ik eindelijk verklaarde, dat ik van mijn voornemen afzag, merkte zij met zekere bitterheid aan, dat zij dit gaarne geloofde, dewijl het den mannen eigen was, van gevaren te spreken, zonder zich daaraan bloot te stellen, en dat haar niets zou beletten, alleen te gaan. Thans stelde ik den vader eenigermate gerust met de belofte, dat ik alles zou aanwenden, wat in mijn vermogen was, om zijne dochter te beveiligen. Daar nu het meisje zich niet liet afschrikken, ontstond eindelijk een zeer roerend tooneel bij het afscheidnemen. Zij lag haren vader en hare troostelooze zusters lang aan de borst, en scheen in deze oogenblikken te gevoelen, hoe verkeerd zij handelde, dat zij verscheidene, haar minnende, menschen zoo diepe smart veroorzaakte. De steeds toenemende vuurgloed maakte het schouwspel nog roerender, en onder het brullend woeden van den berg hoorde men het luide snikken der scheidenden.

Toen wij ons nu op de steil hellende randen alleen bevonden, op welke men rondom den krater moet gaan, ten einde aan de eenige plaats te geraken, welke het afdalen in denzelven mogelijk maakt en naar den kant van het bedolven *Pompeji* ligt, deed ik nog eenmaal alle moeite, om haar van haar voornemen af te brengen; doch het mogt niet baten. De geleider ging nu vooraan, en ik hield mij aan zijnen stok vast, terwijl de *Engelsche* juffer weder op mij steunde. Zoo kwamen wij aan de zoo belangrijke als gevaarlijke plaats, welke omtrent tegenover die is, waar wij ons gezelschap verlaten hadden. Hier moesten wij ons eene poos nederzetten, om uit te rusten. De gids dreef ons echter gedurig, en scheen weinig behagen meer te vinden in de gansche onderneming. Ik deelde aan het meisje zijne bedenkelijkheden mede; dat de wind steeds veranderde, en dat wij stellig verloren waren, zoo dezelve zich tegen ons draaide. Doch niets kon haar in haar besluit doen wankelen; en als de gids eindelijk verklaarde, dat zij in haar lang vrouwegewaad daar beneden spoedig vlam zou vatten, ja zelfs niet verder in den berg konde nederdalen, trad zij ter zijde, rolde haar kleed als een gordel op, en kwam nu, als man gekleed, weder bij ons. Zoo veel volharding moest zegepralen. In plaats dus van verder afraden, begon ik te schertsen, en zocht nu haar den moed in te boezemen, welke

toch ligt aan eene vrouw, uit hoofde van haar teederder gestel, zou kunnen ontzinken, wanneer zij eindelijk de nog niet volkomen begrepene gevaren werkelijk voor zich zag. Ik poogde haar nu op alles voor te bereiden, daar in den krater het toeroepen zelfs onmogelijk zijn zoude; en hoe zeer ik vroeger ook niet zonder bekommeringen was geweest, zoo verdwenen die thans echter, daar wij ons in de noodzakelijkheid bevonden, om den beslissenden stap te doen. Ik was vol moeds, en had geen voorgevoel van den treurigen afloop onzer stoute onderneming.

Wij plaatsten ons achter elkander, hand aan hand, en daalden alzoo af. Uit de heete bruine *lava*-aarde onder onze diep inzakkende voeten steeg een gloeijende rook op. Wanneer wij eenen stap voorwaarts doen wilden, gleden wij soms tien tot twintig schreden benedenwaarts, zonder ons te kunnen houden; en wij geraakten dus met zoodanige snelheid op den bodem des katers, dat wij zelve niet wisten, hoe het eigenlijk was toegegaan. Doch hier wachtten ons nieuwe verschijnsels, welke de grootste tegenwoordigheid van geest, vaardigheid en voorzigtigheid vorderden, om niet het leven daarbij te verliezen. De eerste hindernis, die ons tegenhield, was eene breede scheur, waarover wij springen moesten, om verder naar beneden te komen. Aan vasthouden was hierbij niet te denken. En ware de klove wijder geweest, zoo zouden wij zeker in dezelve nedergestort zijn. Het buitengewone meisje, dat wij begeleidden, gaf hier de eerste proef van hare koenheid, terwijl haar moed steeg tot roekelooze stoutheid. Het brullend loeijen van den berg was zoo vervaarlijk, alsof dezelve ieder oogenblik zou barsten. Het hevigste kanonnenvuur, de zwaarste donder kan met dit ontzettend geluid niet vergeleken worden; gelijk het trouwens ook onmogelijk is, alles te beschrijven, wat in dezen helschen muil der benedenwereld omging. Vuur was rondom, onder en boven ons. Wij hadden de grootste behoedzaamheid noodig, om niet in brand te geraken. De hitte van beneden was nog veel sterker, dan die van boven; en de vlammetjes, welke hier en daar als dwaallichten bij ons opstegen, gelijk ook de lange, breede vuurstrepen, die soms geheel onverwacht onder ons doorbraken, maakten het voorwaarts komen ten uiterste moeijelijk. Wij hadden ons omtrent een half uur in den krater bevonden, toen de eerste *lava*-stroom ons tegenkwam. Bloedrood en met verhevene

schoonheid daarheen schuivende, baande bij zich eenen weg naar den *Ottajano*, en vernielde alles, wat in zijnen loop hem voorkwam, onder een verschrikkelijk gekraak. Wij naderden die gloedbedding, welke niet zeer breed, maar vrij hoog was. De *lava* stroomde zoo langzaam, dat men den naderenden vloed ligt ontwijken kon. Die ooit kanonnen of klokken heeft zien gieten, zal zich het best dien gloeijenden stroom weten voor te stellen. De *Engelsche Miss* snelde het eerst toe, om haren zakdoek aan den eenen hoek daarin te laten verbranden; maar de hitte, die de *lava* van zich gaf, was zoo sterk, dat oogenblikkelijk de geheele doek in brand vloog, en zij hare hand niet weinig beschadigde. Ik wierp er een stuk gelds in, hetwelk de gids, door middel van zijnen met ijzer beslagenen stok, na vele moeite, er uithaalde. De *lava*, die zich rondom de zilveren *scudo* aangezet had, werd oogenblikkelijk hard, zoodra dezelve uit den vuurstroom kwam; en dit is het eenige, wat wij als aandenken van hier medebragten. Wij begaven ons nu verder naar het midden van den krater, offchoon bij elke schrede het geraas verschrikkelijker en de verschijnselen dreigender werden. Eindelijk bevonden wij ons aan den voet van den kleinen *Vesuvius*. Dezelve was geheel in vuur, en dermate met nedervloeijende, dof gloeijende *lava* bedekt, dat de vuurzuil boven dezen uit den grooten krater zelven scheen te komen. De hitte werd hier zoo groot, dat wij aan het gansche ligchaam gloeiden. Wij durfden geen oogenblik stilstaan, daar wij vreesden, in brand te geraken; en dit beangstigend gevoel, als ook het verdoovend, de zinnen verwarrend, ontzettend donderen rondom ons, deed ons op den terugtogt denken. Ik gaf dit te kennen, en wilde de juffer terugvoeren, wanneer zij mij, *waarom* wist ik niet, plotseling naar de tegenovergestelde zijde met zich trok. Waarschijnlijk wilde zij het gezigt van den anderen kant des bergs hebben. Onze geleider bleef, als in stomme verbazing over dit verder dringen, staan, en ik zag, bij het helle licht, hem angstig op de *lava*-brokken omtrippelen, en met uitgebreide armen ons wenken, om tot hem terug te komen. Wij hielden ons met dit nieuwe schouwspel te zeer bezig, om hem te gehoorzamen, en bovendien ergerde het mij, dat de knaap ons niet volgde. Ik schreef dit aan lafhartigheid toe, en bemerkte niet, welke hagchelijke omstandigheid de reden van zijn terugblijven was. Tusschen ons en hem

was een *lava*-stroom ontsprongen, die juist naar den wand des kraters drong, waarboven wij voorbij moesten, en waardoor ons de terugweg voor altoos afgesneden zou zijn, zoo wij dien niet voorkwamen, eer hij den steilen rotswand bereikt had. Wij beide beseften terstond het gevaar, en de angst gaf ons vleugels. Wij bereikten nog gelukkig het voorste van den vervaarlijken vuurstroom; doch hier was eene zoo breede klove, welke wij overspringen moesten, om aan de andere zijde van de voortdringende *lava* te komen, dat wij, van schrik bevangen, daarvoor staan bleven.

Het arme meisje, dat tot nu toe ongeloofelijke dingen had volbragt, wat afgemat en kon niet meer. Hare schoone lokken waren verzengd. Met moeite had ik hare ligt brandbare kleeding, die reeds meermalen vuur begon te vatten, gered. Maar nu eindelijk begaven haar alle krachten van ligchaam en ziel te gelijk, en zij zonk op mijnen arm neder. Het was een vreeselijk oogenblik. Vertwijfeling verleende mij ongewone kracht. Ik nam haar op, en snelde alzoo terug, om slechts den wand des kraters te bereiken. Het gelukte mij. Ik poogde eenige voeten boven den *lava*-bodem bij den wand op te komen, en vond ook werkelijk eene minder heete, uitgehoolde zwavelgrot, waar ik het meisje nederlegde, en haar de slapen met wijn uit mijne veldflesch wreef. Nadat zij een weinig was bijgekomen, gaf ik haar te drinken, en smeekte haar op de meest dringende wijze, dat zij alle hare krachten zou verzamelen, om met mij eenen uitweg te vinden. Maar zij knielde neder, om te bidden, en verzocht mij, haar aan haar lot over te laten, daar zij niet meer gaan kon. Zij wees naar hare voeten, en met verbazing bemerkte ik, dat de regter voet geheel verzengd was.

De *lava*-stroom had zijnen loop tot aan den grooten wand volbragt, wendde zich hier regts, en drong langs denzelven onder onze voeten verder. De hitte werd daardoor zoo onverdragelijk, dat wij het geene minuut langer hadden kunnen uithouden. Ik nam de nog steeds biddende *Miss* op, en droeg haar voorbij de zwavelgrot. Hier vond ik eenige vooruitstekende rotsen, die mij gelegenheid gaven om behoedzaam verder te klauteren. Reeds meende ik gered te zijn, wanneer een der steenen, waarop ik stapte, week, en ik met denzelven naar beneden rolde. Eene menigte steenen volgde ons in onzen val, en het was schier een wonder, dat wij niet gekwetst werden. De *lava*-stroom was nu ach-

aan ons; maar wij bevonden ons nogmaals voor de breede vuurklove. Ik gevoelde, dat ik zelf, vooral door de hitte, zeer afgemat was, en, alhoewel ik voor mijzelven den sprong wel durfde wagen, met het meisje zou het mij niet gelukt zijn, denzelven te doen. Zij zelve zag dit in, en smeekte mij, haar te verlaten en mijzelven te redden. Maar, hoe zou ik hiertoe hebben kunnen besluiten?

Terwijl ik dus, naar redding smachtende, ontzag, ontwaarde ik plotselijk onzen braven geleider bij mij. Hij was met een' stouten sprong over de klove geraakt. Nieuwe kracht bezielde mij, en ik meende in hem mijnen reddenden Engel te zien. Ik omarmde hem; maar hij wees naar boven, en riep met een' angstigen schreeuw: *Cambia il vento!* (De wind verandert!); en in hetzelfde oogenblik waren wij met gloeijende asch bedekt, en groote rotsklompen stortten krakend rondom ons neder. De bodem onder onze voeten begon te wankelen, en het dreunend geraas werd zoo verschrikkelijk, zoo verdoovend en bedwelmend, dat ik mij verbeeldde, dat de gansche berg nu zoude instorten en ons begraven onder zijne puinhoopen. Maar de jonge SALVATOR greep het bezweken meisje, en sprong schielijk met haar over de klove. Ik volgde hem, en nu plaatsten wij haar tusschen ons op onze in elkander geslagene handen. Zoo spoedden wij met haar weg over rotsen en scheuren, over gloed en vuur, om den wand tot ons behoud te bestijken. Hoe ik dezen beklommen heb, weet ik zelf niet te zeggen. Een van onderen opdampende kwalm drong naar ons toe, en wij zakten meermalen verre terug, wanneer wij met de uiterste inspanning een weinig voorwaarts gekomen waren. Tot ons geluk was de wind nog niet geheel naar ons toe gekeerd; anders zouden wij nooit weder boven gekomen zijn. Dikwijls draaide het mij voor de oogen, mijne knieën knakten, en ik moest meermalen het meisje laten zakken, alzoo ik zelf ter naauwernood kracht meer had, om opwaarts te stijgen. Ook de gids was zeer afgemat. Wij verkwikten ons een weinig met het laatste van mijnen *lacrymae Christi*, en kwamen zoo weder op de been. Toen wij twee derden van den steilen rand beklommen hadden, werd alles, wat ons omringde, ten uiterste verschrikkelijk. De berg scheen ons met geweld te willen uitbraken. Zijne donders rolden aanhoudend, en de wand, bij welken wij opklauterden, begon zoo vervaarlijk te schudden, dat wij ons

naauwelijks konden ſtaande houden; terwijl het gevaar, om er door de beweging af te ſtorten, elken oogenblik ſcheen toe te nemen. De gedachte, dat wij zoo na bij het doel van ons verlangen waren, verleende ons, als 't ware, bovenmenſchelijke krachten, en zoo geraakten wij eindelijk boven op den rand. Met koud zweet bedekt, zonk ik bewusteloos neder, en daar verliep meer dan een uur, eer wij in ſtaat waren, verder te gaan.

Twee heeren van het gezelſchap, waaronder de bijkans zinnelooze vader der jonge juffer, waren met hunne gidſen tot aan deze plaats doorgedrongen, om ons hulp te bieden. Dezelve kwam, helaas! te laat. Het arme meisje lag in aanhoudende ſtuiptrekkingen. Onzen geleider was de arm door een' nedervallenden ſteen zwaar gekneusd geworden. Allen zagen wij er verzengd en deerlijk gehavend uit. Met diep ſtilzwijgen namen wij verder den terugtogt aan. Wat verſchilde dit veel van het luide gejuich, waarmede wij ons op weg begeven hadden! Het meisje werd zonder bewustzijn naar beneden gedragen. Met het aanbreken van den dag kwamen wij te *Reſina*. Hoe geheel anders waren onze gewaarwordingen bij den zonneöpgang van den vorigen morgen geweest! Wat kan er in vierentwintig uren veel treurigs den mensch overkomen! Als in lijkſtaatſie trokken wij *Napels* binnen, en de mare des ongeluks verſpreidde zich weldra. Ontzetting en medelijden vervulden alle deelnemende zielen bij het vernemen des wedervarens van een meisje, dat door allen, die haar kenden, hooggeſchat werd, en door de hulp der kunst niet meer was te redden.

Met diepen weemoed verliet ik *Napels* en de troostelooze familie. En offchoon ik mijzelven niets te verwijten heb, — offchoon de naaste bloedverwanten zelve en allen, die er bij tegenwoordig waren, mij zochten gerust te ſtellen en te troosten, zoo zal deze akelige gebeurtenis mij toch ſteeds bedroevend voor den geest zweven, en mijne ſchoonſte herinneringen van een zoo bekoorlijk land verbitteren.

EENIGE ZINSNEDEN UIT EENEN BRIEF VAN LAFAYETTE AAN DEN GENERAAL BERNARD, TE WASHINGTON.

(Uit de *Baltimore Gazette.*)

Mijn waarde Generaal! — — — Gij weet, dat er in *Bel-*

gië eenige onlusten hebben plaats gegrepen; dezelve zullen, denk ik, eindigen in de affcheiding van dat gewest van *Holland*, onder denzelfden Souverein. Wij hebben er ons niet in gemengd, dan alleen door te verklaren, dat wij niet zullen gedoogen, dat eene vreemde legermagt eenig regt van tusschenkomst doe gelden; latende alzoo de beide volken hunne eigene zaken schikken zoo als zij zulks goedvinden, maar niet willende, dat andere Gouvernementen tusschenbeiden komen, om onze naburen te onderdrukken.

Onze Republikeinsche troon is onmiddellijk erkend geworden door het *Engelsch* Gouvernement, en zal weldra, zoo ik hope, mede erkend worden door de andere Mogendheden. Gij kunt wel begrijpen, dat ik niet van meening ben, dat dit *de beste der Republieken* is. Geenszins: aan de Constitutie der Vereenigde Staten geef ik verre de voorkeur. Maar ik geloof, dat wij, in de tegenwoordige omstandigheden, het beste gedaan hebben; en wij hebben alle Republikeinsche instellingen voorbereid, in den vorm van eenen Volkstroon. Er zijn in *Frankrijk* geene opregter en verlichter Patriotten, dan de Koning en zijn Zoon. Ik ken hen slechts sinds korten tijd; maar zij hebben mij de grootste vriendschap en vertrouwen ingeboezemd, en dit gevoel is wederkeerig.

Ontvang de vernieuwde verzekering van mijne oude en getrouwe vriendschap.

Parijs, 8 Sept. 1830. LAFAYETTE.

DE PARIJSCHE BARRICADEN.

De *Franschen* hebben zich in de jongste tijden groote liefhebbers der Statistiek betoond, en zijn dan ook niet in gebreke gebleven, de straatsteenen te tellen, die door hen in de beruchte dagen van Julij uit derzelver eigenaardige plaats zijn gerukt geworden.

De Parijsche bestrating beslaat eene oppervlakte van drie millioen ellen. Er waren, behalve de versperringen, zamengesteld uit de boomen der *boulevards*, uit timmerhout, rijtuig, huisraad enz., zelfs uit *lijken*, 4055 barricaden van straatsteenen opgerigt. De stad *Parijs* heeft drie mannen met de meting dezer barricaden belast: in de eerste afdeeling zij 46000, in de tweede 37000, in de derde 42000, te zamen 125,000

ellen straatgrond opgegraven gevonden. Weshalve omgeveer een twintigste gedeelte der bestrating weggeruimd is geworden. Elke vierkante el bevat 25 steenen; gevolgelijk het geheele getal der uitgerukte steenen 3,125,000: en dus heeft het gemeen, het gewigt van éénen straatsteen, door elkander, op 50 pond gerekend, in weinige uren, eenen last van 156,250,000 ponden in beweging gebragt. Van gezegde 3,125,000 steenen zijn 212,000 aan stukken geslagen, en tot werpgeschut in de huizen naar boven gedragen. De herstelling der geheele bestrating heeft der stad 250,000 francs gekost. — *Parijs* telt 1500 straten en 25000 huizen; door 6000 lantarens, 6a ellen van elkander, worden dezelve verlicht; elke derzelven kost der stad jaarlijks aan onderhoud 105 francs, en de aanschaffing ongeveer de helft. Van deze lantarens zijn ook zeer vele, schoon op verre na niet de helft, vernield geworden.

NOG ÉÉN STAALTJE VAN FRANSCHE RAZERNIJ.

(*Figaro*, 6 Jan. 1831.)

Eere zij Keizer NICOLAAS! Even dom als woedend van aard, behelst zijne Proclamatie een Manifest van *Europeschen* Oorlog. De Diplomatie moordt; de Oorlog verlost. Er is meer menschlievendheid in één' kanonskogel, dan in al de vreesachtige of *Karthaagsche* Kanselarijen van *Europa*. Den oorlog verklaren aan de *Franschen* van het Noorden, is hetzelfde, als dien aandoen aan de beschaafde wereld. 't Is hetzelfde, als aan ons de *Alpen* en den *Rijn* tot grenzen beloven. De *Belgen* hebben het reeds begrepen, en onze vlag wordt de hunne. Indien, in stede van zijn Hof en zijn barbaarsch Rijk te beschaven, de Autocraat ons zijne *Baskiren* zendt, zullen wij hun den baard uittrekken. De partij, te *Waterloo* gespeeld, schreeuwt om voldoening.

UITTREKSEL UIT EEN TOONEELSPEL VAN GERRIT PAPE.

Omstreeks het jaar 1790 kwam te *Duinkerken*, bij den Boekhandelaar J. HARDY, een *Nationaal Tooneelspel* van den bekenden GERRIT PAPE in het licht, getiteld: JOSEPHUS, *of de Zegepraal des Bijgeloofs en der Aristocratie*,

waarvan in dit Tijdschrift van het genoemde jaar het navolgende verslag is gedaan, hetwelk ons, in dezen tijd, opmerkelijk genoeg is voorgekomen, om het onzen Lezeren, die het genoemde Tooneelstuk noch ons Tijdschrift van dat jaar bezitten, hier mede te deelen:

„De bijgeloovigheid der *Brabanders*, het daaruit voortvloeijend gezag der Geestelijken, en hunne overwinningen op den Keizer JOSEPHUS, dien men hier als Christen-wijsgeer voorstelt, worden in dit Tooneelspel zeer aardig en sprekend voorgedragen. *Aristocratie* houdt zich zeer verwonderd, dat het *Bijgeloof* nog aan deszelfs gunstigen toestand twijfelt, daar een geheel Volk op deszelfs wenk voortvliegt, om houten en steenen Heiligen te bewierooken; daar de versmading van een verrot oor, een' gedroogden vinger, of een gerimpeld vel, van dezen of genen Heilig, voor eene doodzonde wordt gehouden, en hij, die niet op staande voet gelooft, dat eene houten pop uren ver wandelt, gevaar loopt, om een Martelaar te worden. Het *Bijgeloof* voert daartegen alle de oogmerken en ondernemingen van JOSEPHUS aan, welke in het tweede Tooneel dus belasterd worden:

EEN PRIESTER.

JOSEPHUS tast onze Heiligdommen aan!

EEN ANDER.

Het Vagevuur waggelt op zijne grondslagen!

EEN ANDER.

De Biecht heeft alreede den strop om den hals!

EEN MONNIK.

Onze Heiligen worden tuinbeelden, of pronken in de Galerij van JOSEPHUS!

EEN ANDER.

Onze Altaarschilderijen herschept hij in schoorsteenstukken!

EEN ANDER.

Onze zilveren Apostelen veranderen in kroonen, in schellingen, plaquetten en tienöortenstukken!

EEN ANDER.

Onze Kerken worden Gasthuizen!

EEN ANDER.

Onze Kloosters verandert hij in paardenstallen!

EEN ANDER.

Onze Cellen zijn de berghokken voor haverzakken en strooposen geworden!

EEN ABT.

Met onze schatten betaalt hij zijne soldaten!

EEN ANDER.

En van onze Eerwaarden wil hij schoenpoetsers maken!

ALLEN GELIJK.

Wraak! Wraak! Wraak! — over onze Heiligen, en over ons!

Zij vallen met het aangezigt ter aarde.

EEN KAPUCIJN, *het Franciscusbeeld insgelijks met het aangezigt op den grond leggende.*

Verneder u nevens ons, lieve Franciscus!

EEN PREEKHEER, *het beeld van Dominicus ook nederleggende.*

Als het er iets aan helpen kan, Heilige Vader! doe dan als wij.

Alle deze gezegden, en eenige opvolgende Tooneelen, doen de *Staatkunde* besluiten, dat zij zich vergist heeft, en dit Volk te dom en te zot is, om ooit verstandig te *kunnen*, of ooit waarlijk vrij te *willen* worden.

In het tweede Bedrijf doet zich JOZEF op de gunstigste wijze voor; beginnende *Staatkunde* het gesprek met hem, op deze wijze: „Geloof mij, Vorst! het is zoo min uw belang, als het belang der overige Mogendheden op deze Aarde." — „Dat de Volken wijzer en gelukkiger worden?" vraagt JOZEF. — „Neen! dat men pogingen doe, om hen zoodanig te maken," antwoordt de *Staatkunde*, en vervolgt met eene ontleding der redenen, waarom zij dusdanig oordeelt. En wanneer JOSEPHUS vraagt: waartoe hem dan kroon en schepter zal dienen? antwoordt *Staatkunde:* „Om een *Vorst* te zijn." En wanneer JOSEPHUS een *mensch* begeert te wezen, raadt zij hem, kroon en schepter neder te leggen, of eerst te beproeven, „of hij vuur en water onder elkander kan vermengen." Dit schijnt wat sterk gezegd; doch de volgende Tooneelen regtvaardigen dit denkbeeld, in welke de *Dweeperij* en het *Bijgeloof* zoo wèl hunne rollen volvoeren, dat de *Vorst* geen *mensch* kan blijven. — Zie hier het slot eener redevoering van

DWEEPERIJ.

„o Aanblazing van boven! o IJver des Heeren! Ja, Geloovigen! ja, Verdedigers van de voorvaderlijke Instellingen! ja! te wapen! te wapen! te wapen! JOSEPHUS zal vallen! Hij zal weggebliksemd worden! vernietigd! Drie uren na zijnen dood zal niemand meer weten, dat hij een bestaan gehad heeft. Gaat! vliegt! wapent u! Hebt gij geen snaphanen, neemt dan bezemstokken! en hebt gij geen bezemstokken, ziet daar dan!

(*Hij smijt eenige doodsbeenderen onder het Volk.*)

Ziet daar dan de schenkels, de kinnebakken, de armpijpen, de korte en lange ribben van den heiligen FRANCISCUS, DOMINICUS, ANTONIUS, ELORI, GUDULE, en van allen, die ooit schenkels en pijpen gehad, en ze ons nagelaten hebben! Neemt deze heilige wapenen! wordt er andere SIMSONS mede! verslaat een iegelijk duizend Keizerlijke Philistijnen! Gaat, mijne broeders! Ik geef u de benedictie! Die sterft in den strijd, gaat het Vagevuur, als een pijl van den boog, voorbij, en regelregt het Hemelrijk in."

In het begin van het vierde Bedrijf verrigt eene met stokken, snaphanen en doodsbeenderen gewapende menigte zijne exercitiën, welke van ter zijde door een' Krijgsoverste van den Keizer beschouwd worden, die er geheel niet gunstig over oordeelt. „ Mij dunkt (zegt hij) het zou niet kwaad zijn, dat ik mijne soldaten, in stede van snaphanen, plakken en roeden in handen gaf. Bij alwat leeft, dit Volk is niet waardig, dat men er kruid en lood op verschiet. De Vorst heeft mij Vader in het Dolhuis gemaakt; maar hij heeft vergeten, om mij lederen wambuizen en kakstoelen mede te geven.

Tegen een' Kapitein, die aankomt.

Wel, mijn goede Kapitein! hebt gij dat rommelzoodje gezien?

KAPITEIN.

Ik heb meer gezien dan mij lief was, Heer Overste!

KRIJGSOVERSTE.

Misschien zijt gij bang geworden voor die Helden met hunne heilige doodsbeenderen.

KAPITEIN.

Mogelijk zullen zij het ons bang genoeg maken.

KRIJGSOVERSTE.

Hoe! — is deze taal u ernst?

KAPITEIN.

Volkomen ernst, Heer Overste!

KRIJGSOVERSTE.

Zijt gij dan ook al met de ziekte van dit land besmet? — Ha! ha! ha! In eene kale runderschonk zit meer kracht, dan in deze mergpijpen van ANTONIUS of *Sint* JUTMUS. 't Zijn beenderen uit het knekelhuisje, de Hemel weet van wie!

KAPITEIN.

Het zijn deze doodsbeenderen niet, Heer Krijgsoverste! die mij bekommering baren; maar het zijn de gevolgen van deze heilige bedriegerijen, die ik vrees.

KRIJGSOVERSTE.

Welke gevolgen?

KAPITEIN.

Den onwederstandelijken invloed, dien alle deze vertooningen maken op een Volk, dat dom en bijgeloovig is, en dat, door zijne Zielzorgers, voor welke het een' onbepaalden eerbied heeft, en die het volstrektste oppergezag over deszelfs geest voeren, zich overal laat heenleiden, waar men het hebben wil; — het onbegrijpelijk Enthusiasmus, dat algemeen de Natie in het hoofd en om het hart geslagen is, dat in staat is, om tot alle bedenkelijke uitersten over te slaan, en dat op twee onderwerpen gevallen is, waarvoor de stervelingen, ten allen tijde, hun goed, bloed en leven hebben willen opofferen, zoodra zij er het harnas voor aantrekken.

KRIJGSOVERSTE.

En die twee onderwerpen zijn?

KAPITEIN.

Godsdienst en Vrijheid!

KRIJGSOVERSTE.

Ha! ha! ha! Godsdienst en Vrijheid! — en dat zoo als ze hier zijn!

KAPITEIN.

Zij mogen zijn zoo als ze willen, dat is het verschil niet; maar zeker is het, dat zij hier al de uitwerkingen hebben, ja nog veel sterker zijn, dan of zij waren zoo als zij behoorden. Het gansche Volk is er door in beweging gebragt.

De Kapitein maakt verder eenige zwarigheden, die den Krijgsoverste geenszins schijnen te ontrusten; doch, na het gezigt van eene groote menigte Geestelijken, in de eene hand het kruis, in de andere hand het zwaard dragende, sommigen met kruiken met bier, anderen met zakken vol geld hem voorbij getreden zijnde, begint de Krijgsoverste eenigzins van toon te veranderen, zeggende: „Mij dunkt, dat hun aantal vrij groot is."

KAPITEIN.

Zij kunnen het zoo groot maken als ze willen; alle inwoners zijn hunne recruten.

KRIJGSOVERSTE.

Zij schijnen vrij wel gedresseerd te zijn.

KAPITEIN.

Dat kan ik juist niet zien; maar ze zijn vol couragie, dat zie ik.

Door deze en andere redenen begint hij reeds te aarzelen;

en, daar hij geheel buiten raad is, biedt hij eene volkomene amnestie aan, met teruggaaf van alle Regten en Privilegiën, welke echter, als te laat aangeboden, afgeslagen worden; zoodat het nu tot een vechten moet komen.

De beide Legers scharen zich in slagorde, om aan te vallen. Intusschen steken de Geestelijken hunne kruisen, kruiken en geldzakken op, en wenken en roepen de soldaten, om ze te doen deserteren.

EEN KAPUCIJN, *tegen een' Soldaat.*

Ik zal u de benedictie geven.

SOLDAAT.

Ik bedank u, ik heb te grooten honger.

EEN GEESTELIJKE, *tegen een' Soldaat.*

Kom hier, Broer! gij schijnt dorst te hebben.

EEN ANDER, *latende geld zien.*

Is dat niet beter dan elf oortjes daags? — Kom hier!

Op deze en dergelijke uitnoodigingen komen de soldaten bij gansche troepen overloopen. *Krijgsoverste* en *Kapitein* vliegen heen en weder, doch vruchteloos, om deze desertie te beletten. *Zij* worden zelve van eenige soldaten bedreigd. De Officieren kommanderen de soldaten om vuur te geven; doch al de geweren weigeren.

KAPITEIN.

Wat dunkt u, Heer Overste?

KRIJGSOVERSTE.

Ik weet het niet! — Ik ben radeloos! — De Duivel is in 't spel!

KAPITEIN.

De Heiligen en de Bierkruiken ten minste.

KRIJGSOVERSTE.

Wat denkt gij, dat er van ons worden zal?

KAPITEIN.

De vlugt, of een verpletterpartijtje!

KRIJGSOVERSTE.

Het eerste was wel het heilzaamste.

KAPITEIN.

Maar geenszins het honorabelste.

KRIJGSOVERSTE.

Laten wij wijsgeerig over het stuk denken.

KAPITEIN.

En op de loop gaan? — O JOSEPHUS! JOSEPHUS! Gij zijt kwalijk beraden geweest, of gij wordt slecht gediend.

De Kommandant *geeft het teeken tot den aanval. De Sol-*

daten verweren zich flaauwelijk; de meesten deserteren, en eindelijk nemen Krijgsoverste *en* Kapitein, *met al de hunnen, de vlugt; alles achterlatende, wat zij medegebragt hebben.*

ALLE DE GEESTELIJKEN.

Victorie! Victorie! Victorie!

ALLE DE OVERIGEN.

Victorie! Victorie! Victorie!

Alles, [zegt de beoordeelaar van het stuk van PAPE] wat men, tot hiertoe, in dit Tooneelspel geschetst heeft, strookt volkomen (wat het wezen van de zaak aanbelangt) met de geschiedenis, die onlangs in *Braband* is voorgevallen. En ook het vijfde Bedrijf is daarmede overeenkomstig. JOSEPHUS, door *Moedeloosheid* en *Hartzeer* tot het uiterste gebragt, bezwijkt voor de tijding, hem uit zijne *Nederlanden* aangebragt. In deze omstandigheden blijft hij, echter, niet alleen groot, maar te gelijk menschlievend. Altoos begaan met het lot zijner ongelukkige Onderdanen, beklaagt hij hunne verblindheid en verleiding.

STAATKUNDE.

Deze ondankbaren verdienen uw beklag niet, Vorst! Straf hen, door hen aan zichzelven over te laten.

JOSEPHUS.

Welk een raad voor een vaderlijk hart! — o Mijn Volk! mijn Volk! 't Is weinig, dat gij mij overwint! Maar gij, de prooi des schandelijksten Bijgeloofs! Gij, in de kluisters van hen, die uit den afgrond zijn opgedaagd, om de Vrijheid der Volken den doodsteek te geven! Gij, op den rand van uw onherstelbaar bederf, in den waan, dat gij behouden zijt! — Dat gij mij vervloekt, vergeef ik u; maar dat gij den zegen der aarde met baldadige handen van u wegstoot, dit wringt mij den boezem toe. Uwe naderende onheilen doen mij beven. Gelukkig, dat ik ze niet aanschouwen zal!

Na eenige tusschenpoozen, en eene en andere uitboezeming, die het karakter van JOSEPHUS in het bevalligst licht plaatsen, verschijnt de *Menschlievendheid*, welke den stervenden Vorst in zijne laatste uren vertroost. „JOSEPHUS! (dus spreekt zij onder anderen) gij zegepraalt, wat het wezen der zaak betreft, en — ter uwer vertroosting zij het gezegd — deze zelfde triomf van *Bijgeloof* en *Aristocratie* geleidt deze pesten der aarde naar hun onherstelbaar verderf. Uw Volk is, door zijne Geestelijken en Dwingelanden, verblind, misleid en verraden geworden; doch eer-

lang zal het de oogen openen." — Daarop eindigt het stuk met de zegepraal van *Bijgeloof* en *Aristocratie*.

De Heer PAPE, die als *Hollandsch* Vlugteling eenigen tijd te *Antwerpen*, en wel toen de grootste wanorden daar plaats hadden, verkeerd heeft, was zeker best in staat, om de *Brabanders* te leeren kennen; en de buitensporigheden van sommigen hebben hem denkelijk aanleiding tot het maken van dit Tooneelspel gegeven. Intusschen [dus besluit de Recensent van dit Tooneelspel] vordert de algemeene menschlievendheid, en mogelijk eene nieuw op handen zijnde Omwenteling in dat Land, dat men hun een' meer bedaarden geest, onder het blij genot hunner oude voorregten, toewensche."

MONTESQUIEU EN CHESTERFIELD, OF FRANSCH VERNUFT EN ENGELSCH VERSTAND.

De President MONTESQUIEU en Lord CHESTERFIELD troffen elkander op eene reis in *Italië* aan. Beide mannen waren juist geschikt, om spoedig aan te sluiten. Zij hadden dus weldra eene naauwere verbindtenis gemaakt. Onderweg viel het gesprek op de voordeelen, die het eene volk boven het andere genoot. De Lord stemde den President toe, dat de *Franschen* meer *vernuft* bezitten, dan de *Engelschen*; maar beweerde, dat zij minder praktisch *verstand* hadden. De President kon dit niet ontkennen; doch meende, dat deze twee eigenschappen geenszins te vergelijken waren. De beide reizigers bevonden zich te *Venetië*. De President was zeer bezig, ging overal heen, bezigtigde alles, vraagde, praatte, en schreef des avonds zijne waarnemingen op. Hij was eens twee of drie uren te huis geweest en zat aan zijnen gewonen arbeid, wanneer zich een onbekend persoon liet aanmelden. Het was een slecht gekleed *Franschman*, die hem dus aansprak: „ Mijnheer, ik ben een landsman van u. Sedert twintig jaren houd ik mij hier op; maar mijn hart hangt nog altijd aan de *Franschen*, en ik voelde mij steeds gelukkig, wanneer nu en dan de gelegenheid voorkwam, om iemand eene dienst te kunnen bewijzen, gelijk dit met u thans het geval is. Hier te lande mag men alles doen, maar niet met staatzaken zich moeijen. Één onvoorzigtig woord tegen de Regering kost het hoofd, en gij hebt er reeds meer dan duizend u laten ontvallen. De Staats-

inquisitoren letten op uwe gangen; men loert op u; men sluipt u overal na; men geeft er acht op, wat gij doet; men houdt zich overtuigd, dat gij schrijft. Ik weet vrij zeker, dat gij — misschien heden, misschien morgen — een bezoek te wachten hebt. Bedenk u wel, Mijnheer! of gij werkelijk iets geschreven hebt, en vergeet niet, dat een enkele regel, dien men verkeerd uitlegt, u het leven zou kunnen kosten. Verder heb ik u niets te zeggen. Ik heb de eer, mij aan te bevelen. Als éénig loon voor de dienst, welke ik voor niet geheel onbelangrijk houd, verlang ik dit van u, dat gij, zoo wij toevallig elkander ontmoeten, mij niet zult kennen, en dat gij, zoo gij misschien u niet meer met de vlugt kunt redden, maar gegrepen mogt worden, mij niet zult noemen." Met deze woorden verdween de man, en liet den President MONTESQUIEU in de uiterste verwarring. Het eerste, wat hij deed, was, dat hij naar zijne schrijftafel ging, de papieren nam en op het vuur wierp. Naauwelijks was dit geschied, en had hij eenige orders uitgevaardigd, toen Lord CHESTERFIELD in huis kwam. Het moest wel in het oog vallen, dat zijn vriend zich in een' verschrikkelijken angst bevond. Hij vroeg dus, wat er toch gebeurd was. De President vertelde hem, hoedanig bezoek hij had gehad — dat hij zijne papieren verbrand, en bevel gegeven had, om een huurrijtuig tegen des morgens drie ure in gereedheid te hebben, dewijl hij voornemens was, zonder verwijl eene plaats te verlaten, waar een oogenblik langer of korter zoo verschrikkelijke gevolgen voor hem zou kunnen hebben. Lord CHESTERFIELD hoorde hem koelzinnig aan, en zeide: „Dat is nu goed, Mijnheer de President! maar houd u toch een oogenblik bedaard. Laat ons eerst eens rustig en zonder overijling spreken over uw geval." — „Gij zijt niet bij zinnen," antwoordde MONTESQUIEU; „hoe zou mijn hoofd rustig zijn, daar het slechts aan een' draad hangt?" — „Maar wie is de man, die zoo edelmoedig zich aan het grootste gevaar blootstelt, om u te redden? Dat komt mij eenigzins bedenkelijk voor. Na zoo vele jaren zou hij nog zoo geheel *Franschman* blijven! Met allen eerbied voor uwen landaard, ik twijfel daaraan zeer. De vaderlandsliefde drijft niet ligt iemand tot zoo gevaarlijke stappen, althans niet ter liefde van eenen onbekenden. Of is de man misschien een uwer oude bekenden?" — „Neen." — „Hij was slecht gekleed?" — „Ja, zeer slecht." — Heeft hij van u eenig geld gevraagd, eene

kleinigheid misschien, voor zijne waarschuwing?" — „Waarlijk niet, geen cent." — „Dat is nog opmerkelijker. Doch van waar weet hij alle die dingen, welke hij u gezegd heeft?" — „Ja, dat weet ik niet..... misschien wel van de *Inquisitie*-meesters zelve." — Ik behoef u niet te zeggen, dat deze Raad de geheimste van de wereld is; hoe zou hij toch denzelven kunnen naderen?" — „Zou hij misschien een verspieder in hunnē dienst zijn?" — „Wel, waarom niet! Men zou eenen vreemdeling tot spion maken; en deze spion zou zich in lompen kleeden bij een verachtelijk handwerk, dat genoeg moet opbrengen, om er goed van te leven; en deze spion zou zijne meesters verraden, op halve kans van gewurgd te worden, wanneer men u opligt en gij hem aangeeft, of wanneer gij de vlugt neemt, en op hem de verdenking valt, dat gij door hem gewaarschuwd zijt geworden! Dat alles is ongerijmd, lieve vriend!" — „Maar, wat kan het dan zijn?" — „Ik zin hier reeds op; maar er wil mij nog niets invallen."

Nadat zij beide eenigen tijd allerlei gissingen geopperd hadden, terwijl MONTESQUIEU er bij bleef, dat hij, om zeker te gaan, met den meestmogelijken spoed het land wilde ruimen, wreef CHESTERFIELD, onder het heen en weder gaan, zich peinzend het voorhoofd; en nu, alsof hem eensslags eene schrandere gedachte inviel, bleef hij staan, en zeide: „President! daar valt mij iets in. Hoe ware het... wanneer misschien de man..." — „Nu? de man..." — „Wanneer de man.... Ja, dat kon wel zijn, en het is zoo; ik twijfel er niet meer aan." — „Nu, wie is dan de man? Zoo gij het weet, zeg het mij schielijk." — „Of ik het weet? o Ja, ik geloof, dat ik het thans weet... Hoe, wanneer de man gezonden ware door iemand, die...." — „Heb toch de goedheid, en pijnig mij niet langer!" — „Een persoon, die menigmaal ondeugend is.... een zekere Lord CHESTERFIELD.... hij zou u gaarne door een proefondervindelijk bewijs begrijpelijk hebben willen maken, dat één lood praktisch menschenverstand meer waard is, dan honderd pond vernuft, dewijl met praktisch verstand...." — „Ha, verfoeijelijk mensch!" riep de President, „wat hebt gij mij daar eene pots gespeeld! En mijne manuscripten..... mijne manuscripten zijn verbrand!"

De President kon den Lord deze pots niet vergeven. Hij bleef bij zijn voornemen en reed nog des nachts weg, zon-

der van zijnen reisgenoot affcheid te nemen. Welligt zoude een ander gezegd hebben: „ Lieve vriend! gij hebt bewezen, dat er in *Engeland* mannen zijn, die *vernuft* hebben; welligt vinde ik eens gelegenheid, om u te bewijzen, dat er in *Frankrijk* ook mannen zijn, die *verftand* bezitten."

POLIGNAC-HANNIBAL.

Eene ware Anekdote.

De vader van den thans tot levenslange kerkerftraf verwezenen Exminister DE POLIGNAC was in den aanvang der eerfte *Franfche* Omwenteling, met vele anderen zijner landgenooten, uitgeweken, en hield zich geruimen tijd te *Raftadt* op. Op den tienden verjaardag van dezen zijnen zoon JULES noodigde hij alle zijne lotgenooten bij zich, en geleidde hen in een vertrek, waar op eene tafel een *crucifix* ftond, met twee lichten daarnevens. Nu beval hij zijnen zoon JULES, de tafel te naderen, en verbond hem, gelijk eertijds HAMILCAR den jongen HANNIBAL, door eenen duren eed, dat hij onveranderlijk de *Franfche* Omwenteling en de door dezelve verbreide grondbeginfelen zou beftrijden. Deze plegtige handeling fchijnt op het gemoed des knaaps een' diepen indruk te hebben achtergelaten, en daaruit goeddeels zijn afkeer van alle liberale denkbeelden te verklaren te zijn. Een ooggetuige, oude fpeelgezel des Prinfen, die nog te *Raftadt* leeft, heeft deze Anekdote in een *Engelsch* tijdfchrift medegedeeld.

DE BELGISCHE VRIJHEID.

Wilhelmus van Nasfau, laat wapperen uw vaanen!
Verhef en verbreed en verhoog hare banen!
Voor licht en voor vrijheid, voor regt en voor wet
Heeft immer Oranje zijn leven gezet.

Oud-Holland hield ftand in het felst van het ftrijden,
Oud-Holland zal thans ook den muiter kastijden;
Zijn vlag is nog immer bemind en geducht, —
Laat zwieren haar kleuren in fchitt'rende vlugt!

Het Luikſche gepeupel, de Bruſſelſche papen,
De ſlagters van Leuven, de Mechelenſche apen,
Zij ſpelen te zamen, op Brabandſche wijs,
Het bloedige ſpel van het groote Parijs.

Barbiers en baronnen, friſeurs en Jezuiten,
Veranderd in lichtblaauw gekielde bandieten,
Lib'ralen en Ultra's, in zijde of in pij,
Beſluiten: „ De Belgen, gansch Neêrland zij vrij!"

Hier ſtaan nu, o Vrijheid, zoo dier en zoo waardig!
Uw hongrige minnaars in Bruſſel vechtvaardig:
Zij hebben zoo lang om uw afzijn gezucht;
Waar zijt gij, o Vrijheid! waarhenen gevlugt?

Maar, wat zij ook roepen en zoeken in 't ronde,
Geen Belg, die het ſpoor van de vrijheid verkondde;
Zij ſmijten in 't honderd, 't zij raak, het zij mis,
Maar niemand weet, waar of wat vrijheid toch is.

Toen zag men een' pleiter en drukker verrijzen;
Die zouden hun 't ſpoor van de vrijheid wel wijzen:
En thans is geen wichtjen in Braband, hoe kleen,
Of 't weet van de vrijheid, en rept er zich heen.

Nu zweren ze, al ſprong ook de wereld aan ſpaandren,
Tirannen te jagen uit Braband en Vlaandren;
Zij zweren 't, en hebben zich driemaal gekruist, —
En heeroom aanſchouwt het, en lacht in zijn vuist.

Zij razen en tieren, als dollen en blinden:
„ Waar zijn de tirannen?" Geen was er te vinden.
„ Ziet, die daar!" dus roept er een paap: „ die moet voort."
Zij grijpen en ſmijten de Rede uit de poort.

Zij ſluiten ze, en maken den ſleutel zich meester,
En Bruſſel is vrij, en het graauw ſpeelt den beest er;
De nadrukker neemt nu met geestdrift het woord,
En ſpreekt tot de ſchare, aan de Schaerbeekſche poort:

„ Sinds lang zijn wij groot en roemruchtig in 't praten;
„ Wij volgden Parijs in zijn doen en zijn laten;
„ Alwat men daar ſchimpte op regering en juk,
„ Dat gaf ik getrouw naar de letter in druk.

„ En gij zoudt geduldig, o achtbare Belgen!
„ Dat oud privilegie zoo ſnood zien verdelgen?
„ En gij zoudt gedoogen, op vrijheid zoo prat,
„ Dat Holland den luister deed tanen der ſtad?

„ Parijzers bevrijdden de ſtraten van ſteenen;
„ Waarom zijn die hier ook niet lang reeds verdwenen?
„ Dáár vielen de boomen langs kaaijen en mark,
„ En hier ſtaan ze vredig te groeijen in 't Park!

„ Parijs dorst zijn ſtraten wel barrikaderen,
„ En hier loopt geen hond, of hij kan ze pasſeren!
„ De kleur onzer vlag is zoo oud en verſlenscht;
„ Hoe billijk, dat men de driekleurige wenscht!

„ Wij hooren 't gerucht wel van heerlijke tijden;
„ Maar wat baat het ons, dat zich andren verblijden?
„ Zoo lang wij één dag nog ten achtere zijn,
„ Baart ons der Parijzeren jubel ſlechts pijn."

Toen draafden en ſlaafden de dienaars der Santen;
De ſnijders, de kruijers, de laarsfabrikanten,
De wijfjes, in 't knutſlen van kanten vermaard,
Zij ijvren voor vrijheid te vuur en te zwaard.

Nu tijgen ze aan 't werk, en ontblooten de ſtraten;
Het pieterman ſtevigt hun kracht uitermaten.
Justitia maakt ſlechts de vrijheid te ſchand',
En ſtraks is 't paleis van Justitie in brand.

„ Wat pronken die huizen, die rijke kasteelen?
„ Laat ons, bij 't verbranden, den buit ſluks verdeelen!
„ Wat doen daar die linden vol ſchaduw te ſtaan?
„ Weg, roovers van 't ſchijnſel van zon en van maan!"

Daar kraken de muren; daar vallen de ſtammen;
Daar vliegen de ſteenen; de ſtad is vol dammen;
Geen man, ja geen muis kan een voet meer vooruit;
Maar 't vrijheidslicht wordt ook door niets meer geſtuit.

Toen drukten, bij 't hakken en plondren en branden,
De paap en de meester elkander de handen;
Triomf nu, o burgers in lompen of zij'!
Gij hebt overwonnen, en Bruſſel is vrij!

———

Wilhelmus van Nasſau! Gij, Nederlands Vader!
Een hemelſche vlam blaakt U boezem en ader;
Gij weet het, *die* vrijheid, waar 't hart ons voor gloeit,
Wij achten haar waard', dat ons bloed er voor vloeit.

Wilhelmus van Nasſau, laat wappren uw vanen!
Verhef en verbreed en verhoog hare banen!
Voor Godsdienst en vrijheid, voor wet en voor regt
Was immer Oranje de voorſte in 't gevecht.

Laat zwieren uw vanen, gij dappere knapen!
Het vaderlandsch hart klopt zoo blij onder 't wapen.
Oud-Hollanders, toont thans, met lood en met kruid,
Dien roekloozen dwazen, wat vrijheid beduidt!

J. M. te *Kampen*.

Het *Hoogduitsch* in *der Freimüthige* van verre gevolgd.

MIJNE WENSCHEN.

O, Wat valt er veel te wenfchen,
Bij het einde van dit jaar!
't Oude drukte ons dierbaar Neêrland
En geheel Euroop zoo zwaar!

Stortte 't nieuwe zooveel zegen
Over ons, als 't oude leed;
Ach, hoe droegen wij de weelde,
Die het ons dan fmaken deed?

Neemt mijn wenfchen naar uw woning;
Voert ze mede in 't flaapfalet;
En, kunt ge u niet *zalig* denken,
Droomt u *zalig in uw bed!* —

'k Wensch dan Engeland een' Canning;
Rusland, blikfem van Jupijn;
Pruisfen, ééns een Conftitutie;
Frankrijk, veel Laffitte-wijn!

'k Wensch, dat voortaan onze Koning
(Hem de zegen van omhoog!)
Zijn Hem minnende onderzaten
Tellen niet, maar wegen moog'!

Wat in omvang 't Rijk moog' derven,
Wint het in moréle kracht;
Op de kaart twee derden kleiner,
Maar verhonderdvoud in magt.

'k Wensch den Prinfe een rein gewisfe,
Bij 't ontzag, als 's Konings Zoon:
Dit mag vorst noch flaaf ontbreken;
Dat, geen' erfgenaam der kroon.

Den Minister aan het laadje
Van ons kleine Koningrijk
Wensch ik volksgunst, en een fchatkist,
Fortunatus' beurs gelijk!

Held Chasfé zooveel laurieren,
Als zijn doopceêl dagen fpelt;
Zooveel vers- en prozaglorie,
Als hij bajonetten telt!

Klink' hun, die vergif hem mengden,
  's Nachts 't Wilhelmuslied tot spot;
Al hun drank zij Schelde-water,
  Ratjetoe hun zondagspot!

'k Wensch den heethoofd Lafayette,
  Dien volkaan met grijze kruin,
In het Pantheon een rustplaats,
  Nimmer voet in Hollands tuin!

'k Wensch, die 't rad te Brussel draaijen,
  Kaartjes voor het Carrousel,
Dat door Pluto wordt gegeven
  Aan Gezanten van de Hel!

Brenge de afval van het afval
  Van de natie ons geluk,
En die blaauwgekielde vrijheid
  Hun 't verdiende slavenjuk!

'k Wensch den dappren strijders vrede
  (Spijt hun wakker, fier gemoed)!
Zou hun bloed voor fielten stroomen?
  't Is voor Belgen veel te goed.

Wat zal ik dien eedlen wenschen,
  Die, volijvrig, geld en goed
't Vaderland ten beste gaven;
  Ja, wat meer is, eigen bloed?

Die, aan plukſel en aan wanten,
  Wordt er slechts een woord gemeld,
Meer verzorgen, dan ons leger
  Wonden ligt en handen telt?

Is het penningsken der weduw
  Welgevallig in Gods oog,
'k Wensch hun allen dan dien zegen,
  Die het weldoen nooit bedroog!

'k Wensch het Vaderland, dat toonbeeld
  Van opregte Godsdienstmin,
Van manhafte burgerdeugden,
  Trouw en waren vrijheidszin, —

'k Wensch dat dierbaar land der vaadren,
  Niet ontaard van d' ouden stam,
Zegen op het edelst streven,
  Dat van God den oorsprong nam!

'k Wensch, ten slot, deez' Maatschappije (*)
  Voortaan geen Op! - oppen meer;
Maar, voor marsch en wapenkreten,
  Trouw- en wiegezang veeleer!

31 Dec. 1830. J. W. IJNTEMA.

(*) Voorgedragen in de *Hollandsche Maatschappij*, Afd. *Amsterdam*.

OPWEKKING

VOOR

WEIFELENDE GRENSBEWONERS.

LUIMIG DICHTSTUKJE.

Ontdekt gij ginds die eedle fchare
Op flof en fchoen, maar vrij-gezind?
Hun kleed is 't blaauw azuur der heemlen.
Ziet gij die helden daar niet weemlen,
Als zweefden ze op een maag vol wind?
Ziet gij die heilge beêvaartgangers
Niet zeegnend tot uw hulp gefneld?
Zie, de englen uit de kolenmijnen,
Die bastaard-ferafs — zij verfchijnen,
Als korenbloempjes op het veld!

Met lége beurs, maar volle longen,
Verfchijnt de pelgrim uit het Zuid'.
Onthouding predikt hij en vasten;
Dit predikt men, en al dien gasten
Blinkt ook die leere de oogen uit.
Zij ftaan van kop tot teen gewapend,
Om Hollands zedemoordend goud,
De weelde van het erf te jagen:
Hun vrijheid duldt geen volle magen;
Ze is zelv' zoo mager als een hout!

Zij voert het kruis in haar banieren;
Zij *brengt* het kruis ook, waar zij gaat:
Niet *dat*, waarvoor wij, domme zielen,
Wij, Noorder fanatieken, knielen, —
Ze is *zelv'* het kruis voor volk en ftaat.
Zet luiken, deur en venfters open!
De *libertait* genaakt uw' grond;
Zij naakt, (fpreidt bloemen, palm en kruiden!)
Met al het heil, dat zich in 't Zuiden
Aan Brabands *libertait* verbond.

Zie, zie! zij naakt; haar volgt *gelijkheid.*
  Zet open kist en kast, of beeft! . . . .
Neen! blijft ze vrij geſloten hoûen;
Gij zult het met pleizier aanſchouwen,
  Hoe handig men die open heeft!
Smijt weg de pen — de greep in handen;
  Het blaauwe kleed om 't lijf gehecht!
Op, marsch! verlaat, verlaat uwe erven; —
Vrij leven, of van honger ſterven;
  Weet, dat dit hier hetzelfde zegt.

Wat werkt gij nog? Staakt, ſtaakt dat ſlooven!
  Vernielt den boel, en leert, als zij,
Bedeesd uw ſtukje broods te *vragen*;
En, wordt de deur u digt geſlagen,
  Sterft dan van honger, maar — ſterft vrij!
Dat ſlaven voegt geen vrije menſchen.
  Wat heeft het dapper volk van 't Zuid'
Niet thans de handen ruim gekregen!
Daar ſteekt, door overloop van zegen,
  Geen ſterveling meer een' vinger uit!

Op, marsch! naar Holland! daar is 't vetpot;
  Daar zijn de rapen voor u gaar.
Chassé, die brompot, heeft maar even
De lucht u van 't geregt gegeven;
  Van Geen heeft nu de ſchotels klaar!
Veel duizend koks, (gezonde jongens!)
  Kijk! geven 't zeker u niet duur.
Daar zult ge uw holle magen vullen;
Daar zult ge kapucijners ſmullen,
  Wel hard van ſchil, maar warm van 't vuur.

Wie is een gastheer als held Ledel!
  Kwam 't kroost der vrijheid daar te kort?
Neen! veel, *te* veel heeft men gegeten;
Want menig heeft in 't gras gebeten,
  Gelijk een hond, die kwalijk wordt.
En Aduard! — o, vraagt uw broedren
  Naar 't waterbaarsje, dat hij gaf,
En 't vuur daarbij, om 't gaar te koken:
Wie toen zijn oog niet heeft geloken,
  Likt nu nog wis zijn lippen af!

Wat toeft gij nog, o grensbewoners!
  Vliegt, vliegt uw redders in 't gemoet!
Op! flink het vrijheidslied gezongen,
Als maden uit de kaas gesprongen . . . .
  Zij heeft u lang genoeg gevoed.
Wat beuzelt gij nog van geweten!
  Durft gij uw' broeder niet verslaan?
Heeft Kain zijn' broeder niet verslagen;
En zou het dan een Belg niet wagen?
  Zijt gij niet schitterend voorgegaan?

o, Mogt de Belg een' Koning krijgen!
  Een hoofdman, maar noch vroom noch laf;
Een kerel, die, zoo wel in 't strijden,
Als in 't verraad en hongerlijden,
  Dat edel volk een voorbeeld gaf;
Een dappre, die, met pen en degen,
  (Hier, Daine! staat gij voor mijn oog!)
Voor 't eerste gat niet werd gevangen;
Die, waar een aêr zou zijn gehangen,
  Den zwarten hals den strop onttoog!

Dan, dan zou 't eerst een landje worden!
  Het vlugge volk neemt spoedig aan. . . .
Mogt *hij*, mogt Daine voorman wezen,
Door zijn vernuft zaagt gij, nadezen,
  In-al de Belgen Daines staan!
Hoe zou hun *libertait* floreren,
  Van land tot land, van stad tot stad!
Hoe zou men niet in alle hoeken
En buur en verren vriend bezoeken,
  Als niemand daar iets tegen had!

Waar is de dwingland, die 't zou wraken!
  Wat is dat nu voor overlast,
Om voor een' buur iets meer te koken?
Geen schoorsteen heeft bij u te rooken;
  Gij gaat maar dagelijks uit te gast.
En vindt gij hier of elders kinkels . . . .
  O, dat hun wrok u niet versuff'!
Wil 't volk *pro Deo* niet onthalen,
Dan kunt gij het gelag betalen,
  Als Schinderhannes en Jan Muf!

Zie, Pont'coulant, die dappre, nadert!
Die vrijheidszoon, als *smid* bekend,
Die alle sloten op kan steken,
Die ijzren deuren op kan breken,
Hij heeft zich tot uw hulp gewend; —
Hij, die, met Fransche zwier en vlugheid,
(En bloot zoo op de lucht maar af)
Het vinkje weet op 't nest te vangen;
Die, bleef iets aan zijn vingers hangen,
Zijn makkers altijd portie gaf!

Sluit aan, Noordbelgen! diep verdrukten!
Koopt meê hun vrijheid voor uw bloed!
Kunt gij nog 't zoet daar niet in vinden,
Drinkt dan een' wakkren roes, mijn vrinden!
Dan smaakt die kool wel eens zoo zoet.
Zóó vond men ook 't geluk te Brussel, —
Zóó heeft men 't nog, naar allen schijn.
Ja! wie hun vrijheid wil bevatten,
Moet (zal hij die op waarde schatten)
Smoordronken of krankzinnig zijn!

Januarij, 1831. H. J. F.

DE GRIJSAARD EN DE JONGE MAAGD.

(Naar het *Perzisch* van SAADI.)

De Grijsaard.

Zoo gij mij hart en hand wilt geven,
Zal ik uw staf zijn door dit leven.

De Maagd.

Een kranke steun is mij een man,
Die zonder staf niet wandlen kan!

MENGELWERK.

HET HUISGEZIN

VAN

BETHANIËN. (*)

„ Daar had men nu de breede lofspraken en het gejuich des volks moeten hooren, dat hem openlijk voor den Messias verklaarde, zeggende: *is deze niet de zone Davids?*"

Gelukkig 't huis, waarin de reine godsvrucht woont;
Waar liefde in 't edel hart, als in haar' tempel, troont;
Waar vriendschap zielen bindt, en 't menschlijk lot verengelt;
Waar huiselijke vreugd de banden vaster strengelt;
Waar 't hart, getrouw aan God, bij heilig pligtbesef,
Den sterveling niet ontzinkt, wat storm zijn' schedel treff';
Waar, hoe de smart soms grieft, de hoop niet gaat verloren,
Dat na den lijdensnacht weêr 't licht der vreugd zal gloren,
En 't oog op nieuw de zon der redding groeten zal,
Als eens de rouwklagt zwijgt voor dankend lofgeschal!
Gelukkig dat gezin, waar, aan de deugd verbonden,
Vertrouwen op 't bestuur der Almagt wordt gevonden;
Waar Gods voorzienigheid, al blaauwt geen kust of reê,
Kompas en anker blijft op 's levens holle zee!

Die godsvrucht, liefde en deugd, die vriendschap, dat vertrouwen
Doet ge ons, Bethaniën! in hemelglans aanschouwen.
De broeder, 't zusterpaar, de Christus, alles trekt
Ons oog naar 't schoon tafreel, dat elks bewondring wekt.

Zing, zangster! zing 't geluk, dat vroom gezin beschoren!
Meld, bij de hemeltaal, die daar het oor mogt hooren,

(*) Lestelijk voorgelezen in het *Rotterdamsche* Departement der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 29 Dec. 1830.

Eene eedle vriendschapstrouw, nooit zoo aanschouwd op aard';
Een trouw, der menschen lof, der Englen hulde waard'!

Dáar, waar de Olijfberg 't hoofd ten hemel houdt geheven,
Ligt rustig aan zijn' voet, omringd van vruchtbre dreven,
Het schoon Bethaniën, waar, onder 't stil genot
Van huiselijk geluk, vol dankbaarheid aan God,
't Gezin den levensstroom al kabblend voort ziet vlieten.
Maria, Lazarus en Martha, zaam genieten
Zij al 't verkwikkend zoet, dat pligtbetrachting geeft.
't Geloof aan God en deugd, dat in hunn' boezem leeft,
Verteedert en verheft hun zielen. Niet aan de aarde,
Maar aan een' schat, veel meer, dan 't fijnste goud, in waarde,
Aan Gods gebod, als 't hoogste, als 't eeuwigblijvend goed,
Hecht zich hun hart alleen, in voor- en tegenspoed.
Zoo bleef de hechtste band hun aller ziel vereenen;
Gelijk eene effen beek, vloot aller leven henen.
Van aard en inborst zacht en van een' stillen geest,
Behaagde huislijkheid Maria's ziel het meest.
Dan dacht zij peinzend na, hoe, op den weg van 't leven,
Gods trouw, in lief en leed, haar steeds was bijgebleven;
En vaak rees tot Zijn' troon haar kinderlijke dank,
Die honig had gemengd in 's levens alsemdrank.
En Martha, gul en goed, vol ijver, steeds tevreden
Bij 't daaglijksch huisbedrijf, bleef dubble zorg besteden
Aan alwat meerder nog de reine vreugdebron,
Voor vreemde en huisgenoot ten zegen, oopnen kon;
En waar ook Lazarus die vreugde kon doen groeijen,
Daar bleef zijn broederhart voor 't lot der zusters gloeijen.

Zoo leefden zij in liefde en vrede met elkaâr.
De heilleer des Profeets uit Nazareth, ook daar
Bekend, deed heel 't gezin, met innig zielsverlangen,
Het uur verbeiden, om dien Godsgezant te ontvangen;
En zette Hij den voet eens in 't bekoorlijk oord,
Wis zou Hem 't rijkst genot der vriendschap, ongestoord,
In 't huis van Lazarus en zijne zusters wachten.
Maria schetst alreeds die komst in haar gedachten.
Hoe zal zij, als Hij eens haar woning binnentreedt,
Met eerbied en ontzag den grooten Heilprofeet
Begroeten! — hoe, terwijl haar loftoon luid zal klinken,
Door dankbaarheid ontgloeid, aan zijne voeten zinken!

Hoe zal zij.... Maar wie ſtelt der liefde paal of perk?
Zij wenscht, zij hoopt, zij geeft, ze is zelfs den dood te ſterk!

Gelijk de ſchepeling, na de onrust op de baren,
Met hijgend ongeduld naar 't vaderland blijft ſtaren,
Om daar geliefde en vriend den welkomgroet te biên,
En d'afgebeden wensch voor 't hart vervuld te zien;
Zoo blijft Maria ook, door hoop en vrees gedreven,
Steeds uitzien naar den Dierbre, om Hem het blijk te geven
Van hare hulde en eer; om Hem den liefdegroet
Te brengen, uit een vroom en diepgeroerd gemoed.
Maar, ſteeds ziet ze onvoldaan de zon ter kimmen zinken.
Zij wanhoopt — doch in 't eind ziet zij een' lichtſtraal blinken;
De dageraad breekt aan! — de Christus Gods genaakt,
En met Hem 't uur, dat ook Maria's heil volmaakt.
Buigt, palmboom en olijf! buig, hooggetopte ceder!
U voor den Godsheraut, den Zoon van David, neder!
Zing, zing, Bethaniën! — dring', dringe uw vreugdgeruisch,
Als blijmaar van zijn komst, ook in Maria's huis!
O ja, de Meester komt! — Hoe! zal zij nog verwijlen,
En niet, vol ijvervuur, den Leeraar tegenijlen?
Hoe! blijven Lazarus en Martha weifiend ſtaan,
En zullen zij niet zaam den Christus tegengaan?....
Dat wil de liefde wel; maar de eerbied boeit haar ſchreden.
Ook ziet Bethaniën reeds d'Eedle binnentreden;
En Hij, die de aard' doorſchouwt, Hij kent in 't vreedzaam oord
Het vrome huisgezin, en ſpoedt zich derwaarts voort.
O heuglijke uitkomst voor Maria's zielsverlangen!
Straks zal zij luistrend aan 's Verlossers lippen hangen.
Hij komt! — zij ziet Hem reeds! — Hij brengt haar 't eerst zijn groet,
En zij, van blijdſchap ſtom, valt needrig Hem te voet.
Wat ſchaar Hem volgen moog', zij ziet geen volksgewemel;
Met Christus is haar huis herſchapen in een' Hemel.
Wat gulheid ſchenken kan, wat vriendſchap kostbaarst heeft,
Is voor den hoogen Gast. De nijvre Martha geeft
Zichzelve tijd noch rust met alles zaam te ſchikken.
Zou zij den Vriend niet mild door 't noodige verkwikken?
Ja! dierbaar is haar 't nieuws, 't klinkt haar als hemelval,
Dat Christus in haar huis den maaltijd houden zal.
Nu draaft zij op en neêr, om 't keurigst zaam te gâren:
Waar liefde 't maal bereidt, daar weet zij van geen ſparen;
't Moet all' in overvloed thans prijken op den disch;
De Gastvriend moet het zien, hoe welkom Hij haar is.

Zij loopt al af en aan met ſchikken en bezinnen.
In 't eind treedt zij 't vertrek des Heilaanbrengers binnen;
En nu grijpt wrevligheid en ongeduld haar aan:
Maria, werkeloos, niet met haar zorg begaan,...
O neen! dat duldt zij niet: maar, hoe ze ook wenkt en fluistert,
Maria zit als ſtom aan Jezus' zij' gekluisterd;
't Is feestdag voor haar hart; haar vreugde rijst ten top;
Zij vangt elk woord van Hem als kostbre parel op.
Hij is de Christus! Hij, de blijde Hoop der vaadren!
De Spruit uit Jesſe's ſtam! Reeds ziet zij 't heiluur naadren,
Waarop gansch Israël Hem als Mesſias eert;
Zij ziet de zaligheid, door Abraham begeerd.
Zij kan aan ſpijs, noch drank, noch dischbereiding denken;
En, hoe ze ook Martha hulp in 't huisbeſtuur wou ſchenken,
Het bijzijn van den Heer ſtelt ze op te hoogen prijs:
Wat de aard' niet geeft, heeft zij; zij heeft thans hemelſpijs!
Al moog' dan Martha 't oog des Heeren minder boeijen,
Toch flaauwt haar liefde niet, toch blijft haar ijver gloeijen;
Maar eindlijk barst zij uit; — zij kan haar zieleleed
Voor Hem niet zwijgen; neen! „ Heer!" zegt ze, (daar zij 't weet,
Dat Hij het hart doorziet, Hij, 't Beeld des Ongezienen!)
„ Heer! trekt Gij 't U niet aan, dat zij me alleen laat dienen?
„ Zeg aan Maria toch, dat zij mij helpe; ik bragt
„ Alleen reeds alles zaam; 'k heb onvermoeid getracht,
„ Om, zoo 't der vriendſchap past, den disch gereed te maken;
„ 'k Voel ook mijn hart voor U in heilge liefde blaken."
Zoo ſpreekt zij; en gelijk in 't ſtil en eenzaam oord
Een opgeſtoken wind de zachte kalmte ſtoort,
Het oor verrast, en 't oog onrustig rond doet ſtaren,
Zoo breekt ook Martha's taal, bij tal van huisbezwaren,
De zoete mijmring af, waarin op 't zelfde pas
Maria's vrome ziel zoo zacht verzonken was.
Zij hoort; — maar voor haar oor zijn 't onverſtaanbre klanken.
Niet vaster hechten aan den wijnſtok zich de ranken,
Dan zich Maria's hart thans hecht aan 's Meesters leer.
Zij poogt te ſpreken; — maar met ernst hervat de Heer,
En zegt, terwijl zijn blik in 't diepst der ziel moest dalen:
„ Och, Martha! Martha! zet uw' moeite en zorgen palen;
„ Wat, wat bekommert ge u? — één ding is noodig; — ſtaak
„ Toch uw beſlommering; — een veel verheevner zaak
„ Roept u, om van 't beſtuur des gastmaals thans te poozen.
„ Maria heeft het beste en edelst' deel gekozen;

„ Zij heeft, wat de aarde ontneem', het overkostlijkst goed;
„ Zij heeft het hemelsch brood, dat steeds versterkt en voedt.
„ Ik, Martha! ben de weg, de waarheid en het leven."
De goede Martha, die steeds peinzend was gebleven,
Stort nu, met diep gevoel, voor zijne voeten neêr.
Belijdenis van schuld, erkentnis van den Heer,
Dit alles leest zijn oog in haar welsprekend zwijgen.
Hoe voelt zij nu de vlam der liefde hooger stijgen!
Zij poogt te staamlen; maar, hoe stom van zielsberouw,
Zweert zwijgend toch haar hart den Hooggeloofde trouw.
O schouwspel, dat den blik der Godheid waard' mag heeten!
Hier, aan des Leeraars zij', Maria neêrgezeten;
Dáár Martha, knielende voor Hem, haar roem en eer,
En de eedle Lazarus vol eerbied naast den Heer.
O schouwspel, waar zich liefde en godsvrucht zamenmenglen!
Vreugd daalt in Martha's ziel en blijdschap voor Gods Englen!

Nu is elk oogenblik der zustren schatten waard';
De tijd ontvloog haar reeds in veel te snelle vaart;
Elk woord is voor haar hart gelijk een milde regen,
Op 't dorstig veldplantsoen verkwikkend neêrgezegen;
Geen malsche zomerdauw, die meer de velden drenkt,
Dan Jezus' taal haar ziel verkwikt en leven schenkt.
In 't eind moet nu de Heer zijn onderhoud beperken:
Zijn heilge spreuk: „ Men moet, zoo lang het dag is, werken,"
Roept Hem, hoe ook de vreugd, de hoop der zustren kwijn',
Naar andre schapen heen, die van deez' stal niet zijn.
Ook staat de disch gereed. De Meester, aangelegen,
Spreekt over 't spijsgenot eerbiediglijk den zegen.
Verkwikt, laat Hij in 't eind den vriendenkring alleen,
En gaat, daar 's Vaders wil *zijn* spijs is, dankbaar heen.
O, hoe herdenkt men nu de woorden en gesprekken,
Die 't harte tot geloof en eerbied konden wekken!
Hoe sprak de Heer hen niet van 't hemelsch koningrijk!
Hoe was niet iedre les hun 't minzaamst liefdeblijk!
Hoe bragt Hij niet hun hart alreeds den Hemel nader!
Hij was de liefde zelf; die Hem zag, zag den Vader!
O ja! geen morgen rees, geen avondstond zonk neêr,
Waarin geen offer steeg van liefde tot den Heer;
Waarin men 't hart van dank voor Hem niet voelde gloeijen,
Die vrede en heilgenâ deed van zijn lippen vloeijen.

Geen dag ging zonder hulde of lof aan Hem voorbij.
O! 't was, als zat de Heer nog altijd aan hun zij';
't Was, of Maria nog zijn hemelstem mogt hooren;
Het: „ Martha! Martha!" klonk der zustren staag in de ooren;
En hield haar de aardsche zorg in 't strikmet soms verward,
Dan schonk des Meesters taal de rust weêr aan haar hart;
Dan voelde ze, als haar ziel aan 't nietig stof mogt kleven,
De hemelkracht zijns woords, de vreugd van 't geestlijk leven.

Zoo blonk hun levenszon. Aan deugd en pligt getrouw,
Was 't, of geen nevel ooit haar' glans verduistren zou.
Maar hoe! wat donkre wolk bedekt op eens haar stralen?
Wat zwarte lijdensnacht komt op den huiskring dalen?
Daar werpt een heete krankte, o treurige ommekeer!
Den eedlen Lazarus op 't veege ziekbed neêr.
O folterende smart, na zoo veel zielsverblijden!
Ziet op de legersteê den dierbren broeder lijden!
Daar ligt hij afgemat, het doodzweet op 't gelaat,
Terwijl hij 't brekend oog nog biddend opwaarts slaat.
Maria staat verplet, in 't diepst der ziel bewogen;
Daar Martha, over 't bed des kranken heengebogen,
Als in haar tranen stikt. Ach! wat is aardsch genot!
De bloem, die heden bloeit, ligt morgen afgeknot.
Den dierbre, die van daag de vreugd is van zijn magen,
Zal morgen ligt de baar naar d'engen grafkuil dragen.
Ja, wat ons oog verrukt, of 't hart genot bereidt,
Op alwat de aarde geeft, staat: Onbestendigheid.
Wie zou bij zoo veel smart niet met de droeven weenen?
Gelijk een morgenwolk vlood al haar vreugde henen.
Schrei, edel zusterpaar! maar, hoe u 't hart ook klopp',
Geef nooit het vast geloof aan 's Hemels redding op.
„ Mijn zusters! 'k sta weldra aan d'uitgang van het leven; —
„ Maar weent niet; — 's Heilands woord staat diep me in 't hart
(geschreven; —
„ Zijn taal troost nog mijn ziel, bij 't naadrend afscheidsuur.
„ Al is mijn doodstrijd kort, of 't lijden lang van duur,
„ 'k Blijf rustig en vol moed den overgang verwachten."
Zoo, zoo spreekt Lazarus; maar, uitgeput van krachten,
Valt magtloos 't zwakke hoofd weêr op de peluw neêr.
„ O Martha! waar' Hij hier, de welbeminde Heer,"
Zoo gilt Maria uit, „ hoe zou Hij hulp ons bieden!
„ Hoe zou ligt door zijn magt nog 't woên der krankte vlieden!" —

„ Maria ! zuster! 'k ftem," zegt Martha, „ met u in.
„ O, melden wij den Heer het lot van ons gezin!"
Nu wordt in aller ijl een bode aan Hem gezonden.
Zijn liefde en vriendfchap, reeds zoo ruimfchoots ondervonden,
Is waarborg voor zijn komst, geeft troost aan 't zusterhart.
„ Meid," zeggen zij den bode, „ ons beider zielesmart.
„ Zeg, daar 't gevaar fteeds klimt en hem naar 't graf kan flepen:
„ Heer! dien Gij liefhebt, ligt door krankheid aangegrepen.
„ Bethaniëns gezin wacht troost van U alleen.
„ Ach! fpoed U toch ter hulp naar 't fomber klaaghuis heen!"
Met deze taal, die reeds in 't hart de hoop kan wekken,
Zien zij, met fmeekend oog, den bode henen trekken.

Geruster klopt nu 't hart van 't edel zusterpaar.
't Is, of voor 't ftarend oog het dreigend doodsgevaar
Reeds wijkt. Op Hem, die vaak voor andren vreugd deed rijzen,
Is al haar hoop gevest. Zou Hij geen hulp bewijzen,
Die blinden 't licht hergaf; die dooven 't oor ontfloot;
Die ftommen fpreken deed; die kranken bijftand bood;
Die 't kind in 't ftervensuur den vader weêr kon geven?
O! 't ftil geloof doet meer de flaauwe hoop herleven.
Maar, 't oogenblik fchijnt thans der zustren uren lang!
De bode toeft; — de hoop verdwijnt! Onrustig, bang
Zien ze op de legerfteê den dierbren lijder zwoegen.
Al meerder hijgend, maar met innig zielsvernoegen,
Zegt hij, terwijl een traan aan 't brekend oog ontwelt;
„ Hebt gij den Meester nog mijn lijden niet gemeld,
„ Och! wilt Hem toch de fmart van 't laatst vaarwel dan fparen!
„ God trooste, o dierbren! u, en hoede u voor gevaren!
„ Ik fterf; — mijn uur is daar; — 'k minde u, als broeder, teêr; —
„ Brengt nog mijn' ftervensgroet... aan onzen Vriend en Heer; —
„ Hij zal... gewis... voor u... een... trouwe leidsman... blijven."
Zoo fpreekt hij; en, terwijl zijn leden reeds verftijven,
Zijn boezem fneller hijgt, en 't flaauwend oog zich fluit,
Blaast hij in Martha's arm den laatften adem uit!

O onherftelbre flag! nu is de hoop vervlogen!
Alwat haar dierbaar was, is aan het hart onttogen.
Geen troostwoord van den Heer, bij 't aaklig rouwmisbaar!
O foltrend lijdensuur voor 't edel zusterpaar!
Naauw is de treurmaar wel van 's broeders dood vernomen,
Of vriend en aanverwant zijn troostend zaamgekomen;

Maar, hoe men ook den lof des dooden hooren doet,
En balsem storten wil in 't diepgewond gemoed,
Geen troost haalt bij den troost, dien Jezus 't hart zou schenken.
Te midden van den rouw slechts aan den Vriend te denken,
Geeft meerder, zoeter troost, in 't grievend zielsverdriet,
Dan alwat vriendschap thans uit vollen boezem biedt.
Het slepend treurgezang; 't geween; het kleedrenscheuren;
De vrouwen, die bij 't lijk in diepe stilte treuren;
Geen rouw, geen liefdeblijk, geen hartverheffend woord,
Niets, dat het zusterpaar in 't nokkend schreijen stoort!
Weêr heft men 't lijklied aan.... Maar ziet, wie ijlt daar binnen?
Het is de bode. — God!.... Om 't antwoord in te winnen,
Dat de afgezant haar brengt, snelt Martha naar hem heen.
„ 'k Verhaastte," sprak de boô, „uit meêgevoel mijn schreên:
„ De krankte uws broeders, die u zoo veel zorg kon wekken,
„ Zal niet ter dood, maar tot Gods heerlijkheid verstrekken;
„ Dit antwoord gaf de Heer op uw verzoek mij meê." —
„ Zwijg!" gilt Maria, „ zwijg! vergeefs in onze beê:
„ De dierbre ligt alreeds in d'arm des doods ter neder;
„ En wat het graf eens rooft, dat geeft het graf niet weder.
„ De laatste liefdepligt wordt straks aan hem volbragt,
„ En 't zielloos overschot zinkt in der graven nacht."

O ja! het uur is daar. Bij 't weenend rouwbeklagen
Wordt door de vriendenrij het lijk naar 't graf gedragen.
Alwie den trein ontmoet, volgt diepgeroerd de baar,
En stemt in 't klaaggezang der zaamgedrongen schaar.
De volkshoop groeit steeds aan. Ter grafspelonk gekomen,
Wordt door de dragers 't lijk plegtstatig opgenomen,
En, onder 't rouwgeklag en vurig smeekgebed,
In de uitgehouwen rots ter ruste neêrgezet;
Men strooit er plegtig mirre en aloë op neder;
Men tilt den steen voor 't graf; men buigt zich, en bidt weder;
Weêr klinkt het treurgezang, en onder 't luid geween
Keert, in de ziel geroerd, de schaar naar 't klaaghuis heen.

O smart voor 't zusterpaar! — Het huis schijnt uitgestorven.
Wat troosttaal zij van vriend of magen ook verworven,
Het is de troosttaal niet, die 't bloedend hart begeert!
Van Hem, die 't als een Vriend in nood en dood vereert,
Van Hem verwacht het hulp en balsem in de wonden.
Maar ach! Hij is er niet! Wat zuchten opgezonden;

Wat klagten uitgeſtort; wat tranen al geſchreid!
En nog geen woord van Hem! — O diepe treurigheid,
Waarin geen raad, hoe trouw, geen troost, hoe zoet, kan baten!
Zij blijven van den Vriend, den Zielevriend verlaten.
Vergeefs klinkt voor haar oor der vrienden hartetaal.
Maar hoe! wie ſtoort, op eens, voortijlend uit de zaal,
De ſtilte? Martha vliegt naar buiten. Zou Hij komen,
De Dierbre? Heeft zij ſoms zijne aankomst reeds vernomen?
Ja! zij verſtond den wenk, dien haar de dienstmaagd gaf.
De Meester komt! Niets houdt haar nu terug van 't graf.
Neen! vlug gelijk een hinde, en gloeijend van verlangen,
Om van den Christus 't eerst een woord van troost te ontvangen,
IJlt zij naar Jezus heen. Van alwat haar omgeeft
Ontwaart noch ziet zij iets. Hoe klopt haar 't hart! Zij ſtreeft
Al voorwaarts; naakt het graf; zij ziet den Eedle weder,
En met een' luiden gil ligt ze aan zijn voeten neder.
„ Heer! waart Gij hier geweest, mijn broeder leefde nog!"
Zoo barst zij ſnikkend uit: „ O nietig zinbedrog!
„ Hoe hoopten we op 't behoud van zijn, ons dierbaar, leven;
„ *Maar vruchteloos!* Ach, hij ſtierf! Wie troost en raad kan geven,
„ Zijt Gij alleen." Zoo ſpreekt ze; en, als een bliksemſtraal
Zoo ſnel, ijlt zij terug, en komt weêr in de zaal,
En roept: „ Maria! kom, mijn zuster! volg mijn ſchreden!
„ De Meester is daar.... Hij!.... Hij roept u!.... Mijne beden
„ Om raad en troost voor ons ſtortte ik reeds voor Hem uit."
Maria, als gewekt uit diepen ſlaap, roept luid:
„ Ik volg u, Martha!" — en geheel de ſchaar van vrinden,
Die troostend zich in 't huis van 't zusterpaar bevinden,
Gaat met haar uit, en volgt, diep in de ziel geroerd;
En beurtlings worden ſmart en vreugd ten top gevoerd:
Smart, omdat ze al haar vreugd met Lazarus verloren;
Vreugd, omdat zij nu troost van Christus zullen hooren.

O ſchouwſpel, waarbij 't hart van bittren weedom ſlaat!
Maria, Martha, vriend en magen, ieder gaat
Al klagend, ſnikkend naar 't verblijf der dooden henen.
Daar ſtaat de Heer. Ontroerd ziet Hij de ſchare weenen.
Maria dringt vooraan; niets ſtuit haar jammren meer!
„ Mijn broeder, Lazarus, waar'," roept zij, „ dierbre Heer!
„ Hadt Gij bij ons geweest, voorzeker niet geſtorven!
„ Nu zijn wij troosteloos, wat troosttaal we ook verworven.
„ Niets hecht aan de aarde ons meer!" — De Heiland hoort haar (aan.
Diep is Hij met de ſmart van 't zusterpaar begaan;

Diep is zijn ziel ontroerd, bij 't schreijen van de scharen.
Wat toespraak zal den rouw der menigte bedaren?
„ Waar hebt gij hem gelegd?" zoo vraagt Hij. — „ Zie hier, Heer!
„ In deze grafrots ligt de ontslapen dierbre neêr,"
Is 't antwoord. Elk wil zich dén toegang tot Hem banen.
Een diepe stilte heerscht in 't rond. De Heer stort tranen....
De Christus weent!.... O zielverscheurend rouwtooneel!
Als aan den grond versteend staat al het volk. Geheel
De schaar, wat harten soms met ijs nog zijn omtogen,
Vereert de tranen toch, die paarlen in zijne oogen,
En roept het uit: „ O ziet, hoe heeft Hij hem bemind!
„ Hij weent. Zoo weent de vriend om d'afgestorven vriend.
„ Had Hij, Hij, die 't gezigt den blinden kon hergeven,
„ Die dooven hooren deed, het afgebeden leven
„ Niet kunnen redden?" zoo rijst hier en daar de toon:
„ Waarom in 't doodsgevaar geen bijstand aangeboôn?" —
„ De droeven zijn het waard', dat wij haar hulpe bieden;
„ Zij zijn van heel ons vlek de braafste en vroomste lieden."
Zoo spreken andren; of men peinst en zwijgt en staart.
In 't eind treedt Christus toe. 't Volk staat voor 't graf geschaard.
O ziet, wat majesteit straalt uit zijne eedle blikken!
'tIs doodsch en plegtig stil. Men hoort slechts 't weenend snikken.
Aandoenlijk oogenblik! Elk wacht de ontknooping af.
„ Men neem'," zoo spreekt de Heer, „den lijksteen van het graf!"
En naauw heeft Hij der schaar dit hoog bevel doen hooren,
Of Martha komt met drift den wil des Heilands storen.
„ Waartoe, o Heer! waartoe?" zoo gilt zij raadloos uit:
„ 't Is reeds de vierde dag, dat hem het graf besluit!
„ 't Bederf grijpt hem reeds aan; de smetlucht zal U schaden...."
„ Geloof slechts, Martha! en gij zult mijn wonderdaden
„ Aanschouwen," spreekt de Heer, met minzaamheid, tot haar.
Nog eens herhaalt Hij 't woord, met nadruk, tot de schaar.
Men breekt en duwt en tilt, en onder 't heftig zwoegen
Beweegt de grotdeur reeds in de uitgeweken voegen;
Men torscht en wentelt haar met forsche spierkracht af;
De zware zerk ploft neêr, en open staat het graf! —
Gelijk in 't eenzaam woud, van 't zwart des nachts omgeven,
Wanneer geen blaadje trilt of ritselt door de dreven,
Een doodsche naarheid heerscht, terwijl in 't somber oord
De reiziger alleen den klank zijns voetstaps hoort;
Zoo stil is alles hier. De ontsteltnis kent geen palen;
De schaar staat roereloos; naauw hoort men ze ademhalen;

Strak staart zij in de rots..... Daar treedt met majesteit,
Vol eerbied op 't gelaat, de handen uitgebreid,
De Heer voor 't open graf. In 't diepst der ziel bewogen,
Heft Hij plegtstatiglijk naar 't hemelruim zijne oogen.
Verbazing boeit het volk, al gissend naar het wit.
De stilte wordt gestoord. Hoort toe! de Christus bidt:
„ O Vader! 'k dank U, dat Gij me altijd woudt verhooren,"
Zoo rijst de luide beê: „ Ik weet, steeds neigt Gij de ooren
„ Naar 't plegtige gebed, dat oprijst tot Uw' troon.
„ Hoor me, om der schare wil; verheerlijk uwen Zoon!
„ Zoo moog' geheel dit volk, in deze heilge stonden,
„ Gelooven, dat Gij mij, o Vader! hebt gezonden!"
En naauwlijks heeft de Heer 't gebed voleind, of luid
Roept Hij met majesteit: „ Kom, Lazarus, kom uit!" —
't Volk deinst van schrik terug; elks harte slaat aan 't beven....
O God!.... het lijk beweegt!.... de doode schijnt te leven....
Het is geen droom, o neen!.... Verbazing rijst ten top!....
De doode voelt — en leeft — en rigt zich langzaam op! —
„ Ontbindt hem!" spreekt de Heer; „ maakt los de grafkuil-
(doeken!"
Men weifelt, huivert, trilt. Geen durft zich nog verkloeken
Te naadren. Niemand daagt, die helpend handen biedt.
Maria, Martha, zij, zij huivren, aarzlen niet;
Ze ontdoen den dierbre van de windsels. Vreugdetranen,
Die weêr aan 't hart den weg tot lofverheffing banen,
Ontrollen thans het oog, bij 't hartlijk hulpe biên.
Zij gaan.... Maar geen penseel maalt zulk een wederzien! —
De zusters, schreijend bij 't geluk, dat zij herkregen;
En Lazarus, bedwelmd aan beider borst gelegen;
De schaar, die, schoon zij 't ziet, nog naauwlijks 't oog vertrouwt;
En Christus, die geroerd het zacht tafreel aanschouwt;
De broeder, aan het hart der zusteren hergeven;
En Christus nevens hem, als Heer van dood en leven!....
Al zwijgen Schriftgeleerde en Farizeeër thans,
De Godskracht des Profeets blinkt in ondoofbren glans.
Maria, Martha, 't volk doet luid den lofzang stijgen; —
Slechts Lazarus blijft nog verbaasd, bewustloos zwijgen.
Men voert hem jublend heen. Niets dooft den danktoon meer:
Bethaanjen heeft zijn vreugd, 't gezin den broeder weêr!

Lof en prijs zij Jezus Christus!
Hem, den Heer van dood en graf!

Eens ſtaat aan dien Levenwekker
De aard' den buit der eeuwen af.
Eens, omringd van Troonherauten,
En bij 't ſchel bazuingeluid,
Zal die zelfde Godsſtem klinken:
Dooden ſtijgt ten grafkuil uit!
Dan, hereend met tal van dierbren,
Jublend in hun vreugdvol lot,
Voert de Graf- en Doodverwinnaar
Ons in 't paradijs van God. —
Klonk, Bethaniën! uw loftoon,
Nog wordt 's Heilands roem verbreid.
Lof en prijs zij Jezus Christus!
Lof en prijs in eeuwigheid!

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

BRIEF VAN EENEN NOORD-NEDERLANDSCHEN VRIEND TE GENT AAN DEN REDACTEUR DER VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN.

Gent, den 13 Januarij 1831.

Mijn Heer de Redacteur!

Gisteren avond ontving ik de beide laatst uitgegevene Nommers der *Letteroefeningen*, met uwe letteren; en hoe verheugde mij dat gezigt, daar ik ſedert September geene maandwerken gezien had. Gretig verſlond ik alle *recenſiën* van *brochures* en geſchriften, welke betrekking hadden tot de onverwachte gebeurtenisſen, die ſedert nog geen vier maanden Noorden en Zuiden in twee Staten verdeelden. Gij vraagt mij om eene bijdrage, alsof die uiterst belangrijk van mijne hand konde zijn. Voor nieuwstijdingen zijn uwe *Letteroefeningen* niet geſchikt. Bijdragen, die zelfs voor de nakomelingſchap belangrijk zouden zijn. . . Ja, die zijn er; maar kan *ik* die, en nu reeds, leveren? Zij zullen te zijnen tijde door bekwamer hand voorzeker geleverd worden. Het eenige, dat ik doen kan, is den indruk teruggeven, dien het lezen

der *verslagen* en *recensiën* van de *brochures* van den dag op mij maakten, verzeld van die beschouwingen, welke het standpunt, waarop ik mij, schoon Noord-Nederlander, bevinde, in mij verwekten, en die natuurlijk verschilzigt geeft van dezelfde gebeurtenissen.

Gretig las ik vooral de oordeelkundige *recensiën* der stukken van den dag, door den Graaf, VAN HOGENDORP geschreven, en van LIPMAN, hem wederleggende. In de schakering van het gevoelen des Graven zien wij, hoe de stoomgang der gebeurtenissen reeds te wege brengt, dat wij *heden* de zaken niet meer zoo beschouwen als *gisteren;* en kon het dan niet gebeuren, dat men *morgen* reeds weêr veranderde, ten opzigte van hetgene men *heden* als onwankelbare behoefte, als onvermijdelijken maatregel beschouwde, en aandrong bij hen, die welligt uit hooger standpunt, en meer bijzonderheden kennende, dan zij, die niet meer in den Raad zitten, zich van stijfhoofdigheid doen verdenken, terwijl zij waarlijk als *Staatsmannen* handelen?

Hetgene mijne waarheidsliefde en onpartijdigheid in het lezen dier *verslagen* en *recensiën* het meest gestuit heeft, is de algemeene toon, waarop in die geschriften, als ook in de godsdienstige *brochures*, gesproken wordt. UEd. moet het zelf gevoelen, dat uwe vrage: „Nog steeds te *Gent?* Ik beef soms voor u," uitgaat van de vooronderstelling, dat hetgene in het algemeen waar is, ook tot in de minste bijzonderheden van toepassing is. Doch waartoe verder hierbij stilgestaan? Laat mij toe, om eenigzins aan UEd. verlangen te voldoen, mijne beschouwing van den staat der zaken mede te deelen, die ik hope, dat, zoo veel Noord-Nederland betreft, door UEd. en elken onpartijdigen toegestemd zal worden, en, voor zoo veel Zuid-Nederland betreft, een grond van geloofwaardigheid heeft in mijn karakter, als ook in mijn bestendig verblijf te *Gent*.

I.

Van weerskanten toegestaan zijnde het hatelijke en on-

dankbare van den opstand, ook al ware die in de geboorte gesmoord; zoo is het niet minder van deze, dan van alle andere af te bidden gebeurtenissen waarheid, dat *het goede aan de hand van het kwade gaat*, en dat het voorregt en pligt is, zoo veel dit mogelijk zij, nu reeds te doen, hetgene het nageslacht beter kan, en dan zeker zal doen: deze en soortgelijke gebeurtenissen te beschouwen, gelijk nu de Christen en wereldburger b. v. de *Kruistogten* beschouwt; niet alleen als het werk van dweepers, maar tevens als onder het bestuur van Hem, die geen kwaad toelaat, zoo Hij geen grooter goed daardoor daarstelt. Er zijn gebeurtenissen, waarin de *tijdgenoot* buiten staat is, dat goede, hetgene uit het kwade voortvloeit, te zien; en dan blijft het eerbiedig gelooven, en zwijgen, over. Doch, mijns inziens, is dit het geval niet met de gebeurtenissen der laatste vier maanden, daar die omwenteling geheel in het voordeel is gekomen van Noord-Nederland en ten nadeele van het zuidelijk gedeelte, en dus tegen de bedoeling van derzelver bewerkers. Welligt staat ge verbaasd op het lezen van die wonderspreuk; en zij sluit voorzeker *niet* in eenige goedkeuring van het zedelijke van dien opstand, noch eenige vermindering van de schaden, verliezen, enz. welke daaruit voor geheel het noordelijk gedeelte des Rijks en zoo vele particulieren zijn voortgevloeid.

Maar, ter goeder trouw, wat ware er van Noord-Nederland geworden zonder den opstand? Op den derden Maandag van October waren de Staten als gewoonlijk bijeengekomen, en de vergadering ware geopend geworden door eene malsche aanspraak des Konings; de zuidelijke leden, sterk door de plaats *Brussel* en door de gebeurtenissen in Frankrijk, hadden de snaren van toon tot toon hooger gespannen; eenige Noord-Nederlanders, ingenomen met de denkbeelden van *Ministeriële Verantwoordelijkheid* enz. enz., hadden, ter goeder trouw welligt, de zuidelijke geholpen; en wat ware er dan van Noord-Nederland geworden, zonder een' opstand van die

zijde, die bij vrienden van orde en rust, en welke de lessen der ondervinding nog niet vergeten hadden, niet zoo gemakkelijk ware tot stand te brengen geweest, of welligt te laat ware in het werk gesteld? Ik geloof, dat elk onpartijdig beminnaar van zijn vaderland, die Gods hand in alles ziet, en bijzondere belangen aan algemeene weet achter te stellen, zal moeten zeggen, gelijk Jozef tot zijne broeders: *Gijlieden wel hebt het ten kwade gedacht, maar God heeft het ten goede gedacht.* Hij heeft de wijzen gevangen in hunne arglistigheid! Veel meer, dan in 1813 en 1814, toen gansch Europa zich tegen Frankrijk met vrucht vereenigde, is het Noord-Nederlandsch karakter, deszelfs patriotismus en eensgezindheid en trouw aan het Huis van Oranje, gebleken; en in hoe korten tijd heeft het zich weten te herstellen van die verliezen, welke de onvermijdelijke gezellinnen waren van een' onverwachten opstand, die niets overliet, dan den opstandsoord te verlaten, en van verraders in de gelederen bevrijd te worden! En hoe nadeelig werd die opstand, in deszelfs gevolgen, voor Zuid-Nederland! Geen tak bijna van welvaart is ongeschonden gebleven, of wordt niet in de gevolgen bedreigd; terwijl de geestdrift voor dien opstand, het werk van eenigen, te hunner bate aangevangen, en dus zonder patriotismus, reeds den hoogsten graad bereikt heeft, en slechts door onwaardige middelen eenigzins levendig gehouden wordt. Neen, gelijk het een zegen is, dat de *Poolsche opstand* — moest die eens plaats hebben — niet gewacht heeft tot na het uitbarsten van een' Continentalen oorlog, — zoo die noodzakelijk mogt worden — maar zoo spoedig is uitgebroken (welks demping voor Rusland als 't ware een *déjeûné* zal zijn, en dan eene regt zedelijke werking zal hebben op zulken, die door gelijke koorts zijn aangetast); zoo is de *Belgische opstand* het behoud van Noord-Nederland in den tegenwoordigen toestand van Europa, door Frankrijks Omwenteling van Julij veroorzaakt. Zij, die nog tot de oppositiepartij behooren, beklagen het reeds, dat men door dien opstand zichzelven zwak, en het Gouvernement der

noordelijke provinciën ſterk gemaakt heeft; terwijl België met den hongerdood bedreigd wordt, zonder uitzigt om zich te herſtellen.

II.

Maar gelijk die opſtand in de gevolgen heilzaam was ter redding van Noord-Nederland, zoo heeft hij eene gunſtige zedelijke werking op de Zuid-Nederlanders. „ De Omwentelingen hebben twee oorzaken," las ik ergens; „ gebrek of weelde." Dit laatstgenoemde is voorzeker de oorzaak van de jongſte omwenteling geweest; een geest van verblinding heeft de bewoners dezer ſtreken, die den opſtand begonnen en onderſteund hebben, bezield. Ik herinner het mij nog, hoe, den 10 September te Bruſſel eenige vrienden bezoekende, ik verbaasd ſtond van de gouden bergen, die men zich beloofde van eene ſcheiding, en van het bewind des Prinſen van Oranje — want dat was toen nog aan de orde van den dag. Met de krachtigſte vertoogen, die men in het *Journal de Gand* en dat van *Anvers* vond, van de gevolgen dier ſcheiding, zelfs onder het beſtuur van den Prins van Oranje, werd gelagchen; en men droomde van vrijheid der Schelde, Koloniën, deel aan de Marine, en vooral voordeelige handeltraktaten met Frankrijk!! België bevond zich dus in een' ſtaat van *ſtheniſche* ziekte, uit overmaat van gezondheid geboren; en het is bekend, zulk eene ziekte moet door verzwakkende middelen genezen worden, (indien ze geneesbaar is) en de oorzaken der ijlhoofdigheid moeten op dezelfde wijze weggenomen worden. Voor den menſchenvriend is het eene aangename waarneming, als hij eene goede werking ziet van ſmartelijke geneesmiddelen, die zonder dat zijn hart dubbel zouden doen bloeden; en dit is het andere heilzame reſultaat van den opſtand en deszelfs ſchadelijke gevolgen, zoo onmiddellijk werkende, en de donkere vooruitzigten. Gelijk ik zeide, alle bronnen van beſtaan zijn geſtopt; en de minst ver-

lichte klasse beseft het: dit komt van het wegjagen der Hollanders. Die het voorspeld hebben in September zijn sterk, door de vervulling hunner voorzegging elken dag met den vinger aan te wijzen. Het algemeen gevoelen is te dezen aanzien zoodanig, dat dien toestand, als een gevolg der *glorierijke* (!) omwenteling, te willen ontkennen, zou gelijkstaan met eene bespotting van het ongeluk, dat gedragen wordt; en daar men het niet kan ontkennen, dat men van de noordzijde doet, hetgene men in gelijke omstandigheden van de zuidzijde zeker doen zou, zoo verwekt dit, in plaats van wrevel, verlangen naar den voorgaanden staat van zaken, waarvan de Petitiën ten voordeele van den Prins van Oranje, als Chef van den Belgischen Staat, — bij het Congres niet in aanmerking genomen, en zelfs niet eens in handen eener Commissie voor Petitiën gesteld, maar waarvan niettemin *duplikaat* naar Londen is afgezonden — ten bewijze strekken. De *geheele* terugkeering van den vorigen staat van zaken te vragen kan niet, nu te Londen gezegd is, dat eene *complete* vereeniging der beide landen gebleken is ondoenlijk te zijn; doch de stellers en verstandige teekenaars dier Petitiën gevoelen zelve wel, dat het gevraagde een halve maatregel voor het volksgeluk zou zijn, maar twijfelen niet, dat het hierbij niet blijven zoude; ook zien dit de tegenstanders zeer wel in.

Behalve deze verzwakkende geneesmiddelen, ter genezing der *sthenische* ziekte met goed gevolg aangewend, werkt nog mede de wijze, waarop het Congres te Brussel werkzaam is, alsmede het weinige, dat het Provisoir Gouvernement doet, om de rampen des volks te verligten; — men vordert dit toch van eene Regering! — en vooral de wijze, waarop het *Comité diplomatique* werkzaam is, om zich bespottelijk te maken voor Europa, en het Europeesch Congres te noodzaken, den draak met hetzelve te steken. Het is waarlijk *amusant*, de dagbladen te lezen, om te zien, hoe het Congres een Poolsche Rijksdag is; en hoe der diplomatie van den nieuwen Staat, die maar niet zwijgen kan, berigten en

advizen worden in handen gestopt, geschikt, ja, om den volgenden dag in de *Journaux* gelezen te worden, maar ook om daardoor den nadenkenden, te midden van het volksongeluk, een *amusément* te bezorgen! B. v. de Graaf De Celles berigt, dat hij den 8sten een' Courier naar Parijs heeft gezonden, en den 11den antwoord bekomen, op de vragen: of men den Prins van Leuchtenberg niet zou kunnen kiezen als Chef van den Belgischen Staat, huwende aan eene Fransche Prinsesse? Antwoord: Volstrekt geene familiebetrekking van Bonaparte! — Of Frankrijk België wil hebben? Antwoord: Volstrekt niet! — Of men dan Prins Otho van Beijeren met vrucht zou kiezen, trouwende met Maria, dochter van Louis Philippe, als beide jonge lieden huwbaar zijn? Antwoord: Prins Otho zal geen tegenstand vinden; Prinses Maria is ziek, en kan men dus op dat punt niet antwoorden! — De *Messager de Gand* maakt de vernuftige aanmerking, dat welligt de Prinses er beter van zou geworden zijn, als men haar de vraag had voorgesteld!.... Doch neen, dat kon niet; want wilde Otho, een jongeling van 15 jaren, haar wel hebben? Eene depeche van den volgenden dag echter berigt, dat de Prinses, die zeker beter was geworden, wel zal willen!! — Als men zulke zottigheden in een Congres-nationaal hoort debiteren, door een' man, die te Rome het Concordaat floot, is het dan te verwonderen, dat men het vermoeden heeft, dat deze zelf met een Congres spot, dat, 200 in getal, een *Comité diplomatique* wil uitmaken, en zaken van de hoogste discretie met opene deuren behandelt?

Alles werkt dus zamen, om de *sthenische* ziekte te genezen; en België *nu* over denzelfden kam te scheren als vóór vier maanden, en tevens alle de gedeelten van België op gelijken-voet te behandelen, is voorzeker eene onbillijkheid, even als dat men iemand, die reeds bijna van de *cholera morbus* genezen is, in dezelfde categorie wilde plaatsen als hem, die er van aangetast wordt, en die niet te streng afgezonderd kan worden, om be-

smarting voor te komen en genezing te *beproeven*. Elke dag van rampen doet het getal der vrienden des Konings in het Zuiden aangroeijen, voor wie de lessen der smartelijke ondervinding niet verloren zijn, maar een' blijvenden indruk op hen maken.

III.

Uit het vorenstaande zult ge dus nu opmaken, dat mij het denkbeeld van eene altijddurende scheiding niet zoo noodzakelijk, of liever hereeniging niet *zóó* onuitvoerlijk of *zóó* schadelijk voorkomt, als de schrijvers dier stukken, hoezeer anders uiteenloopende, en zelfs de meerderheid der Noord-Nederlandsche natie, en ook UEd., vaststellen.

Het *ideaal*, hetwelk zich de Mogendheden voorstelden, door de vereeniging van Holland en België, was in het afgetrokkene toch fraai. Het liberale in dat plan, geschikt om alle denkbeeld van onderwerping van het eene gedeelte aan het andere weg te nemen, en daardoor de vereeniging der beide landen te bevorderen in denzelfden geest en gevoelen, heeft schipbreuk geleden op de ondervinding, en getoond, dat het Congres te Weenen de menschen alhier, en vooral hunne geestelijke leiders, te gunstig heeft beoordeeld: maar, wanneer eene treffende ondervinding van vier maanden rampen reeds uitwerkt, wat vijftien jaren zegeningen niet konden daarstellen, waarom zou dan vervolgens onuitvoerlijk zijn, hetgene nu gebleken is aan het doel niet te beantwoorden? en hetgene zoo wel aan de wijze van uitvoering dier vereeniging te wijten is, als aan de ongelukkige gemoedsgesteldheid van hen, die nu bij ervaring leeren, hoe hun volksgeluk met die vereeniging in het naauwst verband stond.

In allen gevalle geloof ik, dat dit meer van de Verbondene Mogendheden, dan wel van Noord-Nederland geheel zal afhangen; daar Europa eene groote Republiek is, en eene denkbeeldige onafhankelijkheid, zelfs bij de Staten van den eersten rang, niet bestaat. Zijn wij *zeker*, dat eene weigering van het Gouvernement van Noord-Ne-

derland, om te voldoen aan eene decifie van het Congres te Londen, eene daad van tegenkanting en onafhankelijkheid is; of welligt een ftap ter bereiking van het doel van dat Congres? ...... Als wij den loop der zaken nagaan, en zien, dat België werkelijk door die Heeren te Londen, Talleyrand niet uitgezonderd, in het pak gelegd is, en dat de weigeringen van de zijde van Holland niet die gramfchap en dat ongenoegen hebben opgewekt, [weigeringen, welke ik zie, dat men niet vreemd is, in Holland zelve, met den naam van *gebrek aan goede trouw* te betitelen (*)] dan is het mij duidelijk, dat ook dat *niet* of flechts *gedeeltelijk* voldoen aan de Protocollen tot de middelen behoort, om het groote doel der Mogendheden te bereiken: zoo lang mogelijk den algemeenen vrede van 1814 en 1815, met den aankleve van dien, te handhaven. In die vooronderftelling een' hinderpaal te willen ftellen aan dat behoud, (gelijk men van deze zijde gedaan heeft, door de eeuwige uitfluiting der Nasfaus) is mij vreemd voorgekomen, bij de liefde, welke men in het Noorden voor Oranje gevoelt; maar welke, *conditioneel* zijnde, den grondflag zou leggen tot grooter ongeluk, dan de zuidelijke opftand heeft daargefteld, of zelfs het heilrijk gevolg vernietigen, hetwelk die opftand (I) werkelijk gehad heeft.

Hoe weinig zien wij vooruit, bij den ftoomgang der gebeurtenisfen! Doch, zoo het der groote Mogendheden ernst is, den vrede te bewaren; de Franfche Demagogen het Fransch Gouvernement, dat ter goeder trouw fchijnt, daar niet in verhinderen; en, ten gevolge daarvan, België aan deszelfs oorfpronkelijke beftemming zal moeten beantwoorden, — dan voorzeker zou hereeniging, bij lengte van tijd, mede tot de middelen behooren ter bereiking van dat doel: en dezelve *trapswijze* en met *die waarborgen* tot ftand te brengen, welke de lesfen van

(*) Van waar de geëerde Steller deze meening ontleend hebbe, is mij niet gebleken. Ziet het, gelijk ik gisfe, op de opening der *Schelde*, dan is *die* weigering, door het onvervuld laten der den *Belgen* geftelde voorwaarden, wel geregtvaardigd! *Redact.*

vijftien jaren, en inzonderheid van 1830 Augustus en vervolgens, aan de hand geven, zoude die gevaren en nadeelen voorkomen, welke men *nu*, en niet zonder grond, van dezelve vreest, als zij zóó wierd daargefteld, het zij bij verdrag, het zij bij overwinning, als in 1815 liberaal, maar onmenschkundig, gefchied is.

De vrijheid van de Schelde en Antwerpen kunnen niet meer dat gewigt hebben, hetwelk zij gehad hebben, ten nadeele van Noord-Nederland, zoo lang er de Citadel en de Forten blijven beftaan. Welk koopman toch zal zich daar gaan nederzetten, die in weinig tijds in het geval kan komen om te moeten verhuizen, of in eenige uren huis en magazijnen in een' puinhoop veranderd te zien? Zal Antwerpen altijd eene gefchikte haven blijven? Is Middelburg dàt nog, wat het te voren was? Hoe ver ligt Arnemuiden thans van de zee?......

Ik heb naauwelijks zoo veel plaats, om UEd. te verzoeken, het gefchrevene te verfcheuren, als UEd. het der plaatfing onwaardig acht, (*) en te gelooven, dat ik niettemin blijve T. T.

Q. N.

(*) Wij vertrouwen, dat de nadenkende, fchoon ook, met mij, van den Schrijver verfchillende Lezer ons daarvoor thans wel geenen dank zou weten. *Redact.*

IETS, OVER DE BEKENDHEID VAN ONZE LETTERKUNDE BIJ DEN VREEMDELING.

Door

J. P. AREND,

Lector in de Hoogduitfche en Engelfche Talen en Letterkunde aan de Doorluchtige School te Deventer.

Men klaagt, dat onze Letterkunde bij den vreemdeling genoegzaam geheel onbekend is, of met minachting befchouwd wordt. Hoe algemeen deze klagte ook zij, zoo komt het mij toch voor, dat dezelve vrij wat overdreven wordt; dat zij, althans voor een groot gedeelte, meer op vooronder-

stelling dan op waarheid berust, en meer steunt op het gezegde door den een' of anderen onwetenden buitenlandschen Schrijver, dan wel op eigen onderzoek. Immers SCHLEGEL (*), FLÖGEL (†), LOUVE VRIMARS (‡), BOWRING (§) en anderen hebben niet alleen met lof, en dikwerf met kennis van zaken, over onze Letterkunde gesproken; maar mij is gebleken, dat niet slechts zeer vele werken van eenig wetenschappelijk belang, in het *Holländsch* opgesteld, maar zelfs onderscheidene andere, die tot het gebied der fraaije letteren behooren, in vreemde talen, bijzonder in de *Hoogduitsche*, zijn overgebragt. De volgende lijst van uit het *Hollandsch* vertaalde werken, welke ik van tijd tot tijd heb zamengesteld, doch wier volledigheid ik geenszins beweren wil (**), moge mijn gevoelen bevestigen, en onze Geleerden en Letterkundigen overtuigen, dat zij niet de taal van het oude *Latium* behoeven, om de vruchten hunner overdenkingen en geleerde navorschingen in *Europa* algemeen bekend te maken, daar men buitenlands zeer wel het goede en schoone weet op te sporen en te waarderen, hetwelk in het *Hollandsch* wordt voortgebragt. — Het is waar, onze schoone moedertaal is, ondanks dit alles, evenwel elders niet zoo bekend, als zij verdiende. Dit moet echter minder den vreemdeling, dan onzen eigenen landgenooten geweten worden. Onze grootste en schranderste Geleerden hadden steeds de zonderlinge, en voor de bevordering van volkszin zoo nadeelige zucht, om liever eene vreemde Letterkunde met hunne geschriften te verrijken, dan

(*) *Geschichte der alten und neuen Literatur*, II *Th. S.* 252.

(†) *Geschichte der komischen Literatur*, III *B. S.* 556—593. IV *B. S.* 332—346.

(‡) *Resumé de l'Hist. de la Litterature Allemande*, *p.* 224.

(§) In zijne *Batavian Anthology*, en *Sketch of the Language and Literature of Holland.*

Onder die *Duitschers*, welke onze taal kenden en hoogschatteden, behooren OPITZ, welke aan de *Hollandsche* Dichters zijne vorming heeft te danken; MORHOFF, KLOPSTOCK, HOFFHAM, die zelfs bij voorkeur dichtstukken in *Hollandsche* verzen vervaardigde; en de tegenwoordige beroemde boekenkenner EBERT.

(**) [Deze erkentenis, welke wij ten volle beamen, bevestigt en versterkt niet weinig des Stellers bewering. *Redact.*]

die van hun vaderland (*). Welke behoefte bestond er dus eigenlijk voor den vreemdeling, om onze taal met ijver te beoefenen? Of hoe konde men, met eenige billijkheid, van hem vorderen, dat hij voor dezelve achting koesterde, daar onze beroemdste mannen haar met minachting beschouwden en onwaardig keurden haar te bezigen? Daar thans onze Geleerden, op het voorbeeld der beschaafdste volken van *Europa*, meestal in de volkstaal hunne werken opstellen, zoo mogen wij met eenigen grond hopen, dat dit bij onze naburen meer en meer den lust en de behoefte zal opwekken om onze taal te beoefenen, hetgeen natuurlijk eene uitgebreidere kennis van onze Letterkunde, en daardoor de verhooging van onzen volksroem, ten gevolge moet hebben.

Lijst van uit het Hollandsch vertaalde Werken.

A.

Actenstücke zur Geschichte der Erhebung der Juden zu Bürgern in der Republik Batavien. *Neustrell*, 1797. 8°.

ALDEGONDE, (P. MARNIX VON ST.) Gereinigter Bienenkorb der heiligen Römischen Kirche. Der Vortrefflichkeit wegen aus dem Holländischen ins Teutsche übersetzt, und met dem Leben des Auctoris vermehret. *Amst.* 1733.

Reeds in 1580 had de toen beroemde *Duitsche* Hekelschrijver FISCHART eene vrije vertaling van dit werk geleverd, welke in 1657 te *Leipzig* door eene andere gevolgd werd. Ook in het *Engelsch* is hetzelve overgebragt door G. GILPIN. — Zie FLÖGEL, *Gesch. der kom. Literatur*, 3 *B. S.* 568—575. en EBERT, *Allg. Bibliogr. Lex. Art.* MARNIX.

ALPHEN, (H. VAN) Kleine Gedichte für Kinder des zarteren Alters. *Essen*, 1830.

B.

BACHIENE, (W. A.) Hist. und Geogr. Beschreibung von

(*) Overtuigend heeft de geleerde SCHLEGEL, in het boven aangehaalde werk, I *Th. S.* 263, het nadeel aangetoond van de gewoonte, om in eene doode taal te schrijven, en in het II *Th. S.* 51. het nuttige van het gebruik der landstaal aangewezen. Men vergelijke hiermede BOWRING's *Sketch*, *p.* 11.

Palästina, nach seinem ehemahlichen und gegenwärtigen Zustande. Mit Anmerk. von G. A. MAAS. *Leipzig*, 1766—68. 2 Th. 8°.

BALTHAZAAR, (A.) Chirurgische Krankheitslehre, übersetzt von W. SEELE. *Wien*, 1768.

——————— Chirurgische Wahrnehmungen. *Leipzig*, 1785.

BARNEVELD, (W. VAN) Medic. Elektr. *Leipzig*, 1787.

BEKKER, (B.) Bezauberte Welt. Neu übersetzt von J. M. SCHWAGER, durchgesehen und vermehret von J. S. SEMLER. *Leipzig*, 1781, 82. 3 Theile, 8°.

In 1693 zijn twee *Duitsche* vertalingen, zoo niet meer, van de *Betooverde Weereld* uitgegeven. De *Fransche* vertaling van 1694 bestaat in 4 deeltjes 12°. Het eerste boek is ook in het *Engelsch*, naar de *Fransche* vertaling, in 1695 overgebragt. Zoo men op het getuigenis van eenigen mag afgaan, zou dit werk ook in het *Spaansch* en *Italiaansch* zijn overgezet. Zie SCHWAGER, *Leben* BEKKERS, *S.* 189.

BERKEL, (A. VAN) Beschreibung seiner Reise nach Rio de Berbice und Surinam. *Memmingen*, 1789.

BERKHEY, (LE FRANCQ DE) Histoire geographique, physique, naturelle et civile, trad. du Hollandais, 4 vol.

BONN, (A.) Anat. und Chir. Bemerkungen über Harn-Verhalt u. d. Blasenstich; insbes. v. d. Blasenstich üb. d. Schambeinfuge. *Leipzig*, 1794.

——————— Beobachtungen einer unterwärts gehenden Verrenk. d. linken Schenkelbeins; nebst e. neuen gemächl. Einrichtungsweise. *Amst.* 1800.

BOSCH, (H. DE) Uber HOMERS Iliade. *Züll.* 1788.

BRANDT, (G.) Leben von DE RUYTER, fol. 1687.

Dit werk is insgelijks in het *Fransch* overgebragt in 1698. Zie EBERT, *Allg. Bibliogr. Lexicon*, *Art.* BRANDT.

BRUGMANS (S. J.) und J. DELPECH, über den Hospitalbrand. Aus dem Holländischen und Französischen übersetzt, mit Anm. von D. G. KIESER. *Jena*, 1816.

BRUIN, (C. DE) Voyages par la Moscovie, Perse et aux Indes Oriental. *Amst.* 1718. 2 Vol. fol.

——————— Voyages au Levant. *Amst.* 1732. 5 Vol. 4°.

C.

CAMPER, (P.) über den natürl. Unterschied der Gesichtszüge im Menschen verschied. Gegenden und verschied. Alters. *Berlin*, 1792.

CAMPER, (P.) Vorlesungen über d. Ausdr. d. verschied. Leidenschaften durch die Gesichtszüge; über die bewundernswürdige Aehnlichkeit im Bau der Menschen, der vierfüsz. Thiere, der Vögel und Fische; und über die Schönheit der Formen. *Berlin*, 1793.

CATS, (J.) Selbststreit, übers. durch J. BÜRGER. *Amst.* 1648 Voorts zijn alle de werken van CATS in het *Hoogduitsch* overgebragt in 8 deelen 8o, *Hamburg*, 1710—17. Zie EBERT, *Allg. Bibliogr. Lexicon*, *Art.* CATS. WITSEN GEYSBEEK spreekt aldus over deze vertaling, in zijne *beknopte Levensschets van* J. CATS: „ CATS' werken zijn genoegzaam alle in dezelfde maat in rijmende „ Hoogduitsche verzen overgezet, waarin al het karakteristieke van 's Dichters spreekwijzen en stopwoorden bewaard „ is gebleven. Een groot gedeelte van zijn' *Trouwring* en „ eenige andere zijner meer of min uitgebreide Gedichten „ zijn in het *Latijn* vertaald, en ook van sommige zijn *Engelsche* en *Fransche* vertalingen voorhanden."

D.

DAMEN, (J. C.) Bericht von einer Schaambein-Trennung und deren glücklichen Erfolge. *Leipzig*, 1785.

DAPPER, (O.) Reisen.

De reisbeschrijvingen van dezen Schrijver zijn alle in het *Hoogduitsch*, eenige in het *Fransch*, overgebragt. Zie EBERT, *Allg. Bibliogr. Lexicon*, *Art.* DAPPER.

DEIMAN, (J. R.) von den guten Wirkungen der Elektricitaet in verschiedenen Krankheiten. Uebers. mit Anm. und Zus. von K. G. KÜHN. *Kopenhaven*, 1793.

E.

EUSTATIUS, (B.) Anatom. Kupfertafeln, nebst ders. Erklärung, verfertigt unter der Aufsicht von A. BONN. *Amst.* 1800.

F.

FEITH, (R.) Le Tombeau, Poëme en IV Chants, 2 Edition; suivi de *l'Espérance de se revoir*, Poëme en II Chants, de DE KRUYFF, et d'une traduction de quelques Poësies de FEITH; par A. CLAVAREAU. *Amst.* 1829.

FLOH (J. H.) und A. VAN DAM, Theorie von Strafen und Belohnungen auf Schulen. *Erfurt*, 1798.

G.

Geschichte der alten und neuen Herrnhüter und deren Stifter N. L. *Graf* VON ZINZENDORF. 1805.

GESSCHER, (D. VAN) Abhandlung von der Nothwendigkeit der Amputation, *Wien*, 1775.

—————— Versuch über die Natur und Heilung der verschied. Arten von Geschwülstern. *Leipzig*, 1786.

—————— Bemerk. üb. d. Entstell. d. Rückgrats, nebst üb. d. Behandl. d. Verrenk. u. Bruche des Schenkelbeins. Uebers. mit Anm. u. Zus. von J. G. WEWETZER. *Göttingen*, 1794.

—————— Die Wundarzneywissenschaft des HIPPOCRATES. *Hildburgh.*, 1795.

—————— Abhandl. v. d. Wunden. Uebers. mit Anm. von A. F. LÖFLER. *Leipzig*, 1796.

GEUNS, (M. VAN) Abhandlung üb. d. epidem. Ruhr, besond. des Jahrs 1783. Uebers. mit Anm. von KEUP.

—————— und A. BONN's Briefwechsel wegen eines im Unterleibe eingesperrten Darmbruchs, welcher mit einem Wasserbruch vergesellt war; verdeutscht von J. E. GRUELMANN. *Amst.* und *Cleve*, 1785.

H.

HAAFNER, (J.) Fussreisen durch die Insel Ceylon. *Magdeburg*, 1816.

HAAR, (J. VAN DER) über die Beschaff. d. Gehirns, d. Nerven u. einige Krankh. ders., nebst e. Anh. med. Beobacht. Uebers. von J. D. KEUP. *Stendal*, 1794.

—————— Auserles. Med. u. Chir. Abhandl. u. Beobacht. Uebers. u. mit Anm. u. Zus. von J. A. SCHMIDT. *Leipzig*, 1800.

HAMELSVELD, (IJ. VAN) über den gegenwärtigen Zustand des gesellschaftlichen Lebens in den Vereinigten Niederlanden. Uebers. von A. KNIGGE. *Hannover*, 1790.

—————— Biblische Geographie. Uebers. u. mit ein. Anm. versehen von JÄNISCH. *Hamburg*, 1793—96. 3 Th.

Handels-Gesetzbuch für das Königreich der Niederlande, nach der amtlichen Bekanntmachung in den Haager Staatszeitungen von 1826. Uebers. von F. C. SCHUMACHER. *Hamburg*, 1827.

HARINGMAN, (H.) Tagebuch einer Reise nach Marokko, und seine achtwöchentlichen Aufenthalt in diesem Lande. Uebers. von F. EHRMANN. *Weimar*, 1805.

HARTSINCK, (J. J.) Beschreibung von Guiana, oder der wilden Küste in Süd-Amerika. Uebers. von A. WITTENBERG. Mit einer Vorrede und Zusatz von J. E. FABRI. *Berlin*, 1784.

HEILBRON, (D.) Abhandl. von Belege auf dem Zunge. *Hildburgh*, 1795.

HEMERT, (P. VAN) Recht und Verpflichtung eigner Urtheile in der Religion. 1798.

————— über die Existenz der Prinzipien eines reinen uneigennützigen Wohlwollens im Menschen. Uebers. von DETHMAR. *Dortmund*, 1799.

HERINGA, (J.) über die Lehrart JESU und seiner Apostel, mit Hinsicht auf die religiösen Begriffe seiner Zeitgenossen. *Offenbach*, 1792.

————— über den rechten Gebrauch und d. Misbrauch der biblischen Kritik. Uebers. von M. J. H. BECKHAUS. *Offenbach*, 1804.

Histoire des Pêches, des Découvertes et des Etablissements des Hollandais dans les Mers du Nord. Trad. de l'Hollandais, par B. DE RESTE. *Paris*, An IX. 3 Vol. 8°.

HUYSERS, (A.) Beschreibung und Geschichte der Hauptstad in den Holländ. Ostindien, Batavia, nebst geogr., polit. und phys. Nachrichten von der Insel Java. Uebers. von J. J. EBERT. *Leipzig*, 1785, 86. 4 Th. 8°.

J.

JANSEN, (W. E.) Briefe über Italien an Prof. SANDIFORT zu Leyden. *Düsseldorf*, 1793.

JONGE, (C. DE) Reise nach dem Vorgebirge der guten Hoffnung, Irland und Norwegen, in den Jahren 1791—97. Mit einigen Anm. u einem Anhange des Ueberseters, den Zustand der Brüdermission unter den Hottentotten betreffend, *Hamburg*, 1803, 4. 2 Th. 8°.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE OPSTAND DER BELGEN ONDER KEIZER JOZEF II.

Door

N. SWART. (*)

Het fchijnt wel, dat wij beftemd zijn, om flechts door ondervinding wijs te worden. Waar de oefening met het onderrigt niet gepaard gaat, daar moge het zaad der kennis bloemen voortbrengen, in welke men zich verlustigt, voedzame vruchten worden er fchaars van geplukt. Zoo gaat het met de gefchiedenis zelve, die anders als eene tweede ondervinding mag gerekend worden, bij welke wij als deelnemende toefchouwers alles opmerken, wat den mensch, naar het uitwendige en naar het inwendige, pleegt te wedervaren. Ook dat fchouwfpel treft ons wel, en fchenkt ons een veelzijdig, afwisfelend vermaak, ja ftelt ons in ftaat, met velerlei fchijn van wijsheid, over het lot, de natuur en dwaasheid des menfchen te redeneren; vormende inzonderheid ftaatkundigen, die de toekomst van elk land en volk uit deszelfs inrigtingen, omftandigheden en misflagen op een haar durven voorfpellen. Maar, al dingen wij ook op de praal dezer wetenfchap geen penning af, zij is het evenwel niet, welke ieder mensch behoeft, die hem, ten aanzien van zijn eigen hart en wandel, in wezenlijke volkomenheid doet vorderen. Enkele groote en buitengewone zaken loopen ons inzonderheid in het oog; maar het groote en buitengewone komt natuurlijk zelden voor, en de lesfen, hieruit voor ons te trekken, zijn van verwijderd belang. Wanneer wij daarentegen tooneelen voor onzen geest zien gebragt, die met onze ondervinding eene blijkbare overeenkomst hebben; wanneer wij het verledene of elders gebeurde met tegenwoordige of eigene lotgevallen kunnen vergelijken, ja tot deze vergelijking van zelve en onweêrftaanbaar worden genoopt, — dan ontvangt de gefchiedkundige voordragt, zelfs van min belangrijke gebeurtenisfen, voor ons geest en leven; even als de befchouwer eener kunstgalerij bij een bekend landfchap, bij de beeldtenis eens hooggefchatten vriends langer vertoeft, tot de kleinfte trekken toe opmerkt, en een geheel eigen genoegen ontwaart.

(*) Laatst voorgedragen, 10 Febr. 1831, in *Felix Meritis*.

Deze aanmerking rees dezer dagen met bijzondere kracht bij mij op. Ik had, onder anderen, bij de verschijning der *verkorte Nederlandsche Geschiedenis* van onzen VAN KAMPEN, het berigt der oproerige bewegingen in de *Belgische* provinciën, ten tijde van Keizer JOZEF II, met belangstelling gelezen. Doch, dezelve onlangs, nadat wij dat zelfde land, nu met het onze zoo naauw verbonden, eensflags in geene minder geweldige gisting zien, in de handen nemende, werd ik al aanstonds veel krachtiger door het verhaal aangetrokken, en kon den lust niet wederstaan, mij, door eene uitvoeriger beschrijving, beter met de omstandigheden en bijzonderheden, de karakters van personen en gebeurtenissen bekend te maken. Ik nam derhalve de *algemeene Belgische Geschiedenis* van DEWÉZ ter hand. En hoe heb ik mij in zijne tafereelen...... ja, T., ik moet het woord bezigen, schoon het alleen mijn' geest betreft, en mijn hart geheel andere gewaarwordingen gevoelde, — in zijne tafereelen verlustigd! Het is waar, de aanleiding tot beide gebeurtenissen verschilde; de *Fransche* overheersching in *Europa* heeft ook *Braband* in menigerlei opzigt herschapen, en de afloop der zaak zal te ligter van dien in vroeger' tijd verschillen, omdat *Holland* geene terugwinst van een land verlangt, dat de beste oogmerken zijner edelste Vorsten zoo miskent, bejegent en vergeldt. Maar hoe vele gelijkheid, in weerwil van dit verschil! Hoe vele punten van overeenkomst in het gebeurde tot hiertoe, en gronden van verwachting omtrent hetgeen nog gebeuren zal! Kleine beginselen tot groote uitkomsten geworden — gematigde vorderingen in redelooze eischen veranderd — stoute oproerkraaijers — winderige pogchers op buitenlandsche gunst en bescherming — duizenden van verzoekschriften, den volke door de priesters afgedwongen — versperde en ontvloerde straten, om met de steenen van zolders en daken op de krijgslieden te werpen — toegevendheid ten kwade gekeerd — soldaten bij honderdtallen hunne vanen verlatende — steden overgegeven — legers uit het land gejaagd — daarna oneenigheid — onderling geweld — razernij — bedrog, en eindelijk,....! Doch hier houdt de vergelijking op. Inderdaad, M. H., wie van u zou dit opmerken, wie zou bij de breede schets van zulken opstand stilstaan, en met onpartijdige bedaardheid de roersels van alles, het karakter en den toestand des volks, der geestelijkheid, der grooten nagaan, zonder daarin eene stoffe van belang-

ftelling te vinden, bij de grootfte, maar ons vreemde gebeurtenisfen niet opgemerkt?

Het zal u dan ook niet verwonderen, dat ik hier gelegenheid zocht, om uwe leergierige aandacht eenige oogenblikken bezig te houden. De uitkomst leerde mij wel, dat het niet gemakkelijk was, dit doel naar eisch te bereiken. Doch, neemt mijnen arbeid, zoodanig als hij is! En hebt gij bij het einde ook het bekende flechts gebrekkig gehoord, laat de herinnering, uit eigen' fchat aangevuld, u genoegzaam zijn geweest!

* * *

Jozef, een wijsgeer op den troon, maar, gelijk vele wijsgeeren, meer lettende op hetgeen hem wenfchelijke verbetering toefcheen, dan op de moeijelijkheden en gevaren, die van alle verandering onaffcheidbaar zijn, legt zijne oogmerken en bedoelingen, in een ftaatsftuk van later tijd, aldus open: „ Wegens de klagten, die, gedurende ons verblijf in de *Nederlanden*, van alle kanten tot ons kwamen, hadden wij, na rijpe overweging, befloten, de bronnen daarvan te ftoppen; waartoe wij in den jare 1787 verfcheidene befchikkingen maakten, van welke echter niet ééne, regtftreeks noch zijdelings, ten oogmerk had, eenige inbreuk op de vrijheid of het eigendom van iemand onzer onderdanen te maken; overtuigd zijnde, dat geen bewijs van voorregten, der natie door ons of onze voorgangers toegeftaan en zelfs bezworen, ons verpligten kon, onder den onbepaalden naam van oude gebruiken, door die privilegiën bevestigd, misbruiken in ftand te houden, blijkbaar ftrijdig met het algemeen geluk en de tegenwoordige orde van zaken: wij wilden den al te langzamen en kronkeligen gang der regtsgeleerde vormen bekorten, een verouderd ftelfel van wetgeving, tot meerder welzijn van alle klasfen van eigenaars, zuiveren, eene meer werkzame policie oprigten, om de burgers tegen het misbruik van allerlei gezag, het zij van onze ambtenaars, het zij van die onzer onderhoorigen, te befchutten; voorts het gebruik der kloosterlijke en kerkelijke ftichtingen tot wezenlijke verzachting der lijdende menschheid aanwenden, en een beter lot aan die belangrijke klasfe der kerkelijken verzekeren, welke zich met ijver aan de moeijelijke pligten der in alle opzigten zoo belangrijke zielzorg toewijden; eindelijk de nationale opvoeding, door middel van een nieuw ftelfel en

eene veranderde algemeene inrigting van de studiën en het openbare onderwijs in de steden en op het land, verbeteren."

Te dezen einde begon hij met sommige belangrijke veranderingen in geestelijke zaken; onder anderen, dat de toekomstige leeraars niet meer aan de Bisschoppelijke Seminariën, maar aan de algemeene kweekschool, te *Leuven* opgerigt, of aan de hulpschool te *Luxemburg*, zouden worden onderwezen; terwijl zij slechts, na aldaar vijf jaren te zijn geweest, onder opzigt der Bisschoppen praktikaal zouden mogen worden opgeleid. Tegen al het overige werden plegtige betuigingen gedaan. Maar dit vond dadelijken tegenstand; de kweekelingen sloegen tot oproer over; en, schoon de Keizer het werk, bij herhaalde maatregelen, met gepastheid doorzette, het droeg weinig vrucht; het getal der leerlingen bleef klein, en het ongenoegen door en van wege hooge en kloosterlijke of andere onkundige geestelijken onder het volk verspreid, niet gering.

Vervolgens werd ook de hand aan het regterlijke en burgerlijke bestuur geslagen. Drie raden, van ouds bestaande, werden tot één versmolten, en negen Intendanten over even zoo vele geheel nieuwe afdeelingen des lands aangesteld. Dan, terwijl de oude, constitutionele vormen hieronder inderdaad leden, werden vooral de magt en voordeelen van onderscheidene bijzondere personen daardoor aanmerkelijk besnoeid. De tijd was daar, dat de algemeene Staten, volgens gewoonte, moesten bijeenkomen, om aan het Keizerlijk bewind den jaarlijkschen onderstand toe te staan. Men weigert denzelven, op grond van schending der bezworene regten, ja wordt door de voordragt van een stuk des Advocaats VAN DER NOOT, vol oneerbiedige taal jegens den Keizer, tot de hoogste geestdrift opgewonden.

Wat het volk betreft, wij vinden daaromtrent de volgende aanmerkingen: Het waren misschien minder de wezenlijke of vooronderstelde inbreuken, door den Souverein op de Constitutie gemaakt, die hetzelve ontrustten, dan wel de geruchten, door opruijers verspreid. Men was in den beginne vrij ongevoelig voor de veranderingen. Wat raakten der menigte de vormen des bestuurs, waarvan zij de beginselen zoo min als de voor- of nadeelen kende, in het algemeen in zaken van staatshuishoudkunde en burgerlijk bewind hoogst onervaren zijnde? De aanleggers gevoelden dus, dat men de mindere klassen door redenen moest in beweging brengen,

meer geschikt om haar eigenbelang te treffen. Met dat oogmerk verspreidde men, dat de Keizer in de *Nederlanden* de opschrijving tot den krijg, benevens de belasting van 40 ten 100 op goederen, renten, nijverheid en handel, wilde invoeren, en dat de *Belgen* voortaan stonden behandeld te worden, niet volgens de wettige vormen van bevoegde regtbanken, maar naar de willekeurige uitspraak der Intendanten. En deze hatelijke vertellingen bragten eene vreeselijke beweging onder het volk.

Het Gouvernement-generaal, door eene Vorstin uit den Keizerlijken huize, benevens haren Gemaal, bekleed, heeft de zwakheid, de verdere volvoering van des Keizers wil *bij voorraad* op te schorten. Doch, wel verre dat men hiermede tevreden zou zijn geweest, verspreidt zich de oproerige beweging langs zoo meer. Zij achten zich dan genoodzaakt, *in des Keizers naam*, alles in te trekken. Doch dit zelfs is niet genoeg. Men dringt op de verwijdering van zekere personen aan, die het vertrouwen des bestuurs bezitten. En, toen het Gouvernement ook dit toestond en in het openbaar liet afkondigen, ontstond wel door gansch *Brussel* eene luidruchtige en woeste vreugde, maar met bedreigingen vermengd. Die zelfde geest vertoonde zich in de meeste andere steden; ja, *Namen* blonk zelfs boven de hoofdstad in razende woede uit.

Terwijl de Staten — dus lezen wij verder — in alle hunne voordragten, het zij aan den Keizer, het zij aan de Gouverneurs, nog immer zeer vurige betuigingen deden van hunne standvastige trouw en onwrikbare gehechtheid aan den Souverein, vertoonde het volk, door zijn gedrag en buitensporigheden, geheel het tegendeel van deze betuigingen, die trouwens door de daden al te openlijk weêrsproken werden, om aan derzelver opregtheid te laten gelooven. De blijkbare gezindheden en aanstalten van het volk duidden den geest van oproer ontegenzeggelijk aan. Kokarden waren het eerste teeken van vereeniging geweest; vrijwilligers, die men verzamelde, uniformen, die men droeg, en vlaggen, die men opstak, schenen de voltooijing van den afval. Men sprak reeds van Patriotten en Koningsgezinden, en wie met dezen laatsten naam gestempeld was, werd ligt een offer der volkswoede.

Dit alles geschiedde op een oogenblik, dat Keizer JOZEF, bij CATHARINA II, in de *Krim*, ver van zijne

hoofdstad verwijderd was. Doch, van daar teruggekomen, zond hij, door zijnen Kanselier, een antwoord, dat den *Brusselaren* weinig genoegen gaf. In plaats van het verrigte door de Landvoogden goed te keuren, wilde hij dezen, zoo wel als afgevaardigden uit alle de gewesten, bij zich te *Weenen* zien. Deze vordering wekte in den aanvang grooten schrik, in welken men zelfs de menigte deed deelnemen, onbeschaamd genoeg de dagen van PHILIPS II en het lot van MONTIGNI en BERGEN in het geheugen terugroepende. En, schoon men, van 's Keizers wege opzettelijk en volkomen gerustgesteld, eindelijk niet durfde nalaten te gehoorzamen, en *Duitschlands* hoofdstad inderdaad welhaast veilig weêr verliet, men bragt weinig troost van daar. JOZEF stelde tot voorwaarde der onderhandeling: alles, wat dadelijk van zijnentwege in werking was gebragt geweest, vooraf op dezen voet te herstellen.

Deze vaste houding des Keizers bleef niet zonder werking. De Staten besloten, het beloop van den tot hiertoe geweigerden onderstand in de schatkist te storten. Maar het volk, eenmaal in beweging gebragt, was niet zoo ligt weêr tot bedaren te brengen. De Raad van *Braband* beval wel den Magistraat van *Brussel*, het dragen der oproerige teekenen te doen ophouden, en deze deed de vrijwilligers bijeenkomen, om hun dit besluit voor te lezen; dan deze burgers, (zegt de Schrijver) welken het vuur der jeugd en de geestdrift van het patriotismus niet toelieten de voorzigtigheid te raadplegen, antwoordden, dat zij zich aan deze order, welke zij als eene vernedering beschouwden, niet konden onderwerpen. Zij gingen dus *met* hunne kokarden heen, en men ontmoette ze des anderendaags overal met hunne uniformen op straat; ja zelfs vergezelden zij, bij wijze van wacht, zekere afgevaardigden bij den Gouverneur, toen Graaf MURRAY, die hierovèr zoo verontwaardigd was, dat hij besloot, door de sterke hand een einde aan deze vermetele halsstarrigheid te maken. Er wordt krijgstoestel ontwikkeld; de bolwerken worden bezet, en de Dragonders uit hunne kantonnementen naar *Brussel* opgeroepen. Dan, reeds het gerucht hiervan brengt de gansche stad in beweging; en bij het binnenrukken wordt de klok geluid, ontbloot men de straat van steenen, die op hoopen brengende, en maken zich de vrijwilligers gereed, om de troepen gewapenden weêrstand te bieden. Deze betrekken de *Plaats Royaal*, waar de

infanterij zich in *bataillon carré* schaart, vier stukken geschut aan het hoofd, met schroot geladen; terwijl afdeelingen van de Dragonders door de stad rondrijden, om de kokarden weg en de vrijwilligers gevangen te nemen. De Gouverneur zelf bevond zich in het middelpunt. Een zijner Generaals droeg hem een plan voor, om bij hardnekkigen wederstand in het werk te stellen, waardoor *Brussel* in een bloedbad en puinhoop zou kunnen verkeerd worden. Doch, het kwam tot dit uiterste niet. De Staten begaven zich naar den krijgsraad, en bezwoeren den Gouverneur, zijn bevel in te trekken, ja de gearresteerden te ontslaan. Inderdaad, de vrijwilligers stonden, op hunne beurt, op de Groote Plaats in slagorde geschaard, en de burgers hadden zich op hunne zolders begeven, om de voorbijtrekkende Dragonders van daar met eene hagelbui van steenen te begroeten. Ten gevolge van onderhandelingen, betrokken nu de troepen hunne kwartieren, en de vrijwilligers hadden de nachtronde, doch met aflegging hunner uniform.

Er ontstond voor een oogenblik rust, door de openbaarmaking eener verklaring van des Keizers vaderlijke oogmerken te meer bevestigd. Doch, het was niet op den duur. Men vorderde alles; ja gedroeg zich, alsof metderdaad alles gewonnen was. Zoodanig was daarentegen de meening van JOZEF geenszins, die veeleer al het verordende, ten aanzien der geestelijke zaken in het bijzonder, ten eerste wilde hersteld hebben. Het Gouvernement, dat thans in het burgerlijke aan den Graaf VAN TRAUTMANSDORF, maar ten aanzien van het krijgswezen aan den Generaal D'ALTON was toevertrouwd, wilde dezen Keizerlijken wil openlijk hebben afgekondigd. De Raad van *Braband* talmde hiermede. Nu zond men eene boodschap, dat, zoo het binnen twee uren niet geschiedde, het treurig middel van kanonnen en bajonetten zou moeten gebezigd worden. De Generaal, van de zaken verwittigd, en vrij wat geneigder tot zoodanig middel, deed de plaats der vergadering dadelijk door sterke wachten bezetten. Het volk verzamelde zich insgelijks, buiten twijfel meer (zegt de Schrijver, en wij laten het voor zijne rekening) door eene beweging van nieuwsgierigheid, dan door een' geest van oproer; en de krijgslieden slaagden gemakkelijk, om de menigte uiteen te drijven. Doch zij verzamelde zich weder op het Plein, drong, ook hier bestookt, op de patrouilles in, nam eene dreigende houding aan, en

begon met steenen te werpen. Nu gaf de aanvoerende Officier bevel om los te branden, waardoor verscheidenen zoo gedood als gewond werden.

De voorname strijd tusschen JOZEF en zijne onderdanen liep thans over de herstelling van het algemeen Seminarie voor de aanstaande geestelijken. Wat de Keizer ook deed, om de geopperde bezwaren omtrent hetzelve, hetzij door redenering, bepaalde maatregelen, of toegevendheid, weg te nemen, de tegenstand bleef gelijk, en het gewelddadig sluiten der Bisschoppelijke kweekscholen ging niet zonder bloedstorting toe.

De gewone tijd der vergadering van de Algemeene Staten was wederom daar. En men verwachtte te meer, dat dezelve onrustig zou zijn, daar eenige aanhitsers van evengenoemden tegenstand gevat, en de aangebeden VAN DER NOOT zelf ter naauwernood buitenslands ontvlugt was. Er moest op nieuw over het toestaan der jaarlijksche opbrengst aan den Keizer worden geraadpleegd. Er was inderdaad geen grond, om dezelve te weigeren; want het was niet meer, dan de gewoonte en de behoeften des lands bekend waren te eischen. Het gebeurde echter niet dan na hevige debatten, dat de twee hoogere standen toestemden, hetzij uit vrees, hetzij met zekere slimheid, om nuttelooze terging te vermijden, daar de derde stand, door de overlieden der gilden van eenige weinige steden gebrekkig vertegenwoordigd, door *zijne* weigering alles deed afspringen.

Zonder geld bestaat geene regering. En deze toestand vorderde derhalve, hetzij toegevendheid en overreding, hetzij bedreiging en geweld, van wege het Gouvernement. Ongelukkig was dit thans uit twee mannen zaamgesteld, die hieromtrent schaars ééne lijn trokken, en door een weifelend gedrag, het gevolg dezer oneenagezindheid, de onwilligen te meer stijfden. De zwakke TRAUTMANSDORF had ditmaal de overhand, en gaf bevel, de onlangs opgeslotene belhamels op vrije voeten te stellen. D'ALTON, daarentegen, droeg dit als een maatregel van de uiterste ligtzinnigheid bij het Hof van *Weenen* voor. En nu volgt (daar het inderdaad bleek, dat men niets gewonnen had) eene misschien even overdrevene en kwalijkgeplaatste gestrengheid van des Keizers zijde.

De Staten van *Braband* worden bijeengeroepen, om over de volgende voorstellen te raadplegen: 1°. toestemming der

subsidie *voor altijd*; 2°. toestemming der twee hoogere standen, om den derden als lid van staat te vernietigen; 3°. dat de goedkeuring der Staten niet meer vereischt zou worden, om nieuwe wetten kracht te doen hebben; 4°. oprigting eener nieuwe regterlijke magt.

Natuurlijk, dat dit geweigerd wordt. De Keizer dreigt wel met vernietiging der Staten in het geheel, en omringt hun verblijf met krijgslieden; doch vindt hen onwrikbaar, en gaat nu tot het vreeselijk uiterste over, om de gansche *Blijde Inkomst*, d. i. alle hunne staatsregelen en voorregten, op eens vervallen te verklaren.

Van dit oogenblik af bestaat er, als 't ware, een openbare oorlog tusschen JOZEF en zijne onderdanen. Deze verlaten bij menigte het land, en verzamelen zich op het grondgebied van onzen Staat, voornamelijk te *Breda*.

De Advocaat VAN DER NOOT, reeds vroeger ontvlugt, had zich, intusschen, naar *Londen* begeven, met oogmerk om de middelen te zoeken, of veeleer de gelegenheden te bespieden, om hulp van *Engeland*, ter begunstiging hunner zaak, te vragen. Het toeval verschaft hem inderdaad eene gelegenheid, om den Minister PITT te spreken; en de brieven, die hij in menigte aan zijne familie en vrienden te *Brussel* schrijft, berigten met ophef, dat hij met de vreemde Hoven onderhandelt, om met hunne hulp de bevrijding der *Belgen* te bewerken; welk gerucht algemeen door het land verspreid werd en geloofd.

De verstandigsten onder de uitgewekenen te *Breda* stelden intusschen weinig vertrouwen op deze ijdele beloften, en achtten het veiliger, eene nationale armee te vormen, met welke men vervolgens in het land zou binnenvallen. Een ander Advocaat, VONCK, raadt inzonderheid hiertoe, brengt een Comité van Algemeen Bestuur tot stand, en werpt de oogen op een' voormaligen Overste in *Oostenrijksche* dienst, met name VAN DER MERSCH, als algemeen bevelhebber. Deze keuze schijnt inderdaad niet ongelukkig: want, hoe veel oneenigheid en mistrouwen reeds onder de uitgewekenen beginnen te heerschen, het gelukt hem, de *Oostenrijkers* bij *Turnhout* te slaan. Dit zet geheel *België* in vlam: *Gent* wordt genomen; *Brugge* volgt; en de oneensgezindheid der Gouverneurs-generaal, van welke de een zoo onbesuisd, als de ander zwak scheen te zijn, voert de verlegenheid in *Brussel* ten top.

Intusschen waren de zaken ligt spoedig weêr veranderd, daar VAN DER MERSCH, de voorname steun der partij, mistrouwd en kwalijk bijgestaan, zich in de uiterste engte bevond. Dan, eene onderschepte boodschap des Graven VAN TRAUTMANSDORF, vol zwakheid en vrees, bemoedigt hem, eene wapenschorsing tot onderhandeling voor te slaan. En deze, gretig aangenomen zijnde, redt hem uit de verlegenheid, en wiegt den vijand als in slaap; schoon het Comité niet goedvond, er eenig gevolg aan te geven.

De Graaf D'ALTON, die zich althans in *Brussel* wenschte staande te houden, had aldaar talrijke werken, versperringen, doorsnijdingen en vriesche ruiters gemaakt, zoo wel om de vijanden van buiten tegen te houden, als om de oproerige inwoners te bedwingen. Daardoor werd van het hooge gedeelte der stad eene soort van vesting, waarin de Generaal niet ligt bedwongen kon worden, en van waar hij de lage stad, naar verkiezing, kon beschieten. Maar, TRAUTMANSDORF, nog hopende door de voorgestelde handeling tot eene schikking te zullen geraken, geeft order, deze werken te vernietigen, met last aan de bevelhebbers, om op het schimpen en mishandelen des gemeens, dat de soldaten bij het dempen der grachten met geschreeuw en somtijds met dadelijkheden vervolgde, geen acht te slaan; en eindelijk nog, om den burgers, welken in de vorige maand de wapenen ontnomen waren, dezelve terug te geven.

Helaas! deze daden van toegevendheid, te werk gesteld om het vertrouwen der *Brusselaars* te herwinnen, doch welke als zoo vele blijken van zwakheid beschouwd werden, boezemden het volk eenen moed in, aan vermetelheid grenzende, en ontmoedigden daarentegen de *Oostenrijksche* soldaten dermate, dat zij bij honderden hunne vanen verlieten. Ja, terwijl TRAUTMANSDORF zich op de aanvankelijke wapenschorsing verlaat, en de beste gevolgen van zijne zending eens afgevaardigden naar het Comité te *Breda* verwacht, wordt bij de muiters besloten, de bezetting ter stad uit te werpen. Onder het vieren eener plegtige hoogmis in de *St. Gudule*, om voorspoed over de Patriottische wapenen af te bidden, worden *Brabandsche* kokarden uitgedeeld en in de kerk zelve opgezet. Binnen weinige uren is er de gansche stad vol van, in alle winkels zijnde uitgestald. De bezetting, die order had, de burgerij te ontzien, ziet het, hoe

ook gefard, ftilzwijgend aan, en bepaalt zich, gedurende den nacht, tot rondgaande wachten, maar verloopt des volgenden daags geheel, en laat zich, langs de ftraten verfpreid, bij geheele troepen overvallen en ontwapenen. *Brusfel* gaat over. Ja, de defertie onder de *Oostenrijkers*, naar de waarfchijnlijke gedachte van onzen VAN KAMPEN, uit hoofde des zwaren *Turkfchen* oorlogs, onlangs door JOZEF gevoerd, zelve meest *Belgen*, was zoo groot, dat men op éénen dag zevenhonderd Patriotten, die tot hiertoe flechts ftokken bezaten, met hunne wapenen kon uitrusten.

Nu zegepraalde het oproer tot op de grenzen van het meer gematigde *Luxemburg* en de Citadel van *Antwerpen*, die echter beloven moet, zich binnen een' gefteldeu tijd te zullen overgeven. VAN DER NOOT houdt eene prachtige intrede te *Brusfel*; de Staten van *Braband* matigen zich de fouvereiniteit over hun gewest aan, en er komt een Nationaal Congres voor alle *Belgifche* Staten bijeen.

Doch nu ontvlamt ook de tweefpalt, tot hiertoe met moeite gefmoord, meer en meer. De bovendrijvende partij, aan welker hoofd de evengenoemde VAN DER NOOT en zijn Secretaris, VAN EUPEN, een Geestelijke, zich bevinden, doelen enkel op bevrijding van het Keizerlijk gezag, om dat zelve in handen te nemen, en de beftaande misbruiken niet alleen te laten gelijk ze zijn, maar, wat van zelve het gevolg was, eindeloos te vermeerderen. De anderen, die den naam van *Vonckisten* verkregen, en inderdaad het meeste hadden verrigt, om de zaken zoo ver te brengen, fchijnen tevens betere bedoelingen te hebben gehad. Maar hoewel zij, met list en leugen beftreden, de masfa des volks immer tot vijand behielden, zoo ontftonden toch op deze wijze eene verzwakking en verwarring, die den afloop van den ganfchen opftand reeds zigtbaar voorbereidden.

VAN DER NOOT, die immer van vreemde bondgenooten veel had opgegeven, en in de ftaatkunde of het bijzonder belang en andere hartstogten van fommige Hoven een' zekeren fchijngrond voor deze bewering vond, gebruikte nu hetzelfde middel tegen hen, die de Conftitutie herzien en naar de omftandigheden veranderd wilden hebben. De Mogendheden — zeide hij — *wilden* dit niet. Doch hij had nog eene andere toevlugt. Dit waren de petitiën, door middel der geestelijkheid, met duizenden van teekenaars, vrouwen en fchooljongens niet uitgezonderd, fpoedig voorzien, en als

de stemme des volks, ter bevestiging der bestaande regering, aangemerkt.

Daarentegen hadden de *Brusselsche* vrijwilligers den eed aan de Staten geweigerd. VAN DER MERSCH, wien men, uit mistrouwen, een paar afgevaardigden uit den derden stand, een wever, zoo ik meen, en een verwer, had toegevoegd, die hem dwongen, tegen zijn eigen gevoelen aan, op *Luxemburg* af te gaan, waar hem de eerste tegenspoed trof, was door zijne Officiers belet, zijn afscheid te nemen, om zich met hen tegen het Congres te stellen. De verwarring werd dus grooter en grooter; *Namen*, bij gelegenheid van straks genoemde nederlaag, door het eigen gemeen geplunderd, en deftige vrouwen, omdat zij hare vreugde over die nederlaag niet zouden betoomd hebben, openlijk mishandeld.

Maar, zal men ligt zeggen, kende men dan toen reeds het stelsel van *non-interventie*, en bemoeide geene naburige Mogendheid zich wezenlijk met de zaak? — Inderdaad scheen *Frankrijk* een' middelweg te willen aanwijzen, die dezelve tot een goed einde kon brengen. De voorwaarden, welke het wilde pogen te verkrijgen, waren deze: 1°. Men zou een Constitutioneel Hoofd uit het Huis van *Oostenrijk* kiezen; 2°. eene geheel vrije volksvertegenwoordiging hebben; 3°. deze zou over de schatkist staan; en 4°. geene andere, dan eene nationale armee, zou zich in *België* mogen bevinden.

Doch, elke voorwaarde, die VAN DER NOOT en den zijnen de oppermagt ontnam, werd door hen verworpen; en, hoe groot ook het aantal hunner binnenlandsche vijanden wierd, de gisting en opgewondenheid, vooral onder het landvolk onderhouden, dat in gewapende processiën, met allerlei wonderlijke zinnebeelden en het portret van VAN DER NOOT, naar *Brussel* optrok, als ook de verspreide geruchten van hulp uit *Holland*, *Pruissen* en *Engeland*, hielden hen nog immer staande.

Ja, welhaast waren de zaken geheel van gedaante veranderd; JOZEF overleden zijnde, en door zijnen opvolger volkomene herstelling der *Blijde Inkomst* en alle mogelijke toegevendheid en verzekering beloofd. Maar, de heerschzucht en de misdaad waren even ongenegen tot afstand, als het bezwaarlijk viel, de opgewondene menigte van hare misleiding te ontdoen en tot de rust te doen wederkeeren.

En, toen eindelijk de ware meening en het besluit der

drie ftraks genoemde Mogendheden, te *Reichenbach* tot dit einde vergaderd, werd bekend gemaakt; namelijk, dat de rust en goede orde in de *Belgifche* provinciën onverwijld zouden hersteld, de heerfchappij aan den Keizer teruggegeven, doch volkomene amnestie verzekerd worden, riep men de landlieden in masfa op, om voor de Godsdienst en de Conftitutie te ftrijden!

Deze was inderdaad een vreefelijke tijd, in welken men den moord der *Vonckisten*, zelfs openlijk van den kanfel, als een verdienftelijk werk predikte, en de godsdienstijver des volks deszelfs blind vertrouwen op des Hemels hulp tot de hoogfte mate had opgewonden! Gelukkig, dat de nederlaag dezer ongeregelde benden de vlam fpoedig doofde, en de tusfchenfpraak van verftandige en aanzienlijke *Belgen* zoo wel, als eigene onmagt, het Congres, na lang dralen en allerlei uitvlugten, ten laatfte dwong, zijn gezag op te geven. Trouwens, LEOPOLD had eindelijk het geduld verloren; hij hoorde zelfs naar de bemiddelende Mogendheden en derzelver toegevendheid niet meer. En daar het nationale leger verloopen, en de Keizerlijke troepen overal doorgedrongen waren, zoo nam het tragi-komisch fpel een einde, en *België* keerde tot zijnen ouden vorm terug. Het volk had zijne boeijen, de geestelijkheid haar vroeger gezag behouden. Alleen de weldenkenden hadden hoop op verbetering, en zij allen, die bij de kunften des vredes leven en bloeijen, veel verloren. VAN DER NOOT, daarentegen, fchijnt ten minfte eene goede beurs gemaakt te hebben, die hij thans bij zijne buitenlandfche vrienden in weelde kon verteren.

Zoo liepen toen de zaken af. Met droefheid zeker befchouwden wij ze. Met droefheid zien wij de goede oogmerken van een verlicht Vorst zoo jammerlijk in onheil, bloedftorting en geweld verkeeren. Maar, dit valt ten minfte te begrijpen; en, na verloop van den akeligen droom, keert alles in zijne oude vormen terug. JOZEF is van onwettigheid in zijne handelwijze niet vrij te fpreken; er laat zich eene welgegronde vrees voor dwingelandij en misbruik denken, en het volk kende ten minfte de heilzame veranderingen bij ondervinding niet. Ja, wierd de menigte ook een tijdlang door opftokers geflingerd, het eerfte doel van den opftand, wederkeering tot het oude, kwam gelukkig tot ftand. Maar, wat had Koning WILLEM gedaan? Wat viel van zijn zacht bewind te vreezen? Wie had zijne weldaden

niet gesmaakt? En wat zal nu eindelijk van de rampzaligen worden? Indien *Europa* (God houde het in vrede!) geen moordenaarshol in zijn midden dulden wil, zal het dan niet eenmaal genoodzaakt worden, deze dolzinnigen te binden? Zal het niet ten laatste een' VAN DE WEIJER zoo wel, als een' VAN DER NOOT, aan zijn welverdiend lot overlaten, en zijn leugenkasteel in onreinen damp doen verdwijnen?....

Blijve slechts onze oudvaderlandsche lucht van alle besmetting en bezoedeling met hunne eigen bewerkte ellende vrij, Medeburgers! Blijke het eenmaal aan allen, waar het regt en de waarheid, de waarachtige vrijheidsmin en edele vaderlandsliefde wonen! En dat zij, bij God en menschen bemind, te luisterrijker zegepralen, hoe langer zij zijn miskend! Daartoe blijven onze volharding en trouw en moed en opoffering onverzwakt, en ga eenmaal voor ons het licht uit deze duisternis op! Dat vrede en vrijheid, dat handel en zeevaart bloeijen, en *Holland* niet slechts weêr het rijke *Holland*, maar vooral de zetel van verlichting, liefde en allerlei bekwaamheid zij! — Dat geve God!

DE VRIJHEID DES NEDERLANDERS.

LIERZANG. (*)

Juicht, broedren, juicht! gevoelt uw waarde,
Als burgers van een vaderland,
Dat *nog* het sieraad is der aarde;
Een grond, aan deugd en trouw verpand.
O vreugd! wij zien den tijd herboren,
Die roemrijk onzen naam deed gloren,
Van oost tot west, van noord tot zuid;
We ontwikklen onuitputbre krachten,
En al de deugd der voorgeslachten
Blinkt heerlijk in het nakroost uit.

(*) Voorgedragen in het *Middelburgsch* Departement der Maatschappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, na de uitreiking van Eereblijken, op den 10den van Wintermaand 1830.

Weêr is de naam van Nederlander
  De titel, waar wij trotsch op zijn.
Wat óm ons neêrstorte of verander',
  Ons oog verblindt geen valsche schijn.
Getrouw aan Vaderland en Koning,
Wedijvrend in die trouwbetooning,
  En wars van alle dweeperij,
Verachten wij, wie ons belastert,
En, onverleid en onverbasterd,
  Zijn we onverwinlijk, groot en vrij.

Laat andren voor een schaduw knielen,
  Een luchtbeeld, dat als rook verdwijnt,
Maar — aan die snood misleide zielen
  Het Hemelbeeld der Vrijheid schijnt;
Laat andren, op verraad en logen,
Een Staatsgebouw onzinnig pogen
  Te stichten: Neêrlands oude Staat
Rust op de deugd en trouw der braven,
En zal zijn' hechten bouwtrant staven,
  Ten spijt van logen en verraad.

Ook *wij*, wij willen geen tirannen:
  De Vrijheid is ons hoogste goed.
Wie tegen haar wil zamenspannen,
  Zij hier als burger nooit gegroet!
Wij willen vrij zijn in ons denken.
Wee hem, wie ooit een regt wil krenken,
  Dat eeuwig onverjaarbaar is!
Des menschen geest duldt boei noch banden.
Beeft, huichelaars en dwingelanden!
  Uw schande, uw neêrlaag zijn gewis!

Geen vrijheid, om de deugd te wonden
  Door lastertong of moordgeweer;
Maar Orde en Vrijheid zaamverbonden,
  't Gezag der Wet, de stem der Eer!
Ziet dáár de vaderlandsche leuze;
Ziet dáár ons aller vaste keuze;
  Ziet dáár de bron van ons geluk;
Ziet dáár, wat vrijheid *wij* begeeren!
Wij zullen met haar triomferen,
  En nimmer buigen onder 't juk.

Maar hij, die waarlijk vrij wil heeten,
  Zij ook als redelijk schepsel vrij,
Vrij van vooroordeels slavenketen,
  Vrij van der driften heerschappij.
Hij knielt alleen voor 't Alvermogen,
En onbeneveld mag hij de oogen
  Door heel het rijk der schepping slaan,
Gehoorzaamt aan de stem der Rede,
Smaakt storeloozen zielevrede,
  En schouwt den dood kloekmoedig aan.

Zoo stond eens Willem van Oranje
  Voor Neêrlands regt onwrikbaar pal,
Schoon óók verlaten van Brittanje
  En snood verraden door den Gal.
Het oog op God, de hand aan 't wapen,
Was nooit zijn kloekheid ingeslapen;
  Hij beefde voor geen' wissen dood,
Al dreigden hem vergift en dolken,
En bleef het hoofd der zeven volken,
  Tot hem eens moorders hand doorschoot.

Een vrije ziel zal nimmer beven,
  Ook niet aan 's afgronds open muil.
Wat zegt ons, zonder eer, het leven? —
  Neen! liever zinken we in den kuil.
Waar Vaderland of Menschheid weenen,
Dáár spoedt de held volvaardig henen,
  En offert zijne ziel aan God.
Ja! waar ons sterven heil kan stichten,
Dáár is 't de heiligste aller pligten,
  Dáár wordt het sneven zielsgenot.

Wees dan gegroet, o drietal braven!
  Wij reiken u de broederhand.
Wij boden dankbaar u, Bataven!
  De hulde van het Vaderland.
Ja! met gevaar van eigen leven
Hebt gij het aanzijn als hergeven
  Aan hen, die met een' wissen dood
Daar kampten in het hart der baren.
Maar — wat zijn u de doodsgevaren
  Bij 't heil van uw' natuurgenoot?

Gij ſneldet aan, en o, wat zegen!
 Gij ſlaagdet in uw ſtout beſtaan.
Gij-zelven zijt ons als herkregen;
 Wij ſtaren u bewondrend aan.
Ons eermetaal is geen belooning
Voor uw verheven moedbetooning,
 Door kalmen wijsheidszin beſtierd:
O neen! uw loon is in uw harte;
Maar *ons*, ons ware 't bittre ſmarte,
 Zoo niet uw deugd gelauwerd wierd.

Ge aanvaarddet onze hulde, o braven!
 En wij, uw broedren, danken u.
Dat God, de Gever aller gaven,
 U met zijne Englenwacht omſtuw'!...
En *wij*, wij allen, Neêrlands zonen,
Dat wij dien naam ons waardig toonen,
 Door trouw te zijn aan deugd en licht!
Dat, door dien eedlen zin gedreven,
Wij vaardig blijven, goed en leven
 Blijmoedig te offren aan den pligt!

A. F. SIFFLÉ.

DE VERWARRING. (*)

Alreê verſtond m' elkander niet
 Bij Babels Torenbouw.
Wat afſtand tusſchen toen en nu —
 Van Babel tot Ter Gouw!

Men merkt, ik noem hier plaats voor tijd.
 't Ging anders ook niet aan;
Want immers kan m' in onze ſtad
 Elkander wel verſtaan.

Verſtaan? — o Ja, in menig ding:
 Van 't kwade ſpreek ik niet,
Maar doel alleen op goed verſtand,
 Als eer of pligt gebiedt.

(*) Als Bijdrage voorgelezen te *Gouda*, in de Afdeeling der Maatſchappij: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 25ſten Januarij 1831.

„ Er moeten wanten, fokken zijn
„ Te *Bergen op den Zoom;*
„ Dat voor haar fchutters onze ftad
„ Niet met het na-fchip koom'."

Zoo was de ftem — een rappe man (*)
Ging rond, en kwam, en fprak:
En op zijn want- en fokken-fpoor
Volgde ook een boel tabak.

'k Kan niet verftaan — geen enkle fprak,
Zoo 'k weet, die woorden uit;
En anders vindt men ligt er één,
Die hart en beurze fluit.

'k Kan niet verftaan, was vaak het woord
Vóór zes-en-dertig jaar,
Toen men belet kreeg door 't bezoek
Der groote Broederfchaar.

Nog heugt aan menigeen in 't Land
Hun komst en logement;
En hoe veel Fransch werd finds dien tijd
Geleerd en goed gekend!!

Hoe meer de menfchen nu alom
Slechts ééne taal verftaan,
Te meerder zal verwarring ook
Voor orde wijken gaan.

Zoo zou men zeggen — maar, hoezeer
M' op eenheid fchijnt belust,
Non-interventie heeft er plaats
Van orde en kalme rust.

En dat in onze lichtvolle eeuw! —
Zijn dan de menfchen dwaas,
Of wekt mislukte torenbouw
Welligt zoo veel geraas?

Is 't ook, omdat de wijsheid is
Met wijsbegeert' verward,
En ligt ook in dat *quiproquo*
De grond van alle fmart?

(*) Een achtingwaardig, vlug en welbefpraakt burger dezer ftad.

Ik weet het niet; want schoon ik soms
Een wijze meen te zijn,
't Is me op een' andren tijd weêr, of
Ik slechts een wijsgeer *schijn*.

Zoo ben ik zelf ook in de war. —
Och! was ik dit alleen!
'k Zou dan misschien een offer zijn,
Tot nut van 't algemeen.

Maar ach! die al te vrome wensch
Strookt niet met 's wereld loop;
Want Staten, beurzen, denkenswijs,
't Ligt alles overhoop.

„ Men stopp', met zwavelzuur van goed
„ Chassé-ig kruid en lood,
„ Die staatskoorts — en de menschen staan
„ Niet meer voor ijlen bloot."

Zoo wilde de een; maar de ander sprak:
„ Laat vrij die koorts haar gang;
„ Zij slijte, en komt dan niet terug;
„ Zoo wordt ze ons minder bang."

Hoe 't zij, ik ben geen Talleyrand;
Ik was het ook niet graag:
'k Woon liever hier, als burgerman,
Ter zijde van de Waag.

Al is dan om stads wapenschild
Een doornenkrans gemaald,
Het is in krans en spreuk, dat ons
De geest der vaadren straalt.

Per aspera ad astra. — Ja,
Door ramp tot hooger heil,
Al maakt verwarring 't levenspad
Soms doornenvol en steil.

Komt, hopen wij dit uit het leed!
Of is dit dweeperij?
Maar, waar is ooit een volk of mensch
Van alle dweepzucht vrij?

'T Is dweepzucht ook, die hier en daar
Verwarring brengt te weeg;
Zij maakt zoo vele hoofden ligt,
En zoo veel kasfen leeg.

Nu heult zij met den Absoluut,
Dan met den Liberaal;
En waar die twee zich zaam vereên,
Is 't ook al scheef en schraal.

Al wat in uiterften vervalt,
('k Meen, dat die waarheid is)
Het moge mikken naar zijn doel,
Het fchiet geftadig mis.

Ziet, naauwlijks heeft men tot den bouw
Getrokken ééne lijn,
Of twist, vóór 't metflen reeds, wie baas
Of meesterknecht zal zijn.

Zoo is het in het groot en klein —
Zoo roert men 't overal;
En ieder hoopt al, dat zijn haan
Eens koning kraaijen zal.

Maar — blijft het een verward gekraai,
't Maakt ligt de kraaijers moê:
Misfchien fpruit uit de doornen heil....
Dat wensch ik ieder toe.

Wat is dan onder al 't gewoel
Voor ons het best gedaan?
'k Geloof, het is, *in de eerfte plaats*
Elkander wèl verftaan.

Op redeneren doel ik niet,
Want dat gefchiedt genoeg;
Maar meen, *ten tweede*, dat ons best
Behoedzaam denken voeg'.

Aan theorie is geen gebrek,
Maar liever veel praktijk;
Dat die, *ten derde*, ftaâg in al,
Wat goed en braaf is, blijk'.

In goed en braaf oud-Nederlandsch —
Bewaard; wat nog beſtaat;
En, zoo veel mogelijk, herſteld
't Geen zoo wat kreupel gaat!

Komt, Nederlanders! komt te zaâm,
Bouwt op en breekt niet af:
Ziet, wat de tijd u naar den loop
Van uwe zeden gaf.

En dan, *ten vierde*...... of voegt dit niet
Te zeggen op deez' ſteê?
Wordt zoo mijn voordragt ligt een preek,
En ik hier Dominé?

Maar, vrienden! gunt mij, dat ik 't zeg;
Mijn ſtemming is alleen,
Als die van 't zulvre Christendom,
Tot nut van 't algemeen.

Ik prijs, *ten vierde* — (ja, dat mag
Hier immers wel gezeid?.....
Met uw verlof dan —) vast geloof
Aan Gods Voorzienigheid.

'k Volg, als ik ziek of kwalijk ben,
Niet mijn' of vreemden raad,
Maar wel den arts, wiens kundig brein
In mijn vertrouwen ſtaat.

Zoo denk ik, dat voor krachtig heil
Een Arts dáár boven is,
Wiens goed beleid, wiens voorſchrift ons
Vertrouwen waardig is.

Wij zijn weleer door koopmanſchap
Tot hoogen ſtaat geraakt,
En tusſchen beunhaas, makelaar
Werd onderſcheid gemaakt.

Welaan dan, niet gebeunhaasd, maar
Tot andrer heil gekocht!
Krediet in eerlijkheid en trouw
Bij de eerſte Bron gezocht!

Naar Protocols der Mogendheên
Zijn volken braaf noch slecht;
Maar eindlijk komt de zegepraal
Van Waarheid en van Regt.

Men hope, dat het een en aêr
Dan nog wel schikken zal:
't Is zoo ten minste meer gebeurd
Na ramp en ongeval.

Dat onderwijl de Maatschappij:
Tot Nut van 't Algemeen,
Met moed en uit een' eedlen geest,
Daaraan haar krachten leen'!

Die toren rijze meer en meer
Bij weêrzijdsch goed verstaan,
En elk breng' door verstand en deugd
Staag nieuwe bouwstof aan!

Zoo schittre zij in Nederland
Gelijk een heldre star,
En elk zie haast voor gansch Euroop'
Het kluwen uit de war!

L.

AAN DE PRINSEN KANDIDATEN TOT DEN BELGISCHEN TROON.

Sa, Prinsjes! strijkt uw haren glad;
Nu is er eerst een standjen open;
Nu kunt ge een' troon, voor bang gezigt —
Een kroon, voor ei en appel koopen!
Komt uit de mouw slechts zonder troef;
Het spel is zeker voor den vrager:
In Brussel is de kroon meer veil,
Dan hier de post van hondenslager.

Sa, Prinsjes! tast nu spoedig toe;
't Wordt nooit u zóó weêr aangeboden:
Men heeft een' Vorst slechts, rijp of groen,
Men heeft een' Vorst slechts daar van nooden.
Hebt gij nog geld: goed; zij nog schuld!
Weet gij van niets: men zal u leenen!
Zet u maar *simpel* op den troon:
Zij zullen wel voor u regeren!

Ach, Prinsjes! ach, ontfermt u toch;
Aanvaardt de kroon der vrijheidsvrinden:
'k Beloof, gij zult een rapsodie —
Een boël van Jan Pottage vinden!
't Finantiewezen lacht u aan;
Het volksgeluk kent schier geen palen,
Daar men (hoe fier!) zijn' wisselbrief
Met: „leev' de vrijheid!" kan betalen.

Het oorlogswezen, zoo geducht,
Vindt ge aan een' wakk'ren drom bevolen.
Denkt niet, dat men geen wapens heeft:
Men heeft die Holland afgestolen.
O, kom toch spoedig, waardig Hoofd!
Of uwe komst zal niets meer baten.
O, kom toch spoedig, of gij vindt
Slechts blaauwe schimmen voor soldaten!

Met de eerste Vorsten van Euroop
Heeft reeds het volk verbond gesloten; —
Natuurlijk! want de muitgeest valt
Juist in 't bestek der wereldgrooten!
Zij leiden hen niet om den tuin,
Daar moogt gij dood gerust op wezen!
Gij kunt daarop de Protocols —
Niet van de Weijer — na gaan lezen!

Het vrij, doeltreffend onderwijs
Ontluikt weêr, als — het avondkrieken;
Zijn helder licht begint weêr, als —
Eene uitgebluschte lamp, te rieken.
Één crisis teistert slechts dat land;
Maar weldra zal het zijn gebleken,
Of men weêr heksen braden zal,
Of — al de kerken af zal breken!

Wat Frankrijk doet — het kan niet mis —
Dat zal zijn aapjen ook verrigten;
En dáár wil men het volk reeds door
De vlam van 't Vatikaan verlichten;
Het Jakobijntje heeft reeds weêr
Den God der Rede als opgegraven:
Gij wordt dus Vorst van vrij geboeft',
Of heerſcher over domme ſlaven!

Wat heil verwacht u! welk een land!
Nooit wordt dat volk genoeg geprezen;
Geboren ſchijnt die eedle ſtam,
Om de echo van Parijs te wezen.
Wat voorbeeld liet Oranje u na,
Hoe men zich vast in 't zaal moet klemmen,
Hoe men (door ſtreelen nooit) alleen
Door ſlaag een' dollen hond moet temmen!

Gij kunt er nu nog digter bij;
Treed in, gij zult u niet vervelen;
De poppen, lang door touw beſtuurd,
Beginnen op hunn' poot te ſpelen;
Het ſchitt'rend avondſpel vangt aan;
De voorhang is reeds weggenomen;
O, rep u, begenadigd Vorst!
Dan kunt gij net nog tijdig komen.

Ik bid u, kijk maar al regtuit!
Daar ziet ge een groep hoogwijze knapen,
Als door een' Franſchen tooverſlag,
In leden van 't Congres herſchapen.
Ter regter zijde ziet ge een' man
Zich ſluw in alle bogten plooijen;
Het is nieuwsgierigheid alleen,
Hoe *hem* het purper wel zou tooijen.

Hier ziet gij nu een fieltenpaar,
Dat handel drijft met volk en landen;
Daar een, die, met een' Papmonarch,
't Beſtuur wil winnen voor *zijn* handen.
Kijk nu maar links! hoor, hoe die vos
Het volk weet met een' Vorst te paaijen;
Hoe hij reeds nu dat volk vertelt,
Dat hij hem eens zal beentje draaijen!

Wat verder ziet ge een jonge blom,
Referendaris zonder voorbeeld,
Die, tot een reisje buitenlands,
En niet werd tot de galg veroordeeld.
Maar, wat in 't vat is, zuurt toch niet.
Het ſpel is ook eerst aangevangen:
In de eerſte acte *zit* hij nog....
Ligt moet hij in de laatſte *hangen*.

Rondom hem ziet ge een dubb'le rij
Sollicitanten needrig buigen; —
Een Kanonnier, die 't volk zijn bloed
Ten laatſten druppel af kan zuigen;
De Geestlijkheid, die hij bedroog
Door lage, huichelende reden;
't Brevet des Konings aan zijn' voet,
Door hem verſcheurd en ſnood vertreden!

Ginds ziet ge een' dapp'ren van der Noot
Door Piere Jakobijn verdringen;
Hier hoort ge een' Marſeiljaanſchen marsch,
En ginder weêr 't Wilhelmus zingen.
't Tooneel is rijk en bont verſierd
Met honderd kleuren, honderd vanen;
De vrijheidsboom ſtaat vlak vooraan,
Geſmukt met kluisters, bloed en tranen.

De ſchim van d'eedlen held Galliard
Waart dreigend om die leuze henen,
Met honderd and'ren, die, nu *vrij*,
Dus ſlechts uit puren moedwil, ſtenen.
Op d'achtergrond ziet gij een groep
Van liên, door honger buiten westen:
Verzoeken, beden ſtomen daar,
Petities, plannen en requesten.

Nog zijn 't requesten; — maar bij liên,
Die zoo als *zij* voor vrijheid branden,
Wordt ras, krijgt men een nul daarop,
't Request een moorddolk in hun handen.
Ik bid u, kijk maar al regtuit!
't Geheel doet u eerbiedig zwijgen.
Nog deelt gij niet; maar, ſpeelt ge eens meê,
Dan zult gij ook uw portie krijgen!

Zie nu de tent eens even door.
Europp, op de eerste plaats gezeten,
Schrijft alles in haar zakboek aan,
Om van het mooïs niets te vergeten;
Nu lacht, dan schreit zij als een kind;
Maar, hoort zij 't spel *applaudisseren*,
Dan grijpt zij handig naar de fluit,
Om spel en spelers te *siffleren*.

De groote Vorsten van Euroop.....
Hoe nu? — wat wordt het magtig duister!
Daar gaan op eens de lampen uit,
En weg is 't schouwspel, zoo vol luister!
't Is duister — maar ik vrees, gij zult
Welras het licht weêr zien verrezen:
Weldra hebt gij meer licht en gloor,
Dan mooglijk u wel lief zal wezen!

O, kom toch ras; maar wil vooral
Uwe eigen keuken niet vergeten;
Want magtig sober is dat volk —
Verschrikkijk sober in het eten!
En brengt ge een luttel zakgeld meê,
't Is altijd goed; want eens genomen,
't Wierd u te warm, dan hebt gij iets,
Om weêr per extra thuis te komen.

Gelukkig Koning hunner keus!
O, wil niet meer uw komst vertragen!
Te koud is de aard', waarop gij gaat;
Men zal u op de handen dragen,
(Waarhenen, is nog onbekend;)
Men zal als Heilige u waarderen;
Ja, mooglijk u wel, binnen kort,
Als Mart'laar van den Staat vereeren!

Niet ongemaklijk is het volk,
Niet steeds genegen tot bedillen;
Het zijn geen menschen, die altijd
Het onderste uit de kan juist willen;
Waarachtig niet! want, rond gezegd,
Wie met *hun* lot, *hunne* eer en zeden
Tevreên kan zijn.... nu kijk, die is
Wel met een bagatel tevreden!

Zie, zwart van honger ſtaan zij daar,
Beſpot, veracht door and're Staten;
Zij blaffen, ja! maar bijten niet,
Dan in hunne eigen ledematen.
Hoe veel heeft vrijheid niet beloofd;
Hoe weinig zag het volk maar dagen!
En wie waagt nog, hetgeen zij gaf,
Den ſchout zijn deur voorbij te dragen?

't Ziet echter alles *rustig* af!
Men denkt, is eens de boël verſmeten,
Wat bruit het dan ook, of men juist
Door kat of kater wordt gebeten?
En daarom, Prinsjes! tast maar toe:
Blijft in u-zelv' ook veel te wenſchen,
Al zijt gij-zelv' ook niet regt pluis,
In hen vindt ge ook maar zwakke menſchen!

Dat zal een vreugd, een glorie zijn,
Wanneer het volk u zal ontvangen!
Was nu mijn vers niet reeds te lang,
Den optogt maalde ik in mijn zangen, —
Den drom van Eedlen, voorgegaan
Door honderdduizend arme zielen,
Wier naaktheid enkel is bedekt
Door halfverſleten blaauwe kielen!

Dan maalde ik 't feest in keurig dicht,
Waarop u de Adel zal onthalen,
Maar dat (en zulks gebeurt wel meer)
Slechts de arme duivel moet betalen.
Ware ik een Bruyn van Oosterwijk,
Mogt Langendijk mijn pen beſtieren,
Kijk, ſchreijen zoudt ge bij 't taf'reel,
Of mooglijk wel van lagchen gieren.

Dat zal een vreugd, een glorie zijn,
Wanneer gij, op den troon gezeten,
Uwe onderdanen roepen hoort:
„Wij hebben kleed'ren, geld noch eten!"
Dat zal een vreugd, een glorie zijn,
Wanneer gij 't uiltje hebt vernomen,
En van het Britſche en Franſche Hof
De nieuwjaarsreekning in zal komen!

Dat zal een vreugd, een glorie zijn,
Wanneer men 't Prinsje, naauw te hopen,
Voor 't eerst, met beugels aan den voet,
In Franschen leiband zal zien loopen!
Dat zal een vreugd, een glorie zijn,
Wen de Adel daar zijn vlag mag zwaaijen,
En eindlijk eens een' Koning vindt,
Dien 't vrij een' wasfen neus mag draaijen!

O, was die dag van heil reeds daar!
Aan vuurwerk zal het wis niet fchelen.
(Iluminaties zijn verboôn;
Want Brabands volk kan 't licht niet velen.)
O, dierbre Prins! o, kom toch ras!
Het eene feest zal 't ââr verdringen.
Viel ons Europa niet op 't lijf,
Wij zouden mede een deuntje zingen.....

Nu zwijgen wij, maar zien verbaasd,
Wat toch een troontje al uit kan rigten!
Een Alexander dwong het ros,
Dat honderd ruiters had doen zwichten:
Hem, dapp're! hem zijt gij gelijk,
(Maar niemand zal het u benijden)
Zoo gij het kold'rig Brabandsch ros,
Die blaauwe merrie, kunt berijden.

Amsterdam, 24 Jan. 1831. H. J. F.

OPWEKKING BIJ DEN HELDENDOOD VAN DEN LUITENANT TER ZEE, J. C. J. VAN SPEYK.

Wat maar klinkt van den Scheldeftroom,
Tot aan Europa's verften zoom,
Aan volk bij volk in de ooren?
Wat flag dreunt vreeslijk langs het ftrand
Van 't aangevochten Nederland,
Doet heinde en ver zich hooren?.....

Wat proef van koenen heldenmoed,
Die Neêrlands kroost herdenken doet
Aan de oude, blijde dagen,
Toen van der vaadren grooten naam
Alom de fnelgewiekte faam
Het aardrijk deed gewagen!

Door tijdgenoot en nageslacht
Worde u de glorie toegebragt.
Van Speyk! uw naam zal leven!
Uw dood, het vaderland gewijd,
Beslisse ook al geen' bangen strijd,
Hij doet den vijand beven.

Scheur' vrij de ontzinde Belg, als rag,
De vrije vaderlandsche vlag
Van een der vrije kielen;
Geen nood: want vast staat uw besluit:
„ Wij worden nooit des vijands buit,
„ Schoon we in zijn handen vielen."

En ijlings voert uw moed het uit;
Gij werpt een gloënde lont in 't kruid,
Bij 's vijands woest gewemel;
En snel, gelijk de wervelwind,
Verbrijzelt vijand, schip en vrind;
Uw ziel stijgt grootsch ten hemel.

Op, dichters! op, den man gekroond,
Die heldengrootheid heeft betoond
In zijn roemruchtig sneven;
De vaderlandsche lier gesnaard,
Zijn naam met roem en eer bewaard,
Tot aan de laatste neven.

Dan wordt ook vaak door 't nageslacht
Zijn heldentrouw en moed herdacht,
Zijn offer luid geprezen,
En, als het op de vaadren roemt,
Zijn' Claassens en de Ruiter noemt,
Zal Speyk de derde wezen.

Woerden, 14 Febr. 1831. H. KNIJFF, AZ.

IN MEMORIAM ILLUSTRISSIMI VIRI J. C. J. VAN SPEYK, QUI MORTEM GLORIOSAM INGLORIAE CAPTIVITATI PRAETULIT.

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

VIRGILIUS.

Arma canant alii: referant qui Marte secundo
Multos de multa retulerunt gente triumphos

Heroës veterum! Celebrent duo fulmina belli
Scipiadas, Fabios et claros Marte Camillos!
Nos cantare juvat van Speyk, hunc Martis alumnum
Qui fibi praeclaris decus immortale paravit
Gestis; qui mortem gloriofam ferre malebat
Quam fefe victum furiali tradere plebi.

Protinus audacter ferrum fatale vibrabat
Ac vibrans, pulchrumque mori, descendit in imam
Navigii partem: et repetita voce clamabat:
„ *Una falus victis nullam fperare falutem*"
Dixerat et candens immifit pulvere (*) ferrum.
Fit fragor et dicto citius fe tollit in altum
Navis: victoresque cadunt victique vicisfim.
Egregium factum famâ fuper aethera notum!
Speykius heröum veterum vestigia presfit,
Qui libertatis toties fundamina morte
Struxerunt Batavae: mediis qui fluctibus actum
Navigium patriae fervarunt: Inclyte van Speyk!
„ *Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.*"

J. P. VAN GEEST, *Med. Doct.*
in pago Hondsholredijk.

(*) Subintell. *pyrio.*

BIJ HET LEZEN VAN HET BERIGT WEGENS HET SPRINGEN VAN EENE KANONNEERBOOT VOOR ANTWERPEN, ONDER COMMANDO VAN DEN LUITENANT TER ZEE, VAN SPEYK.

Van waar die rook, die vlam, die flag?
Is Antwerps vest vaneengereten?
Neen! 't is de aloude vrijheidsvlag,
Die van geen ftrijken wilde weten.

Die flag, hij dreunt de wereld rond,
Waar 't hart van braven ook moog kloppen.
Zoo fplijte ook Hollands vrije grond,
Kan 't anders niet den vijand ftoppen!

Der vad'ren bloed is niet ontaard.
De geest herleeft van de oude dagen.
't Bewijs was zulk een offer waard,
Uw daad, VAN SPEYK! zal vruchten dragen.

TER NAGEDACHTENIS VAN DEN LUITENANT TER ZEE VAN SPEYK.

Ja! vol genieting is dit leven,
  Hoe vaak verdriet het ook verzell'.
De Godheid heeft het ons gegeven.
  't Is zoet, hoe ook de smart ons knell'.

Maar hooger streeft de geest der braven.
  Voor hén is 't leven niet op aard'.
Deez' kan dèr ziele dorst niet laven,
  Wanneer het oog op 't eeuw'ge staart.

De vad'ren hebben 't eens gevonden
  In deugd, in vrijheid en in eer.
Hun roem staat eeuwig ongeschonden.
  Wij knielen voor hun schimmen neêr.

Maar! nog is 't nakroost niet verbasterd!
  U dreef, VAN SPEYK! die zelfde dorst.
De naam van Neêrland was belasterd:
  Zijn redding gloorde in uwe borst.

U jaagt de storm op 's vijands kaaijen.
  Geen hulp, geen uitkomst in 't verschiet.
Maar Claassen's vlag zal blijven waaijen:
  Ze is u vertrouwt; gij strijkt ze niet.

Gij daalt in 't schip, de lont te ontsteken
  In 't kruid, dat voor hare eere borgt.
Gij keert, en 't kruis van 't Willemsteeken
  Is op zijn plaats; het is verzorgd!

Het siert uw borst; dáár zal 't ontvangen
  Het zegel van onwelkbare eer.
Den blik naar 't eeuwige, onbevangen,
  Ziet gij op vriend en vijand neêr.

Een punt des tijds, — 't is all' verdwenen, —
  Een zelfde graf verslindt het all';
Doch niet uw ziel: die zweeft daarhenen,
  Waar reiner lucht haar voeden zal.

Heb dank! — uw landgenooten staren
  Verrukt en trotsch op 't groot bestaan.
Zoo lang ze uw beeld in 't hart bewaren,
  Zoo lang zal Neêrland nooit vergaan!

UITBOEZEMING, BIJ GELEGENHEID DER STELLING, DOOR HET PARIJSCHE DAGBLAD, DE GLOBE, BEWEERD: „DAT HET CHRISTENDOM UITGEDIEND HEEFT!"

Zoo fpreekt de orakeltaal der hedendaagfche wijzen,
En klinkt het bang Euroop naar alle zijden door.
Parijs, het Delfos, fpreekt; de gulden fpreuken rijzen
Van uit den dikken walm en dringen in het oor.
De priesters ftaan gehuld, — maar niet in witte kleedren;
Een fchandlijk dagblad hangt en wappert op hun borst.
't Geldt hier een ftout beftaan: de Godsdienst te vernedren;
Dat fpeeltuig werd te fcherp voor volk en tijd en Vorst.
„ Mogt voormaals (fchreeuwt de rij) de geest, in ftalen banden
„ Gekneveld, neêrgeknield voor een onzigtbaar God,
„ Aan Christus duur verpand, zijne offers doen ontbranden,
„ Thans eifchen we ander licht. Geen aaklig kerkerkot
„ Of gloênde houtmijt zal den armen ketter toeven;
„ Maar Christus treê meteen van 't zwoegend aardrijk af.
„ Wij geven ander licht; wij voelen 't, wij behoeven
„ Een hooger wet, dan Hem, die zich voor 't menschdom gaf.
„ Komt, volken! werpt ze weg, die langverfleten boeijen,
„ En vindt een fchooner doel, dan 't fcheemrend bijgeloof;
„ Laat vrij een oproerkreet uit holle kelen loeijen;
„ Geen God of Vorften meer! dat niets het vuur verdoov',
„ 't Geen knettrend door Euroop met aangeblazen vonken
„ Zich vlammend reeds verfpreidt en alles eens omvatt'!
„ 't Verouderd wangeloof zij in het niet verzonken;
„ De geest zij weêr ontboeid, en vrijheid heel zijn fchat!
Zoo rolt de orakeltaal, en waarheids vrije priester
Vindt open oor en hart; ja, ruimfchoots toegejuicht,
Brult hij zijn fchandtaal uit, en, altijd driest en driester,
Omlauwert hij het volk, dat voor zijn dagblad buigt.
De drievoet rijst omhoog bij 't zinloos wierook-branden,
En vindt een' vasten grond in 't bloedbevlekt Parijs.
Op! muurt den tempel vast, en griffelt op zijn wanden;
„ Geen God of Heiland meer, maar vrijheid in de landen!"
De waarheid zegevier'; op! trotfche tempel, rijs!

Purmerende. B. T. L. W.

DE VRIJHEID DER DRUKPERS.

Eene Fabel.

Men weet, dat vóór verscheiden jaren,
Misschien vóór honderd, of nog meer,
De dieren, toen verzot op eer,
Zoo volgepropt van wijsheid waren
Als nu de menschen ongeveer.
Zij letterblokten even zeer.
De rammen waren meest scribenten,
Meest de andren lezers en studenten,
En de oppercensor was een beer.

Daar stroomde op eens een zee petities aan:
't Was langer niet om uit te staan,
Dat door een' beer gekeurd moest wezen,
Wat mogt gedrukt zijn en gelezen.
Dat was barbaarschheid, riep een zwijn:
Gedachten moesten tolvrij zijn.
De leeuw, na rijp beraad, scheen d'eisch gegrond te vinden
En liet terstond de beeren binden,
En bij een breed plakkaat werd de eedle schrijverij
Ontboeid verklaard en vrank en vrij.

Pas had de koning dus gesproken,
Of dijk en dam was doorgebroken:
De schrandre rammen zwegen stil;
Maar pad en slang en krokodil
En schorpioen en draak en adder
En al wat zwelt van gift en zwadder,
Vereend met al wat walglijk is,
Met meirkat, zeekalf, hagedis,
Met ezels, uilen, varkens, apen,
Hoe fluw of dom of hoe wanschapen,
Het mogt van vleesch zijn of van visch,
Verzaamden zich uit alle staten,
En schreven boeken en traktaten,
Bedilden zetel en altaar,
En wisten alles op een hair,
Bewezen 't ieder zonneklaar,
En hutselden het een door 't aâr,
Alsof het moes en poespas waar'.

De koning, doof van al 't gekrijsch,
Schudde ontevreden kop en manen:
„ Door de ondervinding werd ik wijs,
„ Oproerig slag van onderdanen!
„ Ik rekende op een' reinen zin,
„ Op pligtgevoel, op waarheidsmin,
„ Op afkeer van verraad en logen:
„ Ondankbren! ik ben snood bedrogen..."
Zoo daverde zijn stem door 't bosch.
„ Laat," riep hij eindlijk, „ laat de beeren maar weêr los!"

Naar CLAUDIUS. H. TOLLENS, Cz.

MENGELWERK.

GEDACHTEN

NA HET BEZOEKEN

VAN

HET KERKHOF TE ST. THOMAS.

Door

G. B. BOSCH,

Predikant te *Curaçao*.

Gedurende mijn oponthoud te *St. Thomas* wandelde ik op eenen morgen buiten de ſtad, en ontdekte het kerkhof, dat, door deszelfs uitgeſtrektheid voor eene niet groote ſtad, deed zien, hoezeer de dood hier meerdere ſlagtoffers voor zijn geweld doet vallen, dan op menige andere plaats. Met een gevoel van weltevredenheid, van op mijne wandeling iets merkwaardigs gevonden te hebben, verdubbelden zich ongemerkt mijne ſchreden, om het van nabij te bezigtigen.

Als wij den vrijen gang aan onze wilsneiging geven, dan vermijden wij liever alle zinnelijke herinneringen aan den dood; en echter bezoeken wij gaarne een kerkhof, eene begraafplaats der dooden. Ontdekken wij op onze wandeling zoodanige rustplaats, wij zijn geneigd onze treden daarheen te wenden. Het is mogelijk, dat nieuwsgierigheid, om den uitwendigen aanleg van het kerkhof te zien, en de afbeeldingen en opſchriften der graven en zerken te beſchouwen, — het kan zijn, dat de verwachting van iets treffends onze ſchreden naar het kerkhof rigt, en de ontmoeting daarvan onze aandacht korter of langer ſtoffe ter beſchouwing oplevert; maar zou er niet in een' der ſchuilhoeken van ons geheimzinnig hart eene ſtreelende gewaarwording liggen: „ Ik leef „ nog; ik bezit nog den ſchat der gezondheid; ik ge- „ niet nog de genoegens dezer aarde, — en wie weet,

„ hoe lang dit alles nog mijn deel zijn zal; want ik „ ben nog ver af van den 70 of 80 jarigen leeftijd. De- „ ze hier, wier grafzerken den wandelaar doen lezen, „ *wie zij eens waren*, zijn reeds als ſlagtoffers des doods „ gevallen: het is waar, ook eens graaft men voor mij „ eenen kuil, en dekt men mijne kleine woning met „ eenen grafſteen; maar dit kan nog ver af wezen, en „ als ik alle genoegens, die nog in een ruim verſchiet „ voor mij liggen, genoten heb, eerst dàn zal ik op de „ hoogte wezen, waar de bewoners van dit kerkhof „ zijn. Op eene der zerken vind ik immers het *plus ul-* „ *tra* (verder dan hier). Kom! *Geniet het leven!* „ Maar alles in eer en deugd; opdat, als ik eens mijn „ afgeloopen leven herdenk, en er achter moet zetten: „ *waarde genoten*, geene ſtem mij influistert: *maar* „ *met naberouw en wroeging, en met een huiverend op-* „ *zien tegen eene verantwoording!*"

Die niet wel kan gelooven, dat het menſchelijk hart wel eens geneigd is, dergelijke redenen op een kerkhof te houden, die beſchouwe, als hij op die plaats komt, met opmerkzaamheid het gedrag der menſchen, zelfs op den tijd, wanneer er een doode ter aarde beſteld wordt. Eene treurige ſtemming verwacht men alsdan te regt, niet ſlechts bij de bloedverwanten des overledenen, die geacht kunnen worden dikwijls meer zichzelven te beweenen, van wege het verlies, door hen geleden, maar ook bij lijkdragers, genoodigden ter begrafenis en omſtanders; want immers hier ziet men het vonnis vervuld: *Stof zijt gij, en tot ſtof zult gij wederkeeren!* En hij, aan wien dit vonnis thans voltrokken is, verdiende, buiten alle andere betrekkingen, reeds als mensch onze belangſtelling en deelneming. En echter zal men — misſchien bij de meesten — eene opgeruimde gemoedsgeſteldheid ontdekken, die ſomtijds zelfs tot lagchen overſlaat bij een onbeduidend voorval, hetwelk anders naauwelijks een' glimlach zoude verdienen. De uiterlijke welvoegelijkheid dringt intusſchen het gezelſchap, hetwelk een' mensch naar het graf gebragt heeft, nog tot ernst; maar,

van het kerkhof terugkeerende, verdwijnt die aangenomen ernst reeds aanmerkelijk, en, te huis komende, geeft men doorgaans maar al te zeer den ruimen teugel aan het: *Schep vreugde in 't leven!*

Men heeft wel eens die opgeruimdheid en dat levendig onderhoud, ja die fcherts, welke bij eene begrafenis dikwerf plaats grijpen, voor eene groote losbandigheid en zedeloosheid gehouden; men heeft die zucht, om, van eene begrafenis komende, zich weder aan het fterfhuis gezellig te vereenigen, voor eene overoude barbaarfche gewoonte verklaard, en het wel eens overdadig gebruik van wijn of fterken drank te dier gelegenheid aan eene zucht tot dronkenfchap toegefchreven: maar men heeft er niet aan gedacht, dat eene geheime werking van ons hart tot dit alles den grond legde, en dat het gevoel van zelf te leven en gezond te zijn, waaraan wij anders zelden gewoon zijn te denken, terwijl een ander opgehouden heeft dit te bezitten, den mensch ongemerkt wegfleept, en vervoert, om het goed, waarvan hij het bezit thans zoo fterk gevoelt, op den eigenen ftond te genieten.

Men bepale niet naar de fterkere of zwakkere werking dezer neiging op het kerkhof, of bij eene begrafenis, de meerdere of mindere waarde van den mensch: hij, wien de tranen langs de wangen biggelen, op het zien van het akelige zwarte kleed, dat over de lijkbaar hangt, is daarom niet de beste uit het gezelfchap: maar men trachte het menfchelijk hart in deszelfs kronkelwegen te kennen, en zichzelven te bewaren, om niet onwetend misleid te worden; men poge aan die neiging eene goede leiding te geven, en dezelve ten nutte aan te wenden. Ook in die zucht, om zich in zijn eigen leven te verheugen bij den dood eens anderen, is het goede niet te miskennen, dat daarmede vermengd is, zoo men er door opgewekt wordt, om, nu wij herinnerd zijn, dat wij eerlang gaan *in het graf, waar geen werk, noch verzinning, noch wetenfchap, noch wijsheid is, te doen,*

met onze magt, alles, wat onze hand vindt, om te doen. (SALOMO.)*

Men moet, dunkt mij, bij eene begrafenis, aan de opwellende neigingen van het hart eene goede rigting trachten te geven. Dit kan zeker niet beter bereikt worden, dan door eene doelmatige rede van den Godsdienstleeraar bij het graf; maar zulks behoort onder de vrome wenſchen, omdat, bij eene eenigzins uitgebreide gemeente, de Leeraar niet alle begrafenisſen kan bijwonen, en dus het beklag en verwijt dier familiën over zich brengen zou, onder welke eene lijkſtaatſie geweest, maar door den Predikant niet bijgewoond was. Het kwam mij dikwijls in de gedachte, om eene korte toeſpraak bij het graf te houden, wanneer bijzondere verpligting mij bij eene lijkſtaatſie riep; doch een zeker voorval deed mij hiervan afzien. Gedurende de eerſte jaren van mijn verblijf op *Curaçao*, namelijk, ſtierf aldaar de *Columbiaanſche* Admiraal BRION. Hij was op *Curaçao* geboren, uit *Nederlandſche* ouders, die tot de Roomſche kerk behoord hadden; hij werd daarom met de plegtigheden der kerk, waarin hij gedoopt was, begraven. Achter zijn lijk volgde het aanzienlijkst gedeelte der blanke bevolking; ook mijn ambtgenoot en ik voldeden aan de uitnoodiging ter begrafenis, hetwelk den ouden en verdraagzamen Pastoor PIRAVANO een bijzonder genoegen verſchafte. Aan onderſcheidene menſchen toch betuigde hij zijne blijdſchap daarover, dat de beide Protestantſche Predikanten de plegtigheid in de kerk hadden bijgewoond. De ceremoniën duurden zeer lang; zij werden gerekt en verdubbeld zoo veel men kon, want nooit was er op dit eiland zulk een aanzienlijk Roomschgezind perſonaadje begraven. Het orgel bromde geſtadig voort, en de zwarte koorzangers zongen zoo goed als zij konden; er werden geene lichten in de kerk geſpaard, en de wijkwast zwaaide gedurig heen en weder. Maar geenen indruk maakten alle deze omſtandigheden op ons, oningewijden in de geheimen der Roomſche kerk; zelfs ons kunstgevoel werd er niet door geſtreeld, hetwelk anders wel

eens het geval was bij dergelijke gelegenheden; want daarvoor waren muzijk en gezang niet treffend genoeg. Toen wij uit de kerk naar de begraafplaats gingen, maakte iemand mij opmerkzaam op het gesprek van eenige *Negers*, welke naast de lijkstaatsie gingen. Zij waren ontevreden over de langdurige plegtigheid, welke in de kerk had plaats gehad. Een hunner zeide: „ Dat geschiedt, omdat het een groot Heer is, die begraven wordt; maar als wij, die ook Roomsch zijn, sterven, dan worden wij even als de varkens naar het kerkhof gebragt." Deze man had gelijk. Hij tastte een misbruik in zijne kerk aan, dat bij de begrafenissen zeer in het oog loopt; want naar den korteren of langeren duur der lijkdienst, en het meerder of mindertal der zielmissen, kan men ook de armoede of den rijkdom des overledenen opmaken. Dit onderscheid verdiende hier wel een billijk verwijt; en een Protestantsch Leeraar zou zich aan een dergelijk verwijt blootstellen, wanneer hij bij het graf, waarin een lijk uit eene aanzienlijke familie nedergelegd wordt, eene lijkrede hield, en te huis bleef, als een mensch uit den geringen stand naar de plaats gebragt wordt, waar de wijze en de eenvoudige, de rijke en de arme, de gebieder en de slaaf allen te zamen stof zijn.

Er kon echter een ander gebruik in onze kerk ingevoerd worden, dat eene lijkstaatsie voor alle onbetamelijkheden bewaarde, er den noodigen ernst aan bijzette, en aan den indruk, dien dezelve op ons hart maakt, eene nuttige leiding gaf. Wij bedoelen hier het lezen van een begrafenis-formulier op het kerkhof. De treffende en schoone spreuken uit den Bijbel geven daartoe eene goede aanleiding, en zetten er de vereischte kracht en het noodige gezag aan bij. De Predikant kon zulks voorlezen, en van die gelegenheid gebruik maken, om nog iets toepasselijks te zeggen, vooral wanneer de overledene een deugdzaam en verdienstelijk mensch geweest was. Waar de Predikant niet bij het graf tegenwoordig was, kon dit formulier gelezen worden door een' der bloedverwanten of vrienden van den overledene, des noods

door den koster der kerk, of den aanspreker bij de begrafenissen.

Dit gebruik bestaat reeds, gelijk men weet, bij een groot gedeelte Protestanten, namelijk bij de belijders der *Engelsche* Bisschoppelijke kerk. Ik heb de uitoefening daarvan dikwijls gezien en bijgewoond op onderscheidene plaatsen, zelfs op mijne standplaats *Caraçao*, waar zulks onder de aldaar wonende *Engelschen*, en ook onder *Nederlandsche* familiën, die aan *Engelsche* gehuwd waren, geschiedde. Een' goeden indruk maakte het op de omstanders, en het was altijd met stichting en vrucht, dat ik van zulk eene begrafenis terugkwam.

Eens zelfs heb ik dit formulier hooren lezen, waarbij omstandigheden kwamen, die voor ernst en stichting niet zeer gunstig waren, en waar echter alles met veel eerbied en aandoening afliep. Toen ik uit de Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* terugkeerde, stierf er onderweg, aan boord van het schip, een jong Advocaat uit *New-York*. Hij had de longtering, en meende, dat de warme en eenparige luchtstreek van *West-Indië* zijne dagen verlengen zou; maar zijn laatste uur sloeg reeds, vóór wij de helft van den weg derwaarts hadden afgelegd. Aan boord zijn de begrafenisplegtigheden, naar de omstandigheden, eenvoudig en kort: het lijk wordt in zeildoek genaaid, met eenige zwaarte van steen of ijzer voorzien, om het voor drijven te bewaren, een of twee malen van het eene naar het andere einde van het schip gedragen, en dan in het ruimste en diepste graf van den aardbol, in de zee, bijgezet. Ik had zulks eens gezien aan boord van een oorlogsvaartuig, waarmede ik een reisje naar de *Spaansche* kust deed, en meende, dat zulks ook met het lijk van mijnen overleden' reisgenoot zou geschieden; doch de broeder van den gestorvene, die mede aan boord was, en de Kapitein kwamen bij mij, met de vraag, of ik er iets tegen had, als het lijk aan boord bewaard werd. Ik zeide: *ja*, dewijl ik vreesde, dat het voor onze gezondheid nadeelig zou zijn, en wij er veelligt op *Curaçao* onaangenaamheden over krijgen

konden. Ten einde hem te bewegen, om met het lijk volgens het gewone scheepsgebruik te handelen, merkte ik aan, dat het doode ligchaam slechts stof was, en spoedig zou ontbonden worden, om het even waar zulks geschiedde; dat de eigenlijke mensch niet meer bestond in dit stoffelijk omhulsel, maar in hoogeren kring leefde en werkte; en dat men nog wel eenige verpligtingen aan het lijk van dengenen, die het bewoond heeft, schuldig is, maar dat zulks nooit ten koste der levenden wezen mag. Doch op het vertoog van den broeder, dat het eene plegtige belofte was, aan de vrouw van den overledene gedaan, om het lijk niet in zee te werpen, en op de verzekering van den Kapitein, dat hij het lijk in een vat met brandewijn zetten, hetzelve goed digtkuipen, en vervolgens op eene plaats van het schip zetten zou, waar het ons niet hinderen kon, gaf ik de verlangde toestemming.

Nu begon terstond de begrafenisplegtigheid: het lijk werd in een laken gewikkeld, en in een vat gelegd, hetwelk half vol brandewijn was. De passagiers en het scheepsvolk plaatsten zich met ongedekten hoofde rondom het vat; terwijl de Kapitein het begrafenis-formulier, bij de *Engelsche* kerk in gebruik, voorlas. Toen deze de woorden uitsprak: *Stof zijt gij, en tot stof zult gij wederkeeren!* (waarbij de omstanders anders gewoon zijn een handvol aarde op de kist in het graf te werpen) deden de matrozen een weinig brandewijn in het vat; maar niemand lachte, niemand werd gestoord in den ernst, die er onder allen heerschte. De Kapitein las met gevoel, en toen hij aan de plaatsen kwam, waar de nietigheid en onzekerheid van ons aardsche leven wordt beschreven, rolden hem de tranen over de wangen; en het gansche gezelschap, en inzonderheid de broeder des overledenen, deelde in de aandoening en den plegtigen ernst van den Kapitein.

Het vat werd vervolgens digtgekuipt door den timmerman, die aan boord doorgaans dit werk tevens verstaat, en men bragt het naar den boeg van het vaartuig, waar

het geborgen werd. De matrozen waren allen geschikte lieden, die, zoo als de Kapitein ons verzekerde, zich niet zouden schuldig maken aan zulk een slecht gedrag, als die twee *Engelsche* matrozen aan boord van een schip, waarop een lijk op *spiritus* was van een' Gouverneur-generaal uit *Oostindië;* welke matrozen dagelijks met een pijpje een gedeelte van den arak hadden opgedronken, die het lijk van den Gouverneur bewaren moest, waardoor dit reeds geheel tot deszelfs ontbinding was overgegaan, toen het in *Engeland* aankwam. — Om van deze uitweiding terug te keeren, voeg ik er nog ten slotte bij, dat het bij onze komst op *Curaçao* niet weinig opzien baarde, toen er met de goederen in het vaartuig ingeklaard werd: *Een Advocaat op sterk water.*

Het kerkhof te *St. Thomas* was, in den wezenlijken zin des woords, een kerkhof; geen plein, beplant met boomen, rondom eene kerk, waarover men de lijken draagt, om deze, in plaats van ze in de aarde te begraven, in de kelders der kerk te leggen; maar de hof, waar men in den schoot der aarde ter ruste legt de ligchamen der genen, die tot *de kerk* behooren, — die, gelijk het oorspronkelijke woord *kerk* aanduidt, *des Heeren* zijn; met andere woorden, het was een *Godsakker.* De natuur was hier rijker dan de kunst: prachtige praalgraven stonden er niet; evenwel waren er eenige kleine marmeren naalden en tomben, en witte en blaauwe grafzerken; deze bedekten het gebeente van vreemdelingen, en bijzonder van *Engelschen*, die hier meestal in eenen jeugdigen leeftijd gestorven waren, en wier familiën deze gedenkteekenen uit *Europa* hadden overgezonden, hetgene op sommige dezer grafteekenen gemeld werd. De overige graven waren met wit metselwerk bedekt, of met een weinig aarde opgehoogd, waarin een bordje stond, met den naam des begravenen en de dagteekening van deszelfs geboorte en overlijden; ook waren sommige dier grafheuvels met eenig hekwerk omringd. — Wat hier echter aan de gelegenheid, om kunstvolle grafteekenen te hebben, ontbrak, werd door de vruchtbaar-

heid der natuur vergoed. Het plantje of ſtekje, bij de begrafenis in den grond gezet, groeide ſpoedig op tot een' boom, 'die het graf overſchaduwde, en rijpe vruchten daarop vallen liet. Het hekwerk rondom een graf was weldra met lianen omwonden; de rustplaats van den lieveling, die van moeders borst door den dood was afgerukt, verſierde de natuur weldra met bloemen, en van rondom de grafzerk kwamen in korten tijd ſtruiken en gewasſen te voorſchijn; hetwelk alles, bij de beelden der broosheid en nietigheid onzes aardſchen levens, die op dit kerkhof mij diep werden ingedrukt, aan de onvergankelijkheid herinnerde. Ik moet bekennen, dat ik nooit een kerkhof doorwandeld heb met dat gevoel als te *St. Thomas*. De beroemde begraafplaats van *Père la Chaiſe* te *Parijs*, waarover ik in dezelfde maand, doch een jaar later, wandelde, maakte minderen indruk op mij: deze kwam mij voor, als te gekunſteld, te ſierlijk, te ſtijf en te zeer op elkander gepakt; ook was er, naar evenredigheid der vele graven, te weinig geboomte, en boomen zijn op een kerkhof noodzakelijk tot zuivering der bedorvene dampkringslucht. Hier, te *St. Thomas*, was alles eenvoudig, natuurlijk en tot weemoed ſtemmende. Dit bragt mij dan ook in eene zeer ernſtige en weemoedige gemoedsgeſteldheid, en gaf mij eene zekere vertroosting, waartoe de omſtandigheden, waarin ik mij toen bevond, zeker veel bijdroegen: ik was ziekelijk, en had allen eetlust verloren; ook werd ik met geweldige pijn in het hoofd gekweld. Ik bevond mij op eene plaats, waar de dood minder dan ergens elders verſchrikkelijk is, en onder eene luchtſtreek, waarin deze meer woedt dan op eenige andere, omdat zucht naar winst hier uit alle landen van *Europa* velen heenvoert, wier ligchaamsgeſtel hier niet te huis behoort.

Onder zulke omſtandigheden beſchouwde ik een kerkhof al terſtond uit een geheel ander oogpunt; en, na eenigen tijd hier rondgewandeld, en de graven opgemerkt te hebben van hen, die hier grootendeels in jeugdigen leeftijd geſtorven, die jong en ſterk, aanzienlijk en vol

begaafdheden waren, vraagde ik mijzelven: „ Wat
„ geeft mij meerder regt op het leven en deszelfs genoe-
„ gens, dan deze hadden? Wat onderscheidt mij van
„ alle dezen, wier gunstige vooruitzigten en blijde ver-
„ wachtingen op eenmaal door den dood verijdeld wer-
„ den? Wat anders, dan Uwe genade, o God! dan
„ Uwe liefde, die mijn leven nog nuttig voor mijzelven,
„ misschien nog dienstbaar voor anderen maken wil?
„ Laat daarom, als Gij mij ééns van deze aarde roept,
„ dit mijn deel zijn, dat men, met toepassing op mij,
„ op de grafzerk zetten kan: *Zalig zijn de dooden,*
„ *die in den Heere sterven; want zij rusten van hun-*
„ *nen arbeid, en hunne werken volgen hen!*"

Het mag inderdaad een nuttig en stichtelijk werk genoemd worden, als men, vrij van alle onreine beginselen, een kerkhof bewandelt; want het doet ons op eene wijze aan den dood denken, die voor ons kiesch gevoel niet aanstootelijk is, en ons gemeenzaam met denzelven maakt; en dit te bevorderen toch is wenschelijk, dewijl de gedachte aan iets, dat ons zoo onvermijdelijk nadert, niet kan ter zijde gezet worden, of wij stellen ons daaraan bloot, dat dezelve zich met zoo veel te meer verschrikking aan ons opdoet, ja voor onze gezondheid en ons leven nadeelig wordt, door de onrust en vrees, die zij in ons binnenste brengt, en door het aanwenden van middelen, die ons leven kunstmatig verkorten. Zijn het niet de krijgsman en de zeevaarder, die den dood het meest van nabij zien, en desniettegenstaande het minst voor denzelven vreezen, en het langste en gezondste leven?

Het denkbeeld aan den dood te verwijderen, hecht ons daarenboven op eene verlagende wijze aan geld en vergankelijk goed, en doet ons vergeten, dat wij eene hoogere bestemming hebben, en daarvoor leven moeten. Tot eenen schadelijken schrik voor den dood hebben reeds in onze jeugd de onaangename en onjuiste afbeeldsels van denzelven veel bijgedragen, en werken daartoe nog dagelijks mede: het gesigt van het bekkeneelhuisje

bij de kerk; misschien ook de reuk der bedorvene lucht, welke uit de graven in de kerken opstijgt; de akelig opgesierde lijkkoetsen, voorzien van nagemaakte doodshoofden en doodsbeenderen en zwarte kwasten en pluimen. Vele van deze en dergelijke vertooningen hebben op zichzelven wel niets afschrikkends; — immers wanneer doodsbeenderen beschouwd worden als de eenvoudige steunsels van ons stoffelijk ligchaam; de zeisfen, niet als het zinnebeeld van verwoesting en vernietiging, maar als het middel, waardoor de rijpe aren worden afgemaaid, om daarna dezelve in te oogsten, dan hebben zulke voorstellingen op zichzelven niets afzigtelijks; — maar zij zijn af te keuren, als middelen, om den mensch voor den dood te doen vreezen; zij strijden zelfs dikwijls met de bedoeling eener andere gewoonte, om, namelijk, bij de begrafenis van een kind of ongehuwde, den dragers bloemen op de borst te plaatsen en in den mond te geven.

Ik zoude daarom aan de wijze, waarop de *Hernhutters* hunne lijken begraven, de voorkeur geven, als veel meer goeden smaak en betere bedoelingen aan den dag leggende, dan zulks over het algemeen bij anderen geschiedt.

Weinige dagen, nadat ik het kerkhof te *St. Thomas* bezocht, en daardoor aanleiding ontving tot het ter neder schrijven dezer invallende gedachten, was ik getuige van eene begrafenis, die mij beter beviel dan dezulke, welke ik in het Moederland zoo dikwerf bijwoonde. Een jong *Fransch* koopman was gestorven, en werd, naar de gewoonte in deze landen, waar de dood niet lang twijfelachtig blijft, nog dienzelfden dag tegen den avond begraven. Hij was een zeer geacht en aanzienlijk jongman geweest; zijn broeder deed hier belangrijke zaken; en daarom werd het lijk gevolgd door het grootste gedeelte der kooplieden van het eiland, onder welke ik ook eenige *Joden* opmerkte, hetgene ik echter reeds meermalen op *Curaçao* gezien had. Het lijk lag in eene kist, welke aan beide einden smal toeliep, en een weinig breeder werd op de hoogte der ellebogen van het

ligchaam; dus eenigzins met de gedaante eener *Egyptische* mumie overeenkomende. De kist was wit, met eenige gouden of zilveren randen, en ſtond, zonder eenig verder bekleedſel, in eene lijkkoets, van gedaante als de onze, doch van eene lichte kleur, en zonder eenige afbeeldſels des doods. Op het kerkhof hield de broeder des overledenen eene korte aanſpraak, en bedankte de aanwezigen voor de laatſte eer, aan den geſtorvene betoond. In de ſtad komende, gingen degenen, die het lijk naar het graf vergezeld hadden, naar hunne eigene huizen terug.

Ik dacht dien avond nog lang over deze begrafenis na; en ik moet bekennen, dat ik dezelve noch ondoelmatig noch onſtichtelijk vond, en zelfs aanmerkte als eene wijze, die althans den ſchadelijken afſchrik voor den dood niet vermeerderde.

Doch een welingerigt kerkhof wischt die nadeelige, akelige denkbeelden van den dood merkelijk uit, welke wij in onze jeugd opgedaan hebben, en die in lateren tijd gevoed werden, en maakt ons met den naderenden broeder bekend en gemeenzaam. Hier toch verkrijgen wij beter, dan elders, de Evangeliſche voorſtellingen: *De dood is eene rust na den arbeid; een ſlaap, waarop een ontwaken volgt.* Hier leeren wij het ſterven beſchouwen als eene uitnoodiging voor den vermoeiden en rampſpoedigen reiziger, om het hoofd ter ruste neder te leggen. Hier eerbiedigen wij de ſtille verblijfplaats der dooden, als een akker, aan God geheiligd.

En waar treffen ons weinige woorden zoo ſterk, als wanneer wij die op een kerkhof lezen? Het *memento mori* (gedenk te ſterven); het *hodie mihi*, *cras tibi* (heden voor mij, morgen voor u); het *plus ultra* (verder dan hier) komen als van onder den grafſteen, en dringen ons in het hart. Het is alsof wij ze nimmer in den Bijbel gelezen hadden, zoo krachtig ſpreken deze plaatſen: *In het graf, waar gij heen gaat, o mensch! is geen werk, noch verzinning, noch wetenſchap, noch wijsheid. — De wereld gaat voorbij, met alwat zij be-*

geerlijks heeft; maar die den wille Gods doet, blijft tot in eeuwigheid. — Werk, o mensch! terwijl het dag is; de nacht komt, waarin niemand meer werken kan. — De gedachtenis van den regtvaardige blijft in zegeninge.

Een kort, maar boven het middelmatige verheven, vers, op de grafnaald gebeiteld, ſticht en roert ons meer, dan menige ſierlijke en welſprekende lijkrede.

Doch dit alles is nog het eenigſte nut niet, hetwelk ons een kerkhof ſchenken kan: het is ook een gepast middel, om nog lang in onze gedachtenis te bewaren het aandenken aan hen, wien wij onderrigt, hulp en troost te danken hadden, of aan wie wij door het huwelijk of door de banden des bloeds of der vriendſchap verbonden waren. Ik heb wel eens opgemerkt, dat men den menſchen eene ondienst bewees, door van hunne afgeſtorvene betrekkingen te ſpreken, hoe lief en dierbaar die hun ook geweest waren. Ik heb wel eens gehoord, dat een mensch het huis verliet, waarin iemand, die naauw aan hem verbonden was, ſtierf, of de kerk vermijdde, waar deszelfs ſtoffelijk overblijfſel geborgen was. Zoo dit uit geene onedeler bron voortkomt, dan zal het misſchien wezen, omdat het woord *dood* of *geſtorven* zich in onze denkbeelden heeft afgedrukt als een geraamte, zamengeſteld uit verdorde beenderen, zoo als men die op de Anatomie bewaart, om te doen zien, door welke hoofdſteunſels het ligchaam van den mensch wordt in elkander gehouden. Want waarom anders zou men de herinnering aan vorige genoegens wegwerpen, die ééns ouders of kinderen, echtgenooten of vrienden ons ſchonken? Wij denken immers gaarne aan de plaats, waar wij goed onthaald werden en veel vreugde genoten; wij ſpreken er nog na jaren tijdsverloop met ophef van; en het aandenken aan menſchen, die meestal de hoofdoorzaken daarvan waren, zouden wij in onze geſprekken mijden en uit onze gedachten wisſchen! . . . . .

Doch op een welingerigt kerkhof, op de ſtille rust-

plaats der dooden, worden wij niet afgeſchrikt van eene ſtille, genoegelijke en weemoedige herdenking aan onze geliefde afgeſtorvenen. Met aandoening herinneren wij ons daar, wat zij, wier ligchamen in deze graven rusten, eenmaal voor ons waren; en terwijl wij eenen pligt der dankbaarheid vervullen, trekt ons hart en verſtand het gewigtigſte voordeel daarvan. Waarom ſticht men op de graven van uitſtekende mannen, die het vaderland gered of wèl gedaan hebben, zulke prachtige gedenkteekenen? Is het niet, om derzelver aandenken, ook op die wijze, lang in het geheugen te bewaren; om te doen zien, hoezeer het vaderland verdienſten erkent en vereert; en om het nageſlacht op te wekken tot trouw en liefde voor zijnen geboortegrond?

Zou men den regtſchapen' man, die in zijn huis en in de maatſchappij nuttig was, aan de vergetelheid overgeven, omdat de kring, waarin hij werkte, klein was? Kan ook hij niet op het nageſlacht voortwerken, als zijn aandenken levendig gehouden wordt? Zou zijn graf ook geene leerſchool kunnen zijn, al worden de lesſen in eenen kleineren kring verſtaan? Het behoeft daarom geen kostbaar gedenkteeken te zijn, om de gedachtenis aan den vrome en wijze te verlevendigen: de eenvoudige zerk of de grafheuvel, door een' bladerrijken boom overſchaduwd, die het ſtof van den waardigen mensch en Christen, burger en huisvader bedekt, leeren en ſtichten ons meer, dan het marmeren praalgraf van den rijken dwaas. Hoe nuttig is het voor den leerling, als hij het graf zijns meesters bezoekt! Krachtiger, dan de welſprekendſte taal doen kan, wordt hij hier onderrigt en geſterkt, om op den hem aangewezen' weg voort te gaan. Hoe heilzaam is het voor het hart des beweldadigden, als hij nu en dan zijne treden naar het kerkhof rigt, en onder de graven dat zijns weldoeners vindt, wien hij redding en hulp te danken had! Dat bezoek aan het graf wekt hem op tot inſpanning zijner krachten, om aan het edelmoedig oogmerk des afgeſtorvenen menſchenvriends te beantwoorden. Hoe vele voordeelen heeft het

niet voor regtſchapene kinderen, als zij op den gedenkdag van den dood hunner ouders eene bedevaart naar derzelver graf doen! Zoo zij ooit de liefde van de voedſters, verzorgers en leidslieden hunner kindschheid en jongelingſchap miskenden, hier begrijpen zij eerst, wat het zegt, wijze en vrome ouders gehad te hebben, en wat zij aan derzelver trouw en zorgen ſchuldig zijn! Zoo zij ooit derzelver raad in den wind ſloegen, hier, waar alle misleiding verdwijnt, en waarheid zich laat gevoelen, leeren zij dezelve nog ter harte nemen! Zoo zij ooit van den weg der deugd afweken, en hunnen ouderen tranen gekost hebben, hier worden zij als uit het graf vermaand, bij het goede te blijven, en het ouderlijk aandenken te vereeren door eenen deugdzamen wandel!

Ja, een welingerigt kerkhof mag als hulpmiddel tot deugd en wijsheid beſchouwd worden. Maar van al het boven opgenoemde kennen onze landgenooten zoo weinig bij ondervinding, door de zucht van velen, om in den geërfden kelder onder de kerk te liggen, en door de gehechtheid van ſommigen aan het oude, zonder te vragen, of het goed is, en of het niet door beter zou kunnen vervangen worden. Hoe is het mogelijk, dat men in de negentiende eeuw, in ons verlicht vaderland, kon aandringen, om de lijken in de kerken te begraven, en er nog onder de ouden van dagen eene gewoonte kan voorgeſtaan worden, die alle voordeelen van een goed kerkhof mist, en daarenboven onnatuurlijk is, omdat het ligchaam tot ſtof moet wederkeeren, en er niet doelmatiger mede kan gehandeld worden, dan het in den ſchoot der aarde te leggen; terwijl in de kelders der kerk de ontbinding van het ligchaam wordt verhinderd, en nog bovendien aan de levenden ſchade veroorzaakt? De holle kerken met dikke muren en weinige opene ramen zijn, door de koude en vochtige lucht, welke er in heerscht, op zichzelven reeds ongezond; maar worden uiterst ſchadelijk, als de bedorvene uitwaſeming der rottende lijken zich daarmede

vermengt, dezelve verdikt en daarin blijft hangen. Menigmaal is dit zelfs zoo fterk, dat het door den reuk wordt waargenomen. En hoe anti-Bijbelsch is eindelijk deze gewoonte; want wij lezen immers niet, dat de lijken in den tempel of in de Synagoge begraven werden, maar wel buiten de fteden op kerkhoven.

Ik vermeen eene behoorlijke achting voor het overblijffel van den mensch te gevoelen; maar ik moet bekennen, dat het denkbeeld, dat men mijn lijk in zee zou werpen, mij minder hindert, dan dat ik, door in de kerk begraven te worden, na mijnen dood fchadelijk zou wezen voor de gezondheid mijner medemenfchen; dat mijn lijk, in deszelfs planken woning, door roofzieke doodgraversknechts zou geplunderd, en mijne beenderen zouden moeten geftoord worden, omdat ik van mijne voorouders geenen grafkelder geërfd heb!

Het kon dus niet anders, of het moest mij aangenaam wezen, bij mijne komst in het Moederland, te vernemen, dat er van Gouvernementswege maatregelen genomen waren, om de gewoonte, van de lijken in de kerken te leggen, eindelijk te doen ophouden, en om grafplaatfen in te rigten buiten de fteden. Het is te hopen, dat de zorg voor de daarftelling en het onderhoud van dezelve in handen zal komen van onbevooroordeelde mannen, die het goede te dezen opzigte kennen, en hetzelve willen bevorderen; opdat men, zoo veel mogelijk, buiten alle fteden in ons vaderland kerkhoven verkrijge, in een aangenaam oord gelegen, vooral ruim en met boomen beplant, met breede wandelpaden doorfneden, en onder een behoorlijk opzigt gefteld, hetwelk de orde en zindelijkheid bewaart, en de hulpvaardige hand biedt aan degenen, die met de nieuwe inrigting van een kerkhof onbekend zijn, en wier bijzonder werk echter veel bijdraagt tot het welftandige van het geheel. Daardoor zou te eenigen tijde in ons vaderland het woord *kerkhof*, dat thans op velerlei wijze zoo zeer ontheiligd is, weder deszelfs ware beteekenis verkrijgen, en ons tot ernst en leerrijke gedachten ftemmen.

NOG EENE OPMERKING OVER HET ONTSTAAN VAN HET NOORDERLICHT. DOOR DR. NÜRNBERGER.

Nadat Dr. NÜRNBERGER de, in het *Mengelwerk* der *Letteroefeningen*, No. XV. 1830. overgenomene, waarnemingen en bedenkingen aangaande het Noorderlicht had medegedeeld, kwam hem de *Bibliothèque universelle* in handen, die een zaakrijk opstel over hetzelfde onderwerp behelsde, waarvan hij vervolgens een kort uittreksel gaf aan zijne landgenooten. Wij meenen velen onzer Lezeren geene ondienst te doen, wanneer wij ook dit latere schrijven over een zoo merkwaardig natuurverschijnsel opnemen.

De steller van het stuk in de *Bibl. univ.* (dus luidt het berigt van den Heer NÜRNBERGER) gaat van de hoogst merkwaardige en ontwijfelbare daadzaak uit, dat, in het algemeen en in het groot, de delfstoffen, en met name de metalen, op eene regelmatige wijze over de aarde verdeeld gevonden geworden, en wel in dier voege, dat zekere metaalsoorten bijna uitsluitend tot bepaalde landstreken schijnen te behooren. Zoo zijn b. v. de zoogenaamde edele metalen, als goud, platina en zilver, in grootere hoeveelheid slechts tusschen de keerkringen (*) te vinden; koper, tin en lood heeft men doorgaans alleen op hoogere breedten, en het ijzer behoort aan het diepere noorden. Deze groote lagen ijzer in het noordelijk gedeelte der aarde nemen met 32° N. B. eenen aanvang, strekken zich van daar uit, zoo verre het vasteland reikt, en worden meest gevonden tusschen den 45sten en 65sten graad noorderbreedte. In het zuidelijke halfrond, daar-

(*) Men zou hiertegen kunnen aanmerken, dat in den laatsten tijd goudklompen van 16 tot 25 pond in het *Kaukasische* gebergte zijn opgegraven. Doch, daar dit gebergte niet verre van den noorder-keerkring ligt, schijnt juist deze omstandigheid eerder voor, dan tegen de onderstelling te pleiten.

entegen, heeft men tot nu toe, zoo verre er mineralogische nasporingen gedaan zijn, geene zoo groote lagen ijzer ontdekt; eene omstandigheid, welke de zeldzaamheid der zuiderlichten, in vergelijking van de noorderlichten, (voor zoo veel men stellen mag, dat het gansche verschijnsel van de medewerking des ijzers afhangt) zeer goed schijnt te verklaren.

Men beschouwe dan dat groote noordelijk ijzergewest als de plaats eener geheel bijzondere werkzaamheid der elektrieke stof, welke door de bekende aantrekking van het ijzer in ongemeene hoeveelheid daarheen gelokt wordt, en zich van hier aan het aardrijk, tot herstelling van het elektrieke evenwigt, weder mededeelt. Vandaar komt het ook, dat in het zuidelijk halfrond, waar het, gelijk is aangemerkt, aan die groote ijzerlagen, als middelen ter afvoering der elektrieke stof, ontbreekt, de onweders meestal veel geweldiger zijn, dan ten noorden van de evennachtslijn, dewijl dezelve daar de plaats van het ijzer, in het toevoeren van elektrieke stof en herstelling van het elektrieke evenwigt, moeten vervangen. Dit merkwaardig onderscheid ten opzigte der verschijnselen in den dampkring van de beide halfronden schijnt althans op deze wijze verklaard te kunnen worden. Men moet dus liever deze onderstelling aannemen, daar het tot nu toe nog niet gelukt is, iets anders, dat voldoet, over eene zoo opmerkelijke zaak in het midden te brengen.

Om nu echter te bepalen, wat de alzoo door het groote noordelijke ijzergewest ingezogene elektrieke stof noodzaakt, om juist in de nabijheid van de noordpool weder uit te stroomen, en dus die soort van loopkring te vormen, waarvan het elektrieke verschijnsel der noorderlichten in de poolgewesten afhangt — wordt in deze onderstelling aangenomen, dat rondom de noordpool eene groote, opene en in elk jaargetijde vrije zee zijn moet. Hiertegen zal men thans te minder bedenkingen inbrengen, daar de laatste ontdekkingsreizen in het noorden, en de waarnemingen der walvischvangers, die dikwijls zeer nabij de pool geweest zijn, naauwelijks eeni-

gen twijfel daaromtrent overlaten. De voorftanders van dit gevoelen, die men *Polisten* noemt, geven aan gezegde poolzee eene wijdte van wel vijfhonderd geografifche mijlen, eene onpeilbare diepte, en laten het water in eene fteeds durende hevige beweging zijn; en hiervoor fchijnen verfcheidene belangrijke daadzaken te pleiten. Volgens gefchiedkundige berigten, is deze poolzee vóór omtrent vier eeuwen ontoegankelijk geworden. Eene aan de oostkust van *Groenland* ten jare 980 door den *Deenfchen* Koning ERIK *den Rooden* opgerigte *Deenfche* volkplanting heeft blijkbaar tot in de vijftiende eeuw gebloeid, om welken tijd de ijsvelden te fterk toegenomen zijn, om verder gemeenfchap met het moederland toe te laten. Maar ook dit aanwasfen der poolijsbergen is binnen natuurlijke grenzen beperkt, welke niet overfchreden kunnen worden; en het federt eenige jaren opgemerkte afdrijven van ongemeen groote ijsgevaarten uit het noordelijk poolgewest naar zuiderlijker zeeën duidt eene omkeering in die verftijfde luchtftreek aan, en opent het uitzigt, dat de onderftelde groote poolzee niet enkel op den weg van natuurkundige gevolgtrekkingen en gefchiedkundige herinneringen, maar ook met het roer in de hand te vinden zal zijn. Deze groote, fteeds vrije poolzee is het, waar zich de van de ijzergewesten ingezogene en naar het binnenfte der aarde toegevoerde elektrieke ftof weder verheft, en wel door middel van derzelver waterdampen opwaarts gedreven wordt, om voor het oog dat wonderbare fchouwfpel voort te brengen, hetwelk onder den naam van *Noorderlicht* bekend is en een zoo prachtig verfchijnfel oplevert. Men weet, dat, ten gevolge der wenteling van de aarde om hare as, de plaatfen in de nabijheid der evennachtslijn eene zeer fnelle beweging hebben, waarin de poolgewesten niet deelen; welligt moet men hierin eene der oorzaken zoeken, waarom juist deze ftreek zoo bijzonder gunftig is voor de vrije ontwikkeling en opftijging der elektrieke ftof van het noorderlicht.

Men ziet (fchrijft verder de Heer NÜRNBERGER)

uit deze korte opgave, dat de steller van het genoemde stuk in de hoofdzaak — *de elektrieke natuur van het Noorderlicht* — met mij van hetzelfde gevoelen is, en alleen in zoo verre verschilt, dat hij zijne onderstelling grondt op eene uitgebreide noordelijke landstreek, waaraan het ijzer bijzonder eigen is. Dat het ijzer daar in die groote hoeveelheid wordt gevonden, is eene onwederspreekelijke daadzaak; en dat het ijzer eene naauwe verwantschap met de elektrieke stof heeft, kan mede niet in twijfel getrokken worden. Het alhier medegedeelde verdient dus allezins opmerking.

IETS OVER HET HUISELIJK LEVEN DER OUDE EGYPTENAREN.

Het was bij de oude *Egyptenaren* eene algemeene gewoonte, de graven der afgestorvenen te versieren met afbeeldingen van de bezigheden en onschuldige genoegens des aardschen levens. De onderzoekingen van CHAMPOLLION hebben van daar reeds veel licht verspreid over de geschiedenis en de leefwijze van dit merkwaardig volk. Het schilderwerk in de graven, voor bederf bewaard gebleven, stelt ons deszelfs kunsten, handwerken en bedrijven als aanschouwelijk voor oogen. Wij zien ons verplaatst in de oudheid, en merken met verwondering op, dat de mensch steeds en overal ten naastenbij dezelfde wetten in denken, gevoelen en uitvinden volgt. — Wij vertrouwen, dat het onzen lezeren niet onaangenaam zijn zal, hier eenige bijzonderheden dienaangaande vermeld te vinden.

Landbouw. Men heeft beweerd, dat de hedendaagsche *Italiaansche* ploeg volkomen dezelfde is, dien ENNIUS en VIRGILIUS bezingen, COLUMELLA en VARRO beschrijven. De *Egyptische* ploeg met al zijn toebehooren, zoo als die thans nog gebruikt wordt, is van nog veel ouderen oorsprong. Niet alleen zijn deze werktuigen heden ten dage aldaar dezelfde, die ze vóór

drieduizend jaren en vroeger waren; ook in het algemeen werd alle veldarbeid, de wijnlezing, de inzameling van den *hibiscus esculentus*, het zaaijen, dorschen, inoogsten van het koren, toen eveneens, als thans, gedaan. Laatstgenoemde werkzaamheid is op eene kleine schilderij aldus afgebeeld: Twee ossen treden op den dorschvloer diep in het stroo, en worden door eenen boer met een' puntigen stok aangedreven. In *hieroglyphen*-schrift staat er onder: „Hier wordt koren gedorscht," en de boer zingt daarbij: *Trapt toe, gij ossen! trapt; want ééne maat koren is voor u, het overige voor den meester.* Nog drie andere personen zijn daarbij geschilderd: een landman komt met den vollen korenkorf van den akker; een andere gaat weg met een' ledigen korf, dien hij zoo even op den hoop heeft geledigd; en een kind, met een' bezem in de hand, veegt het koren bijeen, dat van onder het stroo ten voorschijn komt. Het beeldwerk en de schilderijen in de graven te *Beni-Hassan* en *Elethia* toonen ons ook ten duidelijkste, op welke wijze de *Egyptenaren* de druiven traden, den most persten en in aarden kruiken bewaarden. Deze behandeling was zeer eenvoudig en onvolkomen — menschenkrachten werden er niet bij gespaard: zij kenden de wijnpers nog niet; de voeten van verscheidene landlieden, die allen met de handen zich aan een, van het dak nederhangend en onder in zoo vele kleinere gedeelten vaneengescheiden, touw vasthielden, vervingen de plaats daarvan. De uitgeperste druiven werden vervolgens in eenen zak gedaan, welken men dan zamendraaide, gelijk wij het linnen bij de wasch uitwringen. De vaten, in welke men den wijn bewaarde, waren klein; zij konden van vijftig tot honderd, ten hoogste, van onze fleschen bevatten. — Ook de andere werktuigen van den landbouw der oude *Egyptenaren* zijn eenvoudig; derzelver aantal is slechts gering, en zij hebben dezelfde gedaante, als de gereedschappen, die nog heden in *Egypte* gebruikt worden.

Veefokkerij en Voortschijkunst. Groot is de menig

te van overblijffelen, welke hierop betrekking hebben. Zoo ziet men eenen zwijnenhoeder met eene groote kudde zwijnen; een bewijs, dat de Godsdienst daar te lande het gebruik van varkensvleesch niet verbood. Volgens HERODOTUS, lieten de *Egyptenaren* het uitgezaaide koren door varkens in de met *Nijl*-flibben overdekte akkers trappen; uit fchilderwerk fchijnt te blijken, dat fchapen dit werk deden. De egge, toen welligt nog onbekend, was dus niet in gebruik. Verder ziet men fchaapherders, geitenhoeders, koeherders, eene koe, waaraan te gelijker tijd een kind en een kalf zuigen; hier melkt men koeijen, daar maakt men kaas; ginds wordt eene geit geflagt en afgetrokken; en bij elke van deze verrigtingen is een *Koptisch* woord in *hieroglyphen*-fchrift bijgevoegd. — Ook de werkzaamheden van den veeärts zijn afgebeeld. Zoo ziet men eenen os binden en op den grond nederwerpen; de arts grijpt het dier in den bek; eene groep van drie zieke runderen ftaat daar uitnemend fchoon naar de natuur bij geteekend. Op andere fchilderijen is men bezig eene gans de pip te ligten; er komen mannen voor, die geiten en gazellen behandelen; voorts iemand, die het toezigt op ooijevaren had. Hieruit befluit men, dat het den *Egyptenaren* gelukt was, gazellen te temmen, en dat zij ooijevaars aten. ACERBI (*Oostenrijksch* Conful te *Alxandrië*) heeft er een' geproefd in *Nubië*, en verzekert, dat de fmaak uitmuntend is. Het verdient voorts opmerking, dat nergens op de fchilderijen eenig fpoor van den kameel en buffel voorkomt; deze dieren zullen dus waarfchijnlijk in lateren tijd door *Arabieren* ingevoerd zijn. Het is echter niet wel te begrijpen, hoe, zonder den kameel, de handel met *Indië* en het binnenland van *Afrika* die uitgebreidheid heeft kunnen erlangen, welke dezelve had ten tijde der PTOLEMAEËN.

Kunften en Handwerken. De verzameling is, wat dit vak aangaat, zoo rijk, dat wij de voorwerpen flechts opnoemen kunnen. Daar komen verfcheidene af-

beeldingen van pottenbakkerijen voor; het vaatwerk heeft geheel den vorm van de kannen der hedendaagfche *Arabieren;* maar het rad, dat thans met den voet wordt gedreven, werd destijds met de hand in beweging gebragt. Voorts ziet men alles, wat bij het vervaardigen van lijnwaad plaats heeft, van het fpinnen af tot het afmaken van het weeffel — de kunst is nog in hare kindschheid, maar eveneens wordt nog in de tenten der *Bedouïnen* geweven, en zoo weefde men ook weleer onder de Aartsvaders. Op andere fchilderijen ziet men lieden, die hout kloven, fchrijnwerkers, fchoenmakers en lederbereiders, wapenfmeden, verwers, die houten huisraad verwen, lastdragers, die zware balken dragen, beeldhouwers, die *fphinxen* vervaardigen, kunftenaars, die reusachtig beeldwerk beitelen, polijsten en befchilderen, lieden, die eenen krijgswagen met al deszelfs toebehooren maken, fteenhouwers, verfwrijvers, goudfmeden, vervaardigers van ingelegd werk, touwflagers, fcheepstimmerlieden, glasblazers, die flesfchen en valfche parels blazen, flootgravers, goudwegers, waschvrouwen, enz. Op eenige afbeeldingen ziet men werk verrigten, waarvan wij thans geen begrip hebben. Bij de waag komt iets merkwaardigs voor: op de eene fchaal ziet men eenen os afgebeeld; in de andere liggen verfcheidene gouden ringen. Ook vindt men, op andere tafereelen, in plaats van den os, een kalf op de weegfchaal, of eene geit, en zelfs eenen kikvorsch. CHAMPOLLION meent dit zoo te kunnen verklaren: De kevers, die men overal in *Egypte* menigvuldig, van elke grootte en uit onderfcheidene ftoffen vervaardigd, vindt, waren eene munt, in plaats van welke, bij voorwerpen van grootere waarde, zilveren en gouden ringen gebruikt werden; de kleine beeldjes van osfen, kalveren, kikvorfchen zouden dus niets anders zijn, dan gewigten, die oorfpronkelijk misfchien zoo veel waarde hadden, als de afgebeelde dieren golden, doch naderhand eene foort van bepaalde munt werden. Zeide men derhalve, dat eenig wapen of vaatwerk *twee*

ossen of twee kalveren waardig was; zoo meende men een gewigt in goud, of een aantal gouden ringen, ter zwaarte van tweemaal het bepaalde gewigt in ossen- of kalver-beeldjes.

Spijzen en Huisraad. Hier bevredigt de verzameling onze nieuwsgierigheid in ruime mate. Men ziet op de schilderijen allerlei huisraad, sopha's, bedden, kasten, stoelen, kannen, gouden en zilveren vaatwerk van ongewone gedaante, maar fraai bewerkt, enz. Mannen en vrouwen aan de kaptafel laten zich op de harp iets voorspelen, en door dwergen of narren onderhouden. Ook de keuken is niet vergeten; de kok bereidt vleesch, waaraan hij verschillende gedaanten geeft, om oog en smaak te gelijk te voldoen; het nageregt bestaat uit ooft en lekkernijen; hier schilt men uijen, daar kneedt men brooddeeg met de voeten; ginds worden ganzen gemest, geplukt, gekookt of gebraden; een slager slagt een rund; vrouwen, met eetwaren beladen, komen op de groenmarkt, en de hofmeester schrijft op, wat hij uitgeeft, om voor zijnen heer rekening en verantwoording te kunnen doen. Op twee afbeeldingen ziet men twee draagstoelen van onderscheiden maaksel; de eene, rijk versierd, wordt op de schouders gedragen, — de andere, zonder wielen, als eene slede getrokken.

Spelen. Daar komen eenigen voor, waarvan wij geene beteekenis of doel weten; doch op eene schilderij ziet men duidelijk twee spelers schaken of dammen; de stukken gelijken die van het *Arabisch* schaakspel. Op eene andere werpen eenige personen eene piek of spitsen stok naar een wit. Zeker zou niemand gedacht hebben, in de graven der oude *Egyptenaren* een spel afgebeeld te vinden, dat men thans alleen nog in de kroegen in *Italië* aantreft, en waarvan de hedendaagsche bewoners van *Egypte* niets meer weten; namelijk het *morra*-spel: daar komen twee personen op voor, welke de vingers tegen elkander uitsteken, en de daarbij geschreven *Egyptische* naam van het spel beteekent *raden*. Op den wand eener grot te *Beni-Hassan*, die zeer rijk aan tooneelen uit het

huiſelijk leven is, ziet men worſtelaars, ten getale van tweehonderd, in zeer verſchillende houdingen. Om de bewegingen en de om elkander geſlingerde ledematen der kampenden te beter te doen uitkomen, heeft de ſchilder den eenen telkens wit, en den anderen zwart afgebeeld.

Gezang, Muzijk en Dans. Wij kunnen geene hooge gedachten van het gezang der oude *Egyptenaren* hebben, zoo het aan dat der hedendaagſchen eenigermate geleek; en mogen wij naar het handgeklap oordeelen, waarmede aanſchouwers en toonkunſtenaars den zang begeleiden, zoo ſchijnt dezelve niet anders geweest te zijn. Evenwel komen er op de ſchilderijen harpen van een ongemeen ſierlijk maakſel voor, lieren, die misſchien later den *Grieken* tot voorbeelden dienden, regte fluiten, dwarsfluiten, dubbele fluiten, cimbalen, trompetten, en eene *mandoline* met zeer langen hals, zoo als men er thans nog heeft. — De dans was ſteeds bij alle volken uitdrukking van vreugde; en meestal nemen beide geſlachten gelijkelijk deel daaraan. Maar bij de oude *Egyptenaren* dansten de mannen afzonderlijk onder elkander, en zoo ook de vrouwen. Danſen, waarbij mannen en vrouwen vermengd zijn, vindt men niet afgebeeld. Overigens ſchijnt het, dat de vrouwen te gelijk dansten en zongen, gelijk de hedendaagſche danſeresſen, welke men *alme* noemt; maar die van den ouden tijd hebben betere houding, zijnde ſoms zoo vlug en bevallig, dat men ze op het Vatikaan niet fraaijer zien kan. Anderen voeren wonderlijke danſen uit en doen kunſten; zij ſlaan achterover, en vormen alzoo op handen en voeten eenen boog.

Scheepvaart. Men vindt verſcheidene vaartuigen van verſchillende grootte afgebeeld. De ſieraden zijn rijk en keurig bewerkt. De ſchuiten hebben vierkante zeilen, en deels riemen, deels niet. De ſchepen voor reizigers waren anders, dan de vrachtſchepen, en hadden een of twee vertrekken, gelijkende op de hedendaagſche *cangie* en *dahabie*. De vaartuigen der oude *Egyptenaren* werden met veel zorgvuldigheid verſierd: de zeilen b. v. zijn in velden van twee of meer kleuren verdeeld, en rondom loopt een breede zoom met ſchilderwerk; aan het roer ziet men geſneden beeldwerk; de wanden of zijden van de kajuit zijn met openingen voorzien; eene zeer fraaije zitplaats van ingelegd werk, eenigermate eenen troon gelijkende, was voor den kapitein beſtemd, wanneer hij de friſſche lucht genieten wilde.

Jagt. Er is slechts eene enkele schilderij gevonden, waarop de krokodillenjagt wordt afgebeeld, en deze is nog daarenboven zeer onvolkomen. Maar de jagt op hazen, gazellen, antelopen, ja zelfs op wilde dieren in de woestijn, komt menigvuldig voor. De vogelvangst ziet men zeer duidelijk geschilderd; de netten zijn vol eenden, ganzen en andere groote vogels. Er worden ook vogels met den strik gevangen. Het is inderdaad belangrijk, op te merken, dat de Ouden bij deze jagt even als wij te werk gingen; sleepnetten, strikken — alles is gelijk bij ons. Hoe oud zijn misschien eenige vermakelijkheden, die wij voor nieuwe uitvindingen houden!

Natuurlijke Geschiedenis. De verzameling heeft zoo vele afdeelingen, als de natuurlijke geschiedenis hoofdklassen bevat. Het belangrijkste is het *zoölogisch* gedeelte, wegens de treffende waarheid en fijnheid der teekening. Daar komen vogels voor, welke men thans niet beter en fraaijer zou schilderen; ook sommige visschen en viervoetige dieren zijn uitmuntend. Verder ziet men fabelachtige dieren, onder anderen een viervoetig gevleugeld dier, en misschien enkele, wier soort uitgestorven is. Eenige zijn slecht geteekend en grof geschilderd, b. v. de giraffe.

IETS, OVER DE BEKENDHEID VAN ONZE LETTERKUNDE BIJ DEN VREEMDELING.

(*Vervolg en slot van bl.* 131.)

K.

KINSBERGEN, (VAN) Beschreibung vom Archipelagus. *Rostock*, 1792.

KONIJNENBURG, (J.) Untersuchung über die Natur der Alttestament. Weissagungen auf d. Messias. *Lingen*, 1795.

KROM, (J. H.) Ueber die besten Mittel den armern und niedern Volksclassen mit dem Inhalte der H. S. bekannter zu machen. Uebers. u. mit Anm. von H. HESSE. *Munster*, 1803.

L.

Landungsgeschichte der Engländer und Russen in Holland im Herbste 1799. Nebst Anekdoten über den Heerführer; von einem Officier im Gefolge des Generals BRUCE. *Hamburg*, 1800.

Lebensgeschichte von P. CAMPER. Uebers. von J. B. KEUP. *Stendal*, 1792.

LEEUWENHOEK, (A.) Select Wocks, transl. fr. the Dutch by S. HOOKE. *London*, 1810 1 V, 4to.

Alle de werken van LEEUWENHOEK zijn in het *Latijn*, 7 Deelen, 4to. in 1722 overgebragt. Zie EBERT, *Allg. Bibliog. Lexicon*, *Art.* LEEUWENHOEK.

LIMBURG BROUWER, (P. VAN) Essai sur la beauté morale dé la Poësie d'HOMÈRE. *Liege*, 1830.

——————————— Essai sur la beauté morale des Poësies de PINDARE. *Bruxelles*, 1830.

LOGHEM, (H. VAN) Les Harmonies de la Nature, Poëme en V Chants, trad. librement etc. par A. CLAVAREAU. *Amst.* 1829.

LUZAC, (E.) Betrachtungen über den Ursprung des Handels, nebst der Macht der Holländer, die allmählige Zunahme ihres Handels und ihrer Schiffahrt, die wirkenden Ursachen ihres Wachsthums und ihrer Abnahme, und die Mittel sie wieder zu heben und zu ihrem vormahligen Flor zu bringen; nach der neuen, veranderten, vermehrten und verbesserten Ausgabe des *Reichthums von Holland* übers. von J. A. ENGELBRECHT. *Greifswald*, 1788—90. 4 Th. 8o.

Men vindt nog twee vroegere *Duitsche* vertalingen van *Hollands Rijkdom*. De eene in 1778, door J. L. BENZLER; de andere van LÜDER in 1788, onder den titel van: *Geschichte des Holländischen Handels*.

M.

MARUM, (M. VAN) Beobachtungen und Versuche über die Rettungsmittel Ertrunkner. Uebers. von E. G. B. HEBENSTREIT. *Leipzig*, 1796.

MEERMAN, (J.) Geschichte des Grafen WILHELM von Holland, Rom. Königs. *Leipzig*, 1787, 88.

Slechts de twee eerste Deelen zijn van deze vertaling in 't licht verschenen.

——————————— Nachrichten von Grossbrittanien und Irland. *Nurnberg*, 1789.

Eene andere *Duitsche* vertaling van dit werk verscheen datzelfde jaar te *Leipzig* in het licht.

——————————— Reise durch Preussen, Oesterreich, Sicilien, und einig and. jen. Monarchien gränz. Länder. *Braunschweig*, 1794. 2 Th, 8o.

MEERMAN, (J.) Reise durch das Norden und Nord-Osten von Europa in d. I. 1797—1800. *Weimar*, 1810.

METEREN, (E. VAN) Nederlandsche Historiën.

Deze zijn in het *Fransch* en tweemalen in het *Hoogduitsch* overgebragt. De beste *Hoogduitsche* vertaling is van 1669 te *Amsterdam*. Zie EBERT, *Allg. Bibliogr. Lex. Art.* V. METEREN.

MICHELL, (J. R.) Medic. Abhandl. von den Katarrhalfiebern. *Coblenz*, 1793.

MUNTINGHE, (H.) Die Psalmen. Uebers. von E. H. SCHOLL. *Halle*, 1792.

———————— Die Sprüche Salomons. Uebers. von SCHOLL. *Frankfurt a. M.*, 1800.

MUSSCHENBROEK, Essai de Physique. Trad. par MASSUET. *Leyden*, 1739.

N.

NIEUWENTIJT, (B.) Die Erkänntnisz der Weisheit, Macht und Güte des Göttlichen Wesens aus dem rechten Gebrauch derer Betrachtungen aller irrdischen Dinge dieser Welt: zur überzeugung der Atheisten und Unglaubigen. Sammt einer Vorrede von CHRIST. WOLFF. Aus dem *Holländischen* ins *Französische* und *Englische* übersetzt, und darin bereits zum fünftenmale gedruckt; anjetzo aber wegen seinem selbst eigenen hohen Werth aus seiner ursprünglichen Sprache auf vieler Begehren ins *Hochdeutsche* treulich übergebracht, von W. C. BAUMANN. *Frankfurt* und *Leipzig*, 1732. 4to.

De Engelsche vertaling van dit werk is vervaardigd door CHAMBERLAYNE in 3 Vol. 8vo. onder den titel van: *The Religious Philosopher*. Zie WATKIN, *Biogr. Dict. Art.* NIEUWENTIJT.

NIEUWHOFF, (J.) Ambassade de la Compagnie Orientale des Provinces uniés vers l'Empereur de la Chine ou grand Cham de Tartarie, mis en Français par J. LE CARPENTIER. *Leyde*, 1665.

De *Latijnsche* vertaling van dit werk verscheen in 1668; de *Duitsche* in 1669.

O.

OKKERSE, (W. A.) Entwurf einer allgemeinen Charakterkunde. Uebers. von E. H. SCHOLL. *Gotha*, 1790.

OLIVIER, (J.) Land- und Seereisen im Niederländischen Indien und einigen Britischen Niederlassungen, unternommen in dem Zeitraum von 1817 bis 1826. *Weimar*, 1830.

OMMEREN, (VAN) Ueber den HORAZ. Uebers. von L. WALCH und ein. krit. Anhang von K. H. A. EICHSTÄDT. *Leipzig*, 1792.

P.

POTTER, (H.) Reise durch die alten und neuen ostlichen Departementen des Königreichs Holland und des Herzogthums Oldenburg im J. 1808. *Weimar*, 1811.

——————— Reise durch einen grossen Theil von Süd-Holland in den J. 1807. 8. *Weimar*, 1811.

R.

REGENBOGEN, (J.) Kurze Geschichte der Remonstranten. Uebers. von H. M. A. CRAMER. *Lemgo*, 1781—84. 2 Th. 8o.

RENDORP, (J.) Geheime Nachrichten zur Aufklärung der Vorfälle während des letzten Krieges zwischen England und Holland. Mit erlaut. Anm. *Leipzig*, 1793.

ROGGE, (C.) Abriss der Geschichte der neuesten Revolution in den Vereinigten Niederlanden. *Göttingen*, 1800.

S.

SCHULTENS, (H. A.) Das Buch Hiob, aus dem Hebr. mit Anm.; vollendet und herausgeb. von H. MUNTINGHE. *Leipzig*, 1797.

SOLINGEN, (A. VAN) Das Mechanische der Geburt erklärt, bewiesen und zurückgeführt auf e. allg. Grunds. Uebers. von SALOMON. *Hannover*, 1801.

SPEELVELDT, (J.) Briefe über die Insel Walcheren. *Weimar*, 1810.

SPLINTER STAVORINUS, (J.) Reise nach dem Vorgebirge der guten Hoffnung, Java und Bengalen, in den J. 1768—71.

STIPRIAAN LUISCIUS, (A. VAN) Abhandl. zur Beantw. der Frage: welches sind die Ursachen der Fäulniss in vegetab. und thieris. Substanzen? und welches sind die Erscheinungen, die durch sie in ihnen erzeugt werden? Uebers. von J. L. DÖRING. *Marburg*, 1800.

STRATINGH, EZ. (S.) Ueber die Bereitung, die Verbindungen und die Anwendung des Chlors in chemischer, medicin., ökonom. und technischer Hinsicht. Frei aus dem Holl., mit Benutzung des neuesten Werkes von CHEVALLIER und mit Anm. vom Prof. C. G. KAISER. *Ilmenau*, 1829.

STUART, (M.) Römische Geschichte. Uebers. von F. GALL. *Dusseldorf*, 1796—1803. 4 Th.

——————— Der Mensch, wie er erscheint, oder Darstellung aller Volker der bekannten Welt. Mit Vorrede und Anm. von F. L. FRORIEP. *Krefeld*, 1806—1810. 3 Th.

STIJL, (S.) Origine et Prosperité des Pays-bas. Trad. du Holl. par. A. G. CHOTIN. *Bruxelles*, 1829.

T.

TEISSEDRE L'ANGE, (J.) Leben und Charakter Dr. S. F. J. RAU'S, Prof. zu Leyden. *Siegen*, 1810.

V.

VOS, (MICHAEL CHRISTIAN) Dessen Leben und Schicksale als evangel. Prediger an verschiedenen Stellen in Holland, Afrika und Asien. *Basel*, 1829.

VROLIK, (G.) Mémoires sur quelques sujets intéressans d'Anatomie et de Physiologie. *Amst.* 1823.

W.

WAGENAAR, (J.) Allgemeine Geschichte der Vereinigten Niederlande, von den ältesten bis auf gegenwärtige Zeiten: aus den glaubwürdigsten Schriftstellern und bewährten Urkunden verfaszt. Uebers. von E. TOZE. 1756—67. 8 Th. 4to.

WAITZ, (F. A. C.) Practische Beobachtungen über einige Javanische Arzneimittel. Uebers. und mit Anm. von J. B. FISCHER. *Leipzig*, 1829.

WITSEN, (N.) Aeloude en Hedendaegsche Scheepsbouw en bestier. *Amst.* 167 .

Dit werk, benevens *De ervaren Stuurman*, van eenen onbekenden, erlangde de eere van het eerst uit eene andere taal in het *Russisch* te worden overgezet. SCHELTEMA, *Rusland en de Nederlanden*, IIIde D. bl. 31.

WIJ, (G. J. VAN) Vermischte Chirur. Schriften. *Nurnberg*, 1786.

——————— Sammlung einiger wichtigen Wahrnehmungen. Uebers. von J. B. DERICHS. *Stendal*, 1794.

IJ.

IJPEY, (A.) Physiologische Beobachtungen über die willkührliche und unwillkürliche Bewegung der Muskeln. Uebers. mit Anm. von J. K. F. LEUNE. *Leipzig*, 1789.

Z.

Zustand der Gegenwärtige, und die wahre Staatsverfassung der Vereinigten Niederlande, worin ihre weisliche Staatsverfassung sammt der Hist. von 667 an bis hieher enth. *Leipzig*, 1749—5. 7 Stukken.

Dit werk is eene vertaling van het eerste Deel van den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden.*

HET HOLLANDSCH HART.

Met recht dan mag den Batavieren
(De waarheid wettigt zulks) de groote naam versieren,
Van 't edelst volk te zijn der aard'.

BILDERDIJK.

Kom, Zangster! kom, de lier gevat,
Al is u 't oog van tranen nat,
Al loost gij telkens dieper zuchten;
De boezem, die met Holland treurt,
Moet zich in 't Hollandsch lied verluchten;
Kom, moedig 't hoofd dan opgebeurd!

Ja, wisch de tranen van uw wang,
En zing een vaderlandsch gezang;
Zing, zing het Hollandsch hart ter eere!
U, wie onhollandsch worde of zij,
Wie ooit dien adel af mogt zweren,
U immers blijft die adel bij.

Het Hollandsch hart — o, schoone stof
Voor uwen zang, voor uwen lof!
Toon, toon dan ongewonen ijver;
Wring stouter klank ten gorgel uit,
En span de zilvren snaren stijver
Van uwe aan deugd gewijde luit.

Mijn Vaderland! zoo groot weleer, —
Ach! thans, misschien, zoo groot niet meer, (*)
Maar echter nog uzelven waardig,
Het edelste in Europa's rij,
Hoe snood en valsch en onregtvaardig
De nabuur ook omtrent u zij.

(*) Gedicht Nov. of Dec. 1830. *Redact.*

Schoon ook de Tijd het lauwerloof
Aan Hollands fchoone Maagd ontroov',
En hare glorie moog' bedekken, —
Iets, dat en tijd en moedwil tart,
En eeuwig haar tot roem zal ftrekken,
Is haar onfchendbaar Hollandsch hart.

Spuw, Laster! fpuw uw helsch venijn;
Dat hart zal altijd fchootvrij zijn:
Hoe ooit uw gifte pijlen vlogen,
Hoe gij het ook te fchenden tracht,
Het zal zich altijd meer verhoogen;
Dat hart is boven uwe magt.

Dat hart, zoo waarlijk goed en groot,
Is ons 't onfchatbaarst, dierst kleinood:
O, dat we er fteeds onze eer in vesten!
Dat nimmer dwaze modezucht
't Moedwillig trachte te verpesten!
Door d'ademtogt der zuiderlucht!

Het Hollandsch hart, — een hart, wel waard
Te zijn ten voorbeeld aan heel de aard',
Zichzelf gelijk door alle tijden,
In deugd, in moed, in ijver groot,
In voorfpoed kalm, gedwee in lijden,
Gerust bij 't dreigen van den dood.

Neen, noem die kalmte, bittre Nijd!
Geen ijskoude onverfchilligheid;
't Bataaffche hart kan ook wel gloeijen:
Waar 't Vaderland of Vrijheid geldt,
Daar zal 't gevoel door de aadren vloeijen
Met onweêrftaanbaar ftroomgeweld.

Daar zal een heilig ijvervier
Die fchatten, aan het hart zoo dier,
Voor allen aanval vrij doen waren;
Daar grijpt het fier de wapens aan;
Daar zal het aller harten fcharen,
Om onverfaagd ten ftrijd te gaan.

Zoo toonden wij, in iedere eeuw,
Den moed, de krachten van den Leeuw,
Die, komt een vijand hem bespringen,
Zijn tanden wet, zijn' klaauw verheft,
En hem bedreigende ateilingen,
Niet onbesuisd, maar zeker, treft.

Dit ondervondt gij, trotsche Stad,
Die zeven bergen zaamgevat
En met uw muren had omgeven,
En die den schepter van 't Heelal
Hield in uw stalen vuist geheven,
En 't wetten gaaft van uit uw' wal!

Dit ondervondt gij, wreede Vorst,
Die Hollands vrijheid fnuiken dorst,
Onwaardig zoon eens grooten vaders!
Tuig, Spanje! heugt u 't Hollandsch bloed,
Dat ziedend vloot door Hollandsche aders,
Vergoten door uw' euvelmoed?

Ja, wonderen van dapperheid
Zijn, Klio! in uw boek verspreid,
Door Hollands heldenteelt bedreven;
Hun namen zijn met gulden schrift
In uw geschiedrol opgeschreven
En op uw gloriezuil gegrift.

Ziedaar dien moed, dien Leeuwenmoed,
Niet dien van 't valsch Hyeengebroed;
Dat klaauwen slaat naar weerloozen;
Neen! moed, die schoon, die edel is,
Waarom geen wang behoeft te blozen,
Geen' vijand zelfs tot ergernis.

Een moed, met reine deugd gepaard,
Alleen het Hollandsch harte waard,
Gekenmerkt door een rein geweten;
Eene onomkoopbre trouw daarbij,
Die pligt en eed nooit was vergeten,
En voor geen lokfel week ter zij'.

Onwrikbre trouw aan eed en pligt,
Die noch voor goud noch dreigen zwicht; —
Zoo weten honderdjarige eiken,
Te midden van het stormgetij,
Van zijwaarts wanklen noch van wijken,
Hoe fel de noordorkaan ook zij.

Die trouw deed Beyling strafwaart gaan,
En willig voor de beulen staan,
Die hem als vijand deden sterven;
De trouw deed Hollands Regulus
Met fieren moed het leven derven,
En Schaffelaar als Curtius.

Die trouw hebt gij, doorlucht Geslacht,
Dat Holland als zichzelven acht,
Oranjetelgen! ondervonden;
Die trouw heeft altijd u gesterkt;
Met haar hebt ge alles onderwonden,
En ieder heldenstuk bewerkt.

Die trouw, o Willem! eedle Vorst!
Blaakt ook voor U in onze borst,
Opdat uw troon de muitzucht tarte.
Ja, 't Vaderland en uwe kroon
Zijn even dier aan 't edel harte
Van elk regtschapen Bato's zoon.

O Hollandsch hart! die Leeuwenmoed,
Die trouwe en vuurge vrijheidsgloed
Zijn niet, naar waarheid, af te malen;
Maar even min uw zachte zeên,
Uw stille deugden, die heur stralen
Weldadig spreiden om zich heen.

Wie schetst toch die standvastigheid,
Dien ernst, die immer noeste vlijt,
Opregtheid zonder kruipend vleijen;
Wie, dien opregten, zuivren aard,
Wars van bedrog en kunstnarijen,
Waar gij altijd aan kenbaar waart?

Waar, waar toch is een volk geweest,
Waar zulk een echt godvruchte geest
Steeds heerschte in hooge en lage standen?
Waar werd meer tot Gods eer verrigt,
Dan in de dierbre Nederlanden?
Waar meerder waarlijk goeds gesticht?

Waar heerscht meer echte burgerzin,
Waar meer opregte deugdenmin,
Dan hier? Op welke plek der aarde
Hield m' immer u, Weldadigheid!
U, Goddelijke! in hooger waarde?
Waar hebt gij zoo veel glans verspreid?

Zoo draagt gij dan in uw gemoed
De milde bron van overvloed,
Van volksgeluk en rijken zegen,
Mijn Landgenooten! Uw geluk
Is in uw Hollandsch hart gelegen:
Wie dan, die 't immer u ontrukk'?

Nog klopt u zulk een hart in 't lijf,
En geeft, door menig schoon bedrijf,
Bewijs daarvan, mijn Landgenooten!
Ja, wie er ooit aan twijflen moog',
Nog houdt uw borst dien schat omsloten,
Mijn zang en andrer zang te hoog!

Als erfdeel heeft het voorgeslacht
Dat Hollandsch hart u aangebragt;
Gij mogt het ongekreukt verwerven;
O, laat het zóó aan 't nakroost na,
Doe 't hun zóó ongeschonden erven,
Opdat het nimmermeer verga!

Zoo stort de volle korenaar,
Van onwaardeerbre kornen zwaar,
Die kornen weêr in de aarde neder;
De zomer spreidt zijn' zachten gloed,
Een andere oogst verschijnt er weder,
Die weêr een derde kiemen doet.

Zoo zong ik 't Hollandsch hart. Ontvang,
Mijn Vaderland! ontvang den zang,
Dien zich uw zoon dorst onderwinden!
Gij, harten, die mijn' zang gevoelt,
Mogt gij uzelve er in hervinden,
'k Had niet vergeefs uw' lof bedoeld!

IETS OVER DE SINT-SIMONISTEN IN FRANKRIJK.

Wij beleven een zeer onrustig tijdperk. Velerwegen vertoont zich eene vreeselijke woeling onder de menschen. Wat is de oorzaak van dit onophoudelijk trachten naar verandering? Velerlei omstandigheden hebben medegewerkt, om den menschelijken geest op te wekken tot nadenken. Bestaande inrigtingen voldeden niet overal aan de behoeften van het thans levende geslacht. Een sterk verlangen naar verbetering openbaarde zich bij zeer velen. Deze wensch, hoe betamelijk ook op zichzelve, sloeg weleens tot gevaarlijke uitersten over. Ginds en elders werd het bijgeloof vervangen door ongeloof, twijfelarij, onverschilligheid. Ook hierin kon het gemoed der menschen geene bevrediging vinden. De heerschappij van *Rome* had een' geweldigen schok ontvangen. Het woelige *Frankrijk* vooral fnuikte de aangematigde magt des zoogenaamden Stedehouders van CHRISTUS. Met den val van NAPOLEON kwam er aanmerkelijke verandering in den toestand van ons werelddeel — volken en Vorsten haakten naar rust. Nu scheen gelukkiger toekomst aan te lagchen; en de dienaren van het rijk der duisternis maakten van de stemming der gemoederen gebruik, om weder den ouden invloed te bekomen. Terwijl de Staatkunde het stelsel der *wettigheid* dreef, poogde *Rome* het verloren gezag te herwinnen. Schijnbaar gelukte dit, ten deele althans en voor eenigen tijd; van eersten af was echter te voorzien, dat niet allen zich weder onder het juk der dienstbaarheid gewillig zouden buigen. De kunstgrepen zelve, die men sedert eenige jaren heeft aangewend, om *Romes* heerschappij te verzekeren, getuigen van hare zwakheid. De verouderde vormen van het *Katholicismus* voldoen niet langer aan de behoeften van alle de leden dezer kerkgemeenschap. Merkwaardig is uit dien hoofde het ontstaan van de sekte der *St.-Simonisten* in *Frankrijk*. Deze lieden koesteren grove wanbegrippen.

In zekeren zin zoude men hen *godsdienstig-wijsgeerige dweepers* kunnen noemen. Hunne afdwalingen en overdrijvingen bewijzen intusschen, dat zij in de bestaande inrigtingen desgelijks grove gebreken opmerken, en dat *Jezuiten*, *Missionarissen* en *Congregationisten hun* doel niet bereiken, daar velen, die in de Roomsche kerk zijn geboren en opgevoed, de behoefte aan *hervorming* diep gevoelen, hoe zeer zij dan ook in hun zoeken naar het betere vooreerst nog op bijwegen afdwalen.

De stichter van dezen aanhang was zekere ST. SIMON. Deze man had zijne gedachten laten gaan over *maatschappelijk geluk* en over *de beste inrigting van den Staat*. Eenigen tijd na de terugkeering der BOURBONS gaf hij een geschrift uit, dat aanvankelijk weinig opzien baarde, maar wegens den zonderlingen inhoud als belagchelijk werd voorgesteld in de dagbladen. Evenwel kreeg hij aanhangers, en, offschoon hij reeds sedert eenige jaren dood is, breidt zijne school zich uit, zoo te *Parijs*, als in andere steden, en is allengs een godsdienstige en staatkundige aanhang geworden. Kort na de laatste omwenteling in *Frankrijk* verscheen ook eene aankondiging van het tijdschrift *l'Organisateur*, dat de *St.-Simonisten* uitgeven wilden, om hunne grondstellingen te ontwikkelen, en de mogelijkheid van derzelver toepassing op de bestaande burgerlijke maatschappij te toonen. ST. SIMON en zijne aanhangers hebben, zoo het schijnt, zeer menschlievende bedoelingen. Zij zien, dat aan het geluk der volken nog zeer veel ontbreekt. Dit willen zij verhelpen en eene betere orde van zaken invoeren. Zij geven echter te weinig acht op het bestaande en door ouderdom gewettigde, maar willen den Staat geheel anders regelen, even alsof zij ledigen grond te bebouwen, of eene nieuwe volkplanting in de wildernissen van *Amerika* aan te leggen hadden. Daarom worden hunne voorslagen, hoe veel goeds er ook in zijn moge, bespot, als ijdele droomerijen. Bijzonder heeft men gelagchen om de gemeenschap van goederen, die zij invoeren wilden. In een land, waar de een millioenen bezit, en de andere zijne naaktheid naauwelijks met lompen kan dekken, zal deze leer wel niet algemeen aangenomen worden. De arme zou gaarne het plan in werking zien; maar welke welsprekendheid is in staat, om ook den bezitter van millioenen daartoe te bewegen?

De stichter, ST. SIMON, heeft zichzelven om het leven gebragt; maar de aanhang is blijven bestaan en schijnt allengs

toe te nemen, niet alleen te *Parijs*, maar ook in andere der voornamere steden des rijks. Te *Brussel*, waar men in alles *Franschen* wil naäpen, is, volgens de jongste berigten, ook al poging gedaan, om de nieuwe leer te verkondigen. Of dezelve daar aanhangers zal vinden, moet de tijd nog leeren; aanvankelijk werd dezelve er tegengesproken, maar aan den anderen kant beriep men zich op de *volkomene*(!) vrijheid der *Belgen*. Den meesten opgang heeft buiten twijfel het stelsel van ST. SIMON te *Parijs* gemaakt. De hoofden van den aanhang doen pogingen, om hunne begrippen te ontwikkelen en te verspreiden. Elken zondag stroomt eene menigte menschen naar het huis No. 8 in de straat *Montigny*, om de nieuwe predikers te hooren, die met hunne welsprekendheid de harten roeren, en steeds op de noodzakelijkheid van verbetering der maatschappelijke inrigtingen, ten behoeve van de zedelijke, verstandelijke en stoffelijke belangen der arme lieden, aandringen. In deze vergaderingen ziet men welgekleede vrouwen, afgevaardigden, geleerden, fabrikanten enz. Allen verwachten van de algemeenwording hunner leer de heilzaamste gevolgen voor de toekomst. Reeds hebben zij, wegens den grooteren toevloed van hoorders, eene ruimere zaal moeten zoeken. Zekere BAZARD-ENFANTIN, die zich *Chef de la Religion Saint-Simonienne* noemt, schijnt aan het hoofd der sekte te staan. Hunne godsdienst, zoo veel men uit de openbare redevoeringen kan opmaken, is eene soort van *deïsmus* of *philanthropismus*, zonder uiterlijke eerdienst of plegtigheden. Zij erkennen het bestaan van een Opperwezen. In hunne gemeenschap is geen eigenlijke priesterstand; zij hebben wel een hoofd en ook voorgangers van ondergeschikten rang, maar zij leeren, dat alleen hij, die door kennis en bekwaamheid zich onderscheidt, boven anderen in de maatschappij behoort te staan. Dien ten gevolge wordt in hunne gemeenschap van goederen aan den eenen minder, aan den anderen meer medegedeeld, naar mate hij weet te woekeren met zijne talenten. Zij willen dus het gewone erfregt niet laten gelden, dewijl het de traagheid zou voeden; en tot hunne hoofden of voorgangers kiezen zij alleen personen, die boven anderen in bekwaamheid uitmunten, zonder onderscheid van rang of stand in het maatschappelijk leven.

Er zijn lieden, die de inrigting der *St.-Simonisten* voor eene soort van *Jezuitismus* houden. Deze verdenking schijnt

echter ongegrond te zijn. De sekte heeft menschlievende bedoelingen en toont zich niet onverdraagzaam. Dezelve wil, dat mannen en vrouwen in alles dezelfde regten zullen hebben. Jonge, welsprekende *Simonisten* verkondigen dit en meer andere dingen des zondags met eene bevallige stem, op eene wijze, die indruk maakt. Het is dus niet te verwonderen, dat, vooral te *Parijs*, personen, zoo van het eene als van het andere geslacht, zeer gesticht en geroerd worden; zoo bekoorlijk weten die predikers eene op handen zijnde betere toekomst voor te stellen. De Heer DUPIN heeft, in de Kamer der Afgevaardigden, de *St.-Simonisten* beschuldigd, alsof gemeenschap van goederen en gemeenschap van vrouwen de grondslagen van dezen aanhang waren, die door MAUGUIN eene *half-godsdienstige, half-wijsgeerige sekte* wordt genoemd. BAZARD-ENFANTIN, die aan het hoofd staat, heeft aan den Voorzitter der Kamer eenen brief (*) ter verdediging geschreven. Ook zocht DUPIN hen te doen voorkomen als onbeduidende lieden, wier pogingen geheel geene opmerkzaamheid verdienen. Dit is echter het geval niet. Men moet hun, die tot heil der menschheid en vooral tot verbetering van den toestand der armen willen werken, erkentelijkheid betoonen voor tijd en moeite, ter bevordering van eene zoo goede zaak besteed. De school van ST. SIMON heeft wel zeer veel, dat afkeuring verdient, en veel ook, dat aanleiding tot spotternij geeft; maar in den grond is het eene edele gedachte, voor verwaarloosde natuurgenooten een' beteren toestand te willen bevorderen. In het onrustige *Frankrijk*, waar bijgeloof en ongeloof woelen en strijden en beurtelings zich dreigende verheffen, valt nog veel, zeer veel te verbeteren. De weg, door de *St.-Simonisten* ingeslagen, is zeker de regte niet; maar hunne bemoeijingen kunnen welligt, te midden der algemeene gisting, eenig nut aanbrengen. Het is reeds opmerkelijk, dat in dezen tijd van overdrijving een aanhang zich uitbreidt, die menschenliefde als hoofdzaak predikt. *De verouderde vormen van het Katholicismus voldoen niet aan de behoefte der menschheid.*

Men verwondere zich echter niet, dat de sekte der *St.-Simonisten*, onder die omstandigheden en in dat land ontstaan, overdrijft en wanbegrippen verkondigt, of zelfs tegen

(*) Een uittreksel uit dezen brief is medegedeeld in den *Alg. Konst- en Letterbode* van 7 Jan. 1831.

het *Christendom* op ongunstige wijze zich uitlaat. Duizenden in *Frankrijk*, in *België* en elders, kennen geen ander *Christendom*, dan hun bedorven *Pausdom*. Zij kiezen alzoo — tusschen *bijgeloof* en *ongeloof*. De stoute aanmatigingen van het eerste bevorderen de uitbreiding van het laatste. Wanneer dus in nieuwstijdingen wordt vermeld, dat eenigen aldaar het *Christendom afgeschaft* willen hebben, dewijl zij meenen, dat het *uitgediend* heeft, zoo leide men hieruit niet te veel af, maar neme in aanmerking, dat, in de taal van die lieden, de woorden *Christen* en *Pausgezinde* van eenerlei beteekenis zijn. Het *Evangelie*, dat *eene kracht Gods tot zaligheid* is, niet kennende, verwerpen zij stelsels van menschelijke vinding, die te onregt onder den naam van *Christelijke leer* aan de domme menigte opgedrongen worden.

In eenen brief van iemand, die in October 1830 te *Parijs* was, leest men aangaande deze nieuwe sekte het volgende: Zondag laatstleden heb ik de vergadering der *St.-Simonisten* bijgewoond. Zij prediken thans, ter bekeering van *Christenen* en niet-*Christenen*, in de *salle Taitbout*. Deze zaal, voor *concerten* ingerigt, heeft twee rijen *loges* en een *amphitheater*. Op de plaats van het *orchest* is een spreekgestoelte opgerigt; een roodfluweelen kleed met gouden randen hangt over hetzelve. Aan beide zijden zitten de aangenomene leden van het Genootschap, afgezonderd van de leeken, welke de overige ruimte in het midden vullen. De gansche inrigting heeft iets tooneelmatigs. Een ongemeen redenaarstalent kan men éénen der twee predikers, welken ik gisteren hoorde, niet ontzeggen. Deze — ik meen, dat het BAZARD-ENFANTIN zelf was — liet zich sterk uit tegen de bedorvene eeuw, inzonderheid over de verstorvene Christelijke liefde en over den ongelukkigen toestand der arbeidslieden. Vele denkbeelden, in die redevoering voorkomende, zijn gegrond, en vele ook geheel valsch. Dat het *Katholicismus te Parijs zichzelven overleefd heeft*, lijdt geenen twijfel meer. Ook de hedendaagsche menschlievendheid met hare werkhuizen en verbeteringsmiddelen is niet toereikend; dezelve blijft slechts een verzachtend middel, dat niet in den grond geneest; en de ellende der armen knaagt steeds, als een kanker, voort aan het hart der Staten. Woonde slechts de Christelijke liefde in ieders hart, wat ware er te wenschen over? Konde dan de aarde niet werkelijk dat paradijs worden, hetwelk de *St.-Simonisten*, op hunne wijze,

door hun ftelfel beloven? Ten uiterfte ongepast was de vergelijking, welke de fpreker maakte tusfchen den Stichter des *Christendoms* en dien van hunnen aanhang; een man, die het goed mag gemeend hebben, maar diep in fchulden is geraakt en een zelfmoordenaar geworden. „JEZUS CHRISTUS," riep de redenaar, „ftierf aan het kruis; ook ST. SIMON is op het kruis geftorven, niet op een ftoffelijk kruishout, maar miskend, gepijnigd en gemarteld door zijne tijdgenooten." — In eene vorige vergadering verdedigden zij zich tegen de befchuldiging, dat zij gemeenfchap van goederen invoeren wilden: „ST. SIMON," zoo werd er toen gepredikt, „is niet gekomen, om de erfenis te *vernietigen*, maar *anders te regelen*. Ieder perfoon erft van die verftorvenen, wier gemis in de maatfchappij hij het best zal kunnen vergoeden. Dus erft, b. v., een jong fchilder de werkplaats en gereedfchappen van een' overleden fchilder; maar de zoon treedt niet meer in de regten van den vader, welken flechts het toeval hem gegeven heeft. Zoo zoude zich het erfregt tot een grooter aantal perfonen uitftrekken, en niemand langer in ledigheid de vruchten des arbeids van eenen ander' genieten." Hoe echter deze denkbeelden te verwezenlijken en zoodanig erfregt in de beftaande maatfchappijen in te voeren en te handhaven — dit weten de leden des Genootfchaps zelve niet; doch, in den geest van hun ftelfel, roepen zij op eenen vast verzekerenden toon: „Ja, wij zijn arm, arm aan geld, maar rijk aan liefde voor de lijdende menschheid — rijk in de overtuiging, dat alleen de liefde eene wedergeboorte in de wereld kan bewerken — rijk in fchatten, die ST. SIMON ons naliet, om geluk en overvloed te verfpreiden over alle de leden des menfchelijken geflachts — rijk bij de bewustheid, dat de talrijkfte en armfte klasfe der menfchen verrijkt wordt door het Evangelie, dat *wij* brengen."

Ik heb, vervolgt dezelfde brieffchrijver, niet bemerkt, dat deze woorden diepen indruk op de toehoorders maakten. Men luisterde aandachtig en fcheen er genoegen in te nemen. Daar was niet één flecht gekleed man in de vergadering. Welgekleede vrouwen hadden de eerfte banken bezet. Zoo lang de leer van ST. SIMON in dezen kring blijft, zal dezelve wel niet veel nut, noch fchade doen. Vindt echter dit Genootfchap aanhangers onder de geringere ftanden, zoo zoude het ligt, bij de tegenwoordige opgewon-

denheid der gemoederen, zijnen invloed weldra te verre kunnen uitbreiden, en, in plaatse van herstellend of *regelend* te werken, gelijk deszelfs weekblad (*l'Organisateur*) schijnt te beloven, *verstorend* beginnen te werken.

Nadat het bovenstaande gesteld was, vond inzender, in de *Nederlandsche Staatscourant*, een kort berigt aangaande deze sekte, waaruit blijkt, dat zekere MARGERIN, die zichzelven *Chef der zending van de St.-Simonisten in België* noemt, te *Brussel* aangekomen, om er de nieuwe leer te prediken, aanvankelijk niet naar wensch heeft kunnen slagen. Die tegenstand gaf aanleiding, om de vrijheid van alle Godsdiensten te verdedigen en hevig tegen onverdraagzaamheid uit te varen. Ook deze twisten zullen welligt iets toebrengen, om het reeds waggelende gebouw der *hierarchij* nog meer te verzwakken. Hetgene voorts in dit dagblad wordt gezegd, dat, volgens den *Globe*, het stelsel van ST. SIMON *het Christendom moet vervangen*, dit neme men in zoodanigen zin, als boven is aangemerkt. Het *Simonismus* moge aan het *Pausdom* nadeel toebrengen, de leer, die uit God is, kan door hetzelve niet verdrongen worden.

24 Febr. 1831.

DE MOEDER, ZICH BEKLAGENDE, DAT HAAR ZOON TOT DE WAPENDIENST IS OPGEROEPEN.

„ Bange dag! benaauwde stonden!
„ Is de Hemel doof voor 't wee?
„ Heeft zij 't lot niet meer in handen?
„ Of hoort zij geen moederbeê?....
„ 't *Lot* riep mijnen zoon te wapen,
„ 't Onverbidlijk wreede lot!
„ Ja, — zijn hand heeft zelf gegrepen;
„ Maar — Gij stuurdet die, o God!

„ Wie ontneemt, zoo wreed, een' moeder
„ 't Regt, gekocht met eigen bloed;
„ 't Regt op hare lieve kindren,
„ Ach! haar eenig, dierbaar goed?
„ Wie heeft hen, met bangen kommer,
„ Lang gedragen onder 't hart?
„ Wie het aanzijn hun gegeven?
„ Wie? — de moeder, en met smart!

„ Toen ik, traag verloopen maanden,
„ Mijnen zoon gedragen had,
„ En hem blijde zag geboren,
„ Was hij toen niet al mijn schat?
„ Was hij niet, na duizend zorgen,
„ Angsten, moeite en moedbetoon,
„ Was hij niet alleen de mijne,
„ Niet mijn eigen kind, mijn zoon?
„ Maar, hoe wreed ben ik bedrogen!
„ Ja, hij was en bleef *mijn* goed,
„ Tot hem mannenkleedren voegden,
„ Tot een mannenschoen zijn' voet,
„ Tot hem helm en slagzwaard pasten;
„ Maar — (o moeders! ziet uw loon
„ Voor al 't zorgen, derven, koestren!)
„ Toen ontnam men mij mijn' zoon!"

Zoo mistroostig klaagt de moeder,
Uit het bang en vol gemoed,
Toen een stem, als van den Hemel,
In haar ziel zich hooren doet.
Eenzaam zat zij, treurde en klaagde,
Als had niemand haar gehoord;
Toen die stem, als 't lentekoeltje
Suizend, hare mijmring stoort:

„ Vrouw! zóó blijft het zwakke rijsje
„ 't Goed ook van den hovenier;
„ Zóó ook mag hij zich verblijden
„ In zijn' frisschen groei en tier:
„ Maar, wordt eens de stengel vaster,
„ Dringt zijn wortel dieper neêr,
„ Is het rijsje een boom geworden,
„ Dan verwisselt hij van heer,
„ Om diens hof er meê te schutten
„ Tegen storm en wintervlaag,
„ En, den moedergrond ontnomen,
„ Dekt hij 's Landheers erf en haag;
„ Dan wordt hij der stevige eiken
„ Of der beuken medgezel,
„ Die het voorgeslacht reeds dienden, —
„ En het is hem dáár ook wél;

„ Dáár ook vindt hij fsaprijke aarde,
„ Dáár ook zonnestraal en gloed,
„ Dáár ook druipen zomerwolken,
„ Dáár ook stroomt een zuivre vloed;
„ En, de plaats moog' hagchlijk wezen,
„ Waar hij spruit en wortel schiet,
„ 't Is de plaats, die God hem aanwees:
„ Vrouw! het morren voegt dus niet." —

„ Och! mogt ik dan ook niet morren!"
Zegt de diepbedrukte vrouw,
„ En mijn' lievling overgeven,
„ Schoon die gift mij hult in rouw!....
„ Maar, waarvoor geef ik hem over?"
Vraagt zij; „ 't eerste huwlijkspand?"....
En nu spreekt, als uit den hoogen,
De eigen stem: „ *Voor Nederland!*"

Siddrend vouwt zij nu de handen,
En zegt: „ Als de Hemel vraagt,
„ Mogen moeders zelfs niet weigren,
„ Schoon haar mond weemoedig klaagt.
„ Maar, ik geef dan ook als *moeder*,
„ 'k Breng het offer, — maar met smart:
„ 'k Geef geen' schat uit kist of koffer;
„ Neen, o God! ik geef mijn *hart!* —
„ Ja," zegt ze (en hare oogen schittren
Van der Englen reinen gloed)
„ Ja, ik geef mijn' lievling over;
„ Hoed hem, Hemel! — 'k geef mijn *bloed!*"

v. C.

MARIE MILET.

(HOOFT, *Nederl. Hist.* Boek XIV.)

Toen Spaansch geweld, op gruw'len prat,
Alom de bloedvlag wapp'ren deed,
En Neêrlands Maagd te schreijen zat,
Bij 't stijgen van den wanhoopkreet;
Toen God te bidden vrucht'loos scheen,
Daar elke straal van hoop verdween:

Toen, om het zinkend vaderland,
Kon 't zijn, te hoeden voor vergaan,
Toen zocht men hulp van vreemde hand,
En Fransche krijgers snellen aan;
En Neêrland, wars van 't knellend juk,
Wacht nu verademing van druk.

Hij naakt, de Fransche legerdrom,
Met krijgstropheeën en paukgeschal;
Een luid hoezee, en klokgebrom,
Is 't welkom voor het naad'rend tal,
Dat nu zijn' eed van broedertrouw
Wel ras door daden toonen zou.

De benden rusten van den togt,
En leegren bij den landzaat in;
Wat zuinigheid besparen mogt,
Tot voeding van 't bedrukt gezin,
Geeft elk, al breekt hij 't laatste brood,
Nu juichende aan zijn' bondgenoot.

Milet, een landman in dat oord,
Die 't kouter door den akker joeg,
En, steeds door nijverheid gespoord,
Ook zegen vond bij spade en ploeg;
Milet zag nu, aan eigen haard,
Dra Hopman en Kornel geschaard.

En hij, als gastheer gul en goed,
Rekt nu 't onthaal vast dag aan dag,
En discht, met blijdschap in 't gemoed,
Gulhartig op, zoo goed hij 't mag;
Terwijl Marie, zijn lust en troost,
Nu vader bijstaat, dan verpoost.

Zij, reeds een schoone lentebloem,
Die fierlijk op den stengel gloeit;
Zij hield, als aller maagden roem,
Het hart van menig knaap geboeid;
Maar altoos had de dart'le jeugd
Een' heil'gen eerbied voor haar deugd.

Alleen Dupont, die, uit de hel,
Was opgedonderd naar omhoog,
En, met den eernaam van Kornel,
Aan 't hoofd der benden herwaarts toog;
Alleen voor hem was deugd, noch eer,
Noch jeugd, noch schoonheid veilig meer.

Vaak had hij, in verdachte taal,
Haar' vader om zijn gunst gevleid;
En, vlammend, schoon hij menigmaal
Zijn pijlen op hare eerbaarheid;
Maar moedig stond zij, als een rots
In stormgeloei en golfgeklots.

Niets rest hem, dan geweld alleen,
En echter pleegt hij snood de daad;
Want als zij nu ten disch verscheen,
Met hemelsche onschuld op 't gelaat,
Daar grijpt de wreedaard toe, o schand'!...
En 't bloempje ligt geknakt in 't zand.

En aan hare onschuld als vergast,
En juichend om zijn helsch bestaan,
Biedt hij, zoo als 't aan duiv'len past,
Nu de arme nog zijn' makkers aan,
Die, als hun meester, laag en wreed,
Nog spotten met haar' jammerkreet.

Daar zwijgt op eens haar bleeke mond,
Maar spijt en woede vlamt in 't oog;
Verwilderd staart zij nu in 't rond,
Hoe zij zich wraak verschaffen moog',
En stoot, in de overmaat van smart,
Dupont het staal in 't schuldig hart.

En toen het monster nederviel,
Stond elk van schrik verstijfd en stom....
Maria, vastberaân van ziel,
Werpt ijlings spijs en tafel om,
En baant zich middendoor een pad,
Tot zij den dierb'ren vader had.

Thans geeft zij weêr den boezem lucht,
Terwijl een traan in de oogen welt:
„Vlugt, vader! lieve vader, vlugt!
„Ik heb den wreedaard neêrgeveld;
„Omhels mij! red u uit den nood!
„Ik vlugt in de armen van den dood.

„Vaarwel, mijn vader! vlugt en vlied,
„Eer 't onweêr losbarst, dat er groeit!"
Zij keert, maar ziet reeds in 't verschiet,
Hoe elk van woeste gramschap gloeit.
„Ontzielt mij, schenders van mijne eer!
„Thans biedt Marie geen tegenweer."

En, onder ijslijk moordgekrijsch,
Tast elk in 't rond naar zeel en toom,
En knevelt, op barbaarsche wijs,
De ranke leden aan een' boom,
Waar 't vliegend lood den boezem treft,
En de arme van de ellende ontheft.

Doch, eer de dood haar banden slaakt,
Blikt zij zoo kalm, zoo wel te moê;
Want de Engel, die de deugd bewaakt,
Snelt aan, en kust haar de oogen toe,
En stijgt nu, met haar' laatsten snik,
Tot boven 't glinstrend starrendak.

Maar de ondeugd plukte wrange vrucht,
En boette vreeslijk voor het kwaad.
Wanhopend was Milet gevlugt,
En meldde alom de snoode daad.
Toen schaarde 't landvolk zich bijeen,
En ijlde naar de moorders heen.

Gelijk een breede waterval,
Die schuimend van de rotsen bruist;
Zoo stort men op den laffen Gal,
(Het wrekend lemmer in de vuist)
En alles sneeft door piek en zwaard;
De laatste man wordt niet gespaard.

En als nu soms de Hemel beidt,
Om 't kwaad te volgen op den voet;
De mensch aan Gods regtvaardigheid
Reeds twijf'ling koestert in 't gemoed;
Dan zeg ik, wijzende op Becourt; (*)
Zie, wat aan de ondeugd wedervoer!

W. KRAAN.

(*) Naam der plaats, waar het verhaalde gebeurde.

DE WAARHEID.

O wee mij, arme naakte vrouw!
Wie bergt mij in deez' winterkou?
Naar welken hoek mijn oog ook staart,
Ik vind geen welkom aan den haard.
In Holland had ik 't nog het best;
Maar, och! de Revolutiepest
Bragt mij naar Brabands hoofdstad heen,
Doch daar, daar heb ik wat geleên!
Mijne eerbaarheid werd aangerand;
Men wierp mij daar met slijk en zand,

En fchold mij, onder veel rumoer,
Begrijp eens! voor Bataaffche ....
Aan mijn verhalen kwam geen end,
Werd alles u door mij bekend.
Ik vlood van daar, en bij den Gal;
Daar, bij dat volk, dacht, 'k boveal,
Dat, waar' 't ook uit wellevendheid,
Me een goede plaats zou zijn bereid;
Maar, 'k had mij dereflijk vergist,
En 't doelwit van mijn reis gemist:
De een zei: Loop, wijf, naar Charles dix!
Een ander: Ga bij Flip Louis!
Een derde: Bij dien Jakobijn,
Bij Lafayette, moet gij zijn!
Kortom, ik was daar nergens thuis,
En wenschte me in mijne oude kluis.
Maar, zie, een leerling van Jan Bart,
Een blanke ziel, fchoon 't uitzigt zwart,
Riep: Ga met mij! op mijn kompas
Wist ik fteeds graag, wat waarheid was.
Kruip maar terftond bij mij aan boord;
Ik moet direct naar Douvres voort. —
'k Voldeed aan d' eisch van dezen kwant,
En kwam bij 't Britfche volk te land,
En dacht: Hier zal, naar allen fchijn,
De waarheid zeker welkom zijn.
Maar, lieve God! 'k bedroog mij grof;
Nooit zag ik trouweloozer Hof;
Men zwoer, herhaald, bij kris en kras,
Dat ik het braafste fchepfel was,
En dat men, in mijn' nood en kou,
Met raad en daad mij bijftaan zou.
Ik, arme! hield mij hoogst tevreên;
Doch men fprak *ja* en meende *neen*,
En zei men *neen*, dan dacht men *ja*;
Vroeg ik om *roast'beef*, ik kreeg *vla*,
En of ik van dien kost, zoo laf,
Den brui, met al den poespas, gaf,
Men dwong mij, uitgevaste vrouw!
Dat ik het toch maar flikken zou;
En of ik riep: Voor Hollands mond
Is al die liflaf ongezond;
Het hielp niet, en ik, arme ziel!
Zag, dat daar niets te halen viel,
En keerde, op hoop van beter ftand,
Maar weêr terug naar 't vaderland;
Daar zit ik nu, en wacht mijn lot
Van Hollands Koning en — van God!

Rotterdam, Jan. 1831. KUYPER.

Meng. No. II. bl. 67. reg. 18. leze men: *Heidenfche*, en reg. 19. *Gravinne*. Bl. 78. reg. 4 v. o. *daar*, lees *haar*. Bl. 82. reg. 12. *wat*, lees *was*.

MENGELWERK.

VADERLANDSLIEFDE.

Daar zijn dagen, waarin meer, dan gewoonlijk, van vaderlandsliefde wordt gesproken, dewijl behoefte aan dezelve zich sterker doet gevoelen. Omstandigheden, waarover de menschenvriend zich moet bedroeven, geven er meermalen aanleiding toe. Vaderlandsliefde heeft iets verhevens en bekoorlijks; met geestdrift wordt het woord uitgesproken, en nogtans is niet alles *ware* vaderlandsliefde, wat wel eens onder dezen naam doorgaat.

Men verheft de vaderlandsliefde der Romeinen. Ook levert hunne geschiedenis menig treffend voorbeeld op van belangstelling in het land der geboorte en van opoffering voor het algemeene welzijn; maar niet elk schitterend bedrijf, dat Romes grootheid ten doel had, ging gepaard met loffelijke beginselen. Hoogmoed, volkstrots, eigenliefde, veroveringszucht moge vaderlandsliefde voorwenden, wanneer men andere volken beoorloogt en hen in vernederende onderwerping poogt te brengen, — het is geenszins de ware vaderlandsliefde. Niet ieder voorbeeld der oudheid, dat met bewondering en loftuitingen is vereerd, behoort door ons nagevolgd te worden. Weleer was de *burger* alles, thans komt de *mensch* meer in aanmerking. Oudtijds leefde men geheel om en voor den Staat; de weldadige invloed des Christendoms bevordert bij ons een meer huiselijk leven, dat wel geenszins de vaderlandsliefde uitsluit, maar dezelve op hooger doel rigt en veredelt. Wanneer de nood het vordert, gebiedt ons een heilige pligt, goed en bloed veil te hebben voor het algemeene welzijn. Dapperheid in den krijg is echter niet de eenige of voornaamste deugd, gelijk de oude volken zich weleens verbeeldden. Men kan ook op velerlei andere wijze het vaderland dienen en vaderlandsliefde toonen.

Het verdient opmerking, dat in de oorkonden des Christendoms de vaderlandsliefde niet aangeprezen en zelfs niet genoemd wordt. Bestrijders hebben weleens hieruit eene tegenwerping willen ontleenen. Ook is, aan den anderen kant, beweerd geworden, dat JEZUS de vaderlandsliefde had gepredikt en betoond. Men beriep zich te dien einde op de woorden: *Geeft den Keizer, dat des Keizers is*, en: *Ik ben niet gezonden, dan tot de verlorene schapen van den huize Israëls*. Doch het bewijs, hieruit afgeleid, heeft geene kracht. Sommigen der Joden meenden het geenszins met *hunne* vaderlandsliefde te kunnen overeenbrengen, dat *zij* aan een' buitenlandschen Keizer schatting moesten opbrengen. En niet uit vaderlandsliefde, in den gewonen zin des woords, maar om geheel andere redenen, bepaalde zich de persoonlijke omgang van den Heiland der wereld alleen tot het volk, dat de belofte had. — Wil men JEZUS als voorbeeld van vaderlandsliefde voorstellen, men wijze liever op die plaatsen der H. Schrift, alwaar wij lezen: *Hij ging het land door, goeddoende*; of: *Jeruzalem! Jeruzalem! gij, die de Profeten doodt en steenigt, welke tot u gezonden zijn! hoe menigmaal heb ik uwe kinderen willen bijeenvergaderen, gelijk eene hen hare kiekens onder de vleugelen vergadert; maar gij hebt niet gewild! Ziet, uw huis wordt u woest gelaten!*

Men verwondere zich geenszins, dat de pligt der vaderlandsliefde niet uitdrukkelijk wordt genoemd. Het Christendom heeft hooger doel. In het Evangelie zijn grondbeginselen gelegd, welker behartiging de edelste vaderlandsliefde ten gevolge moet hebben. Alwie dus in denken en doen geheel *Christen* is, die zal ook de beste burger van den Staat en een achtingwaardig vaderlander zijn. Muiters en geweldenaren en roovers kunnen zich vereenigen tot één doel — om wet en orde te verbreken; doch, al wagen zij hun leven en al bedrijven zij schitterende wapenfeiten, hun moed is geen heldenmoed, en de zucht, die hen bezielt, geene vaderlandsliefde.

Den Christen wordt algemeene menschenliefde geleerd. Hierin ligt liefde tot vaderland of landgenooten opgesloten. Bedenkt en behartigt men alles, wat waar en eerlijk, wat regt en billijk, wat rein en goed, wat deugdzaam en loffelijk is, zoo zullen de maatschappelijke pligten niet onvervuld blijven. Hij alleen kan een goed burger zijn, die aan anderen doet, wat hij mag wenschen, dat hemzelven gedaan worde. Verheven en veelomvattend is de taak, waaraan wij moeten werken. Het Christendom doet ons in elken mensch, zelfs in den vijand, eenen natuurgenoot erkennen, wiens wezenlijk geluk ons ter harte moet gaan. Christelijke liefde omvat het gansche menschelijk geslacht. Maar onze vermogens zijn beperkt. Wij kunnen niet voor allen hetzelfde zijn en doen. Daar bestaan nadere en verdere betrekkingen, naar gelange van welke onze verpligting wordt gewijzigd. In de eerste plaats is het huisselijk leven; dan volgt de verwantschap, de vriendschap, de maatschappij, en daarna de menschheid in het algemeen. Dat wij vooral in het land onzer geboorte en in landgenooten belang stellen, vloeit uit den aard der zaak zelve voort. Vaderlandsliefde is den mensch zoo natuurlijk eigen, als gehechtheid aan de ouderlijke woning bij het kind reeds zonder redenering of berekening plaats vindt.

Men heeft weleens gezegd: *Daar is het vaderland, waar wij het wèl hebben.* Deze woorden kunnen in een' goeden, maar ook in een' kwaden zin genomen worden. Wilde iemand in ernst beweren, dat hij eigen voordeel of grootheid boven het vaderland stelt, men zou hem algemeen en met regt verachten. En ware er eenig mensch laag genoeg, om uit baatzucht of partijzucht tegen de belangen des vaderlands te handelen, ieder, die wèl denkt, moet den ellendeling verfoeijen. Niemand kan dien zelfzoekenden vertrouwen. Nogtans behoeven wij alle denkbeeld van eigen welzijn niet geheel uit te sluiten bij dat van vaderlandsliefde. Let men op den oorsprong van dezelve, hier openbaart zich een duister gevoel, dat aan den grond der geboorte boeit.

Waarom is de Zwitſer zoo gehecht aan zijne bergen? — de Groenlander aan het barre noorden? Men bewondere hierin de kracht der gewoonte en de wijze ſchikking des Albeſtuurders. Menig dier vertoeft bij voorkeur in de nabijheid der plaats, waar het ter wereld kwam — zoo gewoonlijk ook de mensch, die op den laagſten trap van ontwikkeling ſtaat. Dierbaar blijft hem bovenal de plek, alwaar hij het levenslicht aanſchouwde en levensvreugde leerde genieten. Hier hecht hij zich aan natuurgenooten, en kent alle de genoegens, die er geſmaakt kunnen worden. Elders is hij vreemdeling, en weet zich niet zoo goed te ſchikken naar omſtandigheden. Menigeen zou ongaarne zijn gering en veracht dorpje verlaten, om naar eene prachtige ſtad te verhuizen. Ook de minst begunſtigde oorden behouden *dus* derzelver bevolking.

Ten naastenbij op gelijke wijze ontſtaat vaderlandsliefde. Bewoners van hetzelfde land, eene zelfde taal ſprekende en onder dezelfde wetten levende, vormen te zamen eene burgermaatſchappij, en zijn als leden van één groot huisgezin. Als zoodanig gevoelen zij onderling eene naauwere betrekking tot elkander. Ieders welzijn ſtaat in verband met het algemeene welzijn. Gewoonte en opvoeding veroorzaken van eerſten af zekere natuurlijke gehechtheid aan woonplaats en vaderland. Maar neemt de verſtandelijke en zedelijke ontwikkeling toe, zoo komen er andere omſtandigheden bij, die de vaderlandsliefde verſterken en veredelen. Mag b. v. een volk zich verblijden in ſchoone herinneringen uit de dagen der voorvaderen, leeft het onder een billijk beſtuur, geniet het voordeelen en genoegens, welke in die mate elders niet gevonden worden, zoo is er te meer reden, om het land der geboorte bovenal lief te hebben, en tot bevordering van deszelfs bloei naar vermogen mede te werken.

Maar al bewoont men een min gunſtig oord, en al kon de regering beter zijn, het vaderland heeft toch ſteeds veel aangenaams voor den mensch. Waar wij ge-

boren en opgevoed zijn, daar bestaat veel, dat ons trekt en bekoort. Hier vindt men bij elke schrede herinneringen, die belangstelling wekken. Hier leerde men denken, gevoelen, genieten. Smaak en behoefte werden hier gewijzigd naar omstandigheden. Hier ondervonden wij de nuttigheid van vele inrigtingen. Hier geraakten wij in aangename betrekkingen, en smaakten het zoet der gezelligheid. Hier was steeds zoo veel, dat ons levensvreugde schonk, of ook door aandoeningen van zachten weemoed ons boeide, en blijvend belang deed stellen in menschen en zaken. Met dat van *vaderland* verbinden wij gewoonlijk het denkbeeld van *welzijn*. Elders zouden wij ons niet zoo gelukkig gevoelen. Vanhier dus ontstaat vaderlandsliefde. Op dankbaar genoegen berust dezelve, en wordt kennelijk in gezindheden, woorden en handelingen, die ten beste van het land der geboorte strekken. Of brengen omstandigheden het mede, dat men een vreemd gewest als tweede vaderland moet aannemen, ook *daar* kunnen betrekkingen allengs dezelfde gehechtheid en hartelijke belangstelling veroorzaken.

Op velerlei wijze kan men vaderlandsliefde betoonen. Het beginsel blijft steeds hetzelfde, maar openbaart zich anders, naar gelange van omstandigheden. In gewone tijden van rust en vrede schijnt de belangstelling weleens te verslappen. Menigeen is met zijne bijzondere aangelegenheden, met vermaken en genietingen zoo zeer ingenomen, dat hij weinig zich bekommert om het algemeene welzijn. De menschen gevoelen dan minder, dat zij elkander noodig hebben. Ook geeft men dikwerf te weinig acht op het goede, dat in het vaderland zoo overvloedig wordt genoten. Vanhier ontstaat soms zekere onverschilligheid, die echter doorgaans het meest plaats heeft bij lieden, welke in verstandelijke en zedelijke ontwikkeling achterlijk zijn. Menschen, die wèl denken en het goede willen, worden steeds bezield door warme vaderlandsliefde. Deze drijft hen aan, om wet en overheid te gehoorzamen. Zij zijn wel niet blind voor bestaande gebreken; maar zij weten ook, dat on-

bezonnen jagen naar denkbeeldige volmaking gevaarlijk kan worden. Schoon altijd met wijze voorzigtigheid het betere zoekende, vergenoegen zij zich met het tegenwoordige, zoolang dat betere niet is te vinden. Ware vaderlandsliefde vordert geenszins, dat men ongeroepen zich bemoeije met allerlei zaken en overal zich indringe. Neen, alwie in kleineren kring zijne pligten getrouw vervult en daar het meestmogelijke nut poogt te stichten, die werkt ook ten beste van het vaderland. Maar wordt iemand, die krachten en bekwaamheid heeft, geroepen, om in uitgebreider betrekkingen tot heil van velen te arbeiden, dan zet vaderlandsliefde hem aan, om zich de moeiten en opofferingen, daaraan verbonden, te getroosten. Ieder, die belang stelt in het land zijner inwoning, poogt voorts overdrevene zucht voor het vreemde en uitheemsche tegen te gaan. Nogtans veracht hij geenszins al het buitenlandsche, maar zoekt alleen van het goede en betere partij te trekken. Hij merkt de voordeelen van het eigen vaderland op, en tracht die te doen opmerken. Hij poogt tevredenheid bij medeburgers op te wekken en te versterken. Hij is daarom behoedzaam in zijne gesprekken, en, zoo hij de pen voert, niet minder in zijne geschriften. Hij brengt gaarne het zijne toe, om volksverlichting en volksvlijt — om matigheid, gepaste spaarzaamheid, onbekrompenheid, goede zeden, ware beschaving te bevorderen.

Maar wordt de rust van binnen gestoord door woelzieke menschen, of dreigt van buiten het gevaar des oorlogs, zoo moet vooral blijken, wie belang stelt in het vaderland. Dan slaan alle welgezinden de handen ineen, om te helpen, waar hulp noodig zijn moge. Men stelt bijzondere belangen ter zijde, en houdt het algemeene welzijn voor oogen. Vaderlandsliefde, welke hier en daar scheen te sluimeren, ontwaakt met geestdrift, en vervult velen met heldenmoed. Op de roeping der overheid snelt men te wapen, om de rust te bewaren, en geweld met geweld te keeren. Stedeling en landman verlaten gewillig de gewone betrekkingen, ten einde eene

goede zaak te verdedigen. Vaderlandsliefde doet hun de vermoeijenisſen en gevaren des oorlogs trotſeren. Geene opofferingen zijn te groot, wanneer de nood het vordert. Dan onttrekt zich niemand, die het zwaard tot verdediging kan aangorden.

Dapperheid in den krijg is echter niet het eenige, dat een volk behoudt en doet bloeijen. De pligt der vaderlandsliefde heeft wijderen omvang. Vele perſonen worden, of door ligchamelijke zwakheid, of door jaren, of door andere omſtandigheden, belet, de wapenen te dragen. Ook de vrouw, die geen' krijg voert, ſtelt immers belang in het land der geboorte. Men kan op menigerlei wijze, in dagen van gevaar en nood, gewigtige dienſten betoonen. Worden burgers van hun dagelijksch werk afgeroepen, of bieden zij vrijwillig zich aan, om voor het algemeene welzijn te ſtrijden, zoo vordert de billijkheid, dat hunne achtergelatene betrekkingen, welke hulp noodig hebben, op eene onbekrompene wijze verzorgd worden door anderen, die in eigen perſoon geen deel kunnen nemen aan de verdediging, maar toch grootelijks belang hebben bij het behoud des vaderlands. Die hiertoe het zijne bijdraagt, geeft mede blijken van vaderlandsliefde. Dit doet ook ieder, die zich gewillig toont, om, naar vermogen, de landskas te helpen ſtijven. Buitengewone omſtandigheden vereiſchen buitengewone middelen ter beſtrijding van noodzakelijke uitgaven. De rijke kan wel het meest, doch niet alles doen. Ook het penningsken van den minvermogenden helpt, en getuigt evenzeer van warme vaderlandsliefde, al wordt er niet openlijk lof aan toegezwaaid.

Meer nog is er, dat hiertoe behoort. Daar komen ſoms omſtandigheden, waarin het moeijelijk wordt, onrust en misnoegen onder het volk geheel te weren. Vaderlandsliefde vordert, dat men aan partijzucht geen voedſel geve, het nutteloos twisten vermijde, de leugens der kwaadſprekendheid te keer ga, en voorts rustig voor de waarheid uitkome. Men neme dan niet terſtond allerlei ongunſtig gerucht op. Gispt iemand met onbeſchei-

denheid de regering, of maatregelen der regering, men trachte hem te doen opmerken, dat hij misschien overdrijft, of te voorbarig oordeelt, dewijl hij, op *zijn* standpunt, het groote geheel niet overziet en de zaak te eenzijdig beschouwt. Het vertrouwen en den moed der weldenkenden versterkende, houde men een waakzaam oog op kwalijkgezinden, zonder hun reden tot ergernis te geven. Geldt nog de oude spreuk, dat *Eendragt magt maakt*, zoo kan ieder, al draagt hij geene wapenen, aan vaderland en Koning diensten van onberekenbare waarde bewijzen. In tijden van nood en gevaar is bijkans geen woord of daad onverschillig. Met gesprekken, die dagelijks in eigen huis of daar buiten gehouden worden, werkt men dikwerf ten voordeele of ten nadeele. Door het voortvertellen of tegenspreken van kwaad gerucht brengt men toe tot gunstige of ongunstige stemming der gemoederen. Veel is er aan gelegen, wie de toon geeft in zekere gezelschappen. Weinigen hebben soms grooten invloed op den geest der geheele bevolking van dorp of stad. Ook zij, die door mond of pen de openbare meening ten goede weten te leiden, doen belangrijke diensten in dagen van onrust en gevaar. Met hunne geestvermogens werken zij tot welzijn des vaderlands, gelijk anderen het doen door geldelijke bijdragen, of door het voeren van wapenen ter verdediging.

Doch niet enkel de onderdaan — ook de overheid heeft pligten te vervullen. Het gedrag van hoogere en lagere ambtenaren is vooral in staat, om bij het volk, met name bij lieden van geringeren stand, vaderlandsliefde op te wekken of te onderdrukken. Daar is veel aan gelegen, dat alle posten, zoo veel mogelijk, toevertrouwd worden aan brave lieden, die bij de noodige kunde edele beginselen hebben, en geenszins door overdreven ambtsijver de menigte verbitteren. Aanleiding tot billijk misnoegen wordt weleens gegeven door knevelarij, harde behandeling en willekeurige toepassing der wet. Zij, die dit doen, zijn geenszins waardige dienaren van Vorst en vaderland. Dezulken bedoelen zich-

zelven, niet het algemeene welzijn. Gelukkig het land, dat onbaatzuchtige, menschlievende, vaderlandlievende mannen tot ambtenaren en bestuurders heeft! Hunne goede gezindheid, hun voorbeeld wekt vertrouwen, en kweekt vaderlandsliefde onder het volk, dat *dan* vooral medewerkt en gaarne zich opofferingen voor de goede zaak getroost, wanneer het zijne regering kan hoogachten.

En in dit geluk mogen wij, Noord-Nederlanders, ons verblijden. Uit het kwaad zelve zien wij goed geboren worden. De treurige omstandigheden, die sedert den laatsten verjaardag des Konings plaats hebben, veroorzaakten ons veel leed en bekommering. Nog kunnen wij niet gissen, hoedanig de eindelijke uitkomst zijn zal; maar in ons midden zien wij vele verschijnselen, waarover wij ons moeten verheugen. Het schandelijk gedrag van oproerige Belgen verwekte algemeene verontwaardiging, en deed ons het veelvuldige goede, dat wij onder het bestuur van een' welwillend' Koning genieten, te hooger waarderen. Wat ware vaderlandsliefde is en vermag, ziet men hier. Noord-Nederland, miskend en belasterd, geeft aan andere volken een voorbeeld, dat geroemd en bewonderd zal worden, wanneer de driften eenmaal tot bedaren zijn gekomen. Klein, doch belangrijk, is de plek gronds, die wij bewonen. Laat vreemden smalend van onze moerassen spreken, *wij* beminnen een vaderland, dat zoo vele grootsche herinneringen van vroegeren tijd oplevert, en ook thans nog allezins gunstig zich onderscheidt te midden van algemeene verwarring. Zucht voor ware vrijheid is den echten Nederlander als aangeboren; maar uit beginsel paart hij hiermede zucht voor orde. Hij spreekt door daden, en behoeft niet door leuzen zijne gezindheid aan den dag te leggen. Gematigdheid kenmerkt zijn karakter. Hij stelt belang in verlichting en beschaving, welke met zedelijkheid in naauw verband staan. Geheel Europa bijkans woelt en is in gevaarlijke gisting; hier hebben wij rust — niet de lijdelijke rust der onderdrukking of on-

verschilligheid, maar de kalme en liefelijke rust, die het uitwerksel is van gewillige onderwerping aan wet en overheid.

Wat onderscheidt zich Noord-Nederland voordeelig van België, waarmede het vijftien jaren was vereenigd! Ziet, hoedanig de gevolgen zijn van opvoeding en onderwijs, van verstandelijke en zedelijke ontwikkeling! Mogt iemand de volksverlichting nog vreezen, de geschiedenis onzer dagen bewijst derzelver nuttigheid. De Belgen leefden met ons onder hetzelfde bestuur, en morden en sloegen tot oproer over, en verguisden eene regering, die, om menschen te sparen en misnoegden door zachtheid te winnen, misschien te veel heeft toegegeven. Hadden zij reden tot klagen over harde en onbillijke behandeling? Volgens voorgewende grieven, zouden hunne belangen aan die van Noord-Nederland opgeofferd zijn geworden. Het tegendeel ware veeleer te bewijzen. De Noord-Nederlander had ook wel bezwaren; doch begreep, dat menschelijk werk onvolkomen blijft, en men zich moet schikken naar omstandigheden. Al worden er dan ook fouten begaan, eene regering, die het goede wil, boezemt hem achting en vertrouwen in. De woelingen der kwalijkgezinden vuren zijne vaderlandsliefde te sterker aan. Niet alleen onderwerpt hij zich gewillig aan een bestuur, dat als een ondragelijk juk gevloekt is geworden door ondankbare en woelzieke menschen; maar hij werkt ook, ofschoon niet blind voor gebreken, gaarne met de overheid mede, om het gezag der wet te handhaven, de rust te bewaren, en den dierbaren geboortegrond tegen geweld van buiten te beveiligen. Geen zweem van vroegere verdeeldheid of partijschap is meer te bemerken in ons midden. Willem van Oranje behoeft slechts *Te wapen!* te roepen, terstond staan er duizenden bereid, om den wankelenden troon te helpen schragen — om roof en plundering buiten onze grenzen te weren. De bloem der jongelingschap, aan de zachtere bedrijven des vredes gewoon, verlaat huiselijke betrekkin-

gen, en getroost zich ontberingen en moeiten en gevaren, ten dienste van het vaderland. De studerende Jeugd, die elders door eenen geest van oproerigheid zich kenmerkt en bij volksbewegingen eene voorname rol speelt, toont hier ware vaderlandsliefde, en wedijvert met anderen in zucht voor orde, in ondergeschiktheid en opofferingen ten algemeenen beste. Voorts bezielt een zelfde geest menschen van zeer verschillende standen. Gelijke belangstelling doet hun geduldig eene zware krijgsdienst volhouden. En dit alles geschiedt met eene bezadigdheid, die ons volkskarakter eere aandoet. Het is geene wilde geestdrift, die onze vreedzame medeburgers naar het veld der eere jaagt, om blinkende lauweren op de bloedige baan des krijgs te plukken, en verwoesting in het land des vijands te brengen; neen, aangenamer is hun de palm des vredes en het stille leven in huiselijken kring; maar uit besef van pligt komen zij, op de roepstem des Konings, zich scharen naast geoefende krijgslieden, ten einde met dezen het vaderland te helpen verdedigen. Om te behouden, geenszins om te verdelgen, hebben zij de wapenen opgevat. En ook de jeugd, welke door het lot was opgeroepen tot gewone krijgsdienst, betoont dezelfde volharding, gelijke belangstelling en getrouwheid. — Zoodanige vaderlandsliefde, door godsdienstige beginselen veredeld, betaamt den Christen, en geeft hoop op blijdere dagen.

De algemeene nood wordt diep gevoeld door verre het grootste gedeelte der bevolking van Noord-Nederland. Wat al opofferingen doet men, om het vaderland uit dreigend gevaar te redden! In één jaar werd ten tweeden male belasting uitgeschreven, en men heeft met bereidwilligheid het verschuldigde opgebragt; ofschoon bij groote schaarschheid, het gevolg van twee, ja drie mislukte oogsten, deze gedwongene geldleening den gemeenen man, maar vooral de landlieden in eenige oorden, ongemeen zwaar moest vallen. In welk ander land zou de regering zoodanigen maatregel, zonder mid-

delen van geweld, en dat in dien korten tijd, hebben kunnen uitvoeren? Zoo werkt de liefde tot het vaderland bij een verlicht volk, dat zijnen Koning bemint en op diens goede bedoelingen vertrouwt. Hoe menigvuldig en groot zijn bovendien de vrijwillige giften! Het inzien dier opgaven verſchaft telkens een aandoenlijk en dankbaar genoegen. Zelfs dienstbaren dragen het hunne bij van beſpaard loon. Wat heerscht er toch veel goede gezindheid in ons vaderland! Welk eene veerkracht ontwikkelt er zich bij dit kleine volk! Heeft onze Geſchiedenis wel ſchooner tijdperk aan te wijzen? Bedroeven moeten wij ons altijd over de omſtandigheden, die aanleiding tot het betoonen van deze vaderlandsliefde gaven; maar wij hebben reden, om ons te verheugen over de eendragt, die ons ſterk maakt tegen onze vijanden, wier dwaasheid hen zeker in het verderf zal ſtorten. En blijſt deze geest van gematigdheid, van orde, van ernst en liefde, deze zucht voor vrijheid, deze belangſtelling in waarheid en godsdienst ons bezielen, zoo mogen wij met vertrouwen op Hem, die de plannen der boosheid meermalen door hare eigene dwaze overleggingen doet mislukken, de toekomst afwachten. Noord-Nederland, aan zijne beginſelen getrouw, zij alzoo en blijve een voorbeeld voor de volken, die, als door koortshitte gedreven, onrustig woelen, of aan gevaarlijke beſpiegelingen der ſtaatkunde ter prooije zijn! Heil den Koning, die over zoodanig volk regeert! Heil Hem, die de goede gezindheid zijner getrouwen weet te waardeeren, en vast gelooft, dat *niet hij, die overmand onregt lijdt, maar hij, die met overmagt en onder bedreiging van dadelijk geweld onregt aandoet, bij de uitkomst moet verliezen!*

Januarij, 1831.

PROEVE VAN TOELICHTING OVER EEN HOOGSTBELANGRIJK PUNT VAN DEN BELGISCHEN OPSTAND.

„ Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letter-* „ *oefeningen*.

„ Vindt gij goed, het navolgende fragment uit eenen „ brief, door middel van uw geacht Tijdſchrift, onder „ de oogen van het Publiek te brengen, ik geef u daar- „ toe volkomene vrijheid. Ligt diene het tot waarſchu- „ wing en leering tevens, om zich, bij voorkomende „ gelegenheid, *voor ſchade en listig overlegd bedrog te* „ *wachten*."

Gij verwondert u, en zulks teregt, over den toeſtand en gang van het *Finantiewezen* bij de *Belgen*. Tonnen gouds, ja millioenen ſchats zijn, binnen een tijdsverloop van ſlechts zes maanden, door onze brave Landgenooten, op het altaar des Vaderlands geofferd; de gecreëerde Schatkistbilletten hielpen de geledigde ſchatkist in den hoogklimmenden nood; en de buitengewone Oorlogsbelasting, met even zoo veel ſpoed als welwillendheid opgebragt, voorzag in de eerſte en dringende behoeften. Van dit alles vernamen wij bij de *Belgen* niets. Het is zoo, door het voorloopig Beſtuur der Oproerlingen werden *Bons* uitgegeven; maar, wel verre dat dit papier eene mindere waarde, b. v. van 25 à 30 pc. (gelijk onze obligatiën Oorlogslasten) zou hebben — wij ſpreken hier op getuigenis van reizigers — werd het, onder anderen door de Kasteleins in de Logementen, tot de *volle waarde* aangenomen. Wel gewaagde een DE BROUCKERE, onlangs, bij de voordragt eener finantiële wet, van een nationaal *bankeroet*; maar het Congres nam op deze voordragt geen beſluit, en intusſchen ſchijnen de *Belgen*, op eene voor ons onverklaarbare wijze, de kunst te verſtaan, hun *Budget van uitgaven*, zonder een *Budget van* BEKENDE *ontvangſten*, te beſtrijden. Met regt, mijn Vriend! moogt gij vragen: *Zouden zij ook den Steen der Wijzen hebben gevonden?*

De zaak is ook mij duister en raadſelachtig; evenwel wil ik eene proeve wagen, om het onverklaarbare in dezen eenigermate toe te lichten. Gij weet het, ik bragt, met mijne familie, gedurende den voorzomer van 1830, eenige weken in *Braband* door, en vond overvloedige gelegenheid, om op te merken, dat er iets gewigtigs op til moest zijn. Den publieken Authoriteiten kon dit geenszins verborgen blijven; dan, het lag in hun verderfelijk plan, den besten der Vorſten eerst door valſche berigten te misleiden, en vervolgens ſchandelijk te verraden. Overal toch zag men een onophoudelijk heen en weder reizen en trekken van de leden der *Belgiſche* Geestelijkheid, als gingen deze het land door, om een nieuwen kruistogt aan te kondigen. Spoedig beſpeurde men dan ook, op vele plaatſen, de uitwerkſelen van deze bewegingen onder Priesters en Prelaten, in onderſcheidene bekendmakingen aan de geloovigen, waarbij deze, *tegen het verleenen van aflaat*, tot het brengen van geldelijke offers werden aangeſpoord. Hier moest *het beeld der heilige Maagd van een nieuw ſtaatſiekleed worden voorzien*; en weinige dagen waren genoegzaam, om eene ſom van *meer dan dertigduizend gulden* bijeen te brengen. Dáár had men behoefte aan *een vaandel voor den Aartsengel Michaël.* Elders was *de vernieuwing der kruisvaan van den H. Joannes* noodzakelijk. Op eene andere plaats gaf de *kleeding der Priesters*, of eenig *altaarverſierſel*, gereede aanleiding, om de milddadigheid der geloovigen uit te lokken; en hoe kon deze, door den beloofden aflaat bijzonder opgewekt, een enkel oogenblik achterblijven? Dit was in *Braband* onmogelijk! Duizenden en tienduizenden ſnelden naar de offerkist, om der Kerke te offeren, en tevens eene gereede abſolutie te bekomen.

Hoe is het u, Vriend! — gaat er ook eenig licht voor uwe oogen op? *Een à twee pc.* is er welligt ten behoeve van kleed en vaandel, koor en altaar, beſteed; maar het overige — de 98 à 99 pc., zouden deze ook, met en nevens het *reſervefonds* der *Jezuiten*, in dezen met den *Belgiſchen* Adel vereenigd, in de *centrale kas*

van den opſtand zijn geſtort geworden? Mij dunkt dit is zoo klaar als de dag. De onwetende en daarom ligt verleidbare *Belgen*, wanende der Kerke eene dienst te doen, hebben, in hunne onnoozelheid, eene duchtige Oorlogsbelasting betaald, lang bevorens die van ons *verlicht oud Nederland* is executoir verklaard geworden. — Denk hier aan de bekende ſpreuk: *De wereld wil bedrogen zijn; wel, dat zij bedrogen worde!*

Ik ben, enz.

T. T.

H......, N. S.

3 Maart, 1831.

HET GEHEIM DER GELEERDE HONDEN ONTDEKT.

(*Annales des Sciences nat.* XXI. Sept. 1830. p. 65.)

Ieder heeft zeker gehoord van honden, die woorden kunnen ſpellen, door de letters daartoe uit te zoeken, cijferen, *domino*-ſpelen, enz. Elk, die MUNITO gezien heeft, moest op het vermoeden komen, dat de meester den hond een teeken gaf, waardoor hij onderrigt werd, wat hij doen moest. Onlangs las ik in een te *Parijs* uitkomend Tijdſchrift eene hoogst eenvoudige verklaring van deze kunſten, waarvan de mededeeling misſchien niet onbelangrijk is. Hier volge dezelve in haar geheel:

„ BIANCO en FIDO, die onlangs hunne kunſten in de hoofdſtad verrigt hebben, verdienen gewis niet onder de beroemde honden gerangſchikt te worden, wanneer men namelijk deze benaming geven wil aan zoodanigen, die zich van de overigen door grootere ontwikkeling hunner verſtandelijke vermogens onderſcheiden. Wij hebben ons inderdaad verzekerd, dat deze vermogens bij die twee honden zeer beperkt waren, en dat al hunne kennis op zeer weinig neêrkwam. Bij de eerſte vertooning, die wij bijwoonden, verlieten wij de ſchouwplaats met de overtuiging, dat er bij alwat zij verrigtten geene rede-

nering plaats had; die verrigtingen bestonden in het spellen van woorden in verschillende talen, in het aanduiden van een' vorst, die in een opgegeven tijdvak regeerde, of in het raden van eene kaart, die men gedacht had; enz. Wij gisten reeds, dat de meester een teeken gaf, hetwelk voor den hond verstaanbaar was; maar wij konden niet waarnemen, waarin zulks bestond. Om ons hieromtrent echter nader te onderrigten, kwamen wij, in gezelschap van onderscheidene natuurkenners, op eenen anderen tijd weder, en ontdekten weldra de eenvoudige wijze, waarop dit zonderling spel gespeeld wordt. Zij, die deze kunsten gezien hebben, weten, dat eerst al de letters van het a b c, of al de kaarten van een spel, in een' kring geschikt worden, en op eenigen afstand van elkander; daarna loopt de hond in dezen cirkel onophoudelijk rond. Als hij een antwoord moet geven, brengt hij aan zijnen meester een voor een de letters, die het woord of de zinsnede zamenstellen; even zoo doet hij met de kaarten. De kunstgreep ligt dus voor den hond alleen in het bestendig apportéren van afzonderlijke voorwerpen. Vooronderstel nu, dat het dier, achtereenvolgens en in een' zeer langzamen voortgang met zijn' snoet elk stuk aanrakende, oogenblikkelijk door een teeken, hetgeen voor hem *apporte* beteekent, verwittigd wordt, dan zal hij het stuk opvatten, dat hij scheen te beruiken, en het aan zijnen meester brengen. Men begrijpt nu, hoe woorden en geheele zinsneden kunnen gevormd worden, wier zin echter de hond in het geheel niet verstaat. Zoo nu geschiedt het inderdaad, en dit teeken bestaat voor den hond in een knippen met den nagel, hetwelk zijn meester doet hooren. Dit knippen hoorden wij telkens, als de hond voorbij de letter ging, die tot zamenstelling van het woord vereischt werd; terstond hield het dier stil, en bragt die letter aan zijnen meester, die, om deze beweging te verbergen, gemeenlijk de eene hand met de andere bedekt, of wel zijne handen op den rug houdt of in zijn' zak steekt. De Heer FEUILLET, Biblio-

thecaris van het Instituut, en eenige Leden van de Akademie der Wetenschappen, aan wie wij deze waarneming mededeelden vóór zij deze kunstvertooningen bijwoonden, hebben zich overtuigd, dat dit werkelijk de toedragt der zaak was, en mede het ligte knippen gehoord, telkens als de hond iets moest aanvatten.

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(Door eenen *Duitscher*, die lang in *Rusland* verkeerd heeft.)

Felle Koude, en Behoedmiddelen tegen dezelve.

Sedert in *Ruslands* velden een verbazend groot leger door koude is omgekomen, heeft de *Russische* winter nog veel slechteren naam, dan te voren; en de lezer zal in de volgende schets, die ik mededeel op eenen tijd, wanneer op 55 graden noorderbreedte reeds de voorboden van de vorst zich vertoonen, terwijl bij ons de natuur haar groen gewaad tegen een geel-bruin eerst begint te verwisselen, geene verdediging van dezen winter vinden.

De guurheid van het luchtgestel is in het noordelijk gedeelte van *Rusland* inderdaad zoodanig, dat men naauwelijks begrijpen kan, hoe de anders zoo teedere bewerktuiging des menschelijken ligchaams dezelve vermag te wederstaan. Daar ik de noordelijkste streken van dit groote rijk niet ken, laat ik de nadere beschrijving van eenen winter in *Kola*, *Archangel* of *Kamtschatka* gaarne aan hen over, die het waarlijk niet te benijden geluk hebben, bij eigene ondervinding daarvan te kunnen spreken. Ik kwam slechts tot *Tobolsk*, en verliet deze stad nog vóór den winter. Maar ik heb verscheidene winters in *Simbirsk*, *Permië* en *Nischegorod* doorgebragt, op eene breedte van 55 graden, — en dus ten naastenbij op de breedte van *Gothenburg* in *Zweden*, en van *Edinburg* in *Schotland*, — en reeds door dit

verblijf in het zoogenaamde *gematigde Rusland* verloor ik allen lust, om ook nog het noordelijker gedeelte te leeren kennen.

Zoo verre mijne waarnemingen gaan, is het in deze oorden een algemeen verschijnsel, waarvan ik echter de reden niet weet, dat, zoodra de strengste koude begint, er tevens ook volkomene windstilte heerscht; eene zeer gelukkige omstandigheid, daar, bij eene zoo hevige koude, de geringste togt der lucht ten uiterste onaangenaam is, en zeer smartelijk, als met messen, in het aangezigt snijdt. Kwam bij die felle vorst nog sterke wind, zoo zoude waarschijnlijk geen mensch het onder den blooten hemel kunnen uithouden. Eigenlijke arbeid wordt trouwens hier in de open lucht, zelfs door de armste lieden, bijna geheel niet verrigt. Wanneer de wintermaand nadert, haalt ieder boer het reeds vroeger in zijnen hof in gereedheid gebragte brandhout binnen, en stapelt het naast zijn woonvertrek op, ten einde hij gedurende de eerste zes weken daarvan gebruiken kan, zonder zich in de open lucht te begeven. Dan worden deuren en vensters met groote zorgvuldigheid onderzocht; men stopt elke reet, bezet de deuren aan alle kanten met togtlatten, en zorgt voor alles, wat het indringen der koude kan beletten. Daar in de acht winters, welke ik in *Permië* doorbragt, het kwik van den thermometer, in vijf of zes dagen, drie malen geheel in den bol zakte; en daar omstreeks nieuwjaar eene koude van 27° tot 30° *Reaumur* drie of vier weken lang tot de zeer gewone verschijnselen behoort; zoo neemt men niet ligt te veel voorzorg tegen den winter.

Wanneer deze strengere koude invalt, schijnt de gansche natuur te veranderen, en alle voorwerpen, die den mensch omgeven, schijnen eene andere gedaante aan te nemen. Zelfs het verblijf in het woonvertrek is anders geworden. De dubbele glasramen, van welke, even als bij ons, in het eerst slechts de binnenzijde met digte ijsbloemen bezet was, worden thans, aan alle vier zijden, met eene ijskorst, ter dikte van een duim, over-

trokken, waarop men geene bloemen meer ziet; en het door dezen ijsklomp ſlechts ſpaarzaam doordringende licht geeft aan alles eene geheel eigene kleur. Het ſchijnt, alsof datgene, wat vroeger eene doorzigtige opening was, nu met een groot blad van mat en niet gepolijst zilver bedekt is, en door onzigtbare lampen van binnen op eene bijzondere wijze verlicht wordt. Wanneer de deur van de kamer, die onmiddellijk met het niet verwarmde voorhuis gemeenſchap heeft, voor een oogenblik opengaat, dringt eene dikke witte wolk, die den binnentredenden omgeeft en verbergt, het vertrek in, maar ſlaat terſtond, door de warmte der kamer, als een vochtige nevel op den grond neder; waardoor het dan ook in den omtrek van deze deur ſteeds vochtig blijft, terwijl de buitenkant van de deur met harde ſneeuw of ijs, en zelfs de binnenzijde ſoms met kleine ſtukjes ijs bezet is.

Nog meer verandert het tooneel, als men de warme kamer verlaat en op de ſtraat komt. De menſchen, welke men daar ziet, ſchijnen niet dezelfden te zijn, die men vóór weinige dagen nog aldaar aanſchouwd heeft. Alles is diep ingewikkeld, en, behalve mond, neus en ooren, ziet men niets, dan dikke wollen kleederen en pelswerk. Geene tragen, geene luijaards, geene oude lieden, geene kleine kinders komen meer voor den dag. De laatſten moeten in huis blijven, dewijl zij daar buiten niet kunnen voortkomen; en de eerstgenoemden, zoo zij zich al eens vertoonen, hoe langzaam en op hun gemak zij voorheen over de ſtraat gingen, zijn eensklaps vlug en ſnel te voet geworden. De kooplieden, de vleeschhouwers, de vischverkoopers en andere lieden, die anders gewoonlijk als pilaren nevens hunne waar ſtonden, ſchijnen thans telkens te danſen, dewijl zij nu eens op hunne hielen gelijk een tol ronddraaijen, en dan weder met hunne voeten op den grond ſtampen, en hunne armen gedurig in alle rigtingen ſlaan. De baarden der *Rusſiſche* boeren zijn tot vaste ijsklompen geworden, en ook bij hen, die geene baarden dragen, zijn nogtans de bakkebaarden en de

kleedingſtukken in de nabijheid van den mond geheel met ijs en dikken rijm bedekt. Wanneer de mond van iemand naast u zich tot ſpreken opent, ziet gij elken toon vergezeld door een' digten nevel, die, gelijk rook, uit zijnen mond ſtroomt, en de ſlechts voor het gehoor beſtemde woorden nu ook als voor het oog aanſchouwelijk maakt. Bij elken voetſtap kraakt de ſneeuw op een' hoogen piependen toon, en boven den wandelaar dampen de ſchoorſteenen dikke rookwolken uit, die, zoo door witte kleur, als ook bijzonder door eene ſchijnbaar vaste zelfſtandigheid, zich van gewonen rook onderſcheiden. Deze wolken hebben niet die veelvuldige kronkelingen, als gewoonlijk, maar vormen regtopgaande rookzuilen. De voorwerpen op den grond, huizen en boomen, dieren en menſchen, verſchijnen niet als in eene ledige, ſlechts met lucht vervulde ruimte, maar als door een niet volkomen doorſchijnend ligchaam van ons geſcheiden; en het allengs naderen van twee menſchen op de ſtraat heeft welligt eenige gelijkheid met de ontmoeting der viſchen in het water, daar de naderende gedaante op eenen afſtand van twintig ſchreden zich nog in een' dikken nevel gehuld vertoont, die echter ſteeds dunner en doorzigtiger wordt, hoe nader de perſoon komt; en evenwel is er geen eigenlijke nevel, daar deze bij ſterke koude even zoo zelden, als hevige wind, plaats heeft. Hierbij komt nog, dat de zon, die zelfs op den middag zeer laag aan den hemel ſtaat, en ſteeds eene hoog purperroode kleur heeft, een geheel bijzonder ſchijnſel werpt op alle voorwerpen.

In *Permië* valt de eerſte ſneeuw gewoonlijk in het midden, dikwijls reeds in het begin van October; en, daar het weder, zoo wel des zomers, als des winters, zeer beſtendig is, blijft dezelve meestal tot in het midden van Mei liggen. Tegen het einde van November heeft de ſneeuw zich reeds zoo zeer opgehoopt, dat de onderſte venſters, die anders eene manshoogte boven den grond waren, nu met dezelve gelijk of er onder begraven zijn. Daar het een te moeijelijke arbeid ware, de

ſteeds hooger wordende ſneeuw voor de huizen weg te ruimen, vergenoegt men zich gewoonlijk hiermede, dat ſlechts de ingang van de ſtraat naar de deur, zoo veel volſtrekt noodig is, vrij gehouden worde. Deswege gaat men des winters van de ſtraat in elk huis diep benedenwaarts, alsof men in eenen kelder moest afdalen. Misſchien zal men het voor onwaarſchijnlijk houden; maar ik meen te mogen verzekeren, dat de ſneeuw in *Rusland*, zoodra de ſtrenge koude begint, veel witter is, dan bij ons; offchoon wij van de verblindende witheid der laatſte reeds een ſpreekwoord ontleend hebben. Niet alleen voor mij, maar ook voor allen, die ik daarnaar vroeg, is het volſtrekt onmogelijk, op eene ſneeuwvlakte van eenige uitgebreidheid, wanneer dezelve door de zon beſchenen wordt, ſlechts eenige oogenblikken te zien, zonder hevige prikkelende pijnen in de oogen te gevoelen. Eveneens zou een even zoo groote, door de zon beſchenen ſpiegel van gepolijst metaal op het gezigt werken.

De nachten zijn des winters, zelfs ten tijde van de nieuwe maan, door het ſchijnſel van de ſneeuw, hetwelk veel gelijkheid met dat van den *Bononiſchen ſteen* heeft, zoo helder en verlicht, dat men bijkans zoo goed ziet als op donkere dagen, en even zoo goed als bij dag reizen kan. Wegens deze verblindende witheid van de ſneeuw zijn ook, vooral in de noordelijker oorden, de boeren van ſneeuwbrillen met gekleurde glazen voorzien, die men overal, zelfs in kleine dorpen, voor weinige *kopeken* koopen kan. Zeer arme lieden vervaardigen zelve eene ſoort van brillen uit ronde, dunne ſchijfjes hout, in het midden waarvan zij eene kleine opening maken, die juist voor den oogappel wordt vastgemaakt. In weerwil van deze voorzorg is het nogtans een zeer gewoon verſchijnſel, dat oude lieden van den geringeren ſtand geheel blind worden, hetgeen men aldaar voor even zoo natuurlijk ſchijnt te houden, als wij het niet vreemd vinden, dat oude lieden de tanden verliezen. Wanneer ik, op mijne menigvuldige reizen,

tegen den middag eene boerenwoning binnentrad, zag ik dikwijls het gansche gezin vrolijk om den disch verzameld; terwijl, in eenen hoek der kamer, een oud paar, aan een klein, laag tafeltje geplaatst, afzonderlijk spijsde. Vraagt men, wie die arme lieden zijn, zoo krijgt men dit schijnbaar onverschillig antwoord: *Het vadertje en moedertje des huizes, die reeds blind zijn.* Dit vroeg blind worden is echter waarschijnlijk niet enkel aan de witheid der sneeuw, maar ook in het algemeen aan de strenge koude toe te schrijven. Bijkans dagelijks gebeurt het aldaar, dat iemand de oogen digtvriezen — niet het eigenlijke oog, dat, zoo het schijnt, de felste koude wederstaan kan, maar wel die vloeistof, welke hetzelve, bij sterke prikkeling door de koude, afzondert. Wanneer iemand uit de heete kagchelkamer in de koude gaat, of een sterke togt op het oog valt, zoo, watert hetzelve, en zoodra eén traan opwelt, bevriest deze, en sluit daardoor de opening van het oog. Als dit plaats heeft, treedt de persoon het naaste huis binnen, en gaat, met het woord *iswinite*, (met verlof) bij de deur in het warme vertrek staan, waar het oog terstond zich weder opent, zoodat de reis voortgezet kan worden. Zoodanige bezoeken krijgt men soms verscheidene in één uur, en niemand stoort er zich aan. Nog menigvuldiger is het bevriezen van die ligchaamsdeelen, welke men ook bij de strengste koude niet wel bedekken kan, zoo als de neus. Het eerste gevoel daarbij schijnt niet smartelijk te zijn; en, als men er niet bijzonder opmerkzaam op is en er geene ondervinding reeds van heeft, bemerkt men het misschien geheel niet. Doch een ander ziet het zoo veel te beter, daar het bevrozen deel terstond aan eene blaauwachtige kleur kenbaar wordt; en in dit oogenblik kan men dan ook zeker rekenen, van ieder, die ons ontmoet en in het gezigt ziet, eene liefderijke herinnering te ontvangen. *Baituschka, wasche nos!* (vadertje, uw neus!) roepen de voorbijgaanden, en spoeden ijlings voort. Ook heeft men geene andere hulp, dan deze vriendelijke waar-

schuwing, noodig, waarvan het onmiddellijk gevolg is, dat de bevrozene terstond eene handvol versche sneeuw van den grond neemt, en daarmede het einde van den neus sterk wrijft; waarop hij terstond ook zijnen weg vervolgt, en welligt een oogenblik daarna eenen anderen *wasche nos!* toeroept. Zoo weinig dit toevriezen der oogen of bevriezen van den neus te beduiden heeft, wanneer terstond de noodige hulp aangewend wordt; zoo erge gevolgen hebben deze toevallen, indien ze verwaarloosd worden. Daarom ziet men in *Rusland* vele lieden, wier gelaat geheel misvormd en daardoor ongemeen leelijk is.

Gelijk de sneeuw dier koude streken van de onze verschilt, zoo is ook het ijs geheel anders. In het zuidelijk gedeelte van *Duitschland* heeft men dikwijls in den winter slechts morsig geel en brokkelig grondijs, ter dikte van een' halven voet ten hoogste, voor den ijskelder; maar in de meren en zelfs in de grootere wateren van *Rusland* wordt het vier en dikwijls over de zes voeten dik; en deze stukken zijn zoo hard, dat men er met een' vuurslag vonken uit slaan kan, en daarbij zoo doorsnijdend, dat men een' strohalm, die in het midden van zoodanigen ijsklomp zit, even zoo duidelijk ziet, alsof dezelve geheel vrij voor het gezigt lag.

In weerwil van deze strenge en voor het verblijf in de open lucht zoo hinderlijke koude, worden in *Rusland* de meeste reizen des winters gedaan, en dat onafgebroken, zoo wel bij nacht, als bij dag. De reden hiervan moet men zeker voornamelijk in de wegen zoeken, welke des zomers, bijzonder bij het beginnen tegen het einde van denzelven, daar men ze geheel aan de natuur overlaat, dikwijls grondeloos en dus geheel onbruikbaar zijn; maar gedurende den winter vindt men die zelfde wegen door de natuur beter gemaakt, dan ergens door menschenhanden zou kunnen gedaan worden. De hooge, vaste sneeuw, welke niet smelt door invallenden dooi, maakt het gansche land tot eene spiegelgladde oppervlakte, waarover de sleden, als over een'

marmeren bodem, met verwonderlijke snelheid heenglijden, zonder eenige hindernis te ontmoeten, daar de sneeuw alles effen gemaakt heeft. Door dikke, warme pelzen wordt het ligchaam der reizenden genoeg tegen de koude beschut, en door goed bewerkte bastmatten *Muscovische* matten) weet ook de boer zijnen wagen tot eene kleine tent in te rigten, waarin hij, zelfs bij de strengste koude, regt op zijn gemak zit of ligt. De meer gegoede lieden uit den middelstand hebben gewoonlijk grootere sleden, waarin plaats is voor zes of acht personen, en welke door even zoo vele paarden getrokken worden. De bewoners van zoodanig rijdend huis zijn allen goed ingepakt, meestal op en onder dikke pelzen liggende, en tegen de buitenlucht door bastmatten wèl beschut, zoodat zij van het gure weder slechts weinig te lijden hebben, en zich in de enge, door henzelven verwarmde, ruimte regt wèl bevinden.

Ook dit is nog een opmerkelijk verschijnsel, dat de koude in *Rusland* naar het oosten steeds toeneemt, en zelfs in grootere mate toeneemt, dan wanneer men even zoo ver van het zuiden naar het noorden zich begeeft. *Moskou* en *Kasan* b. v. liggen bijna op gelijke breedte; maar te *Kasan*, dat omtrent honderd *Duitsche* mijlen oostelijker is, heerscht veel strengere koude, dan te *Moskou*. *Kasan* ligt omtrent onder denzelfden graad, als *Koppenhagen* en *Edinburg;* maar het verschilt in luchtgestel grootelijks van deze steden. *Petersburg* is vijf graden noordelijker dan *Kasan*, doch heeft geenszins eene zoo felle koude. In *Kasan* begint de winter omstreeks het midden van October en duurt onafgebroken voort tot het einde van April, en eerst tegen het einde van Mei worden de landerijen bearbeid; terwijl men in *Drontheim* in *Noorwegen* nog groene weiden in November heeft en eene aangename wandeling in het veld doen kan, offchoon *Drontheim* op 64 graden, en dus negen graden noordelijker, dan *Kasan*, ligt.

Dit onderscheid loopt nog meer in het oog, als men verder oostwaarts in *Rusland* reist. *Ochotsk* b. v. ligt

bijna op gelijke breedte als *Petersburg* en *Stokholm*; maar zelfs de *Rus* beeft voor de alles verstijvende koude van *Ochotsk*, en alle ambtenaren dezer stad, die uit het westen derwaarts gezonden worden, krijgen dubbele bezoldiging, eenen hoogeren rang, en de vrijheid, om na verloop van drie jaren terug te keeren, dewijl er zonder deze voordeelen niemand gevonden zou worden, die lust had, om zich naar een zoo onherbergzaam en bijna onbewoonbaar oord te begeven. Alleen de naam *Kamtschatka* jaagt reeds huivering en schrik aan, en echter is de *Peterpaulshaven* in *Kamtschatka* slechts 51 graden van de evennachtslijn verwijderd, en dus op dezelfde breedte, als *Dresden*, *Amsterdam* en *Londen*. Eene der oorzaken van zoo groot verschil in het luchtgestel is buiten twijfel deze; dat de zuidelijke streken van *Siberië* meerendeels verre van alle zeeën verwijderd liggen. *Middel-Azië* is verder, dan eenig ander gedeelte der aarde, verwijderd van groote wateren. Hieruit laat zich evenwel het verschijnsel niet volkomen verklaren. De menigvuldige, vele honderden mijlen verspreide lagen zout, zullen misschien daartoe mede bijdragen, bijzonder uit hoofde van den schralen groei in dezen zouten grond, daar men, in eenige streken verscheidene dagen reizende, geene bosschen en slechts weinige kleine planten ziet. De voornaamste reden is zekerlijk deze, dat de grond van het westen naar het oosten zich allengs hooger boven de oppervlakte der zee verheft, en alzoo den grootsten bergrug der aarde vormt, — eene verbazend uitgebreide bergvlakte, op welke sedert duizenden jaren de volken van het noordoosten elkander verdrongen, en van waar ze zich ook in gansche stroomen over zuidwestelijk gelegen landen uitstorteden. Van de ongemeen hooge ligging dier streken getuigt ook de loop der groote, geweldige vloeden, die allen op het hoogste deel dezer bergvlakte ontspringen, en, zooals de *Ob*, de *Jenisey*, de *Irtisch* enz., in de noordzee zich ontlasten. Het is jammer, dat de vele reizen, die onder de regering van KATHARINA II in deze oorden, meest door *Duitsche* natuuronderzoekers, gedaan zijn, geene bepaalde opgaven van de hoogte des lands, behelzen. De Akademie der Wetenschappen te *Petersburg* zou dit kunnen ophelderen, zoo dezelve geschikte personen in die gewesten met goede barometers voorzag, waarvan men ook in andere opzigten voor de kennis van den dampkring en van eenige verschijnselen in denzelven groot nut mogt verwachten.

Zoo veel van den winter in oorden, die ik zelf bij eigene ondervinding heb leeren kennen. Op mij, die aan zoodanige uiterften niet gewoon was, werkte de koude zéer onaangenaam, zoo dikwijls dezelve wederkwam. Welk een leven voor een wezen, dat vooral in het licht en in de warmte der zon zich verblijdt, verfcheidene maanden het grootfte gedeelte van zijnen tijd bij het ellendig kaarslicht te moeten doorbrengen, daar de zon, althans in *Permië*, op de dagen, wanneer men het meest daarnaar verlangt, eerst ten tien ure opkomt en om twee ure reeds weder verdwijnt, en ook gedurende de vier uren, dat dezelve zigtbaar is, in eene bloedroode kleur, zonder te verwarmen of zelfs goed te verlichten, zich flechts weinig boven den horizon verheft, en als befchroomd langs de naburige bergen in het zuiden heenfluipt, achter welke zij zich, eer men haar regt gezien heeft, reeds weder verbergt. Welligt is het onmogelijk, voor iemand, die een beter land bewoont, den treurigen toeftand der bewoners van deze oorden in allen opzigte geheel duidelijk te maken, daar het mijzelven, ik beken het, moeijelijk valt, alle die bijzonderheden weder levendig in mijn geheugen terug te roepen. Ik moet foms nog om mijzelven lagchen, als ik mij herinner, hoe ik eens in *Wijätka*, in het begin van October, toen reeds alles van koude verftijfd was, wegens eene ligte ongefteldheid te bed moest blijven, en tot tijdkorting het leesboek van mijne kinderen, den *Kindervriend* van WEISSE, begeerde. Ik floeg het boek open, en trof juist de plaats, waar de Schrijver, op het einde van November, nog langs eene groene weide gaat wandelen. Tranen van weemoed kwamen mij in de oogen, bij de gedachte, dat ik een zoo heerlijk land — dat ik mijn dierbaar en fchoon vaderland verlaten, en tegen deze onherbergzame en, zoo als ik toen dacht, akelige ftreken verwisfeld had. Ik lach er nu fomwijlen nog om, wanneer ik mij die kleinmoedigheid herinner; maar de tranen, die ik toen niet kon bedwingen, waren zeer ernftige tranen, welke uit de diepte van mijn hart opwelden, en ik durf er geenszins voor inftaan, dat hetzelfde niet weder plaats hebben zoude, zoo ik daar nog eens op hetzelfde tooneel moest optreden.

(*Het vervolg hierna.*)

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Wel-Edel Heer!

Te regt is, bij de aankondiging van mijnen *Bardenzang*, (No. III, bl. 137, uwer *Letteroefeningen*) door mijnen Recensent aangemerkt, dat ik *aan zeker bekend vaderlandsch spreekwoord, naar 't schijnt, niet gedacht, of, zoo al, mij blijkbaar daaraan weinig bekreund hebbe.* Het *laatste* is waarheid, en ik beken dit openhartig; er tevens bijvoegende, dat ik mij steeds om alwat slechts *in schijn* groot, maar *in het wezen der zaak* nietig is, weinig bekreune; te veel eerbieds hebbende voor de *groote zaak* van Waarheid, Regt en Deugd, dan dat de kleingeestigheid van vleijers en eigenbelangzoekers mij zou kunnen bewegen, mijne *oud-Nederlandsche gevoelens* in het keurslijf eener angstige beschroomdheid te wringen; iets, waartoe sommigen, blijkens de ervaring van den dag, zich niet ongeneigd betoonen.

Met dezelfde rondborstigheid, waarmede ik, in dezen tijd, nu en dan, voor het dierbaar *Vaderland* en deszelfs *Helden* heb gezongen, is het hier nevensgevoegde Gedicht aan onze heilige *Godsdienst* toegewijd; en het zal mij aangenaam wezen, voor hetzelve eene plaats in uw geacht Maandwerk te zien ingeruimd.

De goede Voorzienigheid vurig dankende, die mij, in den schoot der Protestantsche Kerk, het helder en onbeneveld licht van het Goddelijk Evangelie heeft doen aanschouwen, kon ik mij echter geenszins verheugen over een bedrijf, dat het hart mijner Roomschgezinde Medechristenen met innigen weedom moet hebben vervuld; ik bedoel *het wegnemen der Kruisen in de Hoofdstad van eenen Vorst, die*, gelijk zijne voorgangers, in onderscheiding van andere Monarchen, *met den naam van den Allerchristelijksten wordt bestempeld.*

Gewis een zoo schaamteloos bedrijf, door Roomschgezinden zelve gewild en ten uitvoer gebragt, kan door geen bezadigd en onpartijdig Protestant worden goedgekeurd; want het is gelijk te stellen met een' boosaardigen opstand tegen het Christendom en tegen Hem, naar wiens naam wij ons noemen. Voorzeker, de Muzelman zou, *door het nederrukken der Halvemaan*, zijne verachting van den Logenprofeet niet krachtiger kunnen uitdrukken! — Dan, zoo is de geest des

tegenwoordigen tijds. De navolgers der Fransche Encyclopedisten stellen er eene eere in, *niets*, dan het orakel van hunnen Afgod, te gelooven; en eene leer, die der bedorvene zinnelijkheid offers brengt, vindt grooten bijval bij ligtzinnigen.

De Protestant, geene bloot zinnelijke teekens behoevende, tot schraging of opwekking van zijn geloof in Hem, wiens dienst *in geest en waarheid* bestaat, en wars van de minste onderwerping aan menschelijke inzettingen, bij het allesóverwegend en alleen geldend gezag van den Koning des Lichts en der Waarheid, — de Protestant moge, met innig mededoogen, zwakke broeders beklagen, die, tot bevestiging van *hunne* overtuiging, beeld en teeken schijnen te behoeven; edoch, vervuld met den geest der Evangelische liefde, veroordeelt hij den zwakken en dwalenden niet; maar verontwaardiging grijpt hem aan, wanneer hij hoogmoedigen en nietswaardigen aan hulpbehoevenden den rietstaf ziet ontnemen, waarop zij steunden, zonder hun iets in de plaats te geven, waarmede zij hunne wankele schreden schragen kunnen; — dat is, zonder beeldspraak, wanneer Onchristenen, bij het afrukken van Christus' kruis, tevens de Godslasterlijke verklaring voegen: *dat het Christendom voor de wereld heeft uitgediend.*

Uit *dit* oogpunt beschouwe men de dichtregelen, die eerbied voor den verheven' Stichter des Christendoms en zijn Evangelie mij heeft doen ontboezemen. Mijne Protestantsche medebroeders zullen, immers ik durf dit vertrouwen, instemmen met de door mij uitgedrukte gevoelens; en den Roomschgezinden Medechristen zij, mits dezen, de verzekering geschonken, dat de echte Protestant, offschoon aan het zinnelijk teeken des kruises alle godsdienstig eerbetoon moetende ontzeggen, hartelijk instemt met de *Leer des Kruises*, en het *Evangelie van den Gekruisten* hooger waardeert, dan al de schatten en genoegens der wereld! — Voor Ultraliberalen en Jezuiten verspil ik geen enkel woord. *Aan hunne vruchten kan men hen kennen!*

Nevens het verzoek, om deze letteren aan mijn stukje te doen voorafgaan, paar ik de verzekering mijner hoogachting.

Amsterdam, 7 Maart 1831.

W. H. WARNSINCK, BZ.

OP HET WEGNEMEN DER KRUISEN IN DE HOOFDSTAD VAN DEN ALLERCHRISTELIJKSTEN KONING.

O best geschenk des besten Vaders!
O Godsdienst! blijf ons eeuwig bij!
Wie u ons rooven, 't zijn verraders
Der menschheid, wat hun taal ook zij!
Komt, wreedaards! rooft ons goed en leven;
Gij rooft, wat eens ons moet begeven;
't Is menschlijk — o, 't herstelt zich weêr:
Maar, ons den jongsten troost te ontrooven,
Ons laatste vonkje hoops te dooven —
Dit 's helsch — of kon een Duivel meer?

RHIJNVIS FEITH.

De zwijmelkelk is ingeschonken;
't Ontzag voor God bestaat niet meer;
De Tijdgeest werpt, van woede dronken,
't Blazoen van Christus' Godsdienst neêr:
Dat teeken, eens zoo hoog gedragen,
Staat thans ter prooije aan mokerslagen;
En tempeltin en muurtrans beeft.
Hoor, trotsch Parijs! dat woest rinkinken!
Hoe lager 't heiligste moog' zinken,
Hoe hooger thans uw moedwil streeft.

Rijst uit uw' nacht, vervlogen jaren!
Dat de aarde uw schande en gruwlen zie! —
De Medicis, met haar barbaren,
Sint Bartelsnacht en — Coligny! —
Wat schouwspel! — 't bloed der Hugenooten
Moest toen den schijntriomf vergrooten
Van 't kruis, met slaafsch ontzag vereerd;
En thans.... Laat vrij de Seine siddren!
Zij is 't, die vrome kruisaanbiddren
Veel lager nog dan 't kruis verneêrt.

Verheft nu, wie dien lof moog' doemen,
  Marat's, Santerre's en le Bon's!
Sier, Saint Antoine! thans met bloemen
  Uw Robespierre's en Couthon's!
Wel heeft de vuist dier onverlaten,
'T Geweld ten dienst, langs markt en ftraten
  De bloedvaan van den moord ontplooid;
Maar woest de klaauw naar 't kruis te fteken
En 't van Gods tempels af te breken,
  Vermogt dat vijftal monfters nooit!

Spreek, Saint Simon! zijn dit de vruchten
  Der leer, die uw orakel fpreekt? —
Dat ooft is in verpeste luchten,
  Door kracht van helfchen damp, gekweekt.
Ontaarden! doet, bij duizendtallen,
Uwe offers door de moordbijl vallen,
  Voor menschlijkheid en rede doof;
Maar laat — wat, in een' nacht van rampen,
Nog moed fchenkt met den dood te kampen —
  Maar laat den zwakken mensch 't geloof!

'k Heb nooit de knie voor kruis gebogen,
  Voor hout noch fteen de kruin verneêrd,
Maar vaak, met innig mededoogen,
  In dwalenden den mensch vereerd;
Doch haat en afkeer moet hen treffen,
Die trotsch zich boven 't kruis verheffen,
  Wier hoogmoed Christus' naam miskent;
En vloek zij d'onverlaat befchoren,
Die, lastrend, met der Duivlen koren,
  In Christus' *kruis* den CHRISTUS fchendt!

Rukt, fnoodaards! rukt dat kruis ter aarde!
  Wat fchenkt ge aan de aard' voor dat gemis?
Het bijgeloof rijst zelfs in waarde,
  Bij 't dwaallicht van uw duisternis.
Voor 't beeld des heils gedwee te knielen,
Verfchaft nog troost aan zwakke zielen,
  In 's levens ftrijd en jongften nood;
Maar gij, wat rust geeft gij aan 't harte,
Bij 't foltrend wee der laatfte fmarte?....
  Niets dan vertwijfling, wanhoop, dood!

Vermeetlen! rukt dat kruis ter neder,
'tSieraad van 't heilig tempelkoor!
Wat fchenkt gij voor dien roof toch weder?
Wat voor den troost, dien 't hart verloor?
De Jood, van Juda's ftam verbasterd,
Die David's Zoon en Koning lastert,
Is hier min fchuldig in Gods oog:
Een nacht van twijfel doet hem dwalen;
Maar gij miskent de heldre ftralen
Der middagzon aan 's hemels boog.

Beef, Frankrijk! — God zal eenmaal fpreken,
En ftraffen 't fnoodgepleegde kwaad,
En de eer van zijn' Gezalfde wreken,
Wiens Rijk van eeuw tot eeuw beftaat.
De fmaad, den Christus aangewreven,
Zal op uw kroost en nakroost kleven;
Uw Afgodstempel ftort in gruis;
In vlammen, die ten hemel rooken,
Zal 't wis verderf den grond beftoken,
Gefchandvlekt door den val van 't kruis!

Toch zal de Kruisleer zegepralen:
De Christus hoedt zijn Algebied;
Voor Hem weêrgalmen berg en dalen
En aarde en hemel 't zegelied;
Zijn woord zal volk bij volk verlichten;
Het bijgeloof zal voor Hem zwichten;
De dwaling wijken voor Zijn kracht;
En wie Zijn' troon te laag durft zetten,
Zal de adem van Zijn' mond verpletten
En ftorten in des afgronds nacht!

Oud-Neêrland! waard' verlicht te heeten,
Bewaar den fchat, dien gij bezit;
De onkreukbre vrijheid van geweten,
Waarmede elk mensch zijn' God aanbidt!
Maar, Broeders! Christnen! laat ons waken,
Als 't monfter onzen grond mogt naken,
Den muil vol laster, fmaad en hoon!
Ja, dan moet Roomsch en Onroomsch ftrijden,
En aan den heilgen kamp zich wijden
Voor de eer van Christus' kruis en kroon!

DE KUNSTENAAR EN DE UITDRAGER.

Tegen het einde der zeventiende eeuw was de ſtraat *della Carita* te *Napels* reeds, gelijk de *Ghetto* te *Rome*, de bijzondere wijk der *Joden*, die meerendeels het bedrijf van woekeraar met dat van uitdrager verbonden. Ieder jongeling van goeden huize, dien zijne zeilpartijen naar de grot van *Pauſilippo* met eene of andere *Signorine* te gronde gebragt hadden — ieder arme *Madonnen*-ſchilder, die voor de *rivenditori* (verkoopers), in afwachting van beſtellingen voor Vorſten of Kardinalen, moest arbeiden, wist de ſtraat *della Carita* zeer goed te vinden. Onder de winkels in de naauwe ſtraat onderſcheidde die van koopman ABRAHAM GIUDEO zich door eene overgroote menigte van oude dingen, die den ingang verſierden, of veeleer verſperden. Hier zag men in bonte verwarring onder elkander *Milanezer* harnasſen, *Bologñezer* degens, *Cremonezer* violen en *Napelſche* luiten; doch GIUDEO deed voornamelijk in ſchilderijen van allerlei ſoort. Niemand wist beter, dan hij, onder eene laag van roet en ſtof, het penſeel van eenig groot meester te onderkennen, of in de proeven van een jong, onbekend en hongerig kunſtenaar de kiem van een toekomſtig talent te ontdekken; — maar ook niemand verſtond beter de kunst, om op den nood van den behoeftigen koopman te *ſpeculeren*, en, met eene onverſchilligheid, die iemand in vertwijfeling zou brengen, de waarde van een werk te verkleinen, welks verdienſte hij, als door zeker natuurlijk kunstgevoel, zeer wel wist te onderſcheiden.

Op zekeren avond trad een jong mensch van eene ellendige vliering, waar hij den geheelen dag had gewerkt, en rigtte zijne ſchreden naar de ſtraat *della Carita*, terwijl hij onder zijn' afgeſleten mantel iets zorgvuldig verborgen hield. Bij de toenemende donkerheid kon men naauwelijks zijn ten uiterſte pover gewaad en zijne ſterk uitkomende gelaatstrekken onderkennen, die onder een zwart en dik hoofdhaar zekere wilde fierheid aanduidden. Hadden de vrouwen uit den geringeren ſtand, die onder gezang voor hare deur zaten te ſpinnen, geweten, dat de voorbijgaande perſoon de vervaardiger van de destijds zoo geliefde volksliederen: *Dolce pace del cor mio*, en: *Piu che penſo à tuoi*, was, zij zouden er niet aan getwijfeld hebben, of hij wilde, met zijne guitar on-

der den mantel, zich ergens onder het venster eener onverbiddelijke IRIS begeven. Maar de jongeling bleef voor ABRAHAM's uitdragerij staan, stapte eindelijk, na eenig besluiteloos talmen, binnen, en geraakte, door eene verzameling van oude wapens en schilderstukken, weldra in eene soort van achterkamer. Hier zat de *Israëliet* in eenen breeden, onderwetschen leuningstoel, en was juist bezig met het dien dag ingebeurde geld te tellen, toen hem de komst van den jongen man in zijn gewigtig werk stoorde. — „Wat is er van uwe dienst, jongeheer? Gij weet, de tijden zijn slecht; de *Napelsche* dukaten wandelen alle naar onze *Spaansche* heeren, die hunne pistolen liever aan bijzitten en *bravo's*, dan aan arme lieden, als mij, geven..... maar dit onder ons en met allen eerbied, welken men aan de dienaren van zijne Katholieke Majesteit schuldig is." Dat zeggende, nam hij zijne groote muts af. „Hebt gij," dus voer hij voort, „bij uw bezoek het oogmerk, dat ik vermoede, zoo doet gij wèl, dat gij een goed pand van eenige waarde, gelijk gij daar zeker onder den mantel hebt, medebrengt." — „Gij vergist u," sprak nu de onbekende, terwijl hij op eene aldaar staande tafel, die de hoogte van omtrent vier palmen had, wees; „ik kom niet om te leenen, maar om te verkoopen." — „Ach, dat is wat anders!" riep de oude uitdrager, nam een' bril, en beschouwde opmerkzaam het schilderstuk, dat de jeugdige kunstenaar intusschen in het vereischte licht geplaatst had. Te vergeefs verwachtte de jongeling, welken indruk zijn werk op den bedreven beschouwer zou maken, wiens onbewegelijke gelaatstrekken enkel opmerkzaamheid aanduidden. Hij meende eindelijk het woord te moeten opvatten, om den *Jood* het onderwerp der schilderij te verklaren, en zeide dus: „Het is HAGAR met haren zoon in de woestijn." — „Een onderwerp, dat reeds door den goddelijken GUERCINO is behandeld," sprak ABRAHAM. — „Wanneer gij zijne schilderij kent," hernam de schilder, „zult gij weten, dat niet hetzelfde tijdpunt is gekozen — en," voer hij met zekere fierheid voort, „wat is ook daaraan gelegen? Het komt er hier slechts op aan, wat het mijne waard zijn mag." — „Dat is stout gesproken, jonge RAPHAEL!" antwoordde de oude, met een' spottenden glimlach; „*Signor* SPAGNOLETTO en *Cavaliere* LANFRANCO konden zich niet beter uitdrukken; maar ik geloof geenszins, dat gij uwen arbeid zoo duur verkoopt."

Dit zeggende, floeg hij een' veelbeteekenenden blik op de afgedragene kleederen des jongen fchilders. — „Wat wilt gij dan voor deze fchilderij geven?" riep de jongeling ongeduldig. — „Wat ik geven wil?" herhaalde de flimme *Jood*, op een' bedenkelijken toon; „hum.....! ik zou liever eene *Hel*, of *Vagevuur*, of *Martelaar* hebben; men wil tegenwoordig geene andere dingen meer.... En dan ziet men hier ook geen fpoor van eene der fcholen, die thans in de mode zijn, noch van die van CARAVAGGIO, noch van die van RIBERA..... Naar welke fchool hebt gij toch gearbeid?" — „Naar geene," was kortaf het antwoord. — „Maar wie is dan uw meester, en waar hebt gij geleerd?" — „Mijn meester is de natuur, en mijne fchool het ongeluk." Hiermede wilde de fchilder het ftuk terugnemen; maar de oude uitdrager, het nog fteeds befchouwende, zeide: „Zacht wat!.... als men daarvoor.... zes dukaten bood?" — „Dan is het het uwe," viel de jongeling hem fchielijk in de rede, en de *Jood* vervolgde: „Dat zou meer zijn, dan het waard is; maar vier, bij voorbeeld, dat dunkt mij een redelijke prijs." Voor een oogenblik vertrokken zich de gelaatstrekken van den jongeling, als hij zag, dat de flimme handelaar met zijnen nood fpeelde, welken hij zelf maar al te zeer had laten bemerken; zijne zwarte wenkbraauwen fronften zich, en zijne hand greep naar eenen dolk, dien hij in den gordel droeg. Maar hij bezon zich. Zijne kalmte kwam terug, en zijne trekken namen het gewone kenmerk van fombere terughouding weder aan. „Laat ons er een einde aan maken," fprak hij; „houd gij dit ftuk, en geef mij de vier dukaten!" De *Jood* telde hem die één voor één toe, alsof hij ongaarne van dezelve fcheidde; en de jonge fchilder, zoodra hij zijne ellendige woning weder bereikte, riep verheugd: „God dank! nu kan ik linnen en brood koopen."

Eenige dagen later hield een prachtig rijtuig voor de uitdragerij van koopman ABRAHAM ftil. Het was de beroemde *Cavaliere* LANFRANCO, die uit de kerk *del Gesu* kwam, alwaar hij aan de fchilderftukken werkte, die men nog bewondert. Deze kunftenaar beval den ouden *Jood*, welke ijlings aan het portier gekomen was, hem eene fchilderij, die bij de deur onder vele anderen hing, toe te reiken. Het was die van den onbekenden. Met eene zeer bedrijvige houding nam de uitdrager het ftuk, veegde met zijne mouw

zorgvuldig het ſtof af, en reikte het aan LANFRANCO toe, met deze woorden: „ Een goed ſtuk, *Signor Cavaliere!* en Uwe Heerlijkheid wist dit zoo treffend te onderkennen. Bewonder het wilde koloriet van deze woestijn, deze door de zon verſchroeide boomen, dezen gloeijenden hemel!" — „ Van wien is deze ſchilderij?" — „ Ik weet het niet; dezelve werd mij verkocht door een jong mensch, die het voor zijn werk uitgaf." De ſchilder zocht onder het ſtuk, en vond in eenen hoek den onbekenden naam SALVATORIELLO. Het werd gekocht voor den prijs, welken de *Jood* vroeg; doch er verliep nog menig jaar, eer de onbekende SALVATORIELLO, die om een klein loon voor de *rivenditori* te *Napels* werkte, de beroemde SALVATOR ROSA werd, dien gansch *Europa* bewonderde, en eer de Vorſten van *Italië* wedijverden om de eer, dat zij diens voortreffelijke meesterſtukken als tegen goud mogten opwegen.

DE GROOTMOEDIGE ZELFOPOFFERING VAN DEN ZEEHELD VAN SPEYK, BEVEL VOERENDE OVER DE KANONNEERBOOT, NO. 2, TE ANTWERPEN, DEN 5 FEBRUARIJ 1831.

Zij zijn voorbij, die glorievolle dagen,
  Toen wij het lot beſlisten van Europ.
Door overmagt ziet Holland zich belagen,
  En houdt alleen zijn fierheid en zijn hoop.
Der Vorſten wil belet wel onze dappren,
  In 's vijands bloed te doopen 't heldenzwaard;
Maar — onze vlag zal onbezoedeld wappren:
  Wij zijn nog niet van de oude deugd ontaard!

Neen! Hollands vlag laat ſtrafloos zich niet ſcheuren:
  Een heldendrom bewaakt haar vroeg en ſpå.
Geen ſmet onteert die vlekkelooze kleuren,
  En wie haar hoont, dat hij met ſchand' verga!
Wat ſnelt gij zaam, ontzinde vredebrekers!
  Of ziet gij niet, wat held die kiel bewaart?
Heeft Holland niet tienduizenden van wrekers?
  Wij zijn nog niet van de oude deugd ontaard!

Zij snellen aan, die benden van verraders;
Zij springen toe op de afgedwaalde boot:
Maar Hollandsch bloed vloeit nog van Speyk in de aders;
Hij is een held, in d'onspoed waarlijk groot.
Een kleine stoet van dappre medestanders
Toont zich den naam van Hollands zeeliên waard.
Zij strijden trouw, als echte vaderlanders:
Geen hunner is van de oude deugd ontaard!

Maar de overmagt zal 't klein getal verpletten.
Zie Hollands vlag reeds smaadlijk weggescheurd!...
Hoe! Kon van Speyk die schande niet beletten?
Hij zwoer het ééns. Heeft hij zijne eer verbeurd? —
Neen! hoor dien knal! De lont, in 't kruid gestoken,
Vernielt de boot, ontrukt van Speyk aan de aard';
Maar — heeft met hem ook de eer der vlag gewroken:
Wij zijn nog niet van de oude deugd ontaard!

O Loevestein! zóó strafte in vroeger dagen
Een Herman ééns de Spanjaards in uw' muur.
Zóó wreekte ons ééns een Claessens op de baren,
En sneefde als held door eigen buskruidvuur.
Een echte zoon van Holland kan niet dralen:
Meer is hem eer dan 't nietig leven waard.
Wenkt hem de strijd, de zege kan niet falen:
Wij zijn nog niet van de oude deugd ontaard!

Ontvang, van Speyk! ons aller stille hulde!
Uw kloeke daad zal ons ten voorbeeld zijn.
Gelukkig hij, die zóó zijn' pligt vervulde...
Doch dat een drom van wrekers nu verschijn'!...
Ja! vroeg of laat, wij zullen ééns u wreken;
Wij zweren dit, om Hollands vlag geschaard!
Gewijde schim! al zijt gij ons ontweken,
Wij zijn nog niet van de oude deugd ontaard!

Middelburg, A. F. SIFFLÉ.
Februarij, 1831.

AAN HET OUDE NEDERLAND.

Dit heilig land der wonderdaân
Gaat niet als ſtuivend kaf verloren;
Wordt nooit, dit is haar toegezworen,
Verzwolgen door den ſtaatsorkaan!

HELMERS.

U zing ik, rijke ſtranden
Der zeven vrije landen
Van 't oude Nederland!
Die in de veegſte ſtonden
U plegtig hebt verbonden
Door eendragts rozeband;

Wier fiere vrijheidszonen
Een plekje gronds bewonen,
Ontwoekerd aan de zee,
Wel klein voor 't oog der aarde,
Maar van onſchatbre waarde,
En eens des werelds reê;

Die, in vervlogene eeuwen,
Uw ſtoute waterleeuwen
Rondom den aardbol zond,
Op ſchaars betreden wegen
Alom den roem en zegen
Aan uwe vlag verbond.

O! waarom, mag ik vragen,
Werd in de laatſte dagen
Uw kroost aan hen gehecht,
Die, van u vreemd in zeden,
Steeds orde en wet vertreden
En ſchenden 't heiligst regt?

Om aan Euroop te toonen,
Dat de oude moed bleef wonen
In elke vrije borst,
Die, vreemd van 't rot, dat morde,
Zich ſtraks ten ſtrijde gordde,
Tot heil van land en Vorst.

Maar, mogt uw lot nadezen
Weêr afgescheiden wezen
Van Belgie's muitend kroost,
Dat, vol van ijdle droomen,
Een vrijheid heeft genomen,
Waarover 't menschdom bloost!

Dan wordt de rijkste zegen
Op nieuw door u verkregen,
En 'k zie weêr schat bij schat,
Met zwaargeladen schepen,
De havens binnenslepen
Van elke handelstad.

Dan dragen alle zeeën,
Tot aan de verste reeën,
Uw vrije vlaggen weêr,
En de aard' ziet, opgetogen,
Uw' luister, uw vermogen
En grootheid, als weleer.

O tijd! die, vol van weelde,
Des zangers boezem streelde,
O gouden eeuw! breek aan,
Wier komst wij tegenijlen,
Wanneer de bondel pijlen,
Weêr bij den leeuw zal staan!

H. KNIJFF, AZ.

Woerden, 3 Jan. 1831.

DE HOLLANDSCHE MOEDER.

Hoor mijn bede, God daar boven!
Die met hem ik plag te loven,
(Ach, alleen vermag ik 't niet!)
Hoor mij, grijze moeder, smeeken
Voor den zoon, mijn' arm ontweken,
't Eenigst, wat Uw gunst mij liet!

Toen 't verraad ons erf belaagde,
En het heir der muiters daagde,
Even als een wervelwind,
Was het, of zijn blikken fpraken:
„ Mag ik vaders naam verzaken?"
En hij ging, mijn eenig kind!

Stijf van hand en graauw van haren,
Had ik hem mij kunnen fparen;
'k Heb hem willig afgeftaan,
En, hoe zwaar het ook mogt wegen,
Bij den laatften affcheidszegen
Wederhield ik zucht en traan.

Moederteêrheid, moederfmarte
Overftelpten wel mijn harte;
Maar Gij fterktet me in den pligt,
En Gij zult de vrouw verhooren,
In wier dierbaar' eengeboren
Al haar aardfche rijkdom ligt.

O, befcherm hem in die uren,
Die hij op de vestingmuren,
Die hij op den voorpost flijt!
En, als honderden gevaren
Telkens nog den pligt verzwaren,
Voel' hij, dat Gij met hem zijt!

Laat geen vijand dan zich heffen,
Om verraderlijk te treffen
Hem, in wien alleen ik leef! —
Heer! mogt U zijn dood behagen,
Dat de wellust mijner dagen
Dan voor 't minst niet roemloos fneev'!

Neen! dat was geen moederbede.....
Zend, o Hemel! zend den vrede!
Blusch het vreeslijk oorlogsvuur!
Laat mij dra van vreugde fchreijen;
Of, moet ik hem nog verbeiên,
Dat dan 't wapenfchorfen duur'!

Moog' mij, als de regenvlagen
Langs de baan des hemels jagen
In den fombren najaarsnacht,
Dan het hart van weedom bloeden, —
God! Gij zult mijn kind behoeden,
Dat een' duren pligt betracht.

Maar, wanneer de dag moet komen,
Dat het wapen wordt hernomen,
  En een ſtroom van menſchenbloed
't Stille veld zal overdekken,
Dat zich nu ter rust ging ſtrekken
  En die offers niet vermoedt;

Laat hem dan in 's vijands ſcharen
Ongeſchonden de eer bewaren
  Van den vaderlijken naam!
Laat hem voor zijn' Koning ſtrijên,
En ons dierbaar land bevrijên
  Van eene aangewreven blaam!

Eigen, heilig erf verweren,
Orde, wet en eed vereeren,
  En die ſteunen met het ſtaal!
Daartoe is hij uitgetogen,
En wie deze houdt voor oogen,
  God! hem ſchenkt Gij zegepraal.

Want, wie ſpreek' van lot of kanſen,
Gij geleidt de ſpits der lanſen,
  Gij de kogels, Gij het zwaard!
Laat hem Uw genâ verwerven,
Wie mij, ſinds mijns ega's ſterven,
  Nog verwijlen doet op aard'!

Doch, wanneer zijn bloed moet vloeijen,
En de lauwer ſlechts zal groeijen
  Op het graf van wat ik min,
Neem mij dan, eer ik het wete
En van ſmart mijzelv' vergete,
  Tot Uw' zaalgen hemel in!

Maar ik wil mijn' moed behouên,
En den zoeten droom vertrouwen,
  Die nog korts mijn ſmart verving.
God! Uw ſchild zal hem bedekken,
En hij keert, zoo vrij van vlekken,
  Als hij vrij van vreeze ging.

Keeren! keeren!... Albehoeder!
Al de wenſchen van een moeder
  Uiten zich in 't ééne woord!
Laat mij dra aan 't hart hem drukken,
En de kreet van 't zoet verrukken
  Zij de dank, die U behoort!

Amſterdam, 1830. E. J. POTGIETER.

No. IV. *Meng.* bl. 198. reg. 10. ſtaat *De*, lees *Die*.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER HET VERBAND TUSSCHEN DEN SMAAK EN HET ZEDELIJK GEVOEL.

Door

N. G. VAN KAMPEN. (*)

Niets is, mijns bedunkens, in de beschouwing van den mensch, wiens voortreffelijkste deel zich in de twee hoofdwerkingen van verstand en wil vertoont, meer onze aandacht waardig, dan de onderlinge invloed dier twee werkingen op elkander; met andere woorden: de betrekking van den verstandelijken op den zedelijken mensch, en omgekeerd.

Raadpleegden wij alleen eene bespiegelende wijsbegeerte, wij zouden vermoeden, dat de man, wiens verstand het meest geoefend, wiens oordeel het vlugst, scherpst en welwikkendst, en wiens geest het rijkst is aan kundigheden van allerlei aard, vooral aan kennis zijner pligten, — dat die man ook het braafste, het naauwgezetste leven moest leiden, en alle zijne pligten op de volledigste wijze vervullen. Dan, gaan wij met de veiligste gids, de Ondervinding, te rade, zij zal ons spoedig, zoo niet het tegendeel leeren, immers zoo verbazend vele uitzonderingen op dit gestelde aanwijzen, dat wij hetzelve onmogelijk tot eene regelmaat stellen kunnen. Vanwaar dit komt, is mijne bedoeling niet, op te sporen; dit veld is te ruim voor eene verhandeling, gelijk gij die hier verwacht, te onafmetelijk voor mijne kennis.

Ik wilde thans slechts over een gedeelte dier veelomvattende stoffe spreken; hoeverre, namelijk, de smaak, dien men als eene tusschensoort tusschen onze verstandelijke en zedelijke vermogens mag aanmerken, door het zedelijk gevoel gewijzigd worde. Eene bepaling, wat

(*) Voorgelezen op den 9 Februarij 1831.

smaak, wat gevoel in het zedelijke zij, zal hiertoe dienen vooraf te gaan.

De smaak is ook een gevoel, dat echter in de daden of voorwerpen niet zoo zeer hunne zedelijke waarde opmerkt, als wel dezelve enkel beoordeelt, in hoe verre zij al of niet verheven, schoon of bevallig zijn. Hij is ten naauwste verwant met het kunstgevoel, waardoor wij het fraaije in de schoone kunsten weten te beoordeelen; ja, hij is daarvan de eenige bron. De smaak is däárin van het Genie onderscheiden, dat het tweede schept, de eerste beoordeelt. Een groot Genie moet *geboren* worden; een man van smaak kan zich *vormen*. Echter behoort er een gelukkige aanleg toe, om die fijne schakeringen op te merken, welke somtijds alleen tusschen het wezenlijk schoone en het poppige, tusschen het verhevene en het winderige plaats hebben. Niet altijd is de man van smaak zelf dichter of kunstenaar; een fijn gevoel van het gepaste kan soms bij hem de kracht van daarstelling vervangen; doch meestal vereenigt hij de beschouwing van dat heerlijke Ideaal, 't welk hij aanbidt, met deszelfs gelukkige navolging.

Het zedelijk gevoel is eene inwendige stem, die ons, niet door redenering, maar door innerlijk welbehagen of afkeer, toeroept: *Dit is goed, dat kwaad!* Dat dit zoo zij, dat niet de Rede alleen ons langs koele bespiegelingen tot die Goddelijke kennis opleide, ziet gij in den onbeschaafden mensch, die verscheidene deugden, zoo als gastvrijheid, trouw, somtijds onbaatzuchtigheid en dienstvaardigheid, oefent, zonder dat zijne geheel braak liggende Rede hem het nut en de gepastheid daarvan kan aantoonen. Wat zeg ik? gij ziet het in de stelsels der grootste Wijsgeeren, van welke tot nog toe niemand een algemeen voldoend, onwraakbaar grondbeginsel voor de deugd heeft aangewezen, waaruit wij, zonder moeite, geleidelijk en ongedwongen, alle onze pligten kunnen leeren kennen. En nogtans zal de zinnelijke smart, het zinnelijk vermaak (volgens EPIKURUS het

hoogste, waarnaar de mensch kan en behoort te streven) dien Wijsgeer zelv' niet beletten, om matig en ingetogen te leven, en al zijn genot tot een *tuintje* te bepalen. De meeste andere Wijsgeeren eerbiedigen en huldigen ook *die* deugden, welke zij bij geene mogelijkheid uit hun stelsel kunnen afleiden, en hun innerlijk gevoel brengt hen (schoon langs zeer verschillende wegen) op één middelpunt bijeen, waar zij verwonderd zijn elkander aan te treffen. Éene deugd zonder ik nogtans uit, welke het zedelijk gevoel gebiedend voorschrijft, terwijl eene kwalijkbegrepene redenering haar juist bij de strengste en gemoedelijkste Wijzen deed verbannen. Het was, namelijk, onder de *Stoïcijnen* algemeen, het *medelijden*, als eene onzer natuur en grootheid onwaardige zwakheid, af te keuren, en wèl te doen, niet uit liefde tot, of meêwarigheid omtrent een' lijdenden, maar uit besef van pligt, waarin ons eenige geluk bestond, terwijl medelijden den geest uit zijne benijdenswaardige drifteloosheid rukte. Hier is het, dat, mijns achtens, het zedelijk gevoel zijne noodzakelijkheid ter deugdbetrachting op de duidelijkste en kenbaarste wijze staaft. Immers, wat zou de hulp, aan cenen ongelukkigen toegebragt, zijn, zonder die Goddelijke aandoening, welke, gelijk eene met goud bezwangerde rivier, de zachtste gevoelens van ons hart met zich voert, om daarmede een' rijkelijken tol aan de zee des menschelijken geluks te betalen, — zonder de *menschenliefde?* Hoe wordt de gave van hem, die, met een gelaat, waarop de hartelijke deelneming geprent staat, zijn penningsken geeft, niet door den ongelukkigen, die een hart in zijnen boezem draagt, gewaardeerd boven de trotsche, schoon tienmaal grootere gift van hem, die, met een afgekeerd gelaat, even als eene afgepaste rekening, zonder gevoel besteedt, hetgeen hij meent te moeten gebruiken tot weldaden! Doch de goede Voorzienigheid, die begreep, hoe weinig de redekaveling tot dadelijke hulp van den ongelukkigen zou aansporen, stortte dat onuitsprekelijke gevoel in onzen boezem uit, hetwelk ons zoo gelukkig maakt, wanneer

wij helpen kunnen, ons zoo prangt, wanneer wij daartoe te kort ſchieten. Doet men ook uit redenering wèl aan zijne kinderen, aan zijne vrienden? Inniglijk is voorts deze gewaarwording vereenigd met die heilige vierſchaar, de plaatsvervangſter des Opperregters in ons binnenſte, — met het *geweten;* en, volgens eenen beroemden hedendaagſchen Wijsgeer, zijn *Rede*, *zedelijk gevoel* en *geweten* drie vereenigde bronnen, waaruit het kenvermogen van goed en kwaad in onze zielen opwelt.

Uit al het geſtelde mogen wij, dunkt mij, vrijelijk opmaken, dat het gevoel van zedelijk goed en kwaad, ſchoon in vele gevallen duister, en daartoe de hulp der Rede behoevende, nogtans ook menigwerf toeſchiet, waar de laatſte minder geſchikt zou zijn, om onzen aanleg tot zedelijkheid en ware gezelligheid te bevorderen.

Na dus eene bepaling van het zedelijk gevoel en den ſmaak gegeven te hebben, moeten wij nu voortgaan, om den onderlingen invloed van beide op elkander wat van naderbij te bezien. Dat de ſmaak den geest veredelt, zal, denk ik, niet ligt iemand ontkennen. Ik kan daarom, met den beroemden BLAIR niet inſtemmen, wanneer hij den ſmaak voor een vermogen verklaart, hetwelk eenigermate alle menſchen gemeen hebben, ten minſte niet in den meer beperkten zin van een verſtandelijk, zichzelf bewust gevoel, als in welken zin de ondervinding deze groote algemeenheid van den ſmaak, zoo 't mij voorkomt, duidelijk tegenſpreekt. Om nu niet eens van de wilde volken te gewagen, in de meest beſchaafde maatſchappijen zal ten minſte drievierde der bevolking ongevoelig zijn zelfs voor *dat* voorwerp van den ſmaak, hetwelk onmiddellijk onder hun bereik ligt, — voor de ſchoonheid der zigtbare Natuur. Een warme zonneſchijn moge hun ligchamelijk geſtel aangenaam aandoen; dat dit echter geen ſmaak voor de ſchoone Natuur zij, zal mij wel ieder toeſtemmen, en hooger gaat waarlijk bij zeer velen het aangename niet, hetwelk hun een ſchoone Meidag oplevert.

Zoo wij dan, volgens onze boven aangenomene bepaling, den ſmaak voor het ſchoone en verhevene niet zonder oordeel en zelfbewustheid denken, zoo volgt daaruit al aanſtonds, hoe hoogst voordeelig dezelve voor onzen geest zijn moet. De eerſte bron van ſchoonheid, die grondſlag, waarop alle ligchamelijke voortreffelijkheid rust, die moeder, waaruit zij ontſtaat, de *Natuur*, zal hem een onuitputtelijk veld ter bewondering aanbieden. Hij ſtaart niet bloot op hetgene de grofſte zintuigen hem vergunnen; de genoegens van gezigt en gehoor ſtreelen hem bij voorkeur. De overeenſtemming tot een geheel der voorwerpen, die hij ontwaart, op te merken, is ſlechts ééne ſchrede voor hem, die de harmonie der kleuren in eene verhevene ſchilderij, of die der toonen in *de Schepping* van eenen HAYDN, gevoelt en weet te waarderen. Dan, wanneer hij nu, dronken van de reinſte vreugde, opklimt tot de zon, tot de geſtarnten, dáár de heerlijke eenſtemmigheid van alles vervolgt tot voor den troon van GOD, en van daar, duizelende door die oneindigheid van ongeſchapen ſchoon, weder neêrzinkt op aarde, dan onderzoekt hij de afſchriften dier oneindige ſchoonheid en verhevenheid; hij ſiddert van vreugde bij de Idealen van PHIDIAS, van RAPHAËL, van RUBBENS; bij de levende letteren van HOMERUS, VIRGILIUS, MILTON, VONDEL en SCHILLER roept hij luid van innige verrukking. Nu gaat zijn geest, verzadigd van edel zinnelijk en van verſtandelijk genot, nog eene ſchrede verder, en beſchouwt zich als zedelijk wezen. De betrekkingen, die hij als mensch tot zijne medemenſchen, als onderdaan van het rijk van GOD tot den algemeenen Vader, heeft, ſtreelen en verheffen zijn hart. Niet zoo zeer echter het rein zedelijke, het ſtille, zachte en ongemerkt goede zal in het eerst zijnen vurigen blik treffen; het ſchitterende, groote, uitmuntende zal raſcher zijnen ſmaak voor het verhevene bevredigen. Dan, wanneer zijn ſmaak, die in het natuurlijke ook eerst de glansrijkſte voorwerpen opzocht, om daarna door de zachtere ſchoonheid

der min schitterende verrukt te worden, meer verfijnd is en meer juistheid verkregen heeft,. dan zal hij in het zedelijke die zelfde Goddelijke overeenstemming zoeken en beminnen, die de Schepper in de Natuur zoo heerlijk ten toon spreidde; dan zal hij met wellust uit de bronnen de reinste genietingen, huwelijks-, ouder- en kinderliefde, vriendschap, menschenmin en weldadigheid, drinken. Zijne zucht voor het verhevene zal meer voldoening vinden in de stille grootheid, in de zelfopofferingen van den held der deugd, dan in de stoutste tooneelen of werkingen der onbezielde Natuur, *die* alleen uitgezonderd, waarin ook het zedelijk gevoel, door derzelver betrekking op onze waarde en bestemming als menschen, gestreeld en verrukt wordt. Vandaar, dat de goede smaak in Dichters en Prozaschrijvers van alle eeuwen en volken juist *dat* het meeste goedkeurt en bewondert, waarin ook het onbedorven zedelijk gevoel de zuiverste vreugde geniet. Welke plaatsen b. v. slepen ons in HOMERUS het meeste weg? Is het niet die, waar hij ons den ruwen, maar toch gevoeligen mensch vertoont; in ACHILLES, die weent en kermt en zich slapeloos omwendt op zijn leger, bij de gedachte aan zijnen gestorvenen vriend; in ACHILLES, die zich verbidden laat door den voetval des grijsaards, welke tot *dat* toppunt van ellende gekomen is, dat hij de handen moet kussen, die zijne zonen hebben geslagt, vooral door de herinnering zijns grijzen vaders, die deze grijsaard hem biedt? Waarom keurt de smaak aller tijden en volken het karakter van HEKTOR, vooral deszelfs afscheid van zijne weenende gade en verschrikten zuigeling, zoo schoon boven alle beschrijving? Is het niet om de reine, zuivere menschelijkheid, daarin ten toon gespreid? — Doch het zou een opzettelijk betoog van eene meer kundige hand waardig zijn, de rijke bron van schoon te vermelden, die HOMERUS aan het zedelijk gevoel te danken heeft, dat nog als eene klare beek zijne natuurpoëzij besproeit. Zal ik spreken van de *Grieksche* Treurspeldichters? Doch zulks is door zoo vele be-

roemde vaderlandsche mannen met nadruk en bevalligheid gedaan, dat ik door mijne zwakke stem niets bij hunnen lof dier gevoelige zoo wel als wijsgeerige puikvernuften zou kunnen voegen. Dit éene slechts: nimmer is de waarheid, dat, schoon de vrouw minder door ligchaamssterkte, door uiterlijken moed moge schitteren, zij toch den man overtreft, wanneer tot redding van eenen geliefde kracht van ziel wordt vereischt; nimmer is deze waarheid zóó in het licht gesteld, als in de maagd en de vrouw, die SOPHOKLES en die EURIPIDES ons schetsen, waarvan de eerste de bedreigingen eens dwingelands veracht, en voor de eerlijke begrafenis eens dierbaren broeders het licht des levens derft; de tweede, om haren man te redden, vrijwillig in den dood gaat, waarvoor *zijne* ouders terugdeinsden, waarvan *zij* de bitterheid, als moeder van een veelbelovend kroost, toch zoo diep gevoelt. Neen! nimmer behaalde het zedelijk gevoel over de natuurlijkste aandoeningen schoonere zegepraal, dan in deze den mensch verheffende tafereelen. Ook VIRGILIUS is immers niet minder beroemd om de kuischheid zijner zangster, dan om de kieschheid van haren smaak. Welke aandoenlijke tooneelen van ouderliefde, van vriendschap, van huwelijkstrouw tot, ja over den dood heeft ook niet deze gevoelige Dichter! Wat heeft PETRARCA zoo beroemd gemaakt? Wat anders, dan de schildering eener liefde, rein als de schoone hemel van *Italië*, waaronder hij die bezong? Ware *hij*, ware later TASSO niet zulke edele menschen geweest, van een onvervalscht gevoel doordrongen, te midden van een reeds minder rein of geheel verbasterd volk, zij zouden de eerste Dichters hunner natie niet geworden zijn, bewonderd in alle volgende eeuwen. Overal doet TASSO de ondeugd verfoeijen; en, om zijnen held REINOUD, verdronken in weelde en wellust, tot zichzelven terug te brengen, behoeft hij zich enkel in den spiegel te aanschouwen, die zijne wapenbroeders hem voorhouden. Deze spiegel is het *geweten*. Hij ontwaakt uit den droom der zinnelijkheid; van schaamte zou hij

zich in den schoot der zee, in het vuur, in het harte der aarde hebben willen verschuilen! Hij verlaat op het oogenblik de verleidelijkste vrouw, een paradijs, en zoekt, in het kruisleger, gevaren, wapenen, en den haat zijner beminde. — Ziedaar het slot van het in TASSO meest bewonderde verhaal.

Ook bij de *Fransche* Treurspeldichters draagt het zedelijk gevoel ten krachtigste bij, om verhooging aan hunne, door eigendunkelijke regelen zoo naauw beperkte, stukken te geven. Een ieder uwer staan hier de schoone regelen voor den geest van den ouden HORATIUS, op de tijding der schijnbare vlugt van zijnen zoon; alsmede van AUGUSTUS tot zijnen moordenaar CINNA, uit de vertaling van BILDERDIJK:

Treed, treed vrijmoedig toe, en, CINNA! zijn wij vrinden, enz.

Ik moet op deze plaats een bijzonder gewigt leggen: zij is het overtuigend bewijs mijner stelling. De groote CONDÉ weende tranen van bewondering bij dezelve. Geheel *Frankrijk* kent ze van buiten, en bewondert die, als een meesterstuk van genie en smaak. Doch wat vindt gij daarin en in de vorige? Hooge beelden, scheppend vernuft, oorspronkelijke vindingen, of iets van dien aard? O neen! niets dan de eenvoudige uitdrukking van de zegepraal der zedelijkheid, hetzij als vaderlandsliefde of als grootmoedigheid beschouwd, over de natuurlijke opwellingen van vrees of van wraakzucht.

In vele stukken van RACINE zou ik u hetzelfde kunnen doen opmerken; ik bepaal mij tot zijn erkende meesterstuk, de *Athalia*. Wie bewondert niet de grootheid, waartoe de mensch zich verheffen kan, wanneer hij den Hoogepriester JOJADA, door eene grimmige, alvermogende Koningin bedreigd en belaagd, hoort zeggen:

Hij, die aan 't woeden van de golven palen stelt,
Stuit ook, als 't Hem behaagt, en boosheid en geweld.
Met eerbied buigend voor den wil van 't Hoogste Wezen,
Vrees ik slechts GOD, mijn vriend! en ken geen ander vreezen.

Hoe schittert ook het kinderlijke gevoel van onschuld en reinheid tegenover het afzigtelijkste van alle afzigtelijke voorwerpen, — eene vrouw, die moordt en de onschuld onderdrukt, — in de boven alle beschrijving treffende zamenspraak van JOAS en ATHALIA! — Ook VOLTAIRE is zeer rijk, niet enkel in koude zedespreuken, maar ook in plaatsen, die het gemoed krachtig opwekken en verheffen, alleen omdat de snaar des zedelijken gevoels daarin getokkeld wordt. Men kent de heerlijke taal van *Don* GUZMAN, in *Alzire*, tot ZAMORE, over de voortreffelijkheid van het Christendom, als moeder der vijandsliefde. In de *Meropé* is ook kinderliefde de spil, om welke alles draait, — de knoop, die eindelijk dit meesterstuk op de voortreffelijkste wijze ontbindt. Doch genoeg. Voor het verwijl bij de stukken van een *vreemd* volk zal ik geene verschooning vragen, uit hoofde dat het juist eenige der meest bewonderde plaatsen uit de beste treurspelen zijn van *dat* volk, dat om zijnen kieschen, misschien zelfs al te kieschen smaak door geheel *Europa* bekend is. Doch de bewondering rust, zoo als gezegd is, hier enkel op de uitboezeming van het zedelijk gevoel. En is ditzelfde niet bij ons het geval? Waarom behagen ons de algemeen bekende en nooit genoeg geroemde Reijen van VONDEL's *Gijsbrecht* zoo bijzonder? Zekerlijk ook wel om de voortreffelijke poëzij; maar VONDEL is op verscheidene mingeroemde plaatsen even zoo dichterlijk. Het is inzonderheid, omdat hij hier onmiddellijk tot ons hart, tot ons onbedorven hart spreekt, en de edelste aandoeningen der menschelijkheid, kinder- en huwelijksliefde, daarin opwekt.

Vergunt mij, u nog eene, niet zoo bekende plaats, doch uit een van VONDEL's beste stukken, te herinneren, waarin het zeer reine zedelijk gevoel des Dichters, op de natuurlijkste en tevens dichterlijkste wijze, de gruweldaad van JEPHTA, door zoo vele onvoorzigtige verdedigers van den Bijbel bewimpeld of geplooid, in den eigen mond des vaders vervloekt, en te gelijk de eere der Godheid handhaaft.

Hoe weet HELMERS, in den akeligen nacht der *Fransche* dwingelandij, tevens onze vaderlandsliefde en ons vertrouwen op GOD te verlevendigen, in zijn heerlijk dichtstuk, *Bemoediging!* Gunt mij het genoegen, eenige coupletten hier in te lasschen:

Gij wanhoopt — hoe? zijt gij vergeten
De dagen van uw voorgeslacht,
Dien onbeschrijfbren jammernacht,
Toen ALVA, op zijn' troon gezeten,
Zijn horden losbraakte op uw' grond?
Rees toen niet uit dat tastbaar duister
's Lands leeuw, die Spanjes ijzren kluister,
De hel, en zieledwang verslond?

Schouwt rond! dringt met mij in 't verleden;
Ziet Leydens niet meer hoûbren muur
Door muitzucht, list, verraad en vuur
En hongersnood en pest bestreden.
Des morgens vreest elk Haarlems lot;
De middag ziet geraamten waren,
Of hongrend smeeken voor de altaren;
God wenkt! de zee verheft haar baren,
En 's avonds dankt elk Leydens God.

Een Fransche Sultan zendt zijn benden
Met ketenen naar Holland neêr;
Één polsslag nog, wij zijn niet meer!
Wie zal dien hartslag van ons wenden?
Hoe! wanhoopt gij? God kent uw wee.
De Sultan, die, in d'arm der weelde,
Reeds Neêrlands grond als buit verdeelde,
Smeekt haast bij Nederland om vreê.

Neen! wanhoopt niet — het hoofd naar boven!
't Is God, die uitkomst geeft en redt.
Laat nooit, hoe ook door druk verplet,
U 't vast geloof aan God ontrooven.
Ja! in den smeltkroes van den druk
Wil Hij u loutren, landgenooten!
En 't wee, waarin gij ligt verstooten,
Is ligt het zaad van uw geluk.

Den moed hervat! den ftrijd geftreden!
Schoon de afgrond aan uw zijde brult,
't Verderf zich in den blikfem hult,
Beftrijdt, verwint uw tegenheden.
Geen wanhoop meer! dit is het lot
Alleen van flaaffche, oneedle zielen;
't Verderf, de dood volgt op haar hielen;
Zij ftrijdt met de aard', zichzelve, en God.

Ja, mijne Vrienden! het zaad van ons geluk ligt misfchien thans ook in het wee, dat ons dierbare vaderland treft, en welligt zullen wij in lateren tijd de gebeurtenisfen toejuichen, die, hoe treurig en moeijelijk ook, ons, aan eene onnatuurlijke vereeniging ontrukt, een zelfftandig beftaan in ons oude, roemrijke vaderland zullen hergeven!

Zelfs kan de gloed van het zedelijk gevoel vele gebreken in den *Dichter* doen voorbijzien. *De Hollandfche Natie* van HELMERS heeft, in het oog des kunstregters, zeer vele leemten; en toch zal het altijd een gedenkftuk blijven der hulde, uit een warm en diep getroffen hart aan de heerlijke deugden van ons voorgeflacht toegebragt. Behoef ik u wel de *Epifode* van CLAESSENS te herinneren, dien held, die, liever dan zich over te geven, of de *Nederlandfche* vlag te ftrijken, met éénen flag zijn fchip, den vijand, de zijnen en zichzelf aan den dood overgaf? Van CLAESSENS..... welke herinneringen wekt deze naam! Ook onze tijden zijn niet arm aan helden. Waar de gelegenheid dringt, waar de nood roept, waar de eer onzer vlag in gevaar is, daar vindt de negentiende Eeuw hare VAN SPEYKS op de *Schelde*, gelijk de zeventiende hare CLAESSENS op den Oceaan; en wij mogen ook den edelen jongeling, die zich thans voor het vaderland tegen muiters opofferde, even als den ouden held, die tirannenknechten met zich naar den afgrond der golven fleepte, toeroepen:

Rust, ongelukkigen, rust zacht in 't hart der baren!
Vol weemoed blijven we op uw heldengrootheid ftaren.

Schoon gij uw vaderland, uw erf niet weêr mogt zien,
Geen teedre maagdenhand den lauwer u zal biên,
De zee uw lijken dekt, een spel der wilde golven,
Uw namen sterven niet; uw roem blijft onbedolven,
Ja vlamt en schittert hel, en weêrkaatst in 't verschiet,
De vlam van 't schip gelijk, waarop gij 't leven liet.
Wij blijven op uw' moed met dankbre aanbidding staren.
Rust, ongelukkigen, rust zacht in 't hart der baren!

Hoeveel zou ik hier nog uit onze vroegere en vooral ook latere hedendaagsche Dichters kunnen bijvoegen! Doch gij, M. H., herinnert u gemakkelijk hunne verhevene toonen, aan het vaderland, het huisselijk geluk, de Godsdienst en aan alle de edelste deugden gewijd. In alle deze stukken hebt gij, zoo ik mij niet bedriege, geen spoor van valsch vernuft of wansmaak ontdekt. En dit is juist het groote voorregt, ook hier, van den adel der menschheid, het zedelijk gevoel, dat het zijnen lieveling, ook zonder kunst, de onvervalschte, eenvoudige taal des harten en van den zuiveren smaak in den mond legt. Dit is zóó waar, dat, naarmate zich een jeugdig gemoed, van bruisende aandrift zwanger, maar waarin nog verkeerde begrippen van zedelijkheid het moréle gevoel aan het dwalen helpen, van die verkeerde denkbeelden zuivert, naar die mate zijne voortbrengselen ook meer aan de vereischten van eenen reinen, gekuischten smaak zullen voldoen. Toen SCHILLER, in de beruchte koorts der *Duitsche* schrijfziekte, de *storm- en drangperiode* genoemd, zijne *Roovers* dichtte, was zijn Ideaal van een waarachtig groot en edel man zeer zeker verre beneden dat, waarin ons in lateren tijd zijn POSA en SHREWSBURY verschijnen; en hoe laag stonden toen zijne begrippen van heldenmoed beneden die, welke hij in *de Maagd van Orleans* ten-toon spreidt! En hoe hoog staan, ook als kunstvoortbrengselen, *Don Carlos*, *Maria Stuart* en het reeds genoemde stuk boven *de Roovers!*

Het staat dus vast: een gezuiverde smaak kan niet bestaan zonder eene verhevenheid van denkbeelden en

beminnelijke eenvoudigheid, wars van ijdele vertooning, klatergoud en verkeerdheid van hoofd en hart, die ons alleen het onbedorven zedelijk gevoel kan schenken. Hoe menig uitstekend voorbeeld leveren daarvan ook de Gewijde Schriften niet op, die ik echter, als aan u allen bekend, met stilzwijgen voorbijga.

Maar, zal men vragen, is er dan nu geen scheidsmuur, die de grenzen van den goeden smaak en van het zedelijk gevoel juist aanwijze? Ik geloof ja. De eerste bewondert slechts hetgeen *bevallig*, *schoon* en *verheven* is, dewijl het zulks is; het tweede zal alles aangrijpen, zich met alles vereenigen, wat *goed*, *menschlievend*, *regtvaardig* en *billijk* is, zonder opzigt op uitstekende partijen, die het schilderstuk eene bijzonder fraaije gedaante geven. Schoon dus beide dikwerf dezelfde zaak goedkeuren en bewonderen, zijn evenwel de bedoeling, waarmede, en het oogpunt, waaruit zij die beschouwen, niet dezelfden. Doch hoeveel moet echter, juist door hunne herhaalde vereeniging bij één voorwerp, de man van smaak niet overnemen van den man van gevoel! Het zedelijk schoone, hoe innig verbonden is het ook met het zedelijk goede? Kan het bijna wel anders, of hij, die een' fijnen smaak voor het eerste koestert, moet liefde gevoelen voor het laatste; moet zijnen zedelijken zin, (zoo die uitdrukking geoorloofd is) door het herhaalde turen op hetgeen in de ligchamelijke, verstandelijke en zedelijke wereld uitmuntend is, scherpen en veredelen? Wanneer dan de geest een voorwerp, 't welk hij eerst, omdat het schoon en verheven was, met verrukking aanstaarde, daarna met een reiner welgevallen als goed ziet en verrigt, zoo mag men die verhooging van den smaak veiliglijk aan het zedelijk gevoel toeschrijven.

Dan, niet minder kan zulks het geval zijn met de tegenovergestelde eigenschappen van afzigtelijk en laag, van zedelijk ondeugend en verachtelijk. De haat, dien het zedelijk gevoel tegen de laatstgenoemden verwekt, moet ook den afkeer stijven, dien de goede smaak voor de beide eersten koestert. Daar toch eigenlijk in de zigt-

bare Natuur niets in een' volstrekten zin verachtelijk is, zoo moet zich de afkeer, dien zedelijke misvorming veroorzaakt, aan den waren, echten smaak nog duidelijker vertoonen, dan die, welke ontspringt uit natuurlijke afzigtigheid of de gebreken des verstands. Dan, hier doet eene tegenwerping zich aan ons op. Houdt niet het genie zich soms, ja zeer dikwerf, bezig met voorstellingen van het schrikbarende, ijselijke, ja zelfs gruwelijke, mits het verheven en grootsch zij? Bewondert zelfs de reinste smaak niet die voorstellingen? Wie ijlt niet naar den Schouwburg, wanneer hij er den ganschen hartstogt van den minnenijd in deszelfs woede, van deszelfs naauw merkbaren oorsprong tot deszelfs afgrijselijk einde toe, door eenen bekwamen Tooneelspeler in den persoon van OTHELLO vertoond ziet? — wanneer hij ziet, hoe een Duivel in menschengedaante, als JAGO, door een weefsel van afgrijselijkheden, eenen Engel, als DESDEMONA, door de handen haars minnenden echtgenoots kan doen verworgen? — wanneer hij doorgaans in de stukken van SHAKESPEARE de misdaad ziet zegevieren en de deugd ziet bezwijken? De gruweldaad van dochters, die hunnen ouden vader, van wien zij alles ontvingen, in den schrikkelijksten nacht, te midden van een onweder, op de heide doen rondzwerven (*); den rampvollen toestand eens zoons, die eindelijk door zijnen vader aan den arm der Inquisitie wordt overgeleverd (†); de schendige drift eener op den zoon verhitte stiefmoeder (‡) zijn zoo vele levendige schilderijen van het menschelijk hart, die de smaak gedeeltelijk ten volle toejuicht. Doch kunnen dezelve wel nalaten, bij het zedelijk gevoel, afkeer, ja afgrijzen te verwekken? Doch men bedenke, dat hier geene tegenstrijdigheid tusschen smaak en gevoel plaats heeft, daar de eerste verre af is van zich in moord, wreedheid

(*) In den *King Lear* van SHAKESPEARE.
(†) In den *Don Carlos* van SCHILLER.
(‡) In de *Phedra* van RACINE.

en onzedelijkheid te verlustigen. Geen dolle kunstregter zal immer in SHAKESPEARE de ruwheid zijner helden, of hunne woeste bedrijven, als zoodanig, toejuichen, maar als stoute, doch ware schilderijen van het menschelijk hart, en als goede afschriften der Natuur. En is menschkunde niet zelfs noodzakelijk voor een wijs en voorzigtig gedrag? Nog meer: juist dat afgrijzen, die diepe verfoeijing, welke de boven aangestipte onnatuurlijke daden ons inboezemen, en die de Dichter zoo magtig in onze ziel weet te ontvonken; dat hartelijke medelijden met CORDELIA, Koning LEAR's verwonpene dochter, maar die toch voor hem strijdt, voor hem sterft; dat medelijden, 't welk ons, bijna verstoord op den Dichter, doet uitroepen: „O, waarom liet hij haar niet zegevieren!" — dat welgevallen bij den ondergang van gedrogten als MACBETH en RICHARD III; dat diepe, hart en ziel doordringende gevoel, wanneer de vrouw van MACBETH, als nachtwandelaarster, de bloedvlek niet kan wasschen uit de hand, die het moordstaal haars echtgenoots bestuurd had: dit alles moet ons met genoegen doen zien, dat ons zedelijk gevoel nog niet verstompt is; en ziedaar misschien de hoofdbron van ons vermaak, zelfs bij de akeligste Treurspelen. Als de dwingeland RICHARD, in den nacht vóór zijnen ondergang, de schimmen van het lange, lange heir zijner slagtoffers, Koningen, Prinsen, zijne vrienden, zijne vrouw, tusschen zijne tent en die van zijnen vijand RICHMOND ziet voorbijgaan, en dan tot hem, den verdoemeling, hoort zeggen: „Dat ik morgen zwaar op uwe ziel drukke! Wanhoop en sterf!" en tot RICHMOND: „Wees blijde! want de beleedigde zielen der vermoorde Prinsen vechten voor u!" dan juichen wij dit oordeel van den *Dichter* toe, als het oordeel van GOD, en ons geweten en onze smaak rangschikken gelijkelijk dit tooneel onder de oorspronkelijkste en verhevenste dezes grooten Dichters.

Met MILTON is het eenigermate anders. Dit voortreffelijk Genie stelt ons den geest des kwaads, den held

van zijn gedicht, niet in deszelfs geheele afzigtigheid voor. Gelijk hij de eerste menschen in hunne oorspronkelijke zuiverheid en Paradijs-onschuld onnavolgbaar schildert, en dan als 't ware een Ideaal der onzondige menschheid beschrijft, dus verzacht hij het beeld van den Satan door trekken van deszelfs oorspronkelijke grootheid, van heldenmoed en trouw jegens zijne jammergenooten. Immers, zoodra men de boosheid naakt en bloot, voorspoedig, en zelfs wel met ligchamelijke afzigtigheden gepaard voorstelt, zonder haar door eenige grootheid te temperen, of haar te straffen zoo als het betaamt, walgt de zuivere smaak van die gedrogtelijke misgeboorten, en wendt ontevreden het hoofd af. Daarom is ook het voorbeeld van groote Dichters, die, hunner verbeeldinge ruim botvierende, soms de regelen van het kunstgevoel te buiten gaan, zoo schadelijk en gevaarlijk voor die ICARUSSEN, welke, met een ledig hoofd verwaandheid en zelfvertrouwen parende, ons met veel eigene voldoening hunne winderige hersenvruchten opdisschen, wier gedrogtelijke wanstaltigheid alleen dáárdoor vergoed wordt, dat men vergeefsche moeite doet, om ze te verstaan. En daarom heeft ook juist de echte smaak, in vereeniging met het kunstgevoel, den geest palen gesteld, welke hij, al ware hij zelfs een Genie van den eersten rang, niet straffeloos durft overschrijden.

Maar een ander uiterste is er, waarin men meent te kunnen voldingen, dat goede smaak lijnregt tegenover zedelijkheid gekant zij. Hoort de wulpsche toonen, de dartele zangen van zoo vele Dichters, die onbewimpeld den lof der ondeugd vermelden, terwijl de goede smaak de maat en den zwier hunner liederen verheft. Of zullen wij misschien met CATULLUS zeggen: „ Een braaf Dich- „ ter moet zelf kuisch zijn; voor zijne verzen behoeft „ zulks volstrekt niet"? Het is waar, de Ouden, vooral de *Latijnen*, achtten de zedigheid in de taal niet zoo noodzakelijk als wij; en het zoude een overijld besluit zijn, om van mindere kieschheid in uitdrukkingen tot meerdere losheid in zeden te willen besluiten. In onze

oude Dichters komen vele gezegden voor, die niemand thans zou durven gebruiken, schoon de zeden sedert dien tijd althans niet verbeterd zijn. Doch anders was het geval met CATULLUS, met sommige plaatsen uit HORATIUS en OVIDIUS, vooral van eerstgemelden, die de schaamteloosheid ten top heeft gedreven. Maar de goede smaak werpt, even zoo wel als het zedelijk gevoel, een' sluijer over die naaktheden, welke niet eens de armhartige verdienste der dubbelzinnigheid hebben, om in CATULLUS enkel den bekoorlijken Dichter van den *bruiloftszang* en van eenige bevallige en zinrijke *sneldichten*, in OVIDIUS den vernuftigen zanger der *Gedaanteverwisselingen*, (schoon ook dáár niet vrij van vele en grove zonden tegen den smaak) en vooral in HORATIUS den onsterfelijken dichterlijken *Wijsgeer* te zien, die *en* smaak *en* zedelijk gevoel door de heerlijkste zangen ter eere der deugd heeft verzoend.

Tot hiertoe spraken wij uitsluitend van de *Dichtkunst*. Omtrent de *Welsprekendheid* zou ons het gestelde van CICERO en QUINCTILIANUS, „dat de Redenaar een braaf man moet zijn," het gezegde van dezen, „dat het hart alleen den welsprekenden man maakt," van alle betoog ontheffen, al ware het niet, dat zij zelv' ons de schitterendste voorbeelden dezer waarheid hadden gegeven. Verplaatsen wij ons in verbeelding naar de marktplaats van *Athene*. Het volk is vergaderd. Deszelfs vijand PHILIPPUS heeft, onder valsche betuigingen van vriendschap, het beleg om *Olynthus*, eene bondgenootschappelijke stad, geslagen. DEMOSTHENES, geen bezoldigd Redenaar, maar alleen door eigene aandrift gepord, beklimt het spreekgestoelte, en laat zich onder anderen dus hooren, nadat hij alle de listen van PHILIPPUS had aan het daglicht gebragt: „Indien iemand uwer oordeelt, dat dit de waarheid zij, maar dat hij toch de zaken zal staande houden, door de landen en havens en wat dies meer zij te bezetten, zoo bedriegt hij zich. Wanneer toch iemand zijne magt op goedwilligheid vestigt, en alle zijne medehelpers in den oorlog

hun belang bij het zijne vinden, dan zullen de menschen gaarne moeijelijkheden en gevaren met hem dragen en hem bijblijven. Maar wanneer men, gelijk hij, door hebzucht en misdaad zoo magtig wordt, dan verkeert en ontbindt het minste voorwendsel en de kleinste tegenspoed alles. Want, *Atheners!* het is, ja, het is gewis onmogelijk, door onregtvaardigheid, meineed en leugen eene vaste magt te verkrijgen. Dit alles toch duurt slechts voor ééne keer en voor een' korten tijd; en schoon het hem, wien zulks te beurt valt, geweldige verwachtingen inboezeme, het wordt door den tijd op valschheid betrapt en loopt van zelve te niet. Want gelijk, naar mijn oordeel, een huis, een schip en andere gestichten in den grond het stevigst moeten staan, dus behooren ook de beginselen en grondslagen van staatsondernemingen waarachtig en regtvaardig te wezen." O, hartverheffende, bemoedigende taal bij elke schijnbaar gelukkige poging van tirannij en geweld! Neen, het zal hun niet gelukken, dien booswichten in onze nabuurschap, die, oneindig erger dan een PHILIPPUS, of de redenaars van zijnen aanhang, door leugentaal en bedrog hunne misdaden, hunne geheime zamenzweringen en openlijke verraderijen en moorden zoeken te bewimpelen; het zal hun niet eeuwig gelukken, de wereld te misleiden! Het zal instorten, het gebouw hunner snoodheid, want het is op den zandgrond der leugen gebouwd; en de magt, die niet op goedheid, maar op geweld rust, die niet het belang harer onderhoorigen ten doel, maar derzelver ondergang ten gevolge heeft, die magt moet en zal zichzelve verteren!

Doch keeren wij ons tot een aangenamer onderwerp. Wanneer CICERO den man, den grooten Veldheer en mensch, die na hem in *Rome* den zuiversten smaak, het fijnste gevoel voor het schoone, en tevens op dit tijdstip alle magt in handen, en vast besloten had, zich door geene redenaarskunsten van zijn besluit, de straf van LIGARIUS, te laten afbrengen; wanneer hij CESAR aldus in het gemoed grijpt: „Niets is bij het volk

zoo geliefd des goedheid; geen uwer deugden is bewonderenswaardiger of bekoorlijker, dan uw medelijden: want menfchen naderen den Goden door niets méér, dan door aan menfchen hulp te verfchaffen; uwe fortuin heeft niets verhevener, dan dat gij zoo velen mogelijk behouden *kunt*, uwe inborst niets edeler, dan dat gij het *wilt*" — dan zwicht het voornemen des Heerfchers voór de tooverkracht des Redenaars, die zich van het gevoel voor het fchoone en edele heeft weten te bedienen, om den geheelen *mensch* voor het goede te ftemmen.

Het is er verre van af, dat de Ouden alleen deze Goddelijke kunst zouden verftaan hebben, om de harten der menfchen door de magt van het zedelijk gevoel te fmelten en als 't ware te kneden. Neen! de grondkrachten der menschheid zijn niet onder het puin van *Athene* of *Rome* begraven; ook de latere tijden hebben nog Redenaars gehad, die de gemoederen wisten te befpelen, nog gemoederen, vatbaar voor die muzijk. Van de Kanfelredenaars wil ik niet fpreken, wier inftelling eene der grootfte gapingen tusfchen fmaak en zedelijk gevoel, die bij de Ouden nog beftond, zoo voortreffelijk aanvult; ik zou alsdan te veel moeten uitweiden: maar ik zal mij enkel, gelijk bij de Ouden, tot de welfprekendheid in Raadsvergaderingen bepalen. En waar zou ik hier voortreffelijker Modellen vinden, dan in het land der Parlementswelfprekendheid, aan de overzijde der zee? Toen in 1777 Lord SUFFOLK de wreede handelwijze der woeste en moorddadige *Indianen*, Bondgenooten der *Britfche* Regering, in het voeren van oorlog, daarmede verdedigde, dat het volkomen billijk was, van alle middelen gebruik te maken, die GOD en de Natuur ons in handen gegeven hadden, antwoordde de groote Lord CHATHAM, vader van WILLIAM PITT, het volgende. „ Ik ben verwonderd en verontwaardigd, zulke beginfelen te hooren; in *deze* kamer, in *dit* land beginfelen te hooren, even ftrijdig tegen de *Grondwet*, de *menfchelijkheid* en het *Christendom*. Ik wilde uwe aandacht niet

langer ophouden; maar ik *kan* mijne verontwaardiging niet bedwingen: de aandrift mijner pligten sleept mij weg. Zijn wij in deze Kamer niet, als menschen, als Christenen, geroepen, om dergelijke beginselen te bestrijden, die men bij den troon, bij het oor des Konings voortbrengt? — *De middelen, die* GOD *en de Natuur ons hebben in handen gegeven!*..... Ik weet niet, welke begrippen deze Lord zich van GOD en de Natuur vormt; maar dit weet ik, dat zulke heillooze grondstellingen even zoo zeer door Godsdienst als menschelijkheid worden verfoeid. Hoe! zal men GOD en de Natuur in het spel brengen bij de moorden, door den *Indiaan*, door den wilden kannibaal gepleegd, die de verminkte slagtoffers dezer barbaarsche gevechten pijnigt, vermoordt, braadt, opeet, — ja, opeet!.... Zulke afgrijselijke beginselen en hunne nog afgrijselijker belijdenis eischen van u eene onbeperkte verfoeijing. — Ik beroep mij," vervolgde de' Redenaar, tot de Bisschoppen gekeerd; „ik beroep mij op de gewijde bedienaars van het Evangelie; ik bezweer hen, zich in deze heilige taak met mij te vereenigen, en de dienst van hunnen GOD te wreken. Ik beroep mij op de wijsheid der Overheden, om het regt van hun land te verdedigen en te staven. Ik beroep mij op uwe eer, Mylords! op uwen eerbied voor de waardigheid uwer voorvaderen. Om het nationale karakter te wreken, roep ik den geest der Constitutie in. Ziet op de tafereelen, die deze wanden versieren, op den onsterfelijken voorzaat van den Edelen Lord, dien gij zoo even gehoord hebt; ziet hem sidderen van verontwaardiging bij de schande zijns vaderlands! Vergeefs voerde hij zijne zegepralende vloten tegen de beruchte *Spaansche Armada* in zee; te vergeefs verdedigde hij de eer, de vrijheid, de Godsdienst van dit land tegen den Paus en de Inquisitie, indien grootere wreedheden, dan die ons toen bedreigden, beschermers onder ons vinden. Hoe! wij zouden in onze oude volkplantingen, te midden onzer vrienden en magen, den onverbiddelijken kannibaal loslaten, vol hijgenden dorst naar menschen, naar

vrouwen-, naar kinderbloed! Den trouweloozen kannibaal loslaten! Tegen wien? Tegen onze broederen, om hun land te verwoesten, hunne woningen te vernielen, hun geslacht, hunnen naam door deze woeste menschen, door de hel uitgebraakt, te verdelgen! Met jagthonden wilden de *Spanjaarden* de arme *Amerikanen* vernielen: en wij, wij volmaken dat onmenschelijk voorbeeld! Wij gaan nog verder; wij laten nog wreeder dieren los tegen onze broeders, die dezelfde taal, dezelfde wetten en dezelfde Godsdienst hebben als wij, en die ons door alle banden der menschelijkheid dierbaar geworden zijn! *Ik* ben oud en zwak, Mylords! en buiten staat, thans *meer* te zeggen; maar de opwelling mijner verontwaardiging was te sterk, om *minder* te zeggen. Ik zou dezen nacht niet geslapen, noch mijn hoofd op het kussen hebben neêrgevlijd, zoo ik niet mijn eeuwig afgrijzen voor zulke ongerijmde, zulke hatelijke grondstellingen had te kennen gegeven." — Dus sprak, vóór ruim vijftig jaren, in Brittanniës Raad een man, wiens hooge achtbaarheid, wiens talrijke diensten aan zijn land het oog van gansch *Europa* op hem deden vestigen. En thans! — thans is die Raadzaal de plaats, waar beroemde sprekers, waar mannen, waarop ook *Europa* het oog heeft, de zaak dier kannibalen bepleiten, die onze brave krijgslieden door beloften van bijstand in hunne muren lokken, om hen daar met gesmolten lood, met sterkwater en verraderlijk wapentuig te vermoorden; waar Furiën, in de gedaante van vrouwen, zieltogende soldaten martelen, of anderen van achteren doorschieten; kannibalen, die slechts door omkooping, verraad en meineed weten te zegepralen! *Hen* prijzen, *hunne* daden vergoelijken die *Britsche* Redenaars; onzen edelen, menschlievenden Koning verguizen zij, omdat Hij regeren en niet aan het graauw wil gehoorzamen! Ziedaar de schoone vorderingen, die de menschelijke Rede in eene halve Eeuw door het *Liberalismus* en de *Fransche* Omwenteling heeft gemaakt!

Doch, keeren wij terug tot ons onderwerp. — CHATHAM deed deze meesterlijke aanspraak geheel voor de

vuist, terwijl de jicht reeds in zijn gebeente woelde, die hem eerlang deed bezwijken. En nogtans, welke verhevene kracht! Heeft de zuiverfte fmaak hierin iets te berispen? Is hier wel eenig valsch beeld, wel eenige fpeling des vernufts? Hier, hier vindt de taal van QUINCTILIAAN hare toepasfing: „ Het hart alleen maakt welfprekend.”

Wij mogen dus dit betoog over de onmisbaarheid des zedelijken gevoels voor den goeden fmaak befluiten met de woorden van den voortreffelijken kunstregter BLAIR, die zelf het voorbeeld gaf der vereeniging van het zuiverfte hart met den fijnstgevoelenden fmaak: „ In elk „ geval,” zegt hij, „ waar het op menfchelijke aan„ doeningen, karakters en bedrijven aankomt, laat zich „ noch eene ware en treffende fchilderij derzelve, noch „ een levendig gevoel der fchoonheid van zulk eene „ fchilderij zonder eene deugdzame gemoedsgefteldheid „ begrijpen. Hij, wiens hart gevoelloos is, kan bij de „ hoogfte fchoonheden der Welfprekendheid en Dicht„ kunst niet dan een gering genoegen ondervinden.”

Heeft dus de fmaak aan het zedelijk gevoel kweeking en voedfel en bijna zijn aanzijn te danken, hij betaalt die giften met woeker weêrom, door aan het zedelijk gevoel aanminnigheid, bevalligheid en befchaafdheid bij te zetten; hetzelve de ruwheid en onaangenaamheid te ontnemen, die maar al te vaak de zuiverfte deugd zelve ontfieren. Hoe menig volk zou bij den raad van PLATO aan XENOKRATES, om aan de Gratiën te offeren, niet even zeer in gevoel voor het goede als in gevoel voor het fchoone hebben gewonnen!

Ik kan van dit onderwerp niet affiappen, vóór ik deszelfs ongemeenen rijkdom in treffende gevolgen met een woord heb aangetoond. Is toch de goede fmaak met het zedelijk gevoel zoo naauw verwant, dat men zich een teeder gevoel van goed en kwaad zelden zonder eene zekere mate van juistheid in de beoordeeling van hetgeen fchoon en leelijk is denken kan, zoo opent ons dit eene onuitputtelijke bron van geneugten, die den

anders ſoms zoo moeijelijken weg der deugd ſteeds besproeijen, verlevendigen, en op het levenspad zelve gedurig nieuwe rozen doen ontluiken. Immers dan denkt men zich het goede nimmer, zonder hetzelve als het hoogſte Ideaal van ſchoonheid te beſchouwen, waarbij al het andere in het niet verdwijnt; en wat is toch bij alle menſchen het ſtreven van den geest anders, dan het zoeken van ware of gewaande ſchoonheid? Dit hooge Ideaal vereenigt dan verheven ſchoon en zedelijk goed te gader; men vormt en volmaakt zijn hart, terwijl men zijnen geest en zijn kunstgevoel beſchaaft, en in al hetgeen men leest, ziet, hoort, bewondert zal de zedelijke indruk, dien hetzelve op ons hart maakt, ook de doorgaande maatſtaf zijn van het gevoel voor hetgeen edel, ſchoon en verheven is. Alle verleidende Sirenenzangen van den wellust, hoe kunſtig en in welk een' bevalligen mond ook geplaatst, zullen wanklanken in ons oor, gelijk in onze ziele zijn. De Dichters, de Schilders, de Beeldhouwers, de Redenaars, die de deugd, het hoogſte Wezen en deszelfs dienst in een bekoorlijk licht vertoonen, (en hoe groot is niet derzelver aantal! hoe hoog rijst ook hunne kunstwaarde boven die der anderen!) zullen onze zinnen tevens met onze ziel boeijen; hunne taal, zangen of beelden zullen ons op den weg naar het betere leven troosten, bemoedigen en opbeuren.

AANMERKINGEN EN WAARNEMINGEN, BETREFFENDE DE HEILZAME UITWERKSELEN VAN HET DECOCTUM ZITTMANNI.

Door A. VAN ERPECUM, *Heelmeester te Amſterdam.*

In No. I der *Vaderlandſche Letteroefeningen* voor 1831 komt eene Recenſie voor van het door mij vertaalde ſtukje van den beroemden *Heidelbergſchen* Hoogleeraar CHELIUS, *over de aanwending van het Decoctum Zittmanni* tegen de verouderde *Syphilis* en andere ongeſteldheden. (*Amſt.* bij S. DE GREBBER, 1829.) Deze Recenſie, die ik over het geheel met

genoegen gelezen heb, ftelt den hoofdzakelijken inhoud van het gemelde ftukje, en de voordeelen, door CHELIUS aan het genoemde *Decoctum* boven eenige andere geneeswijzen der *Syphilis* toegefchreven, op eene duidelijke, fchoon korte wijze voor oogen; doch met eenig leedwezen zag ik, dat in dezelve evenwel beide den Schrijver en het aangeprezen middel eenigermate onregt is wedervaren. Daar eene befcheidene aanwijzing van deze, mijns inziens, niet geheel juiste wijze van befchouwing des Recenfents niet van nut ontbloot zijn kan, tevens het vertrouwen, dat deze methode, mijns bedunkens, te regt verdient, kan bevestigen, en daardoor hare belangrijke dienften vermeerderen, vermeen ik, hierop de aandacht van den deskundigen Lezer voor eenige oogenblikken te mogen bepalen.

Wanneer dan de Recenfent het *Dec. Zittmanni* reeds dadelijk onder de zoogenoemde *arcana* rangfchikt, „ die, gelijk andere proefnemingen, welke, bij de verouderde en door kwikkuren verergerde *Syphilis* gelukkig uitvallen, hoog en als onfeilbaar zijn opgevijzeld geworden," wordt hier, mijns inziens, kennelijk een misgreep begaan, dewijl de zamenftelling van het *Dec. Zittmanni* reeds in de vorige eeuw door THEDEN, en nu op nieuw in het door mij vertaalde ftukje van CHELIUS, is bekend gemaakt. Wijders is het mij uit den inhoud van dit ftukje nergens gebleken, dat deze Schrijver dit middel als *onfeilbaar* tracht *op te vijzelen*. Immers, wanneer hij zegt, dat het *Dec. Zittmanni*, zoo door PRÖBISCH en den beroemden THEDEN, als later in de Hospitalen van het Groothertogdom *Baden*, met veel nut is gebruikt; „ als hij de belangrijkfte gevallen aanduidt, waarin deszelfs aanwending (het zijn de eigene woorden van den Recenfent) heilzaam is bevonden; als hij deszelfs krachten fcheikundig en practisch uitvorscht, de plaats, die het onder de antivenerifche geneesmiddelen inneemt, aanwijst, en eindelijk deszelfs voordeelen met die van de overige geneesmethoden vergelijkt," dan kan men eigenlijk niet zeggen, dat de Schrijver zijn middel *als een onfeilbaar arcanum opvijzelt*, en deze woorden zouden, mijns inziens, beter pasfen op de uitventing van de vreemde kramerijen eens onbekenden kwakzalvers, dan op de rationale en op ervaring gegronde aanbeveling van eenen CHELIUS, wiens verdienften toch ook den Recenfent niet onbekend zullen zijn. Evenmin heb ik, in de Voorrede, voor mijne vertaling geplaatst,

het middel op zoodanige wijze opgevijzeld; en wanneer ik zeg, dat ik de werkingswijze daarvan niet volftrekt durve verklaren, ftel ik het nog geenszins onder de *arcana* (*); integendeel leide ik de goede uitwerkfelen daarvan vooral af van de *revulfie*, die het, ook volgens den Recenfent, *als een krachtig ontlast- en zweetmiddel*, op het darmkanaal en vaak op de huid maakt, terwijl ik het tevens als vochtverbeterend middel wil doen gelden. Nergens zeggen wij, gelijk de Recenfie ons te last legt, *dat het een' lijder nimmer te fterk zoude kunnen aantasten of verzwakken*; neen: wanneer CHELIUS beweert, dat dit middel gelijke voordeelen bezit met den *Rob* van LAFFECTEUR, maar door mindere kostbaarheid meer voor alle beurzen en ftanden gefchikt is; alsmede, dat het den lijder niet bijzonder verzwakt, dat er bijna geene tegenaanwijzingen tegen beftaan, en dat hij er nimmer eenige ongunftige gevolgen van gezien heeft, dan fluit dit geenszins in, dat een ongepast gebruik daarvan geene groote nadeelen zou kunnen te weeg brengen. Het *abftine fi methodum nescis* van onzen grooten BOERHAAVE pasfen wij, met den Recenfent, van harte gaarne ook op dit middel toe, even als op ieder ander fterkwerkend, 't zij braak-, purgeer- of zweetmiddel, even als op den *Sublimaat*, het *Arfenicum*, en vooral op den *Calomel*; doch wij herhalen hier tevens, hetgene wij in genoemde Voorrede gezegd hebben: „ dat het *Dec. Zittmanni*, met den *Rob antifyphilitique* van LAFFECTEUR, op eene gepaste wijze aangewend, de middelen zijn, welke allerzeldzaamst of nimmer de verwachting te leur ftellen." Latere waarnemingen hebben ons op het overtuigendst in dit gevoelen bevestigd.

De Recenfent ftelt vervolgens veel van de goede uitwerkfelen van dit *Decoctum* op rekening van het ftrenge dieet, bij het gebruik daarvan aanbevolen (†). Hierop merken

(*) Ik houde het in 't algemeen met de waardigheid der Geneeskundigen weinig overeenkomftig, om zich met zoogenoemde *arcana* bezig te houden. Daarom heb ik zelf in mijne Voorrede voor het ftukje van den Hoogl. CHELIUS gezegd, „ dat het mij naauwelijks vergund was melding te maken van de methode van Dr. GIREAUDEAU DE ST. GERVAIS, dewijl hij van de beftanddeelen zijner plantenmiddelen een volftrekt geheim maakt."

(†) Waarom dan deze goede gevolgen der kuur ook niet veel

wij aan, dat men dit gezegde met hetzelfde regt kan toepasfen op alle middelen (of liever geneeswijzen), welke met een ftreng dieet moeten gepaard gaan, gelijk b. v. de ontftekingwerende behandeling en inzonderheid alle kwikkuren (*). Doch er beftaan gevallen, waar het dieet niet zoo ftreng gehouden werd, en waar echter de uitwerking van het *Decoctum Zittmanni* allezins aan de verwachting voldeed. Ook den Recenfent viel het in 't oog, „ dat een krachtig ontlastmiddel, 't welk daarbij vaak ruim zweet verwekt, (uit den aard der zaak) een' grooten invloed op woekerende zweren, enz. moet hebben;" hij laat althans deze laatfte aanmerking dadelijk op de bovenftaande volgen.

Wanneer eindelijk de Recenfent zegt, dat het *Dec. Zittmanni* altijd een *proefmiddel* blijft, en *dat hij niet kan toegeven, dat er zoo zeldzaam wederinftortingen van zouden te vreezen zijn*, antwoorde ik, dat ieder middel, of elke geneeswijze, waarvan men op redelijke gronden de aanwending kan aanbevelen en den vermoedelijk goeden uitflag voorfpellen, niet meer tot de *proefmiddelen* behoort gebragt te worden, en dat het *Dec. Zittmanni*, hoezeer het zeldzaam zijne aanwending vindt, en dus altijd aan velen zeker zelfs geheel onbekend zal blijven, thans evenwel niet onder de *proefmiddelen*, maar door den zaakkundige wel degelijk onder de *beproefde* middelen geteld wordt. Vele waarnemingen zouden dit kunnen bewijzen, even zeer als het daardoor bewezen is, dat de

---

toegefchreven aan den *Salfaparillen*-drank en de purgeermiddelen, die tevens bij het *Dec. Zittmanni* toegediend worden? Immers, alles moet hier tot dezelfde uitkomst leiden.

(*) Zou het echter niet van gezonden zin ontbloot zijn, als men zeide, dat veel van de goede uitwerkfelen der aderlating en der afleidende prikkels op het darmkanaal en de huid enz., tegen *Phrenitis* aangewend, waarfchijnlijk afhing van het ftrenge dieet, dat bij het gebruik dezer middelen tevens wordt aanbevolen? Niemand zal echter ontkennen, dat hier een ftrenge leefregel zeer voordeelig en allernoodzakelijkst is; ja, een misflag in denzelven zou hier van oneindig nadeeliger (foms doodelijke) gevolgen zijn, dan bij het gebruik van het *Dec. Zittmanni.* Het inachtnemen van een' gepasten eet- en leefregel maakt niet meer een wezenlijk gedeelte uit van de behandeling met het *Dec. Zittmanni*, dan van de ontftekingwerende behandeling.

kuur met het *Dec. Zittmanni*, *wèl en met de gevorderde volharding gebruikt*, voor wederinstortingen bewaart, ook daar, waar de lijder sedert geruimen tijd door de hardnekkigste ziekten geteisterd werd, en door andere middelen te vergeefs behandeld was. (*)

Het onbevooroordeeld getuigenis van Dr. HACKER van *Leipzig*, die onlangs eenige waarnemingen van de gelukkige aanwending van het *Dec. Zittmanni* heeft medegedeeld, moge hier nog tot staving van mijn gevoelen omtrent dit middel dienen. (†)

Dr. HACKER dan erkent, dat de kwik, hoezeer niet vermogend, om alle de onderscheidene, zelfs eenvoudige vormen der *Syphilis* te herstellen, nog het zekerste middel tegen dezelve is; en hij voegt hierbij, dat men, daarmede niet slagende, den lijder *bijna* aan het blinde noodlot moest overlaten. Hierom verblijdde hij zich, dat een zoo naauwgezette en achtbare Geneesheer, als de Hoogl. CHELIUS, een man van rijpe ervaring, eenigen tijd geleden, het *Dec. Zittmanni* had aangeprezen als een middel, dat groot vertrouwen verdiende.

Het zal niet ongepast zijn, dit gunstige getuigenis door de mededeeling van een paar Waarnemingen van Dr. HACKER nader te bevestigen. (Bij eene andere gelegenheid hope ik alle zijne Waarnemingen in haar geheel mede te deelen.) Uit de hier volgende gevallen moge tevens blijken, dat de zwakte des lijders altijd op verre na zulk eene stellige tegenaanwijzing tegen het gebruik van dit afkooksel niet is, als oppervlakkig wel zou schijnen het geval te zijn; te meer, daar Dr. HACKER in alles de voorschriften, door CHELIUS opgegeven, streng gevolgd heeft.

(*) Men zie hieromtrent vooral de belangrijke waarnemingen, door CHELIUS zelven in zijn stukje medegedeeld, als ook hetgene THEDEN van de goede uitwerkselen dezer kuur meldt, in zijne *Neue Bemerk. u. Erfahr.* III Theil, S. 11 enz. (*Berl. u. Leipz.* 1795.) Zeer belangrijke waarnemingen van gelijken aard zijn bekend aan velen onzer kunstgenooten, die de Klinische School voor de Heelkunde alhier van tijd tot tijd frequenteren.

(†) Zie de *Heidelb. Klinische Annalen*, Band VI, Heft 3. 1830.

Eerste Waarneming.

De Heer v. S...., 27 jaren oud, van eene scrofuleuze gesteldheid, en zeer verzwakt door vroegere ongeregelde leefwijze, kwam den 7 Julij 1827 te *Leipzig*. Hij leed reeds sedert meer dan drie weken aan drie groote syphilitische zweren, die, tusschen de *glans* en het *praeputium* geplaatst, wegens eene aanmerkelijke *phymosis*, niet dan met hevige pijn en veel moeite konden onderzocht worden, dewijl zij bijna eene *corona Veneris* vormden. Vooral was Dr. HACKER bevreesd voor een zeer pijnlijk gevoel in de *urethra* zelve, en wel juist ter plaatse, boven welke de zweren zich van buiten uitbreidden. Hij vreesde namelijk voor eene spoedige voortknaging derzelven tot in de *urethra*. Er werd derhalve een streng dieet voorgeschreven; den lijder werd aanbevolen zijne kamer te houden, en de zweren te waschen met laauw water. Hierbij werd inwendig $\frac{1}{8}$ grein *Hydrarg. oxydul. nigr.* toegediend, welke dagelijks met eene dergelijke gift moest vermeerderd worden. Reeds den tweeden dag, tegen den avond, was de pijn volkomen geweken. Den 7den dag der behandeling werden er weder slechts drie poeders ingenomen, en de zweren hadden reeds een meer zuiver aanzien; ook was er, na eene behandeling van 14 dagen, niets meer dan eene ligte roodheid der huid overgebleven. De speekselvloed, die reeds op den 4den dag der behandeling was begonnen, doch die in den laatsten tijd intusschen niet aanmerkelijk was, zoo wel als de wensch van den lijder, om spoedig weder zijne kamer te kunnen verlaten, bewogen nu Dr. HACKER, om den *Sublimaat* dagelijks tot $\frac{1}{8}$ grein, in *Naphta Vitrioli* opgelost, voor te schrijven. Den 3den dag van het gebruik des *Sublimaats* was ook de roodheid vrij wat verminderd; doch des morgens van den 4den was zij weder veel aanmerkelijker, en de lijder bevond zich veel minder wel. Na lang en herhaald vragen en dringend aanhouden, beleed de lijder eindelijk, dat hij daags te voren was uitgegaan, en wel meer dan een uur ver, eenige kruiken bier gedronken en bloedbeuling gegeten had, en eerst na 11 ure in den regen huiswaarts was gekeerd, alwaar hij vrij hevig gebraakt had. Op nieuw werd nu het strengste dieet bevolen, een ligt zweetmiddel voorgeschreven, en eerst den volgenden dag het geneesmiddel voortgezet, waarop ook, na verloop van 8 dagen, het aanzien van de likteekenen der zweren vrij gelijk-

vormig was met de overige huid. Toen Dr. HACKER den lijder den 4 Aug. bezocht, was hij buiten zijn weten vertrokken; en na zijne terugkomst, acht dagen later, waren de zweren ook weder open, waarover Dr. HACKER zich niet verwonderde, dewijl de lijder op reis geen dieet had in acht genomen. Op gemelde wijze dan 1 grein *Sublimaat* en 2 greinen *Merc. praecipit. rub.* ingenomen zijnde, was evenwel de genezing niet gevolgd, maar het *praeputium* zwol op nieuw op, en zelfs namen de zweren weder toe in omvang; daarom meende Dr. HACKER, dat hij met den kwik moest ophouden, en hij schreef het *Decoct. Zittmanni* voor. In 't geheel volgden er, als *crises*, slechts zes stoelgangen daags, met veel zweet en troebele urin, die evenwel slechts in geringe hoeveelheid werd afgescheiden; hierna verdwenen de zweren en de zwelling volkomen, maar er bleven nog eenigen tijd harde likteekens na. Ook ontstonden er, gedurende het wintersaizoen, ligte pijnen in de keel, waarbij de amandelen en de keellel levendig rood waren, maar zich overigens niets ziekelijks opdeed. Deze zinkingachtige aandoening verdween met de maand Februarij geheel en al zonder kunsthulp, en de lijder heeft sedert aan geene ongemakken geleden.

(Het vervolg en slot hierna.)

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(Vervolg van bl. 238.)

De Zomer.

Is de winter in *Rusland* streng, de zomer is niet veel aangenamer. Ik ben den *Russen* genegen, van harte genegen; maar, hoe goed en braaf zij zelve ook zijn mogen, ik vind hunne luchtstreek niet benijdenswaardig, en gaarne beken ik, mij hartelijk te verblijden, dat ik aldaar niet langer mij bevind. Men zoude zich die koude winters en heete zomers nog getroosten kunnen, zoo men, in den tusschentijd tusschen die beide uitersten, door lente en herfst eenigermate schadeloos wierd gesteld voor dat langdurig lijden; doch juist hieraan ontbreekt het. *Rusland* heeft geene lente — geene voorboden der nadering van het zachtere jaargetijde. Heden nog ligt de gansche landstreek, zoo verre het oog eens men-

schen reikt, van felle winterkoude verstijfd, en onder een ondoordringbaar deksel van ijs en sneeuw begraven; heden nog vertoont het gansche oord slechts het beeld van den dood, van een uitgebreid, wit, zwijgend graf, — en morgen reeds wordt, als op een' tooverslag, het gansche tooneel veranderd. De wind is omgeloopen, de lucht heeft zich opgeklaard, en de zon, die men gisteren naauwelijks bemerkte, wordt heden reeds, door drukkende hitte, tot een' last. De sneeuw, die ter hoogte van eenen vadem het gansche land bedekte, smelt in weinige dagen geheel en al, en planten dringen met verwonderlijken spoed den grond uit. De boer, die in het begin van Mei nog naauwelijks tegen de koude zich kon verweren, zaait vóór het einde van deze maand zijn koren uit, en, eer twee maanden verloopen zijn, heeft hij het reeds ingeoogst, en de winter staat op nieuw voor de deur. De groei der gewassen gaat zoo schielijk, dat men naauwelijks over deszelfs daarzijn zich verheugen kan. Het land, dat vóór korten tijd nog onder de sneeuw bedolven lag, heeft de natuur van eene door kunst verwarmde broeikas aangenomen. Het landschap van *Kasan*, een der vruchtbaarste gedeelten van het *Russische* rijk, bezit in zijne gansche uitgestrektheid overal den besten tuingrond. Ook groeit daar de schoonste tarwe, die dikwijls vijf of zes voeten hoog wordt; maar naauwelijks komt dezelve boven den grond, of zij schiet reeds in halmen, en weldra gaat het vrolijke groen in de vaalgele herfstkleur over, en het graan verdwijnt van het veld, niets dan stoppelen overlatende, welke spoedig daarop door eene dikke laag sneeuw aan het oog onttrokken worden. Even als in eene trekkas, waar alles door kunst en met geweld tot rijpheid wordt gebragt, komen hier in het vrije veld alle vruchten van het zuiden voort, die slechts korten tijd tot groeijen en rijpen noodig hebben. De kostelijkste aspersies b. v., die op vochtige plaatsen in het wild groeijen, en onze in de tuinen zorgvuldig gekweekte in keurigheid van smaak verre overtreffen, en de zeer uitmuntende meloenen, vooral de watermeloenen (*cucurbita citrullus*), die ik nergens schooner en beter gezien heb, ofschoon de boer dezelven, even als zijn koren, in het open veld zaait en dan aan de natuur overlaat. Doch, wat langeren tijd tot rijpen vereischt, komt daar niet voort, en wordt slechts in tuinen en broeikassen gehouden. Onze gemeene pruimen, die bij ons in elken boomgaard welig tieren,

worden daar, even als hier de oranjeboomen, in tobben achter de glazen in de oranjerij getrokken, en alleen op de schoonste zomerdagen in de vrije lucht gebragt; en onze slee-pruimen, die in het wild langs wegen en akkers groeijen, moeten daar ook, als men er vruchten van hebben zal, in de trekkas staan. Evenwel stijgt de hitte in het midden des zomers, gedurende vijf of zes weken, niet zelden tot 30°. *Reaumur* in de schaduw, en de zon, die in dezen tijd naauwelijks ondergaat, maakt het verblijf in die oorden niet minder bezwaarlijk, dan de ongemeene koude des winters. Daar in het langste der dagen de avondschemering niet opgehouden heeft, eer de dageraad aanbreekt, kan men te middernacht, en zelfs zonder maneschijn, een boek met tamelijk groote letters lezen; en al gaat men eerst ten twaalf ure te bed, men moet zich toch bij daglicht nederleggen. Deze, offschoon korte, echter geweldige hitte, schijnt eene anders zoo koude landstreek werkelijk, eenige weken lang, tot een tusschen de keerkringen gelegen gewest te maken. Na tien ure des morgens houdt alle arbeid, zelfs bij lieden van den geringen stand, op, en alle vensterluiken worden gesloten, of alleen die naar het noorden opengelaten. Van tien tot drie ure zijn de straten der steden en dorpen eenzaam en ledig, daar ieder zich in de schaduw van zijn huis of tuin voor de brandende hitte zoekt te verbergen, en men gewoonlijk dezen tijd met slapen doorbrengt. Lucht en grond zijn zoo heet, dat, als men uit de schaduw in eene door de zon beschenene plaats treedt, men zou meenen voor den gloeijenden oven eens bakkers te staan. Alle krachten van ligchaam en geest verslappen daardoor zoo zeer, dat niemand dan lust of geschiktheid tot eenig werk heeft. Wanneer men zelfs uit verveling een boek of nieuwspapier in handen neemt en begint te lezen, breekt u het zweet telkens uit; men legt dus alles weldra weder weg, en vergenoegt zich, werkeloos neder te zitten, en den beteren tijd der alles doordringende, maar tevens verfrisschende en sterkende koude terug te wenschen.

De zomers in die streken onderscheiden zich ook nog hierdoor, dat van het einde van Mei tot het begin van September geen regen valt, gelijk ook de donder daar zeer zeldzaam is. Beide deze omstandigheden vermeerderen grootelijks de drukkende hitte der lange dagen. De oorzaak daarvan is buiten twijfel in de vlakheid van het land te zoeken. Op

eenen afstand van meer dan honderd *Duitsche* mijlen in het rond vindt men om *Permië* en *Kasan* geenen berg van eenige beduidenis, en men kan de gansche uitgestrektheid van *Kiew* tot den *Ural*, ter breedte van honderd mijlen, eene vlakte noemen; die slechts hier en daar wordt afgebroken door lage zijen heuvels. Dat desniettegenstaande de vruchtbaarheid, bijzonder in het *Kasansche* gewest, gelijk boven werd vermeld, zoo groot is, komt van de overstrooming der *Wolga*, die jaarlijks regelmatig, gelijk de *Nijl* in *Egypte*, buiten hare oevers treedt, en de velden, tot op eenen afstand van meer dan twee *Duitsche* mijlen van hare bedding, vijf of zes weken tot een uitgestrekt meer maakt. Deze overstroomingen van de *Wolga* en andere groote rivieren, de *Wijätka*, *Kama*, *Kisel*, *Irgis* enz., die zich in de *Wolga* ontlasten, maken deze oorden zeer levendig en vruchtbaar tevens. Men vaart dan vermaakshalve, en ook om den handel, met vrij groote schepen, die twee masten en zes tot tien kanonnen voeren, en dikwerf honderd of meer personen aan boord hebben, over weiden en akkers naar de naburige steden, die allen op hoogten liggen; en, wanneer de wateren weder binnen derzelver oevers terugkeeren, is de grond, soms ter hoogte van eene el, met eene vruchtbare slib bedekt, waarin alle gewassen, bij de nu invallende hitte, even als in eene trekkas, schielijk, maar te gelijk krachtig, groeijen. In de laagste plaatsen blijven echter moerassen over, welker wateren verscheidene maanden stilstaan, bederven, en deze anders zoo gezonde oorden in Julij en Augustus met kwaadaardige koortsen kwellen. Het Gouvernement *Ufa* bijzonder wordt te dien tijde door eene tusschenpoozende koorts bezocht, welke den kranke slechts om den zevenden dag overvalt, maar zoo hevig is, dat er meestal de dood op volgt. Ook in en om *Kasan* zijn de tusschenpoozende koortsen, ofschoon niet doodelijk, toch zeer zwaar, en tasten den lijder hard aan. Deze koortsen in *Kasan* komen om den anderen of derden, zeer zelden om den vierden dag, en verschillen van de koude koortsen in ons land onder anderen ook hierin, dat de zieke bijna geene koude, maar slechts een pijnlijk trekken in de ruggegraat gewaar wordt, waarop dan spoedig eene sterke hitte volgt en eene ongemeen zware hoofdpijn, terwijl men elken polsslag als eenen hamer voelt kloppen. De *Russische* artsen genezen deze koorts enkel met kinabast.

Van de koorts sprekende, wil ik hier nog eene bijzonder-

heid vermelden, die welligt bij buitenlanders niet bekend zal zijn. De *Rus* verbindt een wonderlijk bijgeloof met deze ziekte, welke ook elders wegens opmerkelijke verschijnselen, zoo als een regelmatig op denzelfden tijd wederkeerende aanval bij een anders gezond ligchaam enz., sterk op het volksgeloof pleegt te werken. De *Russen*, en niet enkel de zoogenaamde gemeene man, houden de tusschenpoozende koorts voor een' vrouwelijken persoon, die in nachtelijke stilte rondsluipt, om, naar hare dikwerf zeer zonderlinge luimen, hare offers op te zoeken. Deze persoon of vrouwelijke geest heet LICHORATKA, en zoo wordt in de *Russische* taal ook de koorts zelve genoemd. Om de denkbeelden der *Russen* aangaande dezen geest duidelijker voor de lezers te maken, wil ik een verhaal van den overleden *Archimandriet* (Bisschop) ISRAËL van *Kasan* — een man, die wegens verstand en braafheid algemeen geacht was — met zijne eigene woorden mededeelen: „Ik was," zeide hij tot mij, „twintig jaren oud, en Secretaris van het klooster te *Simbirsk*, welks Abt mij bijzonder lief had en mij tot den geestelijken stand wilde opleiden. Op vastenavond hoorde ik in het naaste huis eene luidruchtige dansmuzijk, en offchoon het ons verboden was, bij nacht het klooster te verlaten, zoo wist ik toch middel te vinden, om ongemerkt daar buiten en tot voor de vensters van de danszaal te komen. Deze was beneden, maar wegens de hoogte der vensters kon ik door dezelven het lustige gezelschap niet begluren, om mijne nieuwsgierigheid te bevredigen. Voor ontdekking vreezende, klauterde ik toch met moeite hoog genoeg, om het vrolijke volkje te zien, waaronder ik zoo gaarne geweest zou zijn. Doch mijne vreugde was geenszins van langen duur; want naauwelijks had ik onder het bonte gewemel nieuwsgierige blikken geworpen, als plotselijk midden uit hetzelve eene lange, magere, maar van aangezigt zeer schoone vrouwelijke gestalte voorwaarts trad, en, de oogen op mij gevestigd houdende, naar mijn venster toe kwam. Eene inwendige gewaarwording zeide mij terstond, dat het de LICHORATKA was, welke anderen mij zoo dikwerf hadden beschreven. Ik verschrikte, sprong naar beneden, en liep ontroerd naar het klooster. Ik legde mij bevreesd te bed, en ontwaakte na middernacht — maar had de koorts. Ik sukkelde vijf weken daaraan, gedurende welken tijd mijn oude goede Abt mij dagelijks bezocht en op het liefderijkste behandelde. Toen

kreeg ik den inval, om mijn' ouden wolvenpels, dien ik op mijne reizen des winters plagt te gebruiken, door mijnen knecht van den zolder te laten halen en, om de meerdere warmte, over het dek van mijn bed te doen ſpreiden. Den eerstvolgenden nacht verſcheen mij in den droom (zoo het een droom, en niet eene werkelijke verſchijning geweest is), LICHORATKA in denzelfden opſchik, waarin ik haar vóór vijf weken gezien had. Zij trad in mijne kamer, en naderde langzaam tot mijn bed. Als zij nu zeer digt bij mij ſtond, dreigde zij mij met de hand, maar ſtreek terſtond daarop, vriendelijk lagchende, met de hand over haar gezigt, en zeide: *Foei, wat ſtinkt de pels! hier mag ik niet meer zijn; ik ga naar* JESSIPOW. Dit was de ſchrijver van het klooster, een jong en ſterk mensch, die gedurende mijne ziekte mijnen post bij den Abt had waargenomen. Wanneer ik den volgenden morgen aan den Abt, toen die mij bezocht, mijn wedervaren vertelde, kondigde deze mij mijne genezing aan. Als hij zag, dat ik meer of min ongeloovig glimlachte, werd hij bijna boos, en verzekerde mij ten ſtelligſte, dat de koorts niet wederkomen zoude — hetgene hij mij door eene menigte voorbeelden poogde te bewijzen. Ik begon dan eindelijk te gelooven, en door mijn geloof ook gerust er te worden; doch nu viel mij de arme JESSIPOW in, die door mij en mijnen pels in het lijden zou komen. Maar de oude heer troostte mij, en zeide, geen voorbeeld te weten, dat LICHORATKA zoo boosaardig ware. Hij liet derhalve, om zijne woorden nog meer te bekrachtigen, door mijnen knecht den ſchrijver verzoeken, om in mijne kamer te komen; doch hoe zeer verſchrikten wij beiden, toen de knecht terugkeerde met de boodſchap, dat JESSIPOW te bed lag, en eene hevige koorts had! De arme knaap ſukkelde den ganſchen herfst daaraan, en in het begin van den winter hebben wij hem begraven." — Zulke vertelsels kan men onder de *Rusſen* in elk gezin bij honderden hooren; en ik raad elken vreemdeling, zijne twijfelzucht of zijn lagchen te onderdrukken, zoo hij niet voor eenen vrijgeest of dwaas gehouden wil worden.

Nog opmerkelijker is eene andere ziekte, die ik nergens elders heb aangetroffen. Dezelve wordt *bjelu karatschki* (witte heete koorts) genoemd. Het is mij niet gelukt, de reden van deze benaming te vernemen. Ik wil ook hier de geſchiedenis van eenen kranke mededeelen, die van den over-

leden Generaal SERJEEW in *Kasan*, welken ik gedurende zijne ziekte, gelijk ook verscheidene jaren vóór en na dezelve, bijna dagelijks gelegenheid had te zien. De krankheid begon, als gewoonlijk, met zekere loomheid — met eene ontspanning, die echter aanvankelijk meer op den geest, dan op het ligchaam scheen te werken. Bij goeden eetlust en althans schijnbaar gezonden slaap geraakt de mensch in eene sombere stemming. Weldra heeft hij eene ontstelde verbeelding, en geeft antwoorden, die eene, meestal schielijk voorbijgaande en dikwijls slechts weinige oogenblikken durende, verwarring in het denkvermogen aanduiden. De zintuigen schijnen dan op eene ongewone wijze door de voorwerpen van buiten aangedaan te worden. Vervolgens komen deze afwijkingen menigvuldiger en zijn sterker. Het gansche ligchaamsgestel wordt nu meer aangedaan. Slaap en eetlust verminderen en geraken in verwarring, offschoon de kranke het bed nog niet behoeft te houden. Bovengenoemde lijder nam, als gewoonlijk, zijne huiselijke zaken waar, en, daar hij een zeer gezellig man was, bleef hij, als naar gewoonte, met zijne bekenden verkeeren. Eindelijk werd echter de ongesteldheid zoo hevig, dat zijne vrouw alle vreemden van hem verwijderd zocht te houden, en alleen aan de naaste vrienden, welke zijnen toestand kenden en de noodige verschooning gebruikten, den toegang verleende. Voor dezen verbergde hij dan ook geenszins zijnen toestand, maar verhaalde hun integendeel des avonds met veel openhartigheid, wat hem des daags wedervaren was. Dewijl gewoonlijk, wanneer de zieke behoorlijk wordt opgepast, de kwaal niet gevaarlijk is, en na verloop van eenige maanden, bij menigeen zelfs na eenige weken, even langzaam verdwijnt, als dezelve gekomen is, zoo pleegt men er niet veel zwarigheid in te zien en met geduld het einde af te wachten. „Heden morgen," sprak eens op eenen avond de Generaal, terwijl hij mij bij de hand vatte, „heb ik met u veel te doen gehad." Ik gaf mijne verwondering te kennen, daar ik den ganschen morgen mijn huis niet verlaten had. „Dat doet er niet toe," zeide hij lagchende; „ik heb toch veel met u gesproken. Ik zat in mijne verste kamer, en hoorde u komen; ik herkende uwen tred — gij kloptet aan de deur, en ik moest driemaal *binnen* roepen, eer gij hoordet en eindelijk in de kamer kwaamt treden. Wij hebben het belang

rijk gesprek van gisteren voortgezet, en gij moest, hoe hardnekkig gij gisteren uwe stelling ook verdedigdet, ten laatste evenwel toegeven. Ik was sterk vermoeid van dat langdurig praten." Ik zweeg, en mijn bedenkelijk gezigt deed hem lagchen. „Nu, nu," vervolgde hij, „ik weet zoo goed, als gij, dat *gij* niet daar waart; en wij hebben evenwel met elkander gesproken en regt levendig gekibbeld. Wanneer dat gemaal ophoudt, zal ik er niet rouwig om zijn; want, ik verzeker u, zoo geheel zonder vermoeijenis gaat het toch niet. Ik wenschte, dat gij ook eens in dezen toestand waart; gij zoudt mij dan geheel verstaan. Ik weet zeer wel te onderscheiden, of gij-zelf mijne deur binnentreedt, dan of het slechts uwe, of veeleer *mijne* verschijning is; ik ben mijzelven ten volle bewust, dat ik in het laatste geval bedrogen worde, maar ik moet aan deze verbijstering toegeven, en wel met zekeren onwederstaanbaren lust toegeven, en dan wordt de zaak weldra zoo erg, dat ik eindelijk niet meer weet, hoe ik het heb."

Op een' anderen tijd zat ik met den Generaal op zijne *canapé* in gesprek. Alles scheen thans in de beste orde te zijn; maar plotseling vestigden zich zijne oogen op een, tegenover hem hangend, levensgroot portret, en weldra begon hij met deze beeldtenis een gesprek. Kort daarop streek hij met de hand over zijn voorhoofd, en verzocht mij om vergiffenis, zoo hij een' dommen zet gedaan mogt hebben. Wij bleven verder in gesprek, en ik kon, behalve dat oogenblik, geen spoor van wartaal of krankzinnigheid ontdekken. — Zoo sprong hij ook eens op eenen avond van tafel op, en begon met iemand, die zoo even binnengekomen zou zijn, hevig te twisten. „Hij had het hem gezegd, dat hij verder niet met hem te doen wilde hebben, en vroeg dus, waarom de man hem nu toch lastig viel," enz. Daarop volgde eene stilte, gedurende welke hij naar eene omstandige verdediging van zijne partij scheen te luisteren, die hij echter uitvoerig en, zoo het mij voorkwam, op eene zamenhangende wijze wederlegde. Hij hield niet op te grommen, vóór dat hij den ongenoodigden gast, zoo hij altbans meende, naar de deur uitgeleide gedaan en zijn *prostschai* (vaarwel) toegeroepen had. Vervolgens zette hij zich bij ons neder, wreef zich de handen, en zeide eindelijk: „Daar was ik weder niet regt wel." Voorts sprak hij, gelijk het behoorde.

Op zekeren morgen fcheen hij, als ik in zijne kamer trad, in vollen ernst boos op mij te zijn. „ Dat had hij," zeide hij, „ aan mij toch niet verdiend; dat was te erg," enz. Ik verzocht hem, dat hij zich duidelijker zou verklaren; en hij gaf eindelijk te kennen, dat hij den vorigen avond voor zijn venfter, hetwelk op een' fchoonen, grooten vijver in het midden der ftad het uitzigt had, eene fchuit had zien varen, in welke ik, met verfcheidene anderen van zijne bekenden, fpotliederen op hem had gezongen. Nog geheel vertoornd, noemde hij mij de affchuwelijke *Rusfifche* fcheldnamen, met welke ik hem honend begroet zou hebben, toen wij nabij het venfter kwamen — met één woord, het was zoo erg geworden, dat hij eindelijk was opgefprongen, het venfter geopend en ons met den ftok gedreigd had. Daar ik bij zijne zoo levendige vertelling niet wist, of hij zelfs op dit oogenblik niet misfchien weder in verwarring fprak, zocht ik hem te bedaren en het gefprek op iets anders te leiden. Plotfeling viel hij mij met zijne gewone hartelijkheid om den hals, en riep uit: „ Het is niets, volftrekt niets; gij zijt en blijft mijn goede, oude vriend; maar ik wilde flechts hooren, hoe gij de vertelling zoudt opnemen. Verbeeld u eens," voer hij lagchende voort, „ daar was zoo even Profesfor***, die arme, goede man! Ik verhaalde hem hetzelfde, en voegde er bij, dat hij, gelijk ook waar is, mij, toen ik met den ftok dreigde, een' *fukinfin* (hondenkind) noemde. De arme man kwam zoo zeer in verlegenheid, dat hij mij om vergeving bad, en beloofde, het nooit weder te zullen doen. Hij was zoo aangedaan, dat hij haast gefchreid zou hebben, en ik durf wel wedden, dat hij zelf de ganfche gefchiedenis bijna geloofde."

Deze zonderlinge ongefteldheid duurde twee maanden. Hoe dezelve ophield, wil ik nu nog kortelijk vermelden, dewijl het misfchien eenig licht over de zaak kan verfpreiden. Hij lag na den maaltijd op zijn ledekant, en zijne kamer, zoo het hem toefcheen, werd allengs vol menfchen. Hij verbeeldde zich, op eene markt te zijn, waar de menfchen fterk drongen, en de plaats, alwaar hij lag, die zij eerst vrij gelaten hadden, telkens nader kwamen. Offchoon hij dikwijls zulke gezigten had gehad, werd het hem echter ditmaal te erg. Hij trok aan de fchel, en zond zijnen knecht naar den arts. Deze deed hem eene aderlating op den arm. „ Nadat dit gefchied was," verhaalde mij de Generaal naderhand,

„ werd het gewoel van menfchen in mijne kamer wel niet minder; maar de gedaanten, die daarin zich fchenen te bewegen, werden fteeds doorzigtiger, en, wat bijzonder opmerkelijk was, zij fchenen van het hoofd en de voeten af naar de middel toe zamen te krimpen. Ten laatfte was alleen het middellijf, en dit ook flechts als door eenen nevel te zien, tot dat eindelijk dit gedeelte insgelijks, en hiermede de ziekte, geheel verdwenen was." De brave man leefde nog vijf jaren in volkomene gezondheid, en ftierf toen plotfeling aan eene beroerte. Hij was bloedrijk en reeds wat al te zwaarlijvig, en daarbij veel gekweld met aanbeijen. — Alleen die kranken, welke eene zorgvuldige oppasfing hebben, herftellen gewoonlijk; terwijl de behoeftige en gebreklijdende lieden deze kwaal als doodelijk befchouwen. In de acht jaren, welke ik in die ftreken doorbragt, heb ik dan ook vele arme menfchen daaronder zien bezwijken.

(*Het vervolg hierna.*)

SNEEUWDIERTJES.

(*American Journal of Science and Arts*, April 1830.)

Doctor J. E. MUSE, te *Cambridge*, in *Maryland*, nam het volgende verfchijnfel waar. De winter was vrij ver gevorderd, zonder dat het nog zeer koud was geweest, toen er veel fneeuw viel. Vreezende dit jaar geene gelegenheid te zullen vinden, om zijnen ijskelder met ijs te vullen, deed hij daarin fneeuw brengen, ter halver hoogte van denzelven; maar, eene felle koude volgende, vulde hij dien verder aan met ijs. In de maand Augustus al het ijs verbruikt zijnde, begon men de fneeuw te bezigen. Maar, van dezelve in een glas water gedaan hebbende, om hetzelve te verkoelen, bemerkte hij, dat het water wemelde van kleine diertjes. Hij onderzocht met het microscoop een ander glas, gevuld met water uit denzelfden bak, en vond dat volmaakt helder en zuiver; men deed er fneeuw bij, en, zoodra dezelve gesmolten was, leverde het water weder hetzelfde verfchijnfel. Hetzelve met groote opletttendheid befchouwende, ontdekte men, met het ongewapend oog, honderden kleine diertjes vol leven; met het microscoop onderfcheidde men der-

zelver gedaante, welke die was van kleine visfchen, en in niets geleek op die der kleine alen, welke men waarneemt in azijnzuur. De waarnemer deed vervolgens gaten boren in verfchillende gedeelten der fneeuw, en tot in derzelver middelpunt, overal met dezelfde uitkomst; zoodat men dezelve niet meer bezigde tot koelmiddel van dranken, en zich bepaalde tot derzelver uitwendig gebruik. Het dierrijk levert vele voorbeelden van diertjes, tot het leven herrijzende, na een lang tijdsverloop van verftijving of fchijnbaren dood; maar het oorfpronkelijk daarzijn of de vermenigvuldiging in de fneeuw van die, waarvan hier de rede is, fchijnt moeijelijk te verklaren.

TER EERE VAN DEN EDELEN, MANHAFTEN VAN SPEYK.

Het muitend België valt Neêrland trouwloos aan.
De Schelde wemelt ftraks van talrijke oorlogskielen,
Door Nederland bemand met onverfchrokken zielen.
Van Speyk gebiedt op ééne: een bulderendé orkaan
Beftookt ze: 't anker flipt; zij ftrandt voor Antwerps wallen.
Geen nood: er is beftand: men zal haar hulpe biên.
Neen: 't woedende gefpuis heeft nooit beftand ontzien,
En weet ook nu alleen van eerloos overvallen.
Het vliegt aan boord; het fchreeuwt: geef over! ftrijk uw vlag! —
Nooit! roept de held; de hulk, beftemd om 't land te dekken,
Zal nimmer u ter prooi' tot zijn beftrijding ftrekken.
Neen: eer verdelg ik haar, door één' gewisfen flag.
En zou uw fchandboei ooit mijn vrije vuist beknellen;
Ik ûw mishandling, in uw' kerker, lijden? Neen:
Ik red mijne eer en trouw, en wreek me aan u meteen.
Hij roept zijn' manfchap toe, den zekren dood te ontfnellen;
Hij vliegt, ontfteekt zijn kruid, en fchip, en Belg, en held,
't Is, in één' oogwenk, all' verbrijzeld door den donder.
Als fter van d'eerften rang ging hij met luister onder.
Ach! waarom werd zijn lijk verzwolgen door de Scheld'?
Geen nood! Eene eerzuil rijze, en Nederlands historie
Verkondige aan 't heelal zijn' naam, zijn feit, zijn glorie!

ADR. STOLKER.

HOBEYN,

BESCHERMER VAN HOLLANDS VLAG.

Holland, Holland, vlecht laurieren
Voor de telgen, die gij draagt!
WITHUYS.

Nederlanders, voortgesproten,
Uit een' onbevlekten stam,
Die van 't bloed der Batavieren
Eens zijn' heldenoorsprong nam;
Nog, nog is die eigenste adel
U een onvervreemdbaar goed,
Nog bewijst gij zulk eene afkomst
Door uw deugden, door uw' moed!

't Krijgszwaard is der scheede onttogen,
En, wijl 't in uw vuisten gloort,
Toont gij, teelt van Hollands leeuwen,
Dat het lemmer daar behoort;
En omklemmen uwe vingren
Fier en forsch den waterstaf,
Dan betoont ge u 't kroost dier natie,
Die, ter zee, de wet eens gaf.

Waai dan, dundoek onzer vaadren,
Wapper fier van Bato's strand!
Tweemaal zaagt ge u weêr beschermen,
Met den roem van 't vaderland;
Tweemaal werd op 't ruim der waatren
Uwe onschendbaarheid bekend;
Tweemaal is de vuist eens schenners
Moedig van u afgewend!

Ziet het, Belgen; ziet, Barbaren,
Zoo vereeren we onze vlag,
Die, zoo lang zij heeft gewapperd,
Nooit zich straffoos honen zag!
O, wie uwer 't leven lief heeft,
Late 't dundoek ongerept;
Rand haar aan in uwe wanhoop,
Gij, die lust tot sterven hebt!

Toen VAN SPEYK de vlag zag honen,
Honen door een' onverlaat,
Wreekte hij met fulfervlammen
In zijn hemelvaart dien fmaad;
„ Toen hij, overmand door fnooden,
„ Haar zag zinken van den top;
„ Toen, met vijand en met vrienden,
„ Droeg hij haar ten hemel op!" (*)

't Eigen doel en de eigen eerbied
Voor de vlag van 't vaderland,
De eigen woede, als gij haar kleuren
Weêr zaagt blootgefteld aan fchand',
De eigen moed, om fier het leven
Prijs te geven voor hare eer,
Heeft, HOBEYN! u aangedreven,
Blaakte uw' boezem evenzeer.

Zie, daar floeg zij trotsch heur banen
In 't gezigt des vijands uit:
Grijnzend zag de Belg haar wapp'ren:
„ Weldra is zij onze buit;
„ Niemand," juicht hij, „ kan haar redden;
„ Ze is verlatén en alleen;
„ Zie, daar rijst ze in 't woên der golven;
„ Lustig, makkers; derwaarts heen!"

Maar de vlag is niet verlaten,
Als haar 't Hollandsch oog nog ziet;
Schoon geen klingen haar bewaken,
Onbewaakt is ze echter niet!
O, zoo lang de Hollandfche aders
Nog niet ledig zijn van bloed,
Zal de vuist de vlag befchermen,
Gloeit de boezem nog van moed!

Schoon een ftroom van woeste golven
Haar van heur' befchermer fcheidt;
Schoon een kogelbui den dapp'ren,
Die haar redden wil, verbeidt;
Niets zal 't Hollandsch hart verwrikken,
Dat in haar zijn alles ziet:
Lijfsgevaar doe and'ren fidd'ren,
Hollands leeuwen fidd'ren niet!

(*) Viertal regels uit het gedicht van WITHUYS: *De Hollandfche Vlag*. — B.

„ Zoudt gij onze vlag bezoed'len,
„ Belgen, in uw' overmoed ?
„ Zoudt gij hare banen fcheuren,
„ Haar vertrappen met den voet ?
„ Neen, bij God! dat duldt geen zeeman,
„ Dat geen broeder van VAN SPEYK;
„ Liever fterven, dan haar laten,
„ Woestaards, onder uw bereik!"

Zóó, in eedlen toorn ontftoken,
Spraakt gij, moedige HOBEYN!
Gij gedacht haar hooge waarde,
En gij woudt haar redder zijn;
Spijt des vijands kogelregen,
Stort ge u, tot den dood bereid,
In den vloed, doorklieft het water,
En brengt haar in veiligheid.

Ja, gij redt haar kloek en moedig,
En gij zwaait haar in de lucht;
Woedend zag de Belg haar wapp'ren,
Ongefchonden en geducht.
Snorrend vlogen weêr de kogels;
Maar gij rept u door den vloed,
Keert, en legt de vlag, al juichend,
Hollands Tuinmaagd voor den voet.

Landgenooten! kroont den zeeman,
Kroont hem met onfterflijke eer;
Grift zijn' naam, op uwe zuilen,
Naast dien van VAN SPEYK ter neêr.
Ziet! zóó kunt gij veilig wezen,
In de fchaduw uwer vlag:
Want voor hare onfchendb're glorie
Waakt de zeerob nacht en dag.

Zwijgt gij, vaderlandfche Barden!
Die voor ieder Hollandsch held
Onverwijld de citerfnaren
Op het elpen fpeeltuig ftelt?
Zoudt, kunt gij den held vergeten;
Die voor de eer van Hollands vlag
't Leven was bereid te wagen,
Als hij haar bedreigen zag?

O, zoo alwat Holland waardig,
  Alwat edel is en goed
U ontvonkt in heil'gen ijver,
  En u 't speeltuig grijpen doet;
Waarom dan geen toon gezongen
  Voor den kloeken varensgast,
En hem de eerkroon niet gevlochten,
  Die zijn' heldenschedel past?

Kan dan hij alleen den lauwer
  Slechts verdienen door den dood?
Moest hij, om ze te verwerven,
  Zijn geveld door 's vijands lood?
Is 't behouden van zijn leven
  Zijner glorie dan tot schâ?
Volgt de roem alleen de schimmen
  Van bezweken helden na?

Neen, verheft uw forsche klanken,
  Barden, zingt HOBEYN ter eer!
Hebt gij voor VAN SPEYK gezongen,
  Hij verdient het evenzeer.
Hij ook toonde de eigen geestdrift,
  D'eigen moed en heldenaard;
Maar voor meerder dapp're daden
  Bleef die eedle nog gespaard.

Streef, HOBEYN! op 't pad der glorie
  Verder, even onversaagd,
Schoon uw kruin geen dichtlaurieren,
  Schoon uw borst geen eerkruis draagt.
Mogt ge ook roem en eere derven,
  Braafheid spreekt heur' eigen lof;
Door haar held're flonkerglansen
  Schijnt ze all' and'ren luister dof. (*)

Haarlem, April 1831.

N. BEETS.

(*) Hoewel de Dichter hier eene waarheid verkondigt, en ook de heldendeugd, enkel uit eerbejag betoond, haar loon weg heeft, verblijden wij ons regt hartelijk, dat den dapperen HOBEYN, sedert, het verschuldigde eerbewijs niet ontgaan is. — *Redact.*

HET NOORDERLICHT.

Wat held're glans, wat ftroomen licht
Verrijzen daar voor mijn gezigt!
Wat vuurgloed ftraalt daar uit de kimmen!
Wat purp'ren gloor! Wat rozegloed!
Wat gouden lichtftroom zie ik glimmen,
Die 't licht der fterren fcheemren doet!

O zie, wat ftraalt daar naar omhoog?
Zie, zie dien luisterrijken boog,
Wegfmeltend als in lichtgewemel!
Lacht gij mij aan, o fchoone Auroor?
Of dringt een weerglans van den Hemel
Reeds tot mijn fterflijke oogen door?

Zie, wat kolommen vuurs! hoe ftout!
Wat glanfen, daar geen glans bij houdt,
Als ftroomde een zee van licht daarhenen!
'k Zie golven louter vuur ontftaan;
Zij rollen voort; zij zijn verdwenen,
Daar nieuwe weêr haar plaats beflaan.

O, ik verlies mij in uw pracht!
Hoe heerlijk zijt gij mij, o nacht!
Ik voel mij boven de aard' verheven;
'k Zoek woorden, maar ik vind ze niet;
Ik waan in reiner fpheer te leven;
'k Geloof naauw, wat mijn oog thans ziet.

Zoo ziet, met eerbied voor Natuur,
De wand'laar ftroomen vloeijend vuur
Den Etna uit zijn' vuurmond braken.
Zoo zag ook de eerfte mensch Auroor,
Toen zij, met lachjes op de kaken,
Uit de oosterkimme trad hervoor.

O heerlijk licht, dat door uw pracht
Den droeven, maanden-langen nacht
Der polen 't duister weet te ontrukken!
Wees welkom mij; op uw gezigt
Gevoelt mijn hart een blij verrukken
En groet u, lieflijk ſtralend licht!

Het bijgeloof zie u met ſchrik,
Als ſtraalde met vertoornden blik
In u een wrekend God ons tegen:
Wij zien ſlechts wijsheid, liefde en magt;
Wij zien, hoe God in u zelfs zegen
Aan 's aardbols uiterſte einden bragt.

Neen, neen! geen roede, zwaard of lans,
Geen ſtrijdgewoel zien we in uw' glans,
Geen hongersnood, geen watervloeden.
Hoe! zou, door d'eigen held'ren krans
Van licht, de Algoede op ons ſlechts woeden,
En and'ren zegenen door dien glans?

Neen, God! het is uw liefde alleen;
Zij dringt zelfs tot de polen heen;
Ook dáár wilt Gij uw goedheên toonen;
Geen plek der aard' mist uw beſtier,
Geen mensch, waar hij op aard' moog wonen;
Uw ſcheps'len zijn U allen dier.

Dit, heerlijk licht! dit leert gij mij;
En, wat uwe oorzaak dan ook zij,
Wat etherſtof men u moog noemen,
Wat ſtof het groot heelal verbind',
Wij mogen, God! uw liefde roemen;
't Is liefde en wijsheid, wat ik vind.

Groningen, Jan. 1831.

W. GLEUNS, JR.

LIED VAN DE SCHUTTERS VAN DEN EERSTEN BAN MOBIELE NOORDHOLLANDSCHE SCHUTTERIJ.

Wat godlijk heldenvolk! Neen, 't roemrijk Griekenland
Zag nooit een' eedler drom verzameld aan zijn strand!

HELMERS.

(Wijs: *Wie Neêrlandsch bloed*, enz.)

Wie kent het volk van Nederland,
Het kroost van Bato, niet?
Dat volk, dat, wordt het aangerand,
Manmoedig weêrstand biedt;
Het oog vertrouwend opwaarts slaat,
Gerust op hooger hand,
En akker, erf en ploeg verlaat
Voor 't lieve vaderland!

Zoo doen ook wij, nu vuig verraad,
Geweld en muiterij
Den klaauw naar 's Konings zetel slaat
En Nassau's heerschappij;
Zoo doen ook wij, en treden toe,
Verlaten ons bedrijf,
En schieten, blijde en wel te moê,
Den krijgsmansrok aan 't lijf.

Wij staan onwrikbaar als een rots,
Schoon min gewoon aan 't land,
Dan aan het schuimend golfgeklots,
Dat op onze oevers brandt;
Wij, zonen van het noorderstrand,
Verlaten d'oceaan,
En zullen ook op 't vaste land
Als wakk're mannen staan.

De Koning, is ons heilig woord,
Zoo dier, als 't vaderland!
En wee hem, die hun rust verstoort,
Of die hun strikken spant!
Wij vreezen afval noch geweld,
Noch wat de muitzucht kan;
Maar toonen, ééns in dienst gesteld,
De kracht van de eerste ban.

Wij fluiten ons eendragtig aan,
En uit gevoel van pligt
Wordt vrolijk onze dienst gedaan
En even trouw verrigt;
Wij weten, dat gehoorzaamheid,
Wat uur de klok ook flaat,
De kern is van de dienstbaarheid,
En 't bolwerk van den ftaat.

Wij ftaren op den heldenftoet,
Die ons is voorgegaan,
En volgen, 't hart vol fieren moed,
Op de ingeflagen baan.
De leeuw heeft niet vergeefs gebruld,
Gefchud den forfchen kop!
Komt, mannen, onzen pligt vervuld;
De Koning roept ons op!

Laat woelen dan het vuigst verraad,
Vereend met muiterij,
Wij houden Hollands ouden ftaat
Van die gedrogten vrij;
Wij zijn met lijf en ziel verpand
Aan vader Willem's eer,
En dragen voor het vaderland
Het blinkend krijgsgeweer.

J. DAANE.

DE BELGEN EN VAN SPEYK.

Daar leeft een volk, (zoo 't volk mag heeten)
Deels onder en deels op den grond;
Een volk, zoo fnood en eervergeten,
Als ooit een volk op aard' beftond.

Het woont aan Maas- en Schelde-boorden,
En fchoeit zich gaarne op Franfche leest;
't Maakt veel boha met bastaardwoorden,
En fpeelt op zijne wijs den beest.

Het heeft alvast geen fterke beenen;
De weelde is hun te zware vracht;
Geen mensch, die 't volk ook geld wil leenen,
Schoon hen vooreerst geen weelde wacht.

Waar 't nu van leeft, is zwaar te gissen.
„ Van handel soms en nijverheid?"
Die dingen kan men dáár best missen;
Men kent er niets dan *liberteit*.

Eens had dit volkje volop te eten;
Maar 't was de vrucht der slavernij:
Ligt hebben zij niet noodig te eten,
Nadat zij *liber* zijn en vrij.

Toch zet *hun* liberteit tot rooven,
Tot plund'ren en tot moorden aan,
En konden ze ons een kooltje stoven,
Zij zouden 't wis niet laten staan.

Te sluipen tot aan wal en grachten
Van een gedeblokkeerde vest;
Steeds naar eens anders goed te trachten,
't Als roof te slepen in hun nest;

Verbonden, van wat aard, te schenden
En breken 't eens gegeven woord,
Daarbij getrouwheid voor te wenden,
Dat is dáár iets, dat zoo behoort.

Van roof- en moordzucht schier te zieden
Bij 't zien van and'rer bangen nood,
En 't met den naam van hulpe bieden
Te stemp'len: zegt, is dat niet groot?

Men zag aan Antwerps *vrije* stranden
Een onzer bodems in den nood:
Straks weert de rappe Belg de handen,
Snelt toe, en — overmant de boot.

„ Dat is een hapje voor de Belgen;
„ Zoo iets gebeurt niet alle dag,"
Dus dachten deze vrijheidstelgen,
En schimpten luid op Hollands vlag.

Die vlag werd onder woeste kreten
Door 't schelmsch gepeupel aangerand;
Men had haar gaarne op 't dek gesmeten,
Gevloekt, verguisd, vertrapt, o schand'!

Maar altijd werd uwe eer gewroken,
Uw vlag nooit strafloos aangerand;
Ook hier bleef de eer niet ongewroken
Van uwe vlag, mijn vaderland!

Hij, die zoo roemrijk haar dorst wreken,
Die held is op uw' grond geteeld;
Die 't stoutste feit hier dorst besteken,
Heeft, Amstel! aan uw boord gespeeld.

Van Speyk is 't, die 's lands roem gewroken,
Zich voor onteering heeft gehoed;
Die zelf de vlammen heeft ontstoken,
Waarin het misdrijf is geboet.

o Held, zoo waard, bij Neêrlands helden,
Te prijken met ondoofb'ren roem!
De naneef zal dien roem vermelden,
Wat laffe ziel uw feit ook doem'.

Uw naam, van Speyk, zal naast de namen
Van Claesfens en de Ruiter staan!
De Belg leer' zich zijn schenddaad schamen;
Want heel de menschheid klaagt hem aan.

Naaldwijk,
12 Maart 1831. J. J. DENIER VAN DER GON, *Pred.*

DE BLAAUWE KIEL.

(Wijs: *o Groote koopman in tabak*, enz.)

Hoort nu een nieuw, een vrolijk lied
Van 't geen in Braband is geschied,
In zijne gloriedagen;
Hoort, landgenoot en vreemdeling!
Hoort, Brusselaren! hoort, ik zing
Van 't blaauwe kielen dragen.

Wat mode of zwier had uitgedacht,
In wapendos, in kleederpracht,
Festoenen, keur van kanten,
Wat sneê ze ooit gaf aan rok of jas,
't Bleek, dat het alles stukwerk was,
Bij 't kieltje der briganten.

Een fijne coup van 't ſchaarvernuft
Schonk aan een volk, van zeden wuft,
Een ſtaal van eigen vinding;
Heel Braband juicht, — het ſtuk beviel,
En de anders ſlechtweg: *boerenkiel*
Aanbad men in verblinding.

Zoo kreeg het blaauwe hemd den lof:
De grootſte bazen van het hof,
Zij ſchoten er een over;
't Volk, dat langs 's heeren ſtraten ging,
Jan Rap, zijn maat, elk droeg dat ding
Van lappediefs getoover.

Voor ſtof, voor regen, weêr en wind,
Werd het, door grijsaard, man en kind,
Als talisman gedragen;
't Was ras gekleed, en — zeer goedkoop!
Een ſjerp, een paarlemoeren knoop
Deed van den ſmaak gewagen.

En 't ging zoo als het altijd gaat:
Ook Holland kreeg die modeplaat,
En 't aapje kwam er ſpelen;
Men meende alwat uit Bruſſel kwam
Was puik, en zoude aan Amſterdam
Of 's Hage nooit vervelen.

Ja wel! daar rees het ondier op,
En ſtak den helſchen drakenkop
Uit Bruſſels oproerwallen.
Een pluggenhoop, voor geld gehuurd,
Het ſchuim der frikadellenbuurt,
Zou nu den baars vergallen.

In Holland, — kiel en kielsgelijk
Lag in een oogenblik in 't ſlijk,
Uit afſchuw van de Belgen.
Geen eerlijk lijf in 't muiterspak!
Is 't braaf en onverwinbaar zwak
Van Neêrlands echte telgen.

Voor hen, — geen wonder, dat het ding
Bij 't oproer de uniform verving;
Het kon zoo veel bedekken:
Want scheur en sleuf en vod en lap
Zou, dacht zijn Walvisch-ridderschap,
Toch flaauw ontzag verwekken.

Op eens, 't is kielen, wat men ziet;
't Zijn kielen, die men overschiet
Bij 't plund'ren, moorden, stroopen;
Zelfs 't legioen van Mellinet
Houdt in dat pak gelijken tred,
Om Limburg plat te loopen.

En overal en van rondom
Braakt België zijn' rooversdrom,
In zulke kiel-schavuiten. —
Dat harnas, dapp'ren! keert geen lood;
Uw bajonet- of degenstoot
Schampt nooit en zal niet stuiten.

Men zegt, dat, toen eens de eerste kiel
Door 't schaaroog van zijn' schepper viel,
De Potter op kwam dond'ren;
Dat hem mama, voor 't bakerpak,
In 't aardig blaauwe kieltje stak,
En 't schaap zoo liet bewond'ren;

Dat petemoei toen vast besloot,
Hij eens een' kiel in Charon's boot
Zou dragen voor scaphander.
Is 't waar, men verw' dien dan eerst zwart,
Als d' afgrond van een duiv'lenhart, —
Zoo lijkt het een op 't ander.

Winterswijk,
Febr. 1831. G. B. VAN DE PAVORD SMITS.

ANEKDOTE, RAKENDE PAGANINI.

Te *Weenen* verwierf PAGANINI den grootsten bijval. Zijn verblijf aldaar maakte *époque* in het Rijk der Mode; kapsel en kleeding, alles was *à la Paganini*. Op zekeren dag trad de kunstenaar een' modewinkel binnen, en vroeg naar handschoenen. Men liet er hem zien *à la Giraffe*. „*No, no, Signora, d'una altra bestia*." En de koopvrouw bood hem handschoenen aan *à la Paganini!*

OP DE GIFT DES HEEREN J. F. DE GOEY VAN HONDERD BLOEDZUIGERS, TEN DIENSTE DER GELDERSCHE SCHUTTERIJ. (*)

Bloedzuigers ten geschenke aan Gelders Schutterij? —
't Is alles welkom, wat en hoe de gift ook zij.
Maar, heeft men daar geen' Belg, die dorst heeft, meer in band?
Één hunner nam de taak dier honderd ligt ter hand!

IJ.

(*) Zie *Staatscourant* van 25 April ll.

PUNTDICHT OP DE BELGEN.

(Medegedeeld door W. H. WARNSINCK, BZ.)

Mijn vriend N. H. JULIUS, te *Berlijn*, een man, tot het Heilig Verbond der Menschheid behoorende, schrijft mij het volgende, dat ik der Redactie van dit Tijdschrift, als eene kleine bladvulling, vertaald aanbied:

„Apropos, van de *Belgen* sprekende, moet ik u toch „eens een, door eenen onzer beste Dichters, den Heer VON „STAEGEMANN, op hunne Koningjagt vervaardigd, punt- „dicht mededeelen, dat u zeker zal bevallen:

„*Saul, so saget das Buch Samuëlis, suchte die Esel;*
„*Wie die Zeitung uns sagt, suchen die Esel den Saul.*"

MENGELWERK.

DE VORSTEN VAN DEN OUDEN EN VAN DEN NIEUWEN TIJD.

Zij zijn geweest, die tijden, wanneer de Vorsten als halve Goden aangezien, geëerd, gediend, gevreesd werden. Altaren voor hen oprigten en daarop offeranden ontsteken, kon men wel niet, maar hun den wierook der lippen toebrengen, hen prijzen en vleijen, dit kon men, en dit deed men dan ook zoo ruimschoots en zoo gedurig, dat het wel niet missen kon, of de voorwerpen van zulk eene hulde moesten zich inbeelden, dat zij van eene betere stoffe gevormd waren dan hunne slaafsche onderdanen, en van nature der Godheid naderbij stonden. Zulk eene inbeelding, gesterkt en onderhouden door de onderdanigheid der volken, bragt noodzakelijk te wege, dat de Vorsten al meer en meer die hulde als hun met regt toekomende, het land, waarover zij regeerden, als hun eigendom, en hunne onderzaten als de geoorloofde speelballen van hunne grillige magt leerden beschouwen. Als verachtelijke speelballen werden dan ook de volken vaak gebruikt, en de willekeurige, onredelijke, dikwijls geheel onbeschaamde handelwijze der Vorsten, ook omtrent enkele personen, ging alle maat te boven. Behalve hetgeen de Vorst zelf in eigen persoon beleedigends deed, of uit eigene beweging beval, was hij omringd door eenen hofstoet, die, hem telkens zijne verhevenheid en zijne magt te binnen brengende, zijnen smaak streelende, zijne zwakheden vergoelijkende, zijne averegtsche verlangens billijkende, en er op uit zijnde, hem allerlei soort van geneugten, het kostte wat het wilde, te bezorgen, dikwijls als de uitvinder en steeds als de gereede uitvoerder van nieuwe kwellingen voor de natie daar stond. Zelfs dit was nog niet genoeg; de personen, welke dien hofstoet uitmaak-

ten, hadden het grootste belang bij de soort van aanbidding, welke de Vorst van zijn volk ontving, want de luister van zijnen troon kaatste op hen terug; hoe meer de Keizer of Koning als een halve God werd aangemerkt, hoe meer de hoflieden ook, als eene bijzondere soort van wezens, hulde ontvingen. „ Zij toch genoten eene eer, die aan andere menschen ontzegd was; zij zagen en spraken dagelijks met den Opperheer, die slechts somwijlen, en dan nog maar van verre, door de menigte kon worden aanschouwd; sommigen hunner althans woonden met hem onder hetzelfde dak, vergezelden hem naar de kerk en den schouwburg, als hij uitreed, of in zijne lusthoven wandelde — o! voor alle zulke genietingen waren slechts lieden, wien zulk edel bloed door de aderen stroomde, en geenszins die van mindere rangen geschikt!" Zoo redeneerde de menigte, en getroostte zich allerlei willekeurige daden, afpersingen, onderdrukkingen, kwellingen en wat van dien aard meer zij, eeuwen achtereen; wel somtijds in drift opstuivende, en eene poging wagende, om meerdere vrijheid te erlangen, maar altijd teruggeschrikt, zooras de gedachte bij haar opkwam: „ Wij zijn het volk van den Vorst; ons voegt onderwerping en gehoorzaamheid; het is bijna eene heiligschennis, tegen onzen gebieder ons te verzetten;" en ook veelal spoedig bedwongen, wanneer de Vorst zijne magt liet gelden, met zijnen toorn dreigde, en met straffen eenen aanvang maakte.

Dan, hoe dieper de waan der Vorsten, dat zij halve Goden op aarde waren, wortelde, en hoe meer de onderdanigheid der volken scheen zich te moeten bevestigen, hoe meer het tijdstip eener groote verandering genaakte. Verschillende oorzaken, welke wij nu, als overbekend, niet zullen opsommen, deden de volken uit hunnen slaap ontwaken; de oude grondregel: dat de geregeerde menschen als 't ware om de weinige regerende personen zouden daar zijn, werd in twijfel getrokken, en al spoedig als ondeugend afgeschaft en verruild tegen dien, dat de regerende personen om den wil van de ge-

regeerden hunne posten bekleeden. Met den ouden grondregel viel natuurlijkerwijze deszelfs geheele nasleep van dwalingen weg. Men ontzegde den Koningen hunnen rang van halve Goden, en zeide hun, ja deed hun zelve begrijpen, dat zij menschen waren, even als alle Gods redelijke schepselen op aarde; men verloor alle bijzonder ontzag voor de personen, die den Vorst omringden, en begreep, ja bragt onder het oog der hovelingen, dat zij, welverre van verhevener wezens, dan andere menschen, te zijn, eigenlijk minder vrije personen waren, dan menig landbouwer of arbeidsman, en dat het zulk eene benijdenswaardige eer niet is, in de nabijheid van een' Vorst te verkeeren, wanneer men daar den rang van bediende bekleedt; terwijl de gewone burger, die slechts den Vorst van verre kan aanschouwen, door geene lastige banden van persoonlijke dienstbetooning gekneld wordt. Al die veranderingen van denkbeelden werden niet in werking gebragt zonder geweldige schokken, zonder het plegen van groote onregtvaardigheden, ja van gruwelen, die de menschheid onteeren; en, terwijl de Vorsten en hovelingen nog hier en daar zoo veel van hunnen ouden luister, als mogelijk was, zochten te redden en te behouden, overdreven de volken de zucht naar vrijheid, en sloegen over tot eene verderfelijke losbandigheid. Nog op dit oogenblik is de gisting der gemoederen niet bedaard; maar toch zoo veel is reeds ten goede bewerkt, dat er eene algemeene toenadering, wederzijds, van Vorsten en volken tot elkander, plaats heeft; dat de Vorst niet langer op eene overmatige hulde aanspraak maakt, geene onbepaalde magt over zijne onderdanen begeert te oefenen, maar integendeel zich wel door eenige grondwettige beperkingen wil laten verbinden; dat hij zelf begrijpt en erkent, dat de volken ook hunne regten hebben, die niet door de willekeur van weinige personen mogen met voeten getreden worden; dat hij eindelijk zichzelven beschouwt als den eersten Magistraatspersoon in zijn rijk, die niet alleen verpligt is, tot het meeste welzijn van al zijne landgenooten, zoo

veel mogelijk, bij te dragen, maar daarin ook zijn hoogste belang vindt, dewijl het geluk en de liefde van zijne onderdanen de beste waarborgen zijn voor het behoud van zijne kroon. — Wij moeten hier den lezer herinneren, dat wij in dit geschrift niet anders voorhebben, dan de zaken in het groot te beschouwen, en ons niet gehouden rekenen aan bijzonderheden, welke onze meening zouden schijnen te logenstraffen, omdat wij van de waarheid des algemeenen grondregels ten volle overtuigd zijn, en geene bijzondere tegenstrijdigheden eene algemeene waarheid kunnen omverstooten. — De gesteldheid van zaken zoo zijnde, als hier boven aangewezen is, zoo volgt daaruit, dat de Vorst een tweeledig karakter bezit: 1. als mensch en medeburger in zijn land; 2. als hoofd der regering. Aan beide deze afdeelingen zijn pligten verknocht, op welke wij nu het oog willen vestigen; pligten, die, te voren weinig in aanmerking genomen, thans in volle klaarheid daarstaan.

1. De Koning, als mensch en burger beschouwd, heeft, gelijk alle andere menschen, zekere eigenliefde, zekere ijdelheid, zekere zucht naar uitbreiding van zijnen invloed op anderen, alsmede naar de vermeerdering van zijn geldelijk vermogen. Hieruit volgt natuurlijk, dat het hem aangenaam is, wanneer de daden, welke hij verrigt, de maatregelen, welke hij neemt, der groote massa zijner onderhoorigen welgevallen; dat hij gaarne geprezen, bij gelegenheid toegejuicht, als wijs, voorzigtig, godvreezend en deugdzaam geroemd wordt; dat het hem een behagelijk denkbeeld is, zijnen invloed op eene grootere uitgebreidheid gronds allengs uit te strekken, en dat het toenemen van zijne bezittingen en jaarlijksche inkomsten iets streelends heeft voor zijne verbeelding. Dat hij dus naar dat alles streve, is even natuurlijk als geoorloofd; maar ook alleen door geoorloofde middelen, en door dezulke, als met zijne verpligtingen als Koning bestaanbaar zijn, mag hij trachten zijn doelwit te treffen. Zijn wandel moet naar de voorschriften van Godsdienst en zedelijkheid ingerigt wezen; hij moet eerlijk

en getrouw zijne verbindtenisſen met andere Mogendheden nakomen, zijne beloften jegens zijne onderdanen volbrengen, in alles zijn eens gegeven woord geſtand doen; zich niet veroorloven, naar mate zijn belang zulks voor het oogenblik zou ſchijnen te vereiſchen, zijne verbindtenisſen te ontduiken, of aan zijne woorden eene andere uitlegging te geven, dan die, voor welke zij vroeger door elkeen waren aangenomen; hij moet geene kuiperijen gedoogen, aan geene kwaadſtokers gehoor verleenen, geenen onderkruipers of lasterenden aanbrengers voet geven, aan allen zonder onderſcheid regt laten wedervaren; zich door geene vooringenomenheid laten wegſlepen; zich genoeg ſtandvastigheid eigen maken, om een eens genomen welberaden beſluit door te zetten, en genoeg nederigheid zoeken te verkrijgen, om naar goeden raad te willen luisteren; hij moet willen beloonen en durven ſtraffen, waar het eene of het andere te pas komt; hij behoort, in één woord, naar mate zijn ſtand meer verheven is, alle burgerlijke deugden op eene meer verhevene wijze te bezitten en aan den dag te leggen, en dit in het bijzonder te bedenken, wanneer het aankomt op de vraag naar uitbreiding zijner magt en aanwinst van geldelijk vermogen; zoodat hij nimmer gedooge, dat het bloed zijner medeburgeren ſtroome, opdat hij van eenig ſtuk lands te meer meester worde, of dat de tranen zijner landgenooten vlieten, opdat zijne ſchatkist door eenige duizend gulden te meer gevuld worde.

2. Als Koning heeft de man, die aan het hoofd der regering geplaatst is, behoudens de pligten als mensch en burger, welke wij aanſtipten, er nog andere te ver vullen, die aan zijnen rang verknocht zijn. Zonder hoovaardig te wezen, behoort hij zekere achtbaarheid in zijn gelaat, zekere fierheid in zijne houding ten toon te ſpreiden. Zonder ongenaakbaar te wezen voor, of norsch en onheusch tegen degenen zijner onderdanen, die het wagen hem perſoonlijk te naderen, voegt het hem, zich niet al te gemeenzaam met iedereen te ma-

ken; het voegt hem, altijd te doen gevoelen, dat hij Koning is. Zonder eene Aziatifche pracht en weelde in zijn paleis, of wanneer hij uitrijdt, te doen fchitteren, is het welvoegelijk, dat hij zich van meer dan burgerlijke ftaatfie omringe, en, met zekeren luister omgeven, zich aan de oogen zijner onderhoorigen vertoone. Wat in den burger als eene wijze fpaarzaamheid zou geprezen worden, wordt in den Koning als eene overdrevene karigheid gelaakt; daarom moet deze ruimfchoots verteringen maken, niet juist zijne behoeften in acht nemen, om aankoopen van meer- of minder belang te doen, er zich geenszins aan laten gelegen liggen, dat het onderhoud van zijn huis eene veel grootere fom bedrage, dan daartoe, ftrikt genomen, zoude noodig zijn. De Koning moet wel geen moedwillige verkwister, maar een allezins onbekrompen en edelmoedig uitgever wezen. Trouwens, edelmoedig te zijn, is een der allervoornaamfte vereischten in eenen Monarch, en een der pligten, die zich in de veelvuldigfte takken verfpreiden. Het mag edelmoedig geheeten worden, wanneer de Vorst aan gestichten van liefdadigheid eene onbekrompene onderfteuning uit eigene fchatten fchenkt; wanneer hij tot het uitvoeren van nuttige werken, het graven van kanalen, het aanleggen van wegen, het oprigten van gedenkteekenen voor groote mannen, en wat van dien aard meer zij, van het zijne met eene milde hand bijdraagt; men mag het edelmoedig noemen, wanneer hij (in gevallen, waarin dit zonder zwakheid gefchieden kan) aan fchuldigen genade verleent, of hem perfoonlijk aangedane beleedigingen vergeeft; men mag het te regt als eene edelmoedige daad befchouwen, wanneer de Vorst, zijn perfoonlijk belang ter zijde ftellende, ter liefde van zijn volk en ter bevordering van het welzijn zijner onderzaten, van eene (anders voor hem wenfchelijke) vermeerdering van magt, of vergrooting van inkomften, afftand doet. Er kunnen gevallen beftaan, waarin het hem meer eer zal geven, een klein land te beheerfchen, een bepaald inkomen te genieten, ja met een' minderen titel,

dan dien van Koning, zich te vergenoegen, dan te ſtijgen in magt, rijkdom en rang. Waar het gevoel als *mensch* zich in den Vorst in tegenſtrijdigheid vertoont met het gevoel als Hoofd van den Staat, gelooven wij veiliglijk te kunnen zeggen, dat het gevoel als Koning de overhand behouden moet. Groot als mensch kan ieder burger, zelfs in den geringſten ſtand, ſchoon dit door anderen niet erkend, niet geweten worde, in het alziend oog der Godheid wezen; maar groot als Koning kan de mensch, in zulk eenen ſtand geplaatst, in het verborgen niet zijn. Zijn pligt als Koning moet hem de eer, om als zoodanig groot genoemd te kunnen worden, doen verkiezen boven het eigen gevoel van het genoegen, om als mensch groot te zijn. Trouwens, volgens de ſchets, welke wij van het vereischte in eenen Vorst als mensch en burger en als Koning gegeven hebben, vloeijen de twee karakters zoodanig ineen, dat het welligt niet mogelijk voor denzelfden perſoon zoude wezen, groot als Koning en niet als mensch, of groot als mensch en niet als Koning te wezen; want men zal toch gemakkelijk begrijpen, dat wij het woord groot in den zin van edel, goed, voortreffelijk, en geenszins in dien van overwinnend, bij uitſtek magtig, of eene despotieke wijze van regeren aanduidende, hebben willen bezigen.

Is het ons gelukt, naar waarheid te ſchetſen het onderſcheid tusſchen eenen Koning van den ouden en eenen van den nieuwen tijd, en te doen zien, hoe veel meer overeenkomſtig met het wezen der zaak het oogpunt is, waaruit de Vorſten thans beſchouwd worden, dan het licht, waarin men hen in vroegere dagen ſtelde; zoo zal het wel van zelve ſpreken, dat de Koningen van onzen tijd, wanneer zij de opgenoemde pligten vervullen, althans even zoo veel, zoo niet ongelijk veel meer aanſpraak op de achting en den eerbied hunner landgenooten hebben, dan de Monarchen van vorige eeuwen hadden. Of hun die achting en die eerbied, die den wederkeerigen pligt van het volk jegens den Vorst uitmaken, worden toegedragen, is eene andere vraag, op

welke wij, om der waarheid getrouw te blijven, ontkennend moeten antwoorden; maar daarvan dunkt ons de oorzaak te wezen, 1. dat er eene gisting onder de volken heerscht, waardoor zij tot nog toe vrijheid in losbandigheid, het handhaven hunner regten in het verkrachten van alle regten, ongedwongenheid in het verwerpen van alle billijke ondergeschiktheid zoeken, en 2. dat de meeste Koningen nog te weinig het oude kunnen vergeten, en zich voegen naar den geest dezer eeuw, zoodat zij steeds gehecht blijven aan oude gewoonten, versletene gebruiken en gewaande voorregten, die niet meer met den stand der dingen in overeenstemming zijn. Dan allengs, dit gelooven wij, zal de volksgisting bedaren, en zullen de Vorsten hunne ware belangen inzien, en begrijpen, dat, schoon hun tijd, om als halve Goden gediend, en, door vleijers omgeven, eigenlijk bedrogen en door een' valschen schijn verblind te worden, voorbij is, een gulden tijd, waarin zij, geacht, geëerd, van opregte vrienden omringd, over volken, die hunne regten kennen, maar de noodige ondergeschiktheid eerbiedigen, als vaders regeren zullen, voor hen aanbreekt. Maar welligt zijn hiertoe voorbeelden noodig; welligt is er thans geen Vorst, die beter dan onze Koning, en geen volk, dat beter dan het volk van oud Nederland een dier gewenschte voorbeelden geven kan. Onze Koning, in de school der tegenspoeden onderwezen, beantwoordt in vele opzigten aan de schets, die wij boven van een' goeden Koning gaven; hij vereenigt in zich vele deugden van mensch, burger, en Vorst. Niettemin heeft een groot gedeelte van de onder zijn bewind levende onderdanen zich schandelijk tegen hem vergrepen, noch meineed, noch verraad, noch bedrog ontzien, om zich op de ondankbaarste wijze van hem los te rukken. Zijn belang, welligt zijn wensch, als mensch, zou in dit geval medebrengen, het eens bijeengevoegde grondgebied, en de aan deszelfs bezit verknochte rijkdommen, misschien ook titels, niet te verliezen, maar op alle mogelijke wijze weder aan zich te trekken; maar zijn belang als

Koning eischt het tegendeel, omdat hij in het oog der wereld, en in de bladen der geschiedenis, als een groot man zal prijken, indien hij, alle heersch- en geld- en titelzucht verachtende, meer eer stelt in een beperkt gebied, in een bepaald inkomen, in den eenvoudigen titel van Souvereinen Vorst, van Hertog of van Graaf, gebied voerende over een land, waar eendragt en orde heerschen, en over een rustlievend en nijver volk, dat wel eene wettige vrijheid op prijs weet te schatten, maar tevens naar eisch onderworpen en gehoorzaam is, dan in het zwaaijen van den schepter, het bezit van overtollige schatten, en het voeren van den titel van Koning, in een verdeeld en muitziek land, over een onrustig, twistgierig en hem steeds lagen leggend volk. Hij geve dan het voorbeeld; hij kieze, om bij alle nageslachten een groot man te heeten; hij verwerpe de onwaardigen, hechte zich vast aan de getrouwen, en geniete zoo nog bij zijn leven de edele zelfvoldoening van, als mensch en als Vorst beide, al het mogelijke goede te hebben gesticht. — Het volk van het oude Nederland, dat alle billijke redenen van ontevredenheid ter zijde gesteld heeft, zoodra zijne bastaardbroederen opstonden tegen den wettigen Vorst; dat door een edel stilzwijgen lastertaal en beschimping beantwoord, zijne edelste loten afgestaan, en geene opofferingen van bloed of van geld ontzien heeft, om den troon te schragen; dat zich in massa gewapend en voor Vorst en vaderland in de bres gesteld heeft; dat trouw gebleven is te midden van verleiding en gevaren, ja waarvan sommigen die trouw met het storten van hun heldenbloed verzegeld hebben, iets dat alle anderen in dezelfde omstandigheden ook zouden hebben gedaan, of doen zouden; dat volk, hetwelk reeds blinkt als eene parel aan de kroon van Europa, en de vreemde volken hunnes ondanks tot bewondering dwingt, getrooste zich klein te wezen, en eene door de natuur misdeelde, geringe plek gronds te beslaan; het blijve eensgezind, ordelievend, trouw aan eed en pligt, standvastig in moed tegen den vijand van

buiten, weldoende en zorgende voor de medelandgenooten; en dit gedrag zal een voorbeeld wezen, waarvan de goede invloed op andere volken niet te berekenen is. Gelijk ééne graankorrel, in vette aarde gevallen, duizendvoudige vrucht voortbrengt, zoo zal dan welligt het voorbeeld van den Vorst over een klein rijk, en van de bewoners van een klein land, vele groote Vorsten en groote natiën aangaande derzelver ware belangen verlichten, en brengen tot rust, tot orde en tot geluk. God geve, dat het zoo wezen moge, en zegene daartoe den Koning en het volk van het oude Nederland!

M. J.

AANMERKINGEN EN WAARNEMINGEN, BETREFFENDE DE HEILZAME UITWERKSELEN VAN HET DECOCTUM ZITTMANNI.

(Vervolg en slot van bl. 281.)

Tweede Waarneming.

De Heer L......N, 20 jaren oud, insgelijks van eene klierachtige gesteldheid, klaagde den 4 September 1847 over eene *gonorrhoea*. Bij het onderzoek werden er nog twee zweren gevonden, ter wederzijde van het *frenulum*. Nevens een streng dieet en vermijding der buitenlucht, schreef Dr. HACKER, den 5 Sept., ⅛ grein daags van den *Hydrarg. oxydal. nigr.* in klimmende giften voor, ten einde een ligten speekselvloed te verwekken. Deze ontstond op den vierden dag, wanneer er derhalve ½ grein ingenomen was. Na 10 dagen was de kwaal, tot op de overblijvende roodheid der litteekens na, genezen. Om deze te verdrijven, werd er $\frac{1}{16}$ grein van den rooden *Praecipitaat* voorgeschreven.

Bij de eerstvolgende bezoeken was de lijder niet te huis; den 14 Oct. bezocht hij zelf zijnen Arts. Gedurende al dien tijd had de lijder noch geneesmiddelen ge-

bruikt, noch zijn dieet gehouden, maar zich op het laatst tot het buitenſporige toe te buiten gegaan, en zich dagelijks tot diep in den nacht aan het ruwſte weder blootgeſteld. De zweren waren weder opengebroken; er had zich een vlechtvormig uitſlag over het ganſche *ſcrotum* uitgebreid; de keelholte was levendig rood, en aan de amandelen vertoonden zich twee zeer pijnlijke zweren. Nu werd dan ook, met het allerſtrengſte dieet, het *Decoct. Zittmanni* voorgeſchreven. Dr. HACKER ſtelde daarbij den lijder de afgrijſelijke gevolgen zijner ziekte bij herhaling met de ſterkſte kleuren voor oogen; en het is waarſchijnlijk, dat hij zich gedurende de kuur, welker kortheid hem niet onbehagelijk voorkwam, vrij ſtipt aan den leefregel gebonden hebbe. Er volgden, gedurende dezelve, doorgaans dagelijks vijf of zes ſtoelgangen, met ongemeen veel zweet; doch in de pisontlasting was weinig of geene verandering waar te nemen.

Na den afloop der kuur waren al de ziekteverſchijnſelen verdwenen; doch kort daarna openbaarden zich op nieuw pijnen in de keel, die, wekelijks verdwijnende en terugkomende, naarmate de lijder zich meer of min aan het ruwe weder blootſtelde, tot Februarij aanhielden. Gedurende dezen tijd werd er, hoezeer de lijder de kwik verlangde, niets voorgeſchreven, dan eenige drachma's *Sal Ammoniac* in *Aq. Ceraſ.*; doch den lijder dringend aanbevolen, om zich aan geene nieuwe verkoudheden bloot te ſtellen. Hoezeer ook dit laatſte voorſchrift ſlecht werd opgevolgd, is de lijder evenwel ſedert Februarij 1828 volkomen gezond gebleven.

Behalve het nut van den drank van ZITTMANN in deze beide verouderde en verwaarloosde gevallen, wordt tevens duidelijk bewezen, hoe moeijelijk het is, om jonge en ligtzinnige perſonen duurzaam aan den ſtrengen leef- en eetregel te binden, die bij de behandeling van ſyphilitiſche ziekten ſteeds zoo zeer vereischt wordt, vooral wanneer die behandeling langdurig zijn moet, gelijk altijd het geval is bij het toedienen van kwikmiddelen. Daar nu de kuur met het *Decoctum Zittmanni*

veel ſpoediger afloopt, en de lijders volſtrekt verpligt tot het houden van een goed dieet en het verblijf in eene gelijkmatige en warme temperatuur, is dit een tweede voordeel, aan dit laatſte middel verbonden.

De mededeeling van de overige waarnemingen van Dr. HACKER zoude kunnen ſtrekken, om het geſtelde nog ſterker te bevestigen; doch wij hebben ons dit, gelijk gezegd is, tot eene nadere gelegenheid voorbehouden. Wij mogen hier evenwel in 't algemeen bijvoegen, dat het middel dezen Geneesheer nimmer bedrogen heeft, en dat er geene *recidiven* gevolgd zijn, hoezeer de lijders de kuur *ſlechts eene enkele maal* hadden doorgeſtaan. Wanneer ook alle toevallen niet altijd onmiddellijk te eenemale na dezelve geweken waren (zij duurt 10 dagen), werd er evenwel ſlechts eenê korte en ligte nakuur gevorderd, om de heilzame nawerking van het *Decoctum* te verſterken, en alle ſporen van het lijden te verdrijven. Deze nakuur beſtond hier (gelijk ook CHELIUS dit voorſchrijft) doorgaans in het drinken van eene Salſaparillenthee, en in het aanhoudend verblijf in eene warme en gelijkmatige temperatuur, gedurende eenige dagen na de eigenlijke behandeling. Eene enkele maal ſlechts gebruikte Dr. HACKER daartoe 2 greinen *Aurum natro-muriaticum*, als inſmering in de tong in zeer gebrokene giften aangewend. Ook de proeven, door hem met dit *Decoctum* tegen de *oorſpronkelijke Syphilis* genomen, leverden bewijzen op van de gunſtige uitwerkſelen, welke men evenzeer in deze gevallen door dit middel verkrijgen kan: ook hier werd ſlechts eene geringe nakuur gevorderd, om de genezing te voltooijen.

De beroemde THEDEN, waarvan wij reeds melding maakten, prijst, in het boven aangehaalde werk, eene hem eigene manier van toediening des *Sublimaats* (*) zeer

(*) De wijze van toediening dezes middels door THEDEN is naderhand door DZONDI eenigzins veranderd; doch ook de methode van dezen laatſten is er nog verre af van in alle gevallen te ſlagen.

ſterk aan: hij roemt dit middel, als het beste onder alle kwikmiddelen, om de *Syphilis* te herſtellen; doch erkent evenwel, dat er, na eene ſchijnbaar volkomene genezing dezer ziekte door hetzelve, dikwijls inſtortingen plaats hadden, 't welk hem genoodzaakt had, zijne lijders ſteeds aan eene nakuur te onderwerpen, beſtaande in de toediening van de *Kwikoplosſing* van PLENCK, in eene hoeveelheid, welke met die van den gebruikten *Sublimaat* in bepaalde evenredigheid ſtond, waarna hij den lijder nog 2 of 3 weken bloedzuiverende dranken innemen, een ſtrikt dieet houden, en in de zaal der genezenden verblijven deed (*). Deze methode, hoe proefhoudend zij hem ook door zeer menigvuldige en langdurige ondervinding gebleken was, heeft evenwel in enkele gevallen gefaald. Doch hij zelf erkent, dat de behandeling met het *Decoctum Zittmanni* van een' meer gewisſen uitſlag gevolgd wordt. Men hoore hem daaromtrent zelf. Na gezegd te hebben, dat de ware uitvinder van dit middel eigenlijk niet bekend is, maar dat hij daarmede door den achtingwaardigen Hofraad PRÖBISCH, Regimentschirurgijn, die hetzelve *Decoct. Zittmanni* noemde, was bekend geworden, verhaalt hij, „dat PRÖBISCH met een' perſoon van aanzien, die toenmaals „ſedert 30 jaren aan menigvuldige ſyphilitiſche verſchijnſelen had geleden, en drie malen vergeefs een' ſpeekſelvloed had doorgeſtaan, naar *Carlsbad* gereisd was. „Ook het dagelijksch gebruik van het bad aldaar baatte „niets. PRÖBISCH ſprak toen toevallig met Dr. „ZITTMANN over dezen lijder, die hem raadde, om „hem 36 flesſchen van het genoemde *Decoctum* te doen „innemen. Dit geſchiedde, en de bijna opgegeven lijder „genas volkomen. PRÖBISCH (dus vervolgt THEDEN) wendde dit middel tegen vele andere zamengeſtelde „of ingewikkelde ſyphilitiſche ziekten met veel nut aan, „en ik heb evenzeer de bijzondere uitwerking daarvan „in dergelijke gevallen, waar alle kwikmiddelen te ver-

(*) *Op. cit.* p. 8.

„ geefs waren aangewend, zeer dikwijls ondervonden." Hij zegt ten slotte, dat hij nimmer eenige nadeelige gevolgen van deze kuur gezien heeft; en dat dezelve, als men, bij een zeer verouderd en ingeworteld lijden, waar alle toevallen niet volkomen met de eerste kuur zijn geweken, de verdere herstelling niet op de bloote nawerking van het middel, door de Salsaparillenthee bevorderd, wil laten aankomen, gerustelijk na zes of acht dagen kan herhaald worden, wanneer zij niet nalaat den lijder geheel te herstellen (*). (Aangeh. werk, bl. 11—14.)

Dit laatste zoude ik door eigene ondervinding kunnen bevestigen. Meermalen ben ik getuige geweest van de schadeloosheid der herhaling van de kuur voor het gestel des lijders, terwijl alle ziekteverschijnselen daardoor volkomen uitgeroeid zijn geworden, Een zeer treffend voorbeeld is mij daarvan in mijne burgerpraktijk voorgekomen, waar eene duurzame herstelling is bewerkt door de dubbele aanwending dezer kuur, bij een verouderd lijden van klierachtig-rheumatischen aard, met syphilitische complicatie, (het waren hardnekkige kliergezwellen en verzweringen, met koperkleurig en schilferachtig huiduitslag en zwervende pijnen verbonden) waartegen vooraf alle gepaste middelen lang, doch volstrekt vruchteloos, beproefd waren. Van deze dubbele kuur, die binnen weinig meer dan eene maand was afgeloopen, zijn twee achtingwaardige Geneesheeren dezer stad oplettende en naauwkeurige getuigen geweest. Bij nadere gelegenheid hoop ik dit geval in 't breede mede te deelen.

Hopende mijnen Recensent en het geneeskundige publiek hierdoor nader van het nut eens middels overtuigd te hebben, dat, onder een goed bestuur, inderdaad vele hopelooze lijders hunne gezondheid en het verloren genot huns levens kan teruggeven, stem ik overigens van harte toe, dat het inderdaad schaden kan, wanneer het door iemand wordt aangewend, die noch den aard der kwaal, noch den staat der krachten, noch den toestand

(*) In één geval slechts heeft THEDEN evenmin door het *Dec. Zittm.*, als door eenig ander middel, kunnen slagen.

van de gevoeligheid der spijsverteringswerktuigen, in een gegeven geval, weet te waarderen. Zulk eenen, maar ook zulk eenen alleen, hij heete dan Arts of niet, roep ik, met den Recensent, ten ernstigste toe: *Abstine*, niet *si methodum nescis*, maar *quia methodum nescis!*

STAAT DER OPENBARE MEENING IN BELGIË.

Het is geene gemakkelijke zaak, met volle zekerheid te bepalen, hoedanig *de openbare meening* in een land is, waar verschillende partijen zijn, en elke partij zich gaarne als de meerderheid wil doen voorkomen, om niet als *factie*, maar als volksstem aangemerkt te worden. Men kan te dezen ook ligt bedrogen worden in verwachtingen op ondernemingen, die van algemeenen bijval afhangen; en aan den anderen kant eene gansche bevolking beoordeelen naar hetgene eenige raddraaijers doen of weten door te drijven. Moeijelijk daarenboven is het, wanneer, bij gebrek van *nationalen* geest, een land in partijen verdeeld is.

Intusschen heeft de zitting van het zoogenoemd *Nationaal Congres* te *Brussel* van den 12 April een' maatstaf aan de hand gegeven, waarnaar de toongevers zelven het getal van hunne aanhangers doen berekenen.

In de zitting van den 31 Maart was onder anderen, door een aantal leden, het voorstel gedaan, *om het Congres tegen den* 25 *April te ontbinden*, *en de beide Kamers*, volgens de nieuwe Constitutie, *bijeen te roepen*. De centrale sectie stelt voor, om die ontbinding tot 1 Augustus te verschuiven; en nu wordt door den Onderpastor van de St. Jakobskerk te *Brugge* eene redevoering uitgesproken, die welligt het artikel uitmaakt, in het *Journal de Flandres* op dat voorstel beloofd, maar niet medegedeeld, en welke redevoering opmerkelijk is, zoo wegens meer dan éène passage in dezelve voorkomende, als wegens den redenaar, die dezelve uitsprak, een Geestelijke — en orgaan van de Geestelijkheid dus, — en wegens de uitwerking, welke die redevoering gehad heeft.

In de eerste plaats toont hij aan, dat het Congres, hetwelk niet alleen de missie had, eene Constitutie te bezorgen, maar ook een Chef, dien last nog niet vervuld heeft. Maar dit sluit de dissolutie of prorogatie, en de bijeenroe-

ping der beide Kamers niet uit, die volgens de nieuwe Conſtitutie het *wetgevend* gezag moeten uitoefenen, daar het Congres daarenboven kan bijeengeroepen worden, om die *conſtituérende* daad te verrigten van een' Chef te verkiezen, als de Mogendheden er mede gereed zijn; en nu preekt de Onderpastor van *Brugge* te *Brusſel* het volgende: „ Il me reste encore à prouver, combien il ſerait dangereux de convoquer les Chambres, et de nous desſaiſir du pouvoir *législatif*, en leur faveur; tout en nous resſervant le pouvoir *conſtituant*.

„ Il me parait imposſible, Mesſieurs, qu'il y ait une parfaite conformité des vues entre deux corps, l'un conſtituant, l'autre législatif. (Waarom niet? als het volk die waardige vertegenwoordigers ook voor de twee Kamers inkoos, daar, volgens de nieuwe Conſtitutie, ook de Senaat of eerſte Kamer door de ſtemgeregtigden verkozen wordt.) Car en mettant (vervolgt de Onderpastor VAN HAERNE) à part tout esprit de corps, toute jalouſie, qui ſerait peutêtre peu à redouter de la part des mandataires belges, il est de toute imposſibilité, que deux corps ſoyent animés du même esprit et ayent en tout les mêmes vues et les mêmes intentions. (Maar, vraagt men zich, hebben zij dan geen wijdverſchillende attributen: het Congres, ſlechts om een' Chef te benoemen, in plaats van den Hertog DE NEMOURS; en de Kamers, om de wetgevende magt uit te oefenen?) Dit ſchijnt zoo niet; wij lezen verder: „ Delà (la différence de vues et des intentions) il doit reſulter nécesſairement une oppoſition plus ou moins prononcée, et des chocs plus ou moins rudes. Mesſieurs, vous comprenez tous, combien une telle oppoſition, un tel conflit, pourraient devenir dangereux dans les circonſtances actuelles; vous ſentirez, que la législature pourrait tellement entravez le Congrès dans ſa marche, qu'il lui deviendrait imposſible de clorre la révolution! (Maar de ſtemgeregtigden kennen immers reeds de mannen, daartoe geſchikt; zouden zij dan die niet *willen* kiezen in de beide Kamers? en op welke *différence de vues et des intentions* verwacht zich de Onderpastor, Lid van het Congres? — Ook de volgende pasſage is opmerkelijk:) Et pour ne citer qu'un ſeul cas, ſuppoſons, que nous nous trouvions dans une telle poſition, que la guerre ſerait indispenſable pour pouvoir nous conſtituer, ſuppoſition qui n'est que trop fondée, et qui même, ſelon moi, n'en est plus une, puisque la nécesſité

de la guerre est un fait, que personne ne peut plus revoquer en doute" (behalve de leden, die voor de beide Kamers, volgens de berekening van den Onderpastor, waarschijnlijk door het volk zouden benoemd worden; en die, wat den Senaat of eerste Kamer betreft, *f* 1000 's jaars directe belastingen moeten betalen, de patenten er onder begrepen, en die allen, zoo voor de eene als andere Kamer, directelijk gekozen worden door burgers, die zelve maar *f* 20 belastingen ten platten lande betalen, en waarvan het maximum op *f* 100 is bepaald; van deze dus verkozene Vertegenwoordigers vooronderstelt de Onderpastor, „qu'il serait possible, que ces Chambres ne partageassent pas cette opinion (de noodzakelijkheid des oorlogs, of) qu'il serait possible que la Chambre des Representans (die voor 4 jaren gekozen worden) la partageant, le Sénat, (welks leden voor 8 jaren gekozen worden) soit par crainte, soit par antipathie pour telle ou telle combinaison, fut d'une opinion contraire; alors, Messieurs, qu'arriverait-il? La législature refuserait les subsides pour la guerre, le territoire serait envahi, et la combinaison echouerait immanquablement. Le Congrès se trouverait dans l'impossibilité d'atteindre son but et de remplir son mandat." (Die mannen van *f* 1000 directe contributiën moeten het dan maar voor een bagatel aanzien, wie het land overmeestert!)

Mogelijk zou men bij de oppervlakkige lezing denken aan een gebrek aan *logica* in den redenaar, als hij uit de premisse, dat niemand in twijfel trekt, of de noodzakelijkheid van den oorlog is geene vooronderstelling meer, de voorzorge voorslaat, dat de Senaat niet in werking gebragt worde, wier leden, maar de helft van de Kamer der Vertegenwoordigers uitmakende, en *f* 1000 directe contributiën betalende, geen belang in hun land zouden stellen, en fondsen weigeren, om het tegen een' invallenden vijand te beveiligen. Doch in een' Geestelijke, vooral in een orgaan der Geestelijkheid, mag men dit gebrek aan *logica* niet vooronderstellen; en de slotsom van deze redevoering komt hierop neêr: Niettegenstaande den schrik, dien gelijktijdige plundering, welke in zoo vele steden plaats greep, verwekt en de tong boeit, — niettegenstaande de persen der *oppositiebladen* van *Antwerpen*, *Brussel*, *Gent*, *Luik* enz. vernield zijn, of die bladen, voor zoo veel ze uitkomen op nieuw, niet durven spreken, — niettegenstaande het aantal der stemge-

regtigden ten platten lande, door *f* 20 voor *minimum* te stellen, grooter is, dan dat der steden, waar tot *f* 100 gevorderd wordt voor de stemgeregtigdheid, — niettegenstaande bij de verkiezing voor het Congres wij meester waren van de keuzen, en, behalve 12 Geestelijken, de helft van de leden tot de Catholieke afdeeling der *Unie* behoorde, — niettegenstaande onzen invloed op de landbewoners, is het thans reeds zoo geschapen, dat bij eene zamenstelling der Kamers wij geene meesters meer zijn zullen der keuzen, en zoodanigen gekozen zullen worden, die, omdat zij *f* 1000 in de directe belastingen bijdragen, liever het grondgebied door den koppigen WILLEM, door den Noordschen *Tiran*, die *België*, 15 jaren onderdrukte, willen overmeesterd zien, dan de noodzakelijke fondsen te stemmen, om de *tegenwoordige* onafhankelijkheid te handhaven!

Om nog meer overtuigd te worden, dat deze redevoering geen bewijs van gebrek aan *logica* (ten ware slechts schijnbaar), maar een gedenkstuk is ter beoordeeling der openbare meening in *België*, komt, behalve dat de spreker een Geestelijke en orgaan der Geestelijkheid is, die het best, in de bijzonderheden, weten kan, *hoe laat het is* bij de massa's, op welke zij werken kunnen, of in wier familiegeheimen zij weten in te dringen, nog in aanmerking de uitslag der *discussiën*. Het voorstel was gedaan den 31 Maart, benevens nog 5 andere, door 15 leden der vergadering. FALLON, die *niet* mede tot de teekenaars van die 6 projectwetten behoort, spreekt *voor* de ontbinding; en toen de vraag wordt voorgesteld: *Le Congrès fixera-t-il dès à présent l'epoque de sa dissolution?* staan slechts 5 leden op *voor* een *bevestigend* antwoord; waaronder niet eens FALLON genoemd wordt, maar wel MACLAGAN, die vroeger het decreet van de uitsluiting der NASSAUWEN wilde herroepen hebben, en de Graaf VAN BERGEYCK, die als Districtscommissaris van *St. Nikolaas* (*Oostvlaanderen*) den eed aan den Regent geweigerd, en zijne demissie ingezonden heeft. (*Journal de Flandres du* 15 *Avril.*) Uit dezen uitslag ziet men, dat de voorstellers, die *constitutioneel* wilden zijn, zoodanig ingelicht moeten zijn geworden omtrent den geest van de meerderheid der stemgeregtigden, dat men er zich niet aan gewaagd heeft, om de wetgevende magt in handen te geven van zulken, die *subsidiën zouden weigeren*, om een' oorlog voor de *onafhankelijkheid* — het eerste goed, dat een volk, als zoodanig,

hebben kan — te voeren! Dat echter hieruit volgen zou, dat de geestgesteldheid overal dezelfde zijn zou, zou eene ongerijmde vooronderstelling zijn, in een land, waar geen nationale geest heerscht. De Waalsche provinciën zijn zoo zeer tegen de Vlaamsche, dat de Miliciens, welke uit *Vlaanderen* in *Henegouwen* aangekomen zijn, om daar guarnisoen te houden, mishandeld en gewond worden; en vijf deserteurs, die oorspronkelijk van *Breda* zijn en te *Ath* onlangs in het guarnisoen zijn ingelijfd, beklagen zich reeds zeer den stap, waarbij zij zoo veel dachten te gewinnen.

De redevoering, hooger medegedeeld, is des te meer van belang, om den geest *over het algemeen* te beoordeelen, als men anders geneigd zou zijn, ook uit den invloed, dien de *association belge* uitoefent, om een tegengesteld oordeel te vormen. Men ziet er duidelijk uit, dat men niet meer op de landbewoners rekent, aan wier meerderheid in de stemming en afhankelijkheid van hunne geestelijke herders, die hun op weg naar de stemvergaderingen de stembriefjes verwisselden als de hunne niet naar den smaak waren, men de zamenstelling van het Congres, zoo als het oorspronkelijk was, te danken heeft; terwijl men in de steden, bij de stemming voor regeringsleden, waar men met landbewoners niet te doen had, gematigde personen de meerderheid der stemmen zag hebben. Zelfs in *Oudenaarden* werd de voormalige Burgemeester ingekozen, en, toen deze bedankte, een broeder van den voormaligen Districtscommissaris LIEFMANS, welke naam reeds zoo gehaat was bij de revolutionairen.

AANSPRAAK AAN DE COMMISSARISSEN TOT HET ADRES DER UTRECHTSCHE STUDENTEN AAN Z. M. DEN KONING (*), OM HET VADERLAND, GEDURENDE DESZELFS NOOD, TE DIENEN. DEN 5 NOV. 1830 IN DE GROOTE AKADEMISCHE GEHOORZAAL GEDAAN DOOR C. STAR NUMAN, CANDIDAAT IN DE LETTEREN EN REGTEN, SERGEANT BIJ DE COMPAGNIE VRIJWILLIGE JAGERS DER UTRECHTSCHE HOOGESCHOOL.

Mijne Heeren!

Mij is door eenigen onzer de taak opgedragen, om, op

(*) P. O. C. VORSSELMAN DE HEER, L. METMAN en A. C. G. SUERMAN, *Candidaten*.

dit oogenblik, de tolk van aller gevoelens jegens u te zijn. Gemakkelijk fcheen het mij toe, om aan die eervolle uitnoodiging te voldoen; daar ik mij verbeeldde, dat ik hier flechts mijn eigen gevoel behoefde te uiten, om in aller geest te fpreken.

Ontvangt dan, Mijne Heeren! onzen warmen dank voor uwe trouwe behartiging onzer belangen in de vaderlandfche zaak, die ons thans boven alles dierbaar is. Zij, die aan u opdroegen, om die belangen, die gij met hen gemeen hadt, voor hen te verzorgen, wisten het, dat gij u met vreugde iedere moeite zoudet getroosten, om aan het gefchonken vertrouwen waardiglijk te beantwoorden. Zij wisten het, en de uitkomst heeft hen niet bedrogen, dat, gelijk gij, toen de nood des lands op handen fcheen, de geestdrift uwer medemakkers niet aangewakkerd, (want dit behoefde zij niet) maar ten goede beftuurd hebt, zoo ook niemand, meer dan gij, verdiende, om vóor hen de beste middelen te beramen en ten uitvoer te brengen, om het edelfte doel te verwezenlijken.

Ontvangt, met deze mondelinge betuiging, uit aller naam, dit gefchenk (*), als een gering blijk onzer erkentelijkheid, maar vooral als een aandenken, in uw volgend leven, aan de medgezellen en vrienden uwer jeugd, die, op uwen voorgang, om wapens vroegen, nog eer de dringende bede van hunnen Vorst hen riep; en die toonden, dat zij geen oogenblik dáár aarzelden, waar vaderlandsliefde hun de hoogfte pligt toefcheen.

Ik zie het, Mijne Heeren! dit openlijke bewijs van onze achting treft u: en evenwel het is, op verre na, ontoereikende, om u die zelfvoldoening over uwe pogingen te verzekeren, waarop gij billijke aanfpraak maken moogt. Immers, indien de uitkomst bewees, dat wij de verwachting, die Vorst en Vaderland van ons koesteren, te leur gefteld hadden; indien wij van lieverlede het grootfche denkbeeld verloren, dat ons fteeds levendig voor den geest behoort te zijn; indien velen onzer, in plaats van, voor een korten tijd, in den vreedzamen loop hunner letteroefeningen te worden geftoord, voor altijd in denzelven geftuit wier-

(*) Hetzelve beftond in eene tabaksdoos van fchildpad, met eene gouden plaat, aan ieder hunner. Een kort opfchrift vermeldt, aan wien, door wie, en wanneer het gegeven is.

den; indien, hetgeen God verhoede! ouders aan dezen rampzaligen togt de zedeloosheid en het ongeluk van hunne kinderen te wijten hadden: gij zoudt, ik zegge niet, dit aandenken uit uwe oogen, maar zelfs de herinnering aan alles, wat door u in deze zaak mogt verrigt zijn, uit uw geheugen verbannen.

Maar, omdat de besten onder ons dit, even zoo levendig als gij, gevoelen, verzoeken wij u, om, met dit aandenken, tevens de verzekering aan te nemen van ons vaste voornemen, om u en onszelven in de edelste zaak de edelste belooning te bereiden.

Ja! op den dag, dat wij besloten, om onze diensten aan den geliefden Vorst aan te bieden, gevoelden wij het; maar, nu de dag van ons vertrek op handen is, gevoelen wij het levendiger dan ooit, hoe groot de opofferingen zijn, die wij doen; voor welke zaak wij strijden; wie wij zijn; wat Vaderland en Koning van ons verwachten mogen; en hoe dit alles ons toeroept, dat wij slechts door de getrouwste pligtsbetrachting onszelven en de zaak, die wij voorstaan, niet onteeren.

Zich los te scheuren uit den kring dier letteroefeningen, waartoe wij, van de vroege jeugd af aan, uitsluitend opgeleid waren, om aan eene, den vreedzamen studiën volstrekt vijandige, bestemming te voldoen; uit de armen van geliefde ouders, die in ons, reeds bij voorraad, het loon hunner tallooze opofferingen, den steun en lust van hunnen ouderdom aanschouwden, om eene onzekere toekomst, gebrek, ziekte, ja den dood te gemoet te gaan: voorwaar, hij bezit noch liefde voor de wetenschappen, noch vooral voor zijne ouders, die niet van oordeel is, dat zoo groot eene opoffering alleen door een uitstekend gedrag kan worden verantwoord.

Nooit was eene zaak regtvaardiger, dan die, waarvoor wij ons thans aangorden ten strijde. Wij allen denken hieromtrent zoo eenstemmig, dat iedere uitweiding hierover mij euvel zoude worden geduid. Maar, wanneer wij op ons nemen, om Rede en Zedelijkheid in den Staat tegen lage driften en ondeugden te verdedigen, zijn wij dan niet, in de eerste plaats, verpligt, om, met onbezweken moed, dien vijand in ons binnenste te bestrijden, onder wien wij ons zouden schamen in den Staat te bezwijken? Of zijn wij er niet allen van overtuigd, dat hij, die aan den heimelijken

vijand in zichzelven, dag op dag, overwinning op overwinning gunt, een lafaard is, onwaardig om op te treden in de rijen van hen, die uit zuivere beginselen den heiligen strijd aanvaarden?

Als Nederlandsche jongelingen gevoelen wij het, wat het beteekent, door afstamming en herinnering gehecht te zijn aan een voorgeslacht, dat goed en bloed opzette, om het wezen van dat alles te verwerven, waarvan de schijn, sedert de laatste veertig jaren, ten koste van de rust en het geluk van Europa, nagejaagd wordt; van een voorgeslacht, dat den grond, waarop het woonde, op zee en moerassen, de ware burgerlijke en godsdienstige vrijheid op dwingelandij veroverde, om van dit kleine land een toonbeeld van verlichting en het overtuigendste bewijs te maken, dat het stoffelijke en onstoffelijke welzijn der Staten op Zedelijkheid en Godsdienst, als op den eenigen hechten grondslag, berusten. Daarom kan ik dit eerwaardig voorgeslacht niet noemen, zonder ons tevens aan onzen duren pligt te herinneren, ook als Nederlandsche jongelingen, om de godsdienstige stemming des gemoeds bij ons allen, meer dan ooit, aan te kweeken en te versterken. Of zouden wij reeds zoo zeer met de beginselen onzer vijanden besmet en van die voorouders ontaard zijn, bij wie Godsdienst de bronwel was, waaruit geheel hun huiselijk en openbaar leven ontsproot, dat wij ons zouden schamen openlijk den Hoogen God te huldigen, en ons dagelijks neder te buigen voor Hem, die ieder van ons, ieder oogenblik, voor zijnen Regterstoel kan dagen, om rekenschap te geven van de zonden zijner jeugd? Neen! veelmeer mag ik er trotsch op zijn, dat deze woorden, die in het land van den vijand welligt, met medelijdenden spot, zouden worden aangehoord, in de harten eener echt Nederlandsche jeugd een' wedergalm vinden.

Eindelijk, Mijne Heeren! wij weten, welke pligten wij, als beschaafde Akademieburgers, boven gewone krijgslieden, te vervullen hebben. Aan dezen zullen wij, in het veld, toonen, dat wij, te huis, de hoogste opvoeding ontvingen, die aan de burgers in den Staat ten deele valt; dat het begrip van vaderlandsliefde bij ons tot helderheid is gekomen; dat wij, uit beginselen, tegen beginselen strijden; dat ons doel niet is, slechte gewoonten en ondeugden van hen over te nemen, maar aan hen het voorbeeld van krijgstucht, getrouwheid en beschaafdheid te geven.

Nog meer. Het ware beter, dat onze ouders, voor ieder onzer, eenen weluitgerusten krijgsman zonden, indien niet alle onze gedragingen bewezen, hoe diep wij van de gedachte doordrongen zijn, dat het nut, 't welk de Staat van onze opoffering trekken kan, bovenal in de zedelijke kracht gelegen is, die het op de geheele Natie hebben moet, te zien, dat de beschaafdste jongelingen het eerst ten strijde zich aanbieden, waar het de zaak der Beschaving, van Vaderland en Koning geldt; en dat zij, die zich voorbereiden, om hunne medeburgers eenmaal door de kundigheden des vredes te dienen, reeds bereid zijn, waar de nood dit vordert, het met de wapenen te doen.

Is het niet waar, mijne Vrienden! dat geene belooning zoeter voor uw hart zal zijn, dan die u, zoo doende, ten deele zou vallen?

Laat ons dan elkander, Mijne Heeren! in deze goede voornemens versterken. Alle banden, waardoor wij aan Ouders, Magen, Vrienden, Leermeesters, Wetenschappen, Vaderland, en onze heilige Christelijke Godsdienst gehecht zijn, zijn door de liefde gevlochten. Laat ons dien geest van liefde levendig houden, en uitbreiden tot allen, die hetzelfde doel, door dezelfde middelen, met ons willen. Dat wij hen, als onze broeders, beminnen! Laat ons elkanders gebreken geduldig verdragen; onzen toorn en onze verachting voor hen besparende, die, door een onzedelijk en onbeschaafd gedrag, de eer van ons allen in de waagschaal mogten stellen, en metterdaad bewijzen, dat zij hun Vaderland niet dienen, ook al trekken zij voor hetzelve te velde, maar dat zij bij den vijand te huis behooren, wiens geheime bondgenooten zij zijn, daar zij dezelfde lage driften met hem gemeen hebben. Onze ouders, onze dierbaarste betrekkingen zien ons met ongerustheid vertrekken. Zij zijn nog meer bevreesd voor onze zedelijkheid dan voor ons leven. Laat ons hun verschoonlijk wantrouwen op ons beschaamd maken. Mogt het blijken, dat ons karakter in veerkracht en zelfstandigheid meer gewonnen, dan ons verstand, bij den gestoorden gang onzer studiën, verloren heeft! En wat is wenschelijker voor ouders, dan dat hunne kinderen zich tot zelfstandige zedelijke wezens vormen, in deze, voor het ware begrip van Zedelijkheid en Regt zoo gevaarlijke, tijden vooral, waar goddeloosheid achter het mom van Godsdienst, regeringloosheid achter dat van Vrijheid, schandelijke zelfzucht achter dat van Burger-

deugd zich verfchuilt; waar men zich, langs duizende wegen, dagelijks beijvert, om het Rijk der Logen boven dat der Waarheid te doen zegevieren; waar het fnoodfte verraad openlijk wordt gehuldigd en beloond, en oproer, moord en meineed met den naam van ftaatkundige misflagen worden beftempeld?

Met deze gevoelens, mijne Vrienden! kunnen wij gerust den vijand en den dood tegengaan: of, indien het Gode behage, ons jeugdig leven te fparen, zullen dezelve een waarborg voor onze betrekkingen zijn, dat wij, in het veld, aan Hen, onze waardige Aanvoerders, onze Hoogefchool, onzen geëerbiedigden Koning, ons dierbaar Vaderland niet tot oneere zullen verftrekken; en dat wij, eenmaal binnen deze muren teruggekeerd, met meer geestdrift dan ooit, ons weder tot die geliefde letteroefeningen zullen wenden, die wij niet dan in den hoogften nood en ongaarne verlieten!

TAFERELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 290.)

De Brandewijn.

De *Rus* heeft verfcheidene, deels zeer gezonde dranken; maar de gevaarlijke brandewijn krijgt, helaas! te veel de overhand. Dezelve is, wegens het menigvuldig gebruik, een alleenhandel van de kroon en zeer duur; dit houdt echter niemand terug, om zijne laatfte *kopeke* uit te geven, ten einde zich een zoo verderfelijk genot te verfchaffen. De gewone *Rusfifche* brandewijn wordt uit koren geftookt, even als in *Duitschland*; maar in de zuidelijke ftreken, bijzonder aan de *Kaspifche* zee, vervaardigt men dien uit wijn, om in groote hoeveelheid te verzenden naar het noorden, alwaar de inwoners denzelven in plaats van arak bij de thee gebruiken. De voornamere *Rusfen* verfmaden den eigenlijken korenbrandewijn, als eenen drank van den gemeenen man, maar zijn in het gebruik van fijnere likeuren niet veel matiger, offchoon men thans in fatfoenlijke gezelfchappen het nooit tot dronkenfchap laat komen, die als eene ondeugd van de heffe des volks veracht wordt. Evenwel neemt de hoogere zoo wel, als de middelftand en de geringere klasfen, altijd vóór het middagmaal hunnen borrel, die meestal uit brande-

wijn bestaat. Ik houd het daarvoor, dat deze drank, bijzonder wanneer dezelve dikwijls en in overmaat gebruikt wordt, een volk naar ligchaam en geest benadeelt, gelijk men bij de door dit vergif erg besmette *Polen*, helaas! maar al te duidelijk ziet. Zonder nu juist daarom den brandewijn te willen verdedigen, moet ik evenwel, om der waarheid hulde te doen, bekennen, dat ik in het noordelijk gedeelte van *Rusland* geen spoor van deze kwade gevolgen heb bemerkt. De *Rus* bevindt zich in het algemeen zeer wel bij dezen drank, wanneer hij denzelven niet onmatig gebruikt; en *matig* heet bij hem, wat voor ons *te veel* zijn zoude. Ik heb zelfs boeren gekend, die dagelijks, bij het ontbijt, vóór het middageten en des avonds vóór het naar bed gaan, eene niet geringe hoeveelheid van dit vocht binnenfloegen, en die evenwel een' sterken en hoogen ouderdom, van meer dan honderd jaren, bereikten. Ja, menigeen hunner, zegt men, blijft in zeer ver gevorderde jaren door het genot van dezen drank gezond en vrolijk. Dit geldt echter niet van den uit paardenmelk door de *Tartaren* bereiden brandewijn, die veel meer bedwelmend, dan de korenbrandewijn, en hierom veel schadelijker is, doch misschien alleen, dewijl zij denzelven, om zich schadeloos te stellen voor den in den Koran verbodenen wijn, onmatig drinken, en de meeste van deze *Mahomedaansche* stammen in zachter klimaat leven, waar sterke dranken in het algemeen schadelijk zijn. — In *Kamschatka* maakt men eene soort van brandewijn uit eene plant, die daar onder den naam van beerenklaauw (*heracleum*) bekend is en er in menigte groeit.

Daar niemand, op straffe van verbanning naar *Siberië*, zijn' eigen' brandewijn mag bereiden, zoo heeft men hierop vele vonden gezocht. De gemeene man waagt alles, om zich zijnen lievelingsdrank te verschaffen, en vele gegoede boeren hebben zich door zulke proeven te gronde gebragt en in eindelooze ellende gestort. Ook wil men, dat de opzieners of ondergeschikte ambtenaren soms geheel onschuldige lieden, door heimelijk in hunne schuren of kelders gelegde brandewijnflesschen, in de noodzakelijkheid brengen, om zich of door groote sommen gelds aan hunne geregtelijke vervolgingen te onttrekken, of zich aan de nog ergere straffen te onderwerpen.

Dat bij zoo sterke neiging tot geestrijke dranken de gemeene man dikwerf tot verregaande dronkenschap vervalt,

behoeft geen nader bewijs. Ook acht ik het niet noodig, deze uitspattingen naauwkeuriger te beschrijven, offchoon dezelve eene niet geringe bijdrage tot de kennis van het volkskarakter opleveren. Intusschen meen ik twee opmerkingen te moeten mededeelen, welke ik dikwerf maakte, en die, bijna zonder eenige uitzondering, op geheel *Rusland* toepasselijk zijn. De eerste is deze. De gemeene *Rus* — alleen van lieden van den geringsten stand wordt hier gesproken — toont zeker medelijden, of liever zekere achting, voor elken beschonkene. Hoe goedhartig hij doorgaans is, zoo laat hij, ten minste in grootere steden, zich niet ligt zonder opwekking van buiten bewegen, om iemand, dien hij op straat in ongelegenheid aantreft, behulpzame hand te bieden. Ligt er een wagen gebroken, hij kan geheel onverschillig voorbijgaan, nadat hij zijne nieuwsgierigheid bevredigd heeft, zonder iets tot bijstand te doen. Maar valt er een dronken kerel op straat neder, of ligt er zoodanig iemand ergens in eenen hoek, zoo wordt deze terstond door ieder, die hem ziet, op het zorgvuldigste behandeld en als een heilig persoon beschouwd, welken hulpeloos in den nood te laten eene afschuwelijke en onvergeeflijke misdaad ware. Meermalen ziet men zelfs zwakke lieden zulk een' bewusteloozen dronken lap op de schouders nemen en hijgende naar de eerste de beste woning dragen, waar hij van eene goede en hulpvaardige opneming verzekerd is, ongestoord den roes kan uitslapen, en den volgenden dag vóór zijn vertrek nog rijkelijk van het noodige voorzien zal worden. Is de reden van deze menschlievendheid, van dit teeder medelijden der gemeene *Russen* misschien in hun geweten te zoeken, dat hun zegt, hoe dikwijls zij zelve in dergelijken toestand zijn geweest, en verder zijn zullen? Of komt hun de toestand der dronkenschap, dien zij, even als wij, bij wijze van spreken, *zalig* noemen, ook inderdaad als iets zaligs of heiligs voor, dat op den nuchteren mensch een' onwederstandelijken indruk maakt?

Eene tweede bijzonderheid, welke zich nog minder laat verklaren, is de verdraagzaamheid, de inschikkelijkheid, de vreedzaamheid, ja de inderdaad ongemeene goedhartigheid, welke de *Rus* in zijne dronkenschap doet blijken. Wanneer de *Duitschers* en andere volken door sterken drank verhit zijn, beginnen zij ligt te twisten; maar al te dikwerf slaat de gemeene man tot vechtpartijen over, en eindigt menigmaal

met doodslag — bij de *Russen* ziet men juist het tegendeel. Zelfs de twistzieke onder hen wordt zacht en toegevend, en, zoo menigvuldig tooneelen van dronkenschap zijn, zoo zeldzaam, ja bijna ongehoord, is bij zoodanige gelegenheid het sarren en vechten. Vijanden zelfs, die nuchteren zich alles tegen elkander veroorloven, behandelen elkander, wanneer zij te veel brandewijn gedronken hebben, als de teederste vrienden. Bij hunne drinkgelagen bemerkt men gewoonlijk de volgende opklimming: Eerst zijn zij stilzwijgend en in zichzelven gekeerd; allengs, naar mate het hoofd warmer wordt, beginnen zij meer te praten — de gesprekken worden steeds levendiger en telkens meer opgevuld met teêrhartige verkleiningswoorden, die de *Rus* altijd gebruikt, wanneer hij vriendelijk wil zijn. De anders algemeen gebruikelijke benamingen van *maschennik* (gaauwdief), *sukinsin* (hondenkind) en dergelijke, welke niemand kwalijk neemt, en men getrouw door *lieve vriend* zou kunnen overzetten, gaan nu allengs in de liefelijker woorden *baituschka* (vadertje), *matuschka* (moedertje), *kolobuschka* (duifje), *tuschinka* (zieltje) enz. over. Wanneer het gezelschap op deze wijze in eene zoo teedere stemming is geraakt, volgt het omarmen en zoenen. Het laatste vooral drijven zij tot een walgelijk uiterste, en bedekken, verscheidene minuten lang, het gansche aangezigt met menigvuldige kussen. Als eindelijk hunne *zaligheid* ten top is gestegen, houden zij elkander vast, en smeeken elkander dringend om vergiffenis voor aangedane beleedigingen, sluiten voorts *eeuwige* vriendschap, en veroorloven wederzijds, elkander alles te doen, wat hun slechts behagen moge. Vervolgens, na het toppunt van geluk bereikt te hebben, terwijl zij den stroom hunner teedere gewaarwordingen niet langer bedwingen kunnen, barsten zij los in tranen. Zij weenen als kinderen, liefkozen en kussen elkander op nieuw, bidden snikkende om vergeving, beloven *vadertje* en *broedertje*, wat zij maar kunnen, en gaan eindelijk vergenoegd en *zalig* van elkander — wel te weten, zoo niemand hunner onder de tafel blijft liggen, waar hij eerst den volgenden morgen tot zichzelven komt. Hoe stuitend, ja walgelijk is dit niet voor *ons* gevoel!

Het vragen om vergeving is bij den gemeenen *Rus* uit zijnen natuurlijken toestand, wanneer hij namelijk beschonken is, ook in den hem ongewonen, wanneer hij nog niet gedronken heeft en dus nuchteren is, overgegaan. Zijne taal heeft voor ons

vaarwel of *ik beveel mij uwer* enz. flechts ééne uitdrukking — *prostſchay* (vergeef). Zelfs het *goede reis* of *gelukkig wederzien* wordt door dit zelfde woord aangeduid. Daar is zeker klein, hierop toepasfelijk liedje, hetwelk ieder kind in het land kent, en dat op eene zeer aangename, voor zulke gelegenheid pasfende, plegtige wijs, die veel overeenkomst met hunne kerkgezangen heeft, door de achterblijvende vrienden den wegreizenden nagezongen wordt. Het luidt in het oorſpronkelijke aldus:

Stosja na ſtran ſaleki,
Twoi pust opredelen:
Ot naſchich tusch nawjeki
Ne budesch udalen.
Tu nas ne ſabubay,
Lubesnoi brat, prostſchay,
Prostſchay, prostſchay!

waarvan de zin woordelijk is: „Gij wendt uwe ſchreden wel in verre landen; maar van onze ziel zult gij nimmer verre zijn. Vergeet ook gij ons niet, geliefde broeder! Vergeef, vergeef, vergeef!"

Over het algemeen volgen de *Rusſen* uit den geringen ſtand de regelen der wellevendheid in den gezelligen omgang veel naauwkeuriger op, dan men verwachten zoude, althans bij eene eerſte ontmoeting en bij het afſcheidnemen. Reeds op eenen afſtand begroeten zij elkander met hunne hoeden en mutſen, die zij boven het hoofd zwaaijen en zelfs bij de ſtrengſte koude niet vergeten af te nemen. Dan ſnellen zij — de *vadertjes* en *broedertjes* — op elkander toe, omarmen en kusſen elkander. In den verderen loop van de verkeering, wanneer het op de wederzijdſche belangen aankomt, gaat het er niet altijd zoo aardig, maar weleens zeer grof toe; doch als het oogenblik der ſcheiding nadert, en de vrienden ten overvloede nog door een glas brandewijn zich opgewekt gevoelen, komen ook alle die teederheden weder, en het groeten en wenken houdt niet op, vóór dat zij elkander uit het gezigt verliezen.

Eene eigene ſoort van hoffelijkheid der *Rusſiſche* boeren is reeds in hunne ſpraak overgegaan, en zou, wegens de kortheid en afſnijding van het overtollige, wel verdienen nagevolgd te worden. Zij ſpreken voornamere lieden met

ſudar (heer) aan, en, om het in hun geſprek zoo dikwijls voorkomende woord te verkorten, ſnijden zij de vier laatſte letters af, en behouden alleen de *ſ*, die zij dan aan andere woorden hechten. Zoo heet b. v., wanneer zij met huns gelijken ſpreken, ons *hoe?* of *wat?* in het *Rusſisch kak?* maar. met een voornamer perſoon te doen hebbende, zeggen zij: *kaks?* dat zoo veel is als: *kak*, *ſudar?* (hoe, mijnheer?) Dus heet *njät*, *neen*, en *njäts*, *neen*, *mijnheer*. Deze wijze van verkorting overtreft verre de *Franſche* en *Engelſche* bewoordingen der hoffelijkheid, en verdient wel eenige opmerking, vooral bij *Duitſchers*, die met hunne deftige ſpreekmanieren van *hoogwel-* en *hoogedel-* en *weledelgeboren* enz. reeds lang bij hunne naburen tot ſpot verſtrekken. Nogtans moet men, om der waarheid hulde te doen, bekennen, dat, helaas! deze ongelukkige titels bij de hoogere ſtanden in *Rusland* ook ingang gevonden hebben, waar ze dan, dewijl ze in het *Rusſisch* nog veel langer en ſlechts woordelijke overzettingen uit het *Duitsch* zijn, nog veel belagchelijker klinken. Zoo hoort men ſoms *blagorodin* (welgeboren), *wiſokoblagorodin* (hoogwelgeboren), *prewoſchodiſeltswu* (vooraangaande), gelijk zij ons *excellentie* vertalen, *ſwiatelstwu* (doorzigtig), in plaats van ons *doorluchtig*, en dergelijke ongepaste titels meer, die zij waarlijk niet van anderen behoefden over te nemen.

(*Het vervolg hierna.*)

IETS, RAKENDE DEN VERMAARDEN VIOOLSPELER PAGANINI EN DESZELFS GEHEIM.

(Uit NICOLO PAGANINI, *ſa Vie*, *ſa Perſonne &c. par* G. E. ANDERS. *Paris*, 1831.)

De kunst van vioolſpelen ſcheen in onze dagen tot een' trap van volkomenheid te zijn opgevoerd, bezwaarlijk nog te overtreffen door den bekwaamſten en ſtoutſten kunſtenaar. De RODE's, de LAFONT's, de BÉRIOT's, de BAILLOT's [en wij, *Nederlanders*, mogen er met nationalen trots bijvoegen, de KLEINE's, VAN BREE's en anderen] hadden geene mededingers te ſchromen. En evenwel is er een man opgetreden, een oorſpronkelijk, zeldzaam Genie, die, het gebaande ſpoor verſmadende, zich in het

onbekende waagt, en, als 't ware, Model wordt van zichzelven. De muzikale wereld heeft nieuwe, verwonderlijke toonen gehoord, het scheppend vernuft erkend, en alle stemmen vereenigen zich in denzelfden uitroep van bewondering: „ Er is slechts één PAGANINI!"

Italië heeft dit wonder gebaard. Te *Genua* werd PAGANINI van onbemiddelde ouders, op den 18 Febr. 1784, geboren. Zijn vader, Makelaar, beminde met geestdrift de muzijk, en speelde zelf de *mandoline*; maar de lessen, die hij zijnen zoon gaf, waren alles behalve vaderlijk. Bij de geringste fout of de kleinste onachtzaamheid was droog brood zijn deel. Deze herhaalde strafoefeningen waren even min gepast voor zijn teeder gestel, als zijne vroegtijdige ontwikkeling dezelve behoefde. Zijne eerste proeven getuigden reeds van eene onweêrstaanbare, aangeborene neiging, om nieuwe en gewaagde akkoorden voort te brengen, wien denkbeeld zelfs bij meesters in de kunst niet was opgekomen. Een voorspellende droom zijner moeder besliste zijne geestdrift voor de viool: „ Gij zult een groot Muzi„ kant worden, mijn zoon!" zeide zij eens tot hem: „ Ik „ heb dezen nacht eene verschijning gehad: een Engel is mij „ verschenen, en heeft mij de vervulling van eenen wensch, „ te mijner keuze, toegezegd. Ik bad hem, u tot den eer„ sten der vioolspelers te maken, en de Engel heeft mij „ zulks beloofd." Hetzij de vurige verbeelding eener *Italiaansche* vrouwe hier tot grondslag ligge, hetzij moederlijke list den droom uitdacht, om den zoon op te winden, vast gaat het, dat deze voorzegging op den jongen PAGANINI diepen indruk maakte, en dat hij aan het verwezenlijken derzelve van nu af aan al zijne krachten, ja heel zijn leven toewijdde.

Op zijn achtste jaar speelde hij reeds driemaal ter weke in de kerk, liet zich in Concertzalen hooren, en zelfs vóór dien tijd schreef hij eene sonaat, die echter met ander kinderlijk werk is verloren geraakt. Negen jaren oud zijnde, verzocht de vermaarde Kastraat MARCHESI den vader, zijnen zoon te vergunnen, op een Concert te zijnen voordeele zich te doen hooren, met wederkeerige toezegging van zijne medehulp bij het eerste Concert des jongen kunstenaars. Hier speelde PAGANINI variaties van het republikeinsche air, de *Carmagnole*.

Met zijnen eersten leermeester, COSTA, kon hij zich niet

vereenigen; vingers en ſtrijkſtok gehoorzaamden zijnen eigen' wil alleen. De beroemde ROLLA, te *Parma*, zou dezen vervangen. Hij hield om ongeſteldheid het bed, toen PAGANINI door zijnen vader aan hem zou worden voorgeſteld. In een vertrek nabij de ſlaapkamer gebragt, lag daar, op de tafel, nevens eene viool, de jongſte compoſitie diens meesters. De zoon begreep terſtond des vaders wenk, greep het inſtrument, en ſpeelde, op het eerſte gezigt af, het concert, met eene juistheid en vaardigheid, dat ROLLA, verbaasd, zich oprigtte, en vroeg, welk meester hem dus kwam verrasſen. „'t Is een kind, dat ſpeelt," was het antwoord. ROLLA wilde het niet gelooven; maar, zich overtuigd hebbende, zeide hij tot den vader: „*Ik* kan uwen zoon niets leeren; ga naar PAËR: bij mij zou het ſlechts tijdverlies voor hem zijn." PAËR verwees hem tot GIRETTI; deze gaf hem zes maanden les in het contrapunt, en 24 fuga's, in dat tijdsbeſtek vervaardigd, getuigen van de wijze, waarop hij zich dien korten leertijd ten nutte maakte.

Na eene kunstreize door de voornaamſte ſteden van *Lombardije*, keerden vader en zoon weder naar *Genua*. De laatſte, wars van het geſtrenge vaderlijk opzigt, onttrok zich nu, in veertienjarigen leefstijd, op geene zeer voegzame wijze, aan hetzelve; maar eerst 20 jaren later, in 1818, ving hij zijnen zwervenden togt door *Europa* aan. Zonder leidsman, geheel aan zichzelven overgelaten, ſtruikelde en viel hij menigwerf, knoopte jammerlijke verbindtenisſen, geraakte in handen van valſche ſpelers, even afgerigt op de kaart als hij op de viool, en verloor meermalen op éénen avond al de vrucht van verſcheidene Concerten. Doch zijn verbazend talent herſtelde telkens zijne verſpilde fortuin, en rijke geſchenken vloeiden hem toe. Te *Livorno* b. v. leende een voornaam liefhebber, LIVRON, hem zijne kostbare viool, en, toen hij hem het inſtrument wilde teruggeven, zeide deze tot hem: „Ik zal mij wel wachten, de ſnaren te ontwijden, door *uwe* vingeren aangeraakt: mijne viool is de uwe." Een ſchilder te *Parma*, PASINI, bood hem eene andere aan, zeggende: „Zij is de uwe, zoo de uitvoering van dit allermoeijelijkst concert" — hem eene zware compoſitie aanbiedende, die hem niet bekend *kon* zijn — „hetzelve evenare." De uitſlag overtrof de ſtoutſte verwachting.

Te *Lucca* als Orchestmeester aangeſteld, beproefde hij voor het eerst, geheele muzijkſtukken te ſpelen op ééne

enkele snaar (de *sol*). Ten gevalle eener minnares aan het Hof van Prinses ELISA, vervaardigde PAGANINI zijne *Scène amoureuse*. Met eene viool met slechts twee snaren optredende, wier eene de gewaarwordingen eener maagd, wier andere die des wanhopigen minnaars moest uitdrukken, wist hij eene soort van verliefde zamenspraak daar te stellen, waarin de smeltendste toonen der liefde werden afgewisseld door de hevigste driftvervoeringen der jaloezije. Dit tafereel eindigt met eene verzoening, en de twee hereenigde gelieven voeren nu, als 't ware, een *pas de deux* uit, dat de verrukkendste werking doet. — Na het eindigen van dit stuk, sprak Prinses ELISA tot hem: „ Gij hebt het onmogelijke op *twee* snaren verrigt; zou *ééne enkele* niet voldoende zijn voor *uw* talent?" Deze ongemeene vraag kittelde zijne eigenliefde, en eenige weken daarna componeerde hij voor de vierde snaar eene sonaat, aan welke hij den naam gaf van *Napoleon*, en die fortuin maakte; „ en naardien," zegt hij zelf, „ de dag van gisteren altijd iets mededeelt aan dien van heden, heb ik die vaardigheid verworven, waarover men zich te onregte zoo zeer verwondert."

Te *Milaan* werd hij door den vermaarden LAFONT uitgedaagd tot een' wedstrijd. PAGANINI liet zijner partij de keuze der stukken over. Eerst speelden zij gezamenlijk een concert van KREUTZER, en daarop LAFONT zijne variaties op een *Russisch* thema, waarna PAGANINI de zijne op *les Sorcières* uitvoerde. Beider spel werd algemeen toegejuicht; maar, terwijl men regt deed aan den eersten, van wege fraaiheid van toon en juistheid, was men het eens, dat, wat het sterk spelen aangaat, de laatste zijns gelijken niet heeft.

De tien volgende jaren werden besteed aan kunstreizen. PAGANINI kan niet rusten; elk jaar moet hij voor 't minst ééns van woonplaats veranderen. In 1818 te *Turin*, in 1819 te *Florence* en *Napels*, in 1821 te *Rome*, in 1822 weder te *Milaan*, vroeg hem te laatstgemelder plaatse een zijner bewonderaars, of hij, gedurende zijn afzijn, vorderingen had gemaakt. „ Dat schikt wel," was zijn antwoord; „ ik kan tegenwoordig het orchest ontberen." En inderdaad, hij accompagneert zichzelven: de melodie door een *pizzicato* doende vergezeld gaan, paart hij beurtelings den toon der harp aan dien der viool, of wel dien van twee verschillende instrumenten.

In 1825 of 1826 werd hem te *Palermo*, in onecht, een zoon geboren; doch, in weerwil van zijne ingenomenheid met den kleinen ACHILLINO, verstootte hij de moeder, zoo men wil van wege haar grillig en kwaad humeur. In 1827 kreeg hij van Paus LEO XII de ridderorde van de gouden spoor; eene onderscheiding, ook aan GLUCK en MOZART verleend. Prins METTERNICH, hem aldaar gehoord hebbende, lokte hem naar *Weenen*. Hoewel de Faam hem vooruitgereisd was, overtrof hij ook dáár de stoutste verwachting. De eerste kunstenaars, gelijk MAYSEDER en anderen, deze onnavolgbare toovertoonen hoorende, stonden verbaasd; terwijl het werktuigelijke der uitvoering hun desgelijks een onoplosbaar vraagstuk toescheen. Dit was mede het geval in alle andere steden van *Duitschland*. Te *Weenen* steeg de bewondering tot een bespottelijk uiterste. Niet alleen huldigde de Mode zijnen naam in kapsel en kleedij, maar de lekkerbekken schonken dien aan hunne geregten; zijn borstbeeld in boter en gekristalliseerde suiker werd overal met wellust door zijne bewonderaars genuttigd! Het biljart vond een coup uit *à la Paganini*, hoewel de *maestro* dat spel, welks behandeling onbestaanbaar geacht wordt met die van den strijkstok, niet verstond. Op snuifdoozen, cigaarkokers, rottingknoppen vermenigvuldde men zijn afbeeldsel, al of niet gelijkende. Eene medalje werd zelfs te zijner eere geslagen. De stadsregering vereerde hem de groote medalje van *San Salvator*, en de Keizer den titel van *Virtuoos zijner Kapel*.

In 1829 bezocht PAGANINI *Praag*, *Dresden*, *Berlijn* en *Warschau*, en overal oogstte hij dezelfde bewondering. Over *Frankfort* en *Straatsburg* kwam hij te *Parijs*, waar hem thans een onthaal bejegent, dat van *Weenen* evenarende.

Wat zijn' persoon betreft, deze beantwoordt geenszins aan het ideaal, hetwelk eene opgewondene verbeelding zich gemeenlijk van eenen kunstenaar vormt. Het is een lang, bleek, mager man, zeer onachtzaam gekleed, ziekelijk in zijn voorkomen, met een' doordringenden, schuwen blik, zwart haar, onordelijk nederhangende, en zijne doodsche, gele kleur door het gitzwarte verhoogende; op zijne holle wangen, in zijne sombere oogen, slechts nu en dan door eene schittering van geestdrift verhelderd, in zijne gansche pijnlijke gelaatsuitdrukking teekent zich diepe zwaarmoedigheid. Bij het aanschouwen van den zwakken, lijdenden man ver-

braast zijn bestendig gespierd spel nog meer, en bewijst, hoe eene hoog opgewondene ziel het ligchaam ten slaaf weet te maken. „ Wanneer ik speel," zegt hij zelf, „ verander ik van natuur!" Inderdaad, zoodra zijne vingers de snaren aanraken, schijnt hij eensklaps, als 't ware, van eene goddelijke vonk getroffen, die hem doordringt, electriseert, en aan zijnen geest het hemelsch vuur mededeelt. Maar deze aanblazing, welke hem te *Straatsburg*, te midden van zijn spel, een zenuwtoeval berokkende, betaalt hij steeds met eene koortsachtige uitputting, en eene lange slapeloosheid doet hem alsdan voor het genot des oogenbliks boeten. Zijn geheugen staat hem evenzeer, als zijne andere talenten, ten dienste, en hij speelt zijne eigene compositie altijd zonder een blad muzijk voor zich. Zijn zelfvertrouwen, of liever zijne kunst, is zoo groot, dat hij meermalen op zijne aanplakbiljetten eene soort van uitdaging deed, om elk muzijkstuk, dat men hem mogt willen voorleggen, vóor de vuist te spelen. Legt men hem de muzijk het onderstboven op den lessenaar, dit hindert hem geenszins in de even juiste als vaardige uitvoering. Zelden oefent hij zich; hij stemt, even vóór de uitvoering, slechts zijne viool; en het is daarmede geenszins gelegen als met den vermaarden LULLI, die zich vrij wat daarop liet voorstaan, dat hij niet, gelijk zijne confraters, repetitiën of oefening noodig had, en wien men inderdaad nooit op zijne kamer hoorde speelen; tot dat het toeval eindelijk deed ontdekken, dat hij zijn' strijkstok met zeep in stede van hars bestreek, en door dezen kunstgreep zijne eigenliefde had gestreeld, zich het *air* gevende van een Natuurgenie te zijn.

Na aldus den man te hebben doen kennen, blijft ons nog overig, den aard van zijn talent te kenschetsen, en te pogen, zijn geheim te ontraadselen. Maar het laatste is door de grootste muzijkkenners vruchteloos beproefd, en, zoo lang PAGANINI niet goedvindt ons tot hetzelve in te wijden, moeten wij ons te dezen met gissen behelpen. En wat het eerste betreft, men moet hem hooren, om er over te oordeelen, en één Concert van hem leert ons te dien opzigte meer, dan alwat wij deswege uit de werken, die tot dusverre hierin ons ten gids verstrekten, kunnen ontleenen.

PAGANINI behoort tot geene der scholen. Schepper eener oorspronkelijke manier, zal hij misschien altijd éénig en on-

navolgbaar blijven. Onder zijne hand veranderen, als 't ware, de vooifaren van natuur; hij deed ons, vóór hem onbekende, toonen hooren, en speelt met bezwaren, die tot dus-lange onoverwinbaar schenen. Vraagt men hem, van welke middelen hij zich bediend hebbe, om tot die hooge volkomenheid te geraken, hij antwoordt droogjes: „ Elk heeft zijne kleine geheimen." En het is blijkbaar, dat hij iets verborgen houdt. Het openhartigst liet hij zich te dezen uit tot den Heer SCHOTTKY, die er ons het navolgende van verhaalde: „ PAGANINI verklaarde mij, dat hij eenmaal, aan het einde zijner muzikale loopbaan gekomen, aan het publiek een geheim zal openbaren, waaraan nog geene muzijkschool heeft gedacht, en van zulk eenen aard, dat een jongeling, door middel van hetzelve, in drie jaren tijds, tot denzelfden trap van volkomenheid kan geraken als hij, die, langs den gewonen weg, tien jaren verliest in dagelijksche oefeningen. Bij geuiten twijfel deswege herhaalt hij steeds, op den toon der opregtste overtuiging: „ Ik heb niets gezegd, dat zweer ik u, dan hetgeen waar is; en ik geef u volle vrijheid, mijne belofte openbaar te maken. Één persoon slechts, de Heer GAETANO CIAUDELLI, te *Napels*, is bewaarder van mijn geheim. Sinds lang speelde hij, zeer middelmatig, de violoncel, en werd algemeen voor een zeer gewoon muzikant gehouden. Een levendig belang in den jongeling stellende, besloot ik, hem mijne ontdekking mede te deelen. Na verloop van drie dagen deed zich in hem reeds eene groote verandering bespeuren, en thans verrukt hij zijne toehoorders door de zuiverste en smeltendste toonen." — Meermalen maakte de groote kunstenaar gewag van den zoon eens *Genueſchen* handelaars, met name CAMILLO SIVORI. „ Deze jongeling," dus verhaalde hij zelf, „ had nog naauwelijks zeven jaren bereikt, toen ik hem in de beginselen der toonkunst onderwees. Na verloop van drie dagen speelde hij reeds eenige ligte muzijkstukken, zoodat elk uitriep: „ PAGANINI heeft een wonder verrigt!" Na nog veertien dagen liet hij zich in het openbaar hooren. Ik moet hier echter bijvoegen, dat de bijzondere volkomenheid van zijnen muzikalen zin de lessen, welke ik hem gaf, niet weinig verligtte. Overigens, wanneer mijn geheim bekend zal zijn, zullen de kunstenaars den aard der viool dieper leeren bestuderen, als zijnde dit instrument honderdmaal rijker, dan men gewoonlijk denkt. Mijne ontdekking ben ik geens-

zins aan het toeval, maar aan ernstige nasporingen verschuldigd. Eenmaal zal men tot mijn stelsel van oefening geraken. De tegenwoordige leerwijze, meer geschikt om de leerlingen te verwarren dan voort te helpen, zal voor de mijne plaats maken, die slechts eene bestendige oefening van 5 à 6 uren daags vordert. Het is eene grove dwaling, het geheim te zoeken in mijne wijze van de viool te stemmen, of in mijne behandeling van den strijkstok. Er behoort vernuft toe, om van mijn geheim partij te trekken."

Zal nu, dat groot geheim eenmaal opgeklaard zijnde, een aantal kweekelingen verrijzen, die met hunnen meester zullen wedijveren, of welligt bestemd zijn hem te overtreffen? Zou het mogelijk zijn, het in het werktuigelijke nog verder te brengen? Ziedaar vragen, die wij ons niet zullen vermeten te beslissen! Er was geen tijdperk, waarin zekere kunstenaars niet werden opgehemeld als onnavolgbare meesters; er was geene eeuw, die niet in hare voornaamste *Virtuosen* de volmaaktheid meende te zien; maar steeds hebben volgende eeuwen de grenzen der kunst verder uitgebreid. De meest gegronde bewondering van tijdgenooten geregtigt geenszins, toekomstige werken, als 't ware, bij voorraad te veroordeelen. Perken te stellen aan het menschelijk vermogen, wat is dat anders, dan de natuur der kunst miskennen, wier gebied onbepaald, ja oneindig is?

HET KANADASCHE PAARD.

Het reizen in *Kanada* geschiedt soms des winters ongemeen spoedig. Met verbazende snelheid trekt een *Kanadaasch* paard eene slede over het ijs. Men heeft voorbeelden, dat in twaalf uren tijds negentig mijlen op die wijze afgelegd worden; maar dan moet de sneeuwbaan geheel effen en hard zijn. Dit ras van paarden zijn zeer moedige dieren. Zij loopen liefst op een' draf. Zij zijn gewoon aan zeer slechte behandeling en harden arbeid, en evenwel steeds gewillig. Men komt er, bij het koudste weder, mede van het land in de stad *Quebec*, en laat ze uren lang zonder dek in de opene lucht staan, terwijl derzelver meesters hunne zaken verrigten, of zitten te drinken; en zij schijnen geen ongemak daarvan te hebben. In den winter krijgt echter het *Kanadasche* paard, even als elk ander viervoetig dier in dat

koude land, digter en langer haar, en de roskam wordt er nooit gebruikt. Wanneer de paarden, bij vriezend weder, door ſterk jagen verhit zijn geworden, ziet men pegeltjes aan elk haar, en ijskegels ter lengte van twee of drie duim aan de neusgaten hangen.

Het reizen over het meer *Champlain* is altijd gevaarlijk. Dikwerf gebeurt het, dat ſlede, paarden en menſchen te zamen door het ijs vallen, waar het water eene diepte van honderden voeten heeft. En men bemerkt het gevaar niet, vóór dat de paarden er door ſchieten en de ſlede met zich rukken. Het is echter een geluk, dat de zwakke plaatſen ſlechts eene kleine uitgebreidheid hebben. De reiziger ſpringt terſtond van de ſlede, en dan vindt hij gewoonlijk het ijs ſterk genoeg, om hem te dragen, offſchoon het tegen de zwaarte van het paard niet beſtand is. Men trekt deze dieren op eene zeer zonderlinge wijze uit het water: men haalt hun, namelijk, met een touw de keel digt, om hun het leven te redden. Als de paarden door het ijs vallen, (men heeft er gewoonlijk twee voor eene ſlede) zouden zij door ſpartelen alles bederven, en eindelijk zinken; doch, daar zij altijd een touw met een' ruimen ſtrik om den hals hebben, ſpringen menner en reizigers oogenblikkelijk, als het ijs breekt, uit de ſlede, en, het einde van het touw grijpende, trekken zij uit al hunne magt toe, zoodat het dier binnen weinige minuten geen adem meer halen kan; zoodra dit gelukt is, rijst het hooger in het water, drijft op de eene zijde, en wordt op het ſterke ijs geſleept; dan maakt men den ſtrik om den hals los, de ademhaling keert weder, en weldra rigt het paard zich op, en is zoo vlug als te voren. Men zegt, dat deze bewerking wel eens twee of drie malen op éénen dag aan hetzelfde paard geſchiedt. De inwoners van *Kanada* vertellen, dat paarden, welke dikwerf op het meer komen, aan die behandeling zoo gewoon worden, dat zij er niets van weten. Maar, hoewel het meermalen gebeurt, de poging gelukt echter niet altijd; ſoms gaan ſlede en paarden met elkander naar den afgrond, wanneer men niet genoeg bij de hand is.

Eene andere bijzonderheid, de *Kanadaſche* paarden betreffende, is derzelver trek naar viſch. De viſch, die aldus gegeten wordt, gelijkt, ſchoon niet in grootte, naar kabeljaauw, en is van vier tot negen duim lang; de *Engelſchen* noemen denzelven *tommy cod*. Om dien te vangen, kapt men

gaten in het ijs, en doet daarin netten of want. Over zoodanig gat bouwt men eene hut, die groot genoeg is, om vijf of zes perfonen en eene kagchel tot verwarming te bevatten. Zij, die geene planken tot het bouwen eener hut kunnen bekomen, gebruiken, in plaats daarvan, breede ftukken ijs, om zich tegen het gure weder te befchutten. Middernacht is de beste tijd, om te visfchen. Men plaatst in de nabijheid der bijt een helder brandend licht,' dat den visch lokt en in groote menigte derwaarts doet komen. Somé zijn er zeer vele zoodanige huisjes op de rivier *St. Charles*, hetgeen bij den donkeren nacht een vreemd gezigt oplevert, vooral wanneer de hutten van ijs zijn.

DE WONDHEELER ABERNETHY.

De Heer T., een jong Edelman, reeds lang met een' gebroken arm gefukkeld hebbende, die niet genezen wilde, kwam eindelijk bij ABERNETHY. Hij begon breed uit te weiden over de bijzonderheden van zijn leed; maar de wondarts viel hem al fpoedig in de rede, met de woorden: „ Ik bid u, Mijnheer! komt ge hier, om wat te praten, of om mij te hooren? Zoo gij mijnen raad noodig hebt, het is zoo en zoo — Ik wensch u goeden morgen."

Een belangrijker tooneel had er plaats tusfchen dezen zonderlingen Heelmeester en den vermaarden JOHN PHILPOT CURRAN. Deze had hem eenige malen bezocht, maar geene gelegenheid gevonden, om zijne ongefteldheid, naar hij meende, volkomen duidelijk op te geven. Ten laatfte vast befloten hebbende, om zich toch te doen hooren, fprak hij, als hem de heelmeester weder te midden van zijn verhaal in de rede viel, hem aldus aan: „ Mijnheer ABERNETHY! ik ben hier nu op acht onderfcheidene dagen geweest, en ik heb u acht onderfcheidene guinjes betaald; maar gij hebt nog nooit naar de bijzonderheden van mijne kwaal geluisterd. Ik heb befloten, Mijnheer! dit vertrek niet te verlaten, vóór dat gij aan mijn verlangen hebt voldaan." ABERNETHY, op deze wijze aangefproken, zette zich eenigermate terug op zijnen ftoel, nam de houding van een' zeer aandachtigen hoorder aan, en fprak toen, op een' half verwonderden, half gemeljken toon: „ Nu dan, heel goed, Mijnheer! Ik ben gereed, om u geheel tot

het einde toe te hooren. Begin maar, vertel mij alles — uwe geboorte, uwe maagſchap, uwe opvoeding! Ik wacht naar uw believen. Welaan, begin maar!" CURRAN, geenszins van zijn ſtuk gebragt, begon daarop zeer deftig: „ Mijn naam is JOHN PHILPOT CURRAN. Mijne ouders waren arme, doch, zoo ik vertrouwe, eerlijke lieden, uit het landſchap *Munſter* (in *Ierland*), waar ik alzoo ter wereld kwam, zijnde geboortig van *Newmarket*, in het Graafſchap *Cork*, in den jare duizend zevenhonderd-en-vijftig. Daar mijn vader Rentmeester bij een niet zeer bemiddeld *Protestantsch* Edelman was, verkreeg hij de gunst, dat ik op eene der *Protestantſche* vrijſcholen in de nabuurſchap werd toegelaten, alwaar ik het eerſte onderwijs ontving. Vervolgens mogt ik naar het *Trinity*-Collegie gaan......" Zoo ging hij gedurende een half uur voort, gevende aan zijnen onverduldigen hoorder een getrouw verhaal van zijne *geboorte*, *bloedverwantſchap* en *opvoeding* — kortom, van zijnen ganſchen levensloop, tot hij kwam aan zijne kwaal, waarvan hij de bijzonderheden even breedſprakig opgaf, tot groot verdriet van ABERNETHY, die hem nadezen niet weder te woord ſtond.

Mejufvrouw J..... raadpleegde hem over eene zenuwkwaal. De verſchijnſelen droegen zoo vele blijken van grilligheid en inbeelding, dat ABERNETHY het beuzelachtig verhaal niet langer kon aanhooren. Hij bood zijner ſchoone lijderesſe een' (*Eng.*) ſchelling aan, en riep verdrietig uit: „ Daar, Mejufvrouw! ga en koop een eind ſcheepstouw; dat is alles, wat gij behoeft."

De middelen, die ABERNETHY toediende, waren meestal geſchikt, om de ingewanden te verſterken en de ſpijsvertering te bevorderen. Hij ſchreef een' zeer matigen leefregel voor. Hij werd veel geraadpleegd in maagkwalen. Dikwerf verwees hij ſlechts naar zoodanige bladzijde in een zijner boeken, alwaar hij het middel reeds had opgegeven. De lijders hadden dan ſlechts het werk te koopen, waar zij hunne ongeſteldheid naauwkeurig beſchreven, en tevens aangewezen zouden vinden, wat zij ter genezing doen moesten.

Het gebeurde eens, dat zekere Jufvrouw, niet voldaan met die wijze van inlichting, aanhield met vragen, en volſtrekt van hem weten wilde, wat zij mogt eten. Hij hoorde haar eenigen tijd met geduld aan, terwijl zij telkens herhaalde: „ Mag ik oesters eten, Doctor? mag ik ſoep eten?"

Eindelijk riep hij ongeduldig uit: „ Ik wil u wat zeggen, Jufvrouw! Gij moogt alles eten, behalve den pook en den blaasbalg; want de eene is te hard om te verteren, en de andere is vol wind."

Het verhaal van zijn vrijen en trouwen luidt niet minder zonderling. Eene zieke vrouw gedurende eenige weken bezoekende, meende hij in hare dochter die hoedanigheden op te merken, welke, naar zijne gedachten, geschikt waren, om den huwelijkenstaat gelukkig te maken. Op eenen zaturdag, derhalve, sprak hij het volgende tot haar: „ Gij zijt nu zoo wèl, dat ik u niet langer behoef te komen zien. Aanstaanden maandag denk ik u mijn laatste bezoek te geven. Maar ik wenschte, dat gij en uwe dochter intusschen het voorstel in ernstige overweging naamt, hetwelk ik thans doen wil. Het geschiedt in haast en zonder pligtplegingen, ik beken het; doch de pligten van mijn beroep laten mij niet meer tijds over; anders zou ik gaarne op de gewone wijze toegang gevraagd en mijne opwachting gemaakt hebben. Ik verdien jaarlijks eene som van ..... p.st., en kan mijne vrouw ..... p.st. vermaken. Mijn karakter is algemeen bekend. Ik heb in uwe dochter een teeder en hartelijk toegenegen kind gezien, eene vlijtige en zorgvolle ziekenöppasster, een zachtzinnig en beminnelijk lid des huisgezins — zoodanige persoon vereenigt in zich alles, wat een echtgenoot kan verlangen. Ik bied haar mijne hand en mijne middelen aan. Maandag, zoo als ik zeg, zal ik uw besluit vernemen." Op deze luimige wijze werd het meisje gevrijd en verkregen; en wij meenen er te mogen bijvoegen, dat de verbindtenis in allen opzigte gelukkig was.

DE DORPKERMIS IN IERLAND.

Het is eene onloochenbare waarheid, dat ware verlichting heilzamen invloed moet hebben op zeden en tijdelijke welvaart van een volk. De treurige toestand der *Ieren* strekke er ten bewijze van. De gemeene man in dat ongelukkig land, met lompen bedekt, en zelfs de voornamere lieden, maken eene ellendige vertooning. Een reiziger, die, op eenen afstand van *Dublin*, eene dorpkermis bijwoonde, geeft er deze beschrijving van:

Men mag dit volksfeest inderdaad *nationaal* noemen. Armoede, morsigheid en verdoovend geraas waren even groot, als de lustige vrolijkheid, waarmede de minst kostbare vermaken genoten werden. Ik zag onder luid getier spijzen en dranken binnenslaan, die mij onwillekeurig deden omkeeren, daar het gezigt alleen mij walging veroorzaakte. Wegens de hitte en het stof, het gedrang en den stank, kon ik het hier niet langer uithouden. Dit scheen echter de bezoekers niet te hinderen. Eene menigte kramen was opgeslagen; maar de meeste hadden, even als de kermisgasten, een armoedig voorkomen. Eenige praalden met een kruis; andere hadden een' stok, met een' bonten lap er aan vast, uitsteken; zelfs was er een, die eene doode, halfverrotte kat boven op zoodanigen stok had steken. Hansworsten van de gemeenste soort dreven tusschenbeiden op theaters van ruwe planken en in versletene bonte kleeding hunne sobere kostwinning, in de verstikkende hitte op eene geweldige wijze wonderlijke sprongen en allerlei zotte potsen makende, zoo veel hunne krachten toelieten. Een derde gedeelte van het volk lag op den grond, of slingerde dronken rond; anderen zaten, schreeuwden of vochten. De meisjes reden menigvuldig, twee of drie op éénen ezel zittende, rond, baanden zich met moeite eenen weg door het gedrang, rookten daarbij op bevallige wijze hare cigaren, en schenen alzoo de vrijers te willen uitlokken. Op het allerbelagchelijkst vertoonden zich twee bedelaars te paard, hoedanig schouwspel ik alleen te *Rio della Plata* gemeend had te kunnen vinden. Het paard, waarop zij zonder zadel zaten, en dat zij met een dun touwtje bestuurden, scheen door zijn ellendig voorkomen met hen mede te willen bedelen. — In menig opzigt is dit volk nog met Wilden te vergelijken. Het algemeene gebrek aan behoorlijke kleeding bij den gemeenen man, zelfs op feestdag en kermis; hunne geweldige neiging tot den brandewijn, zoo lang zij slechts een' penning in den zak hebben; hunne woeste, elk oogenblik uitbarstende twisten en regelmatige nationale vechtpartijen met den *schileila* (een moorddadig wapen, bestaande in eenen stok, dien ieder onder zijne lompen verborgen houdt, aan welk gevecht dikwijls honderden plotseling deel nemen, tot dat er eenigen van hen gewond, ja dood nedervallen); het verschrikkelijk geschreeuw, dat zij aanheffen bij die gelegenheden; de wraakzucht, waarmede eene beleediging jaren lang door eene gansche ge-

meente in geheugen gehouden, ja van geslacht tot geslacht overgebragt wordt; — en dan weder, aan den anderen kant, hunne vrolijke onbezorgdheid, welke nooit aan den volgenden dag denkt; hunne lustigheid, die allen nood doet vergeten; de gulle gastvrijheid, die gaarne den laatsten beet deelt; de vertrouwelijkheid, met welke zij den vreemdeling behandelen, die eenmaal in hun midden zich bevindt; de natuurlijke vlugheid der spraak, die hen nooit begeeft: — alle deze dingen zijn zoo vele bewijzen, dat verlichting en beschaving nog weinig vorderingen onder de *Ieren* gemaakt hebben.

DESPOTENGRILLIGHEID.

(Uit de *Mémoires* van CONSTANT.)

Als NAPOLEON in 1804 *Engeland* met eene landing bedreigde, zijn leger de kusten van *Boulogne* bedekte, en eene verbazende menigte transportschepen, benevens oorlogsvaartuigen, op de reede voor anker lag, had hij op eenen morgen den inval, dat hij met de vloot in het ruime sop eene proef wilde laten nemen. Zijn wensch, dat hij dezelve na zijn gewonen rid daar reeds in orde geschaard mogt vinden, was zoo veel als een bevel, en werd terstond den Admiraal BRUIX bekend gemaakt, die echter stellig verklaarde, dat het thans niet kon geschieden.

NAPOLEON kwam terug, vroeg, of alles gereed was, vernam het tegendeel, liet zich het weigerend, nadrukkelijk antwoord des zeemans herhalen, stampte met den voet, beval den Admiraal te roepen, en ging in zijn ongeduld denzelven halverwege te gemoet. De Generaalstaf volgde hem.

„Admiraal!" sprak NAPOLEON met vlammende oogen en stootende stem, „waarom hebt gij mijn bevel niet volvoerd?"

Met eene mannelijk eerbiedige houding antwoordde deze: „Omdat er weldra een hevig onweder zal losbarsten, gelijk wij beide zien kunnen, en omdat ik het leven van zoo vele dappere lieden niet nutteloos op het spel zetten mag." De zware lucht en het doffe rollen des donders in de verte regtvaardigden die bezorgdheid. Maar NAPOLEON hernam, met toenemende gramschap: „Ik gaf het bevel; de gevolgen komen voor mijne rekening. Ik vraag u nog eenmaal, waarom het niet uitgevoerd werd? — Gehoorzaam gij!"

„Neen!"

„Admiraal! gij wordt onbefchaamd," riep NAPOLEON, op den zeeman toeloopende en hem met de opgeheven zweep bedreigende. De Admiraal trad terug, legde de hand aan den degen, en fprak, terwijl hij verbleekte: „Wacht u!"

De omftanders verfchrikten zeer. NAPOLEON ftond, zijne partij in het oog houdende, met dreigenden arm, in eene vreefelijke houding, even als de andere, een' tijdlang onbewegelijk. Eindelijk wierp hij de zweep weg; de Admiraal liet ook den degen los, en verwachtte zwijgend, met ongedekten hoofde, den afloop van het tooneel. NAPOLEON gelastte den Schout-bij-nacht MAGON, zijn bevel te volvoeren. „En gij," fprak hij verder, den Admiraal aanziende, „verlaat binnen vierentwintig uren *Boulogne*, en vertrekt naar *Holland*. Ga!" — Daarop verwijderde hij zich, en eenigen van het gevolg drukten den verbannenen deelnemend de hand.

De Admiraal MAGON liet nu de vloot uitloopen; doch weldra werd de zee zeer verbolgen, de dikke duisternis aan den hemel nam toe, een geweldige ftorm ftak op, wierp de fchepen uit de linie, en dreigde vele, gelijk BRUIX voorzien had, den ondergang. Toen ftapte NAPOLEON fomber, met een hangend hoofd en de armen over elkander geflagen, langs het ftrand heen en weder. Plotfeling hoorde men een akelig noodgefchrei. Meer dan twintig welbemande kanonneerbooten werden op de kust geworpen, en het fcheepsvolk, tegen de woede der golven worftelende, riep vruchteloos om hulp.

Diep getroffen van hetgeen er gebeurde, zag NAPOLEON zijn gevolg beven van angst, wilde nu een voorbeeld van zelfopoffering geven, fprong, zonder zich te laten wederhouden, in eene reddingboot, en riep: „Laat mij, laat mij! Zij moeten geholpen worden." De boot was oogenblikkelijk vol water; de golven wierpen den dollen man over boord, en namen zijn' hoed weg. Op zijn voorbeeld fprongen officieren en burgers, zeelieden en foldaten, deels in zee, deels in de boot, om de ftrandenden te helpen; doch flechts zeer weinigen werden gered. — Den volgenden morgen wierp de zee meer dan tweehonderd lijken en ook den hoed des overwinnaars van *Marengo* op het ftrand. Handlangers van NAPOLEON zochten de morrenden tot zwijgen te brengen — met geld!

AAN J. H. BURLAGE, JUR. UTR. CAND., BRIGADIER VRIJWILLIGER BIJ HET REGEMENT LANCIERS NO. 10.

Vriend! wien in den reinen boezem
Warm het Hollandsch harte ſlaat;
Gij, die tegen Aterlingen
Als een Ajax over ſtaat.

Uwe woorden mogten tuigen:
„ 'k Voel de zwaarte van mijn' pligt;"
Uwe daden roepen luide:
„ Hollands moed volbrengt dien ligt!"

Ja, mijn vriend! uit Pallas' tempel
Riep u 't veege Vaderland; —
Moedig geeft Minerva's leerling
Aan den Krijgsgod zijne hand.

Bij het mij nog dierbaar afſcheid
Was uw hart te zeer bekneld: —
Woorden niet, een enkle handdruk; —
't Was de handdruk van een' held.

Handdruk, die mijn borst deed zwellen,
En mij drong door merg en been.
Spreken wilde ik; maar geen woorden...
'k Stamelde, en mijn vriend verdween.

Lang nog ſtond ik vastgenageld,
Zocht u nog mijn pinkend oog,
Tot een traan het kwam verduistren,
Of een floers er over toog.

'k Zuchtte: „ Ook mij klopt in den boezem
„ 't Harte rein voor Vorst en land;
„ Maar zijn ſpoor mag ik niet volgen:
„ Mij weêrhoudt een ſtalen band."

Strijd dan, vriend; o, ſtrijd dan moedig!
Schoon ik u niet volgen mag,
Mijne wenſchen, mijne beden
Zijn ſteeds met u, dag aan dag.

En wanneer ge, bij den vrede,
Keert in 't dankbaar Vaderland,
O, dan druk ook ik erkentlijk
U de trouwe heldenhand!

Utrecht, Febr. 1831. F. B. ADèR.

AAN MIJNE MOEDER, BIJ GELEGENHEID VAN DE VERJARING VAN MIJN', TER VERDEDIGING DES VADERLANDS UITGETROKKEN', BROEDER.

Moeder! moest een muitrenrot
U de vreugde wreed ontrukken,
Op deez' dag, voor 't oog van God,
Uwen zoon aan 't hart te drukken;
Sla den blik niet droevig neêr,
Laat geen wreede smart u kwellen;
Ga dien tranenvloed te keer,
Dien ik uit uw oog zie wellen!
Hij, die deze tranen ziet,
Houdt op hem Zijn oog geslagen;
Hij, die hem Zijn' bijstand biedt,
Wil ook uwe krachten schragen.
Schijnt ook soms Zijn hand te hard,
Zijn voor ons Zijn wegen duister,
Ééns breekt door den nacht der smart
't Lieflijk licht met nieuwen luister.
Schoon een' tijd de boosheid woed'
En ons schelmsch de wet wil zetten,
God kan met één' wenk 't gebroed,
Dat ons thans braveert, verpletten.
Of zou Hij, wiens enkel woord:
„Er zij licht!" den nacht deed vlieden,
Naar wiens stem de stormwind hoort,
Wiens bevel het bruisend zieden
Van de woeste baren temt,
Niet der boozen magt verbreken?
Wat Zijn wijze ontwerpen stremt,
Zal Hij op die snooden wreken.
Dan wordt orde en rust hersteld;
't Ouderhart zal niet meer bloeden,
En, weêr aan uw borst gesneld,
Zal uw zoon die smart vergoeden.

Rotterdam, 16 Febr. 1831.

1 MEI, 1831.

's Ist Krieg! 's ist Krieg! o Gottes Engel, wehre,
Und rede Du darein!

CLAUDIUS.

Komt gij zoo vrolijk en zoo vlug,
O schoone Lente! toch terug,
En rekt gij ons de droeve dagen?
De morgen komt ons reeds te vroeg;
Noô ziet men d'avondstond vertragen:
Een dag vol zorg is lang genoeg.

Toen de ooijevaar, na verren togt,
Ons vischrijk Neêrland weêr bezocht,
Alsof er vreugde of vreê hem noodde,
Toen werd ik met zijn keus begaan;
Geroerd zag ik den trouwen bode,
Den voorboô van de vroeling, aan.

Och, riep ik, trouwe vogel, keer,
Keêr naar Egyptes stranden weêr,
Naar Arabier en Ottomanen!
Zoekt gij hier heil? Vergeefs uw hoop;
Hier brullen woeste staatsorkanen,
En 't wordt geen zomer voor Euroop.

Zoo sprak ik, maar geen eiber week;
Hij vond het oude nest, en streek
Gerust op dak en boomtop neder,
Alsof hij ons beloven dorst:
Weldra toch komt de lente weder,
Al wintert het in 's menschen borst.

En zie, daar leven klont en kluit,
Daar breekt het winterkoren uit,
En 't eerste groen versiert de velden;
Offchoon de zaaijer, wijd van hier,
De rangen vult van Hollands helden,
En 't kouter neêrlei voor 't rapier.

En hoor, daar lokt in 't bloemprieel
Ons 't minnelied van filomeel,
En doet het zang'rig woud verstommen;
Maar wij, voor liefde en lente koel,
Verdooven 't met geraas van trommen,
Met dof en davrend krijgsgejoel.

En ginder kneust het breede rad
Van 't log geschut de velden plat, —
De landman mag zijn hoop beweenen, —
Terwijl de meibloem uit het groen
Zich strengelt om den vuurmond henen
Op batterij en bastioen.

o! Wien, in vreugde of in verdriet,
Wien treft dat vreemd gemengel niet
Van heil en onheil, plaag en zegen?
Wie vraagt niet soms zichzelven af:
De Hemel gaf ons warmte en regen, —
Wat was het, dat ons d'oorlog gaf?

De vraag is diep, en 't antwoord zwaar.
Gij, Pool en Belg, beantwoordt haar,
Maar legt de hand u op het harte!
Zoo dat van wrok en wrake zwelt,
Dan is 't de poel, waaruit die smarte,
Waaruit die zee van jamm'ren welt.

Zie op! 't Is zegen overal;
Het groent op bolwerk, schans en wal,
Als in de stille klaverweide.
De boomgaard lacht als ons u aan:
Die bloeit voor booze en brave beide;
Voor beiden rijpt dat voedend graan,

o! Wat ge wenscht en wat ge wilt,
Dien kostb'ren schat toch niet verspild!
Ras zal het veld naar sikkels vragen:
Legt daarvoor leus en lemmer af;
Wij zullen niet uit wraakzucht dragen,
Wat noodweer ons in handen gaf.

U, goedig voorjaar, dank en prijs!
Och, maak den dwazen mensch zoo wijs,
Als vruchtbaar beemden en landouwen;
Opdat, eer de ether ons begeeft,
Hij 't volk gelukkig mag aanschouwen,
Welks welvaart met den vreê herleeft!

J. BRESTÉR, A. Z.

EEN WENK VOOR OORLOGZUCHTIGE FRANSCHEN EN BELGEN.

(Vóór den slag.)

Een Soldaat.

Wel, kameraad! dat wordt weêr vast een heete dag;
Hoort gij het grof geschut wel knallen?
Er zullen, denk ik, spaanders vallen;
En waar gehakt wordt, daar betaalt men vaak 't gelag.

Een andere.

Het zij zoo: vroeg of spade in 't graf,
Slechts rijp valt de appel toch eerst af.

(Na den slag.)

De Soldaat.

Wel, kameraad! dat was eens weêr een heete dag,
Dien 'k (onder ons gezegd) niet gaarne wederzag.
Maar apropos, weet gij mij ook soms uit te leggen,
Waarvoor wij eigenlijk toch vechten? Want, ja, kijk.....

De andere, hem in de rede vallende:

Waarvoor?... waarvoor?... Wel, op mijne eer, gij hebt gelijk!
Dat moet ons, zoo hij 't weet, de Luitenant eens zeggen.

ANEKDOTE TER BLADVULLING.

De bekende *Duitsche* Dichter CASTELLI had een' vriend, aan hem door den band van luimige scherts te naauwer verbonden. Onophoudelijk plaagden zij elkander. Een van hen deed eens eene vrij groote reis. Na verloop van weinige dagen kreeg CASTELLI, met den post, een' geweldig grooten, dikken brief, waarin niets meer te lezen stond, dan: „Ik ben zeer welvarende." Zonder morren betaalde de Dichter het zware port; maar kort daarop ontving zijn reizende vriend een loodzwaar, ongefrankeerd kistje, per diligence, waarin een steen van 16 pond, en daar om heen een stuk papier, waarop geschreven was: „Lieve vriend! Bij het ontvangen van het gewenschte berigt van uwen welstand is mij nevensgaande steen van het hart gevallen. — CASTELLI."

MENGELWERK.

VERGELIJKENDE BESCHOUWING TUSSCHEN DE HUMANITEIT, WELKE WIJ IN GENESIS BIJ DE AARTSVADEREN, EN DIE, WELKE WIJ IN DE GEDICHTEN VAN HOMERUS BIJ DE GRIEKEN VINDEN.

Gelijk de graankorrel, in de aarde geworpen, langzamerhand ontkiemt en opwast; gelijk ieder zaadje tot eene met zijne soort en groeikracht overeenkomstige hoogte opgroeit, en zich tot eenen statigen eik op Basan of prachtigen ceder op Libanons kruin verheffen kan, — zoo zien wij ook, hoe het menschelijk vernuft zich langzamerhand en als van trap tot trap meer heeft verfijnd en in kennis is toegenomen, en als uit den nacht van duisternis en onkunde tot dien trap van kennis en licht gestegen is, waarop wij den mensch thans geplaatst zien. Welk een hemelsbreed onderscheid heeft er toch niet plaats, wanneer wij des menschen eersten toestand hier op aarde vergelijken met dien, waarin hij zich thans bevindt! Het is waar, dat de mensch, terstond na zijne schepping, boven het redelooze gedierte verre uitmuntte, daar wij hem, als het eenig voorwerp der aardsche schepping, tot eeuwig voortduren bestemd, naar het beeld zijns Scheppers geformeerd zien, en dat hij als zoodanig eene schakel in de keten van het geschapene uitmaakt, ook *toen* voorwaar de aanzienlijkste en uitnemendste, ja, wat de reinheid en onschuld zijner zeden betrof, veel voortreffelijker dan thans. Met betrekking tot zijne wetenschappelijke kennis en beschaving was hij, wel is waar, boven het gedierte des velds, waarover de Heer des hemels en der aarde hem als heerschappijvoerder gesteld had, verre verheven: doch het waren slechts de eerste kiemen, welke de mensch bij zich omdroeg, die zich naderhand, onder het opzigt

en de zorg zijns hemelschen Vaders, meer en meer ontwikkelen en tot derzelver toppunt stijgen zouden. Verre zij het echter van ons, met eenigen der Ouden te stellen, dat de eerste menschen een leven geleid hebben even als de beesten; dat zij, als eene wilde kudde, zich al weidende voedsel verschaften, zonder eenige maatschappelijke verbindtenis, zoo als zulks door DIODORUS SICULUS, CICERO, in zijn boek *de Inventione*, Lib. I. Cap. 2, en anderen beweerd wordt.

Bij alle volken heeft ook deze ontwikkeling der verstandelijke vermogens van den mensch niet even spoedig en op dezelfde wijze plaats gehad. Welk een onderscheid bespeurt men hierin ook heden nog niet! Hoe verre staat de domme *Indiaan* bij den Christenwijsgeer achter! Welk een verschil bestaat er niet tusschen eenen bewoner der Zuidzee-eilanden en eenen HERSCHEL!.... Doch waartoe meer zoodanige tegenstellingen? Laten wij ons liever verheugen over de goedheid des Albestuurders, die ons op dat gedeelte der aarde heeft doen geboren worden, waar kennis en beschaving, zoo niet den hoogsten, ten minste eenen zeer hoogen trap bereikt hebben.

Het dacht mij niet onbelangrijk, M. H., ons bij die eerste ontwikkeling dezer kiemen van menschelijk vernuft te bepalen, en den trapswijzen voortgang der menschelijke beschaving met elkander te beschouwen. Het is hiertoe, dat wij eene vergelijking zullen pogen daar te stellen tusschen de *Humaniteit*, welke wij in *Genesis* ten tijde der Aartsvaderen in het Oosten, en die, welke wij in HOMERUS' gedichten toen ter tijd in het Westen vinden. Doch het onderwerp is van zeer grooten omvang, en bevat zoo veel in zich, dat ik mij niet durf vleijen, alles naar behooren te zullen of te kunnen behandelen.

Alvorens wij tot deze vergelijking overgaan, zal het, dunkt mij, niet ongepast zijn, dat wij

I. eerst eene en andere aanmerking over het boek *Genesis* laten voorafgaan;

II. vervolgens datgene aanstippen, wat ons de grijze oudheid van HOMERUS en diens schriften mededeelt;

III. om daarna tot de vergelijking over te gaan tusschen den toestand des menschdoms, zoo als wij dien uit beide geschriften leeren kennen, en zoo veel mogelijk aan te toonen, in welk opzigt de *Jood* boven den *Griek*, of de *Griek* boven den *Jood* uitmunt.

I. Daar het ons te lang zou ophouden, zoo wij wilden aantoonen, dat MOZES, die als de schrijver van den *Pentateuchus* wordt opgegeven, er wezenlijk de verzamelaar en opsteller van is, willen wij voor ons dit thans als eene welgegronde waarheid aannemen. Wie MOZES was, en welk eene rol hij op het tooneel der wereld gespeeld heeft, hierover achten wij het overbodig uit te weiden. Wij willen alleen zien, uit welke bronnen MOZES, die 2400 jaren na de schepping leefde, en ons eene geschiedenis schenkt, van den eersten toestand der wereld en des menschdoms af tot op zijnen tijd toe, zijne kennis geput heeft. Daar de geschiedenis ons deswege geene genoegzame berigten mededeelt, kunnen wij het door gissingen slechts tot zekeren graad van waarschijnlijkheid brengen. De meeste duisternis heerscht hieromtrent in de scheppingsgeschiedenis, welke MOZES voorwaar noch uit mondelinge overleveringen, noch uit geschrevene oorkonden weten kon, al wilden wij de schrijfkunst ook zoo oud maken als de wereld zelve. Te willen vooronderstellen, dat MOZES, door langdurige en scherpe navorschingen, eindelijk tot de waarheid eener zaak zou doorgedrongen zijn, waaromtrent de *Grieksche* en *Romeinsche* wijsgeeren, in veel lateren tijd, door hunne bespiegelingen zich zulke verschillende en geheel uiteenloopende denkbeelden gevormd hebben, schijnt ons even ongerijmd toe, als om ons te willen diets maken, dat MOZES, door zijne hooge verbeelding vervoerd, de schepping des hemels en der aarde zóó afgeschilderd zou hebben, als wij die van hem leeren kennen; daar er toch in dezelve zoo veel voorkomt, geheel strijdig met de toen plaats hebbende

denkbeelden der *Egyptenaren*. Wij voor ons willen liever met het gevoelen van onderscheidene geleerden instemmen, en hier eene bijzondere Goddelijke openbaring aannemen, welke aan MOZES, of misschien reeds aan onze eerste voorouders in het Paradijs, datgene mededeelde, wat anders zelfs voor het oog des grootsten wijsgeers verborgen zou zijn gebleven.

Offchoon mij dunkt, dat men zulks met opzigt tot de scheppingsgeschiedenis mag aannemen, willen wij echter niet vooronderstellen, dat dit in alles heeft plaats gehad, wat MOZES ons mededeelt, van hetgeen vóór zijnen leeftijd voorgevallen is: wij zijn veeleer van gevoelen, dat MOZES eene of andere bron gehad hebbe, waaruit hij zijne kennis geput heeft. Deze zullen waarschijnlijk van tweederlei aard geweest zijn: *mondelinge overleveringen* en *geschrevene oorkonden*.

Mondelinge overleveringen alleen konden hiertoe misschien voldoende zijn, daar toch van ADAM tot MOZES slechts vier of vijf geslachten elkander opgevolgd waren, en de berigten dus niet door veler monden behoefden te gaan. ADAM toch kon zijne wederwaardigheden aan LAMECH mededeelen, en, daar deze gelijktijdig met SEM geleefd heeft, kon die de berigten van dezen overnemen. SEM, de stamvader der *Semiten*, leefde na den zondvloed nog 400 jaren, in welken tijd ABRAHAM reeds geboren was. ABRAHAM kon alle lotgevallen des menschelijken geslachts, welke zijnen stamvader SEM bekend waren, bij overlevering aan zijnen zoon en kleinzoon ISAÄK en JAKOB mededeelen. En offchoon er, wel is waar, volgens het meest algemeen gevoelen, tusschen JAKOB en MOZES nog bijna vier eeuwen verliepen, was echter het geslacht van JAKOB toen reeds talrijk genoeg, om al deze berigten te bewaren, en na verloop van tijd aan MOZES mede te deelen. Zou men ook niet hierin de wijsheid des Allerhoogsten kunnen opmerken, die het leven der eerste menschen op zoo vele honderden jaren bepaalde? En daar men al vroeg gewoon was, door een of ander op-

gerigt gedenkteeken deze of gene gebeurtenis der vergetelheid te ontrukken, vond het geheugen hierin reeds spoedig een groot hulpmiddel, en kon men met dit gedenkteeken niet slechts de voorgevallene zaak, maar tevens de lotgevallen der met haar in verband staande personen zich te binnen brengen.

Daar men echter in dit boek menigvuldige sporen aantreft, dat geschrevene oorkonden (waaronder misschien ook eenige in beeldspraak vervat) MOZES tot eene milde bron verstrekt hebben, waaruit hij zijne kennis aan de oude geschiedenis putte, mogen wij ook deze gerust als zoodanig beschouwen.

Dat de schrijfkunst ten tijde van MOZES bekend was, hieraan zal, vertrouwen wij, niemand twijfelen, die weet, dat CADMUS, een *Phenicier*, die bijna gelijktijdig met onzen geschiedschrijver leefde, het letterschrift uit zijn vaderland in *Griekenland* heeft overgebragt. Waarom zouden wij dan ook niet mogen aannemen, dat hetzelve reeds vóór dien tijd in *Opper-Azië*, waaronder ook *Egypte*, bekend was; en dat de *Pheniciërs* de kennis aan hetzelve door hunnen koophandel, welken dit volk reeds in de vroegste tijden dreef, aan de hun omringende volken medegedeeld had? Ten zij men met GOGUET (*De l'origine des loix etc. chez les anciens peuples. Paris* 1758.) wilde aannemen, dat de *Egyptenaars* zelve als de uitvinders der schrijfkunst moeten beschouwd worden; welke tevens geene onaannemelijke gissingen voordraagt omtrent de wijze, waarop men tot derzelver ontdekking zou gekomen zijn. Dat men eerst op linnen geschreven heeft, getuigt ook PLINIUS (*Hist. Nat.* Lib. XIII. Cap. 11) die verklaart, dat de kunst, om op linnen te schrijven, hem toescheen, uit de oude schrijvers, door hem geraadpleegd, veel ouder te moeten zijn dan de *Trojaansche* oorlog. Waarom zouden wij niet mogen stellen, dat de *Hebreërs*, even als de *Romeinen*, hunne *libri lintei* gehad hebben? En wanneer wij de berigten, welke wij bij EUSEBIUS van SANCHONIATON, den *Phenicischen* geschied-

fchrijver, vinden, mogen gelooven, worden wij nog meer in dit ons gevoelen verfterkt. Deze toch verhaalt, (*Praeparatio Euangelica*, Lib. I. Cap. 9) dat SANCHONIATON, die gezegd wordt ouder te zijn dan de *Trojaanfche* oorlog, de gefchiedenis der *Joden* met waarheidsliefde opgefteld heeft, zoo als hij die uit de archiven der fteden en de in tempels bewaarde gefchriften verzamelde.

II. Alles, wat wij van HOMERUS weten, is als met een' dikken nevel bedekt, waardoor het licht der waarheid flechts hier en daar een' flaauwen ftraal kan doen dringen. Reeds vroeg was deszelfs gefchiedenis met vele fabelen doorweven, waaruit men de waarheid zeer moeijelijk kan leeren kennen en van het verdichte afzonderen. HERODOTUS (of wie ook anders, daar het door vele geleerden ontkend wordt, dat hij de fchrijver is) heeft ons een kort levensberigt van HOMERUS nagelaten, opgefteld uit de fabelen en verhalen van zijnen tijd. Hierin leert hij ons, dat HOMERUS, eerst MELESIGENES genaamd, naar de rivier *Meles*, in de nabijheid der ftad *Cumae* geboren is. Wie zijn vader geweest zij, meldt hij ons niet; deze fchijnt echter zekere MAEON geweest te zijn, daar HOMERUS meermalen den naam van MAEONIDES, zoon van MAEON, draagt. Zijne moeder was CRITHEIS, dochter van MENALIPPUS. Na den dood harer ouders was zij genoodzaakt, voor zich en haren zoon, door fpinnen zich het noodwendige des levens te verfchaffen. Dit in aanmerking genomen zijnde, hebben de uitleggers gemeend, dat hij, *Ilias* XII. vs. 433, den toeftand zijner moeder met deze woorden afgefchilderd heeft: „ Gelijk eene arbeidzame „ huisvrouw, verpligt om van haren handenarbeid te „ leven, de weegfchaal in de hand, met regt en billijkheid „ de wol weegt, welke zij gefponnen heeft, ten einde „ voor dezelve den bepaalden prijs te kunnen ontvangen, „ waarmede zij hare kinderen onderhouden moet." De meeste geleerden zijn echter van gevoelen, dat wij *Iönië* als het vaderland van HOMERUS befchouwen moeten: vooreerst, omdat hij in zijne gedichten van het *Iönisch*

dialect het meest gebruik maakt; ten andere, omdat alle steden, welke elkander de eer betwistten van den grooten Dichter te hebben voortgebragt, tot den *Iönischen* Staat behoorden. Aan welke van dezen echter die eer toekomt, kunnen wij met geene zekerheid zeggen. Waarschijnlijk is zulks *Chios* geweest: dit toch was reeds STRABO's gevoelen. Ook SIMONIDES en THEOCRITUS noemen hem *den Zanger van Chios*. Ja, HOMERUS zelf noemt zich, in den *Hymnus aan* APOLLO (zoo wij dien aan hem mogen toekennen), *den blinden*, *die te Chios woont*.

De naam *Homerus*, welke in den *Cumaeschen* tongval *blind* beteekent, heeft bij velen het vermoeden doen ontstaan, dat wij hem als een' blindgeborenen moeten beschouwen. Om nu niet te zeggen, dat het, mij dunkt ik durf haast stellen, onmogelijk is, dat iemand, die nimmer het daglicht aanschouwd heeft, al datgene kan beschrijven en afschilderen, wat wij bij HOMERUS vinden, wordt ons bovendien in boven aangehaalde levensbeschrijving uitdrukkelijk berigt, dat hij niet blind, maar ziende geboren is; terwijl er tevens § 13 de reden bijgevoegd wordt, waarom hij den bijnaam van *den blinden* gekregen heeft. Toen hij eenigen ouderdom bereikt had, schijnt hij met zekeren MENTES, een beminnaar der dichtkunst, *Egypte*, *Afrika* en *Spanje* doorreisd te hebben, alwaar hij veel kennis, tot het vervaardigen zijner gedichten noodzakelijk, opdeed. Daarna blind geworden zijnde, en in min gunstige omstandigheden verkeerende, was hij genoodzaakt, zich naar verscheidene steden te begeven, om daar, door het voorzingen zijner gedichten, zich levensonderhoud te verschaffen. Te *Chios* aangekomen zijnde, stichtte hij aldaar eene school, waar hij zijne gedichten voordroeg. Van daar naar *Athene* willende vertrekken, werd hij te *Iö* ziek, en stierf aldaar.

Ziet hier kortelijk HOMERUS' levensloop opgegeven, zoo als ons dezelve door HERODOTUS wordt medegedeeld. In welken tijd HOMERUS geleefd hebbe, kunnen wij met geene zekerheid zeggen. De marmerzuilen van

Arundel plaatsen zijnen leeftijd 300 jaren na de verovering van *Troje*, 960 vóór J. C. Daar echter LYCURGUS, die ook 300 jaren na *Troje's* val geleefd heeft, gezegd wordt zijne geschriften het eerst in *Azië* ontdekt te hebben, schijnt hij iets vroeger geleefd te hebben. Wij plaatsen daarom, met anderen, zijnen leeftijd tusschen 200 en 300 jaren na *Troje*; dat is, ten tijde van de *Israëlitische* Koningen DAVID en SALOMO, daar de belegering van *Troje* ten tijde van de Rigteren GIDEON en JEPHTHA schijnt plaats gehad te hebben.

Te willen aantoonen, wat hem aanleiding gaf tot het schrijven zijner *Ilias* en *Odyssea*, (bij welke wij ons alleen zullen bepalen) alsmede derzelver inhoud mede te deelen, zou tijdverspillen zijn. Ook zullen wij ons niet met de geschillen inlaten, welke er ontstaan zijn, of men deze gedichten aan HOMERUS toekennen kan; en zoo ja, of hij er alleen de vervaardiger van is. Gaan wij liever over

III. tot eene vergelijking tusschen den trap van kennis en beschaving in het Oosten en Westen. Dit toch sluit het woord *Humaniteit*, dunkt mij, in zich, waardoor wij al datgene willen verstaan hebben, wat den mensch den naam van *mensch* meer waardig maakt, en tot zijne opleiding en vorming medewerkt. Wij willen dan den trap van *menschelijkheid* bij beide volken nagaan, en hiertoe spreken, 1. over hunnen *godsdienstigen*, 2. *maatschappelijken*, 3. *wetenschappelijken*, en 4. *huiselijken toestand*.

1. *De godsdienstige toestand.* — Dat de *Hebreërs* in het godsdienstige zeer veel boven de *Grieken* en alle andere volken uitmuntten, hiervan is voorzeker elk onzer, M. H., ten volle overtuigd, wien Gods bijzondere zorg voor dit volk in dat opzigt niet onbekend is. Door JEHOVA's onmiddellijke tusschenkomst werd toch de kennis aan Hem, den alleen waren God, in de aartsvaderlijke tent bewaard. Dien JEHOVA kenden zij dan ook als den Allerhoogsten God, die hemel en aarde bezit (*Gen.* XIV: 18, 22), als den Eeuwigen (H. XXI: 32),

Almagtigen (H. XVII: 1) en Regtvaardigen (H. XVIII: 25). Zij ondervonden ook, dat de Voorzienigheid Gods zich tot het menschdom in eene onbepaalde mate uitstrekt. Getuigt niet JOZEF, *Gen.* XLV: 5—8, dat die Voorzienigheid zijn leven alzoo bestuurd had, opdat velen in het leven behouden mogten worden?

Hoe verre waren nog de *Grieken* ten tijde van HOMERUS, ruim vier eeuwen later, en zijn, helaas! nog heden velen van zulk eene kennis der Godheid verwijderd! Om niet te zeggen, dat zij den *waren* God niet kenden, zoo waren toch ook de volksdenkbeelden omtrent *hunne* Goden zeer gebrekkig. Zij hadden, wel is waar, even als bijna alle afgodische volken, onder de menigte hunner Goden éénen, van wien alle anderen, welke ieder over ééne of meerdere zaken het opzigt hadden, afhankelijk waren, terwijl het geheel door hunner aller Hoofd en Vader, ZEUS, bestuurd werd; maar ook de magt van dezen werd door het Noodlot zoo zeer beperkt, dat hij dikwijls belet werd zijnen wil ten uitvoer te brengen. Dat ook de verschillende gevoelens en gezindheden der overige Goden hem hierin zeer hinderlijk konden zijn, leeren wij ten duidelijkste uit den *Trojaanschen* oorlog. Deze Goden waren hierin alleen van hunne vereerders onderscheiden, dat hunne hoedanigheden grooter en verhevener waren dan van dezen, maar bezaten anders dezelfde hartstogten en neigingen, welke wij bij de menschen bespeuren. De Godenrij van HOMERUS kunnen wij, dunkt mij, als eene groote hofhouding beschouwen, wier zetel op den *Olympus* gevestigd was. Hoe diep rampzalig was dan niet dat volk, en zijn nog heden ten dage al die volken, die hun vertrouwen stellen op, en hulp en heil verwachten van zulke Goden, die in den volsten nadruk *Niet-Goden* zijn! Zij mogen ooren hebben, maar hooren het gebed niet, dat voor hen wordt uitgestort; oogen, maar zien het leed niet, waarin hunne vereerders verkeeren, en, al aanschouwden zij hunne ellende, de magt ontbrak hun toch, om eenigen bijstand te verleenen. Driewerf ge-

lukkig daarentegen hij, die zijn vertrouwen op den *Heer* ftelt, die een Helper is dergenen, die tot Hem roepen! Daar wij echter deze meerdere, of liever éénige kennis aan den éénen waren God, bij ABRAHAM en zijn geflacht, aan de bijzondere zorg van God moeten toefchrijven, die dezen verkoor, om de kennis aan Hem op aarde te bewaren, willen wij de *Grieken* hieromtrent in niets befchuldigen, maar ons liever verheugen over dezen wijzen maatregel des Allerhoogften, waardoor het licht der waarheid ook tot ons is doorgedrongen.

In de wijze van godsdienftige vereering vinden wij echter bij beide volken de grootfte overeenkomst. Reeds ten tijde onzer eerfte voorouders zien wij, dat de mensch, door dankbaarheid voor ontvangene weldaden gedreven, of door eene bijzondere Goddelijke tusfchenkomst opgewekt, zijne hulde aan JEHOVA door offeranden toebragt, welke fteeds met gebeden en dankzeggingen gepaard gingen. Offchoon men den oorfprong der offeranden misfchien alleen te zoeken hebbe in de dankbaarheid van den voor Gods zegeningen gevoeligen mensch, willen wij hier echter niets beflisfen, daar wij hieromtrent met zekerheid niets uit de gewijde fchriften leeren kunnen. Deze wijze van vereering der Godheid vinden wij voorts ten allen tijde bij de *Israëliten* in gebruik, nu in eene meerdere, dan in eene mindere mate. Hierin beftonden ook grootendeels de godsdienstplegtigheden der *Grieken*. HOMERUS geeft ons (*Ilias* I) eene zeer volledige befchrijving van eene offerande, welke de *Grieken* aan APOLLO moesten toebrengen, om zijnen toorn af te wenden: want ook hiertoe werden de offeranden zeer dikwijls door de *Grieken* gebezigd. Kozen de Aartsvaders meestal zoodanige plaatfen tot offeren uit, welke door eene gewigtige gebeurtenis belangrijk waren, zoo als wij van ABRAHAM lezen, dat hij te *Morea*, *Bethel* en op andere plaatfen altaren oprigtte, en bij *Berfeba* een bosch plantte ter gedachtenis. De *Grieken* verrigtten dit, even als wij zulks na de oprigting van Tabernakel en Tempel bij de

Israëliten vinden, in de tempels, welke zij den Goden gewijd hadden, en voor *Troje* ook voornamelijk op het ftrand bij de fchepen, gelijk uit boven aangehaalde plaats te zien is.

Waren het ten tijde der Patriarchen nog de hoofden der huisgezinnen, die het offer, aan JEHOVA toegebragt, ontftaken, bij HOMERUS zien wij, dat deze plegtigheid ook nog toen ter tijd door de hoofden des volks verrigt werd, zoo als *Ilias* I en II, waar AGAMEMNON het offer voor APOLLO en JUPITER ontfteekt; en *Odysfea* XIV verhaalt hij, hoe EUMEUS, eer hij voor ULYSSES den maaltijd aanregtte, den Goden offerde. Er waren echter in het *Griekfche* leger ook bovendien perfonen, welke er bijzonder toe verpligt waren, om de offers te ontfteken. Zoo vinden wij, *Ilias* I, van den Priester CHRYSES, Boek V van DARES en HYPSENOR melding gemaakt, en *Ilias* VI wordt THEANO priesteresfe van MINERVA genoemd. Daar wij echter gezien hebben, dat de *Trojaanfche* oorlog ten tijde der *Israëlitifche* Rigteren heeft plaats gehad, zoo weten wij ook, dat bij de *Israëliten* toen ter tijd niet alleen eenige bijzondere perfonen, maar een geheele ftam tot de dienst der Godheid afgezonderd was.

Om nu van de verfchillende wijze, waarop bij beide volken de lijken behandeld werden, niet te fpreken, willen wij hunne gedachten over den toeftand des menfchen na den dood gadeflaan. Deze waren hoogsteenvoudig en zinnelijk. Dat er na den dood nog iets van den mensch overbleef, hierin kwamen beide overeen. De *Grieken* verdeelden daarom den mensch in het σῶμα of hunne eigene perfoon (ἄυτος) en de ψυχὴ, welke in vorm en gedaante wel met het ligchaam overeenkwam, maar evenwel onzienlijk en ontastbaar was. ACHILLES immers wordt gezegd, *Ilias* XXIII. vs. 103, zijne handen naar de ψυχὴν van PATROCLUS te hebben uitgeftrekt, maar die niet te hebben kunnen vatten. Hier wordt er nog, als een derde beftanddeel van den mensch, het εἴδωλον bijgevoegd, hetwelk vers 72 bij verwisfeling voor de ψυχὴ

schijnt in de plaats gesteld te worden. De ψυχὴ, bij den dood van den mensch, zoo die natuurlijk was, uit den mond, (*Ilias* IX. vs. 409) of zoo een held aan zijne bekomene wonde stierf, uit deze zeer snel uitgaande, (*Ilias* XIV. vs. 519) begaf zich naar de benedenwereld of het verblijf van PLUTO, Ἀΐδης genaamd, (*Ilias* XXIV. vs. 856) waar zij echter niet eer toegelaten werd, dan nadat aan het ligchaam, waaruit zij was getogen, de laatste eer bewezen was. (*Ilias* XXIII. vs. 72.)

De benedenwereld was dan het bestendig verblijf voor dit overschot van den mensch, waar hetzelve alle neigingen en gezindheden behield, en ook dezelfde bezigheden waarnam, waarmede het ligchaam zich onledig gehouden had. Dit zien wij onder anderen *Odyssea* XI, waar ULYSSES, in de benedenwereld nedergedaald zijnde, de schimmen zijner afgestorvene vrienden (εἴδωλα) herkende, doordien zij door hunne gedaante en handelingen zich ten duidelijkste deden kennen.

Dat het terstond na den dood met den mensch niet geheel gedaan was, maar dat er nog iets van hem overbleef, was ook der Aartsvaderen gevoelen. Hoe toch zou anders JAKOB, meenende dat zijn zoon JOZEF dood was, kunnen zeggen: „ dat hij rouwbedrijvende tot zijnen zoon in het doodenrijk (den שְׁאוֹל, niet het graf) zou nederdalen?" *Gen.* XXXVII: 35. Het leven werd door hen eene reis der vreemdelingschap naar het vaderland der ruste genoemd, en het sterven als een verzamelen tot hunne vaderen beschouwd. Niet dat dit, dunkt mij, van het ligchaam op te vatten is, hetwelk toch na den dood der aarde ter bewaring werd overgegeven, opdat het zich met het stof, waaruit het genomen was, weder zou kunnen vereenigen; maar van de נֶפֶשׁ of *ziel*, welke na den dood het ligchaam verliet, om in eenen staat van rust en werkeloosheid over te gaan. Dit verblijf, welks ingang aan het uiterste der aarde was, lag in den diepsten afgrond en akelige duisternis gehuld,

waarheen de schimmen van alle overledenen zich begaven, en zich in een' en denzelfden toestand bevonden, zonder onderscheid van rang of staat. Het zij ons vergund, hier eene plaats uit het boek *Job* aan te halen, welke ons dit ten duidelijkste leert. Daar lezen wij toch, H. III: 17—19:

Daar houden de geweldenaars op met woelen;
Daar rusten zij, vermoeid en krachteloos;
Daar hebben de slaven eene volkomene ruste,
En hooren de stemme des drijvers niet;
Daar zijn kleinen en grooten dezelfden;
Daar is de slaaf vrij van zijnen heer.

Dat dit het gevoelen der *Grieken* niet was, hebben wij reeds boven gezien, en schijnt het ook niet ten tijde van EURIPIDES geweest te zijn. Hoe toch zou anders HECUBA hebben kunnen vreezen, dat zij, die eertijds Koningin, doch nu slavin was, ook als zoodanig in de benedenwereld zou verkeeren? (EURIPIDES, *Hecuba*, vs. 532.)

2. *De maatschappelijke toestand.* — *Principio rerum, gentium nationumque imperium penes Reges erat.* Zoo vangt JUSTINUS zijne geschiedenis aan; van welk gevoelen ook CICERO is, wanneer hij, *de Legibus*, Lib. III. Cap. 2, zegt: *Omnes antiquae gentes quondam Regibus paruerunt;* en, offchoon wij volkomen met hen instemmen, schijnt echter ook deze regel aan eenige uitzondering onderworpen te zijn. Bij de *Hebreërs* ten minste schijnt dit, dunkt mij, geene plaats gehad te hebben. Ten tijde der Patriarchen toch waren het de hoofden der huisgezinnen, die het hoogste gezag in handen hadden; waarvan wij een voorbeeld vinden in THAMAR, die door haren schoonvader JUDA met den brandstapel bedreigd werd. Men zou dit misschien ook eene soort van Monarchij noemen kunnen, even als zulks de Theocratie was, waarmede dit volk naderhand begiftigd werd, en waarbij zij JEHOVA tot hunnen Koning aannamen. Bij de *Grieken* echter was, even als

zulks bij de *Romeinen* plaats had, reeds in de vroegste vorming van hunnen staat, het bewind in de handen der Koningen. Dit toch kan ons ook geenszins vreemd voorkomen, wanneer wij bedenken, dat het veel gemakkelijker voor den mensch is, aan éénen, dan aan meerderen te gehoorzamen. En dat ook HOMERUS de eenhoofdige regering op hoogen prijs stelde, is u allen bekend uit *Ilias* II vs. 204:

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. Εἷς κοίρανος ἔστω
εἷς βασιλεὺς . . . . . .

Hoe gering ook het gezag dezer eerste Koningen moge geweest zijn, zij stonden in geene mindere eer en aanzien bij hun volk, dan de Aartsvaders bij hunne huis- en stamgenooten. Ook bij de *Grieken* bespeuren wij een' grooten eerbied voor den ouderdom. Het waren vooral de grijsaards, die, door ondervinding wijs geworden, de vergaderingen met hunnen raad bijstonden. Dit zien wij op verscheidene plaatsen in den wijzen NESTOR, welken wij, *Ilias* IV. vs. 23, terwijl hij opstaat om zijne stem te doen hooren, er deze woorden hooren bijvoegen: dat hij raad zou geven, *omdat deze een den ouden toekomt.* Ook hooren wij den jongen DIOMEDES, in eene vergadering van helden, waaronder hij zich met regt mogt scharen, tot AGAMEMNON, zeggen, dat hij spreken zou, *zoo men hem wegens zijne jongheid niet verachtte.*

Niets werkt voorzeker meer mede tot welzijn van eenen Staat, dan dat dezelve op goede wetten en inrigtingen gegrond is. Het zoogenaamd *jus talionis* en de wet, op den doodslag bepaald, zijn, zoo ver mij bewust is, de eenigste, waarvan wij in dit tijdperk melding gemaakt vinden. Daar deze Staten nog in hunne eerste opkomst waren, behoefden zij er voorzeker nog niet vele, en konden de ontstane geschillen, volgens regt en billijkheid, door de Hoofden en Koningen gemakkelijk beslist worden.

Wij zouden thans nog kunnen spreken over het aan-

gaan van verbonden en verdragen; het voeren van den oorlog, dien geesel der menschheid, dien wij reeds zoo spoedig zijne woede zien uitoefenen; doch, daar deze gewis weinig heeft bijgedragen tot heil van het menschdom, willen wij ons nu liever bepalen bij die zaken, welke tot welzijn van den Staat en tot veredeling van den mensch zeer veel hebben toegebragt en nog medewerken.

3. *Kunsten en Wetenschappen.* — Wij zullen hiertoe ons oog vestigen, 1. op de *werktuigelijke*, 2. op de *fraaije kunsten*, en 3. op de *wetenschappen.*

1. Dat het de landbouw is, welken wij als de eerste bron kunnen beschouwen, waaruit kennis en beschaving zijn voortgevloeid, leert ons de Schrijver van het werk *sur l'origine etc.*, wanneer hij, Tom. I. pag. 63, zegt: „ *L'agriculture a donné successivement naissance à la plus grande partie des arts; les arts ont produit le commerce, et le commerce a nécessairement occasionné quantité de réglemens: il a même fallu, par la suite, étendre ou reformer ces réglemens, à mesure que le commerce s'est étendu et que l'industrie s'est perfectionnée, qu'il s'est introduit de nouveaux signes de denrées, qu'on a fait de nouvelles récherches et que l'abondance a produit le luxe ou la sumptuosité.*"

Dezen zien wij dan ook, bijna gelijktijdig met de veehoederij, in de vroegste tijden op aarde zijnen oorsprong nemen. KAÏN immers bebouwde de aarde, terwijl ABEL zich met het verzorgen en oppassen van zijn vee onledig hield. Na den zondvloed vinden wij ook NOACH met den landbouw bezig. Deze kennis, om de aarde te bebouwen, moge toen nog zeer eenvoudig geweest zijn, te meer daar de menschen hun verblijf hadden in zulke streken, welke door groote vruchtbaarheid uitmuntten, ten tijde van ABRAHAM toch schijnt dezelve, vooral de korenbouw, reeds groote vorderingen gemaakt te hebben. Deze verbouwde reeds verscheidene soorten van tarwe, daar wij Gen. XVIII: 6 lezen, dat zijne huisvrouw uit het *fijnste* tarwemeel koeken bakte.

ISAÄK, in het bebouwen des lands zijns vaders voetspoor volgende, had ook hierdoor zulke schatten verworven, dat de *Filistijnen* hem dezelve zeer benijdden (*Gen.* XXVI). Dat de landbouw ook ten tijde van JAKOB geenszins onbekend was, blijkt ons, wanneer wij lezen, dat JOZEF met zijne broeders in het veld schoven bond. En welk eene hoogte moet de korenbouw ook niet reeds toen en eerder in *Egypte*, die korenschuur van het Oosten, bereikt hebben! Ook schijnt de wijnbouw, nadat NOACH den eersten wijnstok geplant en het bedwelmend vocht gesmaakt had, meer en meer volmaakt te zijn; zoodat men ten tijde van JAKOB den *Sorec* reeds als den uitmuntendsten en aangenaamsten kende. Wanneer wij de wetten, door MOZES op akkers en akkerbouw gegeven, nagaan, zouden wij dan niet zeggen, dat de inrigting van den *Israëlitischen* Staat op den akkerbouw gegrond was?

Is het wel noodig, M. H., u aan te toonen, dat ook de *Grieken*, ten tijde van HOMERUS, land- en akkerbouw beoefenden? Wie is er toch, die het 18de Boek der *Ilias* gelezen heeft, en hieraan nog twijfelt? De beschrijving van ACHILLES' schild levert ons hiervan een ontegenzeggelijk bewijs op. Hierop was een uitgestrekt land afgemaald, waarop talrijke akkerlieden hunne ploegen door de aarde dreven. Op een ander, met gouden korenaren bedekt, maaijen de maaijers met scherpe sikkels het koren af, dat langs de voren valt; terwijl drie andere maaijers, wien de jongens het opgeraapte koren overgeven, hetzelve in schoven zamenbinden. Er wordt ook een wijngaard op afgebeeld, waaraan een groot getal zwarte druiventrossen hangt, uit welke weldra het edel, verkwikkend vocht geperst zal worden.

En wat de veehoederij betreft, daar toch deze de voornaamste bezigheid der Aartsvaderen was, behoeven wij hierbij voorzeker niet langer stil te staan; maar willen liever nagaan, of ook de *Grieken* dezelve beoefenden. Al ware het ook, dat men bij HOMERUS geene

uitdrukkelijke berigten hieromtrent vond, dan zouden wij echter, dunkt mij, gerust mogen aannemen, dat de veeteelt, hoewel niet op zoodanige wijze als aan de Aartsvaderen, echter niet geheel en al aan hen onbekend was. Dit blijkt ons immers ten duidelijkste uit de menigvuldige offeranden, waarvan wij gewag gemaakt vinden. Vanwaar kreeg men anders dat groot aantal ossen, schapen en geiten, welke den Goden ter eere geofferd werden? En dat ook *Grieken*, even als *Hebreërs*, met osſen dorschten, zien wij *Ilias* XX. vs. 495, vergel. met *Deut.* XXV: 4. Doch wat zou ons dit duidelijker kunnen leeren, dan wederom de beſchrijving van het ſchild van ACHILLES? Hier vinden wij op voorgeſteld, hoe de vijand, op eene hoogte gezeten, de terugkomst der witte ſchapen en osſen afwacht. Deze naderen weldra, door twee herders begeleid, die, geen verraad vermoedende, op hunne herdersfluiten een vrolijk deuntje ſpelen. Den in hinderlaag gelegen' vijand naderbij gekomen, worden zij door dezen omſingeld en van het leven beroofd, terwijl hij hunne kudde als buit medevoert. HOMERUS verhaalt ons ook, *Odysſ.* XIV, dat ULYSSES bij zijn hof te *Ithaca* 12 ſtallen had, waarin 360 varkens onderhouden werden. Het was bij de *Grieken*, even als bij de Aartsvaderen, ook naar de menigte van vee, die iemand bezat, dat zijne bezittingen geſchat werden. Zoo hooren wij DIOMEDES, (*Ilias* XIV. vs. 120) zich op den rijkdom zijns vaders beroemende, hem een' bezitter van vruchtbare velden, uitgeſtrekte bouwgronden en talrijke kudden noemen. Wij vinden in de *Ilias* ook verſcheidene voorbeelden, dat helden zich evenmin ſchaamden, de zorg voor hun vee op zich te nemen, als een ABRAHAM, ISAÄK en JAKOB. Zoo hooren wij b. v., *Ilias* VI, ANDROMACHE tot HECUBA zeggen, dat hare zeven broeders door ACHILLES op éénen dag omgebragt waren, terwijl zij over hunne kudde waakten. Dat ook AENEAS ſoms zelf de zorg voor zijn vee op zich

naam, blijkt ons onder anderen uit *Ilias* XX, waar ACHILLES AENEAS verwijtende toeduwt: „Heugt u die dag niet, op welken ik u, bij uwe kudde overvallende, met den grootsten spoed den berg *Ida* deed afdalen?" Daar dit echter tot *de kinderlijke eenvoudigheid* dier tijden behoort, willen wij hierover straks nader spreken. Dit zij thans genoeg over landbouw en veehoederij. Laat ons nu nog kortelijk eene en andere kunst en uitvinding gadeslaan, welke wij in dit tijdperk in meerdere of mindere mate bekend zien.

Onder de eerste uitvindingen, waarvan wij in de H. S. melding gemaakt vinden, behoort die van het bearbeiden van koper en ijzer door TUBAL of TUBAL KAÏN, zoon van LAMECH. Wie de metalen, in de ingewanden der aarde verborgen, het eerst ontdekt heeft, weten wij niet. TUBAL wordt ons wel als de eerste bewerker der metalen opgegeven; maar zij schijnen reeds toen ter tijd bekend geweest te zijn. Vele natuurlijke oorzaken kunnen tot de ontdekking der mijnen medegewerkt hebben. Daar het door natuurkundige onderzoekingen gebleken is, dat goud en zilver, maar vooral koper, hetwelk ook in de eerste tijden het meest gebruikelijk metaal schijnt geweest te zijn, niet diep in de aarde verborgen zijn, kan hetzelve zeer gemakkelijk, wanneer door bliksem of aardbeving rotsen verbrijzeld of gebergten vaneengescheurd werden, ontbloot geworden en zoo tot de eerste kennis der menschen gebragt zijn. Op deze wijze werd toch ook in de 17de eeuw eene goudmijn in *Peru* ontdekt. Omvergeworpene boomen deden eenen *Indiaan* de beroemde mijn van *Potosi* kennen. Ook stortregens hebben hieraan niet weinig toegebragt, welke, met geweld afstroomende van het gebergte, het bovenzand met zich voerden, en op deze wijze het met goud, zilver of ander metaal vermengde zand ontblootten. Zeer fraai wordt dit ontdekken der mijnen door LUCRETIUS bezongen, in het 5de Boek van zijn gedicht *De rerum natura*, vers 1242. verv.:

Ignes, ubi ingenteis silvas ardore cremarat
Montibus in magnis, seu coeli fulmine misso;
Sive quod inter se bellum sylvestre gerentes;
Hostibus intulerant ignem formidinis ergo;
Sive quod inducti terrae bonitate, volebant
Pandere agros pingues, et pascua reddere rura;
Sive feras interficere, et ditescere praeda:
Nam fovea atque igni prius est venerarier ortum,
Quam sepire plagis saltum, canibusque ciere.
Quicquid id est: quacunque e causa flammeus ardor.
Horribili sonitu sylvas exederat altis
Ab radicibus, et terram percoxerat igni;
Manabat venis ferventibus in loca terrae
Concava conveniens argenti rivus et auri,
Aeris item et plumbi: quae cum concreta videbant
Posterius claro in terris splendere colore;
Tollebant nitido capti levique lepore,
Et simili formata videbant esse figura
Atque lacunarum fuerant vestigia cuique.

De eerste kennis aan de bewerking der metalen zal voorzeker zeer eenvoudig geweest zijn. Door gebrek aan berigten kunnen wij hieromtrent vóór den tijd van ABRAHAM met zekerheid niets zeggen. Uit de vorderingen, die wij in den akkerbouw bespeurd hebben, mogen wij gerust aannemen, dat men de tot denzelven noodzakelijke werktuigen wist te vervaardigen, zonder welke hij die hoogte niet kon bereikt hebben. Ook werden er gewis tot het bouwen der ark, alsmede tot het scheren der schapen, waarvan wij *Gen.* XXXI: 12 een berigt vinden, eenige werktuigen vereischt. Het is echter ten tijde van MOZES bij den tabernakelbouw, dat wij ook deze kunst tot eene aanmerkelijke volmaaktheid gebragt zien, vooral die om in koper te werken; daar de kunst, om van goud en zilver het een en ander te vervaardigen, reeds ouder schijnt. Men had toch ten tijde van ABRAHAM reeds zilveren geldstukken, onder den koopman gangbaar, *Gen.* XXIII: 16; de knecht van ABRAHAM had ook voor de bruid van zijnen heer gouden en zilveren kleinooden medegenomen, *Gen.*

XXIV: 22, 53. JOZEF ontving van FARÄO eene gouden halsketen ten geſchenke en dronk uit zilveren bekers, *Gen.* XLI: 42 en XLIV: 2.

Bij HOMERUS vinden wij verſcheidene bewijzen, dat men te zijnen tijde in deze kunst reeds groote vorderingen gemaakt had. De wapenen zijner helden waren alle van koper, *Ilias* IV. vs. 511 en XXII. vs. 560, *Odysſ.* XXI. vs. 423 en andere plaatſen. Ook wist men toen reeds verſcheidene werktuigen te vervaardigen, zoo als wij zien in de beſchrijving van JUNO's wagen, *Ilias* V. vs. 720 volg. En wanneer men, *Ilias* XXIII. vs. 110, de *Grieken* een bosch ziet omhouwen op den berg *Ida*, ten einde PATROCLUS een' brandſtapel op te rigten; wanneer wij *Odysſ.* V lezen, hoe ULYSSES in vier dagen een ſchip voor zich in gereedheid bragt, waarmede hij het eiland van CALYPSO zou kunnen verlaten, dan moeten er, dunkt mij, reeds verſcheidene werktuigen bekend geweest zijn, welke hun dien arbeid konden verligten. Hoe zou men anders ook zoo vele ſtrijdwagens hebben kunnen vervaardigen en zoo vele ſchepen bouwen, om nu niet van de woningen, tempels en andere zaken te ſpreken?

(*Het vervolg hierna.*)

MIDDEL TEGEN DEN VERGIFTIGEN BEET VAN DIEREN.

De Eerw. J. G. FISCHER, eertijds Zendeling in *Zuid-Amerika*, poogt de algemeene opmerkzaamheid te vestigen op de waarſchijnlijke nuttigheid van gewoon keukenzout, als geneesmiddel in geval van watervrees, zoo men namelijk mag onderſtellen, dat, hetgeen beproefd tegen den beet van vergiftige ſlangen is bevonden, ook dezelfde uitwerkſelen zal hebben in de hondsdolheid. Hij ſchrijft: „ Ik heb alle ſoorten van pijnlijke en gevaarlijke ſlangebeten door plaatſelijke aanwen-

ding van zout genezen, eenige uren nadat dezelve gedaan waren. Zoodra ik mijn middel er op legde, nam de pijn af, en de lijder werd meer kalm. Ik hield het zout, een weinig met water bevochtigd, op de wonde, tot dat dezelve geheeld was. Dit gebeurde doorgaans in weinige dagen, en er volgden naderhand niet de minste nadeelige verschijnselen. — Ik zelf had nooit gelegenheid, een' dollen hond te zien, noch iemand, die van een' dollen hond was gebeten; ik kan dus niet bij eigene ondervinding van de watervrees spreken."

Hij had onderscheidene geneeswijzen, maar zag de beste uitwerking, wanneer hij eene dikke laag pluksel, in sterke pekel nat gemaakt, op elke wonde legde, of op elke plaats, waar de tanden eenig merk hadden achtergelaten, al was de huid niet gekwetst. Hij liet een of of anderhalf once zout in een pond zuiver water smelten, en hield de wonden er bestendig nat mede. Het pluksel moet tweemaal op een' dag vernieuwd, en het gewonde deel om de twee uren bevochtigd, of door den lijder gewasschen worden, vooral indien eenige ontrustende teekenen, zoo als jeukte of pijn, zich openbaren.

In de *Kent Herald* en *Morning Herald* van 28 Julij 1827 wordt het volgende geval verhaald: „Een vriend van ons was vóór eenige jaren gebeten door eenen hond, die weinige uren daarna aan dolheid stierf. Terstond bij het ontvangen van den beet wreef hij zout in de wonde, en bemerkte nooit eenig nadeelig gevolg, daar buiten twijfel het zout de kracht van het vergif vernietigd, en den man hoogstwaarschijnlijk bewaard had voor het verschrikkelijk sterven aan de watervrees."

De Heer FISCHER had in Bisschop LOSKIEL's *History of the Missions of the Moravian Church in North-America* gelezen, dat er onder eenige stammen lieden waren, die zich over den beet van slangen geenszins verontrustten, alzoo zij in het zout een veilig geneesmiddel daartegen hadden, zoodat zij zelfs voor een glas rum zich zoo dikwijls zouden laten bijten, als men

maar wilde. „ Dit," schrijft hij, „ was het, dat mij bewoog, om de genezing van vergiftige beten door middel van zout te beproeven; en het ging mijne verwachting te boven. Men wende het ook aan tegen den beet van dolle honden: welligt zal het gelukken."

BLIK OP HET PLANTENRIJK IN BRAZILIË.

Oude overleveringen, meerendeels bewaard in de liederen van volken, die reeds vóór langen tijd verdwenen zijn van de aarde, spreken van een overheerlijk eiland, dat vóór eeuwen verre in het westen bestond, en den Ouden alleen bekend was door de overdrevene beschrijvingen, welke zij, die er nooit geweest waren, goedvonden van hetzelve te geven.

Atlantis (zoo noemde men het eiland), lag diep in het westen, en had eene groote uitgebreidheid; hetzelve bood, in ongemeenen overvloed, dat alles aan, wat het merkwaardigste is onder de voortbrengselen van onze planeet. De hoeveelheid van edele metalen en diamanten, aldaar opgegraven, was niet te begrooten, en leverde eene wonderbare verscheidenheid op. Planten van zeldzame schoonheid vertoonden eene gedurige opvolging van bloemen en vruchten, en verspreidden de zoetste geuren; de dieren onderscheidden zich aldaar door kracht, snelheid en reusachtige grootte; en een edeler menschenras genoot in vrede de overvloedige rijkdommen van een land, dat bestuurd werd volgens billijke wetten en wijze instellingen. Doch eenmaal, dus luidt verder de overlevering, zijn de grondvesten van dit gelukkig eiland, ten tijde eener geweldige aardbeving, bezweken, en het is verdwenen in de golven van den Oceaan, die het omringde.

Het stout vernuft en de standvastige moed van COLUMBUS hebben in lateren tijd dit zoo lang verloren land doen wedervinden; maar het lange tijdperk, gedurende hetwelk *Amerika* van de oude wereld was gescheiden, is met dikke duisternis bedekt gebleven. De geschiedenis van deszelfs oude en magtige Koningrijken, godsdienst, wijsgeerte, dichtkunst, enz. hecht zich door geenerlei zekere blijken aan de ons bekende geschiedenis des menschelijken geslachts. Enkele overblijfselen van hooge oudheid zijn in de oogen van den wijsgeer, die derzelver oorsprong verlangt te ken-

nen, kouter raadfels, wier oplosfing men te vergeefs zoekt in den tegenwoordigen toeftand der wereld. *Amerika*, zoo als hetzelve door eene ondervinding van drie eeuwen aan ons bekend is geworden, doet ons in zijnen ftaat van wildheid zien, dat de hoofdftoffen aldaar het menfchengeflacht, hetwelk er woonde, geheel verdelgd hebben, terwijl bijkans alle fporen van deszelfs gefchiedenis zijn vernietigd door de aanhoudende werking van natuurkrachten, waaraan niets vermag te wederftaan. Zoo hier, als elders op aarde, kan de onderzoeker minder den mensch en diens lotverwisfelingen leeren kennen, dan wel andere voortbrengfelen der natuur, die geene zoo groote veranderingen ondergaan hebben, en deswege beter te kennen zijn. De opmerker mag dan met dubbel genoegen ftilftaan bij deze zoo groote en talrijke voortbrengfelen der natuur, welke even zeer, als de eerfte ontdekking, den naam van *Nieuwe Wereld* aan *Amerika* zouden mogen geven. Hier werd het berigt van de vorming der bergen als met verbazend groote letteren gefchreven. De top van de bergketen der *Andes*, die zoo hoog boven de wolken zich verheft, en waarvan het voetftuk fteeds wordt ondermijnd door onderaardsch vuur; de ontzettende zijtakken der bergen in *Brazilië*, welke diamant en de rijkfte goudaders in zich bevatten; voorts de verwonderlijke lagen van fteenkool in *Noord-Amerika*, bieden den natuurkundige een wijd veld voor onderzoek en beoefening der vroegere gefchiedenis van den aardbol. De dieren zelve, die er heden ten dage beftaan, vertoonen ons eene vreemde verzameling van ongewone gedaanten; terwijl wij tevens niet zonder verbazing kunnen denken aan de ongemeene vormkracht, die de Nieuwe Wereld eertijds had, waarvan wij nog fporen zien in de reusachtige geraamten, welke aan de boorden van de *Rio de la Plata* of van de *Rio de San-Francisco* gevonden, of door de *Rio de Contat* naar de zee afgevoerd worden. Maar in het plantenrijk vooral openbaart zich nog meer bijzonder het wonderbare vermogen der natuur in dit uitgebreid land. Indien de plantkunde van eenig aanbelang is voor de kennis van de aarde en van het klimaat, voor zoo verre de betrekking tot de zon hier in aanmerking moet komen, geldt dit bijzonder omtrent *Amerika*; want het plantenrijk is hier nog niet aan de heerfchappij van den mensch onderworpen, en heeft bijkans overal diens pogingen verijdeld. De talrijke verfcheidenheden, welke de planten in

een groot gedeelte van *Zuid-Amerika* opleveren, verdienen allezins de opmerkzaamheid van natuurkundigen.

Het bloeijend rijk van *Brazilië* bevat ten naastenbij een derde gedeelte des vastenlands van *Zuid-Amerika*, besproeid wordende door den Oceaan, ter lengte van vele honderden mijlen, en eene menigte havens voor den handel van *Europa* aanbiedende. Twee groote wateren, die men wel *twee zeeën van zoet water* zou kunnen noemen, de *Rio de la Plata* en de *Amazonen*-rivier, vormen in het Noorden en Zuiden deszelfs natuurlijke grenzen. Ten Westen is het omgeven door rivieren, welke in deze breede stroomen uitloopen, door de *Paraguay* en de *Madeira*, wier bronnen zeer nabij elkander zijn. Dit ongemeen groot land, tot nu toe zoo weinig bekend, van 4° 18′ noorder- tot 34° 55′ zuiderbreedte, en van den Oceaan tot 67° ooster-lengte van *Parijs* zich uitstrekkende, heeft eene verwonderlijke verscheidenheid van grond. Men ziet er, in de nabijheid der hoogste bergen, uitgestrekte vlakten en heuvelachtige streken, bedekt met bosschen en velden, die verdeeld zijn door ontelbare beken en breede stroomen, die besproeid worden door groote meren, of door overstrooming veranderen in ontelijke moerassen. Men geniet er overal de voordeelen van een gelukkig klimaat. Overal vindt men er de rijkdommen der keerkringen met den heilzamen overvloed van de gematigde luchtstreek vereenigd. Het plantgewas verstijft er nooit door den adem des winters. De grond, steeds in de kracht der jeugd, biedt te gelijk de voortbrengselen van den herfst en die der lente aan, en het groeijend rijk schijnt in gedurigen lofzang een scheppingsfeest te vieren, terwijl duizenden planten wegens kleur en geur allen even verwonderlijk zijn.

Men kan *Brazilië* van den zeekant niet naderen, zonder bijna overal getroffen te worden door deze pracht en grootheid der plantenwereld. De zandwoestijnen aan de kust van den Oceaan maken slechts een, bij vergelijking, zeer klein gedeelte der noordelijke gewesten uit, met name de *lanches grandes de Ceara*, tusschen 2° en 3° zuiderbreedte, en in het zuiden vooral, tusschen *Porto-Alegro* en *Monte-Video*, van 29° tot 34° zuiderbreedte. Menigvuldige plassen zout water en eene reeks van meren, evenwijdig met den Oceaan, bewijzen, dat de *Atlantische* zee allengs teruggeweken is. Ook vindt men hier en daar breede streken met

dor zand bedekt, waar flechts eenige planten groeijen, die een' ziltigen grond beminnen. Op deze weinige uitzonderingen na, vertoont er zich eene verwonderlijke groeikracht, en de kusten zijn bedekt met velerlei plantgewas. Waar de grond zich fteil verheft, is dezelve bekroond met bosfchaadje van donkergroene kleur, waaruit de palmboomen zich hoog verheffen, en den reiziger in de verte reeds fchijnen te begroeten. Daar, waar het land allengs afhelt en vlak wordt langs de baaijen, welke diep binnenwaarts loopen, ziet men voortbrengfelen uit het planteurijk, die aan de kustlanden der keerkringen bijzonder eigen zijn, en wel voornamelijk dier boomfoorten, welke door eigene takken tot op groote afftanden zich voortplanten. Derzelver digt loof dekt het ftrand met eene vlecht of kroon, waarvan het lichtgroen dikwerf fraai affteekt bij de roode vederen van den *Ibis*, die zich op de takken nederzet.

Wanneer men verder in het binnenland zich begeeft, komt men aan den voet van eene tamelijk hooge bergftreek, die nu eens zeer nabij de zeekust is, dan weder 150 tot 190 mijlen daarvan verwijderd en meestal evenwijdig met dezelve loopt. De gewone naam is daarom ook bijna overal *Serra-do-Mar*, of *Cordillères der zee*. Deze bergketen, grootendeels uit graniet beftaande, begint in het zuiden van het gewest *Fernambuc*. Aanmerkelijk lager wordende, loopt dezelve onder de gedaante van heuvels voort door het oostelijk gedeelte van *Bahia*, verfchaft eenige bronnen voor de naakte en heete vlakten van dit landfchap, en vertoont zich weder hooger ten zuiden van *Rio Peniagaça*. Derzelver kegelvormige toppen eindigen zelden in vlakten van eenige uitgebreidheid; fommigen bereiken eene hoogte van meer dan 3000 voeten, en vertoonen eene ruwe woestheid, die fterk affteekt bij die voortbrengfelen eener milde natuur, welke gewoonlijk de oorfpronkelijke bergen omgeven. De grond, die de granietbrokken van de *Serra-do-Mar* bedekt, is eene zwarte en vette teelaarde, of een rood en zwaar zand, dat goudftof bevat. In de dalen ziet men uitgebreide moerasfen. Daar is de grond nooit zoo droog, als in de pijnboombosfchen van *Duitschland*; want dezelve wordt besproeid door eene menigte beken, en bevochtigd door de uitwafemingen van overvloedig houtgewas. Deze bergketen, de voormuur des lands van de zeekust, is in de ganfche uitgeftrektheid bedekt met hoog en digt geboomte, zoo oud fchier als de rot-

ſten, in welke het geworteld is, hetwelk van de ongemeene groeikracht en vruchtbaarheid des lands getuigt.

De reiziger, die deze groote natuurtooneelen beſchouwd heeft, zou vruchteloos beproeven, om aan anderen den indruk mede te deelen, welke hem verbaasd deed ſtaan. Met geene woorden kan men dat trotſche aanzien dezer boomen beſchrijven, die hunne kruinen hoog in de lucht verheffen, noch den rijkdom en de verſcheidenheid der bladeren, noch de menigte ſchitterende kleuren van ontelbare bloemen, noch de door elkander ſlingerende ſtruiken, noch de buigzame *lianen* of kruipende planten, noch de fraaije heesters, die op de ſtammen van oude boomen een nieuw groeijend rijk vestigen. Wat is de natuur hier groot, rijk en verheven! De aanſchouwer ontwaart zekere huivering, en tevens gevoelt hij, dat zijne ziel zich verheft op het gezigt van zoo veel ſchoonheid. De indruk van ontzetting, door de eenzaamheid der bosſchen en derzelver ſombere donkerheid veroorzaakt, gaat gepaard met eene aangename verrasſing wegens het ongewone der verſchijnſelen, en met eerbiedige bewondering van de onbeperkte Magt, welke hier eene nieuwe wereld voor ons ten toon ſtelt, en eene tot nu toe onbekende taal tot ons ſpreekt!

Deze bosſchen beſlaan, in de oostelijke gedeelten van *Braziliё*, onafgebroken vele duizenden vierkante mijlen, en zijn bekend onder den naam van *mattogeral*, of algemeen bosch. Dezelve verſchaffen eene ſchuilplaats aan die benden wilde *Indianen*, welke nog niet ten onder gebragt hebben kunnen worden door de *Portugezen*, maar gedurig rondzwerven te midden dezer onmetelijke wildernisſen. Daar is het verblijf van den luijen *Coroado*, den woesten *Puri*, den wreeden *Petocado* en van andere minder talrijke ſtammen, die van de jagt of vischvangst, of van de teelt van een weinig *maïs*, *manioc* of *bananen* leven. Reeds is een aanmerkelijk gedeelte van dit verbazend groote bosch, zoo aan den zeekant, als meer binnenwaarts, in de oorden, waar *Portugezen* wonen, geveld en tot den landbouw bewerkt geworden. Maar ſlechts enkele volkplantelingen hebben het gewaagd; in het binnenſte des wouds tot aan de oevers der groote rivieren door te dringen. De vruchtbaarheid van deze ongerepte bosſchen (*matto virgens*), waar de ſlagen der bijl nog niet gehoord werden, is bijkans ongeloofelijk. Wanneer men het zwaar geboomte afgebrand en den grond geheel ontbloot heeft, mag men bo-

pen, van ſnijboonen, *maïs*, *manioc*, koffij, katoen en ſuikerriet eenen oogst te bekomen, die van 150 tot 500 maal de hoeveelheid van het uitgezaaide oplevert. Doch laat men het ontgonnen land eenige jaren aan zichzelve over, zoo keert het weldra weder tot zijnen oorſpronkelijken toeſtand terug, en wordt bedekt met eene menigte boomen en heesters, die ſchielijk groeijen, en in *Braziliё* onder den naam van *capoera* bekend ſtaan.

Zeldzamer zijn deze oorſpronkelijke boſſchen in de ſtreken ten noorden van *Fernambuc*, en op de bergen, heuvels en in de dalen van de *Serra-do-Mar*, in het midden van *Braziliё*. De grond van deze dorre oorden, meerendeels uit granietſteen en kalk beſtaande, ſchijnt niet zoo geſchikt te zijn voor zoo prachtige wouden, die er zeldzamer voorkomen en afgewisſeld worden met *catingas* of boſſchen, welke regelmatig hunne bladeren verliezen. Hoe meer men echter de evennachtslijn nadert, ten noorden van de ſnelvliezende rivier *Parnahyba*, hoe menigvuldiger men zulke aloude boſſchen aantreft. De zon, die hare ſtralen daar loodregt nederſchiet, ſchijnt aan den grond die verbazende groeikracht te ſchenken, welke in ſtaat is, zoo monſterachtige gewasſen te doen opſchieten. Donker als de nacht, en verward als de *Chaos*, ſtrekt zich een bosch van reusachtige boomen van den mond der *Amazonen*-rivier tot voorbij de bezittingen der *Portugezen* ten oosten uit. Men vindt er denzelfden rijkdom, dezelfde grootheid en dezelfde heerlijkheid van vormen, als in de zuidelijker gewesten; maar de groei ſchijnt onder den invloed van de felſte hitte, van overvloedige en bijna dagelijks vallende regens, en van menigvuldige overſtroomingen der rivieren op verwonderlijke wijze gedurig aangezet en verhoogd te worden. De trotſche boomen, gelijk ook de teederſte planten, vieren telkens een jeugdig lentefeest, daar zij, bij hunne ontwikkeling, de hooge kruinen fier verheffen en uitbreiden, en met onteIbare bloemen bedekt zijn. Ten tijde van het rijpworden vallen er zaden en vruchten van ongewone gedaante af, en liggen ſoms ter dikte van een' voet op den grond. Wanneer nu alle deze voortbrengſelen van het plantenrijk weder beginnen te kiemen en te gisten, ontwikkelt er zich zeer veel koolzuurſtof, en dikke dampen verheffen zich boven deze boſſchen. Het water loopt onophoudelijk langs de kruipende planten, die, als een zware baard, langs de takken van het geboomte nederhan-

gen. De *bromelia's* schijnen door de natuur gevormde vergaderbakken te zijn, om het water op te vangen; maar eenige stralen eener brandende zon zijn toereikend, om al dit vocht te verteren, en dan volgt weldra de ontbinding op de krachtigste levensontwikkeling. De natuur, in het plantenrijk anders zoo kalm en ordelijk, schijnt hier behagen te scheppen in het aannemen van vreemde en zonderlinge vormen. De heesters zijn gewapend met doornen, die gevaarlijke wonden veroorzaken. De palmboomen hebben punten, die scherp zijn als naalden. *Lianen*, gelijk vlechtwerk in elkander gehecht, laten een melkachtig sap vloeijen, dat de zinnen van den reiziger bedwelmt, die, de verdoovende uitwasemingen van den *ofasfacu* ontwarende, zich ijlings van dezen moordenden *Chaos* verwijdert, om de vreedzame en veilige pracht der aloude bosschen van de *Serra-do-Mar* weêr op te zoeken. Men begrijpt dus ligt, hoe in die streken steeds zekere somberheid de ziel des zwervenden *Indiaans* schijnt te beheerschen, die, verschrikt door het akelige dier donkere en eenzame wouden, overal ziet, of meent te zien, die spoken, welke eeniglijk in zijne verwilderde verbeelding bestaan.

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 333.)

Lijfeigenen. Verworven en Erfelijke Adel.

Van de oorspronkelijke eenvoudigheid der zeden, aan de oude bewoners van *Rusland* eigen, is een der edelste en schoonste trekken volkomen bewaard gebleven, de achting namelijk voor bejaarde lieden en bijzonder voor de ouders. Men weet geen voorbeeld, dat een zoon, al is hij zelf ook reeds lang hoofd eens huisgezins, zich tegen zijnen vader op eene ruwe of onbeschofte wijze gedragen heeft. Dikwerf trof het mij, wanneer ik zag, dat vurige mannen, die anders geene tegenspraak konden dulden, en gewoon waren, in eigen huis alles aan zich te onderwerpen, zich, in de woede van den toorn zelfs, op het eerste woord van hunnen hoogbejaarden vader, als kleine, bevreesde kinderen gedroegen. Dit getuigt van ongemeene goedhartigheid, waarmede bij eene goede leiding zeer veel is uit te regten. Niet zoo kinderlijk is gewoonlijk het gedrag van den lijfeigenen ten

opzigte van zijnen heer. Aan dezen onderwerpt hij zich, wel is waar, naar het uiterlijke, zoo als men maar al te duidelijk ziet, wanneer zij elkander ontmoeten; maar zijn binnenste kampt altijd tegen deze onnatuurlijke betrekking. Hij doet derhalve slechts, wat hij moet doen, en niet durft nalaten, daar bij eenen slaaf zelden goede wil plaats heeft. Daar zijn wel vele heeren, die hunne slaven menschelijk, ja zelfs minzaam behandelen; doch het getal der zoodanigen is verreweg het kleinste. Dat de lieden zich uit oude gewoonte in die vernedering schikken, is geen bewijs voor de regtvaardigheid der zaak zelve. En dat vele lijfeigenen, wanneer zij van hunne heeren de vrijheid erlangd hebben, na verloop van eenige jaren uit eigene beweging zich weder in de vorige dienstbaarheid begeven, bewijst geenszins hun geluk in dien toestand, gelijk menigeen wil beweren, maar strekt veeleer ten blijk van geheele ontaarding en gansche onderdrukking van edel menschelijk gevoel, wanneer het kostelijkste aller goederen, de vrijheid, als eene nietige zaak behandeld en tot elken prijs weggeworpen wordt. Daar over dingen van dezen aard bij alle beschaafde en op menschelijkheid aanspraak makende lieden slechts ééne stem is, zoude het nutteloos zijn, van een zoo treurig verschijnsel meer te zeggen. Moge ook daar eerlang aan die verkeerdheid een einde komen, gelijk dezelve reeds in alle beschaafde landen te gelijk met de wilde dieren, als de laatste sporen van de oude barbaarschheid, is verdwenen!

De adel des lands is verdeeld in twee wezenlijk onderscheidene klassen; in adel door geboorte, en adel uit hoofde van het ambt, dat bekleed wordt. De eerste is meestal in het bezit van grooten rijkdom; de tweede heeft de voorregten van aanzienlijke posten. Alle ambtenaren worden in zestien klassen (*tschin*) verdeeld, van welke de acht eersten tot den adel behooren. In de eerste klasse is de rijkskanselier, in de achtste de hofraad, in de zevende de kollegieraad, in de zesde de staatsraad, enz. Zoodanige benoeming is soms ook slechts een eertitel. Dus heeft b. v. ieder gewoon hoogleeraar aan eene hoogeschool den titel en rang van *hofraad*, en na vijf jaren van getrouwe dienst wordt hij *kollegieraad*, en komt alzoo in de zevende klasse. Alwie tot eene dezer acht klassen behoort, en hiertoe kan alleen een man, die eenig openbaar ambt bekleedt, behooren, heeft hij daardoor niet slechts persoonlijk voor zich den adel, maar

laat denzelven ook erfelijk na aan zijne kinderen en opvolgers. Volgens eene wet van PETER I, is deze ambtsadel van de acht eerste klassen volkomen gelijk te stellen met den anderen erfelijken adel; en de ambtenaar van de achtste klasse, al ware hij ook een boerenzoon, moet even zoo goed voor adelijk gehouden worden, als de geboren graaf of vorst. Ja, bij openbare optogten, bij kerkelijke plegtigheden, bij voorstellingen ten hove heeft de ambtsadel den voorgang boven den adel, die alleen door geboorte is verkregen, en de boerenzoon, die hofraad is, gaat voor den graaf en prins, wanneer de laatste geen ambt heeft en niets dan graaf of prins is. Adellijke familiën, in den *Duitschen* zin des woords, vindt men weinig in *Rusland*, daar alleen de vorsten en graven, of *knaesen*, tot dezelve gerekend kunnen worden. Men onderkent den ambtsadel terstond aan het borduursel op de kleeding, waardoor die van de acht eerste klassen naauwkeurig onderscheiden en met een' oogopslag te kennen zijn; terwijl de graaf en prins, als zoodanig, door geen uiterlijk teeken zich onderscheiden. Wanneer een onbekende voor de eerste maal in een gezelschap komt, of wanneer hij op reis den postmeester moet spreken, is gewoonlijk de eerste vraag, niet of hij rijk of arm, baron of graaf is, waarop men weinig acht geeft, maar *kakoi tschin?* (tot welke klasse?), ten einde men hem overeenkomstig zijnen rang kan behandelen. Evenwel weten geboren adellijken, door hunnen aanhang en door de middelen, welke hun ten dienste staan, zich veelal voor dit verlies schadeloos te stellen; dewijl zij, die in de maatschappij iets willen beteekenen, eenig ambt zoeken te bekomen, en, wanneer zij het verkregen hebben, met den nieuwen titel naar hun landgoed terugkeeren. Intusschen blijft het eene zeer gepaste inrigting, die de aristocratie van den erfelijken adel krachtig tegenwerkt. Dus zal in *Rusland* allengs een eigenlijke *middelstand* ontstaan, die tot nu toe ontbrak, daar men in dit land, volgens de aloude inrigting, slechts twee klassen, *heeren* en *slaven*, kende, en de *burgerstand* in 't geheel niet bestond.

(*Het vervolg hierna.*)

OVER HET LAGER ONDERWIJS EN PATER GIRARD.

(Uit het *Fransch.*)

Er bestaat, met betrekking tot het onderwijs van de klasse der armen, een geschilpunt. Beurtelings stelt men deze onderwijzing voor, óf als gevaarlijk voor de maatschappij, óf als eene der gelukkigste vorderingen. De stelregel, die strekt, om het volk in onwetendheid te houden, heeft langen tijd den boventoon gehad; en zij, die haar voorstaan, sparen geene pogingen, om haar staande te houden in landen, waar zij de meeste kracht heeft, of haar dáár te doen herleven, waar de beschaving haar heeft doen verdwijnen. Hetgeen een volk wezenlijk noodig heeft, zegt men, is zedelijkheid. Deze is de echte grondslag van openbare veiligheid, van den voorspoed des lands, van de rust en het geluk der huisgezinnen. Bij gevolg is eene enkele onderrigting noodig, — *het godsdienstig onderwijs.* Eene opvoeding, waarvan de Godsdienst het beginsel is, zal de werkzame klasse omtrent hare pligten inlichten, zal haar de beoefening gemeenzaam en gemakkelijk maken, en aan haar, evenzeer als aan de maatschappij, den zekersten waarborg geven van orde en van voorspoed. Alle verdere verstandelijke ontwikkeling is overbodig, zoo niet verderfelijk. Zij bewerkt niets anders, dan behoeften op te wekken, die onvervuld blijven, bedriegelijke eerzucht wakker te maken, den eenvoudigen mensch ontevreden te doen zijn met zijne maatschappelijke betrekking, hem van den noodzakelijken arbeid af te houden, hem welligt, door het lezen van verkeerd gekozene of met slechte oogmerken aanbevolene boeken, aan de ongodsdienstigheid, aan de ondeugd, aan de ellende ter prooije te geven.

Wij zullen al de bewijzen, waarmede de voorstanders van het volksonderwijs deze stellingen bestrijden, niet ophalen. Het is ons genoeg te zeggen, dat zij aan hunne partij eene daadzaak tegenstellen, en, naar onze meening, eene beslissende daadzaak. Zij willen, dat men den staat der zedelijkheid des volks onderzoeke in landen, waar men niets voor het onderwijs doet; en het kost hun geene moeite, in dat onderzoek een bewijs te vinden, dat luide ten voordeele van het volksonderwijs spreekt. Wanneer men beproeft, om aan de gebreken van eene ontijdige of kwalijk bestuurde onderwijzing de-

burgerlijke ongeregeldheden, de buitensporigheden en misdaden der omwentelingen toe te schrijven, kan het hun niet zeer moeijelijk zijn, den oorsprong daarvan te vinden in de ruwheid van zeden, welke noodzakelijk de onwetendheid aankweekt. Eindelijk vertoonen zich de onverbiddelijke berekeningen der Statistiek, die het geschil schijnen te beslissen, en de overwinning toekennen aan de voorstanders van het onderwijs. Bij uitkomsten, die bij opsomming uitgedrukt staan, valt de tegenspraak niet ligt, en men kan de tastbare voordeelen niet loochenen, welke die uitkomsten vertoonen in landen, waar de inrigtingen de algemeenheid van het onderwijs begunstigen.

In den grond der zaak zijn de gemoedelijke voorstanders van deze beide strijdige gevoelens het eens in de bedoeling. Vraagt men aan de vrienden van het onderwijs, of zij eeniglijk bedoelen, om aan de arbeidende klasse eenen uitgestrekteren kring van kennis te verschaffen, wij gelooven, dat de groote meerderheid zal antwoorden, dat zij het onderwijs hoofdzakelijk te hulp roepen, als middel, om het volk meer zedelijkheid te geven. Beiden beoogen dezelfde gevolgen. Zij verschillen alleen in het geschiktste middel, om deze te bereiken.

Het is ons niet onbekend, dat zich in de rijen der twee partijen menschen voegen, die gansch andere inzigten medebrengen. Men gevoelt, dat het hier de plaats niet is, om er zich mede bezig te houden. In het geschil, dat wij behandelen, zoo wel als in elk ander, dat men wenscht op te klaren, heeft men regt, de vooringenomenheid van bijzonder belang en de verblinding des vooroordeels ter zijde te stellen.

Heden ten dage hebben de voorstanders van het onderwijs de overhand. Hunne zaak schijnt gewonnen, ten minste bij menschen, die nadenken, en in landen, die in staat zijn, zich aan het hoofd der Europesche beschaving te stellen. De strekking ten voordeele van het onderwijs maakt vorderingen, en behaalt dag op dag nieuwe overwinningen op de volksonkunde. De gestichten van onderwijs zijn vermeerderd en verbeterd. De gezuiverde leerwijze, hoe strijdig met de gewoonte, is aangenomen, is door proefnemingen bevestigd, en dringt ongevoelig door. Die goede uitslag is eene groote weldaad. Wij zien er met welgevallen het voorteeken in van eene gevorderde zedelijkheid, en van gelukkiger tijden voor de volgende geslachten.

Doch laat de zegepraal ons niet verblinden. Welke ook de gronddwaling van het vervallen ſtelſel zijn moge, eenige der tegenwerpingen en beſchuldigingen, ingebragt tegen de aanhangers van het nu heerſchende ſtelſel, verdienen onderzocht te worden, en zijn niet zonder kracht. Een kwalijk begrepen, ſlecht beſtuurd onderwijs, met onbedachtzaamheid gepaard en zonder onderſcheiding te werk gaande, kan betreurenswaardige gevolgen opleveren. Er zijn talrijke gevallen, waarin hetzelve het middel zijn kan tot een verſchrikkelijk krachtbetoon in de ontwikkeling van zondige neigingen. Men kan er vele droevige voorbeelden van opnoemen. Indien men, om zich te ontdoen van dit bewijs, zich tegen alle rede verhardde, om die voorbeelden tot de klasſe van onontwijkbare uitzonderingen te brengen, zouden wij niet ſchromen, deze opmerking algemeen te maken, terwijl wij haar geheel ontlastten van hetgeen eene hartstogtelijke overdrijving er valsch en onbillijks in kon mengen. Wij oordeelen, dat men weinig gedaan heeft, om eene bevolking gerust te ſtellen, voor zoo ver in het onderrigt, dat onder haar bereik ligt, het *onderwijs* uitſluitend doel blijft. Wij zeggen niet, dat men niets gedaan heeft; want wij gelooven, dat bij de beſlisſing de balans der voor- en nadeelen aan de zijde der verlichting zal overſlaan: maar men is er verre af van gedaan te hebben hetgeen men kon doen, en kon doen zonder eenig bezwaar van moeite en kosten.

Er is in de volksopvoeding een gevolg na te jagen van geheel ander gewigt, dan de verkrijging van zekere kundigheden. Zonder de talrijke nuttigheden van het onderwijs, voor hem, die het ontvangen heeft, te miskennen; zonder toeleg, om, in het minst, het belangrijke van deszelfs dagelijkſche toepasſing, waar zij dienen kon, te verdonkeren; zonder iets te willen ten beste geven van de dienſten, welke deze aan de eenvoudigſte en meest onopgemerkte levenswijze betoonen kan, is er, behalve al deze voordeelen, een minder in het oog loopend voordeel, niet uitkomende in onmiddellijke en even ſtellige uitwerkſelen, maar dat van veel hooger waarde is, en dat men nimmer uit het oog behoorde te verliezen. Dit voordeel is van gelijk belang voor het lot van elk afzonderlijk perſoon en voor de maatſchappij. Het bevordert de zedelijkheid door middel der opvoeding. Ziet daar het doel, waaraan alles in het lager onderwijs moet ondergeſchikt zijn; en het komt ons voor, dat een weinig

opmerkzaamheid op de ware belangen van den mensch en van de maatschappij volstaat, om het daarin eens te zijn, dat de inrigtingen, bestemd om het onderwijs onder het volk te verspreiden, zich deze uitkomst boven alles ter bereiking moesten voorstellen.

Indien deze opmerkingen juist zijn, (en wij vleijen ons, dat, in de verdere uiteenzetting van dit oogpunt, meer overtuigende opmerkingen, dan die wij in staat zijn te geven, er de juistheid van zullen doen gevoelen) dan kan men het zich niet ontveinzen, dat de meeste der inrigtingen, voor het lager onderwijs bestemd, in dit opzigt veel te wenschen overlaten. Indien de wezenlijke gaping, welke men ontdekt, zich bepaalde tot eenige achteloosheid of eenig gebrek in de uitvoering, zou het genoegzaam zijn, deze aan te wijzen en herstelling te eischen. Maar die gaping is te algemeen, om niet tot de eigenlijke en diepstliggende wortels te zijn doorgedrongen. Zij wordt zelfs gevonden in het ontwerp dier inrigtingen, en kleeft dus de beginsels en de bedoelingen van derzelver stichters aan. Getroffen door de onmiddellijke nuttigheden van het onderwijs, zagen zij niets, dan hetzelve. Door het te geven, geloofden zij alles gegeven te hebben: zij handelden ten minste, alsof zij het geloofden. Wij weten wel, dat men ons zal zeggen, dat in het ontwerp van onderwijs ook de zedelijkheid hare plaats heeft; bijzonder, dat het godsdienstig onderwijs nooit opgehouden heeft toegelaten te worden; en wij wenschen ons geluk bij het vernemen, dat reeds verscheidene scholen zich in dat opzigt door tastbare verbeteringen onderscheiden; maar over het algemeen kan men zelfs niet van verbeterde scholen zeggen, dat het zedelijk doel het doel zij, dat men het ijverigst najaagt. Godsdienstig onderwijs wordt er gegeven; maar de godsdienstige geest heerscht er niet. Men leert wel, waarin de pligt besta; maar ter naauwernood onderwijst men, hoe dien te beoefenen. De zedelijkheid ontstaat niet uit de kennis der pligten, maar inzonderheid uit zedelijke indrukken en gewoonten. *Dit* is het gedeelte, dat boven alles veronachtzaamd is.

Men meent aan de vorderingen van het zedelijk doel voldaan te hebben, wanneer men het godsdienstig onderwijs naast de reken- en schrijfkunst plaatst op de lijst, die tot schoolregel verstrekt. Dit is eene armhartige wijze, om het kind op den weg te brengen, die den invloed van de gods-

vrucht op hart en wandel te genieten geeft. Men is op het punt, om er eene verstandsoefening van te maken, en het meest eene oefening van het geheugen. Nog meer. Vooronderstellende eene goede inrigting van het zedelijk onderwijs, (en men weet wel, dat, in ver de meeste gevallen, dit eene edelmoedige vooronderstelling is) welke ware nuttigheid kan men er nog van verwachten, indien men, in den loop van het onderrigt, uit gewoonte, de leerlingen op een standpunt plaatst, dat in aanhoudenden strijd is met het onderwijs zelf; indien men, na hen onderhouden te hebben over de pligten van matigheid, nederigheid, welwillendheid, belangeloosheid en alle deugden, die zoo zeer in het belang zijn van persoonlijke rust en maatschappelijk geluk, rondom hen de gelegenheden vermenigvuldigt, om in de jeugdige harten op te wekken het gevoel van ijverzucht, eigenliefde, jaloerschheid, eerzucht, en al die verkeerdheden en al die gebreken, die zoo noodlottig zijn voor hen, die er mede besmet zijn, en voor hen, met wie men moet omgaan? Want naar den gang, dien men volgt in de meeste inrigtingen van volksbeschaving, is er niet een enkel der voorwerpen van onderwijs, zelfs niet het godsdienstig onderwijs, dat niet aanhoudend zulke gelegenheden moet doen ontstaan; dat niet in zekere mate die ongelukkige begrippen opwekt, waarvan het onmiddellijk gevolg is, om den zedelijken invloed tegen te werken en te verwoesten. Alle redenering is verder overbodig, waar de daden zoo klaarblijkelijk spreken. Het is genoeg, eenigen tijd eene school na te gaan, om te zien, dat het *onderwijs* alles inneemt en schier het uitsluitend doel wordt. De ouders, die er hunne kinderen bestellen, wachten naauwelijks meer dan dit. De meester bemoeit zich alleen met de verstandelijke ontwikkeling der leerlingen. De beloomingen en lofuitingen komen niet tot hem, die zich het best gedraagt, maar die het meest weet. Oplettendheid, oefening en leerzaamheid zijn bij den scholier genoeg, om een voorbeeld zijner medeleerlingen te worden; men vordert niets meer; en men is er echter niet onkundig van, dat deze hoedanigheden hand aan hand kunnen gaan met de ondeugendste gezindheden. Men tracht deze laatste zelfs niet te ontdekken; nog minder, hulpmiddelen aan de hand te geven, om ze te voorkomen of uit te roeijen. Heeft eenmaal het kind zijne taak redelijk wel afgedaan, men vraagt het niets

meer, en naar het gevoelen van vele onderwijzers heeft men geen regt, het meer te vragen.

Welke ook de zijdelingsche invloed, dien men aan deze wijze van opvoeding toekent, moge wezen op de zedelijkheid, het valt bezwaarlijk te begrijpen, hoe een kind, op deze wijze geleid gedurende de jaren, toegewijd aan het onderwijs, van hetzelve die beginsels, die gezindheden en die hulpmiddelen zal ontleenen, welke noodzakelijk zijn, om hetzelve met getrouwheid den regel van pligt te doen volgen, en met kracht de hindernissen te doen overwinnen, die het gewis op dezen weg zal ontmoeten. Is het ontslagen van den schooldwang, in dien leeftijd, waarin stellige voorschriften, raadgevingen en steunsels zijne hoogste behoefte zijn; heeft het alleen de aanwinst der kennis van lezen, schrijven, rekenen, daarbij eenige aanverwante kundigheden, daarbij de dorre kennis van den Catechismus; wij zien niet, hoe die jonge mensch genoegzaam gewapend zij, om aan de vele verleidingen wederstand te bieden, waarmede hem zijne eigene driften en de voorbeelden der ondeugd in aanraking brengen; om met eenige gunstige kans al de vijanden van den pligt te bestrijden, die niet ophouden zich te vertoonen en hunne aanslagen tegen hem te vernieuwen. De daadzaak zelve bevestigt maar al te zeer onze vreeze. Hoedanig ook de zegepraal op de onkunde moge zijn; wat zedelijkheid aangaat, is onder den behoeftigen stand de maatschappelijke staat ter naauwernood verbeterd. Wij weten zeer wel, dat de berekening der Statistiek ons in dit opzigt een vooruitgaan vertoont; ook zijn wij er verre af van dit te miskennen, of de waarde hiervan minder te schatten. Maar, behalve dat deze wijze van waardering, die zich alleen kan gronden op de opsomming van wandaden, die onder het bereik van de burgerlijke regtbanken vallen, noodwendig zeer onvolkomen en gebrekkig zijn moet, kan men zich niet ontveinzen, terwijl men zelfs aan deze uitkomsten meer toekent, dan zij regt hebben te eischen, dat dit vooruitgaan, zelfs in het gunstigste licht beschouwd, zonder iets van zijne wezenlijkheid te verliezen, zich op zijn minst zeer onvoldoende laat zien.

Wij zijn zeer geneigd, terwijl wij eenige der beschuldigingen van de voorstanders der volksonwetendheid laten gelden, hier op te merken, dat deze onwetendheid zich onherroepelijk veroordeeld ziet. De uitkomsten getuigen beslissend tegen

haar. Hoedanig de ſtaat van het geſchil zij, er is verbetering in het ſtelſel van onderwijs. Al vooronderſtelt men zelfs, dat het, in zijne betrekking tot de zedelijke opvoeding, niet vatbaar was voor eene meer volledige en meer gelukkige aanwending, dan moest men het nog volgen.

Maar, kan men dan geen' beteren weg inſlaan? Moet men bij uitſluiting het doel laten varen, offchoon verkeerdelijk achtervolgd door de voorſtanders der onwetendheid, om zich eeniglijk te wenden tot het doel van het onderwijs? Kan men van het lager onderwijs ſlechts eenen zijdelingſchen invloed op de zedelijkheid verkrijgen? Kan men de ontwikkeling van het verſtand en de vorming van den wil niet hand aan hand doen gaan, en, terwijl men de laatſte als hoofddoel aanneemt, haar dienstbaar maken om de eerſte te bereiken, zonder iets op te offeren van de zorgen voor deze en van hare nuttigheden? Ziet daar vragen, tot welke de algemeene ſtaat van het grondonderwijs leidt. Dit is het vraagſtuk, dat thans aan de verlichte menſchenvrienden voorgelegd wordt, en waarvan de oplosſing voor het lager onderwijs den gelukkigſten uitſlag brengen zal, dien het kan verlangen.

Men heeft de oplosſing beproefd, en de poging heeft het volkomenſte gevolg gehad. Een godsdienſtig menſchenvriend, wiens uitnemend verſtand hem ſcheen te roepen tot de diepſte ſtudie van wetenſchap en wijsgeerte; die zich daaraan langen tijd met goed gevolg gewijd had, en dezelve hervat heeft, na gedwongen te zijn geweest, om het zoo gelukkig beſtuurde werk te laten ſteken, — deze man achtte het niet beneden zich, onderwijzer te worden in eene ſchool van armenkinderen, en zou in die nederige bezigheid zijn ganſche leven wel hebben willen ſlijten. Die man is Pater GIRARD, tegenwoordig Hoogleeraar in de Wijsbegeerte te *Lucern*. Deze eerwaardige Geestelijke had te *Friburg*, in *Zwitſerland*, zijne geboorteplaats, eene hervorming van het grondonderwijs ondernomen. Zijn verlichte en welwillende geest, getroffen door de onvolmaaktheden van het aangenomen ſtelſel, zoo wel met betrekking tot het onderwijs, als met opzigt tot de zedelijke opvoeding, zocht ernſtig naar een middel tegen dezen bedroevenden toeſtand. De perſonen, die in de gelegenheid geweest zijn, om zijne ſchool te bezoeken, en dezelve in al haren omvang na te gaan, komen overeen in de bewondering van de vruchten, door den onderwijzer ingezameld. De verſtandelijke ontwikkeling der leerlingen overtrof verre hetgeen het grondonderwijs tot

hiertoe had opgeleverd; en het gelukkigste en meest merkwaardige is, dat deze ontwikkeling geheel ten voordeele der zedelijkheid was. *De vorming van den wil* tot hoofddoel gekozen, hebbende, was de opvoeding des verstands daartoe het middel; en dit middel, door een' verstandigen en volhardenden ijver bestuurd, was hem nooit mislukt. Langs dezen weg was geen deel van den mensch in de beschaving verzuimd of opgeofferd. Eén gelijkmatig voortgaan bewaarde bestendig het evenwigt tusschen al de vermogens van het kind, en deed de volmaking van het eene uitloopen tot volmaking van al de overige; de geheele mensch ontwikkelde zich; met andere woorden, hij ontving eene ware opvoeding.

Tegenwoordig, nu de vraagpunten betrekkelijk het grondonderwijs, voor het oog der maatschappij, den hoogsten trap van belangrijkheid, dien zij verdienen, hebben beklommen, zou het een kostbare schat zijn, eenig geschrift te bezitten, waarin Pater GIRARD zijne inzigten ontwikkeld, zijne handelwijze ontvouwd, zijne proefnemingen bevestigd had. De school, die zou hebben kunnen dienen tot een voorbeeld, wordt niet meer door hem bestuurd, die haar tot eenen zoo onderscheidenden rang verheven heeft in de orde der inrigtingen van dezen aard. Men kan niet meer den onderwijzer in het midden zijner kweekelingen bespieden, hetgeen zonder twijfel het zekerste en leerzaamste middel zou geweest zijn. Een eenvoudig verslag, rijk in werkdadige proeven, zou gedeeltelijk kunnen aanvullen, hetgeen het voorbeeld niet meer kan opleveren. Ongelukkig echter kunnen wij hier niets meer dan wenschen. Niets dergelijks is openbaar geworden, en wij weten niet, of het de bedoeling van Pater GIRARD was, deze leemte eenmaal aan te vullen.

De berigten wegens dit merkwaardig onderwijs zijn schaarsch en onvolledig. Zij bepalen zich tot twee of drie afzonderlijke *Redevoeringen*, vlugtig op het papier gebragt bij bijzondere gelegenheden, waarin de omstandigheden, in welke de school zich bevond, haar wikkelden, en die niet bestemd waren, om den engen kring te verlaten, waarin zij eene bijzondere belangstelling verwekten, hetwelk men om die reden te vergeefs tegenwoordig zoeken zou. Men kan er bijvoegen eene *Verklaring van het Plan der Stad Friburg*, uitgegeven te *Lucern* in het jaar 1827. Deze is niets, dan een voorbeeld van aardrijkskundige les, ontworpen door den onderwijzer, en toegepast op zijn algemeen doel. Daarenboven, eene *Spraakkunst voor het Veld*, ten gebruike der landscholen van

het kanton *Friburg*. Het is een handboek voor schoolmeesters, van den Schrijver gevraagd door den Raad van Opvoeding, en uitsluitend bestemd, om den onderwijzer tot gids te dienen. Men kondigt er, binnen kort, eene nieuwe en meer volledige uitgaaf van aan. Maar dit geschrift, kostbaar voor de praktijk, verschaft weinig baat, wanneer men het geheel der inzigten van Pater GIRARD in de opvoeding poogt te bevatten

Wij kunnen thans in geene breede en kleine bijzonderheden treden, maar moeten ons eenvoudig bepalen tot de opgave van een algemeen oogpunt van dit onderwijs, om deszelfs doel, deszelfs middelen en deszelfs gang aan te wijzen, en, ondanks de armoede der stof, welke zich aanbiedt, wanhopen wij niet, er in te zullen slagen. Wij zullen meestal Pater GIRARD zelven laten spreken over het door hem ondernomen werk; en wij twijfelen niet, of onze lezers zullen het ons dank weten, dat wij hun de merkwaardigste gedeelten van de weinige Redevoeringen, die wij konden magtig worden, mededeelen, en die waarschijnlijk onbekend zouden gebleven zijn, schoon zij in verscheidene opzigten de grootste openbaarmaking verdienen.

(*Het vervolg hierna.*)

BIJ HET UITZEILEN VAN HET HANDELSFREGAT ZUIDHOLLAND, LANGS HET NIEUWE VOORNSCHE KANAAL, NAAR BATAVIA.

Krul, Maas! krul fier uw golvend nat,
Uw Stroomnimf zing' verblijd,
Nu gij de nieuwe kiel omvat,
En met uw vocht den boôm bespat,
Aan uw gewest gewijd.

Daar glijdt hij langs uw waterbaan
En spreidt zijn vleug'len uit,
En 't strand, waarlangs uw golven slaan,
Ziet hem met vreugde en wellust aan,
Bij 't kabb'lend stroomgeluid.

Voer, voer hem, langs het nieuwe pad,
Dat Nassau's gunst ons gaf,
Met al wat hij in zich bevat, —
't Is u betrouwd door Rotte's stad, —
Naar 't schuimend zeenat af.

En klief langs breeder waterbaan,
ZUIDHOLLAND, fier en ftout,
Het bruifend nat van d'Oceaan,
En breng op Java's bodem aan
Den fchat, u toebetrouwd.

En bied aan d'Ooster-Indiaan
Den groet van 't oude land;
Dat Holland, dat fteeds pal bleef ftaan,
En deed, wat om hem mogt vergaan,
Zijn woord en trouw geftand.

En keer met d'Ooster-handelfchat, —
Uw vaart zij vrij en vlug! —
Langs 't eigen dart'lend oevernat,
Naar Rotte's nijv're koopmansftad,
Behouden reis, terug.

En fchoon de *Nederlandfche* vlag
Thans nog uw' bodem fiert,
Dan waaij' zij in een' heller dag,
En zij alleen als *Hollands* vlag
Geëerbiedigd en gevierd.

Dan, dan eerst is de handel vrij,
Door geen verbond geftuit;
Dan juicht en wuift en Maas en IJ,
En 't oud Gemeenebest, meer blij,
Zingt zijn *Wilhelmus* luid.

Rotterdam, 3 Dec. 1830. H. KUYPER, GZ.

BIJ HET SLUITEN DER WINTERVERGADERINGEN VAN HET DEPARTEMENT SCHOONHOVEN DER MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Doodftraf! (*) ijzingwekkend woord!
Ach! waarom werdt ge ooit gehoord
Op Gods fchoone, vreugdvolle aarde?
Kan dan, Mensch! het adelmerk
Van uw zedelijke waarde,
Dat God drukte op 't heerlijk werk,
Dat Zijn fcheppende Almagt baarde,

(*) Deze dichtregelen werden voorafgegaan van eene Redevoering des Heeren Mr. KORTSVELD VAN ANKEREN, welke *de Doodftraf* ten onderwerp had.

Kan dat zóó verloren gaan,
Dat gij op de reis door 't leven
Wordt gestuit op uwe baan,
En door 't zwaard eens beuls moet sneven?

Doodstraf! — 't staat nog klaar mij voor,
't Krast nog even raauw me in 't oor,
Als het eenmaal deed vóór jaren,
Toen 'k, met diep geschokt gevoel,
't Schriklijk schouwspel aan dorst staren,
Dat, voor Themis regterstoel,
Huivring door het hart doet varen; —
Immer blijft mij de indruk bij,
Dien dat oordeel op mij maakte;
't Was me als gold het vonnis mij,
Dat de mond des Regters slaakte!

Hoe! — zoo dacht ik — zet de mensch
Dus vrijmagtig perk en grens
Aan 't van God geschonken leven!
Slaat de broze zoon van 't stof
't Godlijk vonnis: *gij zult sneven*,
Dat eens klonk door Edens hof
En 't gevallen paar deed beven! —
Menschen, die u Regters noemt,
Wilt gij redden — niet verderven;
Schepsels, zelf ter dood gedoemd,
Wat dan doet gij 't schepsel sterven?

O gij, die ter vierschaar zit,
Hoort, wat menschlijkheid u bidt:
Doodt het misdrijf — niet den dader;
Zwaait uw tuchtigende roê,
Maar reikt, als een minnend vader,
't Kind, dat viel, de hand weêr toe;
Dat voert u den Godheid nader.
Dweept vooral niet om het zeerst
Met de *vrucht* van 't straffend voorbeeld:
Weet, dat minst het misdrijf heerscht,
Waar men 't minst ter dood veroordeelt.

Edel Philadelphia!
U sla ik met wellust ga,

Want gij duldt geen moordſchavotten;
  Gij, hoe diep de mensch ontaardt,
Wilt niet met zijn' adel ſpotten,
  Dooden wat de Godheid ſpaart.
Gij maakt van uw kerkerkotten
  Hoven, waar men deugden plant,
En dringt nooit u zelf vermetel,
  Met den blikſem in de hand,
Op Gods heilgen regterzetel.

  Doodſtraf..... Dan, wat vreemde dwang
  Drukt er loodzwaar op mijn' zang,
Knelt me in ongekende boeijen?
  'k Zoek angstvallig klank en woord,
En — wel ver van zoet te vloeijen —
  Kruipt mijn lied al pijnlijk voort;
't Weet van zwellen noch van gloeijen.
  Waarom, Zangſter! zeg het mij,
Waarom ſtaat uw blik zoo duister?
  Zangſter, ſteeds zoo vrij en blij,
Waarom torscht gij boei en kluister?

  Ja, 'k verſta uw lispeltaal;
  'k Voel, hoe ver van 't ſpoor ik dwaal:
„ Hoe!" zoo ſpreekt gij, „zoude ik zingen?
„ Lenteluchtjes blazen me aan,
„ En gij wilt me in kerkers dringen,
„ Om daar 't misdrijf ga te ſlaan?
„ Ruil voor ſtraf mij zegeningen,
„ Voor 't ſchavot het bloemtapijt,
„ Vóor den dood het lieve leven;
„ Dan worde u mijn dienst gewijd,
„ Vlugger zangtoon aangeheven!"

———

Ja, vriendlijke Zangſter! ik volg uw bevel:
  Dat ſtrookt met de neiging mijns harten zoo wel!
Drijft weg uit mijn oog, gij verſchrikkingstooneelen!
  Laat pleiten, wie wil, over misdrijf en ſtraf —
  Ik wend van den dood mijne blikken thans af;
De Lente is weêr dáár met heur dartle geſpelen,
  De Lente is weêr dáár, en verjongt ons het bloed,
  En doet ons weêr juichen: *het leven is zoet.*

Ja, zoet is het leven! 'k Beklaag in mijn hart,
Wie morrende zucht over onſpoed en ſmart
En rampen en zorgen en moeiten der aarde.
Neen, al wat van God komt is goed en is wijs;
Door 't duister des nachts krijgt het zonnelicht prijs,
Door 't barre des winters de Lente haar waarde;
Beſtendige vreugde waar' 't menschdom niet goed;
Dan zou het niet juichen: *het leven is zoet.*

O, ziet eens dat lieve, halfjarige wicht,
Hoe rustig 't in moederlijke armen daar ligt!
Hoe prijkt op dat koontje de purperen bloeſem!
Ziet, hoe het de lodderige oogjes ontſluit;
Hoe ſteekt het de mollige vingertjes uit;
Hoe hecht het en klemt het zich vast aan haar' boezem!
Een hemel lacht ons uit dat oog te gemoet,
En ſchijnt ons te zeggen: *het leven is zoet.*

Aanſchouwt hem, den vrolijken knaap, die daar ſpringt;
Hoort hoe hij, geen zorgen nog kennende, zingt;
Schep vreugde in het leven! zóó rollen zijn toonen.
Voor hem is de wereld van zaligheid vol;
Zijn vlieger en hoepel, zijn pluimbal en tol
Zijn meer in zijne oogen, dan ſcheptere en kroonen;
En zingend, gelijk het de onſchuldige doet,
Vermeldt ons zijn liedje: *het leven is zoet.*

Dwaalt nu met uw oog op die jeugdige maagd,
Wier voorhoofd de kostbaarſte paêlen draagt,
De paarlen van onſchuld en ſchoonheid te gader.
Door ieder gehuldigd, geſchat en bemind,
Doorhuppelt zij 't leven als 't vrolijke kind,
Want rein vloeit het bloed haar door hart en door ader;
Zij, 't zoet van het leven, voelt zelve in 't gemoed,
En zingt het zoo gaarne: *het leven is zoet.*

Ei, vest nu den blik op de aanvallige bruid,
Wie Hymen zijn' heiligen tempel ontſluit.
Voldaan en bekroond is nu 't zoetſte verlangen.
O, nu ze aan de borst van den minnenden man
Niet ſpreken, niet ſtaamlen — gevoelen ſlechts kan,
In de armen van hem, dien zij lief heeft, mag hangen,
En daar hare teederſte neigingen boet,
Nu denkt zij, zoo immer: *het leven is zoet.*

Wie wandlen daar ginder door 't bloemrijke veld?
Een vader en moeder, omringd en verzeld
Van panden der liefde, door God hun gegeven.
Vrij vaar' bij hun lente ook hun zomer daar heen:
Hun zaligheid hangt aan hun kindren alleen;
In hen is 't, dat zij zich bewegen en leven.
Laat vrij hunne levenszon flaauwen in gloed,
Hun kroost doet hen juichen: *het leven is zoet.*

Slaat eindelijk nog op dien grijzen het oog,
Voor wien reeds de tachtigste winter vervloog.
Besneeuwd zijn de slapen, omneveld de blikken;
Maar waant niet, dat hij, op den rand van het graf,
Het leven beschouwt als een last of een straf,
Dat hem niet het beeld van den dood zou verschrikken;
Neen, scheemre zijn oog ook en waggle zijn voet,
Toch blijft het zijn leuze: *het leven is zoet.*

Ja, goeddoende Vader! heb dank voor die gift,
Die levenszucht, diep in het harte gegrift
Van zuigling en knaapje, van jongling en grijzen;
Heb dank voor 't genot, aan dat leven verwant;
We erkennen 't als dierbaar geschenk van Uw hand,
En kinderlijk willen we Uw Vadermin prijzen;
En alles, wat adem heeft, brenge U zijn' groet,
Zijn' dankenden juichtoon: *het leven is zoet.*

't Juicht alles.... maar neen toch, slechts één juicht er niet;
Één dempt er de bron, waar 't genoegen uit vliet:
't Is hij, wien de boosheid het harte verpestte.
Hij dreef met Gods gave te roekeloos spel;
De hemel op aarde werd hem tot een hel,
En jammer en wroeging is al wat hem restte.
Ach! hij, wien die adder den boezem doorwroet,
Slechts hij mag niet juichen: *het leven is zoet.*

Dan, waar dwaal ik nogmaals henen?
'k Hief van 't zoet des levens aan,
En ik dwing op nieuw mijn Zangster,
't Aaklig misdrijf ga te slaan!
'k Zing op nieuw der menschen boosheid
En haar' akeligen stoet;
'k Wil het oog met tranen vullen,
Dat van vreugde glinstren moet!

Neen, dat ware uw gunst verbeuren,
Hoogvereerde Vriendenfchaar!
Zóó mag ik het werk niet fluiten,
't Werk van ons maatfchaplijk jaar.

De avond kort zijn vale vlerken,
't Zonnelicht verbreedt zijn pad,
En Natuur, haar' boei ontwrongen,
Opent weêr haar' milden fchat.
Ziet, de Meimaand lonkt ons tegen;
Zij, de Bloemenkoningin,
Roept ons uit de fombre kamer,
En Gods fchoone fchepping in.
„ Mensch!" — zoo fpreekt zij — „ ftaar in 't ronde,
„ En voel diep nu in 't gemoed;
„ Smaak, zoo als gij 't nimmer fmaakte,
„ Van uw leven 't hemelzoet."

Toen de norfche noorderkoude
Warlend langs de velden floot;
Toen Natuur, in band en boeijen,
IJs en fneeuw voor bloemen bood;
Toen was 't ons een waar genoegen,
Op het dorre Winterpad
Hier een pleisterplaats te vinden,
Waar men koude en zorg vergat.
Toen de vruchten in te zaamlen,
Vruchten voor verftand en fmaak,
En aan leering boert te paren,
Was ons aller zoetst vermaak.
Dan, de Wintertijd vlood henen,
En de Lente lacht ons aan;
Noodigt ons met tooverlonkjes,
Om haar' rijkdom ga te flaan.
Komt, laat ons die roepftem volgen!
Laat voor ons de lieve Mei
Niet vergeefs de pracht ontfluiten,
Die daar pronkt in beemd en wei.

U, die onzen kring verfierde,
Hooggefchatte Vrouwenrij!
U moet ik mijn' dank nog brengen;
't Is de dank der Maatfchappij.

Ja, gij hebt de vrucht veredeld,
Die hier groeit voor hart en geest;
Gij, ons zamenzijn herfchapen
In een maandlijksch Winterfeest.
Moog' de Lente u bloemen bieden,
Rozen, die uw beeldtnis zijn!
Moogt gij zoete vruchten plukken
Bij den Zomer-zonnefchijn!
En, wanneer de Herfst zijn buijen
Weêr doet buldren over de aard',
De adem van het kille noorden
Weêr door bosch en beemden vaart;
Komt dan weêr deez' kring verfieren,
Maakt dan weêr hier 't leven zoet;
Dan zal 't *welkom* fchooner klinken,
Dan mijn ftaamlende *Affcheidgroet.*

Schoonhoven,
28 April, 1831. J[n]. KRAMERS, JZ.

DE SCHOLIEREN ALS REGTERS.

Het was een moeijelijke post, orde en rust onder de kweekelingen van het Koninklijk Collegie te *Aberdeen* te bewaren. Dit was echter bij uitfluiting den Portier DOWNIE, een' reusachtigen *Schot*, toevertrouwd. De bovenmatige ftrengheid in het handhaven der fchooltucht had hem den hevigften haat der fcholieren op den hals gehaald. Daar evenwel de Profesforen in de kracht zijner vuisten een' krachtigen fteun zagen om hun gezag op te houden, zoo wachtten zij zich wel, DOWNIE's ftrengheid te laken, ook dan, wanneer zijne tuchtiging wel eens aan wreedaardigheid grensde. Jaren lang verdroegen de kweekelingen de tirannij van hunnen onmeêdoogenden Opziener; maar met elk jaar fchoot de zucht tot wraak dieper wortelen in hunne harten.

Op zekeren dag, toen alle de Profesforen bij eene feestelijke gelegenheid afwezig waren en eerst laat zouden terugkeeren, vielen twaalf der fterkfte leerlingen op DOWNIE aan, wierpen hem neder, bonden hem handen en voeten, dat hij geen lid verroeren kon, en bragten hem in eene kamer, die geheel tot eene Geregtszaal was ingerigt. Regters, Advocaten, niets ontbrak. Er werd eene aanklagt voorgelezen, bij welke DOWNIE van de misdaad van hoogverraad

tegen menschenregt en menschenwaarde, ter zake van onderscheidene daarbij aangevoerde mishandelingen, werd betigt en beschuldigd. Toen dit gedaan was, werd van hem geëischt, dat hij zich hierop zoude verdedigen. Downie hield het voor het best, daar hij nu toch in hunne magt was, om, zoo als het spreekwoord zegt, met de wolven te huilen. Hij stemde in hunnen toon, en poogde zijne onschuld te bewijzen.

Hierna ging men verder. De getuigen kwamen voor, en bezwoeren de feiten, waarmede hij bezwaard werd. De Advocaat van den beschuldigden sprak met niet weinig bekwaamheid; hij zocht de punten van aanklagt te ontzenuwen, of ten minste die merkelijk te verzwakken; daarbij werden eenige wettelijke bepalingen aangehaald. Hoe welsprekend ook, was dit echter niet in staat, de aanklagt weg te redeneren, en de aangevoerde artikelen van wet verwierp de Regtbank, als niet toepasselijk op deze zaak. Het vonnis werd uitgesproken. Downie zou, verzeld van een' Priester, naar de geregtsplaats worden gevoerd, en, na een gebed voor het heil zijner ziel, door beulshanden worden onthoofd. Op staande voet werd hij uit de Geregtszaal geleid. Door een' donkeren gang kwam hij in een vertrek, bij welks aanblik hij zich niet geheel vrij van sidderen gevoelde. De deur werd achter hem toegesloten, en hij bleef gebonden in handen zijner vijanden. De kamer was met zwart laken behangen, en op den vloer waren planken gelegd van dezelfde kleur. Aan het einde stond een blok; daarbij een hoop zand, bestemd om het bloed op te nemen van den zoo even gevonnisden. Aan elke zijde van het blok stond een gemaskerd persoon; de eene hield een licht in de hand, en de andere eene groote bijl, welker scherpte telkens aan den vinger werd onderzocht. Downie moest nederknielen. Eerst weigerde hij. Toen men hem echter zeide, dat hij slechts weinige oogenblikken te leven had, gehoorzaamde hij. Nu begon de Priester. Met luide stem werd er een gebed gedaan. Downie sidderde hevig; zijn ligchaam was in eene stuipachtige beweging. Toen het gebed geëindigd was, hielp men den misdadiger wederom op, trok hem eene muts over de oogen, ontblootte zijn' hals, legde zijn hoofd op het blok, en verwittigde hem, dat, zoo ras een der aanwezigen 70 zou hebben geteld, zijn hoofd onder de bijl zou vallen. Het was doodstil. Langzaam, ernstig en plegtig telde eene stem; twee minuten werden daartoe vereischt.

Intusschen nam een achter den beul staande scholier zijn' zakdoek, doopte dien in ijskoud water, en sloeg, toen de stem het laatste getal had uitgesproken, uit al zijne magt in DOWNIE's ontblooten nek. Men hoorde een flaauw rogchelen in de keel van den ongelukkigen, en, toen men hem den doek van de oogen nam, was hij — dood!

Men verbeelde zich den schrik en de vrees der scholieren! In een enkel oogenblik was alles verdwenen, wat hun tot volvoering van dit verschrikkelijk spel had gediend; toen verlieten zij de kamer, sloten die, en wierpen den sleutel door het venster naar binnen. Hoewel aan het lijk geen het minste teeken van geweld te bespeuren was, zoo ontstond er toch verdenking tegen de onvrijwillige bewerkers van dien moord. Naardien er echter genoegzame bewijzen ontbraken, welke men waarschijnlijk niet ten strengste opspoorde, zoo bleef de zaak zonder verder gevolg.

OP HET BEZIGEN DER BRANDSPUIT TEGEN OPROERMAKERS.

Terwijl, in *'t Jaar der Gratie*, held CHASSÉ,
Antwerpens Donderaar, bij Scheldes reê,
Den bliksem noô terughoudt in zijn vingren,
Belust dien op bandieten neêr te slingren,
Houdt Frankrijk naauw *zijn* muitersrot in toom,
Dat, met de kracht van ongetemden stoom,
En regt en orde en wet tracht te ondermijnen.
Wat raad, om 't helsch gespuis te doen verdwijnen?
De vogel is het schot niet waard: de spuit
Bekoelt hun drift, en blaast hun 't licht niet uit.
Probatum est. — Ach! wierd bij 't schuim der Belgen
De brand alzoo gebluscht; uit was 't verdelgen;
De spuit verving 't geweer; 't kommando: *vuur!*
Wierd: *water!* — kamp en fort en schans en muur
Zoo wel, als beemd en bosch en veld en weiden,
't Hief all' den lofzang aan voor — van der Heiden! (*)

Mei, 1831.

(*) Algemeen bekend als den Uitvinder der Slangbrandspuit.

PROEVE VAN INSCHRIFT OP DEN, TE EGMOND AAN ZEE, OP TE RIGTEN JAN VAN SPEYK'S-TOREN.

Zoo licht hier na zijn' dood, wiens licht ons onderging;
Die licht ontstak, toen nacht het vaderland omving:
Dat licht werd baken, dat de staatshulk heeft bewaard;
Dit licht zal baken zijn, waarop de zeeman staart.

MENGELWERK.

VERGELIJKENDE BESCHOUWING TUSSCHEN DE HUMANITEIT, WELKE WIJ IN GENESIS BIJ DE AARTSVADEREN, EN DIE, WELKE WIJ IN DE GEDICHTEN VAN HOMERUS BIJ DE GRIEKEN VINDEN.

(*Vervolg van bl.* 372.)

3. Vestigen wij thans onze aandacht op de *fraaije Kunften*, en bepalen wij ons hiertoe voornamelijk bij *Zang-*, *Dans-*, *Dicht-* en *Toonkunst.*

De gefchiedenis moge ons JUBAL, den broeder van TUBAL, als den uitvinder der *toonkunst* doen kennen, wanneer zij hem *eenen vader* noemt *van allen, die citer en veldpijp befpelen;* wie *zang-*, *dans-* en *dichtkunst* uitgevonden heeft, kan zij ons niet mededeelen. En waarom niet? Omdat deze den mensch aangeboren zijn, en als uit zijne natuur van zelve voortvloeijen.

Is weenen toch het eerfte, waardoor de mensch bij fmartelijke aandoeningen zijne droefheid doet kennen, zelfs eer hij zich in woorden ontlasten kan, zoo is het zingen ook de eerfte uitdrukking van vreugde en blijdfchap. Drukt niet het kind zijne gewaarwordingen van vreugde door een zeker neuriën of zingen uit? En hoe veel te meer mogen wij dan zulks van het eerfte menschdom verwachten, hetwelk in alles de natuur volgde, en zijne aandoeningen dus op de natuurlijkfte wijze en zeer levendig uitdrukte. Bij dit zingen voegen zich van zelve huppelende fprongen; terwijl men in eene beeldrijke en gezwollene taal, op eene met het huppelen eenigzins overeenkomftige maat, al danfende en zingende zijne aandoeningen aan anderen mededeelt. Ziedaar dus de oorfprong der zang- en dans-, ja ook der dichtkunst, in des menfchen eigene natuur gelegen. Vanhier ook, dat wij

deze aan alle min beschaafde volken gemeen vinden. Fraai is de aanmerking, welke FORSTER, in zijne *Waarnemingen over het Oosten*, bladz. 576, hierover mededeelt. Hoe minder toch het verstand van den mensch nog met menigerlei kundigheden opgevuld, door vermoeijende navorschingen afgemat, door diep nadenken verstompt is, des te sneller denkt hij, des te sterker gevoelt hij, des te heviger zijn zijne aandoeningen, en heeft hij eene veel levendiger verbeelding. Dit zien wij bij HOMERUS ook ten duidelijkste, zoo wel in de Helden, als in de Goden en Godinnen, van welke men zich geheel menschelijke begrippen vormde, en die, volgens de oudste denkbeelden, den menschen in hartstogten en aandoeningen gelijk waren. Barstte niet AÇHILLES, door de smart over het verlies zijner geliefde BRISEÏS vervoerd, in tranen uit, *Ilias* I. vs. 349; terwijl JUNO met de overige Goden en Godinnen in een' schaterenden lach schoten over het verhaal van VULCANUS, waarin hij hun zijnen ongelukkigen togt naar en val op *Lemnos* mededeelde, *Ilias* I. vs. 599? En wien is de hevig brandende toorn van ACHILLES niet bekend? Wanneer wij nu bedenken, dat de oudste natuurpoëzij bestond in eene zinnelijke, levendige, sterke manier van uitdrukking, die de onderwerpen der rede als voor oogen stelde en den hartstogt als 't ware schilderde, waarbij zich een toon voegde, met de levendigheid der uitdrukking en met de kracht van den hartstogt overeenkomstig, dan zullen wij gevoelen, dat het mededeelen van zijne gedachten in dichterlijke taal ouder moet zijn dan in ondicht; daar de Geschiedenis ons toch leert, dat alle talen in hare eerste kindschheid geheel zinnelijk en beeldrijk zijn, en dus van zelve tot die zinnelijke manier van uitdrukking voeren, welke het wezen der Poëzij uitmaakt (*). Dat ook de Hebreeuwsche taal boven an-

(*) Men zie hierover H. MUNTINGHE, *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, Iste D. 32—52. IIde D. bl. 120 volg.; alsmede GOGUET, *de l'origine des Sciences etc.* Tom. II. pag. 329—334.

dere zeer geschikt was voor de Dichtkunst, behoeft hier voorzeker niet aangetoond te worden. De heldere, zelden betrokken Oostersche hemel, vruchtbare grond en herderlijke leefwijze hebben hieraan voorzeker niet weinig toegebragt. Over den aard der Oostersche Dichtkunst vóór den Aartsvaderlijken leeftijd kunnen wij, bij mangel aan overgeblevene dichtstukken, weinig zeggen: het eenige, dat tot ons gekomen is, is een Lofzang van LAMECH, denkelijk op de uitvinding van de bewerking der metalen door zijnen zoon TUBAL KAÏN. Wij mogen nu en dan in het geschiedverhaal dichterlijke denkbeelden vinden, wanneer wij b. v. lezen, dat de zon gesteld werd tot heerschappij des daags en de maan tot heerschappij des nachts, en wanneer men ons verhaalt, hoe de *Cherubim* met het vlammend zwaard den terugtogt naar het Paradijs moesten bewaken; wij ontdekken hierin wel de zigtbare overblijfsels van den ouden dichterlijken stijl, maar zulke proeven van dichtkunst uit den oudsten tijd, als de Lofzang van LAMECH, vinden wij niet. Dat echter deze ten tijde der Aartsvaderen reeds meer gevormd was, zien wij in ISAÄK's zegen over JAKOB en EZAU, *Gen.* XXVII: 27—40, en vooral in de voorzegging van JAKOB, op zijn sterfbed over zijne twaalf zonen en derzelver geslachten uitgesproken, *Gen.* XLIX. Deze ademt vooral veel dichterlijk schoon, en kan men, als 't ware, als het eerste *gedicht* der Oudheid beschouwen. Met hetzelve werd echter ook het dichtvuur, naar het schijnt, weder voor geruimen tijd uitgebluscht, tot dat het in MOZES met vernieuwden glans begon te schitteren. Leest zijnen Lofzang op JEHOVA, opgesteld nadat hij door Diens wonderdadige hulp zijn volk door de Roode Zee gevoerd had! *Ex.* XV. Hier doet het verheven gevoel van eerbied voor JEHOVA, den Redder zijns volks, van verwondering over het gebeurde, en van eene den *Israëliet* zoo zeer eigene vaderlandsliefde, zijne stem hooren. Wij hebben ook nog een tweede lied van hem, in het laatste zijner dagen vervaardigd, inhoudende eene bestraffing van der *Israëliten*

ondankbaarheid en halsstarrigheid. Om echter de langzame, trapswijze voortgaande vorming en verfijning der Hebreeuwsche Dichtkunst tot op DAVID's tijd, de gulden Eeuw der *Hebreërs*, na te gaan, duldt ons oogmerk niet: laat ons liever opsporen, of ook deze kunsten ten tijde van HOMERUS reeds bij de *Grieken* beoefend werden.

Bepalen wij ons hiertoe ook eerst bij de *Dichtkunst*. Doch, M. H.! zou het niet de dwaasheid zelve zijn, u dit met vele woorden te willen aantoonen? HOMERUS zelf strekt ons hiervan tot een ontegenzeggelijk bewijs. In hem zien wij, wel is waar, de Dichtkunst nog in hare eenvoudige kindschheid; maar zij is ook geheel natuur, daar hij ons den mensch in zijne handelingen en hartstogten zoo afschildert, als wij dien meermalen gadeslaan. Hij behoeft geene hooge vlugt of sterke verbeeldingskracht. De gedragingen zijner Goden en Helden ons zoo natuurlijk mogelijk voor oogen te stellen, hierin bestaat, onzes inziens, de ware, alom geroemde schoonheid van HOMERUS' verzen. Hierdoor had hij het Heldendicht tot zulk eenen trap van volkomenheid gebragt, dat niemand zijner natie het Episch gedicht durfde ondernemen. Ja, hij is het, die aan alle andere Heldendichters ten voorbeeld verstrekte, in welken tijd of onder welk volk zij leven mogten. Zijne verzen waren het model, waarnaar een VIRGILIUS, KLOPSTOCK, MILTON, TASSO, VOLTAIRE en HOOGVLIET, ja wie ook anders het Heldendicht moge ondernomen hebben, hunne gedichten vervaardigden. Deze mogen hetzelve tevens meer beschaafd en gevormd hebben, maar wijken ook hierdoor hoe langer hoe verder van de natuur af, die HOMERUS alleen ons met de juiste trekken weet te malen.

HOMERUS was, wel is waar, niet de eerste Dichter zijner natie. Wij vinden vóór hem LINUS, ORPHEUS en MUSAEUS als Dichters vermeld. Welke vorderingen deze echter reeds in de Poëzij gemaakt hadden, kunnen wij bezwaarlijk nagaan, daar ons weinig of niets van

ben is overgebleven. Met meer zekerheid kunnen wij zeggen, dat de Dichtkunst van HOMERUS af door de *Grieken* meer als *Kunst* begon beoefend te worden; terwijl zij bij de *Israëliten* in DAVID haren hoogsten trap schijnt bereikt te hebben.

Wij zeiden boven, dat niet alleen Dichtkunst, maar ook Zang- en Danskunst, den mensch als van nature aangeboren zijn: wij willen dan nu ook iets naders over deze zeggen, er tevens de Toonkunst bijvoegende, die wij zagen, dat ook reeds zeer vroeg bekend was. Men houde echter onder het oog, dat wij ook deze, bij haar eerste ontstaan uit de natuurlijke gesteldheid van den mensch, niet als geregelde en aan zekere wetten verbondene kunsten te beschouwen hebben; neen, het zijn slechts het gevoel en de hartstogten, die ze voortbrengen.

Zang- en Dichtkunst, twee onscheidbare zusters, gaan steeds hand aan hand, ja smelten zelfs meermalen ineen, zoodat het gezang gedicht, dichten zingen is. Dit zagen wij reeds in LAMECH: hij zong; en zijn gezang bestond in eene diehterlijke voordragt der zaak. Niets is er, dat deze beide meer bevorderlijk is, dan de Toonkunst. Welk eenen invloed heeft toch deze niet op het gemoed van den mensch! Zijn gevoel wordt er door aangedaan, zijne hartstogten opgewekt, en menigwerf wordt hij als in geestverrukking opgetogen.

Wegens de kortheid van het Mozaïsche geschiedverhaal, kunnen wij hiervan met betrekking tot het eerste menschdom zeer weinig zeggen, daar het toch des Schrijvers oogmerk niet was, eene geschiedenis op te stellen van de beschaving, zeden en gewoonten der eerste menschen. Wij zien echter *Gen.* XXXI: 27, dat het in JAKOB's leeftijd te *Mesopotamië* de gewoonte was, om vreemdelingen met gezang, door trommels en snaar-instrumenten ondersteund, uitgeleide te doen. Waarschijnlijk ontbrak de muzijk ook niet bij het speenmaal van ISAÄK. MOZES, dunkt mij, kunnen wij gerust als dengenen beschouwen, aan wien de Hebreeuwsche Poëzij

en Muzijk de grootste verpligting hadden, en door wien wij haar eerst tot eene geregelde kunst gebragt zien, doordien hij beide ten naauwste met de Godsdienst verbond, daar de plegtige feesten gevierd en de offers ontstoken moesten worden onder het geluid van trompetten en cimbalen, *Num.* X: 10. Het Israëlitisch leger trok ook onder bazuingeschal op ten krijg, *Num.* X: 2, 9 en XXXI: 6. Dat ook vrouwen reeds toen ter tijd zang- en toonkunst beoefenden, zien wij aan MIRJAM, MOZES' zuster, die, aan het hoofd eener vrouwenschaar, den lof van JEHOVA, over het omkomen van FARAÖ en diens heir, onder dansen en trommelen in beurtgezangen bezong.

Diezelfde tweelingzusters, Muzijk en Gezang, waren ook den *Grieken* zeer gevallig, en werden door hen op hoogen prijs geschat. Het was vooral bij de gastmalen, dat deze, nadat het gemoed door den wijn verVrolijkt was, het oor moesten streelen en het hart opwekken. Bij HOMERUS vinden wij hiervan althans verscheidene voorbeelden. Zoo verhaalt hij ons, hoe PHEMICUS, door hem een waardig voedsterling van APOLLO genoemd, *Odysf.* I, aan het hof van ULYSSES, met zijne medeminnaars aanzittende, door dezen genoodzaakt werd, zijne lier op te nemen, en hen door zijn gezang te vervrolijken. Deze zelfde PHEMICUS voegde ook zijne welluidende toonen bij het tokkelen der snaren van zijne lier, toen ULYSSES, door EUMEÜS geleid, zijn paleis te *Ithaca* naderde. ULYSSES noemde haar toen *een geschenk der Goden en vriendin der maaltijden*, *Odysf.* XVII. En wien is het onbekend, hoe in vervolg van tijd de verzen van HOMERUS door de *Rapsoden* en nakomelingen van HOMERUS (*Homeridae*), wier voorname bezigheid en inkomen hierin bestond, bij de maaltijden voorgezongen werden, en hierdoor der vergetelheid ontrukt zijn? — HERCULES, ACHILLES, CHIMON en anderen vervrolijkten zichzelven en hunne feestgenooten nu en dan weleens, door gezang en muzijk. Er schijnen echter ook reeds

toen ter tijd meer bepaalde *Zangers* geweest te zijn, welke door HOMERUS ἀοιδοι genoemd worden en in groote eer en aanzien stonden. De naam van Zanger of ἀοιδὸς schijnt tevens dien van Wijsgeer in zich begrepen te hebben. De Zanger toch, dien AGAMEMNON ter bewaking van CLYTEMNESTRA had achtergelaten, moest, door het bezingen van vrouwelijke deugden, de zucht tot braafheid bij haar opwekken en onbetamelijke gedachten tegengaan.

Zonder ons nu nog bij Schilder-, Bouw- of Beeldhouwkunst op te houden, willen wij ons naar het rijk der wetenschappen begeven, om bij dezelve eenige oogenblikken stil te staan. Vestigen wij hiertoe onze aandacht bepaaldelijk op de *Geneeskunst*, in haren ganschen omvang genomen.

Daar het eene door de ondervinding bevestigde waarheid is, dat de mensch, hoe nader hij bij de Natuur blijft, eene des te bestendiger gezondheid geniet, moet het, dunkt mij, bij ons geenszins verwondering wekken, wanneer wij van geen Geneesheeren melding gemaakt vinden, dan nadat het menschdom reeds eenige honderde jaren op aarde bestaan had. Wat ten minste het genezen van inwendige ziekten betreft, vinden wij daarvan in de H. S. geen gewag gemaakt vóór MOZES. Elk was zijn eigen Geneesheer, hiertoe vooral de *diaetetica* gebruikende. Bij de *Egyptenaars* schijnt echter deze kunst ten tijde van JOZEF tot de Priesterkaste behoord te hebben, even als deze in het bezit was van alle kunsten en wetenschappen, tot wier kennis men doorgedrongen was. HOMERUS geeft ook, *Odyss.* IV. vs. 228, de *Egyptenaars* als derzelver eerste uitvinders op, wanneer hij zegt, dat PAEON, de Esculaap der Hemellingen, van de *Egyptenaars* afstamde. Eenige harer takken schijnen reeds vroeg bekend geweest te zijn, en onder deze *Kruid-* en *Heelkunde*. Daar toch het voedsel der menschen in de eerste dagen voornamelijk in voortbrengselen uit het plantenrijk bestond (*), kon men al

(*) Zie GOGUET, *de l'origine etc.* Tom. I. pag. 159—161.

spoedig het heilzame of schadelijke van sommige kruiden leeren kennen. Dat men in JAKOB's tijd aan sommige planten reeds eene bijzondere kracht toeschreef, zien wij duidelijk in RACHEL, die den *Dudaïm*, door RUBEN in het veld gevonden, op zeer hoogen prijs stelde. Van het mengen en toebereiden van verscheidene planten en kruiden, alsmede van derzelver sappen tot zalfoliën, schijnt men in MOZES' tijd reeds geen geringe kennis gehad te hebben. Dit toch zien wij in de bereiding van de heilige zalfolie, *Exod.* XXX: 23, 24, en van het reukoffer, vs. 34, 35; terwijl tevens de besnijdenis eenige kennis aan de Heelkunde schijnt te vooronderstellen, gelijk deze, blijkens verscheidene plaatsen bij HOMERUS, toen den *Grieken* niet onbekend schijnt geweest te zijn. Van zalven of pleisters schijnt men zich echter nog niet bediend te hebben; men bepaalde zich enkel tot het opleggen van kruiden, bladeren of wortels op het gewonde deel. Men heeft ook uit het balsemen der lijken bij de *Egyptenaars* willen aantoonen, dat zij reeds eenige geregelde denkbeelden van de inwendige gesteldheid des menschelijken ligchaams hadden; doch wanneer wij de onderscheidene wijzen, waarop zulks werd uitgevoerd, oplettend gadeslaan, zien wij, dunkt mij, dat de *Egyptenaars* even min, als andere volken, de Ontleedkunde beoefend hebben, tot dat GALENUS het eerst hierover eenig licht verspreidde; offchoon ook deze zeldzaam eenig lijk opende, en zoo al, dan nog meest van apen, en zelfs eene reis naar *Alexandrië* deed, om het geraamte van een' mensch te zien.

Wij zouden nu nog over *Geschied-*, *Aardrijks-* en *Tijdrekenkunde*, alsmede *Meet-*, *Reken-* en *Sterrekunst*, kunnen spreken; maar wij moeten thans het rijk der Kunsten en Wetenschappen verlaten, om nog met eenige uitvoerigheid te kunnen gewagen van den *huisselijken toestand*.

4. Dat er in het huisselijke tusschen twee volken, die onder een zeer verschillend luchtgestel leven, en die uit zeer verschillende bronnen hun bestaan vinden, een groot

verschil bestaat, brengt de aard der zaak van zelve voort. Dit zien wij dan ook in deze volken van het Oosten en Westen bevestigd. Het is het tijdstip van de eerste grondlegging der Grieksche en Hebreeuwsche Staten, hetwelk wij hebben gadegeslagen; ja, eigenlijk vóór zij zich nog als een geheel vertoonden, maar uit verscheidene kleinere Staten bestonden. Dit had ten minste voornamelijk alzoo bij de *Grieken* plaats, bij wie ieder dezer kleinere Staten of Steden geheel op zichzelve stond, voor zijne eigene belangen zorgde, en voor zich een middel van bestaan opzocht; terwijl de verschillende stammen der *Israëliten* door eenen naauweren band van broederschap vereenigd waren, en op gelijke wijze voor hun onderhoud zorg droegen. Bij deze verscheidenheid had tevens eene groote overeenkomst plaats, daar het kindsche eenvoudigheid is, welke wij bij beide bespeuren. Laat ons dit kortelijk nagaan, hiertoe met de *woningen* beginnende.

De vrije, open lucht verstrekte ADAM en EVA tot woning, terwijl het geboomte hen tegen hitte, regen of andere natuurverschijnselen moest beveiligen. Daar dit echter den mensch zeer vele moeijelijkheden veroorzaakte, zocht hij reeds spoedig een ander verblijf op, daartoe waarschijnlijk holle boomstammen of holen gebruikende:

Tum primum subiere domos: domus antra fuerunt. (*)

Van KAÏN lezen wij reeds, *Gen.* IV: 17, dat hij eene stad bouwde, welke hij *Hanoch* noemde. Wat men hierdoor te verstaan hebbe, is zeer onzeker. Dat wij hier aan geene eigenlijk gezegde *stad* te denken hebben, zal wel geen betoog behoeven, te meer daar het woord עיר in het algemeen eene plaats beteekent, waar verscheidene menschen zich bij elkander ophouden. Zouden wij het dan niet aldus mogen opvatten, dat KAÏN met zijn geslacht zich digt bij elkander ophielden, het zij in holen, het zij in eene zekere soort van hutten?

(*) OVID. *Metamorph.* Lib. I. vs. 132.

Daar KAÏN, als landbouwer, zich bestendig op ééne en dezelfde plaats kon ophouden, had eene vaste woonplaats voor hem geene moeijelijkheden in; maar, daar wij gezien hebben, dat men zich al zeer vroeg ook op de veehoederij toelegde, waren zoodanige woningen voor hen, die met hun vee heinde en ver heentrokken, zeer lastig en bijna onbruikbaar. Zij moesten zich echter deze moeijelijkheid getroosten, tot dat JABAL, de oudste zoon van LAMECH, de draagbare woningen of tenten uitvond. Naardien de volken, van welke wij in *Genesis* bijzonder melding gemaakt vinden, herders waren, zoo spreekt het van zelve, dat zij van deze, met hunne leefwijze meer overeenkomstige, woningen gebruik maakten; terwijl het zeer waarschijnlijk is, dat zij, die zich op den landbouw toelegden, van vaste woningen zich zullen bediend hebben. Dit heeft, volgens het getuigenis der reizigers, ook nog heden bij de *Arabieren* plaats, van welke zij, die den landbouw beoefenen, steden en dorpen bewonen; terwijl de *Bedouïnen* of herders, ginds en her met hunne kudden rondzwervende, zich van tenten bedienen. Daar nu de *Israëliten*, vóór hunne bezitneming van *Kanaän* onder JOZUA, den landbouw weinig of niet beoefenden, maar voornamelijk de veeteelt, zoo vinden wij ook niet dan van draagbare woningen bij hen melding gemaakt. Niet dat het aanleggen van steden toen nog geheel onbekend was: dit toch zien wij in *Sodom* en *Gomorra*, de overige steden van het Zoutdal en andere, die ons opgenoemd worden, hoedanig deze dan ook mogen geweest zijn. Zij schijnen echter reeds van poorten voorzien te zijn geweest, daar men *Gen.* XIX: 1 leest van de poort der stad *Sodom*, en XXXIV: 20 van die der stad *Sichem*.

Van geheel andere woningen bedienden zich de *Grieken*, ten tijde van HOMERUS; gelijk ook toen de *Israëliten*, onder DAVID en SALOMO, niet alleen meer geregeld in steden en dorpen woonden, maar ook in de bouwkunst reeds zeer groote vorderingen gemaakt hadden, zoo als wij vooral zien aan den tempel en de pa-

leizen; door SALOMO gefticht. De woningen, welke HOMERUS ons befchrijft, zijn die der Koningen en Vorften: wij mogen dus gerust aannemen, dat deze prachtiger ingerigt en rijkelijker verfierd waren, dan zulks gewoonlijk plaats had. Wanneer wij, al hetgeen wij van dezelve bij HOMERUS vinden, opzamelen, zullen wij ze ons, dunkt mij, aldus moeten voorftellen. Een muur (ἕρκος) omringde het gansche gebouw; daarna kwam men aan de poorten (πύλαι), alwaar honden de wacht hielden, hierom κυνες πυλαωροι genoemd. Voor de deur waren zitplaatfen, waarop men zich gewoon was neder te zetten, gelijk wij onder anderen zien aan de minnaars van PÉNÉLOPÉ, *Odyss.* XVI. vs. 343, en aan NESTOR, *Odyss.* III. vs. 400. Hierop volgde eene open plaats, πρόδομος of αὐλὴ genaamd, waar men gewoon was de vreemdelingen te ontvangen en hun een rustbed gefpreid werd, even als in de aangrenzende galerij, αἰθουσῃ. Zoo werd toch TELEMACHUS bij NESTOR ontvangen, *Odyss.* III. vs. 399. Deze zelfde gewoonte fchijnt ook bij de *Romeinen* plaats gehad te hebben. VIRGILIUS immers verhaalt, *Aeneas*, Lib. III. vs. 354—356, van HELENUS, die AENEAS en zijne togtgenooten in zijn paleis ontving:

Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi;
Impositis auro dapibus, paterasque tenebant.

Nu naderde men het eigenlijke huis, van buiten met onderfcheidene verfierfelen opgetooid (παμφανοων), van binnen fchitterende van goud, zilver, ijzer en ivoor. Het paleis van MENELAUS fchijnt hierin uitgemunt te hebben, daar toch TELEMACHUS door den rijkdom en de fchitterende pracht, die er heerschten, als geheel verpiet was, *Odyss.* IV. vs. 71. Onder de zuilen, waarop de bovenfte verdieping rustte, was er eene, beftemd tot het ophangen der wapenen, *Odyss.* I. vs. 126. Het bovenfte gedeelte (ὑπερῷον) was het vrouwentimmer,

alwaar tevens de *Thalami* waren. Zoo bevatte het paleis van PRIAMUS 50 zulke slaapkamers. De daken der huizen waren, even als die der *Hebreërs* (*Deut.* XXII) en *Romeinen* (VITRUVIUS, Lib. II), plat, en verstrekten dikwerf tot eene wandelplaats, of om er zich neder te vlijen en zich in de stralen der zon te koesteren; gelijk wij ELPENOR aan ULYSSES hooren verhalen, *Odyss.* XI. vs. 62, hoe hij, door van het dak van CIRCÉ's paleis, waarop hij zich te slapen gelegd had, af te springen, zijn' hals gebroken had en jammerlijk omgekomen was.

Deze uitweiding over de woningen der *Grieken* diene, om het groot verschil te doen opmerken, hetwelk er bestond tusschen de nederige tent der Herdersvorsten ABRAHAM, ISAäK en JAKOB, en het prachtig en rijk versierd paleis van MENELAUS, den Koning der *Spartanen*, ALCINOUS, dien der *Phaeaciërs*, of ULYSSES, den Vorst van *Ithaca*.

Nu nog eenige oogenblikken bij de *zeden* en *gewoonten* stil te staan, zal het laatste gedeelte dezer Verhandeling uitmaken.

(*Het slot hierna.*)

VERSLAG

VAN DEN STAAT DER

STADS ARMENSCHOLEN

TE AMSTERDAM,

GEDAAN DEN 22STEN MAART 1831,

DOOR

HENDRIK HARMEN KLIJN. (*)

Voorzang.

Klinkt weêr, toonen! ruischt weêr, zangen!
Galm weêr, ongekunsteld lied;
Schilder ons ontvonkt verlangen!
't Kinderhart kent de onrust niet.

'T Feestuur daagt, — wij vieren 't mede;
  Wij, wat ftorm ook om ons loeit;
Stemmen 't lied van heil en vrede;
  Wij, wat ons de borst doorgloeit.

Lieflijk, als een lentemorgen,
  Helder, als het licht der maan,
Lacht ons, wat nog is verborgen,
  Leven, lot en toekomst aan.
Zacht, als 't jeugdig groen der dalen,
  Kalm, als de onbewogen vloed,
Rein, als zuivre zonneftralen,
  Blinkt het kinderlijk gemoed.

Maar de ftorm daagt uit het Noorden;
  Vreeslijk woedt zijn gang en val;
'T Kalme beekje ontzwelt zijn boorden,
  En verwoest het vruchtbaar dal;
'T Lieflijk zonlicht, dat ons koestert,
  Rijst, ontvlamt, en blaakt, en gloeit;
En, 't gene eerst het leven voedftert,
  Wordt een vuur, dat alles fchroeit.

Zoo, zoo dagen felle ftormen
  In het argloos jeugdig hart;
Zij verwoesten, zij misvormen,
  Wat met vlijt gekoesterd werd.
Nooddruft, zorgen, angst en kwalen
  Grijnzen met haar fmart ons aan;
'S Levens lentezonneftralen
  Zullen voor ons ondergaan.

Heil dan hun, wien werd gegeven,
  Wat het hart met kracht omgordt;
Wat ten gids ftrekt door het leven;
  Wat een bron van zielsheil wordt;

(*) Eene herhaalde, vereerende uitnoodiging zoo wel, als de algemeene belangftelling, zijn oorzaak der ongewone plaatfing van dit Verflag, met weglating alleen, ter noodwendige bekorting, van eenige bijzonderheden, de waardige Leermeesters VAN DEN HOUT, HINSE, SLOT en CHRISTIAANS betreffende, als van tijdelijk en min algemeen belang. Mag hetzelve iets bijdragen ter meerdere waardering eener inftelling, welke zoo veel toebrengt tot bevordering van volksrust en volksheil in ons vaderland, dan zal het doel dezer mededeeling bereikt zijn. — H. H. K.

Wat geen kwaal des tijds zal krenken;
Wat vertroost bij 't smartlijkst lot;
Wat tot d' arbeid kracht zal schenken;
Wat ons wijst en voert naar God!

Ziet dan, edele Amstellaren!
Hen, wien gij hebt wèl gedaan!
Ziet, bij 't geen wij hier vergåren,
Onzen dankbren ijver aan!
Mag u 't kroost der armen treffen,
Bij hetgeen zijn vlijt hier leest;
Mag zijn dank u 't hart verheffen:
Heil dan, heil dit kinderfeest!

Welk eene talrijke menigte! welk eene aandoenlijke belangstelling! — het aanschouwen daarvan zoude mij ontmoedigen, indien ik het gevoel, dat allen in dit oogenblik bezielt, niet kende, en niet met mijn geheele hart toejuichte.

Ja, ik weet het, mijne Land- en Stadgenooten! gij komt om hen, die zich daar voor u bevinden; gij komt om deze kinderen. Het is geenszins hun schitterende stand, hunne blinkende wijsheid, welke uwe aandacht tot zich trekken; neen! het is het kroost der behoeftigen, het zijn arme kinderen, welke uwe belangstelling treffen; — gij wilt er getuigen van zijn, *dat*, en *hoe*, zij tot menschen, tot nuttige burgers van ons dierbaar vaderland gevormd worden.

Ik vereer die belangstelling; zij zal voldoening vinden. Ik wil daarom ook uw gevoel geen oogenblik afleiden; ook ik wil daartoe medewerken; ik zal over niets, dan hetgeen in onmiddellijke betrekking tot deze kinderen staat, spreken. Mijn pligt roept mij, als Voorzitter van Curatoren, om u in hunnen naam verslag te doen van de wijze, waarop deze kinderen worden onderwezen, — van den staat onzer Stads Armenscholen.

Het getal der scholen, waarop de kinderen van die inwoners dezer volkrijke stad, welke onvermogend zijn om hun eenige opleiding te geven, onderwijs ontvangen, is thans *twaalf*. *Stads Armenscholen* is derzelver naam en bestemming. Heilig zij de nagedachtenis van hen, die het eerst op het denkbeeld kwamen, en dat doorzetten, — die het eerst zulke scholen stichtten!

Scholen voor het kroost der behoeftigen zijn een treffend blijk van den volksgeest.

Er heerscht bij ieder volk een algemeene geest, waarop alle volksheil gegrond is. Wanneer deze geest de grondzuilen, waarop alles rust, te veel verzwakt, of de banden, die alles moeten verbinden, te weinig zamenhecht, dan moeten verwijdering en ontbinding eindelijk volgen; doch wanneer die geest de eerste versterkt en de laatste ongemerkt toehaalt, dan wordt het volksgeluk bevestigd.

Het denkbeeld eener Maatschappij moge het onderscheid van standen reeds van zelve in zich sluiten, dáár alleen echter heerscht een gepaste volksgeest, waar men, door algemeene en zachte koorden, deze standen poogt te verbinden, en naar één doel, volksrust en volksheil, streven doet.

Hoe nu toch, rijke en schoone Nederlandsche taal! zult gij die algemeene stemming, om ook het kroost der behoeftigen tot nuttige burgers te vormen, noemen? — volkswil? volksneiging? volksgeestdrift? — neen! het is de uitgedrukte, in edele beginselen en daden krachtig werkende *volksgeest*. Men gevoelt dáár het nuttige, dat er in de ontwikkeling van het verstand en de vermeerdering der kennis gelegen is; want oordeel en kennis voeren eenen afkeer tegen het onordelijke, het wanvoegelijke met zich; zij zijn de voedende sappen, die het ontkiemende kracht en kleur geven, en verheffen den smaak voor het goede en voortreffelijke. Men beseft dáár innig het noodzakelijke eener zedelijke veredeling van het hart; want deze alleen is de bron van algemeene welwillendheid, broederliefde en zuivere godsvrucht. Men erkent dáár, dat de kracht des volks voornamelijk daarin bestaat, dat alle standen belang hebben bij de algemeene welvaart; dat allen elkander naderen, en dat hechte banden allen aan het geliefde vaderland verbinden; want uit deze alleen kiemen de beginselen van orde, gehechtheid en liefde voor den grond, die allen voedt en beschermt, en vormen die kracht, welke alles tot behoud van den heiligen erfgrond, tot bescherming der algemeene zelfstandigheid opoffert.

Nederlanders! werpt uw oog op de wereldkaart! beproeft, onderzoekt, vergelijkt! ziet, wat *hier* gevormd en geleid wordt, en juicht met mij, dat Nederland bij uitnemendheid op dien volksgeest roemen mag, en dat deszelfs achtbare houding, in deze treffende oogenblikken, ons en de geheele beschaafde wereld op het overtuigendst doet zien, welk eene kracht, welk een heerlijk licht uit zulk een brandpunt stroomt, — wat zoodanig een volksgeest vermag!

Het aantal kinderen, dat op deze onze Stads Armenscholen tot nuttige burgers wordt opgeleid, is niet klein. Het zijn duizenden, die hier dien zegen ontvangen. Het getal der leerlingen is thans op de dagscholen 2181 jongelingen en 2003 meisjes; terwijl nog 930 op de avondscholen onderwijs ontvangen; makende te zamen het getal uit van 5114 kinderen. Van de scholen zijn in dit jaar ontslagen 695 leerlingen, en niet meer dan 23, om het weinig ter schole komen, of om wangedrag, afgeschreven. Van de eersten zijn 199 eene bijzondere belooning en een loffelijk getuigschrift waardig gekeurd; terwijl hun tevens de eer wordt vergund, dit hier openlijk te ontvangen. In het afgeloopen jaar zijn 1129 kinderen geplaatst; blijvende echter niet minder dan 3417 kinderen over, welke reikhalzend naar eene plaatsing op deze onze scholen uitzien. Dit laatste getal is zeker verbazend. Ziet hier, M. H., wat daarvan eene der meest aanleidende oorzaken is.

Reeds sedert lang namen Curatoren de vrijheid, de achtbare Regering dezer Stad uit te noodigen, om hen in staat te stellen, aan het vurig verlangen van het groot aantal ouders, welke hunne kinderen op onze scholen wenschten geplaatst te zien, te kunnen voldoen. Bij elke gepaste gelegenheid uitten Curatoren den wensch tot het daarstellen van nog eene, en wel eene zeer uitgebreide school, (ware het mogelijk voor 1000 kinderen) met dat gelukkig gevolg, dat zij de vrijheid ontvingen tot het oprigten van eene twaalfde school, groot genoeg voor 600 leerlingen; voor welke school een geschikt gebouw (bij de Leidschegracht naast de Manege) werd gevonden, en op welke, reeds in de maand Augustus ll., 400 kinderen werden geplaatst, welk getal naderhand tot 640 geklommen is; terwijl ons tot dat einde, door de achtbare Regering dezer Stad, eene vermeerdering van *f* 3000 toelage uit de stads kasse vergund werd. — Heil zij onze loffelijke Regering voor deze uitbreiding van de beste aller weldaden! Zij ontvange daarvoor onzen innigen dank, de goedkeuring van God, en de voortdurende vermeerdering der welvaart en rust van deze volkrijke en achtingwaardige wereldstad!

Nadat Curatoren de regeling en het onderwijs op die school aan onzen verdienstelijken eersten Leermeester ROBERT TUIBEL hadden opgedragen, was het deze aangename gebeurtenis, welke Curatoren het besluit deden nemen, om in

dit jaar voor *alle* onze fcholen eene infchrijving te doen; en het is deze, federt jaren niet plaats gevonden hebbende, algemeene infchrijving, welke, na de plaatfing, nog het verbazend aantal van 3417 kandidaten heeft opgeleverd.

Treurig is wel, aan den eenen kant, het aanfchouwen van zoo veel hulpbehoevenden; maar roerend is het ook, aan de andere zijde, te zien, dat zelfs het behoeftig gedeelte van de edele bewoners dezer ftad zoo dringend verlangt naar datgene, waaraan geen geldelijke of tijdelijke voordeelen verbonden zijn, maar waardoor de mensch eerst mensch wordt, en alleen die fchatten ontvangt, welke mot noch roest verteeren kunnen.

Doch wat zijn dan toch die fchatten, naar welke aller handen zich zoo roerend uitftrekken? o, M. H.! vestigt uwe gedachten op onze inrigting! herinnert u, wat zij is, en dankt met mij God, die ons in ftaat ftelde, om zoo veel nuts te ftichten!

Treffend fchouwfpel! Dagelijks wordt een zeer groot aantal kinderen aan luiheid en lediggang ontrukt; dagelijks verzamelen zich, op onze twaalf fcholen, meer dan 5000 kinderen, bezield met één doel, aangevuurd door denzelfden wil, en geleid door dezelfde eenvoudige middelen.

Hoort het, gij allen! en boven allen gij, die de vreugde en hoop van uw leven, die uwe lievelingen hier vóór of rondom u ziet! hoort het bij vernieuwing, wat uwe kinderen hier ontvangen, en weet, dat ook bij ons het opfchrift, voor al het onderwijs, dit is: *De vreeze Gods is het beginfel van alle wijsheid!*

Zegt mij nu, wie gij ook zijt! hebt gij u immer beklaagd, in uwe jeugd, in het lezen, fchrijven en rekenen onderwijs te hebben ontvangen? o, Misgunt dan deze behoeftige kleinen die weldaad niet; zij zal hen voor volftrekte armoede beveiligen, en hun het eerlijk dagelijksch brood fchenken!

Alle befchaafde volken dragen roem op hunne taal, en achten die als eene der grondzuilen van hun zelfftandig volksbeftaan. En de Nederlander zoude zijne fchoone moedertaal niet mogen kennen en er roem op dragen? zoude dit fteunfel van zijne zelfftandigheid niet mogen vasthouden en befchermen? Doch wat wilt gij vasthouden en befchermen, indien dit fteunfel flechts in het bezit der bevoorregte ftanden is? indien voor het talrijkst gedeelte van het volk datgene verloren is, wat het aan zijne zeden en gewoonten

moet hechten, wat het moet zamenbinden, en met onontknoopbare banden aan den grond zijner geboorte klemmen?

Duizenden worden voor afdwalingen op den levensweg bewaard, en duizenden keeren van hunne dwalingen terug, alleen daardoor, dat de goede indrukken, in hunne jeugd ontvangen, weder opdaagden in hun geschokt hart. Is het dus niet van het hoogste belang, dat men het kroost der behoeftigen God en hunne pligten doe kennen? dat men de eerste grondslagen der Godsdienst in het algemeen, en voor de meesten hunner die van het gezegend Christendom, diep in hunne harten drukke? Is het dwaasheid, dat men hun den grond hunner geboorte, en de lotgevallen onzer moedige vaderen, kennen doe? dat men hun eerbied en liefde voor onzen voortreffelijken Koning, getrouwheid aan de wetten, zucht naar eendragt, rust, en kalme stemming van den geest, diep in het hart prente? Is het gevaarlijk, dat men ook den behoeftigen dag aan dag toeroepe: „Aan het vader„land zijt gij, naast God, alles verpligt, — uwe geboorte, „uwe geliefde ouders, de heilige banden der natuur, het „onderrigt, dat gij ontvangt, alwat gij geniet, hoopt en ge„looft. Eerbiedigt het, als uwen regtmatigen wetgever! — „bemint het, als een uwer grootste weldoeners! — be„schermt en verdedigt het, als de schatkamer, als de heilige „bewaarplaats uwer onverganke lijke bezittingen!"

Zietdaar, M. H., het doel van het onderwijs, op uwe Stads Armenscholen gegeven, — zietdaar datgene, naar hetwelk derzelfs Bestuurders met vastheid streven!

Maar zulk eene stille leiding, zulk een heenwijzen naar de schatten van geest en hart, zulk eene tempering van alle hevige hartstogten, zulk eene stemming van de ziel tot bedaardheid en kalmte bij de slingeringen der menschelijke lotgevallen, verzwakken zij niet de veerkracht der ziel? of maken zij het hart niet eigenzinnig, trotsch en hoogmoedig?

De veerkracht der ziel verzwakken? — o Gij, grenspalen van mijn geschokt vaderland! toont gij het ons, wat mijne lippen naauwelijks stamelen kunnen! verkondigt het luid, *wie* het zijn, die zich rondom u geschaard hebben; *wie* u voor de woede der dolzinnigste razernij beschermen! — Ja, M H.! dáár heeft *hij* zich voor u, voor mij, voor het geheele vaderland opgeofferd, die, in ons Burgerweeshuis, even zoo werd geleid en onderwezen, als deze kinderen geleid en onderwezen worden! — dáár, o gij rijken en behoeftigen! gij

voornamen en minderen; hier tegenwoordig! dáár ftaan zij, die, door u, door mij, op deze onze fcholen of elders onderwezen zijn! dáár ftaan zij, uwe geliefden! dáár ftaan uwe kinderen! dáár ftaat de bloem onzer jongelingen! Heilige pligt, vaste wil voerde hen derwaarts; onwrikbare moed doet hen volhouden, onkreukbare trouw palftaan! Toont mij grootfcher en tevens edeler veerkracht der ziel!

Maar hun hart? hoe trotsch misfchien op hun befluit? hoe eigenzinnig bij hetgeen zij doen? hoe hoogmoedig op hetgeen zij volhouden? — o Gij, wie gij ook wezen moogt, die onder die duizenden uwe lievelingen telt! mij dunkt, ik zie u; ik zie den genoegelijken weemoed, die in uwe oogen wemelt. Ja, fpreekt gij voor mij! Wat ademt de geest van hen, die u zoo dierbaar zijn? wat hun mond en pen? Ik las hun fchrijven herhaalde malen, en ontroerde even zoo dikwerf. Neen! geene trotschheid, geen hoogmoed, maar godsvrucht, kalme godsvrucht, onwrikbare ftandvastigheid, naast ftil vertrouwen, hoop, en onderwerping aan het heilig Godsbeftuur, — ziet, M. H., zóó zijn zij geftemd, die bij deze inrigting wèl onderwezen zijn!

Dierbaar vaderland! Ja, thans kunt gij den vreemdeling, die u vraagt naar de gedenkzuilen van Neêrlands grootheid, naar de kenmerken van 's volks voortreffelijkheid, antwoorden, wat de erkentenis, in Londens hoofdkerk, als de fchoonfte eerzuil, op het graf van deszelfs ftichter fchreef: *Vreemdeling! zie uwe oogen rondom u!*

Het is voor Curatoren een bijzonder genoegen, hier openlijk te kunnen verklaren, dat, gedurende het afgeloopen jaar, de kinderen, op onze fcholen onderwezen, zich die weldaad hebben waardig gemaakt. Van 5116 kinderen zijn er niet meer dan 23, meestal nog flechts om het te weinig fchool komen, hetgeen ook veelal het gevolg van diepe armoede is, van de fcholen afgefchreven.

Bemoedigende gedachte! Toen ik vóór veertien jaren van deze plaats tot u fprak, was het getal van onwaardigen 136; vóór zeven jaren noemde ik u 84; thans flechts 23. Zoo dikwerf wij de fcholen bezochten, trof ons, bij voortduring, de vlijt en gehoorzaamheid dezer kinderen, en waren wij over hunne vorderingen zoo zeer tevreden, dat wij, na de gewone halfjarige Examens, met moeite eene keuze konden doen, bij de toewijzing der kleine belooningen, welke zij voor hun goed gedrag ontvangen.

Het is, M. H., inderdaad een belangrijk schouwspel, wanneer men op onze scholen, in hetzelfde verblijf, 3-, 4-, ja nu zelfs 600 kinderen bij elkander, en allen werkzaam ziet. Welk eene orde, welk eene stilte! en toch overal leven, beweging, werkzaamheid. Wat al ijver, wat al lust, wat al inspanning van vermogens, om te hooren, te ontvangen, of het verzamelde kenbaar te doen worden! Welk een vurig streven, om zich de eer van vlijtig te zijn, en een gering blijk van erkenning hunner vorderingen, waardig te maken!

Zulk eene kleine kinderwereld is belangrijker, dan men in den eersten opslag wel gelooft. — Is zij niet de eerste morgenschemering van den helderen of benevelden levensdag? Is zij niet de eerste tred, welken de mensch doet in het woelige, werkzame leven? Is zij niet het verkleinde beeld van alle die goede en verkeerde hoedanigheden, welke naderhand de groote huishouding bevestigen of verwoesten? Leert zij ons niet, op het treffendst, hoe noodzakelijk het is, om den onrustigen mensch bezigheid, en iets, dat zijne opmerkzaamheid voortdurend boeit, te verschaffen? Willen wij weten, wat, op het groote wereldtooneel, bij de volken, dikwerf de overspannene bewegingen kan voorkomen, deze kinderwereld leert het ons. Het ledig zijn, — een te bekrompen veld, waarop zich de algemeene geest uitzet, — gemis van behoorlijke prikkels tot werkzaamheid, — ontbering van datgene, wat aller ziel en zin voortdurend boeit, veroorzaken gebrek aan beweging, en scheppen eindelijk volksverveling, met al hare onzalige gevolgen. Gezegend blijven daarom uwe pogingen, gij, die voor de volken het gebied van het ware, het schoone en het goede ontsluit, en hen derwaarts voert! want dáár bestaat geen stilstand; dáár prikkelen edele drijveren; dáár kan alles ziel en zinnen boeijen; dáár kan alles werken op de heiligste belangen van allen.

Dat wij nu op dit ons verkleind wereldtooneel datgene overbrengen, wat op het groote, te midden der algemeene bewegingen, tot voortstuwing der handelenden, tot opwekking en leiding van het gevoel verstrekt, — wie uwer zal dit veroordeelen? — De eer is de schaduw der deugd. Dat gevoel pogen wij, als de bron van zoo veel goeds en regtschapens, in de jeugdige harten minder nog op te wekken, dan wel eene verstandige rigting te geven. Daartoe schenken wij die teekenen van onze af- of goedkeuring, die een-

vondige kinderprijsjes. En nu, gij allen, lieve kleinen! voorwerpen van onze zorgen! gij, die u de eer der onderscheiding hebt waardig gemaakt; gij, die hier tegenwoordig, en afzonderlijk geplaatst zijt, toont aan deze vergadering, wat gij ontvingt; gij zijt zulk eene eer waardig!

Tusschenzang.

Gelukkig, die tot 's levens disch
Met onbezorgde blijdschap nadert!
Die, ziel en zin gezond en frisch,
Zich krachten voor 't genot vergadert;
Die, wat Gods Vaderhand hem biedt,
Altoos met dankbre vreugd geniet!

Die rustig en tevreden zit,
Wat rang, wat plaats hem zij beschoren;
Die om geen wulpsche spijzen bidt,
Geen' dartlen drank zich heeft verkoren;
Die nimmer morrend zich vergast,
Of onverzaadlijk om zich tast!

Wat rijke volheid overal!
Wat spijziging voor aller monden!
't Gene aller honger stillen zal,
Wordt aan Gods Vaderdisch gevonden.
't Zij hoog of laag, of schaarsch, of veel,
't Krijgt alles eens zijn nuttig deel.

Ook wij, wij naadren tot dien disch;
Gods Vaderliefde zal dien reeglen;
Wat plaats, wat spijs hier de onze eens is,
Zal de eigen Vadermin bezeeglen;
Maar 't hangt aan smaak, aan keus, aan kracht,
Wie onzer hier verzading wacht.

De ziel zij rein, het hart gezond;
Slechts de arbeid doe den lust ontvonken;
Nooit tast' de hand, nooit smacht' de mond
Naar 't gene aan andren wordt geschonken:
Dan worden wij, bij zuur en zoet,
Met de echte levensvreugd gevoed.

o Gij, die ons de krachten schenkt!
Die hart en zin geschikt wilt maken,
Om, bij hetgeen ons spijst of drenkt,
Een zuiver levensheil te smaken;
Ziet 't kroost der armen om u staan,
En neemt zijn dankend loflied aan!

Wanneer dan eens, in later tijd,
Ook wij, aan 's levens disch gezeten,
Gevoelen, wat ons hart verblijdt,
En wat wij juichend welkom heeten,
Dan wordt voor u ons dankgebed
Op nieuw met geestdrift ingezet.

o Dierbre grond! o Nederland!
Wel waardig, dat we u zeegnend noemen;
Wie schetst de trouw, den broederband,
De menschenmin, waar ge op kunt roemen?
Wat ook de trots der volken toon',
Van deugd en moed komt u de kroon.

Aan onze Stads Armenscholen is nog eene andere, zoo wij gelooven lofwaardige, instelling verbonden. Het is die, namelijk, waar jongelingen van meer dan gewone bekwaamheden en goed gedrag worden opgeleid, om zelve te kunnen onderwijzen, en dus leermeesters der jeugd te worden. Het getal der aanwezigen is thans 52; zijnde 43 werkelijke, en 9 kandidaat-kweekelingen. Dit jaar werden er 10 op nieuw aangenomen, en 2 bevorderd tot tweede ondermeesters; terwijl er onderscheidene tot verdediging van ons dierbaar vaderland zijn uitgetrokken. Uit de kweekelingen, bij deze inrigting tot onderwijzers opgeleid, konden wij, in dit jaar, tot tweede ondermeesters benoemen GERRIT RAVENSTIJN en J. G. MEYNINK; van tweede tot eerste ondermeesters K. WIJBRANDS, D. ERBRINK en J. H. C. STIENS; terwijl wij het afsterven van den verdienstelijken eersten ondermeester JAN VAN DUINEN betreuren.

Door deze instelling nu wordt het oogmerk krachtdadig bevorderd, om het verbeterd onderwijs zoo algemeen te maken, als mogelijk is. In den loop van dit jaar beleefde zij haar 25 jarig bestaan; en o, hoe zoudt gij getroffen zijn, indien ik u al het goede kon aanschouwelijk maken, wat,

ook door deze instelling, gedurende die reeks van jaren, aan het oude getrouwe Holland, en zelfs hier en daar aan het van ons afgescheiden, het geschandvlekte Zuiden, geschonken werd! Ja, ook uit het middelpunt dezer instelling worden de stralen van kennis, smaak en deugd over de geheele oppervlakte van ons vaderland verspreid, en doet zij hetzelve, ook van dien kant, eene der achtingwaardigste plaatsen in de rij der beschaafde volken vervullen.

Gij hadt regt, verdienstelijk Redenaar! toen gij ons vaderland *een heilig land* noemdet (*). Ook in dit opzigt verdient het dien eernaam ten volle.

De gang van het onderwijs echter was, zelfs nog in de 18de Eeuw, bekrompen, wankelend, zonder eenigen vorm, en geheel aan het toeval overgelaten. Strenge tucht was het middel ter bereiking van het onvolkomen doel, en hetgeen er onderwezen werd bepaalde zich, maar al te veel, tot kerkelijke of staatkundige begrippen; alles slechts op het geheugen werkende, zonder het verstand te vormen, of het hart te verheffen.

De 19de Eeuw moge wel eens tot een tegengesteld uiterste zijn vervallen; oordeel en ondervinding doen den gang van het onderwijs hetzelve nu vermijden, en pogen thans de voorwerpen dier zorgen, en daaronder ook het kroost der behoeftigen, voor den stand, waartoe zij bestemd zijn, zoodanig te vormen, dat zij, wanneer het der Voorzienigheid behaagde hen in andere standen te verplaatsen, zich nimmer over het smartelijke eener verbeuzelde, zoo niet bedorvene, jeugdige vorming kunnen bedroeven.

En o, hoe smartelijk is dit laatste! Ik beroep mij op u allen, mannen en vrouwen! die, zelve in den deftigen middelstand opgevoed, u zoo dikwerf met mij over het wanstaltige onderwijs, hetwelk er nog in onze jeugd op de scholen heerschte, bedroefdet. Hoe ontelbare malen maakte u deze ontbering niet elke veredeling van uzelven dubbel moeijelijk! Hoe herhaalde malen benijddet gij het hun, welke naderhand, door eenig Akademisch onderwijs, ten minste gedeeltelijke vergoeding ontvingen voor deze, uit bekrompenheid van geest, vooroordeel, en overdreven zucht voor beroep en handel, ontstane verwaarloozing!

(*) De Wel Eerw. C. W. WESTERBAEN, in eene Leerrede, geplaatst in No. I. 1831. van dit Tijdschrift.

Wanneer onze jongelingen deze Stads Armenfcholen verlaten, vinden zij, door zich voor het vaderlijk beroep te bekwamen, of elders, het middel tot een eerlijk bestaan. Bij de meisjes neemt alles eene andere rigting. Zij keeren tot den huifelijken kring terug, en vinden daar niet altijd de gelegenheid, om zich, door het leeren van nuttige vrouwelijke handwerken, voor den dienstbaren ftand, of voor de pligten van goede huismoeders, gefchikt te maken. Ook hiervoor is, zoo veel de omftandigheden zulks veroorloven, op onze Stads Armenfcholen gezorgd. De zoodanige der meisjes, welke door een braaf gedrag en aanhoudende vlijt hebben uitgemunt, ontvangen, op onze beide Werk- en Leerfcholen, dezen onfchatbaren zegen. Daar worden zij onderwezen in die nuttige vrouwelijke handwerken, welke ieder meisje vereeren, en haar in ftaat ftellen, om eenmaal de fteun van haar huisgezin, de zegen voor echtgenoot en kinderen te worden.

Niet minder dan onze overige, voldeden ook deze Werk- en Leerfcholen in dit jaar aan onze verwachting; terwijl de waardige onderwijzeresfen hare taak met ijver en getrouwheid volbragten. 152 Meisjes werden aldaar onderwezen; zijnde er in dit jaar 61 door Mevrouwen Regentesfen ontflagen, en 58 wederom geplaatst; welke eerstgenoemde meisjes, naar evenredigheid harer vorderingen en gedrag, een gefchenk in kleederftukken ontvangen. Binnen weinige oogenblikken zullen ook zij u eenige proeven harer vorderingen aanbieden.

En gij, waardige Vrouwen! die uwe zorgen ten nutte dezer inftelling zelfs zoo verre uitftrekt, dat gij al het mogelijke aanwendt, om deze meisjes, (voor zoo verre zij tot den dienstbaren ftand zullen overgaan) bij het verlaten der Werk- en Leerfcholen van goede dienften te voorzien, ontvangt voor al dat nuttig en edel pogen onzen hartelijken dank en den Goddelijken zegen!

Er blijft echter, en waarom zouden Curatoren zulks niet erkennen? ten aanzien der gevolgen van het hier gegeven onderwijs, nog iets, en wel iets zeer wenfchenswaardigs, over. Bij het verlaten dezer fcholen treedt het meisje meestal terug tot den huifelijken kring, en blijft daar, fomwijlen nog lang, onder het onmiddellijk toezigt der ouderlijke zorgen. Maar de jongeling treedt dadelijk in het woelige, werkzame leven. Meer op zichzelven ftaande, is hij ook meer bloot-

gesteld aan al die afwijkingen en verleidingen, waaraan de jeugd; zonder tucht en opzigt, maar al te veel is blootgesteld. Zoude het nu niet te wenschen zijn, dat de zorg voor het gedrag dier jongelingen, welke onze scholen verlaten, nog eenigen tijd konde voortduren? dat Curatoren daarover een wakend oog houden konden, en, bij gepaste gelegenheid, hunne af- of goedkeuring over het gedrag dier jongelingen konden doen kenbaar worden?

Beschouwt, M. H., dezen wensch echter geenszins als eene begeerte naar het onmogelijke? Neen! reeds gedeeltelijk vindt hij zijne vervulling.

Die vervulling hebben wij te danken aan den edelen man (*), die thans in de Eeuwigheid het loon zijner weldadige bedoelingen smaakt, en die, vóór ruim elf jaren, onze scholen met een geschenk in gereede penningen vereerde, onder de bepaling, „*dat uit de intressen dier gelden 's jaarlijks een zeker aantal jongelingen, welke, na het verlaten dezer scholen, meer dan twee jaren zich op eenig nuttig ambacht, of in een geschikt beroep, werkzaam, eerlijk en alleszins braaf betoond hadden, een geschenk, als bewijs van onze bijzondere goedkeuring, moet worden uitgereikt.*"

Die jongelingen nu, welke onze scholen met een *loffelijk getuigschrift* verlaten, hebben voorzeker de eerste aanspraak op die onderscheiding. Curatoren benoemden dus eene bijzondere Commissie, ten einde een wakend oog op het gedrag dier jongelingen te houden. Sedert den aanvang, en dus sedert elf jaren, heb ik de eer, lid dezer Commissie te zijn; en het is inderdaad met aandoening, dat ik op nieuw verklaar, dat wij, gedurende deze jaren, onder het groot aantal van hen, geen enkel jongeling gevonden hebben, die door wangedrag deze onderscheiding onwaardig was geworden. Wat zeg ik? — genoegzaam allen verdienden deze vereering; zoodat wij dikwerf, aan het getal bepaald, en geene keuze kunnende doen, de beslissing aan het lot moesten overlaten. Ook heden zult gij op nieuw een zevental zulke oppassende en brave jongelingen de blijken van ons welgevallen zien ontvangen, en zal ik u hunne namen en personen doen kennen; terwijl het aanschouwen daarvan u op nieuw zal doen zien, dat wij, door het onderwijs, dat op onze scholen gegeven wordt, deze kinderen niet uit

(*) De Wel Ed. Heer J. W. KÖNIG.

hunnen stand rukken, maar hen geschikt en bekwaam pogen te maken, om in den stand, waarin God hen plaatste, goede, werkzame en brave burgers des vaderlands te worden.

Ja, M. H., laat het ons niet verbergen, nog heerscht hier en daar het vooroordeel, alsof wij, op onze Stads Armenscholen, de kinderen der minvermogenden te veel onderwijzen, hen uit hunnen stand rukken, en daardoor aanleiding geven tot *die* vermenging der standen, welke voor de rust en veiligheid van den Staat zoo hoogst gevaarlijk worden kan.

De kinderen der minvermogenden te veel onderwijzen?.... Wanneer wordt de, voor eene eeuwige ontwikkeling bestemde, mensch te veel onderwezen? Waar is de Staat het gelukkigste? Is het dáár, waar onkunde en onbeschaafdheid de woeste driften eener onstuimige menigte breidelloos doen voorthollen; of dáár, waar leiding en een gepast onderwijs den geest beschaven, het hart veredelen, en het gemoed tot kalmte en ondergeschiktheid stemmen? — o Gij, wie gij ook zijt, wijst mij de grenslijn, welke, niet de dwaasheid en hoogmoed der menschen, maar de eeuwige Beschikker der menschelijke lotgevallen zelf, hier getrokken heeft!

De geopperde bedenking, nopens het uit hunnen stand rukken dezer kinderen, trof Curatoren meermalen en innig. Hoezeer, voor zichzelven op het levendigst overtuigd van de ongegrondheid derzelve, zoo wel als van de zuiverheid hunner bedoelingen, meenden zij het echter aan zichzelven en de maatschappij verschuldigd te zijn, om naar nog meerdere zekerheid te dezen opzigte om te zien. Zij bepaalden zich dus tot een vernieuwd naauwlettend onderzoek dezer belangrijke zaak. Dit had ten gevolge, dat er, sedert ruim twee jaren, bij de halfjarige Examens en op de wekelijksche kantoorzittingen, geen jongeling onze scholen verlaat, zonder dat Curatoren aanteekenen, tot welk beroep of ambacht hij overgaat. En hoe groot meent gij nu, dat, gedurende die jaren, en onder het aanmerkelijk getal van ruim 700 jongelingen, het aantal dergenen is, welke, door op kantoren geplaatst te zijn, of anderzins, eenigermate aan hunnen stand onttrokken werden? — Niet een enkele! Behalve de weinigen, welke zich aan de zeedienst of den krijgsmansstand wijdden, zijn zij allen tot een gepast beroep of tot een ambacht overgegaan. — Hier iets meer bij te voegen, zoude de reinheid dezer inrigting bezoedelen.

Maar nu, al blijven zij in hunnen ſtand, bevordert dan toch het onderwijs van de kinderen der minvermogenden niet, in de groote huishouding van den Staat, de te vele toenadering, ja vermenging der verſchillende ſtanden; eene toenadering en vermenging, zoo gevaarlijk voor aller rust, veiligheid, en het volksgeluk?

Hij, die het onderſcheid der ſtanden poogt op te losſen, ondermijnt, met eigene hand, hetzelfde gebouw, dat zijne onbedachtzaamheid waant te bevestigen.

Laat ons echter in opregtheid de waarheid ſpreken! Van deze heilige plaats *mag*, ja *moet* zij met beſcheidene openhartigheid geſproken worden. — Indien inderdaad het onderwijs der minvermogenden het onderſcheid der ſtanden te veel zoude wegnemen, aan wien is zulks dan te wijten? Houden de dusgenoemde hoogere ſtanden in den gang van het onderwijs wel altijd een' gelijken tred met de mindere? Heerscht in de middel- en hoogere ſtanden dat levendig beſef der behoefte, die vurige begeerte, om iets meer dan het dagelijks onvermijdelijk noodzakelijke te weten? Willen de voornamere ſtanden in het maatſchappelijk leven verzekerd zijn, dat alle vermenging onmogelijk blijve, — wel, dat ook zij dan beſtendig voorwaarts ſtreven in het verbeterd en veredeld onderwijs van hun kroost, en hetzelve zulk een onderrigt geven, als den Nederlander voegt! Dan zullen de bij hen gevestigde, meer beſchaafde omgang in den huiſelijken kring, de meer edele genoegens van het leven, de beoefening der wetenſchappen, het genot der kunſten tot genoegzame waarborgen verſtrekken, welke de zoo gevreesde te ver getrokkene toenadering verhoeden zullen. Nog eenmaal, dat de voornamere ſtanden ſlechts rustig en onvermoeid voortgaan op de veel uitgeſtrekter en edeler loopbaan, hun geopend, en den armen de kruimkens niet benijden, die van hunne rijkvoorziene tafels vallen!

Wie hier nog een oogenblik zoude kunnen twijfelen, ons, gezegende belijders van het Goddelijk Christendom, ons vooral zoude deze twijfeling hoogst onwaardig zijn. o, Als wij ons oog op deze kinderen ſlaan, is het dan niet de opperſte Leidsman onzer zaligheid zelf, die hier alle twijfeling wegneemt? Is het niet, alsof Hij ook ons toeroept, hetgeen Hij in de velden van Galilea (nadat Hij zoo krachtig den echten verzorger zijner kudde teekende; een' verzorger, wien ook het geringſte ſchaap zoo na aan het harte ligt) met een diep gevoel uitriep: *Alzoo is het ook de wil*

niet van uwen Vader in den hemel, dat een van deze kleinen zal verloren gaan! (*)

Eere zij dus de loffelijke Regering dezer Stad, welke, door zoo vele milde geldelijke bijdragen, ons in staat stelt, om zoo veel nuttigs en goeds te stichten! Eere zij u, mijne Stadgenooten! die op eene gelijke wijze ons daartoe zoo krachtdadig ondersteunt! Eere zij ook den edelen Onbekende, welke ons in dit jaar uit Batavia het aanzienlijk geschenk van *f* 1000 ten behoeve onzer inrigting schonk!

Maar u, mijne Medeärbeiders in dezen nederigen, maar nuttigen werkkring! u kan ik nevens mijzelven gelukwenschen, dat wij, in het afgeloopen jaar, geen onzer, noch door gebiedende omstandigheden, noch door den dood, uit ons midden hebben zien wegrukken. Ik noem dit *wegrukken*, omdat onze vereeniging zoo mannelijk hartelijk is. Ik noem dit *wegrukken*, omdat het verbreken van eenen band, welke den meesten onzer reeds jaren lang zoo dierbaar was, altijd pijnlijk blijft. — Jaren lang? — Ja, wel jaren lang! Of is *hij* niet in ons midden, en nog met dezelfde getrouwheid werkzaam, en gaat *hij* niet nog met denzelfden ijver ons allen voor, hij, die, vóór bijna 35 jaren, een der edele stichters was van het verbeterd onderwijs in ons vaderland (**)? Zijn zij niet nog onder ons, die, vóór ruim twee jaren, zichzelven gelukwenschten, reeds 25 jaren met ons vereenigd te zijn (†)? Is de edele, werkzame man niet nog een hechte steun van onzen genoegelijken kring, die onlangs in ons midden met dankbaarheid gewaagde, 25 jaren met ons geärbeid te hebben (‡)? Deelt hij, die tot u spreekt, niet reeds meer dan 22 jaren in dien zegen?

Toen een der schoonste sieraden van het naburige Duitschland, de voortreffelijke HERDER, zijne laatste oogenblikken voelde naderen, sprak hij tot zijnen zoon: „Verschaf mij eene heerlijke, grootsche gedachte, opdat ik mij daarmede verkwikke!" (§) O, mijne Medebroeders! zoodanig een denkbeeld zal voor ons het goede en edele zijn, hetwelk wij hier hebben pogen te stichten. Gaan wij dan rustig voort! God

(*) MATTH. XVIII: 14.

(**) De Wel Ed. Heer JOHS. BUYS.

(†) De Wel Ed. Heeren, Mr. D. J. VAN LENNEP en JERONIMO DE VRIES.

(‡) De Wel Ed. Heer P. CHARLÉ.

(§) *Gedachten van* JEAN PAUL, Iste Deel, bladz. 151.

zegent onze pogingen op het zigtbaarst. In het laatst en treffendst oogenblik van ons leven zal het herdenken daarvan, voor ons allen, troostend, opbeurend, zielverheffend zijn.

En gij allen, mijne geachte Hoorders! wendt thans uwe aandacht van mij af, en vestigt haar op deze kinderen! Zij ſtaan gereed, om u, door eenige weinige proeven, hunne gemaakte vorderingen te toonen. Hun hart gloeit reeds van verlangen. Verwaardigt u, in hunne vreugde te deelen! Viert met hen en ons dit eenvoudig kinderfeest! o, Het is iets opbeurends, te midden van de geweldige ſtormen der menſchelijke driften, te midden der hevige ſchokken, welke ons dierbaar vaderland bedreigen, met kalmte in de vreugde dezer kinderen te mogen deelen!

Komt dan, gij van God gezegenden! gij, voorwerpen van onze onvermoeide zorgen! komt dan, geliefde kinderen! verheugt u hartelijk! Allen, welke gij voor of rondom u ziet, deelen in uwe blijdſchap, zullen met belangſtelling uwe vorderingen zien, en danken met u den Alzegenaar, dat zij burgers zijn van een vaderland, waar zoo veel menſchenliefde, zoo veel ſtille deugd, en nog zoo veel zielekalmte woont. Treedt dan toe, antwoordt met beſcheidene vrijmoedigheid, en ontſluit ons aller hart door uwe, wel eenvoudige, maar toch hartelijke zangen!

Slotzang.

KOOR.

Zalige dagen, blijde ſtonden,
  Als ons oog in 't ſchoolboek las,
Wat al deugd hier werd gevonden,
  Hoe gelukkig Neêrland was;
Hoe zijn ſtille godsvrucht groeide,
  In de ſtormen van het leed;
Hoe 't voor regt en vrijheid gloeide,
  En met vaste geestkracht ſtreed!
Doch der vaadren moed en glorie
  Rezen wel voor 't kinderoog;
Maar het was, of 's lands historie
  Als een zoete droom vervloog.

A.

Wij leerden wel van 't grootsch verleden,
  Wat Neêrland was voorheen;

B.

Hoe MAURITS en DE RUITER streden;
  Maar 't was reeds lang geleên.

KOOR.

Doch verraad en list en snoodheid
  Schokten vreeslijk Neêrlands grond; —
Nu was 't, of der vaadren grootheid,
  Fier herrezen, voor ons stond.
Ja, wij zien 's lands vanen wappren;
  Moed en trouw vuurt allen aan,
En 't geloof aan God schept dappren,
  Die weêr vast, als rotsen, staan.
O, Nu rijst eerst 's lands historie
  Heerlijk voor ons kinderoog:
Want der vaadren moed en glorie
  Zijn geen droombeeld, dat vervloog.

A.

Van waar die deugd, zoo grootsch herrezen?
  Dat oog, naar God gerigt?

B.

Het woont bij hen, die de Almagt vreezen,
  En trouw zijn aan hunn' pligt.

A.

Hij vindt dien roem, wiens geest, ontwikkeld,
  Voor eer en braafheid leeft;

B.

Wien de ijver tot den arbeid prikkelt,
  Aan orde en wet verkleefd.

KOOR.

Heil ons, heil ons, zulk een zegen
  Schenkt, ook ons, het vaderland!
Als een vruchtbre zomerregen
  Stroomt het uit zijn milde hand.
Hoor den dank voor zulk erbarmen,
  Dierbaar Neêrland! neem dien aan!
Gij, gij helpt het kroost der armen;
  Gij, gij hebt het wèl gedaan!
Maar 't zal ook, in vreugde en lijden,
  Wat er wentele òf verdwijn',
Voor u leven, werken, strijden,
  En uw trouwste burgers zijn.

NIEUWE TELEGRAAF VOOR DEN KOOPHANDEL.

In de *Revue Encyclopédique* van Nov. 1830 vindt men gewag gemaakt van eene vernuftige gedachte van den Heer ALEXANDER FERRIER DE TOURRETTES, omtrent de oprigting van *Dag- en Nacht-Telegrafen*, voornamelijk dienstig voor den Koophandel, en welke aan denzelven inderdaad geen onbelangrijk voordeel zouden kunnen toebrengen, door den ongemeenen spoed, waarmede daardoor tijdingen van allerlei aard zouden kunnen worden overgebragt. Bij meerdere herleving van den Handel in ons Vaderland, zou dusdanige inrigting dan ook van het hoogste belang kunnen worden. Het zou echter niet raadzaam zijn, om er die algemeene strekking aan te geven, welke de steller van het bedoelde artikel bedoelt, namelijk om dezelve ook dienstig te maken tot het overbrengen van tijdingen voor bijzondere personen, waartoe de gewone brievenpost nog altijd geschikt en snel genoeg is. De Handel echter zou er groote voordeelen uit kunnen trekken: want eene bijna onmiddellijke mededeeling der tijdingen tusschen de Beurzen van *Amsterdam*, *Rotterdam* en b. v. *Middelburg* of andere plaatsen, moet van bijzonder belang zijn; terwijl in den winter, met ijsgang op de rivieren, of ook bij stormweêr op de Zeeuwsche stroomen, de loop der tijdingen nimmer verbroken, en zelfs geenerlei oponthoud daardoor veroorzaakt worde.

Eene meer algemeene bekendwording dezer gedachte kan in ons Vaderland niet nutteloos worden geacht. Het volgende uittreksel moge er een algemeen begrip van geven. Wij zullen echter alleen mededeelen 't geen op den Handel toepasselijk is.

De Koophandel, zegt de steller van het bedoelde artikel, heeft sinds lang ondervonden, dat de tegenwoordige dienst der brievenposten, hoe goed ook ingerigt en dagelijks nog verbeterende, echter niet genoegzaam is, om aan alle noodzakelijke behoeften te voldoen: de groote Handelhuizen geven dagelijks allerbelangrijkste sommen uit aan Couriers, die dikwijls maar weinige uren vóór den gewonen post aankomen. (*)

(*) Dat de middelen tot mededeeling van tijdingen nog niet genoegzaam geoordeeld worden, blijkt genoegzaam uit

Men was nog niet op de gedachte gekomen, om de bijna oogenblikkelijke snelheid der Telegraaf op den Handel toe te passen. Dit voorstel is dan ook door geheel *Frankrijk* toegejuicht, en men kan daaruit opmaken, dat eene onderneming van *publieke Telegrafen*, *ingerigt voor den Handel*, in deze behoefte kan voorzien, en tevens met zeer groote voordeelen de middelen van gemeenschap kan volmaken.

Om aan de Telegraaf deze nieuwe toepassing te geven, waren er echter vele verbeteringen noodzakelijk. Wij zullen er voornamelijk twee doen opmerken, waaromtrent tot heden alle moeite en onderzoek te vergeefs waren geweest. Boven alles moest aan dezelve een *systema bij nacht* worden gegeven; of liever, men moest een geheel nieuw systema bedenken, dat zoowel bij dag als bij nacht kon doorwerken, en 't welk zich zulk een groot gedeelte van den tijd, dat tevens zoo voordeelig is tot overbrenging van tijdingen, kon ten nutte maken, zoodat men bij het einde van den dag niet genoodzaakt was, om de dikwijls zeer belangrijke tijdingen af te breken. Ook moest men het systema zoo eenvoudig maken, de telegrafische taal zoodanig verrijken, en hare uitdrukking zoo snel doen zijn, dat het getal der op één' dag verzondene tijdingen alle de te verwachtene vragen kon te boven gaan. En eindelijk moest het middel niet te kostbaar zijn. (*) De tot alle deze einden nieuw uitgedachte Telegraaf bestaat uit een hoogst eenvoudig werktuig, waarvan de hierbij gevoegde teekening een oppervlakkig begrip kan geven.

Aan dit werktuig zijn vier lantaarns, waarvan de twee

---

de zoogenaamde *duivenposten*, die door sommigen worden gebruikt, en die met ongemeene snelheid de tijdingen overbrengen; doch de duiven moeten telkenreize wederom weggebragt worden, terwijl ze alleen voor enkele personen nuttig zijn.

(*) Behalve den nacht is er (ten minste in ons Vaderland) eene tweede oorzaak, die de onafgebrokene overbrenging van tijdingen kan verhinderen, namelijk de *mist*, welke hindernis allermoeijelijkst is om weg te nemen; doch daar de dikke misten laag drijven en de Telegrafen hoog gesteld zijn, en daarbij zulke zware, dikke misten niet zeer lang duren, zoo zou eene zoodanige verhindering ook nooit zeer lang kunnen aanhouden.

A en A′, onbewegelijk blijven, terwijl de beide anderen, B en B′, zich kunnen bewegen; en deze laatften maken door hare opvolgende ftanden, in betrekking tot de eerften, of vaste lantaarns, de verfchillende teekens uit, om de geheele correspondentie uit te drukken. In de beweging dezer vier lichten ligt de geheele telegrafifche taal opgefloten. Eene vijfde lantaarn, C, wordt beneden de vier voornaamften gefteld; zij beweegt zich alleen links en regts, en dient flechts voor de bijzondere mededeelingen der beftuurders van het werktuig onder elkander. (*)

Op den 9 September 1830 is er bij den Marquis DE FORTIA eene proef met dit werktuig genomen, in tegenwoordigheid van een' Commisfaris van het *Franfche* Gouvernement. Hetzelve brengt, in gewonen tijd, *van drie tot vier feinen in ééne minuut* over; dat is, meer dan *tweehonderd in een uur. Tweehonderd feinen* nu ftellen meer dan *honderdvijftig woorden* voor. Het werktuig kan dan in één uur ten minfte tien tijdingen overbrengen, iedere tijding zamengefteld uit twaalf à vijftien woorden, 't welk genoegzaam is voor foortgelijke berigten, waarvan het laconismus een noodzakelijk vereischte is. (†)

De prijs voor de tijdingen zou zeer gering kunnen gefteld worden, en desniettegenftaande zeer voldoende voordeelen geven aan de ondernemers.

De voordeelen van eene zoo fnelle correspondentie zijn voor den Handel onberekenbaar en onweêrfprekelijk; maar het grootfte voordeel is daarin gelegen, dat men als in een

(*) Deze fchets zal bij het eerstvolgende No. worden medegedeeld.

(†) De gedachte, om, door middel van vuur of lichten, tijdingen over te brengen, of wel feinen te geven, is niet geheel nieuw. Het fchijnt, dat reeds de *Grieken* en *Romeinen* deze foort van mededeeling hebben gekend. Zij bedienden zich van brandende vuren, die, naar hunnen afftand van elkander, of naar de kanten, werwaarts zij brandden, zekere letters en woorden aanduidden; doch deze manier was niet veel in gebruik, uit hoofde van de menigvuldige beletfels, waarmede zij gepaard ging. (Zie *Algemeen Woordenboek* van NIEUWENHUIS, art. *Telegraaf.*)

Zou het gas geen gereed middel kunnen aan de hand geven, om eene geheel door gas verlichte Telegraaf des nachts te kunnen doen werken, en zulks dan op eene nog betere wijze, dan met lantaarns, in te rigten?

oogenblik den ſtaat van zaken van alle plaatſen doorziet, en zich als 't ware op alle Beurzen te gelijk bevindt.

De eenige tegenwerping, die men tegen de genoemde en zoo vele andere, van zelf in het oog vallende voordeelen kan maken, is gegrond op de vrees, dat men bijzondere perſonen een wapen in handen geeft, waarvan zij misbruik zouden kunnen maken. Maar indien men in aanmerking neemt, dat in eene lijn, waarin meer dan tweehonderd menſchen gebruikt worden, er ſlechts twee kennis hebben van de tijding, die zij overbrengen, degeen die ze afzendt en degeen die ze ontvangt, en indien men dan de minſte verantwoordelijkheid bij deze twee perſonen vooronderſtelt, zoo is het onmogelijk, om niet te erkennen, dat b. v. de tegenwoordige Directeurs van eene telegrafiſche lijn ook dezelfde magt hebben, om het vertrouwen der Regering te verraden. Dezelfde redenering moet ons ook die vrees benemen, dewijl de tijdingen alleen door de tusſchenkomst der beide Directeurs, van de hand, die ze afzendt, tot die, welke ze ontvangt, worden overgebragt.

Eindelijk zoude men ook kunnen denken, dat deze wijze van correspondentie, niet voor allen gelijktijdig kunnende geſchieden, maar de eene na de andere moetende plaats hebben, er daardoor eene verwarring in het aantal der tijdingen zou kunnen ontſtaan, en dat ieder genoodzaakt zoude zijn, zijne beurt af te wachten; of wel, dat de werking van de eene Beurs op de andere, alleen van de *eerſte* tijding afhangende, iemand daardoor bevoorregt konde zijn, om ze vóór de anderen aan zijnen Correspondent te doen overbrengen, 't welk de noodlottigſte gevolgen zou kunnen hebben, en iederen dag de bijzondere fortuinen in de waagſchaal zoude kunnen ſtellen. Men kan aan de eerſten antwoorden, dat de ſnelheid van het nieuwe ſystema zoo groot is, dat er minder tijd noodig is, om eene tijding 100 uren ver te brengen, dan om ze van zijne woning aan de Directie te doen bezorgen; dat voorts, eene buitengemeene kortheid de noodzakelijke ſtijl voor deze correspondentie zijnde, men ten minſte bijna tien perſonen te gelijk kan helpen; terwijl bovendien niets gemakkelijker is, dan om, indien deze Telegrafen eenigen opgang maakten, eenige lijnen op dezelfde Stad te ſtellen, dewijl de kosten alleen door de eerſten worden veroorzaakt. — Aan diegenen, welke mogten vreezen, dat er eene voorkeur der eerſte tijding aan iemand zou kunnen gegeven worden, ſtelt men voor, om eene inſchrijving te openen tusſchen alle

de kooplieden van dezelfde Stad, ten einde de beursttijdingen op eene openlijke en officiéle wijze te ontvangen. Aldus zou men, door middel van eene zeer middelmatige inschrijving vóor ieder belanghebbenden, allen daarin voordeel kunnen doen hebben; terwijl ieder huis vervolgens nog deszelfs bijzondere maatregelen konde nemen.

De Heer FERRIER DE TOURRETTES, overtuigd van de voordeelen zijner uitvinding, heeft aan dén Minister van Binnenlandsche Zaken, in *Frankrijk*, autorisatie gevraagd, om eene Maatschappij op te rigten van deelnemers door aandeelen, tot oprigting van *Dag- en Nacht-Telegrafen voor den Handel en voor het Algemeen* (*Télégraphes commerciaux et publics de jour et de nuit*), waarvan hij de uitvinder is, en zulks tusschen de voornaamste *Fransche* Steden, volgens de grondslagen der Akte, gepasseerd bij den Heer MOISSON, Notaris te *Parijs*. Deze Akte stelt een fonds daar van vierduizend aandeelen, ieder van duizend franken, met 5 pct. renten en een vierduizendste gedeelte in de voordeelen der onderneming. Om aan de deelnemers vertrouwen en zekerheid te geven, zal men echter vooraf een tiende gedeelte der geheele som gebruiken, om eene proeflijn daar te stellen, en van het welgelukken daarvan zou de storting der geheele aandeelen kunnen afhangen. De storting zou geschieden bij tiende gedeelten, waarvan er slechts één dadelijk bij de inschrijving betaald zoude moeten worden. De andere tiende gedeelten zouden gevraagd worden naar mate men nieuwe bouwingen zou moeten doen, en volgens beslissing van eenen Raad van toezigt, zamengesteld uit de voornaamste deelhebbers. — Dit verzoek, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken van *Frankrijk* gedaan, is door een groot getal aanzienlijke personen, leden der beide Kamers, en door de voornaamste kooplieden van *Parijs*, ondersteund geworden.

Ziet daar in het algemeen deze vinding medegedeeld, zoo als zulks in de *Revue Encyclopédique* gevonden wordt; en offschoon men nog vele bedenkingen omtrent eene zoodanige telegrafische inrigting voor den Handel zou kunnen opperen, zoo kwam het mij echter niet geheel onbelangrijk voor, om dezelve door middel van dit Tijdschrift meer algemeen in ons Vaderland bekend te doen worden, vooral om daardoor anderen uit te lokken, om, het hoofddoel aannemende, door vele verbeteringen en zoo mogelijk vereenvoudigingen, het voorgestelde doel te bereiken; en tevens, om, met behulp van

deze of andere telegrafifche werktuigen, *dag en nacht doorwerkende*, eene bij ons bruikbare *Hollandfche* telegrafifche taal uit te vinden, zoodat de teekens of feinen geene letters, maar woorden voorftelden, ja zelfs voor gewone dagelijkfche beursberigten geheele volzinnen, ten einde alsdan ook, ter beproeving, eene telegrafifche proeflijn tusfchen onze voornaamfte Handelfteden op te rigten.

Nota. In de *Revue Encyclopédique* van Jan. 1831 vindt men vermeld, dat er thans in *Engeland* een profpectus wordt bekend gemaakt voor eene *Telegraaf voor den Handel*, uitgevonden door den Luitenant MORRISSON, welke zal worden opgerigt tusfchen *Dovres* en *Liverpool*, gaande door *Londen* en *Birmingham*. De kosten hiertoe zijn berekend op 3000 pond St. De fnelheid der overbrenging zal zijn duizend mijlen affands in vijftien minuten tijds. Het geheim der tijdingen blijft er volmaakt bij verzekerd. Maar men heeft geene voorzorgen kunnen uitdenken in geval van mist; eene tegenwerking, die wel altijd de belangrijke uitkomften, door de Telegraaf verkregen, zal teleurftellen. — Deze gedeeltelijke opgaven zijn getrokken uit het *Engelfche* dagblad *York-Courant*, en zijn te onvolkomen, om deze Telegraaf met die van den Heer FERRIER te kunnen vergelijken. Men dient te weten, of de *Engelfche* uitvinder ook voor nachtfeinen gezorgd heeft; hoeveel tijdingen er in 24 uren kunnen verzonden worden, enz. Tot heden fchijnt het, dat de Telegraaf van den Heer FERRIER de voorkeur verdient,

F. W. C.

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 382.)

Kleine Dieverijen.

Van ftraatrooverij en huisbraak hoort men in het grootfte gedeelte van *Rusland* niet. De *Rusfifche* boeren lagchen gewoonlijk om de vreemdelingen, als om bange kinderen, wanneer zij die op hunne reiswagens met fabels, pistolen en allerlei wapens omgeven zien. De *Rusfifche* koopman reist dikwijls, met zijne ganfche have, van het eene einde des rijks naar het andere, zonder een mes in den zak te hebben; en men hoort, althans in de oorden, die ik leerde

kennen, nooit van aanrandingen op de openbare wegen. (In de zuidelijke, aan de *Turksche* bezittingen grenzende, gewesten, en in *Siberië*, waar zoo vele misdadigers hun verblijf hebben, en de nood dikwijls zoo groot is, gebeuren wel meermalen dingen van dien aard.) Men denkt misschien, dat deze zeldzaamheid van straatrooverij een gevolg is van de afgelegenheid der dorpen en van het ruwe klimaat, dat het verblijf onder den blooten hemel, bij nacht vooral, bezwaarlijk maakt voor roovers; maar ook in den zomer en in de meer bevolkte streken, waar de dorpen niet verre van elkander liggen, wordt even zoo min gestolen. Dit schijnt derhalve meer aan het karakter des volks toegeschreven te moeten worden, dat eenen afkeer van de straatrooverij heeft. Het ware slechts te wenschen, dat de gemeene man even zeer eene gewetenszaak maakte van heimelijke en listige ontvreemding. Komt er gelegenheid, om iets weg te moffelen, zoo moet men toezien en op de vingers der lieden passen, met welke men te doen heeft. Meermalen heb ik het ondervonden, en dus gelegenheid gehad, om over dit opmerkelijk verschijnsel na te denken. Dien ten gevolge houd ik mij overtuigd, dat deze verkeerdheid niet zoo zeer een gebrek van het hart, als wel van het verstand is, daar de noodige ontwikkeling ontbreekt. De meeste geringe lieden, welke aan deze ondeugd overgegeven zijn, (onder die van den fatsoenlijken stand is dit ontfutselen even zoo ongewoon en schandelijk als in andere landen) houden dit kapen niet voor onregtvaardig, en maken dus elke voorkomende gelegenheid zich ten nutte. Ik meen te mogen verzekeren, dat deze menschen, welke anders zeer goedhartig en braaf zijn, die slechte gewoonte zouden afleggen, als zij de schandelijkheid daarvan leerden inzien en betere begrippen van pligt hadden. Hier ware dus door het volksonderwijs iets goeds te bewerken. De dorpscholen, en vooral de leeraars in de kerken, zouden een' heilzamen invloed op de zedelijkheid van den gemeenen man kunnen hebben. Doch er is menig dorp zonder school, en het godsdienstig onderwijs wordt, althans diep in het land, zeer verwaarloosd. Boeken zijn er ook niet; en, al waren die er, de gemeene man kan niet lezen. Welk middel heeft hij dus, om over den *mensch* te leeren nadenken, en zijne, van geslacht tot geslacht overgeërfde, begrippen en meeningen te verbeteren? Hij heeft, sedert eeuwen, zich eene eigene zedekunde, als ik het zoo

noemen mag, gevormd, en leeft nu gerust daarnaar voort, zoo goed of slecht het dan ook gaat. Dus worden zekere dingen, b. v. huisraad enz., door hem als heilig beschouwd; men kan ze bij nacht op straat laten, en vindt ze des morgens weder; terwijl men vele andere zaken, welke niet van die waarde zijn en hierom minder zouden moeten bekoren, niet genoeg bewaren kan. Op de eersten is, als door eene algemeene stilzwijgende overeenkomst, eene soort van verbod gelegd; terwijl de laatsten als een gemeenschappelijk goed beschouwd worden. Dezelfde mensch, die geene zwarigheid maakt, om iemand heimelijk den zak te ligten, of ongemerkt iets van zijnen disch te nemen, zal, ook wanneer hij het veilig doen kan, nooit eene gesloten deur openen, of zijne hand door een open venster steken, om iets uit de kamer te ontvreemden. Dit laatste noemt hij *worit* (stelen), en het klinkt ook in *Russische* ooren hatelijk, en wordt voor eene groote zonde gehouden; maar het eerste schijnt hem geoorloofd, althans niet verboden toe, en hij heeft daarvoor het verkleinend woord *worobat* (*eene kleine gauwdieverij doen, wegmoffelen*), dat bij menigeen zelfs fraai klinkt, daar hij het leelijke denkbeeld van eigenlijke dieverij er in geenen deele mede verbindt. Om de zaak duidelijker te maken, wil ik den lezer twee voorvallen verhalen, waarvan ik zelf ooggetuige was, en die, naar mijne gedachten, het karakter van den gemeenen man in *Rusland* op dit punt ten duidelijkste kenmerken.

Ik was eens bij eenen koopman in het klein, (de zoodanigen zijn meestal boerenzonen, en dikwijls zelfs lijfeigenen) om met hem eene zaak af te doen, waarbij hij zich als een braaf en eerlijk man gedroeg. Als wij daarna thee dronken, kwam er iemand van vrij hooge jaren, een persoon met een open gelaat, maar in zeer schamele kleeding, en bood den koopman een' zilveren lepel te koop aan. De koopman bezigtigde de waar, vroeg naar den prijs, sloot den koop, betaalde den lepel ver beneden de waarde, en zeide schertsend tot den ouden man, terwijl hij hem het geld toereikte: *Sukin tu sin, tu worabal* (Hondekind! gij hebt hem gekaapt). Vroeger is reeds de aanmerking gemaakt, dat *hondekind* in den mond van eenen *Rus* bijna van gelijke beteekenis als het *lieve vriend* der *Duitschers* is. De oude man zag hem met een lagchend oog aan, legde de hand op de borst, en betuigde zeer gemoedelijk: *Net, Sudar! Bog po-*

dal (Neen, Heer! God heeft het gegeven), en hiermede ging hij in vrede zijnen weg. Meermalen heb ik moeite gedaan, om door herhaald vragen den eigenlijken zin van dit *Bog podal* te vernemen, en het scheen mij meer en meer zeker te worden, dat velen althans eene soort van Goddelijke toelating, om iets te ontvreemden, daaronder verstaan.

Het volgende geval is welligt nog opmerkelijker. In 1816 reed ik met een' *Duitsch'* vriend naar een naburig landgoed van den Graaf S. Wij meenden op onzen kleinen, open' wagen de eenigen te zijn, die de *Duitsche* taal, waarvan wij ons gemakshalve bedienden, verstonden, wanneer plotseling, tegen alle vermoeden, ook onze baardige *schworschtik* (koetsier), welken wij voor een' dommen *Rus* gehouden hadden, zich in ons gesprek mengde, en wel gebroken, maar toch vlug, *Duitsch* sprak. Als hij onze verwondering bemerkte, vertelde hij, dat hij in *Duitschland* geweest was, en wel bij eene legerafdeeling, die in 1813 als landweer had moeten dienen. Hij had eenen zomer in *Saksen* doorgebragt, *Leipzig*, *Dresden*, *Wittenberg* enz. gezien, en scheen zich daarop niet weinig te laten voorstaan. „En hoe beviel u *Duitschland?*" vroeg ik. — „Wel nu, zeer goed," zeide hij; „maar slechts één ding niet, dat niet goed is." Hij had daar eene goede partij kunnen doen, en zijn Overste zou hem ook zijn ontslag gegeven hebben, daar die legerafdeeling toch ontbonden werd; doch dit ééne had hem teruggehouden, en zoo was hij in zijn vaderland wedergekeerd. — „En wat is dit ééne?" hernam ik. — „Ja, Heer!" antwoordde hij, terwijl hij met een bijna gesloten oog zich vertrouwelijk tot ons keerde en ons toefluisterde: *Sudar! worabat ne welat.* (Heer! zij willen niet toelaten, dat men een weinigje wegmoffelt.) — Wij waren over dit onverwachte antwoord niet weinig verwonderd, en mijn vriend, die nog niet lang in *Rusland* was, zette zich, om hem het verkeerde van zoodanige beginselen onder het oog te brengen; maar de koetsier, om de lange strafpreek te ontkomen, zocht op vrolijken toon den zedemeester te onderrigten en op den regten weg te brengen, zeggende: „Ach, gij verstaat mij niet, *Sudar!* ik meen het *stelen* niet (*eto ja jusch snaiu*, *sto ne charusch*); dit weet ik wel, dat slecht is; ik meen slechts het *worabat*, hetgeen toch overal, ten minste voor de soldaten, geoorloofd zijn moest."

Het klinkt zeker vreemd en wonderlijk, wanneer men zijn

eigen vaderland slechts dáárom hoort laken, dewijl men in hetzelve niet straffeloos iets kapen mag. Deze berisping is zoo weinig vereerend voor den berisper, dat ik bijkans schroom, die ontmoeting te verhalen. Doch mijne genegenheid voor het *Russische* volk, die ik niet behoef te verbergen, moet mij niet beletten, ook zulke dingen te vermelden, welke geenszins tot de beminnelijkste eigenschappen behooren. Waar nu zoo veel goedwilligheid, waar één zoo gunstige aanleg, als bij deze wakkere natuurmenschen, plaats heeft, daar mag men hopen, dat ook deze nog overige vlekken allengs uitgewischt zullen worden. Voorts zoude ik die genen, welke zich beroemen tot een beschaafd volk te behooren, wel willen raden, niet te spoedig een liefdeloos oordeel over anderen uit te spreken, en toe te zien, of onder hun zoogenaamd beschaafd volk ook niet eenige, misschien even opmerkelijke, overblijfsels van vroegere onbeschaafdheid te vinden zijn, die, gelijk men hopen mag, ook niet in natuurlijke slechtheid, maar in eene verkeerde wijze van zien, en dus, in weerwil van die zoo zeer geroemde fijnere beschaving, evenwel in gebrek aan echte zedelijke beschaving derzelver grond hebben. De *Duitsche* landman b. v. wordt, en met regt, in het algemeen voor braaf en eerlijk gehouden, en ik heb nog nooit gehoord, dat men hem neiging tot stelen te last heeft kunnen leggen: is evenwel de houtdieverij in de bosschen niet eene zeer gewone zaak, en maakt wel ooit een arme boer er eene gewetenszaak van, dat hij des nachts een bos rijs naar huis sleept en jonge boomen beschadigt? Dit is toch ook ontvreemding, diefstal, maar een van ouds af gebruikelijke en door de gewoonte als gewettigde diefstal. Misschien zijn er meer dergelijke dingen in ons maatschappelijk leven, die wij, omdat ze zoo algemeen zijn en dagelijks plaats hebben, niet opmerken, maar welke toch den vreemdeling, die er niet aan gewoon is, in het oog vallen. Wie weet niet, dat zekere, door de openbare meening als 't ware geheiligde, uitzonderingen bij hem, die het meesterstuk der schepping wordt genoemd, niet alleen onder het laagste gemeen, maar ook onder de lieden van beschaafden stand, ja zelfs onder geleerden, geenszins tot de groote zeldzaamheden behooren? Men denke hier slechts aan het boekenkapen (het zoogenaamde *Bücherschiessen*) op onze Akademiën. En wat zou men vernemen, wanneer wij velen onzer Erts- en Plantkundigen on-

dervroegen? Ik heb geene vreeze, dat deze ons die ondervraging ten kwade duiden, of ons niet te woord staan zouden; dewijl ik henzelven, in hunne gezellige bijeenkomsten, zulke dappere daden, met geene geringe zelfvoldoening, heb hooren uitstallen, en zich op hunne handigheid beroemen, waarmede zij ertsen en planten wisten te *schieten!*

De meening regeert de wereld. Ieder moet derhalve deze meening verbeteren, waar het noodig is, en kan dit, gelijk dikwerf het geval is, niet geschieden, dan dezelve ten minste tot bevordering van het goede doen dienen. *Rusland* zelf levert ons een treffend voorbeeld hiervan. De gemeene man, zoo als gezegd is, meent, dat men in zekere gevallen den *vreemdeling* wel iets mag ontfutselen, zonder daarom juist oneerlijk te worden. Doch *zijn' eigen' Heer* te bedriegen, is, naar zijne meening, eene zware en onvergeeflijke zonde. Het zekerste middel dus, om zich tegen eenen dief, wanneer men hem eenmaal als zoodanig kent, te beveiligen, is, hem in dienst te te nemen. Van dit oogenblik af kan men zeker zijn, niet alleen door hem niet meer bestolen te zullen worden, maar ook in hem den besten oppasser tegen andere dieven te hebben, daar zijn punt van eer vordert, alle verdonkering, waarbij op *hem* vermoeden zou kunnen vallen, te voorkomen; terwijl hij bovendien alle knepen en streken, waartegen hij op zijne hoede moet zijn, bij eigene ondervinding kent. Een voornaam Officier in *Russische* dienst, een *Duitscher* van geboorte, verhaalde mij, dat, als eens zijne legerafdeeling verscheidene weken met een' pulk *Kozakken* in het veld moest liggen, hij bijna geheel uitgeplunderd was geworden. Noch de kleeding zijner manschap, noch het tuig der paarden was veilig, en elken morgen kwamen er klagten zonder einde. Geen' raad meer wetende, beklaagde hij zich bij den *Hetman*, en deze ried hem, alle zijne eigene wachten in te trekken, en enkel *Kozakken* uit den pulk te nemen tot oppassers en beschermers. De Officier deed het, en alle dieverijen hielden van dit oogenblik af op. De *Kozakken* legden zich, zoodra de nacht aankwam, dwars voor den ingang der kwartieren en stallen op den grond neder, en er gebeurde niets meer van dien aard. — Zoo veel hangt er af van de openbare meening, en van de wijze, waarop de menschen en wij allen (wij kunnen het niet ontkennen) gewoon zijn de dingen in en om ons te beschouwen.

(*Het vervolg hierna.*)

ANECDOTE VAN LAFITTE.

JACQUES LAFITTE, een der bekwaamfte Financiers en Staatkundigen van *Frankrijk*, is zijne verheffing aan de navolgende toevallige ontmoeting verfchuldigd. Tijdens het Confulfchap van NAPOLEON, wandelde LAFITTE, toen eenvoudig Commies met 1200 francs falaris, op zekeren dag in den tuin der *Tuileriën*, toen hij eene bevallige jonge Dame ontmoette, die desgelijks alleen kuijerde. Onwillekeurig zeide hij bij zichzelven, maar luid genoeg om van haar gehoord te worden: *Voilà une belle femme; je voudrais qu'elle fut la mienne!* De Dame, gelijk alle Eva's dochteren, was niet ongevoelig voor vleijerij — zij zond om hem aan haar verblijf — dat verblijf was de *Tuileriën*, en de Dame PAULINE, zuster van den Eerften Conful. Dit gaf eene wending aan de zaken, en LAFITTE'S fortuin was gemaakt.

VRIENDSCHAP.

Ach! wat is Vriendfchap dan een naam,
Nog ijd'ler dan de galm der faam!
Belang verbindt — belang ontknoopt;
Vermetel, wie iets anders hoopt.

Ook mij, mij ftreelde foms de droom,
Den ligt beroerden levensftroom,
Ondanks het buld'ren van d'orkaan,
Met vrienden rustig af te gaan.

En menigeen trad aan mijn boord
Met open hand en vleijend woord,
En liet, als mij de zon befcheen,
Op effen zee mij niet alleen.

Waar zijn zij nu? Mijn hemeltrans
Verloor azuur en gouden glans:
Belang verbindt — belang ontknoopt;
Vermetel, wie iets anders hoopt.

Er was een tijd — die tijd is heen —
Dat Vriendfchap meer dan klank mij fcheen;
Maar finds de dreef der kindschheid week,
Verving de barre het de ftreek.

't Vergeet me, of 't is mijn' arm ontfteld,
Wat aan mijn zijde op 't groene veld
Naar vlinders joeg of rozen zocht,
En toen me onfcheidbaar fcheen verknocht.

Helaas! vertrouwen, onfchuld, vreugd
Verzellen flechts de vroegfte jeugd;
Een trits, gedaald uit beter lucht,
Die ons op verd'ren togt ontvlugt.

De drift naar goud, de zucht naar eer
Verbrak de banden van weleer:
Belang verbindt — belang ontknoopt;
Vermetel, wie iets anders hoopt.

Een nieuwe wereld lachte me aan
Bij de eerfte fchrede op 's jong'lings baan,
En 't was als zweefde een eng'lenftoet
Mij, vrolijk wenkend, voor den voet.

Ook Vriendfchap zag ik in die fchaar,
Met wingerdloof door 't bruine haar,
En 'k ftrekte, als naar een lieve bruid,
Mijn' arm verlangend naar haar uit.

Maar wie op 't kusfen van fatijn,
Bij 't vonk'lend fchuimen van den wijn,
Mij trouwe zwoer in lief en leed,
Vergat weldra den duren eed.

Sinds daalde zij nog fomtijds neêr;
Maar 't was die lieve maagd niet meer —
Haar ftrenge blik en valfche toon
Misvormden haar oorfpronk'lijk fchoon.

En wee mij, dat ik toen vergat,
Hoe vaak zij mij bedrogen had!
Belang verbindt — belang ontknoopt;
Vermetel, wie iets anders hoopt.

O, wie zichzelv' genoeg kan zijn
In 't zoetst der vreugd, in 't wreedst der pijn,
Wien geen inwendig zielsgevoel
Terugdrijft in het aardsch gewoel;

Hoe rijk, hoe zalig schijnt hij mij!
Hem gaan en vreugd en smart voorbij
Als schimmen, bij wier komst of vlugt
Zijn borst niet zwelt, zijn borst niet zucht.

Hem grieft bij d'ommezwaai van 't lot
Noch bitt're lach, noch wreede spot;
Een hooger wezen schier gelijk,
Vindt hij in eigen hart zijn rijk.

Amsterdam, 1831. E. J. POTGIETER.

VLUGTIGE UITBOEZEMING, NA HET BESCHOUWEN VAN EEN SCHILDERSTUK DES HEEREN J. SCHOEMAKER DOIJER.

Ja, 'k heb van Speyk, hemzelv' gezien,
Die Hollands roem bewaarde;
Ik mogt den jongen held bespiên,
Alreeds ontvoerd aan de aarde!
Dat oog, die blik op *God* gerigt;
Die knie, voor Hem gebogen;
Die hand, bereid ten duren pligt,
Met grenzloos zelfvermogen;
Die regter, trouw aan eed en eer;
Die mond, den eed herhalend,
En, keerend tot zijn' Oorsprong weêr,
Zijn jongste bede malend: —
Dat alles bood uw schepping mij,
En 'k dankte uw kunstvermogen.
Vraagt niet, of 't beeld gelijkend zij:
Wie denkt hier aan betoogen?
'k Aanschouwde alleen de groote daad,
Door 't reinst gevoel bedreven;
Een reeds verheerelijkt gelaat;
Een ziel, aan 't stof ontheven! —
Hadde ook van Speyk vergeefs geleefd,
Waar' hij vergeefs gestorven.....
Niet vruchteloos hebt gij gestreefd
Naar 't geen hij heeft verworven.

Mei, 1831. J. W. IJNTEMA.

MENGELWERK.

VERGELIJKENDE BESCHOUWING TUSSCHEN DE HUMANITEIT, WELKE WIJ IN GENESIS BIJ DE AARTSVADEREN, EN DIE, WELKE WIJ IN DE GEDICHTEN VAN HOMERUS BIJ DE GRIEKEN VINDEN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 412.)

Zonder te ontwikkelen, wat luchtſtreek, leefwijze, ligchaamsgeſteldheid, woonplaats, opvoeding, regeringsvorm en meer andere zaken op zeden en gewoonten vermogen, en welk eene verandering zij in dezelve kunnen daarſtellen, willen wij, het volgende aangenomen hebbende: „ dat de zeden en gewoonten der volken, over het geheel genomen, des te meer onderlinge overeenkomst hebben, naar gelange zij nader aan den ſtaat der natuur komen," dit door bewijzen en voorbeelden bij *Grieken* en *Hebreërs* trachten te ſtaven. Het zal voorzeker niet ongepast zijn, dat wij, in de behandeling hiervan, ons bij eenige hoofdzaken bepalen. Laat ons hiertoe de vier volgende punten ter beſchouwing nemen: *kinderlijke eenvoudigheid; heerſchende zinnelijkheid, en overmatige levendigheid van hartstogten; gebrek aan kieschheid en fijnheid van gevoel; gastvrijheid.*

1. *Kinderlijke eenvoudigheid.* — Deze blijkt ons vooral in ſpijs en drank. ABRAHAM zette zijnen gasten ſlechts brood, of liever meelkoeken, als ſpijs, en melk als drank voor, *Gen.* XVIII: 6. In ISAÄK's leeftijd was de wijn ook reeds als drank bekend, XXVI: 12, en vindt men ter zelfder tijd van een linzenkookſel gewag gemaakt, XXV: 34. JAKOB zond den Stadhouder van *Egypte* balſem, honig, ſpecerijen, mirre, terpentijnnoten en amandelen ten geſchenke. Men ziet hieruit, dat het menschdom nu reeds verre verwijderd

was van die eerste ruwheid en onbeschaafdheid, toen men zich slechts met eikels en boomvruchten-voedde: want dat hierin het eerste voedsel der menschen bestond, kan men vooral bevestigd zien bij GOGUET, ter bevorens aangehaalde plaatse, die tevens verscheidene Schrijvers aanhaalt, welke dit gevoelen versterken. Even zoo wordt ook de Gouden Eeuw door OVIDIUS afgeschilderd, wanneer hij, *Metam.* I. vs. 103, zingt:

Contentique cibis, nullo cogente, creatis
Arbuteos foetus, montanaque fruga legebant
Cornaque, et in duris horrentia mora rubetis
Et quae deciderant patula Jovis arbore glandes.

De maaltijden der *Grieken* bestonden ook bijna uit dezelfde geregten. Vleesch, vooral dat der schapen, ossen en geiten, alsmede brood, vond men bij elken maaltijd. Hoedanig echter dat brood, of liever die koeken, van gerst en weite of tarwe geweest zijn, is moeijelijk te bepalen, daar toch σῖτος even als לֶחֶם in het algemeen *spijs* beteekent, en wel iedere uit graan vervaardigde spijze; te meer, daar de *Grieken* toen ter tijd nog niet zeer ervaren schijnen geweest te zijn in het bearbeiden van koren, daar wij *Ilias* I. vs. 449. vinden, dat de *Grieken* bij het offeren gewoon waren heele graankorrels (οὐλοχύται) te gebruiken. Dat zij bij hunne maaltijden ook melk gebruikten, zien wij onder anderen *Odyss.* X. vs. 234, waar CIRCÉ voor ULYSSES en zijne medgezellen eenen drank bereidt, bestaande uit gestolde melk, meel, honig en wijn; en *Ilias* XI. vs. 639. lezen wij, hoe HECAMEDA voor NESTOR eenen drank gereed maakte van wijn, gestolde geitenmelk en meel. De *Grieken* maakten ook, zoo als wij uit deze plaatsen kunnen zien, meer gebruik van wijn, dan de *Hebreërs*; ja zij verschilden ook hierin van de *Romeinen*, dat het de *Grieksche* vrouwen geoorloofd was wijn te drinken, zoo als blijkt uit *Odyss.* VI. vs. 77, daar NAUSICAÄ van hare moeder een' lederen zak met wijn ontving.

Hebben wij alzoo eene groote eenvoudigheid in spijs

en drank opgemerkt, deze ſtraalt niet minder in de kleeding door. Wij willen hiertoe zoo veel mogelijk opgeven, waarin de kleeding der Aartsvaderen en die der *Griekſche* helden beſtond, waaruit wij tevens zien zullen, dat men toen ter tijd de kleedingſtukken tot het ware doeleinde gebruikte, tot dekking des ligchaams, zonder mode of praalzucht in den vorm, het gevolg der weelde, welke uit eene fijnere beſchaving voortvloeit. En beſtond er al reeds vroeg eenige pronk en weelde in de kleedij, dezelve was alleen gelegen in de meerdere fijnheid en ſchoonheid der ſtof, de kleur, en verſierſelen van goud, edele ſteenen enz.

Wanneer wij de Schrijvers over de *Hebreeuwſche* Oudheden raadplegen, zien wij, dat de kleeding der Aartsvaderen ſlechts beſtond in een onder- en een bovenkleed, een' gordel, een' tulband, welke ſlechts een ineengedraaide doek was, en zolen onder de voeten; en dat die der vrouwen hiervan niet verſchilde, dan door den voorhoofdſluijer. Dat de kleedij niet naar het ligchaam geſneden, maar wijd was en los om het ligchaam hing, blijkt uit de wisſelkleederen, waarvan wij menigvuldig melding gemaakt vinden, welke kleederen vooronderſtellen, die aan meer perſonen te gelijk pasten. Wanneer wij het tegenwoordig gewaad der *Arabieren*, die in alles het minst van de aartsvaderlijke zeden en gewoonten zijn afgeweken, gadeſlaan, zal men hierin ook de grootſte overeenkomst vinden. Om zich hiervan te overtuigen, leze men ſlechts hetgeen D'ARVIEUX, NIEBUHR, JAHN en anderen van de kleederdragt der *Arabieren* en der Oosterlingen in het algemeen vermelden. Met de kleeding der Aartsvaderen komt die der *Grieken* bij HOMERUS bijna volkomen overeen. Bij dezen vinden wij den χιτὼν, een kleed, hetwelk over het bloote ligchaam werd aangedaan, en aan mannen en vrouwen gemeen was, even als de φᾶρος of ἱματιον, hetwelk over de χιτὼν aangetrokken werd en het bovenkleed was. Dit zien wij duidelijk in TELEMACHUS, *Odyſſ.* XV. vs. 59. In plaats van den φᾶρος droegen de vrouwen dik-

wijls de πέπλοι. Hierom noemt HOMERUS de vrouwen der *Achivers*, *Ilias* V, εὔπεπλοι. Daar het woord πέπλος eigenlijk niet anders schijnt te beteekenen, dan een doek of zeil, hetwelk om iets geslagen werd ter inwikkeling, zal dit kleed waarschijnlijk in de oudste tijden ook zeer eenvoudig geweest zijn. De beteekenis van zeil of doek toch schijnt HOMERUS aan dit woord gehecht te hebben, wanneer hij PANDARUS, *Ilias* V. vs. 194, tot AENEAS laat zeggen: „dat er in het huis zijns vaders elf strijdwagens gereed stonden, waarover zeilen uitspannen waren:

. . . . ἀμφὶ δὲ πέπλοι
πέπτανται . . . .

Hierbij moeten wij nu nog voegen de χλαῖνα of mantel, een kleed ter wering van de koude. Welk ander doel kunnen wij toch dit kleed toeschrijven, wanneer wij ULYSSES, *Odysf.* XV. vs. 487, hooren klagen, dat hij door de koude gekweld werd, omdat hij geen' mantel had?

. . . . ἀλλά με χεῖμα
δάμναται οὐ γὰρ ἔχω χλαῖναν . . . .

Deze kleederen werden ook door eenen gordel, ζῶστρα of ζώνη, om het ligchaam vastgebonden, zoo als wij vinden *Ilias* XIV. vs. 181:

ζώσατο δὲ ζώνην, ἑκατὸν θυσάνοις ἀραρυῖαν

Odysf. V, VII en andere plaatsen. De *Grieken* schijnen het hoofd enkel en alleen met een' helm gedekt te hebben; bij HOMERUS ten minste vinden wij niets anders. De vrouwen hadden echter verscheidene hoofdsierfels: een καλύπτρα, hoofddeksel; ἄμπυξ, haarband; κεκρύφαλος, haarnetje; κρήδεμνον, hoofdsluijer. Zie *Ilias* XXII. vs. 469.

Een krachtig bewijs van kinderlijke eenvoudigheid vinden wij ook hierin, dat de Aartsvaders en *Griekfche*

helden, die dingen zelve verrigtten, welke eene meerdere beschaving den dienstboden overlaat. ABRAHAM immers, die groote Herdersvorst, welke eene menigte slaven en slavinnen te zijner beschikking had, schaamde zich niet, zelf een kalf van de kudde te halen, ten einde het zijnen gasten voor te zetten, terwijl zijne huisvrouw bezig was om koeken voor hen te bakken, *Gen.* XVIII: 6—8. JAKOB en zijne zonen hadden niet alleen het opperoezigt over hun vee, maar weidden dat hunner vaders, even als de herders in het veld, *Gen.* XXIX: 18, XXXVII: 12. En wanneer wij nu bij HOMERUS lezen, dat PRIAMUS de offerlammeren zelf op den wagen tilde en dien mende, *Ilias* III. vs. 310; dat ACHILLES het geslagte vleesch in stukken sneed, en het ten maaltijd bereidde voor de gezanten van AGAMEMNON, *Ilias* IX. vs. 209; dat ANDROMACHE de paarden van heren gemaal voederde, *Ilias* VIII. v. 186, moeten wij dan niet zeggen, dat dit alles nog eene kinderlijke eenvoudigheid kenmerkt?

2. *Heerschende zinnelijkheid en overmatige levendigheid van hartstogten* is een tweede hoofdtrek in het oorspronkelijk karakter van den mensch. — Dat de mensch, naarmate hij minder beschaafd is, de zaken alleen naar het uitwendig aanzien en de uitwerking, die zij op de zinnen hebben, beoordeelt, zien wij in de nog geheel onbeschaafde volken, voor welke b. v. koralen, gladde steentjes, met één woord alles, wat schittert of sterke en harde kleuren heeft, de grootste waarde en aantrekkelijkheid bezit. Dit zien wij ook in de kleine kinderen, wien alles, wat hun in de oogen schittert, het meest behaagt. Hoewel nu de beschaving in den tijd, waarvan wij thans spreken, wel is waar reeds eenige, ja in zeker opzigt groote vorderingen gemaakt had, moeten wij echter op het oog houden, dat dit alles zeer langzaam voortging; weshalve het ons niet moet verwonderen, wanneer wij in dit tijdperk nog eene grootere zinnelijkheid aantreffen, dan men misschien bij deze volken verwachten zou. Wij willen zulks kortelijk in eenige trekken nagaan.

Tot een sterkspreekend bewijs dier zinnelijkheid strekt ons de wijze, waarop men de eene of andere gebeurtenis in het geheugen bewaarde. Wanneer wij van de oude inwoners van *Noord-Schotland* lezen (*): „*Vor der Einführung des Christenthums bekam niemand einen Namen, er hätte sich denn durch eine wichtige That unterschieden, von der man den Namen herleiten könnte;*" dan moeten wij gereedelijk toestemmen, dat zulks ook grootendeels bij *Grieken* en *Hebreërs* plaats had: bij de eersten toch blijkt ons dit ontegenzeggelijk uit de menigvuldige bijnamen der Goden en helden bij HOMERUS; en wie, die aan de namen ABRAHAM, SARA, ISAÄK, ISRAËL en andere denkt, twijfelt er aan, of zulks ook bij de *Hebreërs* plaats gehad hebbe?

Dat onkuischheid en toomelooze wellust een gevolg zijn van onbeschaafdheid en onbeteugelde zinnelijkheid, leert ons de geschiedenis der ruwe en wilde volken ook nog heden. Het zijn dan ook deze schandelijke ondeugden, welke wij ten tijde der Aartsvaderen in eene meerdere mate haar venijn aan den mensch zien mededeelen, terwijl ook de luchtgesteldheid deze strafwaardige ondeugden opwekte. Wie toch herinnert zich hier niet terstond de schoone vallei van het Zoutdal, LOT's dochters, JUDA en RUBEN? Ja, al ware het ook, dat wij ons over zulke verfoeijelijke tooneelen niet behoefden te bedroeven, wij vinden evenwel, dat de ware, zich boven het zinnelijke verheffende, liefde weinig gekend werd, maar dat de huwelijken dikwerf alleen aangegaan werden om de eer van een talrijk geslacht te hebben. Echter schijnt de huwelijkstrouw toen reeds op zeer hoogen prijs gesteld te zijn, gelijk wij zien in de Koningen van *Egypte* en *Gerar*, *Gen.* XII: 15, XX: 9, die, zoodra zij vernemen, dat SARA de *vrouw* van ABRAHAM is, haar aan haren echtgenoot teruggeven. Eveneens behandelde ook deze zelfde ABIMELECH REBEKKA, *Gen.* XXVI: 9.

(*) MACPHERSON, *Aanmerkingen op* OSSIAN, IIde D. bl. 36, volgens de vertaling van DENIS.

HOMERUS moge ons eenige voorbeelden van ware en getrouwe huwelijksliefde mededeelen, zoo als b. v. van PENÉLOPÉ en ANDROMACHE, groot is daarentegen het aantal van de zoodanige, die ons doen zien, dat deze bij de *Grieken* weinig gekend was. Hoe toch zou anders AGAMEMNON hebben kunnen zeggen, dat hij CHRYSEÏS, die hij geschaakt had, liever had dan zijne echtgenoot CLYTEMNESTRA? *Ilias* I. vs. 114. En dat het bij hen, even als bij de Aartsvaders, niet ongewoon was, bijwijven (παλλακίδας) te hebben, zien wij in AMYNTOR, wiens bijwijf door zijnen zoon PHOENIX, op aanraden zijner moeder, omdat deze de oorzaak van veel huiselijken twist was, volgens zijne eigene woorden, (*Ilias* IX. vs. 452) onteerd werd, die, even als RUBEN, het bed zijns vaders bezoedelde. De Goden en Godinnen zelfs drijven eenen ongehoorden minnehandel. Een JUPITER durft zelfs op zijne menigvuldige echtbreuken, waarvan hij er zes opnoemt, zich beroemen!

Dat door deze groote zinnelijkheid de hartstogten zeer spoedig en sterk opgewekt worden, zal voorzeker niemand bevreemden, die bedenkt, dat de zinnelijke mensch zich alleen met het tegenwoordige bezig houdt, en dat dit alleen invloed heeft op zijne aandoeningen. Wij hebben boven, sprekende over den oorsprong van Zang-, Dans- en Dichtkunst, hiervan reeds het een en ander gezegd; weshalve wij ons thans bekorten. Het zijn ook niet alleen de aandoeningen van vreugde, die sterk op den zinnelijken mensch werken; maar ook die van droefheid, haat en vijandschap. Menigvuldig waren, ten tijde van ABRAHAM, ISAÄK en JAKOB, de uitwendige teekenen van rouw. Deze bestond voornamelijk in het scheuren van het opperkleed, het scheren van het hoofdhaar, door zich in eenen zak te kleeden en met stof en asch te bestrooijen. De uitwendige teekenen van droefheid bij de *Grieken* bestonden ook niet slechts hierin, dat men den dooden beweende; maar in treurige omstandigheden sloeg men zich op het hoofd, *Ilias* XXII.

vs. 13, trok zich het haar uit, *Ilias* X. vs. 15, bestrooide het hoofd met stof en asch, *Ilias* XVIII. vs. 23, en sloeg zich op de borst, vs. 30 (*).

3. *Gebrek aan kieschheid en fijnheid van gevoel* was een niet minder allezins doorstralende hoofdtrek in het menschelijk karakter van dien tijd. — Wij zien het gevoel hier wel reeds meer veredeld en verfijnd, dan bij volken, die nog in geheele onbeschaafdheid en ruwheid van zeden leven; maar het was er evenwel nog verre af van die hoogte bereikt te hebben, waartoe men hetzelve bij ons gestegen ziet. Wij zagen zulks duidelijk in de denkbeelden, welke men toen had van eerbaarheid en kuischheid. Dit getuigen ook de menigvuldige listen, veinzerijen, bedriegerijen, onwaarheden en dieverijen, welke men in dit tijdperk, zelfs bij de Aartsvaders, vindt aangewend, om zijn doel te bereiken. Wie is er, die aan de handelwijze van ABRAHAM en van ISAÄK, ons *Gen.* XII: 10, XX: 2 en XXVI: 7 vermeld, denkt, en hieraan nog twijfelt? Was het ook niet door list, dat JAKOB zich den zegen zijns vaders wist deelachtig te maken (*Gen.* XXVII) en eene groote hoeveelheid vee voor zich verwierf? (*Gen.* XXX.) Men denke slechts aan de handelwijze van LABAN, *Gen.* XXIX; aan RACHEL, *Gen.* XXXI; aan de ontrouw van JAKOB's zonen te *Sichem*, *Gen.* XXXIV, en die, waarmede zij hunnen broeder JOZEF behandelden, *Gen.* XXXVII, en men zal hiervan volkomen overtuigd zijn.

Wanneer wij nu nagaan, dat ook rooven en stelen bij de *Grieken* niet alleen gewoon was, maar dat men er zich zelfs op durfde beroemen, zoo als wij in de aanspraak van NESTOR aan TELEMACHUS en zijne medgezellen zien, *Odyss.* III. vs. 71, moeten wij dan niet erkennen, dat wij ook bij hen weinig kieschheid en fijnheid van gevoel vinden? Dit zien wij nog duidelij-

(*) Dat het bij de *Grieken* ook ten tijde van SOCRATES nog een teeken van rouw en droefheid was, zich het hoofdhaar te scheren, zien wij bij PLATO, *Phaedon*, C. 41.

ken in de wijze, waarop zij zichzelven prijzen en van hunne heldendaden gewagen; iets, dat, volgens ons fijner gevoel, geheel ongepast en onwelvoegelijk is. Hoe hooren wij NESTOR toch pogchend zeggen, *Ilias* L. vs. 266 verv., dat de dapperste mannen, met wie geen sterveling zich durfde meten, hem uit *Pylos* ontboden hadden, om onder hem te strijden. Hoe verheft HECTOR zich op zijn moed en dapperheid, *Ilias* VII. vs. 75, wanneer hij, op aanraden van APOLLO en MINERVA, iederen *Griek*, die den kamp met hem zou durven wagen, tot een tweegevecht uitdaagt.

Wij vinden echter, aan den anderen kant, ook verscheidene proeven van eene meerdere kieschheid en fijnheid van gevoel, ten tijde der Aartsvaderen, waaruit ons blijkt, dat zij toen reeds verre boven andere volken, op eenen lageren trap van beschaving staande, verheven waren. Om nu niet te spreken van de burgerlijke beleefdheid, waarvan wij *Gen.* XXVIII: 2, XIX: 1, XXIX: 13 en elders blijken vinden, lette men slechts op het edelmoedig gedrag van ABRAHAM jegens den Koning van *Sodom*, *Gen.* XIV: 21—24; zijne bede voor en deelneming in het lot der inwoners van deze stad, *Gen.* XVIII: 23—32. Wie denkt hier ook niet terstond aan de fijn gevoelende ziel van JOZEF?

4. Laten wij nu eindelijk nog eenen karaktertrek van het toenmalig menschdom beschouwen, waarin onze beschaafder Eeuw voorzeker verre moet onderdoen, en die in den eersten opslag met de mindere beschaafdheid dier tijden schijnt te strijden; *de gastvrijheid.* — Het Oosten moge nog heden door gastvrijheid beroemd zijn, daar het den *Arabier* een waar genoegen is, eenen vreemdeling bij zich te mogen vergasten, nog meer was het dit ten tijde der Aartsvaderen. Weinige mogen de voorbeelden zijn, die MOZES ons hiervan mededeelt; die, welke hij heeft aangeteekend, leveren hiervan een ontegenzeggelijk bewijs op. Ging niet ABRAHAM, zoodra hij de drie vreemdelingen bespeurde, hen te gemoet, en verschafte hun alles, wat tot verkwikking strek-

kan, kon? *Gen.* XVIII. Niet minder gastvrij werden ook deze vreemdelingen door LOT ontvangen. Hier zien wij, hoe heilig reeds toen het regt der gastvrijheid was, daar LOT veeleer zijne eigene dochters, dan deze vreemdelingen, der toomelooze menigte wilde overgeven.

Daar de gastvrijheid in het Oosten den reiziger vooral alleraangenaamst en noodzakelijk is, moge het bijzonder om deze deugd geprezen worden; dat dezelve echter oudtijds, en wel reeds zeer vroeg, ook in het Westen beoefend werd, hiervan vinden wij verscheidene bewijzen bij TACITUS, *de moribus Germanorum*, Cap. 21; J. CAESAR, *Bello Gallico*, Lib. I. Cap. 47; OSSIAN en HOMERUS. Uit verscheidene plaatsen van den laatstgenoemden gedichten blijkt het ons, dat de gastvrijheid bij de oude *Grieken* niet minder gebruikelijk was, dan bij de Aartsvaders. Van AXYLUS toch wordt gezegd, *Ilias* VI. vs. 15, dat hij, zijn huis aan den weg hebbende, iederen voorbijganger vriendelijk ontving. Ook getuigt PHOENIX, *Ilias* IX. vs. 480, dat PELEUS hem vriendelijk ontving en als een vader beminde. Dat ook de regten der gastvrijheid bij de *Grieken* zeer heilig waren, kan men ook hieruit opmaken, dat zij meenden, dat de vreemdelingen hun door Ζεὺς ξένιος toegezonden werden, zoo als NAUSICAÄ zegt, *Odyss.* VI. vs. 207. En dat men met hen niet mogt oorlogen, met wie de voorouders de regten van gastvrijheid onderhouden hadden, zien wij in GLAUCUS en DIOMEDES, *Ilias* VI. vs. 212.

Mogt ik, M. H., door met u den staat van het menschdom in dit tijdperk te hebben gadegeslagen, en u, zoo veel mij mogelijk was, den trap van zedelijke en verstandelijke kennis en beschaving te hebben aangetoond, de begeerte bij u hebben opgewekt, om het verstand met de kennis van die zaken te verrijken, welke op de beschaving van den mensch den grootsten invloed hebben; opdat kunsten en wetenschappen steeds meer en meer beoefend wierden, en haren heilzamen invloed over het

menschdom verspreidden, — de waarheid van het gezegde bevestigd wierd:

Ingenuas didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec finit esse feros!

en *ons* vaderland en *onze* landaard steeds boven allen uitmuntten in al datgene, wat der *Menschelijkheid* bevorderlijk is!

IETS, OVER DEN STAAT DER HEELKUNDE IN ONS VADERLAND.

Met regt beweert de schrandere Hoogleeraar PRUYS VAN DER HOEVEN, dat de toestand der Heelkunde in ons vaderland niet kan gelijk gesteld worden met den bloei derzelve in andere landen, en dat, even als er daar bezwaarlijk bekwame mannen voor de leerstoelen der praktische Geneeskunde te vinden zijn, bij ons dezelfde moeijelijkheid voor die der Heelkunde bestaat. De Hoogleeraar geeft daarvoor de twee volgende redenen op: 1°. moet de Heelkunde als kunst in die landen bloeijen, welke het tooneel des oorlogs zijn; en vandaar, dat zich in Duitschland en Frankrijk gedurende eenige jaren zoo vele groote mannen gevormd hebben; — 2°. bestonden er voorheen in ons vaderland geene bijzondere instellingen voor de Heelkunst (*).

Wij zijn het volkomen met dien Hoogleeraar eens, doch gelooven, dat er daarenboven nog twee andere redenen bestaan, welke den bloei der Heelkunde hinderlijk zijn. In de eerste plaats bedoelen wij de vereeniging der Heel- met de Verloskunde. Verre de meeste Heelkundigen onder ons oefenen thans gelijktijdig de Verloskunde uit, 't welk sedert eene halve eeuw meer en meer algemeen is geworden, nadat de *fatsoenlijke klasse* van menschen minder de hulp der Vroedvrouwen inroept. De vereeniging dier beide vakken is wel niet onbestaanbaar, maar

(*) Zie *Geneeskundige Bijdragen*, IIIden D. 1ste St. bl. 48 der Boekbeoord.

ſtrekt altijd ten nadeele der Heelkunst, daar derzelver beoefenaars door hunne verloskundige praktijk van een goed beſtaan zich kunnen verzekeren, en, zonder wezenlijke heelkundige verdienſten te bezitten, desniettemin als Heelmeesters geraadpleegd worden. De Heer VAN ALPHEN beweerde met regt, (bij de deliberatiën in de Tweede Kamer der Staten Generaal over de wet van den 12 Maart 1818) dat de vereeniging der Heel- met de Verloskunde ondoelmatig was, uit hoofde men deze nu als een *handwerk* en niet als eene *wetenſchap* zou beoefenen; terwijl men de uitbreiding dier beide vakken verſchuldigd is aan die uitſtekende mannen, welke dezelve met de Geneeskunde vereenigd hebben. Even juist is het oordeel van bovengenoemden Hoogleeraar, wanneer hij de Heelkunst van zoo veel waarde en van zulk een omvang acht, dat hare beoefenaars, evenzeer als die der Geneeskunde, eene wetenſchappelijke opleiding behoeven, en op denzelfden rang in de maatſchappij aanſpraak hebben. Maar om die zelfde reden zouden wij dan ook wenſchen, dat de eerſten zich bij uitſluiting tot de uitoefening van hun vak bepaalden, en geenszins hunne kunst als bijwerk beſchouwden. Gedurende ons verblijf te Parijs, in den winter van 1821—22, leerden wij aldaar vele beroemde Heelkundigen kennen, en kunnen ons geen voorbeeld herinneren, dat deze gelijktijdig de Verloskunde uitoefenden.

Eene andere oorzaak, welke bij ons de uitbreiding der Heelkunst in den weg ſtaat, is, naar ons inzien, gelegen in het leveren van genees en heelmiddelen, waarin de Heelkundige niet zelden een groot gedeelte van zijn beſtaan vindt. Er beſtaat wel eene bepaling, volgens welke *deze gehouden is, alle uitwendige middelen zonder onderſcheid (behalve die, welke ad uſum extemporaneum vereischt worden) aan hunne lijders naar de regels der kunst voor te ſchrijven, en dat voorſchrift te hunner beſchikking te laten, ten einde het bij een Apotheker gereed gemaakt worde* (*). De ervaring

(*) Zie het Koninklijk beſluit van 31 Mei 1818. No. 63.

echter leert, dat schier overal het tegendeel plaats heeft. De Heelmeesters laten veelal de belooning voor *heelkundige diensten* aan de edelmoedigheid hunner lijders over; maar zorgvuldig plaatsen zij op hunne declaratiën achter de woorden: *voor geleverde medicamenten*, eene naar hunne eigene behoeften geëvenredigde som. Deze gewoonte strekt ten nadeele der lijders, die daardoor genoodzaakt worden tot het betalen van onkosten, welke zij niet kunnen nagaan, daar de geleverde middelen nimmer afzonderlijk opgenoemd worden. Maar nog oneindig nadeeliger is deze gewoonte voor de kunst zelve. Uit den aard der zake vloeit reeds voort, dat de Heelkundige, zullen de aangewende middelen in allen opzigte goed zijn, artsenijmengkundige kennis moet bezitten, en deze bezit hij doorheen niet. Het is ook bekend, dat men veelal de bereiding dier middelen aan leerlingen, jeugdige en onervarene knapen, overlaat, die niet altijd met de noodige omzigtigheid te werk gaan. Door dezen winstgevenden handel ontaart de Heelkunst, en zij blijft niet meer, 't geen zij naar de oorspronkelijke beteekenis van het woord zijn moest. Vandaar ook, dat het getal der Heelkundigen in ons land, in evenredigheid van dat der Geneeskundigen, zoo groot is, en de eersten dikwijls een bestaan vinden in het leveren van oogwaters, mondspoelingen, waschingen, enz. enz Hoogst doelmatig is derhalve het zoo even aangehaalde artikel der wet, waarbij het leveren van uitwendige middelen den Heelkundigen wordt verboden; doch even zeer is het te bejammeren, dat deze wet niet wordt gehandhaafd, 't welk alleen aan de Provinciale Geneeskundige Commissiën moet worden toegeschreven, waarin twee of meer Heelkundigen zitting hebben, die hun eigen belang boven dat van 't algemeen stellen, en zich te dezen aanzien op *ministeriële exceptiën* beroepen.

Het is derhalve noodzakelijk, dat er onder ons nieuwe wetten worden vastgesteld en *gehandhaafd*, ten einde de Heelkunde tot eene meerdere volmaaktheid te brengen; en wij hadden gehoopt, dat deze het gevolg zou-

den gewee st zijn van de algemeene vergadering, vóór ongeveer een paar jaren in 's Hertogenbosch gehouden. De Hoogleeraar VAN DER HOEVEN wenscht, dat de Heelkundigen dezelfde wetenschappelijke opleiding als de Geneeskundigen zullen genieten, en dat beide een' gelijken rang in de maatschappij zullen bekleeden. Daartoe moeten de Hoogescholen, alsmede de Clinische School te Amsterdam, in verband gebragt met het Athenaeum, dienen. Wel niet regtstreeks, maar evenwel niet onduidelijk, keurt zijn Hooggel. de Clinische Scholen in andere plaatsen af, beweerende dat aldaar slechts ten halve onderwijs wordt gegeven, omdat de onderwijzers, in een' drukken praktischen werkkring levende, het onderwijs slechts als eene bijzaak behandelen. Wij zijn het volkomen met zijn Hooggel. eens, en gaan nog verder, daar wij van gevoelen zijn, dat er, bij een welingerigt hooger onderwijs, geene behoefte aan zoodanige Scholen moest bestaan. De ondervinding heeft ook reeds geleerd, dat het zeer moeijelijk valt, om bij die Scholen geschikte onderwijzers te plaatsen, en dat deze nieuwe inrigting op vele plaatsen zwarigheden heeft ontmoet. In 't algemeen keuren wij die Scholen af (die van Amsterdam uitgezonderd), en met leedwezen lazen wij het partijdig berigt aangaande de Rotterdamsche Clinische School, in het jaarlijksch verslag der Staten van Holland geplaatst. Trouwens, die School onderscheidt zich van alle andere, daar zij, na slechts één jaar bestaan te hebben, een verslag van hare werkzaamheden, alsmede van de vorderingen harer leerlingen, uitgaf, zoo als menige Hoogeschool zou wenschen te kunnen doen!

Wij behoeven alzoo hier niet meer bij te voegen, om ook onzen wensch, dat de Heelkundigen aan de Hoogescholen mogten gevormd worden, te staven. Maar dan ook verlangen wij, dat bij dezelve van het *heelkundig* onderwijs even veel werks zal gemaakt worden, als van dat in de Geneeskunde. Nog herinneren wij ons het gebrekkige onderwijs, 't welk wij genoten hebben, alleen bestaande in het schrijven van *dictata*, opgevuld met

eene menigte van aanhalingen uit Engelſche Schrijvers, en waarbij nog kwam, dat de Curſus gedurende ons vierjarig verblijf aan die Hoogeſchool niet was afgeloopen. Toen wij dezelve verlieten, hadden wij ſlechts eene enkele heelkundige operatie gezien, en bewonderden daarna, gedurende ons verblijf te Berlijn, het welingerigte onderwijs, 't welk wij daar bijwoonden. Intusſchen is er, naar ons gevoelen, nog een middel, om de Heelkunde tot een' grooter' trap van volmaaktheid te brengen; namelijk, door zeer ſtreng en naauwgezet te zijn bij het afnemen der Examina, en geene Heelkundigen of Heelmeesters voor het platte land toe te laten, dan de zoodanigen, welke bewijzen van grondige kennis gegeven hebben. Van de Provinciale Geneeskundige Commisſiën alleen hangt zulks af, en de Hoogleeraar VAN DER HOEVEN kan en zal, vertrouwen wij, hiertoe veel toebrengen, daar hij zelf Lid is van eene Commisſie, welke hier door goedheid, inſchikkelijkheid en gemakkelijkheid ten nadeele zou werken. Ook van den Heer Referendaris voor de geneeskundige zaken hangt te dezen opzigte veel af. De toeſtand, waarin ons vaderland zich thans bevindt, laat vooralsnog niet toe, om deszelfs geneeskundige wetten te veranderen, of door nieuwe te doen vervangen; en welligt zou hij, wien de handhaving der thans beſtaande wetten is toebetrouwd, van dezen tijd gebruik kunnen maken, om de Examina bij verſchillende Provinciale Commisſiën bij te wonen. Wij gelooven, dat hij hier nog al eenig verſchil zou kunnen opmerken, en zijne tegenwoordigheid veel goeds zou te weeg brengen. Immers, zoo de Cliniſche Scholen de heelkundige ſtudiën te gemakkelijk maken, hangt het alleen van de Provinciale Commisſiën af, om het kwaad, daarin gelegen, te weren.

R . . . . . . S.

HANGENDE WEGEN, UITGEVONDEN DOOR MAXWELL DICK.

Onder de uitvindingen, die het menfchelijk vernuft eer aandoen, ftaat de toepasfing van den ftoom op alle middelen van vervoer, zoo te water als te land, ongetwijfeld op den voorgrond. De ftoombooten kunnen ons met voldoenden fpoed doen reizen, en de ftoomrijtuigen, die in *Engeland* met zulk een' goeden uitflag zijn toegepast, gaan met ongeloofelijke fnelheid van de eene plaats naar de andere. Het ontbrak er echter nog aan, om, met genoegzame zekerheid *door de lucht reizende*, in eene regte lijn van de eene plaats naar de andere te kunnen komen. De Heer MAXWELL DICK heeft, door eene zeer vernuftige vinding, ook hierin voorzien.

In de *Bibliothèque univerfelle* van Nov. 1830, p. 323, vindt men een uittrekfel uit eene Memorie over *hangende ijzeren wegen*, uitgevonden omftreeks de helft des jaars 1830. Wij zullen daarvan een kort overzigt trachten te geven.

De buitengemeen goede uitflag, welken men verkregen heeft door het vestigen van een' ijzeren fpoorweg voor de ftoomrijtuigen, tusfchen *Manchester* en *Liverpool*, heeft de oplettendheid van alle *Engelfche* Ingenieurs tot zich getrokken, vooral ook met opzigt tot de middelen, om deze inrigting gemakkelijk te maken, en er de kosten van te verminderen; kosten, welke zeer belangrijk zijn, uit hoofde der verfchillende uitgravingen en ophoogingen, welke er noodig zijn, om den weg nagenoeg horizontaal te maken. Het is op dit punt, dat de Heer DICK zijne gedachten gevestigd heeft. Hij vermeldt de omftandigheden, die hem tot de vinding van een' hangenden ijzeren weg gebragt hebben, op de volgende wijze: „ Nadat er in Maart 1827 ongemeen veel fneeuw „ gevallen was, werd de gemeenfchap daardoor gedu- „ rende verfcheidene dagen geftremd; en toen was het, „ dat de gedachte van een' hangenden ijzeren fpoorweg „ (*fuspenfion railway*), op de manier der gewone ijze-

„ ren ſpoorwegen, zich voor het eerst aan mij voordeed.
„ Ik ſtelde toen een model van mijn plan daar, en deed
„ mijne eerſte proeven met een rijtuig in den vorm van
„ een vaartuig, zoodanig als het aan het oordeel van
„ het publiek wordt aangeboden. De uitkomst dezer
„ proeven zeer voldaan hebbende, beſloot ik, dezelve
„ op eene grootere ſchaal te herhalen. Ik rigtte eene lijn
„ op van dragers, ter lengte van twee mijlen, op een
„ landgoed van den Hertog VAN PORTLAND. Van
„ den eenen pijler tot den anderen ſpande ik een dubbel
„ touw, dik $\frac{1}{8}$ duim, rustende op de daartusſchen ſtaan-
„ de dragers. Ik plaatſte vervolgens daar het rijtuig op,
„ en, hetzelve in beweging geſteld hebbende, door mid-
„ del van een' kaapſtanderd, aan een der uiteinden ge-
„ plaatst, deed ik hetzelve de twee mijlen in *vier mi-*
„ *nuten* tijds doorloopen. Het rijtuig woog 12 pond;
„ de middellijn der raderen was $2\frac{1}{2}$ duim, en de wrij-
„ ving moet zeer groot zijn geweest, in aanmerking ne-
„ mende de ruwheid en ongelijkheid van het touw," enz.

Gaan wij thans over tot de verklaring der uitvinding van den Heer DICK.

Bij het oprigten van een' hangenden ijzeren ſpoorweg is het eerſte vereischte, om de bepaalde lijn in gedeelten, of *ſtations*, op een' gelijken afſtand van elkander, te verdeelen. Deze verdeeling wordt in het algemeen geſteld op 5 mijlen (*Engelſche*) van elkander. De wisſel- of rustplaatſen worden die punten genoemd, alwaar de trekkende of bewegende werktuigen geplaatst zijn. De aard van het terrein, waarover de weg loopt, doet niets tot de zaak, dewijl de weg, door middel der ſteunende pijlers, over rivieren, moerasſen, muren, ja zelfs over geheele gehuchten, kan gaan. Wanneer de lijn nu eenmaal vast bepaald is, moet men er ſtevige gemetſelde pijlers in oprigten, op een' afſtand van vijftig *yards* (de *yard* = 0 el, 91) van elkander, en tusſchen deze pijlers ſtukken van gegoten ijzer, op een' afſtand van 10 tot 10 *yards*, welke dienen om den hangenden weg te onderſteunen en de golvende beweging te verminderen.

De pijlers en jukken eenmaal gesteld zijnde, moet men vervolgens bogen van gegoten ijzer oprigten, gemaakt naar den vorm van het rijtuig, en zoodanig, dat hetzelve daar ongehinderd kan doorloopen. De werkende kabel gaat over den hals eener schijf, die boven in den sleutel van den boog geplaatst is. De beide sporen (*rails*) moeten onbewegelijk rusten op de halzen van schijven, welke inwendig tegen de regtopstaande gedeelten van den boog uitspringen.

De nevensstaande figuur stelt het profil voor van een' der pijlers met den gegoten ijzeren boog, en het rijtuig, zoo als het daaronder doorgaat.

a b c d de steenen pijlers, op 50 *yards* van elkander.

e f g h i de boog van gegoten ijzer.

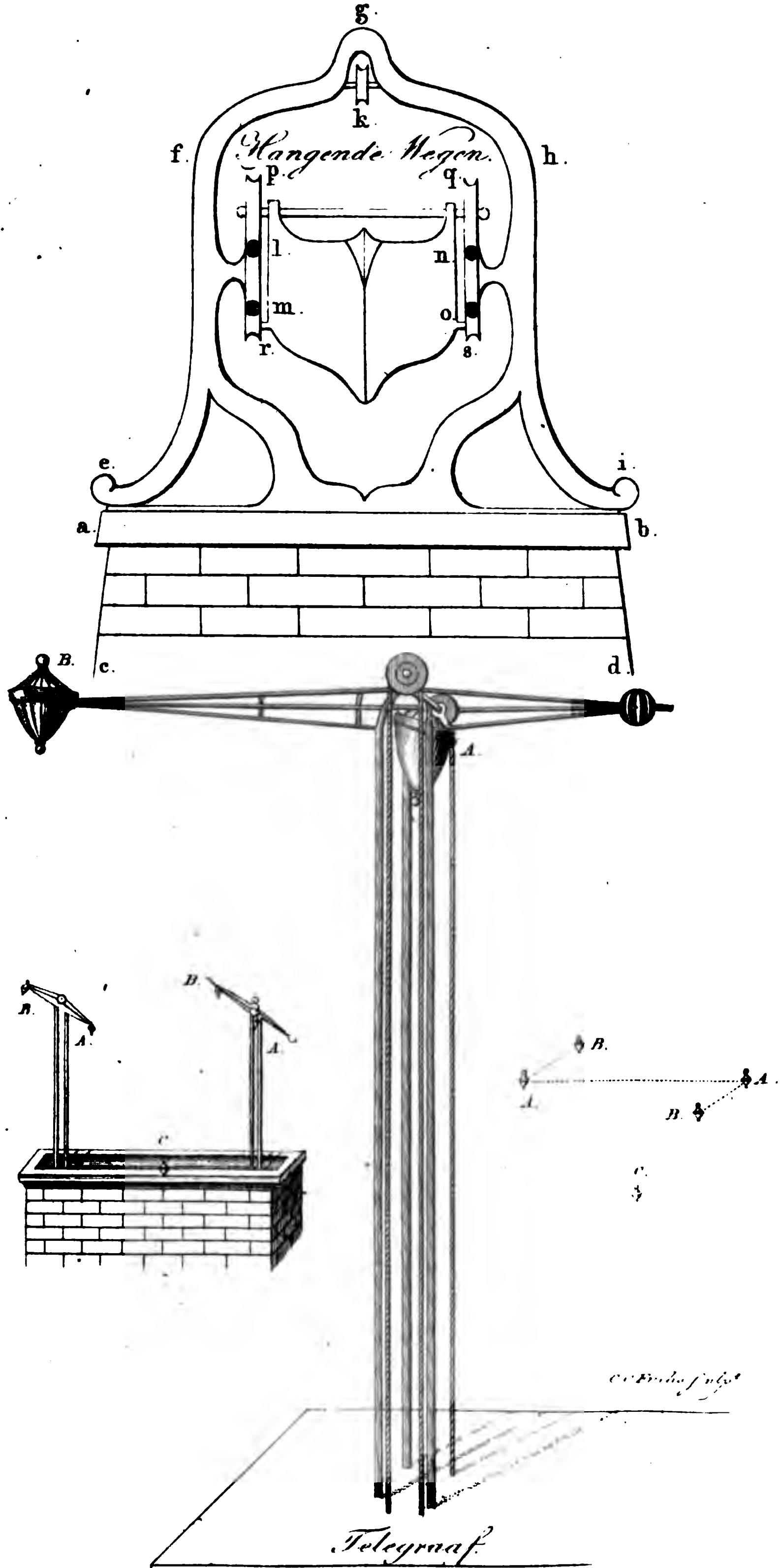
k de schijf of katrol in den sleutel van den boog.

l m en *n o* de beide ijzeren sporen, zijnde aan iedere zijde twee sporen in hetzelfde vertikale vlak, van best gesmeed ijzer, en door gegotene ijzeren steunders (*voussoirs*) met elkander verbonden.

p l en *q n* de wielen, waarop het rijtuig rust, en zich over de bovensporen *l* en *n* beweegt.

m r en *o s* de onderwielen, die het rijtuig in een' onveranderlijken stand moeten houden.

De hangende sporen moeten van het beste ijzer gemaakt zijn, en gesmeed worden in staven, van eene voldoende lengte, om de te menigvuldige verbindingen te vermijden. Buitendien moeten deze staven zoodanig *met* en *in* elkander vereenigd worden, dat het een volmaakt gelijk ligchaam uitmaakt over de geheele lengte des wegs. Er moeten twee sporen in hetzelfde vertikale vlak zijn, aan elkander verbonden door steunders van gegoten ijzer. Het hangende rijtuig zal op het bovenste spoor rusten, met vier uitgehoolde wielen (*roues à gorges*), en hetzelve moet onveranderlijk in deszelfs stand gehouden worden door vier zekerheidswielen, welke *onder* het tweede spoor geplaatst zijn, zoodanig, dat, hoe de snelheid ook moge zijn, het rijtuig nimmer buiten de sporen kan geraken.

g
k
f
h
Hangende Wegen.
p
q
l
n
m
o
r
s
e
i
a
b
c
d
B
A
A
B
A
C
B
A
B
A
Telegraaf.

De uitvinder heeft bevonden, dat de beste gedaante, welke aan de rijtuigen kan gegeven worden, die is van een vaartuig met een hoog boord en ſpits aan den ſteven toeloopende. De werkende kabel, zeer ſtevig voor aan het rijtuig vastgemaakt zijnde, moet over verplaatſende ſchijven heenloopen, en zich oprollen op het rad van een' klemmenden kaapſtanderd (*cabestan à engrenage*), welke aan de nabijgelegene wisſelplaats geſteld is. — In de onderſtelling van een' dubbelen weg, kan de werkende kabel twee rijtuigen te gelijk in tegenovergeſtelde rigtingen bewegen. Dit is gemakkelijk te begrijpen, indien ſlechts dezelfde kabel, die voor aan het eene rijtuig is, achter aan het andere wordt vastgemaakt.

Het werktuig, dat de beweging moet voortbrengen, en op iedere *ſtation* van 5 mijlen veranderen moet, is zijdelings van den weg geſteld. Hetzelve kan naar verkiezing in beweging worden gebragt, het zij door menſchen, den kaapſtanderd draaijende, (wanneer er ſlechts ligte rijtuigen over den weg gaan) het zij door paarden, of zelfs door ſtoom, wanneer de weg beſtemd is, om zware lasten over te brengen.

De kosten voor elke mijl van zulk eenen weg zijn algemeen berekend op 1395 pond ſt. 10 ſchell. 6 p., terwijl de ijzeren ſpoorweg tusſchen *Liverpool* en *Manchester* berekend was op 4500 pond ſt. per mijl, zoodat een hangende weg veel goedkooper zoude zijn.

De mindere kosten zouden echter het eenigſte voordeel dezer wegen niet zijn.

1°. wint men in den afſtand en in den tijd; want de weg over rivieren en andere hindernisſen heengaande, neemt dezelve den kortſten afſtand, zonder ergens door opgehouden te worden. Geen *tunnel* noch beſtrating enz. heeft dezelve ergens noodig.

2°. neemt de hangende weg de groote verhinderingen weg, welke meestal ontſtaan door de verpligting, om de toeſtemming der eigenaars te verkrijgen, ten einde eenen weg door hunne eigendommen te brengen. De uitvinder vleit zich, dat niemand de oprigting van en-

kele pijlers en jukken op zijne gronden zoude weigeren, dewijl ze, eenmaal gebouwd zijnde, tot verfraaijing van het midden van een park zouden kunnen ſtrekken.

3°. is het voornaamſte voordeel van deze nieuwe manier de ongemeene ſnelheid, waarmede de rijtuigen zich kunnen bewegen, zonder het minſte gevaar, dat de raderen uit de hangende ſporen kunnen geraken. De Heer DICK meent, dat hij het niet vergroot, wanneer hij zegt, dat ligte rijtuigen, bewogen door een' verbeterden kaapſtanderd, eene mijl in de minuut zullen kunnen doorloopen.

De ſteller van het artikel in de *Bibliothèque univerſelle* meent zich niet te moeten veroorloven, zijn bepaald gevoelen te zeggen over deze uitvinding. Dezelve komt hem echter niet zoo vreemd voor, als ze misſchien aan de meeste lezers zal toeſchijnen. Ook mij komt dezelve niet zoo wonderlijk voor, dat ik niet eene werkelijke uitvoering, ook in ons Vaderland, van dezelve zou mogelijk achten. De gewone ijzeren ſpoorwegen zullen, door de geſteldheid van ons land, nimmer van eene goede toepasſing kunnen worden, immers niet in de meeste ſtreken; maar de hangende ijzeren ſpoorwegen ſtoren zich aan geene plaatſelijke omſtandigheden.

Wie weet, dus beſluit de ſteller van het medegedeelde artikel, of men niet, wanneer men eenmaal gewoon zal zijn, om *door de lucht te reizen*, aan de hangende wegen de voorkeur geven zal boven alle andere middelen van vervoer, als veel zekerder en ſneller dan eenige andere?

Hoe dit zij, en hoedanig men ook oordeele over deze oppervlakkige beſchrijving, welligt geeft dezelve aanleiding tot andere en betere gedachten, of tot toepasſing op andere zaken; want de tijden zijn voorbij, waarin alles, wat nieuw was, veroordeeld werd, alleen omdat het nieuw was. Wij leven in een tijdperk, (hoe ook geſlingerd door ſtaatkundige gebeurtenisſen) waarin de kunſten en wetenſchappen reuzenſchreden hebben gedaan, en nog ſteeds voorwaarts ſtreven.

F. W. C.

OVER HET LAGER ONDERWIJS EN PATER GIRARD.

(*Vervolg van bl.* 391.)

Wij beginnen met een uitvoerig uittreksel te leveren van eene Redevoering, door Pater GIRARD in 1821 uitgesproken, omdat deze ons het geschiktste voorkomt, om den geest en het doel van zijn onderwijs te bevatten. Deze Rede handelt *over de noodzakelijkheid, om het verstand der kinderen te beschaven, ten einde Christenen van hen te vormen.*

„ Indien er nog scholen zijn, alleen, naar het schijnt, ingerigt, om te leeren lezen, schrijven, rekenen en opzeggen, wij mogen ons in dien naauwen kring niet beperken. Toen eindelijk de onderwijzers begrepen, dat de vier gewone beginselen kwalijk beantwoordden aan de waardigheid van den mensch, aan zijne bestemming, en aan de pligten, tot wier vervulling hij in dit leven geroepen is, waren zij er op uit, om de kundigheden der jeugd uit te breiden. Men woekerde met alle wetenschappen, en het kind was op zijne school, als op eene hoogeschool in het klein. Dat was eene afwijking. Men moet echter regt laten wedervaren aan de bedoeling en aan de uitwerkselen. Voor het minst zijn de ketenen van eene blinde gewoonte verbroken, en het uiterste, waartoe men verviel, heeft het daarop gevolgde betere voorbereid. Van toen af begon men te gevoelen, dat het veel te weinig was, den geest van een kind te *meubeleren*, zoo als zich een der Ouden uitdrukt, maar dat men dien vooral *bewerken* moet; dat is te zeggen, hem vormen tot nadenken, zijne bevatting uitbreiden, zijn oordeel en zijne rede leiden, en hem over het geheel veerkracht en regtschapenheid geven.

„ Deze groote vraag in de onderwijskunde was afgehandeld; zij was beslist door mannen van de kunst, toen wij het ontwerp vormden van de school, welker herstelling men had aangekondigd. Deze school zou dan treden in het getal dier gene, die, *zonder de vier eerste beginselen te verwaarloozen*, en zonder nuttige kundigheden te verachten, echter in alles met bijzondere zorg beoogen, om de verstandelijke vermogens der jeugd te ontwikkelen, te versterken en te leiden.

„ Hetgeen wij in het beschaven der jeugdige gedachte des

kinds zoeken, is bovenal, om in het jeugdig hart de Godsdienst van JEZUS CHRISTUS te kunnen planten. Ik spreek van mogelijkheid; want het is onmogelijk, dat, zonder merkelijke verstandsontwikkeling, het kind Christelijk gevoel en wandel aanneme.

„ Bij het weinige, dat men moge weten, of waarover men wenscht na te denken, gevoelt men de klaarblijkelijkheid van deze waarheid. Er zijn echter menschen, die zwarigheden maken, die zelfs tegen de ontwikkeling der jeugdige begrippen schrikken, en die, in naam der Godsdienst, om de verdooving van het verstand en den diepen nacht der ziel vragen. Altijd zal ik de edele beweegreden vereeren en ieder, die dezelve kan aanvoeren. Desniettemin kan ik mijne verbazing niet ontveinzen over de treffende en vreemde strijdigheden, waarin ik hen gewikkeld zie.

„ Indien ik vraag: van waar komt den mensch het verstand, dat hem van het dier onderscheidt, zoo antwoordt men mij met zelfvertrouwen: „ Het is eene gave Gods." Maar, indien dit zoo is, moet ook in het kind het verstand door opvoeding beschaafd worden; want het is een talent, ons gegeven, om het, even als elk ander, van nut te doen zijn, en het is nimmer geoorloofd, het te begraven. Is dit nu zoo, dan kan deszelfs beschaving niet nadeelig voor de Godsdienst zijn; want de Schepper heeft den mensch tot priester der natuur gesteld, en de Schepper handelt niet, even als de blinde stervelingen, strijdig met zichzelven. Hij kan voor zijne schepselen geenen valstrik spannen, noch met de eene hand afbreken, hetgeen Hij met de andere heeft opgebouwd.

„ Vraag ik verder: van waar komt het, dat de mensch Godsdienst heeft, en het dier er geene kan hebben? men antwoordt mij, dat het dier zonder verstand is; dat heel zijn zin en al zijne blikken naar de aarde gerigt zijn: terwijl de mensch, met rede begaafd, de beschouwing van het heelal kan bevatten, deszelfs orde en schoonheid bewonderen, en alzoo van wonder op wonder opklimmen tot den Schepper, om Hem de stille hulde der erkentenis en vereering vervolgens toe te brengen. Ziet daar dan de ondankbaarheid de vrucht der domheid, en ziet daar de Godsdienst voortkomende uit den schoot des lichts! Indien nu waarlijk het verstand de moeder der vroomheid is, wat moeten wij daaruit dan besluiten? Dat de moeder noodzakelijk is voor

het kind. En wat moeten wij wenschen? Dat de goede voedster meer en meer sterk en krachtig worde; want dan zal haar kind haar gelijken, en, zich hechtende aan de moederlijke zorg, zal de edele kweekeling dag aan dag toenemen in kracht en gezondheid.

„ Eene andere tegenstrijdigheid, die mij treft, is aan de eene zijde de billijke hulde, toegebragt aan de waarheid en Goddelijkheid van het Christendom, en aan de andere zijde de vrees voor den val des Evangelies, zoodra de geest der jeugd ontwaakt. Ei wat! Dat Evangelie, dat, naar het bevel van onzen Heer, op alle daken moet gepredikt worden, en niet in eenig duister hol; dat Evangelie, dat het woord, de wijsheid en de ontferming Gods is; dat gegeven is, om alle regt en zuiver verstand, door zijne tastbare waarheid, schoonheid, adeldom en zachtheid, gevangen te nemen; dat Evangelie nog eens, dat al de dwalingen der Synagoge heeft doen verstommen, en al de scholen van het Heidendom tot zwijgen over de wijze der aanbidding gebragt heeft, — dat Evangelie zou de bespiegelingen van menschen moeten vreezen, indien zij immer denken en redeneren? Is het dan met zijne zaak zoo slecht en wanhopig gesteld, dat het niet kan staande blijven, dan voor de onwetendheid en de domheid? O! alwat te vreezen is, is verdooving, is ruwheid; het is niet gegeven voor wilden, maar voor menschen; en men is alleen mensch, als men kennis en gevoel bezit.

„ Wij weten wel, dat Christelijke vroomheid geen noodzakelijk gevolg is van geestbeschaving. Wij weten wel, dat men oordeel, schranderheid, doordringendheid kan verkrijgen, en niet alleen tot een wanordelijk gedrag vervallen, maar zelfs tot goddeloosheid. Zulke bedroevende voorbeelden zijn ongelukkig niet zeer zeldzaam. Maar moet men dat aan de beschaving van den geest wijten? De Zaligmaker stelde het op rekening der driften van het menschelijke hart en van het booze geweten, dat het licht vreest en van God zich verwijdert. Helaas! wij weten allen bij ondervinding, dat wij, wanneer onreine begeerten de ziel beroeren, of wanneer wij knagingen in ons gevoelen, niet gaarne naar den hemel opzien; dat deszelfs evenredigheden niet voor ons dezelfde aantrekkelijkheid hebben. Voor het overige, als men van geestbeschaving in de jeugd spreekt, verstaat men daaronder niet slechts opwekking der verschillende vermogens, maar ook de

rigting, die men aan het jeugdig denkvermogen moet geven; en dit is het, dat voornamelijk in onze gewone opvoeding ontbreekt, waar men zich aan het toeval overgeeft, als een schip, dobberende op eene wijde zee, zonder kaart en zonder kompas. Dan, ik beken het, de geestbeschaving kan gevaren doen ontstaan, omdat het te vreezen is, dat deze aan de driften wel niet ten dienste zal staan, maar haar tot uitbarsting middelen zal aan de hand geven, die zij niet zou gehad hebben. Echter, hoezeer deze gevaren aanwezig zijn, het blijft niettemin onbetwistbaar waar, dat de verstandsontwikkeling eene volstrekt noodwendige behoefte is voor de aankweeking der vroomheid, en dat er geen middel gevonden wordt, om in de ziel des kinds de Christelijke Godsdienst te planten, dan door zorgvuldig zijne verstandelijke vermogens te oefenen."

Hier komt de Schrijver op tegen die soort van Godsdienst, welke alleen de onwetendheid kan wenschen; dat is te zeggen, die, welke bestaat in eene drooge en onberedeneerde aankleving van een formulier, in eenige werkzaamheid des geheugens, in eenige oefeningen, waarmede noch het verstand, noch het hart zich vereenigen, en welke de gewoonte heeft doen ontaarden tot ijdele pligtplegingen. Hij toont aan, dat het Hoofd van de Christelijke Godsdienst al aanstonds in zijne onderwijzing tot het verstand sprak, en dat het langs dezen weg is, dat Hij de zielen tot de ware Godsdienst leidde; dat is, tot de aanbidding des harten en de toewijding van geheel het leven. Dit kenschetst de ware vroomheid. „ Alles is verheven en groot in de Christelijke aanbidding. God, de Geest der geesten, welken geen oog gezien heeft, noch ooit zien zal, is het voorwerp. Alles heeft een begin en Hij is eeuwig. Alles verandert en Hij blijft altijd dezelfde. Hij wordt nergens gezien en Hij is overal. Hij wil, en alles komt uit het niet te voorschijn. Hij wil niet langer, en alles keert weder tot het niet terug. Hij doet het grasspiertje groeijen, gelijk Hij de werelden in het ruim zich doet omwentelen. Met éénen blik omvat Hij het gansche Heelal, en telt tevens de haren onzes hoofds. Met éénen blik ziet Hij alwat was, is en zijn zal. Hij is God, oneindig goed, oneindig heilig, oneindig regtvaardig. Ziet, hoe alles groot is in den God der Christenen; ziet, welke verstandsontwikkeling men noodig heeft, ik zeg niet om deze grootheden te meten, maar alleen om er zich eenig

denkbeeld van te vormen, om eenigzins de woorden te begrijpen, dienstig om ze uit te drukken! En men zou willen, dat een kind, welks geest natuurlijkerwijze zoo beperkt, zoo in de laagte, zoo zwak is, zich plotselijk en zonder hulp der opvoeding tot zulke verbazende denkbeelden verhief? Voorzeker heeft men niet berekend de onmetelijke ruimte, die men moet doorloopen, om er te komen. Men leert het woorden, en men gelooft het zaken medegedeeld te hebben. Niets is gemakkelijker, dan om die kleinen eene reeks van wijze woorden te laten nazeggen. Hunne werktuigen zijn buigzaam en hun geheugen getrouw genoeg, om klanken weder te geven, waarvan zij niets begrijpen. Het moeijelijkste is, er een' zin aan te hechten. Ik neem hier alle onderwijzers en moeders tot getuigen, die wenschen, aan hunne lieve kweekelingen in het godsdienstig onderwijs geene ijdele klanken mede te deelen, welke tot niets dienen, maar gedachten, die het verstand kunnen treffen en het hart roeren. Wilde men de moeite nemen, om menschen grondig te ondervragen, die door hunnen ouderdom of door hunne bezigheden van elders rijp geworden zijn, maar wier verstand door opvoeding geene beschaving ontvangen heeft, men zou over hunne onwetendheid in de kennisse Gods verbaasd staan, even zeer als over hunne tallooze en grove dwalingen, die in hunne ziel het beeld Gods bedekken. Dit verklaart ons, waarom, ondanks de Evangelieleer, die ons den Schepper aller dingen, onder zoo luisterrijke en uitlokkende kleuren, teekent, de aanbidding in geest en waarheid nog zoo zeldzaam is. "Om te aanbidden, moet men gelooven; om te gelooven, moet men denken; waar men niet denkt, kan men zijn geloof niet beleven."

Hier komt Pater GIRARD meer bijzonder tot zijn onderwerp in de ontleding der grondstoffen, die noodzakelijk tot de Christelijke vroomheid en tot de ware eerdienst behooren. Daarna toont hij het noodzakelijke deel aan, dat men geven moet aan de ontwikkeling des verstands. Vervolgens overgaande tot den staat van het denkvermogen in den jeugdigen leeftijd, legt hij er de onvolkomenheden van open, en toont er de aangelegenheden van aan in eenen godsdienstigen zin. Wij zullen dit merkwaardig stuk zijner rede in deszelfs geheelen omvang afschrijven.

„ Gelijk aan het dier, schoon geboren om een redelijk wezen te worden, ontwaart het kind eerst niets, dan hetgeen

zijne zinnen aandoet. Het leeft, beweegt zich en ademt niet, dan voor zinnelijke voorwerpen, en al, wat daarboven is, bestaat nog niet voor hem. Om een waar aanbidder Gods te worden, is het om niets minder te doen, dan van wereld te veranderen, dan van het zigtbare tooneel, waar wij ons vermengd zien met het redelooze, uit te gaan, om daar boven te leven met de denkende bewoners des hemels. En wat zal het zijn, als men het kind de onmetelijke ruimte niet helpt overschrijden, die de twee werelden scheidt? Het blijft onder de heerschappij der zinnen en ijdele beelden; zijne geneigdheden, zijne hoop en zijne vrees kruipen met al zijne gedachten over het stof. Hij zal eenen God hebben, want hoe kan men Hem ontberen? maar, zich tot Hem niet kunnende verheffen, verlaagt hij Hem tot zich. Hij vormt zich een beeld der Godheid, naar dat van den mensch. Hij aarzelt niet, om Hem dezelfde menschelijke behoeften, begeerten en driften toe te schrijven, die hij voor oogen heeft. Het is dan niet de God des Evangelies, welken hij aanbidt, en zijne aanbidding kan niet *die* wezen, welke het Evangelie vordert. Zij zal op de lippen en in de manieren gelegen zijn, en niet in den geest, wiens bewegingen de louter zinnelijke mensch niet kent, omdat zij aan zijn gezigt zich onttrekken. Men zal het buitenste van het vat met zorg en angst reinigen; maar het binnenste blijft vol onreinheid. Helaas! Ongelukkig zijn wij op het punt niet, om de waarschijnlijke gevolgen eener verwaarloosde opvoeding met betrekking tot het verstand te berekenen; wij hebben alleen rekenschap te geven van hetgeen de ondervinding dag aan dag aan ons oog vertoont.

„ Voor het overige, alles is klein in het kind, dat begint met niets te zijn; zijne ziel is nog te eng, om groote dingen te omvatten, en zij is zoo beperkt in hare inzigten, dat hare toekomst naauwelijks verder gaat dan den volgenden morgen. En echter men zou wel willen, dat het kind met éénen sprong en zonder de minste voorbereidende oefening de grootste en Goddelijkste dingen begreep; dat het doordrongen was van de hoogste belangen der menschen; dat het den tijd verliet, om te gaan leven in de eeuwigheid! Zoo te droomen, is dat naar de kennis der menschen eene zaak te begrijpen? Er is geen sprong in de natuur; alles geschiedt bij langzamen voortgang, en hoe sterker men verlangt, dat het kind grootelijks denken, gevoelen en handelen zal als

Christen, zoo veel te meer moet men ook de ontwikkeling bevorderen, welke die grootheid vereischt: anders zal uw kind bij voorkeur altijd blijven ſtaan bij kleinigheden in de Godsdienst, juist omdat zij onder zijn bereik, en groote dingen het nog niet zijn. Gij zult het dan zien de mug uitzuigen en den kemel doorzwelgen, zoo als vroeger de Farizeërs. Gij zult het zien kleven aan beuzelachtige menſchelijke overleveringen, en geene bezorgdheid zien hebben voor de grootſte der geboden Gods, geloof, regtvaardigheid en barmhartigheid.

„Aan deze kleingeestigheid paart zich bij het kind onbeſtendigheid. Nergens blijft het ſtilſtaan. Het zweeft heen en weder, gelijk het gevleugeld inſekt. Van buiten treft, verſtrooit, ſleept alles het kind voor een oogenblik mede; van binnen vormt zijne inbeelding gedurig nieuwe beelden, en, gedienſtig beſchouwer, geeft hij zich gemakkelijk aan dit ſpel over, dat hem vermaakt. Deze onbeſtendigheid is een gebrek, dat met ons geboren wordt; en indien wij ons van onze teederſte jeugd af niet gewennen, om aan deze dubbele vervoering wederſtand te bieden, dan blijven wij wuft tot onze grijze haren. Hoe toch deze wuftheid van den geest overeen te brengen met de ſtatige denkbeelden van Godsdienst; met de zachte, maar ernſtige gevoelens, waarin zij beſtaat; met de aanhoudende zorg, die men beſteden moet, om het hart te toetſen en te reinigen; met de volharding in Christelijke zeden; met de Evangeliſche ſterkte eindelijk, die in den grond der zaak niets anders is, dan de ſterkte van de onwankelbare gedachte? Kinderen rigten altaren op, verſieren ze en berooven ze beurtelings; een luchtſpel behaagt hun; en ziet daar, hetgeen zij nog doen zullen, offchoon op andere wijze, als zij groot geworden zijn.

„Heeft men wel gedacht aan de weinige bevatting, die de jeugd vertoont? Haar begrip is zoo beperkt, dat zij moeite heeft, om twee denkbeelden, die elkander niet raken, tot elkander te brengen. Het baat niet, haar eene ſchoone redenering voor te ſtellen; nog mindere nuttigheid heeft het, haar de aaneengeſchakeldſte keten voor te houden tot overtuiging. Gij zult tot het beſluit niet komen, daar zij uit zwakheid het voorgaande vergeten heeft, en niets vindt om te vergelijken, niets om te beſluiten. De taal is altijd het beeld der gedachte; want het kind ſpreekt niet, dan met korte gezegden: later hoort gij het twee denk-

beelden, weinig zamengesteld, bijeenvoegen; maar zonder vorming zal het niet verder gaan, omdat geene oefening het kracht gegeven heeft, om meer te doen. Wat moet men daaruit besluiten? Een van twee: of dat men het godsdienstig onderwijs als 't ware alleen bij droppelen als aan kleine kinderen moet mededeelen, den stijl van onze gewijde leerredenen veranderen, en onze godsdienstige boeken hervormen; of dat wij er ons ernstig op moeten toeleggen, om de vatbaarheid onzer kweekelingen uit te breiden, opdat zij ons kunnen begrijpen, en onze onderwijzingen ten voordeele aanwenden.

„ En wat zal ik zeggen van den geest des onderscheids, die in een kind zoo zwak is, dat gij het t'elken stond den schijn voor het wezen ziet nemen, het woord voor de zaak, den vorm voor de stof, en het middel voor het doel? Groote kinders doen hetzelfde, behalve in gewone dingen, die zij door ondervinding eindelijk leerden onderscheiden. Uit deze zwakheid ontspruiten duizend misvattingen, somwijlen droevig en altijd weinig vereerend voor het wezen, met rede begaafd; maar met betrekking tot de Godsdienst zijn deze misslagen van de uiterste aangelegenheid. Dan knaagt men pijnlijk aan de doode letter, zonder zich te bekommeren om den geest, die leven geeft. Dan verbeeldt men zich, dat de mensch gemaakt is voor den Sabbat, en niet de Sabbat voor den mensch. Dan legt men zijne gave op den altaar, en acht zich ontslagen van de geheiligdste natuurpligten. Dan bouwt men prachtige grafsteden voor de Profeten, en men zou ze vermoorden, indien zij op nieuw verschenen. Is het niet alzoo, dat onze Heer ons de vroomheid dier menschen zonder geest des onderscheids afteekent, en die Hij blinde leidslieden van eene even blinde volksmenigte noemt?

„ Eindelijk, men heeft ten allen tijde de jeugd *onbedacht* genoemd, omdat zij het wezenlijk is uit zwakheid en armoede van geest. Om beleid te hebben, moet men zich duidelijk een doel kunnen voorstellen, daarnaar de middelen, de hinderpalen kunnen berekenen, en dit vordert een geoefend verstand. Ik erken, dat men zonder beleid goede voornemens kan hebben; maar zijn dan voornemens voldoende, als de Hemel het goede zelf van ons vordert, als wij moeten handelen, alsof God door ons handelde? Wel verre van zich als Christen te gedragen, kan het kind, welks geest gij niet gevormd hebt, het goede niet begrijpen, of

het zal het verkeerd ondernemen. Het is een onnoozele jongen, die het werk zijns vaders bederft, en die, trotsch naar mate zijner bekrompenheid, altijd geneigd is, om het goede te berispen, dat hij niet ontworpen heeft, en te verhinderen, hetgeen hij niet kan begrijpen. Indien ooit het ijvervuur in zijnen boezem ontbrandt, zal hij in den naam des Hemels de menfchen vervolgen, en een waardig mededinger dier blinden worden, van welke de Apostel weenend zeide: *Zij ijveren, maar zonder verftand.*

„ Na deze bijzonderheden heb ik niet noodig te herhalen, dat de ontwikkeling van het verftand bij het kind, in allen opzigte, noodig is, om de Godsdienst in zijn hart en in zijn leven te planten. Deze gevolgtrekking vertoont zich allerwegen; overal komt zij ons tegen, en als men er zich rekenfchap van wil geven, wordt men langwijlig zonder het te willen, omdat de proeven zich in menigte in de gedachten ophoopen."

Na deze ontwikkeling vergenoegt zich de Schrijver met een nieuw oogpunt voor zijne ftelling op te geven: dat de meeste der gebreken van het hart geboren worden uit gebrek van ontwikkeling des verftands en van deszelfs dwalingen. Ten flotte zoekt hij zijne manier door het voorbeeld zelf des Stichters van onze Godsdienst te regtvaardigen. Hij toont aan, dat JEZUS CHRISTUS zijne leerlingen, kinderen, niet in jaren, maar door gebrek van ontwikkeling, onderwees, door ongevoelig hun verftand te openen, door hen van de eene waarheid tot de andere te geleiden, door hen te laten redeneren over het door hem gegeven onderrigt, vooral door hunne blikken te vestigen op de wonderen der natuur, opdat zij, gelijk het denkende wezens betaamt, van de befchouwing der werken Gods zich zouden verheffen tot den Vader der menfchen, tot zijne voorzienigheid, tot zijne oogmerken, tot zijnen wil. Op anderen tijd wees Hij hen op het geweten, ftemme Gods in het binnenfte van den mensch; of wel op het natuurlijk gevoel, als vaderlijke liefde of kinderlijke toegenegenheid. Hij fchetfte hun de waarheden onder vernuftige zinnebeelden, om deze te gemakkelijker en te dieper in de gedachten te prenten. Eindelijk befluit Pater GIRARD met deze woorden: „ Zoo is het dan waarlijk eene Christelijke fchool, waar men, om het woord des levens te doen kiemen in de jeugdige zielen, deze, om zoo te fpreken, ploegt, als een veld, opdat het

daarin geworpen graan in eene welbereide aarde de noodige vochten vinde, om wortel te schieten en welig te groeijen. Verdoofde en ruwe geesten zijn steenen, en op eenen harden en dorren steen groeit niets, noch draagt iets vrucht. Dat gevoelen levendig alle inrigtingen, die de school van den Goddelijken Meester zoeken na te volgen. Hebben dezelve in het oog van sommigen een Godonteerend aanzien, de ontwerpers vinden ligtelijk troost; want zij weten, dat het het werk des Heeren is, dat zij op aarde trachten te volbrengen."

(*Het vervolg en slot hierna.*)

TAFERELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 441.)

Betrekking van de Heeren tot de Dienstbaren en Boeren.

Wie *Rusland* en de *Russen* wil schetsen, moet een onaangenaam onderwerp aanroeren, dat ik anders gaarne met stilzwijgen voorbijgegaan zou zijn. Ik bedoel de ruwe en inderdaad zeer harde behandeling, welke de klasse der dienstbaren, de gemeene man en de boeren, van derzelver heeren moeten dulden. Ik weet wel, dat de barbaarschheid, van welke hier gesproken wordt, allengs afneemt, gelijk dezelve bij elk volk met de toenemende beschaving afnemen en eindelijk geheel ophouden moet; maar desniettegenstaande kan geenszins ontkend worden, dat deze, de menschheid onteerende en tegen alle ware beschaving strijdende, gewoonte daar nog in eene mate heerscht, welke door geene onbeschaafdheid van den kant der dienstbaren, noch door iets anders te verontschuldigen is. De Regering, die ook in dit opzigt verbetering bedoelt, doet al het mogelijke, om het kwaad te beperken; doch hetzelve schijnt zoo diep geworteld en sedert eeuwen door oud gebruik zoo zeer gewettigd te zijn, dat men geene spoedige verandering door nieuwe wetten en bepalingen kan verwachten. Ook hier schijnt namelijk de openbare meening, de bijna algemeen verbreide en sedert onheugelijke tijden bestaande meening haar alvermogend gezag uit te oefenen. Want velen meenen, dat de gemeene *Rus* alleen door harde behandeling te leiden, en zonder slaan niets met hem uit te voeren is. Doch, volgens

mijne eigene ondervinding, moet ik dit tegenfpreken. Waar goedwilligheid, dikwijls rein kinderlijke goedwilligheid een heerfchende karaktertrek is, (en dit durf ik van de bewoners der binnenlanden verzekeren) daar mag men ook verwachten, dat eene goede behandeling meer uitwerken zal, dan gedurige geftrengheid. Ik zelf meende eerst, zekere onwilligheid, opzettelijke nalatigheid en fomwijlen zelfs boosheid bij mijne onderhoorigen te bemerken, en helde dus reeds over tot de heerfchende meening; waartoe mijne bekenden, wanneer ik over het een of ander klaagde, hun best deden. Maar de zaak fchikte zich, zonder middelen van geweld, nog vóór het einde des eerften jaars, en ik zag duidelijk in, dat de fout werkelijk bij mijzelven lag. Ik wilde, gelijk de meeste buitenlanders in den beginne gewoonlijk doen, in mijn huis alles op de *Duitfche* wijze ingerigt hebben; en mijne toen nog zeer gebrekkige kennis van de *Rusfifche* taal was oorzaak, dat de arme lieden, zelfs met den besten wil, mijne bevelen niet, of althans niet behoorlijk konden uitvoeren. Voorts wilde ik verfcheidene gewoonten, b. v. het brandewijn drinken, geheel afgefchaft hebben, en was niet tevreden, flechts de dronkenfchap vermeden te zien. Doch geheele onthouding fchijnt den gemeenen *Rus* bijkans onmogelijk te zijn, en ik kampte vergeefs tegen deze en andere gebruiken. Mijne beftraffingen kwamen dien lieden belagchelijk voor, daar ik mij niet goed wist uit te drukken in hunne fpraak; en even zoo kinderachtig fchenen hun mijne lofredenen toe, gelijk ik duidelijk uit hunne gebaren kon bemerken. Maar dit alles hield op, zoodra ik de taal magtig werd, en mij in mijne huifelijke omftandigheden naar de *Rusfifche* gewoonten poogde te fchikken.

»Ik wil hier nog eenige voorvallen van anderen aard vermelden, voor welker waarheid ik kan inftaan. Wat ik alleen van hooren zeggen weet, ga ik te liever met ftilzwijgen voorbij, omdat er dingen verhaald worden, die men niet zonder ontzetting en ijzing zou kunnen lezen.

Op mijne reis uit *Noord-Duitschland* naar *Rusland* trof ik omftreeks *Tula* een' *Duitsch'* Profesfor aan, die naar de Univerfiteit te *Kafan* reisde. De buiten twijfel zeer geleerde man fcheen mij toe, wel vele boeken, maar des te minder *de menfchen* te kennen. Hij klaagde bitter over de menigvuldige onaangenaamheden, welke hij op zijne reis bij elke fchrede had. Hij fchreef die allen aan de halsftarrigheid en

lompheid der *Russische* boeren toe. Doch de eenige ware reden van zoo veel verdriet, welke de geleerde en in bijna alle talen van *Europa* bedreven man niet ontdekte, bleek terstond bij de eerste pleisterplaats: *hij verstond geen woord Russisch*, en was reeds aan de grenzen in eene zoo slechte luim geraakt, dat hij een vast voornemen had opgevat, om geen woord van deze taal te leeren. Ik moest hem weldra aan zijn lot overlaten, daar ik in *Tula* van hem scheidde, om mijnen weg naar *Tambow* te vervolgen, terwijl hij over *Moskou*, *Wladimir* en *Nischni* moest gaan. Na verloop van eenige maanden ontving ik eenen brief van hem uit *Kasan*. Hij verhaalde daarin op eene luimige wijze zijne verdere ongevallen, die inderdaad vrij merkwaardig waren, en ook het einde van alle die wederwaardigheden, hetwelk hij na velerlei ontmoetingen gelukkig bereikt had in de Gouvernementsstad. Toen hij namelijk aldaar aankwam, ging hij misnoegd, en nog in zijn reisgewaad, naar den Gouverneur, in wien hij een zeer beschaafd en de *Fransche* taal volkomen kundig man vond. „Ik ben," zeide hij, „Professor ***, en reeds twee maanden op reis naar *Kasan*. Zoo even kom ik hier aan, en vervoeg mij bij uwe Excellentie, met verzoek, om mij hier te houden en te beschermen, zoolang het u moge behagen; want ik ga niet verder." De Gouverneur was eerst een weinig verlegen, maar begreep spoedig, hoe de zaak stond, zoodra de man hem eenige van zijne ontmoetingen verteld had. Hij ging vertrouwelijk bij hem zitten, en verklaarde hem, dat hij, wanneer de boeren het hem te erg maakten, zonder omstandigheden zijnen stok gebruiken moest. De Professor wilde beredeneren, dat dit niet kon geschieden, dewijl hij alleen zich soms onder een twintigtal van die knapen bevond — dat zij hem weder slaan zouden, enz. De Gouverneur moest lagchen, en zeide, dat de Professor *Rusland* nog volstrekt niet kende, en dat zulk een wezen het nooit zoude wagen, een adellijk heer te slaan. Na eenige inlichtingen van dien aard, verzocht hij den Professor op zekeren avond bij zich, hem verzekerende, dat hij goed gezelschap zou aantreffen. Hij kwam, en moest zijne wederwaardigheden aan de gasten vertellen; doch in plaats van medelijden, waarop hij had gerekend, was er aan het lagchen geen einde. „Gij verstaat immers *Russisch*?" vroeg hem, kort vóór het weggaan, een heer, die zich onderscheidde door goeden toon en met bijzondere achting door

de anderen werd behandeld. — „ Niet één woord," ſprak de Profesſor. — „ Maar gij kent toch de *Rusſiſche* letters?" — „ Geene enkele." — „ Nu, dan zal ik u de zaak met *Latijnſche* letters voorſchrijven — ſlechts een paar woorden, maar die gij goed van buiten moet leeren en met behoorlijken nadruk uitſpreken; voorts bid ik u, bij elke gelegenheid, waar gij het noodig acht, uwen ſtok te gebruiken, hetgeen, ik zeg het u vooruit, zeer dikwijls geſchieden moet, zoo gij goed reizen wilt." Daarbij werd echter de zeer milde aanmerking gemaakt, dat men ſlechts oppasſen moest, niet op het hoofd of in het aangezigt te ſlaan, dewijl dit ſlechte gevolgen zou kunnen hebben; voor het overige behoefde men het niet zoo naauw te nemen. Daarop nu zette die vriendelijke heer zich aan tafel, en ſchreef met *Latijnſche* letters de magtſpreuk, welke den Profesſor, zoo dikwijls hij in het vervolg iemand zou afrosſen, voor alle wederwraak der boeren moest beveiligen. De ſpreuk beſtond uit de volgende woorden, die als met zekere tooverkracht zouden werken: *Ja Potpulkownik*, *y tu ſobaka*, *curvinſin!* dat wil zeggen: „ Ik ben Eerſte Luitenant, en gij een hond, gij..... kind!" De Profesſor verſchrikte, toen hij de beteekenis vernam, doch liet zich eindelijk raden, had het van dit oogenblik af zeer goed met de *Rusſiſche* boeren, en kwam, ofſchoon eenigermate vermoeid van dat gedurig afrosſen, welgemoed op de plaats zijner beſtemming, den zetel der Muzen, aan.

Ook ik zelf kwam eens in het geval, dat ik vreemde hulp moest verzoeken, bij gelegenheid, dat ik tegen het einde des winters mij met mijnen wagen bij *Simbirsk* over de *Wolga* wilde laten zetten. De aldaar zeer breede ſtroom was nog met drijfijs bedekt, en dus de overtogt gevaarlijk. Alhoewel de tien of twaalf roeijers van de groote pont (want drie andere wagens voeren te gelijk met ons over) mij beloofden, hun best te doen, zoo achtte ik het toch veiliger, een' zoogenaamden Gouvernementsſoldaat tot opziener over die boeren, tegen behoorlijke betaling, mede te nemen. De ſoldaat verſcheen; zijn krijgshaftig aanzien en zijne *nagaika* (eene uit verſcheidene lederen riemen, in den vorm van eene roede, vervaardigde zweep) ſchenen mij geen gunſtig voorteeken; doch ik moest hem, als iemand der zake kundig, wegens het gevaar, laten geworden. Naauwelijks waren wij van wal geſtoken, of hij begon zijne barſche ſtem te ver-

heffen en naar alle kanten te schreeuwen. Als wij midden op de rivier eene zeer groote ijsschots, die van het boven nog vastzittende ijs zoo even losgerukt scheen te zijn, naar ons toe zag drijven, waardoor wij in een niet gering gevaar konden komen, ving de soldaat plotseling, als een zinnelooze, aan te razen, en sloeg de arme roeijers, den eenen na den anderen, zoo onbarmhartig met zijne *nagaika*, dat ik hem tegenhield, uit vrees, dat hij door zijne onmenschelijke en ontijdige wreedheid de goede lieden onwillig zou maken, die van zelve reeds, om hun eigen leven bekommerd, hun uiterste best deden. „Wat doet gij, *Sukintisin!*" riep ik, terwijl ik zijnen arm greep; „gij zult de lieden verbitteren; zij doen immers alwat zij kunnen." — „Juist hierom, *Sudar!*" riep hij terug, „opdat zij voortvaren het te doen — opdat zij niet vóór den tijd moede worden; want het gevaar is groot." Met deze woorden scheurde hij zich los, en zette zijne onmenschelijke behandeling voort. Wij kwamen gelukkig over. Als ik, verheugd over het ontkomen van het gevaar, aan de roeijers een goed drinkgeld en aan hunnen drijver nog eens zoo veel gegeven had, gingen zij met elkander, als waren zij de beste vrienden, vergenoegd in de naaste *kabake* (kroeg).

Ook trad ik eens, om een avondbezoek af te leggen, in het huis van den boven reeds meermalen genoemden Generaal, welke man algemeen werd geprezen wegens zijne braafheid en goedwilligheid. Reeds op het voorplein vernam ik een verschrikkelijk getier en herkende zijne stem. Hij had zoo even zijnen met de ergste scheldwoorden en oorvijgen overladen' bediende tegen den deurpost geworpen, en maakte nu eene beweging, om den armen, gelijk een hond op den grond kruipenden, knaap met zijne niet ligte voeten te trappen; doch met zijne vrouw, welke door mijne tegenwoordigheid moed begon te scheppen, hield ik hem tegen. Mijne bede, dat hij zich zou sparen, en misschien ook de schaamte, dat hij zich in zijne zwakheid door mij verrast zag, bewoog hem, zoo het scheen, toe te geven en in huis te gaan. Ademloos en met een woest gezigt wierp hij zich op de sofa, en bood mij eene plaats daarnevens aan. Eerst kon hij van opgekropte woede niet spreken; maar, zoodra hij een weinig bedaarde, poogde ik hem, die altijd voor eene beroerte vreesde, opmerkzaam te maken op het gevaar, waarin hij door zoodanige drift zijne gezondheid bragt. Zijne jonge

en schoone vrouw zocht hem door liefderijke toespraak in eene kalmere stemming te brengen. Het verschrikkelijk geweld van zijnen toorn verminderde allengs. Eindelijk waagde ik het, de aanmerking te maken, dat die persoon toch wel niet zoo geheel slecht zijn zoude, daar hij zelf hem meermalen als den besten en gewilligsten knaap mij had afgeschilderd. Hij zag mij, zoo het scheen, wegens mijne vrijmoedigheid, eenige oogenblikken stijf aan, sprong plotseling op, en greep mijne hand, met de woorden — de eerste, die ik na het geval met den knecht van hem gehoord had: „Gij hebt geen ongelijk, hij is anders een goede kerel; ik heb het te erg gemaakt. — NIKALAI!" riep hij thans met eene luide stem; en de arme, mishandelde knecht trad of kroop bijna, als een bevreesde hond, de deur in. Reeds was ik beducht voor hernieuwing van het vorige tooneel; doch zijn heer beval hem, de kast in den muur te openen, om den *wotki* (brandewijn) benevens de groote, fijn geslepen feestbokaal te brengen, die anders alleen voor gasten van aanzien gebruikt werd. De arme NIKALAI bragt met bevende handen, wat de heer verlangde; deze schonk den beker tot aan den rand toe vol, en reikte hem denzelven toe, zeggende: „Daar, gij zijt een goede hond (een brave jongen); drink op onze gezondheid!" NIKALAI nam en dronk uit het glas, dat hij anders naauwelijks durfde aanraken; en ik zag, dat er tranen van dankbaarheid langs zijne bruine wangen rolden — tranen van dankbaarheid jegens den goeden, genadigen heer, die hem met zoodanige eer verwaardigde. — Naderhand, in kalmer oogenblikken, spraken wij meermalen van dit voorval, en ik wilde hieruit een bewijs afleiden, dat deze menschen zeker met zachtheid beter, dan met strengheid, te leiden zouden zijn. Maar de Generaal lachte, en beweerde, dat ik de lieden niet kende, en dat men zonder harde middelen niets met hen kon uitvoeren.

Dat inboorlingen nog gehecht blijven aan deze barbaarsche vooroordeelen, is minder te verwonderen, daar zelfs sommigen onzer *Duitsche* landslieden op dit punt eene niet zeer loffelijke denkwijze aan den dag leggen. In 1802 deed ik met een talrijk gezelschap eene reis tot vermaak in het oostelijk gedeelte van *Polen*. Onder de vrouwen bevond zich ook de echtgenoote eens rijken landeigenaars, eene *Duitsche*, welker ouders zich vóór den tijd van JOZEF II hier gevestigd hadden. Deze vrouw onderscheidde zich van alle de

anderen door verstandelijke beschaving, door ligchamelijke schoonheid en innemende zachtheid in hare manieren; doch onder deze schitterende uiterlijkheden lagen neigingen verborgen, die, naar mijn inzien, eerder eenen kannibaal zouden gepast hebben. Nadat zij met aangename bevalligheid over de schoonheden der ons omringende natuur uitgeweid, en het hemelsche, aan het rusteloos gewoel der groote steden geheel vreemde, geluk des landlevens met de liefelijkste kleuren geschilderd had, nam het gesprek eene wending, en men kwam, zoo als dat gaat, ongemerkt op eene vergelijking van den vroegeren met den tegenwoordigen tijd, waarbij dan bijzonder werd geredekaveld over de betrekking van goedbezitters tot derzelver lijfeigenen, waarin groote verandering was gekomen, ten gevolge van de opheffing des lijfeigendoms door Keizer JOZEF. De meesten waren met deze nieuwigheid niet tevreden. „Het gemeene volk," zeide men, „is voor deze hervorming nog niet rijp, en hierdoor des te slechter en wederspanniger geworden," enz. Tot nu toe had de engelachtige vrouw gezwegen; maar, aanleiding door zeker verhaal van haren nabuur gekregen hebbende, begon zij plotseling met milde spraakzaamheid over het onderwerp uit te weiden, vertelde iets dergelijks van haren oudoom, die een' armen boer doodgeeselen liet, waarnaar geen haan kraaide, en besloot met de aanmerking: „Dat waren tijden, waarin de Adel nog iets te zeggen had, en men reeds van verre voor denzelven week, daar thans de boer het naauwelijks der moeite waard vindt, ons te groeten. Ik zou het nu niet durven wagen, eenen boer te laten doodrossen, alzoo er aan het geschreeuw, aan onderzoekingen en aan boeten geen einde zijn zoude." Van hoedanigen aard zij was, had zij onbedachtzaam laten bemerken. Zij trok nu hare klaauwen weder in, en sprak uitvoerig over het nut der menschlievende inrigtingen, welke men in *Duitschland* begon daar te stellen!

(*Het vervolg hierna.*)

KORTE GESCHIEDKUNDIGE BESCHOUWING VAN DEN LOOP DER GEBEURTENISSEN IN EUROPA. Door H. HENTZEPETER.

De donkere wolken, welke den horizon bedekken en als zoo vele onweders boven ons hoofd schijnen te zullen losbarsten, trekken de aandacht van iederen wereldbeschouwer

tot zich. — Een door heerschzucht gedreven priesterdom heeft de grondelen losgerukt van Europa's staatkundig gebouw, waarachter het ten verderf voerende ultra-liberalismus lag opgesloten; zoodat men deswege de toekomst niet dan met regmatige bekommering te gemoet ziet. Het is derhalve van het grootste belang, de hoofdbron te leeren kennen, waaruit het kwaad opwelde en voortvloeide, om daardoor in staat gesteld te worden, het geweld van dien verderfelijken stroom, zoo veel mogelijk, te ontwijken. Er zijn, wel is waar, altijd revolutiën en omkeeringen geweest, en zij zullen er ook altijd blijven, tot aan den afloop der eeuwen: want op dit benedenrond is niets bestendiger, dan de onbestendigheid zelve; doch even waar is het, dat de oorzaak van dezen onvasten staat van zaken bij den mensch zelven moet gezocht worden. Eene begeerte naar verandering, en naar de uitbreiding van zijne magt en aanzien in de wereld, is eene der voornaamste oorzaken, waaruit zoo vele oorlogen en onheilen met zich slepende omwentelingen geboren werden. Nogtans is het niet te ontkennen, dat onze dagen zich zigtbaar onderscheiden van al de voorgaande eeuwen. Wat oudtijds bij een enkel volk of in één land plaats vond, is nu bijna algemeen geworden; het is alsof eene onzigtbare hand de brandstof des opstands en der verdeeldheid in aller harten heeft uitgestrooid, welke, bij het geringste, dat er gebeurt, in lichtelaaije vlam kan gezet worden.

Gelijk er dan verschillende oorzaken bestaan, waaruit allerhande beroeringen en omwentelingen geboren worden, zoo zijn de drijfveren, welke tot dat einde medewerken, even menigvuldig als onderscheiden. Priesters, wereldgrooten, gelukzoekers zijn veelal de raderen des opstands, waarvan de minkundige, helaas! maar al te dikwerf het slagoffer werd. Tegenwerkende middelen vinden altijd eene tegenwerkende kracht. Zoodra een Despoot zijnen zetel onder een vrij en verlicht volk oprigt, zijn opstand en beroeringen onvermijdelijk; omgekeerd is het even alzoo, wanneer een verlicht en liberaal Vorst onder eene domme en fanatieke natie zijnen troon vestigt. Ter ontdekking der oorzaak, welke aanleiding geeft tot het daarstellen der buitengewone verschijnselen van onzen tijd, moeten wij onze aandacht op twee voorname hoofdzaken vestigen, — op het Katholicismus en het Liberalismus, op het licht en de duisternis. Zoodra deze tegen elkander strijdende beginsels hunne aangewezene grenzen over-

fchrijden, en zich niet langer tot hun eigen grondgebied bepalen, wordt het eene zoo wel als het andere in beweging gebragt en een onderlinge oorlog onvermijdelijk.

Rome, hetwelk op het tooneel der oude wereld zulk eene groote rol fpeelde en met een' looden fchepter velen volken de wet voorfchreef, werd eindelijk door de invallen der noordfche volken van alle magt en luister ten eenemale beroofd; en nimmer zou hetzelve uit zijne puinhoopen weder zijn verrezen, indien de leer des Christendoms fteeds in hare vorige zuivere eenvoudigheid ware verkondigd geworden. Maar, helaas! de ftormwinden der vervolging, welke de Christenen verontrustten, waren naauwelijks bedaard, of alles veranderde van gedaante: eenvoudige bidplaatfen in prachtige tempelen, door eene met ftaatfiekleederen verfierde priesterfchaar bediend, die door den luister, welken zij in allerhande uitwendige plegtigheden verfpreidde, zoo krachtdadig op de harten der zinnelijke menfchen werkte, dat het ware doel van de leer der zaligheid deswege uit het oog werd verloren. In dezen ftaat van zaken was er voor Rome geen gefchikter middel, om tot zijne vorige grootheid en luister te geraken, dan het masker van die Godsdienst voor te doen; waarin hetzelve naar wensch flaagde, en de uitdeeler van kroon en fchepter andermaal geworden is. Dewijl echter Romes Hierarchij meer op het geweld en de onkunde, dan wel op het regt en de rede rustte, was er altijd eene gewelddadige en fterke hand noodig, om de rede en het regt te doen zwijgen; waardoor de volken in eenen nacht van onkunde en bijgeloof wegzonken, waarin geen ftraal van de Christenzon hen kon bereiken.

Niemand op dit benedenrond heeft ooit eenen troon beklommen, wiens grondvesten den loop der eeuwen verduurden. Men denke aan Babel, Ninivé, Tyrus en Sidon, Jeruzalem, die, onder zoo vele anderen, als fprekende bewijzen in de rol der gefchiedenis ftaan aangeteekend. Nogtans, bij al deze wolken van getuigen, die voor den onvasten ftaat der troonen pleiten, wil men echter den Roomfchen ftoel van dien algemeenen regel hebben uitgefloten. Aangemerkt als den zetel van het Hoofd der Christenkerk, is men van een punt uitgegaan, waarvoor geen grenspaal ftaat opgerigt, vóór dat al de aardbewoners met hunne Koningen zich aan het bewind van dien éénen zullen hebben onderworpen. Met deze gedachte bezield, is er dan ook

geen middel onbeproefd gelaten, om dat doel te bereiken; en het is te verwonderen, bij al den tegenstand, welken Rome deswege ontmoette, dat men echter nimmer van die onderneming heeft afgezien, hoewel de ondervinding had moeten leeren, dat geene kruistogten, tot dat einde ondernomen, noch Jezuiten, daartoe uitgezonden, aan die verwachting hebben kunnen beantwoorden. Niet minder opmerkenswaardig is het, dat in die landen, waar het Pausdom dacht, dat zijn rijksgebied voor altijd zou gevestigd zijn, geene Inquisitie met hare schriktooneelen in staat geweest is, om het aldaar staande te houden.

In de Middeleeuwen was de tegenstand, welken Rome in dit werelddeel ontmoette, zeer gering. De Hervorming werd eerst door Petrus Waldus en de Albigenzen ondernomen, en daarna door John Wicleff, Johannes Huss en Hieronymus van Praag voortgezet. Later werd zij door Luther en Calvijn hervat, en deze slaagden zoo wèl in hunne onderneming, dat daardoor een groot deel van Europa's bewoners aan de heerschappij van Romes Kerkvoogd zich onttrok; doch de scheidbrief werd niet, dan met bloedige inkt, onderteekend, en zal in den dag der dagen tegen hen getuigen, die deswege zoo veel bloedtooneelen hebben aangeregt. Ongelukkig, voorwaar, de Vorst, wiens troon meer op het geweld en op onschuldig vergoten bloed, dan wel op het regt en de rede rust; maar driewerf ongelukkig hij, die voorgaf, dat hem de herdersstaf over de schapen van Christus was toevertrouwd!

Terwijl zich het noorden van Europa voor het meerendeel aan de heerschappij van Rome onttrok, werden daarentegen alle middelen in het werk gesteld, om het zuidelijk deel voor den stoel van Rome te behouden. Frankrijk nogtans was reeds te veel van de Reformatie doortrokken: met ontzetting, het is waar, herinneren wij ons aan de zoogenaamde Parijsche bruiloft in den St Bartholomeus-nacht, 1572, toen de ijverzucht van hofgrooten en geestelijken, door zoo veler onschuldig vergoten bloed, eene voor altoos onuitwischbare vlak in den schoot der Moederkerk wierp: de Hervorming bleef in Frankrijk bestaan, en zelfs op het einde der zestiende eeuw nog, door het Edict van Nantes, beschermd en in stand gehouden. Zulks verbitterde Rome echter dermate, dat een kruistogt tegen Frankrijk werd ondernomen, waarvan Hendrik IV het eerste slagtoffer werd. Noch deze moordzucht, noch de gruwelijke vervolgingen der Protestanten onder Lodewijk XIV hebben haar doel bereikt.

Bij het zien mislukken van al deze ondernemingen, om, ware het mogelijk, de heerschappij van Rome weder in haren vorigen luister te herstellen, geraakte Europa ten laatste in rust, en genoot allerwegen eenen gewenschten voorspoed. Maar, helaas! onder die stilte trokken wederom nieuwe ramporkanen te zamen. Voltaire, Rousseau en anderen kwamen met hunne schriften voor den dag, en legden door dezelve een verborgen vuur aan den Roomschen stoel, welks ontvlamming zijne magt en zijnen overgebleven luister meer benadeelde, dan Luther en Calvijn zelfs met hunne schriften ooit gedaan hebben. Jakobijnen en Republikeinen, menschen zonder Godsdienst, in de school van de eerstgenoemden gekweekt, ontrolden hunne vanen in het naburig Frankrijk tegen den Adel en de Geestelijkheid, de voornaamste steunpilaren van de Roomsche Hierarchij; en, na vele kerken en kloosters te hebben uitgeplunderd, zag men hen de Alpen zelfs overtrekken, om de handen aan het Hoofd der Kerke te slaan. Zoo werd de bijl des tijds aan Romes grootheid gelegd, en van dat oogenblik af dagteekent hare rugwaartsche beweging en de vermindering van haren luister en invloed op de volken. En wanneer zij haren ondergang niet wil verhaasten, moet zij voortaan van alle veroveringen afzien, tenzij zij, even als de man van Gaza, besloten had, zich het huis boven het hoofd omver te halen, en hare heiligdommen door de puinhoopen voor de hand der ongeloovigen te willen bedekken.

Toen Napoleon, de aanvoerder der Fransche wapenen, van het tooneel der gebeurtenissen verdwenen was, en het door oorlog gefolterde Europa tot zijnen vorigen staat wederkeerde, beklom Lodewijk XVIII den Franschen troon, die, na het nutteloos vergieten van stroomen bloeds, voor de verdrevene Dynastie wederom was opgerigt. Deze ommekeer van zaken baande dan ook den weg tot het beklimmen van den Roomschen stoel door Pius VII, die, bij het opvatten van de teugels des bewinds, naar zoodanige middelen omzag, welke strekken konden, om het vervallen bestuur, met betrekking tot deszelfs invloed op de volken, zoo veel mogelijk weder op te rigten en te herstellen. De Italiaansche en Spaansche liberalen geraakten spoedig weder onder de heerschappij der geestelijkheid. Vruchteloos trachtten zij zich door eenen opstand daaraan te onttrekken. De verbondene Mogendheden, door den tijdgeest verschrikt, werkten hen,

door krachtige wapenen, in het belang van Rome, tegen; en geen wonder, voorwaar! want de staatkunde van het Heilig Verbond dacht door den Roomschen stoel een bolwerk tegen den algemeenen tijdgeest op te rigten, ter beveiliging dier troonen, welke door haar, na den val van Napoleon, wederom waren tot stand gebragt. Hoe weinig echter daarmede het doel is bereikt geworden, heeft de uitkomst der zaak, helaas maar al te laat! geleerd.

Ware het niet beter geweest, dat men aan de Spaansche Cortes en de hoofden van de Italiaansche liberalen de teugels van den loop der vrijheid niet had ontnomen? Dan zou men Europa eene groote weldaad hebben bewezen; het Katholicismus en Despotismus zouden alsdan eenen zachteren dood zijn gestorven, dan wanneer het doodvonnis, over hen geslagen, door het ultra-liberalismus moet worden voltrokken. Of zal men het wijs en voorzigtig noemen, wanneer men een' sterk vlietenden stroom zijnen natuurlijken loop door dijk en dam betwist? Kan het wel anders dan verwoesting baren, als, bij den aandrang van het afkomend water, en dijk en dam bezwijkt?

Terwijl zulks in Spanje en Italië voorviel, werden de Jezuiten naar het brandpunt des opstands, Frankrijk, gezonden, om de aldaar gevestigde liberalen den oorlog aan te doen, en, ware het mogelijk, tot de gehoorzaamheid der Kerke terug te brengen. De middelen, welke zij daartoe in het werk stelden, waren van zulk eenen aard, dat het doel daarmede in onzen tijd niet kon worden bereikt; en dit gaf dan ook aanleiding, om naar meer afdoende middelen om te zien. Onder het bewind van Lodewijk XVIII, die zijn bestuur zoo veel mogelijk naar de voorschriften van het Charter rigtte, waren hun de handen deswege gebonden; maar zijn dood en de opvolging van Karel X gaven den Missionarissen wederom nieuwen moed, en weldra wisten zij den Monarch in het belang van hunne zaak te winnen, en, door hem, zich eenen weg te banen tot al de takken van het bestuur. Nu was dan ook het uur geslagen, — dat uur, waarin de veldtogt zou worden geopend, die Europa tot de duistere Middeleeuwen zou terugvoeren, — geopend om de drukpers te bestormen en het Charter te vernietigen; dat Charter, waarop de Fransche liberalen, als op een drijvend wrak, het geringe overschot van hun staatkundig schip, zich tot hiertoe voor hunne vijanden beveiligd hadden.

En hiermede dunkt ons genoeg te hebben gezegd ter ontdekking dergenen, welke de fpringveer losrukten, die het oorlogswerktuig in bedwang hield. Was het niet het, vrijheid en licht fchuwende, priesterdom der Roomfche Hierarchij, hetwelk Karel X ten val bragt? dat, toen de Belgen den petitie-oorlog voerden, als geheime ftokebrand achter het fcherm ftond? want door het vooruitgaan der verlichting, door middel van een wetenfchappelijk fchoolonderwijs, zag zich deszelfs tot nog toe magtvolle invloed bedreigd. Bij de bewustheid, dat, onder een verlicht beftuur, eene blind dweepende Godsdienst geen opgang meer zou maken, greep het, ter omverwerping van het wettig gezag, den ftandaard van het ultra-liberalismus aan; terwijl het het zachte beftuur van onzen Koning als ondragelijk, ja geheel despotiek deed voorkomen, en als de Godsdienst der vaderen bedreigende. En wij houden ons verzekerd, dat, zoo lang het Despotismus en de Priesterheerfchappij hunnen fchepter zwaaijen, bij den voortgang der verlichting en aanwas der liberale denkbeelden, duurzame vrede noch vastigheid der troonen in Europa meer te wachten zijn.

WAPENKREET AAN DE ZEEUWEN.

Gefpierde Zeeuwen! echte loten
 Van Neêrlands edel voorgeflacht!
Regtfchapen kroost van bondgenooten
 Der Cefars, veilig op hun wacht!
Zult gij uw duurgekochte panden,
 Der vad'ren erf, doorweekt met bloed,
Van muitelingen aan zien randen,
 Bandieten, met uw brood gevoed?
Den grond, aan Alva's woede onttogen
 En 't Korfikaanfche wolfsgebit,
Ter prooi zien aan verraad en logen,
 Door priesterlist tot roof verhit!
Uw have het deel van plunderaren,
 Uw kroost, u zelf het lijf ontzeid,
En, op den wenk van moordenaren
 Gedoemd, ter flagtbank heengeleid!
Zult gij het branden zien en 't blaken,
 En hoe het oproer voedfel krijgt,
Daar 't glimmend vuur uit trans en daken
 In laaije vlam ten hemel ftijgt! —

Gij zwijgt — en ziet, de muiters nad'ren
  En ſtroopen op uw grondgebied!
Gij toeft — als vloeide 't bloed der vad'ren
  In uwe borst en aders niet!
Gij ſluimert — broeders! kunt gij ſlapen
  En aarz'len op ons noodgeluid?
Op, fiere Zeeuwen! op, te wapen!
  Het moordrot ſpat zijn kolken uit;
Het dreigt en treft het Zeeuwsch gewest,
  De vruchtb're velden van Kadzand;
Het ſtort op Oostburgs grijze veste,
  Met dolk en pektoorts in de hand.
Vliegt op! rukt aan uit ſtad en velden!
  Het geldt hier goed en bloed en eer.
Of kweekt de wieg van Neêrlands helden
  Geen Evertſens, geen Ruiters meer?
Te wapen, Zeeuwen! vliegt ten ſtrijde!
  Te wapen, Fries en Batavier!
Der vad'ren ſchim waart aan uw zijde;
  Gods Almagt dekt uw krijgsbanier.
Gods Almagt heeft bij Oostburgs wallen
  Den moed geſchraagd, het land gered,
En de opgeruide duizendtallen
  Met éénen wenk verſtrooid, verplet.
Rukt aan; de zege is ons geſchonken!
  Streeft voorwaarts, drijft van oord tot oord
Den Belg tot in de moordſpelonken
  Van 't uitgemergeld roofnest voort!
Zoo zal, bij 't roemrijk zegevieren
  En redden van uw vaderland,
De olijvenſpruit uw ſlapen ſieren,
  De palmtak groenen in uw hand.
Zoo plant de naneef, blij te moede,
  Den lauwer op der vad'ren graf,
Wier moed Loyola's plunderwoede
  Op Zeelands grond den doodſteek gaf.

Slagtmaand, 1830. T.

Aanmerking.

Gods Almagt heeft bij Oostburgs wallen, *enz.* Ja waarlijk, indien ooit, dan was de reddende hand der Goddelijke Almagt hier zigtbaar! Terwijl de wakkere LEDEL, destijds nog

Luitenant-Kolonel, afwezig was, werden onze voorposten, even buiten de ſtad, overrompeld door de wraakgierige en verbitterde, maar even zeer op roof en plundering verhitte muiters. Het ſchijnt, dat men verzuimd had, op den zeer hoogen, van den Vlaamſchen kant tot aan Oostburg zich uitſtrekkenden dijk, eene ſchildwacht te plaatſen. Vandaar de mogelijkheid, dat duizende vijanden ons onverhoeds en tot dusver ongezien konden naderen, daar de dijk hunn' aantogt voor het oog der onzen bedekte. Vandaar ook de verwarring, die, in het eerſte oogenblik der verrasſing, in onze gelederen heerschte. En trots dat alles, trots het plotſelijke en in dien ſtond geheel onverwachte van den aanval, trots het gebrek aan opperkommando in de eerſte en gewis niet ongewigtigſte momenten, trots de ontzaggelijke meerderheid des vijands, (die zeker 50 tegen één' der onzen kon ſtellen, wanneer men eene menigte medeopgetrokkene vrouwlieden en ſlecht gewapende mannen medereken t) werd door de onzen de volkomenſte overwinning behaald! Dank hebbe de waarachtige heldenmoed, waarmede onze braven — de onderofficieren en gemeenen vooral — vochten! Dank hebbe echter bovenal de Voorzienigheid, die hunnen arm ſterkte, en paniſchen ſchrik over *de opgeruide duizendtallen* uitſtortte! Want zonder Gods hulp, wat zouden 70 man (zooveel omtrent zijn er van onzen kant in het vuur geweest) tegen zulke overmagt vermogt hebben!

De Inzender.

AAN MIJNEN HOOGGEACHTEN VRIEND LUDWIG MARCHAND.

Verheven Zanger, die mijn borst ontgloeit,
En warm voor vaderland, voor regt en deugd doet zwellen!
Mijn vriend, die mijne zinnen boeit,
En in het oog een' traan van weemoed op doet wellen,
Als ik u volg, en gij mij voert, van waar
Ik wolkenhoog ter neêr op ontrouw nederblikke,
Terwijl uw forsch geſpannen ſnaar
Mijn' geest vervoert, en ik bedeesd terugge ſchrikke.

U zing ik, vriend! u, die mij hebt geroerd!
Wiens toonen beurtelings mij angst in 't harte jagen,
En, onder bloemen rondgevoerd,
Doen juichen, die het waas van liefde en vriendſchap dragen.

Als ik verzel den vrijgeest in den ſtorm (*),
En ſidder bij den angst van zijn geſchokt geweten,
Die hem doorwoelt gelijk een worm, —
Sophië's bloemenkrans doet mij dien ſchrik vergeten (†).

Gij ſchildert daar het ſchoone der natuur,
Weet als Theocritus op uwe luit te ſpelen,
En 't ſchoone en tintelende vuur
Voor eenen bloemenkrans een meisjen af te ſtelen.
Nu echter eischt het vaderland uw lier!
Gij doet de krijgstrompet gelijk Tyrtaeus hooren,
En met een' ongedwongen zwier,
Waar 't vrijheid geldt, uw lied door lucht en wolken boren.

Ga voort, ontgloei de vaderlandſche borst!
Ontſluijer 't zwart verraad, en ſtel het naakt voor oogen;
Ontvlam de liefde voor den Vorst!
Neem, Adelaar, uw vlugt naar 't ruim der ſtarrenbogen!
Wek op ten kamp, gij Körner van deez' tijd;
Bezing, als hij, den lof van vrije heldenzonen,
En, gaat gij ook als hij ten ſtrijd,
Zoo moge een beter lot, dan hem, uw' moed beloonen!

Dec. 1830. F. B. ADèR.

(*) *Neue Knospen von* L. MARCHAND. *Utrecht*, 1830. S. 48.
(†) Ib. S. 79.

DE VLINDER.

Met de lieve lente ontluikend, ſtervend wen het roosje ſneeft,
Golvend op de zachte zephir, die door 't reine luchtruim zweeft,
Wiegend op den ſchoot der bloemen, op de versch ontloken blaân,
Zich vermeijend in het luchtje met der bloemen geur belaân,
Schuddende, nog jeugdig bloeijend, 't ſtof der vleugelen ter aard',
En, gelijk een ademtogtje, zich verheffend hemelwaart;
Zoo bekoorlijk vliet het leven van den ſchoonen vlinder heên,
Beeld van 't ongekend verlangen, dat, nooit rustend, nooit tevreên,
En, ſchoon nooit voldoening ſmakend, zoekend elke zaak beroert,
Tot de zucht naar reinen wellust het in 't eind' ten hemel voert.

Naar het *Fransch* van DE LAMARTINE.

W. GLEUNS, JR.

DE BLINDE VINK.

Fabel.

Een blinde Vink, wel oud, maar toch nog kras van longen,
Had zeldzaam in zijn kooi een vrolijk lied gezongen.
Een barſche Leeuw hield, dag en nacht,
Omtrent de vinkenbaan de wacht,
En deed een vreemde taal hem hooren,
Die wanklank ſcheen in aller vooglen ooren:
Maar zie! de Sperwer, Gier, met Raaf en Kraai en Spreeuw,
En Uilen, bij 't dozijn, verheffen hun geſchreeuw —
De Leeuw trekt af — de kooi raakt open —
En Meester Vink gevoelt — iets, wat hij niet dorst hopen —
De vrijheid! — Hoor! hij zingt, de wieken uitgebreid,
In vinkentaal, den lof der *Libertait.*

Straks voegt hij zich bij zijn bevrijders,
En roemt niet ſlechts den moed dier ſtrijders,
Maar ſtrijdt ook dapper meê, ſchoon 't oog geen daglicht ziet,
Opdat geen Leeuw voortaan de vooglen meer gebied'.
Uit louter dankbaarheid doet hij den gorgel klinken,
En heinde en veer weêrgalmt zijn zang:
„ Geen vrijgeboren Vink hoore ooit een boei rinkinken!
„ Mij viel mijne ijzren kooi zoo bang!
„ Geen ſtugge Leeuw zal ons voortaan verdrukken;
„ En rooven ons het oog, of korten ons de wiek! (*)
„ De vrijheid is ons loon; 't voegt ons, haar vrucht te plukken.
„ Geen vrijer vogel leeft, dan in een *Republiek!*
„ En wil het pluimgedierte een' wettig' Koning eerên,
„ Uit nood ſta ik dit toe — maar ſlechts voor 't oogenblik;
„ Men kieze ſlechts geen Valk, getooid met vreemde vêren;
„ Men geev' zijn ſtem aan d'Uil, of — aan een Vink als IK!"

Een Gierenzwerm hoort naauw den blinden Vink dus zingen,
Of ſchreeuwt: „ Wat klinkt dat liedje ſchoon!
„ Maar fraaijer ſtaat het toch, rondom een' Gierentroon,
„ Met Sperwer, Wouw en Hop, te hupplen en te ſpringen."

„ Dat nooit!" roept onze Vink. „ Ik ben een vrijheidsteelt
„ Ik ben Vrijmetſelaar! Nog meer — ik ben een Belg!

(*) De Vink intusſchen, naar men wil, was blind geboren, en op dat pas juist in den ruitijd.

„ 't Heeft uit met ons verbond, als kakelende Spreeuwen
„ De vrije vooglenkeus baldadig overschreeuwen!
„ Geen Vink, hoe blind, die, aan den klaauw des Leeuws ontrukt,
„ Den Luipaard hulde zweert, of voor den Eenhoorn bukt! —
„ Hoort allen, die mij 't zoet der vrijheid deed verwerven!
„ Ik heb als Vink geleefd en — weet als Vink te sterven!"

„ Zwijg gij, daar ginds, — gij, oude paai!"
Schreeuwt een van 't vooglenheer, een scherpgebekte Kraai,
En Raaf en Sperwer schreeuwen 't mede:
„ Zwijg, blinde stumper! hoor naar rede!
„ Ons, vooglen, voegt een Vorst, behoudens deugd en eer,
„ Opdat de *Libertait* in veld en woud floreer';
„ Een *Republiek* klinkt fraai, maar schenkt geen praalvertooning:
„ De Luipaard sta voortaan aan 't hoofd van 't vooglenheer!"

„ Top!" roept de blinde Vink, en schatert: „*Leev' de Koning!*"

Julij, 1831. W. H. WARNSINCK, BZ.

NIEUWE SOORT VAN TOONEELVERMAAK TE PARIJS.

In het *Cirque Olympique* van FRANCONI vertoont men thans een stuk in drie bedrijven en zeven tafereelen, getiteld: *De Leeuwen van Mysore*. Gansch *Parijs* ijlt naar deze wonderbare tooneelvertooning. RACINE kan geene zaal meer vullen; maar dit stuk belooft eenige honderd representatiën. Ook de *Parijsche* vrouwen, op gevaar van te bevallen, gelijk bij de treurspelen van ÆSCHYLUS, begeven zich derwaarts, om wezenlijke leeuwen, panters en slangen, met andere wilde beesten van den Heer MARTIN, eene rol te zien vervullen. Het is geen volkomen drama, het zijn slechts eenige tooneelen, zamengesteld voor deszelfs Menagerie en hemzelven, die daarin ook zijne rol treffelijk speelt. Ziehier den inhoud van het stuk, door den Heer HENRI voor zijne viervoetige Acteurs vervaardigd. De Sultan van *Mysore* heeft den Nabob SAD-HUSSEIN onttroond, hem de tong uitgesneden, en hem zijne dochter ontvoerd. HUSSEIN, in de bosschen ronddwalende, temt de woestste beesten, ten einde dezelve tot zijne handlangers te maken, en verlost, met derzelver hulp, zijne dochter; maar, van nieuws met haar in handen zijns vijands vallende, verwerft hij genade, op

voorwaarde van eene ontembare leeuwin, bij welke men hem opsluit, aan zich te onderwerpen. De heerlijke decoratiën, als 't ware gloeijende van *Azië's* zonnehitte, volmaken de begoocheling in deze soort van dramatische Menagerie, waarin leeuwen, boa-slangen, tijgers, papegaaijen, apen, pellikanen, lama's, kangaro's enz. niets te wenschen overlaten, met betrekking tot tooneelmatige waarheid. 't Is inderdaad een ongehoord schouwspel, dat wel nimmer deszelfs wedergade vond, en den volstandigen moed van MARTIN zoo wel, als de verwonderlijke pogingen van FRANCONI eer aandoet. 't Is nagenoeg Natuur, en de Reizen van CHARDIN maken oneindig minder indruk, dan de jagt, in dit stuk voorkomende. Men aanschouwt het met gerustheid, omdat alle voorzorgen zijn genomen tegen elk mogelijk ongeval; men staat verbaasd, en vertrouwt ter naauwernood zijne oogen. De historie van ANDROCLES en zijnen leeuw wekt geene verwondering meer.

NAPOLEON EN DE STAALWERKER.

Toen NAPOLEON naar *België* stond te vertrekken, deed hij een' bekwamen staalwerker tot zich komen, en vroeg hem, of hij hem een pantserhemd konde maken, dat tegen houw en schot beveiligde. De man nam zulks aan, en vroeg daarvoor 18,000 franken. Bij het te huis bezorgen beval NAPOLEON hem, het zelf aan te trekken. Hij gehoorzaamde. Nu nam de Keizer twee pistolen, zeggende: „ Wij willen eens onderzoeken, of uw arbeid de proef kan doorstaan." Hij schoot de eene pistool op de borst des makers af; de kogel sprong terug. „ Keer u om," riep NAPOLEON. De man deed zulks. De tweede pistool werd op zijnen rug gelost; de kogel sprong andermaal terug. Thans dacht de ontstelde kunstenaar van verdere proeven ontheven te zijn; maar NAPOLEON greep eene derde pistool, en loste, met hetzelfde gevolg, nog twee schoten op den sidderenden man. „ Uw werk is goed," sprak nu de Keizer; „ hoeveel verlangt gij er voor?" — „ 18,000 franken," antwoordde de man stamelend. — NAPOLEON schreef op staanden voet eene aanwijzing voor 36,000 franken op de Keizerlijke schatkist.

MENGELWERK.

HET HEILZAME UITWERKSEL VAN DE BEOEFENING DER VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS OP ONS VOLKSKARAKTER, OP ONZE VADERLANDSLIEFDE EN OP ONS GODSDIENSTIG GEVOEL, EN DE DAARUIT VOORTVLOEIJENDE ZEGENRIJKE GEVOLGEN VOOR DEN STAAT.

Door

H. ALTMANN,

Eerste Onderwijzer in de Departementsschool te Rotterdam. (*)

Onder de vele middelen, om den geest met nuttige kennis te verrijken en verstand en hart te beschaven en te vormen, behoort bijzonder het lezen en beoefenen der Geschiedenis.

Behalve de bijbelsche geschiedenis, door welke alleen wij de vroegste gebeurtenissen op dezen bol leeren kennen, moet ons niets nader aan het hart liggen, dan de geschiedenis van het land, waarin wij geboren en opgevoed zijn Hare beoefening levert eene rijke bron op van genoegen en leerzaam onderhoud, en geeft den regtgeaarden *Nederlander* ruime stof tot menigvuldige, verstand en hart vormende overdenkingen.

Met bewondering worden wij vervuld, wanneer wij op de vlijt, de volharding, den moed en de zucht voor eene edele vrijheid onzer voorvaderen staren, waarvan de Geschiedenis, op elke bladzijde bijna, zulke verhevene proeven oplevert.

Het is waar, wij treffen ook hier en daar wel iets

(*) Uitgesproken in *Verscheidenheid en Overeenstemming* te *Rotterdam*, den 4 Febr. 1831.

aan, waar ons zedelijk gevoel tegen opkomt; doch daar is de Geschiedenis eene waarschuwende stem, welke ons toeroept, voor deze misslagen, meestal de gevolgen van botgevierde driften, op onze hoede te zijn.

Ik heb mij voorgesteld, u in deze oogenblikken, aan het gezellig verkeer toegewijd, te onderhouden over *het heilzame uitwerksel van de beoefening der Vaderlandsche Geschiedenis op ons Volkskarakter, op onze Vaderlandsliefde en op ons Godsdienstig Gevoel, en de daaruit voortvloeijende zegenrijke gevolgen voor den Staat.*

I. Onder al de landen der beschaafde wereld is er bijna geen, waar de Natuur der bebouwing en bevolking zulke geduchte hinderpalen in den weg stelde, als het kleine plekje, dat wij, met edel zelfgevoel, ons geliefd Vaderland mogen noemen. Rondom door de zee omgeven en door geweldige rivieren doorsneden, welke het land meermalen met eene volkomene vernieling bedreigden, wekt het onze bewondering op, en doet de Geschiedenis ons verstomd staan over den bedaarden moed, de schranderheid en het taai geduld, waardoor men al deze hinderpalen wist te boven te komen. Getuigen hiervan niet alleen de kostbare dijken, welke, op verschillende tijden, tot beveiliging van den grond werden aangelegd, de kunstige en beleidvolle waterkeeringen, maar ook de menigvuldige plassen en poelen, door vlijt en volharding in vruchtbaar land herschapen. Onder de ongunstigste omstandigheden, waarin het land dikwerf gewikkeld was, bragt men waarlijk groote ondernemingen tot stand, waar het de beveiliging van den grond tegen deszelfs natuurlijken vijand gold; terwijl men, aan den anderen kant, niet aarzelde, dezen vijand in te laten, en vrijwillig datgene te vernielen, wat men met onberekenbare moeite en groote kosten had daargesteld, wanneer het dienen kon, om eenen anderen vijand te keer te gaan en zijne plannen te verijdelen.

Leerzaam is hier de Geschiedenis, en navolgenswaardig vertoonen zich de voorvaderen aan de nakomeling-

schap. Eenen dankbaren blik werpen wij immers gaarne terug op hunne onvermoeide pogingen, welke zij tot uitbreiding des lands, niet door het staal der overwinning, maar door noeste arbeidzaamheid aanwendden, waardoor zij nu eens eene plek gronds aan de zee ontwoekerden, dan weder een' aanmerkelijken binnenlandschen plas in vruchtbaar land herschiepen. De Geschiedenis heeft het voor de nakomelingschap geboekt, hoe menige welige landouw, waar thans het rundvee des zomers in klaverrijke weiden graast, of de landman den vruchtbaren kleigrond beploegt, en waar het voedzame graan uit den schoot der aarde welig opwast, eertijds eene uitgestrekte watervlakte was, waar alleen de visscher op rondzwierf en er een sober stukje broods verdiende; terwijl nu een vruchtbare grond mensch en dier overvloedig voedzame spijze aanbiedt, en zijnen bezitter in eenen matigen overvloed doet leven. De Geschiedenis heeft het voor de vergetelheid bewaard, dat onvermoeide pogingen en taai geduld de grootste zwarigheden overwonnen, ter bereiking van het doel, dat men zich had voorgesteld; en meestal zien wij de aangewende moeiten met eenen goeden uitslag bekroond. Was het al eens, dat men zich in zijne verwachtingen zag teleurgesteld, het voorgenomen plan werd daarom niet opgegeven; maar met nieuwen moed wendde men op nieuw zijne krachten aan, — en het was deze volharding, welke zoo veel goeds in het geliefde oude *Nederland* tot stand bragt.

Ja waarlijk, bij deze beschouwing alleen is de Geschiedenis voor den nakomeling reeds eene rijke leerschool. Wanneer hij de onvermoeide vlijt der voorvaderen tot maatstaf van zijne handelingen neemt, moet dit stellig eenen voordeeligen en heilzamen invloed op zijn karakter uitoefenen. Wij zien echter niet alleen deze vlijt en moedige volharding in het overwinnen van zwarigheden tot verbetering en aanwinst van den grond doorstralen, maar wij bewonderen ook hunne pogingen tot uitbreiding van den handel en hunne zucht tot de

bevordering van kunsten en wetenschappen. Bijzonder vertoonen zij zich groot en koen in het bebouwen der zee, in het opsporen van vreemde gewesten, en vlijtig in het aanknoopen van handelsbetrekkingen. Al vroeg zien wij vaderlandsche steden door koophandel en zeevaart bloeijen, en deelgenooten zijn van het magtige *Hanze*-verbond. Al vroeg zien wij mannen, die, door de zucht naar onderzoek en tot bevordering van de eer en het heil des vaderlands gedreven, de grootste moeijelijkheden en gevaren tartten, om vreemde en afgelegene gewesten met het beminde vaderland in aanraking te brengen, ten einde het derzelver voortbrengselen *mede* te deelen en het door eenen uitgebreiden handel te verrijken.

Getuige de menigvuldige zeetogten, welke eene reeks van de belangrijkste ontdekkingen ten gevolge hadden, het aanleggen van volkplantingen en het vestigen van kantoren op de voornaamste handelplaatsen der wereld. Bijna overal verschijnen hier de *Nederlanders* in een gunstig licht; hunne eerlijkheid, hunne onwankelbare trouw persten allen volken achting af, en ieder had gaarne met hen te doen. Was het hieraan niet toe te schrijven, dat het kleine plekje, hetwelk zulk eene geringe plaats op de wereldkaart beslaat, eens de stapelplaats was van bijna geheel *Europa*, en dat de *Hollandsche* handelaar bijna overal werd voorgetrokken? Gewigtige les voor den nakomeling voorwaar, om op het spoor der vaderen voort te gaan, indien het zijn verlangen en zijn ernstige wil is, om de eer zijns vaderlands te handhaven. De onbezweken moed van den ouden *Nederlander*, zijne bedaardheid, zijn mannelijke ernst, zijne naauwgezetheid in al zijne handelingen, zijne eenvoudigheid van zeden neme de nakomeling tot het rigtsnoer zijner daden; en, wat de laster zich dan ook vermete, wat vreemde staatkunde zich opzigtelijk de belangen van zijn vaderland moge veroorloven, ongestraft zijne regten krenkende, de onpartijdige, die de zaken naar waarheid beoordeelt, zal zich genoopt ge-

voelen hem zijne achting te schenken en regt te doen wedervaren, daar, waar men ook zijnen goeden naam aanrandt en zijne regten verkort.

Ook onder de drukkendste omstandigheden zien wij den ouden *Nederlander* de belangen van den vaderlandschen bodem met ijver behartigen; en in het tijdstip, dat dwingelandij het land vreeselijk teisterde, moord, verwoesting en wreede vervolging rondwaarden en overal diepen weedom verspreidden, — zelfs in dat tijdstip gaf men den moed niet op, maar stevende naar de afgelegenste kusten, breidde den handel meer en meer uit, deed hierdoor schatten in het vaderland stroomen, welke de verdedigers van 's volks regten en vrijheden in staat stelden, om den ongelijken strijd tegen een' der magtigste Vorsten van *Europa* vol te houden en roemrijk ten einde te brengen, ja noodzaakte zelfs den Vorst, die *Neêrlands* ondergang gezworen had, om, ter bevordering van de belangen van zijn magtig rijk, de havens van het trotsche *Spanje* voor *Nederlandsche* koopvaarders te openen.

„ Toch hield haar vlag zich op, en dekte land en zee,
„ En waaide in eere rond en de overwinning tegen."

Zoo zingt de geliefde *Nederlandsche* Dichter; en wanneer? Toen immers, toen het land nog zooveel van het *Spaansche* geweld te lijden had. Men stevende naar Oost en West, en trachtte zelfs eenen nieuwen weg op te sporen, om te spoediger *Oostindië* te bereiken; en de HOUTMANS, HEEMSKERKEN en zoo vele anderen vestigden den roem en de welvaart van het vaderland. Is zulk eene herinnering niet bemoedigend, in tijden van druk en wederwaardigheid; is de overweging hiervan niet geschikt, om verlamde veerkracht te herstellen, en te streven naar die nationale zelfstandigheid, naar die eigendommelijke kracht, welke ten allen tijde het kenmerk was der echte *Nederlanders?* Gewis ja. Doch de Geschiedenis is niet alleen in dit opzigt rijk, om door hare beoefening de zucht tot navolging van de

deugden der voorvaderen op te wekken, en hierdoor het volkskarakter meer en meer ten goede te ontwikkelen; — met bewondering vestigen wij het oog op de groote mannen, welke zij ons leert kennen; hunne daden, door haar voor de vergetelheid bewaard, te herdenken, doet ons het hart van fieren moed kloppen, en de regtgeaarde *Nederlander* voelt zich den boezem zwellen, wanneer hij zich hunne grootsche bedrijven voorstelt.

Hoe vele helden heeft het tijdperk des tachtigjarigen oorlogs niet voortgebragt! Welke verhevene blijken van zelfopoffering en onverschrokkene standvastigheid treffen wij niet overal aan! Slaan wij het oog op de doorluchtige daden van den grooten WILLEM VAN ORANJE, die zijne goederen tot welzijn des lands besteedde, om de regten van een onderdrukt volk met onbezwekene standvastigheid en mannelijken moed te verdedigen; hij, die, na zich dit als eenen heiligen pligt te hebben voorgeschreven, aanzien, vorstengunst, en wat niet al, versmaadde, en onder de grootste teleurstellingen zijn eenmaal opgevat voornemen getrouw bleef, eigen rust en genoegen opofferde, en als een martelaar voor 's volks vrijheid viel! Zijne onbaatzuchtige liefde voor hetgeen regt en goed was doet ons hart van liefde voor hem kloppen; zijne nagedachtenis vervult ons met heiligen eerbied, en zijn ongelukkige dood perst ons eenen smartelijken traan uit het oog. Hij was de ziel, waardoor het jonge staatsgebouw geschraagd werd, en wankel stond hetzelve, toen hij het begaf. — Nevens hem toont de Geschiedenis ons eene reeks van mannen, welke onzen eerbied, onze navolging verdienen; en niet alleen in den hoogaanzienlijken stand, maar ook in den burgerkring ontbrak het niet aan mannen, die gloeiden van edelen heldenmoed, en zich gaarne voor het welzijn van den Staat opofferden. Hoe vele voorbeelden zouden wij tot staving hiervan kunnen aanvoeren; doch waar zouden wij beginnen, waar eindigen? Gelukkig het volk, dat, zijne geschiedboeken openslaande, eenen

DE RIJK, PIETER VAN DER WERF, HASSELAAR, DE RUYTER en nog zoo vele anderen kan aanwijzen! Gelukkig het volk, dat hunne daden weet te waarderen; dat gevoelig is voor hunne grootsche bedrijven, en zich naar hen wil vormen! Gelukkig het land, waar dit gevoel het gevoel der menigte is!

Overal vinden wij in de Geschiedenis bewijzen en voorbeelden van eerlijkheid en trouw; en kan er wel een grootscher voorbeeld van naauwgezetheid gevonden worden, dan dat, hetwelk BEILING en HAMBROEK ons vertoonen? Wijs mij het volk, welks geschiedbladen zulke verhevene voorbeelden opleveren! De Geschiedenis van het groote *Rome* noemt er, en nog twijfelachtig, slechts één; die van het kleine *Nederland* wijst er met volkomene zekerheid twee aan!

Moeten zulke schitterende voorbeelden van volksdeugd ons nationaal gevoel niet verheffen? Moeten zij de ziel niet in eene stemming brengen, waardoor men van alles, wat laag of kruipend is, afkeerig wordt? Moet het ongekunstelde verhaal van zooveel groots en schoons, als onze Geschiedenis ter beschouwing en ter navolging aanbiedt, geene liefde in ons hart aankweeken jegens de plek, die zulke mannen heeft opgeleverd? Moet het ons gevoel niet verheffen tot het doen van edele bedrijven, ja tot opstaan als een eenig man, wanneer men dien voor ons zoo heiligen grond wil aanranden?

II. Ja, de nagedachtenis van zoo vele groote mannen, welker namen en roemvolle daden de Geschiedenis voor ons bewaard heeft, de opofferingen en de onvermoeide pogingen van zoo velen hunner tot bevordering van het welzijn des lands, hunne naauwgezette eerlijkheid, hunne godsdienstigheid en zoo vele volksdeugden, welke dit land immer tot een der gelukkigste landen der wereld verhieven, moeten wel voortdurende prikkels zijn voor den nakomeling, om het land steeds te beminnen, dat zoo duur werd gekocht, voor welks vrij en ongestoord bezit zoo veel heldenbloed gestort is, en hetwelk volhardende vlijt met onberekenbare moeite en groote

kosten aan de zee ontwoekerde. Wie, herhaal ik, voelt zich niet gedrongen om dit land te beminnen, wanneer hij hetzelve zijnen geboortegrond mag noemen? Wie voelt zijne borst niet van zuivere vaderlandsliefde kloppen, bij de herinnering van zoo vele doorluchtige daden der voorvaderen? Ja, het zijn onze historiebladen, welke ons gevoel door het verhaal van edele bedrijven verheffen. Nu eens wijzen zij ons op den achtbaren Staatsman, die rusteloos voor de belangen van land en volk waakte, en die met eene edele vrijmoedigheid de regten des volks handhaafde, daar, waar de regering dezelve trachtte te verkorten, of ze met voeten trad. Wie gevoelt geenen eerbied voor zoo velen van 's lands Edelen, wanneer hij hen de gunst van den trotschen FILIPS op het spel ziet zetten, en hen in vrijmoedige, maar eerbiedige taal voor de verkrachte regten van land en volk hoort spreken? Wie betreurt niet het lot van eenen MONTIGNY, EGMOND en HOORNE, wanneer hij hunne vaderlands- en volksliefde met vergif of moordbijl beloond ziet; en wie eerbiedigt niet gaarne hunne nagedachtenis? Wie gevoelt geene innerlijke hoogachting, wanneer hij zoo menigen edelen Staatsdienaar tegen elke aanmatiging van den Vorst manmoedig zich hoort verzetten, en in ronde taal dezen de grenzen hoort aanwijzen, binnen welke zijne magt zich moet bepalen? Dan weder voert de Geschiedenis ons op het oorlogsveld, of toont ons roemrijke bedrijven ter zee; en wij verstommen, wanneer wij aan de geringe magt denken, met welke men de magtigste Vorsten tegenstand bood. Hoe dierbaar wordt ons dan de grond, welke, na eenen tachtigjarigen kampstrijd, door het magtige *Spanje* voor vrij en onafhankelijk moest verklaard worden; na eenen strijd, in welken zich de eerbiedwaardigste helden ontwikkelden! Hoe verheft zich ons nationaal gevoel, wanneer wij de veroveringszucht van den verwaten LODEWIJK XIV op het kleine land, dat hij zoo geheel en zoo gemakkelijk meende te overwinnen, zien schipbreuk lijden! Hoe voelen wij ons vaderlandsch gevoel ge-

ſtreeld, wanneer wij het trotſche *Albion* voor onzen TROMP en DE RUYTER zien beven, en door zoo vele Zeehelden onze regten op zee gehandhaafd zien, waardoor onze vlag aan alle oorden der aarde werd geëerbiedigd!

Ja, het onopgeſmukt verhaal van zoo vele roemrijke voorvallen, welke elkander bijna verdringen, doet ons bloed ſneller vlieten, en wij gevoelen eene heilige aandrift, om, als de nood het mogt vorderen, zulke verhevene voorbeelden na te volgen. Wie blijft er ongevoelig bij de groote daden van den Eerſten WILLEM, van den vurigen MAURITS, van den gematigden FREDERIK HENDRIK, van den onbaatzuchtigen PIET HEIN, van den edelen TROMP, van den grooten DE RUYTER en zoo vele anderen? Herinneren wij ons het ſchitterende wapenfeit van den Prins onzer Zeehelden op den *Theems*, toen *Engeland* beefde, en, uit vreeze voor eene geduchte wedervergelding, angſtig ineenkromp. Herinneren wij ons den vierdaagſchen zeeſlag en zoo menige andere treffelijke handhaving onzer regten, en wij zullen met een edel zelfgevoel ons verheugen, en tevens nederig God danken, dat wij *Nederlanders* zijn. Maar het is niet alleen door daden van heldenmoed, hetzij op het oorlogsveld of ter zee, dat de Geſchiedenis ons liefde tot den vaderlandſchen bodem predikt. Neen, — ook in de meer ſtille burgerdeugden, welke zij ons geboekt heeft, vinden wij daartoe ruime ſtoffe. Op hoe menig edel bedrijf tot bevordering van het heil des naasten, op hoe menige inrigting voor de lijdende menschheid wijst zij ons! Welk eene verſcheidenheid van ſtichtingen voor den wees, voor den afgeleefden, voor den hulpbehoevenden! En wanneer het land door rampen bezocht werd, van welken aard ook, zien wij weldadige handen dadelijk uitgeſtrekt, om de geſlagene wonden te verzachten, en het leed des lijdenden broeders te lenigen. Inrigtingen van allerlei aard, tot beſchaving van verſtand en hart en tot aankweeking van kunſten en wetenſchappen, doet de Geſchiedenis ons

menigvuldig kennen; terwijl zij tevens de namen harer ſtichters, bevorderaars en beoefenaars voor de vergetelheid bewaard heeft.

Zou het wel noodig zijn, meer redenen aan te voeren, dat de beoefening der Geſchiedenis onze liefde tot het vaderland zal opwekken en verſterken, door ons de doorluchtige daden en ſchitterende en ſtille deugden van derzelver bewoners gedurig voor den geest te brengen? Ik meen genoeg gezegd te hebben, en zal daarom overgaan om aan te toonen, dat zij ook den weldadigſten invloed kan en moet hebben op onzen godsdienſtigen zin, en op de verſterking van ons geloof en vertrouwen in en op eene allesbeſturende Voorzienigheid.

Onze Geſchiedenis leert ons, dat vele groote mannen, die waarlijk voor het vaderland hoogst nuttig en weldadig geweest zijn, zich kenmerkten door ware Godsdienſtigheid; dat zij in al hunne daden en handelingen hunne afhankelijkheid van het Hoogſte Wezen erkenden, en van God hulp en onderſteuning verwachtten in de moeijelijkheden, waarin zij zich gewikkeld zagen; terwijl zij zich niet trotſchelijk op eigene kracht verhieven, wanneer zij hunne pogingen met eenen goeden en gelukkigen uitſlag bekroond zagen. Welke verhevene bewijzen hiervan toont zij ons (opdat wij ons tot weinige voorbeelden bepalen) in den grooten WILLEM I en den te regt zoo hoog geroemden DE RUYTER! Onbepaald was het vertrouwen van deze twee eerbiedwaardige mannen op den Almagtigen, en zij zagen dit vertrouwen ook meer dan eens met de heerlijkſte uitkomst bekroond. In den meest hopeloozen toeſtand des vaderlands, gaf WILLEM de zaak, waarvoor hij het zwaard tegen *Spanje* had aangegord, niet op, omdat hij vast overtuigd was, dat God de zaak van regt en billijkheid zou zegenen. Deze overtuiging bemoedigde hem, hoe donker de toekomst zich ook liet aanzien, om op het aangevangen ſpoor moedig voort te gaan. „Ik heb," dus was zijne taal, toen anderen aan den goeden uitſlag zijner onderneming wanhoopten, „met den Vorst aller Vorſten een verbond

„ gemaakt, en ik vertrouw, dat diens magtige arm mij
„ zal beschermen."

Heilig waren hem de waarheden van de Godsdienst, en de verhevene man toonde bij meer dan ééne gelegenheid, dat hij een praktisch Christen was. Hij immers uitte den wensch, toen hij zich door JAUREGUI gewond gevoelde, dat men zijnen moordenaar vergiffenis zoude schenken, en wilde daardoor aan de voor den zinnelijken mensch meest moeijelijke les van den Zaligmaker gehoorzamen. Na zijne herstelling, brengt hij in het openbaar Gode den dank toe, en begeeft zich tempelwaarts, om, gemeenschappelijk met het volk, Hem, door wien hij zoo wonderbaar behoed was, in ootmoedigheid des harten zijne erkentenis toe te brengen. Zijne laatste woorden, toen hij drie jaren daarna aan land en volk ontrukt werd, waren tot den Oorsprong aller dingen gerigt.

Ook onzen grooten DE RUYTER leert ons de Geschiedenis als zoodanig kennen. In alles, wat hem overkwam, erkende hij den vinger Gods; in alle zijne schitterende overwinningen schreef hij de gewenschte uitkomst aan zijnen Hemelschen Vader toe, en hierdoor was en bleef hij altijd nederig. Schoon wij hem tot den aanzienlijksten rang zien stijgen, hij bleef dezelfde, en schaamde zich zijner geringe afkomst nooit.

Weldadig werkte het voorbeeld van zulke mannen op het godsdienstig gevoel hunner tijdgenooten; en op meer dan ééne plaats levert de Geschiedenis hiervan de sprekendste bewijzen op. Is het niet roerend, stemt het ons hart niet tot godsdienstig gevoel, wanneer wij, volgens het ongekunsteld, maar krachtig verhaal onzer beroemde Geschiedschrijvers van dien tijd, *Leydens* burgerij, na het uitstaan van een bang, zeer bang beleg, zoodra er uitkomst kwam, naar de kerken zien snellen, om daar het gevoel van dankbaarheid den ruimen teugel te vieren, en de bewogen borst lucht te geven, in de uitboezeming van gebeden en gezangen ter eere van God, die hen zoo wonderdadig had gered? En zulke

blijken van Godsdienstigheid treffen wij in menigte aan, nu eens in openbare dankstonden, na een afgewend gevaar, of na het behalen van eene roemrijke overwinning op eenen gevaarlijken vijand; dan weder in gemeenschappelijke gebeden om uitredding, wanneer het het vaderland bang en de nood hoog geklommen was. Godsdienstig zien wij de nagedachtenis van gewigtige gebeurtenissen jaarlijks vieren, en op menige belangrijke onderneming den zegen des Allerhoogsten afsmeeken.

De Geschiedenis van ons geliefd vaderland levert ons menigvuldige bewijzen op van Gods vaderlijke liefde en zigtbare tusschenkomst, wanneer de nood op het hoogste geklommen was. Zij geeft ons daardoor ruime stof tot bemoediging en tot een vast vertrouwen op de Voorzienigheid. Waarlijk, wanneer de veege staat des lands bij meer dan ééne gelegenheid ons met huivering vervult, en wij zien het dreigende onheil afgewend door oorzaken buiten alle menschelijke berekening, dan moeten wij met heiligen eerbied erkennen, dat God zich betoonde een liefderijk Beschermer voor *Neêrlands* volk te zijn, en dat zijne Voorzienigheid genadig over hetzelve waakte. En wie zal hieraan twijfelen, wanneer hij uit geringe beginselen zulke groote gevolgen ziet voortkomen; gevolgen, regtstreeks leidende tot het doel, dat men zich had voorgesteld? Opent onze geschiedboeken, en gij zult het op meer dan ééne plaats moeten erkennen, dat Goddelijke tusschenkomst de plannen en bedoelingen van trotsche vijanden te niete deed. Of was het toeval, dat de *Noordhollandsche* schepen zoo wonderdadig uit het ijs werden verlost, en dit zich achter dezelve weder toesloot, toen zij in veiligheid waren? Was het toeval, dat de vloot der *Watergeuzen*, toen *Spanje* had weten te bewerken, dat zij de *Engelsche* havens moest verlaten, door tegenwind niet in *Texel* kon binnenvallen, maar tot voor de *Maas* werd gedreven, en daar *den Briel* opeischte en in bezit nam, hetwelk het sein was voor verscheidene steden, om de *Spaansche* bezetting te verdrijven? Was het toeval, dat de fiere,

maar door honger en pest afgematte en verzwakte burgerij van *Leyden* niet onder eenen storm van derzelver belegeraars bezweek? Was het toeval, dat, juist toen de nood der stad op het hoogste was geklommen, een storm uit het noordwesten de poging, om het land onder water te zetten, begunstigde, en dat de daarop volgende zuidewind de platboomde schepen, met levensmiddelen geladen, gemakkelijk aan de stad bragt, en de trouwe *Leydenaars* voor het uiterste bewaarde? Moeten wij er hand der Voorzienigheid niet in erkennen, wanneer wij de zoogenaamde Onoverwinnelijke Vloot, welke bestemd was om het geliefde vaderland geheel ten onder te brengen, door eenen enkelen storm bijna geheel vernield zien, en hierdoor aan *Spanje* een' der grievendste slagen zien toebrengen? En waar zien wij duidelijker blijk van Gods onmiddellijke tusschenkomst in het dreigendste gevaar, dan in het tijdstip, toen *Frankrijk* en *Engeland* zich vereenigd hadden om dit land onderling te deelen, en daartoe eene ontzaggelijke vloot hadden uitgerust; eene eb van twaalf uren, welke de schepen het binnenkomen in onze zeegaten belette, en een daarop volgende vreeselijke storm, waren de middelen, welke de Voorzienigheid bezigde, om het booze opzet te fnuiken en *Nederland* te redden. Wie, die van het geloof aan eene Albesturende Voorzienigheid niet vervreemd is, erkent hier niet den vinger Gods? Een *Turksch* Keizer erkende denzelven, toen hij verbaasd het verhaal van den tachtigjarigen kampstrijd onzer vaderen had aangehoord. Ja, wanneer wij onze geschiedbladen ontrollen, en bij zoo vele wonderlijke gebeurtenissen verstommen, dan zien wij zoo vele zigtbare blijken van Gods ontfermende en genadige hulpbetooning, dat wij ons gedrongen gevoelen, om, met kinderlijk vertrouwen, het lot des vaderlands en het onze in zijne handen te stellen, in de vaste overtuiging, dat, onder gepaste werkzaamheid van onze zijde, zijne Voorzienigheid over ons en alles, wat ons lief en dierbaar is, waakt.

III. Het beoefenen der Geschiedenis van ons geliefd

vaderland kan alzoo eenen gewigtigen invloed ten goede hebben op ons volkskarakter, en zal onze vaderlandsliefde aankweeken, ons godsdienstig gevoel verhoogen en versterken; en welke heilzame gevolgen kan en zal dit niet voor den Staat hebben!

Wanneer de tijdgenoot zich de deugden der voorvaderen ter navolging gedurig voor den geest brengt, en dezelve niet alleen bewondert, maar er zich met de borst op toelegt om hun gelijkvormig te worden, ja hen nog te overtreffen, door zich voor hunne gebreken en misslagen te wachten, dan moet zulks de zegenrijkste gevolgen voor het vaderland met zich voeren. — *Arbeidzaamheid*, spaarzaamheid en eenvoudigheid van zeden maakten ons land groot en magtig, eerlijkheid en naauwgezetheid in handel en wandel het kleine volk overal buitenslands beroemd, en heldenmoed maakte het ontzaggelijk. Vergeten wij toch nimmer, zien wij het in onze Geschiedenis toch nooit over het hoofd, dat er eens een tijd geweest is, dat de aanzienlijkste *Europesche* Vorsten het zich tot eene eer rekenden, verbonden van vriendschap met dezen kleinen Staat te sluiten, en dat wij zulk eene belangrijke rol vervulden op het tooneel der wereldgebeurtenissen. Verliezen wij, door onze geschiedboeken voorgelicht, het toch nimmer uit het oog, waardoor onze vaderen zoo groot geworden zijn, en waardoor ons land zoo magtig is geworden; vlijt, onvermoeide vlijt, dapperheid en trouw waren de middelen, door welke men dien trap van luister besteeg.

Kiezen wij hen ten voorbeelde; en dit kunnen wij dan eerst, wanneer wij hunne daden leeren kennen. Dan zal het ons vaderland welgaan. Stormen mogen zich dreigend boven hetzelve zamenpakken en een verschrikkelijk onweder voorspellen, volksdeugden zullen de afleiders zijn, waardoor hetzelve onschadelijk wordt. Trotsche Vorsten mogen van uit de hoogte op de kleine plek nederzien, en, omdat zij de magt in handen schijnen te hebben, meenen geregtigd te zijn om onze belangen naar hunne overleggingen te regelen, de deug-

den van Vorst en volk zullen hen eenmaal met schaamte vervullen. Kunnen wij ons tegen hunne magt niet verzetten, met gelatenheid zeggen wij het onzen eerbiedwaardigen en braven Landsvader na: „ dat niet hij, „ die overmand onregt lijdt, maar hij, die met overmagt „ en onder bedreiging van dadelijk geweld onregt aan„ doet, bij de uitkomst moet verliezen."

Wanneer wij ons den veegen staat, waarin het vaderland zich meer dan eens bevond, voor den geest brengen, en met verbazing het oog op deszelfs redding slaan, zal zulks ons behoeden voor kleinmoedigheid, wanneer het land door rampen geteisterd en vijandig bedreigd wordt. Moedig zullen wij dezelve het hoofd bieden, met oud-vaderlandsche bedaardheid en dapperheid het onheil trachten af te wenden, en gaarne leven en goed voor het geluk en onafhankelijkheid van het oude roemvolle *Nederland* in de waagschaal stellen. En, God zij geloofd! deze geest woont nog in ons. Hoe treurig de gebeurtenissen ook mogen zijn, welke onze rust, ons genoegen, en, in eene meerdere of mindere mate, onze tijdelijke welvaart geknakt hebben, wij hebben den schoonen volksgeest van ons geliefd oud *Nederland* leeren kennen; en dit is waarlijk geene geringe bemoediging in eenen tijd van druk, waarin gewigtige voorvallen elkander verdringen, en schier elke dag nieuwe voorbeelden oplevert van verwarring en onrust.

Geene geringe bemoediging en vergoeding voor zoo veel leeds, wij herhalen het, is het, eene rij van dappere mannen en jongelingen volvaardig op de eerste bede van den Vorst te zien toesnellen, om de grenzen van het dierbare vaderland te verdedigen; deze grenzen door een leger gedekt te zien, waarin de bloem van *Neêrlands* jongelingschap met moed en geestdrift het oogenblik verbeidt, om zich den vaderen waardig te toonen; geene geringe bemoediging, zoo vele verhevene blijken in alle standen der maatschappij te zien van liefde voor den vaderlandschen grond. Getuige de menigvuldige opofferingen, welke wij in dezen tijd hebben mogen opmerken.

Waar zuivere vaderlandsliefde de harten vereenigt, om tot hetzelfde doel werkzaam te zijn, daar is een sterke muur tegen den vijand, hij moge zoo magtig zijn als hij wil, opgetrokken. Hiervan levert onze Geschiedenis wel een der treffendste bewijzen op; doch ook, aan den anderen kant, leert zij ons, dat verdeeldheid de noodlottigste gevolgen naar zich sleepte. Het voorbeeld van groote mannen, welke de Geschiedenis ons schetst, beziele allen, en wekke allen tot het bedrijven van zulke daden op, waardoor hunne namen onsterfelijk zijn; maar ook met dat geloovig opzien tot den Oorsprong aller dingen, met dat vaste vertrouwen op den bijstand van Hem, die zich meermalen betoonde *de God van Nederland* te zijn!

LIJST DER WERKEN VAN MR. JACOBUS SCHELTEMA.

(Medegedeeld door W. H. WARNSINCK, BZ.)

Door eene vriendelijke hand is mij deze *Lijst* onlangs ter hand gekomen, zoodanig als dezelve, *met een bepaald oogmerk*, was ten papiere gebragt. Al aanstonds bekroop mij de lust, om dezelve, als eene *bijdrage tot de Geschiedenis onzer vaderlandsche Letterkunde*, publiek te maken. Ik openbaarde dit mijn voornemen aan den geachten Schrijver, en mogt het aan zijne vriendschap te mijwaarts dank weten, dat mijn verzoek een' gereeden ingang mogt vinden, en alzoo het letterlievend gedeelte onzer Natie hier ter plaatse eene opgave mag aantreffen van de resultaten, die *een veertigjarige arbeid* op het uitgebreide veld der vaderlandsche Letterkunde, in een' overvloedigen oogst, heeft opgeleverd.

Het is geenszins mijn oogmerk, om, door het houden eener lofrede op de arbeidzaamheid van onzen Landgenoot, zijne kieschheid te kwetsen; maar geheel onopgemerkt blijve het niet, hoe vaak de geachte Schrijver zijne Landgenooten aan zich verpligt heeft, door zoo vele en zoo velerlei voortbrengselen van zijn' geest en pen, gedurende een zoo aanmerkelijk deel van zijn nuttig en werkzaam leven.

Men houde hierbij tevens in het oog, ten einde de arbeidzaamheid des waardigen Mans behoorlijk regt te doen we-

ervaren, dat hij, gedurende het tijdvak, bij de onderstaande *Lijst* opgegeven, in verschillende betrekkingen geplaatst, den Vaderlande zijne diensten gewijd heeft. Dan, te midden van bemoeijingen en werkzaamheden, geheel vreemd aan de door hem geliefkoosde vakken van Geschied- en Letterkunde, kon zijn lust tot beoefening van dezelve door geene zorgen en beslommeringen worden uitgedoofd, en wist hij aan zijnen kostbaren tijd de oogenblikken te ontwoekeren tot het ontwerpen, opstellen en bezorgen van zoo vele en zoo velerlei geschriften, die, hoe verschillende van aard en onderwerp, als schatbare bijdragen tot de vaderlandsche Letterkunde behooren beschouwd te worden.

En welk een nog rijker oogst had onze SCHELTEMA, op het door hem bearbeide veld, kunnen inzamelen, indien hij (ondanks den druk der tijden en menigen bijzonderen rampspoed, die hem ten deele werd) zijne dagen uitsluitend aan de beoefening der Letteren had mogen toewijden! Hij zelf wenschte dit, en hoe velen, wien de bloei der Letteren ter harte gaat, wenschten dit niet met hem! Dan, er schenen onoverkomelijke beletselen te bestaan, die de vervulling van dezen wensch tot hiertoe verhinderd hebben; en de loop van tijden en zaken plaatste den werkzamen Man telkens dáár, waar hij minder t'huis behoorde, althans nimmer dáár, waar hij geheel — en met geest en hart, in ieder opzigt — t'huis was. Zulke verschijnselen behooren niet onder de zeldzaamheden, en het is, in grootere en kleinere huishoudingen, niets buitengewoons, dat aan erkende uitstekende verdienste de plaats ontgaat, welke zij had behooren te bekleeden, terwijl zij zich elders gebezigd ziet, waar gewone bekwaamheid voldoende zou geweest zijn, om de taak met eere te vervullen.

Vóór ongeveer drie maanden las ik, in de *Arnhemsche Courant*, eene *passage*, onzen SCHELTEMA betreffende, waarbij het denkbeeld geopperd werd, hoe wenschelijk het zijn zou, indien aan hem, in den avondstond van zijn leven, en bij de ontheffing van ambtszorg, eene stille rust werd geschonken. Wie, dien de roem onzer Letterkunde ter harte gaat, zou zich niet volgaarne met dit denkbeeld vereenigen, en de verwezenlijking van hetzelve niet hoogstwenschelijk keuren? Immers, wat mogten dan niet Geschiedenis en Letterkunde nog verwachten van den werkzamen, ik zou haast zeggen rusteloozen Man; en hoe welgekozen

zou hiertoe het tijdvak zijn, waarin wij leven! Van vermaderlijke en ons hatende halfbroeders gescheiden, vereenigen de kinderen der echte Moeder zich des te vaster en inniger met elkander, en, onder het bestuur en de leiding van WILLEM VAN ORANJE, opent zich een nieuw tijdvak voor onzen nationalen roem, en zal het oude *Nederland*, onder Gods zegen, zich tot vroegere, eigendommelijke grootheid verheffen. De vaderlandsche Geschiedenis, sedert de gezegende scheiding, van *Belgische* smetten rein gewasschen, en de vaderlandsche Letterkunde, niet langer door vreemde tooisels ontsierd, zullen voortaan derzelver beoefening en voorstand aan het waardig nakroost van *Hollands* oude Letterhelden uitsluitend toevertrouwen, en het edelaardig volk, dat deszelfs oorspronkelijk karakter in deze dagen zoo uitstekend gehandhaafd heeft, zal met hernieuwden lust voor, en liefde tot de beoefening der vaderlandsche Geschiedenis en Letterkunde bezield worden.

Mogt onze verdienstelijke SCHELTEMA, onder zulke gelukkige omstandigheden, en bij het genot eener werkzame rust, zich ongestoord aan zijne geliefkoosde oefeningen kunnen overgeven, en veler verlangen, in dezen, niet langer onder de *vrome wenschen* geteld worden! — Maar, weigert de grillige Fortuin, zoo averegts in het toedeelen van hare gunsten, den waardigen Grijsaard, bij voortduring, dit voorregt, en blijft het hem verder ontbreken aan de gelegenheid, om onafgebroken te mogen arbeiden aan de bevestiging en handhaving van *Nedrlands* Letterroem, dan willen wij ons verheugen over hetgeen hij heeft mogen verrigten, en vinde onze Landgenoot in de erkentenis en hoogschatting van echte *Nederlanders* de eenige vergoeding voor alles, wat het wisselvallig lot der wereld aan erkende verdiensten ontzeggen mogt!

Lijst der Werken van Mr. JACOBUS SCHELTEMA.

Op deze Lijst zijn alleen de werken gebragt, welke óf door de uitgave in druk, óf door de voordragt in Maatschappijen en Genootschappen bekend zijn. Van de staatsstukken en het werk van anderen, door SCHELTEMA uitgegeven, alsmede van de pogingen, welke *in stilte* begonnen of afgewerkt zijn, wordt hier geene melding gemaakt; gelijk ook niet van stukken, kleiner dan één vel letterdruks, van

welke er *vele* in verschillende tijdschriften, sedert vele jaren, met of zonder naam, en in het *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* zijn geplaatst.

1791. Verhandeling over den rijkdom der Vaderlandsche Geschiedenis in goede Voorbeelden. — Ongedrukt.

1794. Twee Redevoeringen over het Leven, de Leer en Lotgevallen van BALTHAZAR BEKKER. *Letteroefeningen*, 1794. II.

Deze Redevoeringen zijn later omgewerkt tot eene uitgestrekte Levensbeschrijving. — Ongedrukt.

1797. RABO HERMAN SCHELE beschouwd als Leeraar der ware Vrijheid, *Letteroefeningen*, 1797. II. 503.

1798. Verhandeling over het genoegen, hetwelk de vermeerdering van kennis in nuttige zaken te wege brengt. — Ongedrukt.

1800. Overzigt van de staat- en letterkundige Geschiedenis der achttiende Eeuw. *Letteroefeningen*, 1801. II. 38 en 127.

1801. Ontwerp aangaande eene billijke zorg voor de betaling der kerkelijke inrigtingen enz., door een' Vriend der Regtvaardigheid. *Amsterdam*, bij H. GARTMAN.

1804. Levensschets van SIMON STIJL. *Amsterdam*, bij J. TEN BRINK. Later geplaatst in het *Mengelwerk*, I. 162.

1804. Iets over ANNA MARIA VAN SCHURMAN en haar lijk, alsmede over het verblijf der Labadisten te *Wieuwert*. *Letteroefeningen*, 1804. II. 369.

1805. Levensschetsen van ELIZABETH BEKKER, weduwe A. WOLFF, en AGATHA DEKEN. *Letterbode*, 1805.

1805 en 1806. *Staatkundig Nederland*, eene Biographische Kaart, met een Woordenboek, in twee Deelen. *Amsterdam*, bij J. TEN BRINK.

1805. Redevoering over de genoegens, welke de Leden der Maatschappij *Diligentia*, in 's *Gravenhage*, zich beloven kunnen van het uitzetten der werkzaamheden in de velden der Letterkunde. Feestrede. — Ongedrukt.

1805. Verhandeling over de oorzaken van den minvoordeeligen staat der welvaart van de Burgerij in de Stad *Kampen*, met eene opgave der middelen tot herstel. — Ongedrukt.

1806. Eenige Bijzonderheden aangaande den Admiraal PIETER PIETERSZOON HEYN en het nemen en bewaren van de Zilvervloot in 1628. *Mengelwerk*, D. I. St. 3. bl. 145.

1807. Redevoering over de Brieven van PIETER COR-

NELISZ. HOOFT, met Aanteekeningen en Bijvoegfels. *Amfterdam*, bij J. TEN BRINK.

Dit ftuk is later, met het opfchrift: PIETER CORNELISZ. HOOFT gefchetst met zijne eigene woorden, geplaatst in het *Mengelwerk*, D. II. St. 1. bl. 1.

1808. ANNA en MARIA TESSELSCHADE, de Dochters van ROEMER VISSCHER. *Amfterdam*, bij J. W. IJNTEMA.

1808. Hulde aan de Teekenkunst, voor de Vaderlandfche Gefchiedenis. Feestrede. *Letteroefeningen*, 1809. II. *Mengelwerk*, D. I. St. 3. bl. 49.

1809. Redevoering over de Verdienften en Lotgevallen van LAURENS REAEL. *Mengelwerk*, I. 2. 57.

1809. Over het Dichtftuk *Leonidas* van W. VAN HAREN. *Mengelwerk*, I. 1. 152.

1810. Redevoering over de Verdienften van Mr. JOHAN VAN HEEMSKERK, voornamelijk als Dichter. *Letteroefeningen*, 1811. II. 361. Vermeerderd in het *Mengelwerk*, I. 3. 49.

1811. Lofspraak over de volharding der *Amfterdammers* in weldadigheid, vooral ten opzigte der Stads Armenfcholen. Feestrede. *Mengelwerk*, I. 3. 1.

1812 en 1813. Twee Redevoeringen over de Reizen naar en het verblijf van Czaar PETER DE GROOTE in *Holland* en te *Zaandam*.

Redevoering over de vroege betrekkingen tusfchen *Rusland* en *Holland*.

Deze drie ftukken zijn omgewerkt tot het grootere werk, getiteld: PETER DE GROOTE *in Holland en te Zaandam*.

1812. Het Lot en de Verrigtingen van DESIDERIUS ERASMUS in zijne kindschheid en jeugd. *Mengelwerk*, I. 1. 59.

1812. Gefchiedenis van het Standbeeld van DESIDERIUS ERASMUS. Aldaar, bl. 101.

1813. Vergelijking der affchudding van het *Spaanfche* juk in 1572 en het *Franfche* in 1813. *Amfterdam*, bij H. GARTMAN, 1813 en 1814. *Mengelwerk*, I. 2. 1.

1814. Verhandeling over het oude Volkslied: *Wilhelmus van Nasfouwen*. *Letteroefeningen*, 1814. II. *Meng.* III. 3. 174.

1814. PETER DE GROOTE, Czaar en Keizer van *Rusland*, in *Holland* en te *Zaandam*, 1697 en 1716. 2 Deelen. *Amst.* bij H. GARTMAN.

1814. ALEXANDER, Keizer van *Rusland*, in *Holland* en te *Zaandam*. *Amfterdam*, bij denzelfden.

1815. Bemoediging van de *Nederlanders* bij de landing van NAPOLEON.

1815. Opwekking der *Nederlanders*, na de komst van NAPOLEON te *Parijs*.

1815. Het Vaderland en de Franschen. Weekblad. 17 Nummers. Deze twee stukken en het Weekblad zijn vereenigd met den titel: *Toesprake aan de Nederlanders, gedurende het tweede deel van het Leven van* NAPOLEON BUONAPARTE, *Amsterdam*, bij H. GARTMAN.

1816. De laatste Veldtogt van NAPOLEON BUONAPARTE. *Amsterdam*, bij denzelfden.

1816. Verhandeling over den geest van het Algemeen Plakkaat voor de Convoijen en Licenten van 1724, door een oud Ambtenaar. *Amsterdam*, bij denzelfden.

1817 tot 1820. *Rusland* en de *Nederlanden* beschouwd in derzelver wederkeerige betrekkingen tot op den jare 1725. IV Deelen. *Amsterdam*, bij denzelfden.

1817. De Maatschappij *Felix Meritis* te *Amsterdam*, beschouwd als, door de strekking harer werkzaamheden, het beste bewijs opleverende voor het verband der Wetenschappen en Kunsten. Feestrede. *Mengelwerk*, III.

1817. Verhandeling over MICHIEL MICHIELSZOON en deszelfs burlesque Notulen der Staten van *Zeeland*. D. II. 1. 110.

1817. Levensschets van EISO EISINGA, den uitvinder en vervaardiger van het beroemde Planetarium te *Franeker*. *Mengelwerk*, II. 2. 187.

1817. Onderzoek naar de waarheid van het Verhaal, aangaande de Regtspleging van Hertog KAREL DEN STOUTEN over den Stadhouder of Slotvoogd in *Zeeland*. *Meng*. II. 2. 1.

1817. Berigt aangaande het werk van LUCAS JOSEPH VAN DER VYNCKT, *Troubles des Pays-Bas*. *Mengelwerk*, II. 1. 177.

1817. HUYBERT DUYFHUYS, beschouwd als Christenleeraar. *Mengelwerk*, I. 2. 154.

1817. Berigt en Beoordeeling van de Verhandeling van JACOBUS KONING over de uitvinding, verbetering en volmaking der Boekdrukkunst. Aldaar, II. 2. 180.

1818. *Lettre à M. M. les Rédacteurs de la Galerie des Contemporains sur la nécessité de rectifier et compléter l'article concernant M.* J. KONING. *'s Gravenhage*, *chez* WALLEZ.

1818. Redevoering over WILLEM SWINNAS en zijne vergetene Geschriften. *Mengelwerk*, I. 3. 301.

1818. Beschrijving van het groote Schilderstuk van J. W. PIENEMAN, voorstellende den Prins van *Oranje* en den Slag van *Quatrebras*. *Amsterdam*, bij H. GARTMAN.

1819. Verhandeling over den *Lof der Zotheid* van DESIDERIUS ERASMUS. *Mengelwerk*, III. 3. 225.

1819. Geschiedenis der oude inrigting voor het belang der Schilderkunst, bekend met den naam *Confrerie* of Akademie van *Pictura* in *'s Gravenhage*. Feestrede. *Meng.* III. 1. 147.

1820. Redevoering over de *Dordsche* Dichtschool. Aldaar, III. 3. 35.

1821. JACOB CATS aan *Neêrlands* Jufferschap. *Dordrecht*, bij BLUSSÉ en VAN BRAAM.

1821. DANIEL JONCKTYS beschouwd als Schrijver en Dichter. *Mengelwerk*, III. 1. 41.

1821. Redevoering over het belang der Geschiedenis van *Utrecht* en het nadeel van het gemis eener goede Plaatsbeschrijving en bijzondere Geschiedenis van die Stad. *Mengelwerk*, III. 1. 1.

1822—1824. Geschiedenis van de Zuiderzee.

Over de sporen der groote veranderingen in den bodem van het Sticht en de Stad *Utrecht*.

Over de veranderingen in de Kusten, Stranden en Zeegaten tusschen *Schelde* en *Eems*.

Deze drie Verhandelingen zijn ongedrukt, dan zullen (*D. v.*) omgewerkt worden tot een werk, getiteld: *Geschiedenis der Zuiderzee, Stroomen en Stranden tusschen Schelde en Eems.*

1822. Mr. GERARD VAN LOON geregtvaardigd aangaande de beschuldiging van Letterdieverij. *Mengelw.* III. 1. 155.

1822. Herinneringen aan de Verdiensten van Mr. JAN HINLÓPEN. *Mengelwerk*, III. 1. 175.

1823. Almanak voor de Akademie te *Utrecht* voor 1823. *Utrecht*, bij VAN TERVEEN.

1823. *Dy Tescklaw to Achlum.* (De wet op het dorschen van het kool- of raapzaad te *Achlum*.) Met eene Vertaling, Aanteekeningen en Toevoegsels. *Meng.* III. 2. 49.

1823. Iets over PETRUS FRANCIUS, als Schrijver in de *Nederduitsche* Taal. *Mengelw.* III. 2. 171.

1823. De Runderpest in de jaren 1813 en 1814 te *Utrecht* ontstaan en gestuit. Aldaar, III. 2. 1.

1823. Vier Brieven met JACOBUS KONING gewisseld

over de latere tegenspraak van het regt van *Haarlem* op de eer der uitvinding van de Boekdrukkunst. *Haarlem*, bij V. LOOSJES.

1824. Almanak voor de Akademie te *Utrecht* voor 1824. *Utrecht*, bij VAN TERVEEN.

1824. Iets over de meest beroemde Opdragten. *Mengelw.* III. 3. 1.

1824. Iets over de pligten van een' Leeraar, met inachtneming van het verschil, of hij als schrijver of als spreker optreedt, naar MEISSNER. *Mengelw.* III. 3. 153.

1824. Levensschets van JAN VAN DER BILDT, den eersten vervaardiger van goede Telescopen. Aldaar, III. 3. 225.

1824. De als verloren beschouwde Redevoering van PHILIPS VAN MARNIX, in 1578 gehouden voor den Rijksdag te *Worms*, met eene Vertaling. *Mengelwerk*, IV. 1. 1.

1824. Redevoering over de Verdiensten van JOHANNES WIER, als den IJsbreker tegen de Leer van Duivel en Tooverij. Aldaar, IV. 1. 177.

1825. Twee Verhandelingen over de uitrusting en den ondergang der onoverwinnelijke Vloot van Koning PHILIPS in 1588.

Deze Verhandelingen zijn later omgewerkt en uitgebreid tot het boek, getiteld: *De uitrusting en ondergang der onoverwinnelijke Vloot*, enz. 1825. *Haarlem*, bij V. LOOSJES.

1826. Eene Verhandeling over den Roman, *Reynaert de Vos.*

Dezelve is later omgewerkt en uitgebreid tot een boek, getiteld: *Reyntje de Vos*, door HENDRIK VAN ALKMAAR, 1487. Met eene Vertaling, Inleiding en Aanteekeningen. *Haarlem*, bij V. LOOSJES.

1827. Proeve over het bewerken der Vaderlandsche Geschiedenis.

Deze Verhandeling is ontworpen ten gevolge der uitnoodiging van Z. M. den Koning van 24 Dec. 1826, en is later door Hoogstdenzelven met eene gouden medaille vereerd, en in 1829 uitgegeven te *Haarlem*, bij V. LOOSJES.

1827. Brief tot handhaving van de eere van den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK tegen de aanvallen van Mr. W. BILDERDIJK. *Letterbode*, 1827.

1827 en 1828. Drie Verhandelingen over de Geschiedenis der Heksenprocessen.

Deze Verhandelingen zijn sedert omgewerkt en uitgebreid tot een boek, getiteld: *Geschiedenis der Heksenprocessen*,

eene bijdrage tot den roem des Vaderlands. Haarlem, bij V. LOOSJES.

1828. Toevoegfels tot het werk: *De uitrusting en ondergang der onoverwinnelijke Vloot.* Aldaar.

1828. Overzigt van eenige der meest verwonderlijke dwaalbegrippen onder de menfchen, welke door den voortgang der Natuurkunde verbannen zijn. *Mengelwerk*, IV. 2. 107.

1828. Iets over de uitzetting, verbetering en verfraaijing der Stad *Utrecht*. *Utrecht*, bij J. G. VAN TERVEEN.

1829. Gefchiedenis van den dagelijkfchen kost in de Burgerhuishoudingen. *Mengelwerk*, IV. 2. 185.

1829. Verhandeling over de vraag: wat kan er door Z. M. den Koning, indien er niemand tot 's Rijks Historiefchrijver wordt benoemd, gedaan worden, tot bevordering der ſtudie van de Vaderlandfche Gefchiedenis als wetenfchap. — Was ingezonden, maar ongedrukt.

1829. Verhandeling over *Wiltenburg*, de leger- of wapenplaats der *Romeinen*, bij *Vechten*, te *Bunnik*, en over de begonnene vergravingen aldaar in het jaar 1829. *Meng.* IV. 2. 305.

1829. Berigt aangaande een merkwaardig, maar in de letterkundige wereld geheel onbekend werk over de Hekfenprocesfen, getiteld: *Klage der Unfchuldigen wider die falfchen Zauberrichter, durch* HERMAN LOHER. Ald. IV. 2. 93.

1830. Over het Oproer te *Brusfel* en den Opſtand in *België*, ter bemoediging der *Nederlanders*, in 1830. *Utrecht*, bij VAN TERVEEN.

1831. Gefchiedenis van het Zout in de *Nederlanden*. — Ongedrukt.

1831. Bijdragen tot het kennen der Volksgebruiken in de *Nederlanden* bij het vrijen der jongelieden. — Ongedrukt.

Bij deze Lijst was nog eene tweede gevoegd, houdende de opgaaf van de voornaamſte der door den Heer SCHELTEMA begonnene pogingen, aan welker voleinding hij het overige deel van zijn leven wenscht te beſteden.

1°. *Staatkundig Nederland.* (Biographifche Kaart en Woordenboek.) Nieuwe uitgaaf.

SCHELTEMA heeft, federt 1806, geene gelegenheid verzuimd, om het plan der *Kaart* te verbeteren en het *Woordenboek* aan te vullen.

Vele nieuwe artikels zijn er in het Woordenboek gekomen; andere in het *Heldhaftig Nederland* overgebragt; zeer vele

der bestaande zijn uitgebreid en verbeterd. Hij heeft het geheel gecontinueerd tot 1810, en ook is zijn plan van de *Biographische Kaart* in vele opzigten veranderd. Hij hoopt alles te brengen op eene ruimere schaal, en met de strepen, den leeftijd aanwijzende, niet *onder* den naam, maar *voor* en *achter* denzelven. Hij zal de Kaart niet geven als eene gesneden plaat, maar minder kostbaar, op meer bladen, en met gedrukte schrijfletters; ook met meer historische aanwijzingen aan den kant, het hoofd en den voet.

2°. *Het Krijgskundig en Heldhaftig Nederland*, volgens een gelijk plan, verdeeld in Zee- en Landoorlogen, met vele historische aanwijzingen. Bovenaan zal de verdeeling komen van den tijd in oorlog en vrede, van 1400 tot 1810. Boven of onder de Zeehelden: de aanwijzing van den tijd der voornaamste zeeslagen; onder de Krijgshelden: die der voornaamste veldslagen, belegeringen enz.

Op deze Kaart zal de volgreeks der voornaamste *Vesting-Bouwkundigen* voorkomen, en misschien ook de Geschiedenis van *Oost-* en *Westindië*; Gouverneurs Generaals; zeer voorname Ambtenaars en Helden enz.

3°. In 1822 is SCHELTEMA opgewekt geworden, om gebruik te maken van de aanteekeningen van Mr. N. WITSEN, en hieruit en uit andere nasporingen eene Verhandeling te stellen, getiteld: *Geschiedenis der Zuiderzee*; hierop zijn gevolgd twee andere, *over de sporen der groote veranderingen in den bodem van het Sticht en de Stad Utrecht*, en *over de Stranden tusschen Schelde en Eems*. De goedkeuring van dezen arbeid heeft den ijver tot verder onderzoek vermeerderd; en zeer veel onbekends gevonden hebbende, is de lust gerezen, om een werk te geven over de Physieke Geschiedenis dezer landen, of liever van den bodem of grond, hetwelk men geheel mist, en wel met den titel: *Geschiedenis der Zuiderzee en der Stroomen en Stranden tusschen Schelde en Eems*. Met Kaarten. De lust voor dit werk is bijzonder toegenomen, nu er onlangs een waardig stuk door de Akademie te *Brussel* is uitgegeven: over de Geschiedenis van den Grond en de Stranden tusschen *Calais* en *Antwerpen*.

4°. In en na 1809 heeft SCHELTEMA veel verzameld en aangeteekend, om te dienen tot beantwoording van eene prijsvraag, bij TEYLER's *Genootschap* uitgeschreven: over de Leefwijze der *Nederlanders*.

Dit alles was weggezet; dan in 1829 is de oude door voor den dag gehaald.

a. Zijn uit dezelve de bouwstoffen gekomen van de Verhandelingen, getiteld: *Geschiedenis van den dagelijkschen kost in de Burgerhuishoudingen*, in het XIde Stuk van het *Mengelwerk*.

b. Voor eene Verhandeling, getiteld: *Bijdragen tot het kennen der Volksgebruiken in de Nederlanden bij het vrijen der jongelieden*.

Hij werkt thans aan eene Verhandeling *over de Costumen bij het trouwen*.

Alles, wat vroeger verzameld was, is nu geschift: wat er van komen zal voor de pers, moet de tijd leeren; hij voedt de hoop, dat hij eenmaal een werk zal geven, in den smaak van dat van LE GRAND D'AUSSY: *La vie privée des Français*.

Meer waarschijnlijk is het, dat het opgespoorde, aangaande de Costumen bij het vrijen en trouwen, den inhoud zal opleveren voor een vrolijk en belangrijk boek.

Bij deze Lijst wordt alleen nog, als in het voorbijgaan, melding gemaakt van de pogingen aangaande de Levensbeschrijving van BALTHAZAR BEKKER; van eene Prijsverhandeling over de deugden en gebreken in den Stijl van P. C. HOOFT, in vergelijking met die van G. BRANDT, J. WAGENAAR en G. STIJL; van eene poging tot eene vrije Vertaling van het Leven van DESIDERIUS ERASMUS door S. KNIGT, en van een' nieuwen Druk van den *Lof der Zotheid*, met eene goede Vertaling enz. Vermits hiervan gewag gemaakt is in het *Mengelwerk*, wordt dit een en ander hier niet nader ontwikkeld. Tevens heeft men ook nagelaten, van vroeger begonnene en niet afgewerkte pogingen ter beantwoording van Prijsvragen en van vele kleine stukjes, voor het *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk* geschikt, te gewagen. Wij voeren dit alles alleen ter loops aan, tot aanduiding, hoeveel er nog te verwachten ware, indien SCHELTEMA den overigen tijd van zijn leven in rust besteden konde, gelijk Mr. J. J. MAURICIUS in zijnen *onledigen Quilerdom*.

OVER HET LAGER ONDERWIJS EN PATER GIRARD.

(*Vervolg en slot van bl.* 474.)

Pater GIRARD hecht een groot gewigt aan, om de kin-

deren vroegtijdig tot de studie der natuur op te leiden. Hij ziet in deze studie een gelukkig middel tot zedelijke ontwikkeling en eene aandachtsoefening, waaraan zich het kinderlijk vermogen gewillig overgeeft. Het is treurig, om te zien, hoezeer de meeste menschen, hun gansche leven door, ongevoelig blijven voor de indrukken, welke het aanzien der natuur opwekt in eene ziel, die haar weet te beschouwen; voor den schat van wonderen, die overal de wijsheid en goedheid Gods verkondigen. „Wij worden oud," zegt hij, „gelijkende aan het dier, dat het gras voor onze voeten eet en zijnen dorst aan de beken lescht, zonder te weten, wat de goederen zijn, die zij genieten, of van waar zij komen, en zonder te denken aan de hand, die hun deze mildelijk toedeelt.

„Daar de gewoonte ons koud maakt bij de wonderen der natuur, wat wordt er vereischt, om de jeugd oplettend te maken op dit merkwaardig tooneel, en om haar de weldadige vruchten te verzekeren, die men er van verwachten moet? Twee dingen begunstigen dit edel doel: eerst de nieuwsgierigheid van het kind; vervolgens het getal en de schoonheid der werken Gods. Hoort het kind, welks tong los wordt. Het houdt niet op met vragen, en het is er zoo druk mede, dat reeds eene nieuwe vraag zich opdoet, vóór het antwoord op de eerste voluit gegeven is. Zoo heeft de Schepper de nieuwsgierigheid naast de onwetendheid geplaatst, het geneesmiddel naast de kwaal, gelijk Hij altijd doet. Men moet dus slechts deze gelukkige beschikking gebruiken, om den kleinen het werk des Scheppers te doen kennen.

„In dat werk zijn dingen, geheel onder het bereik van het kind; niet om ze in den grond te begrijpen, (waar is de wijze, die zich daarop durft beroemen?) maar om er ten minste iets van te verstaan. Deze gewone dingen bieden de verwonderlijkste verscheidenheid aan, zoodat zij onuitputtelijk voedsel opleveren voor eenen rijperen ouderdom, welken het eentoonige verdooft en tegenstaat. Zij zijn voor het overige zoo schoon, dat, zoodra men er iets van verstaat, zij voor ons altijd eene nieuwe aantrekkelijkheid hebben.

„Zoo is alles voor de studie der natuur, die wij met het kind willen beginnen, voorbereid. Indien het over het veld wandelde, zou het zichzelven vragen, vooral, indien men zorgt, om het de verschillende voorwerpen, die zich aan zijn oog vertoonen, te doen opmerken; maar wij denken

onzen kweekeling op school, en het is van de lessen daar, dat wij willen spreken. Hier, begrijpt men, moet een regtstreeksch onderwijs gegeven worden, en, om dat te geven, moet men de voorwerpen rangschikken, gaande bij natuurlijken voortgang van het zinnelijkste en meestbekende tot hetgeen zulks minder is, zich trapswijze en langzaam tot algemeene denkbeelden verheffende, na bijzondere stukken opgezameld te hebben. Wij zijn er echter ver af, hier aan een geregeld en stelselmatig onderwijs te denken. In alle dingen is er alleen melk voor de kleinen noodig; want vaste spijzen kunnen zij niet verdragen. Van de andere zijde, men moet eene betamelijke en wijze keus doen in het voedsel, dat wij voor de teedere jeugd bestemmen. De natuur, het werk des Allerhoogsten, is in zekeren zin aan haren Maker *gelijk*, — groot, als Hij, onmetelijk, als Hij. De geest des menschen verliest zich, als hij alles wil bevatten, vergelijken, doorgronden. Het geheele leven van den mensch voldoet niet, om eene eenige der natuurlijke wetenschappen te beståderen. Dus gedrongen ons binnen zeer naauwe grenzen te beperken, zullen wij kiezen, hetgeen ons langs den kortsten weg kan voeren tot het groote doel, dat wij beoogen. Het is de theologie der oogen en des harten, die wij in de studie der natuur aan de kinderen moeten geven.

„ Het denkbeeld van God kan, in den geest van het kind, niet edeler en grooter zijn, dan het denkbeeld zijn zal van het werk, waarvan hij de Maker is. Wat is de aarde voor het kind? De ruimte, die het met de oogen kan meten, terwijl men om zijne wieg heen dwaalt. Leidt zijn vader het eenige mijlen van daar, het verwondert zich, en roept uit: O, wat is de wereld groot! Van dat oogenblik af aan breidt zich het denkbeeld van den Schepper der wereld uit in zijne ziel. Maar deze zal noch kan voor hem zijn, hetgeen zij wezen moet, vóór dat de aardrijkskunde hem in Oost en West, in Zuid en Noord op vreemde landen zal gewezen hebben, en ten laatste hem den onmetelijken bol voor oogen stelt, waarvan één punt slechts ieder onzer tot woning verstrekt. Wij vorderen dus aardrijkskunde voor onze kinderen. Wij willen hen ontslaan van die tallooze menigte van staatkundige verdeelingen, die even als de luimen en de driften der menschen veranderen, en het geheugen bezwaren, zonder den geest te verlichten. Tot vergoeding zullen wij er ons op toeleggen, om hun te doen begrijpen, hoe

groot de aarde is, met welke wijsheid zij tot welzijn der menschheid ingerigt is, hoevele broeders wij op dien ruimen bol hebben, hoe uitgestrekt het geslacht Gods op deze aarde is, hoe zijne vaderlijke voorzienigheid de behoeften zijner tallooze kinderen vervult onder de hitte der zon, in het midden der nijpende koude, en in de zachte tempering van beide. Zulke beschouwingen leeren het geschiktste den Almagtigen Vader kennen, spreken tot het hart der kleinen, doordringen het van eerbied, liefde en dankbaarheid aan Hem. Zij geven ook nog aan de broederlijke liefde eene grootere uitbreiding, en veredelen het hart, door het te verruimen. In deze godsdienstige aardrijkskunde verzuimen wij niet, om de kinderen oplettend te maken op de weldaden van het Evangelie. Wij toonen hun aan, wat nog de woeste volken zijn, en zelfs ten huidigen dage de beschaafde natiën, waar het licht des Christendoms niet schijnt. Wij doen hun het geluk gevoelen, dat ons is te beurt gevallen zonder verdienste, en wij dringen er op aan, om dit schoone geschenk van God tot winst aan te leggen. Deze is de kennis der aarde, die wij voor kinderen wenschen. Wij eischen zelfs voor hen eenige kennis des hemels. 't Geldt hier echter, zoo als men begrijpt, geene lessen der starrekunde; maar eenvoudig, om de hoofduitkomsten te doen kennen, zoo ver de kindschheid, door de rekenkunde voorbereid, deze bevatten en ten voordeele kan aanwenden. Hoe klein moet de Schepper des hemels niet zijn, zoo lang ons de hemel niets meer, dan een gewelf of blaauwe zoldering is, op eenigen afstand van ons; zoo lang de starren slechts kleine lichten zijn, aan dat uitspansel vastgehecht, en de zon zelve slechts eene vurige schijf, niet grooter, dan de uiterlijke schijn doet vermoeden! Dit is het echter, dat kleine kinderen zich verbeelden. Vergroot den hemel, en geeft aan de starren hare ontzettende grootte, hare afstanden, hare bewegingen; doet de orde en de harmonie, die hare wentelingen regelen, opmerken; toont daarenboven aan, dat onze aarde slechts eene planeet is onder de andere planeten, en met het denkbeeld des hemels zal ook het denkbeeld van deszelfs Formeerder zich oneindig uitbreiden. De taal des hemels wordt verstaan; die taal, die nacht en dag den roem des Allerhoogsten verkondigt. De kinderen ontvangen ongetwijfeld eene zeer onvolkomene kennis van de onmetelijkheid der wereld; maar zij gevoelen nogtans, dat de taal geene

uitdrukkingen heeft, krachtig genoeg, de berekening geenen maatftaf, groot genoeg, en de gedachte geene vlugt en uitbreiding, genoegzaam; om zich rekenfchap te kunnen geven van deze grootheden Gods. — Doch keeren wij tot onze aarde weder. Wij fpraken flechts in het algemeen van hare befchrijving en van het menfchelijk geflacht, dat leeft, verfpreid op hare oppervlakte. Dan dit is niet genoeg. Men moet ook aan de kinderen eene fchets geven van de fchoonheden, van de zegeningen en wonderen, die de Schepper om ons heen verzameld heeft. Wij zullen hun langzamerhand een denkbeeld geven van de drie rijken, opnoemende hetgeen elk dezer meest merkwaardigs en roerends heeft. Onze jonge kweekelingen moeten het weten, dat zij, gaande over deze aarde, met den voet treden op onmetelijke rijkdommen van metalen, van aardfoorten, van zouten, van kostbare fteenen en van brandbare ftoffen, die de Schepper voor de behoeften en de aangenaamheden des levens bereid heeft; die Hij begraven heeft, opdat zij onzen gang niet zouden belemmeren, en opdat ons verblijf overal een lagchend groen zou vinden, bezaaid met bloemen van allerlei foort. Wij wenfchen ook, dat het kind verbaze bij het aanfchouwen der gewasfen, der verfcheidenheid van hunnen ftengel, des evenredigen vorms hunner bladeren, der verwonderlijke menigvuldigheid van infnijdingen, verfierfelen en fchoonheden, die men er aantreft. Wij zullen hen opmerkzaam maken op de bloemen, wier menigte aan het wonderbare grenst, en op de zorg, die de Schepper der natuur gehad heeft, om hun vorm en hun glans onderfcheiden te maken, om ons verblijf te verfraaijen en onze gedachten aangenaam bezig te houden. Na de bloemen komen de vruchten, nieuwe bron van wonderen, van weldaden, van dankbaarheid. Zonder in den teederen leeftijd de reeds zoo levendige verbeelding te willen opwekken, maken wij oplettend op de zorg der Voorzienigheid in de voortteling der planten zoo wel, als om er de zaden van te behouden. Mag men niet hopen, door bij tijds door belangrijke proeven de nieuwsgierigheid der jeugd gaande te maken, dat zij met welgevallen hare blikken zal laten weiden over den tuin, dien de hand des Vaders voor ons geplant heeft, en dat het haar niet te laag zal zijn, naar den grond te bukken, om in het voorbijgaan een grasje of veldbloem te plukken, en de verwonderlijke kunst waar te nemen, die in derzelver bouw zich

vertoont? Het onbezonnen kind, door onbezonnenheid zelfs wreed, vermaakt zich gaarne met het plagen van beesten. Dit is een staaltje van magt en meerderheid, dat hij wil toonen. Meêdoogenloos ontrukt hij aan het insekt de pooten, aan het kapelletje de vlerken, aan den vogel de vederen, aan de moeder hare jongen en aan deze de moeder. Hij schijnt te gelooven, dat deze schepsels ongevoelig zijn, als steen. Gij kunt het kind verbeteren, door het in te leiden in de wonderen van het dierenrijk, en het in deze schepselen zonder tal op God, zijne wijsheid en zijne goedheid te wijzen. Aan deze gaf hij het leven onder alle mogelijke gedaanten. Dan zal het eerst, wel verre van zelfs het kleinste diertje te plagen, het weten te waarderen en er belang in stellen. Het zal de vaderlijke zorg des Scheppers bewonderen, en zich van vertrouwen doordrongen gevoelen bij het gezigt van het kleine vogeltje en het insekt, door de Voorzienigheid gevoed en beschermd. Door zoo de oogen van het kind te openen voor de werken Gods, en aan hetzelve de begeerte in te boezemen, om Hem meer en meer te kennen, gewennen wij hetzelve, om overal den Hemelschen Vader te zoeken en te vinden, om onder zijn oog te leven, en, bij gevolg, in zijne bedoelingen te treden, zijnen wil te volbrengen, en regt te gebruiken de gaven, die Hij schenkt. Is er iets begeerlijkers in de opvoeding, dan aan de jeugd het zacht, edel, nuttig gevoel der tegenwoordigheid Gods te kunnen mededeelen, waar zij ook hare treden rigte? De natuur geeft en onderhoudt het, als men op hare taal opmerkzaam is en begonnen heeft deze te begrijpen. Nog meer, men bereidt het dus eene onuitputtelijke bron van genietingen; genietingen, zoo wel voor de rijken, als voor de armen. Om deze te smaken, moet men slechts oogen, aandacht en een hart hebben."

Pater GIRARD wijkt nooit van het gronddenkbeeld af, om de verstandelijke ontwikkeling ondergeschikt te maken aan de opvoeding; dat is, de zedelijke ontwikkeling. Men vindt het zelfs in het onderwijs van voorwerpen van studie, die er het minste vatbaar voor schijnen. Dus wordt in de hand des onderwijzers het onderrigt in de spraakkunst, doorgaans eene drooge oefening, dor voor het kind, en in welke men slechts zijn geheugen oefent, een middel, dat hij aan zijn oogmerk weet dienstbaar te maken. Hij verklaart zijne wijze, in zijne *Spraakkunst voor het Veld*; een geschrift, in

ſtrijd met de analyſis, maar dat wij niet genoeg hun kunnen aanbevelen, die geroepen zijn, om zich bijzonder met het eerſte onderwijs bezig te houden. Volgens deze nieuwe wijze houdt het verſtand van het kind niet op, al ſpelende werkzaam te zijn. De meester laat geen woord voorbijgaan, zonder het voor zijnen kweekeling verklaard te hebben, en zonder dat het kind uit zichzelf, door middel van eene reeks vragen naar zijne vatbaarheid, er alles uit trekt, wat het begrijpen kan en het tot nut kan zijn. Wij zullen een voorbeeld geven. De meester noemt het woord *zon*. Hij vraagt vervolgens: wanneer komt de zon op? — waar komt zij op? — wat brengt zij ons bij het opkomen aan? — geeft zij ons ook warmte? — wie heeft de zon gemaakt? — wie doet haar opgaan? — wie is het dan, die ons *licht en warmte* geeft? — doet God de zon ook opgaan over boozen? — moeten wij ook weldoen aan degenen, die ons niet liefhebben? — wat moet men doen, om een kind Gods te worden? Men gevoelt, dat niet alle woorden zooveel opleveren, als datgene, waarvan wij het voorbeeld ontleenden; maar er is er geen, dat niet eenige daaraan evenredige ontwikkeling oplevert, en dat men derhalve niet min of meer tot een gelijk einde zou kunnen doen medewerken. Op deze wijze is het kind niet langer een bloot werktuig, dat men in beweging brengt, noch ſlechts een vat, dat men zoekt te vullen. Het wordt, of liever men behandelt het voor hetgeen het is, een werkend wezen. Men leert het nadenken; men leidt het tot de ontdekking van alles, wat het ontdekken kan uit zichzelf: en zoo geraakt het er toe, om wèl en zakelijk te weten, hetgeen men het onderwijst. Zijne vermogens, zich bij trappen ontwikkelende, maken het geſchikt voor die werkzaamheden van den geest, waartoe ſtand en ſmaak het roepen.

Dus met ſtandvastige volharding zijn verheven doel najagende en zoekende te bereiken met eenen zoo verlichten als wijzen, zoo zekeren als vernuftigen tred, bragt Pater GIRARD het eindelijk zoo ver, dat hij het grondonderwijs in zijne geboorteſtad hervormde; en, hoewel dan ook geroepen, om haar te verlaten, zoo zullen echter de verwekte kiemen leven en langdurig leven. De ſchool, die ſlechts veertig leerlingen telde, groeide in weinig jaren aan tot het getal van vierhonderd; dat is te zeggen, zij ontving alles, wat de Franſche bevolking van de ſtad *Friburg* kon geven.

Eene menigte ouders, langen tijd onverschillig omtrent het onderwijs van hunne kinderen, zoo als veeltijds het geval is bij de armenklasse, herleefden uit hunne ongevoeligheid, en de stem des onderwijzers deed hun den prijs van het onderrigt beseffen, waarvan zij zelve de kracht niet vermoedden. Smaak voor onderwijs ontstond bij de kinderen, en de klok, die het schooluur aankondigde, werd eene roepstem tot vreugde zoo wel, als pligt. De kleinste kinderen, die nog niet tot het onderwijs konden toegelaten worden, slopen de school in, onder bescherming hunner oudere broeders, en lieten hun speelgoed liggen, om, ten minste door hunne tegenwoordigheid en stilzitten, te deelen in de werkzaamheden der leerlingen. De zucht tot onderwijs verspreidde zich van den eenen tot den anderen en drong langzamerhand in alle huisgezinnen door. Van zijne zijde zocht de onderwijzer, zonder het nut der lessen uit het oog te verliezen, deze bevallig te maken. Hij verzachtte door zijne welwillendheid en toegenegenheid de strengheid der tucht; hij won door naauwlettend opzigt en volgehoudene goedheid de liefde der kinderen; hij moedigde hen aan; hij stelde hen gerust; hij maakte hen leerzaam, door het lokaas zijner zachtmoedigheid en door de kracht zijner toegenegenheid. Hij aarzelde niet, het gelaat der kleinen te verhelderen door lieftallige gemeenzaamheid en door die vrolijkheid, die zoo bevallig paart met toegenegenheid en opgeruimdheid. De onderwijzer was verdwenen. Hij was slechts een vader in het midden van zijn talrijk gezin.

De school kreeg ook weldra eenen grooten naam onder hen, die gekomen waren, om haar te leeren kennen; en deze naam was welverdiend. De aanzienlijkste geslachten geloofden niet beter te kunnen handelen, dan aan den meester de eerste opvoeding hunner kinderen toe te vertrouwen. De school ging voort, onophoudelijk zich verbeterende onder de zorg van haar hoofd, die geen middel tot verdere volmaking onbeproefd liet, toen de wijze van wederkeerig onderwijs bekend werd op het vasteland. Pater GIRARD draalde in geenen deele met die nieuwe manier te onderzoeken, en, na aandachtig onderzoek, aarzelde hij niet, haar aan te nemen. Van de aanneming dezer manier af aan dagteekent eene tastbare verbetering in de school. Wij zullen hemzelven laten spreken: „In 1816 leerden wij het wederkeerig onderwijs kennen. Gelukkige uitvinding, die ons vergunde,

tot onze eerste denkbeelden terug te keeren, en aan elk onzer kweekelingen dien graad van onderwijs te geven, welken hij behoefde en dien hij ons vroeg. Wij hebben tegenwoordig zevenentwintig rangen (*cours*), geschikt de een boven den anderen. Eere zij het wederkeerig onderwijs! Het heeft ons eene uitstekende dienst bewezen, en wij zijn er dankbaar voor. Dit onderwijs, hoe eenvoudig, hoe onschuldig, hoe weldadig het wezen moge, heeft ook zijne tegenstrevers. Maar is er iets goeds op de wereld, dat ze niet heeft? De ergste beschuldiging is die, welke hetzelve verwijt, de kweekelingen aan de ondergeschiktheid te *onttrekken*; terwijl het intusschen geheel en al rust op de volmaaktste ondergeschiktheid, en tot zelfs het kleinste *kind de wet* leert eerbiedigen. Om zoo te spreken, moet men *volstrekt* geen denkbeeld hebben van deze manier van onderwijs. Wat ons betreft, die naar eene ondervinding van meer dan drie jaren oordeelen, wij weten hetzelve dank, ons het middel gegeven te hebben, om nuttiger te zijn aan onze jonge kweekelingen, en meer en meer een werk te volmaken, waaraan ons geheele leven toebehoort."

Zoodanig was de groote taak, welke die waardige Priester reeds zoo gelukkig voortgezet, en waaraan hij besloten had, uitsluitend zijne krachten, zijn licht, zijne schoone vermogens te wijden. Zonder aandoening en smartelijke spijt kan men de uitdrukkingen niet lezen, waarbij hij zich verbindt, om het nuttige werk voort te zetten; waarvan hij ongelukkig genoodzaakt is af te zien.

Keeren wij tot meer algemeene denkbeelden terug. Trekken wij in een kort bestek te zamen het geheel van dit onderwijs. Wat vinden wij? Men stelt zich voor, aan het kind het voorregt eener *waarachtige* opvoeding te schenken: de opvoeding van het karakter, de zedelijkheid. Men wil het tot zedelijkheid door Godsdienst leiden. Men voert het tot Godsdienst door verstandsontwikkeling. Men ontwikkelt het verstand door onderwijzing, noodzakelijk tot de voordeelen des levens. Men geeft deze onderwijzing, door de vermogens en natuurlijke neigingen van het kind te bespieden, om altijd de voorwerpen van het onderwijs onder zijn bereik te plaatsen. Men kiest de geschiktste manieren, om het kind te onderwijzen, zonder het te vermoeijen; om het als uit zichzelf tot het onderrigt te brengen, van het onderrigt tot de Godsdienst, en van de Godsdienst tot zedelijkheid.

Zie daar de gelukkige keten, die den kring vormt, waarin zich, in de oogen van Pater GIRARD, het wezen van het grondonderwijs besluit. Hij komt bestendig terug op dit algemeene inzigt, dat hij het *moederdenkbeeld* van alle onderwijs noemt; een denkbeeld, dat het geheel moet beheerschen. „Het verstand te vormen, om het hart en het gedrag te vormen, dit is het moederdenkbeeld, de strekking en de hoop van onze inrigting. Het doel is de opvoeding der jeugd; en deze opvoeding is bovenal de beschaving van de rede, van het geweten, van het gevoel, en van die zachte, teedere en innige vroomheid, die aan het kind gegeven is met de dankbaarheid, die het verbindt aan de oorzaak zijner dagen. Onze kweekelingen redelijk, braaf en goed te maken, is de eerste taak, die wij ons hebben opgelegd; en, indien wij het oog hebben op de voordeelen des levens, deze bestaan niet dan als vrucht van het hoofdvoorwerp. Het godsdienstig en zedelijk onderwijs is dan ons eerste onderwijs, en al het overige, zoo veel het kan, moet daaraan dienstbaar zijn.''

Elders zegt hij, in zijne raadgevingen aan onderwijzers, aan het slot van zijne proef over de eerste beginselen, getiteld: *les der Aardrijkskunde:* „Naar mijne innigste overtuiging moet elk werk over de eerste beginselen voor de jeugd een middel van opvoeding wezen. Indien het alleen zich bepaalt om kundigheden mede te deelen, indien het zich slechts bepaalt om de vermogens der kweekelingen te ontwikkelen, dan kan ik de orde en de levendigheid, die de schrijver aan zijn werk gegeven heeft, goedkeuren, maar ik ben niet over hem tevreden. Het grieft mij zelfs, alleen aan te treffen een' meester in de taal, natuurlijke geschiedenis, aardrijkskunde enz., terwijl ik iets veel grooters verwachtte, — een onderwijzer der jeugd, die het verstand vormt, om het hart te vormen, en die licht in de nog jonge zielen brengt, om er wijsheid en deugd in te brengen. Er is geen voorwerp van onderwijzing der kinderen, dat, in eenigzins geschikte handen, niet min of meer aan de opvoeding kan bevorderlijk zijn. Ieder geeft zijne schatting naar zijne bijzondere natuur. Dus, deze verschillende offers te ontvangen, deze te vereenigen en ten nutte aan te wenden van betamelijke, edele en edelmoedige gevoelens, dat is, naar mijne meening, de groote pligt van den onderwijzer, het groote oogmerk van zijne kunst. Ik zou het wel willen

noemen *het moederoogmerk*. Konden eenmaal alle vrienden der kinderen het vasthouden en het in al hunne lessen doen uitkomen, dan zou onze kunst de zegen der aarde worden. Ons oud *Europa* heeft er dringende behoefte aan! Wij hebben groote vorderingen gemaakt in de de onderwijsmethoden, en wij kunnen er eenigermate trotsch op zijn. Maar hebben wij altijd overeenkomstig het licht en de bedaardheid gehandeld? Hebben wij in den grond verbeterd het gebrek van dat onderwijs, dat niet alleen de schokken niet kon voorkomen, die wij doorstonden, maar dat deze gedeeltelijk voorbereid heeft, omdat het alles voor het verstand deed en voor het hart niets overliet? Men meende door Godsdienstoefeningen eene anders geheel booze onderwijzing te verbeteren. Ongelukkige dwaling! Die oefeningen zijn enkel schijn, zoo lang het groote oogmerk niet de geheele onderwijzing bezielt, om bijblijvend aan de jonge gemoederen eenen krachtigen zedelijken en godsdienstigen indruk te geven. Uit de school komt het kind in de vrije lucht, en de schijn verdwijnt. Men geeft lange vermaningen; men houdt lange aanspraken. Die eentoonige langwijligheid, echter, valt niet in den smaak van de jeugd, omdat zij niet in evenredigheid staat met hare vatbaarheid en hare behoeften. Zij heeft levendige trekken noodig, en deze trekken moeten uit den boezem van het onderwijs voortkomen, zich aan hetzelve vasthechten, en met hetzelve voortduren. De beste zedemeester der jeugd is hij, die tot de deugd opwekt, terwijl hij iets anders verrigt. Ondervinding en nadenken zeggen het ons. Nog eens, uit naam der kindschheid vraag ik het, dat het hoofdoogmerk alle lessen opgeve, overal tastbaar zij, zich vertoonende in de bijzonderheden zoo wel, als in het geheel, voor zoo ver de bijzondere voorwerpen zulks toelaten."

Men kon niet wel anders wachten, of eene school, naar zulke nieuwe inzigten ingerigt, en wier voorbeeld eene algemeene hervorming in het grondonderwijs beoogde, moest in haren gang tegenwerking ontmoeten en zelfs ernstige bestrijders. Dit is ook werkelijk gebeurd. Vooroordeelen verhieven zich tegen het werk en de beginselen van den stichter. Men deed welhaast heimelijk beschuldigingen omloopen, die later met veel levendigheid en scherpte luide klonken. Het behoort niet tot ons onderwerp, de smartelijke proeven eener worsteling op te halen, die eindigen moest met Pater GI-

RARD van zijne lieve kweekelingen te verwijderen, en hem te verpligten, om zijn licht en ijver voor de opvoeding der jeugd over te brengen op eenen grond, meer gunstig voor de beschaving, die zijn geboortegrond verwierp. (*) Wij zouden van dit treurig deel des levens van dezen beroemden menschenvriend gezwegen hebben, indien de wederstand zelf, die zich tegen hem verhief, hem niet onder de verpligting gebragt had, om openlijk op de tegenwerpingen te antwoorden, waaraan zijn onderwijs ten doel stond, en in wier getal men dikwijls herhaalde vindt, maar welke dan ook te bestrijden en op te lossen elke vriend van het goede zich ten pligt moet maken.

Bijzondere beschuldigingen laten wij aan hare plaats; wij houden ons ook niet bezig met het verwijt, alsof geen onderrigt in de Godsdienst gegeven wordt; een verwijt, dat men bezwaarlijk verwachten zou, en dat Pater GIRARD ook zonder moeite van zich afweerde door een eenvoudig voorstel van de werkzaamheden zijner kweekelingen en den loop van zijn onderwijs. Maar onder het getal der grieven bragt men te berde, dat men in de school eene *stelselmatige* Godsdienst onderwees; dat de school het *licht* zocht te verspreiden, dat zij in *nieuwigheden* gaf: en het is op deze punten, dat het ons belangrijk voorkomt, eenen geestelijke te hooren antwoorden, die altijd het ongekreuktste geloof en de levendigste vroomheid met het verlichtste verstand verbindt.

„De Godsdienst van de school is *stelselmatig*. — Hier weet ik waarlijk haast niet, welke blaam men op ons wil werpen. Het blijkt, dat dit een van die aangenomene woorden is, die men als een schrikbeeld gebruikt, om der ligtgeloovigheid van het gemeen vrees aan te jagen. Wat is eene stelselmatige Godsdienst? Ik kan het niet raden; want het heeft geene redelijke beteekenis. Wij onderwijzen, als men wil, stelselmatig, dat is te zeggen met orde, en zoo moet het zijn. Of wil men, dat men alles verward in den geest der kinderen werke?

„Maar nu *het licht*, dat de school zoekt te verspreiden! — Ja, zeker, wij onderwijzen de kinderen, en bren-

(*) De regering van *Lucern*, verlicht waardeerder der inzigten en werken van Pater GIRARD, benoemde hem tot hoofd van het openbaar onderwijs.

gen daardoor het licht tot hunne ziel over. Of moest men er liever de duisternis overbrengen? Zal men zeggen, dat man door het woord *licht* eene overmaat, eene ongeordende en gevaarlijke weelderigheid in het onderwijs der kleinen verstaat? Ik begrijp, dat men hier zoo wel, als in elk ander ding, de juiste maat kan te buiten gaan. Ik beweer echter, dat bij ons niets overbodigs is. Wij onderwijzen de kinderen in de Godsdienst. Dit is van alle het eerste en uitgebreidste voorwerp. Wij voegen er bij hetgeen de behoeften des levens vorderen, en het is onze pligt, zoo te handelen.

„ Wat het woord *licht* betreft, ik kan de ergernis niet verzwijgen, die ik gevoel, als ik nadenk over het misbruik, dat men van de taal maakt. Weldra zullen onze verbasterde woorden *niets* anders zijn, dan eene valsche munt, dienstig, om bedrogenen en bedriegers te maken. De taal is hard; maar zij drukt toch de zaak zelve uit. Op alle bladzijden van het Evangelie, dat ik eerbiedig als het woord mijns Gods, vind ik het woord *licht* in tegenstelling met dat van *duisternis*. De God der Christenen noemt zich daar *den Vader der lichten*. Onze Goddelijke Verlosser noemt zich *het Licht der wereld*. Wij Christenen, wij zijn geroepen, om te worden *kinderen des lichts*. Het is altijd en overal dezelfde taal en hetzelfde denkbeeld, dat heerschende is. Ziet gij nu hieraan niet, hoe men het gewijde woord *licht* wil verduisteren door, ik weet niet welke, ongunstige denkbeelden, en er een schimpwoord of leus van verbanning van maken? Ik vrees grootelijks, dat men, door het woord te verachten, weinig eerbied voor de zaak zelve zal behouden. Hetgeen mij zeker schijnt, is, dat, als men op die wijze tegen het licht uitvaart, zoo als men begonnen heeft, men eindigen zal met het goede Christelijke volk te verontrusten, zoo men niet zoo ver komt van aan hetzelve zijn Evangelie te ontrukken. Men rekent ons het wederkeerig onderwijs als misdaad aan. Zoo men echter eenige kennis der geschiedenis had, zou men weten, dat deze manier zich verliest in de grijsste oudheid; men zou haar aantreffen aan den voet van Sinaï, waar MOZES, niet langer alleen in staat om het volk te leiden, bij trappen oversten aanstelde over duizend, over honderd, over vijftig, over tien. En om van onszelven te spreken, men zou weten, dat onze schoolopzieners van de zestiende eeuw, in hunne school van *Friburg*, die ten voorbeelde strekken moest, zekere onderwijzers had, *decurie's*, tienmannen,

genaamd. Eindelijk men gebruikt ook nog, ons aangaande, de woorden: *nieuwigheden*, *vernieuwingen*, *nieuwigheidzoekers*, als zoo vele vloekwoorden; en men zegt zoo gaarne na, dat alle nieuwigheid eene dwaling is. Schoon en ſtichtelijk grondbeginſel, ten voordeele opgeworpen en aangenomen in eene vergadering der luiheid, des eigenbelangs en der gekwetſte eigenliefde! Wij, onderwijzers der jeugd, die in goeden gemoede hare opvoeding wenſchen, en geene andere belangen, dan de hare, hebben, wij zuinigen daartoe al onzen tijd uit zonder vooringenomenheid en zonder tegenſtreven. De regel van den mensch is noch het oude, noch het nieuwe, maar het ware, het ſchoone en het goede: en zonder ſlaafs het voorbeeld eens anderen te volgen, zoo als de redelooze dieren doen, die zonder omzien aan den band gaan en loopen, moet de mensch gevoelen, dat hij mensch is, om zich meer en meer tot de rede op te heffen, tot het ſchoone en het hoogſte goed. En wij, onderwijzers der jeugd, moeten vooral van deze groote gedachte doordrongen zijn. Het doel, dat wij hebben te bereiken, is zoo oud als het menſchelijk geſlacht: maar dat geſlacht verandert; de oude middelen verſlijten; zij pasſen niet meer voor de nieuwere tijden. Van een' anderen kant, het nadenken, de verſtandige liefde voor de jeugd, gelijk aan moederlijke teederheid, het toeval zelfs, levert ons ſomtijds nieuwe, die beter zijn, dan de oude. Moet men ze dan door ſlaafſchen zin, of om andere redenen, die men niet *kan* goedkeuren, verwerpen? En wat wordt er dan van de waarheid, van pligtbeſef en die Christelijke liefde, zonder welke, naar luid der Schrift, ons geloof niets anders is, dan een ligchaam zonder leven?"

Het is niet alleen te *Friburg*, dat de zaak van de vordering in het onderwijs beſchuldiging en hindernis heeft moeten lijden. Ten allen tijde zag zij tegen haar zich verheffen dezelfde ſoort van vijanden. Zij zijn er verre af van afſtand te doen van hunne aanvallen, en hunne pogingen verdubbelen in werkzaamheid, naar mate hunne wenſchen meer wanhopig ſchijnen. Echter de zaak van het onderwijs, of liever van de volksopvoeding, gaat vooruit; zij wordt dagelijks meer een maatſchappelijk belang; door het beheer en den ſteun van eene verlichte en wijze menschlievendheid wint zij van dag tot dag grond aan. Met vertrouwen ſluiten wij ons ook aan de verwachtingen van Pater GYRARD aan; verwachtin-

gen, die hem niet verlaten hebben, ondanks al de tegenſpraak, die zijnen gang belemmerde. „De zaak der opvoeding," zegt hij aan het ſlot zijner Redevoeringen, „zegepraalt overal. Geleerd door langdurige en ſchrikkelijke lesſen, heeft het Christelijk *Europa* eindelijk begrepen, dat de mensch niet goed is, dan in zoo ver het kind zorgvuldig is opgekweekt. Het heeft eindelijk ingezien, dat zijn heil berust in de heilige waarheden van het Evangelie, wèl gevoeld en wèl beoefend. Het heeft geleerd, dat, om te gevoelen en te beoefenen hetgeen het ſchoonſte, het grootſte en het verhevenſte is, men opening des verſtands en ruimte des harten noodig heeft, en dat men, van de teederſte kindschheid af aan, geest en hart bij den mensch moet verwijden, of men zal er nooit in ſlagen. Dit is het, wat de vorſten en de volken van het vasteland te zamen gelooven. Ziet hen ook op de aarde zich bewegen met eenen heiligen ijver! De *Rus*, de *Pool* en de *Griek* wenden zich tot het westen, om te vragen, wat men doet voor het onderwijs der jeugd, daar, waar de zon hare laatſte ſtralen ſchiet. De *Engelschman* verlaat zijn eiland, begeerig, om op het vasteland eenige nieuwe bron voor de lieve jeugd te zoeken. De *Franschman* gaat over zee, van dezelfde begeerte bezield. Hij vergelijkt de *Engelſche* ſcholen met zijne eigene landsſcholen, om een verbeterd ſtelſel te vormen. Op het vasteland teruggekeerd, beſchouwt hij met voldoening de zedige en treffende inrigtingen van *Holland*, de oudſte van alle, en gaat den *Rijn* weêr op, om het denkend *Duitschland* te bezoeken. Onze *Alpen* zijn als de verzamelplaats der reizigers. Hier wisſelt men grootſche en weldadige gedachten, bij het gezigt van onze kale rotſen, van onze ijsvelden, van ons lagchend groen en van onze ſchoone wateren. Door twee groote namen beroemd, wordt ons *Zwitſerland* beſchouwd als een regt geſchikt land voor de opvoeding: en deze roem is inderdaad niet de minst ſchoone; hij is zeker de beſtendigſte. Twijfelt iemand aan deze ſtrekking der volken tot volmaking der ſcholen? Hij opene dan de oogen voor hetgeen er digt bij hem gebeurt. Hoe ongeloovig men ook zij, men zal ten minſte niet kunnen twijfelen aan hetgeen men met de hand kan tasten. Indien toch geheel *Europa* de opvoeding der jeugd wil, zal de jeugd, vroeg of laat, de weldaad ontvangen, haar door den algemeenen wil toegedacht; en elke tegenſtand zal zoo wel ontijdig als vruchteloos zijn."

Wij zullen ons gelukkig achten, indien wij in een algemeen overzigt het geheel hebben mogen zamenvatten van een onderwijs, dat zulke schoone vruchten opleverde, en er nog schooner beloofde te geven. Wij zouden nog gelukkiger zijn, indien wij door onze uitvoerige aanhalingen iets toebragten, om aan de vergetelheid te ontrukken de belangrijkste stukken van geschriften, uit hunnen aard slechts bestemd voor een vlugtig bestaan, en bij dezen en genen vriend der opvoeding den zin opwekten, om in de bedoelingen van den ontwerper te treden en zijne voetstappen te volgen.

LOF VAN DEN PEKELHARING. (*)

Een Pekelharingh blanck,
Zwaarlyvigh, dick en lanck,
Dien 't hoofd is afgeslogen;
Den buyck en rug met een
Heel proper afgesneên,
De vellen afgetogen.

Het grom voorts uitgedaan;
Raauw of wel eens gebraân,
Dan geen ajuin vergeten;
En eer des avonds laat
De zon te bedde gaat,
Met honger opgegeten.

En daartoe dan een stick,
Zoo groot gelijk een mick,
Van roggebrood gekloven,
Is goede medicyn;
Thriakel kan niet zyn
Zoo waardich om te loven.

Een dronck dan smaakt er op,
Bredaas of Haarlems sop,
Of uit de Delftsche kuipen;
Men slaapt daarop gerust,
En kan met nieuwen lust
Vroeg uit de veêren kruipen.

(*) Dit lofdicht vond A. VAN DER WILLIGEN op eene afbeelding van den haring, door WILLEM KALF, Nederlandsch Schilder, in de Galerij te *Dresden*. (Zie VAN DER WILLIGEN, *Aanst. op een Togtje door Duitschl.*, bl. 230—233.)

En als men is verzeeuwd,
En zit en gaapt en geeuwt,
Kan hij weêr lustig maacken;
Drooght de catharren op,
Die, boven uit den kop,
In borst en tanden raacken.

De spijs verteert hij goed,
En maackt, door suiver bloed,
Recht opgeruimde zinnen.
Wie zou dan dezen visch,
Die zoo weldadig is,
Niet loven en beminnen?

Anno 1656.

Dit is kennelijk eene navolging van het hier volgend Latijnsch *tot Lof van den Haring*, dat veel ouder en misschien aan weinigen bekend is:

TABULA PENSILIS, IN COENACULO CAROLI GELRIAE QUONDAM DUCIS, RELICTA ET AB AVO SUO ARNOLDO EGMUNDANO.

Halec salsatum, crassum, blancum, grave, latum,
Illud dorsatum, scissum, perventrificatum,
Huic caput ablatum, sic pellibus excoriatum,
Intus mundatum, crudum, vel igne crematum,
Illi coepe datum, per panem rustificatum,
Hoc sic coenatum, dum transis nocte cubatum,
Id theriacatum, velut antidotum preciatum,
Quod parit optatum potamen largifluatum,
Dans de mane ratum guttur rebisfondo paratum,
Haustum, prostratum, reparat, medicatque palatum,
Et caput et pectus desiccat phlegmatisatum,
Dans urinam cito, mox deinde cacatum,
Dirigit inflatum, penetrando cibum veteratum,
Hoc medicamentum fert LAURENS (*) versificatum.

P. S. In mijn' jeugdigen tijd kende elk Student van bui-

(*) LAURENTIUS hic fuit Medicus. *Physicum* vocat JOH. SMITH in Mantissa ad oppidum Batavorum. Er zijn kennelijk misslagen in het afschrift; doch ik vermeet mij niet, om ze te verbeteren.

ten, en had, of in schrift, of in druk, het geestig vers van BURMAN, *in Laudem Tabaci*, beginnende: *Cedite Nasales etc.* Het is thans, zoo 't schijnt, vergeten. Wie het bezit, zou velen genoegen doen, door het, hier of daar, ter plaatsing in te zenden.

31 Julij, 1831.

DE WARE VREDE.

Neen! valsch, bedrieglijk is de vrede,
Die slechts bestaanden wrok verlengt,
Die 't glinstrend zwaard wringt in de scheede,
En heldenmoed een' slaapdrank mengt;
Neen! moordend gif. De ware grootheid
Kent zulk een' vrede aan 't merk der snoodheid.
Of zoekt men rust, waar 't vuur geheel een woud omhult;
Waar vlammen 't voglenheir in 't brandend loof benaauwen;
Terwijl de fiere leeuw, met wreed verschroeide klaauwen,
Van woede magtloos brult?

Voorzeker, geen gewest is veilig,
Dat grenst aan zulk een brandend woud,
Waar 't woest verderf geen' tempel heilig,
Geen raadzaal eerbiedwaardig houdt.
Wee hun, die daar van vrede droomen!
'T Is waar, zij zien het bloed niet stroomen;
Kartounen zwijgen, door het staatsbelang verstomt:
Maar 't leed, zoo lang verkropt, doet 's braven wraak ontgloeijen;
Ja 't regt, waar 't heldenbloed bereid was voor te vloeijen,
Ziet hij door list gekromd.

Waar zulk een vrede wordt genoten,
Heerscht stilte, die orkanen broedt;
Daar dampt een grafkuil, half gesloten,
Waarin de ontbinding pestgif voedt.
Elk edel volk vloekt zulk een' vrede;
'T Scherpt zwaarden, ja 't vertrapt de scheede,
Zoo lang 't zijn regt gekrenkt, zijne eer geschonden ziet,
Zoo lang 't zijn' Vorst, zijn' vriend, door slangelist ziet tergen.
Men kan dat volk zijn goud, zijn' laatsten bloeddrop vergen;
Maar bukken kan het niet!

Kan 't regt geen ſtaatsbelang beperken,
Dan gaat beſchavings heilzon ſchuil.
Bij 't boschdier geldt het regt des ſterken;
De wolf ſchuwt ſiddrend 's tijgers muil:
Maar de edle mensch gevoelt zijn waarde;
Hij, 't zigtbaar beeld van God op de aarde,
Hij gruwt van 's tijgers aard in zijn' natuurgenoot —
Neen! in een monſter, diep verlaagd beneên de dieren.
De mensch, dien eernaam waard, blijft, ook bij 't zegevieren
Der boosheid, vrij en groot.

Mijn vaderland ſtreed tachtig jaren
Vol roem, en de onafhanklijkheid
(Dat heerlijk doel der heldenſcharen)
Schonk ons ondoofbre majesteit.
Ja, eeuwen gingen op en onder;
Maar Neêrland hield, als 't wereldwonder,
Hoe kleen, hoe eng beperkt, Europe in evenwigt;
En, boog het eens, gelijk voor ſtorm de hooge ceder
De kruin al ſchuddend buigt, voor ſtaatsorkanen neder,
't Werd glansrijk opgerigt.

't Herrees uit ſtof, met nieuwen luister;
De ſpeer der vrijheid, forsch en ſchoon,
Verbrijzelde de ſlavenkluister;
De hoed der vrijheid werd een kroon;
Een kroon, door liefde en wet geſtrengeld,
Met mirt en lauwerloof doormengeld;
Een kroon, wier weêrglans als de zon des voorſpoeds blonk.
Ja, de eerſte Willem, die door helsch verraad moest ſneven,
Scheen door Gods almagt aan het vaderland hergeven;
Hij blijft der vorſten pronk!

De tolk is hij der heilge wetten;
Zijn rijksſtaf is de ſteun van 't regt;
Geen laster kan zijn' roem beſmetten;
Vloek treffe elk, wie hem trouw ontzegt! —
Ten blijk, dat ſtaatkunde eenmaal dwaalde,
Schoon 't licht, dat van 't geſchiedboek ſtraalde,
Den Belg als muitziek, woest en listig kennen deed;
Ten blijk, dat ſteeds de ſlang, wier oog van woede vonkelt,
Hem, die haar koestert, moordt, ſchoon ze onder bloemen kronkelt,
Wrocht goedheid enkel leed.

Maar heil ons, heil! het is verbroken;
't Rampzalig snoer, dat ons verbond.
De muitzucht zelv' heeft ons gewroken,
Daar ze eigen welvaart woest verslond.
Zoo spat een zeegolf, die, verbolgen,
In schijn de steenklip had verzwolgen,
In stuivend schuim daarheen; terwijl de vaste rots,
Met vonken als bestrooid, hoe fel de orkanen snischen,
Noch wijkt, noch wankelt, maar, bij 's afgronds woedend bruisen,
Spot met het golfgeklots.

Zoo zal oud Neêrland nooit bezwijken.
Hier is 't, waar Godlijke eendragt woont.
Maar, Hemel! dulden koningrijken,
Dat schandlijk oproer 't kroonregt hoont?
Neen! nimmer hebben wereldheeren
Zich zoo bespotlijk zien vernêren,
Dan nu het muitrenrot een kroon van distlen vlecht.
Wee hem, die zulk een kroon durft op zijn' schedel drukken
Uit ijdle praalzucht! Nooit, nooit zal zijn doel gelukken:
De Belg kent eed nog recht.

Kan 't waarheid zijn; verkozen Belgen,
Met asch en puin en bloed bemorst,
Vermoeid van moorden en verdelgen,
In 't einde een' Duitscher hun tot vorst?
Bloos, Leopold! wen door uwe adren
Het bloed nog stroomt van achtbre vadren,
Het Saksisch heldenbloed; ja bloos, versmaad een kroon,
Die uw geluk verpest! Beef, vorst! gij wordt bedrogen;
De muitzucht huichelt vreugd, maar helsch verraad en logen
Zijn wachters bij uw' troon.

Zij hielden, toen de beste Koning
Den troon beklom, als nu, de wacht;
En, onder schijn van trouwbetooning,
Zijn eed en pligt, als nu, veracht.
Vertrouw niet op 's volks jubelzangen!
Uw beeld, bespot, verscheurd, gehangen,
Getuigde u onlangs nog der laffe Belgen geest.
Waan niet, dat slechts het graauw uwe eer dus aan dorst randen;
Neen, vorst! het gansche volk, in hooge en lager standen,
Maakt reeds uw' val ten feest.

Maar, wat uw lot in 't eind' moog wezen,
Deelt ge in den buit van 't rooverslot,
Doet ge als tiran u eenmaal vreezen,
Of sterft ge op 't schandlijk moordschavot,
Oud Neêrland zweert zijn' dierbren Koning
Voor eeuwig liefde en trouwbetooning;
't Begeert geen' valschen vrede: alleen die vrede is echt,
Die de eer van volk en vorst met waren roem doormengelt,
Die rust en welvaart vest, en zegepalmen strengelt
Om d' evenaar van 't regt.

Utrecht. PETRONELLA MOENS.

HOLLANDS KRACHT.

Niet in rust en niet in weelde
Zag men Hollands eigen kracht;
Niet, als vrede schatten deelde,
Uit moerassen steden teelde,
Hoog in aanzien, rijk in pracht;
Maar in 't barnen der gevaren,
Als de nood ten toppunt klom.
Open 's lands historieblâren,
Vulge last'raar! en — verstom!

Vindt gij Neêrland slechts begeerlijk,
Als zijne onvermoeide vlijt,
Vreedzaam, willig, trouw en eerlijk,
Duin en dras zoo vast en heerlijk
Tot een welig veld bereidt?
Mij is Neêrland meer roemwaardig,
Als ik 't heldenkroost ontmoet,
Dat, verwinnend en strijdvaardig,
Menig borst nog gloeijen doet.

Waar de rijkdom zijn trezoren
In 's lands vrije havens stort,
Als een zaad in de open voren,
Dat, van jaar tot jaar herboren,
Duizendmaal gezameld wordt, —
Daar verheugt mij 't nijver zaamlen,
Neêrlands wakk're handelgeest;
Maar 'k zal van verrukking staamlen,
Als mijn oog „de Ruiter" leest!

Ijdel is de roem van 't leven,
  Als de kracht het niet bekroont.
Waar, door nood en wee gedreven,
't Hart bezwijkt, de leden beven,
  Daar is 't, waar de held zich toont.
Dan, als noodorkanen gieren,
  Heſt hij hoofd en hart omhoog,
Om de ranke hulk te ſtieren,
  Die langs klip en branding vloog.

Zoo *ſtond* Neêrland met zijn braven,
  Zoo *ſtaat* Neêrland, nu weêr groot;
't Zal zijn' ouden roem weêr ſtaven;
't Vreeslijk ſtrijdzwaard der Bataven
  Is op nieuw met kracht ontbloot.
Niet in weelde groent zijn lauwer;
  Naakt de ſtrijd, de moed is daar:
Want hoe banger, hoe getrouwer,
  Hoe geruster in 't gevaar.

Hollands Maagd in 't harnas blinkend —
  O! die heldendos ſtaat ſchoon!
't Dierbaar erf is niet meer zinkend,
't Lied der vad'ren hooger klinkend,
  Leeuwenmoed in Bato's zoon!
Kracht begeert zij van haar helden,
  Als het eer en vrijheid geldt;
't Late nageſlacht zal melden,
  Wat zich ons geſlacht voorſpelt.

Eenmaal, als de braven ſlapen,
  Thans geſchaard om Naſſau's vaan,
En een tal van jonge knapen
's Vaders vreeslijk oorlogswapen
  Dankbaar aan den wand zal ſlaan, —
Dan verblijdt zich 't Hollandsch harte
  In 't gelauwerd voorgeſlacht,
Dat een' bangen noodſtorm tartte,
  Één in wil en één in kracht.

Stijg dan glorie, roem der vad'ren!
  Één in wil en één in kracht,
Gloeit het heldenbloed in de ad'ren.
Eens getuigt, historieblad'ren!
  Dat geen vuige landverrad'ren
Straſloos 't erfdeel durfden nad'ren,
  Rijk aan helden, rijk aan kracht!
Niet in weelde groent zijn lauwer;
  Naakt de ſtrijd, de moed is daar:
Want hoe banger, hoe getrouwer,
  Hoe geruster in 't gevaar.

Purmerende, Julij 1831.   L. W...K.

HET HOLLANDSCH MEISJE.

Zoude ik morren, zoude ik klagen,
Dat mijn minnaar mij verliet,
En, met Hollands duizendtallen,
Ook den Belgen weêrstand biedt?
Neen, schoon mij het afscheid griefde,
En 'k zijn dierbaar bijzijn mis,
'k Min, kan 't zijn, hem nog te sterker,
Nu hij bij die dapp'ren is;
Nu hij voor zijn land en Koning
'T Blinkend zwaard heeft aangegord,
En, bij 't steken der trompetten,
Moedig op den vijand stort.
Of zou mij een man bekoren,
Die geen vuur in de ad'ren heeft,
En, nu 't vaderland in nood is,
Geenszins meê ter redding streeft?
Die, van liefde en teêrheid dweepend,
Steeds om lonk en kusje vraagt,
Maar mij met geen krachtige armen
In het uur des onspoeds schraagt?
Neen, o neen! het Hollandsch meisje
Is der moeder niet onwaard!
'T Plekje, waar het zorgloos speelde,
Blijft ook haar het liefste op aard'.
Wel dan, Willem, dat ge uw krachten
Ook dien dierb'ren erfgrond leent!
Schoon 't uwe Anna hard moog vallen,
'T Heeft ons naauwer nog vereend.
Moedig op de baan der eere,
Steeds getrouw aan eed en pligt,
En, in 't barnen der gevaren,
'T Heldenhart omhoog gerigt!
„God zij met ons!" zij de bede,
Die gij met uw makkers slaakt!
„God zij met ons!" zij de leuze,
Als gij 's vijands drommen naakt!
Ja, Hij zij uw hulp in 't strijden,
Deele u roem en zege meê,
Sterke Hollands dierb'ren Koning,
Schenke ons eerlang rust en vreê!
Dan keert gij, bedekt met lauw'ren,
Aan mijn minnend harte weêr,
En, voor 't echtaltaar vereenigd,
Scheide ons niets op aarde meer!

Almelo, 17 Julij 1831. G. TEN BRUGGENCATE, HZ.

IETS OVER EN VAN PIETER NIEUWLAND.

Onder de uitstekende Mannen, naar den mensch gesproken door eenen te vroegen dood aan de Maatschappij ontvallen, blijft NIEUWLAND eene der eerste plaatsen bekleeden. Wie toch zoude haar beter verdienen dan hij, die als Geleerde zoo beroemd, als Mensch zoo beminnelijk was? Vroeg naar hoogere bestemming geroepen, heeft hij veel, maar nooit genoeg ter herinnering nagelaten. Inzonderheid zoude men meerdere van die bevallige gedichtjes van hem wenschen te bezitten, waar zijn fijne smaak, zijn edel hart zoo zeer in uitblinken.

Waarschijnlijk zijn er hier en daar nog enkele stukjes van hem verspreid, die, ter eene of andere gelegenheid vervaardigd, evenwel niet met de gewone Gelegenheidsgedichten gelijk te stellen zijn. Het ware te wenschen, dat, wie in het bezit van iets dergelijks is, of het weet te verkrijgen, zulks mogt mededeelen.

Het nevensgaande versje, in eene Vriendenrol geschreven, kwam ons voor, wel waardig te zijn, op deze wijze aan de vergetelheid onttrokken te worden. Oordeelt Gij, Mijnheer de Redacteur, er insgelijks dus over, zoo wordt U een afschrift ter plaatsing in de *Letteroefeningen* aangeboden. Kieschheidshalve verzwijgen wij den naam van haar, voor wie het werd vervaardigd; offschoon de opregte NIEUWLAND ook hier geene vleitaal heeft gebezigd. MARIE was waardig, dus door NIEUWLAND toegesproken te worden. Dit getuigen zij, die haar kenden, en voor wie hare nagedachtenis onvergetelijk blijft.

Schoon is de roos, waarmeê gë uw' boezem tooit,
Doch kort haar bloei! — Ter naauwernood ontloken,
Verwelkt zij ras, van haren steel gebroken,
Of wordt, door zon en wind, ontbladerd en verstrooid.

Bevallig lacht, en met volmaakter schoon,
De lieve roos, die we op uw kaak zien blozen:
Een storm verniele in veld en bosch de rozen,
Zijn woede deert geen bloem op zachte maagdekoon.

Doch ook die bloem heeft eens haar' herfst te duchten!
Frisch is haar blos in 's levens ochtendluchten;
Dof is die blos en flaauw, door de avondzon bestraald.

Maar geen geweld van 's levens winterstormen
Kan ooit de roos van hart en geest misvormen,
Waarmeê gij, o Marie! in al uw' luister praalt.

NIEUWLAND.

DE VELDTOGT VAN VEERTIEN DAGEN.

Geeft de Almagt eer! de schoonste zegepraal
Bekroont ons regt en onzer helden staal,
En doet oud-Nederland weêr de oude glorie dragen:
De vaan van Nassau triomfeert;
Der Belgen trotsche waan ligt in het stof verneêrd,
Vernietigd door den roem van veertien grootsche dagen.

Waar toeft de magt, die ons weêrstond,
Aan wie een Leopold zich, tot zijn schand', verbond? —
Zij vlood voor 't vuur en staal van onze Burgerscharen.
De Britsche Consul ziet alleen
Een' drom verraders om zich heen
En 't magtloos overschot van Brussels moordenaren.

Het heer, dat onzen moed en kracht niet kon weêrstaan,
Bukt, smeekend, voor de Oranjevaan;
't Bezit noch deugd noch eer, om helden weer te bieden;
't Geboeft', dat ons geduld met smaad en hoon vergold,
Dringt angstig zich om Leopold,
En beider heil bestaat in voor ons heir te vlieden.

Maar, bij het klimmen van dien nood,
Waarbij de Geest des Kwaads noch raad noch bijstand bood,
Stort zich de Belg in Moloch's armen;
Hij smeekt, geblaakt door 't vuur, dat hem de borst verzengt,
Daar hij zijn' Afgod offers brengt,
Het wufte Frankrijk om erbarmen.

En Frankrijk helpt? — Zijn heirmagt ſtaat gereed.
Een volk, dat Vorſten moordde of van hunn' zetel ſmeet,
Vloeit nooit eene eedle zucht door de aders;
Het volgt den wrevlen wenk van 't opgeworpen Hoofd,
En voegt zich, voor 't gevoel van deugd en eer verdoofd,
Bij voorkeuze aan de zij' van muiters en verraders.

De Brit, die met ons vuur het trotſche Algiers beſtreed,
Verbreekt den duurgezworen eed,
En lacht met woord en trouw en ſpot met ſtaatsverdragen;
Belooft zijn hulp aan 't ſnoodst gebroed,
Veracht Oranje's deugdlijk bloed,
Ja dreigt aan Amſterdam den brand van Koppenhagen!

Terug nu, dappre Heldenſchaar!
Waar Fransch en Britsch geweld u van rondom begrimmen;
Reeds ſteeg uw glorie hoog; zij kan niet hooger klimmen; —
Terug, voor de overmagt en 't plettrend krijgsgevaar!
Waar een Leonidas voor Xerxes' magt moet bukken,
Daar ſtrekt het zwichten nooit tot ſchand';
Waar wijsheid helden noopt, geen lauwren meer te plukken,
Redt eervol wijken vaak het veege vaderland.

Roep, zwakke Leopold! van uw' vergruisden zetel,
Der Franſchen heirmagt op; vlei met gebeên hunn' Vorst!
Volg Isrels Koning na, Godtergende en vermetel,
Die Endors toovermaagd ter redding vragen dorst!
Wel zal geen bleeke ſchim het Godlijk oordeel ſpreken;
Die toeſpraak zijt gij zelfs onwaard';
Maar op uw ſchuldig hoofd zal zich de Hemel wreken,
En van uw' val getuige de aard'!

De Franſche Python ſprak; — gij hebt zijn taal vernomen;
Ras volgt de ſtraf het misdrijf na.
God is aan onze ſpits; Hij leidt ons; ja, wij komen,
En Leuven wordt voor u het Belgisch Gilboa.
Daar zinkt uw valſche roem; een roem, die nooit op aarde
Een' enklen matten ſtraal om zich geſchoten had;
Maar Hollands glorie blinkt met de onverdoofbre waarde,
Die 't roemrijk voorgeſlacht bezat.

Juich, Holland! juich! hoe hoog uw rampen klimmen;
De lauwerkroon rust op uw dappren weêr.
God dank! wat nooden ons begrimmen,
De Ruyter's kroost praalt weêr met Ruyter's eer.
Het vuigst gebroed der aard', zoo laag, zoo diep verfmeten,
Is, zwichtend voor uw heldenzwaard,
Bij 't volk, getrouw aan God, zijn' Vorst en 't rein geweten,
De fchande van den fmaad onwaard'.

Geeft de Almagt roem en eer, die 't regt deed zegepralen,
En Neêrland zege fchonk voor aller volkren oog!
Triomf! driewerf triomf! — In veld en woud en dalen
Heft onze ftanderd zich omhoog.
Zij tegen ons de kracht der Hel ook zaamgezworen,
Wij fiddren vóór geen ftaal of doodlijk loodgegons;
Europe en 't wereldrond mogt onze ftrijdleus hooren,
En ons gefchut herhaalde 't: „*God met ons!*"

Ja, „*God met ons!*" Grootsch heeft die kreet geklonken,
Ontaard geflacht en kroost der duisternis! —
Dat ge in 't verderf nog niet zijt weggezonken,
Dank, dank dit HEM, wiens liefde grensloos is!
Maar heeft, in 't eind', voor u het uur des toorns geflagen,
En treft de roê van HEM, wiens hand de heemlen meet,
God! wie zal dan genaê voor 't Belgisch Sodom vragen?
Wie keert Uwe almagt dan, als Gij ter vierfchaar treedt?

15 Augustus, 1831. W. H. WARNSINCK, BZ.

BIJSCHRIFT OP VAN SPEYK'S-TOREN.

Door *Zeemanshoop*, in naam van Neêrland, opgerigt,
Prijk ik, VAN SPEYK ter eer, die zich, bij 't woên der Belgen,
In 't hart van elk' Bataaf, eene eerzuil heeft gefticht,
Door zijn' manhaften dood en roemrijk *fchipverdelgen*.
Hij prijst zijn voorbeeld aan: ik doel op *fcheepsbehoud*;
'k Wijs elken fcheepsvoogd, die, in ftorm, hier zee moet bouwen,
Als hij mijn' top bij dag, bij nacht mijn licht aanfchouwt,
Hoe, langs 't onzeker ftrand, den zekren koers te houên.
Dus leert 's helds naam aan deez', aan geen' mijn top of licht,
In onderfcheiden nood, den onderfcheiden pligt.

CHASSINET-VERS BIJ 'S KONINGS VERJAARDAG.

Hem, die, in God gefterkt en op zijn regt gerust,
De veege hulk van ftaat door nacht en branding voerde,
En, wakende aan het roer, zich van zijn' koers bewust,
Haar bank en klip onttoog, wat ftorm de zee beroerde,
Den trouwen Stuurman in het barnend noodgetij,
Viert Holland jub'lend feest. God blijv' den Koning bij!

J. B. CHRISTEMEIJER.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DEN VERSCHILLENDEN ZIN, IN WELKEN JEZUS CHRISTUS, IN HET NIEUWE VERBOND, GODS ZOON GENOEMD WORDT.

Door D. HORN, *Opperconsistoriaal-raad te Weimar.* (*)

Alle belijders van het Christendom stemmen daarin met elkander overeen, dat zij Jezus Christus, den onvolpre-

(*) Wij vleijen ons, den landgenoot, hetzij hij louter liefhebber der waarheid, hetzij hij verkondiger van dezelve zij, met de mededeeling van dit stuk, uit een Hoogduitsch tijdschrift voor Predikanten, geene ondienst te doen. De Schrijver behoort, ja, tot de Rationalisten, of voorstanders van het hoogste gezag der Rede in de Godsdienst; doch, met bescheidenheid, zoo wel als openhartigheid, deze denkwijze voorstaande, is hij voor de zoodanigen, als deze Verhandeling zullen lezen, onzes achtens, niet gevaarlijk. Wat zijn, hier ontwikkeld, stelsel omtrent *den Zoon Gods* betreft, ieder ziet, dat de vierderlei zin van dezen naam gemakkelijk tot één te brengen is, en volstrekt geene strijdige hoofdstoffen bevat. Waarom zou de groote Verlosser des menschdoms niet tevens van eene hoogere natuur, en juist daarom van den H. Geest door de kracht des Allerhoogsten ontvangen, door de Profeten als de Christus aangekondigd, en in zijn' wandel als het beeld van God kenbaar geworden kunnen zijn? Ja, schijnt het ook, dat zijn voorbeeld op deze wijze iets van deszelfs kracht voor ons verliest, de volkomene onzondigheid blijft, in het tegengestelde geval, allermoeijelijkst te verklaren of te begrijpen. Om onzen lezeren zoo min, als onszelven, noodeloos tijd te rooven, hebben wij hier en daar wat overgeslagen, dat of nutteloos uitvoerig, of al te bepaald voor predikanten geschreven was, of ook te diep in gissingen omtrent de natuurlijke afkomst van, in ons oog, bovennatuurlijk medegedeelde denkbeelden trad, om veler aandacht te verdienen. Trouwens, de Schrijver zelf erkent, dat geschied- en taalkunde hier te kort schieten. Wij sluiten met Paulus' woord: *Onderzoekt alle dingen en behoudt het goede.*

zen Stichter van hunne Godsdienst, *Gods Zoon* noemen. Zij beroepen zich daarbij met volle regt op de H. Schrift, welke den Grootheerlijken, dien God tot heil onzes geslachts gezonden heeft, dezen verheven' naam uitdrukkelijk toevoegt. Even zeer stemmen zij, in het algemeen, daaromtrent overeen, dat door deze benaming de hoogheid van Jezus, de uitnemende waardigheid van zijn' persoon en ambt, zoo wel als zijne betrekking tot God, zijnen hemelschen Vader, wordt aangeduid. Maar anders vertoont zich de zaak, wanneer zij zich over den zin dezer woorden nader verklaren, het begrip, dat zij daarmede verbinden, juister bepalen, de kenmerken deszelven vollediger opgeven, en met eigene woorden zullen uitdrukken, wat zij van Jezus, den Zoon Gods, denken. Alsdan kan men niet voorbijzien, dat hem deze naam door alle zijne vereerders geenszins in denzelfden zin wordt toegelegd; schoon zich ieder daarbij op de H. Schrift beroept, en beweert, dat hij J. C. den verheven' titel van Zoon Gods in geen' anderen zin geeft, dan die daar bedoeld wordt. Nu zou het niet onmogelijk zijn, dat hier waarachtige dwaling plaats had. Men kon, door verkeerde opvatting van hetgeen de H. Schrift daaromtrent heeft, worden misleid; men kon, met te voren opgevatte meeningen, in dezelve zoeken en dan ook vinden, wat anderen niet, althans niet zoodanig, daaruit weten af te leiden. Doch vooronderstellen wij, dat dit het geval niet is; nemen wij aan, dat elks beroep op de Schrift gegrond is; zoo geraken wij natuurlijk tot het vermoeden, dat de naam van *Zoon Gods* welligt in de H. Boeken zelve niet altijd en overal in denzelfden zin op Jezus wordt toegepast; dat het hierbij ten gronde liggende begrip misschien wijzigingen toelaat, die hier en daar meer of minder voor den dag komen; dat mogelijk de eene Bijbelsche Schrijver meer deze, de andere meer gene zijde van het denkbeeld opgevat, in het licht gesteld, en naar zijne bijzondere wijze van zien heeft voorgedragen; dat, eindelijk, uit de wijze, op welke Jezus zelf zich Gods Zoon gevoelt

en zich daaromtrent uitlaat, iets is op te maken, wat door zijne Apostelen althans niet in deszelfs oorspronkelijke eenvoudigheid is opgevat. Verrassen of verbazen zou dergelijk iets ons geenszins; maar het zou ons aansporen, om met vernieuwde vlijt de H. Schrift na te vorschen, ten einde hieromtrent tot het meest juiste, duidelijke en volkomene inzigt te geraken. Bij een voortgezet onderzoek der H. Schrift, benevens het verstandig gebruik van alle tot deszelfs regt begrip dienende hulpmiddelen, moeten wij toch eindelijk tot zekerheid geraken, of en in hoe verre die verwijzingen op den Bijbel gegrond zijn, of niet.

Dat voornamelijk Christenleeraars tot zulk een onderzoek der H. Schrift, betrekkelijk de beteekenis van den, den Stichter des Christendoms bijzonder onderscheidenden, naam van *Gods Zoon*, verpligt zijn, lijdt geen twijfel. Door hun beroep tot de bron verwezen, uit welke de kennis van Jezus Christus geput wordt, behooren zij niet slechts zelve omtrent hun geloof aan den Zoon Gods tot volle gewisheid te komen, maar ook der gemeente, aan welker hoofd zij staan, Jezus, den Zoon Gods, alzoo te verkondigen, dat haar daardoor de zin der H. Schrift geopend, de vereering van J. C. bij haar bevorderd, de zuiverste schriftmatigste denkbeelden van zijne waardigheid opgewekt, en, door eene echt Bijbelsche voordragt der zaak, ook de zwakken en bevooroordeelden bevredigd worden.

Iedere wetenschappelijk gevormde zal zich gemakkelijk overtuigen, dat in het Nieuwe Verbond een *viervoudige zin* kan worden aangewezen, in welken de naam van *Zoon Gods* aan Jezus wordt gegeven. Hij wordt, namelijk, vooreerst in den Messiaanschen of Theokratischen, ten andere in een' Physischen, ten derde in een' Metaphysischen, en eindelijk ten vierde in een' zedelijken zin alzoo genoemd. Het volgende moge een en ander ophelderen.

I. Willen wij vooreerst den naam in den Theokratischen en Messiaanschen zin gadeslaan, zoo werpen wij

onze blikken op de vóórchristelijke oudheid terug, en ontdekken daar, dat men de beheerfchers der volken, de koningen en hoogfte overheden, met den waardigheidsnaam (eertitel) van Godenzonen of Zonen Gods betitelde en vereerde. Want zij traden bij de volken in het licht, als diegenen, aan welke God of de Goden, die alles beheerfchen, een deel hunner heerfchappij hadden toevertrouwd, die in Hunnen naam een Goddelijk ambt bekleedden, en de plaats der hemelfche op aarde innamen. Met eerbied befchouwde men de verhevene magt, door hen geoefend; en wanneer geheele natiën zich voor hun bevel bogen, wanneer hunne weldadigheid duizenden zegende, hun toorn en ondeugd hen fidderen deed, hunne befcherming de bedrukten opbeurde en de onfchuldigen veiligheid verfchafte, zoo lag daarin iets zoo groots en heerlijks opgefloten, dat men van de bezitters zoodaniger magt en hoogheid zeide: „ Zij zijn van Goddelijk geflacht." Deze ftem laat zich door de ganfche oudheid hooren. Zonen der Goden heeten in Homerus' gezangen de beheerfchers der volken; als Goden vereerden de Egyptenaars hunne koningen. En niet anders was het bij het volk, welks oudfte gefchiedenis onze H. Boeken bevatten. Toen Mozes voor de Israëlieten eene Theokratie of Godsregering, een' Godsftaat gegrondvest, en tusfchen dezen en deszelfs onzigtbaren Opperheer en Koning in den hemel een verbond gefticht had, lag het in den aard dezer burgerlijk-godsdienftige inrigting, dat hunne overheden den Joden plaatsvervangers van God waren, en dat zij met den naam van Zonen Gods beftempeld werden. Toen zij, in het vervolg, de regering aan koningen toevertrouwden, erkenden zij dezen als de plaatsbekleeders van hunnen Volksgod, en droegen den bedoelden eertitel op hen over. Wij vinden de bewijzen in de Schriften des O. Verbonds. Volgens *Pf.* 82 treedt God als Regter onder de Goden, d. i. onder zijne plaatsbekleeders, de regenten en overheden op aarde, en beftraft ze wegens gefchondene geregtigheid. „ Ik hebbe wel gezegd," zegt Hij, „ gij

„ zijt Goden, en gij zijt allen kinderen des Allerhoogften; nogtans zult gij fterven, als een mensch," enz. De 89fte *Pfalm* gedenkt de belofte, welke God aan David, met betrekking op de duurzaamheid des koningfchaps in zijn geflacht, had gedaan, en laat God vs. 28 aldus fpreken: „ Ook zal ik hem ten eerstgeboren Zone „ ftellen, ten hoogften over de Koningen der aarde." II *Samuël* VII: 14 laat God aan koning David met betrekking tot zijnen zoon verklaren: „ Ik zal hem zijn tot eenen „ Vader, en hij zal mij zijn tot eenen Zoon." En in het bekende loflied op eenen door God geliefden koning, tegen welken zich de magtigen te vergeefs oproerig verhieven, *Pfalm* 2, verkondigt deze de uitfpraak des Heeren: „ Gij zijt mijn Zoon; heden heb ik u gegenereerd." Zoo had diensvolgens de naam *Zoon Gods* bij het volk Israël eene Theokratifche (met de Godsregering van dien ftaat in verband ftaande) beteekenis: want hij werd aan diegenen gegeven, welke als koningen de plaats des onzigtbaren Opperheers onder hen bekleedden.

In deze Theokratifche beteekenis nu werd die naam in den loop der tijden ook op dien grooten Koning overgedragen, welken de Joden als den herfteller van een verdwenen glansrijk en gelukkig tijdperk, en als den fchepper eens nieuwen, het gelukkigst verledene ver overtreffenden tijds, met verlangen tegenzagen; en dien zij naderhand den *Mesfias* noemden. De hoop op dezen redder en heilaanbrenger, onder het gevoel der ellende ontftaan, dat inzonderheid door de verdeeling des volks in twee, elkander gedurig vijandige, bijzondere rijken veroorzaakt werd, ontwikkelde zich gedurig meer, toen het volk geftadig in dieper onheil verzonk, en ten laatfte van zijne zelfftandigheid beroofd en naar Azië en Babylonië werd overgebragt. Dezelfde hoop werd gevoed door het godvruchtig vertrouwen hunner Profeten, die niet ophielden, het volk, gedurende deszelfs toenemend verval en ellende, tot bekeering en vasthouden aan God te vermanen, en hetzelve, bekeerd zijnde, redding en gelukzaligheid, in den naam van God, te verkondigen.

Dezelfde hoop vestigde zich op de verschijning eens uitstekend magtigen en wijzen, door Gods beschikking uit het geslacht van David afstammenden Konings, die, als hij, het verdeelde volk tot één rijk verbinden, hetzelve van zijne uitwendige vijanden bevrijden, en inwendig de ware vereering van God herstellen en volmaken, des volks neigingen en zeden verbeteren en daardoor eenen heugelijken en gelukkigen toestand voor hetzelve gronden zou. Zoo vinden wij de verwachting in het algemeen voorgesteld in de schriften der Profeten, die deels vóór de ballingschap des volks, aan den Euphraat en Tiger, deels gedurende dezelve, deels daarna, als vermaners, wachters en vertroosters voor hetzelve optraden. Het is niet te miskennen, dat deze edele mannen, vooral in den laatsten tijd van het profetendom, aan de Messiaansche verwachtingen een zedelijk-godsdienstig karakter gaven, en dat de wijsten en besten onder hunne medeburgers daarin met hen overeenstemden; doch dit werd door den grooten hoop meestal over het hoofd gezien, die, zoo niet alleen, althans voornamelijk, het denkbeeld van uitwendige vrijheid en voorspoed behield. De verheven personaadje, die deze deels edeler, deels bekrompener uitzigten zou verwezenlijken, vinden wij eerst in het boek van Daniël met den naam van Messias bestempeld, *Daniël* IX: 24 en 25; in een boek derhalve, van 't welk onderscheidene deelen niet vóór den tijd der Makkabeërs kunnen vervaardigd zijn. Dat nu gedurende dien tijd tot op Christus deze Messiaansche verwachting en het denkbeeld omtrent denzelven, in den geest en de meening des volks, op velerlei wijze uitgewerkt en gevormd werd, spreekt als van zelve. Ook kwam het ten tijde van Jezus genoeg aan den dag, dat men in den verwachten grooten helper niet bloot aan een' hersteller der burgerlijke onafhankelijkheid, een' verbeteraar van Godsdienst en zeden en schepper eens ongemeen gelukkigen toestands dacht, maar dat velen van hem ook de opwekking der dooden, de verwinning van Satan en de oprigting eens duizendjarigen rijks verwachtten.

Gedurende den tijd nu, dat zich de hoop op den Mesfias ontwikkelde en vormde, werd denzelven ook de naam en waardigheid van Zoon Gods, in overeenftemming met de denk- en fpreekwijze der voorouderen, toegelegd; en het volk en zijne voorgangers gewenden zich, beide namen zoo met elkander te verbinden, dat de laatfte het eigendommelijke, vereerende *praedikaat* des eerften werd, ja dat zij met den naam van Zone Gods, zonder meer, den Mesfias aanduidden. Want men ziet uit de Evangelifche verhalen van het N. Verbond, dat, wanneer het volk Christus Gods Zoon noemt, of wanneer de Schriftgeleerden en Overpriesters van hem als den Zoon Gods handelen, zij met dezen naam geen nieuw denkbeeld, geen hun tot hiertoe vreemd begrip willen uitdrukken, maar dat zij dien geheel in den gewonen Mesfiaanfchen zin gebruiken, volgens welken dezelve bij hun volk aan de koningen als Gods plaatsbekleeders gegeven werd, flechts met deze verheffing en nadruk, dat, dewijl bij hen de Mesfias de verhevenfte aller koningen was, de naam *Zoon Gods* hem ook in den verhevenften zin, als den hoogften plaatsbekleeder van God op aarde, werd gegeven.

Jezus nu trad onder zijn volk op als de lang verwachte, de Mesfias of Christus. Als zoodanig wordt hij door het ganfche N. V. verkondigd; daarvoor verklaarde hij zich zelf. Wel niet in den aardfchen zin, in welken het volk eenen koninklijken redder, bevrijder en zaligmaker verwachtte, maar toch als den Mesfias, als den koninklijken ftichter van een nieuw rijk, en als den heilaanbrenger allen, die aan hetzelve deel zouden nemen. Zijne uitdrukkelijke verklaringen, zijn ganfche zin en geest, zijn geheele doen en laten duiden aan, dat hij geen oogmerk had, de ijdele, zinnelijke verwachtingen zijns volks te bevredigen, en dat hij alles in het werk ftelde, om zich tegen deszelfs onftuimigen drang tot dat einde te onttrekken. Hij had het denkbeeld van eenen Mesfias in deszelfs hoogfte reinheid en verhevenheid opgevat, en drukte dit ook bij zijn eerfte optreden uit,

met de woorden: „ Bekeert u; *het koningrijk der he-*
„ *melen* is nabij gekomen." Hij wilde eene inrigting daarstellen, in welke, van tijd tot tijd, alle onze geslachtsgenooten, zonder eenig opzigt tot de burgerlijke maatschappij, aan welke zij behoorden, tot eene groote gemeente van door zijne Godsdienst verlichte, zedelijk veredelde en daardoor gelukkige vereerders van God zouden verbonden worden. In deze wilde hij als geestelijk koning heerschen en geluk verspreiden, niet door aardsch geweld, maar door kracht der waarheid en door de verpligting van al derzelver leden tot eene gewillige gehoorzaamheid aan den heiligen wil van zijnen en hunnen hemelschen Vader; niet uit eigene volmagt, maar als plaatsbekleeder van God, die hem gezonden had, en naar wien het rijk, dat hij grondvestte, zijn' naam, *het rijk van God*, droeg.

Het is derhalve uitgemaakt, dat hij als de Messias onder zijn volk verscheen, schoon in eenen veel hoogeren zin, dan dit volk meende. Doch, verscheen hij als zoodanig, zoo werd hem ook de naam van Zoon Gods, waar deze naar het spraakgebruik des volks op hem werd toegepast, in den Messiaanschen zin eener koninklijke waardigheid gegeven. Daarvan bevat het N. V. zoo duidelijke bewijzen, dat wij slechts eenige behoeven op te noemen. Wanneer *Matth.* III: 17 verhaald wordt, dat Joannes, toen hij Jezus doopte, de Goddelijke verklaring hoorde: „ Deze is mijn Zoon, mijn geliefde,
„ in welken ik mijn welbehagen heb;" zoo valt het niet te miskennen, dat men daarmede heeft willen zeggen, dat God Jezus als den beloofden Messias, terstond bij den aanvang van zijn groot werk, plegtig heeft erkend, en dat de Dooper, die naderhand Jezus vragen liet:
„ Zijt gij het, die komen zou, of verwachten wij
„ eenen anderen?" volstrekt geen' anderen zin daarmede verbonden heeft. Volgens *Matth.* XVI: 13 had Jezus zijnen jongeren gevraagd, voor wien hem de menschen hielden, en, toen hem dezen daarop geantwoord hadden, de vraag tot hen gekeerd: „ Maar gij, wie zegt

„ gij, dat ik ben?" Daarop antwoordde Petrus: „ Gij „ zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods;" en verbindt, op de gewone wijze, de beide namen Messias en Zoon Gods, het verhevene *subjekt* en het plegtige *praedikaat*, zoodat aan eenen anderen, dan den Messiaanschen zin des naams van Zoon Gods, volstrekt niet gedacht kan worden. Het bijwoord *levende* God verandert de zaak in geen opzigt; want hetzelve heeft zijne betrekking alleen op God, en moet dezen, in tegenstelling der doode (niet-) Goden, in zijne wezenlijkheid voorstellen. Wanneer, volgens *Matth.* XXVII: 39—43, Jezus aan het kruis, deels door voorbijgangers, deels door de Overpriesters, Schriftgeleerden en Ouderlingen, bespot wordt, zoodat zij zeggen: „ Indien gij Gods Zoon „ zijt, zoo kom af van het kruis;" — „ is hij de Koning „ Israëls, zoo kome hij nu af van het kruis, en wij „ zullen in hem gelooven;" — „ hij heeft gezegd: „ ik „ ben Gods Zoon," — zoo ziet een ieder, dat zij deze uitdrukkingen: *de Koning Israëls* en *Zoon Gods*, als gelijkluidend bezigen, en dat dus de laatste geheel in den Messiaanschen zin omtrent hem gebruikt wordt.

Doch is het uitgemaakt, dat Jezus den naam van Zoon Gods in het N. V. het eerst in dezen zin werd toegelegd, zoo blijkt daaruit, hoe wij als Christelijke predikers Jezus te dezen opzigte in de gemeente der Christenen hebben voor te stellen, namelijk als den verhevenen, door wien de hoogste en vurigst verlangde hoop van den voortijd (der verloopene eeuwen) op eene veel hoogere en betere wijze, dan men zelf geloofde, is vervuld, — als den van God gezonden redder, die, als Gods plaatsbekleeder, niet slechts één volk, maar ons gansche geslacht van zijn drukkendst lijden verlossen, en, naar het bevel en in de mogendheid Gods, eene volkomene herschepping van zijnen toestand zou bewerken, — als den stichter van een Godsrijk op aarde, dat godsvrucht en zedelijkheid tot zijn hoogste doel zou hebben, en daarom allen, die den heiligen wil van God door blijmoedige gehoorzaamheid wilden huldigen, het burgerregt

zou ſchenken, — als den Heiland en Zaligmaker, die ons ganſche geſlacht op den eenigen regten weg, dien namelijk der godsdienſtige en zedelijke veredeling, tot de ware godzaligheid zou leiden, overtuigd dat voor hetzelve, zonder vroomheid, liefde en deugd, ook in het bezit van alle aardſche goederen en het genot aller aardſche vreugde, geen waarachtig heil te vinden is, maar dat het alleen door reiniging en verbetering zijner denkwijze, gezindheid en zeden, door middel van geloofsleeringen en zedelijke geboden, welke hij (Jezus) hetzelve, ter omhelzing en naleving, in den naam van God voordroeg, voor ſmartelijke dwalingen bewaard en tot het genot van waarachtig en duurzaam welzijn gebragt kon worden, — als den geestelijken, hemelſchen Koning, die in zijn rijk op aarde, in de Christenheid, onophoudelijk de eeuwige wetten Gods doet gelden, door de waarheid over de verſtanden en harten der Christenen eene Goddelijke heerſchappij voert, de zedelijke orde onder hen, trots alle aanvallen en ſtoornisſen door wereldgezind- en dwaasheid, beſchermt en in ſtand houdt, al de besten en edelſten tot bevordering zijner heilige oogmerken, ter verbreiding van licht, liefde en godsvrucht, in zijne groote Christengemeente vereenigt, de algemeene welvaart op waarheid, regt, pligt en deugd grondvest en ſtaande houdt, en voor wien daarom al die millioenen op aarde, welke zijnen naam dragen en zijne geestelijke mogendheid gevoelen, met regt hunne knieën buigen, om hem, den Heer en Koning der Christenheid, dankbaar te vereeren.

II. De vraag, of Jezus in het N. V. in een' phyſiſchen (natuurlijken) zin Gods Zoon genoemd wordt, zou niet te pas komen, zoo niet twee Bijbelſche Schrijvers, Mattheus en Lucas, daartoe aanleiding gaven, welke in den aanvang van hun verhaal der levensgeſchiedenis van Jezus, en wel de eerſte met aanhaling eener bij *Jezaia* (VII: 14) aangetroffene en in later' tijd op den verwachten Mesſias toegepaste plaats, zeggen, dat Jezus zonder toedoen eens menſchelijken vaders, op eene buitenge-

wone wijze, *door den H. Geest en de kracht des Allerhoogsten*, geteeld is, waarbij nog door Lucas de woorden van den, Maria deze wonderbare gebeurtenis vooraf verkondigenden, Engel gevoegd worden: „Daarom „ook het heilige, dat uit u geboren zal worden, zal „Gods Zoon genoemd worden." Vergeefs heeft men, door het wonderbare dezes verhaals verrast, tegen de echtheid der beide eerste hoofdstukken van Mattheus twijfelingen opgeworpen, en ten aanzien des Evangelies van Lucas de bedenking willen doen gelden, dat het met opzigt tot zijne inleidende verhalen geene volkomene zekerheid verleende, omdat het met het (niet kanonieke) Evangelie van Marcion overeenstemde, en dit het begin des Evangelies van Lucas niet gehad had: want *gene* twijfelingen werden door de beste Grieksche handschriften en derzelver vertalingen opgeheven, en *deze* bedenking verliest daardoor alle kracht, dat het Evangelie van Marcion voor niets anders, dan een verminkt Evangelie van Lucas, kan gehouden worden. Vraagt men derhalve slechts daarnaar, of in het N. V. waarlijk van eene wonderbare generatie van Jezus gesproken wordt; of Jezus daar, waar dit vermeld wordt, in eenen natuurlijken zin Gods Zoon wordt genoemd, in tegenstelling van eenen natuurlijken menschenzoon, zoo moet deze vraag met „ja" beantwoord worden.

Doch het is eene andere vraag, wanneer men de zaak zelve en hare geloofwaardigheid wil onderzoeken; en wij hebben van dezelve hier slechts in zoo verre te gewagen, als het op de wijze, hoe de Christenprediker het Bijbelsche verhaal van deze wondergebeurtenis behandelt, eenigen invloed heeft. Wij weten, dat, reeds tegen het einde der eerste eeuw, de Gnostiek Ceriathus, die in Klein-Azië als leeraar optrad, van Jezus zeide, dat hij even als ieder ander mensch voortgebragt was; desgelijks, dat de Joodsch-Christelijke aanhang der Ebioniten in Palestina de bovennatuurlijke generatie en geboorte van Jezus niet aannam, maar hem voor eenen zoon van Jozef en Maria verklaarde. Waaruit wij be-

ſluiten, dat de ontſtaande of reeds beſtaande meening omtrent eenen wonderbaren oorſprong van Jezus geenszins algemeene toeſtemming vond, ſchoon wij ook op het gevoelen van dien Gnostiek noch dier bevooroordeelden veel prijs kunnen ſtellen. Maar dit zeker verdient in aanmerking genomen te worden, dat, behalve het boven aangeduide verhaal van Mattheus en Lucas, van zulken bovennatuurlijken oorſprong van Jezus in het ganſche N. V. verder geen gewag wordt gemaakt. Jezus zelf, wanneer hij van zijne verſchijning op aarde ſpreekt, zegt, dat hij „ van den Vader gekomen is, „ door den Vader gezonden, van den hemel neêrgedaald;" doch nergens noemt hij God, *in een' phyſiſchen zin*, zijnen vader. Zijne moeder, Maria, welke te zamen met Jozef den twaalfjarigen knaap Jezus in den tempel te Jeruzalem vond, zegt tot hem: „ Uw vader en ik hebben „ u met ſmart gezocht." Het volk noemt hem een' zoon Jozefs. Geen der Apostelen, Mattheus uitgezonderd, gedenkt de ganſche zaak, die toch der vermeldinge wel waardig was geweest. Wanneer Paulus van den aardſchen oorſprong van Jezus ſpreekt, zoo zegt hij, dat hij „ naar het vleesch van David afſtamt." Bij dit ſtilzwijgen der bij dezelve belanghebbenden, van eene zaak, die op zichzelve onbegrijpelijk is, behoeft men zich waarlijk niet te verwonderen, wanneer velen zwarigheid gemaakt hebben en nog maken, dezelve als eene gebeurde zaak aan te nemen, maar zich veeleer voor geregtigd houden, het geloof aan dezelve en het verhaal daarvan als de vrucht der hooge bewondering te beſchouwen, volgens welke een in zijne beſchaving nog niet verre gevorderd volk den verhevenſten zijner tijdgenooten en den grootſten zijner weldoeners niet beter, dan door het aannemen eener onmiddelbare afſtamming van God, meende te kunnen eeren; gelijk trouwens de geſchiedkundige overleveringen der aloudheid genoegzame bewijzen opleveren, dat onder ſoortgelijke omſtandigheden ſoortgelijks hebbe plaats gegrepen. Dat de bedachtzaamſte en ſchranderſte Godgeleerden van onzen tijd (b. v.

Schmidt, Henke, Ammon) hiervoor uitkwamen en uitkomen mogten, is buiten tegenſpraak een teeken van deszelfs vergevorderde beſchaving, en van de verkregene, belangrijke overtuiging, dat de waardigheid van onzen Heiland en de grootheerlijkheid van zijn werk en verdienſte van deze zijne bovennatuurlijke teling en geboorte geheel niet afhangt, en dat zijne hooge vereerenswaardigheid op gansch andere, onbewegelijke gronden berust.

Het beſtaan van Jezus, den verhevenſten weldoener der menſchen, is Gods werk. God had zijne verſchijning voorbereid, door de verwekte hoop op eenen redder en heilaanbrenger; Hij had de behoefte aan eenen zoodanigen in 's menſchen borst opgewekt en onderhouden. Toen deze geboren werd, toen zich zijn menſchelijk beſtaan langzamerhand ontwikkelde, zijne edele geaardheid aan den dag kwam en de volheid der in hem wonende Godskracht zich uitbreidde, ſloegen zijne broederen de blikken van hem op den hemel en zeiden: „De kracht „des Allerhoogſten heeft hem gevormd." *Job* XXXIII: 4. *De geest Gods heeft mij gemaakt, en de adem des Almagtigen heeft mij het leven gegeven.*

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

EEN EN ANDER OVER DE CHOLERA.

De *Cholera*, die ſedert eenigen tijd, ook in ons werelddeel, onder de menschheid ſchrik en verderf begint te verſpreiden, en over geheel Europa haar moordend gebied dreigt uit te breiden, is nog ver af van genoegzaam bij de geneeskundigen bekend te zijn, om er eene redelijke (*rationele*) behandeling, die zich door hare gunſtige gevolgen van de tot hiertoe beproefde onderſcheidt, op te kunnen toepasſen. Integendeel loopen de berigten over haren oorſprong, hare wijze van ontſtaan, hare toevallen, de behandeling enz. evenzeer uiteen, als de onderſcheidene namen oneigenlijk zijn, waarmede men

dezen geesel des menschdoms heeft willen aanduiden. χολέρα toch, van χολὴ afgeleid, is eene ziekte, die zich door braking en ontlasting van gal kenmerkt; bij *deze* ziekte echter is de uitstorting van gal in de darmbuis veeleer geheel belemmerd, en worden er witte en heldere vochten uitgeworpen. De naam van *Cholera morbus* is echter nog oneigenlijker: *Cholera* is zoo wel als *morbus* een *substantivum*, en niet, gelijk in No. 29, bl. 62, van den *Kunst- en Letterbode* gezegd wordt, een *adjectivum*. χολέρα komt reeds bij HIPPOCRATES (*de Epid.* Lib. IV. Sect. 7. No. 10.) en bij CELSUS (Lib. IV. Cap. 11.) als zelfstandig naamwoord voor. Maar verder (ibid. No. 70) gebruikt HIPPOCRATES ook het *adjectivum* χολερικα met πάθεα, hetwelk wij, misschien door eene druk- of schrijffout, vertaald vinden door *Cholera morbus*. Veelligt mogen wij hier wel de aanleiding tot dezen oneigenlijken naam zoeken. Wil men dus den naam *morbus* blijven behouden, dan schrijve men *Cholericus morbus*; niet *Cholera morbus*, noch *Cholerus morbus*, gelijk op de aangehaalde plaats in den *Letterbode* geleerd wordt. Maar ook over de uitspraak van χολέρα heerscht nog geen gelijk gevoelen. Sommigen laten den klemtoon op ο, anderen op ε vallen. Dezen beroepen zich op de afleiding van χολὴ, en gebruiken de *arsis* of den *accentus* voor eene lange voetmaat; genen lezen, gelijk alle woorden op ρα, ook hier de ε kort, en slaan minder acht op de verheffing of *arsis*. Zonderling is echter de verklaring van eenen geneesheer, die, met zichzelven ingenomen, getuigde, veel aan het Grieksch te hebben gedaan, en beweerde, dat men in het *Grieksch* χολὲρα, maar in het *Latijn Choléra* lezen moest. — Maar hoe dan in het Hollandsch, in het Fransch, Engelsch, Duitsch, Russisch enz.? — Hoe dit ook zij, voor dezulken, die aan den naam veel waarde hechten en zich met χολέρα niet kunnen vereenigen, meenen wij dien van ἀχολερα te mogen aanbevelen.

Aangaande den oorsprong der ziekte verwondert het

ons, bij fommige Schrijvers aangeteekend te vinden, dat DELLON, in zijne *Voyagé aux Indes orientales*, Amst. 1689, reeds deze Oostindifche *Cholera* befchreven zou hebben. Dit is echter zoo niet. Bl. 300 vermeldt hij die ziekte, welke de Indianen *Mordechi* noemen, waarvan hij de teekenen aldus opgeeft: „ Ses fignes font „ grande altération, douleur de tête, inquiétude, fièvre, „ délire, flux de ventre et vomisfement; *le pouls est* „ *fort* et *inégal*, *les urines rouges ou blanches*, mais „ *toujours claires*" enz. Bij de *Cholera*, daarentegen, is de urine-affcheiding onderdrukt; terwijl de *Mordechi* zich noch door hevige krampen in den buik, noch der ledematen, gelijk de *Cholera*, kenmerkt. Dat beide ziekten van elkander verfchillen, blijkt ook nog uit de *Voyage aux Indes orientales et à la Chine depuis* 1774 *jusqu'en* 1781 van SONNERAT. Hier lezen wij, pag. 200 en verv., een goed beeld der *Cholera;* waarna hij van de ziekte *Mordechi* (in het Fransch *mort de chien*, omdat *Mordechi*, van het Perzisch afgeleid, *fterven*, *vermoorden* beteekent) in onderfcheiding der *Cholera* fpreekt, terwijl hij dezelve enkel aan onderdrukte huiduitwafeming, het flapen in de opene lucht enz. toefchrijft.

Misfchien is het niet geheel vreemd aan de waarheid, aan te nemen, dat de van ouds genaamde *Cholera*, reeds door HIPPOCRATES en CELSUS op de boven aangehaalde plaatfen en door ZACUTUS LUSITANUS, en SYDENHAM in zijne *Opera*, als epidemifche ziekte befchreven, van denzelfden aard is als die gene, welke tusfchen en bij de keerkringen in de laatfte jaren, het zij *fporadisch* of *epidemisch*, geheerscht heeft, en aldaar, door onbekende oorzaken, een befmettelijk vermogen heeft verkregen, waardoor zij zich, eenigzins gewijzigd, maar heviger, verder en ook naar Europa heeft kunnen verfpreiden.

Maar ook met betrekking tot de voorbefchikkende en gelegenheidgevende oorzaken zoo min, als over de al of niet befmettelijkheid dezer ziekte, fchijnt het pleit bij fommige geneeskundigen volkomen beflecht te zijn. Zoe-

ken velen de voorbeschiktheid toch bij de zoodanigen, die aan eene buitensporige leefwijze, aan misbruik van geestrijke dranken schuldig maken, of zich door inspanningen van de ziel of het ligchaam, door waken enz. uitputten, of zich boven neerdrukkende zielsaandoeningen, als vrees voor besmetting, kommer, verdriet, niet kunnen verheffen, en die eene weldadige opgeruimdheid der ziele en het vertrouwen op eene zorgende Voorzienigheid ontberen; zien sommigen wederom jonge kinderen en vrouwen meer verschoond, dan oudere van jaren en mannen; de ervaring van anderen schijnt, op hare beurt, te leeren, dat de vatbaarheid voor de *Cholera*, zonder deze oorzaken in aanmerking te nemen, bij kinderen van 4 tot 15 jaren geringer is dan bij volwassenen, en dat van de 15 tot 45 jaren de vatbaarheid het grootste is, doch de sterfte toeneemt, hoe ouder de lijder is. Dit wordt althans bewezen door de volgende tafel van een *Cholera*-ziekenhuis te *Warschau*, 21 Nov. l.l. opgemaakt, waarin zich toen 405 zieken bevonden:

LEEFTIJD.	GENEZEN.	GESTORVEN			TOTAAL der genezenen en gestorvenen.
		binnen 24 uren.	na 24 uren.	Zamen.	
van 4 tot 15 jaren	13	3	7	10	23
15 — 25 —	71	5	12	17	88
25 — 35 —	57	11	23	34	91
35 — 45 —	45	15	29	44	89
45 — 55 —	20	17	18	35	55
55 — 65 —	9	21	13	34	43
65 — 80 —	4	7	5	12	16
TOTAAL	219		TOTAAL	186	405

Doch ook met de beoordeeling der opwekkende of gelegenheidgevende oorzaken is het niet veel beter ge-

legen. Zij, die de besmettelijkheid niet aannemen en de ziekte in de warmere luchtstreken hebben waargenomen, schrijven haar aan het gebruik van veel en slecht voedsel, bedorven rijst, onrijpe vruchten, aan den invloed van eene zekere smetstof in den dampkring, aan groote hitte, aan onderdrukte huiduitwaseming en derg. toe, waardoor zij nu eens *sporadisch*, dan *epidemisch* zou heerschen; en zij schijnen niet te bedenken, dat, wanneer ook deze oorzaken eene doodelijke *Cholera* vermogen voort te brengen, dit nog geenszins tegen het bestaan eener smetstof spreekt, die, in het bloed of de afgescheidene vochten voorhanden, eenen gezonden mensch besmetten kan. Die deze ziekte in het Russische rijk hebben waargenomen, zijn dan ook veelal, door de noodlottige gevolgen, die hun het vroeger gevoelen van niet-besmettlijkheid berokkend heeft, en waardoor vele beproefde voorbehoedmiddelen, quarantaines, berookingen en derg. verzuimd en nagelaten, ja zelfs verboden werden, genoeg van hunne dwaze meening overtuigd geworden; en het is, ter liefde der menschheid, te hopen, dat zij eerlang door allen, die aan de waarheid daarvan nog twijfelen mogten, hierin worden nagevolgd, tot bevordering waarvan ongetwijfeld ook zal moeten strekken, dat men, bij de eerste verschijning der ziekte op eene plaats, de wijze van overbrenging naauwkeurig gadeslа en de verspreiding der ziekte als op den voet volge, hetgeen altijd gemakkelijker zal wezen, dan wanneer er reeds vele menschen te gelijk door zijn aangetast en de ziekte voor epidemisch doorgaat.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

LEERREDE TEGEN DE MOEDELOOSHEID TEN AANZIEN VAN HET BEHOUD ONZES VADERLANDS.

Door

C. W. WESTERBAEN,

Leeraar bij de Remonstrantsch-Gereformeerde Gemeente te Amsterdam.

MATTH. VIII: 26ª. „*Jezus zeide tot zijne leerlingen: Wat zijt gij vreesachtig, gij kleingeloovigen!*

Niet zonder goede reden eerbiedigt en roemt men nog heden, als wijs en edel, het gedrag van de *Romeinsche* Raadsheeren, die, na de beruchte nederlaag hunner legerbenden bij *Cannæ*, veroorzaakt door de onvoorzigtig- en vermetelheid van één hunner Veldheeren, toen de verslagenheid en wanhoop des *Romeinschen* Volks zoo groot waren, dat men HANNIBAL weldra voor de muren van *Rome* verwachtte, dien zelfden strafbaren Veldheer, aan het hoofd van het rampzalig overschot zijns geslagen legers terugkeerende, niet alleen met eerbewijzen te gemoet gingen, maar ook plegtig bedankten, *omdat hij aan het behoud des Vaderlands niet gewanhoopt, noch het aan zijn jammerlot overgelaten, maar, door het verzamelen zijner verstrooide benden, getoond had, dat het nog konde gered worden.* — Dus werd die Staat, na de geduchtste ramp, behouden, wiens burgers, na eene kortstondige vertwijfeling, meer ware grootheid en zedelijke kracht betoonden, dan dikwerf, als zij, door de overwinning geleid, hun *Kapitool* zegevierend beklommen. Het is moed, standvastige mannenmoed, welke door tegenheden beproefd moet worden, en, na geduchte slagen, meest kan schitteren. Het is moed, welke, naar mate hij meer grootheid van ziel vereischt, des te eerwaardiger en luisterrijker wordt. Het is moed, in kommerlijke tijden, welke den wijze kenmerkt, den burger vereert, den held verhoogt, en het eenigste redmiddel is, om gevaren af te keeren, rampen te lenigen en alles te behouden. Moedeloosheid, integendeel, is altijd

een vernederend bewijs van eenen overheerden geest, van een bekrompen hart, geringe deugd en zwakke godsvrucht. Zij onteert dus altijd, in meerdere of mindere mate, vooral den man, die haar blijken doet, en maakt het verderf gewis, dat anders nog te keeren was. Gelijk zij alle foorten van ellenden verhaast, zoo maakt zij die ook veel geduchter, en waar zij ook den mensch of den burger moge aangrijpen, den Christen behoorde zij nimmer te overmeesteren; want zij is zoo ftrijdig met de vaste beginfelen van zijne Godsdienst, als JEZUS haar, in onze tekstwoorden, bij zijne leerlingen, fchoon door geduchte gevaren bedreigd, ernftig te keer gaat en beftraft. Zij bevonden zich, namelijk, met Hem, in een klein vaartuig, op de zee van *Tiberias.* Dit was wel flechts een meer, of binnenzee, maar door hooge rotsbergen omringd, en dus aan onverhoedfche en hevige ftormen blootgefteld. Thans werd zij zoo hevig baftookt, dat het woeden en brullen des onftuimigen elements weldra den angst der leerlingen, fchoon bevarene en hieraan gewone zeelieden en visfchers, ten top deed ftijgen; want de golven overdekten het fcheepje, en vulden het fchier geheel, zoodat alles eenen onvermijdelijken dood dreigde. Het verhaal van een der Evangelisten zegt toch uitdrukkelijk: *zij waren in nood.* Alvorens had JEZUS, alle zorgen wentelende op zijnen Hemelfchen Vader, van arbeid en waken afgemat, zich ter ruste begeven, die Hij, bij den toen nog ftillen gang van het vaartuig, gemakkelijk vond. Doch, nu het onweder zoo geweldig opftak, werd Hij door het noodgefchrei zijner leerlingen uit den flaap gewekt. Het is blijkbaar, dat zij niet flechts vreesden voor het verfchrikkelijk gebulder van wind en zeeën; maar, reeds moedeloos, fchijnen zij de hoop opgegeven, en flechts geroepen te hebben: *Heer! behoed ons, want wij vergaan.* Niet zoo zeer tegen hunne *vrees*, als wel tegen hunne *vertwijfeling*, fchijnt dan zijn billijk verwijt gerigt te zijn geweest: *Wat zijt gij vreesachtig, gij kleingeloovigen!* Want om *vreesachtig* te zijn, was het gevaar waarlijk groot en dringend genoeg; maar dit woord zegt meer in het oorfpronkelijke, en geeft te kennen, dat zij door JEZUS voor *lafhartig* en *ontbloot van waren moed* gehouden werden, en hun vertrouwen op Hem bijna geheel verloren hadden, gelijk de naam van *kleingeloovigen* duidelijk te kennen geeft. — Tegen der LEERLINGEN *moedeloosheid en vertwijfeling* fprak dan JEZUS onze tekstwoorden uit; tegen

de ONZE, hoezeer in de droevige omstandigheden van *dezen* tijd, moet even zeer mijne rede tot u zich verzetten, welker voorname inhoud ons, zoo wij hopen, zal overtuigen, dat *wij aan het behoud onzes Vaderlands niet mogen wanhopen.* — Doe Gij, Almagtige God! ons deze waarheid *zoo* gevoelen, dat wij met de noodige kracht en moed bezield worden, om, met Uwe hulp, het land onzer geboorte en inwoning eenmaal behouden over te leveren aan onze nakomelingen! Amen.

Gelijk JEZUS' leerlingen, in de geschetste omstandigheden, bevreesd waren, omdat de nood hoog geklommen was, zoo is ook *onze* toestand, als *Nederlanders*, thans zoo ongunstig, dat wij onze vrees wel gegrond mogen achten. Hoe lang en hoe veel toch heeft ons Vaderland, in onzen leeftijd, niet reeds geleden, eer de tegenwoordige nood die hoogte bereikt heeft, welke ons thans doet bidden om uitkomst! Hoe vele staatkundige omwentelingen hebben, in de laatste tijden, onze grondvesten geschokt, en, al meer en meer, den afgrond voor ons geopend! Reeds eene halve eeuw lang zijn wij, slechts met geringe tusschenpoozen, in hardnekkige en hoogst kostbare oorlogen gewikkeld geweest, en, bij herhaling, door vreemde legers overstroomd geworden. Vijanden en dusgenoemde vrienden hebben van het vette van onzen grond tot walgens toe gebrast. Men heeft de kunst, om ons uit te mergelen, tot eene verwenschte regelmatigheid gebragt gehad, de bronnen van onze welvaart, ja van geheel ons tijdelijk bestaan, grootendeels, verstopt en uitgedroogd, en ons tot eene ellende doen zinken, welke de angstvalligheid zelve, in de dagen van onzen bloei, naauwelijks mogelijk heeft kunnen achten.

Zoo jammerlijk verzwakt, en door schok op schok geteisterd, vond ons de trouwe WILLEM DE EERSTE, de tweede van dien grooten naam, naast God onze tijdelijke verlosser. Door *zijn* wijs en vaderlijk bewind, hoe zeer ook door vele tegenspoeden belemmerd, en door allergeduchtste rampen der natuur nu en dan zeer moeijelijk gemaakt, waren wij naauwelijks tot eenige verademing gekomen, of een langdurige, afmattende en hoogst kostbare krijg, in eene onzer belangrijkste bezittingen aan gene zijde van den oceaan, putte onze schatkist uit, en beroofde ons van een aanzienlijk aantal onzer dappere verdedigers. Inderdaad, indien wij een welgelijkend tafereel in de geschiedenissen vonden, dat al de

slagen en veelsoortige ellenden vereenigde, welke, in de laatste vijftig jaren, nu bij afwisseling, dan te zamen, ons Vaderland hebben geteisterd, dan zouden wij ons een land, dat zoo veel, in zoo korten tijd, ondergaan moest, als onherstelbaar verloren, althans als naauwelijks bewoonbaar moeten voorstellen. Dat het nu nog heden bestaat, en wij, in den jongsten tijd, nog vele gelukkige dagen in hetzelve hebben mogen doorbrengen, dat moeten wij, menschelijkerwijze, aan de onvermoeide zorgen, gematigdheid en voorzigtigheid van *hem*, het geëerbiedigd Hoofd onzer Regering, dank weten, die het slingerend roer van de reeds lang gebeukte en naauwelijks meer drijvende kiel in sterke vuisten klemde, en ons de hoop deed scheppen, om eenmaal, na de herstelling von de grootste schade, in eene gelukkige haven gestuurd te worden. Maar, zoo wisselvallig zijn alle menselijke zaken, zoo ijdel alle onze vooruitzigten op tijdelijk geluk! ziet, daar komt een onverwachte storm uit het Zuiden op, die, met eene woede, schier zonder voorbeeld, het reeds zwakke en veege staatshulkje terugslaat en op eene der menigvuldige banken of klippen dreigt te vermorzelen. — Doch laat ons eigenlijk spreken, Toehoorders! De beeldspraak, die wij bezigden, mogt u soms de wezenlijke grootheid van het gevaar, dat ons dreigt, min volledig en juist leeren kennen. Het is noodig, zullen wij behouden worden, dat wij het niet gering achten. Wat hebben wij, sedert nu bijna een geheel jaar van inspanning en worsteling tegen onze trouwelooze en verbitterde naburen, vernomen, dat onze hoop op de handhaving van ons reeds erkende regt door de Mogendheden van het zoogenoemd beschaafde wereld deel vervullen kon? Waren wij niet geheel aan onszelve overgelaten, en genoodzaakt, om alle onze natuurlijke en zedelijke krachten ter behoudenis des Vaderlands te overspannen? Heeft men niet ons geduld uitgeput, ons door valsche beloften bedrogen, verraden, opgeofferd en gedwongen, om ons regt door eigene magt van wapenen te doen gelden, wilden wij niet het erf onzer Vaderen, van kracht en welvaart beroofd, aan een nageslacht, dat ons vervloeken zou, overlaten? En nu wij, door de voorbeeldelooze koenheid van ons Bewind, door de zelfverloochenende volharding en trouw en vaderlandsliefde onzer Landgenooten, door de dapperheid onzer Krijgslieden en Burgers, grootendeels vrijwillig ten strijde gevlogen, en voorgegaan door het beleid en den heldenmoed van des Konings wakkere Zonen, in weinige dagen reeds onbegrijpelijk veel hebben

gedaan, om onze vijanden tot een billijk vergelijk te dwingen, komen eenige gewetenlooze Staatsmannen, met eene onbeschaamdheid zonder voorbeeld, den loop onzer overwinningen door eene groote overmagt ter gunste der *Belgen* stuiten. Grievende, verschrikkelijke waarheid! Ja, ons dreigen geduchte gevaren, en dat wij *vreezen*, is niet min natuurlijk, dan het bij JEZUS' leerlingen was, toen zij uitriepen: *Heer, behoed ons!* Zoo mogen wij dan, met hen, wel bidden; maar nimmer daarbij voegen: *want wij vergaan.* Hierin toch bedrogen zij zich. Het was moedeloosheid, het was vertwijfeling, die dezen kreet deed hooren. Zij vergingen *niet*, maar werden behouden, want zij hadden JEZUS en zijne magt aan boord; en dit laatste maakte hunne wanhoop inderdaad berispelijk. Zoo moge dan onze vrees maar al te gegrond zijn, maar nimmer moet zij ons tot moedeloosheid voeren. Neen, niet *nederslaan*, maar *opwekken* moet zij ons; want daartoe gaf God ons het heerlijk vermogen, om vele gevaren, die ons dreigen, vooruit te zien, opdat zij ons niet onverhoeds overvallen, maar wij er ons tegen wapenen zonden met moed en kracht. Niets toch is op zichzelf reeds een geduchter vijand, dan moedelooze vertwijfeling, en, wat er ook gebeure, nimmer moet men aan het behoud des Vaderlands wanhopen, of het is zeker verloren. Onze Vaders deden het nimmer, en, hadden zij het gedaan, zij zouden het Vaderland niet voor ons behouden hebben. Hij, die daar boven al de Rijken der aarde ten troon zit, die hun een schild en beukelaar was, die hun zoo dikwijls den onverwachtsten en zonderlingsten bijstand en uitredding schonk, — Hij, die *hunne* God was, is ook de *onze*, en, gelijk JEZUS in de geduchtste gevaren met de zijnen was, zoo zal zijn Hemelsche Vader, die ook onze Vader is, ons begeven noch verlaten in eeuwigheid. Wat toch heeft ons Vaderland immer gedreigd, wat zelfs getroffen, waar Hij geene hulp verleende, geen moedbetoon zegende, geene redding schonk? en, wat ons ook tegenwoordig moge aangrimmen, het is nog onvergelijkbaar met dat van vroegere dagen, waarin Hij zijne almagt en goedheid altijd verheerlijkt heeft. Herinnert u slechts het tijdvak van onzen oorsprong als Natie, welke zich eigenlijk van het begin der *Spaansche* beroerten dagteekent, toen de wreede tirannij van eenen FILIPS, wiens gebied zoo uitgebreid was, dat de zon in hetzelve nooit onderging, al, wat ons dierbaar was, met voeten

trad, toen zijn bloeddorstig bijgeloof alhier de Inquisitie invoerde, — toen een VARGAS, een ALVA, in zes jaren tijds, meer dan 18000 brave burgers door beulshanden om het leven bragten, — toen honderdduizenden het land verlieten, doch grootendeels om het te herwinnen, — toen geheel *Nederland* in duisternis en schaduwe des doods zat. Wie gaf toen licht in 't bang gevaar? Wie schonk redding uit de kaken des doods? Het zijn de goedertierenheden des Heeren geweest, Toehoorders! dat wij niet reeds in onze kindschheid, als *Nederlanders*, vernield zijn geworden. Zonder schatkist, zonder leger, zonder bondgenoot, worstelden toen onze Vaders tegen den magtigsten der Koningen op aarde, die, bij aanhoudendheid, de schatten van *Peru* en *Mexiko* en de bloem der geoefendste krijgsbenden tegen hen aanvoerde. En, echter, overwon hun vaste moed, want God was met hen. Hij schonk hun een' WILLEM VAN ORANJE, die met wijsheid den grondslag van hun staatsgebouw legde, een' man, die den aandrang der mismoedigen, om een verbond met eenige buitenlandsche Mogendheid te sluiten, *dus* kon beantwoorden: „In vasten verbonde, ja, sta ik, en „heb het, vóór het aanvaarden der verdrukte landzaten, met „den oppersten Vorst der Vorsten gesloten, die nooit zijne „betrouwers te leur stelt, en, gewisselijk, ten laatste, uwe „en mijne vijanden te schande zal maken." Neen, gij allen, die iets van de geschiedenis uws Vaderlands weet, gij weet het ook, dat noch menschelijke kracht en wijsheid, noch edelmoedige opofferingen, noch zelfs de dapperheid van de vroegere roemrijke beschermers van onzen vaderlandschen grond alleen die wonderen kunnen geschapen hebben, welke de Godheid alleen scheppen kon. Met dezen bijstand streden zij tachtig jaren, en overwonnen, omdat zij, voor eene regtvaardige zaak, met God in oog en hart, strijdende, aan de eindelijke overwinning nimmer gewanhoopt en daartoe niets gespaard hebben. Daarom beval God ook de krachten der Natuur, om hen te redden. Toen eens hunne vloot, op dat oogenblik hunne voornaamste en bijna eenige sterkte, op ondiepten vervallen was en, in het ijs bezet zijnde, verloren scheen, en, om den vijand niet in handen te vallen, door henzelve verbrand zou worden, *toen* juist deed God een' wind opsteken, die, voor een oogenblik, het water dermate opstuwde, dat het ijs scheurde en de vloot behouden werd. — Toen daarna het afgematte en uitgehongerde *Leyden* weldra

in der *Spanjaarden* magt zou vallen, en daardoor geheel *Holland* voor hen bloot liggen, *toen* deed God, door eene zonderlinge windkeering, een' watervloed opdagen, die de *Spanjaarden* verdreef, *Leyden* zaligde, en het land, hoezeer grootendeels verdronken, niet verloren deed zijn, want nog in dat zelfde jaar kon men er het vee in weiden. — Herinnert u nog een later tijdvak, toen zich *Engeland*, *Frankrijk*, *Keulen* en *Munster* te zamen tegen *ons* alleen verbonden. Reeds hadden zij onze gewesten onder elkander verdeeld. Drie onzer Provinciën waren, als door een' tooverslag, schier geheel in hunne magt gevallen en *Holland* half veroverd, en dat in een tijdstip van eene woedende partijschap, die tot burgeroorlog genaderd was, terwijl overal angst en schrik, verwarring, wantrouwen en radeloosheid heerschten en eene geduchte zeemagt onze kusten bedreigde. *Toen* werd dezer vijandige zeemagt, door eene buitengewoon langdurige ebbe, het landen belet, en, schier gelijktijdig, werd de vijandige landmagt, vroeger door het ijs over onze overstroomde landen begunstigd, nu, door een' onverwachten en snel doorwerkenden dooi, van het ijs begeven, en tot den aftogt genoodzaakt.

Maar ik spreek niet alleen van oude dagen. Wij zelve zuchteden, nog vóór zeventien jaren, onder *Frankrijks* ijzeren juk. En ook dit hebben wij, wat *ons Vaderland* betreft, zelve, met Gods hulp, door moed en kracht verbroken. Het ontzettendst gevaarte der dwingelandij is ingestort, en wij, schoon daarvan een gedeelte uitmakende, zijn er, schier wonderdadig, niet onder verbrijzeld. Nog naderhand, op *Waterloo's* velden, zou de dwingeland, in weerwil van de dapperheid onzer getrouwen, ons weder overwonnen hebben, had God niet, door meer dan ééne bijzonderheid, die wij *toevallig* noemen, deszelfs overmagt gesnuikt. — Zoo behoeven wij dan niet naar vreemde landen of verre tijden te gaan, om ons vertrouwen op God te versterken. Hier, op onzen vaderlandschen grond, heeft de Almagtige zich dikwijls leeren kennen als den Algoede tevens, schoon jegens een zondig Volk. Hier, in dit zelfde gebouw, te zijner eere gesticht, heeft vaak voor de redding, door Hem geschonken, het danklied weêrgalmd. — Dit alles, *Nederlanders!* biedt ons de ondervinding van Gods bescherming aan. En wij zouden moedeloos worden, — wij zouden wanhopen aan onze behoudenis bij veel mindere gevaren en veel grootere hulpmiddelen, dan onze Voorouders, dan wij zelve, bij vroegere rampen, bezeten hebben! Ik wil nu

niet treden in derzelver vergelijking met de tegenwoordige, om niet al te bekende zaken te herhalen; veelmin wil ik mij wagen aan ſtaats- of krijgskundige beſpiegelingen over de mogelijk- of onmogelijkheid om ons al het kwaad te berokkenen, dat men ons dreigt, want niet alwat dreigt, treft ook den mensch; allerminst wil ik mij in ſtaat achten, om u, voor het tegenwoordige, een gunſtig uitzigt op menſchelijke hulp te openen, daar ik op de vraag: *Wie zal ons het goede doen zien?* alleen kan antwoorden met de bede: *Verhef gij, o God! over ons het licht van uw aanſchijn!* maar dit moet ik u toch herinneren: Het land, dat ſteeds een tempel was, en nog heden is, van ware godsdienſtige en burgerlijke vrijheid, — één van die weinige landen in *Europa*, dat zich in dezen woeligen tijd heeft blijven kenmerken door zucht voor orde en wet, door eendragt en ware vrijheidsliefde, door gehechtheid aan ſtaatsregel en Koning, — het land, dat immer aan de Volken der aarde het voorbeeld gaf van alwat belangrijk mag heeten voor de verlichting en beſchaving van den menſchelijken geest, — het land, dat in deze dagen, in weerwil van veler verbastering, nog door zoo vele opofferingen voor hetzelve, door zoo vele ſchitterende blijken van trouw, moed en liefde vereerd, en waarvoor zoo veel heerlijk bloed geſtort wordt, — dat zoo vele edele jongelingen, kloeke mannen en waardige vrouwen en moeders bevat, en waarin geheele ſchatten uit het diepst der beurzen vrijwillig vloeijen voor deszelfs behoudenis, — dat land mag gerust aan Gods beſcherming worden aanbevolen. Had Hij het niet willen behouden, Hij zou het niet immer zoo krachtig gehandhaafd, zoo onverdiend en mild gezegend, en vaak zoo zonderling en blijkbaar behoed hebben; — het moest dan onder zoo vele ſlagen, als wij u herinnerden, reeds lang bezweken, onder zulk eene zwaarte van jammer reeds lang weggezonken, en zou niet, tot op dit zelfde oogenblik toe, in vele voorname opzigten, boven de meeste Volken van ons werelddeel, mild begunſtigd zijn geworden. Onder deze voorregten tel ik inzonderheid *dit*, dat God ons eenen Koning gaf, door velerlei tegenſpoeden wijs geworden, en gehard, om pal te ſtaan in de ſtormen des levens, — die het eerſte en voornaamſte vereischte van een' Vorst bezit, de deugd namelijk van een edel mensch, — arbeidzaam en rusteloos zorgvuldig voor de belangen van zijn Vaderland en Volk, waarvoor hij alles toont veil te hebben, — gematigd en zachtmoedig van geest, en meester van zijne hartstogten, —

denniettegenstaande doorzettend, om een edel doel te bereiken, zoo lang er de mogelijkheid toe bestaat, en, want deze hem begeeft, een groot zelfverloochenaar, — een opregt Christen, daarom ook een groot voorstander van ware verlichting, van burgerlijke en gewetensvrijheid, van alle nuttige werkzaamheden, hoe ook genaamd, vooral van wetenschappen en kunsten, — een eerbiedig beminnaar van wet en orde, — voorbeeldig getrouw in het houden van den eed, daaraan gezworen; en, *om dit alles*, niet te duiden en doodelijk gehaat bij onze oproerige naburen. — Zulk eenen Koning heeft de Voorzienigheid zelve, door velerlei lotwisseling, voor ons gevormd, — in vele grievende omstandigheden krachtdadig ondersteund, — tegen alle onze verwachtingen eenmaal te onzer hulpe doen toesnellen, — tot heden toe voor alle lagen zijner vijanden behoed, — boven hoon en laster verheven, — en, onder de veelvuldige afmattingen, smartelijke teleurstellingen en verdrietelijke tegenwerkingen eener hoogst moeijelijke regering, naar ligchaam en geest gezond voor ons bewaard. En, na zoo vele ondervindingen van Gods bijstand in nog grootere gevaren, dan ons heden bedreigen, — na zulke schitterende blijken zijner bescherming en uitredding, — nadat Hij zulk eenen Man aan het hoofd onzer zaken stelde en blijkbaar ondersteunde, zouden wij nog angstvallig wegzinken, en bij elken nieuwen tegenspoed, moedeloos, het Vaderland weldra verloren achten! Toehoorders! is dat mannelijk, is het Christelijk, is het in den geest onzer Vaderen, die, in den jare 1672, toen alles reddeloos scheen, den geduchten LODEWIJK DEN XIV voor *Amsterdam* nog zouden gekeerd hebben, zoo hij niet eerder gevloden ware? Is niet alles, wat naar moedeloosheid zweemt, ondankbaarheid voor den zoo dikwijls genoten bijstand van den Almagtige? Is dat het vertrouwen op God, dat eenen DAVID nimmer begaf, zelfs niet, toen hij voor zijnen eigen zoon zijne hoofdstad moest ontvlugten, om haar dapper te hernemen, — dat DANIEL bijbleef, toen hij, in verre ballingschap, ook het gruis van zijn Vaderland bleef lief hebben, in de hoop op deszelfs herstelling, — dat JEZUS nog steeds al het mogelijke deed beproeven, om *Jeruzalems* verwoesting te keeren? Is dat het vertrouwen op den Hemelschen Vader, dat Hij ons leerde, — de moed, waarmede Hij den kruisdood tegentrad, — de volharding in het goede en edele, bij den geweldigsten tegenstand, en met *Golgotha* voor zich? *Nederlanders!* dat wij toch betoonen, Christenen

te zijn, en niet, bij elke ongunstige tijding, beven en treuren, alsof er geene hoop meer ware! Er kunnen, er zullen ons, misschien, nog vele ongunstige berigten ter oore komen, zonder dat onze zaak daarom verloren is. Dat ongunstige hebben wij van den tegenwoordigen toestand der zaken, nu en dan, te verwachten, en wij doen wél, als wij er ons op voorbereiden; maar, wat er ook gebeure, er zou nog veel, zeer veel moeten gebeure, eer die zaken reddeloos zouden zijn. De vijand vlugt reeds allerwegen voor onze zegevierende wapenen; en zijne medehelpers, indien deze hunnen aanval tegen ons durven doorzetten, indien zij niet onderling door wantrouwen verward worden, indien, helaas! onze overwinnende helden tot binnen onze grenzen moesten terugkeeren, (*) dan stel ik toch vast, dat onze betoonde moed en kracht ons, bij nieuwe onderhandelingen, voordeelig zullen zijn, — dat wij ons goed en bloed niet geheel vergeefs zullen gespild hebben, — dat God onze trouw zal vergelden, en dat men het onregt niet *zoo* verre zal *durven* drijven, van ons op nieuw tot vernederende en verderfelijke voorwaarden van scheiding te dwingen; dan blijft het nog zeker, dat wij, voor het oog van heel de wereld, door glorierijke wapenfeiten onze eer gered, onze zedelijke kracht verdubbeld en onzen vijand verlamd hebben, — dat daardoor ons ontzag gehandhaafd, de verzoening van onzen dapperen Kroonprins, onzen toekomstigen Koning, met geheel de Natie heerlijk gesloten is, en dat wij, in allen gevalle, niet schandelijk zullen vergaan.

Welaan dan, Landgenooten! moed gehouden en niet versaagd. Geene klagten of traanen kunnen het Vaderland redden. Maar bidden, vertrouwend bidden tot Hem, die ons nimmer begaf, die ons dit land toevertrouwt als een heiligdom van wet en regt, van waarheid en Christendom, die ons alles, alles doet medewerken ten goede, *dat* geeft ons kracht; maar Gods mogendheden na te gaan en dankbaar te verheerlijken in de geschiedenis onzer Vaderen en van ons eigen leven, *dat* geeft ons vertrouwen en sterkte; maar bedaarden moed te toonen in het barnen der gevaren, en dien moed alzoo mede te deelen aan allen, die ons omringen, *dat* doet ons, in alle omstandigheden, de beste maatregelen nemen voor ons en de onzen, al ging ook het Vaderland verloren. Maar het *zal* niet verloren gaan, zoo waar-

(*) Dit zeide ik op den 14 Augustus l.l.

achtig als God leeft, wanneer bij dit alles een getrouw en ijverig *werken* gevoegd wordt, evenredig aan den ijver onzer vijanden te onze verderve. *Dan* hebben wij nog een leger en eene vloot. *Dan* kunnen wij hun des noods, al waren het ook *Franschen*, middelen van tegenweer doen gevoelen, die zij niet kunnen gebruiken, vestingen, rivieren, moerassen, smalle wegen en geduchte overstroomingen. *Dan* zullen wij, met God, zegepralen. Maar dit *werken* sluit veel in zich. Het moet spoedig, vaardig en schier rusteloos geschieden, niet naar eigen willekeur, maar naar den Koninklijken regel, die alleen tot een goed einde kan leiden; maar met volharding, al valt het soms ook zuur en bang; maar met zelfverloochening, zoo als vele edele jongelingen en mannen ons voorgingen; maar dat voorbeeld moet, zoo het vereischt wordt, nog veel algemeener gevolgd worden. Een ieder, die kan, moet willen, zal men niet de vernederende vraag moeten verduwen: *Zijn uwe broeders ten strijde getogen, en zijt gij thuis gebleven? Hebt gij het bloed van zoo vele getrouwen en dapperen ongewroken gelaten? Hebt gij alzoo de vrees helpen vergrooten, dat het nutteloos zal vergoten zijn?* Neen, Landgenooten! die smet moet niet kleven op iemand, die zeggen durft, dat hij den Koning en het Vaderland liefheeft. Wat zouden wij toch, na deszelfs val, anders te wachten hebben, dan op zijn best een schandelijk leven, vol verdriet en ellende, dan diepe vernedering, armoede en slavernij? Zulk een leven moet het onze niet worden. Doch wie, of wat zou dit keeren bij veler slaêge moedeloosheid? Deze zou het wrakke vaartuig, waarin wij geslingerd worden, aan de woede der elementen overgeven; want zij zou onze nog overige krachten rooven en een verraad zijn tegen de nakomelingschap. — Om dit niet te plegen, moeten wij ook werken met ons *geldelijk vermogen*; hij vooral, die niet anders werken kan. Van hoe verbazend veel belang dit is, om het schip van staat te behouden, behoeft geene aanwijzing. Daartoe moeten thans offers, groote offers gebragt worden, gelijk vele edelen ons daarin blijven voorgaan. Ja, ook dit voorbeeld moet *algemeen* gevolgd worden, of wij verraden die edelen, die op onze navolging rekenen, en verijdelen hunne bedoeling. Een *ieder* kan iets offeren op het altaar des Vaderlands; hij kan, ten minste, het zijne doen ter verpleging van de vrouwen en kinderen van ten

ſtrijde getrokken mannen en vaders, en ter verpleging van den gewonden, maar onverwonnen krijgsman. Met eene beuzeling is de zaak wel niet te redden; doch waar ieder mingegoede zijn penningsken offert, waar ook de dienstbare, ten dank voor de duurzaamheid van een kommerloos beſtaan, iets van het overtollige geeft, dáár zijn die beuzelingen te zamen zeer gewigtige ſommen. Maar de meesten, verre de meesten van u zijn tot aanzienlijker giften nog in ſtaat. Zij beſteden die dagelijks voor hunne weelde. Hunne kleeding, hunne ſieraden, hunne nietigheden moeten hun althans niet meer waardig zijn, dan de behoudenis des Vaderlands en der Vrijheid, of hunne weelde zou hen of haar brandmerken met eene onuitwischbare ſchande. Wee, wee een ieder, die niets wil afſtaan om alles te behouden! Met alles te willen behouden, zal men alles verliezen, en als het te laat is, zou het klagen en kermen zoo oneindig als nutteloos zijn. Landgenooten! weest dan ſlechts niet te vreesachtig; *vertrouwt*, kommerloos en bedaard, *op God*, den grooten Helper, *en doet het goede*. Laat u geene moeite te groot, geen offer te kostbaar, geene rust te zacht, geen genot te liefelijk, geene weelde te vleijend zijn, om haar aan het Vaderland te ſchenken. Ja, het Vaderland eischt die offers met dringend gezag, op dit oogenblik vooral; en hoe het vervolgens ook moge afloopen, het behoeft, het zal nog lang zeer veel behoeven. Nog veel meerdere inkrimping van kostbare vermaken, van uitheemſche kleederpracht, van thans ongeoorloofde weelde, nog magtiger inſpanning van onze ligchaams- en zielsvermogens tot meerdere werkzaamheid eischt deszelfs behoudenis. En wordt die eisch overal regt verſtaan en gehoorzaamd, dan zal het nogmaals behouden, en misſchien gelukkig overgeleverd worden aan uwe kinderen, die *alsdan* uwe asch zullen zegenen, en *anders* hun leven verwenſchen, in een land, door hunne ouders blootgegeven aan barbaren en roovers!

„Welk een moed [zegt de Abt RAYNAL, een *Fransch* Geleerde, tot ons] kan men niet verwachten van een Volk, dat tot zichzelven kan zeggen: De grond, dien ik bewoon, heb *ik zelf* vruchtbaar gemaakt; *ik* ben het, die hem verſierd, die hem geſchapen heb. Deze geduchte zee, welke onze velden bedekte, breekt tegen de dijken, met welke *ik* haar beteugelde. Deze lucht, weleer door ſtilſtaande wateren met pestdampen bezwangerd, heb *ik* gezuiverd. Door *mij* rusten prachtige ſteden op het ſlijk, dat de oceaan aan-

spoedde. De havens, die ik aangelegd, de kanalen, die ik gegraven heb, zijn de *mijne*. Het erfdeel van andere Volken bestaat meestal in bezittingen, die de eene mensch den anderen betwist; maar het erfdeel, dat *ik* mijnen kinderen zal nalaten, heb ik aan de elementen ontroofd, die eene zamenzwering gemaakt hadden tegen mijne woonstede; doch *ik* ben meester gebleven. Hier heb ik eene nieuwe natuurlijke, eene nieuwe zedelijke orde geschapen. Welk eene beweegreden, om uw Vaderland lief te hebben!" Welk eene beweegreden, (voegen wij er bij) om ons Vaderland met onze goederen, met onze vermaken, des noods met ons leven te redden, door onzen moed te bewaren, en nimmer te wanhopen aan deszelfs behoudenis! Moge alzoo de Algoede onzen arbeid en onze offers daartoe zegenen, op onze ootmoedige bede!

TAFEREELEN VAN RUSLAND.

(*Vervolg van bl.* 480.)

Het Gezellige Leven.

Eene voorname deugd der *Russen* is de *gastvrijheid*. Hiertoe draagt zeker de goedkoopheid der levensmiddelen veel bij. Met weinig moeite wordt een huisgezin onderhouden. Evenwel zijn er ook oorden, waar deze gunstige omstandigheden geene plaats hebben, en toch de gastvrijheid niet minder is. Deze eigenschap schijnt den *Rus* aangeboren te zijn, gelijk trouwens deze deugd in de oostelijke landen der oude wereld te huis behoort, en zeldzamer wordt, naarmate men verder van daar zich verwijdert.

Dat het in een land, alwaar men op gastvrijheid zoo veel prijs stelt, niet aan genoegens der gezelligheid zal ontbreken, is ligt te begrijpen. Deze genoegens zijn van dien aard, en kenmerken het *Russische* volkskarakter op zoodanige wijze, dat dezelve wel verdienen, hier nader beschouwd te worden.

Van wandelen houdt de *Rus* zoo weinig, als ergens een Oosterling. Daarom vindt men (de beide hoofdsteden en de noordwestelijke landschappen, waar *Duitsche* zeden heerschen, uitgezonderd) noch openbare wandelplaatsen, noch tuinen, die tot uitspanning en vermaak voor het volk aangelegd

zijn. Wanneer de eigenlijke *Rus* het naar zijn genoegen zal hebben, moet hij zich of te huis of in de woning van zijnen buurman aan eene welvoorziene tafel, en na het eten met een spel vermaken kunnen, dat zoo min mogelijk beweging vordert. Als ik in het begin van mijn verblijf te *Perm* de eerste dagen der lente, die aldaar op het einde van Mei begint, naar vaderlandsche wijze, door wandelen in den omtrek regt genieten wilde, verwekte ik bij mijne nieuwe vrienden een algemeen opzien, daar zij niet begrijpen konden, wat mij bewoog, om als een onzinnige in het land rond te loopen, alwaar ik, gelijk zij wisten, toch niets te doen had. Men hield mij voor krank, en meende, dat ik mijne gezondheid door dit omwandelen poogde te herstellen; eene geneeswijze, die hun niet weinig bevreemdde, daar zij, zich niet wel bevindende, gewoonlijk zich terstond te bed begeven. Op een' dezer kleine togten ontmoette mij eens een mijner bekenden, en vroeg mij, wat ik in het dorp, dat ik bezoeken wilde, te doen had. Op mijn antwoord, dat ik er niets te verrigten, en noch het dorp, noch iemand van deszelfs bewoners ooit gezien had, meende hij, dat ik derhalve derwaarts ging, om *hen* te zien. Ik verzekerde hem, dat dit mijn oogmerk niet was, dewijl ik vooraf wel wist, daar niets nieuws — niets, dat van andere omliggende dorpen verschilde, te zullen aantreffen. „Wel nu, vadertje!" vroeg hij verder met nieuwsgierige verwondering, „waarom gaat gij er dan heen?" — „Ik ga enkel," zeide ik, „om te gaan, en eenige beweging in de vrije lucht te maken." De man begon hardop te lagchen, als hij eindelijk de ware reden van mijne wandelingen vernam, die hem en anderen reeds lang een raadsel waren. *Gaan, om te gaan!* zoo iets had hij in zijn gansche leven nog niet gehoord. Binnen kort was de zaak door de geheele stad ruchtbaar, en nog het volgende jaar sprak men er tot mij over in de gezelschappen.

Het zamenkomen in den huisselijken kring is alzoo bij de *Russen* de grondslag van alle hunne vermaken en genietingen. Men vindt dit niet alleen bij voorname lieden in groote steden, maar ook onder de geringste landlieden; en alwie slechts eene hut heeft, zal ook, althans op belangrijke feestdagen, een klein gezelschap zoeken te verzamelen en naar vermogen te onthalen. De lange winteravonden zijn vooral aan deze gezellige zamenkomsten gewijd, waar men, na vol-

bragten arbeid, zeer vrolijk bijeen is. Niet zelden ziet men dan landelijke kluchten, en soms ook maskeraden, door jonge lieden van beiderlei sekse, uitvoeren, waarbij het wel eens wat ruw toegaat. Het geheel eindigt gewoonlijk met pandspel, of dans bij eenvoudige muzijk. De oudere lieden vermaken zich intusschen met kaarten, of met dam- en schaakspel. De beide laatste spelen zijn door geheel *Rusland* in algemeen gebruik, en worden niet alleen te huis in ledige uren, maar ook in de winkels van kramers en kooplieden, door den gemeenen man en door kinders op de straat gespeeld. Dit is de reden, waarom men hier zoo vele voortreffelijke schaakspelers vindt. Dikwijls krijgt een *Russische* boer zoodanige vermaardheid in den ganschen omtrek, dat de adellijken van verre komen, om hunne krachten met de zijne te meten. Daar meestal, even als bij ons, zonder geld, enkel om de eer gespeeld wordt, zoo is het niet, gelijk het kaart- en dobbelspel, verderfelijk voor den volksgeest, maar strekt veelmeer tot verbetering van denzelven.

Eveneens is het bij de bemiddelde lieden in de grootere steden des rijks bijna algemeen de gewoonte, dat men des avonds gezelschap, soms zeer talrijk gezelschap ontvangt, alwaar ook vreemdelingen vrijen toegang hebben; evenwel wordt, te *Petersburg* vooral, meer en meer de overgang merkbaar, die in alle groote steden van *Europa* plaats heeft — de overgang van vroegere pracht en luidruchtigheid bij deze zamenkomsten tot het uitkiezen van eenige vertrouwde vrienden, welke den tijd met verstandige gesprekken weten door te brengen, zonder toevlugt te nemen tot ruwere verstrooijingen. Nachtelijke zwelgpartijen en smakelooze overladingen van allerlei aard, die voorheen hier zoo geliefd waren, worden met elk jaar zeldzamer. De meerderheid der bevolking in de groote steden houdt zich echter nog aan oude gewoonten. De rijke kooplieden in *Petersburg* en *Moskou* b. v. hebben in hunne huizen, die voor de paleizen der grooten niet onderdoen, verscheidene malen in het jaar groot gezelschap, en dagelijks is hun disch zelden of nooit zonder gasten, zoodat men aan denzelven dikwijls vreemdelingen uit de verst afgelegene landen bij elkander aantreft. Ook de werkzaamste *Russische* handelaar, die den geheelen dag door in zijne bezigheden zich afslooft, weet des avonds een vrij uur voor deze gezellige verkeering te vinden, die bij hem tot het hoogere levensgenot behoort en

dus bovenal op prijs wordt gesteld. De talrijke zoogenaamde *klubs* der inwoners getuigen insgelijks van hunne neiging tot gezelligheid. Dezelve zijn geene gewone zamenkomsten in herbergen, maar bestaan uit vaste en besloten gezelschappen, waar vrienden en bekenden elkander des avonds dagelijks zien, terwijl vreemdelingen door een' der leden ingeleid moeten worden, om toegang te erlangen. In denzelfden smaak heeft men te *Petersburg* ook vreemdelingen-*klubs* voor *Duitschers*, voor *Franschen*, voor *Engelschen* enz., waar echter ook *Russen*, onder genoemde bepaling, toegelaten worden. In deze *klubs* houdt men zich, buiten het tafelgenot, met spelen, meest helaas! met kaartspelen, bezig. Evenwel zijn er ook betere genoegens, en dikwijls wordt de beschaafde vreemdeling hier door keurige muzijk of geestrijke gesprekken verlustigd. Nieuwspapieren en tijdschriften vindt men in de beste *klubs*, evenwel spaarzaam en slecht gekozen.

Ook de geleerde heeren, hoogleeraren, letterkundigen, kunstenaars hebben hier hunnen eigenen *klub*. Deze wordt door de Regering en door den hoogen Adel zeer in eere gehouden, en vormt zelfs eene soort van minderen Adel onder het volk. Daar echter het algemeen nog weinig smaak voor kunst en wetenschap heeft, leven de geleerden veelal zeer afgezonderd, alleen onderling met elkander verkeerende, en hebben gevolgelijk niet veel invloeds op de groote menigte der bevolking. Nogtans vinden zij, daar zij in de gunst der aanzienlijken en in de achting der geringeren zich mogen verblijden, geene reden tot klagen, en de meesten schijnen hun oud vaderland in het nieuwe reeds vergeten te hebben.

De gezelschappen der grooten in de beide hoofdsteden des rijks worden op een' anderen voet gehouden. Hier is rijkdom en weelde en verfijning in zoodanige mate, dat zelfs hij er zich over moet verwonderen, die te *Parijs* en *Londen* de paleizen der aanzienlijken heeft leeren kennen. Deze *soirées* of *réunions* onderscheiden zich inderdaad voordeelig door smaak en goeden toon. Wanneer de vreemde gast, op een uitnoodigingskaartje, des avonds in zijn rijtuig voor het prachtige gebouw verschijnt, vliegen de deuren ijlings open. Een zwerm van rijk gegalonneerde bedienden, met fakkels in de handen, leidt den vreemdeling de breede trappen op naar de zaal van ontvangst, alwaar men, na aan de vrouw des huizes voorgesteld te zijn, terstond een ongedwongen onderhoud met de reeds aangekomene gasten kan

aanvangen. De vertrekken, door welke men alzoo, van den eenen gaat naar den anderen wandelende, komt, zijn allen zeer rijk verfierd, en door fpiegels van verbazende grootte, hoedanige alleen hier vervaardigd worden, als vermenigvuldigd. Ververfchingen worden in overvloed door de bedienden rondgedragen.

De voorname *Rusfen* toonen vooral veel pracht in het houden van eene menigte bedienden. Reeds op het voorplein ziet de vreemdeling zich door hen omringd. In de voorkamer ftaan ze digt aan elkander, en begeleiden hem naar de vertrekken binnenwaarts, om hem daar de overtollige kleedingftukken af te nemen, ten einde die in de voorkamer te bewaren. Vroeger moet deze zucht, om vele bedienden te hebben, veel grooter zelfs geweest zijn; maar dezelve *is* thans nog groot genoeg, wanneer men in aanmerking neemt, dat de meesten derzelven ledig loopen, en tien hunner niet meer doen, dan een enkele in *Duitschland*. Zelfs in den middelftand volgt men het voorbeeld der grooten, daar een *Rus* in dezelfde betrekkingen wel vier meiden houdt, waarin een *Duitfcher* in zijn vaderland zich gaarne vergenoegt, er flechts ééne te hebben. Maar deze ééne doet gewoonlijk zoo veel als die vier te zamen, welke, zoodra het namiddag is, niets meer verrigten; want dan hebben zij vieravond, en liggen of zitten zij, tot aan flaaptijd, des zomers op den ijskelder en des winters op den oven, welke opzettelijk tot deze lange namiddagsrust ingerigt is. In *Engeland*, te *Londen* zelfs, ziet men gewoonlijk in de grootfte huizen flechts drie of vier eigenlijke huisbedienden; doch hier beloopt het aantal bij de grooten tot vijftig of zestig, ja over de honderd. Trouwens, de *Rus* fchaft zich dezelven gemakkelijk aan, daar het allen lijfeigenen zijn, die tot de landgoederen van den heer behooren. Dus vindt men eenen rentmeester, eenen hofmeester, een dozijn lakkeijen, even zoo vele oppasfers, eigene bedienden voor den heer en ook voor de vrouw, eveneens voor de jonge heeren en voor de jonge jufvrouwen afzonderlijk; voorts kelderknechts, huishouders, jagers, *Zwitfers*; deurwachters, portiers, loopers, koetfiers, ftalknechts, *jockeys*, voorrijders, koks, keukenjongens, konfituriers, kagchelftokers, kamervegers, enz., om nu van de vrouwelijke bedienden van allerlei foort niet eens te fpreken. Het ergfte intusfchen is, dat het getal dier lieden foms ontzettend vermeerdert. Want ieder mansperfoon, gelijk in *Rusland* van

zelve fpreekt, brengt, zoodra hij in dienst treedt, zijne vrouw mede. De kinderen, welke uit deze huwelijken voortkomen, behooren insgelijks tot het huis, waarin ze geboren zijn, en blijven daar ook. Ja, dikwijs worden aanverwanten van de lijfeigenen, offchoon niet geheel in huis opgenomen, toch dagen en weken in hetzelve verzorgd; en niemand maakt er aanmerking op. Verder vinden de goede vrienden en bekenden der bedienden hier gewoonlijk open tafel en meestal ook eene flaapplaats. „Toen ik trouwde," vertelde mij een rijke *Rus*, „nam ik mij vast voor, flechts zoo velen van deze menfchen in mijn huis te hebben, als voor mijne vrouw en mij volftrekt noodig was, en ik bepaalde mij daarom op veertig. Maar tot mijne groote verbazing bemerkte ik, na verloop van drie of vier jaren, dat dit getal bijna verdubbeld was." In andere landen zoude zelfs de rijkfte man zich vergenoegen, drie of vier van deze foort van lieden ter oppasfing bij den disch te hebben; maar in *Rusland* moet, bij elk gastmaal van veertig of vijftig perfonen, achter elken ftoel een bediende ftaan, zoo het geheel niet een bekrompen aanzien zal hebben. Voorheen was het gewoonte, en is het nog op de buitenplaatfen van fommige aanzienlijken, in elk der talrijke vertrekken afzonderlijk eenen oppasfer te houden, en aan deszelfs ingang nog een of twee knapen te ftellen, om hen te laten verrigten, wat men thans meer algemeen met het trekken aan de fchel doet. Wanneer b. v. zijne Doorluchtigheid in de verften zijner vertrekken eenig bevel geliefde te geven, zoo liep het bevelwoord van kamer tot kamer en van deur tot deur, tot dat het eindelijk den laatften oppasfer bereikte, die dan het verlangde haalde, waarop dit dan ook weder door handen van even zoo veel perfonen aan den *Gofudar*, of genadigen Heer, geraakte. Eene *Poolfche* Gravin verhaalde mij, dat, als zij eens bij den Graaf ORLOFF wegens zaken een bezoek moest afleggen, de Graaf onder het gefprek den aan de deur ftaanden bediende beval, een glas water te brengen. De dienaar had naauwelijks zich omgekeerd, om met zijnen nabuur te fpreken, of hij verfcheen reeds weder op zijnen post. Daar verliep een half uur, en het glas water kwam nog niet. De Graaf, door den dorst gekweld, moest zijn bevel herhalen, en zeide tot de Gravin: „Gij ziet, welk een arm man ik ben! In dit huis alleen heb ik over de honderd-en-twintig bedienden, en wanneer ik een glas

water wil hebben, kan ik het niet bekomen." De Gravin lachte om den *armen* man, en meende, dat hij, zoo hij een goed deel armer ware en slechts één of twee bedienden kon houden, wel beter bediend zou worden. De Gravin ORLOFF, diens dochter, welke het gansche vermogen van haren vader heeft geërfd, houdt, zegt men, in haar paleis te *Moskou* achthonderd bedienden, en voor dezen talrijken stoet een eigen ziekenhuis.

Benevens deze legers van bedienden vertoonen *Ruslands* grooten zeer gaarne hunnen glans in de volheid en pracht hunner tafels. Die bij hen op een gastmaal wordt genoodigd, moet eigenlijk tweemaal tafelen. Want terstond bij de aankomst, ongeveer een uur vóór het hoofdmaal, wordt men in eene fraaije zaal geleid, alwaar op verscheidene kleine tafels velerlei koude spijzen opgezet zijn, als haring, kaviaar, ingelegde vruchten, gezult, steur enz., waarbij dan vooral de sterke dranken en fijne likeuren niet vergeten zijn. De gasten gebruiken daarvan staande, of in gesprek heen en weder tredende, tot dat het teeken wordt gegeven, om aan tafel te gaan. Dan komt men in eene zaal, in welker midden eene verbazend groote tafel, met spijzen van allerlei soort overladen, staat. Midden op de tafel praalt een groote gouden of zilveren schotel in de gedaante van een presenteerbord, bloemkorf, of iets dergelijks, en daarnevens staan verscheidene kostbare vazen met geurige bloemen, met edele vruchten, konfituren enz. De vrouwen zitten gewoonlijk bovenaan bij elkander, en de mannen nemen de overige plaats in. Deze scheiding der beide geslachten, welke echter thans minder in acht genomen begint te worden, is zeker voor de gezelligheid doorgaans niet bevorderlijk, en moet in *Rusland*, waar de omgang tusschen beide sekfen vrijer, dan in andere landen, is, nog meer in het oog vallen. Op den rang in het aanzitten wordt op verre na niet zoo kleingeestig gezien, als in vele streken van *Duitschland* nog het geval is. Daar de tafels gewoonlijk rond of langwerpig rond zijn, en heer en vrouw des huizes tegenover elkander zitten, wordt reeds door deze eenvoudige regeling de belagchelijke strijd om den voorrang voorgekomen. Men ziet alzoo meermalen de voornaamsten der aanzittende gasten midden onder de geringeren zitten. De verfoeijelijke gewoonte, waarmede reeds PLINIUS, de jongere, zoo bitter den spot drijft;

amicos suos gradatim habere (*), en aan het benedeneinde der tafel b. v. slechteren wijn te schenken, is in de voorname gezelschappen van *Rusland* eene geheel onbekende zaak.

De rijkheid van eene *Russische* tafel vertoont zich vooral in de bijna ontelbare menigte ingelegde dingen, sausen enz. De Markies CARACCIOLI, *Napelsche* Gezant te *Londen*, maakte eens aan tafel van een' *Engelschen* Minister de aanmerking, dat men in *Engeland* over de zestig godsdienstige sekten en slechts ééné saus (gesmolten boter) had. In *Rusland* zou hij beide, de sekten en de sausen, bijna in gelijke, ja ontelbare menigte gevonden hebben. Deze dingen, waaronder ook vooral ingelegde besfen en vruchten behooren, worden op eene afzonderlijke tafel, die ter zijde staat, geplaatst, en door den opperhofmeester benevens zijne handlangers toegediend. Elke minuut komt er een bediende met zijne zilveren schaal en kleinen gouden lepel, en fluistert den gast vertrouwelijk in het oor, welke lekkernij hier zijne tong aangeboden wordt; en naauwelijks heeft deze zich verwijderd, of er staat reeds weder een ander, en vraagt even zoo vertrouwelijk, welken van de bekers met *bourgogne*, *champagne*, *lafitte*, *tokayer*, *pacharet*, *johannisberger* enz. 't hem gelieft te nemen. Groot vooral is de hoeveelheid *champagne*, welke bij zoodanige gelegenheid wordt gedronken. Het ware zeker onverklaarbaar, hoe het kleine *Champagne* zoo veel wijn, als jaarlijks in *Rusland* alleen verbruikt wordt, zou kunnen opleveren, indien men niet wist, dat *Rusland* zelve in de gewesten aan den *Don* uitgestrekte wijngaarden heeft, welke eenen wijn geven, die voor den beroemden *champagne*, in deugd en bekende hoedanigheid, geenszins behoeft onder te doen. Ook in de *Krim* slaagt de wijnbouw zeer goed, daar dezelve niet alleen door de aanzienlijken, maar tevens door den Keizer krachtig ondersteund wordt; en dit schiereiland levert reeds wijnen, die met de beste uit *Hongarije*, *Tyrol* en *Frankrijk* kunnen wedijveren.

Onder de lekkernijen op de *Russische* tafels staan de *vareniky* en de *batwinia* bovenaan. Beide zijn landeigen, en voor iemand, die geen kenner en liefhebber van smullen is, bezwaarlijk te beschrijven. De *varenikys* bestaan in het algemeen uit ingelegde vruchten en besfen, maar worden in bijkans ontelbare ondersoorten verdeeld. De *batwinia*, die

(*) Zijne vrienden naar rang behandelen.

de kroon ſpant boven alle *olla potrida* (de lievelingskost der *Spanjaarden*), beſtaat uit een zonderling mengelmoes van vleesch, visch, kreeften, agurkjes, fijne uijen en dergelijke dingen. Dezelve wordt gewoonlijk tusſchen twee ſtukken ijs midden op de tafel geplaatst op een' grooten ſchotel. Keizer ALEXANDER liet, ten tijde van het Kongres te *Weenen*, deze geliefde *batwinia* ook opdisſchen bij een diplomatisch gastmaal, dat hij aan de vreemde Gezanten en Ministers gaf. Als hij den bekenden Maarſchalk *Voorwaarts* (BLUCHER) van deze ſpijs nemen en met een zuur gezigt eten zag, vroeg hij hem, hoe hij deze lekkernij der *Rusſen* vond. „*Sire!*" ſprak de ronde krijgsman, „*je la trouve détestable*," en gaf het overige aan den nevens hem ſtaanden bediende. De Keizer lachte om dezen uitval op zijn *lievelingsgeregt*, en begon, met zekere ingenomenheid en niet weinig zaakkennis, de beſtanddeelen daarvan aan de overige gasten te verklaren. — Bovendien zijn er nog vele andere ſpijzen, welke men buiten *Rusland* niet kent, en waaronder toch vele zoo goed ſmaken, dat ze wel verdienen, door onze lekkerbekken geproefd te worden. Hiertoe behoort zekere vermaarde ſoep, uit kool, roode wortelen en visch hoofdzakelijk beſtaande; voorts de *pirogi*, de zeer lekkere *ſterlet* (ſoort van ſteur), bijzonder toebereide waterhoenders, varkensvleesch met truffels, *Astrakanſche* besſen en *Krimſche* vruchten, en hoe verder alle die dingen mogen heeten, welke de maag van hem, die aan zoodanige veelheid en aan zoodanige vermenging niet gewoon is, bij de eerſte proef wel eens in groote ongelegenheid kunnen brengen.

(*Het vervolg hierna.*)

AAN GOD.

Vader der Geesten en Koning der Rijken!
God! bij Uw grootheid zinkt alles in 't niet;
Of zou de magt, die de volken gebiedt,
Immer den glans van Uw' luister gelijken?
Vorſten der aarde, hoe hoog ook gezeten,
Wat zijn zij bij U, die is en die waart?
Koning der Eeuwen! de luister der aard'
Is bij Uw' glans ſlechts een mistwolk te heeten.

Wat zijn Monarchen, en wat hun gedachten?
Ligter dan stofjes, gestrooid door Uw hand.
Gij, Gij bestuurt, met oneindig verstand,
Wat hier de Vorsten ook wenschen en trachten:
Wat zij hier pogen en wat zij gebieden,
Alles berust op den wenk van Uw' wil;
Alles gaat voort, of vertraagt, of staat stil;
Niets kan 't bevelwoord der Almagt ontvlieden.

Hoor! daar verheft zich 't rumoer van de volken;
Kreten des oproers weêrgalmen in 't rond;
Pestwalm der driften bezoedelt den grond;
De afgrond vertoont ons zijn gapende kolken;
Krijg en verwoesting verdelgen de Staten;
Altaar en troon stort in puinen ter neêr;
Monsters bestijgen het toppunt van eer,
Straks door gezalfden des Heeren verlaten.

Wij, aan de stofwolk der aarde gekluisterd,
Zien, in den nacht, die ons dreigende omringt,
Die ons den klaagtoon des lijdens ontwringt,
Vaak, zoo wij wanen, Uw grootheid ontluisterd.
Dikwerf betwijflen we Uw goedheid, o Vader!
Maar wij vergeten, door dwaling misleid,
Dán, als Uw wijsheid ons rampspoed bereidt,
Komt ons, Uw kindren, Uw liefde meest nader.

Snoodheid moog woeden en boosheid moog woelen,
Ook zoo verheft in het stof zich de worm;
Gij blijft, te midden van kalmte en van storm,
't Heil van geslachten en volken bedoelen.
't Schokken der troonen doe natiën beven;
Rustig beweegt zich deze aarde om haar spil;
Rustig volbrengen de spheren Uw' wil,
En geen heelal kan Uw magtwoord weêrstreven.

't Staren op U is ons schild en ons wapen;
Uws is het goede, die zijn zult en waart;
Gij schikt het kwade ten zegen der aard';
Gij hebt een' Titus en Nero geschapen.
Donker en hoog zijn Uw wegen en gangen,
Donker voor 't oog, dat geen raadsels doorziet;
Toch wekt Uwe almagt, die alles gebiedt,
Eens onzen juichtoon en jubelgezangen.

Volken verdwijnen en troonen verzinken;
Zoo, zoo verdwijnt ook een droppel in 't meer.
Koning der Eeuwen! de roem van Uwe eer
Blijft aan de grenzen der fchepping weêrklinken.
Waar is een rots, waar wij vaster op bouwen?
Waar rust de hoop op een veiliger ftand?
Vader! Gij teekent ons lot met Uw hand;
Eenmaal voert Gij ons geloof tot aanfchouwen.

W. H. WARNSINCK, BZ.

DE TIENDAAGSCHE VELDTOGT.

Wie rukt daar in der Belgen land
Met zijn verwinnend heir,
En ftort er meê, van allen kant,
Gelijk een fpringvloed neêr?
Hij ftapt gelijk een ftormwind voort,
Die, losgebroken uit het noord,
Door bosch en heide vaart.
Als riet buigt alle kracht voor hem.
't Geknal des donders is zijn ftem,
Een blikfemfchicht zijn zwaard.

Zou 't Cefar zijn, die uit het graf
Verrees met Romes magt?
Of is 't de Held, wiens Veldheersftaf
Europ ten onder bragt:
Wiens naam van Thabors fpitfe klinkt,
Tot waar de zon in 't westen zinkt;
Van Kremlins fterke rots,
Tot Thebes naald en Memnons beeld;
Van 't ftrand van Maltha's ridderteelt,
Tot Frieslands golfgeklots? —

Geen aadlaar fchittert in de zon,
Die afftraalt op zijn vaan.
Geen Cefar, geen Napoleon
Treft mijn verbazing aan.
't Is Hollands oude Leeuwbanier,
En Hollands driekleur wappert hier.
Schoon golft de Oranjeftrik.
Is 't Maurits? Fredrik Hendrik? of —
Rees Derde Willem uit het ftof,
En fpreidt zijn Geest dien fchrik?

Neen! 't is de Held van Waterloo,
De Kroonprins, Neêrlands lust;
Hij wreekt ons regt, onze eere zóó,
En geeft ons harte rust.
Te zwaar was Nederland gegriefd,
Te zwaar zijn Koning, zoo geliefd
Bij al wat Hollandsch denkt.
Oranje snelt naar 't leger heen;
Het juicht, en volgt zijn stoute schreên,
Waar de overwinning wenkt.

Dat hoort de laffe Leopold
Op d' overheerden Troon,
Terwijl hem 't bloed in de aadren stolt,
Bij 't wagglen van zijn kroon.
Op de enkle mare reeds ontzet,
Rigt hij zijn schandlijk smeekgebed
Tot Frankrijks listig Hof;
Maar, eer hem Frankrijk redden kon,
Ziet hij omhoog de Oranjezon,
En Brabands vlag in 't stof.

Ja! Vlaandrens vlakte en Scheldeboord
Gevoelen reeds de straf;
Ja! Daine's benden stuiven voort,
Gelijk het ligtig kaf.
Terhove's drommen zijn verjaagd,
En Niëllon, hoe veel hij waagt,
Biedt vruchtloos tegenstand.
Het moordziek Leuven geeft zich op;
En angstig, van den heuveltop,
Ziet Leopold zijn schand'.

Hij, die nu naauw, op 't schichtig ros,
Aan Hollands wraak ontkwam,
En krijgsmagt meer noch legertros
Naar Mechlen met zich nam,
Maar, met een' voortgejaagden drom,
Naar Brussel keert, van schaamte stom;
Hij juicht, nu 't Fransche heir
't Herlevend Brussel binnentrekt
En voor Oranje's leger dekt:
Hij waant zich Koning weêr.

Hij, Koning? — Neen! uitheemsche magt
Verheert der Belgen grond.
Wáár bleef, o Belgen! uwe kracht,
Uw vrijheid, uw verbond?
Gij redt uwe eer niet andermaal
Door snoeverij en lastertaal:
U valt het masker af.
Europa ziet uw laagheid nu;
Niet langer eert en vreest het u,
Noch noemt Oud-Holland laf.

Uwe eer, o Holland! is hersteld
Door uw' tiendaagschen strijd:
De zege heeft uw vaan verzeld,
En haar den roem gewijd.
Vlecht lauwren voor de heilge schaar;
Bekrans nu haardstede en altaar,
Bekrans der helden kruin!
Het Bardenlied verheff' hun deugd!
En, viel een deel van Neêrlands Jeugd,
Een zuil rijze uit arduin!

Eene eerezuil voor hen, wie 't staal
Des vijands doodlijk trof!
Hun bloed kocht ons de zegepraal:
Vermelde ons lied hunn' lof! —
Gewonden, dappren, wie gij zijt!
Ook *u* is onze zang gewijd.
Zij onze hulde uw loon!
Het Vaderland vergeet u niet,
Terwijl reeds zijnen dank u biedt
De Koning op zijn' Troon.

O God! maak Neêrland groot en vrij!
Weer alle rampen af!
En, welk een Heerscher ons bestrij',
Verbreek Gij zijnen staf!
Verstoor der Jakobijnen rot,
Dat schaamtloos deugd en trouw bespot!
Verplet hun Eedgespan!
Of, zoo het nieuwe jamren baart,
Houd *Gij* ons om den Troon geschaard,
Gelijk een éénig man!

20 Augustus, 1831. A. F. SIFFLÉ.

NEÊRLANDS VORST.

Toen Vrijheid, Vrede en Eendragt weêr
Hunn' zetel in deze oorden ſtichtten,
Toen ſloten ze een gewijd verbond,
Dat nimmermeer op Bato's grond
Hun vaan voor dwing'landij zou zwichten,
En gaven 't juichend Nederland
Een' nooit volprezen Vorst ten pand.

Sinds brak geen ſtorm de kalme rust;
Merkuur bezocht weêr onze kusten;
De welvaart vloeide in ſtroomen neêr;
Ook Phebus' toonen rolden weêr,
En Mars lei veilig 't hoofd te rusten.
Toen juichte men langs duin en ſtrand:
„ Lang leev' de Vorst van Nederland!"

Astréa zag, met ſchooner glans,
Geregtigheid haar' zetel ſchoren,
En Themis vonniste onverlet,
Daar alles boog voor orde en wet;
Verlichting deed heur fakkels gloren,
En ieder volk en ieder land
Prees d' ed'len Vorst van Nederland.

Zoo rolden vijftien jaren heen . . . .
Dan, Tweedragt had reeds lang, vermetel,
In ſchijn van regt en billijkheid,
Alom haar doodlijk gift verſpreid,
En knaagde aan Eerſten Willem's zetel;
Doch Hij, hoe ſnood ook aangerand,
Bleef Vader van het Vaderland!

Maar eensklaps is het rondom nacht! —
Zóó zag men nooit een' nacht genaken . . . .
Daar opent zich des Afgronds kolk —
En ziet! met een bebloede dolk
Verrijst een monſter uit zijn kaken,
Geboren tot der menſchen ſtraf,
En dat de Hel het aanzijn gaf!

Wie, wie kent niet het ſnood verraad,
Dat Neêrland heeft maar 't hart geſtooten! —
Ja, juich vrij, kroost van Loyola! —
Hoor! de Afgrond juicht uw galmen na . . . .
Uw dolk heeft burgerbloed vergoten!
Zoo loonde, monſter! uwe hand
Den redder van uw trouwloos land!

Maar, onbeweegelijk als de rots,
Waartegen zich de golven breken,
Bewaakt de Vorst der vad'ren erf,
En redt het moedig van 't verderf,
Dat ſtout de klaauwen uit dorst ſteken.
Het oog op God en 't Vaderland,
Bezwijkt geen telg van Nederland!

Terwijl de wereld hem verhaat
En 't onregt dreigt te zegevieren,
Blijft hij getrouw aan eed en pligt;
Hij wenkt, en als een bliksemſchicht
Ontrolt men de oude krijgsbanieren,
En klemt de vuist om 't blinkend zwaard,
Voor Godsdienst, Koning, land en haard!

Oranje komt . . . en Bato's teelt
Volgt juichend zulk een' Held ten ſtrijde;
Zich wrekende op het baſtaardbloed,
Redt zij, met onbedwingb'ren moed,
Onze eer en die van Naſſau beide;
En ſinds hecht ons nog vaster band
Aan 't dierbaar Hoofd van 't Vaderland!

Roem, Rome! nu uw Ceſars vrij!
Knielt, Grieken! voor uw helden neder!
De deugden, die ge uw hulde biedt,
Aanſchouwt gij thans in 't wijdst verſchiet —
Wij vinden ze in Oranje weder,
En, waar nog deugd op aard' regeert,
Dáár wordt ook Willem's naam vereerd.

Welaan, Geschiedboek dezer eeuw!
Ontrol voor 't nageslacht uw blad'ren!
Dan roemt de naneef nog zijn daân,
Als Hij, met lauweren belaân,
Reeds rust in 't heilig graf der vad'ren,
En noemt Hem, met Oud-Nederland,
„ Den Vader van het Vaderland!"

Amsterdam, Aug. 1831. J. VAN DER BURG.

AAN Z. K. H. DEN PRINSE VAN ORANJE.

Geen grootheid heb ik ooit gehuldigd,
Niet met regtschapenheid gepaard:
Wat ik aan hoogheid ben verschuldigd,
Is daarom nog geen' lofzang waard'.
'k Beken 't, er werd een dag geboren, —
Hij zinke in 's afgronds nacht daarheen! —
Dat ik mijn leedgevoel moest smoren
Om veel, dat niet regtschapen scheen.
Maar, toen Gij aan de spits gingt snellen,
Uit vrijen wil, van Hollands heer,
Toen voelde ik 't Hollandsch harte zwellen,
Toen vond ik *onzen* WILLEM weêr;
Toen bad ik God, die U behoedde,
Bij Waterloo, bij Quatrebras,
Voor Fransch geweld en Fransche woede,
o Vorst! dat Hij voor 't wolvenras
U schutte, dat ons woest belaagde....,
Gij kwaamt, Gij zaagt, Gij overwont'!
Behouden keert Gij, Onversaagde!
Gesloten is het nieuw verbond.
Uwe eer en de onze is thans gewroken;
Gewroken op het muitersrot,
Met schande in zijne kroft gedoken,
't Verbaasd Euroop ten bitteren spot. —
Ontvang, o Vorst! de opregte hulde
Van hem, die nimmer vleide of kroop!
Wat ééns Uw volk met smart vervulde,
Uw zwaard verbrak d'onzaalgen knoop.

Hij, die voor ons Zijn leven ſtelde,
Zich in den ſtrijd niet heeft geſpaard,
Hij bleef, daar Hem Gods gunst verzelde,
Gewis Zichzelv' en ons ſteeds waard.

Aug. 1831. J. W. IJNTEMA.

MIJN GEVOEL, NA HET VERTREK VAN MIJNEN VRIEND, ALS VRIJWILLIG JAGER, DEN 16 OCTOBER 1830. (*)

Mijn beste Vriend ging van mij heen,
En ik zit treurend neêr:
Want angst en kommer zijn mijn deel,
Waar ik mij wende of keer'.

Maar 't was uit wuftheid niet, o neen!
Dat mij mijn Vriend verliet;
Nooit gaf zijn minnend hart mij ſtof
Tot eenig zielsverdriet.

't Was op de beê van onzen Vorst,
(Te wapen! klonk die beê)
En Hollands Jong'lingſchap toog op;
Mijn Vriend trok met hen meê.

Zij trokken op ten heil'gen ſtrijd
Voor 't dierbaar Vaderland,
Door lage muitzucht en verraad
Op 't ſchendigst aangerand.

Zij trekken, waar hen de eere roept
En 't heil van volk en Vorst;
Het vuur van ed'le vrijheidsmin
Doortintelt hun de borst.

Daar hebben zij hun leven veil
Voor die hun dierbaar zijn:
Want liever ſneuv'len, is hun taal,
Dan muitersſlaven zijn.

(*) Dit en het volgende dichtſtukje zijn *werkelijk* van eene jeugdige vrouwelijke hand. Hierom, en om het zacht, godsdienstig gevoel, dat dezelve ademen, ruimden wij er gaarne de verzochte plaats voor in. *Redact.*

Maar kan ik nu nog vrolijk zijn,
    Daar hij zijn leven waagt,
En alle ontbering met geduld
    Tot 's lands bevrijding draagt?

O neen! mij past geen luide vreugd,
    Maar onverpoosd geduld,
Maar ſtil berusten, ſchoon mijn oog
    Met tranen is gevuld;

Met tranen van het diepst gevoel,
    De tolken mijner ſmart,
Om 't leed, dat thans dien Vriend bedreigt,
    Zoo dierbaar aan mijn hart.

Doch neen, ook niet te zeer getreurd,
    Maar 't ſmeekend oog gewend
Tot Hem, die ieders leed doorziet
    En ook mijn ſmarte kent.

Aan U beveel ik dan mijn' Vriend,
    Aan U, grootmagtig God!
Beſcherm hem, waar hij ga of ſta,
    Beſchikker van ons lot!

Behoud hem voor het minnend hart;
    Behoed hem in den ſtrijd;
En, keert hij eenmaal tot mij weêr,
    U zij mijn dank gewijd!

Red met hem 't lieve Vaderland,
    Voor ons het ſchoonſte op aard';
Hoed onzen diepgehoonden Vorst,
    Aan 't Hollandsch hart zoo waard!

Dan zij, naast U, mijn dank gebragt
    Hun, die, met ed'len zin,
Het leven waagden voor ons heil,
    Dank zij hun vrijheidsmin!

Dan ben ik trotsch, dat ook mijn Vriend
    In hunne rijen ſtreed;
Dan zijn mijn tranen afgedroogd,
    Vergeten is mijn leed.

Doch, onderwerping aan Uw' wil,
Welk lot mij hier dan wacht',
Zij steeds mijn keus, tot ook mijn taak
Op aarde eens is volbragt.

H... Oct. 1830. D. R. C. B.

HOOP OP WEDERZIEN.

Aan mijnen Vriend.

Wij zien elkander weêr; die hoop is mij gegeven
Op 't doornig levenspad, dat thans mijn voet betreedt.
Wij zien elkander weêr; dit doet mijn' moed herleven,
Zoo vaak mij die ontzinkt, bij 't denken aan mijn leed.

Wij zien elkander weêr, schoon nu, helaas! gescheiden,
Daar eer en pligt u roept, voor 't dierbaar Vaderland
En voor ons volksgeluk te waken en te strijden,
Als Batavier te groot voor slavernij en schand'.

Wij zien elkander weêr; o, mogt het God behagen,
Dat de oorlogsvlam weldra alomme werd' gebluscht,
Ons Vaderland de zon van heil weêr op zag dagen,
Op nieuw 't geluk genoot van orde, vrede en rust!

Dan zien we elkander weêr..... maar, mogt die hoop hier falen,
En moest ge een offer zijn voor Vaderland en Eer,
Dan nog — schoon geene pen mijn' weedom af zou malen —
Dan nog herhaal ik 't woord: wij zien elkander weêr!

Dan zien we elkander weêr, om nimmermeer te scheiden!
Daarvan schenkt Jezus' leer het zekerst onderpand;
Mogt die ons, op ons pad door 't ondermaansche, leiden!
Dan zien we elkander weêr, in 't Hemelsch Vaderland!

H... Nov. 1830. D. R. C. B.

OVERVLOED VAN ONS RIJM.

't Valt ons niet zwaar, in dicht de maat aan rijm te binden:
De taal is mild; zij geeft ons 't rijm als bij de tast.
Slechts één woord kent zij, waar geen rijm op is te vinden,
En één nog, waarop slechts een drietal rijmen past:
Het eerste is *bliksem*, 't and're *Belgen*.
Dit laatste heeft, behalve *telgen*,
Alleen den tegenklank van *zwelgen*
En dien van UIT- of ook VER-*delgen*.

Voor de vuist. 1831. W.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DEN VERSCHILLENDEN ZIN, IN WELKEN JEZUS CHRISTUS, IN HET NIEUWE VERBOND, GODS ZOON GENOEMD WORDT.

(*Vervolg en slot van bl.* 557.)

III. Wij gaan over tot het derde punt, tot de bewering, dat aan Jezus Christus in het N. V. de naam van Zoon Gods ook in eenen metaphysischen (bovennatuurkundigen) zin wordt toegevoegd; dat is, in zulken zin, volgens welken deze naam omtrent Jezus iets beweert en aan hem toeschrijft, dat alle uit- en inwendige ervaring te boven gaat, van welks waarheid en werkelijkheid wij ons derhalve noch door verstandig inzigt, noch ten gevolge van noodwendige ideën der rede verzekeren kunnen, maar dat ons als het geloof van de Schrijvers des N. V., als hunne overtuiging omtrent Christus, in de H. Schrift wordt medegedeeld.

Niemand zal willen of kunnen ontkennen, dat Jezus in het N. V. in eenen nog hoogeren, dan den Messiaanschen zin, Zone Gods genoemd wordt, en dat de Apostelen van hem, als den Zone Gods, zoodanig spreken, dat men daardoor tot het gebruik der uitdrukking *metaphysisch* aanleiding verkrijgt. Alleen behoort men niet te zeggen, dat zij hieromtrent iets leerstellig bepaald, en als besliste, tot de Godsdienst van Jezus behoorende, geloofsleer voorgedragen zouden hebben: de waarheid is, dat zij de denkbeelden, welke zij van de hoogheid van Jezus en van de verbindtenis van zijn persoon en zaak met God zijnen Vader verkregen hadden, met diep gevoel van eerbied te hemwaarts uitgesproken en voorgesteld hebben, en dat wij deze in de schriften des N. V. aantreffen. Het zijn voornamelijk de schriften der Apostelen Joannes en Paulus en de Brief aan de Hebreërs,

welke hiervan getuigenis dragen. In dezelve vertoont zich ook het geloof aan eene verhevenheid van Jezus, die de menschelijkheid te boven gaat — aan eene hoogere natuur, die het Goddelijke wezen het naaste bij komt, die met God in de innigste verbindtenis staat, die vóór de schepping der wereld haar aanzijn gehad, aan die schepping deel genomen heeft, die alle andere wezens overtreft, en zich door zijn gansche leven en werken op aarde doen kennen, en allen, die hem waargenomen hebben, met de diepste vereering en de innigste liefde tot zich getrokken heeft.

Joannes is doordrongen van dit denkbeeld, en van het daarmede verbonden gevoel van aandoening, vreugde en eerbied. Dit bewijzen zijne schriften. In de inleiding tot zijn Evangelie noemt hij de hoogere, Goddelijke natuur, die hij in Christus erkent, den *Logos* (het Woord), die vóór de schepping der wereld was, met God verbonden, van Goddelijke natuur, door wien God de wereld geschapen heeft. Deze *Logos* had de menschelijke natuur aangenomen en was in Christus op aarde verschenen. Nu hadden de Apostelen in hem, in Christus, eene heerlijkheid, eene waarde en hoogheid gezien, die alle aardsche en menschelijke ver te boven ging, welke door hen als de heerlijkheid des Eeniggeboren Zoons van God erkend was, en zich inzonderheid als eene volheid van waarheid en goedheid aan hen had betoond. Hoofdstuk I: 1—3 en 14. Hij verzuimt niet, zoodanige gesprekken van Jezus mede te deelen, in welke deze zijnen eernaam Zoon Gods, in den Mesfiaanschen zin, tegen zijne wedersprekers verdedigt, Hoofdst. X: 33 enz. — gelijk hij, in betrekking op het doel zijns Evangelies, zegt, dat het geschreven is, „opdat gij ge- „looft, dat Jezus is de Christus, de Zoon Gods;" maar hij voert ook zoodanige uitspraken van Jezus aan, in welke hij eene verwijzing op zijne hoogere, bovenmenschelijke natuur vindt, en waarin de Mesfiaansche en de nog hoogere waarde van Jezus tot één te zamenvloeijen; zóó namelijk, dat gene door deze verhoogd wordt. Zoo

laat hij ons de woorden van Jezus, in het gesprek met Nikodemus, hooren: „Niemand vaart op ten hemel, dan „die van den hemel afgedaald is, namelijk de zoon des „menschen (de Messias), die in den hemel is." Hoofdst III: 13. Of: „Ik ben van den Vader uitgegaan en in „de wereld gekomen," enz. Hoofdst. XVI: 28. Of: „En nu verheerlijk mij, Vader, bij uzelven, met de „heerlijkheid, die ik bij u had, eer de wereld was," Hoofdst. XVII: 5.

Uit deze en andere plaatsen des Evangelies ziet men, welke hooge gedachten Joannes van Jezus had leeren vormen. Op de vraag, hoe deze in hem mogen ontstaan zijn, mag wel het veiligste antwoord zijn: Door de voortreffelijkheid van Jezus. Joannes zag die, zag ze dagelijks, ook in den vertrouwdsten omgang met Jezus. Deszelfs hoogere, bovenaardsche zin en geest, die zich in alle zijne woorden liet vernemen, in alle zijne daden ten toon spreidde, die zichzelve steeds gelijk bleef in waarheid, liefde en vroomheid, ja die zich meer openbaarde, hoe nader Jezus zijn doeleinde hier beneden naderde, werd door Joannes waargenomen en ondervonden. Hij zag en gevoelde het, hoe de voortreffelijkheid van Jezus al het menschelijke te boven ging en met niets anders te vergelijken was. Zoo ging dezelve voor hem in het Goddelijke over. Hij, juist hij bezat de teêrheid en diepte van gevoel, om dit in zijne gansche grootheid en zedelijke schoonheid te beseffen, op te vangen en te behouden. Zoo zag hij in Jezus de heerlijkheid des Eeniggeboren Zoons van den Vader. In hem werd hem het Goddelijke zigtbaar; een hooger, Gode gelijk wezen wandelde voor hem in menschengedaante. En toen Jezus aan het kruis zijne loopbaan Goddelijk groot had ten einde gebragt, toen God hem door zijne opstanding verheerlijkt, en hij ten laatste de aarde verlaten had, toen moest een beeld, eene aanschouwing van hem in zijne ziel blijven, waarvoor het woord *Christus*, ook in den hoogsten Messiaanschen zin genomen, niet geheel voldoende was, die hij daarom door den naam *Logos* zocht

aan te duiden en af te beelden. Niet langs den weg der bespiegeling was hij er toe gekomen, maar de heiligste ervaringen zijns levens, zijn gevoel voor de alles te boven gaande grootheid van Jezus en zijne liefde en eerbied jegens denzelven hadden hem daartoe opgeleid.

Voor het overige is het in geenen deele ongeloofelijk, dat aan Joannes, gedurende zijn veeljarig verblijf in Klein-Azië, als opziener der aldaar gevestigde gemeenten, de wijd verspreide Ideën der Platonisch-Alexandrijnsche filozofie ten minste gedeeltelijk bekend geworden zijn. Dit voorondersteld zijnde, kan het filozoferen (het wijsgeerig denkbeeld), volgens 't welk het hoogste, van de stof der wereld verschillende, wezen uit zichzelven den *Logos* voortgebragt heeft, die de ruwe stof naar de, in de eeuwige Ideën bevatte, voorbeelden schikken en vormen zou, den Apostel wel toegelagchen hebben.

Wat den Apostel Paulus betreft, in wiens schriften een even verheven voorstel van de hooge natuur in Christus gevonden wordt, zoo kan zich dit bij hem althans niet geheel op dezelfde wijze gevormd hebben, als in Joannes, daar hij niet zoo gelukkig geweest was, dagelijks in de nabijheid van Jezus geleefd en deszelfs onvergelijkbare persoonlijkheid aanschouwd te hebben. Wij kennen hem als den Apostel, die de algemeene (allen omvattende) natuur des Christendoms eerst inzag, het Joodsche particularismus geheel aan hetzelve ontnam, en ten volle overtuigd werd, dat de door Jezus gestichte heilsorde voor het gansche menschdom was. Gesteld nu, dat hij, na zijne bekeering tot het Christendom, eer hij tot dit grootsche, allesomvattende denkbeeld deszelven kwam, deszelfs stichter als Zoon Gods in den Mesfiaanschen zin vereerde, wat moet dan in een' geest als de zijne zijn omgegaan, toen zich zijn begrip van de grootheid van Jezus' werk en van de verhevenheid des Goddelijken raadsbesluits zoo zeer uitzette, en hij het Christendom voor eene de gansche menschheid omvattende heilsinrigting erkende! Moet dit niet zijne gedachten omtrent den Zone Gods verhoogd, en

hem voor het geloof aan een bovenmenfchelijk wezen in Christus uiterst vatbaar gemaakt hebben? Hoe dieper hem dit gevoel doordrong, moest niet zijn geest des te meer naar een hieraan beantwoordend denkbeeld van deszelfs verheven ftichter trachten? Zulk een idé kon echter dezen Apostel minst van allen onbekend blijven, hem, die zoo vele landen doorreisde, en alzoo de godsdienftige en wijsgeerige gedachten van zijnen tijd volkomen kon leeren kennen. Doch hoe dit ook zijn moge — want langs den weg van historifche en zielkundige navorfching kan men hieromtrent tot geene volkomene gewisheid geraken — dit is zeker, dat Paulus het Mesfiaansch begrip omtrent Christus, den Zoon Gods, verder bij zichzelven ontwikkeld en tot het metaphyfifche verheven heeft. Hem was Christus meer dan Mesfias, een Zoon Gods van nog hoogere foort dan deze, wel onder God ftaande en van Hem afhankelijk, maar Hem het naast, met Hem het innigst verbonden, Zijn evenbeeld en daarom ook aanbiddenswaardig. Dit denkbeeld van Christus, den Zoon Gods, en het daaruit ontftaande vereerings- en aanbiddingsgevoel, heerscht in alle fchriften van dezen Apostel. Zullen wij op eenige plaatfen derzelven verwijzen, zoo bepalen wij ons tot *Kolosf.* I: 15—17, waar Paulus van Christus, den Zone Gods, zegt: „ Dewelke is het beeld des onzienlijken Gods, de eerstgeborene aller creaturen (aller gefchapene wezens): want door hem zijn alle dingen gefchapen, die in de hemelen en op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn," enz. enz. In deze woorden ligt meer, dan eene Mesfiaanfche voorftelling. Doch heeft Paulus Jezus op deze wijze befchouwd, zoo is dit zijn begrip van de hoogere natuur van Jezus bij geene zijner uitdrukkingen, waar hij zich omtrent deszelfs hoogheid verklaart, geheel uit te fluiten.

Wat zich in de fchriften van Joannes en Paulus gansch onmiskenbaar vertoont, dat bevindt zich ook in den Brief aan de Hebreërs.

Maar dit mogen wij niet onopgemerkt laten, dat,

ſchoon Joannes, Paulus en de ſchrijver des Briefs aan de Hebreërs onmiskenbaar van eene hoogere, Goddelijke natuur en waardigheid van Christus, des Zoons Gods, ſpreken, zij hem toch in geenen deele Gode gelijk ſtellen; gelijk dit trouwens in het ganſche N. V. niet geſchiedt. Hoe had ook een Apostel, of eenig ander ſchrijver des N. V., dit kunnen doen, daar het geloof aan een' eenigen, hoogſten God de grond hunner ganſche Godsdienst was; daar Jezus gezegd had: „Niemand is goed, dan één, (namelijk) God," *Matth.* XIX: 17; daar hij gebeden had: „Dit is het eeuwige leven, dat zij u kennen, den *eenigen* waarachtigen God, en Jezus Christus, dien gij gezonden hebt," *Joan.* XVII: 3; daar hij verklaard had: „De Vader is meerder dan ik," *Joan.* XIV: 28; wat hij (Jezus) had, dat had hij van den Vader ontvangen; ook de werken, die hij deed, maakten niet *zijne*, maar des Vaders heerlijkheid openbaar; dat alles, wat hij leerde en deed, op bevel van God geſchiedde, die hem gezonden had en van wien hij afhing. Zoo wel deze eenvoudige verklaringen van Jezus, als ook het ſtellige Monotheïsmus, dat door de ganſche H. Schrift heerscht, toonen aan, dat de Apostelen Jezus, den Zoon Gods, door het voorſtel zijner hoogere waardigheid, als ook door eene met hem verbondene menſchelijke natuur, Gode geenszins willen gelijk ſtellen.

Dit hoofdpunt nu, deze grond- en hoekſteen der geheele Bijbelſche, zich langzamerhand ontwikkelende en in het Christendom in hare hoogſte eenvoudigheid en voltooijing verſchenen Godsdienstleer, de leer van Éénen allerhoogſten God, gelijk ook de gewigtige omſtandigheid, dat de in het N. V. bevatte voordragt des hoogeren zijns van Jezus meer eene zaak des gevoels en der nederige vereering, dan van leerſtellige bepaling van den kant der Apostelen was, werd in het vervolg vergeten, en men bezigde deze uitlatingen en de ſchriftuurplaatſen, die ze bevatten, om in beſpiegelende overwegingen en behandelingen te treden, over het hoogere

wezen des Zoons Gods, over zijne betrekking tot Gods wezen, en over de verbinding van twee naturen in Christus. Het is uit de kerkelijke geschiedenis bekend, hoe de bespiegelingen over dit onderwerp, tot welke verschillende partijen en sekten aanleiding gaven, reeds tegen het einde der eerste Christelijke eeuw begonnen, bij den voortgang des tijds immer fijner en kunstiger wierden, vooral in het Oosten tot spitsvindige haarkloverij overgingen en haat en vervolging wekten.

De vraag komt bij ons niet te pas, of de Christelijke prediker zich meer aan het *symbolum* van Athanasius of aan de H. Schrift moet houden. En dus hebben wij, met betrekking tot Jezus, den Zoon Gods, en zijn hooger aanzijn, te verkondigen, wat Jezus van zichzelven gezegd heeft, en wat zijne Apostelen, in heiligen eerbied en liefde, omtrent hem verklaard hebben. Hij is de Zoon des allerhoogsten en eenigen Gods, door Hem van den hemel op de aarde gezonden, door Hem met Goddelijke krachten uitgerust; zoodat hij de menschen leerde, wat hij van den Vader ontvangen had, en des Vaders werken deed. Zijne leerlingen erkenden in hem eene waardigheid, voor welke iedere menschelijke maatstaf te klein is, eene hoogheid van geest en gemoed, Goddelijk te noemen, eene volheid van waarheid en goedheid, dat zij in hem een hooger wezen zagen, dat hij hun in het licht des eeniggeboren, des geliefdsten Zone Gods, het afschijnsel der Goddelijke heerlijkheid, voor oogen stond; zoodat zij bij zijne aanschouwing en latere herinnering van een gevoel van eerbied en liefde, ja aanbidding doordrongen werden, hoedanig zij slechts omtrent den met God op het naauwst verbondenen konden ontwaren. Dit gevoel en de daarmede verknochte denkbeelden omtrent Jezus hebben zij den menschen door rede en schrift medegedeeld, en ook daardoor bewerkt, dat millioenen hunne knieën voor den Zone Gods bukgen. Ook wij staren met gevoel van aandoening, liefde en eerbied op den hoogverhevenen, zijn van zijne hoogheid doordrongen, en erkennen, dat in zijn menschelijk be-

ſtaan het Goddelijke in eene heerlijkheid en volmaaktheid heeft doorgeblonken, hoedanige in geenen anderen ooit plaats had, en vereeren hem als den hoogſten Godszoon.

IV. Het gaat ons, wij kunnen het niet ontkennen, bij de tegenwoordige poging, om Jezus' waardigheid nader te bepalen, even zoo als het Jezus' leerlingen ging: het metaphyſiſche gaat over in het zedelijke, of liever *het loſt zich hierin op*, en de eerſte beteekenis brengt ons onwederſtandelijk tot de laatſte beduidenis des woords. Elke poging der beſpiegeling, om tot het hoogere, Goddelijke aanzijn en wezen van Jezus door te dringen, kan natuurlijk nergens eenen vasten grond, iets zekers, waarop men zich verlate, vinden, dan in zijn *zedelijk* beſtaan en wezen. Daarbuiten zou men zich om niets vermoeijen; men zou iets vatten en begrijpen willen, wat niet te vatten en te begrijpen is, vormen ſcheppen zonder inhoud, en zich met niets zeggende formulieren misleiden. Maar hier vinden wij het middelpunt, van waar beſchouwd alles zich opheldert, ſchikt, vormt en in zijne eigendommelijke waarde en ſchoonheid doet zien; even gelijk wij ons God zelven dán eerst in zijne volkomenheid kunnen voorſtellen, wanneer wij van zijne heiligheid, als het middelpunt, als 't ware de centraalzonne zijns wezens, uitgaan. Daarom is de waarheid, dat Jezus in het N. V. ook, ja voornamelijk, in den zedelijken zin Gods Zoon genoemd wordt, van het hoogſte aanbelang.

Dat in de H. S. menſchen, die Gode welgevallig waren, *kinderen Gods*, *Zonen Gods* genoemd werden, is bekend. Wie door uitnemende deugd en vroomheid uitmuntte, en daarom een voorwerp van het Goddelijk welbehagen was, dien werd deze naam gegeven. Het Joodſche volk eigende zich denzelven toe, dewijl het meende zich in dit welgevallen boven alle andere volken te mogen verheugen, ſchoon het zich hierin niet zelden zeer bedroog. In het N. V. wordt dezelve mede op de Christenen overgedragen, deels dewijl zij zich, wegens de zending van Jezus, als voorwerpen der vader-

lijke liefde Gods moesten beschouwen, deels dewijl zij zich, als Christenen, door eenen Gode welgevalligen zin en wandel moesten onderscheiden. De baan, langs welke zij tot de waardigheid van kinderen Gods opklimmen konden, schrijft Jezus hun in zijne Godsdienstleere vóór. Een en ander hiervan behelst de bergrede. „ Zalig zijn „ de vreedzamen, want zij zullen Gods kinderen ge„ naamd worden." — „ Hebt uwe vijanden lief enz., op„ dat gij kinderen zijt uws Vaders, die in de hemelen „ is." — „ Weest dan gijlieden volmaakt, gelijk uw „ Vader, die in de hemelen is, volmaakt is." Volgens Jezus' leer geraakt men alzoo door toenemende zedelijke veredeling tot het kindschap van God. Ook het tegengestelde doet hij, bij voorkomende gelegenheid, in het licht treden, wanneer hij hen, die zich niet laten verbeteren, „ kinderen des Satans" noemt. De deugdzame gezindheid en de reine wil maken den mensch Gode welgevallig en Hem gelijkende, en om dezer zedelijke Godegelijkheidswil, aan welke het welgevallen Gods noodwendig ten deel valt, heet hij Gods kind. Zoo zegt Paulus, *Rom.* VIII: 14: „ Zoo velen als er door „ den geest Gods geleid worden, die zijn kinderen Gods." En wanneer 1 *Joan.* III: 9 de leerling van Jezus zegt: „ Een iegelijk, die uit God geboren is, doet de zonde „ niet," zoo is in beide plaatsen de zedelijke zin der bedoelde uitdrukking niet te miskennen.

Dat nu, bij zulk een spraakgebruik en zoodanige wijze van voorstel in de H. S., dengenen, in wien de zedelijke gelijkheid met God, in eene nog nimmer waargenomene mate, den beschouwer in het oog straalde, en die derhalve voor het hoogste voorwerp des Goddelijken welgevallens erkend werd, de naam van Zoon Gods ook in dezen zin zij gegeven, verwacht men van zelve, vóór nog de bewijzen daarvan opgespoord en gevonden te hebben. Doch deze zijn voorhanden, en wel niet alleen in die plaatsen der H. S., in welke Jezus blootelijk om zijne zedelijke grootheid en Godegelijkvormigheid Gods Zoon genoemd wordt, maar ook in de

meesten dergenen, die hem om zijne Messiaansche waardigheid, of ook om de in hem opgemerkte en vereerde hoogere natuur, met dezen naam bestempelen; want altijd wordt, bij der Apostelen beschouwing en aanduiding van Jezus den Zoon Gods, het in hem gedachte (vooronderstelde) maar niet erkenbare (aan te wijzene) hoogere wezen met de duidelijk erkende en diep gevoelde heiligheid zijns wils verbonden en met dezelve als met eene hemelsche glorie omgeven. Daarom komt de zedelijke zin van den Christus behoorenden naam van Zoon Gods, bijna overal, waar dezelve hem gegeven wordt — uitgenomen, wanneer hij in den mond des volks en van Jezus' wedersprekers voorkomt — óf meest óf althans mede in aanmerking. „ Wij hebben zijne heerlijkheid „ gezien," zegt Joannes, „ als de heerlijkheid des „ Eeniggeboren van den Vader." Doch in welke verhevenheid hij hem zich, wegens den in hem wonenden *Logos*, of met betrekking tot het in hem aanschouwde hoogere wezen, gedacht mag hebben, hij verbindt daarmede de gedachte aan zedelijke goedheid, als het innigste beginsel zijner Goddelijke heerlijkheid uitmakende; want hij voegt er de woorden bij: „ vol van genade en waar- „ heid." Alzoo was Jezus hem in zijne zedelijke waardigheid en schoonheid de eeniggeboren Zoon Gods, de lieveling des Allerhoogsten. Het woord, bij zijnen doop en verheerlijking: „ deze is mijn Zoon, mijn geliefde, „ in welken ik een welbehagen heb," betrof niet slechts den Goddelijken gezant, die de hoop des vroegeren en tegenwoordigen tijds op de uitnemendste wijze vervullen zou; het gold ook den reinen van harte, den gehoorzamen tot den dood, het evenbeeld des heiligen Vaders. Wanneer de Apostelen hem het beeld des onzienlijken Gods noemen, welke min bepaalde denkbeelden daarbij in hen ook mogen zijn opgerezen, immer stond hun hoofdzakelijk het verheven inzigt en de wijsheid, de hemelsche zachtmoedigheid en reinheid van Jezus voornamelijk voor den geest. „ Den beelde des eerstgeboren „ Zoons Gods," zegt Paulus aan de Colossen, moesten

de tot het Christendom geroepenen gelijk worden, en stelt alzoo het zedelijk begrip des verheven naams in het licht. En wanneer hij de grootsche uitdrukking, dat „in Christus de volheid der Godheid ligchamelijk „woont," met de verzekering verbindt, dat de ware Christenen deel hebben aan deze volheid, dat zij ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι zijn, geeft hij dan niet te kennen, dat hij onder het Goddelijke bovenal het zedelijke verstaat?

Doch Jezus zelf, die zich zijner betrekking tot God onophoudelijk bewust was en geheel en al in dit bewustzijn leefde, hoe verklaart hij zich hieromtrent? Onmiskenbaar zoodanig, dat de overeenstemming van zijn wil, zijn doel, zijn streven met den wil Gods meest op den voorgrond staat. Hij is het zich bewust, dat God in hem is en hij in God, dat derhalve de naauwste verbindtenis tusschen den Vader en hem bestaat; want hij denkt niets, hij wil en doet niets, dan hetgeen de Vader lief heeft en wil en hem heeft bevolen. Hij spreekt, gelijk hij het van den Vader ontvangen heeft; hij doet de werken des Vaders; hij leeft alleen voor de volvoering van den hem door den Vader opgedragen last; zijn wil en streven is den Vader geheiligd en hangt van Hem af; zijn leven is een leven in God, in de liefde tot Hem, in de gehoorzaamheid aan Hem; hij bevredigt daardoor de innigste aandrift en behoefte zijner ziel. Zoo is hij één met God. „*Ik en de Vader zijn een*," spreekt de regte, waarachtige Godszoon, want Gods wil, raadsbesluit en doel zijn ook de zijne. Daarom, wie hem kent, die kent den Vader, want in hem openbaart zich des Vaders oneindige liefde en heilige wil; en wie hem volgt, die komt door hem tot den Vader, want hij treedt door reinheid des harten, liefde en geloof in eene naauwere betrekking tot God en gevoelt zich gelukzalig in God. De Vader laat den Zoon niet alleen, want deze doet altijd, wat den Vader welbehagelijk is. En wanneer God hem gebiedt, tot grondvesting van eenen beteren toestand der menschheid, in den

dood te gaan, ſpreekt hij: „ De wereld zal erkennen, „ dat ik den Vader lief hebbe, en alzoo doe, als mij de „ Vader geboden heeft" — gaat, berustende in des Vaders wil, het verſchrikkelijkſte lot tegen, en is hem gehoorzaam tot den dood des kruiſes.

Jezus gevoelt zich diensvolgens, naar de aanwijzing der Schrift, als Gods Zoon, dewijl hij met God — niet *gelijks wezens*, maar — *gelijks willens* is; dewijl hij God meer lief heeft dan alles, en wederkeerig door God geliefd wordt; dewijl hij Gods woord ſpreekt en Gods werken doet, en wel in het bewustzijn, dat God door hem ſpreekt en werkt; dewijl hij niets anders wil en beoogt, dan wat Goddelijk, Gode welgevallig is. En zijne leerlingen eeren hem als Gods Zoon, dewijl zij in hem eene reinheid des harten, eene zedelijke kracht van den wil erkennen, die zij met geenen anderen naam weten uit te drukken; te meer, dewijl dezelve op de waardigheid heenwijst, die Christus als den ſtichter des hemelrijks toekomt.

Doch is dit zoo, hoe zouden dan wij, predikers van het Christendom, ons geloof aan Jezus, den Zoon Gods, en onze vereering van hem, niet met alle blijmoedigheid te kennen geven, en allen, die ons hooren, door de H. S., tot hetzelfde bemoedigen? Niet tot vergoding van het menſchelijke wekken wij op, maar tot blijmoedige en eerbiedige erkentenis van *zijne* heerlijkheid, die zijn menſchelijk wezen, door heiligheid des gevoels, des verſtands en des wils, tot het Goddelijke, tot zedelijke eenheid met God verſmolten heeft. Welke onſchatbare bewijzen biedt de H. Geſchiedenis ons daartoe aan! Reeds in het knaapje vinden wij den trek naar boven, dien hij zijn ganſche leven door volgde; wij beſpeuren den *wordenden* Godszoon, die het gevoelt, dat hij immer in de nabijheid van God, zijn' Vader, zijn moet, en die daarom ook „ toeneemt in wijsheid en genade bij God en menſchen." Als den *tot rijpheid gekomenen*, zijner kracht ten volle magtigen, ter bereiking zijner beſtemming volkomen bekwamen, zien wij

hem, als, vóór zijn openlijk optreden, de verzoeker hem nadert. De zedelijke vastheid, welke hij daar betoont, heeft haren grond in het bij hem levendige bewustzijn en den wil, om als Gods Zoon te denken en te handelen. Eindelijk als *voltooiden* Godszoon zien en erkennen wij hem in zijne laatfte moeijelijke omftandigheden, op zijn' weg naar den dood, toen hij Gode gehoorzaam was tot op het kruis.

Onfeilbaar is het de pligt des Christenpredikers, zijner gemeente aan te wijzen, hoe Jezus tot deze zedelijke hoogte opgeklommen is, op welke wij hem als voltooiden Godszoon vereeren. Niemand meene, dat de volkomene deugd, die wij in hem bewonderen, hem aangeboren was, en hij aan de moeiten en den ftrijd was ontheven, door welke wij ons dezelve verwerven moeten; dat men dezelve als eene zijner natuur noodwendig inwonende eigendommelijkheid hebbe te befchouwen. Neen, zoo is het niet. Deugd is een werk der vrijheid; zij moet verworven, door kamp en ftrijd verkregen worden. Ook Jezus heeft dezelve verworven; in den ftrijd met de zinnelijke natuur en de wereld heeft hij ze verworven, want „ hij is verzocht geweest gelijk als wij."

Maar juist daarom kunnen wij ook, in de Christelijke gemeente, met den Apostel zeggen: „ Dat gevoelen zij „ in u, hetwelk ook in Christus Jezus was." — „ Hij „ heeft ons een exempel nagelaten, opdat wij zijne voet„ ftappen zouden drukken." Verkondigen wij haar eenen Godszoon, die, in zijne hooge, Goddelijke natuur, eene volkomene deugd op deze aarde heeft medegebragt, zoo zijn haar de gronden ter verfchooning, zoo zij hem niet gelijk wordt, gegeven, al beroept zij zich ook niet op een, zoo het heet, door Adam's val veroorzaakt ganfchelijk bederf der menfchelijke natuur. Doch ftellen wij haar, overeenkomftig de Schrift, den Zoon Gods in zijne, onder moeiten, opoffering en ftrijd verworvene, volkomene deugd, als verheven voorbeeld ter navolging, als ideaal der menschheid voor, dan verdwijnt deze verfchooning. Dan ziet zij in, wat de mensch, onder

Gods bijstand, vermag, voor welke veredeling hij vatbaar is, en dat het slechts op zijn' eigen volstandigen wil aankomt, of hij een Gode welgevallig schepsel, een edel kind Gods zal worden, of niet.

Het is bijbelsch waar, en ook in het voorgaande ten deele aangewezen, dat de Apostelen de leer van den Zoon Gods op zoodanige wijze praktikaal maakten. Hoe mogen wij Christenleeraars dan anders handelen? Terwijl zij overal op de zedelijke waarde van Jezus, op de volkomene overeenstemming zijns wils met den wil des Vaders, op zijne door heiligheid des willens en pogens bewerkte gelijkvormigheid aan God wijzen, en de Christenen opwekken, dezen Volheerlijken gelijk te worden, zijn zij voor ons de regte voorgangers in de behandeling van dit onderwerp. Wanneer wij derhalve, bij onze prediking der heerlijkheid van den Zoon Gods, de zedelijke zijde derzelve boven alle andere doen uitkomen, dezelve tot de hoofdzaak maken, en haar der gemeente als een levendig toonbeeld voor oogen stellen, zoo doen wij, wat de Apostelen deden, onze prediking verdient den naam van Christelijk, en wij hebben de overtuiging, dat onze Heer en Heiland door dezelve op de regte wijze verheerlijkt, en zijne gemeente waarachtig gesticht en opgebouwd wordt.

EEN EN ANDER OVER DE CHOLERA.

(Vervolg en slot van bl. 561.)

Bij dezen strijd omtrent de verwijderde oorzaken is het bijna overbodig te vermelden, dat de geneeskundigen ook over de naaste oorzaak en het wezen van den braakloop zeer onderscheidene meeningen hebben. Dat zij zich hierin veelal door de lijkopeningen laten leiden, is in onze dagen geen vreemd verschijnsel; en het moet dan ook onvermijdelijk zijn, vermits zich de vaste deelen slechts aan het onderzoekend oog aanbieden, dat de

ſtoornisſen in de levenskrachten en eene ziekelijke aandoening in het bloed over het hoofd gezien worden, en menigmaal als oorzaak wordt aangemerkt, wat ſlechts toeval der ziekte of het gevolg van den dood is. Zoo zijn er dan ook velen, die, op de uitkomſten, welke de lijkopeningen aanbieden, zich grondende, de ziekte voor eene ontſteking van maag en darmen, of van de herſenen en het ruggemerg met deszelfs vaatvlies, of voor eene aandoening van het hart en de bloedvaten, of voor eene ontſteking der zenuwen, eene aandoening der lever, galblaas, met belemmerde galafſcheiding en uitſtorting, en wat niet al meer, houden; terwijl men met eene zoodanige leer, van de ſolidair-pathologie ontleend, het gevoelen van hen tracht te verdringen, welke daarbij ook de ziekteverſchijnſelen in aanmerking nemen, met welke zich de *Cholera* vertoont, en, misſchien met meerderen grond, de oorzaak zoeken in eene onmiddellijke aandoening of liever beſmetting van het bloed, zigtbaar door de grootere hoeveelheid koolſtof in, en de meer dan gewone dikte van hetzelve, en waaruit, als uit eene algemeene bron, zij de veranderingen in de afſcheidingen, de aandoeningen van de maag, de darmen, de herſenen en van het ruggemerg en de zenuwen, bij deze ziekte afleiden.

Intusſchen zijn wij er verre af, om het nut van weluitgevoerde lijkopeningen in dezen te verkleinen; wij verheugden ons integendeel reeds te voren, toen wij, uit de mededeeling over de *Cholera* in dit Tijdſchrift voor Julij en Augustus 1824, vernamen, dat onze landgenoot, Dr. J. VAN DISSEL JZ., het allereerst de opening van lijken, aan die ziekte overleden, had durven ondernemen, en daarin naderhand door anderen is nagevolgd geworden; en wij houden ons overtuigd, dat zij, in verband en vergelijking gebragt met den loop der ziekte zelve, allezins tot eene betere kennis van den aard der ziekte en eene meer gelukkige behandeling leiden zal. Maar dan ook moet dit verloop, dan ook moeten de verſchijnſelen der ziekte even naauwkeurig worden op-

gemerkt en opgeteekend, als de lijkopeningen met juistheid en onpartijdigheid moeten verrigt worden. Tot heden toe zijn de *wezenlijke* en *bestendige* toevallen nog niet genoeg onderscheiden van de *onbestendige* en *toevallige* (*symptomata casu orta*), welke laatste van het klimaat, jaargetijde, ligchaamsgestel en van zoo vele voorafgegane oorzaken afhangen, en bovendien de eerste zoo zeer vermogen te wijzigen. Zoo beschrijven ons sommige waarnemers de ziekte met teekenen van ophooping van bloed en van beroerte, terwijl anderen het tegendeel waarnamen; zoo de een aandoeningen van de ingewanden der borstholte, een ander wederom niet; zoo wil men, ook in de grootste hevigheid der ziekte, gal in de uitgeworpene stoffen ontdekt hebben, en heeft men zelfs de ziekte aan de inwerking der scherpe gal op de maag en darmen toegeschreven, terwijl meest alle berigten wegens de in Europa waargenomene lijders het tegendeel getuigen, daar volgens dezelve veeleer eene heldere, aan rijstwater niet ongelijke, weiaardige stof ontlast en uitgebraakt wordt. Voorts is het ook te verwonderen, dat men van het verloop van dat tijdperk der ziekte slechts als in het voorbijgaan melding maakt, in hetwelk de ziekte eene gunstige wending neemt, en men niet de goede bedoelingen der natuur tot aan de volkomene genezing toe, en de teekenen, die iets kwaads en instorting voorspellen, zoodanig gadegeslagen heeft, dat men daaruit, tot de voltooijing der herstelling, en ter voorkoming van instorting en naziekten, nuttige geneesregelen kan afleiden.

En de lijkopeningen nu, zullen zij aan het ware doel beantwoorden, moeten minder oppervlakkig, door ervarene ontleedkundigen en tijdig genoeg gedaan worden, opdat niet door de toenemende ontbinding het lijk reeds te zeer veranderd zij. Het uiterlijk aanzien van de spijsverterings-organen b. v. moet niet slechts vermeld worden, maar alle derzelver weefsels en de veranderingen, die daaraan zijn voorgevallen, moeten naauwkeurig worden opgegeven, zoo ook niet slechts de hersenen uit-

wendig, maar ook in al hare deelen en verlengſels inwendig onderzocht, in één woord alle werktuigen, die, het zij beſtendig, het zij toevallig, aangedaan zijn kunnen, moeten met het ontleedmes nageſpoord, en voorts het bloed en de in de ingewanden voorhandene vochten nader onderzocht worden.

Dat men bij dit aangevoerde nog niet in de behandeling is overeengekomen, zal wel geene verwondering wekken. Wij ſpreken hier niet eens van de onderſcheidene wijzen, ter voorbehoeding zoo min, als ter afwering, aangeprezen, en dus ook niet van het gevoelen derzulken, die de vernietiging der ſmetſtoffen door chlorkalken, berookingen, of de afſluiting van lijders, of zekere ſtreken, en de quarantaines voor nutteloos houden; wij bepalen ons nu ſlechts kortelijk tot de onderſcheidene geneeswijzen, tegen deze ziekte, doch over het geheel met even weinig gevolg, in aanwending gebragt, zoodanig zelfs, dat een geneesheer, door de droevige ervaring hiervan overtuigd, toen hij zelf onlangs werd aangetast, geene geneesmiddelen nam, en — genas. De geneeswijze door *calomel* en *opium*, reeds vroeger door de Engelſche geneeskundigen aangewend, is ook thans nog veelal in gebruik; bij anderen weder de bloedontlastingen, als ontſtekingwerend en afleidend middel; bij anderen *laudanum liquidum* met vlugge oliën; bij anderen *nux vomica;* bij anderen *magisterium bismuthi*, of *castoreum*, *moſchus* en andere onder *nervina* bekende, behalve de velerlei uitwendige middelen. In het kort, de reeks van dezelve, tegen deze ziekte, ook nog volgens de laatſte berigten, in gebruik, zijn te menigvuldig om hier te vermelden, en getuigen allezins van een verregaand *empirismus*, niet genoeg gegrond op den aard der kwaal, noch overeenkomſtig met de kennis van den weg, langs welken de natuurkrachten behooren geleid te worden.

Bij deze verſchillende gevoelens over den aard en de behandeling der *Cholera*, kunnen en mogen wij ons dan uit de tegenwoordige berigten geen juist beeld der ziekte vormen, en voor dezelve reeds vooraf eene geneeswijze vast-

ftellen. Ook is dit te minder noodig, dewijl wij de hoop nog niet geheel opgeven, om er, door de genomene maatregelen en onder de hulp eener zorgende Voorzienigheid, van bevrijd te blijven. Desniettemin moeten wij waakzaam blijven, en ons vooral met de mededeelingen en berigten van die waarnemers eigen blijven maken, welke, met den echt Hippocratifchen geest bezield, vrij van alle ftelfelzucht, door getrouwe waarneming, door *inductie* en *anologie* tot de kennis van den waren aard des gebreks trachten te geraken en eene echt rationele geneeswijze vast te ftellen. Tot zoolang, dunkt ons, mogen wij gerust ftille aanfchouwers zijn, en niet met zelfzoekende oogmerken, of uit zucht om boven anderen te willen uitblinken, reeds nu, terwijl het nog geen tijd is, de drukpers doen zweeten onder vertalingen en compilatiën van rijpe en onrijpe herfenvruchten, om het geneeskundig zoo wel, als het niet-geneeskundig publiek *quasi* te onderrigten. Hieraan toch is bovendien voorzeker geene behoefte. Op hoog bevel heeft er eene vereeniging van Hoogleeraren der Geneeskunde onzer hooge en doorluchtige Scholen plaats gehad, die tevens geroepen waren, om voorloopig het volk zoo wel, als de minder geoefende geneeskundigen, voor zoo veel dit noodig en mogelijk was, met de ziekte, ter voorbehoeding en behandeling, bekend te maken. Van de meer geoefende en zoodanige geneesheeren, die dien naam inderdaad waardig dragen, zal er wel geen zijn, die zich niet tot dezelfde bronnen, als waaruit de fnelfchrijvende vertalers putten, den toegang weet te verfchaffen. Doch eerst dán, wanneer er in die waarnemingen en bevindingen meer eenheid en gelijkvormigheid, in de geneeswijze meer overeenkomst heerscht en dezelve met betere gevolgen bekroond wordt, zal het voor onze vaderlandfche kunstgenooten een welkom gefchenk zijn, van een kundig geneesheer, zonder zijne andere pligten, door zijn beroep of hoogere betrekking hem opgelegd, te verwaarloozen, een handboek te ontvangen, hetwelk, nevens eene kernachtige gefchiedenis en de lotgevallen der zoogenaamde *Cholera*,

de uitkomsten bevat, welke de aanhoudende en vereenigde pogingen van kundige mannen, waar de ziekte geheerscht heeft, omtrent de erkenning, den aard en de behandeling dezer vreeselijke kwaal, hebben opgeleverd.

2 Augustus, 1831. P. J. G.

VERHANDELING, OVER DEN WAREN MOED; GESCHETST IN HET VOORBEELD VAN SOCRATES, VERGELEKEN MET DAT VAN CATO.

Door

Mr. P. MABÉ, JR.

Geene deugd is er, die den mensch meer versiert, die hem tot grooter en edeler daden kan opvoeren, dan moed; maar ook geene, in welker beoefening en beoordeeling doorgaans de schijn moeijelijker van het wezen der zaak kan onderscheiden worden.

Immers, hoe vaak wordt eene daad geroemd, als ware zij een bewijs van moed, welke eigenlijk niets anders was, dan het uitvloeisel van eene oogenblikkelijke onberaden drift, of van roekelooze vermetelheid, van laakbare ligtzinnigheid, van ontembare woestheid, ja van onmenschelijke wreedheid!

De ware kenmerken te onderzoeken van eene deugd, die niet zelden minder bestaat dáár, waar zij algemeen vooronderſteld wordt, en dikwijls dáár aanwezig is, wáár men ze niet vermoedt; van eene deugd, die den mensch tot eene trouwe gids verstrekt, in de onderscheidene, dikwijls zoo rampvolle, omstandigheden des levens; hem eigene tegenspoeden grootmoedig en standvastig leert verduren, en hem tevens een weldoener, een redder doet worden voor anderen; zoodanig eene deugd wél te kennen, kan zeker niet anders dan als hoogstbelangrijk beschouwd worden.

De gebeurtenissen dezer dagen, waarin van een ieder onzer zoo vele opofferingen gevorderd worden, tot handhaving van de eer en het zelfstandig bestaan des dierbaren vaderlands, deden mij besluiten, om heden te spreken *over den waren moed.* Ik wil, M. H., u niet bezig houden met af-

getrokkene redeneringen, maar liever uwe aandacht vestigen op den dood van twee groote mannen der oudheid, die beiden door hunnen moed beroemd zijn, offchoon zij denzelven op geheel verfchillende wijzen hebben betoond, namelijk van SOCRATES en CATO.

Ik zal dan trachten, u den waren moed te fchetfen in het voorbeeld van SOCRATES, vergeleken met dat van CATO; en, dit doende, zal ik in de gelegenheid zijn, eenige herinneringen te verlevendigen, die ons in de omftandigheden, waarin wij ons bevinden, nuttig kunnen wezen.

Ik heb verkozen, twee mannen der oudheid ten onderwerp te nemen, niet omdat onze vaderlandfche gefchiedenis geene talrijke voorbeelden daarvan oplevert; neen voorzeker! maar omdat ik, indien ik de keuze uit *onze gefchiedenis* gedaan had, zoodanig, dat ik den eenen vaderlandfchen held boven den anderen had willen ftellen, daardoor welligt door dezen of genen van partijdigheid zou zijn befchuldigd geworden.

Schetfen wij, volgens den leiddraad der gefchiedenis, kortelijk de omftandigheden, waarin, en de wijze, waarop die mannen geftorven zijn, om daarna hunne handelwijze te toetfen aan de regels, die wij ons van den waren moed voorftellen, en de flotfom van ons onderzoek op te maken, wie hunner het meest getoond heeft denzelven te bezitten.

Vestigen wij het eerst het oog op SOCRATES.

ALCIBIADES, in zijne jeugd een der leerlingen van SOCRATES, van wien NEPOS ons verhaalt, dat hij een toonbeeld was van hetgeen de natuur, zoo in het voortreffelijke, als in het verachtelijke, kan daarftellen, vermits hij nu in verhevene deugden en hoedanigheden even zeer uitmuntte, als hij op andere tijden zich door dierlijken wellust en ongebondenheid bezoedelde, zoodanig, dat men zich verwonderde, hoe in één mensch zulk eene geheel tegenftrijdige natuur kon gevonden worden; ALCIBIADES was, door de jaloerschheid en ongeftadigheid van het *Atheenfche* volk, dat, na zijne overwinningen, in hem niets meer zag, dan een burger, die, door zijnen roem en groote bekwaamheden, voor de vrijheid van het volk gevaarlijk kon worden, van zijn bevelhebberfchap ontzet, en hetzelve was in zijne plaats toevertrouwd geworden aan drie andere bevelhebbers, genaamd MENANDER, TIDEUS en ADIMANTUS.

Deze even verwaande als onkundige veldheeren, die de herhaalde raadgevingen van den nu vernederden en ambteloozen ALCIBIADES bespotteden, werden door den *Lacedemonischen* bevelhebber LYSANDER geslagen en verstrooid, en, toen deze zich met zijn overwinnend heir voor de poorten van *Athene* vertoonde, gaf de stad, die van hare verdedigers beroofd was, zich op genade aan hem over.

LYSANDER, die, volgens NEPOS, meer roem verkregen heeft door zijn geluk, dan door zijnen moed, en de overwinning, die hij behaalde, meer verschuldigd was aan de achteloosheid zijner vijanden, die zich in de velden verspreid en hunne schepen verlaten hadden, dan aan eigene bekwaamheid; LYSANDER, alzoo meester geworden zijnde van *Athene*, deed de *Atheners* deze overwinning op het pijnlijkst gevoelen; hij schafte de wetten af, veranderde hunnen regeringsvorm, slechtte de sterkten der stad, en noodzaakte dat hoogmoedige volk, zoo trotsch op zijne vrijheid, om het hoofd te buigen onder de oppermagt van dertig landvoogden of tirannen; die hij aanstelde, alleen uit de zoodanigen, die hem blijken hadden gegeven van gehechtheid aan hem, en het volk, op zijnen wenk, als eene wingewest van *Lacedemonië*, met een' ijzeren schepter regeerden.

De heerschappij dezer tirannen was gekenmerkt door de gruwelijkste wreedheid. Ieder, die slechts vermoed werd zijn vaderland te beminnen of hetzelve nuttig te kunnen zijn, ja ieder, die slechts eenige rijkdommen bezat, werd tot den dood veroordeeld en zijne goederen verbeurd verklaard. Deze veroordeelingen, neen! gruwelijke moorden, waren zoo menigvuldig, dat, volgens XENOPHON, gedurende deze tirannij, en dus in een tijdperk van slechts drie jaren, het zwaard en de giftbeker der beulen een derde meer *Atheners* sneuvelen deed, dan in al de bloedige veldslagen, gedurende tien jaren geleverd, gevallen waren.

In dezen rampzaligen tijd leefde SOCRATES te *Athene*; SOCRATES, dien men roemde als den deugdzaamsten en den wijsten man van zijnen leeftijd; SOCRATES, de grootste der *Grieksche* wijsgeeren, die de jongelingschap dagelijks onderwees in de leer, dat de deugd het hoogste goed is, en dat hij, die in de gunst der Godheid deelt, voor de magt der menschen niet behoeft te vreezen. Hoe zou de deugdzame man niet diep betreurd hebben het lot zijns ongelukkigen vaderlands? Hoe zou hij onder zulk eene regering ver-

schoond zijn gebleven? Hoe zou hij niet een der slagtoffers hebben moeten zijn; die de moordzucht dier dwingelanden vallen deed?

Het zij zoo, gelijk door sommigen beweerd is, dat SOCRATES, als leerende het bestaan van éénen waren God, en der jeugd die leere inprentende, niet ten onregte beschuldigd werd, de godsdienst van den staat te ondermijnen, en als zoodanig, en uit dat oogpunt beschouwd, als burger, vooral naar de begrippen van dien tijd, niet onschuldig geacht kon worden aan de tegen hem ingebragte aanklagt. Dit zij zoo; maar, wat lieten die dwingelanden zich gelegen liggen aan het welzijn van den staat, wiens beste burgers zij dagelijks gruwelijk lieten vermoorden? Daarop kon alzoo, in goeden ernst, de beschuldiging niet gegrond wezen; dit kon haar slechts tot een voorwendsel verstrekken: alleen de vrees, dat zijne leer voor hunne afschuwelijke dwingelandij gevaarlijk konde worden, dit alleen was genoeg, om hem te doen sterven, en — hij werd gedoemd, om den giftbeker te drinken!

SOCRATES, te midden van zijne vrienden en leerlingen, die hij onderwijst in de ware wijsbegeerte, als de beste gids om wél te leven en wél te sterven, en in de onsterfelijkheid der ziele, verwacht de volvoering van zijn vonnis met de grootste bedaardheid; hij spreekt den slaaf, die hem den beker brengt, minzaam aan, en zegt: „Mijn „vriend! wat moet ik doen? want het is uwe taak, mij „dit te leeren?" — „Niets anders," zeide de man, „dan „wandelen, als gij gedronken zult hebben, tot dat gij „zwaarte in uwe beenen zult gevoelen, en dan te bed „gaan leggen: het vergift zal van zelve werken." Vriendelijk, zonder eenig verwijt te doen aan de bewerkers van zijne ramp, neemt hij den drinkbeker uit de handen van den beul, die zich moest omkeeren, om zijne tranen te verbergen, en ledigt denzelven tot op den bodem.

Zijne leerlingen, die tot dusverre zoo veel kracht van geest behouden hadden, dat zij, ten minste voor 't oog, hunne diepe smart konden verbergen, waren nu niet langer meester van zichzelven, en zij barstten uit in een' vloed van tranen en luid geklag. „Hoe!" zegt hij, „was het „daarom, dat ik de vrouwen wegzond, om dergelijke min „voegzame tooneelen te ontgaan? Want ik heb hooren „zeggen, dat men sterven moet met gelatenheid. Houd u

„ dan rustig en betoon moed." Zoo sprak hij; hij, die alléén bedaard en kalm bleef, toen allen, met zijn lot bewogen, in tranen uitbarstten. Geene klagt kwam over zijne lippen; hij troostte zijne leerlingen, bevestigde alzoo zijne leer door eigen voorbeeld, en, zich verzekerd houdende van de onsterfelijkheid der ziele en de belooning der deugd, strekte hij zich op zijn sterfbed uit en — gaf den geest!

Beschouwen wij nu, kortelijk, het gedrag van CATO en de wijze, waarop deze den dood onderging.

MARCUS PORCIUS CATO, achterkleinzoon van CATO den *Censor*, daarom CATO *den jongen* genaamd, leefde in een hoogstbelangrijk tijdperk van de *Romeinsche* republiek. Het driemanschap van CAJUS JULIUS CAESAR, POMPEJUS en CRASSUS, was, door den dood van laatstgemelden in den krijg tegen de *Parthen*, ontbonden. De bestaan hebbende betrekkingen tusschen CAESAR en POMPEJUS waren verbroken door dien dood, en vooral door het afsterven van JULIA, de dochter van CAESAR en gemalin van POMPEJUS. Eene verschrikkelijke vijandschap ontstond er tusschen die twee mannen, die, met onbegrensde eerzucht, elkander het oppergezag over den *Romeinschen* staat betwistten.

Nadat het *Romeinsche* volk schier de geheele aarde aan zich onderworpen, en geen' buitenlandschen vijand meer te vreezen had, scheen het zijn' eigen' ondergang te willen bewerken. De tweedragt, die pest der maatschappijen, oneindig vreeselijker dan de magtigste buitenlandsche vijand, ontbrandde. Wie denkt hier niet aan de woede van MARIUS en CINNA binnen *Rome*? wie niet aan den bloeddorst van SYLLA, die geheel *Italië* beroerd had? Vreeselijker was echter de razernij van CAESAR en POMPEJUS, die niet alleen *Rome* en geheel *Italië*, maar de gansche toenmalige beschaafde wereld, *Europa*, *Azië* en *Afrika*, in vuur en vlam zette, en niet eindigde, dan met den moord van den overwinnaar, CAESAR, te midden van den raad.

CATO, de stoute verdediger van de vrijheid der *Romeinen*, schoon deze, niet slechts van de voormalige eenvoudigheid afgeweken, maar door weelde en wellust, de rampzalige gevolgen van te grooten voorspoed, verbasterd, die vrijheid niet meer konden waarderen; CATO had de zijde gekozen van POMPEJUS. Het krijgsgeluk scheen zich, in den aanvang, voor dezen te verklaren, toen hij bij *Dyrrachium* twee belangrijke overwinningen op CAESAR behaalde;

maar in den veldslag, dien de beide legers elkander in de vlakten van *Pharsalië* leverden, werd POMPEJUS door CAESAR geheel verslagen, en kort daarna, toen hij, in zijne vlugt, zich op het gebied van den koning PTOLEMEUS begeven had, op last van de raadslieden van dezen, verraderlijk vermoord.

CATO had, na den *Pharsalischen* slag, vergeefs getracht, den aanhang van POMPEJUS, die wel verstrooid, maar niet vernield was, door het bijeenzamelen der krijgsknechten op het eiland *Corcyra*, zoo veel mogelijk te herstellen; hij besloot derhalve, daar hij in geen geval zich verzoenen wilde met CAESAR, dien hij als den vijand van zijn vaderland en van deszelfs vrijheid beschouwde, naar *Afrika* over te steken, ten einde met nog een aantal trouw geblevene veldoversten, POMPEJUS op te zoeken. Aan de *Afrikaansche* kust gekomen zijnde, vernam hij den moord van POMPEJUS, uit den mond van deszelfs jongsten zoon SEXTUS en van deszelfs weduwe CORNELIA.

Deze treurmare bragt groote verdeeldheid te weeg onder het gevolg van CATO, daar velen, die niet zoo zeer uit liefde voor de vrijheid van hun vaderland, als wel uit persoonlijk belang, den togt aanvaard hadden, zich nu ontslagen achtten, en zich voor de voeten gingen werpen van den overwinnaar, om van dezen genade af te smeeken. CATO, hoe afkeerig van zulk een gedrag, wilde echter niemand verhinderen, te doen, wat hij voor zichzelven nuttig oordeelde Anderen, die of geene genade van den overwinnaar durfden hopen, of wie de vrijheid van het vaderland meer ter harte ging, dan eigen lijfsbehoud, bleven bij CATO, wien zij tot hunnen bevelhebber verkoren. CATO had wel het besluit genomen, om, indien POMPEJUS zelf in den *Pharsalischen* slag mogt gesneuveld zijn, al de krijgsbenden, die onder zijn bevel stonden, naar *Italië* terug te zenden, en zelf als een balling te gaan leven, verre verwijderd van zijn vaderland, nu hetzelve door CAESAR overheerscht werd; maar de overweging, dat hij zoo vele edele en dappere mannen in een vreemd land niet verlaten mogt, zoo lang hij nog iets tot hun behoud kon doen, en de hoop, waarschijnlijk, van op deze wijze nog iets te verrigten tot heil des vaderlands, deed hem dit bevel op zich nemen.

Na eenen hoogstmoeijelijken togt van dertig dagen, in een woest oord, gedurende welken CATO de grootste blijken van

moed en onthouding had gegeven; aan het hoofd van zijn leger te voet, bezwaard met zijne wapenrusting, voorttrekkende, en nooit anders dan het laatst eene teug waters gebruikende, wanneer het leger onderweg eene bron ontmoette, en na, met tienduizend krijgslieden, den winter in de stad *Leptis* doorgebragt te hebben; vereenigde CATO zijne magt met die van SCIPIO en VARUS, in het gebied van den koning JUBA, stelde zich onder het opperbevel van den eersten, offchoon men hem tot bevelhebber wilde verkiezen, omdat de wet niet gedoogde, dat het opperbevel aan eenen Propraetor opgedragen werd, wanneer een Proconsul tegenwoordig was: want hij verklaarde stellig en nadrukkelijk, nooit te zullen gedoogen, dat de wetten overtreden werden, tot welker handhaving alleen hij de wapenen had aangegord; eene geduchte les voor VARUS, die te voren met SCIPIO om het opperbevel getwist had.

Utica, een wingewest van den *Romeinschen* staat, werd nu het punt van vereeniging voor allen, die, na den *Pharsalischen* veldslag, niet geheel hadden gewanhoopt; de overwonnen partij herstelde zich zoodanig, dat zij alras, zoo te water als te land, wederom eene geduchte magt daarstelde. CAESAR, die na zijne overwinning naar *Rome* gekeerd was, zag met schrik die magt zich vereenigen, en besloot, dadelijk naar *Afrika* over te steken, om dezelve te vernielen.

Nadat CAESAR, in den veldslag bij *Thapsus*, eene stad aan de zee gelegen, de krijgsmagt van SCIPIO verslagen en zelfs die stad ingenomen had, vlugtten sommigen van het verstrooide leger naar de stad *Utica*, welke slechts drie dagreizen van *Thapsus* verwijderd was, en waar CATO het bevel voerde.

Dáár kwam de tijding van deze nederlaag in den nacht aan. CATO trachtte, door zijne bedaardheid, der menigte moed in te boezemen en de rust te herstellen. Met het aanbreken van den dag riep hij den raad van driehonderd, welken hij zelf aldaar had zamengesteld uit *Romeinsche* burgers, die er zich metterwoon gevestigd hadden, bijeen, met bijvoeging tevens van de *Romeinsche* raadsheeren, die zich bij hem bevonden.

In dezen raad, die in den tempel van JUPITER gehouden werd, verscheen CATO met een kalm en bedaard gelaat, in zijne hand houdende een geschrift, hetwelk eene lijst be-

vatte van den voorraad, in de magazijnen voorhanden; hij deed aldaar eene plegtige aanfpraak; hij verklaarde, den raad vrij te zullen laten in deszelfs befluit, zelfs indien men, tot voorkoming van plundering en moord, in gevalle CAESAR, na een' hardnekkigen tegenftand, mogt overwinnen, zich dadelijk aan den vijand mogt willen onderwerpen; maar dat hij bereid was, om zich aan hun hoofd te ftellen, indien zij befluiten wilden, het uiterfte te wagen.

Deze aanfpraak deed eene algemeene geestdrift ontftaan. Men befloot, onder het opperbevel van dezen deugdzamen en kundigen man, aan CAESAR het hoofd te bieden. Over de middelen, waardoor men dit ten uitvoer wilde brengen, was men het echter minder eens. Zoo floeg CATO een voorftel van de hand, om de flaven in vrijheid te ftellen, omdat dit eene inbreuk was op het regt van eigendom hunner meesters; alleen die genen wilde hij in dienst nemen, die door dezen, vrijwillig, uit de flavernij ontflagen werden. Weldra, echter, maakte de fchrik zich op nieuw meester van het gemoed van de leden van den raad, welke in *Utica* woonden. De vrees van alle hunne bezittingen te verliezen in eenen ftrijd, dien zij meenden, tegen den overwinnenden CAESAR, niet te zullen kunnen volhouden, deed hen uitroepen: „Wie zijn wij toch, en wien weigeren wij onze „onderwerping? Aan wien anders, dan aan CAESAR, die „toch reeds de oppermagt van het geheele *Romeinfche* „volk in handen heeft? Niemand onzer is een SCIPIO, „een POMPEJUS of CATO; en zullen wij, daar de ge„heele aarde zich buigt onder het juk van CAESAR, ons „daaraan vermetel willen onttrekken!"

Zoo fpraken zij, toen hunne, door de redevoering van CATO, opgewondene geestdrift begon te verflaauwen. Die lafhartigen! reeds zagen zij naar middelen uit, waardoor zij genade bij den overwinnaar zouden kunnen verwerven. Zelfs dachten zij er aan, om de raadsheeren, die tot het gevolg van CATO behoorden en bijzonder POMPEJUS hadden aangehangen, gevangen te nemen, om ze aan CAESAR uit te leveren.

De aankomst van SCIPIO's ruiters, die zich eerst naar *Parada* hadden begeven, maar aldaar door CAESAR, die de ftad tot op de puinhoopen verbrand en de inwoners vermoord had, waren verjaagd, gaf CATO nog eenige hoop op

het behoud der ſtad. Hij trok hen buiten de ſtad te gemoet, en maande hen aan, om, onder zijn bevel, het uiterſte tot verdediging derzelve te wagen.

Terwijl CATO zich hier bevond, liet M. RUBRIUS, dien hij in de ſtad gelaten had, om den raad der driehonderd in het oog te houden, hem weten, dat de raad in dadelijken opſtand was tegen hem. Het antwoord van de ruiters op zijne aanſpraak maakte het benarde van zijnen toeſtand nog grooter, daar dezen hem verklaarden, niet voor CAESAR te vreezen, onder het geleide van CATO; maar dat zij de ſtad niet anders verdedigen wilden, dan onder voorwaarde, dat men al de inwoners van *Utica*, die zij als verraders beſchouwden, zou vermoorden of verjagen; een eisch, dien CATO, de regtvaardige CATO, niet kon inwilligen.

Toen hij in de ſtad teruggekeerd was, bevond hij het oproer heviger, dan hij verwacht had. De raad had reeds openlijk verklaard, dat niemand gedwongen kon worden, om zich tegen den overwinnenden CAESAR te verzetten; en ſommigen kwamen er nu voor uit, dat men de *Romeinſche* raadsheeren vatten moest. CATO, die hardhoorend was, veinsde het laatſte niet te hebben gehoord, maar ſnelde dadelijk naar buiten de ſtad, en rende de ruiters, die reeds vertrokken waren, achterop. Hij bezwoer hen met tranen, dat zij ten minſte éénе poging doen zouden, om de ongelukkige raadsheeren te redden; ja met eigene handen greep hij de teugels van ſommige paarden, en dreef ze alzoo naar de ſtad terug. De ruiters, daarentegen, baden hem, dat hij van deze gelegenheid gebruik zoude maken, om zelf aan de handen zijner vijanden te ontvlugten; maar hij weigerde dit volſtrekt, en, daar hij naar de ſtad terugtrok, haalde hij eindelijk de ruiters over, om ten minſte dien dag nog te vertoeven.

Toen CATO met de ruiters teruggekeerd was, liet de raad van driehonderd hem verzoeken, om in deszelfs midden te komen. De raadsheeren, die zich bij hem bevonden, wilden hem dit beletten, en ſmeekten hem, aan dat verzoek niet te voldoen, alzoo zij een aanſlag tegen hem vreesden. Doch CATO ſtelde hen gerust, en ging geheel alleen in den raad. Deze, op het gezigt van de ruiters bevreesd voor ſtraf, ſloeg hem voor, daar het oogmerk, om zich aan CAESAR over te geven, niet meer kon worden verbloemd, om voor hem bij den overwinnaar genade te ſmeeken. Hij

raadde hen aan, om alles, wat mogelijk was, aan te wenden tot eigen behoud, maar voegde er bij: (*) „Het be-„taamt den overwonnenen, onderworpen te zijn, en den „schuldigen, vergiffenis te smeeken; doch ik ben, mijn „gansche leven door, niet slechts onverwonnen van CAE-„SAR gebleven, maar ben zelfs, voor zoo verre ik wil, „verwinnaar, daar ik CAESAR in regtvaardigheid en deugd „overtreffe, die nu zelf overwonnen is, als overtuigd van „misdrijven tegen het vaderland, die hem reeds lang te „laste gelegd zijn."

Toen CATO de vergadering verliet, kwam men hem berigten, dat CAESAR reeds in aantogt was met zijne gansche magt. „Helaas!" riep hij uit, „hij komt tegen ons „op, als waren wij nog mannen!" en nu maande hij de raadsheeren aan, om onmiddellijk bedacht te zijn op de vlugt; hij liet dadelijk alle poorten sluiten, behalve die aan de haven, alwaar hij ijlings een aantal schepen zeilreê liet maken, om, onder bescherming der ruiters, zijne vrienden te doen ontvlugten. Dit was eene zaak, die hem uitermate ter harte ging, en waarin hij, met de meeste zorg, niet alleen dien ganschen dag, maar zelfs een gedeelte van den nacht, werkzaam was.

Maar hij zorgde niet alleen voor zijne vrienden; de bewoners van *Utica*, zoo wel als de raad van driehonderd, die tegen hem was opgestaan en zijne voornemens verijdeld had, ondervonden de grootste blijken van zijne regtvaardigheid en menschlievendheid. De eersten toch bevrijdde hij van eene plundering, waardoor zijne ruiters, vóór dat zij de stad verlieten, voornemens waren dezelve te verwoesten, door die plundering af te koopen, met aan ieder dier ruiters 100 sestertiën (ongeveer *f* 7-50 van onze munt) uit zijne eigene middelen te geven; terwijl hij den laatsten (den raad van driehonderd) voor het bijeengeroepen volk verdedigde, en allen aanmaande, om voor elkanders onderling welzijn te zorgen.

Terwijl hij alzoo werkzaam was, om voor het behoud van allen, behalve zichzelven, alles te doen, wat mogelijk was, vervoegde zich bij hem L. CAESAR, een bloedverwant van CAESAR, die hem verzocht, zijne hulp te verleenen in het

(*) STUART, *Rom. Geschied.* Deel 18, bladz. 137. PLUT. *in Cat. Min.* p. 790, 791.

opstellen eener aanspraak, met welke hij, in naam van den raad van driehonderd, den overwinnaar wilde te gemoet gaan. Hij deed dit volgaarne; maar toen dezelfde L. CAESAR CATO aanbood, zijne voorspraak bij den overwinnaar te wezen, toen antwoordde hij met waardigheid: „Indien ik „mijne vrijheid aan CAESAR verschuldigd wilde zijn, dan „behoefde ik slechts tot hem te gaan; maar ik wil geenen „dwingeland dank verschuldigd wezen." Zijnen zoon, echter, die hem niet wilde verlaten, beval hij zijner voorspraak aan, als ook zijne vrienden, indien deze in handen van CAESAR vallen mogten. Het overige van den dag bragt hij door in gesprekken met zijne vrienden en zijnen zoon, den laatsten vermanende, zich van alle staatzaken te onthouden, alzoo dit niet meer geschieden konde op de wijze, eenen CATO waardig.

Na het bad gebruikt te hebben, hield hij den avondmaaltijd, op welken hij, benevens zijne vrienden, de regering van *Utica* genoodigd had. Het gesprek liep over wijsgeerige onderwerpen, onder anderen over de stelling der *Stoïcijnen: dat de deugdzame man altijd vrij is, en dat de boozen slaven zijn;* en CATO verdedigde deze stelling met zoo veel vuur en op zulk eene wijze, dat zijne vrienden in de reeds ontstane vrees, dat hij een' zelfmoord begaan zoude, werden versterkt.

Vervolgens, als naar gewoonte, eene avondwandeling met zijne vrienden gedaan, en den bevelhebbers der wacht de noodige bevelen gegeven hebbende, nam hij een meer dan gewoon hartelijk affcheid van zijnen zoon en vrienden, en begaf zich naar zijn slaapvertrek.

Hier nam hij de zamenspraak van PLATO over de onsterfelijkheid der ziel in handen, en, het boek bijkans uitgelezen hebbende, zag hij op, en miste het zwaard, dat hij altijd bij zich had, en dat zijn zoon nu had laten wegnemen. Hij riep eenen slaaf, en beval dezen, het hem aanstonds te brengen; maar, de slaaf nog niet teruggekomen zijnde, toen hij het boek had uitgelezen, riep hij alle zijne slaven, eischte het zwaard van hen, en gaf zelfs een' hunner een' zwaren vuistslag in het gelaat, schreeuwende, dat hij, door zijnen zoon en zijne slaven, aan den vijand verraden was.

De jonge CATO vloog, op dit gerucht, met zijne vrienden naar de slaapzaal, en wierp zich, smeekende, in de

armen zijns vaders; maar CATO, met een' dreigenden blik rondziende, vroeg, waarom men hem behandelde als eenen onzinnigen, zonder te trachten hem te overtuigen, indien hij verkeerd handelde, maar door hem met de daad te beletten om zijnen wil te doen, en riep gramstorig uit tegen zijnen zoon: „ Gij, knaap! wilt gij uwen vader kluisteren en „ binden, opdat hij geheel onmagtig zij, om CAESAR, zoo „ deze hem mogt overvallen, het hoofd te bieden? Voor „ mijzelven toch heb ik dat zwaard niet noodig; ik behoef „ immers mijnen adem slechts voor een' korten tijd te verstik- „ ken, of mijn hoofd tegen den wand te slaan, om mijzelven „ het leven te ontnemen." (*)

De diep bedroefde zoon zond den vertoornden vader het zwaard, door een' kleinen jongen, terug. CATO nam het aan, rukte het uit de scheede, beschouwde het naauwkeurig, en, het scherp bevindende, zeide hij: „ Nu ben ik mijn „ eigen meester." Hij legde het zwaard voorts bij zich, en nam wederom de zamenspraak van PLATO in handen.

Of hij daarna werkelijk in een' diepen slaap is gevallen, of dat hij dien slechts heeft voorgewend, om zijn oogmerk tot zelfmoord te verbergen, ten minste om zijne vrienden gerust te stellen, is onzeker; maar, midden in den nacht, ontbood hij zijnen geneesheer, om een verband te leggen op de hand, die hij, door den slag aan den slaaf, gekwetst had; terwijl hij BUTA, een man, dien hij gewoonlijk in staatzaken gebruikte, het vernemen naar den toestand der schepen, waarmede zijne vrienden ontvlugten zouden. Deze kwam terug met de tijding, dat allen, op één na, vertrokken waren. Een hevige storm stak op; deze deed hem voor het lot zijner vrienden sidderen; hij beefde op het denkbeeld, dat de schepen in derzelver vlugt mogten vertraagd worden; nogmaals zond hij BUTA naar de haven, met last om alles tot behoud der schepen aan te wenden, zoo deze verpligt mogten worden om terug te keeren. Reeds daagde de morgen; BUTA kwam terug met de tijding, dat in de haven alles rustig was, en dat dus de schepen ongetwijfeld veilig derzelver koers vervolgden. Nu scheen CATO zich andermaal, voldaan over de redding zijner vrienden, ter ruste te begeven; maar, zoodra BUTA de slaapzaal verlaten had, zette hij zich het zwaard op de borst; de wond was echter niet

(*) *Rom. Gesch.* D. 18, bl. 136.

terstond doodelijk; de kwetsuur aan zijne hand had hem belet, den stoot met genoegzame kracht toe te brengen; hij viel zieltogende van zijne legerstede, en in zijnen val wierp hij een tafeltje omver, dat bij hem stond; aanstonds vlogen zijne slaven toe, op het hooren van het daardoor veroorzaakte gedruisch, die hem badende in zijn bloed op den grond vonden liggen. Dadelijk snelde ook zijn geneesheer toe; deze stelpte terstond het bloed en hechtte de wond; dit deed CATO weder tot zichzelven komen; nogmaals spande hij alle zijne krachten in, keek woedend in het rond, stootte de hand des geneesheers van zich af, scheurde de wond andermaal open en — gaf den geest!

Ziet daar ons dan in korte schetsen herinnerd, M. H., aan de daden van twee groote mannen der oudheid, welke gij zeker dikwijls bij het doorbladeren van de geschiedenis zult hebben bewonderd. Toetsen wij nu hun gedrag aan hetgeen eene echte wijsbegeerte en eene zuivere zedekunde ons leeren; opdat wij alzoo vernemen, wie hunner den hoogsten lof verdiene, wie den meesten waren moed betoond hebbe.

Moed is die kracht van den geest, die den mensch zijne ware grootheid leert kennen en gevoelen; die in zijne borst het besef doet ontstaan, dat hij meer is dan een kind des stofs; dat hij het evenbeeld is van zijnen Schepper. Wanneer de mensch diep doordrongen is van deze bewustheid, zal hij zich weten te verheffen boven de wisselvalligheden des levens, om alleen aan zijne onsterfelijkheid te denken; hij zal rijkdommen, rang, aanzien, eer naar de wereld kunnen verachten, wanneer hij die niet behouden of verkrijgen kan, zonder van den weg, dien deugd en pligt voorschrijven, af te dwalen; en, wanneer hoogere pligten dit eischen, zal hij niet alleen gevaren en rampen, met bedaardheid, het hoofd bieden, maar zelfs, zoo dit noodzakelijk is, liever met eer sterven, dan een leven behouden, hetwelk alleen de prijs kan wezen van ongehoorzaamheid aan pligt. En zoo is moed het ware beginsel van menschelijke grootheid, van menschelijke deugd; het sterkste wapen tegen afwijking van pligt; de zekerste waarborg, dat geene zwakheid van karakter den mensch zal doen bukken voor de verleiding der ondeugd, maar dat hij, in den uitersten nood, datgeen zal weten te verdedigen en te handhaven, wat hij als het hoogste goed beschouwt.

Gij bemerkt alzoo, M. H., dat ik, van moed sprekende, niet alleen bedoel die onversaagdheid, welke den krijgsman alle gevaren trotseren en de wapenen zijner vijanden verachten doet, hetgeen wij gewoon zijn *dapperheid* te noemen; maar dat ik het woord *moed* hier gebruik in eene nog hoogere en meer algemeene beteekenis; dat ik alzoo daardoor versta die sterkte van den geest, die ons, ja, ook gevaren en dood leert trotseren, maar die ons tevens alle gewone en buitengewone rampen en ontberingen, die de loop der wereldsche zaken en de naauwkeurige betrachting onzer pligten vorderen, met bedaardheid en standvastigheid verduren doet.

Maar in geene ongevoeligheid, in geene woeste verzaking van het menschelijk gevoel, dat de Schepper in onze *ziel* geplant heeft, mag deze moed zijnen oorsprong vinden. *De* afwijking van de regels, die de natuur zelve ons heeft voorgeschreven, kan nooit prijselijk zijn; zij verdient altijd afkeuring. De ware grootheid van ziel, die alleen dien moed kan doen geboren worden, bestaat niet in de verloochening of verkrachting der menschelijke natuur; neen! zij moet deze veredelen, volmaken.

De mensch alzoo, die zijne grootheid beseft, vreest den dood niet, wanneer pligt hem gebiedt denzelven te ondergaan; maar even min is de ware moed gelegen in den dood roekeloos te zoeken. Neen! het leven, het grootste geschenk van den Schepper, roekeloos weg te werpen, is eene misdaad tegen den Gever van hetzelve. Wij mogen het alleen afstaan als een offer aan zware en hooge pligten, welker vervulling ons door de Voorzienigheid is opgelegd. Dat alléén is *moed*.

Wij, Christenen, vinden zeker in den verheven Insteller van onze godsdienst een voorbeeld, in zijne leer een' steun, om in waren moed standvastig te volharden, welke de ouden, die alleen door de menschelijke rede voorgelicht werden, ten eenemale moesten ontberen; maar daarom zijn de grondslagen, waarop de ware moed gevestigd behoort te wezen, niet veranderd. Neen! wat bij den heiden deugd is, moet het ook bij den Christen wezen. Alleen kan men het den eersten vergeven, wanneer hij, als alleen door de onzekere leiding der zoo-ligt faalbare menschelijke rede bestuurd, in de toepassing van het regte spoor afdwaalt. Maar de grondslagen van zedelijkheid en pligt zijn eeuwig en onveranderlijk dezelfde. Wel kunnen zij door vooroordeel, verkeerde

neigingen, of eene valsche wijsbegeerte, als met een' sluijer worden bedekt; wel kan, bij een ruw en onbeschaafd volk, het besef daarvan duister zijn; maar zij bestaan echter altijd, overal, bij alle volken, en zijn door den Schepper in de ziel van ieder mensch onuitwischbaar gegrift. De mensch alzoo, die dezelve verloochent, welke ook zijne godsdienst zij, welke de hemelstreek, die hij bewoont, zondigt tegen de wet der natuur.

Dat deugd overal deugd is, blijkt ons onbetwistbaar in het voorbeeld van SOCRATES; zijne leer en zijne daden bewijzen dit evenzeer. SOCRATES, offchoon hij zich niet geheel aan de vooroordeelen van zijn volk konde of wilde onttrekken, daar hij stervend nog gebood eenen haan aan ESCULAPIUS te offeren, had echter zoodanige heldere denkbeelden van zedekunde en van pligt, dat het soms schijnt, alsof hij reeds omstraald werd van het licht dier leere, welke, lang na hem, door den Zaligmaker aan de wereld verkondigd is. En inderdaad, het besef daarvan zweefde reeds voor zijnen geest; reeds waren de grondtrekken dier leere in zijne ziel gedrukt, omdat hij mensch, omdat hij een edel mensch was. De leer des Zaligmakers toch blijkt daarom vooral van Goddelijke afkomst te zijn, omdat zij niets anders leert, dan hetgeen volkomen overeenstemt met de menschelijke natuur; omdat zij, wel verre van deze te wederspreken, haar verheft en veredelt; omdat zij eindelijk tot volkomene zekerheid gebragt heeft datgene, wat reeds te voren door de verhevenste mannen *gevoeld* was, maar door de menschelijke rede, alleen en aan zichzelve overgelaten, nooit als eene waarheid *bewezen* kon worden.

En zoo was de moed van SOCRATES verre verwijderd van die ongevoeligheid en wreedheid, bij de ouden niet ongewoon, omdat sommigen meenden de menschelijke natuur te verheffen, door haar juist datgene te ontnemen, wat een harer schoonste sieraden uitmaakt, — het gevoel.

SOCRATES zocht den dood niet; maar even min ontvlood hij denzelven. Hij gevoelde zich onweêrstaanbaar gedrongen, om te volharden in datgeen, wat zijn geweten hem gebood. Hetgeen hij voor waar en goed hield, dat leerde hij, dat deed hij, in spijt van de oppermagt der tirannen, die allen deden sidderen, in spijt van de woede eener verblinde menigte. Hij zocht den dood niet, want hij verwaardigde zich, om zich tegen zijne beschuldigers te verde-

digen; maar hij vreesde den dood even min, en toen hij sterven moest als een slagtoffer van zijnen pligt, toen stierf hij met de grootste bedaardheid, sprak geene enkele vervloeking — neen! geene enkele verwensching uit tegen de bewerkers van zijnen dood; maar, zijne vrienden zegenende en onderwijzende, strekte hij zich, in de volkomene bewustheid, dat hij onsterfelijk was, op zijn doodleger uit.

En nu CATO. Ook hij had de strengste gevoelens ten aanzien van regt en pligt; ook hij bewijst, dat dit geene woorden zijn van willekeurige beteekenis, of ijdele klanken, maar woorden van eenen hoogeren zin, die door alle deugdzame menschen, welke godsdienst zij ook belijden, op dezelfde wijze verstaan worden. Maar niet altijd zal *dit zoo* zijn, ten aanzien van derzelver toepassing op *bijzondere* omstandigheden of daden. Zoo verschilt CATO daarin van SOCRATES, dat, indien ik mij eens zoo moge uitdrukken, de laatste meer eene Christelijke, eene meer verlichte zedekunde bezat, dan de eerste.

CATO was de strenge begrippen der *Stoïcijnen* toegedaan. Het zij zoo, dat de wonderspreuk der *Stoïcijnen*, *boven allen hartstogt verheven te zijn*, niet zoo streng moet worden opgevat, dat men, gelijk de *Peripatetici* deden, de navolgers van ZENO beoordeelen moet, als de zoodanigen, die allen menschelijk gevoel hadden afgeschud; het zij zoo, gelijk wijlen de geleerde Professor KOOPMANS ergens beweert, dat deze wonderspreuk alleen op zoodanige gemoedsbewegingen, die onnatuurlijk en met de gezonde rede strijdig zijn, moet worden toegepast, zoodat het geheel iets anders is, *gevoelloos*, iets anders, in den geest der *Stoïcijnen*, *zonder hartstogt* te zijn: dit is echter niet te ontkennen, dat die leer niet altijd zoodanig, door de volgelingen van ZENO, schijnt te zijn begrepen geweest, maar dat zij bij velen de grootste verachting voor het leven heeft ingeboezemd, zoodat deze het als den grootsten roem en den hoogsten moed beschouwden, hetzelve door zelfmoord te verkorten.

Zoo ook CATO, de deugdzame, de strenge CATO. Hij beroofde zich vrijwillig van het leven. Ik zeg, vrijwillig; want, de *Stoïcijnsche* zedeleer volgende, dat de mensch, door de heerschappij over zijn leven, zich meester maakt van zijn lot, meende hij meer moed te betoonen door het leven te ontvlugten, dat hem niets dan rampspoeden scheen te beloven, dan door die rampspoeden het hoofd te bieden.

Niets dwong hem echter tot dezen ſtap; want minder deed hij denzelven om aan zijnen pligt getrouw te blijven, uit de overtuiging, dat hij het leven niet meer behouden kon, dan ten koste van zijne deugd, dan wel uit eene onverzettelijke trotschheid, die hem belette, met zijne vrienden de ſtad te verlaten, of voor CAESAR het hoofd te buigen. Het laatſte zeker kon hij niet, althans niet volgens zijne begrippen van eer; maar het eerſte was zijn ware pligt, het blijk van echten moed, geweest. Immers, de vrijheid van zijn vaderland te verdedigen, was de eigenlijke drijfveer van alle zijne handelingen; deze kon hij alleen door zijnen zelfmoord bederven, nimmer nuttig zijn; hij ontnam die vrijheid niet alleen haren warmſten verdediger, maar hij beroofde ook zijne vrienden van eenen aanvoerder, die hun zoo noodzakelijk was, in de omſtandigheden, waarin zij zich bevonden; hij verzekerde CAESAR alzoo van eene volkomene overwinning. Hij zou een' hoogeren moed betoond hebben, zoo hij, ten koste van eene ſchijnbare vernedering, de vlugt, zijne vrienden niet had verlaten: want inderdaad kon die vlugt hem niet vernederen; zij was het gevolg van het verlies van den veldſlag bij *Thapſus*, waar hij niet bij tegenwoordig geweest was, en dien hij SCIPIO ernſtig afgeraden had te leveren. Hij kon dus aan den drang der omſtandigheden, die hij niet had kunnen voorkomen, toegeven, zonder zijner eere te kort te doen, en moest veeleer zijne vrienden in hunnen rampzaligen toeſtand blijven bijſtaan, om ook hen alzoo nog eenmaal nuttig te maken voor de groote zaak, voor welke, zonder hem, ook zij verloren waren.

CATO maakte zich alzoo ſchuldig aan zelfmoord; dat is, hij beroofde zich van het leven, *zonder dat hoogere pligten hem daartoe dwongen*. Want wie zal met den naam van *zelfmoord* beſtempelen de *vrijwillige* opoffering van het leven, om daardoor een groot zedelijk doel te bereiken; het zij dat wij, door de omſtandigheden gedwongen, zelve eene daad verrigten, die onzen dood ten gevolge moet hebben, het zij dat wij anderen het vermogen geven om zoodanig eene daad te doen, door ons aan hunne magt of wraak, ofſchoon wij dit kunnen, niet te onttrekken?

Echter moet men zich herinneren de heerſchende denkwijze van den leeftijd van CATO. CICERO, in zijn boek over de Pligten, zegt: „CATO, aan wien de natuur eene

„ ongeloofelijke waardigheid had gegeven, welke hij zelf „ door ſtandvastigheid onafgebroken verſterkte, en die al„ tijd onwrikbaar ſtaan bleef in het genomen beſluit; hij „ moest liever willen ſterven, dan het gelaat des dwinge„ lands aanſchouwen.” Hij betoogt alzoo, dat CATO tot zelfmoord verpligt was; terwijl de overigen dezen konden ontgaan, omdat zij minder ſtreng van begrippen en zeden waren dan hij. (*)

Offchoon CATO niet ongevoelig was, ja een edel hart bezat, blijkbaar in alles, wat hij deed, om anderen te redden, wier behoud hem veel meer ter harte ging dan zijn eigen, zoo wel als in het affcheid aan zijnen zoon, toen hij naar zijn ſlaapvertrek ging; hoe zeer wij de bedaardheid, waarmede hij het boek van PLATO las en herlas, als eene voorbereiding voor den dood, toen hij zijn beſluit genomen had, bewonderen, misſen wij toch in hem die onveranderlijke kalmte van geest, die SOCRATES geen oogenblik verliet, die dezen boven de gewone menſchen verheft, daar zij blijken geeft, niet alleen van den onveranderlijken wil, om zijnen pligt getrouw te blijven, ook zelfs ten koste van zijn leven, maar tevens van ſtandvastigen moed, om dat beſluit met waardigheid te volvoeren. CATO toch vergeet zich in deze, voor hem zoo gewigtige, omſtandigheden zoo verre, dat hij eenen onſchuldigen ſlaaf, in ziedende drift, een' ſlag kon toebrengen, ja dat hij zijnen zoon, die, uit liefde jegens zijnen vader, hem niet had willen verlaten, toen hij dezen voor het laatst in zijn leven aanſchouwde, kon overladen met grievende verwijtingen, en eene daad met den ſchandnaam van verraad beſtempelde, die alleen uit waarachtige liefde jegens hem, en om hem te redden, verrigt was. En, toen zijne vrienden en ſlaven toeſchoten, om hem te behouden, door zijne wonden te verplegen, dat opentſcheuren van die wonden! die woestheid! hoe zeer ſteekt zij af bij de beminnelijke zachtheid, bij den bedaarden moed van SOCRATES!

Nog meer. SOCRATES had den moed, om zijne zaak niet te verlaten, ook toen niet, toen zij het zwaarſte offer van hem vorderde, dat hij geven kon, en waaraan CATO zich niet konde onderwerpen, — eene ſchijnbare ſchandenamelijk. SOCRATES toch werd geregtelijk, ten minſte wat

(*) CICERO, *de Officiis*, L. I. Cap. 31.

den vorm betrof, gevonnisd en veroordeeld, als een vijand van zijn vaderland, dat hij zoo zeer beminde. Hij werd dus in het oog zijner tijdgenooten, ten minste voor het uiterlijke, geschandvlekt; ook hij had zich daaraan door zelfmoord kunnen onttrekken; maar integendeel, hij verwaardigde zich nog om zich te verdedigen, offchoon hij zeker wist, dat zulks niet baten konde; dan hij wilde zijn leven, waarvan ieder oogenblik nuttig was voor de zaak, welke hij voorstond, door het onderwijs, dat hij niet ophield te geven, zoo lang zijne stervende tong kon spreken, niet voorbarig afbreken.

Ik geloof dan, dat de slotsom van ons onderzoek deze is, dat, offchoon wij den moed en de opoffering van CATO bewonderen, en wij hem voor een waarlijk groot man houden moeten, die volgens *zijne eigene* overtuiging gehandeld heeft, wanneer wij zijn gedrag beoordeelen naar de heerschende denkwijze van zijnen leeftijd, vooral als wij het algemeen zedebederf, het laaghartig eigenbelang en de verachtelijke kuiperijen, te midden waarvan hij leefde, in aanmerking nemen, SOCRATES, offchoon zoo veel vroeger geleefd hebbende, volgens de regels eener zuivere zedekunde meer waren moed betoond heeft dan hij, ja dat de laatste ons een zeer schoon voorbeeld van waren moed heeft nagelaten, en volmondig zeggen wij alzoo met zekeren dichter:

„Een CATO doe 't heelal van zijnen moed gewagen,
Daar hij zichzelv' ontzielt, als 't noodlot op hem woedt,
De ware held staat pal voor 's noodlots felste slagen,
En sterft als SOCRATES, wanneer hij sterven moet."

Zoo heb ik dan, M. H., voor ulieden trachten te schetsen de kenmerken van waren moed; wij hebben de twee aangehaalde voorbeelden uit de oudheid ons herinnerd, en daardoor gelegenheid gehad te onderzoeken, in hoe verre zij onze navolging verdienen. In eenen tijd, als de tegenwoordige, waarin ons vaderland zoo vele opofferingen van zijne kinderen vordert, kon die stoffe althans niet ongepast zijn; want, eischt reeds in gewone dagen de loop der wereldsche lotgevallen moed en zelfverloochening van die genen, die in het goede volharden willen, de algemeene rampen voegen zich thans bij de bijzondere.

Ook de geschiedenis van ons vaderland heeft tallooze

voorbeelden van waren moed opgeleverd. Overtollig zou het zijn, dezelven voor uwe aandacht terug te roepen; onmogelijk, ze allen op te tellen. Mijne aanwijzing is onnoodig, en, door enkelen te noemen, zoude ik velen onregt doen. De moed der voorvaderen heeft vreemden verbaasd en ontroerd; den waren vaderlander kan dezelve niet onbekend wezen.

Maar, M. H., deze dagen zijn niet minder, dan eenig vroeger tijdperk onzer geschiedenis, rijk aan voorbeelden van die grootheid van ziel, welke wij als de eigenlijke bron van den waren moed hebben afgeteekend. Zien wij om ons heen, een drom van mannen en jongelingen, uit alle standen der maatschappij, trok uit ons midden op, om de eer en het zelfstandig bestaan des dierbaren vaderlands te verdedigen. Het was ware grootheid van ziel, echte moed, die hun de krachten schonk, om, gedurende eene reeks van maanden, de gestrengheid van den winter en de hitte van den zomer standvastig te verdragen, en, verwijderd van hunne dierbaarste betrekkingen, de genoegens des gezelligen levens, aan hunnen stand verbonden, vaarwel te zeggen, om allerlei ontberingen kloekmoedig te verduren. Het was ware grootheid van ziel, die zoo vele vaders en moeders bewoog, om, behalve zoo vele geldelijke offers, waarin zij met allen deelden, zelfs hunne kinderen vrijwillig, maar met een' traan in het ten hemel geslagen oog, af te staan voor de redding des vaderlands. En hoe heeft die grootheid van ziel heerlijk uitgeblonken, toen, op het woord „voorwaarts!" door onzen dierbaren Koning uitgesproken, en zoo lang door onze dapperen met ongeduld verbeid, zij, onder aanvoering van de edele Zonen des Konings, in *België* trokken; dáár, in slechts tien dagen, twee legers, door dat oproerige *België* zaamgebragt, vernietigde, en alzoo, onder het opperbevel van *Neêrlands* grooten Held, die ellendigen krachtdadig leerden, dat de *Noord-Nederlanders* niet gewoon zijn op hunne daden te roemen, maar dat zij den moed bezitten en de kracht, om hunne vijanden, schoon grooter in getal dan zij, onder het opzien tot den God hunner vaderen, die steeds een straffer is van verraad en logen, met hunnen ijzeren arm te verpletten! Vele edele mannen en jongelingen, die zoo dierbaar waren aan hunne betrekkingen en aan het vaderland, zijn in dien heiligen strijd gevallen; hun dood was roemrijk. en zal het vaderland tot nut verstrekken;

nooit zal dat vaderland hen vergeten! De asfche dier braven ruste in vrede!

O! zoo vele bewijzen van moed, zoo vele opofferingen van allerlei aard, door een ieder, naar zijn vermogen, op het altaar des vaderlands gebragt, overtuigen ons, dat onze tijdgenooten, in die kracht van den geest, die den waren moed doet geboren worden, van hunne en onze voorvaderen niet verbasterd zijn.

En, M. H., hoe vele en hoe zware rampen ons vaderland ook fchokken, wien ontrolt niet een dankbare traan, op het vernemen van zoo vele blijken van waren moed? wien klopt het hart niet hoog, dat hij zoo vele mannen, wier namen voor eeuwig met gulden letteren in onze vaderlandfche gefchiedenis zullen prijken, niet alleen zijne land-, maar tevens zijne tijdgenooten noemen mag? en wie zal uitdrukken de gewaarwordingen, die zich van zijne ziel meester maakten, toen hij het heldenfeit vernam van onzen onfterfelijken VAN SPEYK, die den dood niet zocht, maar het leven, dat hem nog zoo veel goeds beloofde, grootmoedig ten offer bragt aan het heil des vaderlands, toen zijn pligt dit vorderde, en daardoor een voorbeeld gegeven heeft aan zijne landgenooten, hoe een waar held fterven moet, en tevens aan de verachtelijke vijanden en belagers van onzen dierbaren vaderlandfchen grond eene heilzame vrees heeft ingeboezemd, die meer, dan alle raadsbefluiten van de Mogendheden, hen van verdere aanvallen heeft afgehouden, en die alzoo, door zijnen tijdigen dood, onberekenbaar veel heeft toegebragt aan de eer en de redding des vaderlands? wie zal deze gewaarwordingen befchrijven? Neen! het menfchelijk hart kan oneindig meer gevoelen, dan de taal vermag uit te fpreken! — Zoo vele blijken van waren moed moeten dan zoo vele prikkels voor ons zijn, om ftandvastig in alles te volharden, wat tot het heil des vaderlands dienftig is, en ook ons den moed geven, om, daar de nood dat eischt, ieder in zijnen kring en naar zijn vermogen, alles aan te wenden, wat ftrekken kan, om het groote doel, de verdediging van het vaderland en de vestiging van deszelfs duurzaam, onafhankelijk beftaan, eendragtig te bereiken.

Ja! in heilige geestdrift zeggen wij met onzen onfterfelijken FEITH, wiens hart zoo zeer gloeide van liefde voor zijn vaderland:

„ Zoo ſloeg een volk, gering in krachten,
Maar wien de vrijheid wetten gaf,
Europes zaamvereende magten,
Pest, hongersnood en beulen, af.
Zijn voet vertrad de helſche kluister,
En, ſchepper van zijn' eigen luister,
Bleef 't eeuwen van 't heelal geacht.
Dit volk, het roemrijkst volk der aarde,
Bataven! juicht! gevoelt uw waarde!
Bataven! was uw voorgeſlacht.

„ O vad'ren! vad'ren! hoe verrukken
Liefde en erkentnis mijn gemoed!
Waar kan mijn voet hier 't aardrijk drukken,
Dat niet gerookt heeft van uw bloed! —
God! dat uw blikſem hem verdelge,
Uw afgrond zijne romp verzwelge,
O aardrijk, met dat bloed beſproeid,
Wiens hart in al zijn doen en pogen
Door de eigen zucht niet wordt bewogen,
Niet eeuwig voor de vrijheid gloeit! (*)

„ Uit zulk een bloed zijn wij geſproten.
(En zoekt vrij, waar er ſchooner vliet.)
Ontgloeit uw borst, o landgenooten!
Rijst, zwelt, verheft uw hart zich niet? —
Dat wij dan, met vereende zinnen,
Het dierbaar vaderland beminnen;
Dat elk zich aan zijn grootheid wij';
En dat, bij ons roemruchtig ſneven,
't Beſlisſend vonnis van ons leven
Zoo grootsch eene afkomst waardig zij!" (†)

(*) *Vrijheid!* Hoe vreeſelijk is dat woord in de ongelukkige dagen, die wij beleven, misbruikt! Het was in *België* de leus tot het ſchandelijkst oproer, tot vertreding van alle Goddelijke en menſchelijke wetten, tot plundering en moord. Wij, *Noord-Nederlanders*, wij kennen de kracht van dat woord; wij weten, dat vrijheid ondenkbaar is, zonder gehoorzaamheid aan de wetten, en dat getrouwheid aan den Koning, onder eene wijze en doelmatige Grondwet, alleen ons duurzaam daarvan kan verzekeren.

(†) FEITH, *Oden en Gedichten*, Deel I, bladz. 49. (kleine uitgave.)

BEMOEDIGING.

Waartoe, o mensch! dat kloppend harte,
Die tranen, glinſt'rende in uw oog?
Waartoe, geſchokt door wreede ſmarte,
Die zucht, die 't bange hart ontvloôg?
Gij ſiddert voor den dag van morgen,
Dien nog een heilig donker dekt?
De toekomst is 't, die bange zorgen,
Die ſmart in uw gemoed verwekt?

Dwaas! waant gij, dat de ſmart van heden
Ook morgen uw gemoed beroert?
Of dat de weêrſpoed van 't verleden
U tot een bange toekomst voert?
Waant gij, dat, onder ſmart gebogen,
De toekomst geen verpoozing geeft?
De traan der ſmart, ontweld aan de oogen,
Ook morgen aan uw wangen kleeft?

O zie! thans houdt een ak'lig duister
Deze aarde als met een floers bedekt;
Maar ſpoedig rijst, met nieuwen luister,
Auroor, die 't ſluim'rend aardrijk wekt.
Hoor huilend thans den ſtormwind loeijen,
Verplett'ren ſchier en huis en boom;
Zie ſtraks de zephir lieflijk ſtoeijen
Met takjes, ſpieg'lende in den ſtroom.

Hoor, ſchriklijk rollen donderſlagen;
De bliksem flikkert heên en weêr,
Daar onuitputb're regenvlagen
Zich ſtorten van den hoogen neêr; —
Straks, zie de dikke hulſels ſcheuren;
De dagſter gloeit met nieuwe pracht;
't Gebloemte ſpreidt vernieuwde geuren
Rondom zich; daar weêr 't aardrijk lacht.

Ruw blaast de herfstwind door de boomen,
En rukt het laatſte bladjen af;
Ras dekt eene ijz'ren korst de ſtroomen;
Natuur is ſomber als het graf; —

Maar zie! de lente schenkt weêr leven,
  Tooit bosch en beemd met jeugdig groen;
Zie 't beekje van zijn boei ontheven,
  Zijn golfjes kabb'lend voorwaarts spoên.

En 't leed, o mensch! dat gij moet dragen,
  Dat zou bestendig zijn alleen?
Vergeefs zoudt ge om verkwikking vragen?
  't Geluk steeds wijken voor uw schreên? —
Neen! hebt gij nu met smart te kampen,
  Dra lacht u reine wellust aan;
Zijt gij ten speelbal thans van rampen,
  Ras wandelt gij langs rozepaân.

Geen leed is duurzaam op deze aarde;
  De smart is aan de vreugd verwant,
En o! die vreugd heeft meerder waarde,
  Is ze in 't geteisterd hart geplant.
Zoo schiet Aurora heller stralen,
  Na d' aklig duist'ren onweêrsnacht;
Zoo zal de lente schooner pralen,
  Als haar een feller winter bragt.

Is alles wissling hier beneden,
  Waartoe, o mensch! waartoe geschreid?
Ligt volgt op d'onspoed van 't verleden
  Een milde bron van zaligheid.
't Is waar, de vreugd, hoe hoog ook te achten,
  Is ook kortstondig, kort van duur;
Maar o, geniet! zij schenkt weêr krachten
  Voor 't op haar volgend lijdensuur.

En 't noodlot! — neen! weg, ijd'le klanken!
  Geen noodlot regelt hier ons lot.
Vast hecht het klimop zijne ranken
  Om d' eik, die met den stormwind spot,
En hechter nog is ons vertrouwen
  Op Hem, die vreugde en onspoed schenkt,
Meer vast de grond, waarop wij bouwen,
  Die ons met wijn en alsem drenkt.

De blikſem ſchiet vernielend neder,
  Een hooger magt beſtuurt zijn' ſchicht;
Ge ontvangt veel grooter' zegen weder,
  Dan ooit zijn pijl vernieling ſticht.
De ſtormwind moge ſchriklijk woeden,
  Ontwort'len ſchier en boom en plant,
O! ligt blaast hij, om u te hoeden
  Voor 't gif, dat in uwe ad'ren brandt.

De winter moge u ſchrikbaar ſchijnen,
  Als uitgeſtorven heel natuur;
Het is een ſluim'ring, wier verdwijnen
  Natuur bezielt met jeugdig vuur.
De nacht, hij moge ſomber wezen,
  Hij brengt aan 't ander halfrond dag;
Hij doet ons 't boek der ſchepping lezen,
  Dat zonder hem geen ſterv'ling zag.

Neen! 't zijn niet altijd wreede rampen,
  Al ziet ons oog er niet door heen;
Vaak is 't geen leed, waarmeê wij kampen,
  Al ſlaakt het hart een bang geween.
O! dikwerf voeren ſteile paden
  Ons naar het heerlijkst, vruchtbaarst dal;
De doornſtruik, in ons oog ten kwade,
  Hoedt ligt ons voor een' wisſen val.

En ſtraal' van uit den donk'ren hemel
  Geen enk'le lichtſtraal op ons neêr,
O eenmaal, boven 't ſtofgewemel,
  Dáár kennen wij geen rampen meer!
Dáár, ſchouwend met onſtoflijke oogen,
  Is 't alles helder om ons heen;
Dáár zien we, in eerbied opgetogen,
  Hetgeen op aarde ons duister ſcheen.

In 't bijzijn van des Eeuw'gen liefde,
  In 't zalig Eden voor de deugd,
Is elke ramp, die hier ons griefde,
  Een nieuwe en rijke bron van vreugd.

Ja, elke ſtrijd, met moed geſtreden,
Is hemelwellust dáár voor 't hart,
En in den kelk der zaligheden
Een druppel elke traan van ſmart.

En wat, wat zegt in rijper jaren
De traan, door u als kind geſchreid?
Hoe vaak was 't hoeden voor gevaren
Toen in uwe oogen bitterheid!
Hoe vaak ontperst uw dwaas begeeren
Een' traan aan 't oog, een' zucht aan 't hart,
En thans ziet men u dankbaar eeren
Hen, de oorzaak toen van uwe ſmart.

Zoo zult ge ook eens, in zaal'ger ſtreken,
God voor uw rampen hulde biên.
Zoo zult gij, aan deze aarde ontweken,
Het doel van al uw lijden zien.
Zoo zweeft ge eens, onder leed en pijnen,
Voor hooger leven opgevoed,
Op vleug'len van de Serafijnen,
Uw' Hemelvader te gemoet.

Groningen. 1831. W. GLEUNS, JR.

UITBOEZEMING.

„ *Nooit klinkt de toon des harten valsch.*"

Kent gij dat land, waar duizend helden ſtreden,
Geſchaard om Nasſau's dierb're vaan?
Waar orde en wet, nog niet gehoond, vertreden,
In ieders borst geheiligd ſtaan?
Waar 't vrije volk door menig' band verbonden,
Verbroederd *is*, en niet ſlechts *ſcheen*;
Waar de Eendragt weêr hare outers heeft gevonden? —
Daarheen, daarheen!

Kent gij dat land, zoo klein, maar zoo roemwaardig,
't Geen zee en ſtroom in banden knelt?
Waar 't hart, tot weldoen altijd bereidvaardig,
Voor God en godsvrucht klopt en zwelt?

Waar 't ſtrijdzwaard, eind'lijk uit de ſcheê gevlogen,
Een vonk'lend bliksemſtralen ſcheen,
Een oordeel Gods, dat neêrdaalde uit den hoogen? —
Daarheen, daarheen!

Kent gij dat land, geſchokt, vaneengereten,
Bedreigd, gelasterd en verguisd?
Daar roept de ſtrijd — de jamm'ren zijn vergeten,
En 't eerlijk ſtaal blinkt in de vuist;
De togt vangt aan — en onverwelkb're zege
Gaat juichend voor het leger heen;
Wie houdt dien ſtroom, die magtig voortbruist, tegen? —
Daarheen, daarheen!

Kent gij dat land, waar, wars van ijdel pralen,
Een nijver volk in ſtilte plant;
Maar 't ſnood verraad met magt durft achterhalen,
Dat rondſpookte op het vrije ſtrand?
Dat nijv're volk erkent zijne oude krachten;
't Herleeft, waar 't ingeſluimerd ſcheen;
Die heldenmoed beeft voor geen legermagten. —
Daarheen, daarheen!

Kent gij dat land, waar, op den troon geheven,
Een Vader 't heil der zijnen zoekt?
Wien 't nageſlacht den vadernaam zal geven,
Zoolang het dwingelanden vloekt?
Daar leert het volk zich in den Vorst beminnen;
Hun doel en wensch en lot zijn één;
Het leert, getrouw aan eed en Vorst, verwinnen. —
Daarheen, daarheen!

Kent gij dat land, dat land, welks heldendrommen
Nog moedig aan de grenzen ſtaan?
Het zal den nek niet onder 't dwangjuk krommen;
Zijn glorieëeuw vangt weder aan!
Kent gij *dat land* — zoo juich bij d' ouden luister,
Die het met zonnegloed omſcheen;
Daar prangt geen band, daar knelt geen boei, geen kluister! —
Daarheen, daarheen, daarheen!

Purmerende, Sept. 1831. B. T. L. W...K.

UITBOEZEMING BIJ HET VERNEMEN DER TIJDING VAN HET VOORWAARTS RUKKEN ONZER TROEPEN IN BELGIË.

Voorwaarts! klinkt het langs de grenzen.
Voorwaarts, dapp're legerschaar!
Voorwaarts was de keus der braven,
En zij achten geen gevaar.

Voorwaarts! Nederland voor oogen,
't Vaderland in 't rein gemoed,
Onze goede zaak in 't harte
En den God, die Neêrland hoedt.

Voorwaarts! klonk het langs de grenzen.
Ook die echo trof *ons* oor;
Ja, haar weêrgalm dreunt in 't ronde,
Drong tot aller harten door.

Vrienden, dierb're bloedverwanten
Zien wij juichend strijdwaarts gaan,
En met weemoed, hoop en vreeze
Staren wij dit schouwspel aan.

Maar, wat ook 't gevoel mag wenschen,
Nimmer *nu* hun wederkeer!
Voor elk pand, dat men moet derven,
Telt de staat een' held te meer.

Trekt dan voorwaarts, dapp're vrienden!
Wie, of wat ge ook voor ons zijt.
Sneeft ge, uw dood is minder smart'lijk,
Daar ge uw leven Neêrland wijdt.

Voorwaarts! Nederland voor oogen,
't Vaderland in 't rein gemoed,
Onze goede zaak in 't harte
En den God, die Neêrland hoedt.

Belgen! die we ééns broeders noemden,
Onze vrienden ééns in schijn,
Ziet, hoe weêr oud-Neêrlands helden
In den nood het grootste zijn!

Laat een vijand hen begrimmen,
  Valsche Vorsten hen verraân,
't Kan alléén zich dan verheffen,
  't Kan zich wreken..... of vergaan!

Moordenaars in Brusfels wallen!
  Waar is nu die moed, zoo groot?
Belgen, snoevers in den voorspoed,
  Maar nu lafaards in den nood!

Smeek en bedel Frankrijks bijstand;
  Dat nu Eng'land hulpe bied';
Dat een Leopold zoo zinke —
  Zoo verlaagt zich Neêrland niet.

Eigen strijders kan het kweeken,
  't Moedig voorgeslacht verwant,
Willem's roepstem vormde helden
  En de liefde tot hun land.

Belgen! smeekt nu vreemden bijstand;
  Dit hergeeft ons eigen eer;
Ja, dit smeeken geeft aan Neêrland
  Haar verloren standplaats weêr.

Maar 't zijn meer dan eigen krachten,
  Maar 't is meer dan heldengloed;
Hij, die Neêrland bleef behoeden,
  Schonk dat trouwe volk dien moed.

O! mijn dank verheft die liefde,
  Daar mijn bede tot U rijst,
God, die Neêrland, als voordezen,
  Weêr Uw trouwe hulp bewijst!

't Is de zaak, waarvoor wij strijden,
  Die ons reeds dat uitzigt toont,
Die Gij, hoe het moge loopen,
  Eenmaal met Uw' zegen kroont.

Voorwaarts! Neêrland dan voor oogen,
  't Vaderland in 't rein gemoed,
Onze goede zaak in 't harte
  En den God, die Neêrland hoedt.

Enkhuizen, 10 Aug. 1831. S. P. OUDKERK POOL.

PROCLAMATION DE TIELEMANS AUX DÉBRIS DE L'ARMÉE DE LA MEUSE.

Ils ne sont pas battus, les braves de la Meuse!
Mais ils se sont enfuis à Liège, à la Chartreuse.
Ils ont eu peur, — non pas du Prince et ses soldats;
Mais du sang précieux, que coutent les combats.
Remettez vous, soldats! de vos frayeurs terribles;
Va, nous vous soignerons; les Liègeois sont sensibles.
Le reste de nos braves, dès demain réunis,
Décampera encore devant nos ennemis:
Mais n'avouez jamais cette triste défaite,
Et donnez y le nom d'une belle retraite.

'S KONINGS CIJFER TE BRUSSEL VERANDERD.

Men heeft de letter W te Brussel uit doen strijken,
En vaardig in haar plaats de letter L gesteld:
't Is zoo 't behoort; want, bij het heerschen van geweld,
Heeft steeds de *Waarheid* voor de *Leugen* moeten wijken.

Voor de vuist. 1831. W.

MIDDEL TEGEN HOOG WATER.

Wat dient er best gedaan, om 't water weg te krijgen,
Als men 't van tijd tot tijd ziet hoog en hooger stijgen? —
Het middel is gereed: om 't water af te keeren,
Hebt gij het slechts te *amortiseren*.

AAN EEN' JAGER.

Gelooft gij aan de leer van een' Pythagoras?
(Ik dacht, dat dit slechts spotlust was.)
'k Raad u dan af, om ooit meer op een' haas te schieten:
Gij mogt ten tweedemaal eens Belgisch bloed vergieten.

MENGELWERK.

DE KONING LEVE!

De Koning leve! of, *de Koning regere in eeuwigheid!* was de hulde, waarmede de onderdanen der *Perzische* Koningen, en zelfs de vreemdelingen, zich, voor derzelver troon ter aarde gebogen, moesten verootmoedigen, zoo vaak zij dien mogten naderen. Met zulk eene menschvernederende hulde behoeven wij onzen Koning nimmer te gemoet te komen, noch zelfs op zijnen geboortedag aan iets dergelijks te denken. Gelijk hij dagelijks voor een ieder toegankelijk is, en daarbij niets meer dan de betamelijke orde en bescheidenheid verlangt, zoo vertoont hij zich steeds als den eersten burger van den staat, en vordert voor zich zelven althans geene eerbewijzen, boven 't geen de beleefdheid en de ware beschaafdheid voorschrijven, en de majesteit van het opperbewind des vaderlands, aan zijnen persoon verbonden, noodzakelijk vereischt. Daarom is alle hulde, hem toegebragt, vrijwillig. Daarom is het ook niet op zijn *bevel*, dat zijn geboortedag godsdienstig gevierd wordt, en ons gebed, heden voor hem op te zenden, zal het uitvloeisel van een vrij en opregt hart zijn, gelijk onze buitengewone komst te dezer plaatse daaraan alleen te danken is. Maar daarom ook, landgenooten! heeft *onze* bede: *de Koning leve!* onvergelijkelijk meerdere waarde, dan weleer in den mond van verslaafde *Aziaten*, die haar, met neêrgezonkene oogen en bevende lippen, stamelden, hoezeer zij niets meer dan een hofsleur was, waarbij niets gedacht, veelmin gevoeld werd, schoon alles den schijn had van een Goddelijk eerbewijs. Neen! voor ons zij het woord: *de Koning leve!* een woord van het verstand en het hart, een woord tot God en niet tot den Koning! Het kome, onbelemmerd en vrij, als uit eenen vollen stroom, uit de ziel, en vergezelle alzoo ons waardig

dankoffer en gebed, rijzende daarmede ten hemel, als een reuk des levens, voor den God aller goedertierenheid!

Toen, vóór eenige jaren, onze WILLEM VAN ORANJE kwam toesnellen, om het nog zeer veege vaderland uit de hagchelijkste omstandigheden te redden; — toen hij zich geene rust gunde, om deze stad (*) te bezoeken, en, bij zijnen plegtigen doortogt van dezelve, alle onze straten en grachten en voorgevels van menschen wemelden; wier levendige vreugde zich op allerlei wijzen, bij sommigen in sprakeloozen dank aan den Algoeden, bij anderen in gejuich, openbaarde; — toen hij zich niet, dan door den drang der meest overtuigende redenen en der warmste vaderlandsliefde, de kroon deed opdringen, welke de veranderde tijden en omstandigheden voor ons vaderland noodzakelijk gemaakt hadden; — toen hij daartoe volstrekt niet wilde verstaan, dan onder beding eener wijze en alvorens wettiglijk goedgekeurde staatsregeling, waardoor zoo veel kwaads onder ons is voorgekomen en zoo veel goeds gesticht; — toen hij, daarna, in deze zelfde stad, aan die staatsregeling, waarvan hij de vrije en wijze beginselen alvorens zelf ontworpen had, openlijk en plegtig trouw zwoer, onder aanroeping van Gods heiligen naam, en zich alzoo geheel toewijdde en overgaf aan het land zijner geboorte en aan het volk, dat hem, als eenen afgebeden engel der verlossing, vereerde, — was toen niet de algemeene kreet: *leve de Koning!*? was het niet de juichtoon, die door het geheele, pas weder vrije, vaderland weêrgalmde? was het *toen* niet schier de eenigste bede, die uit het weder verruimde hart van een ieder, die zijn vaderland liefhad, door de wolken drong, en gewis den Algoede behaagde? — Eene zoo levendige blijdschap kan wel, uit haren aard, evenmin aanhoudend als op den duur wenschelijk zijn... Maar zou daarom de reden kunnen vervallen, om welke de hartewensch en het eerbiedig gebed om een lang en

(*) *Amsterdam.*

gelukkig leven des Konings, gelukkig vooral door eene wijze en gezegende regering, nog heden, zoo vaak de vierentwintigste dag van Oogstmaand wederkeert, het gevoel van iederen braven burger van *Nederland* ontgloeijen en bezielen moeten? Al gebood ons de Goddelijke wet niet, waarmaar wij ons *Christenen* mogen noemen, onze gebeden op te zenden ten behoeve van hen, die de Voorzienigheid in hoogheid over ons gesteld heeft, wie van ons zou evenwel niet van ganscher harte herhalen de bede, die, bij 's Vorsten komst tot de regering dezes lands, zoo algemeen uit het volle hart ten hoogen hemel rees? Of zijn wij misschien in onze vooruitzigten van zijn bestuur, sedert, bedrogen geworden? Wel heeft de ondervinding vele te hooggespannen verwachtingen van die dagen verijdeld, en zijn vele onzer al te begeerige wenschen, door verloop van tijden en verandering van wisselvallige zaken en omstandigheden, gebleken, dwaas en volstrekt onvervulbaar te zijn. Maar zou *dit* ons hart zoo zeer verkoelen, dat wij, op dezen dag vooral, aan geene dankzegging, aan geen gebed om leven en gezegend bewind voor onzen Koning zouden denken? Hij heeft, ja, de wereld en de wereldsche zaken niet geheel ten onzen bate kunnen herstellen, zoo als velen dwaselijk schijnen gedacht en gehoopt te hebben. Hij heeft zich wel niet kunnen plaatsen op den troon der Godheid, veelmin het onmogelijke mogelijk kunnen maken. Zijn bewind is wel door zeer vele en buitengewone rampen gekenmerkt geworden. Maar heeft hij die veroorzaakt, of daarom immer zijnen eed vergeten? Neen! Schoon daartoe bijna gedwongen door onze meineedige naburen, ook helaas! zijne onwaardige onderdanen, *dit* kon de waardige afstammeling en naamgenoot van WILLEM DEN EERSTEN, den Vader des vaderlands, niet. In tegenspoeden is hij des te werkzamer tot onze behoudenis, in rampen, des te grooter geweest. Immer is hij trouw gebleven aan zijn vaderland, zijne medeburgers en zijnen God. Hij heeft alle billijke ver-

wachtingen overtroffen, en, waar ſchier niets was, onbegrijpelijk ſnel al het noodige geſchapen, om den laatſten worſtelſtrijd tegen den algemeenen overweldiger, ter behoudenis van ons vaderland, roemrijk te helpen beſliſſen. Deszelfs eer en gewigtigſte belangen heeft hij, door de trouw en dapperheid onzer ſtaatsmannen, krijgslieden en zeehelden, ook aan gene zijde van den oceaan, loffelijk gehandhaafd. Reeds vroeg had hij onze oude partijſchappen en twisten, die kankers in onzen ſtaat, in den grond uitgerooid, — een aantal bronnen van welvaart op nieuw doen vloeijen, — overal orde, rust, broederſchap en gepaste vrijheid doen heerſchen, — de openbare Godsdienst, in hare waardigheid en duurzaam beſtaan, herſteld en verzekerd, — de wetenſchappen, de kunſten, de nijverheid op velerlei wijzen uitgebreid, — de verlichting en beſchaving des volks hoogelijk begunſtigd, en dit land, boven al de overige van ons werelddeel, verheven tot een toevlugtsoord voor allen, die, elders verdrukt of vervolgd, hier ware vrijheid en veiligheid vinden; *hier*, waar men geen lastig en altijd hatelijk wantrouwen kent, waar de drukpers onbelemmerd, en geene beſcheidene mededeeling van gedachten immer gevaarlijk is. Ja, gij allen weet *het*, welke grieven hem ook aangedaan zijn door het onbeſchaamdſte misbruik dezer vrijheid, — welken laster, welken hoon hij ook, vooral ſedert de onlusten in het Zuiden, te verduren had, hij heeft er zich boven verheven, en zich, toen die onlusten tot het verſchrikkelijkst oproer zijn uitgebarſten, dat geheel *Nederland* ſchokte, mannelijk ſtaande gehouden, waardoor ook het vaderland tot hiertoe onwankelbaar ſtaat. Te dien einde was hem niets te dierbaar of te moeijelijk, en bleef hij onbezweken werkzaam. Alzoo handhaafde hij tegen vorſtelijk bedrog en verraad onze eer en belangen met eene waardigheid, kracht en moed, met eene wijsheid en volharding, waardig den lof van alwat in het ontzenuwd *Europa* nog beſchaafd is, — waardig den zegen der Godheid over zijne regtvaardige wapenen, — waardig den

getrouwen bijstand en dier edele zelfverloochening van eene geheele dappere en roemrijke natie, welke hij zoo ruim heeft mogen genieten, dat de *Belgen* het nooit zullen vergeten. Dat hij die alzoo blijve genieten: want God weet, hoe lang hij die buitengewone trouw nog zal blijven behoeven! Dat deze niet bezwijke, of wij zijn verloren! Dat de Koning alzoo leve, — dat hij lang en gelukkig leve, — dat hij, ten loon van zijne volhardende trouw, zich tot in lengte van dagen verblijde in den verworven roem zijner Heldenzonen, en in den verhoogden luister van zijn onbesmet Geslacht, nadat hij, weldra van het eerloos Zuiden *met eere* gescheiden, ons oude vaderland een nieuw leven en verjongden bloei zal geschonken hebben! — Dit, spaart Gods goedheid zijne gezondheid en vermogens, dit mogen wij van eenen Koning verwachten, die, gelijk hij de wijsheid bezit, om, in elke omstandigheid, het goede te onderscheiden, de deugd om het te willen en den moed om het te handhaven, zoo ook al zijnen tijd en krachten toewijdt aan onze welvaart. Dat hij dan lang en gelukkig regere, wiens troon op waarheid en regt gegrond staat, — wiens wijsheid en braafheid door vreemde Vorsten en volken tot het beslissen van zeer belangrijke geschillen worden ingeroepen, — wiens koningsluister door minzaamheid verzacht wordt, en die, ook als hij dwaalt, nog eerbiedwaardig is! *Dat hij leve!* is thans de toon der dankbaarheid, gelijk het weleer die der blijdschap was. *Dat hij leve!* is de hartewensch van allen, die het vaderland liefhebben, en daarbij onzen toestand, in alle voorname opzigten, kunnen vergelijken met dien der meeste overige landen, welke men de verlichtste en beschaafdste van het meest beschaafde werelddeel noemt. *Dat hij leve!* in den schoonsten zin des woords, is het gebed, dat, op dezen zijnen verjaardag, in de ontslotene tempels der godsdienstige *Nederlanders* tot de Godheid opgezonden wordt. Zoo juichten, zoo baden wij bij zijne komst in dit land; zalig wij, die zoo vele redenen hebben, om nog

heden alzoo te bidden, na zijn zeventienjarig bewind! In al dien tijd deed hij *niets*, waardoor ons hart van hem verwijderd werd, al kon ook *ons* inzigt niet alles goedkeuren, — *niets*, dat onbedacht of onedel was, — *niets*, waardoor hij zijnen eed schond, — *niets*, dat verflaauwden ijver in de behartiging van het goede voor ons kenmerkte; maar *zeer veel*, 't welk onze hoogachting, onze dankbaarheid, onze wederliefde vordert; maar *alles*, 't geen ons verpligt, om God te danken, dat hij ons zulk eenen Koning gaf, en om te bidden, dat *hij leve*. Van zijnen kant is de grond daartoe volstrekt niet vervallen. Van onze zijde zou het dus onverantwoordelijk voor God zijn, zoo wij het niet onzen pligt achtteden, — wat zeg ik! — zoo wij niet van harte gedrongen wierden, om zóó te danken en zóó tot den Allerhoogsten met en voor hem te naderen in het gebed. Ik ken uwe gezindheid daartoe, *Nederlanders!* ik ken ze bij u allen, die heden herwaarts zijt opgekomen; ik wilde haar slechts eenigermate verlevendigen, en ik zou evenzeer den invloed van al het gezegde verzwakken, als u beleedigen, zoo ik meer wilde zeggen, om u daartoe op te wekken. Ik noodig u dus, alzoo genoegzaam voorbereid, om u, met mij, tot de Godheid te keeren. (*)

24 Augustus, 1831.

C. W. WESTERBAEN.

(*) Volgde het Gebed, hetwelk de geachte Leeraar verkoos hier achterwege te laten. — *Redact.*

BRIEF VAN ADR. STOLKER AAN EENEN VRIEND, OVER HETGEEN HEM, IN HET JAAR 1831, VOOR DE REMONSTRANTEN, UIT HUNNE VROEGERE GESCHIEDENIS, DER HERINNERING BIJZONDERLIJK WAARDIG DUNKT.

Waarde Vriend!

Gij vraagt van mij hetgeen ik u niet geven kan, —

een afschrift van hetgeen ik, op onzen laatsten kerkelijken maaltijd, wegens het tegenwoordig jaar, als een *Jubeljaar* voor de *Remonstranten*, gesproken heb. Ik had deswege niets geschreven, maar sprak voor de vuist; en dat ik mij dit, in mijn *eenentachtigste* jaar, na verloop van schier twee maanden, niet zoo juist meer herinneren kan, zal u, denk ik, niet bevreemden. Ter voldoening echter aan uwe nieuwsgierigheid, wil ik u den hoofdzakelijken inhoud van hetgeen ik sprak gaarne mededeelen. Doch vooraf moet ik u doen opmerken, dat doorgaans een *Jubilé* is de gedachtenisviering van de eene of andere merkwaardige gebeurtenis, welke eene of meer geheele, of halve, of kwarteeuwen vroeger, op eenen bepaalden dag, is voorgevallen, zoo als, bij voorbeeld, het *Jubilé der Kerkhervorming*, dat van de *overgave der Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, enz. In dien zin nu sprak ik niet van iets bijzonders en voor de *Remonstranten* gewigtigs, op bepaalden stond, eene of meer eeuwen geleden, gebeurd; maar ik sprak van alles te zamen, wat voornamelijk, in den loop van een geheel jaar, vóór nu twee eeuwen, dat is in 1631, gunstig zamenliep, om de stichting der *Remonstrantsche Societeit*, welke, tot op dat jaar, altijd nog zeer wankel was, voor de toekomst te verzekeren; en, schoon ik daarbij van een haar bij uitstekendheid aangenaam bijzonder voorval, waarvan de dag bekend is, gewaagde, geschiedde dat echter meer in verband met al het overige, dan om juist daarvan een' zoogenaamden jubeldag te vieren, hetwelk ook alleen op den dag zelf der verjaring, die toen niet aanwezig was, gepast zou hebben kunnen zijn.

Mij dunkt, het zal niet oneigenaardig zijn, dat ik u, hetgeen ik sprak, voor zoo veel ik het mij herinner, (zonder in eenige bijzonderheden behaald te willen zijn) zóó voordrage, alsof ik, gemeenzaam, op de volgende wijze gesproken had:

Geliefde Medebroeders en Dischgenooten!

Het jaar 1831, hetwelk wij beleven, doet mij terug-

denken aan dat, voor onze Societeit boven andere gedenkwaardig, jaar, hetwelk twee eeuwen vroeger verliep, (het jaar 1631) en hetwelk voor die Societeit eene soort van *Jubeljaar* verdient genoemd te worden. Staat mij toe, dat ik het u, op dezen dag en aan dezen maaltijd, dien wij, als gemeenschappelijke Opzieners en Leden derzelve Societeit, houden, kortelijk in het geheugen roepe, niet om onze genoegens te storen of te verminderen, maar veeleer om ze te vermeerderen, te veredelen en te verhoogen.

Ik noemde het gemelde jaar *gedenkwaardig* voor onze Societeit, en wensch het u slechts in *twee* opzigten, als zoodanig, voor te stellen.

Vooreerst: het was, na het doorstrijden der voorafgegane jaren van bangen druk, het eerste, waarin onze verdienstelijke voorvaders, eenigzins algemeen, ruimeren adem mogten halen, en, met eenigen grond, het vooruitzigt op eene vrolijker toekomst, en de hoop, dat het hun toch eenmaal gelukken zou, ons Godsdienstig Genootschap tot stand te brengen, voeden durfden. — Wel was de verdrukking, sedert 1625, en de komst van FREDRIK HENDRIK tot het Stadhouderschap, niet overal zoo scherp geweest, als voorheen; maar zij was, tot hiertoe, nog zwaar genoeg, en, naar mate zij hier en daar bij poozen scheen te verslappen, werd de ijver, om de *Remonstranten* te onder te brengen, telkens vuriger. Ik wil in geene onaangename bijzonderheden treden. Ik zeg alleen: in 1630 spande men, algemeener en sterker dan ooit, alles in, om 's Lands Staten en plaatselijke Besturen te bewegen, om aan de uitvoering der plakkaten de hand te houden, en kwamen zelfs uit *Zeeland*, schoon daar geene *Remonstranten* waren, met grooten ophef, opgemaakte ijveraars naar *Holland*, om daarop, met klem, aan te dringen. Doch hetgeen men den *Remonstranten* hierdoor ten kwade gedacht had, deed Gods goedheid hun ten goede gedijen. De gematigde Staatsleden en voornaamste Regenten der meeste *Hollandsche* Steden werden, over zoo veel on-

bescheiden aandrang, verontwaardigd; en toen men, in *Gelderland*, eene onderhandeling tot verzoening met de op *Loevestein* gevangenzittende Remonstrantsche Predikanten, waartoe de Staten besloten hadden, plat af weigerde, werden velen verbitterd. Het gevolg was, dat *Amsterdam* openlijk verklaarde, dat men aldaar geene verdere vervolging gedoogen zou, en besloot, om ze, zoo veel men kon, overal elders te doen ophouden, — dat men er den oproerigen ADR. SMOUT de stad deed ruimen, — dat men te *Rotterdam* aan vier even onbesuisde ijveraars, als hij, te gelijk de gelegenheid benam, om de gemeente openlijk op te ruijen, enz. — Van nu af begonnen de *Remonstranten* alomme vrijer en openlijker te prediken, vaste leeraars in dienst te nemen, kerken te bouwen enz.; zoodat zij, op het einde dezes jaars, waarvan alzoo hunne vrijheid genoegzaam dagteekent, (met uitzondering van *Leiden*, *Haarlem*, *Kampen* en *Dokkum*, waar de vervolging bleef voortduren) met kleine uitzonderingen, overal de Godsdienst verrigten mogten. Opmerkelijk was, in het bijzonder, dat, daar men, nog in 1628, een te *Schoonhoven* gevangen genomen Remonstrantsch Leeraar (THEODORUS BOMIUS) op *Loevestein* had opgesloten, een ander (DANIEL WITTIUS) nu, in 1631, te *Nijmegen* dadelijk ontslagen, en bij den Gouverneur ter maaltijd onthaald werd. — Denkelijk zal men hem daar wel eene vrolijke teug, over de gunstige tijdsverandering, hebben toegedronken. — Doen wij dit thans ook, bij de herinnering!

Het jaar 1631 was, in de *tweede* plaats, voor de Societeit *merkwaardig*, uit hoofde der *verlossing van de zeven gevangen Remonstrantsche Predikanten uit den Loevesteinschen kerker.* — Tallooze Requesten om hun ontslag waren, tot hiertoe vruchteloos, ingediend. De Staten-Generaal, van welke dit afhing, wilden de plakkaten, uit kracht van welke zij waren opgesloten, niet wederroepen, en er scheen dus voor hen geene uitkomst

tot vrijheid mogelijk, dan door ontvlugting. Maar daaraan scheen men te moeten wanhopen om hunne naauwe opsluiting, dewijl zij het slot, welks gestrenge bewaking en afgezonderde ligging men, uit de geschiedenis der ontkoming van GROTIUS, genoegzaam kent, nimmer verlaten mogten. Doch ziet hier wederom een gunstig gevolg van de bitterheid hunner partijen, die met hen in geene onderhandeling hadden willen komen. Zij verwierven namelijk, sedert, meerdere vrijheid. Men stond toe, dat zij, van tijd tot tijd, twee aan twee, van een' soldaat verzeld, op de wallen van het kasteel wandelen mogten. Dit gaf aanleiding tot eene verstandhouding, waaruit hunne bevrijding door de vlugt volgde. Die vlugt werd echter vertraagd door sommige zonderlinge omstandigheden. *Voorserst* door het gemoedelijk bezwaar van den eerlijken medegevangene CAROLUS NIëLLIUS, die haar voor ongeoorloofd hield, en niet, dan allengs, werd overgehaald, om er in toe te stemmen; terwijl de overigen hem niet wilden achterlaten. Dit beletsel zijnde opgeheven, ontdekte men een ander, dat veroorzaakt werd door een redeloos dier, den geduchten hond namelijk van den Slotvoogd; want deze, zeer waakzaam, en bij de minste buitengewone beweging een vreeselijk getier makende, stond, bij de ontvlugting, die in den nacht geschieden moest, alles, door zijn blaffen, in rep en roere te brengen, en daardoor de ontsnapping te verhinderen. Maar de Kastelein had, op zekeren dag, eenige gasten, uit het naburig *Woudrichem*, ter maaltijd genoodigd, en had van daar, of van *Gorinchem*, vleesch, brood, en wat men verder behoefde en op het slot niet bekomen kon, op gemelden dag laten aanbrengen. De hond sluipt, op een onbewaakt oogenblik, in de keuken, schendt het een en ander, en de gastheer, hierover woedend, laat den snoeper doodschieten. Zoo was de *tweede* zwarigheid weggenomen. Eene *derde* bleef over. De gevangenen moesten over de rivier *de Waal*, welke het slot bespoelt, ontkomen. Eene schuit van de overzijde moest hen afhalen.

Doch ter plaatse, waar zij t'scheep moesten gaan, was de bever zoodanig met riet en ruigte bezet, dat het vaartuig den wal niet genoegzaam kon naderen. De Kastelein kreeg den gelukkigen inval, om alles te laten wegmaaijen en opruimen; en ziet daar de weg ter beproeving der ontkoming gebaand! Deze werd dan ook niet langer uitgesteld. In den nacht tusschen den 19den en 20sten Julij werd zij ondernomen, en gelukte. Zes der gevangenen lieten zich, des avonds, in den slotkelder, die van buiten geopend kon worden, opsluiten, opdat hun het afkomen van hunne kamers, die tegen den nacht, zonder voorafgaand behoorlijk onderzoek, of zij zich daarop bevonden, werden afgesloten, niet belet mogt worden. De zevende, die zich elders verborgen had, zou hun, ten elf ure, den kelder openen, om dan gezamenlijk het slot te verlaten, eer de maan opkwam. Maar het gedurig op en af loopen der soldaten maakte hem dat ondoenlijk. Hij vond geene gelegenheid vóór tusschen een en twee ure, toen hij den kelder ontsloot, nadat de maan lang op was, die echter, bij zwaar betrokkene lucht en digten regen, weinig licht gaf. Eén, die, in den kelder, was ingesluimerd, liep groot gevaar van achter te blijven, doch werd, door den eenen van eenen anderen, nog tijdig gewekt. Nu kwamen allen gelukkig buiten, overklouterden staketsels enz. en werden in het op hen wachtend vaartuig opgenomen. Aan den overkant traden zij, na eenen omweg van anderhalf uur, in eene tweede opene schuit, die hen, met doorregende kleederen, te *Nieuwpoort* aan *de Lek* bragt. Na kort onthoud aldaar, gingen zij in eene derde dergelijke schuit over, waarmede zij, na veel doorgestaan ongemak van regen en koude, welke hun allen vervolgens ziekte, en aan één' hunner, (BERNERUS VEZEKIUS) na ettelijke jaren gevangenis, eerlang een' smartelijken dood veroorzaakte, op den middag, tusschen 12 en 1 ure, te *Rotterdam* aankwamen. Hier begaven zij zich terstond naar het huis van EPISCOPIUS, die toen op de *Leuvehaven* woonde. Met welke blijdschap zij daar

ontvangen werden, laat zich ligt vermoeden. De eerwaardige S. VAN LANSBERGEN moest dien namiddag prediken. Hij vloog, toen men hem het groote nieuws bragt, naar EPISCOPIUS, verwelkomde de Broederen, ijlde toen naar den predikſtoel; en verſchoonde zijn te laat komen bij de gemeente, die hem zat te wachten, met het berigt der blijde gebeurtenis. De gemeente juichte, en de Leeraar ging haar voor in lof- en dankzeggingen voor der gevangenen verlosſing. — Wat denkt gij, Broeders! zoude nu ook, in het huis van EPISCOPIUS, niet wel een vrolijk glas gedronken zijn, ter gelukwenſching aan de ontkomenen? — Ik noodig u, om aan het gedenken daaraan mede een' dronk te wijden.

Nog een woord met betrekking tot de verlosten uit den kerker! — Zij waren de *zeven* volgende: (de *achtſte*, de godzalige EDUARDUS POPPIUS, door zijne ſtichtelijke geſchriften zoo beroemd, was op het ſlot geſtorven) CAROLUS NIËLLIUS, BERNERUS VEZEKIUS en THEODORUS BOMIUS, die ik reeds heb genoemd, benevens PETRUS CUPUS, PAULUS LINDENIUS, ARNOLDUS GEESTERANUS, en SIMON LUCAE BYSTERUS. NIËL bediende daarna de gemeente van *Amſterdam*, CUPUS die van *Rotterdam*, GEESTERANUS die van *'s Gravenhage*, BYSTERUS die van *Leiden*, LINDENIUS die van *Hoorn*, BOOM die van *Schoonhoven*, waar hij voorheen, gelijk ik gezegd heb, gevangen werd. Van de meesten zijn mij geene nakomelingen bekend. Doch van THEODORUS BOMIUS ſtamt af onze tegenwoordige Leeraar van *Boskoop* J. A. G. BOOM, die, zoo hij hier aanwezig was, gewis, vol vuurs, een glas te zijner eere zou drinken; en mogten wij, gelijk meermalen, den Opziener der *Rotterdamſche* Gemeente, P. VAN EDE VAN DER PALS, ook nu in ons midden zien, ik zoude hem gewis niet behoeven op te wekken, om, als naneef van ARNOLDUS GEESTERANUS, tot

diens eere, hetzelfde te doen. En wie twijfelt, of dit weigeren zullen onze geëerde Mededischgenooten, de Gebroeders HEEMSKERK, Opzieners onzer Gemeente van *Amſterdam*, ter vereering der nagedachtenis van hunnen eerbiedwaardigen voorzaat, SIMON LUCAE BYSTERUS, die zich weleer, in ijver voor onze goede zaak, door niemand voorbij liet ſtreven, en, gelijk hij een der eerſten en vurigſten was, die, van den aanvang der vervolging af, de gemeenten onder het kruis bedienden, ook de eerſte was, die daardoor in banden geraakte, reeds in 1621 te *Rotterdam* gevangen, en van daar naar *Loeveſtein* vervoerd werd, alwaar hij langst van allen, dat is bijna tien jaren, was opgeſloten. Dit wederhield hem niet van, kort na zijne ontkoming, weder, zelfs op de plaatſen, waar de vervolging bleef voortduren, te gaan prediken. Zoo bediende hij *Leiden* en *Warmond* reeds in 1633, en werd, in de genoemde ſtad, op den 10den Julij 1640, op nieuw gevangen, en, na zes weken vasthoudens, voor geheel zijn leven uit dezelve gebannen, dewijl men nu over het *land* en den *Loeveſteinſchen kerker* niet meer beſchikken kon. Men verwacht natuurlijk, dat hij, na dezen, de gemelde ſtad geſchuwd zal hebben; doch men bedriegt zich. Eerlang zag *Leiden* hem weder binnen zijne muren, en hij nam er, tot in 1656, ſchoon er de vervolging nog veel langer ſtand hield, de gemeente, nevens die van *Warmond*, waar, niet zonder er menig gevaar ter naauwernood te ontkomen. Een man van zulken ijver wilde, nog na zijnen dood, der Societeit nuttig zijn. Hij wijdde aan onze Kweekſchool zijnen zoon WILHELMUS BYSTERUS, die achtervolgens Predikant geweest is in de *Fredrikſtad*, te *Woerden*, te *Zwammerdam* en in *den Briel*. De zoon volgde het voetſpoor zijns vaders, en ſchonk aan de Societeit *zijnen* zoon HENRICUS BYSTERUS, die de gemeenten van *Noordwijk* en *Amſterdam* bediend heeft. En ook deze trad in hetzelfde ſpoor, en leverde *zijnen* zoon, WILHELMUS BYSTERUS *Junior*, tot Leeraar, eerst

aan *Warmond*, daarna aan *Delft*, en eindelijk aan *Amersfoord*. Zoodat de Naamlijst onzer Predikanten met *vier* BYSTERUSSEN pronkt, den vader, den zoon, den kleinzoon en achterkleinzoon. Voorwaar een zeldzaam en, onder ons, éénig voorbeeld! — Is dit nog niet genoeg, Broeders! om ons te overtuigen, dat het het voorouderlijk bloed is, hetwelk onzen BYSTERUS HEEMSKERKEN door de aderen speelt, en hetwelk zijne spraken, niet alleen ook *weleer*, zoo levendig vertoonde in den *Amsterdamschen* Kerkeraad, en in den achtingwaardigen vader (voormaals mijn vriend) van de beide hier aanwezige broeders, maar *thans* nog, niet slechts in hen, maar ook in hunnen ouderen broeder J. J. BYSTERUS HEEMSKERK, reeds sedert een aantal jaren den door ons allen hooggeachten *Boekhouder onzer Broederschap:* en gedenken wij daarbij, dat de Naamrol onzer Leeraren ook versierd is met den naam van GERARDUS HEEMSKERK, die achtervolgens Predikant geweest is in onze gemeenten van *Zoetermeer*, *Alkmaar* en *Nieuwkoop*.

Eere zij den Geslachten der BYSTERUSSEN en HEEMSKERKEN!

Vele bijzonderheden van 1631 zoude ik u nog kunnen mededeelen. Ik zeg alleen nog, dat in hetzelve de Leeraar CHRISTIAAN OUWENS, in Julij, te *Dokkum*, gevangen genomen, er op den 25sten October mede, voor vijf jaren, uit *Vriesland* gebannen werd; en ik voeg er bij, dat de opvolger van den beruchten MUYS VAN HOLY in zijne heerlijkheid, de edele DIRK GRASWINKEL, vermaagschapt aan den doorluchtigen GROTIUS, schoon *geen Lid der Remonstrantsche Broederschap*, in dat jaar, tot opbouw der eerste Remonstrantsche kerk in *'s Gravenhage*, welke, in 1635, door de tegenwoordige vervangen werd, een geschenk bijdroeg van honderd en vijftig guldens, — een navolgenswaardig voorbeeld voor onze *eigene Leden* tot ruime bijdragen aan ons tegenwoordig *Subsidiefonds*, tot onderhoud onzer onvermogende kerken.

Zie daar, waarde Vriend! zoo ik hoop, aan uw verlangen naar genoegen voldaan. Ik kan er thans niets bijvoegen, dan enz.

EENIGE OPMERKINGEN OMTRENT DE NUTTIGHEID DER KOEPOKKEN, ONTLEEND UIT DE ALHIER HEERSCHENDE EPIDEMIE DER KINDERZIEKTE. Door

P. J. BLOM, *Med., Chir. et art. obst. Doctor, te Utrecht.*

Dat ik alhier niet wil optreden als verdediger der koepokinenting, zal elk, die met de geneeskundige wetenschappen bekend is, ligtelijk bevroeden, alzoo bij dezelve de nuttigheid hiervan, als eene bewezene daadzaak, genoegzaam algemeen is aangenomen. Dan, daar de berigten, dat de gevaccineerden evenwel door de kinderziekte worden aangetast, en enkelen daaraan zelfs zijn overleden, zoo als gewoonlijk, zeer vergroot worden, en op den algemeenen geest van veroordeeling der vaccinatie in deze stad zeer sterk werkt, zoo oordeelde ik het niet geheel en al ongepast, en voelde mij genoopt, eenige daadzaken dienaangaande mede te deelen. Waar deze toch spreken, zal wel geen bewijs verder noodig zijn tot staving van het nut der vaccinatie ook in deze Epidemie. Dat het mijn voornemen ook niet is, hier een verslag te leveren van de alhier heerschende kinderziekte, gelijk ik zulks van de alhier geheerscht hebbende mazel-epidemie gedaan heb, blijkt genoegzaam uit het opschrift. Ik oordeelde dit onnoodig, eensdeels omdat er al zoo ontzettend veel over de kinderziekte in ons land geschreven is, en ten andere, omdat het zich laat vooronderstellen, uit de uitgebreide zorg en naauwkeurige nasporing van de Plaatselijke Geneeskundige Commissie, dat deze hierover een uitgebreid verslag in het licht zal geven, terwijl ik slechts uit mijne bevinding kan oordeelen.

De kinderziekte begon hier in de maand Januarij ll.,

en was, naar men denkt, in deze ſtad overgebragt door zieken uit het leger naar het Rijks-Hospitaal alhier. In de nabijheid van dit Hospitaal althans werden dan ook, in het begin dezer maand, het eerst de kenteekenen dezer ziekte beſpeurd; vroeger is mij niet ter kenniſſe gekomen, dat de ziekte is opgemerkt, offchoon mij op den 24 Januarij, toen ik het eerst een lijdertje aan deze ziekte buiten de Tolſteegpoort, wijk K, no. 920, ter behandeling kreeg, de vrouw des huizes verhaalde, dat haar andere herſtelde kind reeds vóór drie weken de pokken had gehad. De ziekte bepaalde zich in het begin, offchoon met geen' zekeren en naſpeurbaren gang, in het algemeen meer tot het boveneinde van de ſtad, en gaat nu meer tot het benedeneinde over. De beſmetting werkte zeer hevig, en ſpaarde noch middelbare noch bejaarde perſonen, ja zelfs niet altijd gevaccineerden. Ik behandelde van den 24 Jan. tot den 1 Mei een getal van 114 lijders aan dezelve, onder welke het aanzienlijk getal van 59 ten behoeve van de Diakonie-armen. In het begin, toen de ziekte zich begon te vertoonen, was er geen koepokſtof in deze ſtad voorhanden, en er verliep een geruime tijd, eer wij dezelve konden magtig worden; zoodat zelfs de Geneeskundige Commisſie, welke in hare aankondiging van den 1 Febr. aanbood, om van den 2 Febr. af de kinderen gratis te vaccineren, dit uit gebrek aan de ſtof niet kon volvoeren. (*) Ik beproefde intusſchen twee malen oude ſtof van de maand Mei 1830, en ééns ſtof, mij door de goedgunſtigheid van den Heer Doctor KOK op een glaasje bezorgd; doch het mogt mij niet gelukken; zoodat ik op den 1 Maart eerst met goed gevolg vaccineerde. — Van dezen tijd af tot aan den 1 Mei heb ik 67 perſonen, zoo kinderen als volwasſenen, gevaccineerd, met dat gevolg, dat *allen* tot op den 30 Mei 1831 van de natuurlijke, en 58 van de gewijzigde kinderziekte zijn verſchoond gebleven. De overige 9 kre-

(*) !!! —

gen meer of min gewijzigde pokken. Dit een en ander meende ik vooraf te moeten zeggen over de heerschende Epidemie en vaccinatie, en bepaal mij thans tot een kort verslag van sommige omstandigheden, welke mij voorkwamen, der aanteekening wel waardig te zijn, tot staving, dat ook deze Epidemie het nut der vaccine bevestigde; en wel 1°. over de gevaccineerden gedurende de Epidemie, 2°. over de gevaccineerden vóór de Epidemie, en 3°. over de behandelde gewijzigde pokken.

Vooreerst dan een woord over de kinderen, door mij gevaccineerd gedurende de Epidemie, en wel van den 1 Maart tot den 1 Mei, aangezien ik over de later gevaccineerden nog niet genoegzaam kan oordeelen. Van de 67 gevaccineerden, zeide ik, bleven er 58 geheel vrij, zoo wel van natuurlijke als van gewijzigde pokken, en sommigen zelfs onder zeer moeijelijke omstandigheden. Van de 9 overigen, welke meer of minder gewijzigde pokken kregen, komen mij de volgende voor, bijzondere melding te verdienen. (Van die 9 waren er nog 3, die slechts enkele steenpuisjes kregen, volstrekt niet ziek er van waren, en alzoo niet als zoodanig zouden genoemd geworden zijn, ware het niet, dat ik, der waarheid getrouw, hen onder het getal der, na mijne inenting, iets of wat ongesteld gewordenen meende te moeten opnemen.)

Den 9 April bezocht ik een drie en een halfjarig kind (wijk A, no. 696) bij een' vleeschhouwer in een zeer klein huisje, en bevond, dat hetzelve sedert twee dagen laboreerde aan zeer kwaadaardige pokken met *petechiae.* Er was eene ondragelijke lucht in huis, en de beroókingen, reeds vroeger door een ander Geneesheer voorgeschreven, waren niet in het werk gesteld. Het beloop der ziekte was volkomen dat van pokken met rotkoorts (*variolae putridae*), en het kind overleed aan dezelve den 11 April, den vijfden dag na de uitbotting. — In hetzelfde vertrek verkeerden de twee andere kinderen, waarvan het elfjarig zoontje, dat vóór omtrent acht jaren in Gelderland was gevaccineerd, te gelijk aan de

gewijzigde kinderziekte laboreerde, zeer vol van pokken was, doch op den vijfden dag, na eene hevige uitbottingskoorts, zoo wél was, dat hij mijne zorg niet meer behoefde. Het derde zesjarig kind, tenger en ſcrophuleus van aard, werd door mij den 11 April gevaccineerd, en kreeg twee zeer goede koepokken. Den 22 April kreeg hij enkele gewijzigde pokken, omtrent dertig in getal, zonder koorts of eenige ongeſteldheid, zoodat hij den naam van ziek niet verdiende en ook geene geneeskundige hulp behoefde. Deze pokjes hadden den vorm van ſteenpokjes en naderden de *varicellae*.

Den 30 Maart kreeg ik ter behandeling, ten behoeve der Diakonie-armen, het kind van N. N. (wijk A, no. 781). Het was een jaar oud, vol van natuurlijke pokken, die in het aangezigt zamenvloeijend, en ſedert twee dagen uitgekomen waren. Op herhaald en dringend aanzoek vaccineerde ik, den 8 April, het tweejarig kind. Den 12den werd hetzelve ongeſteld. Den 14den kwamen de natuurlijke pokken uit, terwijl ééne vaccinepok zich vertoonde. Den 16den, den achtſten dag na de inenting, vertoonde zich de vaccinepok een weinig achterlijk, met eene bolronde figuur, zonder indruk, en de natuurlijke pokken ook eenigzins bolrond, en reeds meer dan gewoonlijk in het aangezigt tot zwering overgaande. Den 18den vertoonde de vaccinepok eene zeer goede figuur, met een' zuiveren indruk, doch zonder rooden kring. In derzelver nabijheid zaten twee bolronde pokken zonder indruk, en reeds, even als alle de overige, met etter gevuld en van eene gele kleur, terwijl de meeste pokken in het aangezigt reeds dorrende waren. De opdrooging volgde ſpoedig, en het kind was na de uitbottingskoorts geheel welvarende. Het kreeg over het geheel omtrent een 60 pokken, die ik, tot onderſcheiding, *natuurlijke* genoemd heb, doch met regt als *gewijzigde* kunnen beſchouwd worden; zoodat, niettegenſtaande de vaccinepok hierbij achterlijk was en de noodige ontſtoken roode kring ontbrak, deze evenwel hare dienst bewees.

Den 14 Maart werd ik geroepen bij N. N. (wijk B, no. 626) een jongetje van 9 jaren, hetwelk niet gevacci-

neerd was, en federt den vorigen dag aan de natuurlijke pokken laboreerde. Den 24ften gelukte het mij eerst, zijnen twaalfjarigen broeder te mogen vaccineren. Den 27ften werd ik bij den gevaccineerde geroepen, welke aan hevige koortfen met brakingen laboreerde, hetwelk, naar men zeide, door de inenting was veroorzaakt en hem thans doodelijk ziek maakte, terwijl hij had kunnen vrij blijven, en het andere kind, offchoon dit vol had gezeten, er echter goed was afgekomen. Hoe er nog al verder werd uitgevaren tegen de vaccine, laat ik daar. Dezelve handhaafde intusfchen haren ouden roem. Ik vond den lijder in eene fterke koorts, met galbrakingen en ijling, waarom ik bloedzuigers aan het hoofd liet plaatfen, en hem, den volgenden dag, een *emeticum*, met zigtbaar goed gevolg, deed toedienen. De koorts bleef aanhouden, en verminderde eerst den vierden dag der ziekte, na de losmaking van verftoppingen en de ontlasting van ruimen ftoelgang met wormen. Onder dit alles vertoonden zich, op den 4den dag na de vaccinatie, drie koepokken, en op den 6den dag enkele gemodificeerde pokken. De koepokken hadden wel eenen tragen, doch zeer natuurlijken loop. Van de andere pokken, die zeer gemakkelijk telbaar waren, vertoonden zich fommige als blaasachtige waterpokken, fommige als fteenpokjes. De lijder herftelde zeer fpoedig na de opruiming van zijne gastrifche ongefteldheid en verftoppingen, welke hier toevallig de uitbottingskoorts hadden verergerd.

Van de opmerkelijke omftandigheden, waaronder fommigen van de, gedurende de Epidemie, door mij gevaccineerden verfchoond bleven, zoo wel van de gewijzigde als van de natuurlijke kinderziekte, moge, onder andere door mij waargenomene, het volgende voorbeeld ten bewijze dienen:

Den 6 April begon ik de behandeling van een negenjarig meisje, (wijk A, no. 666) bij hetwelk, na twee dagen aan ijlende koortfen gelaboreerd te hebben, de pokjes begonnen uit te komen. Zij kreeg zeer vele zamen-

vloeijende pokken, vergezeld van zenuwkoorts, en herſtelde zeer moeijelijk. Den 14 April vaccineerde ik hare elfjarige zuster, welke vier zeer goede koepokken kreeg, en volkomen gezond is gebleven.

2. De gevaccineerden vóór de Epidemie. — Het is niet te ontkennen, dat er gedurende deze Epidemie een aanzienlijk getal, zoo wel volwasſenen als kinderen, *die* vroeger gevaccineerd zijn, aan de kinderziekte hebben gelaboreerd; openlijk wordt dit door de Geneeskundigen erkend, en de mare, alsof van de gevaccineerden zelfs verſcheidenen hieraan overleden zijn, heeft zich bij onkundigen door de geheele ſtad verſpreid. Doch *waarom* zoude ik dit ook ontkennen willen? Den regtſchapen' Arts is het te doen om waarheid, en, ten nutte der menschheid werkzaam, loopt hij noch met vooringenomenheid weg met het nieuwe, noch met het oude, maar onderzoekt, beproeft, en behoudt hetgeen hem het nuttigſte en het beste voor zijne lijdende natuurgenooten voorkomt. Ik zelf oordeelde, van het begin der Epidemie tot aan den 1 Mei, een getal van niet minder dan 36 lijders waardig, om daarvan aanteekening te houden, en naar gelange der hevigheid, zoo veel mij de tijd dit toeliet, het een en ander op te ſchrijven; behalve nog onderſcheidenen, welke mij voorkwamen de moeite van aanteekening zelfs niet waardig te zijn. Ik was dit bij velen zelfs verpligt, omdat de uitbottingskoorts geen verſchil opleverde, of de lijders gevaccineerd waren geweest, dan niet.

Dan, ter zake. Eenige weinige voorbeelden, uit meerdere genomen, van vroeger gevaccineerden, welke onder ongunſtige omſtandigheden, dat is wanneer andere kinderen in hetzelfde huis aan de natuurlijke kinderziekte laboreerden, vrij bleven, mogen hier tot ſtaving van onze ſtelling dienen, dat ook deze Epidemie de nuttigheid der vaccine bevestigt.

Bij N. N. (wijk K, no. 272) hebben de twee jongſte kinderen aan de natuurlijke pokken gelaboreerd. Het eerſte, drie jaren oud, is zeer vol geweest; het tweede,

1½ jaar, minder, en begon eerst ziek te worden, toen bij het eerste de verdooving reeds begonnen was. Geneeskundige hulp riep men eerst bij het laatste kind in op het tijdperk van afschilfering (den 1 April), zoodat er tot op dien tijd geene berookingen waren in het werk gesteld; en evenwel zijn de vier overige gevaccineerden geheel vrij van eenige ongesteldheid gebleven.

Bij N. N. (wijk M, no. 312) kreeg den 14 Febr. een elfjarig meisje, dat zeer tenger, zwak en veeltijds ziekelijk was, eene sterke koorts. Daar zij ver buiten de poort in een van den weg af gelegen huis woonde, had ik weinig gedachte op de kinderziekte, te meer daar zij gevaccineerd was. Den volgenden dag vertoonde zich een weinig roodheid op de huid, zonder dat ik er eenige nadere bepaling aan konde geven, en de koorts bleef onafgebroken voortduren. Den 16 Febr. nogtans ontwaarde ik zeer fijne pokjes op eene algemeen roode grondvlakte van het aangezigt en de bovenste ledematen. De koorts bleef sterk voortduren; nam den derden en vierden dag na de uitbotting eerst eenigzins af, en bleef den 21 Febr. geheel weg; terwijl de afschubbing zeer traag, en alleen door eene sterke ondersteuning der krachten, doch overigens, als 't ware, zonder ziekte volbragt werd. Ondertusschen verhaalde men mij op den 16 Febr., dat een tweede, ook gevaccineerd meisje den vorigen dag ook koorts had gekregen en thans ook rood zag. Ik vond dit achtjarig, zeer sterk en anderzins gezond kind in eene koorts, en zag, dat de pokken reeds ten voorschijn kwamen. Bij dit kind duurde echter de koorts slechts twee dagen. Beide zaten zeer vol, en hadden de pokken den vorm van steenpokjes, terwijl er geen etterkoorts ten voorschijn kwam. Ik liet van den eersten dag na de uitbotting berookingen doen, en verzocht, de twee overige gevaccineerden niet, maar wel het jongere niet gevaccineerde buiten het ziekenvertrek te houden. De twee overige gevaccineerden bleven vrij, maar het zesjarig niet gevaccineerde zoontje werd den 6 Maart ziek, en

den 8sten vertoonden zich de natuurlijke pokken. Hij was zeer vol; de koorts duurde van het begin der ziekte onafgebroken voort tot den derden dag na de uitbotting, nam toen een paar dagen wat af, tot dat eene hevige etterkoorts met een sterk bezinksel in de urin zich openbaarde. De ziekte liep verder geregeld af. Het onderscheid echter bij deze drie zieken was zoo groot, zoo wel in den vorm der pokken, als in den aard der geheele ziekte, dat het alle de huisgenooten ten sterkste voor de vaccinatie innam, offschoon men dit vroeger meer uit gewoonte en welstaanshalve, dan uit overtuiging, had laten verrigten.

Den 26 April werd ik geroepen bij N. N. (wijk M, no. 310) oud 10 jaar, welke aan tusschenpoozende koortsen met eene ontsteking van het linker oog laboreerde. Men verhaalde mij, dat hij in 't begin van de maand aan de natuurlijke pokken had gelaboreerd; dat hij daarbij wel was gebleven, en men uit dien hoofde geene geneeskundige hulp had ingeroepen; maar dat hij na de pokken ziek was geworden, dagelijks koorts had, thans zeer vermagerde en uit zijn oog niet meer zien kon, en dat hij zoo wel, als zijn broeder van 13 jaren, door mij vóór twee jaren gevaccineerd waren. Ik herinnerde mij zulks ook zeer goed, en wist tevens wél, één van hen tweemaal te hebben gevaccineerd. Op mijn boek vond ik aangeteekend, dat ik beiden op den 18 Aug. 1829 had gevaccineerd; dat de oudste vier goede pokken had gekregen, doch dat bij den jongsten niets was opgekomen, waarom ik hem den 26 Aug. andermaal had gevaccineerd, met dat gevolg, dat ik den 3 Sept. twee onregelmatige puisten bij hem vond, die hoegenaamd niets van pokken hadden, en mij toeschenen zeer vroeg stuk gekrabd te zijn geweest. — Berookingen werden hier niet in het werk gesteld, en de oudste had bij den zieke geslapen, tot dat de pokken waren uitgekomen, en vervolgens in hetzelfde vertrek gewoond; evenwel is hij geheel gezond gebleven.

Den 27 Maart werd ik geroepen bij een kind, (wijk

H, no. 420) volgens zeggen, door mij zelven gevaccineerd, en thans laborerende aan de natuurlijke kinderziekte. Ik vond het laatste bevestigd; het $3\frac{1}{2}$ jarig kind, *Geertruida* genaamd, laboreerde aan de natuurlijke kinderziekte en zat ter dege vol; de pokken waren reeds drie dagen zigtbaar geweest, en twee andere niet gevaccineerde kinderen, van een en twee jaren, hadden reeds vóór 8 en 14 dagen aan de natuurlijke kinderziekte gelaboreerd en waren goed hersteld. Het zieke kind zuchtte benaauwd tusschen broeijende kussens, op een klein bovenvertrek, welks ondragelijke stank reeds op den trap door mij ontwaard werd. Op mijne vraag aan de moeder, waarom zij geen berookingen liet in het werk stellen en de lucht zuiverde, den schoorsteen niet geopend had, en geene geneeskundige hulp had ingeroepen, antwoordde zij alleen, dat zij het had aangegeven en een briefje op de deur had geplakt, en reeds een- en andermaal om den Professor, die in hare wijk was, had gezonden, doch dat deze eindelijk had gezegd, dat hij het veel te drok had en niet komen kon. (!) Nergens heb ik meer hinder gehad van de lucht, dan in dit huisje, Vijf malen ben ik er geweest; eenmaal kon ik het recept lang in het vertrek niet houden, dat ik het recept schreef; en nogtans huisden hier man, vrouw en vijf kinderen! — Op mijn boek vond ik aangeteekend, dat ik den 31 Julij 1829 hier aan huis een kind had gevaccineerd, *Gerrit* genaamd, oud 3 jaar, en den 9 Augustus *Sophia*, oud 5 jaar, en *Geertruida*, oud 2 jaar; dat de twee eersten elk eene goede pok hadden gekregen, doch dat bij de laatste niets was opgekomen, waarom ik deze andermaal had gevaccineerd, doch wederom zonder vrucht. *Gerrit* en *Sophia* zijn gezond gebleven.

3. Over de behandelde gewijzigde kinderziekte (*varioloides*), gedurende den bepaalden tijd van 24 Januarij tot 1 Mei. — Eene menigte, zoo wel volwassenen als kinderen, vroeger gevaccineerd, kregen gedurende deze Epidemie de gewijzigde kinderziekte. Verre de meesten hadden dezelve echter in zulk eenen ligten graad, dat

zij geene geneeskundige hulp behoefden. Van 38 dusdanige lijders, welke ik behandelde van 24 Januarij tot 1 Mei, teekende ik een enkel woord op, omdat eene ongesteldheid en koorts twee of drie dagen de uitbotting voorafging, en ik alzoo niet wist, van welken aard de pokken zouden worden. (Behalve dezen echter zag ik nog anderen daaraan laboreren, van welke ik de aanteekening overbodig achtte, omdat de uitbotting zoo wel als het geheele beloop zonder koorts plaats had.) Van deze 38 wil ik alzoo alleen een enkel woord mededeelen, en breng te dien einde dezelve tot drie soorten. Eene verdeeling, die wel op den aard des uitslags en des beloops der ziekte rust, maar hier alleen wordt aangenomen, om gemakkelijker over alle de zieken te zamen kortelijk te kunnen spreken.

Tot de eerste soort breng ik de zoodanigen, bij wie zich eene uitbottingskoorts vertoont (diegenen, bij welke de uitbotting zonder koorts plaats had, zijn door mij niet aangeteekend), welke koorts meestal een en twee dagen en in enkele gevallen drie en vier dagen duurde, en meestal de tusschenpoozende of in enkele gevallen de nalatende *typus* hield. Hierop volgde dan eene uitbotting, in enkele gevallen van zeer veel steenpokjes met gele puntjes, doch in de meeste gevallen enkele steenpokjes, welke in de volgende dagen verdoofden, en door andere van tijd tot tijd werden opgevolgd, terwijl de koorts terugbleef en de zieke hersteld was. Van dezen had ik er onder de 38 negentien, waaronder eene vrouw van 38 jaren en 6 boven de 10 jaren. Bij de vrouw was de koorts zeer hevig, en vertoonde zich als eene nalatende katarrhale galkoorts, welke, met braak- en zweetdrijvende middelen behandeld, op den vijfden dag geheel wegbleef, nadat er eenige steenpokken waren uitgekomen, die spoedig verdoofden, terwijl andere uitkwamen zonder eenige verdere ongesteldheid. Deze vrouw was vóór meer dan 30 jaren gevaccineerd; terwijl hare twee kinderen door mij in het vorige jaar gevaccineerd waren, en beide, zoo wel als hare overige huisgenooten, geheel gezond gebleven.

Tot de tweede soort breng ik zoodanige lijders, bij welke de gewijzigde pokken den loop van de natuurlijke hebben tot aan de etterkoorts, welke ontbreekt. De ziekte is in het begin dikwijls even hevig als de natuurlijke kinderziekte, en de uitslag meestal even sterk als bij deze. Na eene meerder of minder hevige uitbottingskoorts van 2, 3 à 4 dagen, komen de pokken, met fijne puntjes voor het oog zigtbaar; de koorts blijft meestal aanhouden, en alles gaat geregeld den loop van de natuurlijke pokken, tot aan den 6den dag. Alleen de pokken kwamen mij over het geheel meer spitsvormig voor. Op den 6 of 7den dag echter begint de verdrooging, en gaat zeer spoedig, zonder etterkoorts, voorbij; de lijder bevindt zich van dezen tijd af zeer welvarende. Van de 38 door mij behandelden behoorden er 12 tot deze soort.

Tot de derde soort, eindelijk, breng ik de zoodanigen, alwaar tusschen de gewijzigde en de natuurlijke geen onderscheid gevonden wordt, dan in de mindere hevigheid der etterkoorts en spoediger opdrooging, met volkomen welstand des lijders. Van dezen telde ik er 7 onder de 38.

Voorts verwijs ik den deskundigen Lezer, omtrent dit onderwerp, naar de praktische Schrijvers, en wel met name tot LUDER's *Proeve eener oordeelkundige Geschiedenis van de bij Gevaccineerden waargenomene Kinderziekte*, vertaald door J. DE BRAUW, Doctor in de Geneeskunde te *Woerden*. *Leyden*, 1827.

IETS, OVER SOMMIGE INLANDSCHE VOGELS. Door J. C. REIGHARD. (*)

Het Kneutje, *Robijntje*, *Koddenaertje*, *Tukkertje*. (†)

De reden, waarom men op dit vogeltje weinig acht geeft, is waarschijnlijk toe te schrijven aan de menigte derzelven, die hier te lande voorttelen, en die men, in het najaar, bij groote troepen, op de bouwlanden, aantreft, en alsdan menigvuldig gevangen worden; zoodat men voor een paar stui-

(*) Schrijver van het *Iets over de Vinken*, geplaatst in het *Mengelwerk* voor 1827.

(†) Verschillende namen, die men, op onderscheidene plaatsen, aan dat vogeltje geeft.

vers een mannetje op de markt kan koopen. Uit dien hoofde schijnt men het dan ook weinig der moeite waardig te achten, om dit vogeltje ter bekwamer tijd te hooren. Deszelfs zang is echter streelend. Men neme daar slechts de proef van, door er in het najaar eens een half dozijn, ieder afzonderlijk, in eene gewone kanariekooi, op te kooijen en te laten overwinteren, en dan zal men er welligt een of meer bij vinden, wier zang zoo voortreffelijk uit de natuur is, dat dezelve tegen dien van een' Kanarievogel wel kan opwegen. De zang is geenszins vervelend, zoo als die van sommige Kanaries. Zij worden zeer tam. Nog jong zijnde, kan men hun ook deuntjes leeren, vooral dan, wanneer zij met de pen zijn groot gebragt. De blanken, dat is, die eene witte streep voor de borst, tusschen de paarsachtige mannetjes, hebben, zijn de besten en minsten in zang; deze nestelen veelal op de heide. Die roode mannetjes voor de borst hebben, nestelen meest in doornheggen. Die graauwe mannetjes voor de borst hebben, worden voor de allerbesten in zang gehouden; doch men vindt ze zeldzaam. Wanneer zij uitvliegen, zijn de mannetjes en wijfjes beide graauw voor de borst; doch men kan het mannetje zeer gemakkelijk van het wijfje onderscheiden aan het wit op de vlerken, hetwelk van het mannetje tot aan de pen vol is, terwijl dat van het wijfje slechts half weg zit; ook heeft het mannetje op den rug kastanjebruine veêren, in den broeitijd nog bovendien met een fraai oranje, soms ook wel rood kapje op den kop bij de neb, die alsdan zwart wordt. De liefhebbers telen, met het mannetje van de Kneu en het wijfje van de Kanarie, jongen, hetgeen somtijds zeer goed gelukt. Het is zeer opmerkenswaardig en aardig om te zien, wanneer een Sperwer, of andere roofvogel, onder een' grooten troep dezer beestjes heeft misgegrepen, en hij zich dan, óf uit schaamte, óf, meer waarschijnlijk, om naderhand zijne prooi des te zekerder te vatten, dadelijk al klimmende in de hoogte begeeft, hoe die vogeltjes hem dan, als met een vliegend dansje en al zingende, van zeer nabij volgen, denkelijk om hem te sarren of uit te dagen. De roofvogel vliegt zoo hoog, als hij maar kan, in de lucht, zelfs zoo hoog, dat men er van de Kneutjes geen meer zien, maar wel derzelver zang hooren kan. Dit duurt zoo lang, tot dat hij er een van gegrepen heeft; want dan sluipt de roofvogel in een oogenblik weg, en de Kneutjes laten zich dan ook dadelijk, *quasi rebus bene*

gestis, alsof zij zich wel uitgesloofd hadden, weder neder, en gaan gerust weder hun voedsel op het bouwland zoeken. Dit farren van den roofvogel is aan vele andere kleine vogeltjes ook eigen, doch minder zoo algemeen.

De Distelvink, of zoogenaamde Putter,

is voorzeker het fraaiste vogeltje in de vederen; deszelfs zang is lispend, en, wanneer het zachtjes zingt, niet onaangenaam, want het schetteren kan vervelen, even zoo zeer als het tjeffen van het Kanarievogeltje. Men vindt er tweederlei soort, grootere en kleinere. Het mannetje is kenbaar aan kleine zwarte vedertjes, die hetzelve, aan de schouders, boven op de vlerken heeft. Na den ruitijd prijken die van het grootste slag met oranje, en die van het kleinste slag met roode kapjes. Zij zijn zeer gezellig. In het najaar vindt men ze met geheele troepen in de landen, waar distelen staan, — in den winter, langs de dijken, op het zaad der zoogenaamde kannenwassers, of van den kogel, een doornachtig struikje. Men kan dezelven alsdan, met het lok van een' kooiputter, die gemuit is, zeer gemakkelijk vangen. Men leert ze, zonder veel moeite, het putten, waaraan dit vogeltje dan ook wel den naam van *Putter* zal te danken hebben; hoezeer dit putten ook, zonder veel omslag, aan eenige andere vogels kan worden geleerd. Het mannetje, gevoegd bij een wijfjes Kanarie, brengen ook jongen voort.

De Groninger, ook wel genaamd Kersvink of Vlasvink.

Men vindt er tweederlei soort — sommigen hebben groene, anderen meer geelachtige veêren voor de borst. Het mannetje kan men, even als de Kneu, daaraan onderscheiden, dat het geel van het mannetje op de vlerken tot aan de pen vol, en dat van het wijfje slechts half weg zit. Na den ruitijd is het geel of groen van het mannetje voor de borst veel feller, dan van het wijfje. Deszelfs zang is hard en schel, doch op eenigen afstand in het wild niet onaangenaam. Jong zijnde, en den zang van den ouden niet gehoord hebbende, neemt hij den zang van andere vogels over, en brengt dien volgens zijne stem voort. Schrijver dezes heeft er een' gehad, die den slag van een' Vink volkomen had overgenomen; doch hij had wel een half kwartier werk, om denzelven ten einde te brengen. Dezen vogel leert men

zeer gemakkelijk op de kruk vliegen. Zij worden soms zoo tam, dat zij, zonder vastgemaakt te zijn, rondtoeren, en, op het gewone fluitje, tot de kruk terugkomen.

De Haverkneu, of gele Garst.

Het geel van het mannetje rondom kop en hals is veel hooger, dan dat van het wijfje. Deszelfs deuntjes zijn zeer zacht en niet onaangenaam. Men vangt hem zeer gemakkelijk door het lok van eenen opgekooiden. Wanneer hij gepaard is, duldt hij, even zoo min als de Vink, een ander mannetje omtrent zijn nest, maar bijt het dadelijk weg.

De Leeuwrik, ook wel Leeuwerk.

Men kent het mannetje, zoo aan deszelfs rankheid, als aan de sporen, die hij langer dan het wijfje heeft. Deszelfs zang is aangenaam, zelfs verrukkend, vooral dan, wanneer hij in de opene lucht klimmende is. Opgekooid zijnde, mag men wel zorgen, dat er geene andere vogels, vooral geene Vinken, in de nabijheid zijn; want zijn zang verbastert alsdan zeer. In den natijd trekken zij met zulk eene woestheid, dat men zoude zeggen, dat zij half blind waren. Men vangt hen alsdan gemakkelijk met opene netten. Wanneer men deze vogels tot spijze wil gebruiken, zoo als men daar al vrij graag op is, mag men wel zorg dragen, dat derzelver maagjes geheel worden weggeworpen, omdat deze vogels azen op het zaad van de wilde of zoogenaamde dolle kervel, hetgeen dus gevaarlijk is, omdat daardoor krampen in de ingewanden zouden kunnen worden veroorzaakt, zoo als zulks door voorbeelden gestaafd is.

Ik draag wel oppervlakkige, doch geene grondige kennis van meer andere inlandsche vogels, en daarom beschreef ik slechts de hier voren opgegevenen. Ik acht het echter niet ondienstig, alhier nog eenige algemeene aanmerkingen te laten volgen.

De uitmuntende talenten in zang van den *Nachtegaal* zijn overbekend; waarom men hem dan ook den Griekschen naam van *Philomèle* gegeven heeft. In *Gelderland* geeft men, of liever plagt men, ruim dertig jaren geleden, denzelven, opgekooid zijnde, droog voeder en meelwormen te geven, bestaande in een mengsel van 1°. fijn uitgezift meel van gele erwten; 2°. fijn gemaakte beschuit, zonder zout, bij den

bakker in het bijzonder daartoe vervaardigd; 3°. kalfs- of schapenhart, hard gekookt en dan fijn gewreven; 4°. hard gekookte dojers van eijeren, ook fijn gewreven, en 5°. beste vlasolie; van ieder eene zekere hoeveelheid, naar mate men voeder verlangt te hebben. Men menge het opgegevene met de olie, doe het dan in een' ruimen schotel boven een langzaam vuur, en roere het zoo lange, tot dat het uitgedampt en droog is; dan beware men het in eene flesch, en zorge, dat er zoo min mogelijk lucht bij kome. Dit drooge voeder eet de Nachtegaal gaarne; maar men geve hem dagelijks daarbij een' meelworm of zes, 's morgens en 's avonds de helft. Hierop zingt de Nachtegaal voortreffelijk, vooral wanneer men hem gewent, die uit de hand te ontvangen. Ik reken den Nachtegaal onder de verhuisvogels, die jaarlijks, even als de *Ooijevaar* en de *Zwaluw*, hier broeijen, en ter bekwamer tijd van woonplaats verwisselen. Werwaarts dezelven zich, na in den zomer hier gebroed te hebben, begeven, is mij onbekend; hierover is al zoo veel gegist, dat het overbodig zoude zijn, deswege nog iets verder, bij gissing, op te geven, en dus meer dan waarschijnlijk in verzinsels te vervallen, — zoo als men zulks, ten minste naar mijn oordeel, met den *Koekoek* gedaan heeft. Eerst wilde men, dat het wijfje haar ei legde in het nest van eene Ringmusch; naderhand (want men begreep toch, dat het kleine gaatje in den boom, — meestal vruchtboomen — waardoor de Ringmusch in de holte tot haar nest komt, met deze onderstelling geheel strijdig was) in dat van de *Haverkneu* of *Leeuwrik* — NB. beide zaadvretende vogels. Ik voor mij houde het voor fabelen; want, waarom zoude de *Koekoek* niet, even als alle andere vogels, voor zijn eigen kroost zelf kunnen zorgen. Maar ééne zaak schijnt vrij zeker, dat het zeer moeijelijk is, deszelfs nest te vinden; en dit is ook natuurlijk, en hetzelfde heeft plaats met meest alle roofvogels; derzelver nesten zijn mede niet zeer gemakkelijk te vinden; zij houden zich steeds schuil en loeren op buit, en dit loeren maakt hen, ten aanzien van hunzelven, veel wantrouwiger, en dus voorzigtiger, dan andere vogels. Ik heb wel eens gehoord, dat, wanneer iemand strak naar éénen kant keek, zonder veel te spreken of te antwoorden, men hem alsdan vroeg: Hoe zit je zoo te *koekeloeren* — eigenlijk *koekoekloeren*, of *loeren*, als de *Koekoek*.

Hier te lande komen ook in het najaar zoogenaamde *Sijsjes* in menigte. Zij azen op het elzenzaad, hetgeen alsdan rijp is. Waar zij uitbroeijen, heb ik niet kunnen uitvindig maken. Alhier schijnen zij in den zomer geen voedsel te kunnen vinden, omdat het elzenzaad; tegen het weder uitbotten van den els, bedorven is. Waarschijnlijk begeven zij zich naar zulke oorden, waar zij alsdan hetzelfde voedsel, of hetgeen daarmede gelijk staat, zullen vinden. Het zijn zeer slimme beestjes. Men geeft hun eerst wat gekneusden kennep, en naderhand wit kanarie- of nog beter misschien maanzaad. Zij zijn aldra tam, en zingen niet onaardig. Ik heb in den zomer wel eenige goed onderhoudene mannetjes en wijfjes laten vliegen; maar zij keeren tot de kooijen terug, omdat zij gedurende den winter te huiselijk geworden zijn en ook geen voedsel vinden.

Een *Kneutje*, *Putter*, *Groninger*, *Haverkneu* en een *Sijsje* maken al een heel aardig en koddig concert. Ieder behoort echter in eene afzonderlijke kooi opgesloten te zijn.

DOORGRAVING VAN DE LANDENGTE
VAN
PANAMA.

Onder de grootsche gedachten, die ooit door het menschelijk vernuft ontworpen zijn, behoort, zonder eenige tegenspraak, eene ontworpene vereeniging van den *Atlantischen Oceaan* met de *stille Zuidzee*, door middel eener doorgraving van de Landengte van *Panama*. Het is overtollig, hier de ongemeen groote voordeelen op te noemen, welke daardoor voor de zeevaart zouden verkregen worden: een enkele blik op de wereldkaart kan er het onwaardeerbare nut van doen inzien.

Er zijn meermalen verschillende pogingen aangewend, om te onderzoeken, op wat wijze eene meer onmiddellijke gemeenschap tusschen de beide Zeeën over de Landengte van *Panama* zou kunnen worden daargesteld. De uitkomsten dezer in het werk gestelde pogingen zijn misschien minder algemeen bekend: men vindt van dezelven gewag gemaakt in de *Annales des Voyages* van October 1830, en nader in de *Bibliothèque universelle* van April 1831; zijnde het laatst-

genoemde grootendeels getrokken uit de *Annalen der Physik*, 1830. No. 9, en welligt uit anderen.

Uit een en ander blijkt, dat er in de jaren 1828 en 1829, op last van den Generaal BOLIVAR, werkelijk eene naauwkeurige waterpassing heeft plaats gehad over de genoemde Landengte, door de Heeren LLOYD, een *Engelschman*, en FALMARK, een *Zweed*, Kapitein in dienst van *Columbia*, en zulks ten einde de geschiktste lijn te bepalen, om een kanaal te graven, of een' ijzeren spoorweg daar te stellen.

Er wordt gezegd, dat deze waterpassing met zorg en door behulp van voortreffelijke werktuigen volvoerd is; en zoo dit waar is, dan heeft dezelve allerbelangrijkste uitkomsten opgeleverd. De bijzonderheden er van zijn vermeld in eene geschrevene Memorie, welke in de bibliotheek der Koninklijke Maatschappij te *Londen* berust, en waarvan een uittreksel geplaatst is in het Iste Deel, p. 59. der *Transactions philosophiques* van 1830.

Het is daaruit gebleken, dat het verschil in den waterpasten stand, tusschen de stille Zuidzee en den Atlantischen Oceaan, zoodanig is, dat vloed en eb dit verschil nu positief, dan weder negatief doen worden.

Eene zuivere vergelijking tusschen de waterstanden der beide Zeeën moet echter natuurlijk op dezelfde tijden genomen worden, en bestaat dan ook voornamelijk in de wijze, waarop men de gemiddelde hoogte der zee ten opzigte harer tijdelijke bewegingen moet aanmerken. Er bestaan verschillende gevoelens omtrent dit laatste punt, en dit is derhalve nog onderworpen aan eenige onzekerheid; schoon ik mij wel vereenigen kan met het gevoelen van den Heer LLOYD, die meent, dat de middelbare waterstand zich juist bevindt op de gemiddelde hoogte tusschen het hoog en laag water, — eene onderstelling, die in allen gevalle weinig van de waarheid zal afwijken.

Overigens doet dit niets tot de verkregene uitkomsten, en ieder kan dezelven, als vaste gegevens aanmerkende, volgens zijne eigene theorie toepassen.

Eene oplettende en herhaalde waarneming van vloed en eb aan beide zijden der Landengte heeft de volgende uitkomsten opgeleverd:

Te *Panama*, in de stille Zuidzee, is het verschil tusschen vloed en eb twee dagen na volle maan gewoonlijk 21, 22

Engelsche voeten (*) en in sommige bijzondere gevallen 27, 44 voeten. Te *Chagres*, in den zeeboezem der *Antillen*, is dit verschil 1, 16 voeten, zoo wel in het drooge jaargetijde, als in den regentijd. Op beide punten is het bij volle en nieuwe maan gelijktijdig hoog water ten 3 ure en 20 minuten des namiddags.

Deze waarnemingen tot grondslag nemende, heeft de Heer LLOYD de navolgende besluiten uit zijne waterpassing getrokken:

1. De hoogwaterlijn te *Panama* is 13, 55 voeten hooger, dan die te *Chagres*. Daar nu de middelbare stand tusschen het hoog en laag water te *Panama* is 10, 61 voeten en te *Chagres* 0, 58, zoo volgt daaruit, dat de middelbare waterstand van de stille Zuidzee te *Panama* 3, 52 hooger *is*, dan de middelbare waterstand van den Atlantischen Oceaan te *Chagres*.

2. Bij den vloed, die gelijktijdig aan beide zijden der Landengte plaats heeft, klimt de stille ~~Zuidzee~~ 10, 61 voeten en de Atlantische Oceaan 0, 58 voeten boven derzelver middelbare waterstanden. De eerstgemelde Zee is alsdan hooger, dan de tweede:

10, 61 — 3, 52 — 0, 58 = 13, 55 voeten.

3. Bij de ebbe dalen de beide Zeeën weder even zoo veel onder de middelbare waterstanden, en de eerstgemelde is alsdan lager, dan de tweede:

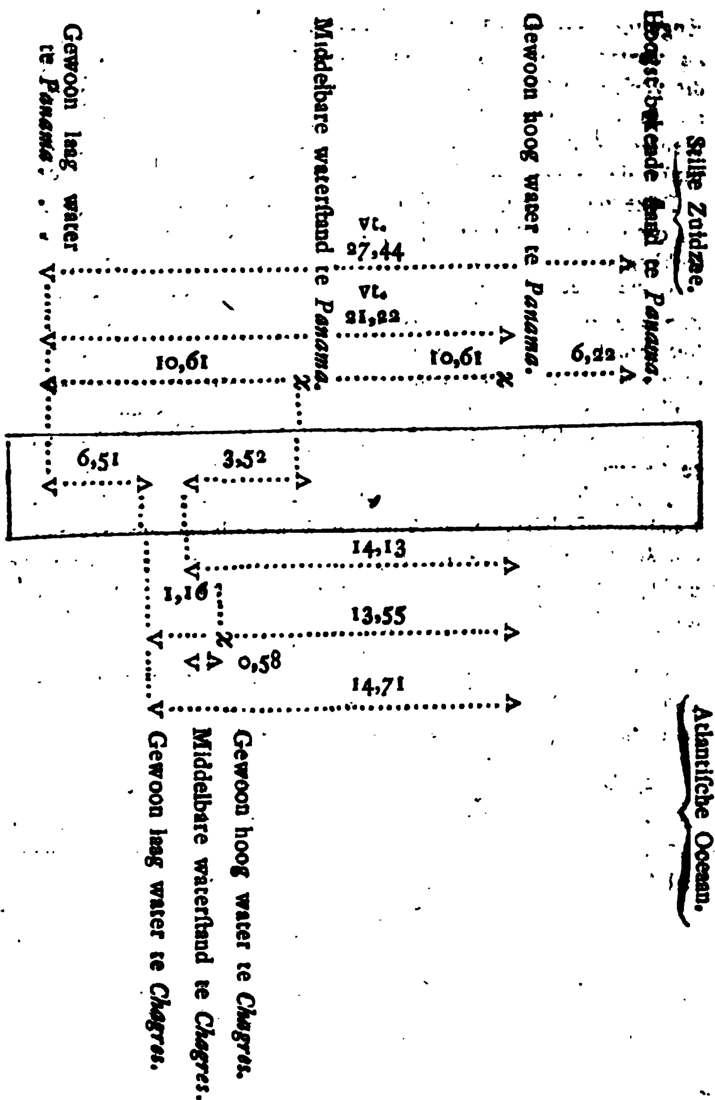
10, 61 — 3, 52 — 0, 58 = 6, 51 voeten.

Om zich een duidelijk begrip te vormen van de getijen aan weêrzijden der Landengte, beschouwe men het volgende tafeltje, waaruit men dadelijk de verschillende waterstanden zal kunnen opmerken:

(*) De Engelsche voet verschilt zeer weinig van den ouden Rijnlandschen voet.

De Engelsche voet is = 0, 30480 Nederlandsche ellen.

De Rijnlandsche voet is = 0, 31395 Nederlandsche ellen.

Het blijkt hieruit, dat, gedurende den tijd van 12 uren, de ſtille Zuidzee eerst gedurende den vloed verſcheidene voeten hooger klimt dan de Atlantiſche Oceaan; dat ze vervolgens gelijk, en bij de ebbe beneden denzelven komt.

Wanneer derhalve de beide Zeeën door een open kanaal vereenigd waren, zou het water gedurende 6 uren naar de stille Zuidzee, en gedurende de andere 6 uren naar den Atlantischen Oceaan stroomen.

Deze gedurige heen- en wederstrooming der getijen, en vooral de felle stroom, die er naar den Atlantischen Oceaan zou plaats grijpen, zou echter eene groote verwijding en verdieping der doorsnijding, en daarna eene geweldige afschcuring ten gevolge kunnen hebben; en het schijnt derhalve niet raadzaam te zijn, om deze vereeniging, zoo als de Heer LLOYD dit scheen te bedoelen, door een open, onafgesloten kanaal te doen plaats hebben. Een door schutsluizen afgesloten kanaal zou deze zwarigheid wegnemen, door welke sluizen men bij alle gelegenheden van beide zijden zou behooren te kunnen schutten. — In hoe verre het terrein van de Landengte zelve de geschiktheid zou bezitten, om zoodanig kanaal daar te stellen, is nog onbekend. De Heer LLOYD zegt alleen nog, dat de Landengte van *Panama* zeer geschikt is tot de daarstelling eener gemeenschap tusschen de beide Zeeën. Men kan dan uit een en ander zeer wel de mogelijkheid aannemen, dat men op eenige geschikte wijze tot dit nuttige einde zoude kunnen geraken; en het schijnt dan, dat er vierderlei wijzen zijn, waarop zulks zou kunnen worden bereikt, namelijk:

1. Door middel eener eenvoudige doorgraving of open kanaal.

2. Door middel van een kanaal met schutsluizen afgesloten.

3. Door de bevaarbaarmaking van de rivier van *Chagres*, en het vervolgen der gemeenschap met een' ijzeren spoorweg.

4. Door een' geheelen ijzeren spoorweg.

Bij eene meer volledige kennis van het terrein zou het vóór en tegen dezer middelen kunnen beredeneerd worden, en de stof tot zeer belangrijke beschouwingen omtrent dit onderwerp opleveren. Ik meen, dat intusschen het hier aangeteekende voor ons vaderlandsch publiek als niet onbelangrijk kan worden geacht.

F. W. C.

GESCHIEDENIS DER VRIJHEIDSBOOMEN.

Het planten van boomen, als zinnebeelden der vrijheid, dagteekent van de *Fransche* omwenteling in de vorige eeuw. Geen volk kende voorheen deze gewoonte. Daar is echter, in zekeren zin, niets nieuws onder de zon. Gebruiken, welke eeniglijk tot lateren tijd schijnen te behooren, blijken bij nadere beschouwing veeleens met aloude volkszeden in verband te staan. Zoo moet men waarschijnlijk de *Fransche* vrijheidsboomen afleiden van de meiboomen, welke sedert onheugelijke tijden bij de meeste volken in *Europa* bekend waren, als teekenen van vreugde of hulde. (*)

Wij vragen hier niet naar den oorsprong van deze meiboomen. *Pater* CARMELI bewijst, in zijne *Storia di varii costumi sacri e profani*, dat de oude *Romeinen* voor de huizen van personen, aan welke zij eene bijzondere eer wilden bewijzen, boomen planten of groene takken in den grond staken, en dat dit gebruik in *Italië* bij voortduring in stand is gebleven. Blijkbaar heeft het eenige overeenkomst met de gewoonte, dat men palm, of in het algemeen ook groene takken, als teekenen van vreugde en overwinning, of ook op bedevaarten, zekere personen vooruit of wel te gemoet draagt. Welligt is hiermede insgelijks verwant het behangen der huizen met groen bij zekere gelegenheden.

Onder alle *Europesche* volken heeft de gewoonte plaats, dat men meiboomen plant. Plaatselijke omstandigheden veroorzaken slechts eenige wijziging in dit zoo algemeen gebruik. In *Duitschland* en *Frankrijk* zijn er voorbeelden genoeg van te vinden, van de dertiende eeuw af: aan de gemeenten behouden zich het regt daartoe voor in hunne vrijbrieven, of er wordt uitdrukkelijk bedongen, dat de grondeigenaren uit hunne bosschen de meiboomen moeten leveren. Reeds in de middeleeuwen schijnt men met het oprigten van meiboomen eenigermate het begrip van vrijheid

(*) Zoo plaatst men ook in ons land, bij het oprigten van nieuwe gebouwen, zoogenaamde meiboomen, bestaande uit een' langen, met een' groenen tak versierden stok, die boven het gebindte uitsteekt, en waaraan, op sommige plaatsen althans, eene flesch en een stuk hout, in de gedaante van eene ham bewerkt, opgehangen worden; bij welke gelegenheid dan het werkvolk een' vrolijken avond heeft. — *Vert.*

verbonden te hebben. Menig kloosterling voer hevig uit tegen het halen van meiboomen uit de bosfchen van het klooster. Het was dikwijls, alsof men van verre reeds den vrijheidsboom in den meiboom der oudheid aanfchouwde.

Het planten van meiboomen was in *Frankrijk* zeer gewoon, ten tijde van den aanvang der omwenteling. In elke *ſtad*, in elk dorp werd, als de maand wederkeerde, die federt alouden tijd de maand der vreugde is, dit liefelijk zinnebeeld geplaatst. De regering der aanzienlijken, de *aristocratie*, die van ouds zoo gereed was, om alles, wat eer en voordeel aanbrengt, aan zich te trekken, had ook dit gebruik allengs als in zeker voorregt (privilegie) veranderd; en, om volgens de wet geldig of van kracht te zijn, moesten de meiboomen voor het huis van den heer der plaats, voor de woning van den voornaamften ambtenaar, of ook voor de kerk geplant worden. Want de dienaren der kerk waren niet de laatften, welke aanfpraak op deze eer maakten, en hier en daar wisten zij deze magere gewoonte in een vet inkomen te veranderen. Zoo is, namelijk, de gefchiedenis van den meiboom merkwaardig, welken de gezamenlijke *Parijfche* goudfmeden jaarlijks voor de hoofdkerk te *Parijs* lieten zetten. In het eerst bragten twee door het gild benoemde afgevaardigden, die den weidfchen titel van *meivorſten* voerden, niets meer en niets minder, dan een' groenen boom, den zoogenaamden *mai verdoyant*. Maar het domkapittel moest weldra begrijpen, dat die eer toch ongemeen fchraal was, en dat de meiboom, hoe reusachtig groot en hoe groen dezelve ook ware, evenwel flechts eén weinig brandhout kon opleveren. Men wist dus weldra, met behoud van den naam, eene voordeeligere wending aan de zaak te geven. Het duurde niet lang, of de meiboom kwam in de gedaante van zilveren gereedfchap, van tabernakels, zelfs van fchilderijen, verfchijnen. Langer, dan eene eeuw, ontving de *Parijfche* hoofdkerk jaarlijks een elf voeten hoog fchilderftuk, dat, tot een aandenken aan den oorfprong dier gewoonte, in de eerfte dagen van mei, met bloemen omwonden, in het groote portaal ten toon gefteld werd. Uit het portaal ging het ftuk in het ruim der kerk over. Daar nu gewoonlijk de beste kunftenaars de *meijen* fchilderden, was de kerk op deze wijze een waar *mufeum* geworden, dat echter door de omwenteling vernietigd is. Uit zoodanige meiboomen zou echter nooit een vrijheidsboom ontftaan zijn.

Laat ons dus verder zien, wat eigenlijk aanleiding tot het planten van dezen heeft gegeven.

Een genootschap, dat over het geheel zonderlinge gebruiken had en zelfs den koningstitel voerde, tot dat HENDRIK III uit eerzucht dien aan hetzelve ontnam, de *basoche*, de school des regts in den toenmaligen tijd, bestaande uit tienduizend schrijvers, plantte jaarlijks op het voorplein van het paleis van justitie eenen ongemeen grooten meiboom, welken de leden, uit kracht van oude voorregten en vrijheden, in des konings bosschen hadden laten vellen. Deze was dan eigenlijk de *koning der meiboomen*, een prachtige eik met eene groene kruin. Dezelve werd met palm omwonden, met bloemen, kransen, linten van de kleur der *basoche* (blaauw en geel) en met derzelver wapenschilden (drie schrijfgereedschappen op een zwart veld) versierd. Deze boom bleef het gansche jaar staan, tot dat een andere opgerigt werd.

In de geschiedenis der *basoche* ontbreekt het geenszins aan trekken van echt *patriotismus*, en het zou derzelve, in het afgetrokkene beschouwd, tot roem strekken, zoo de laatste meiboom, door haar geplant, de eerste vrijheidsboom geweest ware. Doch deze eer der vinding behoort geenszins aan dat schrijversgild. In eene der minst beduidende gemeenten van *Frankrijk* werd het teeken daartoe gegeven, en — welke eene treurige herinnering voor de geestelijkheid! — een priester had het eerst den inval. GREGOIRE verhaalt dit in zijn, ten jare II der republiek verschenen, werkje *over de vrijheidsboomen.* Dit boek is zeer zeldzaam geworden. BUONAPARTE, wien de vurige republikeinsche geest in geenen deele behaagde, moet het hebben laten vernietigen, waar hij het magtig kon worden. De weinige exemplaren, die aan de vervolging ontkomen zijn, worden op verkoopingen thans bijna tegen goud opgewogen. Volgens GREGOIRE, dan, wat het NORBERT PRESSAC, pastoor te *St. Gaudens*, bij *Civray*, in het departement *Vienne*, die het eerst op de gedachte kwam, om de oude aristokratische meiboomen ter eere der vrijheid te planten. In bloeimaand 1790, op den dag, toen de nieuwe *municipaliteit* aangesteld werd, liet hij een' fraaijen, jongen eik in het bosch uitgraven, en de dorpelingen van beiderlei geslacht plantten denzelven op het dorpplein. Daarop deed de pastoor eene aanspraak, tot lof der omwenteling en der vrijheid. „Onder de schaduw van dezen boom," dus sprak hij, „zult gij

gedachtig zijn, dat gij *Franschen* zijt, en in uwen ouderdom zult gij uwen kinderen vertellen van den eeuwig gedenkwaardigen tijd, waarin gij hem geplant hebt." Voorts roept hij alle boeren, die tegen elkander pleiten, op, om hunne geschillen door goede mannen te laten bijleggen — allen zijn er mede tevreden, de scheidslieden doen uitspraak, en het feest wordt met gezang en dans besloten door de juichende menigte. Naauwelijks hadden de nieuwspapieren dit patriotisch feest bekend gemaakt, of men volgde het op honderd andere plaatsen na, en het duurde niet lang, of uit den inval van een' enkel' persoon ontstond een algemeen volksgebruik, en werd eindelijk zelfs eene staatswet geboren. LODEWIJK XVI plantte eigenhandig, met groote plegtigheid, eenen vrijheidsboom in den tuin der *Tuileriën*; maar, zoo als het gaat bij omwentelingen, deze arme boom moest naderhand voor zijne doorluchtige afkomst boeten: de *conventie* liet door jonge weezen, kinderen van verdedigers des vaderlands, denzelven nedervellen, en er eenen nieuwen voor in de plaats zetten.

In de eerste jaren na de omwenteling was de onmiddellijke afkomst der vrijheidsboomen van de oude meiboomen algemeen bekend. Men koos ook overal de maand mei, om zoodanige boomen te planten. Doch bijzonder in bloeimaand 1792 vertoonde zich de geestdrift des volks voor deze nieuwigheid op eene ongemeene wijze. De gemeenten wedijverden, om prachtige boomen op te rigten. Juist om dezen tijd bedreigden buitenlanders met eenen inval op *Fransch* grondgebied, en de bewoners van dorpen en steden zwoeren gemeenschappelijk bij dit zinnebeeld der vrijheid, den heiligen grond des vaderlands te zullen verdedigen, gelijk de krijgsman bij zijne vanen zweert. Het aantal der vrijheidsboomen moet destijds wel zestigduizend bedragen hebben; want het kleinste gehucht had er eenen, en in de steden van het zuidelijk gedeelte van *Frankrijk* zag men er eenigen in de meeste straten, ja hier en daar voor de meeste huizen. En niet enkel in steden en dorpen plantte men den vrijheidsboom; ook op de grenzen des rijks en op de voornaamste hoogten der departementen werden er eenigen opgerigt. Zoo besloten *Franschen* en inwoners van *Geneve*, bij een gemeenschappelijk feest, eenen *boom der broederschap* (*arbre de fraternité*), als zinnebeeld der vereeniging van beide volken, op de grensscheiding te zetten, en toen begrepen eenige lieden, welke zich daartoe bij elkander voegden, boven op

den *Glandasse*, een' der hoogste bergen in het departement *Drôme*, eenen vrijheidsboom te planten.

In den beginne schijnen de vrijheidsboomen, even als de oude meiboomen, enkel uit eenen boomstam met deszelfs groene kroon bestaan te hebben. Daar elke gemeente liefst den hoogsten boom wilde hebben, konden de wortels geen nut doen. Een zoo oude boom groeide niet, verplant zijnde; en daar het oprigten geschiedde ten tijde van het uitkomen der bladeren, zou bovendien toch niet één in het leven gebleven zijn. Of dezelve dus met wortel geplant werden of niet, ze stierven toch in korten tijd, en bij het dorre, vale, nederhangende loof dacht men aan geheel iets anders, dan aan kracht en duurzaamheid, waarvan de boom het zinnebeeld zijn moest. De *nationale conventie* werd opmerkzaam op het ongepaste daarvan, en beval, bij een besluit van den 4den *pluviose* van het IIde jaar der republiek, in de plaats der gestorvene boomen overal levenden te zetten. „ In alle gemeenten," dus luidt het, „ waar de vrijheidsboom gestorven is, moeten tot aan den eersten *germinal* nieuwen geplant worden. De *conventie* vertrouwt, dat de goede burgers voor de planting en bewaring daarvan zorgen zullen, ten einde in elke gemeente de boom der vrijheid onder het schild van de vrijheid des *Franschen* volks groene en bloeije." In dit bevelschrift wordt geene bijzondere boomsoort opgegeven, en men schijnt de keuze aan elke gemeente overgelaten te hebben. GREGOIRE handelt over dit punt in een afzonderlijk hoofdstuk van zijn boek, en verklaart zich voor den eik: de overleveringen van aloude vereering, daaraan verbonden, deszelfs prachtige groei, veelvuldige nuttigheid en algemeene verspreiding over den bodem van *Frankrijk* maken hem, volgens dezen schrijver, met het volkomenste regt tot eenen echt *nationalen* boom. Ook brengt hij de lange duurzaamheid ter aanbeveling bij; maar dewijl de eik juist hierom ook zoo ten uiterste langzaam groeit, werd aan denzelven de eer, van *vrijheidsboom* te zijn, in de meeste gevallen niet toegekend. Ook zoude het inderdaad te veel gevorderd zijn van het ongeduld der meeste republikeinen, dat zij honderd jaren lang op de schaduw van een' geplanten eik moesten wachten! GREGOIRE deed den voorslag, om nevens den eik eenen schielijk groeijenden boom te zetten, die zoude vergaan, wanneer de eik eerst regt begon te wassen; maar deze inval

heeft geene algemeene goedkeuring gevonden. Integendeel, waar mate luchtgestel en gelegenheid medebragten, werden eiken, olmen, kastanjen, platanen, populieren, moerbeziën, dennen en pijnboomen tot vrijheidsboomen gemaakt. Op vele plaatsen gaf men de voorkeur aan den *Italiaanschen* populier, dewijl deze zoo schielijk wast en, als een groene *obelisk*, zoo zeer tot sieraad van een plein kan strekken. De vrijheidsboom der stad *Rouen* was een populier, wiens top nog in den' jare 1810 met den grooten toren der stad in hoogte wedijverde. En ook heden staat nog, in het *regtsgebied* van *Parijs*, een door de meeste inwoners vergeten vrijheidsboom, die in de eerste dagen der omwenteling geplant werd; een eenige olm, midden in de straat der voorstad *St. Antoine*; een boom, die een te fraaijer aanzien heeft, daar dezelve geheel alleen staat en ieder in het oog moet vallen. Deze boom, een gedenkteeken uit de dagen van het maatschappelijk verbond, is onder alle de staatkundige stormen onbeschadigd blijven staan en groot geworden, terwijl alles rondom denzelven verouderde en op nieuw verjongde, — regeringsvormen en instellingen, gelijk ook de menschen zelve. De boom nam gestadig toe in kracht en sterkte, als een beeld van aanhoudende jeugd, en weldra, wanneer hij naauwelijks tot vollen wasdom is gekomen, zal hij allen overleefd hebben, die hem zagen planten. Het grootste gedeelte der bevolking van *Parijs* kent wel dezen boom in de voorstad niet, of weet althans niets van deszelfs beduidenis, en in plaats van een opschrift, dat van den oorsprong getuigt, hangt er eene bemorste bekendmaking van eenen huurkoetsier aan; evenwel is hij nog niet geheel vergeten, maar werd terstond in de eerste dagen der dusgenaamd herborene vrijheid met eene driekeurige vlag versierd.

Hieruit blijkt, dat niet alle vrijheidsboomen met den regeringsvorm verdwenen zijn, waaronder dezelve opgerigt werden. Welligt is in menig afgelegen oord, waar de terugwerking der partijschap minder woedde, de vrijheidsboom vergeten geworden en dus blijven staan. Ook staat immers op den voorgevel van eene dorpkerk, weinige mijlen van *Parijs*, de beruchte spreuk: *temple de la raison*, nog duidelijk te lezen.

Zoo veel men weet, heeft de keizerlijke regering zich niet bemoeid met de vrijheidsboomen. BUONAPARTE, die de dwangmiddelen van het willekeurig bestuur zoo kun-

ftig wist aan te wenden, zag zeer goed in, dat de vrijheid, die in eenen dag te winnen is, zich slechts langzaam, met verloop van jaren, laat verstikken. Hij verbande het woord *vrijheid* wel uit het woordenboek van zijn volk, maar haalde voorzigtig de eene letter na de andere door, en maakte een' verren omweg, tot dat hij eindelijk de teekenen der waardigheid van *consul* met het keizerlijk wapen verwisselde. Hij liet dus oude gewoonten, welke hem een doorn in het oog waren, voor het uitwendige ongestoord, en vergenoegde zich, dezelven ongemerkt in vergetelheid te doen komen. Hij zocht het werk van den abt GREGOIRE te vernietigen, maar blijkbaar alleen hierom, dewijl het boek, als tegen willekeurige overheersching geschreven zijnde, hem, den grooten dwingeland, ergerde, en menige republikeinsche grondstelling, daarin voorkomende, veel onaangenamer in zijne ooren klonk, dan het vreedzame ruischen van alle vrijheidsboomen te zamen.

IETS, OVER DE SCHOONHEID VAN DE NEDERLANDSCHE VLAG.

Terwijl de heerlijke Hollandsche vlag moedig van onze onverwinnelijke vestingen en van onze oorlogsvaartuigen waait, en door de heldendaad van den vereeuwigden VAN SPEYK en de kloekhartigheid van HOBEYN op nieuw is verheerlijkt; terwijl over deze roemrijke vlag veel wordt geschreven, en dezelve als een geschenk van WILLEM DEN EERSTEN, den Grondlegger onzer Vrijheid, wordt beschouwd, herinnerde ik mij, in het *Manuscript* van het nog onuitgegeven tweede Deel der *Reizen* van mijnen Broeder (*), iets over de schoonheid van die wereldberoemde vlag gelezen te hebben; welk fragment, of uittreksel, ik, als in deze oogenblikken niet geheel ongepast, alhier mededeel:

„ Eindelijk kwamen wij ten anker op eene reede aan den zuidwal, nabij een klein en zeer laag eiland, *Klein-Bonaire* genaamd.

„ Hier verbeeldde ik mij *Curaçao* te zien, toen het, vóór bijna twee eeuwen, door onze voorvaders in bezit werd ge-

(*) *Reizen in West-Indië, en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika*, door G. B. BOSCH, Predikant te *Curaçao*.

houwen. Langs een dor, eenzaam en akelig ſtrand, waar men niets hoort dan het eentoonig gekabbel van het water, ziet men eenige ver van elkander liggende huizen van ſtroo, in welker midden een klein Fort ſtaat, met vier ſtukken geſchut voorzien, waar de Kommandeur zijn verblijf houdt, en dat tot eene bewaarplaats dient van de landsgoederen. Op het ſtrand waren eenige cano's getrokken, die tot de visſcherij gebruikt worden, en nabij den oever lag het vaartuigje, dat ons den vorigen dag was voorbij gezeild, benevens eene andere kleine bark, zonder menſchen aan boord, voor hunne ankers heen en weêr te ſlingeren.

„ Het eenigſte ſieraad, dat bij dit ongunſtig gezigt het oog vervrolijkte, was de ſchoone driekleurige Nederlandſche vlag, die van het Fort waait, en mij deed zien, dat ik op eene vaderlandſche bezitting kwam.

„ Men moet buiten het Vaderland geweest zijn, men moet eene zeereis gedaan hebben, om te kunnen oordeelen over de aangename gewaarwording, welke men ondervindt bij het zien van onze nationale vlag!

„ De vrolijke indruk, dien dezelve maakt — en ik mag hier mijn eigen gevoel min of meer laten gelden, als dat van alle *Nederlanders* — is niet ſlechts het gevolg van de gedachte aan *ons* Vaderland en van eene herinnering aan den roem dier vlag, welke eens op alle zeeën en in alle havens op den aardbol gezien werd in grooter' getale (het is zonder overdrijving geſproken) dan de vlaggen van alle volken van Europa te zamen, voor welke eens de vloten der grootſte Zeemogendheden de vlugt namen; maar die vrolijke indruk is ook een gevolg van de ſchoonheid dier vlag zelve: levendig rollen de drie kleuren in den luchtſtroom, ſchitteren reeds op een' afſtand, waar nog geene andere vlag te onderſcheiden is, vermengen zich nooit in elkander, uit hoofde van de juiste plaatſing der kleuren, worden nooit onkenbaar gemaakt, al rukt de wind of de vijandelijke kogel dezelve aan flarden; het laatſte ſtukje, dat aan den paal zitten blijft, doet nog de vlag van *Nederland* zien.

„ Het mag de ſchoonſte vlag der wereld genoemd worden. Zij ſteekt bij de kruiſen en ſtrepen, waaruit de vlaggen van ſommige Zeemogendheden beſtaan, zeer af in duidelijkheid, ſchoonheid en levendigheid. Het ſpinneweb van *Engeland* — de trouwe afbeelding van het gekunſtelde van deszelfs ſtaatsbeſtuur en van het gevaarlijke van deszelfs

kabinet voor andere landen — is uit de drie kleuren der Nederlandsche vlag zamengesteld. Zelfs die vlag, welke het naast aan de onze komt, namelijk de Fransche nationale, is minder schoon, omdat van de kleuren, die regtstandig loopen, er altijd ééne verloren gaat, wanneer de vlag niet geheel uitwaait.

„ Vandaar, dat de meeste Zuid-Amerikasche Staten, in hunne keuze van vlaggen, de Nederlandsche tot model genomen hebben; bij voorbeeld:

„ *Columbia* heeft in dezelfs vlag drie strepen; de bovenste is geel, in het midden blaauw, en de onderste rood.

„ *Mexico* drie strepen, van welke de opperste groen, de middelste wit, en de onderste rood is.

„ De vlag van *Chili* komt nog nader aan de Nederlandsche: de bovenste helft bestaat uit twee strepen, blaauw en wit; de onderste helft is rood; eene witte star in de blaauwe streep maakt het onderscheid met de Nederlandsche duidelijker.

„ *Peru* heeft twee horizontale strepen, van welke de bovenste wit en de onderste rood is.

„ In de vlag van *Guatimala* vindt men drie horizontale strepen, de onderste en bovenste blaauw en de middelste wit; even zoo in die van *Buenos Ayres*, met dat onderscheid, dat men in de witte streep eene zon heeft."

De Dichters bezingen dan ook met edele geestdrift onze fraaije nationale vlag. VAN DER HOOP zingt:

Waai vrolijk, Hollands schoone vlag!
Uw grootheid praalt in vollen dag,
En schittert aan de hemelbanen,
Als op het spieglend veld van 't meir.

Nadat WITHUYS, in zijn dichtstuk *Hollands Vlag*, ook de schoonheid en den luister van onze vlag geroemd heeft, zegt hij:

't Zinlijk beeld van aanzijn, vrijheid,
Is zij aan der oudren strand;
Bij den vijand, onder vreemden,
Is de vlag ons vaderland.
In haar schittert de eer der vadren,
Duur gekocht op land en zee.

„ Mogt die vlag — zeggen wij met den Heer DE

JONGE — welke oorspronkelijk een geschenk van den grooten Grondlegger der Nederlandsche Vrijheid was; die met en uit den strijd der Vaderen tegen de Spaansche dwingelandij ontstond; die in de heldendaden van een' BOYSOT, der DE MOOREN, van PIET HEYN, der TROMPEN, EVERTSENS, DE RUYTER, en van vele andere treffelijke mannen, zoo vele en zoo schoone herinneringen aanbiedt; die met regt door alle volken geacht, geëerbiedigd en gevreesd werd; die thans nog de eer en het aanzien van onzen Staat uitmaakt: mogt die vlag, gelijk zij nog vlekkeloos wappert, steeds in achting en luister klimmen, en tot het laatste nageslacht onbezoedeld worden overgebragt!"

Utrecht, 1831. L. E. BOSCH.

WAPENZANG VOOR NEÊRLANDS JONGELINGSCHAP. DOOR J. VAN WALRÉ. (*)

Hoort ge, echt Nederlandsche knapen,
Onverbasterd, fier geslacht,
's Konings kreet: *te wapen!... wapen!*
Hoort gij 't oproer? blijft niet slapen;
Beeft voor d' afgrond, die u wacht!
Hoort de muiters en verraders
Vloeken op de deugd uws Vaders;
Ducht den walm dier helsche pest!
Laten wij, als brave zonen
Van ons fel geschokt gewest,
Vader WILLEM trouw betoonen,
Die op 't volk zijn hope vest!

Koor.

Achten wij dit broze leven
Slechts een los, onzeker pand,
Om met roem het weêr te geven
Voor 't Vaderland.

(*) Uit eene *Verzameling van Gezangen, uitgevoerd op een Militair Concert, ten voordeele des Lands, door het Korps Muzikanten der Haarlemsche Schutterij*, 12 Feb. 1831. Het onderhavige dichtstukje, op muzijk gesteld door 's Dichters Kleinzoon, den Heer JOH. ENSCHEDÉ, JR., werd op vergunning des Makers hier opgenomen. — *Redact.*

Ziet gij zich de vlam verheffen
Van 't verwoestend moordgeweld?
Makkers, eer zij ons kan treffen,
Laat ons moedig hart beseffen,
Wat dat pestvuur ons voorspelt!
Gordt het krijgszwaard aan, mijn broeders,
Voor uw' Vorst, uw vaders, moeders;
Vreest gevaar, noch staal, noch lood!
Kon, in rust, uw moed niet blijken,
Op! nu Neêrland is in nood;
Staat! en, zoo gij moet bezwijken,
Ware glorie volgt uw' dood.

Koor.

Achten wij enz.

Waakt, volhardt, mijn medgezellen!
Aarzelt niet om leed of last;
Wat zich u moog tegenstellen,
Wat u dreigen moge of kwellen,
Houdt de palmboomtakken vast!
Ware moed groeit, in gevaren,
Tegen rampen en bezwaren,
Geeft den jongling heldenkracht;
Zonen, die 's lands erf bevrijden
Van des vijands woeste magt,
Kroonen, sneuvlende in dat strijden,
Roemrijk hun geheel geslacht.

Koor.

Achten wij enz.

1830. Nov.

Makkers! nog eens aangeheven,
Tot een heilig huldeblijk,
Voor den Zeeman, die zijn leven
Grootsch ten offer heeft gegeven,
Voor den jongen Held VAN SPEYK!
Schittert *Claessens'* moed en glorie
Onverflaauwd in 's lands historie,
Ook VAN SPEYK voegt eenwige eer:
Eer hij Neêrlands vlag zie schenden,
Werpt hij 't vuur in 't buskruid neêr...
't Vlamt... en schip en rooverbenden
Dondren op, en... zijn niet meer!

Koor.

Broeders! acht zoo 't jeugdig leven
Ook een los, onzeker pand,
Om, als hij, het prijs te geven
Voor 't Vaderland.

1831. Feb.

AAN MIJNEN NEEF JAN WILLEM WARNSINCK, ALS LUITENANT DER AMSTERDAMSCHE SCHUTTERIJ, MET VERLOF, VAN HET LEGER TE VELDE TERUGGEKEERD, DEN 17 SEPTEMBER, 1831.

Voor Vaderland en Regt gevaar en dood te tarten,
Schenkt elk, die dit bestaat, eene onverwelkb're kroon;
't Erkentlijk Vaderland begroet hem als zijn' zoon,
En immer leeft zijn naam in aller dankb're harten.

Heil, driewerf heil zij u, die, uit den strijd gekeerd,
En juichende begroet door bloedverwant en magen,
De schoonste zegekroon op 't edel hoofd moogt dragen, —
De kroon, waarmeê de roem den dapp'ren held vereert.

Ik zong voor Nederland — gij hebt er voor gestreden;
Gods almagt was uw schild, in 't dreigend krijgsgevaar;
En thans, aan 't eind' der baan, door u met roem betreden,
Biedt Dichtkunst u de kroon, bij 't klinken van mijn snaar.

Ja, moed en heldendeugd blijft in gezangen leven;
Zoo leeft nog Fingal's naam in 't lied van Ossiaan.
De roem van *Lier* en *Zwaard* is boven 't lot verheven,
En blijft, al de eeuwen door, onsterflijk voortbestaan.

God dank! ik zie u weêr. 'k Ben trotsch op zulke Neven, (*)
Ja, trotsch op 't edel bloed, waar ons geslacht uit sproot:
Reeds was, in vroegere eeuw, hun kenspreuk: vrij te leven,
Of, moest het zijn, hun trouw te staven met hunn' dood. (†)

(*) De jongere Broeder van JAN WILLEM, mijn naamgenoot WILLEM HENDRIK, hielp, aan de zijde zijns Broeders, vóór en op den 6 Augustus ll., bij *Hechtel* en *Houthalen*, de zege op den vijand bevechten.

(†) Het geslacht der HERLIJNS, waaruit wij, van moe-

God dank! ik zie u weêr. — Vrij moog' de beker klinken!
De dankstof, die God schonk, is boven maat en peil.
Lof, prijs en eer zij Hem, die ons dien kelk doet drinken,
En u — en ons geslacht — zij onverliesbaar heil!

W. H. WARNSINCK, BZ.

derszijde, afstammen, heeft dit, reeds in de 16de eeuw, te *Valenciennes*, tegen de *Ligue*, en, later, bij het nemen van *den Briel* op den *Spanjaard*, getoond.

MEDITATIO SERIA SUPER TABAÇATIONE PIPALI, REJECTA NAZALI ET ANATHEMATIZATA KNABLATIVA.

Fumus Gloria Mundi.

Cedite Nazales, Knablativique! recede
Impia gens! Helli quis vos drommelius herbam,
Sordida turba, Godis pariter Braavisque sacratam,
Heidenicè snotto docuit turpare kwyloque?
Foei! pudeat vos, hinc (foei, foei!) procul ite profani!
Nil mihi vobisqum; solum est pipale, quod allis,
O Liefhebberi (queis de meliore potaarda
Candidus imborstum finxit Titanus, et harta
Edeliora dedit) commendo jure Tabacum.
Schubbiferi nam quot zwemmunt in flumine vissi;
Cernimus in luchto snellos quot vliegere voglos;
Tempore Zomeri bloemas quot terra kleuratas
Exhibet; in toppis quot frondes suntque boomorum,
Ars habet eeuwichias tot smookatoria laudes;
Quas allas (queat hoc quis?) non memorabo byzondre.
Ejus ad eigeniam bene doordringsisse gepastis,
Noctibus atque dagis, hanc exercere manieris,
Moreque majorum smookali vesgier aura,
Quantae molis opus! quam fraaja sed ardua zaaka.
Non omnes kokki, longos qui draagere messos
Dicitur ut plegunt; nec quivis dooziger, etsi
Credatur grootus studii rookalis amator,
Achtitur hanc merito leeruisse fideliter artem
Rookere; sed qui vult, scito haec volgentia discat;
Haec legat, et braavus poteris smookator haberi.
Stoppere non tantum laus est, et neemere pipam

In mondo, nec eam satis est aansteekere vuuro;
Hoc etiam Boerius callet Kinkelius omne.
Ast dextre linkra par est vasthoudere et illam,
Regtera stoppero deinde munita sit handa;
Tum peinzibundos cum majestate keikeros
Flectere; postura stoelis considere regta;
Denique fat pipae consumere temporis elkae,
Hemelicasque dapes non irreverenter habere.
Scilicet haud schielicis, sed longis zuigere trekkis;
Zwierificisque minis, lenteque exblaazere rookum;
Non hollas, nimio flatu, distendere buccas;
Rondaque per dunnam kringenia spargere luchtam;
Neve pati vuurum restingui, donec in eindo
Ungue suo excipiat pipales duimius aschos;
Flumine spoegzeli vasto non mergere vloerum;
Drinkere nil quidquam vini bierive, sed haustu
Tameliko (largos absit siccarre bekéros)
Fistula quum leega sit, mondum lipposque rigare:
Hoc opus hic labor est, hos artis gloria kroonat.
Rookere sic mannum, me judice, passit honestum.

Est mea spes fumus.

Dat is:

Al myn wenschen is maar rook.
Rooken is myn wenschen ook.

CHASSINET-VERS, TER GELEGENHEID DER PLEGTIGE INTREDE VAN Z. K. H. PRINS WILLEM VAN ORANJE BINNEN AMSTERDAM, DEN 17 SEPTEMBER 1831.

De Faam verbreidt den lof van Willem van Oranje,
Die onder Wellington zoo roemvol streed in Spanje,
En fier, te Quatre-Bras en Waterloo, 't geweld
Van 't Korsikaansch gedrogt gestuit heeft en geveld;
Die Belgie's legermagt, in trotschen waan ontstoken,
Verdelgd, en Neêrlands eer grootmoedig heeft gewroken;
Die, Gallië ten spijt en 't weifiende Albion,
De schoonste lauwren in den strijd bij Leuven won.

S—Z.

POLITIEK JASSPEL.

„Het zijn toch regte bollen,
Zij met hun protokollen!
Reeds vier-en-veertig telt men;
Nog hooger nommer spelt men.
Mijn vriend, wat zegt ge er van?" —
„Zij zijn haast *boven Jan*,
En spelen, vóór 't besluit,
Welligt nog *honderd uit!*"

B. T. B^R.

MENGELWERK.

DE NUTTIGHEID EN NOODZAKELIJKHEID VAN ZOODANIGE VOLKSVERLIGHTING, ALS DE MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, BEDOELT EN BEVORDERT.

Door

S. E. WIELING. (*)

Wat is er veel gebeurd in weinige maanden tijds! Had iemand vóór een jaar zoodanige dingen voorspeld, wij zouden hem niet geloofd hebben. Maar nu die treurige verschijnselen elkander opvolgden met verbazende snelheid, vraagt men telkens met belangstelling: *Wat hebben wij verder te verwachten? Hoedanig zal het einde zijn?* Wilden wij gissingen wagen, de gevoelens zouden misschien grootelijks verschillen. Wat mij betreft, ik beken gaarne mijne onwetendheid in de dingen der staatkunde. Ook ware het hier geenszins de plaats, om eenig onderwerp van dien aard te behandelen. Nogtans had ik bij het zoeken naar stoffe voor eene spreekbeurt gedurig de gebeurtenissen van den dag voor mijnen geest. Wie kan geheel uit zijne gedachten verwijderen, wat onszelven zoo zeer van nabij aangaat? Al noemt men de zaken ook niet bij name, de invloed van omstandigheden op keuze en behandeling wordt toch ligt merkbaar.

Bijzonder in dagen, als wij thans beleven, heeft een openbaar spreker eene moeijelijke, schoon tevens niet onbelangrijke, taak te verrigten. Naar mate hij door een grooter aantal personen en met meer genoegen wordt gehoord, werkt hij in zekeren kring meer ten goede of

(*) Voorlezing, gehouden in het Departement *Zaandam* van genoemde Maatschappij, den 20 van Hooimaand 1831.

ten kwade. Deze bedenking zoude mij welligt kunnen doen aarzelen, of althans van het spreken over zekere verschijnselen onzer dagen terughouden, ware het niet, dat ik mij verpligt rekende, daar, waar ik kan, naar mijn vermogen ook mede te werken ter bevordering van algemeene belangen. Ik waag het alzoo, hier op te treden, en openlijk uit te spreken, wat ik somwijlen overdacht, wanneer mijne gepeinzen zich tot de woelingen van onzen tijd bepaalden.

In het werelddeel, dat wij bewonen, is thans een hevige strijd van meeningen — eene verregaande verwarring van begrippen. Men slaat tot uitersten over. Wij hadden vijftien jaren lang vrede; maar deze rust was bedriegelijke stilte, die de losbarsting van een verschrikkelijk onweder voorafgaat. Ongeloof en bijgeloof hebben een gevaarlijk verbond aangegaan, dat tonnen schats, en stroomen bloeds welligt, zal kosten. De onkundige menigte, onder listige voorwendsels opgeruid, schreeuwt onzinnig en holt met vreeselijke woede in akelige verblinding voort. Wat moet toch eenmaal het einde worden van het groote treurspel, waarop gansch Europa staart met de grootste inspanning van gedachten? Zal de *ware* vrijheid er bij winnen? of zal overdrevene vrijheidszucht tot regeringloosheid, en regeringloosheid tot dwingelandij leiden? of misschien, omgekeerd, de willekeur van vorsten, welke niet leeren, oorzaak van regeringloosheid worden? En zal de verlichting, heilzame volksverlichting, te midden van zoo vele schokken en beroerten, vooruitgaan, of welligt verachteren? Ik vermeet mij geenszins, T.! op ééne dezer vragen stellig te antwoorden. Over de waarde en nuttigheid van volksverlichting denkt men, in deze dagen vooral, zeer ongelijk. De een roemt hoogelijk, wat de ander gevaarlijk acht, en wel als oorzaak van alle woelingen aangemerkt zoude willen hebben. Ik zal hier in geen onderzoek dienaangaande treden, noch gissingen wagen. De toekomst is voor ons verborgen. Maar wij zien zekere verschijnselen, die, zoo ik mij niet bedriege, toch eenig

licht verspreiden. En hierover wenschte ik te spreken. Ik meen, namelijk, in de geschiedenis onzer dagen, een krachtig bewijs te vinden voor *de nuttigheid en noodzakelijkheid van zoodanige Volksverlichting, als de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, bedoelt en bevordert.*

Ik reken op uwe toegevende aandacht, die ik meermalen mogt ondervinden.

Oproer is een verschrikkelijk ding. Onder eene zeer onvolkomene of zelfs slechte regering leeft men gewoonlijk nog beter, dan in een land, waar regeringloosheid plaats heeft. Wanneer geen gezag of wet meer geldt, kan niemand op veiligheid van persoon of bezitting rekenen. Geweldenaars en dwingelanden komen er te dien dage in menigte. De verwarring neemt steeds toe. Dan wordt het een gedurige oorlog van allen tegen allen. De sterkste of slimste blijft eindelijk heer en meester. Partijen onderwerpen zich, dewijl men het woelen moede is geworden. Doch, zal de rust hiermede voor langen tijd verzekerd zijn?

Duurzame rust onder de volken is slechts in twee gevallen te verwachten; namelijk, wanneer een willekeurig gebieder eenen hoop domme slaven zoo zeer in onkunde en onderwerping weet te houden, dat niemand aan verandering denkt, noch eenige poging durft wagen, om tot beteren toestand te geraken; of wanneer heilzame verlichting zoo algemeen is, dat ieder de noodzakelijkheid van orde gevoelt, en uit pligtbesef eenen afkeer heeft van alle oproerigheid. Raadplegen wij de geschiedenis van vroegere dagen en van vorige eeuwen, deze leert ons, dat vorsten, koningen, keizers, of hoedanig anders de namen van opperhoofden zijn mogten, gewoonlijk overhelden, om door middelen van geweld ontzag in te boezemen en door vreeze hunne onderdanen in bedwang te houden. Men heeft hiervan zoo dikwijls en op zoo velerlei wijze de proef reeds genomen, dat het voor uitgemaakt gehouden mag worden,

wat langs dezen weg is te bereiken. Leerde niet de ondervinding, dat de willekeurigste regeringen meestal van korten duur waren? Enkele uitzonderingen kunnen geenszins het tegendeel bewijzen. Onderdrukking en verkorting van regten verwekken misnoegen en zetten tot opstand aan. Onbillijke behandeling schijnt in het oog der menigte de ongehoorzaamheid te wettigen en vrijheid tot omverwerping des gezags te geven.

Bezwaarlijk is een geheel volk in diepe onkunde te houden. Hier en daar worden van tijd tot tijd eenige lichtstralen opgevangen, die een gevoel van behoefte aan meer licht opwekken en sterker doen werken. Hoe ongeoefend en dom de menigte ook zijn moge, dezelve bestaat toch uit redelijke wezens, die eenig denkvermogen hebben en op hunne wijze redeneren over hunne belangen. Hoe treuriger hun maatschappelijke toestand is, des te ligter ontstaat er morrend misnoegen, en des te eerder laten zij door zekere raddraaijers zich verbijsteren, om, ook langs ongeoorloofde wegen herstel te zoeken.

Waar zoo vele getuigenissen van daadzaken voorhanden zijn, behoeven geene woorden tot betoog meer gebruikt te worden. Doch, al ware het mogelijk, door het geweld der willekeur den lust tot onderzoek en nadenken bij eenig volk geheel te onderdrukken, welk een vorst moest het zijn, die er behagen in vinden kon, den schepter te zwaaijen over eenen hoop slaven, bij welke te weinig redelijke en zedelijke ontwikkeling is, om ooit naar verandering te haken! Neen; aan het hoofd van een edel, fier, vrijheidlievend volk te staan, en uit persoonlijke hoogachting door hetzelve eerbiedig gehoorzaamd te worden — dit geeft eene aangename voldoening. Purper, kroon en troon zijn op zichzelve — niets, offchoon zeer velen aan dit *niets* zich vergapen. Alleen de vorst, die zijn volk gelukkig wil maken, is achtingwaardig, en mag zich eenig waar genoegen van zijne regering beloven. De heerscher, die door domheid en vrees zijne onderdanen in bedwang wil houden, kan

zelf nooit geheel zonder vrees zijn. Vleijers, die hem omringen en om zijne gunst bedelen, mogen zijne grootheid roemen; een uitgetrokken zwaard, aan een paardenhaar boven zijn hoofd hangende, is het beeld van zijnen gevaarlijken toestand. DIONYSIUS van *Sicilië* begreep het beter, dan zijn hoveling DAMOCLES.

Veiliger is de regering van eenen vorst, die *de liefde en lust des menschelijken geslachts* verdient genoemd te worden. Stelt zijn volk belang in verlichting, en werkt hij mede, om, overeenkomstig de algemeene behoefte, het noodige licht te verspreiden, zoo mag hij hopen, dat het land onder zijn bestuur in rust zal blijven. Ik zeg, *het noodige licht*; want alles heeft zijnen tijd, en aan de wijze, waarop men iets doet, is meer gelegen, dan misschien menigeen zich verbeeldt. Door overdrijving of overhaasting kan men veel goeds bederven. Ook de beste vorst blijft mensch — een feilbaar mensch, die voor misleiding blootstaat, terwijl schijn bedriegt, en niet allen, die hem omringen, der waarheid hulde doen, noch heilzamen raad toedienen. De goedhartigheid zelve heeft hare eigene gevaren en gebreken. Hierbij komt mede, dat men gewoonlijk gaarne zelf de vruchten zien wil van hetgene men zaait; offschoon de ondervinding reeds genoeg heeft geleerd, dat men doorgaans met *langzaam haasten* het doel beter bereikt. Hoe heilzaam de bedoeling zijn moge, het volk laat zich de verlichting niet opdringen.

Licht is iets goeds; maar het oog moet er aan gewoon zijn, of er langzamerhand aan gewennen. Hoe grooter de duisternis was, waarin men verkeerde, des te meer behoedzaamheid wordt er gevorderd. De overgang moet niet plotselijk geschieden. Te veel licht kan ook verblinden en in verwarring brengen. Men ziet dan wel voorwerpen, maar geenszins met behoorlijke onderscheiding. Het licht alleen is niet genoeg; gezonde oogen zijn er even zeer noodig.

Verder moeten wij in aanmerking nemen, dat licht zonder warmte niet genoeg nut aanbrengt. De zon ver-

licht en vervrolijkt onze korte winterdagen — ook de maan geeft een liefelijk schijnsel; maar geene vruchten zullen er bij groeijen of rijpen. Hiertoe wordt koesterende warmte gevorderd. Even min zal verlichting des verstands baten, wanneer men godsdienst of zedelijkheid daarvan afzondert. Wetenschappelijke kennis van vele zaken maakt de menschen niet altijd beter en gelukkiger, maar wel eens opgeblazen en lastig voor anderen. Al schittert er dan zekere glans van uitwendige beschaving, de rust der volken is hiermede geenszins verzekerd. IJdele waan, dwaze hoogmoed, gevaarlijke eigenliefde, kwistige praalzucht veroorzaken integendeel veeleer morrend misnoegen, wrokkende partijzucht, eenen geest van tegenkanting en overdrijving, eindelijk woelingen en beroeringen. Verbetering, algemeen welzijn is dan de leuze — eigenbaat of eerzucht de eigenlijke drijfveer. Verderfelijk noem ik zoodanige valsche of halve verlichting, welke aan boozen slechts de middelen verschaft, om zoo veel te meer kwaad te beramen en uit te voeren. De tegenstanders der ware volksverlichting zouden voor het oogenblik aan de goede zaak niet meer nadeel kunnen toebrengen, dan door het kwade te bevorderen, waartoe overdrevene zucht voor verlichting wel eens aanleiding geeft.

Niet ieder, die veel van verlichting spreekt, is een vriend van licht. De personen, welke het volk in beweging brengen, hebben gewoonlijk bijoogmerken. Die waarlijk het algemeene welzijn bedoelt, is behoedzaam en denkt aan onzekere gevolgen. Eene goede zaak kan misduid en door eenzijdige partijzucht in een ongunstig licht geplaatst worden. Daar zijn ook menschen, die slechte dingen door zekeren glimp bekoorlijk weten te maken, om alzoo het oordeel van menigeen naar hunnen wensch te neigen. De onpartijdige opmerker, die geenszins met oppervlakkige beschouwing zich vergenoegt, geeft acht op de oorzaken der verschijnselen, en vindt reden, om zoodanige volksverlichting voor te staan, als door deze onze Maatschappij bedoeld wordt;

want dezelve ſtrekt tot veredeling des harten en tot verbetering der zeden. Hierdoor bevordert men tevredenheid en kalme rust onder de talrijke menigte der lieden van geringeren ſtand. Heilzame volksverlichting verſchilt dus grootelijks van die zoogenaamde verlichting, waarbij men wel van regten, maar weinig van pligten ſchijnt te willen weten — waarbij de daden van het burgerlijk beſtuur listig beſpied en ſcherp gegispt worden, en driftige heethoofden en ſluwe bedillers de zaden van onvergenoegdheid met volle handen uitſtrooijen; terwijl het zelden ontbreekt aan lieden, welke den groei des onkruids helpen bevorderen, dat liever met wortel en al uitgeroeid moest worden.

Het beſtuur van eenig land blijft altijd onvolkomen menſchenwerk. Een verlicht volk neemt dit in aanmerking, en verwacht of vordert geenszins, dat *alles* naar wensch zal gaan. Waar begrippen en belangen van zoo vele duizenden op zoo menigerlei wijze tegen elkander inloopen, kan niet ieder zijne begeerte vervuld zien. Dit weten en bedenken de verſtandigen. Gelukkig het volk, waaronder het getal der zoodanigen in alle ſtanden groot is! Deze verlichting brengt heil aan. Men ziet dan op andere volken, ſpiegelt zich aan derzelver voorbeelden, en ſtelt prijs op zekere gematigdheid. Men kent de geſchiedenis der omwentelingen. Men weet ook, dat namen en vormen op zichzelve het volksgeluk niet aanbrengen. Men is overtuigd, dat menſchen ſteeds menſchen blijven, en dat vooral van zedelijke verbetering of godsdienſtige veredeling heil moet verwacht worden; terwijl ieder in zijnen kring van zichzelven af behoort te beginnen.

Daar beſtaat nog geen volk op aarde, tot welks eer men kan zeggen, dat *ware* verlichting algemeen is onder hetzelve; en zoo verre zal het waarſchijnlijk niet ſpoedig ergens komen. Hoe overvloediger intusſchen het noodige licht onder alle ſtanden wordt verſpreid, des te meer reden is er, om te verwachten, dat alles rustig zal blijven in den lande. Wanneer ik van een *verlicht*

volk spreek, bedoel ik, dat er onder hetzelve eene meerderheid bestaat, bij welke zoodanige verlichting plaats heeft, als heilzaam geacht moet worden. Moge ook deze meerderheid de minderheid uitmaken, wanneer men slechts bij getallen de personen oprekent, zij heeft toch een verstandelijk overwigt, en deze invloed is weldadig voor het algemeene geluk der maatschappij. De onkundige menigte vermag weinig, zoo dezelve geen steun en stuur vindt bij magtiger en doorzigtiger lieden. Zijn de menschen van den talrijken middelstand in steden en dorpen — zij maken de eigenlijke kern der natie uit — verlicht genoeg, om hunne ware belangen in te zien, en wordt het volk niet gedrukt door al te zware lasten, dan behoeft de man, die aan het hoofd van den staat zich geplaatst ziet, geenszins voor oproer te vreezen. Zijne onderdanen weten, dat zij er niet bij kunnen winnen, maar wel verliezen. Wie zoude naar verandering haken, die onbelemmerd zijn bedrijf kan uitoefenen en de vruchten van zijne vlijt veilig in rust genieten? Omwentelingen hebben gevolgen, welke men vooraf niet kan berekenen. Het zijn onkundigen, die zich verbeelden, dat elke verandering ook verbetering zijn zal. Kinderen zien alleen op het onaangename van het tegenwoordige oogenblik. Zoo ook de menschen, die weinig doorzigt hebben. Zij merken veelal het goede, dat werkelijk wordt genoten, te weinig op; zij laten door misleidende verbeelding zich verbijsteren, en droomen van gelukkige dagen, die zullen volgen, wanneer slechts het burgerlijk bestuur is veranderd. Zij luisteren te ligt naar vreemde inblazingen, wanneer men hun gouden bergen belooft. Zij bezinnen niet, dat er telkens weder andere dingen zijn zullen, die geenszins aan hunne wenschen en verwachtingen beantwoorden.

Anders denkt en handelt een verlicht volk. Het ziet op de geschiedenis van vorige tijden, en trekt nuttige lessen uit de voorbeelden van anderen. Wanneer zoodanige verlichting, als de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, bedoelt, daar is, onderwerpt men zich aan

de wet, en gehoorzaamt niet enkel uit vrees voor straf, maar veeleer uit besef van pligt. Een goed burger zoude er eene gewetenszaak van maken, zich aan het gemeenschappelijk dragen der lasten te onttrekken. Men behoeft niet willens blind te zijn voor het kwade, dat bestaat, en verbetering noodzakelijk maakt; maar men behoort ook het veelvuldige goede op te merken en dankbaar te erkennen. Lieden, welke altijd op het ontbrekende of verkeerde zien, maken zichzelven onvergenoegd en ongelukkig. Iemand, die gezond verstand en heldere begrippen heeft, is behoedzaam in het oordeelen, en erkent, dat hij weinig kan doorzien in de dingen, welke niet tot zijn vak en tot zijnen kring behooren. Hij bemoeit zich met eigene zaken, en, spreekt hij al over daden der regering, hij neemt bescheidenheid in acht. Van menschen, die, gelijk hij zelf, feilbaar zijn, verwacht hij geenszins het volmaakte. Hij neemt omstandigheden in aanmerking, en beschouwt alle dingen liefst van de gunstigste zijde. Hij is gematigd van denkwijze, en poogt het misnoegen van morrenden tot bedaren te brengen. Hij bemint orde en rust. Hij beseft, dat een andere vorm van bestuur ook zijne gebreken heeft. Hij weet, dat bij verandering van tooneel andere personen hunne rollen spelen; terwijl onwaardigen ten tijde van verwarring zich opwerpen, om eigene grootheid te bevorderen. Hij kent de nadeelen van oproerigheid, en zal een *zeker* goed niet ligt in gevaar stellen, om een onzeker voordeel te bejagen.

Hoe grooter nu onder een volk het aantal van personen is, welke zoodanige begrippen en beginselen volgen, des te gelukkiger meen ik hetzelve te mogen achten. Verlichting van dezen aard, zoo bevorderlijk voor inwendige rust en welvaart, kan niet te veel verspreid worden onder alle standen. Wanneer ieder lid der burgerlijke maatschappij rigtig oordeelt over zijne betrekkingen en pligten, is men algemeen beter tevreden en oefent geduld en koestert hoop. Een verlicht volk, dat onder billijke wetten leeft, en instellingen erlangt, die aan be-

hoefde en geest des tijds beantwoorden, zal niet ligt oproerig worden. Getuige de gefchiedenis van alle omwentelingen! Gegronde klagten gingen er gewoonlijk vooraf, eer een algemeene opftand plaats had; of eene onkundige menigte leende het oor aan bedriegelijke opruijing, en deed, in de verblinding der driften, fomtijds dingen, waarover de menfchenvriend zich moet bedroeven.

Wil men het gezegde door één treffend voorbeeld bevestigd zien, ik wijs op de gebeurtenisfen onzer dagen — op ons Vaderland en op *België*. Wat elders voorviel, wil ik niet aanroeren. De fcheuring van het Koningrijk der *Nederlanden* geeft ftof genoeg tot nadenken. Rijk in leering is de gefchiedenis van onzen leeftijd. Vorften en volken kunnen er nuttige lesfen uit trekken. *Holland* en *België* ftaan tegen elkander over, als merkwaardige toonbeelden, die aanwijzen, wat ware volksverlichting is en vermag. Alle de *Nederlanden* behoorden oudtijds bij elkander. In eenige opzigten hadden de bewoners der onderfcheidene gewesten veel overeenkomst. De worftelftrijd tegen het geweld van *Spanje* veroorzaakte eene fcheiding, welke tot op onzen leeftijd voortduurde. *Noord-Nederland* heeft een' tachtigjarigen oorlog roemrijk volgehouden en is groot geworden. Hier heerschte burgerlijke en godsdienftige vrijheid. Deze belangrijke plek gronds was eene veilige wijkplaats voor vervolgden. Hier bloeiden kunften en wetenfchappen. Vroeger en overvloediger, dan elders, werd hier licht verfpreid onder verfchillende ftanden. Het tegendeel had plaats in de overige gewesten. Willekeur ftelde daar paal en perk aan de vrije ontwikkeling van den menfchelijken geest. De ftralen lichts, die vroeger een liefelijken glans verfpreidden, verdoofden en verdwenen. Een nachtelijk donker bedekte het land. Het volk werd in onkunde gehouden, en het morde en woelde. Ongeloof verfpreidde zich te midden des bijgeloofs. Zekere uiterlijke befchaving kon het gebrek aan ware volksverlichting niet vergoeden.

Zoo ftonden *België* en ons Vaderland, als uiterften

bijna, tegen elkander over. De geweldenaar, onder wiens heerschappij beiden geraakt waren, viel eindelijk. In ons land openbaarde zich terstond een edele geest van orde, eensgezindheid en onafhankelijkheid; in de andere gewesten niet alzoo. Om het algemeene belang van *Europa*, zoo het heette, gebood staatkunde, dat twee zoo ongelijksoortige deelen tot één Koningrijk vereenigd moesten worden. Noch het eene, noch het andere volk had zulks begeerd. De stille opmerker, die gewoon is den loop der dingen gade te slaan, durfde zich niet veel goeds van die gedwongene vereeniging beloven. De magtigen der aarde kunnen beraadslagen en gebieden, maar geenszins den geest en de behoefte des tijds door een bevelschrift veranderen.

De vereeniging van gewesten, die eeuwen lang gescheiden waren, doch eigenlijk, wat ligging betreft, bij elkander behooren, zoude wenschelijk en aan beide kanten voordeelig geweest zijn, zoo de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling wederzijds gelijken gang had gehouden. Handel en vertier konden er bij winnen. Betrekkingen, voor beide gedeelten van het Koningrijk der *Nederlanden* gunstig, werden reeds aangeknoopt en vermenigvuldigd. Desniettegenstaande was er aan den eenen kant van eersten af een wrevelig misnoegen. Daar openbaarde zich een zeer bedenkelijke geest van wantrouwen en tegenkanting, waarvoor geene reden bestond. Welligt werd er te veel gedaan, om ontevredenen door toegevendheid en weldaden te winnen. Nimmer had *België* één zoo gelukkig tijdperk, als gedurende de vijftien jaren van vereeniging. Men wilde in het Zuiden ook heilzame volksverlichting door verbeterd onderwijs bevorderen; maar de menigte kon het ongewone licht niet verdragen. Daar waren er, die de duisternis liever hadden, dan het licht. Men miskende en lasterde den besten Koning. Door listige en lage kunstenarijen werd een schandelijk oproer voorbereid, dat de treurigste tooneelen van verwarring en verwoesting ten gevolge had, en zekerlijk ten laatste het bedrogen volk diep in het ongeluk zal storten.

Had *België* die vrijheid en verlichting gekend, waarin wij ons mogen verblijden, het zoude geene scheiding begeerd, — niet met geweld zich losgescheurd hebben. Welk een edele en fiere geest openbaart zich, daarentegen, in ons oud Vaderland bij alle deze woelingen! Wij waren geenszins bevoorregt boven de *Zuid-Nederlanders*. Ook ons bleef en blijft nog veel te wenschen over. Doch men neemt hier omstandigheden in aanmerking, en vertrouwt, dat op billijke klagten gelet zal worden. Men weet, dat de Koning het goede wil. In deze verwachting houdt het getrouwe volk zich rustig, en doet opofferingen, welke groot zijn. Het afvallig, verraderlijk en ondankbaar *België* boezemt afkeer in en verwekt algemeene verontwaardiging. Onder ons wedijveren alle standen in geestdrift voor de goede zaak.

Vanwaar deze eensgezindheid, deze zucht voor orde, deze eerbied voor wettig gezag, deze gehechtheid aan den Koning? Hier zien wij de vruchten van het volksonderwijs, dat in ons Vaderland vroeger, dan elders, werd verbeterd. Men behoeft niet meer te vragen naar de nuttigheid der volksverlichting, die onder ons plaats heeft. Alwie nog kon twijfelen, die merke de volkswoelingen in *Europa* op, en vergelijke dan daarmede, wat alhier gebeurt. De uitkomst van zoodanig onderzoek kan niet twijfelachtig zijn. Neen, de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, heeft geene nuttelooze of gevaarlijke pogingen gedaan, om ook onder geringere standen licht te verspreiden. Waar haar invloed werkt, stelt men belang in orde en rust. Het tegendeel had ginds en elders plaats, in afgelegene oorden, alwaar deze echt *Nederlandsche* inrigting of onbekend was, of miskend werd. Men weet, wat er gebeurde (*). Eene onkundige menigte sloeg geloof aan valsche voorgevens, en zoude zich bijkans in het verderf gestort hebben, wanende, dat bij verwarring iets ware te winnen. Ge-

(*) Dat het voorgevallene in *Twente*, als ook tusschen *Maas* en *Waal*, bedoeld wordt, zal de lezer ligt beseffen.

lukkig dat gedeelte der bevolking, hetwelk een beter onderwijs mogt ontvangen! Alle wenschen en pogingen der weldenkenden moeten daarheen strekken, dat deze weldaden meer en meer algemeen worden. Men kan de rust en het geluk der volken door geene betere middelen verzekeren.

De Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, had ook reeds hare Afdeelingen in *België*; maar de tijd des bestaans aldaar was te kort, om nu reeds merkbare gevolgen te verwachten. Eene vreemde plant, uit warmer gewest overgebragt, groeit niet altijd ten eerste welig, al is ook de bodem vruchtbaar; jaren zijn er soms noodig, om aan grond en klimaat te gewennen. Wat de Maatschappij in *België* deed, schijnt thans geheel verloren te zijn; doch wie weet, of van de zaadkorrels, welke zij aldaar strooide, niet eene enkele kiemt en wortelt en langzaam opgroeit en te harer tijd vruchten geeft? Verbetering onder de volksmenigte kan niet spoedig geschieden. Wanneer men op eenmaal te veel wil, wordt soms het goede werk voor vele jaren bedorven. Dit bedacht de welwillende en achtingwaardige JOSEPH II niet genoeg, toen hij de *Nederlanden*, die onder *Oostenrijksch* gebied waren, gelukkiger meende te maken. Eenige aanmerkingen, door EWALD in een werkje, *over Staatsomwentelingen, derzelver bronnen en behoedmiddelen*, betrekkelijk deze zaak gemaakt, komen mij te belangrijk voor, om ze hier niet mede te deelen: „ Maar met dat alles," zegt die Schrijver, „ liepen „ zijne veranderingen in de *Nederlanden* te hard tegen „ het karakter des volks in, grepen te veel de eigendommelijke gesteldheid dezer Provinciën aan, en kwamen, zonder behoorlijke voorbereidselen, te schielijk „ op elkander, dan dat zij geene gisting zouden hebben „ verwekt. Er zijn twee soorten van despotismus; het „ eene, als de regering waarlijk te streng is en dien „ naam verdient; het andere, als er inrigtingen gemaakt „ worden, die tegen de heerschende nationale denkwijze „ strijden, en dan bestaat het gansche despotismus alleen

„ in de verbeelding. Doch *dikwijls wordt deze laatste* „ *willekeurige regering veel pijnlijker gevoeld, dan de* „ *eerste.....* Het oogmerk van JOSEPH was goed, is „ edel; het gaf een luidruchtig getuigenis van zijn en„ thusiasmus voor alles, wat hij voor waarheid en ver„ lichting hield; maar het kon aan *Nederlanders (Bel*„ *gen)* niet anders voorkomen, dan als eene inbreuk op „ het heiligdom van de Godsdienst; want zij zagen „ niet, gelijk JOSEPH zag. — Hunne Bisschoppen en „ Aartsbisschoppen keurden daarenboven dit gedrag af; „ zij zeiden hun, dat de Paus, de Plaatsbekleeder van „ JEZUS CHRISTUS, de onbedriegelijke regter in „ geloofszaken, het ook afkeurde; hoe konden zij, „ naar hunne aangewende, door onderrigt, door voor„ beeld en verscheidene inrigtingen bevestigde manier „ van denken, nalaten, dit ook af te keuren? „ Had JOSEPH het voorbeeld van God in de langzame „ verlichting des volks, gelijk LEOPOLD, opgevolgd, „ zoo waren (misschien) in de (*Oostenrijksche*) *Neder*„ *landen* geene omwentelingen voorgevallen, aan welke „ de geschiedenis ons leert, met ijzing of met vreugd te „ gedenken." (*)

De Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, overdrijft niet, maar werkt in den geest des Christendoms, en bereikt reeds aanvankelijk haar doel. De bevolking van ons Vaderland is een voorbeeld voor anderen. De buitenlander, die ons niet kent of niet wil kennen, moge met geringachting van ons spreken, alsof wij geene voorstanders van *verlichting*, *vrijheid* en *liberale beginselen* waren, onze gansche geschiedenis bewijst het tegendeel. Wij willen verlichting; maar verlichting, welke dienstbaar wordt aan zedelijke veredeling onder alle stan-

(*) Bladz. 53, 55—56 en 130. Het aangehaalde werkje verdient ook nu nog gelezen te worden. In 1792 werd het uitgegeven te *Utrecht*, onder dezen titel: *Over Staatsomwentelingen, derzelver bronnen en behoedmiddelen. Uit het Hoogduitsch van* J. L. EWALD, *door* J. VAN LOO, *Predikant te Ootmarsum.*

den. En in het land der vrijheid zoude men geen' prijs stellen op vrijheid! Een vrijheidlievend en achtingwaardig volk bewoont deze merkwaardige plek gronds; maar heilzame verlichting werkt mede, om ons te bewaren voor de onheilen en gruwelen van losbandigheid en regeringloosheid. Wij begeeren geenszins die zoogenaamde vrijheid, waarbij driften en hartstogten onbelemmerd kunnen woelen. Waar ter wereld is ook eene echt *liberale* denkwijze zoo algemeene, als hier te lande? Doch men vordert geene onmogelijke dingen, en schreeuwt niet terstond ongeduldig, wanneer verbeteringen noodzakelijk geacht worden. Alles heeft zijnen tijd. Bezadigdheid, door vreemdelingen te onregt als koele traagheid en gebrek aan geestdrift beschouwd, kenmerkt onzen landaard. Dit volk staat op dien trap van verstandelijke en zedelijke ontwikkeling, dat hetzelve naar milde beginselen geregeerd kan worden. Elders moge eene verblinde menigte woelen en razen, wij gaan liever stil en rustig voort op den veiligen weg der gematigdheid. Als leden der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, willen wij aan deze hare schoone spreuk getrouw blijven en heilzame volksverlichting bevorderen. Donker zij nog de toekomst — een volk, dat vrijheid, orde en regt bemint, wet en Koning gehoorzaamt, met eensgezindheid en vereenigde krachten gewillig lasten draagt, vlijtig werkt en de uitspattingen der weelde vermijdt, daarbij op toenemende kennis en beschaving zich toelegt, zal het schijnbaar onmogelijke uitvoeren, en eenmaal, na het bedaren der stormen, die den verpesten dampkring zuiveren, vrolijker dagen zien aanbreken. Dat zij zoo!

CALVINUS EN CASTELLIO. (*)

(*Eene bijdrage tot de kennis van het karakter dier beide mannen.*)

Wie den naam van den beroemden hervormer CAL-

VIJN uitspreekt, en slechts een weinig met diens leven bekend is, die zal zich gewisselijk terstond de met bloedige trekken geteekende geschiedenis van SERVETUS herinneren; eene geschiedenis, die men zoo gaarne uit deszelfs leven en uit de historie der *Zwitsersche* hervorming zou wegwenschen! Evenwel betaamt het ons, een billijk vonnis over hem te vellen, en te bedenken, dat geene persoonlijke vijandschap of haat, maar veeleer een hardnekkig en onbuigzaam vasthouden aan zulke godsdienstige begrippen, die hij eenmaal als kerkelijke leerstukken had aangenomen, de hoofdoorzaak van zijne ongemeen harde bejegening moet geweest zijn. Veel kan men ook op rekening van eene onbeschaafde eeuw en van eene alom heerschende onverdraagzaamheid stellen, die men destijds bij geheele gemeenten en besturen, ja zelfs bij enkele geleerden en hervormers (men denke slechts aan den anders zoo grooten LUTHER!) aantrof. Hoe zacht en verschoonend wij echter over hem oordeelen mogen, zoo werpt toch zijn gedrag bij deze gelegenheid eene donkere schaduw op zijn karakter, en, indien dit ons oogmerk ware, zouden wij verscheidene trekken uit zijn leven kunnen aanvoeren, om den blinden en dweependen ijver te bewijzen, waarmede hij tegen allen te velde trok, die met zijne denkwijze niet instemden. Slechts één trek uit zijn gedrag omtrent den smaakvollen vertaler der H. S. SEBASTIAAN CASTELLIO en de edele, waardige handelwijze van dezen moge hier eene plaats vinden; doch vooraf willen wij nog een enkel woord over dezen man zeggen.

CASTELLIO bevond zich 1539—40 om zijne studiën te *Straatsburg*, werwaarts ook CALVIJN, uit *Geneve* verdreven, gevlugt was en bij BUCERUS en CAPITO een vriendelijk onthaal had gevonden. De eerste had zich reeds aan het Pausselijke gezag onttrokken, en stond op het punt, om de boeijen geheel af te schudden, met welke de slimme staatkunde der priesterdwingelandij reeds lange de Christenheid had gekeetend. CALVINUS, die eenigen tijd met hem in hetzelfde

huis woonde, achtte dezen vlijtigen jongeling, — hij zal toen ongeveer 22 of 24 jaren oud zijn geweest, — wenschte hem voor *Geneve*, waar hij nog altijd begunstigers en invloed had, te winnen, en wist hem eindelijk door dringende aanzoeken te overreden, om den post van Rector aldaar aan te nemen. CASTELLIO, van wien R. SIMON (*Hist. Crit. V. Test.* III. 21) verzekert, dat hij een veel grooter kenner der Hebreeuwsche, Grieksche en Latijnsche talen was, dan ooit eenige andere leeraar van *Geneve* geweest is, baarde niet weinig opzien door sommige, toen reeds gewaagde, dogmatische stellingen, waarin hij de hellevaart van CHRISTUS ontkende, en de echtheid van SALOMO'S *Hooglied* bestreed, welk laatste boek hij voor een schandelijk gedicht verklaarde, dat uit den Bijbel behoorde weggelaten te worden. Daar hij tevens de *Geneefsche* geestelijken van hoogmoed en onverdraagzaamheid beschuldigde, had hij daardoor de vriendschap van CALVIJN, die intusschen naar *Geneve* was teruggekeerd, geheel verloren. Een door de geestelijkheid gehouden openlijk dispuut, waarin CASTELLIO van zijne gewaande dwalingen zou teruggebragt worden, liep vruchteloos af. Hij bleef hardnekkig bij zijne meening, en begaf zich, van zijnen post ontzet, na een driejarig verblijf te *Geneve*, naar *Bazel*, waar hij goed werd opgenomen, en tot Professor in het Grieksch aan de Akademie aldaar werd aangesteld.

Hier werd de oude haat tusschen hem en CALVINUS vooral daardoor op nieuw ontstoken, dat CASTELLIO, in zijn geschrift *de Praedestinatione et Justificatione in Cap. ad Rom. IX*, veel zachter en liberaler beginselen vaststelde en CALVIJN daardoor op nieuw vertoornde. Ook is het zeer waarschijnlijk, dat hij schrijver was van het boek, onder den verdichten naam van MARTINUS BELLIUS uitgegeven, *de non puniendis haereticis gladio*, waarin hij allen, die aan de veroordeeling van SERVETUS schuldig waren, de hevigste verwijten deed. Daardoor kreeg hij nog een' anderen hevigen te-

genstanders: want nu trad BEZA te *Lausanne*, de boezemvriend van CALVIJN, te voorschijn met het tegenschrift, *de haereticis a Magistratu puniendis*, en, nadat hij SERVETUS voor den verachtelijksten ketter had uitgekreten, poogde hij zijnen vriend te verdedigen tegen alle degenen, die hem als eerste oorzaak en deelnemer aan deze veroordeeling beschuldigd hadden. Bijna gemakt men in verzoeking om te gelooven, dat, door het bovengenoemde, aan CASTELLIO toegeschreven boek, BEZA en CALVINUS zijne onverzoenlijke vijanden zijn geworden. Men hoore slechts, hoe deze mannen, in de voorrede van hunne Fransche vertaling des Nieuwen Verbonds, zich over hem uitlaten: „dat hij een mensch is, die in de Evangelische kerk zoo wel door zijne ondankbaarheid en onbeschaamdheid, als door de moeite, die men verloren had, om hem op den regten weg te brengen, bekend was; dat zij er zich eene gewetenszaak van zouden maken, zijnen naam te verzwijgen, gelijk zij tot dusverre gedaan hadden, indien zij zich niet verpligt gevoelden, om alle Christenen te waarschuwen, zich voor zulke menschen te wachten, die door den Satan tot werktuigen waren gekozen, om ligtzinnige en onverschillige menschen te verleiden; ja, indien men het bewijs van onkunde, met schaamtelooze vermetelheid gepaard, wilde geven, die met de H. S. spot en haar belagchelijk poogt te maken, dat men het in de vertaling en in den geest van CASTELLIO zelven vond."

Deze bleef zichzelven echter bij zulke en soortgelijke smaadredenen gelijk, of beantwoordde ze met waardigheid en bescheidenheid, gelijk geleerden eigenlijk van weerskanten altijd behoorden te doen. Toen CALVIJN b. v. hem op eene andere plaats in drift beschuldigde, dat hij eens hout gestolen en zijne kamer daarmede verwarmd had, verklaarde CASTELLIO zich hierover zeer bedaard en naïf op deze wijze: „Het is waar; ik bevond mij eens in den uitersten nood, en daar ik, om mijne vertaling der H. S. te voleindigen, lange moest blijven werken, ging ik, in een ledig oogenblik,

aan den oever der rivier, om eenige drijvende stukken hout op te visschen, die niemand eigenlijk toebehoorden. Anderen deden het met mij en ik met hen desgelijks, en dat wel openlijk voor aller oogen." Dit antwoord en de wijze, waarop het gegeven werd, in vergelijking met de beschuldiging van zijnen tegenstander, behoeft geene nadere verklaring of toelichting. Het bewijst tevens, hoe beklagenswaardig de huisselijke omstandigheden van dezen achtingwaardigen geleerde geweest zijn, die, als Professor in de Grieksche taal, niet eens voor de dringendste behoeften beveiligd was! Inderdaad moest hij bij zijnen akademischen arbeid een' kleinen akker in de nabijheid der stad, hem toebehoorende, zelf bewerken, en stierf, 1573, in armoedige omstandigheden.

Een zijner waardige tijdgenooten, MICHAEL DE MONTAIGNE, velde, bij het vernemen van zijnen dood, een geheel ander oordeel, dan de beide andere mannen, en zegt, in zijne *Essais* C. 34: „Tot groote schande van onze eeuw, verneem ik, dat onder onze oogen twee door hunne groote geleerdheid hoogst achtingwaardige mannen in de grootste armoede zijn gestorven, GREGORIUS GRIBALDUS (*) in *Italië*, en SEBASTIAAN CASTELLIO in *Duitschland*. Ik geloof, dat duizenden, indien zij het geweten hadden, hen in voordeeliger omstandigheden geplaatst en hen geholpen zouden hebben."

J. F. FRANZ.

(*) Ik geloof, dat dit dezelfde *Italiaansche* regtsgeleerde is, die ook de gevoelens van SERVETUS aankleefde. Dit was CALVINUS ter ooren gekomen: hij weigerde hem daarom eens, de hand te reiken, vóórdat hij zijne toestemming in het eerste artikel des Christelijken geloofs, de Drieëenheid en de Godheid van CHRISTUS, had verklaard.

TEGENWOORDIGE TOESTAND DER POOLSCHE JODEN.

De *Joden* blijven, ook na hunne verstrooijing, nog altijd, in menig opzigt, zeer merkwaardig. In weerwil

van vervolging en verdrukking, bestaan zij niet alleen tot op dezen dag, maar zijn ook talrijk in eenige landen, en hebben geen' geringen invloed op vele zaken. Ofschoon verspreid in verschillende rijken en staten, behouden zij toch zekere algemeene trekken, die hen onderscheiden en kenmerken. In *Polen* vooral leefde sedert eeuwen eene groote menigte *Joden*, die in eene niet onbeduidende verhouding tot de overige bevolking staat. Welligt zal het velen onzer Lezeren aangenaam zijn, eenige bijzonderheden aangaande deze *Poolsche Joden* te vernemen. Wat wij hier mededeelen, is ontleend uit een werk van VINCENT CORVIN, ten jare 1818 uitgegeven onder den titel: *Blicke auf die Juden in Polen.*

De vestiging der *Joden* in *Polen*, hunne zeer aanmerkelijk toenemende menigte, hunne afhankelijkheid van onbekende hoofden, die zelve weder door eene onzigtbare hand geleid worden — dit slechts oppervlakkig gekende volk, dat altijd nog *Palestina* voor het eigenlijk vaderland houdt, en het oord, waar het geboren wordt, als een vreemd land aanmerkt, dat, geheel aan den handel overgegeven en den akkerbouw verachtende, onmetelijke rijkdommen bezit, en te midden der overige bevolking steeds op zichzelve blijft staan, verdient zeker bijzondere opmerkzaamheid in een land, alwaar het in eenige opzigten tot eene wezenlijke plaag is geworden.

Zeer vroeg schijnen er zich *Joden* in *Polen* gevestigd te hebben. Van waar die kwamen, kan men, bij gebrek aan berigten, geenszins bepalen. Toen *Polen* in de tiende eeuw het Christendom had aangenomen, begon het weldra ongemeen te bloeijen. Hetzelve was rijk door zijnen landbouw, en had binnen kort voordeelige handelsbetrekkingen met andere volken. Onverdraagzaamheid en hebzucht drongen destijds vele *Joodsche* huisgezinnen, derwaarts uit *Duitschland* te verhuizen. Volgens WENCESLAUS GRABOWSKI moet dit omstreeks 1096 gebeurd zijn. Bijna gelijktijdig kwam eene menigte van zoodanige vlugtelingen uit *Bohemen*, en vond mede in *Polen* een veilig verblijf.

Deze *Joden*, aan vernedering gewoon, dreven allerlei handel, en zochten wel inzonderheid door woekeren hunne bezittingen te vermeerderen. Spoedig in aantal en rijkdom zeer toenemende, hadden zij grooten invloed, en wisten aanmerkelijke vrijheden te erlangen. Later, toen de Christelijke bevolking derzelver verbazende magt begon te bemerken, werden van tijd tot tijd door de Regering zekere bepalingen te hunnen nadeele gemaakt, waaraan zij zich moesten onderwerpen. Nogtans bleven zij in het bezit van onmetelijke rijkdommen. Door geld tegen hooge renten te leenen op vaste goederen, hielden zij een groot gedeelte der *Polen* eenigermate in afhankelijkheid. De verordeningen, tegen hen daargesteld, werden nu en dan gewijzigd, hetzij om hen meer te fnuiken, of later ook om hen, door het verleenen des burgerregts, nuttiger voor den Staat te maken. Na *Polens* verdeeling ondervonden zij hardere of zachtere behandeling, naar mate het Bestuur, waaronder zij geraakten, den *Joden* meer of minder genegen was. Onder alle die wisselingen is intusschen hun aantal, in verhouding tot de overige bevolking, zoo veel sterker toegenomen, dat men bijkans in ernst zoude beginnen te vreezen, *Polen* een tweede *Iduméa* te zien worden.

Onderling steeds elkander genegen en toegedaan, worden de *Joden* door hunne oversten en oudsten geregeerd; en vormen, voor zoo verre, in hunnen tegenwoordigen toestand, aldaar eenen Staat op zichzelven. Uit den geringsten twist tusschen eenen *Jood* en Christen maken zij eene volksaangelegenheid, waaraan de gansche Gemeente deel neemt. Zij worden door een eigen bestuur naar zekere bepaalde voorschriften geregeerd. Elke stad heeft haren regter, ieder ring eenen Rabbijn, elk gewest eenen *Moranum* (Geleerde onder de Rabbijnen), en ieder gedeelte van *Polen*, dat, naar de staatkundige verdeeling, aan een' bijzonder Vorst onderworpen is, heeft zijnen *Rabbi-Morain*, of Heer der Geleerden. Alle *Joden* van het oude *Polen* staan onder een' eenigen overste, die weder van een algemeen opperhoofd afhankelijk

is. Deze laatste heeft zijnen zetel in *Azië*, en voert den titel van *Vorst der slavernij*, terwijl of staatkunde of wet hun een gedurig rondreizen (*) van plaats tot plaats voorschrijft. Deze regters en oversten schrijven bij het geringste geldgebrek eene algemeene vaste uit, en ieder *Joodsch* huisgezin moet, zoo het zich niet aan gevaar van banvloek blootstellen wil, het bedrag van hetgene het op éénen dag verteert voor de algemeene kas opbrengen. Zoo heeft men voorbeelden, dat, in dringende omstandigheden, de *Lithausche Joden* die in *Posen*, *Warschau* of *Lemberg*, en ook omgekeerd, op deze wijze te hulp kwamen. Zij hebben drie verschrikkelijke manieren van verwensching — *Niddony*, *Gherem* en *Schamatha*. Hun eed is ook eene soort van vervloeking tegen den meineedigen. Maar de eed, die eenen Christen aangaat, heeft geene kracht. Ten voordeele van eenen Christen, of tegen eenen Christen, of op bevel van denzelven gezworen, is de eed, volgens den regel, dien zij volgen, nietig en geenszins verbindend. Zij huwen ongemeen vroeg, worden zeer jong hoofden van huisgezinnen, en beleven alzoo in korten tijd verschillende geslachten. Zijn de kinderen gevestigd, zoo gebeurt het dikwerf, dat de ouders bankeroet maken, om hun het geld, dat zij bedriegelijk onderslaan, in het geheim toe te schikken. Daar zij geene andere wetten, dan de hunnen, verbindend voor zich achten, zoeken zij steeds de Regering des lands te misleiden.

Men heeft onderscheidene pogingen gedaan, om de hoeveelheid van hun aantal te vernemen; doch men is tot geene zekerheid gekomen. Hunne godsdienst en hun belang verzetten zich gelijkelijk daartegen. Daar de meesten hunner geene vaste goederen bezitten, kunnen zij gemakkelijk zich aan de oogen van het burgerlijk Bestuur onttrekken. Misschien is bij de laatste telling (in 1829) naauwelijks de helft der *Joodsche* bevolking opgegeven.

(*) Welligt staat de vertelling van *den wandelenden Jood* hiermede in eenig verband.

De kleeding der *Poolsche Joden* bestaat uit eenen rok van zware of donkere kleur, die van boven tot aan de middel toegeknoopt is, en uit eenen witten mantel, die eenigermate naar eene monnikskap gelijkt. Hun haar is kort gesneden, of op de kruin, welke zij met een kapje dekken, zelfs afgeschoren; maar aan beide zijden laten zij het in lange lokken wassen. Ook dragen zij lange baarden en hoeden met breede opgetoomde randen, of wollen mutsen, zelfs in den zomer. Zij gaan steeds op pantoffels. Deze dragt is geheel *Polen* door gelijk. Evenwel beginnen eenige *Poolsche Joden* zich naar *Duitsche* manier te kleeden. De ellende, waarin zeer velen leven, geeft aan hun gelaat een bleek, geelachtig aanzien, hetgene, gevoegd bij hunne verregaande onzindelijkheid, hun uiterlijk voorkomen inderdaad walgelijk maakt.

De afkeer, dien men algemeen in *Polen* heeft van de *Joden*, schrikt hen geenszins af. Integendeel, zij weten overal in te dringen; en menig grondeigenaar ziet het niet ongaarne, dat hier en daar *Joden* zich ophouden op zijne landgoederen. Zonder hen zouden vele voortbrengselen van den grond minder waarde hebben. Onder hunne handen erlangen dezelve de noodige toebereiding tot het verbruik, en worden door hunne tusschenkomst verkocht en verzonden. De bereiding en verkoop van bieren en sterke dranken, de molens en tapperijen zijn de goudmijnen der grondeigenaren; maar deze dingen erlangen eerst door den handel der *Joden* de regte waarde. Gewoonlijk is er eene voornaamste herberg, die in zekeren zin de *markt* of *beurs* genoemd mag worden, alwaar de verbruikers en andere herbergiers of kroeghouders zich vervoegen, om den noodigen voorraad van koren, zout, mede, bier, brandewijn en verdere behoeften op te doen. De *Joodsche* herbergier brengt den Heer der plaats het meeste geld aan. Daarom begunstigen de Edellieden hem gewoonlijk ook boven den Christen. Ja, zij leggen het zoo aan, dat menig burger te gronde moet gaan; terwijl zij van buitenlands

hunne benoodigdheden laten komen door *Joden*, die gaarne zich schikken naar derzelver grillige luimen. Hierdoor is het gekomen, dat de *Joden* overal het burgerregt hebben, de voordeeligste bedrijven uitoefenen, in het midden der steden wonen, en aan de Christenen niets overlaten, dan een verblijf in de voorsteden, en arbeid, die weinig voordeel aanbrengt. Ja, hunne voorregten strekken zich zoo verre uit, dat menige vrij groote plaats, welke door Christenen en boeren wordt bewoond, slechts een dorp, *wies*, heet; terwijl een dozijn *Joodsche* huisgezinnen voldoende is, om hetzelfde dorp tot eene *miasteczko*, of kleine stad, te maken. De *Polen* zullen slechts in enkele gevallen aan vreemdelingen, die zich onderscheiden, het regt van Adel schenken; maar een *Jood*, die Roomsch wordt, is door dezen zijnen overgang terstond *Edelman*, en heeft hij gelds genoeg, om landgoederen te koopen, zoo kan hij tot alle ambten gekozen worden. In weerwil van deze voordeelen, ziet men echter slechts weinige *Joden* het geloof hunner voorvaderen verzaken.

Bijna al het gereede geld is in handen der *Joden*. De Adel verpandt aan hen het beste gedeelte zijner vaste goederen. Kortom, de *Joodsche* bevolking maakt, na den Adel, in *Polen* den voornaamsten stand uit. Overal, waar zij eenigermate talrijk zijn, hebben zij hunne Synagogen. Eertijds waren zij, in geheel *Polen*, gemeentelijk verdeeld, en zonden afgevaardigden naar *Warschau*, alwaar een groote Raad was. Alle zes jaren benoemden zij toen eenen hoofdman; welke verkiezing door de Regering werd bekrachtigd.

Volgens het algemeene gevoelen, zijn de *Poolsche Joden* de slimste schurken in *Europa*. Zij hebben in *Polen* ook de beste gelegenheid, om in de verschillende bedrijven, waarmede zij zich bezig houden, aan hunne inhalige hebzucht voldoening te geven. Zij zijn in vele zaken de eenige handelaars of makelaars, ja dikwerf ook de eenige handwerkslieden. Zij kunnen ieder bedrijf, zonder eenige beperking of kosten voor vergunning,

vrijelijk uitoefenen; doch zij kiezen gewoonlijk liefst de zoodanige, die weinig moeite en nadenken vereischen: zoo zijn zij b. v. molenaars, schoenlappers, tinnegieters, enz. Hunne toenemende bevolking, en dus de nood, drong hen echter in lateren tijd, om ook ander werk ter hand te nemen, dat meer moeite of verstand vordert. Dus zijn er thans timmerlieden, wevers, apothekers, kleermakers, schoenmakers, boekdrukkers, boekverkoopers enz. onder de *Joden.* Voornamelijk beminnen zij het goudsmeden en horologiemaken. Onder het bewerken van deze edele metalen kan ligt eenig bedrog gepleegd worden. Bij negen van de tien regtsgedingen kan men rekenen, eenen *Jood*, als aanklager of aangeklaagde, te vinden. Zeer zelden gebeurt het, dat, bij diefstal van eenig belang, niet een *Jood*, als aanlegger of helper, op den achtergrond wordt ontdekt. Zij kennen de sluiphoeken van alle woningen (*), en zijn dus de voornaamste helers door geheel *Polen.*

Bij het inrukken van het *Fransche* leger in *Polen*, in de jaren 1806 en 1812, werden de *Joden* gebruikt, om de bewegingen des vijands te bespieden. Hebben hier eenigen wezenlijke diensten aan de *Fransch-Poolsche* benden gedaan, zoo pleegde daarentegen, bijzonder in den aanval op *Moscou*, het grootste gedeelte verraad, en begunstigde zoo zeer de zaak der *Moscoviten*, dat onder de menigerlei oorzaken van het mislukken des veldtogts ook wel het gedrag der *Joden*

(*) P. A. HEIBERG vermeldt: „ Te *Warschau*, gelijk in „ schier alle *Poolsche* steden, spelen de *Joden* eene groote en „ tevens hun zeer veel voordeels aanbrengende rol. Elk „ slechts eenigzins welgesteld huis heeft eenen *Jood* in dienst, „ die alles bezorgt, wat de keuken behoeft. Toen zich de „ *Fransche* Minister TALLEYRAND te *Warschau* ophield, „ moest zijn kok, CHEVALIER, zich ook daar naar schikken, en de *Jood* stond weldra in zulk eene betrekking met „ hem, dat beiden bij deze Onchristelijke vriendschap hunne „ rekening vonden. Een der Geheimschrijvers des Ministers, „ LAJONCHERE, vroeg eens, al spottend, aan dien *Huis-* „ *jood*, of hij hem alwat hij begeerde kon bezorgen. — *Zonder twijfel.* — „ Ook mooije meisjes?" — *Zeker! mijne* „ *dochter ziet er heel wel uit, en mijne vrouw is ook niet* „ *leelijk.* — Deze enkele trek karakteriseert volmaakt deze „ klasse van *Poolsche Joden.*"

gerekend mag worden. De *Joden* van *Wilna* maakten zich schuldig aan verschrikkelijke gruwelen tegen de verstrooide manschappen van het aftrekkend leger. Zij meenden zich hierdoor verdienstelijk bij de *Russen* te maken; doch de knevelarijen, welke zij sedert van de ambtenaren moeten dulden, en vooral in lateren tijd eene *Ukase* van Keizer NIKOLAAS van April 1827, volgens welke zij, even als de Christenen, tot werkelijke heerendiensten verpligt werden, heeft hunnen ijver voor de *Russen* een weinig doen verflaauwen. Zij verwenschen den ondergang van *Polen*, en vervloeken de bewerkers van bevelen, aan welke zij door geene besteking met geld zich onttrekken kunnen. Men wil, dat hunne tegenwoordigheid bij den veldtogt tegen de *Turken* in 1828 niet weinig toegebragt hebbe, om de onderneming te vertragen. Geene der talrijke pogingen, die men aangewend heeft en nog aanwendt, om de *Joden* in de verschillende gewesten van Oud-*Polen* te hervormen, is tot nu toe gelukt. Zij blijven voor *Polen* eene bezwaarlijk te heelen wonde.

Eene merkwaardige uitzondering maken de *Caraïtische Joden*, welke hier wonen. Het woord *Cara* beteekent *Schrift*. De *Caraïten* houden zich aan de letter der Heilige Schrift, en verwerpen den *Talmud*. De andere *Joden* noemen hen *ketters*, en beschuldigen hen, dat zij *Sadduceesche* begrippen koesteren. De *Caraïten* integendeel verzekeren, dat zij met de *Sadduceërs* niets gemeen hebben, dan den tijdwijzer. Zij gelooven de onsterfelijkheid der ziel, en kennen aan de Engelen geene ligchamen toe. Zij onderscheiden zich dus voornamelijk door het verwerpen van alle overleveringen en Rabbijnsche droomerijen. Hunne feestdagen worden anders berekend, dan die der overige *Joden*. Alle vleesch, dat in de Schrift niet uitdrukkelijk wordt verboden, is, volgens hunne meening, rein, voor zoo verre het dier geene huidziekte of eenig ander gebrek had. In de twaalfde eeuw verkeerden de *Caraïten* in *Spanje*, doch werden op verlangen der Rabbijnsche *Joden* verdreven. De geschiedenis van *Polen* vermeldt niets van het tijdstip, wanneer zij in dit land kwamen. De eerste vrijheden, die zij erlangden, zijn van SIGISMOND I voor de *Caraïten* van *Luck* en *Volhynië*, van STEPHANUS BATORY voor die van *Halicz* en *Gallicië*, en van KASIMIR JAGELLON, ten jare 1441, voor die van *Troki* in *Lithauen*. WITOLD, Groothertog van *Lithauen*, voerde, in de dertiende eeuw, 324 huisgezinnen uit de *Krim* naar *Troki*.

Some spreken zij de *Tartaarsche* taal onder elkander. Waarschijnlijk kwamen de meesten uit de *Krim* naar *Polen*; doch het is onmogelijk, den tijd hunner eerste verhuizing herwaarts naauwkeurig te bepalen. De Bijbel, waarvan zij zich bedienen, is een Hebreeuwsche, voor Christenen gedrukte, Bijbel. Uit de stukken der *Poolsche* regtbanken blijkt, dat, gedurende eenen tijd van vier eeuwen, tegen geenen *Caraïtischen Jood* eenig strafvonnis werd uitgesproken; hetgene van hunne godsdienst en zedelijkheid een allezins gunstig denkbeeld moet geven. Trouwens, zij zijn niet zeer talrijk, en wonen meerendeels in de zuidelijke gewesten van het oude *Polen*. Hunne kleeding is wit.

IETS, OVER HET INVOEREN EENER NATIONALE KLEEDERDRAGT.

DOOR

W. H. WARNSINCK, BZ.

Van tijd tot tijd vond ik, in sommige Dag- en Weekbladen, een en ander Artikel opgenomen, hiertoe betrekkelijk; dan het schijnt, dat óf de algemeene aandacht op dit onderwerp, te midden van de gewigtige gebeurtenissen van den tijd en het duistere der toekomst, minder is bepaald geworden, óf dat de, hier en elders, in genoemde bladen verspreide geschriften te weinig bekend zijn geworden, om de meer algemeene belangstelling onzer, vooral vrouwelijke, Landgenooten tot zich te trekken. Immers, wat hiervan zijn moge, tot hiertoe bleek het mij niet, dat aan de ginds en elders geplaatste opwekkingen, *ter invoering eener nationale kleederdragt*, eenig gevolg is gegeven.

Men mag er evenwel geenszins aan twijfelen, of het *voorstel zelve* zal bij hen, tot wier kennis het moge gekomen zijn, bijval hebben gevonden; dan, zoo lang die bijval zich slechts tot weinigen bepaalt, kan men voorzeker niet op eene algemeene medewerking staatmaken, en het is juist hiervan, dat het gelukkig slagen der onderneming grootendeels afhankelijk is.

Schier ieder Volk bezat, in vroegere eeuwen, eene eigene kleederdragt. De *Nederlanders* bezaten dezelve, niet slechts als Natie, maar ook sommige Provinciën des Lands onder-

scheidden zich niet zelden van elkander, even gelijk, heden ten dage, de inwoners der *Zwitsersche Kantons*; en, tot op onzen leeftijd, behielden *Noord-Hollanders* en *Friezen*, mitsgaders de Eilanders, in meerdere of mindere mate, de al-oude nationale kleederdragt. In de overige Provinciën was dit anders gelegen. In de hoogere standen schikte men zich, aanvankelijk, naar de *Spaansche*, en later, *in de zeventiende Eeuw*, naar de *Fransche* kleederdragt. Allengs werd de afwijking in alle standen der maatschappij merkbaar, en in de dagen, die wij beleefden, zag men den *Nederlander* zich onderwerpen aan de Modewet, die van *Parijs*, somtijds ook van *Londen*, was uitgegaan.

Wanneer de kleeding van een Volk der *gezondheid* niet nadeelig is, en niet tegen de wetten der *zedelijkheid* inloopt, moge het vrij onverschillig geacht worden, welk eene soort men kieze, en doet de naam voorzeker weinig ter zake; maar wanneer het slaafsch navolgen van *vreemde* Modewet der *gezondheid* en der *zedelijkheid* werkelijk afbreuk doet, dan mag men teregt afraden, die vreemde wetten langer te gehoorzamen, en ik geloof, dat dit afraden vooral op ons, *Oud-Nederlanders*, van toepassing is.

Voegt toch de luchtige kleeding der, onder eene zoelere luchtstreek levende, *Franschen* aan de koudere gewesten, die wij bewonen? — De treurige ervaring leerde het tegendeel, en de droevige voorspelling van ervarene Artsen is, helaas! door eene ontzettende menigte voorbeelden bewaarheid geworden. Of zijn borstkwalen, teringziekten, groote aandoenlijkheid der zenuwen en andere ongesteldheden, die zich, vooral in den gehuwden staat, meer dan in vroegere jaren openbaarden, en het geluk, de vreugde en de hoop van zoo menig eene familie onder ons, voor altoos, verwoest hebben en nog blijven verwoesten, niet grootendeels daaraan toe te schrijven, dat onze Vrouwen en Dochters, meer met de grillige luimen der *Fransche* Modekraamsters, dan met de verstandige en welmeenende voorschriften onzer Geneeskundigen te rade gaande, eene manier van kleeding hebben aangenomen, die, welligt elders onschadelijk, in onze koudere luchtstreek de gezondheid ondermijnt, en duizenden, vóór hunnen tijd, ten grave doet dalen?

En wat de zedelijkheid aangaat: het moge kunnen worden toegestemd, dat de wet der welvoegelijkheid, ten aanzien van de vormen der vreemde kleederdragt, over het geheel,

zij in echt genomen, ofschoon nu en dan, ook desaangaande, het een en ander te wenschen overbleef; maar het kan niet ontkend worden, dat de doorgaande wuftheid, en vooral de groote onbestendigheid der Modewet, aan den eenvoud der oudvaderlandsche zeden geenszins bevorderlijk heeft kunnen zijn; en zeker is het, dat de rust, de vrede, ja somtijds het geluk van menig huisgezin schipbreuk hebben geleden dáár, waar de uitgaven, bij het *budget der Mode* gevorderd, de vaak beperkte inkomsten, voor een groot deel, hebben verslonden; en dat hieruit verkeerdheden, misdaden en wanbedrijven zijn voortgevloeid, die het geluk van bijzondere personen en huisgezinnen ten gronde gerigt hebben, zou ik door menig voorbeeld uit de Lijfstraffelijke Regtspleging, op de aandoenlijkste wijze, kunnen staven.

Wie kon echter, met eenigen grond, op verandering en verbetering hopen, sedert de komst der ligtzinnige *Franschen* in 1795? en toen, in 1813, de dag der verlossing en herstelling voor *Nederland* aanbrak, werden wij, door vreemde willekeur, te spoedig en te naauw met *verfranschte Belgen* verbonden, om aan het slaken van uitheemsche Modekluisters te kunnen denken. Thans echter zijn wij, God geve voor altijd! van dit nietswaardig Volk gescheiden; en hoe! zouden wij — zouden onze Vrouwen en Dochters, nu nog langer aan de grillige willekeur van *Brusselsche* Modekraamsters, die, als zoo vele gedienstige Prefecten, de *Fransche* Modewet weten te doen eerbiedigen, onderworpen zijn?.... Dat zij verre!

Is dan niet *Oud-Nederland* weder geheel vrij en onafhankelijk, onder de Natiën van het ontzenuwd *Europa*, als zelfstandig Volk opgetreden? Hebben onze Mannen en Vaders, onze Zonen en Broeders, onze bloedverwanten en medeburgers niet getoond, dat *Nederland* nog DOUZA's en HASSELAARS, dat het nog nakomelingen van CLAASSENS en DE RUYTER bezit; en zou de vaan van ORANJE niet zegevierend, door de straten van het zoogenaamd *klein Parijs*, zijn omgedragen, indien de armhartige LEOPOLD zijnen wankelen troon niet door *Fransche* bajonetten had weten te schragen?

Wat dunkt u, *Oud-Nederlandsche* Vrouwen en Maagden! zou de *liverei* der cijnsbaarheid aan *Belgen* en *Franschen*, volken, die ons zoo veel schatten, zoo veel tranen en bloed gekost heben, nog langer voor u iets aanlokkelijks

bezitten? Zoudt gij, waar gij aan edele jongelingen het vaandel der vrijheid aanbiedt, of waar gij hun, bij het terugkeeren uit den roemvollen strijd, de palmen der overwinning toereikt, u kunnen tooijen in het gewaad uwer verraderlijke halfzusters, te *Parijs* uitgedacht, en in *Brussel* vervaardigd, door handen, die nog rooken van het edel bloed onzer gewonde en vermoorde krijgslieden? (*) Zoudt gij, *Oud-Nederlandsche* Vrouwen en Maagden!..... maar neen, elke vraag is eene nieuwe beleediging, en ik mag uw gevoel voor het Vaderland niet kwetsen, en uwe van waarachtige vaderlandsliefde gloeijende harten met geene spotvragen grieven!

Veel liever vereer ik uwe groote — en in sommige opzigten welligt te verre gedrevene — zedigheid, waarmede ieder uwer huivert om *den eersten stap* te wagen. De vreemde Modewetten zijn ook allengs en van tijd tot tijd ingedrongen, en gij vraagt mij: *Zal men dan nu alles op eenmaal willen veranderen?* — Eene poging hiertoe zou, mijns inziens, ondoelmatig en onuitvoerlijk zijn; en al ware dit zoo niet, dan gewis, in de huisgezinnen, kosten veroorzaken, die, althans in deze dagen, behooren vermijd te worden. De vreemde kleederdragt is van lieverlede ingevoerd; waarom zou men, ten aanzien der nationale kleedij, niet op dezelfde, onmerkbare en tevens spaarzame, wijze te werk gaan? Door, gedurende eenige maanden, te behouden, wat men reeds heeft, is er reeds veel gewonnen; immers veranderen de vreemde Modewetten schier met den dag, en alzoo verrigt men reeds *veel*, door inderdaad *niets* te verrigten.

Door dezen stilstand wordt tevens de gelegenheid geboren, om, onmerkbaar, aan onze kleederdragt, wat *vorm* en *stof* betreft, die leiding te geven, welke met ons eigendommelijk klimaat meest overeenkomt, en door hetzelve, in onderscheiding van andere landstreken, dringend gevorderd wordt, ter beveiliging van den dierbaren schat der gezondheid; en dat hierbij tevens voor de zedelijkheid zal worden zorge gedragen, dit behoeft, bij echt vaderlandsche Maagden en Vrouwen, wel niet aangeroerd te worden.

Naar mijne wijze van zien, en de bekende zedigheid mijner vrouwelijke Landgenooten hierbij in aanmerking nemende,

(*) Deze ontzettende vraag ware door eene daadzaak te bevestigen. *Redact.*

behoort de zoogenaamde *eerste stap* tot het invoeren eener nationale kleederdragt minder in het *doen* dan in het *laten* gelegen te zijn. *Stilstand* — hoe wonderspreukig het ook schijnen moge, en toch *hier* eene uitzondering makende op een' algemeen bekenden regel — is *vooruitgang*, in het openlijk opzeggen der gehoorzaamheid aan *Belgisch-Fransche Modewetten*. Vooreerst is dit reeds genoeg, en veroorzaakt niemand eenige kosten. Ik beschouw het, nevens anderen, evenwel als wenschelijk, dat, gedurende dien stilstand, in eene of andere aanzienlijke stad in *Oud-Nederland*, *Amsterdam* b. v., zich eene vereeniging vorme van aanzienlijke Vrouwen en Meisjes — niet om als wet- en toongeefsters op te treden, maar alleen om zekere *eenparigheid* in de kleeding te doen stand grijpen. Hierdoor zou tevens, naar mijn gevoelen, het voordeel geboren worden, dat *het onderscheid der standen*, *ook in de kleeding*, meer dan tot hiertoe, zigtbaar werd. Immers, zonder trotsch te zijn, moet men zijnen bijval ontzeggen aan die manier van kleeding en opschik, die thans bijkans in *alle* klassen en rangen der maatschappij is doorgedrongen, en waardoor schier alle onderscheiding tusschen standen en standen, als een gevolg der *Fransche Gelijkheidsleer*, is weggenomen.

Ten behoeve der Modemaaksters zou men, niet elke week of maand, maar eenmaal in het jaar, een *drietal* zoogenaamde Modeplaatjes kunnen doen vervaardigen, voor de kleeding bij den winter, zomer en voor- en najaar, aan ons klimaat meest voegende; het aan wufte *Franschen* en *Brabanders* overlatende, zich elke week in een nieuw narrengewaad te steken, en de kosten, hierdoor veroorzaakt, ten nadeele van nuttiger behoeften, te bestrijden.

Ik heb aan mijne vrouwelijke Landgenooten mijne denkbeelden, met *Hollandsche* rondborstigheid, medegedeeld, en zal het mij gaarne getroosten, wanneer, hier of daar, mijne bemoeijing met een' spotachtigen glimlach of schouderophaling bejegend mogt worden. Elk behoude zijne of hare wijze van beschouwen; maar geene spotternij kan ooit de kracht bezitten, om mij mijne regtmatige fierheid op den naam van *Hollander* te ontnemen. Daarenboven verklaar ik mij bereid, om, wanneer vrouwelijke kieschheid, besef van het wenschelijke der zaak, en de bereidvaardigheid, om daartoe te willen medewerken, aarzelen mogt, zich, althans vooreerst, op den voorgrond te plaatsen; die kieschheid te gemoet te

komen, op zoodanige wijze, als door perfonen en omftandigheden zal worden gevorderd. Terwijl ook, indien mijne denkbeelden geen' bijval mogten vinden, en men dezelve ontijdig of ongepast mogt keuren, mij de zelfvoldoening zal overig blijven, ook hier, het goede gewild te hebben.

Maar zijn dan de voorgedragene denkbeelden alleen de mijne? Neen, voorzeker! Ik zeide het bereids, bij den aanvang van dit gefchrijf, en onderfcheidene Dag- en Weekbladen kunnen het getuigen, ook anderen, en, gelijk mij bij onderzoek gebleken is, onder dezen aanzienlijke *Vrouwen en Maagden*, koesteren gelijkfoortige begrippen en wenfchen; maar tot hiertoe werden vrouwelijke zedigheid en fchroomvallige kieschheid wederhouden, zich anders dan van achter den fluijer des geheims te doen hooren, en intusfchen blijft alles tot hiertoe bij redeneringen, die, door geene daadzaken achtervolgd wordende, gevoegelijk kunnen vergeleken worden bij graankorrels, op eene fteenrots geftrooid.

Ik vereer deze zedigheid in mijne vrouwelijke Landgenooten, als een der grondtrekken van het *Oud-Nederlandsch* volkskarakter, waardoor het zich voordeelig, boven *Franfche* onftheid en oppervlakkigheid, onderfcheidt; dan — men vergunne mij deze opmerking — oudvaderlandfche zedigheid behoort nimmer in zwakheid te ontaarden, en ons karakter bezit te veel veerkracht, dan dat het zich, gedwee en lafhartig, naar den wil van vreemden zou kunnen voegen en plooijen. In fommige huisgezinnen mogen *Franfche Bonnes en Gouvernantes* hiertoe pogingen hebben aangewend, en niet ongelukkig geflaagd zijn, om het nationaal eergevoel te vernietigen; maar dit zijn noodlottige uitzonderingen op een' algemeen doorgaanden regel, en, den Hemel zij dank! verre de meesten onzer vaderlandfche Vrouwen en Meisjes hebben nog de rampzalige kunst niet geleerd, om de uitfpraak van ligtzinnige *Françaises*, als ware dezelve orakeltaal, te gehoorzamen.

Maar de uiterften raken zich. *Franfche onbefchaamdheid* doet hare ftem evenzeer in de *Kabinetten der Hoven*, als in de *winkels der Modekraamfters* gelden, met het gezag, dat de zoogenaamde *Groote Natie* gaarne aan geheel *Europa* zou willen opdringen, en — *Nederlandfche zedigheid* houdt zich, welligt, al te befcheiden terug, ook daar, waar zij wezenlijk nut zou kunnen ftichten. Dit behoort anders te worden! Men moet, aan den eenen kant, eene trotfche aanmatiging,

die geen' anderen grond dan in de zwakheid van anderen vindt, het hoofd bieden, en anderzijds den moed bezitten, onafhankelijk en vrij te denken en — te handelen, en geene *Oud-Nederlandsche* Vrouw of Maagd behoort, in de keuze van eenig kleedingstuk, te vragen: „ wat men daarvan in *Parijs* of *Brussel* snappen zal?"

Dan, genoeg. Ik heb mijne denkbeelden omtrent het bewuste onderwerp, onbewimpeld, aan mijne vrouwelijke Landgenooten voorgedragen, en haar daarenboven, wanneer dit gevorderd mogt worden; van mijne bereidwilligheid verzekerd, om, tot verwezenlijking van een lofwaardig doel, naar vermogen te willen medewerken. Dat die medewerking nimmer *de zaak zelve*, maar eeniglijk derzelver *eerste invoering en daarstelling* kan betreffen, behoeft wel geen het minste betoog, aangezien mijne bedoeling niet verder strekt, dan om, waar het noodig zijn mogt, de kieschheid der teedere kunne te hulp te komen, waar deze zich minder openlijk en op den voorgrond zou wenschen te vertoonen. Iets meerder wachte men van mij niet, daar ik geenszins ten oogmerk zou kunnen hebben, mijne welmeenende en geheel belangelooze poging, ten aanzien van mijnen persoon, in de oogen des publieks, teregt, belagchelijk te maken.

Ik vleije mij echter, dat geene te groote schroomvalligheid mijne hulpbetooning noodzakelijk zal maken, vaderlandsche Vrouwen en Meisjes! Of hebt gij u niet, in de laatste kommervolle, maar in zoo menig opzigt roemrijke dagen, uwer afkomst waardig getoond, en van uwe vaderlandsliefde overvloedige blijken, ook in het openbaar, aan den dag gelegd? En wat zou u terughouden, om, met die zedigheid, welke u zoo zeer ten sieraad verstrekt, maar ook met die vastberadenheid, welke door geene wezenlijke of schijnbare bezwaren wordt afgeschrikt, *voor altoos* de dienstbaarheid aan vreemdelingen, die u, helaas! te lang en te onregt vernederde, op te zeggen? Maar welligt vreest gij de spotternij van eenige weinigen, die, geheel afhankelijk van den wil van anderen, bij gebrek aan wezenlijke bezigheid, zich onderling te uwen koste zullen vermaken? Dit zij zoo: maar weet dan ook tevens, dat de zoodanigen, indien gij slechts, met een' bedaarden en rustigen tred, vóórgaat, welligt uwe eerste volgelingen zullen wezen. De meesten, verreweg de meesten uwer zusters, hier en elders, zullen zich met blijdschap en zelfgevoel aan uwe zijde scharen, en — keeren eenmaal,

God geve dit spoedig! *alle* onze dapperen, en onder deze uwe Mannen en Vaders, Zonen en Broeders, tot hunne eigene haardsteden terug — dan zullen gewis duizenden onder u de Helden van *Hasselt* en *Leuven* veel liever zegepralend welkom groeten in eene vaderlandsche kleeding *à la van Speyk*, dan in die van den onttroonden en door zijne eigene onderdanen verjaagden *Charles dix* en — zijne *Giraffes!!!*

Amsterdam, 1 Nov. 1831.

IETS, OVER HET SCHAAKSPEL.

Er is, onder de spelen, die van de *Grieken* of *Romeinen* tot ons gekomen en nog in zwang zijn, geen spel, hetwelk minder verbasterd, en, door alle Eeuwen heen, meer geacht is geworden, dan het *Schaakspel*. Wanneer wij de aanmerkingen van THOMAS DEMPSTERUS op het Vde boek der *Romeinsche Oudheden* van ROSINUS nagaan, zullen wij uit eene menigte plaatsen, zoo wel uit Grieksche als Romeinsche Schrijvers getrokken, de hooge waarde kunnen opmaken, waarin het bij deze Volken stond. Ook blijkt het uit eene plaats, door denzelfden Geleerde aangehaald, uit een werkje van HIERONYMUS VIDAS van *Cremona*, getiteld *Scacchia ludus*, en uit een gedichtje, (*poemation ad Pisonem*) door sommigen aan OVIDIUS, door anderen aan LUCANUS toegeschreven, dat dit spel voorheen even als thans gespeeld werd; met uitzondering, dat de *Romeinen*, die de Koningen weinig in eere hielden, die stukken *Imperatores* noemden; terwijl de stof, waarvan zij vervaardigd werden, meestal uit glas, was of edelgesteente bestond. Grieksche en Romeinsche Veldheeren maakten, in ledige oogenblikken, om zich in de kunst van oorlogen te oefenen, van dit spel gebruik. Wijsgeeren en Dichters roemden het, als eene onschadelijke en vorstelijke uitspanning. (*)

Dit bij de *Grieken* zoo wel, als bij de *Romeinen*, zoo beroemde spel is van zoo hoogen ouderdom, dat men deszelfs oorsprong alleen gissen, niet bewijzen kan. Er zijn er geweest, die CHILO, een der zeven Wijzen van *Grieken*-

(*) L. SENECA, *de brevit. vitae*, Cap. 13. *de tranquill. animi*, Cap. 14.

land, — anderen, die Koning PYRRHUS, ATTALUS, Koning van *Pergamus*, of wel een krijgsknecht uit de legers van XERXES, voor den uitvinder van dit spel gehouden hebben. Met meer gronds houdt men er PALAMEDES voor, en de oude Grieksche Dichters, zoo als SOPHOCLES, oordeelen, dat hij dit spel, gedurende het beleg der stad *Troje*, tot tijdkorting en vermaak zijner krijgsknechten, uitgedacht hebbe. (*)

In een handschrift uit de XVde Eeuw, door HUYDECOPER, in zijne aanteekeningen op MELIS STOKE, onder den naam van *Schaecspel*, aangehaald, staat: „ *Philometor* — „ *maecte dat Schaecspil in de stadt van Babylonien*, *ende* „ *dat Tafelbort nader formen des schaecs voirsz.*" en dat wel langen tijd vóór dat *Troje* belegerd werd.

De meesten oordeelen, dat dit spel noodwendig van de *Arabieren* of *Perzen* moet ontleend zijn, wijl zulks nog uit ons *schaak* blijkt, als afkomstig van *Schach*, Koning; zoodat schaakspel eigenlijk *Koningsspel* in onze taal zou zijn, en de spreekwijze: *schaak de Koning!* niet kan gebezigd worden. Indien wij nu ook aannemen, dat *mat dood* beteekent, kunnen wij *schach mat* (wij zeggen *schaak mat*, de *Franschen echec mat*, de *Engelschen check mate*) dus overzetten: *de Koning is dood.* Welligt beteekent *mat vermoeid* (*fatigatus*, *defessus*, *abscissus*) en *schaak roof*; vandaar *schaken*, *ontschaken*, *ontrooven.* Vergelijk TEN KATE's *Aanleiding*, IIde D. bl. 692.

Waren de Worptafelen en Quaak-, d. i. Tiktak- of Verkeerborden, het kaatsen, kegelen, klossen, dobbelen en quanten bij onze vooronders geacht, niet minder het schaken, 't geen zelfs, zegt VAN WIJN in zijne *Hist. Avondst.* IIde D. bl. 104, een gedeelte der opvoeding plagt uit te maken. Wij verstaan meestal, onder den naam van Schaakspel, het bord en de stukken; onze vooronders niet: zij noemden het *Schaakspel* de stukken, en het *bert* of de *scake* de tafel of het bord, waarop men speelde.

Reeds in verschillende handschriften, uit het laatste gedeelte der XIIIde Eeuw, wordt van dit spel gesproken; zoo als in het handschrift, getiteld *Walewein*, fol. 61, a:

(*) Ook Mr. W. BILDERDIJK is van dit gevoelen. Verg. *Buitenleven*, bl. 13.

„ *Eer dat Walewein finen casteel*
„ *Ruumde, haddi hem al geheel*
„ *'t Scaecspel ghegeven, dat was so diere,*
„ *En dat bert.*"

en elders:

„ *Inne* (ik ne, ik en) *sie wech, no recht no cromme,*
„ *Daer ic den scake volgen mach.*" (*)

Men vindt ook bij KILIAAN iets over dit spel, op de woorden: *schaecke, schaeckspel-spelen, schaeckspel, schaeckberd.* En WINSCHOOTEN geeft in zijnen *Seeman*, op het woord *schaken*, de verschillende beteekenissen op, waarin hetzelve voorkomt. Vooral vergelijke men TEN KATE, *l. c.* Volgens sommige wetten, omtrent het jaar 940 opgesteld, moest de Wallische Koning aan zijnen Bard of Hofdichter, wanneer hij met zijn ambt bekleed werd, eene harp of *schaakbord*, en de Koningin een' gouden ring geven; ook mogt hij deze harp of dit schaakbord nimmer weggeven (†). Toen Koning ARTHUR in zijn hof te *Carlice* (‡) met zijne Heeren aan tafel zat, kwam er onverhoeds door het venster een zeer kostelijk *schaakspel-bord* van elpenbeen met goud, zilver en edelgesteente; spoedig echter verdween het, en de Koning wekte zijne Ridders op, om het achterna te rijden. (§)

Onze voorouders, en vooral onze Stadhouders, schijnen, met andere beroemde Vorsten, bijzonder dit koninklijk spel bemind te hebben. Ik zal dit met een enkel voorbeeld trachten te bevestigen.

HOOFT meldt ons in zijne *Ned. Gesch.* bl. 25, en VAN METEREN, D. I. bl. 203 zijner *Historie van de Oorlogen*

(*) Verg. B. HUYDECOPER op STOKE, IIde D. bl. 525 en 245.

(†) F. WARTON, *over den oorsprong der Romans in Europa*, in het *Taal-, dicht- en letterk. Kabinet* van G. BRENDER À BRANDIS, D. III. bl. 16.

(‡) *Carlice* in *Northumberland*, de voornaamste hofplaats van Koning ARTHUR en van zijne Ridders van de Tafelronde.

(§) Uit *Walewein*. Vergel. *Tweede Proeve van Oudheid, Taal- en Dichtk.*, bl. XI.

en Geschiedenissen der Nederlanderen, dat WILLEM DE I met den Graaf VAN EGMOND aan het schaakspel zat, toen een aanzienlijk Spaansch hoveling hem vroeg, of zij tijd om te spelen hadden, en niet meer dachten aan het verzoekschrift, (betreffende het Spaansche krijgsvolk) hetwelk zij overgegeven hadden? Zij hielden die vraag voor boert, en speelden het spel gerustelijk uit.

WAGENAAR zegt van Prins MAURITS, (*Vad. Hist.* D. X. bl. 503) dat het Schaakspel eene zijner geliefkoosdste uitspanningen was, waarmede hij zich, vooral gedurende het Bestand, dikwerf vermaakte. VAN WIJN zegt, (in de *Bijvoegs. en Aanm. op* WAGEN. *Vad. Hist.* D. X. bl. XI.) dat PHILIPS WILLEM zijn treurig verblijf in *Spanje* door het Schaakspel lenigde.

Toen KAREL V, in 't jaar 1547, JOHANNES FREDERIK *den Grootmoedigen* zijn doodvonnis liet voorlezen, terwijl hij met den Hertog VAN LUNENBURG schaakte, zeide de Keurvorst, na bedaard de lezing aangehoord te hebben, tot den Hertog: „ Nu, speel voort!" (SCHRÖCK, *Alg. Gesch.* IIIde D. bl. 578.)

KAREL DE XII, Koning van *Zweden*, was een bijzonder liefhebber van dit spel. Hij verloor echter bijna altijd, dewijl hij in zijn spelen zich te veel van den Koning bediende. Toen hij te *Bender* zijn huis, hetwelk belegerd zoude worden, wel versterkt had, ging hij bedaard met zijnen gunsteling GROTHUSEN zitten schaken. (VOLTAIRE, *Histoire de* CHARLES XII. pag. 237, 305.)

VOLTAIRE zelf speelde dikwijls op het schaakbord, inzonderheid met den Ex-Jezuit ADAMS, die het opzigt over zijne bezittingen had. (J. J. BJORNSTÅHL's *Reize*, Iste D. bl. 167.)

Ook FREDERIK *de Groote* schaakte van tijd tot tijd; maar kaarten nam hij nimmer in handen. (*Historische Beschrijving van* FREDERIK *den Grooten*, Iste D. bl. 62.)

Men verhaalt ook, dat KAREL DE IX bijzonder dit spel beminde, en zich, vóór het aanbreken van den bekenden *Bartholomeus*-nacht van 1572, met den Graaf FRANS VAN LAROCHEFAUCAULD met schaken vermaakte.

JACOBUS I, Koning van *Engeland*, wilde volstrekt niet, dat zijn zoon zich met dit spel onledig zoude houden, wijl deze er zich zoo aan overgaf, dat hij zijne overige bezigheden verzuimde.

Gelijk door alle Eeuwen heen, is dit spel nog een der geliefkoosdste spelen. Zoo wel de Burger als de Vorst stelt er roem in, voor een goed en bedreven schaker gehouden te worden. — Frai is de beschrijving van dit spel, ons door den beroemden BILDERDIJK, bl. 13 van zijn *Buitenleven*, gegeven:

„ Wat verder, statig, stil, in aandacht opgetogen,
„ Geleidt een ernstig paar, aan 't mijmrend spel verpacht,
„ Dat Palamedes 't eerst op 't Trooische strand bedacht,
„ Op 't bonte ruiteveld zijn zwarte en witte benden
„ Ten oorlog zonder bloed, met kunst- en geestrijk wenden.
„ Lang houdt der strijdren macht elkaêr in evenwicht:
„ In 't eind verschijnt nogthands 't noodlottig tijdsgewricht,
„ En 's overwinnaars stem roept, juichende in den zegen,
„ 't Verplettrend *schaak en mat* aan d'overwonnen tegen."

Dordrecht, 3 Sept. 1831.

G. D. J. SCHOTEL.

BRIEF AAN EEN' JONGEN VRIEND, OVER EENE PLAATS, VOORKOMENDE IN DE RECENSIE DER *Institutio Oratoris Sacri* VAN PROF. VAN HENGEL. (*)

Dacht ik het niet, mijn lieve Chr., dat de Recensie der *Institutio* van Prof. VAN HENGEL in de *Letteroefeningen* uwe attentie zou wekken? Ook ik heb dat welbewerkte stuk met belangstelling en veelzins met genoegen gelezen, hoewel ik moet bekennen, dat de praktische Evangeliebediening den lust voor het zuiver theoretische van ons vak bij mij een weinig heeft verkoeld; maar ik kan mij toch nog levendig verbeelden, hoe groot die belangstelling bij u moet wezen, die, in den tijd van uwe voorbereiding tot het predikambt, met uwe vurige ziel alles aangrijpt en omvat, wat u tot dat heerlijk doel kan opleiden. Ik verheug mij over dien warmen ijver. Dezelve moge aan uwe studiën nu nog eenige onvastheid geven, en u wel eens den schijn voor het wezen der zaak doen omhelzen: bewaar, wat ik u bidden mag, dien ijver, als eene dierbare gave Gods, en zorg, dat de koude adem der wereld daarin niet blaze; hij zal zich op den duur van zelf met de noodige kalmte vereenigen, en

(*) Zie *Vad. Letteroef.* 1831. No. XII. bl. 528, 529.

alsdan geheel uw wezen en werken als eene hoogere kracht weldadig doordringen. Van dezen ijver draagt ook uw laatste brief de duidelijkste blijken. Hoe vurig is uw toon, zelfs waar het kleinigheden geldt, die uwe toekomstige bestemming betreffen; hoe loopt gij ook daarom met die geleesle Recensie weg, die u, gelijk gij verklaart, als uit de ziel geschreven is; hoe schijnt de steller van dezelve u meer dan iemand juiste denkbeelden te bezitten over de vorming van den Kanselredenaar, ja de man te zijn, die tot dat gewigtig werk bij uitnemendheid bevoegd en geschikt is; en hoe moeijelijk kunt gij uw leedwezen verbergen, dat uwe vrienden het niet in allen deele met u eens zijn, zoodat het u even min gelukt is, den scherpzinnigen R** als den gemoedelijken M** tot uw gevoelen over te halen. Ik heb mij met uwe teekening van het verschil tusschen u en dezen en genen uwer vrienden regt vermaakt, en mij met genoegen bij uwe gesprekken daarover in uw kransje verplaatst; want, geloof mij, al dat disputéren kan geen kwaad; neen, het doet goed; het brengt wrijving en werking voort, gelijk gij uit eigene ondervinding weet, vooral wanneer het onder zulke hupsche jongelieden geschiedt; maar het zou mij toch spijten, zoo gij door ingenomenheid met de bovengenoemde Recensie u liet bewegen, om eenigzins van den weg af te wijken, dien gij tot hiertoe, onder het voortreffelijk geleide van uwe Leermeesters, zoo gelukkig betreedt, en vooral zoo gij eene oefening liet varen, die, mijns achtens, door Prof. VAN HENGEL (*Instit.* pag. 263 sq.) teregt wordt aangeprezen, t. w. *het maken van preekschetsen.* Gij vraagt mij naar mijn oordeel over het gevoelen van den Recensent aangaande dit punt. Ja — ik weet waarlijk niet, of gij er veel aan hebben zult, daar gij in de gelegenheid zijt, om meer bevoegde regters daarover te raadplegen; doch ik ben daarom niet ongenegen, aan uw verlangen te voldoen, mits gij aan het navolgende geene meerdere waarde hecht, dan aan het bijzonder oordeel van iemand, die het weinigje theorie, dat hij zonder aanleiding, (want die heb ik nooit gehad) maar door eigene oefening zich van het vak der predikkunde verworven heeft, door eenige ondervinding heeft beproefd, en daardoor voor zichzelven althans tot zekere vaste resultaten gekomen is.

Maar gij moet niet boos worden, lieve Chr.; want ik moet al dadelijk beginnen met u tegen te spreken, ja u te zeg-

gen, dat gij, door uwe ingenomenheid met die Recensie, in uwen ijver de meening van den steller niet eens regt gevat hebt. Een fraai begin! zult gij zeggen; doch ik hoop u te toonen, dat het waar is. De Rec. keurt het maken van preekschetsen niet volstrekt af, gelijk gij u verbeeldet; maar zoo ik wèl zie, dan vindt hij het alleen zeer twijfelachtig, dat die oefening zoo veel tot de vorming van den Kanselredenaar afdoet, als Prof. VAN HENGEL oordeelt, weshalve hij dezelve niet zoo sterk meent te moeten aanbevelen. Of intusschen deze mindere prijsstelling op het schetsenmaken voor de opleiding van jongelieden tot de Evangelieprediking bevorderlijk zij, dit is iets, wat ik niet zou durven beweren. Doch laat ons eens zien, wat de Rec. tegen den raad van Prof. VAN HENGEL aanvoert. Hij noemt, ja, een voordeel op, wat men er door verkrijgen kan, het *logisch disponéren*; maar dit voordeel schijnt hij mij toe zoo gering te achten, en het verkrijgen daarvan komt hem zoo twijfelachtig voor, dat hij het maken van schetsen om die reden niet meent te moeten aanbevelen. Nu, dit zij eens zoo; maar geeft dit u het regt, om met zoo veel hevigheid tegen het logisch disponéren op zichzelf uit te varen, en het een dor en zielloos werk te noemen, wat den geest in zijne vrije werking belemmert, de verbeelding in hare vlugt breidelt, het gevoel verstikt, en ik weet al niet wat voor jammeren aanregt? Waarom Rec. aan het logisch disponéren zulk eene ondergeschikte plaats onder de vereischten tot het stellen van eene goede preek toekent, hierover verklaart hij zich eigenlijk niet; doch ik zou uit zijn stilzwijgen geenszins durven opmaken, dat een man, die anders zulke gezonde denkbeelden omtrent de predikkunde toont te bezitten, iets wezenlijk zou minachten, wat niet alleen door oudere en nieuwere Redekundigen als onmisbaar wordt aangeprezen, maar wat in de geheele menschelijke natuur gegrond is, — de geregelde en met de wetten van ons denkvermogen overeenkomstige ontwikkeling van de eene of andere waarheid, waardoor dezelve van lieverlede voor den geest van den toehoorder oprijst, en hem tot overtuiging dringt. Doch de noodzakelijkheid van logische dispositie in ieder opstel, vooral in eene preek, die eene rede is, en daarom eenheid vordert, is zoo duidelijk, dat ik mij van alle moeite ontslagen reken, om dezelve nader aan te dringen; ja ik meen u te moeten waarschuwen, om in uwe zucht tot eene vrije werking van

uwen geest, en tot het volgen van de vlugt uwer verbeelding, niet te ver te gaan. Geloof mij, mijn vriend! die zucht tot vrijheid is bij jongelieden van uwen aanleg natuurlijk en prijsfelijk, maar zij wordt gevaarlijk, als zij zich boven orde en regel verheven waant, en op zichzelve meent te kunnen staan. Gij moogt al op die wijze grootsche denkbeelden, hoogklinkende gezegden en vernuftige speelingen voortbrengen; het moge u gelukken, treffende tooneelen te schilderen en op het *effect* te werken, zoodat de groote schaar u met bewondering aanstaart; maar de ware welsprekendheid, die alle de vermogens van den mensch omvat, is met zulke opstellen, waaraan orde en geregelde gang natuurlijk moeten ontbreken, niet voldaan, en de bevordering van Christelijke kennis en Godsvrucht bij redelijke wezens duldt niet, dat men willekeurig afwijke van de eerste vereischten in eene rede, welke niet de kunst, afgescheiden *van*, maar *op voorgang* van de natuur, aanwijst, en die door eene logische dispositie van eene preek vervuld worden.

Ik weet niet, of ik u door het gezegde overtuigd heb, dat het logisch disponéren tot het stellen van goede preken niet alleen nuttig, maar onmisbaar is; doch al is dit mij gelukt, zoo zult gij nogtans met den Rec. blijven beweren, dat het maken van schetsen een onvoldoend middel is, om aan jongelieden dit voordeel te verschaffen. Dat staat duidelijk in uwen brief, en wel met zoo veel verzekerdheid, dat ik onwillekeurig het hoofd daarover heb geschud, en u niet alleen moet tegenvallen, maar bij mijne tegenspraak een ernstig woord van waarschuwing moet voegen. Ja, gij hebt gelijk, wanneer een Professor op eene zoo onoordeelkundige wijze te werk gaat, als gij voorstelt, waarbij het enkel aankomt op het maken van eindelooze af- en onderafdeelingen, zoodat het Grieksch en het Hebreeuwsch alphabet moeten worden te baat genomen; op het ontwikkelen en weder ontwikkelen der denkbeelden, even alsof deze, gelijk gij zegt, als uijenschillen op elkander zitten; op het zoeken van symmetrie in de deelen, waar dezelve niet noodig, ja niet mogelijk is, en op het zamenstellen van een dor geraamte zonder geest en leven, ten bewijze waarvan gij u (ook hierover heb ik het hoofd geschud) op zekere schets in de dissertatiën van wijlen Prof. HOLLEBEEK (*de optimo concionum genere*) beroept; maar ik twijfel, of iemand, die heden ten dage de homilétische studiën van jonge Theologanten

moet regelen, zoo zal handelen. Laat ik mij eens op den Rec. zelven beroepen, wiens woorden bij u toch zoo veel gezag hebben. Deze acht het „ van groot belang ter vorming van den Kanselredenaar, dat hij, gedurende zijn verblijf aan de Akademie, bovenal goede, uitmuntende preken *hooren* kan." Wie stemt dit niet volkomen toe; want hoe zal hij beter het geheim ontdekken, waardoor bekwame Predikers, op den grond van zekere uitspraak der H. S., uit schijnbaar ongelijksoortige deelen zulk een schoon en volmaakt geheel weten zamen te stellen, dat onwederstandelijk op den geest en het hart van den toehoorder werkt? Maar hoe zal de jeugdige Godgeleerde zich dit voordeel verschaffen, zoo hij niet in het inwendig wezen en zamenstel van elke preek poogt in te dringen, zoo hij den loop der denkbeelden niet zorgvuldig tracht te bespieden en na te gaan, zoo hij derzelver ontwikkeling niet naauwkeurig gadeslaat, en zich op deze wijze zoekt te verklaren, hoe het den Redenaar is gelukt, uit zoo vele verschillende deelen een zoo schoon geheel te doen oprijzen? En hoe zal hij dit voordeel meer tot zijn' eigendom maken, hoe zal hij, om zoo te zeggen, zich beter met den geest van den spreker identificéren, dan wanneer hij de slotsom van het gehoorde geregeld op het papier brengt, en zich alzoo een duidelijk overzigt van de geheele dispositie en het inwendig weefsel der preek en van de leiding der ontwikkelde denkbeelden verschaft? Versta mij wèl, mijn vriend! ik zeg niet, dat dit het voorname of het eenige voordeel is, 't welk jongelieden van het hooren van bekwame Kanselredenaars kunnen trekken; maar ik acht het mede tot die voordeelen te behooren; en ik zou ook evenmin willen beweren, dat het maken van eene schriftelijke schets der gehoorde preken daartoe voor een' ieder noodig is, maar ik reken, dat, zonder de behoorlijke opmerkzaamheid op de schets, veel van die voordeelen noodwendig moet verloren gaan.

Wanneer ik nu uit de woorden van den Rec., gelijk ik meen, niet te veel heb afgeleid, zoo mag ik mij op dezelve ook beroepen, om de nuttigheid van het maken van preekschetsen voor jonge Theologanten te bewijzen. Hetzelfde nut, wat bekwame Predikers door het voordragen van hunne leerredenen op den kansel aan Studenten kunnen verschaffen, wil de Professor hun bezorgen, wanneer hij zijne theoretische homilétische lessen door praktische oefeningen

ophelderd en ondersteunt, wanneer hij de *inventio* zijner Discipelen oefent, door hen of eene schets over een' geheel vrijen tekst te laten ontwerpen, of hun tot dat einde een' tekst op te geven, of hun tekst en thema tegelijk op te geven, en de schets van eene preek hierover van hen te vorderen; over welke verschillende oefeningen ik u wel zou durven raden, nog eens te raadplegen het fraaije geschrift van Prof. FINELIUS: *Der Kanzelberuf.* Bij zulke oefeningen, die de meeste afwisseling gedoogen, is de geest nu geheel, dan meer, dan minder vrij, maar nooit is hij zoo gebonden, dat hij in zijne natuurlijke werking belemmerd, en verhinderd wordt, om overeenkomstig zijn' eigen' aard en behoefte te handelen, en zijn bepaald merkteeken op zijn werk te zetten. Ééne wet is er, waaraan een ieder gebonden is; het is de wet, welke hem door de behoefte aan logische dispositie wordt voorgeschreven. Van deze wet mag niemand zich verwijderen, omdat men alsdan den grond van alle welsprekendheid verlaten, en de eischen van zijne natuur en van die zijner toehoorders uit het oog verliezen zou. Maar zou nu de aanwijzing en de oefening, om aan deze wet getrouw te blijven, geen' heilzamen invloed hebben op het logisch leeren disponéren van de preek?.... Ik weet wel, dat zulke oefeningen geen, of slechts een zeer gering nut zullen hebben voor jongelieden van weinig of geen oordeel; doch dezulken wil ik nu eens op een collegie over de predikkunde niet vooronderstellen, maar zelfs u en uwe vrienden, jongelieden met heldere hoofden en warme harten, acht ik geenszins boven de behoefte aan dezelve verheven. Denk niet, dat ik u te laag stel; neen, ook met de gunstigste gedachten van u hou ik mij verzekerd, dat de aanwijzing van een verstandig en geoefend Homileet, hoe verschillende teksten te behandelen, hoe het eigenlijk thema te vinden en af te leiden, hoe het praktisch moment van een' tekst te treffen en te doen uitkomen, hoe dat thema, naar deszelfs aard, en overeenkomstig met den tekst, te behandelen en te ontwikkelen, hoe van de onderscheidene deelen van den tekst tot dat einde gebruik te maken, en hoe allen tot een geheel te verbinden, zoodat, bij de grootste losheid en de meest natuurlijke behandeling, nogtans aan den strengen eisch der eenheid voldaan worde, voor u en uwe vrienden van groote nuttigheid zijn kan. Gij herinnert u waarschijnlijk, in de *Geständnisse* van REINHARD

gelezen te hebben, dat hij nooit een collegie over de Homiletiek heeft bijgewoond, en gij voegt — welligt met zeker genoegen — daarbij, dat hij desniettemin zulk een voortreffelijk Kanselredenaar geworden is; maar neen — ik hoop, dat gij u op het voorbeeld van dien grooten man niet anders zult beroepen, dan om er door beschaamd, en tot onvermoeide werkzaamheid en een dankbaar gebruik der aangebodene hulpmiddelen aangevuurd te worden. Ik althans schaam mij niet, te verklaren, er altoos spijt van gehad te hebben, dat ik gedurende mijnen studietijd alle homiletisch onderwijs heb moeten missen, daar ik mij nog verzekerd hou, dat ik dan spoediger en beter den regten weg zou hebben gevonden, (indien ik denzelven al gevonden heb) om de Evangelische waarheden op eene voor mijne Gemeente vruchtbare wijze voor te dragen; en ik ben niet bang, dat het de — *tant soit peu* — oorspronkelijke rigting van mijnen geest zou hebben bedorven. Gij ziet derhalve, dat ik met het maken van preekschetsen, onder eene goede leiding, nog al wat op heb, en het gezegde van Prof. VAN HENGEL hierover volgaarne onderschrijf; ja, ik zou u raden, van de aanleiding, die gij daartoe hebt en in 't vervolg van tijd moogt ontvangen, ijverig gebruik te maken. Ik weet wel, dat niet allen zulk eene aanleiding even zeer noodig hebben; doch geloof mij, dat er vrij wat zelfkennis toe behoort, om dit te beoordeelen: en zeg, lieve Chr., zoudt gij durven zeggen, dat gij dezelve voor u geheel zoudt kunnen missen?..... Wanneer ook zulke praktische oefeningen in het akademisch onderwijs over de predikkunde eens wegvielen, gelijk men volgens het gezegde van den Rec. als wenschelijk zou moeten beschouwen, zoo zou de kring van dat onderwijs ook aanmerkelijk inkrimpen, en zouden de mannen, die, naar den wensch van denzelfden, tot het bekleeden van eenen leerstoel in het veelomvattend vak der Kanselwelsprekendheid mogten geroepen worden, hunne werkzaamheden voor een aanzienlijk deel verminderd zien.

Maar, al wilt gij dit alles eens geduldig en zonder wederspraak aanhooren, gij houdt echter met hand en tand vast, wat de Rec. verder beweert, dat men door het maken van schetsen „nooit goede preken leert stellen, die door popnlariteit en psychologischen gang der denkbeelden aan de eerste vereischten eener kanselrede beantwoorden." Gij vindt toch in deze woorden zoo veel wijsheid, dat gij ver-

klaart, door dezelve alleen overtuigd te zijn, dat het maken van preekfchetfen een dor en nutteloos werk is. Maar, hebt gij over derzelver zin wel behoorlijk nagedacht, mijn vriend? Die woorden komen mij voor niet zoo veel te beteekenen, ja niet eens volkomen waarheid te behelzen. Dat het maken van fchetfen op zichzelf niet voldoende is tot het ftellen van goede preken, ben ik met den Rec. volkomen eens, en zal niemand gereeder toeftemmen, dan Prof. VAN HENGEL; maar wie beweert dat ook ?.... Er wordt ter aangehaalde plaats van de *Inftitutio* immers alleen gezegd, dat het een, en wel één veelvermogend, middel daartoe is. Doch laat ik niet vergeten, dat mijn brief niets minder is, dan eene antikritiek, en dat de Hooggeleerde man noch bij u, noch ook elders, mijne verdediging behoeft. Wat mij daarenboven in de voormelde woorden van den Rec. minder juist voorkomt, is het onderfcheiden tusfchen een eerst en een tweede, even wezenlijk, vereischte in eene kanfelrede, en het ftilzwijgend vragen, wat in zulk een werk meer of minder noodzakelijk zij, de logifche dispofitie, of de populariteit en de pfychologifche gang der denkbeelden. Mij dunkt, dat dit onderfcheid maken niet te pas komt, en even veel beteekent, alsof men wilde onderfcheiden en bepalen, wat meer of minder tot het wezen van een mensch vereischt wordt, het ligchaam of de ziel. Beide de opgenoemde vereischten tot eene goede preek zijn even noodzakelijk, en kunnen zelfs in onze gedachten niet van elkander gefcheiden worden. Het is waar, eene preek, die enkel de verdienfte van logifche dispofitie bezit, is aan eene fchim gelijk, zonder leven en werking; maar eene preek, die zich alleen door populariteit en pfychologifchen gang der denkbeelden onderfcheidt, is een wanftaltig gedrogt, met veel leven en werking. Waartoe zal dan deze tegenoverftelling, of liever deze vergelijkende waardering van twee vereischten dienen, die onmiddellijk bij elkander behooren? Maar bovendien — is zulk een vergelijken van deze vereischten wel waar en gegrond? Zou ware populariteit (niet te verwarren met die oppervlakkigheid, welke, eene grondige ontwikkeling der zaak ter zijde fchuivende, zich vergenoegt met op eene voor alle toehoorders bevattelijke of indrukmakende wijze er over te keuvelen, of te trancheren) en een pfychologifche gang der denkbeelden, om alweêr de uitdrukking van den Rec. te gebruiken, eene logifche dispo-

stelle niet noodwendig vooronderstellen, ja niet dezelve insmaken? Ik twijfel er geen oogenblik aan, en zie in het aanbevelen van alle populariteit en psychologischen gang van denkbeelden, afgescheiden van eene logische dispositie, geen heil, maar veeleer wezenlijk onheil voor de predikkunde. Doch het is onmogelijk, dat de Rec. dit zou bedoelen, en ik geloof, dat ik zijne meening versta; hij wil zeggen, dat het enkel maken van preekschetsen den jeugdigen Theologant die mensch- en zielkundige ontwikkeling en uitdrukking zijner denkbeelden, dien gloed en die kracht van taal niet zal verschaffen, waardoor hij het hart kan raken en tot in deszelfs diepten omkeeren, die forsche of zachte grepen en wendingen, waardoor hij het gevoel kan opwekken, schokken en leiden, den wil kan buigen en ten goede bepalen, en dat wegslepend vermogen der voorstelling, waardoor het hem gelukt, het hooger leven in den mensch te doen ontwaken, en alzoo het werk der heiligmaking te voltrekken. Indien ik mij hierin niet bedriege, zoo geef ik hem volgaarne gelijk; maar ik moet tevens zeggen, dat niemand deze schoone vrucht en dit noodzakelijk vereischte in eene preek door het maken van schetsen hoopt te verkrijgen, en dat Prof. VAN HENGEL *daarom* die oefening zekerlijk ook niet aanbeveelt. Maar zijn Hooggel. wil het *uitwerken* (*elaborare*) van preken bij het vervaardigen van schetsen gevoegd hebben, en ieder verstandig Homileet zal zijne Discipelen ook in dezen op de meest verschillende wijze oefenen, ten einde alzoo gelegenheid te hebben, hun velerlei praktische wenken, raadgevingen en aanwijzingen mede te deelen. Lees ook hierover FINELIUS eens na. En zoudt gij, dit alles bedenkende, nog in ernst volhouden, dat het maken van preekschetsen, met de meest mogelijke vrijheid ingerigt en met uitvoeriger oefeningen verbonden, een overtollig, of niet veeleer een zeer nuttig en werkzaam middel mag worden geacht ter vorming van goede Kanselredenaars? ....

Ten slotte betuigt gij, hartig gelagchen te hebben over de geestige wijze, waarop de Rec. het, zoo als gij zegt, noodzakelijk gevolg van het maken van schetsen voor de toekomstige werkzaamheid van den Predikant voorstelt; en gij vindt de vergelijking, van BLUMAUER ontleend, even fijn als juist. Nu, mijn vriend, ik gun u dat vermaak, maar ik wil toch liever in ernst hierover met u spreken, te meer, omdat ik zie, dat die vernuftig spottende toon,

zekerlijk tegen de bedoeling van den Rec., op uw jeugdig gemoed een' verkeerden indruk gemaakt heeft, die u tot zekere hooggevoeligheid vervoeren, en u al ligtelijk tot den waan zou kunnen brengen, dat gij dergelijke krukken, gelijk gij nu al preekschetsen gelieft te noemen, niet behoeft. Maar voelt gij dan niet, dat de Rec. hier met alle regt, alleen een misbruik ten toon stelt, wat de zaak zelve, de nuttigheid namelijk van het maken van preekschetsen, niet maakt? Waar toch is de Professor, die zijne Leerlingen schetsen laat vervaardigen, *opdat* zij dezelve naderhand in hunne Evangelieprediking zullen uitwerken? Of leert hij hen dit maken van schetsen niet veeleer als eene oefening en eene voorbereiding beschouwen, om in 't vervolg van tijd des te gemakkelijker teksten te behandelen, zoodat alle de schetsen, voor het collegie opgesteld, aan haar oogmerk hebben voldaan, zoodra dezelve bevorderlijk geweest zijn tot het verkrijgen van meerdere vaardigheid in het logisch disponéren, en, vóór het eindigen van den akademischen leeftijd, *kunnen* worden verscheurd? Wil intusschen iemand schetsen, waaraan hij door de veelvuldige correcties weinig of geen deel heeft, of, wat nog erger is, die van zijne Medestudenten afkomstig, en naar de aanmerkingen van den Professor gecorrigeerd zijn, naderhand uitwerken, en als de vrucht van eigen vlijt en nadenken voordragen, of, zoo als de Rec. zegt, aan de Gemeente *debitéren*, die maakt zekerlijk van het ontvangen onderwijs een verkeerd gebruik, en stelt zich belagchelijk aan; die vergeet, dat elke schets, ja dat de keuze van een' tekst, en de afleiding van een bepaald thema uit denzelven, de individuéle geest- en gemoedsgesteldheid van den vervaardiger meer of minder uitdrukt, en is gelijk aan iemand, die een kleed aantrekt, dat voor zijne leest en leden niet past. Gij kunt dit belagchelijke niet beter gevoelen, dan wanneer gij u verbeeldt, dat een Kanselredenaar, bij wien populariteit en psychologische gang der denkbeelden, als eerste vereischte in eene kanselrede, boven alles, en zelfs boven eene logische dispositie gaat, zich van eene schets van REINWARD wilde bedienen, waarin logische orde het heerschend element in de geheele behandeling van het onderwerp is, waarin dat onderwerp van alle kanten beschouwd, grondig ontwikkeld, en even zeer omvat, als helder voorgesteld is; of, wat nog meer zegt, wanneer gij u verbeeldt, dat een geestelijke tooneelspeler, een IRVING b. v., bij wien het

spreken en schilderen op het *effect*, het roeren, treffen en schokken het voornaamst, ja het eenig doel van het preken is, zonder dat hij zich over de gepastheid van de middelen bekommert, om dit doel te bereiken, zoo zelfs, dat hij uit de oude en nieuwere, Heidensche, Joodsche en Christelijke, heilige en profane historie en poëzij beelden, vergelijkingen en voorbeelden bij elkander haalt, tot een' grotesken mengelklomp zamenlapt, en zulk een bont product op eene ongenoeg plastische wijze voorstelt, eene schets van dien Meester in het vak der predikkunde wilde uitwerken en voordragen — zoudt gij dan de schildering van het wanstaltig gedrogt in het begin der *Ars poëtica* van HORATIUS niet meenen verwezenlijkt te zien, en met den Dichter niet uitroepen:

Spectatum admissi risum teneatis, amici?

Maar ik laat u nog niet los, mijn vriend! want er ligt mij nog ééne vermaning op het hart, die er af moet, eer ik dezen brief sluit; het is de vermaning, om op het nuttig gebruik, wat Predikanten, althans in de eerste jaren hunner bediening, van preekschetsen, gedurende hunnen studietijd onder het oog van hunne Leermeesters vervaardigd, kunnen maken, niet met minachting neêr te zien. Ik voor mij ben, gelijk ik reeds gezegd heb, nooit in de verzoeking geweest, om mij door zulk eene minachting te bezondigen, en ik ben ook verre van te beweren, dat zeer velen dergelijk werk van voorbereiding niet zouden kunnen missen; maar ik ken toch jonge Predikanten, die ik u zeer wel ten voorbeelde durf stellen, die de papieren, met hunne komitetische oefeningen volgeschreven, zorgvuldig bewaard, en naderhand dikwijls met vrucht hebben geraadpleegd; ja die bij sommige gelegenheden dankbaar gebruik gemaakt hebben van de denkbeelden, door hunnen Leermeester, en zelfs door dezen of genen hunner Medestudenten, bij die oefeningen opgegeven en ontwikkeld. Waarlijk, neem u ook hier voor eene verkeerde zucht naar zelfstandigheid in acht, en herinner u, dat zelfs een BLAIR zich niet geschaamd heeft, schetsen van J. FOSTER in zijne uitgegevene preken, met weinige veranderingen, te volgen en uit te werken.

En nu meen ik de pen te kunnen nederleggen, omdat ik acht genoeg gezegd te hebben, om u te doen zien, dat gij te veel uit de woorden van den Rec. hebt opgemaakt, en dat die woorden niet overal steek, of, gelijk vader [illegible]

DERDIJK zegt, ſtreek houden. Wat ik u dan bidden mag, lieve Chr., laat u door het bekoorlijk denkbeeld van vrije ontwikkeling van uwen geest, en van zelfſtandigheid, hoe edel en heerlijk op zichzelve, niet tot den waan verleiden, alsof gij in de jaren van uwe voorbereiding geene leiding van noode hadt. Geloof mij, het preken is eene heilige kunst, waartoe in de eerſte plaats aanleg, deugden en begaafdheden vereischt worden, welke wij, als goede gaven en volmaakte giften van den Vader der lichten, dankbaar eerbiedigen; maar tevens eene kunst, tot welker volmaking eene welbeſtuurde aanwijzing en opleiding en eene voortgezette vorming zeer veel kunnen en moeten toebrengen. Lees, bid ik u, eens na, wat de meer dan bekwame S—R. te *A.* in zijn even grondig als bevallig ſtukje: *Iets over de Evangelie-prediking*, geplaatst in het laatſte nommer der *Godgeleerde Bijdragen*, bl. 608 env., hierover gezegd heeft. Zulk eene aanwijzing en opleiding, dit menſchelijke in het verhevenſte werk op aarde, de vorming van den Verkondiger der Goddelijke waarheid, ſchijnt mij gelegen te zijn in het bekoorlijk verbinden van het theoretisch onderwijs in de predikkunde met praktiſche oefeningen, op de meest verſchillende wijze afgewisſeld. En wanneer ieder Profesſor in de Godgeleerdheid aan onze Akademiën zulk een onderwijs naar zijne bijzondere inzigten en op zijne wijze inrigt en beſtuurt, en voor zijne toehoorders het meest vruchtbaar zoekt te maken, zoo zal er de meest wenſchelijke verſcheidenheid bij overeenſtemming, de meeste vrijheid bij de noodige vastheid van gang geboren worden, en zal men niet behoeven te verlangen naar de vervulling van den wensch, door den Rec. aan het ſlot van zijne beoordeeling geuit, „dat er aan elke Hoogeſchool een leerſtoel mogt worden opgerigt, uitſluitend voor het vak der Kanſelwelſprekendheid beſtemd, tot welks bekleeding de grootſte en vermaardſte Kanſelredenaars zouden geroepen worden;" een wensch, waarvan de vervulling mij overtollig, gevaarlijk en zelfs onuitvoerlijk voorkomt, en die dan ook wel altoos onder de *vota* van eenige weinigen zal blijven.

Ik leg mijne papieren ter zijde; want ik ſchrik indedaad, ziende, hoe vele bladzijden ik over.... ja, over eene kleinigheid volgeſchreven heb. Waarlijk, de vraag, die ik behandeld heb, ſchijnt nietsbeduidend; maar zij verkrijgt veel gewigt, als wij ze met het groote doel der geheele predik-

kunde, de vorming van waardige Dienaars des Evangeliums, de verkondiging van de woorden des heils en der zaligheid, ten behoeve van zwakke en bevlekte wezens, in verband brengen. Och, mijn lieve Chr., wat is alle kunst, hoe zuiver ook, wat is alle welsprekendheid der menschen, in vergelijking met de krachtige werking van het woord des levens op het hart! En hoe nietig verschijnt ons de geheele homiletiek, zoo zij niet meer is, dan een dor en levenloos zamenstel van regelen tot het omkleeden en voordragen der Goddelijke waarheid, en niet van een' hoogeren geest doordrongen wordt, die de toepassing van hare voorschriften in verstand en hart heiligt! Wanneer ik de hoog eenvoudige, maar verhevene taal der H. Schriften lees, en mijn hart uit eigene ondervinding getuigt, dat zij, als het woord van God, levendig is en krachtig en scherpsnijdender, dan eenig tweesnijdend zwaard, dan ontzinkt mij bijkans de moed, om iets van het mijne er bij te voegen, en verbeeld ik mij, dat die voorstelling der Goddelijke waarheid de meeste werking zou doen, waarbij de mensch in zijne individualiteit als verdwijnt, of op den achtergrond treedt, terwijl die waarheid in hare eigenaardige kracht zich zuiver en volkomen openbaart. Vraagt gij, wat ons tot dit schoone doel den weg kan banen; het is een vrome, kinderlijke zin; het is dat geloof, waarbij wij met den Apostel zeggen: *Ik leve, doch niet meer ik, maar* CHRISTUS *leeft in mij!* Vrees niet, dat wij bij die gemoedsgesteldheid de kunst zullen minachten; neen, wij zullen dezelve derwijze met geheel ons inwendig wezen vereenigen, dat niet de kunst op zichzelve, maar ons hart, door Godsvrucht geheiligd, 't welk de kunst als middel gebruikt, de bron van onze welsprekendheid is. Deze Christelijke zin zij het doel van uwe en van mijne pogingen, mijn lieve Chr.; dit zij het groote middel, om ons van alle ingenomenheid met onszelve bij de prediking van Gods woord te genezen, en ons alzoo voor het gevaar te beveiligen van onszelve te prediken! Verzamel dan wetenschap, zoo veel gij kunt; grijp elke gelegenheid aan, om u in de kunst van wèl zeggen te oefenen; maar blijf altoos indachtig, dat de Godsdienst beide in hare dienst hebben, en ze alzoo verheffen en heiligen moet; denk aan het schoon gezegde van LUTHER: *Ich bin nicht der Meinung, dass durchs Evangelium sollten alle Künste zu Boden geschlagen werden und vergehen, wie etliche Abergeistliche fürgeben, sondern ich wollte alle Künste gern*

sehen im Dienste Dess, der sie gegeben und geschaffen hat." Eenmaal zal de dag komen — God geve ons, denzelven te aanschouwen! — waarop wij met blijde beschaming zullen erkennen, dat onze hoogst geroemde welsprekendheid, bij het verkondigen der dingen van Gods Koningrijk, slechts het stamelen van kinderen was.

Nog iets, eer ik dezen sluit. De Rec. zegt, dat het misschien niet overtollig is, op het min nuttige van het maken van preekschetsen de aandacht onzer studerende jongelingschap eens te vestigen, en hij heeft, blijkbaar met dat oogmerk, zijne aanmerkingen daarover in de Recensie ingelascht. Ik meen mij aan geene vermetelheid schuldig te maken, door deze woorden van den Rec. over te nemen, en ze in een' omgekeerden zin op mijne bovenstaande aanmerkingen toe te passen; weshalve ik u verzoek, dezen brief, na lecture, met den nevensgaanden geleidebrief, aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen* toe te zenden.

Uw

N.... 5 Nov. 1831. H. v. L....

TER GEDACHTENIS VAN MIJNEN HARTELIJK GELIEFDEN VRIEND, DEN HOOGEERWAARDIGEN EN ZEER GELEERDEN HEER SAMUEL MAGNET, IN LEVEN PRESIDENT VAN HET PROVINCIAAL KERKBESTUUR VAN NOORD-BRABAND EN PREDIKANT TE RAAMSDONK, OVERLEDEN DEN 6 NOVEMBER 1831, IN DEN OUDERDOM VAN 84 JAREN, EN IN HET 59STE JAAR ZIJNER EVANGELIEBEDIENING.

Elck woord, uw' tong ontgleden,
Docht mij een stalen wet,
Een Godspraak elcke reden:
En als ghij altemet,
Uit Oud of Nieu Verbond,
Iet heiligs ons deed hooren,
Hoe kleefden dan mijne ooren
Aen uwen wijzen mond!

DE DECKER.

MAGNET, opregt en vroom en trouw aan pligt en taak,
Verlicht, verdraagzaam, wars van koud en liefdloos twisten,
Vreemd van dien dwingelandij, dien menschenhoogmoed vaak
Een regel voor 's geloof wil stellen van den Christen;

MAGNET, wiens eedle taal, getoetst aan 's Heilands leer,
Altijd den zondaar wees op God als *Liefde*, als *Vader*,
Wiens spreken wijsheid was; hij, de achtbre, leeft niet meer,
En 't schreijend oog betreurt in hem een' vriend en rader!
Zit zijn gemeente in rouw, de Hemel juicht van vreugd:
Een Engel trad te meer in Serafs reine kringen.
Geknield voor 's Hoogsten troon, ontvangt hij 't loon der deugd,
En volgt der Englen lied bij 't heilig Hallel-zingen.
Hier droeg hij grijsheids kroon, dáár siert hem eeuwge jeugd;
Hier leefde hij in hoop, dáár leeft hij in genieten;
Hier dankte hij steeds God voor elke bron van vreugd,
Dáár ziet hij stroomen vreugds, nooit op te droogen, vlieten.
Al rouwt dan zijn Gemeente, al schreit het vriendenoog,
De hoop des wederziens kan 't harte balsem geven,
En van zijn graf slaan wij verheugd den blik omhoog:
Het sterven was voor hem 't begin van eeuwig leven.

Rotterdam,
10 Nov. 1831. J. VAN HARDERWIJK, RZ.

AAN EENE BEDROEFDE MOEDER.

Uw zoontje, zat van weenen
En pijn en ongeneugt,
In de eerste vaag der jeugd,
Ging voor uw oog dan henen,
En zag uw wreed verdriet,
o Droeve moeder! niet.
Zijn kennis mogt niet groeijen:
In 's levens dageraad,
Die weinig gåren laat,
Begon de storm te loeijen;
Hij sloot voor 't aardsche licht
Zijn minlijke oogjes digt,
Gelijk het rozeknopje
Voor 't snerpend windgefluit
Zijn teedre blaadjes sluit
Om 't dikgezwollen topje,
Dat in zijn' eersten bloei
Versterft in de enge boei.
Maar, moeder! droog uwe oogen!
Nu, 's levens leed ontrend,
Is hem geen smart bekend;
Hij werd uw' liefde onttogen,

Om, boven leed en pijn,
Een hemelling te zijn.
Wat ftaart ge dan zoo donker?
Op Vaderlijk bevel,
Ver boven 't ftargeflonker,
Is hij bij de Englen wél.
Staak, moeder, dan uw klagen!
Uw' lievling vindt ge weêr
In hooger, reiner fpheer,
Waar ge eens het licht ziet dagen,
Dat vlekloos u verbeidt,
In 't rijk der eeuwigheid.

H.

WELKOMGROET AAN HET LEYDSCHE JAGERKORPS, BIJ DESZELFS TERUGKOMST TE LEYDEN.

Welkom! welkom, Pallas-zonen!
Echte teelt van die Godin,
Die het heldenmoed betoonen
Paarde aan kunst- en lettermin!....
Neen! geen teelt van eene moeder,
Die, in heidensch brein geteeld,
Magtloos, nimmer kind of broeder
Waren moed heeft meêgedeeld.
Neen! gij zijt het kroost dier Vaadren,
Wien, aan 't Christendom gehecht,
Nimmer vijand durfde naadren,
Als het eere gold en regt.

Naauwlijks deed de kreet zich hooren
Van 't benarde Vaderland,
Of uw eed was ook gezworen,
't Wapentuig in uwe hand.
Ja, gij zwoert, in Pallas' tempel,
Trouw aan Vaderland en Vorst.
„ Nooit betreên wij weêr deez' drempel;
(Klonk het uit uw' aller borst)
„ Nooit, nooit dekken deez' gewelven
„ Ons zoo ftil en vreedzaam weêr;
„ Nooit, nooit mogen wij weêr delven
„ Uit den fchat van kundé en eer,

„ Zoo ons Vaderland en Koning,
„ Overwaardig al ons bloed,
„ Niet tot dapp're moedbetooning,
„ In den krijg, ontvlammen doet!
„ Nooit ontvangen Leydens wallen,
„ Waar de fchim van Douza zweeft,
„ Ons met teeder welgevallen,
„ Waar onze eerzucht flechts naar ftreeft;
„ Nooit, (zoo klonk het uit uw harten,
Neêrlands dierb're jonglingfchap!)
„ Nooit zal moedwil Holland tarten,
„ En, wie 't immer hone of trapp',
„ Nooit moog' Holland ons, als zonen
„ Van Minerva, hulde biën,
„ Nimmer ons weêr liefde toonen,
„ Zoo wij voor den vijand vliên,
„ Zoo wij 't Vaderland niet wreken,
„ En den vuigen bastaard niet
„ De ijz'ren tanden durven breken,
„ Die hij ons, zoo grijnzend, biedt!"

Zóó, zoo zwoert gij, dapp're telgen
Van het Nederlandfche bloed!
En, ten fpijt van fnoode Belgen,
Gloeide in u der Vaadren moed.
Ja, die moed van de oude helden
Gloorde, o Braven! in uw hart:
Beeringen en Leuven melden,
Dat men u niet ftrafloos tart.
Dáár, ('k voel mij de borst ontvlammen
Door uw jeugdig heldenvuur!)
Dáár deedt gij de magt verlammen
Van der Belgen Palinuur (*).
Dáár deedt gij den eed, gezworen
In Minerva's koor, geftand,
En aan heel Europa hooren,
Dat geen grond, als Nederland,
Zonen teelt en weet te kweeken,
Zoo getrouw aan orde en pligt,
Die hunn' Koning durven wreken,
Voor wie de overmagt zelfs zwicht!

(*) Verrader DAINE.

Welkom! welkom in deez' koren,
Kunst en wetenschap gewijd!
Zij, wien gij uw' eed deedt hooren,
Juichen om uw' eedlen strijd.

Blink' nu in uw heldenhanden,
Wrekers van Oud-Neêrlands hoon!
Blink' het, meer dan ridderbanden
Vonk'lend, als uw waardig loon,
't Zilv'ren eermetaal, door Maagden
Aangeboôn, voor trouw en moed;
Streel' 't uw oog, o Onversaagden!
't Is de dank van 't eêlst gemoed.
Prijk' weldra ook 't eereteeken,
Straks gevormd uit Hasselts buit,
Die, toen de onverwinb'ren weken,
In zijn' donder werd gestuit;
Prijk', voor 't willig moedbetoonen,
Kruis en lint op uwe borst!
Draagt het, als regtschapen zonen
Van Oranje's grooten Vorst!

Welkom! welkom, kroost dier Vaadren,
Wien, aan God en Land gehecht,
Nimmer vijand durfde naadren,
Als het eere gold en regt!
Welkom! welkom in deez' koren,
Kunst en wetenschap gewijd!
Hier deedt gij uwe eeden hooren,
Hier ook juichen we om uw' strijd.

Leyden, den 23 Sept. 1831. v. C.

DE VAL VAN WARSCHAU.

Nooit zal een echte Neêrlands zoon
Den lof eens dwingelands vermelden:
In Neêrland klinkt geen slaventoon;
De zucht naar vrijheid teelt er helden.
Maar — oproer, dat de wet versmaadt,
Die telg van 't allersnoodst verraad,

Waar volksverleiders slechts hun *eigen heil* van wachten,
Dien afgod van het laagst gemeen,
Dien kweekt geen zucht naar vrijheid — neen!
En Neêrlands kroost zal steeds elk' oproerkreet verachten.

O volk! door heldenmoed vermaard,
Maar steeds in slavernij geklonken;
O Polen! dapperst volk der aard',
Wat kon uw woede dus ontvonken?
Was 't adeltrots of priesterlist,
(Die voedsters van geweld en twist)
Die dus u wroeten deed in eigen ingewanden?
De *vrijheid* was de *leus* — uw moed
Ontvlamt — gij stort uw heldenbloed....
En uwe *slavernij* was 't *doel* van dwingelanden.

Diep griefde 't elken menschenvriend,
Toen gij dien oproerkreet deedt hooren.
Wat was die vrijheid, die ge, ontzind,
Tot uwen afgod hadt verkoren?
Helaas! gij hebt haar nooit gekend:
Aan slavernij is 't volk gewend;
't Is 't eigendom, als 't vee, van trotsche wereldgrooten.
Die snoodaards willen Opperheer
Noch wet, noch regt; hun roem en eer
Is, 't volk naar vrijen wil in 't diepst verderf te stooten.

O Warschau! in uw' ouden wal
Werd eerst de bloedvaan opgestoken;
Straks klinkt alom het krijgsgeschal,
Alom was 't oproer losgebroken!
Uw grooten, tuk op magt en eer,
Verraadden hunnen Vorst en Heer;
't Verbond vertrapten zij, zoo plegtig eens bezworen!
Wie beefde niet bij dit bestaan?
O Warschau! gij *moest* ondergaan;
U wachtte een vreeslijk lot, u tot uw straf beschoren!

Daar werd uw vest een legerkamp,
De burger uit zijn huis verdreven,
Zijn erf, bij de algemeene ramp,
Soldaten ten verblijf gegeven;
't Dreigde all' vernieling en den dood;
Daar waarden ziekte en hongersnood,
Als spoken, grijnzend om, langs uw versperde straten;
Daar werd de stem der wet gesmoord;
Daar vielen burgers, wreed vermoord
Door 't opgeruid gemeen, nu band'loos, losgelaten!

Naauw werd uw oproerkreet gehoord,
Of vreeslijk klonk hij door het Noorden;
Een heir van krijgers rukte voort,
En snelde naar de Weichsel-boorden;
Verschriklijk bloedig was de strijd;
Een heldendrom, den dood gewijd,
Stond voor uw wallen pal — 't was sterven of verwinnen!
Daar snelden nieuwe krijgers aan;
Nu, Warschau! *moest* gij ondergaan;
Door vuur en stroomen bloeds rukte uw verwinnaar binnen!

Buigt, Poolsche grooten! 't hoofd nu neêr!
Reeds is uw vonnis uitgesproken.
Buigt, trotschaards! voor uw' Opperheer!
Gij-zelf hebt uw verbond verbroken.
Geen staatsverdrag, door u vertreên;
Zijne oppermagt, zijn wil alleen
Zij voortaan u ten wet! Leert voor uw' Heerscher knielen!
Gij trapt' uw vaderland in 't slijk;
Hij klinkt het aan zijn magtig rijk.
Bloost, bij der helden asch, die door uw snoodheid vielen!

Haarlem, den 12 Nov. 1831. P. MARK, JR.

HERINNERING AAN DE INTREDE VAN Z. K. H. DEN PRINSE VAN ORANJE BINNEN AMSTERDAM, DEN 17 SEPTEMBER 1831.

Hoe beurt gij 't achtbaar hoofd, met nieuwen glans omvonkeld,
O Amsterdam! zoo fier omhoog?
Gezeteld aan den vloed, die uwen wal doorkronkelt
En kabb'lend zwiert door boog bij boog!

Gij siert u als een bruid, en prijkt met bloem en loover,
Geplukt in Flora's schoonsten gaard;
De herfst blies er wel reeds zijn' kouden adem over,
Maar veel bleef voor uw' krans gespaard!

Zie! zelfs Natuur vindt aan uw' tooi een welbehagen;
De lang bewolkte najaarstrans
Hervormt zich in azuur, en als in lentedagen
Weêrkaatst het stroomnat Phebus' glans!

Het jubelende volk vloeit zaam in duizendtallen;
't Ontboezemt kreten, nooit gehoord,
Die dond'rend opgaan in uwe uitgestrekte wallen,
Wier galm het luchtgewelf doorboort!

Maar, lokt Verbeelding niet, bij [illegible] teugel,
Mê op haar bedriegelijke baan?
Of draagt geen zoete droom mij heen op gouden vleugel,
En blinkt niet Rome's glorie me aan?

Neen! 't is geen valsche schijn, maar voor de ontvlamde zinnen
Staat alwat groot in zich vereent!
De aloude Tiberstad haalde ook haar helden binnen,
En vierde hen in praalgesteent';

Haar grootheid bleef in 't stof der eeuwen weggezonken;
Geen Scipio verrees er weêr,
En in haar nageslacht, in priesterboei geklonken,
Herkent men 't voorgeslacht niet meer!

Maar anders is 't met u, Vorstin, die in de baren
Van 't bruisend IJ uw voeten wascht!
Dat Rome blooz' bij haar roemruchtige adeljaren;
Uw' schouder drukt geen schandelast!

Gij, trotsch op Ruiter's graf, wiens lof de faam blijft spreken,
Kunt fier nog pronken met zijn vlag;
Want een van Speyk mogt gij aan uwen boezem kweeken,
In wien men Claessens wederzag!

Gij, voorbeeld in de zucht voor eendragt, wet en orde,
En baak voor 't veege vaderland,
Toen elders de oproervaan door een gevloekte horde
Bij helgeschater werd geplant!

Gij moogt d' Oranjeheld een' zegetoon doen hooren,
Uw' Nassau kransen met laurier;
Die van zijn zegekoets uw' groet reeds komt te voren,
Bevallig en met ed'len zwier.

Verlustig u in hem, die, nu een jaar geleden,
Het gruw'len-telend oproernest
Met ridderlijken moed zoo fier dorst binnentreden,
Zich wijdende aan 't gemeene best!

In hem, die, even fier ten heil'gen strijd gevlogen,
Als Maurits voor oud Neêrland vocht,
En ons door zijn beleid en zegerijk vermogen
De aloude glorie wederkocht!

Wee hem, die d' edlen Vorst uw vest zag binnenkomen,
Den luister van zijn heldenstam;
En niet zich in den tijd der vad'ren weg kon droomen,
Het hart in laaijen gloed en vlam!

Uw [illegible] voor 't [illegible]
Dien dag, aan zoo veel schoons gewijd!
Gij moogt er, Amsterdam! met zelfgevoel op staren,
De rustverstoorderen tot spijt!

O! dat aan Seines, dat aan Weichsels oeverboorden,
Waar vuige bloeddorst offers gaârt,
De wreedaards eens den kreet van trouw en liefde hoorden,
Die zich aan Amstels golfslag paart!

Blijf, Stad! met Gods hulp, vrij van onzalig dwalen!
Blink in den nacht met starreschijn!
Dan zult ge eens aan de kroon, waarmeê Europ mag pralen,
De blankste van haar paarlen zijn!

AAN LIGTZINNIGE RIJKEN, BIJ DEN WINTERNOOD DER ARMEN.

Wanneer ge, o Rijken! mildbedeelden in dit leven!
Bij 't prachtig winterfeest, de weelde u ziet omzweven;
Ge u baadt in 't schitt'rend licht van spiegels, van kristal,
Van goud, van zilver, van een lampenkroon, wier luister
En maan en starren tart, der armen lamp in 't duister;
En heel uw danszaal dreunt van juichend vreugdgeschal;

Wanneer een zilverklank voor u de sombere uren
Herschept in blijden zang, die d' armoede eindloos duren;
Bedenkt gij dan wel eens, dat een natuurgenoot,
Van koude en honger flaauw, veelligt, in 't nachtlijk donker
Voor uw paleis vertoeft, en opziet naar 't geflonker
Van uw verguld vertrek, en zuchten slaakt als lood?

Denkt gij wel eens aan hem, wien sneeuw en ijzel prangen;
Dien vader des gezins, door wanhoop schier bevangen
En zonder werk en brood? Hij hongert, en gij braast!
Ach! zegt hij, zoo veel weelde en overvloed voor éénen!
Wat heil geniet die man! Het speelgoed van *zijn* kleenen,
Wat schat aan brood lag daar niet voor de *mijnen* in!

Aan zoo veel overdaads stelt hij zijne armoê tegen:
Zijn haardsteê zonder brand; zijn nooddruft allerwegen;
Zijn kindren uitgevast; zijn vrouw in beedlaarsdragt;
En, op een luttel stroo, zijne oude moeder, zwijgend
Terneêrgestrekt en naar den jongsten adem hijgend,
Reeds koud genoeg voor 't graf, dat zij verlangend wacht!

't Is God, wiens wil het dus bestemde, en, op deze aarde,
Deez' met den last der zorg en 's levens ramp bezwaarde,
Dien, bij min deugd, meer deel in aardschen voorspoed schonk;
Er zijn er, voor 't banket des levens uitverkoren,
Wien 't lot, bij hun geboorte, een stem: Geniet! deed hooren,
Terwijl de kreet: Ontbeer! den meesten tegenklonk.

Dit somber denkbeeld, dat zich glimpen laat noch wegen,
Het is eén doorn in 't vleesch voor hem, die moet ontberen:
Gij, Rijken van een' dag, door Weeldes droom misleid,
Zorgt, dat niet *hare* hand u roove, of doe ontzinken,
Die overtolligheên, die velen smartlijk blinken;
Maar gunt den edlen roof slechts aan Liefdadigheid!

Ja, aan Liefdadigheid, der armen God beneden;
De moeder steeds van hen, die hier op distels treden;
Die schraagt, wat rijken vaak verschoppen met den voet;
Die, Jezus' beeld op aarde, alleen voor andren leven
En, moet het zijn, zichzelv' voor hun behoud wil geven;
Die zegt, als Hij: Eet, drinkt! het is mijn vleesch en bloed!

Dat zij, Liefdadigheid, u 's levens ruime gaven
Als leen beschouwen doe, om hongrigen te laven!
Juweel of parelsnoer, hoe schittrend het ook zij,
Verspreidt een' heldrer glans, ja krijgt eerst echten luister,
Wanneer 't den naakte kleedt, en licht schept in het duister,
Voor een bedrukt gezin, der wanhoop ligt nabij.

Geeft, Rijken! De aalmoes laat gebedsverhooring wachten.
Ach! zoo een grijsaard op uw' dorpel moest versmachten,
Door zwakte en ouderdom gebragt ten bedelstaf;
Zoo 't schamel weesjen op de kruimkens zich vergastte,
Den disch ontvallen, waar ge in weelde en wellust braste,
Gods aanschijn wendde zich in toorne van u af.

Geeft, Rijken! opdat Hij, die zegent uit den hoogen,
U op een bloeijend kroost met dankbaarheid doe bogen;
Uw wijnstok zoete vrucht in volle kuip moog' biên;
Uw schuren onder 't wigt der rijpe granen kraken;
Uw ziel door weldoen zich in liefde moog' volmaken,
En gij in uwen droom eene Englenwacht moogt zien!

Eenmaal verschijnt de dag, dat de aarde ons zal begeven.
Liefdadigheid alleen maakt rijk voor 't andre leven.
Geeft, Rijken! Hier reeds loont ze, en adelt uw bestaan.
Dat de arme, wien uw feest de droeve ziel doorboorde,
Wien uwe weelde ligt tot zondig morren spoorde,
U eens 't getuignis geev': Hij heeft ons wèl gedaan!

Geeft, Rijken! opdat Hij, die voor ons heeft geleden,
Die de armen Zijne plaats bij ons wil doen bekleeden,
U liefhebb', naar gelang gij deel naamt in hun lot!
Geeft, Rijken! opdat eens, ten zoen van uwe zonden,
Een Lazarus, een magtig beedlaar word' gevonden,
Wiens voorspraak, wiens gebed u zaligspreekt bij God!

(Naar het *Fransch* van VICTOR HUGO.) J. W. IJNTEMA.

MENGELWERK.

IETS, BETREKKELIJK DEN JONGST GEËINDIGDEN VELDTOGT IN BELGIË.

Buitengewone gebeurtenissen en voorvallen, die, uit eigen aard, het gemoed op eene treffende wijze aandoen, ontwikkelen tevens in den menschelijken geest nieuwe en te voren als 't ware sluimerende aandoeningen, gewaarwordingen en denkbeelden, maar die, naar ieders *individualiteit* en denktrant gewijzigd, niet zelden zoo zeer schijnen uiteen te loopen, dat men zich te regt verwonderen moet over het verschil der resultaten, welke, door onderscheidene *individus*, ten aanzien van ééne en dezelfde gebeurtenis, worden afgeleid.

Deze algemeene opmerking geldt ook den jongst geëindigden veldtogt, en de verschillende beschouwingen, waartoe dezelve bij velen onzer ernstig en gemoedelijk denkende landgenooten aanleiding heeft gegeven. Immers, terwijl sommigen aan dien strijd en deszelfs roemrijke uitkomst met warme vreugde en erkentelijk gevoel van dankbaarheid aan God gedachtig waren, ontbrak het niet aan de zoodanigen, die, óp hunne beurt, van krijg en bloedstorting afkeerig, hoogst ongaarne, door woord of daad, iets zouden toebrengen, om den oorlogzuchtigen geest onder onze landgenooten nog meer aan te wakkeren en op te wekken.

Schrijver dezes leerde deze denkbeelden, bij verschillende gelegenheden, kennen. Hij voor zich deelde in de denkbeelden der eerstgenoemden, zonder daarom de gevoelens van andersdenkenden te veroordeelen. Integendeel vond hij dezelve eene nadere toetsing overwaardig; en, deelt hij de slotsom zijner overwegingen te dezer plaatse mede, het is in de overtuiging, dat hij hierdoor welligt eenig nut stichten kan.

Onze vrouwelijke landgenooten ziet men niet zelden

onder de voorstanders van de leer des vredes zich scharen; en is het te verwonderen, dat vooral de teedere kunne van krijg en bloedstorting gruwt? of kan het bevreemding wekken, dat de Nederlandsche vrouw of maagd, die, door zuivere vaderlandsliefde gedreven, den geliefden echtgenoot, zoon of broeder niet terughield om ten strijd te gaan, toch eindelijk, nu geliefde betrekkingen ten doel stonden aan vijandelijk vuur en staal, voor alwat oorlog heet terugbeeft? Neen, voorzeker! en men beschuldige het zwakkere geslacht hier vooral niet van gebrek aan vaderlandsliefde, of van lafhartigheid. Of behoort er geen moed toe, geliefde betrekkingen aan te moedigen tot eene onderneming, waarvan men de gevaren kent, en de verliezen berekent, waarop ons dezelve, in onze dierbare bloedverwanten, kan te stade komen? En lijdt niet de zwakke vrouw meer, door zorg en angst voor hare geliefden, dan wanneer zijzelve, met en nevens hen, een dreigend gevaar ging trotseren? In hoe vele gevallen is niet eene pijnlijke onzekerheid grievender, dan eene ramp, die ons werkelijk trof; en wij — wij zouden dan de smartelijke uitlatingen van het vrouwelijk gevoel miskennen, en dezelve aan lafheid, weekhartigheid of egoïsme toeschrijven? — Onmogelijk!

Dan, het ontbreekt ook niet aan de zoodanigen, ook onder onze mannelijke landgenooten, die *uit grondbeginsel* afkeerig zijn, den krijgshaftigen geest onzer natie aan te wakkeren. Volgens hunne overtuiging verdient geen krijg den naam van *heiligen* oorlog, aangezien het krijgvoeren in kennelijke weêrspraak is met het Evangelie des vredes en der liefde, en alzoo, strijdig met Gods wil, den Christen geenszins betaamt; terwijl het integendeel zijn pligt is en blijft, tot het vernietigen van allen oorlog mede te werken.

Wie zou deze grondbeginselen niet van heeler harte toejuichen, en den echt-Christelijken zin niet eerbiedigen, die in dezelve onmiskenbaar doorstraalt? grondbeginselen en gezindheden, die dan ook elders het aanzijn

hebben geschonken aan genootschappelijke vereenigingen tot *het afschaffen van allen krijg*, en die voorzeker de toejuiching van elken vriend der menschheid overwaardig zijn, ook zelfs dan, wanneer eene zoo edele bedoeling geenszins naar wensch moge slagen; even gelijk dit, doorgaans, met de meeste menschlievende pogingen het geval is geweest, en wel altoos zal blijven. Immer schenkt het toch het zoetste bewustzijn, naar vermogen, het goede gewild te hebben.

Op deze wijze aan de voorstanders van het door ons aangewezen grondbeginsel alle regt latende wedervaren, zal men ons wel niet van partijdigheid in ons oordeel beschuldigen, wanneer wij *onze* denkbeelden over hetzelve mededeelen, met die heuschheid, welke wij aan elken menschenvriend zoo gaarne doen wedervaren, ook dan, wanneer wij met hem, in wijze van beschouwen, vermeenen te moeten verschillen.

Ook *wij* zouden den dag zegenen, waarop alle volken der wereld, ongeveinsd, toetraden tot het *heilig verbond*, dat het oorlog van den aardbodem verbande; en offchoon de tegenwoordige gesteldheid der volken het aanbreken van dien dag des heils nog in de verre toekomst verborgen houdt, zoo gelooven wij toch, op grond van Gods onfeilbare openbaring, dat de tijden eenmaal komen zullen, wanneer men de zwaarden tot spaden en de spiesen tot sikkels smeden zal. Dan, terwijl wij die heilrijke toekomst verbeiden, blijft de wereld wat zij *is*, en is zij nog geenszins wat zij *kon* en *behoorde* te zijn — een verblijf van vrede en liefde; en, daarenboven, bestaat er tusschen *theorie* en *praktijk* een merkbaar onderscheid; terwijl men altoos wél zal doen, bij de bevordering van het goede, tijden en omstandigheden in aanmerking te nemen.

Men kan, het is waar, met het Evangelie in de hand, waarin geschreven staat: *zij, die het zwaard nemen, zullen door het zwaard vergaan*, aantoonen, dat het krijgvoeren den Christen niet betaamt; maar evenzeer lezen wij in dat zelfde Evangelie: *Ik ben niet gekomen*

om vrede op aarde te brengen, maar het zwaard. En alhoewel men deze woorden geenszins op het *doel*, maar op de *gevolgen* der Evangelieverkondiging, in eene zondige wereld, behoort toe te passen, zoo leeren wij toch hieruit, dat verdeeldheden, ergernissen, tweedragt en vijandelijke gezindheden en gedragingen, door het alziend oog des Goddelijken Leeraars, in volgende tijden werden te gemoete gezien. Op die wijze ontstonden dan ook, om van niets anders te gewagen, ten tijde der gezegende Kerkhervorming, in *Boheme*, *Duitschland* en de *Nederlanden* geweldige beroeringen en oorlogen; en wij aarzelen niet, den strijd onzer vrome vaderen tegen PHILIPS en zijne *Spaansche Inquisitie* een' *heiligen* oorlog te noemen.

En welk oordeel zullen wij vellen over den tegenwoordigen kampstrijd met *België?* Is dezelve, wanneer wij den aard, de gesteldheid en godsdienstbelijdenis der bewoners van Zuid en Noord in aanmerking nemen, in het wezen der zaak, wel iets anders, dan een strijd tusschen de onderdanen van het rijk des *lichts* en het gebied der *duisternis?* en, bijaldien men ook alleen *staatkundige* beweegredenen voor den schandelijksten afval wilde laten gelden, dan nog is *waarheid*, *regt* en *goede trouw* aan onze — *logen*, *onregt* en *verraad* aan de zijde der *Belgen;* en is alzoo een krijg, dien *zij ons*, en niet *wij hun*, aangedaan hebben, niet te regt met den naam van *heiligen* oorlog te bestempelen?

Men misduide hier echter onze meening niet. Want alhoewel wij niet aarzelen, aan onzen tegenwoordigen kampstrijd met *België* den zoo even genoemden naam te geven, zoo doen wij zulks niet, omdat wij den *oorlog*, als *zoodanig* beschouwd, voor iets *heiligs* houden; maar omdat *de beweegredenen*, *die ons noodzaakten het zwaard aan te gorden*, *eerwaardig* en — in zoo verre men van iets menschelijks dit woord mag bezigen — *heilig zijn.*

Zij, die een tegenovergesteld gevoelen zijn toegedaan, zullen, wij vertrouwen dit gaarne, meer gewigts hechten aan den *geest*, dan aan de *letter* der Goddelijke ge-

boden, waarbij, onder anderen, ook de *doodslag* verboden wordt; terwijl intusschen in die zelfde openbaring gelezen wordt, dat *het verslaan van een' dief, in het doorgraven gevonden wordende, niet als bloedschuld zou worden gerekend.* Duidelijk blijkt hieruit, dat het denkbeeld der *zelfverwering* aan deze Goddelijke wetsbepaling verbonden is; en het is *dit* denkbeeld, hetwelk wij, zoo lang de krijg deze aarde zal beroeren, aan onze beslissing over het *regtmatige* of *onregtmatige* van elken oorlog wenschen te verbinden. En wie was, in den krijg met *België*, de aanvallende partij? Laat de feestdag van 's Konings verjaring, in 1830, deze vraag beantwoorden!

Met andere woorden: ware de krijg, die ons op zoo vele opofferingen, verliezen en tranen is te staan gekomen, aan *onzen* kant toe te schrijven aan de verderfelijke bedoelingen van eerzucht, veroveringsgeest en gewaande Vorstengrootheid, dan — wij bekennen dit openhartig — zouden wij onze landgenooten even min ten strijde nopen, als wij ten jare 1811 en 1812 daarvan ons afkeerig betoonden; maar thans, nu wij door Vorst en vaderland, voor de zaak van waarheid en regt, ten strijde worden opgeroepen, en ons geene andere keuze overig blijft, willen wij ons volksbestaan en onze onafhankelijkheid niet verliezen, nu vreezen wij niet, onze *vredelievende natie* in een *oorlogzuchtig volk* te zullen herscheppen, wanneer wij hen blijven aanmoedigen voor het vaderland te strijden, of hen openlijk vereeren, na den terugkeer uit eenen voor hen zoo roemrijken krijg.

Wij vereeren alle philantropische begrippen, die hunnen grondslag uit de leer van het gezegend Christendom ontleenen, maar erkennen tevens de mogelijkheid, dat dezelve, onder zekere omstandigheden, overdreven kunnen worden. Ook *wij* noemen den krijg een monster, en het voeren des oorlogs eene pest der aarde; en wij zegenen het nageslacht, dat de koesterende zon van eenen algemeenen en eeuwigen vrede over het wereld-

rond zal zien opgaan; ja, wij juichen elke poging toe, die dezen zaligen tijd voor het menschdom, vroeger en vroeger, kan doen geboren worden; maar, waar *onregt* en *geweld* het *geluk* eens volks op het ſpel zetten, daar is, naar onze overtuiging, in de tegenwoordige geſteldheid der wereld, een oorlog, uit zelfverwering ontſtaan, geenszins ſtrijdig met onze Christelijke roeping.

„ Maar — vraagt men ons — is dan de Christen „ niet verpligt, naar vermogen, alles aan te wenden, „ wat dienstbaar zijn kan, om het oorlog van de we- „ reld te doen verdwijnen?" — Voorzeker! Dan, in de aanwending der middelen hiertoe ga men met bedachtzamen ijver te werk! Ons komt het voor, dat althans *individuële* invloed hier meer *negatief* dan *poſitief*, met eenige vrucht, zal kunnen werken; immers hebben *individus*, als zoodanig, zitting noch ſtem in de kabinetten der Vorſten, en, over het geheel, worden aldaar de grondbeginſelen van het Evangelie hoogst zeldzaam op den voorgrond gezet. Onzes inziens berust onze verpligting in dezen, *eerſtelijk*, in het aanwenden van alle gepaste middelen, om de *rampen* en *ijſelijkheden* des oorlogs, waar en zoo veel mogelijk is, te verminderen. Hoe veel goeds heeft hier niet reeds het Christendom geſticht; maar hoe veel meer blijft aan hetzelve nog te verrigten overig! En, *ten andere*, behoort elk Christen, naar zijn vermogen, en vooral in zijnen kring, zich te bevlijtigen, om den afkeer zijner Medechristenen tegen elken *onregtvaardigen oorlog* op te wekken. Wordt die afkeer, meer en meer, algemeen, en gaat deze, eindelijk, tot de rij der volksbegrippen over; wordt deze vooral der jeugd ingeboezemd, en ontvangen de natiën eenmaal, uit deze aldus voorbereide jeugd, hare toekomende wetgevers, — dan mogen de voorſtanders des vredes de blijde hoop beginnen te voeden, dat de toekomst, eenmaal, onder den zegen van boven, hunne ſchoone vooruitzigten verwezenlijken zal. *Maar — wie onzer zal leven, wanneer de Heere dit zal doen geſchieden?*

GEDACHTEN VAN EENEN DUITSCHER, OVER DEN BELGISCHEN OPSTAND IN 1830.

„Het is bekend, dat de zaak der oproerige *Belgen* „geruimen tijd werd goedgekeurd en toegejuicht door „zoodanige *buitenlanders*, die tot de *liberalen* behoo„ren of willen behooren. Men deed het voorkomen, „alsof een onderdrukt volk, een ondragelijk juk afwer„pende, tegen het geweld van willekeur en dwinge„landij worstelde. Wij, die met deze verbijsterde „*Belgen* jaren lang onder dezelfde wetten leefden, wij „weten, dat het oproer aan geheel andere oorzaken „toegeschreven moet worden. En buitenlands begint „men ook meer en meer naar waarheid te oordeelen „over den lang en listig voorbereiden opstand. Wel„ligt zal het sommigen der Lezeren van dit *Mengel*„*werk* niet onaangenaam zijn, hier medegedeeld te vin„den, wat over de gebeurtenissen in *België* wordt ge„zegd in een zeer *liberaal Duitsch* Tijdschrift, welks „strekking kenbaar is aan de zinspreuk: *Voorwaarts!* — „Wij nemen dus daaruit het volgende over."

Velen in *Duitschland* en elders hebben (in den beginne vooral) den *Belgischen* opstand uit een geheel verkeerd oogpunt beschouwd, alsof het volk reden had, om tegen den Koning der *Nederlanden* zich te verzetten. Maar zij, die het gedrag der *Belgen* eerst aan vaderlandsliefde meenden te moeten toeschrijven, kenden den eigenlijken toestand van *België* niet, en hadden geenszins opgemerkt, wat sedert 1814 aldaar gebeurde. Te onregt heeft men ook het *Brusselsche* oproer gelijk willen stellen met de omwenteling, die een weinig vroeger te *Parijs* plaats had. Tusscher beider oorzaken en bedoelingen is een zeer groot verschil. Hij dwaalt derhalve, die de zaak der *Belgen* naar die der *Franschen* zou willen beoordeelen.

Tusschen de *Fransche* OMWENTELING van 1830 en het OPROER der *Belgen* is wel gelijkheid, maar alleen

in omgekeerde rede. De *Fransche* omwenteling was tegen eene *Jezuitsch* gewordene Regering gerigt, en had in het algemeen ten doel het verdedigen van de belangen der menschheid — *verlichting*, *beschaving*, *vrijheid* — tegen de pogingen, die aangewend werden, om den geest des tijds in *Frankrijk* te onderdrukken, en *de duisternis der Middeleeuwen terug te brengen*; in *België*, daarentegen, wil eene *Jezuitsch-Ultramontaansche* partij, die het domme volk heeft weten op te winden, den *geest der verlichting*, in welken de *Nederlandsche* Regering ook ten opzigte van het Roomsch-Katholieke *België* in het algemeen sedert 1814 gehandeld heeft, bestrijden, en hare eigene belangen in de plaats van die der menschheid stellen, — hare eigene belangen tegen de *verlichting* der negentiende eeuw doen gelden. *Frankrijk wilde voorwaarts* en *België wil — rugwaarts!* Dat wil *België*, zoo men namelijk hier van *België* in het algemeen, en niet veeleer van het door die Monnik-*Jezuitsche*, Roomsch Pausselijke partij opgezette en verbijsterde gedeelte der bevolking spreken moet. Het is de duistere geest der terugwerking, die tegen de *Nederlandsche* Regering zich verzet, maar die den vorm en het gewaad van eene tegen willekeur strijdende tegenkanting heeft aangenomen. Het is slechts het drijven van eene zekere Priesterpartij, die zich vijandig toont tegen alle vrijheden, welke ten gevolge van toenemende ontwikkeling thans dringende behoefte zijn geworden — van die onverdraagzame partij, welke, tegen eene Protestantsche Regering, die, in den echten geest van het Protestantismus, billijke vrijheid in alle opzigten, zoo veel mogelijk, poogde te bevorderen, zich aankantende, sedert 1814 in het geheim en openlijk werkte, om haar doel te bereiken. Die partij der sluwe *Ultramontanen* is immers tegen vrijheid in het godsdienstige, tegen gelijkheid in burgerlijke regten, en tegen zoodanige vrijheid der drukpers, als er voor alle onderdanen in het Koningrijk der *Nederlanden* bestaat! Zij wil elke andere Godsdienst uitsluiten, en verlangt voor zich

boekenkeur en geestelijk oppertoezigt! Men weet maar al te goed, welke listen zij gebruikt heeft ten opzigte der vrijheid van drukpers en van het openbaar onderwijs, dat aan de zorg der Regering was toevertrouwd. Moge ook de *Nederlandsche* Regering soms in de keuze der middelen misgetast hebben; moge het waar zijn, dat er gebreken in het bestuur plaats hadden, en dus de *Belgen* met reden over bezwaren konden klagen, — ieder, die den gang der zaken in *België* van 1814 af oplettend gadegeslagen, en de listige kabalen eener woelende Geestelijkheid opgemerkt heeft, kan niet het minste daarover in twijfel zijn, dat deze *Jezuitsche* partij van die misslagen, gebreken en bezwaren op eene slimme wijze gebruik wist te maken, om, onder zekere voorwendsels, een groot gedeelte der bevolking dienstbaar aan hunne eigene geheime oogmerken te maken en tot openbaren opstand tegen de Regering aan te zetten. (*) De eigenlijke oorzaak van al het gebeurde is te zoeken in de woelingen van zekere heerschzuchtige partij in *België*. Had het volk al reden tot ongenoegen over misslagen en gebreken in het bestuur gehad, deze ontevredenheid zoude zich geheel anders, dan in de dagen van September, geopenbaard hebben. Slechts kwalijk gewijzigde godsdienstijver, opgewekt en onderhouden door die *Jezuitsch Ultramontaansche* partij, kon zoodanigen tegenstand veroorzaken. Van de staatkunde, welke twee landen van zoo verschillende ontwikkeling vereenigde, wordt hier niet gesproken. Men neme echter in aanmerking, dat sommige misslagen en gebreken in het bestuur, waarover de *Belgen* misschien met reden konden klagen, niet zoo zeer aan de *Nederlandsche* Re-

(*) De door *Jezuiten* bewerkte volksbewegingen in *België* leveren een nieuw en sprekend bewijs, hoe die huichelaars alle kleuren en maskers weten aan te nemen en elk middel te gebruiken, om tot hun doel te geraken. Dán zijn zij het gevaarlijkste, wanneer zij, gelijk in *België*, de rol van *liberalen* spelen. Hier geldt dus het oude spreekwoord: „Als de vos den zedemeester begint uit te hangen, dan is het: *boer! pas op je kippen!*"

gering te wijten zijn. Omstandigheden gaven er aanleiding toe. Tusschen twee zoo ongelijksoortige deelen kon de vereeniging niet anders, dan op zeer onvolkomene wijze, plaats hebben. De schandelijke woelingen der *Ultramontaansche* partij en de daardoor veroorzaakte omwentelingsgeest deden heilzame pogingen der Regering mislukken. Door die tegenkanting vooral kwam het, dat er fouten begaan werden. En de eigenlijke raddraaijers, steeds naar vaste plannen te werk gaande, waren slim genoeg, om, het zij dan wezenlijke, het zij voorgewende, gebreken in het bestuur zich ten nutte te maken, ten einde alle de maatregelen der Regering verdacht te doen voorkomen.

Het oproer der *Belgen* is niets anders, dan *strijd der duisternis tegen het licht.* De *Nederlandsche* Regering wilde *volksverlichting* bevorderen. In *Frankrijk* (vooral tot aan Julij 1830), in *Spanje*, *Italië*, in een gedeelte van *Zwitserland* en *Duitschland* streed en strijdt nog zekere lichtschuwe partij op gelijke wijze. De geschiedenis onzer dagen geeft belangrijke wenken. Die opmerken wil, kan veel leeren. *Rome*, het *Pauselijk Rome*, blijft steeds *Rome*, ook in de negentiende eeuw, en laat geene pogingen onbeproefd, om de voorwaarts gaande volken met het fijngesponnen webbe zijner *hierarchij* te omgeven en in hunne beweging tegen te houden, of op de verlatene paden der Middeleeuwen terug te leiden. *Rome wil rugwaarts; de wereld wil voorwaarts — wat willen de Regeringen?*

IETS, OVER EENE RECENSIE IN DEN RECENSENT, OOK DER RECENSENTEN.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer en Vriend!

In den *Recensent, ook der Recensenten*, voor dit jaar

1831, No. V. bl. 216, 217 van het Recensiewerk, vond ik het verslag van de *Epistolae* HUGONIS GROTII *ineditae*, onlangs door de derde klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut uitgegeven, en aldaar, in eene aanteekening No. 1, het volgende: „Er zijn „ook nog twee Latijnsche Brieven van DE GROOT „afgedrukt in *Insignium Virorum Epistolae*, *e Biblio-„thecâ* J. G. MEELII, *editae Amstelodami* 1701, bl. „10, 12, beide geschreven aan zijn' Broeder, 2 Febr. „en 10 Mei 1620, *toen* DE GROOT *nog Pensionaris* „*van Rotterdam was.* Dezelve zijn in geene der twee „genoemde verzamelingen (namelijk die van BLAEU en „MEERMAN) opgenomen." — Hierop valt het een en ander aan te merken.

1. Men mag zich verwonderen, dat de Heer Aanteekenaar slechts *twee* Brieven van DE GROOT, in de verzameling van MEELIUS op bl. 10, 12 uitgegeven, vermeldt, en geen gewag maakt van eenen *derden* en veel belangrijkeren, aldaar te vinden op bl. 17—23, geschreven aan den Groot-Zegelbewaarder van Frankrijk ALIGRE (ALIGRIUS), op den 25sten April 1624.

2. Het is vreemd, dat, wegens de Brieven, door DE GROOT in 1620 aan zijnen Broeder geschreven, gemeld wordt, dat hij toen nog *Pensionaris van Rotterdam* was. *Met de daad* hield hij toch op dat te zijn, toen hij in 1618 gevangen, of althans toen hij, in 1619, tot eeuwige gevangenis veroordeeld werd; schoon hij zelf zich altijd, uit hoofde van zijne overeenkomst met de stad *Rotterdam*, bij de aanvaarding zijner bediening, (houdende, dat hij van dezelve niet ontzet kon worden buiten zijne toestemming) als zoodanig bleef aanmerken: gelijk hij er dan ook, zoo als zaakkundigen weten, geen afstand van deed, vóór dat hij, door het Hof van Zweden, als Ambassadeur bij dat van Frankrijk, was aangesteld, en *Rotterdam* daarna aan zijne Erven uitkoop heeft moeten doen van hetgeen van die stad, als aan hem verschuldigd salaris, tot op laatstgemelden tijd, gevorderd werd. Maar de Brieven zijn uit den Loevesteinschen

kerken geschreven, en dit had er dus mogen worden bijgevoegd.

3. Den Schrijver der aanteekening schijnen onbekend gebleven te zijn HUGONIS GROTII *Epistolae sex ineditae*, *edente* ADR. STOLKER, *Lugduni Batavorum Typis* D. DU MORTIER ET FILII, 1809. 8vo. Het is waar, (en het geeft mij genoegen, dit hier zelf te mogen opmerken) dat ik, toen ik die *zes* Brieven uitgaf, aan de verzameling van MEERMAN geene kennis had, en dus dezelfde *drie*, daarin voorhanden, en bij mij, met vele anderen, in handschrift berustende, en in BLAEU's verzameling niet voorkomende, verkeerdelijk voor onuitgegeven gehouden heb. Doch de *drie* overigen, de een aan G. J. VOSSIUS, de ander aan CHR. CASSIUS, de derde aan JO. ARN. CORVINUS geschreven, zagen, mijns weetens, te voren nooit het licht.

Ik voeg hier nu bij, dat nog twee andere Latijnsche Brieven van DE GROOT, door BLAEU noch MEERMAN opgenomen, beide aan PETRUS CUNAEUS in 1616 en 1617 geschreven, voorkomen in P. CUNAEI *et doctorum Virorum ad eundem Epistolae*, gedrukt te Leiden bij P. VAN DER AA, 1725. 8vo. op pagg. 98 en 100. Weligt schuilen elders nog meerdere; en zoo men 's Mans *Fransche* en *Nederduitsche* Brieven wilde uitgeven, (gelijk de Heer MEERMAN er één, in de eerstgemelde taal, heeft opgenomen) zoude daarvan een nog al aanmerkelijke bundel te maken zijn.

Nog iets te dezer gelegenheid. In mijn woord aan den Lezer, bij mijne uitgave der *sex Epistolae*, had ik geschreven: *fide optima illas descripsi; nec vereor, ne difficulter se rerum gnaris genuinos* GROTII *foetus esse sint probaturae.* Een der toenmalige Recensenten, (ik weet niet meer, welke) de uitgaaf aankondigende, beweerde, dat ik had behooren te schrijven *ne non difficulter.* Ik was en ben nog van ander gevoelen. Ik dacht, dat *difficulter* de verlangde herhaling der ontkenning bevatte, dewijl zij hetzelfde is als *non facile*:

ADR. STOLKER.

DOORGRAVING VAN DE LANDENGTE VAN PANAMA.

(*Tweede Artikel.*)

Alles, wat betrekking heeft tot deze zaak, verdient opmerking; en ik stel mij voor, om, voortgaande, alles, wat meer en meer inlichting daaromtrent kan geven, te trachten te noteren. Voor *ons* land is deze zaak ongemeen belangrijk: want, bij eene niet geheel onmogelijke uitvoering van het bedoelde ontwerp, zou zulks eene volkomene verandering in de zeevaart te weeg kunnen brengen; terwijl de weg naar onze *Oostindische* bezittingen wel de helft zou bekort worden.

In het voorgaande artikel over dit onderwerp (*Letteroef.* No. XIV.) is er een algemeen overzigt gegeven van de betrekkelijke hoogte der beide zeeën aan weerzijden van de landengte van *Panama*, zoo als zulks in 1828 en 1829 door de Heeren LLOYD en FALMARK bij naauwkeurige waterpassing bevonden is. De navolgende bijzonderheden worden grootendeels gegeven in de *Nouvelles Annales des Voyages* van Nov. en Dec. 1830.

Het schijnt, dat, bij alle vroegere onderzoekingen van geleerden of reizigers, welke dit gedeelte van *Amerika* hebben bezocht, steeds de gelegenheid verzuimd is, om eenig bepaald onderzoek hieromtrent te doen, of wel, dat de pogingen, daartoe aangewend, mislukt zijn. Toen onder anderen de *Fransche* Akademisten BOUGUER en LACONDAMINE zich in 1735 naar *Quito* begaven, om de drie eerste graden van den Meridiaan te meten, en zij over de landengte van *Panama* kwamen, waren zij wel voorzien van barometers; maar verzuimden er zich van te bedienen, toen zij zich van *Porto-Bello* naar *Panama* begaven; waardoor zij dan ook niets omtrent de hoogte van dit scheidingspunt der wereldzeeën konden bekend maken.

Don ANTONIO DE ULLOA, die in de Commissie der Graadmeting was, beproefde wel om eene barometrische hoogtemeting te doen; maar de hoogten, door hem in zijne *Observaciones astronomicas y nauticas* bekend gemaakt, hebben echter, volgens de *Annales des Voyages* voornoemd, uitkomsten gegeven, die wel zesmalen te groot zijn zouden (*).

(*) Men vindt echter in het gemelde artikel geene voldoende bewijzen, dat deze opgaven van ULLOA zoo veel

Sinds de meting der drie graden bij *Quito*, en derhalve sinds meer dan 80 jaren, is men steeds in dezelfde onwetendheid gebleven ten aanzien van de hoogte der bergen op de landengte van *Panama* boven het waterpas der zee, zoo wel als ten aanzien der mogelijkheid om een bevaarbaar kanaal te maken van de eene zee naar de andere. Latere reizigers, die van barometers voorzien waren, zoo als VON HUMBOLDT, CALDAS, BOUSSINGAULT, RIVERO, PENTLAND enz., zijn niet op de landengte geweest; en het schijnt dus te blijken, dat aan den Generaal BOLIVAR de eer toekomt, van in 1828 en 1829 door de Heeren LLOYD en FALMARK dit voor den wereldhandel zoo belangrijk terrein te hebben doen opnemen en waterpassen; hebbende daarenboven, met eene lofwaardige edelmoedigheid, gelast, om in *Europa* de kaarten en uitkomsten dezer waterpassing bekend te maken, waarvan het deel der *Philosophical Transactions* van 1830 voor het eerst de bekendmaking vervat, zoo als in het voorgaande artikel over dit onderwerp vermeld is.

Deze waterpassing, waarvan aldaar de voornaamste uitkomsten zijn opgegeven, is begonnen aan de kust van den grooten Oceaan te *Panama*, en strekte zich noordwaarts naar het bovendeel van de *Rio Chagre*, en wel een weinig boven derzelver vereeniging met de *Rio Peguení*, de waterpasse stand van de *Chagre* is daarbij gevonden op 169 Eng. voeten boven volzee in de baai van *Panama*.

Het is tusschen de stad en de vereeniging van de rivieren de *Chagre* en de *Peguení*, dat het verhevenste punt der geheele waterpassing gelegen is; men noemt het *Alto de Maria Henrique*; hetzelve ligt op 633 Eng. voeten boven *Panama*.

De regentijd en de verbazende massa bosschen beletteden in 1828 het voortzetten van dezen arbeid. De Heer LLOYD kon de waterpassing niet eerder voleindigen dan in Februarij;

---

van de waarheid zouden afwijken, ten zij men ook waarnemingen van anderen zonder nader onderzoek voor zeker aanneemt. ULLOA, die zich in 1734 naar *Amerika* begaf, bleef aldaar bestendig tot 1744, terwijl hij in 1755 voor de tweedemaal naar *Amerika* ging, en in 1767 terugkwam; hij is dus een' geruimen tijd in die streken geweest, en heeft gelegenheid gehad om naauwkeurige waarnemingen te doen; men moet zich alzoo verwonderen, dat deze hoogtewaarnemingen zulk een aanmerkelijk verschil opleveren.

hij volgde steeds de oevers van de *Chagre*, eerst zuidoostwaarts tot *Cruces*, verders noordoostwaarts door het stadje *Gorgona* en de vereeniging van de *Rio Trinidad*, en hij kwam alzoo aan den mond der rivier in de zee der *Antillen*.

De keten van bergen houdt bijna geheel op in dit gedeelte der landengte. De aaneenschakeling of liever de groepen van de hoogste heuvels bevinden zich in het zuidelijkste gedeelte der landengte tusschen *Cruces* en *Panama*. De bergen verheffen zich meer in het westen. Volgens de *Annales des Voyages* voormeld, zou de Heer LLOYD zich echter bedriegen, wanneer hij wilde, dat de *Cordillieras* ten zuiden van de baai van *Mandinga*, op de plaats, waar ze op het vaste land voortgaan, standvastig in hoogte toenemende, zich zonder afbreking vereenigen met de *Cordillieras* van de *Choco* en van de provincie van *Antioquia*. Het terrein ten zuiden van de *Rio Tuyra*, tusschen de groote *Rio Atrato* en de kust van den grooten Oceaan, is verder een laag terrein, en de Heer LLOYD schijnt onbekend te zijn met het ontwerp, om de baai van *Cupica* (gelegen een weinig benoorden de *Punta de San Francisco Solano*) te vereenigen met de *Rio Napipi* of *Naipi*, eene van de rivieren, die in de *Atrato* vloeijen.

De gemeenschap tusschen de beide zeeën van *Porto-Bello* tot *Panama* kan gemakkelijk worden gemaakt door kanalen voor kleine schepen; het schijnt echter, dat het maken van ijzeren wegen daartoe de voorkeur zal verdienen, en wel van de zamenvloeijing van de *Rio Trinidad* met de *Chagre* af tot *Panama* en *Chorrera*, een weinig ten oosten van die stad. Deze wegen zouden alleen kostbaar zijn om daar te stellen, uit hoofde dat de kreupelbosschen doorsneden zijn met vele beekjes, die gedurende den regentijd sterk opzwellen.

De Heer VON HUMBOLDT, die, door zijne kennis van de luchtsgesteldheid en de verdeeling der gewassen, de hoogte van het verhevenste punt der landengte, op den weg tusschen de beide havens, geschat had op een weinig minder dan 550 Eng. voeten, (volgens LLOYD 633 voeten) had sinds langen tijd de oplettendheid gevestigd op het verschil in hoogte van den grooten Oceaan en de zee der *Antillen* bij hoogwater, en op de middeling in de hoogten van den waterpassen stand der beide zeeën, welke daaruit als gevolg kan getrokken worden.

Het gemelde voorgaande artikel, over dit onderwerp medegedeeld, heeft de voornaamste uitkomsten opgegeven der werkzaamheden van de Heeren LLOYD en FALMARK, welke hieromtrent thans een nieuw licht verspreid hebben; het is dus overtollig, die hier te herhalen. Daar nu de schepen, die meer dan 12 voet diep gaan, niet in de *Rio Chagre* kunnen komen, zoo stelt LLOYD voor, een klein afleidings- of hulpkanaal te graven, dat in de baai *del Limon* uitkomt (*Navy bay*), welke even veilig als gemakkelijk is.

Het vasteland van *Amerika* biedt vijf punten van gemeenschap aan tusschen de beide zeeën, als:

1°. De kleine groeve (*quebrada, ravin*) *de la Raspadura* in het zuidelijke *Choco*, alwaar zelfs vóór de omwenteling een klein kanaal bestond.

2°. De baai van *Capica*, in het noordelijke *Choco*.

3°. De landengte van *Panama*.

4°. Het meer van *Nicaragua*.

5°. De landengte van *Guasacualco*, waarvan FERDINAND CORTEZ in zijne *Brieven aan* KAREL V als van een geheim geweg maakt.

De voordeelen, welke ieder dezer vijf punten den handel kunnen aanbieden, zijn in alle derzelver bijzonderheden door den Heer VON HUMBOLDT, in zijne *Reize naar de Keerkringslanden*, en in zijne *Staatkundige Proeve over Nieuw-Spanje*, ontvouwd geworden.

Het meer van *Nicaragua* en de *Rio San Juan* schijnen alleen de geschiktheid te bezitten voor een eigenlijk zeekanaal voor groote schepen, zoo als het *Caledonische* en het *groote Noordhollandsche kanaal*.

Men kan bij deze gelegenheid niet onopgemerkt laten, hoe aangenaam het voor ons vaderlandsch gevoel is, om te zien, dat ook door vreemden het groote *Noordhollandsche* kanaal als een algemeen bekend voorbeeld wordt aangehaald, en dit grootsche werk verdient zulks ook in zeer vele opzigten. Meer en meer worde dan ook ons echt nationaal gevoel gestijfd door de opmerking, dat vreemden ons weder meer en meer regt doen, en dat kunsten en wetenschappen, tevens met den roem, door onze braven op het veld van eer zoo schitterend behaald, zamenwerken, om ons dierbaar vaderland weder ten top van eer door de geheele wereld te doen rijzen.

Brieven van *Guatamala* van 20 October 1829 hebben ook

gemeld, dat de Generaal VERVEER, Afgezant van Z. M. den Koning der *Nederlanden* bij de Republiek, zich, ingevolge orders van zijn Hof, bezig hield met een ontwerp van gemeenschap tusschen de golf van *Nicoya* en het meer van *Nicaragua*. Men heeft onlangs uit de dagbladen gezien, dat genoemde Generaal zich thans in het vaderland bevindt.

In voornoemde *Annales* wordt voorts nog gezegd, dat de onlusten in de Republiek van Centraal-*Amerika* alleen de aankomst van *Hollandsche* Ingenieurs belet hebben.

Toen het *Spaansche* Gouvernement zonder eenige tegenspraak meester was van deszelfs *Amerikaansche* koloniën, heeft het niet de landengte van *Panama*, maar wel de landengte tusschen het meer *Nicaragua* en den grooten Oceaan doen waterpassen. Dit werk werd volvoerd in 1781, op last van *Don* MATIS DE GALVEZ, Kapitein-generaal van *Guatamala*, door den Ingenieur *Don* MANUEL GALISTCO; men bevond toen, dat het meer van *Nicaragua*, welks diepte 90 voeten is, 134 Spaansche voeten boven den Oceaan verheven was.

F. W. C.

FEESTZANG, TER OPENING VAN DE OPENBARE PRIJSUITDEELING DER STADS NEDERDUITSCHE, FRANSCHE EN TEEKENSCHOLEN, TE SCHOONHOVEN, OP DEN 2 SEPT. 1831. DOOR J^D^ KRAMERS, JZ.

Van waar dat zoet gevoel, die ongekende drang,
Die heel mijn hart thans stemt tot plegtig feestgezang?
Van waar de stille vreugd, die omspeelt in mijne adren?
Van waar? — zij komt van u, die 'k tot dit feest zag nadren;
Zij vloeit van u mij toe; van u, geliefde Jeugd!
Die blij ten strijde snelde in 't perk van kunde en deugd;
Van u, die op deez' jeugd, als op uw kroost, moogt staren,
En d'oogst aanschouwen wilt, dien vlijt hun deed vergâren;
Van u, wier ziel en zin van kinderliefde blaakt,
En die bij kindervreugd zelf reine vreugde smaakt! —
Bekoorlijke aanblik! ja, gij doet de borst ontgloeijen.
Waar men de milde bron der wetenschap ziet vloeijen,
Waar 't heilaanbrengend vocht een gansche schare drenkt,
Waar men verdienste en deugd den palm der eere schenkt,
Waar 't licht der menschenliefde op rijken straalt en armen, —
Wee, wee hem, wien die blik het hart niet mag verwarmen! —

Van hier dan, ver van hier, wie smaalt op dit ons feest;
Wie 't sieraad van den mensch, zijn' redelijken geest,
Wel wilde ontwikkeld zien in 't kroost der aardsche grooten,
Zoo slechts Minerva's koor voor de armen bleev' gesloten;
Wie al, wat ploeg en spade, of bijl en zaag hanteert,
Wel gaarne tot den rang der dieren zag verneêrd,
Opdat zijn eigen licht een' nieuwen, grootscher' luister
Ontleenen mögt, misschien, aan 't andren drukkend duister!
Van hier ook, ver van hier, wie, met deze eeuw in strijd,
Aan Hollands onderwijs de snoodste gruwlen wijt;
Wie, voor al 't nieuwe blind, en vijand van het goede,
Het walglijk loflied zingt voor 's drijvers stok en roede;
Ja zelfs, 't verstand ten hoon, betaamlijke eerzucht doemt,
En 't kind, door haar geleid, een' hoogmoedsduivel noemt!
Neen, priesters van den nacht! vliedt ver van deze wanden;
Hier zal op uw altaar geen vuige wierook branden.

Maar welkom, welkom gij, die ijvrig herwaarts snelt,
Omdat gij 't onderwijs op hooge waarde stelt;
Die gaarne dáár vertoeft, waar uwe lievelingen
Het dankbaar lied ter eer van wie hun weldoen zingen;
Gij, die den Hemel looft — in spijt van 't blind geschreeuw —
Dat ook uw kindren zijn geboren in deze eeuw;
Dat slaafsche vrees noch dwang, die d'eêlsten aanleg moorden,
Maar eer- en pligtgevoel hen leidt aan liefdekoorden.
En u, u bovenal, die, op Mecenas' spoor,
Het liefst uwe offers plengt in Pallas' heilig koor;
Die 't edle roeping noemt, voor 't onderwijs te waken,
En nimmer reiner vreugde of hooger heil kunt smaken,
Dan waar gij 't jeugdig hoofd met d'eerelauwer tooit,
En 't zaad van kunde en deugd als stofgoud om u strooit.
U, wien 't belang der jeugd steeds werkzaam vond en vaardig;
U, achtbaar Stadsbestuur, zelf d'eersten lauwer waardig;
U, nooit van zorgen mat, van weldoen nimmer moê,
U roep ik, edlen, u het driemaal welkom toe!

Stijg op, mijn geest, stijg op! klinkt helder, doffe snaren!
Tuigt, zangen, van den gloed, mij in de ziel gevaren!
Wie, die de lier hanteert, vond immer voor zijn lied
Een meer verheven stof, dan die ons feest mij biedt?
Zwol immer, Phebus-zoon, van rijker zang uwe ader?
Hier geldt het deugd en kunst en wetenschap te gader,
En, waar het loflied ruischt, die edle trits ter eer,
Daarop zien de Englen-zelv' met welgevallen neêr.

Dat voorregt smaakt gij niet, gij, fiere wereldd wingren,
Die om des vrijen hals uw ketenen mogt slingren;
Die, bij het forsch geschal van Mavors' krijgstrompet,
Alom het Iö hoort, waar ge uwen voetstap zet.
Neen, Cesars! neen, uw feest moet bij het onze tanen!
Gij jubelt, ja, maar ach! de menschlijkheid stort tranen;
Uw lauwren zijn bevlekt; de radren van uw koets
Gaan over lijken heen, doorwaden stroomen bloeds.
Vrij volge 't blij triomf u na bij elke schrede;
Maar in dat feestgejuil stemt nooit een Engel mede.
Valsch is uw praal met krans, met purper, parels, goud:
Bedwelmen moog zij 't brein, maar 't harte laat zij koud.
Hier bannen wij dien tooi, dat armlijk slijk der aarde;
Ons feest blinkt hel genoeg door aangeboren waarde.
Wij hebben paarlen, ja, maar niet der golf ontleend —
't Zijn kindertranen, hier door dankbaarheid geweend;
Met purper pronken we ook en jonge lenterozen,
Maar — op de kinderwang, die 't schoonst gevoel doet blozen;
Wij strenglen om de kruin ook hier den lauwerkrans,
Maar slechts door kunde en deugd verkrijgt hij gloed en glans;
Ook hier wordt vreugdekreet en feestzang opgezonden,
Maar 't is de lof van God, gevloeid uit kindermonden:
O, beter, reiner zang klonk nimmer 't luchtruim door,
En heel de Hemel-zelf neigt naar ons lied het oor!

Gezegend vaderland! wat luisterrijke stralen
Deed volksverlichting op uw' bodem nederdalen!
Waar is die nare nacht van vuige onwetendheid,
Die eens zijn somber floers hield over 't volk gespreid?
Wat deed den dikken mist des bijgeloofs verdwijnen,
En 't Godlijk redelicht weêr in Gods schepsel schijnen?
Waar zijn die dagen heen, toen 't arm, onweetend volk
Den donder en d'orkaan eerbiedigde, als de tolk
Eens grammen Gods, die zich op 't zondig menschdom wreekte;
Toen 't voor den gouden glans van 't noorderlicht verbleekte,
En in kometen niets dan onheilsboden zag?
God lof! die nevel scheurde, — ons licht een heldre dag;
De domheid mist haar' troon, het bijgeloof zijn' wortel.
Gij, Onderwijs! gij sloegt die hellteelt te mortel.
In 't jeugdig hart en brein werpt gij het edelst zaad,
En kweekt het ijvrig aan en veiligt het voor kwaad.
Gij huldigt d'adeldom, den sterveling aangeboren,
En allen, arm of rijk, ontsluit gij uw trezoren,

En allen deelt gij meê van d'onwaardeerbren schat,
Dien nooit de mot doorknaagt, waar nimmer roest op vat.
Gij leert den mensch voor niets, dan voor de misdaad, vreezen,
En zelfs in 't blikſemvuur Gods liefde en wijsheid lezen.
Gij ſtrooit hem bloemen voor op 't doornig pad der aard',
Leidt tot zijn doel hem op, maakt hem zijn' Schepper waard!

Juich, Holland! praal en juich; wees op uw' ſchat hoogmoedig!
Waardeer haar hoog, de bron, die, mild en overvloedig,
Met vruchtbaarmakend vocht alom uw' bodem drenkt,
En u een' rijken oogst van de eêlſte vruchten ſchenkt!
Laat elders weêr, helaas! het rijk der domheid razen,
Houd gij aan 't goede u vast; veracht dat ras van dwazen,
Dat, in zijn' euvelmoed en blinde razernij,
't Weldadigst licht verſchopt, met wet en troon daarbij!
Sluit, duisterlingen! ſluit voor 't zonnelicht uwe oogen;
Laat (duldt gij 't, groote God?) de rijkſte bron verdroogen;
Zinkt in den nacht terug, waarvoor ik ijs en gruw —
Maar, Holland! land des lichts! die ſmet kleev' nooit op u!
Kweek gij verlichting aan: dat zal uw grootheid ſtaven!
Wat brengt de domheid voort? Niets, dan een horde ſlaven,
Het werktuig in de hand des drijvers, die hen leidt,
Verachtelijk geboefte in 't rijk der zeedlijkheid.
Gij, Hemeldochter! die uw' tempel hier ziet pralen,
Die hier door oud en jong den cijns u ziet betalen,
Gij bindt geheel een volk aan orde, pligt en wet;
Door u ſtaan hier en troon en altaar onverlet.
Gij, Onderwijs! leert Vorst en vaderland beminnen;
Reeds vroeg ſlaat gij die vonk in 's knaapjes ziel en zinnen;
Gij doet den jongling 't oog in 's lands geſchiedrol ſlaan,
En wijst hem Hollands roem, Oranje's deugden aan.
Zóó weet gij d'onderdaan aan zijnen Vorst te boeijen;
Zóó doet gij hoofd en hart voor ware vrijheid gloeijen;
Zóó zijt ge, o Onderwijs! een parel aan de kroon,
Een hechte ſteunpilaar van Koning Willem's troon!

Treedt voort dan op de baan, zoo roemvol ingeſlagen,
Gij allen, wien, met mij, de taak werd opgedragen,
De grootſche en edle taak: *het onderwijs der jeugd!*
Eens leidt die baan gewis tot 's volks geluk en deugd.
Ja, kweeken wij haar aan, de teelt, die Holland baarde,
En waar de vreemdling zelfs bewonderend op ſtaarde!
Geheiligd zij ons al, wat haren groei vermeêrt —
Gehaat, gevloekt de rups, die haren wasdom deert!

Ons aller pogen zij door wijsheid voorgeschreven!
Beschamen wij de blaam, door nijd ons aangewreven,
Als brak het onderwijs 't maatschappelijk verband,
En rukte 't waanwijs volk uit zijn beroep of stand!
Volharden we in den strijd met domheid en vooroordeel:
Ons zal de zege zijn, en 't vaderland het voordeel!
En gij, die 't waakzaam oog op onzen arbeid slaat,
Steunt onze zwakke kracht, schraagt ons met raad en daad!
Zoo zullen wij, vereend, het schoonst gebouw voltrekken,
En Holland zal Euroop ten leerrijk voorbeeld strekken.

Wat uitzigt! welk een hoop! wat bron van vreugde en heil!
Wie onzer heeft daarvoor niet alles, alles veil?
Gij, Ouders! gij gewis wijdt liefst uwe offeranden
Aan 't outer, opgerigt voor uwe liefdepanden;
O, brengt ze, plengt ze, en mengt ze met onze offers zaam:
Dan, dan eerst wordt haar geur den Hemel aangenaam!

Dat uitzigt en die hoop, de wenschen, die wij slaken,
Gij kunt die, wakkre Jeugd! gij zult die waarheid maken!
O groote Kindervriend! sta Gij hun pogen bij,
Bevrijd hun hoofd en hart voor elke slavernij!
Leer ons, in hun belang, met wijze liefde handlen;
Leer hun, aan onze hand, gewillig voort te wandlen;
Wees gij hun verdre gids op 's levens glibberbaan:
Dan landen ze eens gewis bij U, daar boven, aan! —
Ons kroost gezaligd...... God! waar voert die beê mij henen?
'k Zie tempel, feest noch jeugd; 't is all' voor mij verdwenen;
Ginds, ginds, ver boven de aard', aan 's Hemels hoogsten trans,
Aanschouw ik Jezus zelf! Hij strengelt, Hij! den krans,
Het eereloof der deugd om 't hoofd van onze telgen;
'k Zie uit de volle bron der zaligheid hen zwelgen;
Ik hoor hunn' strijd op aard' door d' Englenrei geroemd,
En mij, hunn' leidsman, mij ook in dat koor genoemd!......
Wat denkbeeld! Ik verstom — ik duizel! — Zwijgt, mijn zangen!
Gij, lieve Jeugd! gij moogt mijn' zwakken toon vervangen;
Heft gij uw liedren aan tot lof van God den Heer:
Verrukking boeit mijn tong; ik leg het speeltuig neêr.

JANMAAT.

Een barsch gezigt, een fiere blik,
Een vlammend oog, der Belgen fchrik,
Een open borst, meest ruig begroeid,
Waar liefde voor zijn land in gloeit,
Beprikt met vlammend hart en pijl,
En in de forfche vuist een bijl;
Een fchuinfche fneê door 't aangezigt,
Zoo hoekig als een blikfemfchicht;
Gefpierd van arm en vlug ter been,
Snel als de wind van lijf en leên;
Befmeerd met teer, bemorst met pek, —
Is Janmaat's beeld op 't oorlogsdek.

Een tanig vel vol zonnebrand,
Een ronde hoed met breeden rand,
Een wijde broek, een losfe das,
Zoo kleurig als er ooit een was;
Een knoopig buis, een ftrepig hemd,
Dat nergens om zijn leden klemt;
Een linker buiszak met een flesch,
Een regter broekzak met een mes,
Geen andre wapens, niet meer vracht,
Volmaken Janmaat's kleederdragt.

Herkent ge, o Belgen! Janmaat's beeld?
't Is de echte Watergeuzen-teelt!
Zijne oogen rollen vonklend rond;
Hij fronst de wenkbraauw, en zijn mond
Bromt momplend een' geduchten vloek,
Bij 't zien van 't Belgisch oproerdoek;
Maar tevens juicht hij: 't eigen boord
Voert hooger Hollands kleuren voort,
En, 't oog op Hollands vlag gevest,
Zingt hij dit lied voor Antwerps vest: (*)

„ *De drie kleuren.*

„ Roode, witte, blaauwe kleuren
Schittren aan den horizont,
Waaijen, als met ambergeuren,
Hollands roem langs 't wereldrond.

(*) De Hollandfche *John Bull* zingt het op het tijdftip, dat de Belgifche prijsgemaakte fchepen voor *Antwerpen* komen, voerende de Belgifche vlag, met de Hollandfche *daar boven*.

„ Roode, witte, blaauwe kleuren,
Hollands onbefmette vlag!
'k Mag uw glorie weêr befpeuren;
Rein nog wappert ge op deez' dag.

„ Roode, witte, blaauwe kleuren,
Waar we uw kronkels wenden zien,
Wat er immer mogt gebeuren,
Steeds mogt ge eer en roem ons biên.

„ Roode, witte, blaauwe kleuren,
Vlag, waar nog geen fmet op kleeft!
Wie het waagt, u af te fcheuren,
Doet het flechts terwijl hij fneeft.

„ Roode, witte, blaauwe kleuren,
Onvolprezen roemrijk doek!
Wie u door het flijk wil fleuren,
Koopt den dood met onzen vloek.

„ Roode, witte, blaauwe kleuren,
Waait dan uit, waait uit in 't rond!
Eer we, o vlag! uw' roem verbeuren,
Vliegen we op, of gaan te grond!

„ Heft dan 't hoofd op, wakkre zonen
Van de zee!
Holland mogt het zwaard weêr toonen,
Scherp van fneê.
Ongeftraft werd nooit beleedigd
Hollands vlag,
Die zich nimmer onverdedigd
Strijken zag.
Roemvol wapperden haar kleuren
Over de aard';
Steeds bleef zij, wat mogt gebeuren,
Rein bewaard.
Roemvol waait ze op zee en ftroomen,
Zonder fmet;
Roemvol is ze aan Scheldes zoomen
Neêrgezet.
Zij ontkronkelde er haar vouwen,
Aan ons boord,
Bij het dondren der kartouwen,
Ongeftoord.

Ziet, zij waait nog van de wallen
Van 't kasteel;
Nimmer, nimmer zal zij vallen
Hun ten deel.
Hijscht ze dan van schip en veste
Hoog in top!
Ja! wij vliegen eer ten leste
Met haar op;
Ja! van Speyk, in damp bedolven,
Volgen we eer;
Eerder zinken we in de golven
Met haar neêr;
Eer men hier, door muiters handen,
Hollands vlag,
De eer der vaderlandsche stranden,
Strijken zag.
Dat we uw driekleur dan bespeuren
Hooger op!
Hijscht ze met de oranjekleuren
Hoog in top!"

Zoo zong de zeeman — langs het ruim
Der Schelde kaatst zijn lied door 't schuim,
Dat om den steven bruist en spat,
En 't oorlogsboord met spijt omvat.
Nu zwijgt hij, stampt den forschen voet
Op 't planken dek, en zwaait den hoed.
Een *hoera!* rolt uit aller mond;
Oranje boven! klinkt in 't rond.
Tot slot wenscht Janmaat, forsch en fel,
Nog al de muiters in de hel!

F. W. C.

WOUTER, OF DE STRIJD VOOR HET VADERLAND.

Nog streed men in ons vaderland
Dien onvergeetb'ren strijd;
Den strijd, in ieders borst ontbrand,
Dat vaderland gewijd.

Nog streed men, schoon een halve eeuw
Deez' veete had gewoed;
Ter zee blonk reeds de Waterleeuw,
Op 't veld Prins Maurits' moed.

Reeds was ook Amsterdam door magt
Zoowel als trouw vermaard;
Reeds had het helden voortgebragt,
's Lands vrijheid alles waard.

Ook Wouter in deez' grootsche vest
    Sloeg 't harte meê zoo fier;
Zijn bloed was meê voor 't land ten best',
    Oranje zijn banier.

Doch Wouter's moeder, bang van hart,
    Kreet, met een smeekend oog:
„ Neen, Wouter, niet den dood getart,
    „ Wie dien ook tarten moog' !

„ Waarom het moordtuig toch gesnoerd
    „ Om uwe ranke leên?
„ Waarom de zorgen niet gevoerd
    „ Voor God in smeekgebeên?

„ Want God, de God van Nederland,
    „ Is krachtig en vol magt;
„ Hij redt ligt, door zijn sterke hand,
    „ Dit zondige geslacht." —

„ Een Vlaam moog' bidden," roept de held,
    „ Ja bidden op zijn kniên,
„ Als ik er een' heb neêrgeveld,
    „ Zijn levensrest te ontzien!"

De vader, schoon in 't hart verheugd
    Om deze taal, zoo stout,
Ziet echter gaarne krijgsmansdeugd
    Op 's Heeren vrees gebouwd.

„ 'k Roem," sprak hij, „ Wouter, uwen moed;
    „ Maar, biddend zich geschaard
„ Bij Maurits' fieren leeuwenstoet,
    „ Is Willem's zonen waard."

Zoo sprak deez' brave, jong van hart,
    Schoon zilvergrijs van kruin;
Hij had meê 't Spaansch geweld getart,
    Bij 't *Mannenpad*, in 't duin.

Hij had meê Leydens vest verweerd
    Met onbezweken vuist;
Hij had meê 't Spaansche rot gekeerd,
    En Hollands boei vergruisd.

„ Kom, moeder, toon uw Hollandsch bloed!
    „ Die tranenvloed bedaar'!
„ Is 't scheiden bang, 't is dubbel zoet,
    „ Het weêrzien na 't gevaar.

„ Kom, moeder, haal mij 't blank rapier;
„ 't Is vrij van elke fmet!
„ Kom, moeder, haal het fluks ons hier;
„ 't Zij voor den zoon gewet!"

Zij haalt het zuchtend, bang te moê;
Hij gordt het om zijn leên,
En kust en wenkt hun 't affcheid toe,
En ijlt naar 't leger heen.

Doch moeders oog weent enkel niet;
Ook Wouter's kloppend hart
Voelt, daar hij 't dierbaarfte achterliet,
Een nooit gekende fmart.

Niet enkel parelde op zijn wang
Een traan uit moeders oog;
Ook Adelheid viel 't fcheiden bang,
Dat zwaar bij Wouter woog.

Deze Adelheid, der maagden eer,
Was niet flechts teêr en fchoon,
Maar blonk door deugd oneindig meer,
Ja was haars vaders kroon.

Hoe vurig mint niet Wouter haar!
Hoe teeder mint zij hem!
Dan, ach! de wensch van 't lievepaar
Streed met haars vaders ftem.

Door 't immer woedende oorlogsvuur
Verjaagd van 't Vlaamfche ftrand,
Is 't hart hem kloppende op den duur
Voor 't oude vaderland.

„ Zijn zoon dient in Albertus' heir,
Zijn dochter mint een Geus!...
In 't klooster fluit hij haar veeleer
Dan 't dulden van die keus!„

Hij vloekte dus ook Wouter's daad
Met fchamp'ren, bitt'ren hoon:
„ Voorwaar, wie niet al ftrijden gaat,
„ Het panfier ftaat hem fchoon!"

Doch Wouter, wat hem prange of spijt',
Zijn doel is edel, ftout;
Zijn arm zal 't land ten dienfte zijn,
Zijn zaak zij God betrouwd!

Hoe vurig zwelt des jong'lings borst,
Bij 't nad'ren van het heer,
Dat Spanjes moedwil heeft geſchorst,
Gebreideld keer op keer!

Nog hooger ſtijgt zijn fiere moed,
Als hij zich ziet geſchaard
Bij d' eigen ed'len heldenſtoet,
Bewonderd door heel de aard'.

Bij d' aanval is hij ſteeds vooraan,
Het laatst zwaait hij de kling;
Schoon veel, acht hij nog niets gedaan,
Zijn grootsch beſtaan gering.

Bij Nieuwpoort velt zijn heldenzwaard
De koenſte krijgers neêr;
Maar grooter roem blijft hem beſpaard,
't Betoon van krijgsmanseer.

Reeds ſchonk held Maurits' kloek beleid
De zege aan 't Hollandsch heer;
Reeds blikt men, na den ſtoutſten ſtrijd,
Op zijn trofeën neêr.

Een enk'le drom ſtrijdt nog in 't veld
Met dubb'len wederſtand;
Dra is ook Wouter toegeſneld,
Het zwaard in de ijz'ren hand.

Een Vlaming ligt daar overmand;
Geen beê ſchenkt hem genâ;
Gewond, bedreigd aan allen kant,
Wacht hem de dood weldra.

Doch Wouter ziet naauw zijnen nood,
Of 't roert zijn edel hart:
Neen," roept hij, „brengt geen' held ter dood,
„ Die hem zoo moedig tart!"

Hij dringt zich in den woesten kring,
En weert hun ſperen af,
En acht het grootst gevaar gering,
Tot hij hem 't leven gaf.

Reeds ſtort de Ridder van zijn ros
Aamechtig op den grond.....
Dra maakt hij helm en pantſer los,
Ter pleging zijner wond.

